FRANCISCI VALLESII, DE IIS QUAE SCRIPTA SUNT PHYSICÈ IN LIBRIS SACRIS, SIUE DE SACRA...

Francisco Valles, François La Rue, Levinus Lemnius

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
32 F
12
n. 6
14-23 e. 8
Digitized by Google

Digitized by Google

FRANCISCI VALLESII, DE IIS QVAE SCRIPTA SVNT PHY-ſicè in libris ſacris, ſiue de Sacra Philoſophia.

LIBER SINGVLARIS.

Cui, propter argumenti ſimilitudinem, adiuncti ſunt duo alij. Nempe LEVINI LEMNII *de plãtis ſacris: Et* FRANCISCI RVEI *de Gemmis, ante quidem editi, ſed nunc emendatiùs expreſſi.*

LVGDVNI,
Sumptibus Sib. à Porta.
M. D. LXXXVIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS.

AD PHILIPPVM SEcundum Hiſpaniarum, Indiarum Regem potentiſſimum dominum ſuum.

CVM tibi me meaq; omnia debeam (Rex potentiſsimè) non poſſum librum quempiam in lucem emiſſurus, de vllo alio patrono cogitare. Nam cùm me tua maieſtas deterret, ea benignitas, & beneuolentia, quam in primis expertus ſum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de Sacra Philoſophia. Videbitur certè, eſtq; munuſculum tenue, tamen argumentum non indignum, eſt

enim de ijs quæ in ſacris libris occurrunt, quæ ad Philoſophiam pertinent: quo ſolo nomine quæ tua eſt in res omnes ſacras pietas recipere non dedignaberis. Pondus meis humeris impar eſſe ſcio, tamen conatus tales haudquaquam poſſunt eſſe inutiles. Nam ſi quàm maximè videbor in re tanta parum præſtitiſſe, hac ipſa cauſa alios prouocabo vt in argumento optimo & nouo, tractato tenuiter laborent fæliciùs. quod etiam mihi debebitur quodammodo, qui quam alij percurrerent, viam indicauerim. Ergo Rex potentiſſimè & bonorum ſtudiorum vnicũ præſidium faue his inceptis, atque, ſi res exiget, etiam auctoritate defende.

FRAN-

Digitized by Google

FRANCISCI VALLESII

De iis, *QVAE SCRIPTA SVNT Phyſicè in libris ſacris, ſiue de ſacra Philoſophia.*

PROOEMIVM.

QVAmplurima occurrunt in libris ſacris ad naturam pertinentia, quę plerique ſic cenſent accipienda, quaſi ſanctiſſimus Dei ſpiritus, nihil ad naturam pertinens nobis voluerit interpretari; ſed omnia ad ſalutem animarum referens, iuxta humanas ſentẽtias, Philoſophorum, aut etiam vulgarium hominum, propoſuerit. Veterum Philoſophorum plerique, ad quorum manus ſacri hi libri peruenerunt, eos legebãt velut alia quæuis Philoſophica monumenta: atque adeo ipſa Iudæorum & Chriſtianorũ dogmata, velut ſingularis cuiuſdam ſcholæ Philoſophorum, examinabant, certabántq; de eorum probabilitate, conferẽtes cum aliis dogmatis: quæ fuerũt innumera. Ego diuina hæc eloquia, minimè ad naturæ interpretationem ſcripta eſſe, à viris Dei amicis, ſancto afflatis ſpiritu, mihi perſuadeo. quia vt teſtatum reliquit Eccleſiaſtes ca. 1. naturæ arcana noluit De⁹ reuelare nobis (quòd ad vi-

Sacri libri cur ſcripti.

tam æternam obtinendum, quàm quis de natura teneat opinionem, indifferens eſt) ſed *hanc occupationem peſſimam,* Philoſophandi, *dedit Deūs filiis hominum vt occuparentur in ea.* Tamen, cùm quædā in ipſo ſermonum ductu texantur naturalia, ea omnia veriſſima eſſe, exiſtimo, vtpote quæ, à ſummè vero Dei ſpiritu, dictata ſint, & ab ipſo naturę autore fluxerint, quem latere nihil potuit. Velut profectò, contexta ſnnt in his libris quàmplurim, pertinētia ad hiſtorias, quæ & ipſa aliorſum ſpectant, quàm vt antiquiorum facta, & geſta prælia, homines nouerint. Nemo tamen pius, & catholicæ eccleſiæ filius, putauerit, vel latum vnguem à veritate deuiare, aut rem, aliter ac narretur, geſtam eſſe. Cur non ergo, eodem modo cenſeas de hiſtoria naturali? Nollit enim nos Deus naturales rerum cauſas, & ortus docere, vtpote quas, nos certò ſcire, non adeo referat ad æternam ſalutem: atque ob id, de illis ne ediſſerat, ſed cum obiter aliquid attingit, cur nos decipiat? Certè decipi non poteſt, neque decipere: ſiquidem ſummè ſapiens, & bonus eſt. Atqui naturales rerum cauſas ſcire, vt non eſt ad ſalutem ęternam neceſſarium ita neque quidquam lædit. Quapropter, vt neque nobis Deum aperire, ita neque cælare fuit neceſſarium. Ob hæc ego mihi perſuadeo atque omnibus perſuaſum volo, vt omnem aliam doctrinam, quæ vera ſit, ita naturalem, in his diuinis libris contineri: adeo, vt diſciplinas omnes quàm plurimum iuuari poſſe ſperem, ſi doctiſſimi viri, aliis perluſtratis, in eis præcipuè laborent, ſua quique tractantes. Nā veterrimi Philoſophi, horum lectione ſunt plurimum adiuti. proinde ego, perfectis iam in omnes auditorios Ariſtotelis de natura, & quam plurimos Hippocratis, & Galeni de re medica, libros, commentariis, quod Deus

Autoris edita volumina.

Deus conceſſerit vitæ reliquum, ſtatui in his philoſophari. cùm quoniam nulla alia ratione cenſeo certi quippiam de naturalibus haberi poſſe, tum quia neſcio quo modo eorum lectio, etiam hiſtorica, aut phyſica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni, conſecrare ſenectutem, equum eſt, putare, ſcripta eſſe mihi hactenus Philoſophica, ad opinionem, hæc autem ſcribi ad veritatem. Horum enim autor ipſe eſt Deus, qui quoniā totius naturæ eſt principium & cauſa: conſtat interpretationem naturæ non aliunde poſſe melius incipere, quàm ab ipſo. Volo tamen hæc in Dei gloriam, potius quàm mei nominis celebritatem, ſcripta, atque rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoſcens, teſtor ante omnia, nihil me in hoc aut vllo alio meorum operum aſſerere, nisi quatenus probetur à ſancta Romana Eccleſia, penes quam veritas eſt, & ſapientia. quæ, vt dicitur Prouerbiorum. 9. *miſit ancillas ſuas*, hoc eſt, naturales ſciētias, *vt vocarent in arcem*. vt me nunc naturalis Philoſophia vocat in arcem, & ciuitatis mœnia, hoc eſt, lectionem ſacrorum, in quibus tamen ita verſabor, vt à phyſicis quàm minimum recedam; mihi enim magno pere probatur illud: *ne ſutor vltra crepidas*. *Autoris poteſtati*

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

IN principio creauit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi, & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Dixitque Deus, fiat lux. Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona: & diuiſit lucem à tene-

bris appellauítque lucem diem, & tenebras noctem; factumque eſt veſpere & mane dies vnus. Dixit quoque Deus fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum. Et factum eſt ita. vocauítque Deus firmamentum, cælum; & factum eſt veſpere & mane dies ſecũdus. Dixit verò Deus congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum; & appareat arida & factum eſt ita. Et vocauit Deus aridam, terram; cõgregationéſque aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quòd eſſet bonũ & ait germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram. Et factũ eſt ita. Et protulit terra herbam virentem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignumque faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem ſecundum ſpeciem ſuam. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & factum eſt veſpere & & mane dies tertius. Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & ſint in ſigna, & tempora, & dies & annos, vt luceant in firmento cæli & illuminent terrã; & factum eſt ita. Fecítque Deus duo luminaria magna; luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præſſet nocti: & ſtellas & poſuit eas Deus in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram & præeſſent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod eſſet bonum; & factum eſt veſpere & mane dies quartus, Dixitque etiam Deus, producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cæli creauítque Deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas, & omne volatile

le ſecundum genus ſuum. Et vidit Deus quod eſſet bonum, benedixitque eis, dicens, creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris; auesque multiplicētur ſuper terram. Et factum eſt veſpere & mane dies quintus: Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ, ſecundum ſpecies ſuas; factumque eſt ita. Et fecit Deus beſtias terræ, iuxta ſpecies ſuas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere ſuo. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait: faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis vniuerſæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam; ad imaginem Dei creauit illum, maſculũ & fœminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait, creſcite & multiplicamini, & replete terram & ſubiicite eam & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouētur ſuper terram. Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ omnique volucri cæli, & vniuerſis, quæ mouentur in terra & in quibus eſt anima viuens, vt habeant ad veſcendum, & factum eſt ita. Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, & factum eſt veſpere & mane dies ſextus.

Philoſ. de mundi exordio opiniones.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philoſophos, quàm ſit ne corporeus & aſpectabilis mundus, principio temporis carens, fueritq; ſemper qualis nũc eſſe cõſpicitur itaq; ſemper fuerint, hęc Luna, hic Sol, hęc Aſtra, & aliæ omnes mundi partes, quęcunque videntur eſſe incorruptibiles reliquarum verò ſpecies,

æterna viciſſitudine, ſeruatæ ſint, & nunc ſeruentur: an aliquando incæperit, cùm aliquando omnino non extiterit. rurſum, an ab aliquo factus, incæperit, an per ſe ipſum caſu conſtiterit. Atqui profectò, optimum id hi eſſe videtur totius phyſicæ exordium, ſi quis velit reſolutiuum tenere ordinem, qui diſcentium naturæ magis ſe accommodat, & petitionibus minus indiget, quia incipit à poſtremis, de quibus primum omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem eſt, quod prius homines natura dociles. cùm primùm ex pueri-li ignoratione incipiunt emergere, dubitent, & per ſe ipſos dubitando contēdant inueſtigare, Deo arbitror ita volente, quia nulla diſquiſitio citius fert in Dei optimi maximi, mundi ſcilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum eſſe mundum hunc aliquando à Deo, cenſent. atque à nullo alio, quàm ab ipſomet Deo, à quo factus eſt, poſſe ad interitum deduci, interiturum verò nunquam: ſed Dei voluntate perſeueraturum. ita tamen factum, vt non ex nihilo, ſed ex rudi quadam materia, in qua ſine ordine, omnia mundi huius exordia latitauerint. eam verò materiam factam eſſe nunquam, ſed extitiſſe ſemper, & aliquando exornatam eſſe. Ariſtoteles vt nullus eſt futurus interitus mundi, ita nullum fuiſſe temporalem mundi ortum, ſed æternam quandam à prima cauſa emanationem, & dependentiam. Epicurus, cœpiſſe mundum, interitu-rúmque rurſum, atque vtrumque ſæpe, fortuitò, nunc coeuntibus aptè, nunc diſcedentibus corpuſculis. Anaxagoras, temerario etiã congreſſu, ſæpe diſſolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta eſſe corpuſcula homogenea, bonáſque rerum formas non amplius diſſolui, ſed ſucceſſiua generatione æternum ſeruari. Deus optimus maximus, in in initio eorũ, quos per

De mundi ortu philo. ſentẽtia.

Mundi perpetua emanatio.

per eos quos elegit in Prophetas,ad homines habuit ſermones , nobis reuelat mundum hunc à ſe factum eſſe,neque extitiſſe ſemper.vt piis iam hominibus dubitandi nullus relictus locus ſit.Vt verò , naturalis etiam philoſophia,& ipſa per ſeſe humana mens,ad cõtemplandam Dei veritatem , ſuam exiguam conferat ſupellectilem,enitendum nobis eſt eorum quæ in his libris videbuntur ad eam,aliqua ex parte , pertinere, naturales inuenire rationes.Prę ſtabo quod potero certò ſciens,id ipſum,quãtuncunq; erit,ab ipſo eſſe Deo. Sententia Platonis,hoc ſolum diſſidet à veritate:quòd ponit materiam æternam,à qua ſit factus mundus tẽporalis.Cætera enim omnia vera ſunt, & rationi congruentia,mundum ſcilicet hunc factum eſſe à Deo,ac proinde ànulla alia cauſa diſſolui poſſe,quam ab ipſo Deo,ab eo verò poſſe,vt factus eſt,corrũpi.Plato dicit diſſolui in ea, ex quibus eſt compactus : nos verò dicimus poſſe à Deo in nihilum deduci , vt ex nihilo eſt factus.Itaque in principio,id eſt,cùm nondum vllum fuiſſet tempus,neque vlla rerũ corporearum extitiſſet,Deus,hoc eſt,prima cauſa,ęterna,& immutabilis,fecit ex nihilo cœlum,& terram,hoc eſt,totũ hunc mundi aſpectabilis,& corporalis,orbem;qui etiam in nihilum reduci ab eodẽ Deo poſſet, ſeruabitur verò in æternũ,eadem bonitate,qua factus eſt.Verùm quãdoquidem multas continet aſſertiones propoſitus ſermo,ſatius eſt ſigillatim diſputentur , Mundum hunc non eſſe ab æterno,ſed incepiſſe aliquando,cõſtare videtur poſſe.Nam eius ſunt partes duplices (de ſolis agitur hîc corporibus.ne de inſenſibilibus diſputatio incertas reddat monſtrationes) quædam natura incorruptibiles quæq; eodẽ numero perſiſtunt, vt cœleſtia corpora quædã corruptibiles & quę ſimiliũ ſucceſſio-

Platonis & veritatis de mundi ortu diſcrimen.

Mundi partes duplices.

ne ſeruantur,alioqui defecturæ , vt homines,equi,arbores,ac denique omnia , quæ intra cœlum oriuntur. Res corruptibiles non poſſunt ab æterno eſſe;ſunt verò neceſſariæ mundi partes : ergo neque mundus omnino poteſt ab æterno eſſe. Propoſitio indicatur, quia res corruptibiles ſeruantur multitudine ſingularium ordine ſuccedentium : multitudo verò non poteſt eſſe infinita actu,ſed potentia; non poteſt ergo ea ſucceſſio ab æterno venire(poſſit verò ſi Deus velit in æternum abire) nam nullum corruptibile poteſt durare niſi tempus finitum: ex finitis verò numero,& magnitudine,non poteſt conſtare niſi finitum:tēpus verò ab ęterno veniens,neceſſariò fuiſſet infinitum. Ergo neceſſe eſſet,quodcunq; corruptibile venire ab infinitis numero ſimilibus. fuiſſet igitur infinitus numerus ſingularium.numerū verò infinitū eſſe actu , continet contradictionem;igitur fieri non poteſt, vt corruptibiliū generatio veniat ab ęterno. Vt verò in ęternū abeat,non repugnat,quia multitudo,adiectione finitorum,& ſi adiectio nunquam ceſſet,nunquam fit infinita,niſi potentia:hoc eſt, quod nunquam finiatur neq; ceſſet adiectio : vt continuum poteſt diuidi diuiſione nunquam finienda ; tamen congeſtione ſingulorum, nunquam poſſet,eſſet congeſta multitudo infinita. Eadem ratione monſtratur, neq; corpora cœleſtia ab æterno eſſe(niſi forte fuerunt æternùm quieſcentia , & cæperunt aliquando moueri)nam etſi neq; oriantur, neq; intereant, mouētur ſemper ſucceſſiuis circuitionibus.adiectione verò circuitionū conſtat earum numerus:quare eſſet iam numerus infinitus. Itaq; cōſtat poſſe dierum ſucceſſiua continuatione, ordinem durare in æternum ſi velit Deus , tamen venire ab æterno non poſſe,continétque re vera contradictionem,ęternum

Infinitum actu impoſſibile.

Continui diuiſibilitas.

num & principio carens eſſe, quod vnquam mutabile ſit. Sed forte quiſpiam monſtrationem nõ intelliget, & proteruiens dicet,non poſſe eſſe numerum certum & infinitum, tamẽ poſſe eſſe multitudinem incertam infinitam,aut rurſum,non poſſe eſſe infinitam multitudinem rerum ſimul exiſtentiũ,poſſe tamen eſſe ordine præteritarum,Ob hanc enim cauſam,ſunt qui dicant,repugnare, mundũ ab æterno eſſe, & hominum animas immortales,timentes ſcilicet, ne infinitæ iam animæ,æterna hominũ generatione,collectę ſint. Sed hi debiliter admodum intelligũt, quam cõtradictionem contineat,numerum eſſe infinitum. nõ enim,refert,res,quarũ eſt numerus, ſint, an fuerint, niſi forte cenſent,ob id non poſſe eſſe eam rerum multitudinẽ infinitam, quòd non ſit locus quo capiantur, aut quibus nutriantur cibi. certè repugnantia in ipſius numeri natura eſt,qui ſi numerus eſt,non poteſt nõ eſſe numerabilis,par aut impar, atque ob id finitus.neq; poteſt eſſe numerus, qui nõ fiat adiectione vnitatis maior,infinito verò nihil maius. neque minus eſt numerus rerum præteritarũ, quàm præſentium. verè enim idem eſt numerus dierum præſentis anni, & ſuperioris. neque verò locus eſt dicendi. multitudinem eſſe quæ nõ ſit numerus.multitudo enim omnis diuiſibilis.& quanta:quanta verò quantitate diſcreta:quantitas verò diſcreta, & numerus,eadem res eſt: quapropter,multitudo, & ſi mihi poſſit eſſe incerta & innumerabilis,ſimpliciter verò,& in ſeſe nulla poteſt eſſe, niſi certa & numerabilis. Verũ propter imperitos,& proteruos,mõſtretur hoc idẽ, ducẽdo ad incõueniẽs: hæc enim ratio, facilius reuincit minus perſpicaces. Pone contrarium,puta,ab æterno eſſe hunc Solem,& circa terram volutari, neceſſe eſt diem hodiernam ab

Infinito nõ hil maius.

infinitis diebus, ordine ſuccedentibus, fluere. quapropter à ſuperiorū dierum aliquibus, diſtabit hęc, tempus finitum, ab aliquibus, infinitum. nam ſi ab omnibus diſtaret finitum, totus ipſe mundus habuiſſet initium: ab omnibus verò nō diſtat infinitum (neque enim ab heſterna) ſi igitur fuerunt dies à quibus hæc diſtat, infinitum tempus, ab illarū quacunq; incępit dierum numerus, qui aditione vnitatum factus fuerit infinitus. quare ſi ab ea die cepiſſet fieri, ita vt ſingulis diebus pars proportionalis decederet, perfecta iā eſſet cōtinui diuiſio: ſi quidē facta eſſet diuiſio infinita. atque eadem ratione, qui ab hodierna die inciperet numerus aliquando eſſet euaſurus infinitus, fierétque infinitum ex finito additione finitorum: & eſſet infinitum inter duos fines, hanc ſcilicet diem, & illam à qua hæc diſtabat infinitum. Dices, non poteſt indicari dies, à qua hæc diſtaret infinitum. à te certè non poſſit. ſed rogo, an fuerit aliqua? ſi enim nulla fuit, neque mundus fuit ab æterno. ſin autem fuit, ab illa incepit numerus. tam quæcunque vnitas, quæ non eſt vltima, inchoat numerū. Dices, continent cōtradictionem hæc, atque ob id non poteſt intelligi dies quidam, à quo hic diſtauerit infinitum. Certè ſi fuerunt plures, in multis non potuit non eſſe aliquis. quare ſi poſito mundo ab æterno, fit neceſſariò vt plures dies fuerint, à quibus hic diſtet infinitum, & multis exiſtentibus fit neceſſariò, vt eorum quiuis fuerit, aliquis, à quo hic diſtet infinitum. & dato aliquo tali, ſequuntur abſurda, & contradictionem continentia, fit neceſſario, vt id quod primò ponebatur, puta mundum ab æterno exiſtere, contineat contradictionem, & cenſeatur impoſſibile. nam ob abſurdum, quod colligitur, tolli debet quod primum ponebatur, non

Mundum eſſe ab æterno contradicit.

quæ

quę fiebant.nam ſi concedis id quod accipiebatur, & tollis aliquid eorum quæ fiebant, cogeris concedere duas aſſertiones contradicentes. quia non potes non concedere, quod fit ex eo quod admittis; quia verò hoc idē tollis,cōcedes oppoſitū, & contradicens.Mūdus igitur nō potuit eſſe ab ęterno.Sed hactenus proceſſit mōſtratio ex corruptibilib.mundi partibus, aut ſaltem mutationes aliquas ſubeuntibus.Sed ſi quis affirmet ortus & interitus,atque omnino omnes mutationes,aliquando incæpiſſe,tamen fuiſſe ab æterno, & ante omnem mutationem,æterna cœlorum corpora, quieſcentia,aut etiam corpora elementorū, ob cœlorum quietem ab omni mutatione vacantia.itaque,prę cipuas mundi partes,eſſe nunquam, moueri verò cæpiſſe aliquando, atque inde cœpiſſe initium ortus & interitus.qui,inquam, ita diceret; nunquid conuinci poſſet?poſſet certè, hac ratione.Aut corpora illa, quæ æternum quieuerunt,fuerunt facta ab æterno,aut omnino non fuerunt facta: neutrum verò eſſe poteſt verum: ergo neque omnino potuerunt eſſe ab æterno. Nā ſi facta omnino non ſunt,fit vt ſint per ſeſe ab æterno,& eſſe proprio exiſtentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat,aut alio poſterius ſit, ſed per ſe ſe ſint, & operētur ab ęterno (cùm operatio procedat à cuiuſq; rei natura, & proprio eſſe) quare nulla illis prior cauſa ſit(ſi enim hęc effecta ab alio nō ſunt, non ſit vlla eorū cauſa) quapropter mundus hic vniuerſus, neq; vnus erit,neq; totus,neq; perfectus, cùm nō pendeat totus ab vnica virtute & cauſa,neq; cauſę omnes, in vnam omnium primam,referantur: ſed ſint multæ mūdi partes, à quibus non procedatur ad vllam aliam ſuperiorem,& priorem,hoc verò fieri nō poteſt.nam aut illæ partes habent aliquam naturam ſiue eſſentiam

Operatio procedit à natura & eſſe.

communem,aut omnino habent nihil commune. Ex adeo diuerſis,vt nihil commune dicatur de illis, nulla ratione poteſt conflari vnum:nam neque ordo eſſe po teſt inter omnino diuerſa. ordo enim ſecundum aliquid commune eſt,dicimus enim inter Petrum & Frãciſcum ordinem quẽdam eſſe.iunioris,& ſenioris,quà Doctores ſunt,quia hic antiquior,ille recentior eſt,& quà homines, quia hic iunior, ille ſenior, tamen quà Petrus homo,& Franciſcus doctor,aut quà Petrus doctor,& Franciſcus Burgenſis,nullus ordo eſt. quia hominis,& doctoris:aut doctoris,& Burgenſis, non eſt vlla communis ratio.ſi igitur dicas,illas partes à nulla cauſa pendentes, neque vlla poſteriores nihil habere commune,tollis omnino mundum, quo ſublato,nihil eſt:nam mundus,neque vnitate cauſæ primę,neque vnitate eſſentiæ,neq. ordinis,erit vnus.ſi verò nulla ratione vnus eſt,neq.eſt omnino,quia ens,& vnum,conuertibiliter dicuntur.Si eò velis procedere ſtupiditatis,vt concedas mundum non eſſe ens,ſed entia diuerſa omnino, & æquiuocè dicta,mũdum ponis rem omnium imperfectiſſimam:præterquam, quòd ſenſus ita dicere prohibet, cum vnica & omnium perfectiſſima totius figura,& partium poſitio,eſſe cernatur. Si verò concedis partes illas mũdi habere aliquã eſſentiã communẽ,conſtat,quandoquidẽ non ſunt omnino eadẽ,habere eas aliquid commune,& aliquid diuerſum. Eſt autem quod commune vnum : quæ diuerſa multa.illud ergo commune, prius erit illis omnibus diuerſis : ſi quidem ex eo conſtant,hæc non: ergo erant illæ partes,ſuo quæque ordine,primæ cauſæ,ſed pendebant illæ omnes ab aliqua priori cauſa, à qua data erat eis communis illa eſſentia. Nullatenus ergo fieri poteſt,quin corpora omnia facta ſint. Si verò

facta

facta ſunt,non certè ab æterno tempore,ſed aliquando.nam quod fit, ex non ente fit,quod ergo factum, ex non ente eſt factum.Ergo antequam eſſet ens,fuit non ens,ſeu nō fuit ens,nō ergo fuit ſẽper,& ab ęterno ens, ſed aliquãdo ens aliquando non ens.quod enim ſemper fuit,nunquã eſt factũ, quia quod fit non eſt.Neq; certè aliud eſt facere,quã ei quod nō eſt,eſſe tribuere.Verùm hoc ita habere,hoc modo melius intelliges.Nemo dicet Solẽ nunc fieri à Deo, quia nũc Sol non fit.Si verò Sol ab æterno eſt, nunquã fiebat, magis quã nunc fit,quia nunquam erat minus, quàm nũc eſt.nullo ergo modo poteſt eſſe ab æterno, quod factum eſt.Siquidem ergo ſatis monſtratum eſt mundum eſſe factum, conſtat non eſſe ab æterno, ſed in principio temporis, ſimul ſcilicet cum corporibus incipiente motu,& cum motu naſcente tempore.Itaque in principio facta ſunt cœlum & terra. Si verò facta ſunt in principio, aut facta ſunt à ſe ipſis ſponte naturæ orientia,aut ab alio: à ſe ipſis non potuerunt: quia quod facit,eſt actu,quod fit,non eſt actu.nō magis ergo poteſt aliquid facere ſe ipſum, quam eſſe ſimul & non eſſe. ſupereſt facta eſſe ab alio. illud verò aliud, aut erat factum, aut æternum. ſi factum, illud rurſum fuerit factum ab alio, & illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum, à quo ſint facta omnia,aut ibitur in infinitum.Si permittis ire in infinitum,redibunt omnia argumenta, quibus monſtrabatur non potuiſſe infinitas rerum generationes antecedere:ergo neceſſe eſt ponere æternum aliquod, & primum,à quo facta ſint omnia,quę facta ſunt.illud verò quia æternum,ſit primum,quia primum, ſimplex, & vnum,quod verò eiuſmodi,omnes homines Deũ eſſe dicũt.Deus igitur eſt,qui in principio fecit cœlum &

Non ens, entis principium.

Cœlum & terra facta ſũt non à ſeipſis.ſed ab alio.

Latini dicunt mundum fuiſſe creatũ non factũ

terram. Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, fecit, ſed creauit, ſignificãtes hoc verbo, feciſſe ex nihilo. quod etiã ipſum, videtur mihi monſtrari poſſe eiſdem argumentis. nã ſi fecit ex aliquo, aut illud aliquid factũ fuit, aut non: ſi factũ fuit, rurſum rogabo an ex nihilo, an ex aliquo: ſi ex aliquo, de illo rogabo rurſum, ibitúrq; iterum in infinitũ, & redibunt argumẽta numeri infiniti: ſin aliquando cæpit rerum fabrica ex nihilo, hoc eſt quod aſſeritur: ſi verò illud nunquã eſt factum, redeunt argumenta eadem quæ de incorruptibilibus mũdi partibus proferebantur eiſdẽ igitur argumẽtis, quibus indicauimus, mundum eſſe factum, indicatur factum eſſe ex nihilo. Adeo ridere lubet præſtantiſſimos illos Philoſophos, qui ante mundi ortum, ponebant alij corpuſcula, quæ in immẽſo ſpatio ſine ordine volutarentur: alij hæc ipſa corpora, velut in conturbata miſcella latitantia. quid hi faciebant lucri? vt ſcilicet mundus ab æterno fuiſſet deformis, & aliquãdo exornaretur. an minus eſt abſurditatis & repugnãtiæ, in infinita multitudine motionũ inordinatarũ, quàm ordine ſuccedentium, & in æternitate corporis deformis quàm pulchri? an nõ ſatius erat pulchrũ ab æterno ponere? nã perfectio & pulchritudo proprior eſt ipſi eſſe: imperfectio & deformitas, ipſi nõ eſſe. Ego certè hac in re laudo Ariſtotelẽ, quòd cũ impoſſibilitatem (vt ita dixerim) æternorum motuum, & corporum, non præuiderit, maluit ab æterno eſſe pulchram hanc mundi faciem, quàm aliquando ex æterna deformitate emerſiſſe. oportuit verò ipſum ęternitatem illam temporis meditari, reperiſſet ſi quidem, vt neque in corpore, neq; in loco (hæc enim ille demonſtrauit) ita neq; in tempore infinitatem eſſe potuiſſe: ſi quidẽ eſt etiam tempus quantum, vt & corpus, & locus. ſi

Mundus ex nihilo factus.

Philoſophorum ignorãtia de ortu mundi.

Laudatur Ariſtoteles ab Autore.

igitur

igitur omnia quanta finita,tempus quoque totũ finitum eſt,& erit.quare factus eſt aliquando mundus ex nihilo.Porrò fieri aliquid album eſt, fieri quale, fieri ſeptipedale,eſt fieri quantum,huic loco accedere, eſt fieri hîc,fieri verò hominem,aut equum,eſt fieri hoc: fieri mundũ,eſt ſimpliciter fieri,aut fieri ens:quia neque eſt fieri hoc aut illud, neq; quantũ,neque quale, ſed fieri ſimpliciter.vt ergo quale fit ex nõ tali, vt album ex non albo,quantum ex non tanto,vt tripedale ex nõ tripedali;ſic,ex non hîc exiſtente: velut Cõplutũ venit,qui erat Toleti:hoc aliquid,ex nõ hoc,vt homo ex non homine.ita neceſſe eſt fieri ſimpliciter, ex ſimpliciter nõ ente;atq; ita ex nihilo.reſpondebis fortaſſe Platonicè,factũ eſſe mundum ex nõ ente ſimpliciter,non tamen proinde ex nihilo. Sed neq; hoc dici poteſt.nam ſi ponis illud, ex quo mundus eſt factus, quodq; ab æterno erat, qualẽ materiam primam fingimus, ea ne intelligi quidẽ ſine omni forma poteſt, nedũ eſſe.Si enim ea,mera potẽtia, omni actu vacua, erat,non poterat exiſtere actu (nulla enim exiſtentia ſine eſſentia eſt)ſed potẽtia,potẽs virtute diuina educi ex nihilo,vt ex ea corporales formæ virtute naturali educerentur:interim tamẽ,nihil exiſteret, præter ipſũ Deũ,qui in principio fecit cœlũ & terrã,ex nulla materia.Sed quo pacto fecit?iubẽdo fieri. Hoc quoq; deridebãt ſũmi illi,& admirãdi Philoſophi cenſentes Deũ,velut fabrũ quendã,aut figulũ eſſe,neque aliter, quã quædã contorquẽdo,quædã producẽdo,quędam pinſcendo,& alia quædã machinando, ſua opera effeciſſe:& quædã eorũ per ſe,quædã per minores Deos. Verùm,ſi,vt mõſtratũ eſt,fecit Deus omnia ex nihilo, cõſtat,Deũ ipſum per ſeſe feciſſe omnia, quia potẽtię infinitę eſt ex nihilo facere,& ob id nulli finitę virtu-

Materia mera potentia.

Exiſtẽtia ſine eſſentia nulla.

Deus potentia infinitus.

ti poterat demãdari.nõ poteſt verò eſſe virtus infinita niſi vnica,eáq; prima & ſumma.neq; enim in infinitis eſt maius.Si igitur fecit Deus ipſe per ſeſe omnia ex nihilo,non potuit facere aliter,quam iubendo: nõ enim educendo ex materia vlla,neque aliquid machinando circa materiã,quę erat nulla:neq; erat quod operi repugnaret;neque quæ ſe minus ductilẽ præſtaret,materia,quã elaboraret.nihil aliud eſſe potuit, illud facere,quã ex ſua infinita fœcũditate,bonitate,potentia,& ſapiẽtia infinita,quę in eo vnica & ſimpliciſſima res eſt,iubere,vt res fierent.eſſe autẽ primæ cauſæ fæcunditatẽ infinitam,Hoc eſt facultatem faciendi ex nihilo;neque indigere,vt faciat,materia vlla;ídque ponere,ob ipſius mundi integritatem & perfectionẽ, neceſſarium eſſe,in Phyſicis quæſtionibus monſtrauimus: neque pigebit nunc repetere.Certè non eſt perfectus & pulcher mundus , niſi omne quod ſit pulchrum,ſit aliqua bonitas quæ velit; & omne quod ſcibile,ſit ſapientia quæ ſciat ; & quod poſſibile potentia quæ poſſit.Nam quà aliquid poſſibile non potuit,aut ſcibile ignorauit, aut pulchrum noluit, vel inuidit, mancum & imperfectum exierit opificium.Ipſum verò pulchrum, aut ſcibile,nemo definit ad bonitatẽ volentis,aut ſcientiam ſcientis.Sed pulchrum eſt, quod rei cui accidit, ad propriam bonitatem obtinendam, perfectionem adiicit; & ſcibile, quod in ſeſe habet principium , vnde ſciri poſſit: igitur neque poſſibile, quod ſimpliciter dicitur & nõ ad aliquid, definiri debet ad potentiam. ſed ſimpliciter poſſibile , eſt illud, quo facto & poſito,nulla repugnantia fit, aut contradictio.tunc enim res per ſeſe fuerit impoſſibilis, cum in ipſa eſt(vt ita dicamus)impoſſibilitas.externum verò quiddam fuerit ; ſi ob id ſolum dicatur impoſſibilis,

Cauſæ primæ fæcũditas.

Mundi perfectio.

Poſsibile quid ſit.

lis, quòd non ſit cauſa quæ poſſit facere. Oportet igitur ſit in rebus cauſa aliqua, quæ poſſit, quidquid in ſeſe repugnantiam nullam continet. At verò fieri ex nihilo, non eſt ſimpliciter impoſſibile, ſed impoſſibile cuidam virtuti finitæ, puta naturali. qua virtute eſſe aliam ſuperiorem, & potentiorem, non eſt impoſſibile. Si igitur eſſe aliam virtutem maiorem omni natura, quæ poſſit facere ex nihilo non eſt impoſſibile, eſt poſſibile: Si verò eſt poſſibile, eſt etiam neceſſarium. quia, vt Ariſtoteles acutiſſimè dicit. in æternis idem eſt quod poſſibile & quod neceſſarium. neceſſe eſt igitur eſſe Deum, eúmq; per ſeſe feciſſe in principio temporis cœlum & terram, iubendo vt ex nihilo fierent. neq, eſt quod quempiã perturbent aniles dubitationes, quid faceret Deus ſolus, in illa æternitate otioſus? cur non fecerat hæc corpora multò antea? nã qui omnia, habet intra ſe eminenter, nulla vnquam re caret, qui ſibi eſt ſufficientiſſimus, nunquam eſt otioſus. Iam verò mundus ſi quidem factus eſt in principio temporis, cùm in æternitate neq; ſit prius neq; poſterius, non potuit fieri antequam factus eſt, niſi ab æterno fieret. fieri verò non potuit ab æterno, ob cõtradictionem, quam aperuimus. non eſt ergo quod queramur non eſſe factum antea. Sed relicta æternitate, accipies interrogationem à tempore, in quo eſt plus & minus, prius & poſterius, rogabíſq;, cur vt eſt nunc mundus ſex mille annorum, non eſt etiam decem mille, vt eſſet factus mundus quatuor millibus annorum, antequã factus eſt? ego te rurſum rogo, an ſi ita eſſet factus, non eſſet hæc tua dubitatio? neq; rogares cur non eſſet factus prius? certè eſſet eadẽ. quid ſi centum mille nunc eſſet annorum mundus, vt aliquando erit, niſi intercipiatur tempus? eſſet certè ea-

Fieri ex nihilo nihil à finito poteſt.

Deus quid ante mũdum.

Mundus cur non prius factus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dẽ.quid ſi centies millenis mille?tunc quoq;.ſi igitur niſi ab æterno fieret,non poſſet abeſſe hæc dubitatio; ab æterno verò fieri non potuit,ad quem potius pertineret momentũ creationis indefinitum definire, ad te qui dubitas,an ad Deum qui fecit?meritò ergo fecit in principio.idque temporis principium fuit,cum ipſo creationis. Videri poſſit,verbum illud,creare,nõ habere eam vim,quã diximus,ſed eſſe vtcunq; facere. ſi quidem dicitur,creauit Deus hominem.at verò nõ fecit eum eſi nihilo,ſed ex limo terræ. ſed neque alia viuẽtiã fecit niſi ex terra,aut aqua.Diuus Auguſtinus cenſet,omnia eſſe creata ſimul eodẽ momento,ſeu in eodem nunc;illam verò partitionẽ dierum, nõ ſignificare partes tẽporis,ſed diſtinctionẽ,& gradus quoſdam naturæ rerũ: atque factũ eſſe hominem ex terra, non actu præexiſtente, ſed exiſtente potentia in ipſo, velut quiuis dicitur noſtrum, verè factus ex quatuor elemẽtis,tametſi nulla terra,aut aqua,erat actu id, ex quo facti ſumus,ſed ſemen & ſanguis. Itaq; vt vnico intuitu tota facies,& eius omnes partes,in ſpeculo exprimuntur, ita vnica Iuſſione Dei, conſtitiſſe, totam hanc corpoream molem, & in ea refulſiſſe illum diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam. cæterùm quia non omnes ſancti hoc ita intelligunt, alia reſponſione eſt opus. De verbo,creare, ego ita cenſeo,creare duplex eſſe, alterum & præcipuum, ex nihilo facere: alterum ſine materiæ diſpoſitione facere. nam ſubſtantia non videtur aliter fieri poſſe, quam generatione, aut creatione. generatio verò non eſt niſi in materia diſpoſita, quæ igitur ſine materiæ diſpoſitione eſt, creatio vocari debet. Quapropter ſiue ex nihilo omnia, ſiue ex nihilo quædam, quædam ex materia non diſpo-

Creare quid.

Homo ex terra.

Homo ex elementis actus.

Creare duplex eſt.

Subſtãtia quomodo fiat.

diſpoſita,ſed iubẽdo fecit, omnium eſt Deus effector & creator. Fecit verò Deus,omnia quę fecit,valde bona.id eſt,ſuis ſingula formis perfecta : quia ipſe valde bonus eſt:& bonus omnia vult bona eſſe : quia nulla vnquam de re inuidia tangitur.voluit ergo omnia fieri valde bona , quoniam bonus;ſciuit verò quæcunq; voluit;& potuit quęcunq; ſciuit & voluit , quia vt eſt ſummè bonus,ita & ſummè ſapiens & potens. Tria igitur ſunt omnium rerum principia;potentia,ſapiẽtia & bonitas,quę in prima cauſa vnicum,& idem principium eſt.Innumera alia continet præſcriptum caput, de quibus,quia ſcio non poſſe me pro dignitate dicere,tacere malo , ac relinquere enarranda Theologis, quib.dedit Deus,in hoc ſanctarum ſcripturarũ paradiſo liberius verſari.Apponam verò quam mihi Deus dederit,ſex dierum enarrationem,hinc capto initio. *Tria, rerũ principia.*

Vidit (inquit) *Deus quod eſſet bonum, & ait, germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram, & factum eſt ita. & protulit terra herbam virentem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignúmq; faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem iuxta ſpeciem ſuam.*

Videtur his verbis ſignificari , nullam omnino eſſe herbam,neque plantam,quæ ſemen nõ proferat:ſiquidem omnia quę terra producit, videntur eſſe creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iuſſiſſe vt germinaret terra,præter ea quæ ſemẽ proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, ſemen proferũt.at verò videtur, huic aſſertioni experimentum repugnare : ſi quidẽ in arborib.Salix, Vlmus,Populus, & Fraxinus,& huiuſmodi alię,nullũ videntur habere ſemen. minutulæ & annuæ herbulæ , quibus prata omnia conueſtiuntur, *De plantarum ſeminibus quæſtio.*

ſpontè naſcuntur ſine vllo ſemine,& fungorũ omnia genera,qui & ipſi nutrimentum & ortu ex terra capiunt. filici etiam nullus flos,nullus fructus eſt, teſte Dioſcoride, ſine quibus ſemen nullum eſſe poſſit. Quid ergo,an hæc non ſunt creata à Deo?certe creata ſunt omnia à Deo,ſed vt arbitror (niſi tamẽ aliter ſancta cenſet Eccleſia,ita enim facile aſſentiar)nõ omnia eodẽ modo.nã rerũ,quæ ortui& interitui ſunt obnoxię,quædã non aliter generari poſſunt quàm à ſuo ſimili:vt homo ab homine:equus ab equó;quædã verò diſſimiliũ cauſarũ concurſu generãtur per accidẽs, vt quæ generantur per putreſcentiã,aut etiã per cõctionẽ,aut per alterationes quaſdã quarũ rerũ generationes,nõ tàm referũtur in vilã facientẽ cauſam, quæ proxima ſit,quàm in materiæ diſpoſitionem.velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab argento;aut omnino metallorum vllum ab eiuſdem ſpeciei alio;neque lapis vllus à lapide.his enim rebus nulla ſeminalis virtus eſt,vt neque vllis earum, quæ vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit,vt per accidens, neque à ſui ſimilibus generentur.atque in vtriſque (plantis inquam & animalibus) eſt triplex differentia. quædam enim (quæ ſcilicet ſunt perfectiſſima)nõ aliter quàm per ſe,& à ſibi ſimilibus generari poſſunt, vt homo, equus,bos,& elephas,& nux,prunus,& palma,& pomifera omnia:quædã (quę ſcilicet ſunt viliſſima) ſemper generantur per accidens;vt pediculi,& vermes,& fungi,& alga:quædam ſunt inter hæc, perfectione etiam media,quæ cum à ſimilibus,& ſeminali vi generentur,ſpõte etiam naſci poſſunt;vt mures qui habẽt vtranque generationem,& veſparum, & locuſtarum, ac ſcarabeorum genera.Herbas etiam aliquas, earum

Generatio à ſimili & diſſimili.

Generationis animaliũ & plantarũ triplex modus.

quæ

quę ſemen afferunt, ſponte naſci, ac ſine ſemine poſſe, omnes exiſtimat, inde capto argumēto, quod quibuſdā in terris: viſæ ſint denuo, atque vbi nullæ vnqua tales fuerint innaſci. velut Theophraſtus, ca. 5. primi, de cauſis plantarum, narrat, laſerē aliquando in Apturea ortum eſſe ex imbre quodam craſſo, cùm in ea mundi parte fuiſſet nunquam: atque ibidem ſiluam quādam ingentem proſiluiſſe aliquādo, vbi nulla antea fuiſſet. quanquam non deſunt, qui horum etiam euentuum quærunt ſeminalem cauſam, velut Anaxagoras, qui cenſet ipſum aërem deferre ex aliis in alia loca ſemina, hincque fieri, vt hominibus id non ſentientibus, fiant generationes quædam alicubi, quę videantur eſſe ſpontaneę, cum tamen non ſint. alij cauſantur inūdationes cōfluxúſq; aquarū, dicentes amniū diggreſſionibus fieri, vt ſemina ex aliis in alias partes deferātur. Sed & ſi hæc nō ineptè dicātur, mihi videtur multo probabilius, ſi quidē in animaliū genere ſunt nōnulla quę vtrunq; habēt ortū, eſſe in plātis quàm plurimas. nā ex ſemine ſolum poſſe conſiſtere, neq; vllū habere accidentalem ortum, perfectioni tribuitur. at verò genus animaliū perfectius multo, quā plantarū eſt. plantæ ergo plures habēt naſcēdi modos, neq; tā tenētur conditione naſcendi ex ſemine, quàm animalia. quod rurſus vel hoc argumento cōſtat, quòd animalia perfecta, nō aliter quàm ex ſemine naſci poſſūt plantæ verò etiā hæ, quę maximè ſemen proferūt, naſcuntur etiā inſitione, & plātatione, & germinatione, ſúntq; illis omnes hæ productiones per ſe. itaq; nō eſt quod videatur inopinabile, plantas pleraſq; earū, quæ ex ſemine naſcuntur, naſci poſſe ſpontè ex terrę & aquæ fœcūditate ſolùm, cùm id accidere videamus animaliū non paucis. quin potius exiſtimo, quæ omni

Quędam herbæ naſcantur ſine ſemine.

Laſeris ortus.

Ortus ingēns ſiluæ.

Seminalis vis in plantis.

careant ſemine, eſſe perpaucas: quæ poſſint ſpontè naſci quàm plurimas, nam, vt Theophraſtus rectè cenſet latitare potius quàm nõ eſſe ſeminis naturã, eſt arbitrandum. velut in thimo eſt ſemen, quod ſenſu percipi nequit, & in ſalice, & vlmo & eiuſmodi aliis. ſunt etiam quibus ſeminalis vis eſt in lachryma, vt iridi. atque generatim, vt Theophraſtus inquit, ea facilius, atque ex minori principio valent generari, quæ imperfectiora ſunt. quamquam ergo veriſimile ſit, quam plurimas, & herbas & arbores, quæ carere videantur, habere ſemina, vt de ſalice, & vlmo, dicebamus: non tamen proinde, negandum, eſſe multas, quæ omnino non habeant & nonnullas earum, quæ habent, ſponte etiam oriri poſſe: cum illa triplex naſcendi differentia notetur in animalibus, quæ genere quidem ſunt perfectiora. ex dictis conſtat res quaſdam eſſe, quibus (niſi illas Deus in illo mundi exordio feciſſet) neceſſariò eſſet ſemper mundus cariturus, aliàs verò, quæ, & ſi à principio factæ non eſſent, poſſent deinceps, ex ipſis mundi elementis naturaliter oriri. Nam elementorum, ſi vel vnum tollas, neceſſe tolli omnia, ac cum illis etiam concreta corpora. quia cum primæ contrarietates, primò inſint elementis, ſintque ipſę elementorum naturæ, ſublatis elementis, tolerentur contrarietates primæ, atque his ſublatis tollerentur rerum omnium generationes. cùm hæ omnes agantur per alterationes mutuas, quæ naſcuntur à contrarietatibus. quòd verò ſublato eorum quocunque, neceſſe ſit tolli omnia elementa conſtat: quoniam ſi frigus omnino non eſt, neque calor ſit. ſiquidem ſi calfactio nulla eſſe poteſt, neq; calor omnino eſt at verò ſi omnino nonfrigus, neque calfactio vlla eſt: neq; refrigeratio, niſi calor: ſi quidẽ omnes cõtra-

Thimi, ſalicis & vlmi ſemen.

Facta neceſſariò in principio

Cõtrariis ſublatis generatio tollitur.

Frigore ſublato tollitur calor.

ſunt

rij motus, ſunt inter eoſdē terminos, cõtrario modo: vt calfactio à frigido in calidum; refrigeratio à calido in frigidum. Neceſſe eſt igitur, quocunque eorum ſublato, alterum tolli. eadem ratio eſt humidi & ſicci. Porrò hæ duæ contrarietates, calidi & frigidi: humidi & ſicci relationem quandam habent ad ſeſe ꝑ ſunt enim primæ actiuæ, ſecundæ paſſiuæ. quapropter vtræque ſine aliis, ad generationes rerum eſſent otioſæ & inutiles. omnes ergo neceſſe eſt in mundi exordio extiterint: quare, & prima corpora, quorum primæ illæ, ſeu virtutes, ſeu qualitates, ſunt. neceſſario ergo ſi modo futurus erat mundus creata fuerint in initio elementa. quo autem modo poſtea dicemus. Iam verò cœleſtia corpora multo magis, & propter ſe ſe; & propter alias mundi partes. propter ſeſe; quandoquidem niſi diuina virtute eſſent in initio creata, cum nullum habeant ortum aut interitum naturalem, nunquam deinceps oriri poſſent: propter alia verò, quoniam cum omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur, nullæ prorſus naturalium mutationum ſine illis eſſe poſſent. Neceſſe etiam eſt fecerit Deus ab initio ea omnia animalia, atque omnino viuentia, quę ex ſolo ſemine, aut germinatione generationem habent. niſi enim in initio diuina virtute eſſent facta, nunquam deinceps oriri poſſent. vt neque modò, ſi omnes homines, aut equi, aut leones morerētur, eſſet vnde rurſus oriri poſſent nimirum non habēt aliam generationem quàm ex ſemine. Ita etiam arbitror, ſi nuces omnes, cum toto nucum ſemine, perirent, mundus eſſet in poſterũ ea planta cariturus. at verò metalla, & lapides, & ea, ſiue animantia, ſiue plantas, quæ putreſcentia quadam generari

Motus contrarij inter quæ.

Corpora cœleſtia quorſum.

Facta neceſſariò in principio.

poſſunt,non par neceſſitas eſt, vt Deus fecerit ab initio:poſſent enim ipſa poſtea,ex rebus aliis naturaliter oriri.velut nunc gignutur mures & vermes, vbi nulli antea fuerint,atq; metallum quodcunq;,ſolis virtute, gignitur ex terra & aqua.quapropter, ne mundus his careret, minus videtur neceſſarium fuiſſe, vt Deus creandi vim apponeret, cum naturalis eſſet futura ſatis.atqui fortaſſe propoſitæ dubitationi iam reſpondimus,atq; ob hanc cauſam,non ſimpliciter dixit Deus, *producat terra herbam virentem,ſed virentem,& facientē ſemen,& lignum pomiferū faciens fructum iuxta genus ſuum*: ac repetiit, *cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terra*, hoc eſt, quod non aliter oriri ex terra poſſit, quàm ex ſuo ſemine. fortaſſe etiam hanc ob cauſam, in tota mundi creatione,nulla fuſilium,neq; gemmarum,facta mentio eſt,ſed tantùm elementarium corporum,& cœleſtium,& animalium natantium,& volantium, & terreſtium, & plantarum,quarum ſemen in ſemetipſis ſit ſuper terram, ac poſtremò hominis. quaſi ex in initio creatis,reliqua eſſent naturaliter erutura.neq; verò huic ſententiæ repugnat, quod 18.ca. Eccleſiaſtici dicitur, *Deus qui ſemper eſt fecit omnia ſimul*.verè enim fecit omnia ſimul in illo mundi initio, non tamen omnia eodem modo, ſed alia quidem ipſa per ſe ſe, alia in ſuis principiis. Extiterunt à principio omnes rerum formæ,aliæ quidem actu,aliæ potentia.quoniam iam inde omnes,aut erant actu,aut poterant naturaliter oriri. neq; quidem hoc durum videri cuipiam debet,quod in quibuſdam exemplis videtur poſſe demonſtrari.cùm enim ſint quædā animalcula,quæ non aliam,quam ex hominis morbis, ac excrementis,generationem habent,vt pediculi, lētes,& acarus, animalculum inquam illud omnium minimū, quod

Fuſillium & gemmarum nulla mentio in creatione.

Facta ſimul omnia.

Actu aut potentia ſemper formæ ſunt.

Animalia ex excrementis.

quod ſcabiei eſt initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares chirurgi ſyronem) & lûbrici, tam lati, quàm rotundi, & aſcarides vocati, & quædam alia animalcula innominata, quæ in quibuſdam abſceſſibus, & in oſſium carie reperta ſunt, conſtat ea ab initio nõ extitiſſe: cùm Adamus ſine vllo morbo creatus à Deo ſit, atq; adeo perſtiterit vſq; dum peccauit. quòd perfecta iam mundi creatione, euenit. Itaque res quaſdã viliſſimas, & quę putreſcentia tantùm fiunt, cuiuſmodi quę dicta ſunt animalcula, & algam, quæ putreſcente aqua in lacunis gignitur, queq; ſordes potius dicũtur quã res, vt inquit Ariſt. non dubito poſt exactã mundi creationẽ pullulaſſe. an verò res aliæ, quæ adeo viles non ſunt, poterãt tamẽ naturaliter oriri, vt metalla, lapides, & viuẽtia, quæ vtrunq; ortum habent, ex ſemine inquam, & ſpontaneũ, intra ſex primos dies ornãdi mundi gratia extiterint, an nõ, ſed poſtea orta ſint: haud habeo quòd affirmẽ. Illud tamẽ mihi videtur probabiliſſimũ, ea ſi in ipſo mundi initio extiterunt, nõ tã creatione, quàm properata generatione eſſe facta. nã receptiſſimum eſt illud Philoſophorũ axioma, naturã (multo magis Deũ) nihil fruſtra facere. fruſtra verò apponeretur creatio, vbi generatio naturalis eſſet ſatis. poterat verò Deus optimus Maximus, exornãdi ſtatim, ac perficiẽdi mũdi gratia, earum omnium rerũ ortum, alioqui naturalẽ, properare adeo, vt ſtatim erumperẽt, cũ creandis, & ſi non eodẽ ortus genere. neque verò proinde non eſſet ille naturalis ortus, quia aucta celeritas nõ mutat ſpeciem motus. ſi enim lapis deſcẽderet, eadẽ celeritate qua ſol fertur, aut etiã prima ſphæra, celeritas quidẽ illa, maior eſſet quàm pro lapidis natura, motus verò nihilominus naturalis. vt ergo tria rerum genera eſſe diximus, ita nũc tria earũ initia ponimus. quædã enim

Adamus ſine morbo creatus.

Natura nihil fruſtra facit.

Motus celeritas nõ mutat ſpeciem.

Tria rerũ initia.

initio creata eſſe,factáq; ex nihilo aut ſine materiæ diſpoſitione:quædam poſtea ſuccreuiſſe ; quędam,inter hęc,extitiſſe quidē in initio:ortu tamē naturali. Moſes verò ea tantum videtur narraſſe,quę primo modo extiterunt , creata ſcilicet per ſeſe,ac non ſolùm per ſua principia.nam primo die fecit elementorum corpora, & lucem.ſecundo fecit firmamentum, hoc eſt corpus illud totū cœleſte,quod conſtat multis orbibus:tertio ſeparauit aquam à terra , colligénſq; aquam in locum vnum fecit maria,terráque detecta creauit omne genus plantarum, quæ ex ſemine habent generationem: quarto fecit,Solē,Lunā, & Stellas,& poſuit in firmamento(ex eadem,arbitror , firmamenti ſubſtãtia,non aliter ac hominem fecit ex terra)quinto fecit animalia omnia,natatilia & volatilia:ſexto terreſtria, cum quibus & hominem.At verò pręter hæc,cōſtat eſſe in mūdo res quàm plurimas,quæ intra ſex primos dies non extiterunt.vinum enim non eſſet,cum nulla anteceſſit vindemia:neque oleum,cum nondum tuſę oliuæ:neq; mel,cum nondum apes melificaſſent. nimirum hæc, & huiuſmodi alia,creata ſunt in ſuis principiis,ex quibus deinceps orta naturaliter ſunt , vt etiā ex terra & aqua,fouentibus ea cœleſtib. corporibus, aut intra ipſos ſex dies,aut poſtea,orta ſunt metalla,&lapides,& bitumina,& herbæ ſponte naſcentes , ac denique alia omnia,quæ non habent ſeminalem ortum,neque fiūt à ſimilibus,ſed concurſione aliarum cauſarum , per accidens,producuntur. Videtur neque ignis facta eſſe,in hac narratione, mentio. quapropter exiſtimare videtur quiſpiam poſſe , ne omnia quidem elementa facta eſſe in illo mundi exordio, ſed tria tantùm,ignē verò poſtea, concurſione aliarum cauſarum , ortum eſſe.Iuuabit hanc opinionem antiquitas, quæ, vt aliarum

Creata ſex diebus.

Creata in ſuis principiis.

Ignis an ſit & quādo creatus.

rum rerum quam plurium,ita etiam huius,quærit inuentorem, quaſi ignis non ſit à principio in rebus, ſed alicuius hominis induſtria poſtmodum factus:ſcilicet,vt & vinum. Plinius narrat,ignem è ſilice,primum inuentum eſſe à Pyrode,Ciliciſ filio:idem autor affirmat, primum eſſe inuentum in Pyrpile. Si igitur inuentum hominum ignis eſt, non videtur à principio mundi extitiſſe.ſed quo pacto potuit hic mundus conſtare, præſtantiſſimo & efficaciſſimo carens elemento? Cum ſint duæ mundi partes,altera humilior ac imperfectior, corporibus conſtans ortui & interitui obnoxiis:altera ſublimior ac perfectior, conſtans corporibus incorruptibilibus. humiliorem & ignobiliorem, oportuit primò fieri, quaſi fundamentum, & mundi exordium.natura enim ita comparatum eſt, vt principia ſint viliora, atque ad perfectiora, in cuiuſuis rei opificio, procedatur. atque illam quidem, oportuit primo fieri impolitam & incultam, poſtea exornari.ita enim & natura & ars procedit,ab obſcuſcuris quibuſdam & rudibus delineamentis, ad exactiorem formam.neq; verò non eſt hoc optimum argumentum: nam vt ars naturam imitatur,ita natura diuinitatem,à qua fluxit.vt ergo artificialia opera imitantur naturalia, ita eſt rationi conſonum, naturalia imitari diuina opificia. Quapropter ex eo ordine, quem rerum natura tenet, rationem diuini opificij volentes inueſtigare, haud quaquam errabimus: ipſe enim Deus eſt naturæ parens. Proinde primo die,facta eſt tota generabilium & corruptibilium ſphæra, conſtans elementorum corporibus, terra inquam,aqua,aere,& igne:illis verò, neque puris,& ſynceriſſimas naturas retinentibus,neque ſcorſum poſitis, & ordine collocatis, neque illuſtratis vllo cœleſti lumi-

Mundi partes duplices.

Ignobiliora primo creata.

Ars naturam imitatur.

Artis & naturæ progreſſus.

Elementorum impuritas.

Elemento- ne,ſed intra obſcurum aërem aqua & terra permiſtis,
rum confu- atque intra hæc omnia,igne inuiſibiliter incluſo, qui
ſio. inter cætera,fouebat aquas, reddebátque fluxiles, ne
frigore concreſcerent,móxque, ac Cahos hoc extitit,
fecit Deus lucem,per quam reddita ſunt corpora illa
aſpectabilia,factúſque eſt dies primus. verùm vt hæc
diſtinctius eloquamur,oportet quædam, de elemen-
torum naturis,enarremus.Elementa prima,principiis
rerum naturalium, materiæ inquam & formæ adeo
proxima ſunt,vt per ſeſe, & omni miſtione vacantia,
nullibi munda ſint,aut fuerint vnquam, aut etiam eſ-
Qualita- ſe poſſint.nam cum eorum naturæ definiantur per
tes elemen- ſummas qualitates, & conſiſtentia corporis, miſtu-
torum for- ram quandam deſideret,& contrarij miſturam, quia
mæ. mera humiditas nullam conſiſtentiam haberet, me-
ra ſiccitas nullam compactionem & continuitatem,
nihil penitus ſyncerum exiſtere in corporibus po-
teſt. Quapropter elementa prima intelliguntur, de-
finitis ſeorſum eorum naturis, ſúntque potentia in
rebus concretis,actu verũ nullibi. quod quia intelle-
Elementa xit Galenus,in com.primi de natura humana,elemen
actu nulli- tis primis nullas formas ſubſtãtiales attribuit, ſed pro
bi. his,qualitates primas, affirmans ea conſtare ex mate-
ria prima,& calore,frigore,humore, aut ſiccitate,aut
harum binis qualitatibus.itaque terra hæc quam inco
limus,& aqua qua vtimur,aërque quem inſpiramus,e-
lemẽta mera nõ ſunt,ſed corpora,ſimpliciſſima eorũ,
quæ extant,& proxima elementorum naturis.quo fa-
ctũ eſt,vt eorũ nomina dẽtur ipſis elemẽtis,quę men-
te potius intelligũtur,quàm re vera ſubſiſtunt. aut cer
Elemento- tè,ſi ſimplicium elementorum ſunt illa nomina,prio-
rũ nomina ra hæc corpora,quæ videmus,non ſunt appellãda hęc,
ſed,vt Plato dicit in Timeo,talia. nimirum non terra,
ſed

ſed terreum corpus:non aqua,ſed aqueũ : ita & aereũ, & igneum.ridiculum enim quod quidã pueriles Philoſophi affirmant,oportere, vt quodcunq; elemẽtum ſit alicubi purum,in propriis ſcilicet regionibus. Vbi enim talis ſit aqua?an in mari,vbi falſiſſima,& piſcibus ſcatens?Elementa itaque prima, potentia ſunt in corporibus,actu nuſquam. neq; vero expedit:ob cõcreta enim ſunt illa neceſſaria: per ſe ſe nihil eſſet inutilius. Verùm & ſi elementa actu non ſint,maximè viget eorum natura in his elementis,quibus vtimur, terra inquã,aqua,aere,& igne,quę ordinem eum amant naturaliter,vt ſint craſſa ſub tenuibus.atque proinde, ſicubi confuſa ac conturbata ſunt,mox in imum mergitur terra,aërque emergit,&interfluit aqua.Ignis quoque, vt maximè communis Philoſophorũ opinio fert,effertur naturaliter in ſupremum locum, atq; proinde proximum cœlo locum tenet:aut, vt ego exiſtimo, is ſolus inter omnia corpora, nullum potius locum præ alio amat,neque in vllum fertur,niſi per accidẽs,motu materiæ,quam occupat, aut tractus à lumine (ab hoc enim naturaliter trahitur) ſed velut quædam mundani huius corporis anima,totum occupat, permeans per omnia,vt omnia fœcũdet, ac quodammodo viuificet. Nam cum omnes naturales ortus agantur cõcoctione quadam,quod caloris eſt opus, conſtat ſine eo omnia futura ſterilia:aquã pręcipuè,quæ ab omnib. ferè Philoſophis cẽſetur eſſe primũ frigidorũ.vt verò ortus tribuũtur calori,vt efficiẽti cauſę,ita tribuuntur humidiCraſſiori,qualis aquea eſt,vt materiæ. atq; hac ratione efficitur,vt aqua ob humiditatem craſſam, qua abundat,ſit velut mater omnis generationis:ignis verò pater per calorem.Rerum ergo generationes, maximè adſcribi debent aquæ ab igne fœcundatæ. ita fit, vt

Ignis motus.

Ignis anima mũdi.

Concoctio à quo.

Aqua principiũ frigidorũ.

Aqua generationis mater, Ignis pater

niſi hæc duo adhibeantur principia, omnia ſteriliſcãt: velut terra, niſi irrigetur primum, ac deinde concaleſcat. Ipſum quoque mare, quod omnium mundi partium eſt fœcundiſſimum, vt mirabilis rerum, tam viuentium, quàm vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat, ſi calore deſtitueretur, futurũ eſſet penitus generationis ineptum, & concretũ frigore. quin & tota mundi aqua, niſi, à quo concaleſcit, igne funderetur, futura eſſet glacies. Si enim primum frigidorum eſſe recte dicitur, nulla frigiditas poteſt illi eſſe præter naturam. videmus verò eam aliquando concreſcere frigore: haberet ergo id ſecundum naturam ſemper, niſi aliquid accederet, quod funderet. quid verò aliud potius ſit quã ignis, qui caloris omnis principium cum ſit, fouet, atque fœcundat, facitque, animalium & aliarum rerum ortui & conſeruationi, idonea? atqui conſentaneum eſt cenſere, aquam per hyemem, abſentia ignis potius cõcreſcere, quàm pręſentia frigidi aëris, vt putant, qui aërem ſtatuunt primũ frigidorum. verùm in eam, adeo diſſidentem à cõmuni ſenſu opinionem incidunt, quia hanc ignis, per res omnes delationem non aſſecũtur. Ignis itaque per omnia permeat, alimentum ab illis accipiẽs (quia ſunt illi omnia ſubſtrata vt materia, vt mirus dixit Ariſtoteles) aquę verò ab eo accipiũt calorẽ genitalẽ, & motũ, ac fluxilitatẽ. Itaq; igne fouente & incubãte aquas, rerũ omniũ agũtur generationes. Hæc verò diſertiſſimè docuit Hippoc. li. 1. de dieta his verbis. *cõſtituũtur quidẽ igitur tũ animãtia omnia alia, tũ homo ipſe, ex duobus, differẽtibus quidẽ facultate, cõcordibus verò & cõmodis vſu, igne inquã & aqua. hæc aũt ambo ſimul ſufficiẽtia ſunt, tũ aliis omnib., tùm mutuo ſibi ipſis. vtrũuis verò ſeorſũ, neq; ſibi ipſi, neq; vlli alteri ſufficiẽs eſt. vim*

Mare fœcundiſſimum.

Aqua principiũ frigidorũ.

Ignis per omnia fuſus.

Ignis eſt ſpiritus ille incumbãs aquis

Aqua cur fluxilis.

igitur

„ *igitur ac facultatē vtrūq; ipſorū talem habet. ignis enim*
„ *omnia per omnia mouere poteſt; aqua verò omnia per o-*
„ *mnia nutrire. particulatim verò vtrunq; ſuperat & ſupe*
„ *ratur (hoc eſt pugnant mutuo inter ſe, vtroq; eorū partim*
„ *vincente, partim victo) ad ſummū ac minimū quantū eius*
„ *fieri poteſt, (hoc eſt plus aut minus, vt quodcūq; eorū po-*
„ *teſt) neutrum enim ſuperare penitus poteſt. hāc ob cauſam* *Ignis neceſſitas.*
„ *ſanè, igni quidem, vbi ad extremitatem aquæ peruenerit*
„ *(hoc eſt vbi penitus conſumpta humiditas eſt) deficit ali-*
„ *mentum (ita euaneſcit ignis cū ventum eſt ad cineres) e-*
„ *uertitur igitur eo, vnde nutriri poteſt (hoc eſt ſerpit in a-*
„ *lias materias, quærēs alimētum) aqua verò vbi ad extre*
„ *mitatem ignis peruenit (hoc eſt vbi penitus excluſit ignē)*
„ *deficit motus (quia concreſcit in glaciē, fitq; immobilis).*
vides quàm diſertè Hippocrates dicat, aquā accipere fluxilitatem, motum, ac fœcunditatem ab igne; ignem verò ipſum ferri per omnia, atque alimentum ex omnium humiditate capere, & generationes omnes his duobus principiis attribui. hoc idē eſt quod hîc inſinuatur his verbis, *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas*, ſeu *incubabat aquas*, ambo enim hęc ſignificat dictio hebraica. inſinuatur verò vtrūq;, ignē ſcilicet ferri per aquas, eas què fouere ac incubare. meritò verò ſpiritus appellatur, quia ignis, corporū omniū maximè, videtur ad ſpiritualiū ſubſtātiarū naturā accedere. eſt enim tenuiſſim⁹, & viſū ac omnino ſenſum fugiēs, niſi cū, ob materię, quā occupat, denſitatem, apparet, vt in ignito carbone, & fumo ardēte. In his enim ipſis, cum rareſcūt, diſparet, vt cū diſſipatur fumus. cōtrà, cū ei⁹ ignis, qui intra nubē inuiſibilis cōtinebatur, circūſtāti frigore dēſatur materia, is emicat, abiēs in fulgur, aut etiā fulmen. itaq; eſt tenuiſſima quædā & in ſenſibilis ſubſtātia, vt quædam eorum anima, per alia permeans

Vnde ignis alimentum capiat.

Ignis natura inſenſibilis.

Fulgur.

neque apparens,niſi cum denſatur cum materia. hãc ſubſtantiam à principio fecit Deus. cùm verò multo tempore homines igne non indigerent ſenſibili , vt pote neque carnibus veſcẽtes,neque fructus aſſantes aut elixantes,eo caruerunt, vſque dum inuenerent rationem retinendi eius in materia denſa, in qua appa-ret,fierétque vtenſilis. Merito itaque inter corpora omnia hic maximè dicitur ſpiritus. Domini vero ob magnitudinem virtutis,& præſtantiæ: eſt enim phraſis diuinæ ſcripturæ,Domini,aut Dei vocari,quę magna,aut præſtãtia.hic igitur ſpiritus,hoc eſt hæc ſubſtantia tenuiſſima,ac perfectiſſima,ferebatur,incubãs & fœcundans aquas.per hunc ſpiritũ factæ ſunt aquæ fluxiles,alioqui futuræ,vt diximus,concretæ.in quam ſententiã dictum eſt illud Pſalmi , *flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ*. ſed quia Phyſici nunquam acquieſcũt vllis dogmatis,ſine monſtratione , hanc adhibeamus oportet,quoad noſtra fieri poſſit,indicemúſq; , ignẽ, nõ habere vllã regionem,in quã ſeorſum feratur, ſeparatus ab aliis corporibus.Primum quidẽ illa,quam Hippocrates adhibuit,nõ leuis eſt, procedit enim ab experimẽto.ſiquidem videmus nullibi ignẽ manere, niſi illi ſuppetat materia vnde alatur, eáq; conſumpta ſtatim deficere,vt diſſipato fumo& conſumpto oleo, flammã;ſiccatis vſque ad cineres lignis,prunas.at verò in ſua regione ſeorſũ ab aliis omnibus poſitus , omni alimẽto,eſſet deſtitutus.ſed ex motu eius corporis,multò euidentius mõſtratur, quod propoſitũ eſt. ſi enim ſupremũ appeteret locũ, in eum ferretur naturaliter.ſi autẽ ferretur,efferret etiã ſecũ alia,quęcũque ei eſſent agglutinata:atque vt lignũ, quod ob naturalem raritatem,aëris nonnihil habet incluſum,aſcẽdit,per aquã,ita etiam quod ignitum eſſet,aſcenderet per

Ignis vſus aliquando cœperit.

Aqua per ignem facta fluxilis.

Ignis nullibi ſeparatus.

Ligna cur ſupernatent.

Ignis natus.

ret per aërem(tanto enim leuior eſſet ignis aëre,quã-
to aër aqua)at verò non ita fit:euolarent enim ex pru
nariis aut foco prunæ omnes:vt ſcilicet magnæ etiam
trabes emergunt è profundiſſimo flumine: tantũ au-
tẽ abeſt,vt quæ ſunt imbuta igne,euolent,vt ne tãtil-
lum illis ignis ponderis detrahat.fruſtrum enim ferri
aut lapidis ignitum,non minus deprimit lancẽ quàm
frigens,niſi quid ſubſtantiæ deciſum illi ſit,dum vre-
retur.nõ ergo ignis ſurſum potius fertur quàm deor
ſum,ſed materiam,ſequitur,atque cũ denſis, lapillis,
ferro,aut carbonibus,deſcẽdit:cũ exhalatione ignita,
qui fumus ardens eſt,aſcendit:comparet verò dũ dẽ-
ſam tenet materiam,ea extenuata,aut diſſipata,diſpa-
ret.ſed & ex vſu, in quẽ res omnes naturales ſemper
diriguntur,conſtare videre poſſe,quod aſſerimus.quẽ
enim rebus vſum præſtaret ignis,ſupremã mundi re-
gionem tenens,ſeiunctus à reliquis corporibus? non
enim calorem,cum media regio frigidior quàm infi-
ma eſſe cognoſcatur,actiones verò naturales contin-
gant per mediũ:ſine calore verò nihil præſtare poſſit.
at verò permeans per alia omnia,calefacit, &, vt di-
ctum eſt,liquat, fundit,ac mouet:quædã alia denſat;
cõcoquit,atque ad ortũ deducit,atque in humoribus
quos elaborat,omnis naturalis ortus parẽs eſt.At di-
ces,id me falſò igneo calori tribuere,quod ſit ſolaris;
igneum enim,potius vrere,ac per ſiccitatem in mar-
corem trahere omnia,& interitũ.Ita eſt ſanè, ſolaris
calor eſt qui hæc præſtat,ipſe verò ſolaris calor, nihil
eſt aliud quàm calor ignis,ſolis fulgore, quo natura-
liter trahitur, vt ita dixerim,modificatus.nam ſol,cũ
ſit corpus incorruptibile, neceſſariò ſit expers quali-
tatum corruptiuarũ,caloris,inquam,frigoris, humo-
ris,ac ſiccitatis,nõ poſſit ergo calfacere,niſi per aliud,

Calor ſolis quid.

& accidente quodam. Quid verò ſit illud, cuius acceſſu calorem inferat, potiuſquam, quod à Philoſophis omnibus ſtatuitur, per ſe, ac primo calidum? Si enim Sol per accidẽs calidus eſt, ignis verò quòd primò ac per ſe, neceſſe eſt cauſam caloris illius, ad hunc referri. eſt verò hoc ipſius etiam ignis naturæ valde congruens. Cùm enim inter elementaria corpora, igneu ſolum cœleſtem imitetur fulgorem: ipſum verò ita, vt plurimi veterum Philoſophorum, ob eã ſimilitudinẽ, aſtra ignea eſſe ſuſpicati ſint, fit valde cõſentaneum, vt ſimilitudinis illius cauſa, facilè trahatur ignis cœleſti lumine: quod etiã veſtigiũ quoddam, diuinitatis eius corporis, eſt. Maxima ergo ignis pars, cũ lumine Solis circa terrã voluitur, comitatúrq; circumeuntẽ diem. quod, indicant illa verba capitis primi Eccleſiaſtes. *Oritur Sol, & occidit, & ad locũ ſuum reuertitur, ibique renaſcens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. luſtrans vniuerſa in circuitu, pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.* His verbis apertè dicitur, ſpiritum illum, quẽ indicatum eſt eſſe ignẽ, circuire ſimul cum ipſo Sole: nã nomine ſpiritus, non eſt veriſimile, vocari Solem ipſum. nam præterquam quòd eſſet repetitio inutilis, vocari ita nõ poteſt: nam neque quod tenuis, neque quod inuiſibilis, neque quod animatus & viuens, cùm nihil horum ſit. circuit itaque ignis, vt ipſe Sol, éſtque eius comes. Quo fit, vt dies, atque omnino lux omnis, calida: nox, atque omnino tenebræ, frigidæ ſint. hic ipſe igitur eſt ſolaris calor, qui cùm ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, ſi copioſus, atque deſtitutus humore accedit, etiam vrit; vt non rarò meſſes, ante tẽpus, ob pluuię inopiam, & defectum eteſiarũ. Vnde rurſum conſtat, non eſſe aliam diuinitatem

Ignis Solẽ ſequitur.

ſolari

ſolari calori,ſed eundem penitus eſſe & igneum. Ita multis iam argumentis probabiliſſimum effecimus, ignem eſſe illum ſpiritum domini,qui in ipſo mundi exordio,generationum præſtans initium , incubabat aquas.eſt verò ignis ſymbolum diuini amoris , qui Deus ipſe eſt.vnde ſublimior alius,qui ad me nõ ſpectat,naſcitur ſenſus.His poſitis,ad enarrationem primę diei,videmur iam poſſe accedere. *In principio*,hoc eſt in ipſo temporis initio,*creauit* (hoc eſt fecit de nouo ex nullis præexiſtẽtibus) *cœlum & terram*.cœli nomen,tum in tota ſcriptura diuina,tũ in hoc ipſo capite,ſignificat aërẽ,aut incorruptibile illud & maximũ corpus quod ſuperſtat.Conſtat verò, ſiquidẽ dicitur, *dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli*.non ſunt autem volatilia,niſi in aëre.& iterum,*vocauit Deus firmamentnm cœlum.* Firmamentum verò non eſt aër, ſed firmum illud,æternum,& ſtabile corpus , in quo poſuit Deus duo luminaria,& ſtellas omnes.cùm autem duo hæc ſignificare poſſit ea vox , in narratione diei primæ ſignificat aërem,quia firmamentum fecit Deus in die ſecunda.Fecit itaque Deus in prima die aërem & terram,vt verò inſinuet,non hęc duo ſolùm elementa facta eſſe in illa die,neque hæc ante alia, ſed quatuor corpora ſimul,velut vnum Cahos:addit, *Erat autem terra inanis & vacua , & tenebræ ſuper faciem abyßi*,hoc eſt aquarum : *& ſpiritus Domini* , hoc eſt ignis,*ferebatur per aquas*.itaque cum primum fecit cœlum & terram , fecit & abyſſum , & ignem erántque ea in prima illa die adeo confuſa ac conturbata,vt terra commiſta,cũ aqua intra ipſum aër eſſet. cũ verò aquæ maior quàm terrę moles ſit,ſecũdũ ſuperficiẽ videbatur eſſe tota aqua,vt quoddam lutũ atque ita erat terra inanis,hoc eſt nulla gignens ex ſeſe ani-

Ignis diuini amoris ſymbolũ.

Cœlum quid.

Firmamẽtum quid ſit.

malia, *& vacua*, hoc eſt nullis plantis ornata: *& erant tenebræ ſuper faciem abyſſi*, qui ſcilicet tenebat intra ſe totam terram: nam cùm eſſent iam corpora, quæ lucem poterant recipere, nondum habebant tamen, conſtat eſſe tenebras. ignis verò inuiſibiliter permeabat per aquas, fœcundare iam inde eas incipiens, ac prohibens quominus concreſcerẽt, vt gelu. hæc cùm

Lucis creatio. ita haberent, creauit Deus lucem, per quam ea corpora in conſpectum venire poſſe cæperunt. diuiſitque Deus lucem à tenebris, quia non illuminauit totam eam molem æquè, ſed ab altera ſuperficie appoſito lumine, ab oppoſita corpus ipſum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totum id corpus, factus eſt veſpere & mane dies vnus. In die ſecundo fecit Deus firmamentum, firmum inquam illud & ſolidum cœli corpus, neque diuiſionem, neque raritatẽ, neque omnino alterationem vllam recipiens corruptiuã: poſuítq; illud firmamentum in medio aquarũ, fecitque vt deuideret aquas ab aquis, eas ſcilicet quæ ſunt ſub firmamẽto, ab iis quæ ſupra firmamentũ. De

Aquæ ſupra firmamentũ his aquis, quæ ſupra firmamẽtũ ſunt, dubitatur quàm plurimùm. Sunt qui dicant aquas ſupra firmamentũ, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram, illáſque, ab his quæ ſupra terrã ſũt, ſeparari cœlo, hoc eſt aëre. verùm falluntur, quia & ſi cœli nomen de aëre, & de ſuperno illo & incorruptibili corpore dici poſſit, firmamẽti verò non ita. ſed firmamentũ illud ſolùm eſt in quo ſunt luminaria & ſtellę. itaq; haud dubiè ſupra cœlũ ſunt aliæ aquæ. ſed quo pacto? ſupra cœlũ enim hoc, quod conſpicimus, nihil aliud eſſe poteſt, quàm ſedes Beatorũ, quã quidẽ tãto præſtantiorẽ, & mutationis minus participẽ eſſe oportet, quàm cœlũ; quãtò cœlum ipſum quàm elementaria corpora. quare vt ele-

vt elementaria ſunt motus & alterationis participia, cœleſtia motus ſolius, ita ſedem Beatorũ eſſe oportet corpus puriſſimũ, & mutationis, & omnis motus expers. at verò ſi aqua eſſet, aut ex aqua, recipere poſſet alterationem atque à contrariis pati, ſiquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter, & contrarias illis qualitates, poſſet, præter naturam, recipere: certè eodem argumento, quo Ariſtoteles monſtrauit, aſtra non eſſe ignea, mõſtratur cœlũ illud ſupremũ aqueũ non eſſe. ſed vt fatemur, cœlũ & aſtra ignea eſſe, igne quodam cœleſti, qui præſtantioris quàm elementaris eſt naturę, fulgore ſolum referens illlum, non etiã calore, & ſiccitate, ita dicemus, cœlũ illud, quod plurimi hanc ob cauſam vocant chryſtallinum, aqueum eſſe, aqua quadam cœleſti, quæ puritate aquã referat, non tamen frigore aut humore. atqui nomen ignis & aquæ, non propriè dicuntur de vtriſque, ſed analogia quadã, vt ſit duplex ignis (non genere ſed ſecũdum analogiã) elementaris & cœleſtis, & aqua quoq; duplex. Vt itaque aſtra vocamus æthereos ignes, ita quod ſupra firmamentũ eſt. vocamus cœleſtes aquas, aut aquas, quæ ſupra cœlos ſunt, quas in pſalmo inuitat Dauid ad laudes Domini. duobus itaq; diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum: duobus ſequentibus exornauit: poſtremis duobus repleuit ea animalibus exornauit verò prius eã mundi partem, quã prius fecerat)elementarem inquã) *dixit itaque Deus congregentur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida, & vocauit Deus aridam terrã, & congregationes aquarum maria.* hæc congregatio aquarum in locum vnũ, ita vt terræ facies appareret, ac nũc appareat, celebratur plurimũ in ſacris eloquiis quaſi argumentum maximum potentiæ Dei mirum.

Aſtra ignea.

Cœlũ chryſtallinum.

Duplex ignis.

enim eſt,vt quod ſupra naturam eſſe videatur, terram grauiorem multo & minorem aqua,ab ea non obrui, turgentéſque & elatiſſimos maris fluctus,intra certos fines ſe ſe continere,neque in totam terram quæ longo interuallo ſubſtare videtur,ſe ſe effundere. Verùm hoc æquè eſt argumentum ſapientiæ & potentiæ. non enim violentia continet Deus terram ſupra aquas,aut cohibet aquas quominus fluant, ſed ita compoſuit ab initio,vt naturaliter eueniat,ſitque, niſi Deus diſponat aliter,in æternum citra violentiam,duraturum.nimirum fecit,non quidem terræ ſolius globum (hic enim neceſſariò aut innataret, aut ſub aqua totus mergeretur) ſed ex terra & aqua globum vnicum, cuius centrum,mundi etiã centrum eſt:non ita, vt eiuſdem globi medietas altera,aut pars tertia terræ ſit, reliquũ aquæ(ita enim etiam mergeretur terra ſub aqua) ſed terra & aqua ita ſe ſe continent mutuò, vt vtriuſq; ſit idem centrum,quod & totius mundi. id verò fit terra integrum globum reddente, eum verò non ſolidum, ſed maxima parte interius,& ad ſuperficiem,cauũ: ampliſſimáſque illas cauitates replenté aqua. quo fit vt terræ facies & maris,eiuſdem globi ſint ſuperficies.vt verò non corruat in ſe ſe tota terra, & in mundi medium ſubſidens,exprimat aquam, cúm ſit cauitatibus plena,cauſa eſt,lõgè maior ſoliditas,quã habet in profundis,quàm ad ſuperficiem.quod iis qui aperiunt puteos,aut defodiunt mineralia,liquidò conſtat: cũ multò infra ſpeciem ſentiatur lapideſcere.fecit ergo Deus in terra ingentes ſinus,intra quos colligi iuſſit aquas, vt appareret arida: atque vt id ita manere poſſet,iecit firmiſſima fundamenta terræ.Poſtea terram exornauit herbis virẽtibus,ac facientibus ſemen,& arborib. pomiſeris,& omnibus quorum ſemen in ſemet ipſis eſt,

Aquæ & terræ globus.

vt

vt antea explicuimus, Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem ſcilicet & Lunam, & Stellas omnes, poſuítque aſtra ea omnia in firmamento, vt diuiderent diem ac noctem, & eſſent in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Quoniã in firmamento poſita ſunt aſtra, conſtat facta eſſe ex ipſa firmamẽti ſubſtantia: alioqui neceſſe eſſet eam firmamenti partem, quæ erat vbi quodcunque aſtrum poſitum eſt, reddactam eſſe in nihilum, cum cœli partes abſcedere non poſſent aliæ ab aliis, vt denuo naſcentibus aſtris loco cederent, & indiuiſibiles ſint natura, & neque denſitatem, neque rarefactionem recipere poſſint. at verò Deus, nihil vnquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum. fecit ergo luminaria illa ex ſubſtantia firmamenti. Quoniam autem inquit, vt eſſent in ſigna & tempora dies & annos, qui aſtrologiæ iudiciariæ ſunt ſtudioſi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis, dicentes, Deum feciſſe aſtra vt eſſent in ſigna, hoc eſt ſignificationẽ præberent mortalibus imminẽtium caſuum. verùm, quia ea aſtrologiæ pars vanitatis inſimulatur, à pleríſque piiſſimorum & ſapientiſſimorum, ſatius eſt intelligere, dictum eſſe in ſigna & tempora, quaſi in ſigna temporum. nimirum motus aſtrorum, præcipuè Solis & Lunæ, definiunt tẽpora. vt dies eſt circuitio ſolaris: hora, vigeſima quarta eius circuitionis pars, annus motus integer Solis per totum Zodiacum: menſis motus Solis per vnicum Zodiaci ſignum, aut motus Lunę per totum Zodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur acceſſu & receſſu Solis. nimirum tempus, vt Ariſt. docet, eſt numerus qui numeratur motu: motus verò eſt numerus, quo numeratur tempus. vt numerãtur horę per tranſgreſſiones gnomonis à lineis ad lineas; & dies per circuitiones Solis. nõ tamẽ quia fecit

Aſtrorũ creatio.

Cæli & aſtri differentia.

In ſigna facta.

Deus aſtra in ſigna temporum,ſtatuendum eſt,vt vulgus Philoſophorum cenſet, tempus ipſum eſſe motum cœli.nam vt Plato inquit, tempus eſt imago æternitatis, in numero fluens. quod idem aliis verbis dixit Ariſtoteles,Aeternitatem eſſe nunc ſtans, tempus verò nunc fluens.ille verò fluxus,ſeu illa duratio, quod ipſum tempus eſt, non aliter numerari poteſt, quàm per motum.In motibus autem, nullus tam idoneus calculus eſt,quàm cœleſtis, ac præcipuè ſolaris, quia maximè omnium regularis, & incommutabilis, vt minimè poſſit calculus fallere.omnibus etiam mortalibus idem conſpicuus,vt nullum aliud habere poſſit mundus totus,commune horologium. Scimus tamen numerari etiam vtcũque horas clepſydris: quin & menſes & annos horologio Ianeli.verum eſt, hæc omnia horologia ad primum illud referri, vtpotè ad priorem,ſtabiliorem,& ſui ſimiliorem: atque niſi ad illud referantur, non poſſe eſſe certam computationem temporis:cùm alij omnes motus ſint irregulares,& in ſubiecto corruptibili. nihilominus in quocunque motu eſt duratio numerabilis, quod tempus eſt.Quapropter nullam repugnantiam continet, fuiſſe ante cœlum diem,& ante Solem,res.Sed ſi hæc vacantur luminarir,quaſi luminis fontes, factáque ſunt vt ſeparent diem à nocte,diuidántque in dies,quo pacto potuerit eſſe lux tres dies ante Solem? ipſi dies quo pacto potuerunt numerari?Quodquidem id fieri potuerit,nulli videri debet dubium, quia quæcunque poteſt Deus facere per cauſam ſecundam, facere poteſt per ſeſe.Si enim rectè monſtratum eſt antea (vt certè mihi videtur) factum eſſe hunc mundum ex nihilo, conſtat Deum à quo factus eſt, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere ſecunda cauſa: ſiquidem

Cœli regularitas.

Lux ante ſolem.

neque

neque ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potius Solem principio, per eum lucem & dies, dignum conſideratione eſt. primùm quidem, pro hac dubitatione non eſt ſatis dicere, quod multi, iique grauiſſimi ſacræ ſcripturæ interpretes, dicunt, omnes mundi partes factas eſſe ſimul in eodem inſtanti. Nam etſi ita eſſe concedatur, eſt neceſſe, hac ſerie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ. non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cùm pręcipuè etiam dierum numero diſtinguatur ille ordo. Si ergo quæ prius facta dicuntur, priora etiam eſſe natura oportet, nulla neceſſitas cogit affirmare, in eodem inſtanti facta eſſe, quin potius conſentaneum magis eſſe videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam inſumi, quandoquidem omnia ſæcula, multitudine hebdomadarum, conſtant. vnitas ergo hebdomadis, meritò ſit principium multitudinis hebdomadarum, hoc eſt omnium ſæculorum. neque verò hoc vllam arguit primæ cauſæ debilitatem. non enim eam cauſam naturalem ponimus, quæque faciat ſemper quantum poteſt, ſed liberam & ſapientiſſimam, quæ facit vt maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & menſura. Quapropter verba illa capitis 18. Eccleſiaſtici, *qui, viuit in æternum creauit omnia ſimul*, ego ita interpretor, Creata eſſe omnia intra illam hebdomadam, perfectúmque eſſe mundum, ita vt nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura eſſet initium, deeſſet. Nam vt initio capitis ſecundi dicitur, *perfecti ſunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitque Deus die ſexta opus ſuum.* quibus verbis facilè refelli poteſt ſententia quorundam A-

Sol cur nõ primus creatus.

An totus mundus in ſtanti.

Hebdomadarũ principium.

Deus cauſa libera.

ſtrologorum, qui ſtellam illam, quæ ſuperiori anno qui erat ſeptuageſimus tertius ſupra milleſſimum & quingenteſimum, aparere cæpit in genu Caſiopeæ, durauitque per magnam præſentis anni partem, affirmarunt eſſe nouam, creatámque denuo: non minus quàm deceptus eſt Hipparchus, nouam ſtellam ſuo æuo ſe putans deprehendiſſe: quod narrat Plinius libro 2. cap. 2. nondum enim fuiſſet perfectus omnis ornatus cœlorum, ſi illa ſtella in hoc vſque ſeculum caruiſſet mundus, eſſétque iam mutilus nunc, ex quo deſiit apparere. Itaque fuiſſet nunc, & creatio, & anihilatio, cum ſcriptum ſit tertio capite Eccleſiaſtes, *didici quod omnia opera Dei perſeuerent in perpetuum.* duraſſet verò illa ſtella minus anno. Rem profectò fuiſſe admiratione digniſſimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctiſſimi coniecti ſunt, intelliges. Cùm enim nullam ſtellam primę magnitudinis, qualis ea eſſe videbatur, ibi vnquam extitiſſe ſcirent, videretur verò, quicquid id eſſet quod appareret, ſupra Solem eſſe, quod nullam haberet paralaxim: alij ſtellam quidem eſſe, eámque nouam, affirmabãt: alij (facilius hoc rati) eſſe cometam genitum intra ipſum cœlum, atque inde agnoſci, cœlum non eſſe alterationis incapax, vt cenſetur. ſed, quia hoc mihi duriſſimum videtur, illud prorſus falſum, cenſeo ſtellam illam à mundi principio ibidem extitiſſe, ac nunc extare, exiguam adeo, vt videri, niſi debiliter, non poſſit: túncque viſam eſſe increſcere vſque ad primam magnitudinem, ob aliquã medij mutationem, quæ tandiu durauit: cùm enim cœli partes non ſint æquè craſſæ, vt via lactea, & Lunæ maculæ & ipſa aſtra indicant, fieri potuit, vt ea ſtella, per proprium ſtelliferi motum, inciderit in partẽ aliquam proximi cœli, denſiorem reliquis: per quam

Stella nulla de nouo.

Stella anni.

Via lactea.

den

ſatum lumen, maioris ſtellæ exiberet ſpeciem, deinceps verò inde decedens, videretur eſſe minor. vt nunc quidem, aliquando videtur exigua, aliquando nulla, vt aër habet. Facta itaq; ſunt omnia ſimul intra primam hebdomadam, ſed alia ante alia, vt ego exiſtimo, non natura ſolùm, ſed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rurſum dicere aggrediamur. Sol non illuſtrat totum hunc orbem, ſed eam ſolum partem, quæ motui ſubiecta eſt. nam quandoquidem in quarto orbe ſitus eſt, ſubſtántque illi tres tantum ſuperſtant verò plures: ſi quidem planetarum alij tres, inſupérque ſtellatus & nona ſphæra, atque qui his ſuperſtant, tanto ſunt craſſiores, quanto ſublimiores, conſtat Solis ſplendorem non poſſe ſedem Beatorum attingere, aut adeo languidum, vt illa futura eſſet obſcura. conſtat verò eam non poſſe eſſe lumine vacuam, quia cum corpus luminis receptiuum ſit, eſſet in tenebris, ſi lumine careret. quid verò magis abſurdum, quàm putare Beatorum ſedem tenebroſam eſſe, aut omnino parum lucidam, ídque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicato? cum enim ſint tres mundi partes ſuprema, ima, & media: media tanto imperfectior eſt quam ſuprema, quanto perfectior quàm infima. media eſt cœlum quod mouetur, corruptioni verò non eſt obnoxium; ſuprema verò eſt cœlum puriſſimum, & omni vacans motu, in quo ſunt etiam beatam ducentia vitam, vt Ariſtoteles dicit, abſurdum ergo illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non eſt ergo ita, ſed tanto eſt fulgentior, quàm ſolaris orbis, quanto ſublimior: idque lumen à Sole non
„ accipit, ſed ab ipſo ſupernæ illius ciuitatis rege Deo,
„ vt ſcriptũ eſt in capite penultimo, Apocalypſis vbi ita

Lux ante ſolem.

Solis lux quouſque pertingat

,, habetur. *Et ciuitas non eget Sole neque Luna, vt luceant in ea. nam claritas Dei illuminauit illam, & lucerna eius eſt agnus.* Sed neque in hoc mundi orbe, qui ſubiacet mutuationibus, eſt omnis lux à Sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi præcipuè quorundam. hoc ſi ita eſt, conſtat lucem priorem eſſe natura Sole. quia non poteſt eſſe Sol ſine luce, poteſt tamen eſſe lux ſine Sole, vt in ſede Beatorum, & ab igne. Si igitur lux prior eſt Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, cõſentaneum erat fieri lucẽ ante Solem. oportuiſſe verò non fieri ſimul, hinc rurſum conſtabit. Conſentaneum eſt rationi, ídque ordo exigit, vt in omni ſtructura, ſeu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem præſtantiſſimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potius, omnem corruptibilem partem, & cœlum ipſum, fieri prius. lucem verò in ipſa prima die oportuit. quia, vt dictum antea eſt, hæc tribuit rebus vitam ignem, generationum omnium parentem, per omnia circunducendo. Si ergo melius fuit, ab ipſo principio generationis, incipere aquarum fœcunditatem, ipſámque rerum naturam pullulare, quàm per tres dies eſſe omnia otioſa, tenebroſa, & Chaos, ſatius profectò fuit, in medio hebdomadæ fieri Solem, in medio aſtrorum, vt omnium regem collocandum, vt lucem tueretur, impertiretúrque aliis omnibus corporibus: lucem verò fieri à primo die, vt mundi vitam, dúmque nondum erat Sol, ab ipſo mũdi parente pendére: non aliter ac in hominis cuiúſq; ortu)qui non hac ſolũ in re, ſed in multis aliis, ſimilis eſt ortui totius mũdi) euenit, ante cor gigni vmbilicũ & hepar, & in illis facultatẽ eſſe vitalẽ, pendentem

An omnis lux à Sole.

Lux cauſa vitæ.

pendentem à matre, tametſi in animali iam integro, non aliunde quàm à corde ea facultas eſſe poteſt. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto, à Sole pendet, in illo inchoato, pendebat à Parente. Vſque ad diem quartam, ita actum eſt. Creatis iam in quatuor primis diebus, omnibus quæ vita carent (dictum enim antea eſt, plãtas eſſe virentes, non viuentes) proceſſum eſt ad viuentia: natantia, & volantia, die quinta: ſexta, ſerpentia, & progredientia. quorum vltimus factus eſt homo, vt omnium rector, & dominus; niſi ipſe paulopoſt, veri Domini imperium detrectando, è domino feciſſet ſeruum. Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes, ſphæram hanc corporũ corruptibilium, & illam incorruptibilium. neutram verò exornauit, neque perfecit. duobus ſequentibus exornauit eas, eodem ordine quo fecerat, corruptibilem, ſeparando elementa, veſtiendóque terram omni fructicum genere: incorruptibilem, luminaribus, velut gemmis, exornando. duobus vltimis creauit viuentium omnia genera: aquatilia primùm: deinde terrena atqui, quoniam primis duobus diebus, nihil fecit perfectum & exornatum, cum in ſingulis ſequentium quatuor dicat Moſes, *& vidit Deus quòd eſſet bonum*, primo & ſecundo die id non dixit: ſcilicet, quod factum fuerat primo & ſecundo die, nondum erat bonum, id eſt perfectum, & plenè exornatum, ſed imperfectum & inchoatum. Quoniam verò primo die fecit lucem, quæ, vt dictum eſt, natura prior eſt Sole, ac proinde nulla creatura corporali poſterior, ſed ſuo genere perfecta, hanc laudare oportuit. Proinde in primi diei narratione, Moſes non dixit, *vidit Deus quòd eſſet bonum: ſed vidit Deus lucem quòd eſſet bona.* reliquum verò eius diei opificium

Homo cur vltimus creatus.

non laudauit, neque omnino quòd factum eſt die ſecundo. Occurrere poſſit hîc dubitatio, cur vt totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita ſingulorum, & animalium & arborum, primum quidem ſemina creans, deinde ex illis ipſa naſci iubens.huius verò cauſa eſt, quòd ſemen generationis eſt cauſa, ipſum verò generare animalium perfectiorum(eadem eſt ratio arborum) eſt:quapropter naturalis ordo poſcebat,vt ſemina poſt perfecta fierent animalia.eſt enim homo hominis cauſa pręcipua & effectrix, ſemen inſtrumentalis & materialis. naturaliter verò prior eſt cauſa præcipua,quàm inſtrumentũ: & effectrix quàm materia.

Animalia ante ſemina.

Porro animal quodcunque,prius eſſe natura quàm ſuum ſemen, docet Ariſtoteles cap.7.duodecimi Metaphyſicorum, his verbis.*ſperma namque ex aliis prioribus perfectis eſt,neque ſperma primum eſt,ſed quod perfectum eſt, veluti hominem dices priorem ſpermate eſſe, non illum qui ex eo generatur,ſed alium ex quo ipſum ſperma eſt.* hanc ipſam ob cauſam,factus eſt vir ante mulierem,vt capite vndecimo epiſtolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur. *Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro. etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.*

Vir ante fœminam quare.

Mulier propter virum.

Videri poſſint alicui, verba hæc, phyſicè conſideranti, improbabile aliquid, & iis quæ ſecundum naturam eueniunt aduerſum, continere. Siquidem non videtur rationi conſonum, idem eſſe, ex quo & propter quod aliquid fiat. nam id ex quo, videtur pertinere ad materiam: propter quod, ad finem, & cuius gratia. materia verò & finis in cauſis, videntur plurimum diſſidere. alterum enim eſt quid imperfectiſſimum, puta materia:alterum quid perfectiſſimum,optimum, & diuiniſſimum,

niſſimum, puta finis. quomodo igitur colligit Diuus Paulus, vir ex muliere factus eſt, quia mulier facta eſt propter virum? imo verò videtur melius fortaſſe dicturus, vir factus eſt ex muliere, quia mulier propter virum: vt ſcilicet ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit. quapropter videtur, neque hoc dici ſatis phyſicè, neque ſecundum naturæ rerum conditionem effectum eſſe, quod cap. 2. Geneſeos narratur, vt ſcilicet vir fieret ante fœminam: ſed oportuiſſe, vt fœmina velut imperfectius quiddam; conſtaret prius, ac deinceps opificio creſcente, & perfectionem conſequente, ex ea fieret vir. vt ſcilicet, fit prius embrio, & deinde ex illo homo. hæc certè fuit ſententia Pythagoricorum, & Pſeuſippi, qui dictis argumentis, vt narrat Ariſtoteles duodecimo Metaphyſicorum, cap. 7. cenſebant ſemen natura prius eſſe animali aut planta, quæ ex illo fieret. quia, vt illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum, non poteſt eſſe in principio, ſed potius ex tenuibus principiis inchoatæ, res perfectiores euadunt. quapropter iuxta horum ſententiam, neque arbores, arbuſta, & herbas virẽtes, oportuit fieri in principio, ſed eorum ſemina, atque ex eis illa deinceps: neque virum ante fœminam, ſed fœminam primum, & ex ea virum deinde naſci. ſi enim alterum ex altero fieri oportebat, ac non ambos ſimul, vicem viri ſupplere Deum fœcundantem mulierem, vt naſceretur vir, erat magis conſentaneum, quàm fœminæ, vt ex viro naſceretur fœmina. hoc enim paſſionis & imperfectionis eſt, illud efficaciæ & perfectionis. Videtur huic opinioni facere, opificium totius mũdi, quod ab inanimatis ad vtcunque viuentia, & ab his ad ſentẽtia, & ab his ad rationalem proceſſit creaturam, atque

De ſemine quid Pythagoras.

omnino ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in ſingulis rerum generibus factum ſit? hæc videntur pro Pythagoricis & Pſeuſippo nici poſſe, & præſcriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominus Ariſtoteles loco citato ex Metaphyſicis, contrariam ſtatuit aſſertionem, ſcilicet, quid optimum & pulcherrimum eſſe rerum principium. quod quidem primum in vniuerſitate manifeſtum eſt. quia non aliter quàm participatione boni, quod ineſt primo facta eſſe poſſunt reliqua omnia. nam, aut mundus hic totus ab æterno extat qualis nunc eſt, aut aliquando factus eſt, cum antea non extiterit. non poſſe eſſe ab æterno quippiam, eorum, quæ commutationis, aut vtcunque motus alicuius ſunt receptiua, monſtratum antea eſt. ſupereſt ergo, aut omnino nihil ab æterno eſſe, aut ſolum principium aliquod impatibile, atque immobile. vt omnino nihil fuerit ab æterno, fieri non poteſt. quia nulla potentia, neque actiua neque paſſiua præexiſtente, ne intelligi quidem poteſt, effectum eſſe aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis, quem conſpicimus, eſt nunc, non eſt autem ab ęterno, neceſſe eſt aliqua actiua, aut paſſiua, aut vtraque, ab æterno extiterint. paſſiua ſiue actiua neceſſe quidem poteſt, quia fieri non poteſt, quod nulla res poteſt facere effectiuam igitur virtutem fuiſſe ab æterno neceſſe eſt, ſiquidem factus eſt mundus. illi autem virtuti nihil potuit eſſe coæternum extra ipſam, quia eſſent duo per ſe entia diuerſa natura: ita verò neque maneret mundi vnitas neque perfectio, neque omnino mundus. nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui eſſet dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non poteſt eſſe dualitas, qua non ſit prior aliqua vnitas.

Principiū rerū quid optimum.

Æternum vnū ſolum.

tas. omnium ergo primum fuit quod vnum, ídque fuit virtus omnium effectrix, ſine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, ſed ex ſe ipſo. conſtat verò quod non ex ſe vt ex materia, ſiquidem nihil habebat paſſiuæ potentiæ, ſed vt ex exemplari. vtraque ergo ratione conſtat, illud principium eſſe quod ſummum bonum, & quia fecit omnia præcipuè ex nulla materia;& quia ex ſe ipſo vt exemplari. nam ſi fecit, habuit in ſeſe actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipere. quod enim facit, facit quà actu habet id,quod accipit,id quod fit. ſi verò ex nulla materia, virtutis infinitæ erat. omnis enim finita, certæ cuiuſdam materiæ diſpoſitionis neceſſitate tenetur.Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes,& virtute infinita eſt, certè nullam admittit imperfectionem.quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit.vbi ergo nulla perfectio deeſt,nulla eſt imperfectio.illud ergo ex quo vt exemplari, & vt effectrice cauſa,facta eſt rerum vniuerſitas, omniũ eſt optimum. ſi autem omnium optimum, neceſſe eſt,& omnium eſſe finem, ſiquidem finis omnium in bono eſt,& ipſa bonitas eſt ratio finis,& cuius gratia. neceſſe eſt ergo illud ipſum exemplar ex quo facta ſunt omnia, feciſſe omnia propter ſeipſum, propter bonum ſcilicet. quod capite. 16. Prouerbiorum apertè dicitur,his verbis.*Omnia propter ſeipſum operatus eſt Deus.* Siquidem igitur ipſe ex ſeipſo vt ex exẽplari, propter ſeipſum fecit, veriſſimè dicitur cap. 22. Apocalypſis, *Ego ſum α. & ω. principium & finis.* Itaque in vniuerſitate, conſtat principium eſſe quod optimum,atque inde reliqua deriuari.Sed in quocũque rerũ genere perinde habet, éſtque, quod perfectius & melius,etiam prius.velut arbor & homo (ea-

Finis omniũ Deus.

Perfectũ imperfecto prius.

dem eſt ratio cuiuſcunque viuentis, ſeu virentis cuius eſt ſemen iuxta genus ſuum) prior eſt ſemine: ſemen verò poſterius quiddam. nam illud eſt generationis inſtrumentum, generatio vero eſt perfecti ſeu animalis, ſeu omnino vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius eſt quod vtitur, quàm id quo vtitur, & artifex quàm inſtrumentum, ita ipſum animal quàm ſemen. hoc verò, vt poſterius quiddam, ex illo deciditur. ita etiam in ſexu euenit. mas enim vt perfectior, ita prior natura eſt quàm fœmina. nam cum eiuſdem ſint naturæ, ſolóque diſcreta ſexu, ſítque ſexus fœmineus, vt Ariſtoteles docet. 4. de generatione animalium, læſio quædam, & quoddam detrimentum, ſeu, vt quis dixerit, quædam mutatio virilis ſexus, conſtat fœminæ generationem eſſe velut mutilationem, & debilitationem viri. conſtat verò neceſſariò, quod integrum & perfectum, prius eſſe quàm debile & mutilatum. quia quod mutilatum, fit integri mutilatione. vt ergo homo ſanus natura prior eſt quàm mancus: quia hic fit, illo hoc modo læſo; ita ſecundam naturam effectum eſt, vt ſi quod fuit totius generis initium, id eſſet à mare, illo verò percuſſo fœmina fieret, vt debilius quiddam, neceſſarium tamen propter ipſum virum. nimirum vir eſt quod firmum, & proinde efficax, fœmina quod debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum. finis autem eſt in eo quod melius. igitur fit, vt, velut in re quacunque natura conſtanti: materia propter formā eſt; forma verò cauſſa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius eſt ſexus, mas ſit cauſa præcipuè effectiua & finis, fœmina verò, quà fœmina ſit, paſſiua. dixi quà fœmina: quia ſi quæ illi vis eſt & efficacia, id maſculinæ perfectionis ineſt participatione, vt fœminæ

Mas perfectior fœmina.

Forma & finis & efficiens idem.

minæ

minæ verò ſola debilitas,patibilitas,& mutilatio. nimirum mas & fœmina idem animal eſt,facit verò fœminam defectus,quare quà tali,nihil efficaciæ,ſed ſola paſſio ineſt.Cum igitur cauſarum omniũ,intentione prima ſit finis,effectionis autẽ ordine, quæ efficit, cõſtat marẽ naturę ordine eſſe priorem fœmina,quia efficit,& intentione,quia fœmina propter virum. Si enim ſolis viris poſſet conſtare humanum genus, neque indigeret ſexu debiliori ad generationem,omnino nullæ factæ eſſent mulieres (niſi fortè per impotentiam vt monſtra quædam) illud enim noſtri principium,quod & ſummum bonũ eſſe indicauimus,boni gratia ſemper operatur,bonáque omnia eſſe vult.ſi ergo fœmina facta eſt propter virum,vt propter optimũ ſui generis oportet verò principium eſſe quod optimum,conſtat appoſitiſſimè atque admòdum philoſophicè dictum eſſe à Diuo Paulo,mulierem factã ex viro quia propter virum , maximéque congruere hæc cum Ariſtotelica doctrina ex.12.Metaphyſico.neque verò ex dictis difficilè ſit reſpondere Pythagoricorũ argumẽtis & Pſeuſippi.id enim quod dicũt principium ſcilicet rerum eſſe quod imperfectiſſimum & minimum)de materiali principio ſolùm verè dicitur, vt fit panis ex frumento,& ex cemẽto domus.nos verò de principio effectiuo intelligimus & exemplari, quod idem indicatũ eſt eſſe finem & cuius gratia.homo ergo factus eſt ex viliſſimo principio vt materia, ex limo inquã terræ,tamẽ vt effectiuo ex diuino exẽplari,per quod,& cuius gaatia facta ſunt omnia.fœmina verò ex viro,propter quem etiam facta eſt:quia nõ erat bonum eſſe eum ſolum , vtpotè periturum niſi per debilitatem mulieris,facta conceptione ſimilium conſeruaretur. eſt enim , vt loco citato Diuus Pau-

lus dicit, mulier ex viro, vir tamen non ſine muliere, ſed per mulierem. omnino enim & à principio, fœmina ex viro, deinceps autem per ſingulos, viri per mulieres ſeruantur. itaque hominis ortus (ita autem & aliarum rerum omnium natura conſtãtium) ex viliſſimo principio materiali incepit, & effectiuo verò optimo & ſui generis pręſtãtiſſimo, à quo & propter quod factus eſt. ita & tota rerũ vniuerſitas ab imperfectiſſimis ſuis partibus vt reliquorũ omniũ futura materia inchoata eſt, effecta autẽ eſt per optimũ illud æternũ & diuiniſſimum principium ex quo etiam vt exemplari, & propter quod facta ſunt omnia. Neque verò (vt obiiciebatur) ſi fecit Deus alterum ex altero, vt fœminam ex viro, neceſſe eſt alterius vicem ſuppleuiſſe. neque enim ex viri perfecti ſemine fieri mulierem voluit, vtpotè quam non oportuit eſſe filiam viri (ne deinde ex turpi congreſſu inciperet generatio naturalis) ſed ex latere deciſam, vt ſociam, & alteram hominis partem, quaſi vir & fœmina eadem caro futura eſſet, & alter idem. vtrunque itaque fecit ipſe Deus, nõ tamen æquè primò, ſed alterũ ex altero, vt ex quodã principio perfectiori. & exẽplari. nimirum. vt fecit virum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ita mulierem ad imaginẽ & ſimilitudinem viri, atq; proinde, vt caput viri eſt Deus per Chriſtum, ita caput mulieris eſt vir: atque quoniam vir ex Deo, & fœmina ex viro ſuã accepit perfectionẽ, merito vir gloria Dei eſt, & fœmina gloria viri, vt ſcilicet filius patris, & diſcipulus magiſtri; & optimum quódq; opificium artis; & cuiuſque imaginis pulchritudo, ſui exẽplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbæ, facta ſint antequã ſua ſemina, & vir ante mulierẽ, cúrq; mulier ex viri latere deciſa, dicta vtcũq; eſt naturalis cauſa non

Mulier non ex ſemine.

Vir eſt gloria Dei.

ſa. non enim ſpero me, vel minima ex parte conſequi poſſe, quæ in his & aliis ſacræ ſcripturæ locis latent, vel quæ ad ſolam naturam ſpectant arcana, de quibus ſolis eſt hæc commentatio. altiora enim quæ hic ſunt ſacramenta, perquirent Theologi, quorum altiſſimis contemplationibus humiliores has noſtras ſeruire volumus, vt viro fœminam. Succedit verò mox dictis dubitatio, cur ſiquidem monſtratum eſt, ſexum maſculinum natura priorem eſſe fœminino, quod hic velut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in aliis animãtibus efficiendis ſe geſſit, atque in homine, maſculos ſcilicet efficiens prius, & ex illis fœminas, ſed nulla ſexus diſtinctione, aquis terræque imperauit dicens, *Pro-*
" *ducant aquæ reptile animæ viuentis, & natatile & vo-*
" *latile ſuper terram ſub firmamento cæli.* & rurſum, *Pro-*
" *ducat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, &*
" *reptibilia, & beſtias terræ, ſecundum ſpecies ſuas?* certè non in vno aut altero, ſed in omni genere viuentium, quibus eſt ſexus differentia, mas, vt perfectior, ita eſt natura prior quàm fœmina. nimirum vt ſingulorum animalium ſunt duo latera, dextrũ & ſiniſtrum, quorũ dextrum & perfectius, & prius eſt quàm ſiniſtrũ, (definitur. n. dextrum mouendi principio, ſiniſtrum fine) ita cuiuſq; generis talis eſt duplex ſexus, maſculinúſq; perfectior eſt & natura prior. neq; certè exemplum eſt valde diſſimile. nam vt à dextro incipit animalis progreſſio, & ſiniſtro finitur, ita generatio à mare inchoatur. & perficitur in muliere. itaq; vt dextrum ſiniſtro, ita maſculinum fœminino prius eſt. tamẽ ſatis fuit id in vnius, eiúſq; pręſtãtiſſimi animãtis ortu indicare, in aliis multo magis præſtitit materialẽ ſignificari naturam, nihilq; in illis eſſe Diuinum, & ſupra corporalẽ eſſentialem ſeparabile, & immortale, vt in homine,

Dextri definitio.

ſed omnia, ſecundum ſe tota, educi de potentia materiæ. Hoc enim ſignificans dicit. *Producant aquæ reptibile, & natatile, & volatile ſuper terram, & terra producat iumenta, & reptilia, & beſtias.* hominem verò, etſi ex terra fecit, nõ tamen iuſſit terrę vt produceret, ſed ipſe apud ſeſe Deus ſtatuit illum facere, dicens. *Faciamus hominem.* vſque adeo habent magnam energiam verba ſingula. Sed hic rurſum dubitatio alia ſubdit. Cur volatilia ex aqua potius feçerit quàm ex terra, cùm præter quædam illorũ genera, perpauca ſint quæ ſubmergantur aut natent, omnia verò terræ inſideãt, cum ceſſant à volatu, ibique nidificent, dormiant, oua incubent, pullos excutiant. ſi igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuunt, ex terra potiuſquam ex aqua videntur debuiſſe fieri volatilia, aut ſaltem ex aere: ex aqua verò minimè, vtpotè in quam eorum plurima nunquam deſcendunt. maximè cùm plurima eorum victum ex terra capiant (perpauca enim eorum ſunt icthyophaga, vt aquilæ vnum genus) Hippocrates. n. & medici omnes vno ore affirmãt, ex eiſdẽ nos fieri, quibus nutrimur. Præterea ſi ſubſtantiã eorum & temperiẽ cõſideres, videbũtur ex terra potius quàm aqua eſſe facta. tametſi enim magna ex parte tenuior ſubſtãtia eſt volatilium quàm terreſtrium, tamen eorũ quędam duriorem & craſſiorem habere videntur quàm horum multa, vt vultur & accipitrũ genera, quàm arietes, atque adeo omnia in commune, vt ſunt quàm terreſtria tenuiora, ita & ſicciora. ſiccitas verò plurimum diſſidet ab aquæ natura, à terra non diſſidet. Sed quoniam terra vt ſicca, ita & craſſa eſt, quod tenue & ſiccũ igneum potius videtur. Congruit ergo volatilium natura cum igne maximè, cum terra aliquatenus, cum aqua minimè. facta ergo fuerint, ſi habitaculũ ſpectes, ex

Eſſe ex quibus.

Siccitas.

Aues ignea.

ex aere:ſi temperiem,ex igne:ſin minus,ex terra: cum qua vtraque ratione conueniunt ex parte nimirum partim viuentia in ea, & partim illi temperie ſimilia, ſecundum ſiccitatem ſcilicet:ex aqua verò nulla ratione videntur fuiſſe efficienda.Eſſe qualem diximus eorum naturam,ex Hippocrate licet diſcere,qui libro 6. Epidemicôn ſectione ſexta,inquit, *bilis vt dicebam de auibus,quod bilioſæ. quo pacto ergo potuerunt bilioſam naturam ex aqua recipere?* Médici quoque omnes,carnes volatilium cenſent eſſe tenuiores & ſicciores.quin & ganeones teſtimonium tali naturæ præbent, quidam enim eorum non ſatis aſſis veſcuntur , nulli verò niſi cùm ſunt pingues:vt ſcilicet læui aſſatione,& pinguedine,temperetur naturalis earumcarnium ſiccitas. vnde ergo quis coniectet,aues eſſe ex aqua natas? Ariſtoteles capit.4.libri 4.Meteororum indicauit,in igne aut aëre nullum animal gigni, ſed in aqua aut terra omnia,eo quòd corpora omnia ſolida, ex ſicci & humidi craſſi commiſtione,generentur,quæ ſunt terrę:&aquę atq; ita corpora omnia cõcreta,aut ad aquã,aut ad terrã pertinere , quod ad ſubſtantiæ modum attinet: Itaque tametſi ponantur elementa quatuor , corpora verò ſolida,ex craſſis eſſe:ex tenuibus, aëre inquam & igne, accedere illis temperamenta & virtutes. ſiquidem igitur ex quocunque quatuor elementorum animalia fieri poſſent.aeri.vaga ex aëre fieri, fuiſſet cõſentaneum:cum verò id aëris ſubſtantia non ferat , conſentaneum mox è duob.craſſis, ex quibus fiũt omnia, ex eo maximè facta eſſe quod aëri eſt proximum. eiuſmodi eſt aqua.Nolo nunc de aëris temperie diſſerere, neq; difficilem contentionem ingredi.Stoici enim affirmant eſſe ſummè frigidũ.Peripatetici ſummè ferè calidum.Mihi ſemper viſus eſt nihil eſſe inſigniter,ſed

In aere nihil gignitur.

Aeris tẽperies.

Aeris materia proxima. temperatum quiddam,& mediocre.ſed hoc nunc habeat vtcunque.commutandi facilitate proximam eſſe dico aquam aëri, idque ob ſubſtantiæ modum. nam aqua in aërẽ abit extenuata,& aër in aquam denſatus, nulla intercedente generatione, niſi forte vaporis. facta itaque dicimus volucra in aërem euolatura ex aqua,vt ex ipſius aëris materia futura. vt etiam ex aqua vapores, ipſius aëris proxima materia.ita enim euolant etiam ex aqua vapores, ipſius aëris materia futuri; niſi rurſum denſati in pluuiam præueniant deſcenderet Diuus Auguſtinus.lib.2. de Geneſi.ad literam,addit,volatilia non volare per ſublimem aërem, qui ſerenus trãquillúſque eſt:ſed per hunc turbidum & craſſum,terræ proximum qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ concreſcunt. ita vt eą eius pars, aqua potius extenuata, quàm aër eſſe videatur.atque ita principiũ ex quo ſunt factæ aues,& habitaculum earum,ſimile ac ferè idem eſſe. inſinuat ergo Auguſtinus, natatilia & volatilia facta eſſe ex aqua:illa verò ex craſſa quæ in mari fluctuat; hæc ex tenui,quæ in aëre volitat.tamen corpulẽtia auium craſſum etiam deſiderat principium:iuxta id quod ex Ariſtotele accepimus.neque verò quia non ſunt volatilia temperie aquæ, non ſunt facta ex illa.non enim ex ſimilibus res fiunt, ſed ex contrariis, & ea non fiunt ex manente tali,ſed ex alterata aqua. exemplo eſt ſal, qui non ſolum ex aqua fit, ſed etiam in eam facile emollitus ſoluitur,tamen temperie eſt ſiccus& calidus. Itaq; ex aqua facta ſũt natatilia & volatilia:illa verò ex minus alterata,hęc ex alterata magis:proinde piſces tẽperamento etiam ſunt ſimiles aquæ.aues contrariæ: tenuior verò ſubſtantia quàm terreſtribus vtriſque eſt. Atteſtantur huic communi ortui multa, quæ piſcibus

Aues in qua parte aeris volent.

Piſcium temperamentum.

ſcibus & auibus communia ſunt,quibus à terreſtribus diſcrepant. vtraque enim ſunt ouipara(præter pauca quædam natantium, quæ & ipſa intra ſeſe pariunt oua)hæc viuipara. vtraque etiam veſica carent,& partim nullo, partim exiguo potu vtuntur. terreſtria omnia habent veſicam,& mingunt, & vtuntur copioſo potu. Porrò ſquamæ & plumæ ad aquam videntur pertinere,præ pilis,hi verò ad terram. generationem enim his tribuunt omnes,& Phyſici & Medici, ex fuliginibus,quarum eſt terrea & exuſta natura: illis verò ex pituitoſis craſiſque excrementis. argumento ſunt quidam morbi, per quos cruſtæ quædam ſquamis ſimiles, cuti adhærent. eæ enim in crudorum & craſſorum excrementorum circa cutem putreſcentiam,referuntur. ſquamarum verò & plumarum materiam eſſe aquam, quæ mingenda foret,autor eſt Ariſtoteles,vt multis aliis in locis,ita tertio de partibus animalium cap.7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipſarum naturis conſonare, vt volatilia & natatilia ex aqua facta ſint, velut terreſtria ex terra. Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus primus,ita conſtitit.

Veſica carentia.

Habẽtia.

CAPVT SECVNDVM.

¶ *Ex capite ſecundo Geneſeos.*

" *ISTAE ſunt generationes cæli & terræ,*
" *quando creatæ ſunt in die quo fecit Dominus Deus cælum & terram, & omne vir-*
" *gultum agri, antequam oriretur in terra,*
" *omnémque herbam regionis,priuſquam ger*

minaret. His verbis, intelligit Philon Iudæus ſacrificari rerum omnium ideas, & cauſas exemplares: quòd non aliorum videatur poſſe dicere, virgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequam germinaret, niſi vt inſinuaret, factum fuiſſe virgultum antequam oriretur è terra, intelligibile ſcilicet & incorporeum, exemplárque huius materialis, quod poſtea è terra ortum eſt. ita etiam & res alias omnes, quæ corporeæ creatæ ſunt, extitiſſe antea incorporeas, at verò ſi virgultum antequam oriretur in terra, ſignificat virgulti ideam, videntur hęc verba ſignificare, feciſſe Deum virgulti (ita verò & aliarum rerum omnium) ideas, atque adeo totum mundum intelligibilem, antequam res ipſas ſenſibiles, deinde has, ab illis, velut ab exemplari, deduxiſſe. id verò falſum eſt. nam ſi exemplares cauſæ factæ eſſent, earum oporteret eſſe alia exemplaria, & illorum rurſum alia, atque ita procederetur in infinitum, aut perueniretur ad æterna, omnique carentia principio, exemplaria. quæ ſi ſunt, mox ab illis, citra aliorum exemplarium generationem, fieri, deducíque poſſunt res ſenſibiles, & omnes mundi partes. Ideæ ergo, & exemplares rerum cauſæ, extra Deum nullæ ſunt, ſed in ipſius Dei ſubſtantia. id quod Platonem quoq; ſenſiſſe, haud dubium eſt, ſiquidem dicit, *Rurſus conſiderandum eſt, an mundi faber ſit imitatus exemplar: id ne quod ſemper idem & ſimile eſt. an id quod genitum fuerit, atqui ſi pulcher eſt hic mundus, & opifex mundi bonus, ſempiternum certè exemplum maluit imitari, ſin ſecus, quod ne dictu quidem fas eſt, generatum exemplar, eſt, pro æterno, ſequutus.* hæc Plato. ex quibus conſtat, exemplar rerum, quæ factæ ſunt in ſubſtantia eſſe ipſius opificis. nihil enim Plato æternum eſſe cenſent, præter

ter Deum. nam minores Deos, & factos, & diſſolubiles, niſi benignitate Dei Optimi Maximi ſeruarentur, eſſe autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla temporalis Geneſis eſt, ſed tantum huius ſenſibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, abſurdum eſt. alioqui feciſſet Deus hominem, deinde Petrum & Ioannem. id verò fieri non poteſt, quia in definitione & eſſentia hominis, eſt, vt conſtet corpore & anima, ac ſine eis, ne intelligi quidem poteſt, nedum eſſe. vt neque ſimitas eſſe poteſt, vbi non ſit naſus, quia in definitione ſimitatis eſt naſus, cùm ſit naſi curuitas. quo pacto ergo homo, quin ſit animal? aut quo pacto animal, quin ſit corpus? corpus autem non mathematicum, quia non eſſet ſenſitiuum: ſi autem corpus phyſicum, certè & hoc: ſiquidem vniuerſalia per materiam fiunt hæc. nôn poteſt igitur eſſe homo, qui non ſit aliquis homo. ſed vniuerſale in rebus creatis, eſt ratio vniuerſalis in omnibus exiſtens, cogitatione ſeparabilis. exemplar verò ad quod facta ſunt ſingula, eſt æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus ſemper apud ſe habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Conſtat etiam ex verbis his capitis octaui Prouerbiorum *Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum antequam quidquam faceret à principio.* ſi enim ea à Deo eſſet facta, quomodo poſſet à Deo poſſideri, antequam quidpiã fieret? eſſet enim ipſa facta. non eſt itaque facta. eſt tamen eadem ab æterno concepta, ſiquidem addit, ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret. nondum erant abyſſi, & ego iam concepta erã. & capite 24. Eccleſiaſtici dicit ipſa ſapientia, *Ego ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam.* Itaque Dei ſapientia, per quam facta ſunt om-

Exemplar mundi æternum.

Sapientia ab æterno.

nia quæ facta ſunt, facta eſſe non poteſt, concepta vero ab æterno, quæ eſt ipſum Dei verbum, Dei ſapientia. hæc verò in Deo (vt & alia omnia quę in ipſo ſunt) nullatenus accidentalis, ſed ipſamet diuina ſubſtantia eſt. hanc in Deo neceſſe eſt ponere. alioqui feciſſet Deus omnia, neſciens quid faceret, velut cæcutiens, & temere aliquid agens: factáque eſſent omnia caſu, pręter intentionem agentis. hoc verò eſt impoſſibile. quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, ſed neceſſitate hæc fecit: ſi primum, Deus fuerit cauſa per accidens mundi. quod ſi ita eſt, nō poteſt eſſe cauſa præcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam cauſam per ſe. Mundi ergo eſſet, præter Deum, alia cauſa per ſe, & præcipua. illa ergo potius eſſet Deus. quapropter Deus non poteſt, ita feciſſe mundum. ſi verò neceſſitate fecit, nulla cauſa eſt quòd non fecerit ab æterno. at verò monſtratum antea eſt, mundum non eſſe ab æterno, igitur ſupereſt Deum ab æterno habere apud ſeſe notitiam rerum omnium creandarum, atque feciſſe tales quales agnoſcebat, illámque notitiam eſſe exemplar, per quod facta ſunt omnia. atque cum illamet notitia ſit ex ſubſtantia Dei, diuinitus enarrata eſt mundi creatio in Euangelio Ioannis, ducta ſcilicet ab exemplari cauſa, & æternis ideis. *in principio* hoc eſt
» *Deo, erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus*
» *erat verbum, omnia per ipſum facta ſunt.* Præter hoc verbum nullæ ſunt ideæ, neque cauſæ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moſes, exemplaris cauſæ rei vllius meminiſſe, prærterquam hominis, de quo inquit, ad imaginationem Dei creauit illum. Propriè quidem, quia ad illud exemplar, quod eſt verbum Dei. id verò eſt imago ſubſtan-

tiæ Patris. hoc ipſum fuit exemplar aliarum omnium rerum, ſiquidem omnia per ipſum facta ſunt. fortaſſe ſatis fuit, hîc exponere cauſam exemplarem hominis, vt eadem intelligeretur eſſe totius mundi. quandoquidem in ſubſtantia hominis ſunt omnes mundi partes, vt nihil verius à Philoſophis dictum ſit, quam hominem eſſe microcoſmum. quod non ita intelligens Philon, commentatur illud eſſe dictum de anima hominis, illíque ſoli fuiſſe Deum ipſum exemplarem cauſam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta eſſe ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creationem animæ, quæ præcipua hominis pars eſt, atque vt cenſet Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat, ſolo eſt homo, traditã eſſe, vbi dicitur, Ad imaginem Dei fecit illum: in hoc ſecũdo capite tradi corporis creationem, vbi nulla imaginis Dei fit mentio, ſed dicitur, formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem ejus ſpiraculum vitæ. Verba verò Philonis in libello de opificio mundi, ſunt hæc. *Quod autem in anima quoque par inerat præſtantia, manifeſtum eſt. nullo enim creato exemplari, in ea facienda vſus videtur, ſed ſolo, vt diximus, ſuo ipſius verbo. ideóque narratur, effigiem & imitamentum fuiſſe, hunc hominem inſpiratum in faciem.* hæc Philon, quibus apertè dicit, hominem inſpiratum in faciem illius ſtatuæ, quæ ex luto conſtitit, eſſe animam, eámque ſine creato exemplari factam eſſe, effigiem & imitamentum Dei: corpus verò, atque adeo alia, facta eſſe ad exemplaria, quæ erant in vrbe intelligibili, quam primo die, de ſententia illius, fecit. neque verò non ita ſentit, quia paulò antea dixerat, mundum intelligibilem eſſe verbum Dei. nam non vtcunque id dicit, ſed mundum in-

Exẽplar hominis.

Microcoſmus.

An ſola ſit anima ſit creata.

Philonis de mundi creatione ſomnia.

Vrbs intelligibilis Philonis. telligibilem, eſſe verbum Dei iam facientis mundum; vrbem verò intelligibilem (hæ ſunt cauſæ exemplares) eſſe ratiocinationem Architecti, cogitantis iam, vrbem mente conceptam, condere. Itaque ille ponit verbum Dei, ídque æternum illud verò, non ab æterno, ſed cum iam vellet mundum condere, (ita vt ſolent artifices) excogitaſſe intra ſe mundum quẽdam ſeu vrbem intelligibilem, ad cuius exemplar condidit

„ hanc viſibilem. audiamus verò eius verba. *Quod ſi cui*

Mundus intelligibilis. *libeat*(inquit)*apertioribus vti vocabulis, nihil aliud dixerit eſſe mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam*

„ *mundum condentis, neque intelligibilis vrbs eſt aliud*

„ *quid, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam vrbem, mente conceptam, condere.* Itaque ponit mundum intelligibilem, quod dicit verbum Dei iam condentis mundum, & in eo vrbem intelligibilem, illam effigiem mundi tunc conceptam, cum iam conderetur, atque in ea vrbe fuiſſe exemplaria omnium, præterquam animæ, quæ non ad exemplaris vllius creati, ſed ad Dei ipſius imitamentum, facta eſt. Ex dictis naſcuntur duæ opiniones, quæ malè philoſophantium Iudæorum ſunt, vna, eſſe, ſapientiam quandam creatam, quæ ante mundi opificium facta eſt, atque per eam alia omnia, illám ſcilicet mente conceptam vrbem intelligibilem. Cui opinioni fauere videntur quàm maximè illa verba capitis primi Eccleſiaſtici, *Prior omnium creata eſt ſapientia, & fons ſapientiæ verbum Dei.* & rurſus, *Vnus eſt altiſſimus & creator, omnium omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, ſedens ſuper Thronum illius, & dominans. Deus ipſe creauit illam.* Alia opinio eſt, mentem humanam, ſiquidem non ad exemplar creatum eſt facta, ex ſubſtantia eſſe ipſius Dei. in quam Philon

Iudæorũ opinio de ſapientia

Anima an ex Dei ſubſtãtia.

quoque

quoque detur lapſus, qui ita inquit. Omnis homo iuxta mentem, diuino verbo eſt cognatus, beatæ illius naturæ ſigillum, ſiue particula quædam, ſiue ſplendor, & quaſi radius. Verum hæc omnia plena ſunt abſurditate. nam, vt monſtratum eſt, exemplares mundi cauſæ, non poſſunt non eſſe æternæ, vt Deus ipſe, ac proinde, neque aliud quam ipſe Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla ſapientia creata eſſe poteſt, per quam omnia facta ſunt, neque omnino quidquam, quod non ſit ipſum verbum. nam, præter dicta, ſi illa vrbs intelligibilis, aut illa ſapientia erat in verbo, neque ex ſubſtantia ipſius verbi, atque adeo ipſum verbum, erat profectò quiddam illi accidens, & tempore ſuperueniens. conſtat verò Deum incapacem eſſe alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quam ipſum verbum Dei. Atqui illa verba Eccleſiaſtici, de generatione æterna ſapientiæ diuinæ intelligi, etſi abuſiuè accipiatur nomen creationis, conſtat ex adiunctis. Hæc enim ſunt prima verba capitis, *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.* de hac ſapientia dicuntur alia omnia. ſuper cuius thronum dicitur ſedere Deus dominans, ſuper thronum ſcilicet ſapientiæ illi coæternæ, & conſubſtantialis, quæ eſt ſuum verbum, per quod facta ſunt omnia. nam ſi velimus eo loco, nomine ſapientiæ creatæ, intelligere intellectualem ſubſtantiam angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortaſſe illa, Prior omnium creata eſt ſapientia, ſiquidem ſpiritalis ſubſtantia cenſetur creata ante corporalem: Sed non illa, Ipſe creauit illam, & effudit illam ſuper omnia opera ſua, hoc eſt & creauit omnia opera ſua, effundens ſua bona ex æterno illo ſui theſauri promptuario, ſu-

Philonis reprobatio.

Spiritualis ſubſtantia creatio.

Dei Thronus.

Bonum.

per omnia illa. nimirum bonum eſt ſui ipſius diffuſiuum, atque ita ſummum bonum ſumme ſe effudit. effuſione igitur illius diuinæ ſapientiæ, quæ ab æterno eſt apud Deum, atque ipſe Deus, facta ſunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omnino rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, ſed omnium increata. vt vero imitamenta non fiunt ex ſubſtantia exemplarium, ſed ad ſimilitudinem illorum, ita neque anima facta eſt ex ſubſtantia Dei, ſed ad imaginem & ſimilitudinem, vt & totus homo, & aliæ omnes res creatæ, ſuo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus in quamcunque ſe effudit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multo plus accepit illius bonitatis, quàm aliæ animæ, non tamen ex ſubſtantia Dei eſt magis quàm illæ. atque ſapientia illa, quæ prior omnium creata eſſe dicitur, eſt per quam facta ſunt omnia. at verò per intellectualem, & incorpoream angelorum ſubſtantiam, nullæ res creatæ ſunt, niſi verò etiam placeat cum Platone & Philone (ambo enim huius ſententiæ ſunt) illud colloquium, *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*, fuiſſe inter Deum Deorũ & minores Deos, hoc eſt angelos, alloquente illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò eſt abſurdum, quia cui eſſet communicata facultas creandi, communicata eſſet facultas infinita, nulli verò creaturæ infinita virtus cõmunicata eſt: atque an poſſit cõmunicari, meritò à Theologis dubitatur à probabiliori ſentẽtia negãte. Nulla igitur creatura cooperata eſt cũ Deo in creatione. quare supereſt, vt illud colloquium intra ipſum Deũ habitum ſit, apud quem erat verbum, per quod omnia facta ſunt, & infinita bonitas, ſeu amor, quo ſeſe effudit per omnia

Virtus infinita incommunicabilis creaturæ.

omnia opera ſua. Quod igitur ad cauſam exemplarem attinet,ita habet.neque in tota tractationeMoſes illius meminit,niſi in his verbis,quibus ad imaginem & ſimilitudinem Dei dicitur factus eſſe homo.neque vlla idearum, ſiue exemplarium, creatio,ſeu geneſis
" temporalis fuit,quidquid Philon velit.Interpretemur
" ergo,quid ſibi velint illa verba in initio huius capitis
" præſcripta. *hæ ſunt generationes cæli & terræ, quando*
" *creatæ ſunt, in die quo fecit Dominus cælum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis,antequam germinaret.* Ariſtotelicorum omnium, & partis magnæ Platonicorum, opinio eſt, mundum hunc à Deo factum eſſe, ita tamen, vt nunquam fuerit, ſed factum eſſe ab æterno: quod ego antea refutaui, indicans fieri non poſſe, vt quod factum eſt,aliquando infectum non fuerit.huic opinioni occurrit Moſes,ac ne quis falleretur, putãs, & ſi Deus fecerit virgulta & herbas,ac denique omnia,nunquam tamen nôn fuiſſe virgulta ex terra orta, & herbã germinantẽ,inquit, *fecit Dominus omne virgultum agri antequam oriretur ex terra, & omnem herbam antequam germinaret.* quaſi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio,cùm antea nunquam virgulta eſſent orta ex terra, neque herba germinaſſet. itaque cùm antea nunquam extitiſſent, niſi in exemplari,facta ſunt denuo omnia:& rerum omnium ſpecies,quæ in priori illo ſeculo, hoc eſt in illa æternitate,erant in mundo intelligibili;inuiſibiles,viſibiles in hoc temporali ſeculo fecit Deus apparere.quod diſertiſſimè dixit Paulus capite vndecimo epiſtolæ ad Hebræos,his verbis,*fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei,vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.*

Mundus æternus & factus

CAPVT TERTIVM.

¶*Capite ſecundo Geneſeos.*

" LEGIMVS. *Omne enim quod vocauit Adam animæ viuẽtis, ipſum eſt nomen eius.*
" *appellauitque Adam nominibus ſuis cun-*
" *cta animantia.* quæ verba non videntur oſcitanter prætereunda, oritur enim ex illis, magna illa & antiqua dubitatio, an ſint rebus ſua nomina, eis naturaliter congruentia, an nulla ſint talia, ſed conſenſione hominum, atque ad colloquentium libitum conſtent omnia. ſi enim ſuis nominibus appellauit Adam cuncta, videntur habuiſſe nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa ſuis nominibus, ſed dederit illis nomina. quod ſi antequam appellarentur ab Adã habebant nomina, non ſunt nata ex appellatione & vſu, ſed ex rerum naturis naturaliter ergo congruunt rebus ſua nomina, nõ volũtate hominũ. in hanc ſententiam videtur multis argumentis ferri Plato in cratylo, ſiue de recta nominũ ratione: Huic quæſtioni videtur eſſe coniuncta illa alia, an nominibus inſita ſit vis aliquid efficiendi, ſiue boni ſiue mali, an nihil aliud, quàm ſignificent. ſi enim ſunt naturales rerum imagines, non ſit inopinabile poſſe naturaliter aliquid efficere, vt & res ipſe ſi verò nihil eſt verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla illis ineſſe vis naturalis poteſt, ſiue facultas. ſi igitur indicari poſſit, vim ineſſe verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam putari oportet, eſſe ea naturaliter coniuncta rebus, ſignificaréque non ex placito ſolum, ſed naturaliter. habere autem verba vim talem, authoritate medicorum

Nomina an ſuis rebus congruentia.

eorum-

eorumdémque philoſophorum præſtantium con-
ſtare videtur poſſe:qui, vt pharmacis, ita etiam ver- *Morborũ*
bis quibuſdam,ad quoſdam morbos vti iubent: neq; *ſuperſtitio*
verbis ſolum prolatis,ſed & ſcriptis,ægroto alligatis, *ſæ curatio*
aut ſuſpẽſis.Plinius lib.28.naturalis hiſtoriæ cap.2.quę *nes.*
ſtionem hanc diſceptans, multa narrat ad hanc par-
tẽ pertinentia,velut Vlicem(narrãte homero)proflu-
uiũ ſanguinis vulnerata fœmine, inhibuiſſe carmine:
Theophraſto autore ſanari iſchiadicos carminibus:
autore Catone,luxatis mẽbris auxiliari carmen:Mar-
co Varrone,podagricis.Aetius lib.8.cap.50.ita inquit
” *ad eductionem eorum quæ in tõſilas deuorata ſunt,ſtatim*
” *te ad ęgrum deſidentem conuerte,ipſumque tibi attendere*
” *iube,ac dic,Egredere os,ſi tamen os,aut feſtuca,aut quid-*
” *quid tandem exiſtit*,quemodmodum IESVS CHRI-
” STVS ex ſepulcro Lazarum eduxit,& quemadmodũ
” Ionam ex ceto. atque appræhenſo ægri gutture dic;
Blaſius martyr CHRISTI *dicit,aut aſcende aut deſcen-*
de. Tralianus incantationes plurimum poſſe iuuare aſ
“ ſerens,cap. 4. lib. 9. auctoritate Galeni ſuam ſenten-
tiam confirmat,ita dicens. *præterea etiam diuiniſſi-*
” *mus Galenus, qui ne eſſe quidem incantationes putauit,*
” *longo tempore multóque vſu plurimum ipſas poſſe de-*
” *præhendit.audi igitur verba ipſius, quæ de medica Ho-*
” *meri tractatione reliquit. habent autem ea in hunc mo-*
” *dum. nonnulli igitur putant incantationes anicularum*
” *fabulas eſſe perſimiles, quemadmodum ego quoque diu*
” *exiſtimaui,temporis autem proceſſu ab ipſis,quæ euiden-*
” *ter apparent perſuaſus ſum,vim ipſis ineſſe.nam in per-*
” *cuſſis ab ſcorpio adiumentum ſum expertus,nihilo autem*
minus in oſſibus gutturis infixis,quæ incantatione ſtatim
expuebãtur ac multa pręclara ſingulę habẽt incãtationes,
cũ inſtitutũ conſequuntur, hæc Tralian.ex Gal. qui licèt

nunc non extet, extitiſſe tamen verè, autoritate Traliani comprobatur. Extat quidem in Galeno ſcriptis libellus quidam de incantatione, is verò non eſt genuinus, tamen eſt alicuius non contemnendi autoris. apud Quintum ſerenum legimus inſcriptam modo quodam certo vocem hanc Abracadabra,& charta lino incluſa,atque colo ſuſpenſa, ſanare hermitriteum. multa alia huiuſmodi occurrent ſcripta & apud Græcos,& Latinos,atque apud Arabes medicos. Iam verò inter vulgares nihil magis vſu receptum,quàm quibuſdam recitationibus)Hiſpani vocant enſalmos)morbos quoſdam,aut etiam omnes,curari.videtur autem hoc ita ſe habere, vel hoc argumento, quod ſi verba quædam ſunt noxia,autetiam mortifera,poſſint etiam eſſe alia ſalutaria.at verò omnes homines videntur,naturaliter timere maledictiones, & imprӕcationes: & venefici vtuntur diris carminibus. multáque paſſim narrantur exempla morborum, per imprӕcationes, faſcinationes,venefica verba,& alia eiuſmodi, illatorum. poſſint ergo & medici vti verbis ſalutaribus, ac bene dictionibus, non minus quàm pharmacis ad morborum curationes.ſi igitur verba vim habent efficiendi quippiam,velut ignis vrendi, non ſint tãtum ex colloquentium placito ſignificantia id quod quiſpiam cogitet, ſed naturam quampiam habeant communem cum ipſis rebus,ob quam, & ipſis congruant naturaliter.his argumentis cenſent plurimi(in quibus Platonem etiam pono)non temere his vocibus has,illas illis ſignificari,ſed naturaliter nomina rebus aptari ſuis: Non tamen omnia æquè, neque quæcunque: neque enim Hiſpana,neque Gallica, neque verò Latina,neque Græca quæcunque, ſed vt Plato cenſet citato Homero,quibus loquuntur Dij: &, vt alij, primæua

Hemetritei curatio.

Habraicarũ vocũ vſus in ſacris.

mæua illa, quibus Adam putatur eſſe vſus, hoc eſt hebræa. eam ob cauſam dicunt, in Eccleſiaſticis hymnis retineri ſemper verba quædam Hebræa, vt Alleluia, Oſana, Sabaoth, Epheta, & alia eiuſmodi. quę ſanè dicunt) verterentur etiam in Latina, vt alia omnia, niſi vis quædam & efficacia illis naturaliter ineſſet. hanc ſequuti ſunt ſententiam magi, quorum princeps putatur fuiſſe Zoroaſtres rex Bactrianorum, Nini contemporaneus, quíque naturalem eſſe ſuam magiá contendunt, & inter Hebręos vocati Cabaliſtæ, qui ſuam doctrinam iactant à ſecretioribus Dei reuelationibus fuiſſe deriuatam, promittunt ſe verbis & characteribus miraculoſa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere, de incãtationibus, ſeculis omnibus concepta opinio. Si enim (vt ex Atali ſentẽtia narrat Plinius) prolata hac voce, duo, viſus ſcorpio cohibetur, ne vibrare ictus poſſit. ſiq; (vt ait poeta) *frigidus in campis cantando rũpitur anguis*, quî poſſit negari naturalis verborũ vis? aut cur non poterũt rectè, apud omnes gentes adhiberi ſalutares incãtationes aduerſus morſus rabidorũ canũ, & venenatorũ omniũ ictus atque adeo aduerſus ipſas feras? Neq; verò vanũ eſſe videtur, quod de incantationibus fertur, ſiquidẽ

Zoroaſtres princeps magorum.

Cabaliſtæ.

» Pſalmo. 57. ita cecinit regius vates. *furor illis ſecũdũ ſi-*
» *militudinẽ ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis au-*
» *res ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & vene-*
» *fici incantantis ſapienter.* Ecce vt diuino oraculo confirmari videatur, vis, & facultas incantationum, & incantatoris ſapientia, & calliditas ſerpentis obturantis ſibi aures, ne audiat vocem incantatoris. adeo igitur naturalis eſt verborum potentia, vt etiam ab irrationalibus naturaliter agnoſcatur, atque aduerſus eam naturaliter ſeſe muniant. conſtat verò aduer-

Serpentis aſtutia.

ſus noxas, quæ naturales non eſſent, non fuiſſe naturã belluas armaturam, neque daturam inſtinctum, quo ſe ab illis tuerentur. Hieremias quoque cap. 8. ita ſcripſit: *Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio.* videtur autem comminatio hæc innuere, aliis ſerpentibus eſſe incantationes. hanc ſententiã videtur etiam iuuare auctoritas eccleſiæ, quæ iubet exorciſtas vti conceptis verbis, quaſi illis, dæmones fugandi virtus quædam præcipuè inſit. quo etiam ſpectare dicat quis illud Euangelij, In nomine meo dæmonia eiicient. non enim iam in ieiunio ſolum & oratione dicit, ſed in nomine meo, quaſi ipſa nominis IESV prolatio, efficaciam habeat ingentem. prætereà illa crebra recitatio, qua Eccleſia & fideles ſinguli vtuntur: illæ, nunc ter, nunc quinquies, nunc quinquageſies, nunc pluries repetitæ ſalutationes Angelicæ, aut dominicæ præces, quid aliud innuũt, quàm in ipſa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam eſſe animæ ſalutarem? alioqui ſi non ob ipſorum verborum vim, ſed orandi Deum gratia recitarentur, quorſum recitarentur eadem pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri ineſſe verbis ipſis vim quandam naturalem, partim noxiam, partim ſalutarem, ídque nunc corpribus, nunc animabus, nunc vtriſque, atque ita analogiam habere cum rebus quarum ſunt, quod præſcripta Geneſeos verba innuebant. Verùm etſi tam multa congerant vani & ſuperſtitioſi, magi, & Càbaliſtæ, & qui ſe putant diuiniſſimos, Platonici, falſum eſt prorſus, & ab omni ratione alienum, vim eſſe per ſe vllam verbis, aut aliam, quàm ſignificandi ex hominum placito. Nam, vt eidem, cui illi, viæ inſiſtamus, ſi verbis ipſis nihil eſt commune cũ rebus, neq; ipſa quippiam ſunt aliud, quàm ita diuerberatus aër, neque

Exorciſtæ & eorum virtus.

Angelica ſalutatio.

Magorũ ex Cabaliſtarũ reprehenſio.

neq; alia cauſa eſt, qua hæc has, illa illas res ſignificēt, quam hominum, ab eorundem voluntate profecta, conſuetudo, nulla vis eſſe poteſt nominibus per ſe. Quid autem aliud eſt loqui, quam per quaſdā linguæ motiunculas, res quaſdam innuere, vt inter colloquentes conſtitutum eſt? nimirum, vt quidam (multi præcipuè) conſueuerunt, ſuas ſibi mutuò cogitationes aperire varia digitorum motitatione. hoc ſolùm intereſt, quod lingua, accommodatiſſima eſt omnium noſtri corporis partium, ad ſignificandum quod mente conceptum eſt, ob illam mirabilem mobilitatem, & quia in ipſa via ſpiritus poſita, eius diuerberatione, ſonitus edit multiplices, auditui hominis, etiam eminus, occurrentes. itaque, eſt hæc particula paratiſſima, ac maximè idonea, cui homines demandent munus innuendi inuicem, quæ mente concæperint: quia nulla tot, támque varias motiunculas ſubire poteſt, eaque ſola voces effingit multiplices, vnde & aſpectabiles, & audibiles naſcuntur differentiæ. neque quidem caſu factum eſt, vt lingua ad hunc vſum extiterit accommodata, ſed ipſa natura ita eſt comparata, mollis ſcilicet, ac ſubſtantia volubilis, multis ad radicem muſculis prędita, ſuperpoſita laryngi, ſuppoſita palato, circumſepta dentibus, vt expiratum per laryngen aërem excipiens, & ad palatum & dentes multifariã allidens, poſſet multiplices edere ſonitus, quibus pro ſuo arbitratu, poſſet homo homini ſignificare, incognoſcibiles alioqui cogitationes. accommodatior ergo multò eſt ad innuendũ lingua, quàm manus, aut pes, aut vlla alia particula. velut autẽ, vtcunq; tu moueas digitos, nihil intelliget alter, niſi inter ambos cõuenerit, vt hęc motiũcula huius, illa illius rei nota ſit, ita neq; vtcũq; crepas ore. neque enim Hiſpanus Gallum, neque hic

Linguæ vſus.

Germanum,neque ille Arabem,neque Latinus Græcum,neque Græcus Hebræum, loquentem intelligit. quia,ſcilicet,non ſunt docti eundem ſermonem. nimirum ſermo non conſtat natura,ſed cõſuetudine. alioqui vt eſt omnibus gentibus vna eadémque natura,eſſet idem ſermo:ſed non ita eſt,quin potius multiplex, vt & conſuetudo.falſum enim ac ridiculum, quod ſibi quidam philoſophiæ ignari perſuaſerunt, ſiquis ab infantia nullum omnino doceretur ſermonem , futurũ vt loqueretur Hębraicè, ſermonem ſcilicet , innatum hominibuș. Nam ſi ſine doctore,vt alia quãplurima, innaſceretur ſermo iſte hominibus,innaſceretur profectò,etiam ſi alium ſermonem diſcerent , eſſéntque omnes duplicis ſermonis. Si enim ſermo quem prius homo didicit,non prohibet quominus diſcat alium denuo,ſed ſciunt multi bifariam,trifariam,aut etiam quadrifariam loqui:multominus prohiberi poſſet qui ex ipſa natura pulularet , ab eo qui eſſet comparatus ſtudio.quin potius,ſi vllus ſermo hominibus eſſet naturalis , non poſſent eſſe ad alios dociles. quia quod intus manet,prohibet extraneum. vt ergo natura fecit hominem prorſus inertem,vt eſſet ad omnes artes habilis,neceſſe eſt,fecerit omni ſermone carentem,vt poſſit omnes diſcere. videmus verò plures homines, ad alios multos ſermones habiliores , quàm ad Hebræum.quod quidem nullatenus fieri poſſet. nam in id quod naturale illis eſt,ſponte feruntur res omnes. Ex dictis igitur conſtat , loqui quidem naturale eſſe hominibus,quia natura, vt ex ipſa linguæ formatione cognouimus,in hunc vſum eam deſtinauit.hoc autem aut illo ſermone vti,ſtudio ac doctrina euenit, & ipſa quidem idiomata , vſu ac tacita conſenſione hominũ, nata ſunt:pręter ſeptuaginta illa,quę ad turrim babel, in

Infans ſine doctore quo idiomate loquuturus.

Homo cur natura iners.

Sermo quo modo naturalis.

Idiomatũ origo.

in diuiſione linguarum orta ſunt, quorum Deus ipſe voluit eſſe auctor & doctor, non quod illa potius, quã quæ deinceps vſu extiterunt, cognationem vllam haberent cum natura, ſed quod ad breuem & expeditam diſtributionem gentium, expediret eſſe multilingues. dilexit vero Deus, quæ ipſi placuit. ita cùm hominum vitæ nihil poſſet eſſe vtilius, neque iucundius, quàm ſuas ſibi inuicem cogitationes communicare, neque quidquam magis naturale, quàm ſcientię deſiderium, & ſcientia comparetur docendo ac diſcendo: docere verò ac diſcere nõ contingat aliter, quàm conceptionum mentis communicatione: ipſo naturæ impulſu feruntur in loquelam. quia, vt indicatum eſt, nulla neque potior, neque facilior, excogitari poteſt ratio inuendi. inuenerunt igitur primum loquelam, quô verbis ſignificarent animi conceptiones. deinde, quia ſermo haberi non poterat, niſi ad præſentes, ac ſtatim ac emiſſus eſt, effluit, excogitata ſcriptura eſt, quaſi verba miſſilia, & permanentia, quibus & cum abſentibus, atque adeo cum poſteritate loqui contingeret. loqui, inquam, hoc eſt verba illis ſignificare, ac ſermonem præſentare. quoniam enim ſcriptura, inuentione poſterior eſt, loquela, fit vt loquela per ſe ſignificet omnes conceptiones, & ſcriptura loquelam. nimirum hæ duę Scripturæ, homo & anthropos, eandem rem ſignificant, ſed non per eandem vocem, lectæ enim diuerſum admodum ſonant, per diuerſas enim voces ſignificant eandem rem, & ingerunt menti eandem notitiam. velut etiam per diuerſas Scripturas ſignificari poteſt eadem vox, vt per has, anthropos & ἀνθρωπως eodem igitur modo habent ſcripturæ ad voces, quo voces ad cogitata. Atqui, neque hic ordo, vt ſermo diſcatur ante ſcripturam, atque proinde ſcriptura per

Loquelæ inuentio.

ſcriptura inuentio.

Sermonis & ſcripturæ comparatio.

vocem ſignificet,potiuſquam vox per ſcripturam,neceſſitatem habet naturalem, ita vt nullatenus poſſit contrà fieri, Sed ob facilitatem potius ita euenit, & quia citius ſunt homines nullo ſenſu orbati, habiles ad loquendum,quàm ad ſcribendum.poſſe verò omnino contrà fieri,aperte indicauit Petrus Pontius,Monachus Sancti benedicti,amicus meus,qui (res mirabiles)natos ſurdos docebat loqui,non alia arte, quàm docens primùm ſcribere,res ipſas digito indicando, quæ characteribus illis ſignificarentur,deinde ad motus linguæ qui characterib.reſponderent,prouocãdo. itaq; vt audientibus à loquela,ita auribus captis, rectius incipitur ab ſcriptura. neutrum igitur habet neceſſitatem naturalem. Sed videtur ex rei natura eſſe eadem ratio ſermonis & ſcripturæ, præter maiorem loquendi facilitatem,in iis qui omnibus ſenſibus vtuntur.qui verò carent auditu habere poſſint ſcripturam loco ſermonis. acceditq; illis rerum diuinarum notitia ex viſu,vt aliis ex auditu. cuius ego rei teſtis ſum, in diſcipulis illius amici mei.Itaq; eſt ſermo,velut ſcriptura effluens,& ſcriptura velut Sermo manens.at verò ſcribendi,nullam rationem conſtare natura,Sed vſu & arte,manifeſtum eſt. nam neq; cuiuſq; hominis eſt ſcribere, neq; hominum omnino fuit ſemper, ſed poſt aliquot mundi ſecula excogitatum,diuerſum admodum apud diuerſos, vbiq; magno labore diſcitur. ita igitur de loquela & verbis cenſere conſentaneum eſt:nulla ſcilicet verba ſignificare aliter,quàm ad libitum,eorum qui primùm eis vſi ſunt. quod(ſi nihil aliud)ipſa idiomatum mutabilitas indicat. nullus enim eſt,qui non,vel in ſuo ſeculo,videat, vbique gentium quædam verba antiquari, quædam nouari, vt facilè ſit intelligere, niſi ſcripturæ beneficio ſeruata eſſent, nul-

Surdi loqui docti.

nullumomnino verborum quibus antiquiſſima ſecula vſa ſunt,ſuam ſignificationem fuiſſe retenturum.nõ igitur eorum ſignificationes natura conſtant, ſed vſu. nam præter dicta,res omnes ab eiſdem ſeruantur cauſis,a quibus fiunt. ſeruantur verò ſignificationes verborum omnium,vſu, alioqui per obliuionem perituræ,igitur & natæ ſunt ex voluntate vtentium, non ex natura.neq; quidem obſtat, verba quædam, quibuſdam rebus,ob quaſdam cauſas,tributa eſſe(quod maximè facitSocrates inCratilo)vt homo quia ex humo, & φονὴ quaſi φῶς νόυς.nam deriuatiua deducuntur ex primitiuis,ipſa verò primitiua, & ſimplicia, non alia ex cauſa ſignificant res quarum ſunt, quam ex placito auctorum.igitur & deriuatiuorũ & cõpoſitorum ſignificationes,referuntur ad voluntatem vtentium. quin & illa etiam nomina, quæ ob ſimilitudinem quandam ſonitus conficta ſunt (grammatici vocant onomatopeiam)vt clangor,tinitus,bombus,βορβόρυγμος ſignificant ad libitum vtentium. quia ſi illa eadem nomina tributa eſſent rebus longe diuerſis,aut illis eiſdem rebus nomina longe diuerſa, valeret colloquentiũ vſus, nulla neq; ſimilitudine,neque diſſimilitudine obſtante.itaque & voces omnes & ſcripturæ ſignificant ad libitum.quapropter ex ipſa natura nullam vim habent ſignificandi,nedum efficiendi quippiam:ſed ſignificãt ſolum,quia ita conuenit inter colloquẽtes, plures,aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio eſt,qua verba aut characteres poſſint morbum inferre aut ſanitatẽ, aut aliud quippiam efficere,eorum quæ magi policentur,& cabaliſtæ. quod ſi quædam nomina Hæbrea,in Sacris hymnis retinentur incommutata,id quidem nõ fit, quod Deus Sabaoth, verbi gratia, maius quippiam ſit,quàm Deus exercituum, Sed (vt Plinij vtar

Conſeruatio rerum.

Deriuatiua.

Vocum ſignificatio.

Characteres nihil inferunt morbo nec ſanitati.

verbis) externa & ineffabilia verba audientium animos magis mouent, ſemper quidali immenſum expectantes, ac dignum deo mouendo. itaque facit id eccleſia, vt peregrinarum vocum recitatione, magis animus inflammetur, quia vulgares facilè contemnuntur. quo etiam fortaſſe conſilio ſanctiſſimus Papa noſter Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari ſermone recitari, ne ſcilicet vulgares voces vulgus contemnat, quod inauditas ſolet demirari. hanc verò eſſe cauſam retinendi eas voces, non quòd hæbreæ ſint, conſtat, Si quidem & græcæ retinentur quamplurimæ, vt Chirye Eleyſon, o Theos, Athanatos. Iſchyros, & alia eiuſmodi. certè nihil hoc aliud eſt, quàm, quod ſancta eccleſia, omni ratione curat, ſecundum hominum conditionem, nos ad pietatem, & rerum diuinarum æſtimationem prouocare. alioqui verbis ipſis nulla natúralis vis ineſt. Quapropter incantationes vanæ ſunt, ac ſuperſtitioſæ, quæque de illis narrantur, falſa aut maligna: maligna dico, quæ cacodemonis interuentu fiunt: falſa, quæ cùm non fiant, deluſa, ſibi perſuadet vulgi credulitas. falſum eſt igitur, cantando rumpi angues: falſumquoque eos ſibi obturare aures, ne audiant, quod vel Plinius per deriſum narrat dicens, non pauci etiam (credunt ſcilicet) ſerpentes ipſas incantari, & hunc vnum illis eſſe intellectum, contrahíque marſorum cantu. Meritò ergo illa impoſtura damnatur diuinis oraculis, & interdicitur fidelibus. deuteronomij decimo octauo ita habetur. *Quando ingreſſus fueris terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium, neque inueniatur in te qui luſtret filium ſuum, aut filiam, ducens per ignẽ, aut qui ariolos ſciſcitetur, aut obſeruet ſomnia, atq; auguria.*

Marſi & incãtatores ſerpentũ reprahẽduntur.

» *neq ue ſit maleficus neque incantator, neque qui pytho-*
» *nes conſulat, neque diuinos, & quærat à mortuis verita-*
» *tem, omnia enim hæc abominatur dominus, & propter*
» *iſtiuſmodi celera deleuit eos in introituitu tuo. Itaque*
» *abominatur dominus incantationes, iuxta luſtrationes*
» *aliorum, & pythones. vſque adeo, vt ob eas dicat ſe de-*
» *leuiſſe illas gentes.* rurſus paralypomenon.2.ca.33.Ma-
» naſſæ crimina ita recenſetur. *maleficus artibus inſer-*
» *uiebat, habebat ſecum magos & incantatores, multáque*
» *mala operatus eſt coram domino.* Iſaiæ.47. *venient tibi*
» (alloquitur Babilonem) *duo hæc ſubito in die vna, ſteri-*
» *litas & viduitas. vniuerſa venerunt ſuper te propter*
» *multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duriciem*
» *incantatorum tuorum vehementem.* hæc Iſaias. Si verò
vis talis data eſſet verbis à Deo, non eſſet profectò
incantatorum ars abominabilis ipſi, magis quàm me-
dicina. velut enim incantator nunc vtitur incantatio- *Incantationes.*
nibus aduerſus morbos & venena: nunc ad maleficia:
ita & medicina, nunc componit medicamenta ſaluta-
ria, nunc deleteria. non tamen proinde medicina eſt
Deo abominabilis, ſed gratiſſima: quoniam ſcilicet
poſſumus ea vtiliter vti. quandoquidem igitur incan-
tatio eſt Deo abominabilis, naturalis non eſt, ſed, vt
dixi, vana, aut maligna. Res ergo iam exigit, vt inter-
pretemur carmina illa Pſalmi. 57. quæ in ſubſidium,
incantationum citata ſunt. Inter alios Philoſophandi
modos quibus antiquitas ad notandum hominum
mores, vſa eſt, non fuit in poſtremis, qui per confictas
quaſdam fabellas, aliud quiddam allegoricè ſignifica-
bant. quē tenuerunt Aeſopus, & Cyprius, & Lybicus,
& alij multi Philoſophi & Poëtę, inter antiquos; inter
iuniores quoque, omnes qui emblemata ſcripſerunt.
multa verò, quæ ab antiquiſſimis illis, ad innuendū ſi-

gurate aliud aliquid,conficta ſunt, incautè ſunt accepta à poſteris, & eorum ſane nonnullis eruditiſſimis, quaſi ſimpliciter,ac ſine vlla figura,dicerentur. velut, inquit Aeſopus, caſtor præter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur,& eius genitalia ad artē medicā vtilia eſſe.hic vbi videt ſe à venatoribus captū iri, ipſe genitalia præcidit,atque in ſequentes proiiciens, hoc modo euadit incolumis,hæc conficta ſint, ad ſignificandum,hominibus,prudentes ſi eſſe velint, pro adipiſcenda ſalute,nullam eſſe habēdam rationem fortunarum:non defuerunt plurimi,qui affirmarent, eā eſſe,reuera,caſtori à natura inditam prudentiam. Ita etiam factum eſt in fabula de ſerpente & incantatore. cùm enim antiquitus conficta eſſet,ad arguendam impietatem,eorū qui à veritate auditū auertunt,nollentes,neq; cōſiliis neque exhortationibus,ac multo minus repræhenſionibus aures prębere,nō defuerūt qui opinarentur,id quoq; eſſe verū,eámque eſſe ſerpentis naturalem verſutiē.verùm re,vt habet,intellecta,planéq; perſpecta,dicet Philoſophus,hominē qui in naufragij periculo,merces veſtéſque,& omnē ſuperlectilem,mittit in mare,ſimilem eſſe caſtori præcidēti ſibi teſtes,cum vrgetur à venatoribus.qui tamen Philoſophus arguendus non eſt,quòd affirmet, caſtorem ſibi teſtes ſecare.non enim affirmat, ſed per moralem fabulam docet homines prudētiam.tale etiam eſt quod in Pſalmo fecit Dauid,ſcilicet interpretatus eſt parabolam,ad arguēdam pertinacem intemperatiam eorum,qui audire recuſant veritatem,neq; quidquā audire ſuſtinent,niſi quod ad ſuā voluptatē ſpectat,prurientes auribus,& ad ſua deſideria coaceruātes ſibi magiſtros.fabulæ itaque moralis,ſeu parabolæ interpretationem, continent dicti Pſalmi carmina. nimirum intem-

Fabularū vtilitas.

Fabulæ morales.

intemperantes homines ſunt ſimiles ſerpētibus, quia obturant aures ſuas,ne audiant voces incantatoris ſapienter incantatis,hoc eſt,concionatoris qui docet veram ſapientiam,& per hanc incantationem, incantat morbos animi.neque verò in hoc ſolum ſcripturę loco,ſed in multis aliis occurrunt morales fabulę ſeu apologi ſeu parabolæ,ſeu vtcunque vocare libet, quæ allegoricè aliud innuunt,quàm litera ſonet. quinimo nullius eſt modus vtilis philoſophandi, eorum qui ab hominibus ad componendos mores excogitati ſunt, qui non reperiatur exactius in ſacris.quis enim vnquā acutius,aut eloquentius vſus eſt fabula, quam Ioathā
„ ad ſichemitas ex montis vertice (narratur cap.9.iu-
„ dicum)vbi non ſolùm inducit loquentes beluas, vt
„ Aeſopus,ſed etiam arbores,dicens.*iuerūt ligna vt vn-*
„ *gerēt ſuper ſe regem,dixerúntq; oliuæ,impera nobis,quæ*
„ *reſpondit, nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam,*
„ *qua & Dii vtuntur & homines,& venire vt inter ligna*
„ *promouear (dixerúntque ligna ad arborem ficum, veni*
„ *& ſuper nos regnum accipe. quæ reſpondit eis, nunquid*
„ *poſſum diſerere dulcedinem meam, fructúſque ſuauiſsi-*
„ *mos,& ire,vt inter cætera ligna promouear? loquntáque*
„ *ſunt ligna ad vitem,veni & impera nobis. quæ reſpondit*
„ *eis, nunquid poſſum deſerere vinum meum,quod lætefi-*
„ *cat Deum & homines, & inter cætera ligna promo-*
„ *ueri? dixerúntque omnia ligna ad rhamnum, veni*
„ *& impera ſuper nos, quæ reſpondit eis, ſi verè me*
„ *vobis regem conſtituitis, venite, & ſub vmbra mea*
„ *requieſcite. ſi autem non vultis, egrediatur ignis de*
„ *rhamno & deuoret Cedros libani.* Significatur vero his verbis, iniqua promotio Abimelech in regem. Sunt alia his ſimilia exempla, quæ tamen præteriens, redeo ad penſum. Reprehendit itaque,

vt dixi, Dauid, duriciem ac pertinaciam eorũ, qui non ſuſtinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulæ, quam antiquiſſimi Philoſophi ad increpationem hominum, confinxerant. Vocari verò incãtationes, diſputationes atque exhortationes prouocantes ad virtutem, etiam à Philoſophis; vĭdere poſſis in charmide, ſeu dialogo de temperãtia, vbi Socrates narrans quę audierat à quodam medico Thrace, hæc ſcripſit. *Animæ verò medelas eſſe dicebat incantationes quaſdam: eas præclaris rationibus contineri, quibus animæ temperantia tribuitur, qua inſerta, atque præſente, facile eſſe ſanitatem capiti, totique corpori tribuere.* ille igitur cũ medelam incantationéſq; doceret, iuſſit vt nullis precibus motus, alicui cõtra capitis dolorem remedium adhiberem, niſi prius animam incantationibus ipſis purgandam commiſiſſet. his verbis manifeſta ſatis eſt ſententia Socratis, morbos corporis non curari incãtationibus per ſe, ſed morbos animi: Sed & vocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, conſonum eſt dictis philoſophorum. Siquidem Plato (allegoricè fortaſſe alludens ad illud Pſalmi. 48. *Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipiẽtibus, & ſimilis factus eſt illis.* & ad illud Prouerbio 28. *Leo rugiens, & Vrſus eſuriens, princeps impius*) in calce dialogi de natura (præter plura quæ decimo de republica, ſiue de legibus, habentur) ita reliquit ſcriptum. Auium autem genus ex noſtro ita eſt aptè formatum, vt pro pilis pennas acciperet. in hoc illi homines tranſeunt, qui ſimplices & innocentes cùm ſint, leues tamen ſunt, & fruſtra in rebus ſublimibus curioſi, quíque adeo fatui ſunt, vt oculorum iudicio confiſi, hæc, altiſſima quæque firmiter demonſtrari

Incantationes quid.

poſſe

poſſe non dubitent. greſſilium verò ferarum genus ex his notum hominibus, quia Philoſophia penitus alieni, ad cæleſtia nunquam penitus oculos erexerũt, eóque volutionibus illis quæ in capite peragi ſolent, nunquam vſi ſint, ſed illas animæ partes ſequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his vtique ſtudiis anteriora membra & capita, ob ipſam cognitionẽ humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuerſum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter deſidiam ſingulorum colliſi ſunt & fracti circuitus, & ideo quòd quatuor pedum, ac etiam plurium eſt inſtituta figura, & inſipientoribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progreſſu, occaſionẽ præſtet, per quam magis etiam deflectantur ad terrã. eos autem qui horum inſipientiſſimi erant, corpúſq; in terram penitus proſternebant, quaſi niſi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi ſerpentia permutauerunt. His, & aliis quę deinceps ſequuntur, verbis, Plato diſſerit, homines per animorum vitia tranſire in corporũ diuerſa genera. quod plerique allegoricè dictum exiſtimant. ſi verò id dicit allegoricè, quòd ſimiles facti ſint illis, conſtat beluarũ nominibus apertiſſimè ſignificari homines inſipiẽtes, & improbos, atque adeo ſerpẽtium omnium nequiſſimos, qui ne audire quidem ſuſtinent ſapientum cõſilia, hinc igitur haud dubie nata eſt illa moralis fabula, ad quã alluditur in Pſalmo, ſerpẽtem obturare ſibi aures, ne audiat verba incãtatoris. Reuera autẽ incãtationes nullam vim habẽt aduerſus naturales feras, aut ſerpẽtes, ſed aduerſus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neque aduerſus corporis morbos per ſe, ſed animi. Atqui, nullus eſt, ex plebe, qui audiens Orpheum, ſua cythara ſolitũ, ſerpẽtiũ &

Animarum trãſmigratio.

Orphei cythara.

ferarum omne genus ad ſe trahere, non intelligat, illũ ſuis poëmatis, feros homines, & ſeorſum deerrantes, velut cicuraſſe, atque ad humanam ſocietatem, & oppida allexiſſe, cum has veritates ſapientes fabulis obumbrarent, inſipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & ſerpẽtibus, lapſum eſt. impoſtores verò & circulatores, & vtentes in ſua cõmoda indocti vulgi credulitate, multa ſe facere huiuſmodi profitentur. re vera tamen incantationũ ad ſolos morbos animi vis eſt per ſe: atque ad hoc curãdos eis vtitur eccleſia, cantionibus ſcilicet, & recitationib. precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis roſariis, & recitandis, ac canẽdis hymnis, & horariis pręcibus. nimirum. his pro more Eccleſiæ faciendis, præſtatur obſequium Deo, & auocatus ab aliis rebus animus, ad illum liberius euolat, ea verò vis non eſt verborum materialium, neque characterum, ſed quia rerum Sanctarum ſunt. vt neque ipſum ſanctiſſimũ nomen, I E S V, quod ad omnia eſt efficaciſſimum, vim eam habet materialiter, ſed quia Deum ſignificat Saluatorem. de exorciſtarum etiam verbis perinde dicendum nõ eſſe ſcilicet vim fugandi dæmones in illis, qua res quædam ſunt, aut ita ſonãt, aut talibus deſcripta figuris, ſed quia ita ſignificãt. neq; ea quidẽ verba fugare, torquere, aut premere dæmones vi vlla naturali, ſed Dei concurſu, cui placuit, in bonum hominũ, ad fugãdam hanc peſtem, ita inuocari, & vim talẽ initiatis impertiri. ex his autem omnibus nõ fit, vt vlla vis naturalis ſit verbis, neque vt aliud quippiam poſſint; quàm ſignificare, atq; id ex hominũ placito. quapropter, ſi magi Pharaonis inſuſurrendo aliquid, aut characteres aliquos deſcribendo (vt nunc quoque qui ſe magos

Ieſu nominis efficacia.

Pharaonis Magi

magos profitentur,& inter Iudæos Cabaliſtæ)fecerũt
colubros & Ranas,& dæmonum ſcientiã,arcana quę-
dam naturæ,potiuſquam ad verborum vim vllam, re-
ferri debet.quid quod tot,támque docti medici,quin
& Galenus ipſe,alioqui adeo rigidus Philoſophus, af- *Galenus deluſus.*
firmant tot morbos verbis quibuſdam,& incantatio-
nibus cedere,idque ſibi eſſe longo experimento con-
firmatum?certe vt ex ignoratione veri Dei,retenta ſo-
lum incerta quadam diuini cultus recordatione nata
eſt idololatria,ita ex ignoratione moralium incanta-
tionum,quas fabulis obumbrauerant antiquiſſimi ſa-
pientes,retenta tantùm nominis memoria, natæ ſunt
iſtæ ſuperſtitioſæ incantationes,atque hoc, cum aliis *De incantatione.*
multis,errore diſſeminato,vſi ſunt homines ſæpe in-
cantationibus aduerſus morbos,atque adeo confiden
tius non rarò quàm medicamentis.accedit, quod ali-
quando leuiſſimis hominibus,& qui admittunt incan
tatores, vtilis quodammodo eſt ſua credulitas, quia
(vt inquit autor libelli de incantatione, qui eſt inter
„ Galeno adſcriptos) *quãdo mens humana* (hæc ſunt ip-
„ ſius autoris verba) *rem amat aliquam, licet naturaliter*
„ *non iuuatiuam ſibi eam prodeſſe certificat. ex ſola autem*
„ *mentis intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, ſi*
quis incantationem ſibi prodeſſe confidat, qualiſcunque
ſit, eum tamen iuuat.hæc ille,quibus verbis innuit, in-
cãtationes aliquãdo prodeſſe ad pellendos morbos ob
confidentiam infirmi.nimirum vt timor & mœſtitia.
ac deſperatio, plurimos morbos augent, & ægrotos
lædunt,ita confidentia & alacritas plurimos ſubleuãt,
& ipſa imaginatio per eos animi motus,morbos tollit, *Imaginationis vis ad morbos tollendos.*
aut ſaltem minuit.aut.cum minime, in eis qui vehe-
mentiſſimè confidunt,opinionem efficit ſanitàtis.ve-
rùm hanc incantationum vtilitatem, conſtat ex acci-

denti eſſe,ob affectus animi, eius qui curatur, non per naturalem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inſcitiam,verè ac per ſe vtiles eſſe putantes : nonnulli verò etiam docti,& periti medici, hoc ægrorum ſtultitiæ concedentes (velut qui inſaniam) incantationibus vti permittunt, etſi eas per ſe nihil poſſe certè ſciant. Nomina itaq; nihil habēt cum rebus præter ſignificationem,quæ ex ſolo conſenſu, manifeſto, aut tacito ipſorum hominum naſcitur, neque ſunt nomina rebus alia ratione ſua. Adam verò dicitur appellaſſe res nominibus ſuis, ideſt propriis & maximè congruentibus,non omnes, ſed viuentes, vt animalia omnia. quia,vt qui linguæ hebreæ ſunt periti optimè norunt,indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent. quæ nomina conſtat deriuata eſſe ab aliis primitiuis, quæ ad placitum Adæ ſunt rebus data, & poſteritatis conſenſu recepta,atque huc vſque,vſu, & Sanctarum ſcripturarum beneficio,ſeruata. de faſcinatione ſeorſum dicetur alio loco.

Nomina ab Adamo poſita.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & ſecundo Geneſeos & trigeſimo ſeptimo Ezechielis.

CVm natatilium , volatilium,reptilium, & progredientium , irrationalium tamen , animalium creationem narraret Moſes,his vſus eſt verbis. *Dixítque etiam* ,, *Deus , producant aquæ reptile animæ vi-* ,, *uentis,& volatile ſuper terram,ſub firmamento cæli. & rur-*

„ *rurſum, Dixit quoque Deus producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas*: cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, *formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.* quæ verba magnum continent naturæ arcanum: indicant enim apertè, illud quod tantopere inter Philoſophos controuerſum eſt, hominis animam non eſſe eductam ex materiæ potentia & fæcunditate, velut animas rationalium, ſed extrinſecus acceſſiſſe, natura immaterialis participem: non quidem naſcentem intrinſecus ex materia, ſed diuina vi extrinſecus in illam immerſam, & mirabili quodammodo ei alligatam: & ſubſtantia quædam cum ſit incorporea, potens per ſe ſubſiſtere, factam eſſe corporis formam. hac de re dubitant multi, in ſuam perniciem plus ſatis Philoſophi. niſi potius belluas dicere conſentaneum magis eſt, eos, qui ſe belluis hac in re præſtare, neque intelligunt, neque credunt. hinc pendet quæſtio de noſtræ animę immortalitate, de qua, etſi in commentariis, quæ in libros Ariſto. ſcripſi, dictum mihi ſatis eſt, tamen tentandum nunc quoque videre iuxta præſentis operis inſtitutum, quantum poſſit naturalis ratio conſequi, eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Moſem, vt hac ſaltem ratione, ſi fieri poſſit belluini Philoſophi à ſua impietate incipiant auocari. porrò perpendere oportet hæc verba. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. His verbis apertè indicatur, illud ſpiraculum quod extrinſecus inſpiratum eſt, non eſſe mentem ſolam, & vim intelligendi, aut in omnibus hominibus eandem, vt cenſent quidam Philoſophi, aut aliam in

Anima immortalis.

aliis, quæ ſuperueniat homini iam ſentienti, & habenti animam, ſed illud ipſum eſſe ipſam animam, qua homo ſentit, & viuit, itaque non duas, ſed eandem eſſe in homine animam, qua ſentit & intelligit. nam qua intelligit. eſt quæ extrinſecus acceſſit inſpirata, vocat verò eam ſpiraculum vitæ, & per eam dicit factum hominem in animam viuentem. tenemur itaque aſſerere, hominis animam neque fluxiſſe ex materiæ potētia, neque ab ea eſſe inſeparabilem, ſed ſubſtantiam quandam incorpoream ſeparabilē, & impoſterum æternam eandémque eſſe corporis formā, & animam qua homo ſentit. non tamen propterea tenemur etiam dicere, eandem eſſe formam vegetabilem, non enim Moſes more Ariſtotelico vocat, ea etiam, quæ tantum vegetantur, viuentia, & eorum actum animam, ſed more ſtoico, qui & communi hominum ſenſui propinquior eſt, ea ſolum viuentia vocat, quæ ſentiunt & mouentur, eorū formam animam, reliqua vocat virentia, & producentia fructum, ac ſemen ſecundum genus ſuum, non tamen viuentia. itaque Veritas Catholica non cogit nos aſſerere. ipſam animam qua ſentimus, mouemur & intelligimus, eſſe in nobis principium vegetandi, nedum & formam actúmque primum ipſarum partium corporis homogenearum, vt oſſium, carnis, & neruorum, quod plurimi etiam affirmant, putantes abſurdum eſſe in eadem ſubſtantia multas formas ponere. Ego verò ſequutus quod & rationi magis conſonum, & diuinis etiam oraculis, vt ego exiſtimo, congruentius eſt, affirmo eſſe in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorum, quibus oſſa carnes & nerui differunt, non minus profectò (niſi me meis ſenſibus credere nolunt) quam aurū argentum & plumbum: his bene tēperatis accedere actum

Anima ex quo.

Formæ plures in vno.

Formæ animā præcedunt.

re actum quendam perfectiorem : corporalem eum quoque,& velut naturā quandam meliorem(ita.n.placet vocare,potius quàm animam) qua nutriuntur : omnéſque hos actus educi ex potentia materię:his postremo accedere extrinſecus animam , quæ nobis vim ſentiendi & intelligendi præſtet.non enim intelligendū eſt,illud corpus hominis, in quod inſpirauit Deus ſpiraculum vitæ,fuiſſe ſtatuam, quādam luteam,eámque acceſſione illius ſpiritus factam eſſe carneam & oſſeam,ſed corpus quoddam ex oſſibus neruis carne & cute,non quidem aridis,ſed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & ſenſus expers:& hæc,accedente ſpiritu recepiſſe.Indicat id viſioEzechielis c.37. cùm enim vellet ei Deus oſtendere reſurrectionem mortuorum,dimiſit in medio campi pleni aridis oſſibus, quibus non ſtatim acceſſit ſpiritus , qui virorem & reliqua omnia præſtaret , ſed primum quidem acceſſerunt oſſa ad oſſa , vnumquodque ad iuncturam ſuam,& ſuper ea nerui & caro aſcenderunt (vireſcentibus ſcilicet iam partibus) & extenta eſt eis deſuper cutis,& adhuc ſpiritum non habebant, vſquedum ingreſſus eſt in ea ſpiritus,& reuixerunt, & ſteterunt ſuper pedes ſuos.Itaque eſſe oſſis,neruorum , & carnis, & cutis & earum partium viror, non præſtatur ab ſpiritu qui extrinſecus accedit,atque immortalis eſt, ſed à formis corruptibilibus & merè corporalibus,quęad animam quidem rationem habent diſpoſitionum materiæ,& ob id animæ acceſſione, non tolluntur,ſed ſimul cum ea manent,hac in re ſeruientes illi, quòd ſeruant,quam ea deſiderat,in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc ſententia diuinis eloquiis eſt conſona , cur non putetur etiam eſſe conſona rationi?Cur velimus miſeros Philoſophos à fide catho-

Adami ſtatua lutea.

Homogeneorū forma in homine.

lica deterrere,pluſquam veritas ipſa poſtulet imperantes credere?nihil enim eſt quod eos adeo conturbet,quàm ſubſtantiam ſeparabilem & incorpoream, eſſe actum corporis: nam actus rei eſt ipſa rei eſſentia, ſeu ipſum quod quid erat eſſe rei.Hoc verò vix intelligi poteſt,quo pacto ſit corporis,quod à corpore ſeparabile.conquieſcet hæc perturbatio, ſi his concedimus,animam non eſſe actum corporis quà corpus,ſed quà ſenſitiuum & intelligens.non enim anima corpori præſtat eſſe corpus, neque verò oſſi eſſe os , neque nutriri , quod materiale etiam eſt & elementorum imitatur naturam, ſed hæc per corporales formas habenti,præſtat ſenſum & intellectionem,quæ ſpiritalis videtur eſſe naturæ. neque ſanè Ariſtoteles animam finiens,actum corporis ſimpliciter eſſe dixit , ſed adiecit potentiam vitam habentis , quod eſt, actum eſſe corporis,non quà corpus,ſed quà poteſtvitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc ſacræ ſcripturæ loco duas aſſertiones , primam eſſe in nobis animam ſeparabilem,& nunquam interituram : alteram , hanc ipſam eſſe animam qua ſentimus & mouemur. Diſtinctioris doctrinæ gratia,vtrũque ſeorſum aggrediemur monſtrare. Socrates, vt licet videre in Phœdone,ſecundam hanc non vertit in dubium , neque in id vſque tempus hominibus vlla ſubierat dubitatio, an eſſet in nobis eadem anima ſentiendi & intelligendi principium.Ariſtoteles primus cæpit ab anima mẽtem diſtinguere,animæ ſenſum,menti intellectum tribuens,vnde accepta occaſione, poſteri de ea re acriter diſputauerunt,cenſuerúntque quàm plurimi,animam & mentem res eſſe diuerſas numero,alterámque cum homine mori,alteram manere. quapropter,vt dixi,vtraque quæſtio erit nobis ſeorſum examinanda.Primę quæ-

Quorum principiũ.

queſtionis Socrates duos articulos eſſe fecit. primùm, an anima ſit à corpore ſeparabilis: alterum an ſit immortalis. quandoquidem Cebes dubitationem quandam ingeſſit, dicẽs, fieri poſſe, vt anima diuturnior viuaciórq; eſſet quàm corpus, atq; aliquando maneret à corpore ſeparata, fuiſſetq; fortaſſe ante quã in corpus mergeretur, nõ tamẽ ob id eſſet omnino immortalis, ſed poſtremò aliquando etiam cum homine moreretur, ob hãc ſuſpitionem Cebetis. Socrates, poſtquam, vt ſibi videbatur, monſtrauerat animam diuturniorem eſſe corpore, & ab eo ſeparabilem, denuo eſt aggreſſus monſtrare, eſſe immortalem, atque geminã quæſtionem eſſe fecit. quanquam ea, re vera, ſimplex eſt & vnica. Si enim anima ſubſtantia eſt à corpore ſeparabilis, immortalis etiam neceſſariò eſt. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantum rerum ſunt. quæ incorporeæ ſunt, non habent Phyſicam compoſitionem, ac proinde diſſolui non poſſunt, niſi ab eo ſolùm à quo ſunt colligatæ (vt inquit Plato) puta ab ipſo Deo. ab eo verò per ſe ſummè bonus cùm ſit, nihil extinguetur, aut diſſipabitur: ſed eius voluntate perſeuerabunt in æternum, quæcunque ab eo ſolo facta ſunt. Hæc adeo vera ſunt, vt nemo iam ſit, quem timor corripiat Cebetis: quòd ſibi omnes perſuaſerint, animã ſi ſemel poſſit ſubſiſtere à corpore ſeparata, ine rè eſſe incorporeã (corpus enim nulla ratione eſſe poteſt alterius coporis actus) atque adeo immortalem. quare nobis hac de re ſimplex quæſtio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, puta diuturniorem eſſe animam corpore, inſufficienter probauit: alteram, puta eſſe omnino immortalem, ei qui non conſiderauerit, procedere diſputationem propoſita priori aſſertione videbitur probare etãi ſo-

Cebetis de animæ ſẽtentia.

De animæ immortalitate.

phiſticè.nam ſumma ratio monſtrationis primæ inde pendet, quod noſtrum ſcire reminiſci quoddam ſit. quod,& ſi probabilitatem quandam præ ſe fert, falſum eſſe monſtrauit Ariſtoteles. Iam verò ſecunda eſt,quia corpus viuit per animam,& anima per ſe,neceſſe eſſe animam ſemper viuere , neque poſſe mori. Velut quia concreta corpora calida ſunt per ignem, ignis verò primo ac per ſe,neceſſe eſt eum ſemper calere,neque poſſe refrigerari.huic argumentationi, qui ex aduerſo aſſereret animam nullam ſubſtantiam ſeparabilem eſſe,ſed formam tantum corporis viuentis,reſponderet,negans animam viuere primò ac per ſe,ſed ne viuere quidem,ſed eſſe vitæ cauſam vt formam,viuere verò hominem per animam , non vt eſt calidus per ignem,ſed vt ipſe ignis eſt calidus per calorem, qui tamen calor calidus non eſt. qui verò ſemel recepiſſet,eſſe animam ſubſtantiam quandam corpore antiquiorem,potentem per ſe exiſtere, vt videbatur Socrates,cùm in eam argumentationem venit , indicaſſe, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animam per ſe primò,atq; ideo eam mori nõ poſſe.meritò ergo diximus,vnicam quæſtionem eſſe hãc, & eius deciſionem ex prima aſſertione pendere, puta animam hominis eſſe ſeparabilem à corpore. quod quia à Socrate nõ ſatis mõſtratum eſt,quòd noſtrum diſcere reminiſcentiam eſſe non probetur,aliis rationibus vtar , ſi quæ videbuntur eſſe firmiſſimæ,in iis, quas produxerint iuniores,autmihi nũc dederit Deus. Certè probabiles rationes ſunt excogitatę quã plurimæ,mõſtrationi verò proximę,ſi quę,ea eſt profectô; qua Ariſtot. eſt vſus. Silicet homo actionem aliquam habet,ad quã nullo corporali organo vtatur, eius anima incorporea eſt,& ſeparabilis.nam conſtat animam homi-

Ignis ſemper calidus.

Anima quomodo cauſa vitæ.

hominis eſſe eius formam: forma verò cuiuſcunq; rei eſt principium & cauſa actionum omnium eius. ergo anima eſt præcipua cauſa actionum omnium hominis, vtitur vero organis corporeis ad eas obeundas. ſi quam ergo habet homo, quæ ſine vllo organo corporali agatur, eam operatur anima per ſe. talis ergo eſt ea forma, vt poſſit aliquid agere, etiam ſi eſſet ſine corpore, ſi verò agere, & eſſe, ac viuere, poſſet ſine corpore. Dices fortaſſe, eſſe aliquid; quod anima exiſtens in corpore poſſit facere corpore non vtens, tamen extra corpus nihil poſſe facere, quia ne eſſe quidem poteſt. velut ego non vtor cerebro ad pulſum arteriarum, tamen ſine capite pulſare non potero, quia neque viuere. Itaque per accidens eſſe corpus neceſſarium ad eam actionem, quæ ſine organo corporali agatur, vt viuat ſcilicet anima. Verùm hoc de illis tantum rebus dici poſſe conſtat, quæ aliis indigent vt ſeruentur, aliis vtantur vt operentur: de anima & corpore non ita, ſed ſi anima corpore non eget vt operetur, multo minus vt ſeruetur: & argumentum ita rurſum procedit. ſi aliquid poteſt agere anima nullo vtẽs corpore, habet in ſeſe, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autem vis agendi fluit ex aliquo eſſe, ergo principium aliquod habet in ſe ſe exiſtendi, id ergo retinebit etiam ſi ſeparetur à corpore: ſeparari enim etiam poterit ſecundum illud. nam quod anima agit nullo vtens corpore, non agit qua forma corporis, forma enim rei nõ operatur quippiã per ſe, ſed eſt principium operandi ipſi rei cuius eſt. ſi ergo anima agit aliquid per ſe, qua id agit nõ eſt corporis actus, ſed ſubſtãtia aliqua à corpore ſeparabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima geminę quodãmodo naturæ, quà corporales & per corpus exercet

Anima ſine corpore.

Natura gemina.

actiones, forma corporis; quà ſpiritales & nullo vtens corpore, ſubſtantia incorporea ſeparabilis & immortalis. ſi verò eſt in anima aliquid immortale, conſtat ipſam animam immortalem eſſe, atque ſeparatione corporis tantum priuari eis actionibus, quas obit per corpus, velut artifex priuatus inſtrumentis. Propoſitio ergo ſatis eſt euidens. videndum verò, an re vera ſit aliqua actio hominis, cuius nullum ſit corporale organum. tales certe ſunt duæ, intellectus & voluntas. quod ita conſtat: euenit hominem intelligere atque cognoſcere contrarium, ei quod ſenſus omnes corporales, ſiue externi ſiue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ: ergo neque intellectus, neque voluntas, ea ſcilicet, penes quam eſt liberum arbitrium, eſt corporalis potentia. nam nulla potentia corporalis dictat, ſtellam eſſe maiorem terra: intellectus dictat eſſe maiorem: ergo intellectus non eſt corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere poteſt dolorem, neq; langorem; voluntas hominis ſæpe appetit hæc (nam ieiunia & verbera) ergo voluntas hominis non eſt corporalis. ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali inſtrumẽto vtitur anima. Porrò euenit aliquando diſputare de re, ſeparata omni conditione materiali, vt de homine, nulla ratione habita loci, magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuſpiam conditionis corporalis & ſenſibilis, ergo potentia quà id agitur, nullo corporali organo vtitur. nam cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliud percipit quàm organi paſſionem. organi verò corporalis paſſio, non poſſit eſſe ſine corporibus conditionibus. quare neque facultas per eam perciperet, niſi accidentia corporalia: quę igitur percipit ſine corporeis

Liberum arbitrium.

accidentibus, incorporea eſt. Præterea, adeo videtur euidens eſſe in nobis aliquam ſubſtantiam incorpoream, ſeparabilem, & æternam, vt vel quia in dubium vertitur, & vocatur in diſputationem, neceſſarium ſit ita eſſe. nam ſi in nobis nihil eſſet niſi corporeum & caducum, vnde orta eſſet nobis ea dubitatio, aut omnino cogitatio de ęternis & incorporeis, magis quàm belluis? omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta eſt aut interius ex nobis ipſis ſuppullulat. immortale & incorporeum nihil nobis obiici poteſt, dū in hac vita ſumus, nam & ipſæ ſpiritales ſubſtantiæ, ſi quando hominibus volunt apparere, corporales ſpecies induūt. Si ergo in nobis nihil lateret tale, nullū omnino principium eſſet cogitandi de incorporeis & æternis: nam finge Deum feciſſe ab initio omnes homines ſine oculis, quis vnquā diſputaſſet, an color eſſet fulgor quidam, an ſuperficiei extremitas in corpore terminato? vel an calor eſſet viſibilis per ſpecies quas effunderet, an per facultatem, quæ ab oculis emitteretur? nunc vero diſputatur de incorporeis ſubſtātiis, & ęternis, & de modo quo intelligunt & operantur: eſt ergo in nobis vis aliqua ea agnoſcendi, quæ non poteſt eſſe corporea, ſed incorporeum & aliquid & æternum, cuius præcipuè ea facultas eſt, & vnde naturaliter ſuppullulat omnibus gentibus, diuinorum, immortalium, & incorporeorū cultus, & deſiderium, igitur haud dubiū eſt eſſe in nobis mentem immortalem. neq; locus eſt dubitādi, an Ariſt. ita putauerit, putauit enim proculdubio. An verò ea mens, & anima, per quam ſentimus & mouemur, ſint diuerſæ, hæc mortalis, illa immortalis, iuxta ſententiam Ariſtotelis, ac re vera, an ſint partes diuerſæ eiuſdem animæ immortalis, id videtur poſſe in dubium vocari. In qua diſputatione ita

Cogitationis principiū.

Angelorū apparentia.

videtur procedendum. Aut illa mens (ſi non eſſet eiuſdem animæ, qua ſentimus pars) eſſet in omnibus hominibus eadem, aut in aliis alia. eadem numero in omnibus, non videtur poſſe. nam etſi idem homo ponatur in multis locis eſſe, non tamen poterit, idẽ cùm ſit, contraria habere ſimul, velut vno loco eſſe albus, alio niger ſecundum eãdem partem, & eodem tempore, tamen humana mens quædam in hoc homine ſcit, quę in alio ignorat, & eſt huic bona, illi mala mẽs: nõ eſt ergo eadem numero. Si verò eſt vnicuique ſua, quandoquidem ea nullo corporeo vtitur inſtrumẽto, non ſit corporis actus, neque ſit in homine vt forma in materia, ſed vt in nauta in naue, vel vt intelligimus eſſe in orbibus cœleſtibus ſpiritales alias ſubſtantias. Si verò ita eſt, homo duo ſit ſuppoſita diuerſa, illud animal alogum, ex corpore & anima ſenſitiua conflatum, vt equus, & bos: aliud ſubſtantia illa per ſe quidem ſubſiſtens. quandoquidem ſi forma corporis nõ eſt, neque corpus eſt illi materia, ſed adeſt, velut cacodæmon aliquando tenet humanum corpus. non ergo erunt eædem vtriuſque, neque totius ex vtroque conflati eædem actiones, neque communes, ſed vtrique ſuæ. ſentiet ſanè illud animal, intelliget illa mens, homo tamen non intelliget, magis quàm ſues, in quos ſunt immiſi dæmones. hæc autem omnia ſunt abſurda. non eſt ergo ita: ſed anima illa tota qua ſentimus, mouemur, & intelligimus, ſubſtantia eſt incorporea, æterna, & ſeparabilis. habet tamen mirabilem naturã præ aliis omnibus intelligentiis, quòd cùm ſit ſubſtãtia potens per ſe ſubſiſtere, poteſt etiam corpori ita temperato & formato hærere vt formą, & per corporalia organa, eſſe illi principium ſentiendi & mouẽdi: atq; intelligit, quà ſeparabilis, ſẽtit & mouet, quà forma. qua-

Animæ aſsiſtentis refutatio.

Anima quando imperfecta.

ma.quare cùm à corpore recedit,illud retinet,hoc amittit.atq; ideo,à corpore ſeparata, imperfecta quodāmodo eſt, quia exercere nō poteſt multas earū viriū,quas natura habet, ſentiendi ſcilicet & mouendi. ſed dices, humanū corpus habet temperiē & cōpoſitionē meliorē,quàm aliorū animantiū corpora, & ad viuendum accommodatiorem,ergo dum in vtero generitur,vbi primùm talem temperiem & compoſitionē attigerit, orietur neceſſario ex materiæ potentia forma ſenſitiua,ita vt neceſſariò,etſi eo momento Deus nullam rationalem immergeret, eſſet futurū quoddā animal,idque perfectius aliis irrationalibus. Si igitur ſenſitiua forma neceſſariò oritur ex illius materiæ potentia,fruſtra datur rationali animæ pars ſenſitiua. erit enim otioſa ſenſitiuarum altera, aut vtentur duæ eiſdem organis. Certè niſi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominus temperiem & compoſitionem acciperet talem,oriretur naturaliter forma aliqua ſenſitiua: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam compoſitionē corpus cōſequutum eſt,inſpirat in illud Deus ſpiraculū vitæ, quod ſimul ſenſitiua & intellectiua anima eſt, eo verò inſpirato, materia non profert aliud,vt neq; vlla alia res producit,quod productū inuenit.Itaq; nō profert quā proferret formam ſenſitiuam,quia præuenit accedere illud ſpiraculum vitæ,quod non minus ſenſitiua anima eſt,quàm quæ ex materię potētia oriretur.Monſtratū itaque eſſe videtur animā hominis eſſe incorporeā,& ſeparabilē,non ex materiæ potētia ortam,ſed extrinſecus accedentem, eandémque eſſe in nobis ſentiendi & intelligendi principium, etſi non eodem modo. Conſiderare autem ſupereſt, an anima

Anima antiquior corpore. antiquior ſit corpore, vt Plato cenſet, atque creata prius,in corpus deinde immittatur,an in ipſo creetur corpore, neque vnquam antea ſit, quàm teneat corpus.Nullam eſſe arbitror naturalem rationem & viã, qua alterutrum monſtrari poſſit. quia, vt Ariſtoteles dicit, poſt mortem non reminiſcimur, hoc eſt ſcire non poſſumus,an noſtræ animæ præextiterint,& ſæpe ab aliis corporibus deceſſerint,quia etſi id factum eſſet,non poſſemus recordari,eò quòd omnium rerum corporalium in ſingulis deceſſibus eſſent deleta phãtaſmata:itaque Ariſtoteles etiam exiſtimauit,præſentis dubitationis nullam nos poſſe monſtrationem comparare. Sequentibus verò nobis hac in parte, quod eſt probabile,videtur præter rationem, ponere animã antiquiorem corpore. nam anima quà anima, forma eſt. formæ verò quà forma, non eſt aliud eſſe, quàm eſſe formam. non eſt ergo conſentaneum eſſe prius animam quàm ſit forma, forma verò actu non eſt niſi in materia,ergo non eſt prius quàm ſit in materia,ſed in ipſa creatur. Porrò ſecundum naturæ ordinem prior eſt potentia, quàm actus, quia potentia via eſt ad actũ,materia verò eſt potentia,forma actus, ergo materia generatim prior eſt quàm forma, & antiquior:igitur & hæc materia, quàm hæc forma,corpus inquam quàm anima.quoniam verò corpus omne diſſolubile,anima verò,vt mõſtratum eſt,immortalis,fit vt poſterius,corpore corrupto anima maneat, vſquedum, Vi diuina,eidem,rurſus vnita,tribuat immortalitatem.hanc ob cauſam Moſes hominis ortum narrans,dixit. *inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ*, hoc eſt,dedit illi ſpiritum,quo viueret.Ezechiel verò cum rationem Palinginefiæ,ſeu reſurrectionis exponeret,dixit iuſſu Dei quatuor ventis, *Veni ſpiritus & inſufla*

Potentia prior actu

inſufla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant. Iubet itaq; mortuorum ſpiritus, quaſi ſeparatos, & adhuc manẽtes, redire in ſua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hæc eadem, quæ diuina tradunt eloquia, partim naturali ratione indicata, partim confirmata probabiliter. Eſſe ſcilicet in homine vnicam animam (nam alendi principium animã non appello) eámque non oriri ex materiæ potentia, ſed à Deo inſpirari, nõ quidem ſeorſum factam prius, ſed creatam in ipſo corpore, ſeparabilem & ęternam, atque manentem poſt interitum. ſed, quoniam huic contemplationi coniunctum eſt, de brutorum animis, quid ſacra innuant, adiiciamus.

CAPVT QVINTVM.

CAPITE nono Geneſeos dicitur. *omne quod mouetur & viuit erit vobis in*
„ *cibum, quaſi olera virentia tradidi vobis*
„ *omnia, excepto quod carnem cum ſangui-*
„ *ne non comedetis, ſanguinem enim anima-*
„ *rum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum.*
„ Rurſum decimo ſeptimo Leuitici, ter repetuntur hęc
„ verba. *Anima omnis carnis in ſanguine eſt.* Rurſum
„ 12. Deuteronomij *hoc ſolum caue, ne ſanguinem come-*
„ *das, ſanguis enim eorum pro anima eſt, & idcirco non de-*
„ *bes animam comedere cum carnibus.* His verbis Philon, libello quod deterius potiori inſidietur, intelligit dici, animam eſſe ipſum ſanguinem. cuius ſententiæ fuerunt inter Philoſophos nonnulli, vt Critias, cuius meminit Ariſtoteles primo de anima. quoniam

Anima an ſanguis.

verò ſecundo capite Geneſeos dictum eſt, inſpiraſſe Deum in faciem hominis ſpiraculum vitæ, atque illud eſſe animam qua viueret: quibus verbis apertè ſignificatur, animam hominis eſſe ſpiritum illum inſpiratum à Deo, componens hæc duo loca, dicit, eſſe in homine duas animas: alteram carnis per quam homo animal ſit, hanc eſſe vt in brutis ſanguinem: alteram hominis quà homo eſt, hanc eſſe illud ſpiraculum incorporeum, ſeparabile, & æternum: ob idque dicere Moſem, inſpiratum eſſe in faciem, quòd id non ſit per totum corpus, & inſenſatiſſimas etiam partes diſperſum, vt ſanguis, ſed ſublimem corporis partem teneat, quo ſuperna cœleſtiáque contempletur. Sed cùm monſtratum antea ſit, eandem eſſe vnicámque in homine animam, qua ſit animal & homo, hoc eſt, qua ſentiat & intelligat, non poteſt nunc hæc Philonis interpretatio probari. neque verò dicere poſſumus, brutorum animas eſſe ſanguinem, hominum verò non. nam. 4. capite Geneſeos dicitur, *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me.* id verò dicitur de ſanguine Abel, quaſi anima Abel clamaret, & effuſus ſanguis. quid ergo dicemus? certè non videtur neceſſe intelligere, quia dicitur, *Anima omnis carnis in ſanguine eſt*, eſſentiam ipſam animæ eſſe in ſanguine, ſeu animam eſſe ipſum ſanguinem. neceſſe tamen eſt, ſanguini eſſe cum anima aliquid præ aliis corporis ſuccis: aut ſanguinem eſſe aliquid animæ quod alia quæ in noſtro corpore continentur, non ſint, cuius gratia dicatur, anima eſſe in ſanguine, potius quàm in vllo aliorum. id verò quid ſit oportet inueſtigare. Primum omnium ſanguis, anima carnis non eſt. Anima enim eſt forma corporis viuentis: corpus verò non poteſt eſſe for-

Animæ duæ Philoni.

Brutorũ anima.

eſſe forma corporis. forma enim & materia partes ſunt rei, vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia & forma conſtat res ſecundum ſe totam, neque qua forma & materia poſſunt eſſe ſeparabiles aut diſſitæ. Sed neque pars animantis propriè videtur eſſe poſſe ſanguis (dico verò partem propriè eſſe, quæ eſt animata, nō vt capilli, & extremi vngues) nam ſanguis eſt alimentum commune partium omnium corporis, nulla autem partium videtur parte alia animantis nutriri. neque videtur conſentaneum rationi, vt inter eiuſdem animantis partes ea pugna ſit, vt aliæ alias conficiant. porrò ſanguis non eſt continuatus cum ſolidis partibus, ſed vt liquor quiuis alius in vaſe continetur. non facit ergo cùm illis vnum per ſe, & vnitate formę. Porrò nemo hominem, minorem fieri. aut mutilari putat, cum ſanguis emittitur: oporteret verò ſi is eſſet pars. ſed ſi nihil horum eſt ſanguis, quid ſupereſt vt ſit aliud quàm alimentum? non enim eſt excrementum. ſed ſi id tantum, quid potius eſt quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla oſſium, ſemen, communis ros, quæ etiam nutriunt? Certè in ratione alimenti præſtat plurimum aliis ſuccis ſanguis, quia ſolus poteſt nutrire partes omnes: alij verò ſucci, partim non niſi cum quodam ſanguine miſti, vt bilis vtraque, partim non niſi quaſdam partes, vt pituita pituitoſas, chylus vocatus ventriculum, lac mamas, medulla oſſa, ſemen teſtes. eſt itaque antonomaticè, ac ratione quadam potiori, ſanguis alimentum animalium, atque ideo cum nutritione ſeruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc eſt vitam, in ſanguine eſſe, hoc eſt, ſanguine ſeruari. Verùm cum nutritio non ſit animantium propria, ſed cōmunis cum his rebus quas Moſes

Sāguis nō eſt pars viuentis.

Succi quo modo nutriant.

Sāguis alimentū eſt.

non vocat viuentes, ſed virentes, vt indicatum ante[a] eſt, leue eſſe videtur nutritionis eſſe materiam, vt anima in eo eſſe dicatur: conſentaneúmque eſt, aliud pręterea eſſe aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur. Certè vt Galenus dicit, ſanguis non tantum præſtat corpori alimentum, ſed calor etiam naturalis perſeuerantiam in eo obtinet: quia fouet, ſeruátque naturalem calorem ſanguine præditorum. quod vel inde intelliges, quòd effuſione ſanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur poſſe accipere. ſiquidem Ariſtoteles cenſet (atque Hippocrates alicubi videtur eiuſdem eſſe ſententiæ) ſanguinem eſſe ſubiecto frigidum, calere verò calore cordis & ſpirituum. atque adeo Galenus ipſe, etſi ſubiecto calidum eſſe cenſeat, tamen eius feruorem calore cordis fieri concedis. ſi igitur ſanguis aut ſubiecto frigidus eſt, aut ſaltem minus calidus quàm cor, non ſeruat ipſe cordis calorem, niſi fortè per accidens, vt veſtes aut medicamenta, quæ recalfaciunt partes, à quibus calorem acceperunt. Atque hoc quidem, vt ego exiſtimo, conſentaneè dicitur, & res ita habet, niſi ſanguinis nomine intelligamus ſanguinem vt in animantibus exiſtit, ſpiritu ſcilicet plenum, eiúſque admiſtione calentem, & fluentem. atqui oportet ita intelligere, ſemper enim intra ſua vaſa talis eſt, in arteriis quidem magis, in venis minus, vtrobique tamen ſpirituoſus. quia ſemper cum ſanguine ſpirituum copia effunditur, híſque euaneſcentibus concreſcit vbi effuſus eſt, niſi ſit corruptus. ſpirituoſus ergo eſt, ex quo caloris naturalis perſeuerantiam obtinet, & in quo anima, hoc eſt, vita, eſt. quia, ſcilicet, facultas vitalis, quæ viuentium propria eſt (neque communis cum virentibus, vt nutritio) in naturali cordis calore conſiſtit. hic verò ſanguine & ſpiri-

Sanguis natura frigidus calorē ſeruat.

ſpiritibus ſeruatur.ſed dices,nondũ videri hęc eſſe ſatis vt anima in ſanguine dicatur eſſe,neq; ſanè prius videri eſſe poſſe ſatis pro dignitate explicatã hæc verba quàm indicetur animam ipſam aliquo modo in eo eo eſſe.Certe hoc quoque indicari poteſt.nam niſi anima in ſanguine ſpirituoſo eſt,quo pacto poſſint in eo eſſe eius actiones?at verò ſunt.nam quid eſt,quod ſerueat per iram fugiat per timorem,per mœſtitiam pigreſcat per gaudium effundatur,per pudorem in faciem occurrat,quám ſanguis & vitales ſpiritus?neceſſe igitur eſt animam,cuius ſunt hi affectus,in ſanguine eſſe aliquo modo, quo in nulla alia re,earum quæ ad corpus noſtrum pertinent: ſiquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. ſi verò vt indicatum eſt,non eſt ſanguis ipſa anima, non eſt in eo animę eſſentia,vt humanitas in homine,atque ſi ne animatus quidem eſt ſanguis,non eſt anima in ſanguine,vt in corde,cerebro,& aliis partibus,vt inquam in ſubiecto proprio:ſubit verò ſanguis motus, qui primariò ipſius animæ ſunt, eſt igitur in eo anima vt in inſtrumento proprio ipſius.dico autem vt in inſtrumento proprio ipſius:quia cùm ſint duplices motus in animante,quidam dicuntur eſſe corporis,vt ambulare,& clamare,quidam animi per ſe,vt iraſci,gaudere,merere, timere, & erubeſcere: horum eſt ſanguis cum ſpiritu fluens inſtrumentum proprium.atque ita anima in eo eſt modo quodam diuiniori,quam in vllo alio inſtrumento:non quidem per informationem, aut per præſentiam, ſed per potentiam, & operationem,quia nulla alia in re manifeſtius quàm in eo operatur.quin potius videtur ipſe ſanguis,animæ proprias operationes operari, eſſéque velut alia quædam anima corporalis & manifeſta,exprimẽs ſuis actionibus,

Anima quomodo in ſanguine.

Motus animalium duplex.

illam primam & veram animam, quæ per ſe eſt nobis ignoſcibilis. Vrgebis rurſus dicens, fieri non poſſe, vt ſanguis moueatur motibus animæ per ſe, niſi animatus ſit, aut ipſamet anima, nunc verò videtur, motus illos ſubire per ſe. neque enim ſanguis ita mouetur, quod trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, ſed quod per ſeſe ſequatur imaginationem quaſi percipiens animæ ipſius conceptiones. Certe hæc admiranda ſympathia ſanguinis cum anima eſt, vt hæc percipit ille mouetur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ ſanguine prædita ſunt, & illos habent animi motus, maiorem, quam ſit in rerum imperfectiorum formis: poſſe ſcilicet mouere, vi imaginationis, materiam deiunctam, & cuius actus ea non ſit illáque vti vt inſtrumento proprio ſuorum motuum. hanc fortaſſe ob cauſam, Auicenna maiorem adhuc virtutem (vt par eſt) rationali animæ volens tribuere, putauit, poſſe eam hoc idem in materia extra corpus longéque conſiſtente, citra omnem conſiſtente, citra omnem contactum phyſicum, facere. Ea verò ſententia non probatur. neque ſanè ſanguis ab anima, ſine contactu mouetur, ſed mathematicè tangitur à viuentibus partibus: phyſicè, hoc eſt per virtutem ab anima eſt enim, vt dictum eſt, anima in ſanguine per operationem & virtutem. hanc ob cauſam, volens Deus Optimus Maximus, homines quàm maximè à cædibus, & iniuriis abſtinere, curauit, vt à ſanguinis effuſione ſuper terrã, & eſu, aborrerẽt éſtq; hoc quodammodo ſimile ſymbolis Pythagoricis, quibus percipiebatur aliquid, vt aliud inſinuaretur. velut iubebat ille abſtinere à fabis, quo abſtinerẽt à comitiis.

Sãguinis & animæ ſympathia.

Animæ vis.

tiis voluit verò Deus, vt ſanguinis effuſione, tantũ vterêtur ad expiationem animarum: vt, quò ad fieri poſſet, anima pro anima redderetur. nimirum ſanguis eſt quodammodo altera anima, vt explicatum eſt. Ex dictis facilè conſtat (de quo Theologi ſolent dubitare) animal neque perfectum, neque integrum ſine ſanguine futurum. quia erit in eo anima, impos actionum vitalium, vtpotè propriis orbata inſtrumentis, ſanguine inquam & ſpiritu. his de anima dictis, non intempeſtiuè, de corporis nutritione, & vitæ tutela, diſſeremus. *Animal non perfectum ſine ſanguine.*

CAPVT SEXTVM.

CAPITE tertio Geneſeos ita habetur,
„ *nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam,*
„ *& ſumat etiam de ligno vitæ, & come-*
„ *dat, & viuat in æternum. emiſit eum Do-*
„ *minus de paradiſo voluptatis, vt opera-*
„ *retur terram, de qua ſumptus eſt.* his verbis apertè ſignificari videtur, ſi Adamus veſci potuiſſet fructu arboris vitæ. futurum vt viueret in Aeternum. An verò id vlla ratio phyſica ferat, examinandum. Viuentia omnia nutritione ſeruari, niſi nutrirentur, mox interitura; nutritionémque capi ex alimentis, adeo notum eſt experimento, vt dubitent phyſici, an poſſit, eorum ſalua vita, nutritio intercipi, vel momentum temporis. Atqui, nutritio eſt nouæ ſubſtantiæ repoſitio, pro ea quæ cõtinenter abſumitua; quę cauſa ſit reius abſumptionis, non adeo conſtat. Plurimi enim Philoſophi, naturalem calorem cauſantur, eundem ſcilicet qui nutritionis eſt cauſa: Ego calorem igneum, *De ligno vitæ diſputatio.* *Nutritio quid.*

qui in nobis,leuibus ex cauſis, frequenter accenditur & externas cauſas , quæ nos perpetuo afficiunt , conſumptionem noſtri,facere affirmo : naturalem calorem contrà,ſeruare & augere. verum de hac quæſtione alibi eſt mihi diſputatum.modo nihil intereſt. ſiue enim naturalis calor veterem ſubſtantiam abſumit,& nouam reponit:ſiue ſiccant corpora extremę cauſæ,& naturalis calor ſubſtantiam reponit,,ſtat eadem dubitatio.Aſſerēdum enim eſt,corpora viuentia, acceſſione eius ſubſtantiæ,quam accipiunt ex cibis,ſeruari:.& cibos alios aliis eſſe meliores, plus ac melius nutrientes:alios deteriores,ac nutrientes minus: & meliorum vſu diutius ſeruari corpora, deteriorum verò , venire citius ad interitum. An verò cibi vllius bonitas ſufficere poſſit,quò vllum viuentium,ſine interitu, ſeruetur in æternum : an ſemper viuere , viuentium ex alimento naturæ repugnet : vel quòd eorum mortali vitæ,mori intimum,ac neceſſarium ſit:vel quod ipſa ratio alimenti vim tantam non admittat , id eſt quod vertitur in controuerſiam. ſi enim hoc natura rerum non fert,dicemus benedictionem fuiſſe in ligno vitæ, vt qui eius fructu vteretur, æternum viueret:aut illud æternum,longum potius ſignificare, quàm nunquam finiendum,tempus.ſin autem fert , dicemus fuiſſe naturam.primùm quidem , ipſi viuentium naturæ non videtur repugnans,carere interitu.non enim niſi quia genita ſunt.monſtrauimus verò antea,totum quoque mundum factum eſſe , & poſſe ſine interitu ſeruari. porrò Galenus , qui in Phyſicis magnæ auctoritatis cenſeri debet,genitum omne aliquando interiturum, nullam monſtrationem habere poſſe,affirmat,ſed ſola inductione probari.id verò ſi ita eſt , non repugnat ipſi geniti rationi,non mori. alioqui , illa ipſa ratio,

Ciborum differētia.

quà

quà non mori repugnaret, poſſet eſſe medium monſtrationis, quà colligeretur moriturum. Galenus meminit ſophiſtæ cuiuſdam Aegiptij, qui aſſerebat, homines non mori neceſſitate naturali, ſed ignorantia faciendorum, atque de ea re ſcribere librum cœperat, quaſi quis nunc affirmaret, fieri poſſe naturaliter, vt homines ſeruarentur in æternum, ſi fructus ligni vitæ daretur copia, mori verò, quod is fructus ignoretur, aut iuſſu Dei, à Cherubim interdicatur. Multo minus videtur hoc repugnare naturæ alimenti: quia alimentum nomen eſt materiæ, atque vt Ariſtoteles dicit, rei victæ, non effectricis cauſæ. non enim cibus nutrit, quòd faciat aliquid, ſed quòd mutetur in ſubſtantiam nutriti. in materia verò non deſideratur virtus, neque facultas vlla, ſed diſpoſitio & copia. velut igitur ignis, ſi ſuppeditentur ligna ardere apta, nunquam deficiet, nec elychni flamma extinguetur, ſi ſuppetat oleum, ita viuere poſſit animal, ſi abundet idoneus cibus, aut ſaltem mortis cauſa non in ipſo cibo ſit. ab hoc enim quid petas aliud, quàm vt ſit materia? Nihilominus videtur manifeſtum, naturaliter non poſſe non mori, quod viuit ex alimento, quocunque vtatur, vel hoc ſolo argumento, quod nullum talium vnquam extitit, quod non moreretur. nam ſi nunquam extitit, neque erit quidem, nam circulo ſemper redeunt tempora, & cum circulari mutatione totus ſemper agatur mundus, eadem continenter abeunt & redeunt, neque eſt quippiam eorum, quæ naturaliter fiunt, quod non fuerit antea. quod diſertiſſimè dixit Eccleſiaſtes, his verbis, *Quid eſt quod fuit? ipſum, quod futurum eſt. quid eſt quod factum eſt? ipſum quod, faciendum eſt. nihil nouum ſub ſole, neque valet quiſquam dicere, ecce hoc recens eſt, iam enim præceſſit in ſeculis, quæ fuerunt.*

Genita nõ neceſſe eſt interire.

Mortis neceſſitas.

Futura nunquam. ante nos. Itaque quod nunquam factum eſt, ne erit quidem (id intelligo de rebus conſtantibus natura, non enim perinde eſt de caſu,aut arte factis)quod verò nunquam fit,neque poteſt fieri naturaliter. nulla enim eſt naturalis potentia, quæ nunquam ad actum deducatur. igitur Philoſophi vel hac ſola ratione tenentur concedere, fieri non poſſe, vt quod viuit ex alimento, non moriatur, quòd nunquam factum eſt: atque eodem argumento conſtat, nihil, eorum quæ naturaliter oriuntur, poſſe non perire. neque quidquam obſtat quod de mundo dicebatur. mundus enim non eſt naturaliter ortus, ſed factus à Deo, cauſa infinitæ virtutis, & libera, à qua extingui poteſt, ſeruabitur tamen eius bonitate. Natura verò, nihil eorum quæ facit, ſeruare poteſt, niſi tempus certum,quia finitæ virtutis eſt,neque libera cauſa. cæterum hoc argumento,poſteriori ſolum,vt dicunt Dialectici,indicatur, non poſſe fieri id de quo quæritur: quà tamen cauſa id fieri non poſſit, non explicatur. Quapropter,vt hoc quoque,ſi fieri poteſt,explicetur, aliũde petendum principium eſt. Non videtur autem aptius peti poſſe, quàm ab eo, quod in obiectione quęrebatur.Cur ſcilicet ignis acceſſione materiæ poſſit in æternum ſeruari,atq; ab eo, quantum agitur in eius natura, creſcere in immenſum, homo autem & planta non poſſit,vtcunque potiatur cibo,ſeruari, niſi certum quoddam & finitum tempus, neq; comparare,niſi certam & definitam molem. Huius ſi inuenta idonea ratio fuerit, ſimul habebitur & monſtratio à priori, neceſſarij interitus, eorum quæ genita ſunt. Conſtat verò,eius rei cauſam eſſe,in differentia nutritionis viuentium,& ignis. Ea eſt,ignem,& alia in anima,neque augeri,neque nutriri, niſi ſecundum partes

tes materiales:viuentia verò ſecundum formales: hoc eſt,illa nutriri acceſſione partium magnitudinis, diuerſarum, & diſſitarum à præexiſtentibus: hæc verò non ita,ſed alimento ita in præexiſtentes aſſumpto & commutato,vt non afferat nouas, ſed ſeruet veteres, aut etiam augeat.Atqui, per illam impropriè vocatã nutritionem, non tam ſeruatur idem corpus, quàm gignitur aliud & aliud,neq; aliter exiſtẽs idem, quàm fluuius:per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in æternum ſeruari non poteſt, ignis verò poteſt.vt homo ſpecie idem,ſeruatur ſucceſſione multorum. ſed cur idem exiſtens, vt hic homo, aut hæc morus,non poteſt propria nutritione in ęternum ſeruari,nondum diximus. incipiamus verò ab ipſius nutritionis ratione ea eſt, reparatio naturalis humidi quod intus perit,ex alimento, quod & commutatur, & penitiſſimè in partes alendas aſſumitur, diſtributum,& affigitur. itaq; humiditas naturalis continenter diſſipatur,alioqui non indigerent corpora alimento:non ambigitur autem an indigeant, ſed an id ſufficiat,non moriantur. Itaque indigent alimento, & ſiccantur,ſiue à ſuo ipſorum calore,ſiue ab externis cauſis,maximéq; ab aere, qui,aut calore abſumit humorem,vt in æſtate, aut frigore exprimit calidum, cum quo abit & humor,vt areſcunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes flante Borea ſiccantur. vtcunque de hac quæſtione cenſeas, concedes ſiccari ſemper viuentium corpora,alimento verò fieri,ne areſcãt cito,velut quæ deciduntur,& radicibus abſtracta, alimento priuantur,ligna.ea enim videmus,humi iacentia,breui ſiccari, adeo, vt non poſſint germinare rurſus,& ſi humi figantur: quod eorum mortis indicium eſt. moriuntur ergo deciſa ligna, breui ſiccata, non

Nutritio quorũ ſit

alia cauſa, quàm quòd priuentur alimento. non enim iugulantur, vt truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur, quod eis moriendi cauſa ſit (viuunt enim rami ſinguli, & germinant, ſi ante ariditatem figantur) ſed areſcunt, quòd priuentur alimento. alimentum ergo, reparando humidam ſubſtantiam, facit, ne areſcant corpora, alioqui breui, præ ſiccitate, interitura. ſi igitur humectatio ab alimento accedens, æqualis eſſe poteſt ſiccationi, quæ ab aliis cauſis, obſtare vtique poterit, quominus corpus ſiccetur: ſi maior, facere vt etiam euadat humidius: ſi verò neceſſariò eſt maior motus, quem ſubit corpus ab externis, eo quem à cibo, neceſſariò ſiccabitur corpus ſemper, ac poſtremò morietur: alimentum verò, tantummodo obſtabit, ne tam cito. Atqui, maiorem motum eſſe quem cient externa, primùm quidem, experimento conſtat, quia multo citius ſiccatur deciſum lignum, & homo cibo priuatus, quam reficitur rigatū, & cibatus. deinde, multis etiam rationibus videtur id eſſe neceſſarium. nam cùm eueniat, duobus modis alterare corpus, aut ſimpliciter alterando, aut gignendo ſubſtantiam alteram, conſtat illud facilius eſſe, ac citius fieri, hoc difficilius, & fieri tardiùs. nam facilius ſicces corpus, admouens tapſiam, aut euphorbium, aut ignem, quàm iubens vti cibis aſſis, & milio, aut eruo: & humectes citius balneo aquæ, quàm eſu lactis aut ptiſanæ: cum ergo ſiccentur ſemper corpora externis, non ob ſubſtantiæ repoſitionem, ſed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quàm repoſitione ſubſtantiæ, neceſſe eſt lentiorem motum cieri à cibo, quàm ab externis. porrò motus, qui incipit ab eodem ipſo quod mouetur, non poteſt non eſſe tardior, quàm qui ab ipſa mouente cauſa incipit. quia cùm id quod

Corporis exſiccatio.

Alteratio duplex.

Tapſia.

quod mouet principium mouendi accipit, ab eo ipſo quod mouendum eſt, operoſior, & difficilior eſt motio. velut facilius eſt corpora calfacere igne, quàm tapſia. quia tapſia non poteſt vrere, anteaquam à re ipſa vrenda calfacta ſit: ignis verò nihil aliunde recipiens, ſtatim vrit. Externæ cauſæ pleræque vi propria, & quà actu tales, ſiccant: alimenta non humectant, niſi conficiantur prius ab ipſo viuẽtis corpore. neceſſe eſt igitur humectationem à cibo tardiorem motũ eſſe, ſiccatione ab externis, atque ob id, citius aut tardius, tamen poſtremò viuentia omnia mori. Certe hæc, quæ propoſuimus, veriſſima ſunt, puta, maiorem & celeriorem eſſe motum, qui alterando agitur, & principium accipit à facultate, quæ actu ineſt cauſæ mouẽti, quàm qui repoſitione ſubſtantiæ, & initium ducit ab ipſius patientis actione, ſi cõferantur ęquales mouẽdi cauſæ: ſi verò conferantur inęquales, aliter poteſt euenire. nam magis caleſcet corpus affricata tapſia, quàm ſi moretur in tepente ſole: & humectabitur magis, multo eſu recentium vuarum, lactis, piſcium, & lectucæ, quàm modica lotione. nimirum conferuntur magnæ cauſæ cum exiguis. verùm ſi conferrentur æquales, eueniret ſemper, quod propoſitum eſt. Vnica igitur intereſt dubitatio, An poſſit cibus vllus eſſe tanto potentior humectando, quàm cauſæ omnes externæ ſiccando, vt eius motus illarũ poſſit motui præualere, atq; ita ſeruari animal ſine interitu: & an talis fortaſſe fuerit fructus ligni vitæ. nõ certè. nam externæ cauſæ, ſiccando abſumunt partem ſubſtantię humidę. neceſſe eſt ergo vt dum abſumunt tantam reliquam alterẽt ſecundum qualitatem, reddántque ſicciorẽ & duriorem: cibus ergo aut reponet ſolùm ſubſtantiam humidam, aut reliquas etiam, & quæ ſuperſunt, alterabit

Motus difficultas & facillitas.

Ciborum differẽtia

ſecundum qualitatem.ſi ſubſtantiam tantùm reponit, quantumuis reponat copioſe,reddētur in dies ſicciores partes animantis , atque ita quoque ibunt in interitum (vt certè fit) ſecundum molles partes , & quæ abundanter reficiuntur, aliquandofactæ humidiores, ſecundum ſolidas verò,quæ ob ſiccitatem & ſoliditatem naturalem,ſiccantur multùm, & reficiuntur exiguum,ſemper ſicceſcentes.ſin autem cibus non reſſicit ſolùm,ſed qualitati etiā obſiſtit,non nutrit ſolùm, ſed etiam alterat,neque alimentū ſolùm eſt , ſed etiā medicamentum.ſi verò eſt medicamentum , corpori ſano morbum faciet,morbum verò faciens , mortem attulerit citiorem:ſin autē corpus morboſum fuerit, ita quoque morietur. nulla igitur ratio eſt naturalis, qua poſſit corpus , cibus quiſpiam in æternū à morte liberare. Quid ergo dicemus de homine ſēper victuro,niſi peccaſſet:& de fructu arboris vitæ,quo qui veſceretur,in æternum viueret?Certè homo niſi peccaſſet,nunquam fuiſſet moriturus,ſiquidem per peccatū intraſſe mortem ſacra canunt eloquia.tamen, & ſi nō peccaſſet,fuiſſet mortalis.non enim idem eſt;neq; per peccatū factus eſt mortalis,qui mortalis non eſſet,ſed moriturus,qui mortalis iam eſſet. Sed quo pacto non eſſet moriturus,qui eſſet mortalis?certè volūtate Dei ſicut de toto orbe , etiam ex ſententia Platonis dicebatur, extingui poſſe , & redigi in nihilum ex quo eſt factus,tamen voluntate Dei ſemper perſeueraturum. ita quoq; homo qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat , in ſuum cinerem, voluntate Dei viueret ſemper,niſi peccatum obſtitiſſet.non eſt itaq, per peccatum factus mortalis,ſed qui cùm erat innocens voluntate Dei ſeruabatur, ob peccatum traditus eſt ſuæ mortalitati. quo modo mortalis cùm eſſet à morte

Cauſarū externarū vis.

Immortalitatis argumentū.

præſerua-

præſeruabatur, Deus ſcit, non poſſum apertè dicere. magnam verò partẽ eius præſeruationis fuiſſe in fructu ligni vitæ, ipſe dicit. duorum igitur alterum videtur conſentaneum, aut fructum illum fuiſſe, ciborum omnium, qui vnquam extiterint, præſtãtiſſimum, atq; vim habuiſſe naturalem ſeruãdi homines diutiſſime, diutiúſque, quàm poſt peccatum, voluerit eos Deus viuere (ſignificabit vero ita illud, in æternum, tempus longum, vt in multis aliis locis) Deúmque antequã id expleretur tempus, fuiſſe eos in vitam æternam, trãſlaturum: aut habuiſſe vim tribuendi vitam æternã, habuiſſe verò eam non natura, ſed benedictione. nam cùm antea monſtratum ſit, Deum habere vim infinitam, & nullis naturę legibus teneri, atque adeo ipſam naturam nihil aliud eſſe, quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorẽ, quid obſtat, quominus poſſit, ſi velit, ipſis corporibus quibus dedit naturam, facultatem aliam tribuere ſuperiorẽ? vtrumuis igitur facere potuerit Deus, vtrũ videatur magis cõſentaneum, diſputent Theologi. excedit enim id meum inſtitutũ. Hactenus mihi de mũdi opificio, animæ immortalitate, & hominis, aliorúmq; omniũ viuentiũ interitu dictũ eſt: quod ad naturales vitæ fines ſpectat, adiiciamus. *Aeternũ pro longo.*

CAPVT SEPTIMVM.

CAPITE ſexto Geneſeos. *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt, erúntque dies illius centum viginti annorum.* his verbis videtur ſignificari, à temporibus Noë hominum vitam, Dei præcepto, quod oportet eſſe inuiolabile, ad centum viginti annos eſſe contractam. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit cen- *Vita productio.*

centum ſeptuaginta quinque; & vxoris eius Saræ, quę vixit centum viginti ſeptem, & eorum filij Iſaac, qui vixit centũ octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta ſeptem, ac multo magis eorum, qui inter Noë & Abraham, vixerunt ferè. 400. annos omnes. hanc ob cauſam quidam, verba illa capitis ſexti Geneſeos, interpretantur dicta, non de ſingulorũ hominum vita, ſed de totius mundi duratione vſque ad diluuium: itaque verba illa dicta eſſe ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædicique, non quantũ poſſet vita cuiuſque hominis produci, ſed quantum ſupereſſet, vſque ad totius carnis internecionem hoc eſt, vſque ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, ſed dixerim potius, vſque ad diluuiũ, hominum vitas, Dei voluntate, fuiſſe multo lõgiores: in poſterum, eiuſdem præcepto, fuiſſe contractas ad cẽtum viginti annos. neq; verò hoc debet Philoſophos deterrere, neque cenſendũ, aut hanc breuitatẽ eſſe naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuiſſe ſupra naturam. ſi enim, vt ipſi multis argumentis, neque incuidentibus confirmant, Deus eſt actionum omniũ naturalium cauſa prima, neceſſe eſt naturam rerũ plus aut minus poſſe, vt ei Deus aſpirat. Cur autem illa verba non poſſint, ad diluuium pertinere, dicamus. primum quidem, quia non eſt reuelatum Noè tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo ſunt ingreſſi in arcam, puta, Sem, Cham, & Iaphet, cum ei eſt reuelatio facta. ſiquidem hæc ſunt Dei ad illum verba.. *Ecce ego adducam aquas diluuii ſuper*

Explicãtur verba ſupradicta.

„ *terram, & interficiam omnem carnem, in qua ſpiritus*
„ *vitæ eſt ſubter cælum, & vniuerſa, quæ in terra*
„ *ſunt conſumentur, ponámque fædus meum tecum, &*
„ *ingrediens arcam tu, & filii tui, vxor tua, & vxo-*

res filiorum tuorum tecum. itaque cùm reuelatio eſt facta, habebat iam filios, qui etiam duxerant vxores. at verò erat quingentorum annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno ſexcẽteſimo vitæ Noë. non ergo eſt prænuntiatum diluuiũ centum viginti annis antequam fieret. quapropter nõ eſt illa legitima interpretatio, ſed eum finẽ ſtatui hominum vitæ. Cõfirmatur hoc verbis Moſis, capite trigeſimo primo Deuteronomij, qui cauſam reddens qua illum mori oporteret, neque poſſet amplius viuere, dicit, Centum viginti annorum ſum hodie, non poſſum vltra egredi & ingredi. Eſt itaq; Dei iuſſu cẽteſimus vigeſimus annus vltimus clymactericorum, & quo longiſſima vita hominis concluditur. ante hũc eſt centeſimus clymactericus etiam ipſe, nam decimo octauo capite Eccleſiaſtici dicitur, *Numerus dierum vitæ hominum, vt multum, centum anni.* neq; immeritò dixi longiſſima, eſt enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus eſt octogeſimus primus, qui numerus cõſtat nouies nouem. Breuiorem & pluribus communẽ vitæ periodum expoſuit Dauid, dicens, *Vita hominis ſeptuaginta anni, in potentatibus octoginta.* amplius labor & dolor. quos eoſdem vitæ fines, ſeptuageſimum ſcilicet, & octogeſimum ſtatuiſſe Solonem, Diogenes Laërtius narrat. longiſſimam itaque periodum vitæ deſcribit, quod modo enarramus, diuinum oraculũ. Annos clymactericos, id eſt, ſcalares, vocauit antiquitas, quoſdam, quibus, obſeruatum, eſt, plurimorũ vitas finiri, quòd ſint illi anni, velut gradus quidam ſcalæ humanæ vitæ. hi ſunt quaſi fatales moriendi fines, non abſimiles diebus decretoriis morborum. nimi-

Anni clymacterici.

Morborũ ætas. rum vt Plato in dialogo de natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habent morbi ſuas ætates, ſimiles ætatibus hominum, atque ſuos etiã naturales fines. vt ergo ſunt duplices morbi: alij acuti: alij chronici: quorum vtrique habent ſuos decretorios, nõ tamen eoſdem, ſed acutorum decretorij ſunt dies impares, præcipuè ſeptennarij: chronicorum vigeſimi, vt ſexageſimi, octogeſimi, centeſimi: ita ſunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis communes, quędam paucis, iiſque viuaciſſimis, contingentes. vtræque habent ſuos clymactericos, ſeu mauis dicere decretorios annos, prioribus quidem ſunt, qui per ſeptennia numerãtur, & pernouẽnia. quorũ præcipui ſunt, quadrageſimus nonus, qui conſtat ſeptẽ ſeptẽniis: & ſexageſimus tertius, qui conſtat nouẽ ſeptenniis: poſt hũc ſeptuageſimus, quia decẽ ſeptenniis: poſtremus octogeſimus primus, quia conſtat nouẽ nouenniis. poſterioribus ſunt decretorij, qui numerantur per decẽnia, vt centeſimus, quorũ poſtremus eſt vigeſimus ſupra centeſimum, neq; certè huic numero exigua vis ineſt, neque vanum eſt in naturalibus rebus (& ſi quibuſdã videtur) numerorum habere rationem: ſiquidem fecit Deus omnia, in numero, pondere, & menſura. dignitas verò dicti numeri inde eſt, quòd conſtat tribus quadragenariis: quadragenarij verò quaternis decenniis: ternarius verò eſt primus numerus perfectus qui rationem habet, formæ, & maris, & generationis, ac perfectionis, & indiuiſibilitatis. quaternarius continet denariũ, quia continet ternarium, binarium & vnitatem; vno verò & duobus & tribus & quatuor fiunt decem, decem autem ſunt omnia. nulli enim hominũ ſunt. qui vltra decem numerent. itaque & quatuor ſunt omnia. quare quaternarius denariorũ, hoc eſt, qua-

Dies decretorij. *Duplex vitæ productio.* *Ternarij perfectio.* *Quaternarij vi*

eſt,quadragenarius,fit , totum cum toto coaleſcente. totum vero eſt quod perfectum.hoc ergo ter redeun te,completur perfectiſſimum tempus , tribus perfectiſſimis numeris conflatum ternario,& quaternario, & denario.neque verò non indicat ſatis apertè diuina hiſtoria,hanc eſſe pręcipuam perfectionem huius numeri,quòd conſtet tribus quadragenariis,in vita Moſis.Ea enim hos habuit tres articulos.Nam quadragin ta annos moratus eſt in Ægypto:totidem fuit in Madian,totidem duxit populum per deſertum. poſtremus itaque finis viuaciſſimorum eſt vigeſimus ſupra centeſimum:minus viuacium octogeſimus perfectus; qui finitur octogeſimo primo.Non ita tamen ſunt hi humanæ vitæ fines,vt neceſſitate naturali moriantur in illis omnes,neque poſſint vllo modo vlterius viuere.ſed quod plurimi intra eos moriantur, atque pauci quidam vlterius viuentes nullis iam rebus gerendis ſint idonei.hoc verò ita eſſe intelligendum conſtat ex ipſis diuinis eloquiis.Pſalmo enim dicitur.*vita hominis ſepiuaginta anni in potentatibus octoginta , amplius labor & dolor.* Moſes quoque loco citato,haud dixit *centum viginti annorum ſum hodie*,non poſſum amplius viuere,ſed *non poſſum vltra ingredi & egredi* , hoc eſt, laborare,& militiam exercere.itaque Deus dicens erunt dies illius anni centum & viginti,haud quaquam ineuitabile moriendi tempus ſanxit , ſed viuendi fines.quaſi qui iam gerendis rebus idoneus non ſit,non amplius viuat,ſed cum labore & dolore moriatur.neque verò quia non eſt ſtatim à diluuio contracta adeo vita,ſed qui inter Noë & Abraham vixerunt , ferè omnes quatercentum,negandum eſt eam legem de vita non vltra 120. annos producenda, latam eſſe tunc. lata enim eſt reuera , obſeruatúrque atque ob-

Pauci extra 80. annũ ſunt rebus gerendis idonei.

ſeruabitur ſemper, quandiu homines naſcentur, & interibunt, non tamen ſtatim lata obſeruari cæpit, ſed ob mundi neceſſitatem, vſque dum in eam multitudinem, quæ replere poſſet terram creuerunt, diſpenſatione diuina vixerunt diutius. vbi mundi neceſſitati factum eſt ſatis, lapſa eſt natura in conſtitutos à Deo fines. itaque verba illa. *erunt dies illius centum viginti annorum.* naturalem viuendi legem continent. illa verò, *Creſcite & multiplicamini & replete terram.* benedictionem, & legis illius diſpenſationem, quà, mundo iam hominibus pleno, ceſſante, manet, perſiſtitque natura, in illa viuendi lege neque ea in re ab antiquis illis ſeculis mutatio fit. vt ſine vlla dubitatione conſtare poteſt, legenti Hebræorum, & Romanorum, & noſtrorum monumenta. eædem enim omnino ætatis, & iidem vitarũ fines. antiquum verò eſt homines ſuum interitum deplorantes, cenſere cum ſuo ſeculo deterius agi, & ſuperioribus inuidere. eſt verò hoc vt antiquum, ita & vulgare. nam eorum qui nullius manifeſti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: plerique talium attingunt octogeſimum, rari quidam, nunc quoque ſuperant centeſimum.

CAPVT OCTAVVM.

„ CAPITE ſexto Geneſeos. *Cum cæpiſ-*
„ *ſent homines multiplicari ſuper terram,*
„ *& filias procreaſſent, videntes filij Dei fi-*
„ *lias hominum quòd eſſent pulchræ, ac-*
„ *ceperunt ſibi vxores ex omnibus quas*
„ *elegerant.* [& paulò poſt] *Gigantes autem erant ſuper*
„ *terram in diebus illis. poſtquam enim ingreſſi ſunt filij Dei*

ad

„ *ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes à ſeculo, viri famoſi,* Aliæ ſunt loci huius enarrationes non ineptę, mihi verò multo magis arridet, vocari hic dæmones filios Dei. nam hæc eſt phraſis ſacrarum lite rarum. ſiquidem capite primo libri Iob ita habetur. *Quadam die, cùm veniſſent filij Dei, vt aſiſterent coram Domino affuit inter eos etiam ſathan,* Itaque haud dubiè vocantur in ſacris filij Dei, qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones. ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timeo, *Dij Deorum, quorum opifex & pater ego ſum.* itaque dæmonum patrem ſe vocat apud illum Deus, & illos conſequens eſt, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in ſacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? abſit. ſed ſuſpicamur, Platonem, multos ſacrorum libros legiſſe, indéque tranſtuliſſe multa in ſuam Philoſophiam, eorum pleráque non benè intelligens (neque enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepiſſe: vt verò induceret Deum alloquentem filios ſuos de rerum opificio commendantémque illis, animalium, & hominis maximè, formationem, deceptum eſſe illis, verbis capitis primi Geneſeos. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Videtur enim illîc Deus alios alloqui, hortaríque ad hominis fabricam. quæ tamen verba diuiniſſimum continent ſacramentum, quod ille non eſt aſſequutus. intellixit tamē, vt mihi videtur, benè dæmones vocari filios Dei. ſed ſi ita eſt, non exiguam dubitandi occaſionem prębet hic locus. nam quí poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congredi? An eſt illis ea natura, vt tanquam homines poſſint mulieribus potiri, & formoſis delectari, magis quàm defor

Dæmones cur dicantur filij Dei.

An dæmones mulieres ament & congrediantur.

mibus?quid verò& homines poſſunt talibus congreſſibus generari?aliena quidem videntur eſſe hæc omnia ab ſpiritali & incorporea ſubſtãtia,& natura adeo diſſidente.videntur vero affirmare eloquia diuina nõ ſolùm natos eſſe homines ex illis congreſſibus, ſed eos quidem potentes Gigantes, & à ſeculo viros famoſos,quaſi Diis genitos.Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas, Hoc eſt,ſemideos,natos ſcilicet ex fœminis & Diis,aut viris & Deabus.atqui, quoniam, durabat adhuc in memoria hominum illorum,qui nõ longè aberant à diluuio Gigantum fama, viros omnes egregios cenſebant eſſe ab aliquo Deo,aut Dea genitos,vt Herculem à Ioue, Achilem à Tethyde, à Venere Æneam,deinceps & Alexandrum ab Hamone.hinc tàm multæ fabulæ. hinc tàm multa adulteria ad Deos referebantur.quæ,quandoquidem dæmones illi colebant pro Diis, eósque vocabant Tethydem, Phorcim,Saturnum,Rhœam Iouem,Iunonem, Cupidinem,& Venerem,vt apud Platonem legimus in Timeo,ſiquidem congredi cum mulieribus, & generare poſſunt,fortaſſe non erant prorſus fabuloſa,& emétita:ſed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis teſtimoniis conſtat certiſſimò,hoc etiam ſeculo deprehenſas eſſe mulieres, quæ dæmonibus ſub hominum ſpecie familiariſſimè vtebantur, qui cum illis rem habebant congrediebantúrque frequenter, vt cum propriis vxoribus:viros quoque quibus fœminea ſpecie ſuccumbebant dæmones: vocantúrque hãc ob cauſam tales dæmones alij quidem incubi,alij ſuccubi,quos quidem ego vt dixi ſuſpicor tàm multis fabulis inter gentes dediſſe principium,& incubos,quidem Deorum,ſuccubos Dearum peperiſſe opinionẽ. ſed quo pacto fieri poſſint hæc cõſiderãdũ. Platonici cenſe-

Gigãtum ortus.

Heroes.

Dij gentium.

De dæmonibus incubus & ſuccubis.

cenſebant, dæmones animalia quædam rationalia & immortalia eſſe, corporum tenuium, & aëreorum, morum verò humanis ſimilium, iraſci enim & placari, atque amicitias inire, & odia cum hominibus exercere. eſſe enim cenſet Apuleius (in quem Auguſtinus inuehitur. 8. de ciuitate Dei) dæmones quorundam hominum oſores, quorundam amatores, animo paſſiuo, hoc eſt, non tranquillo iudicio, ſed ea animi affectione, quam vocamus amorem. vnde fit vt iuxta illa Philoſophorum placita, ſint laſciui, & delectentur ludis ſcenicis, & exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias, quibus ſua ipſorum crimina decantentur. horum ſi vera eſſet opinio, ſublata eſſet è medio prima dubitatio. diceremus enim, tales cùm eſſent, captos eſſe amore pulchrarum mulierum, atq; hominũ more, potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent. ſupereſſet ſolùm altera dubitationis pars, quî potuerint generare homines, homines cùm non ſint. Cæterum Apulei ſententiam veram nõ eſſe, neq; Philoſophiæ conſonam, vel ex primis eius rudimentis facilè intelligi poteſt. nam infra cœleſtes orbes, nulla corpora eſſe poſſunt, ſecũdum ſe tota incorruptibilia. dicunt verò illi, degere dæmones in aere. præterea, ſi dæmones, vt illi affirmant, habent corpora ex puriſſimo aeris, & ſereno elemento coalita, nihil terrenæ ſoliditatis habentia, non poſſint frui voluptatibus venereis. quia voluptas venerea ad tactum pertinet, tactum verò Plato æquè ac Ariſto. & Empedocles, & Galenus, & alij omnes Philoſophi, attribuũt terrę, vt auditũ aëri, guſtatũ aquæ, viſum igni, iuxta illud citatiſſimũ Empedoclis carmen, ſentimus terram tellure, liquore liquorẽ, aëre aëream ſubſtantiam, ignem quoq; cernimus igne. quod igitur corpus nihil habet

An dæmones generare poſſint.

Voluptas venerea.

terrenæ ſoliditatis,neque tactu ſentire poteſt, neque capere venereas voluptates.Si qua voluptate,ea maximè videntur potiri poſſe, quæ ex muſico accedit concentu,quòd is ſenſus ad aërem pertineat. quapropter videri poſſit alicui conſentaneum, ob id Saulem, vt narratur primo libro Regum, cùm à dæmone diſcerperetur,pulſante Dauide cytharam,iuuari, quòd dæmon ſuauitate concentus placatus miteſceret. cæterùm neque hoc eſt Philoſophię conſonum,neque dęmones frui poſſe vlla alia voluptate corporali. nam fieri non poteſt auditio,quin verberatio aëris externi, in partem aliquam ſubſtantiæ ſentientis tranſmittat (quid enim refert innumeros colores eſſe oppoſitos, niſi cryſtallino humore recipiantur? aut quid intereſt illo humore recipi, an calceo, an vnguibus extremis, aut pilis, niſi ille pars noſtri eſſet, haberétque in ſeſe ſentiendi principium?)quod ſi quæ pars ſubſtantię dęmonis verberationem ab aëre reciperet, diſtrahi vtique ea,diſcerpíque poſſet, quare & corrumpi.non ergo ſecundum ſe totos eſſent incorruptibiles dæmones,quin potius eſſent iam olim eorum plurimi ſurdi, ob patiendi aſſiduitatem, & excellentiam multorum ſenſibilium: atque cùm tandiu vixerint, fortaſſe iam eſſent ſurdi omnes. quare neque ita potiri iam poſſent ea voluptate. Dæmones itaque nulla corporali voluptate frui poſſunt,neque omnino ſentire. corporum enim corruptibilium eſt omnis ſenſus: maximè tactus, cuius obiecta ſunt qualitates commutatrices rerum omnium natura conſtantium, calor inquam & frigus.quidquid enim tactũ habet, vim habet diſcretricem calidi& frigidi.non poteſt autem calorem ſentire,quod non caleſcat, neque frigus, quod non frigeſcat.caleſcere autẽ aut frigeſcere nihil poteſt, quod cor-

Dæmones nulla corporali voluptate fruuntur.

corruptibile non ſit. quia mutatio temperamenti via eſt ad interitum. & ea ſolùm pati poſtulat intemperiem,quæ ex talibus ſunt concreta : concreta verò ex contrariis actiuis,diſſolubilia ſunt. Animalium ergo immortalium natura(ſi quę eſſent talia)longiſſimè abeſſet à voluptatibus corporalibus , maximè à Venereis.non poſſent ergo dæmones talibus tangi,ne ſi corporales quidem eſſent,vt Platonici putauerunt: maximè cùm omnino ſint ſine corporibus,vt alio loco huius operis,concedente Deo, indicabimus. quid ergo ſupereſt ex hac diſputatione ? Certè, nullos magis, quàm Platonicos,à dæmonibus eſſe,deluſos : qui non intelligentes eorum vafriciem , quod in nequitiam oportebat referri,in eorum naturam,pręter omnes Philoſophiæ leges, referebant : & putantes vera eſſe,quæ dæmones mentiuntur, in falſas de eorum natura opiniones,incidebant.nimirum, dæmones neque his neque illis figuris videri vnquam poſſunt, neque vllos mortalium amant, neque vlla corporalis pulchritudinis ſpecie capiuntur,neque muſicis concentibus delectantur,neque congredi poſſunt cum mulieribus,multóque minus generare. tamen hæc omnia ſimulant, miríſque modis ementiuntur,vt nobis ſeſe inſerant,& ita à veri Dei cultu,& legum, tùm diuinæ, tum etiam naturalis, obſeruatione , homines auertant. qua arte, ante diluuium , totum ferè hominum genus reddiderunt beluis immanius,& abſurdius.mulieres enim dęmonum factæ ſunt concubinæ , & omnis caro corruperat viam ſuam,oblitique , vt ſuſpicor,homines naturalis legis,præpoſterè congrediebantur.Sed & núc, omnes malefici, necromantici , & maleficæ illæ , quæ ſtyges,ſeu lamiæ vocantur (Hiſpanè bruſas) tenentur hoc infami crimine,conuictus cum dæmone. ineunt

Intemperantes.

Platonici à dæmonibus deluſi.

Lamiarũ cum dæmonib. familiaritas

enim cum dæmonibus amicitias,(proh dolor) renunnuntiantes gratiæ Dei, & ignorantiſſimi hominum, figmentis delectantur, & ſordidiſſimæ mulierum ex diabolicis illuſionibus quærunt carnales voluptates. ſed quo pacto hæc mentiantur dæmones, nondum aperuimus. præbent ſe conſpiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, vt ex vſu illis eſt, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde conquiſitis ex circumfluo aëre, aut, quę in illo voluuntur, corpuſculis: ac nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, ſed corporis ſpeciem, in ſolis hominis intuentis oculis contingunt, vt re vera homo nullum corpus videat, ſed ſibi videatur videre. vt autem congrediatur ac coeat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut, velut oculos, ita tangendi organum deludit, paſſionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis ſolet ſubire. ita verò, conſtat mulieris corpus eaſdem voluptates capturum, ac ſi veriſſimus eſſet corporum congreſſus. res enim ipſæ non ſentiuntur, neque animam attingunt, niſi per paſſiones propriorum inſtrumentorum ſenſuum. has paſſiones ſi ementiri ſciat dæmon, nihil refert ad ſenſus voluptatem, verarum an falſarum rerum obiectu id fiat. ſed quo pacto generant? certè non generant, neque id dicitur in ſacris eloquiis, ſed, ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, & illæ genuerunt. itaque illis ad eas ingreſſis, ipſæ genuerunt, & ex proprio ſemine, & ex ſeminibus hominum, quæ cum petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabantur à ſuccubis, & in vteros earum, quæ ſeſe illis ſubdebant, immittebantur, ea celeritate, vt genitiuus ſpiritus non diſſiparetur. iam verò, vt homines potentes, famoſi pariter ac ſuperbi, & nequiſſimi, ex turpibus

De cōgreſſu dæmonū cum mulieribus.

illis

illis congreſſibus, naſcerentur, naturali etiam cauſa, arbitror, eueniſſe. Ea verò eſt, quòd cum dæmones mendaciſſimi, hanc de ſeſe opinionem ſtuderent ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt grandes, robuſtiſſimi, ferociſſimi, ſuperbiſſimi, ac nequiſſimi náſcerentur, vt parentum ſimilitudini imputaretur. præterquam quòd tales illi vellent eſſe omnes homines. quà verò id arte efficere poſſent, dicam, immittebant in vteros, neque qualecunque, neq; quantulumcunq; ſemen, ſed plurimum, craſſiſſimum, calidiſſimum, ſpiritibus affluens & ſeri expers. id verò erat eis facilè conquirere, deligendo homines calidos, robuſtos & abundantes multo ſemine, quibus ſuccumberent: deinde & mulieres tales, quibus incumberent: atque vtriſque, & viris inquam & fœminis, voluptatem ſolito maiorem afferendo. tanto enim abundantius emittitur ſemen, quanto cum maiori voluptate excernitur. poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimùm, & imaginationi plurima ad rem facientia repræſentando. maxima enim pars venereorum motuum ab imaginatione fluit. quo fit vt religioſi viri, & Deo adeò dediti, vt imaginationem etiam compeſcant, eiuſmodi motus non perſentiſcant. robuſti ergo & grandes vt naſcerentur, ita poterant dæmones procurare. vt verò eſſent peſſimi, poterant magica arte corrumpere ſemen, atque ad eam temperiem trāſferre, vt cum robore corporis, in omne vitiorum genus pareret propenſionē. nimirum, receptiſſimum ab omnib. illud Galeni, Animi mores corporis ſequi temperaturam. his addiderint nugaces Aſtrologi, potuiſſe dęmones ad illos congreſſus obſeruare quoſdam aſtrorum concurſus & aſpectus, qui tales homines nati eſſēt gignere. Theologi fortaſſe dixe

Quale ſemen dæmonum.

Venerei motus vnde.

Gigantes cur peſſimi.

rint, denegaſſe Deum gratiam ex adeo nefandis criminibus natis:mihi ſatis ſit dixiſſe quæ ad Phyſicam ſpectant.

CAPVT NONVM

„ CAPITE nono Geneſeos. *Arcum* „ *meum ponam in nubibus, & erit, ſignum* „ *fœderis inter me & terram:cúmque obdu-* „ *xero nubibus cælum, apparebit arcus* „ *meus in nubibus, & recordabor fœderis* „ *mei vobiſcum, & cum omni anima viuente, quæ carnem* „ *vegetat,& non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuerſam carnem.* Videri poſſit alicui hæc legenti,ante diluuium,& initum fœdus cum Noë, nunquam fuiſſe eum cœli arcum,quem Iridem appellant,ſed tunc primùm,in ſignum fœderis,poſitum eſſe.Dei iuſſu in nubibus.atque eo magis,quòd capite tertio Eccleſiaſtici dicitur,*vide arcum, & benedic ei qui fecit illum. valde ſpecioſus eſt in decore ſuo. gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ.manus excelſi apperuerunt illum.* quibus verbis videtur ſignificari, ipſius Dei eſſe opificium, potiuſquam naturæ. Ego verò non ita cenſeo,ſed apparuiſſe etiam ſæpè ante diluuium(neque enim deerat vlla naturalium cauſarum eius, cùm eſſent ſolares radij, & oppoſitæ nubes) Deum verò, cùm iniret fœdus cum Noe,& eius poſteris,ac paciſceretur, non futurum iterum,vnquam diluuium,quo inundaretur tota terra, iuſſiſſe Iridem ſignum eſſe: deſignaſſe verò eam potius,quàm aliud quippiam,eorum quæ in nubium regione apparent, vocantúrque meteora, quia ea naturaliter miteſcentium imbrium nota eſt. neque verò quia ipſa,per ſeſe,ac ſua natura talis erat,nō erat apta,

De Iride multa.

An Iris ante diluuium fuerit.

vt

vt ſignum talis fœderis ſtatueretur, à Deo, quinimò hac ratione potius fuit ſtatuenda. Cùm enim Deus autor ipſius naturæ ſit, atque adeo ea tota fluxerit ab eius voluntate, atque ea virtus, quàm vocamus naturã (vt alibi diximus) ſit in rebus corporalibus quoddam velut veſtigium diuinitatis, nihil magis conſentaneũ, quàm vt vtatur Deus ad faciendum, aut ſignificãdum aliquid, naturalibus rebus, atque hæ cùm eius volũtate & præceptis conſonent. ipſe enim à principio futura omnia præuidens, ſuo verbo totam condidit naturam. quid ergo mirũ, ſi naturalia eo ſemper ductu decurrentia, quo ab illo principio dirigebantur, in illius præcepta & iuſſiones ſemper incidant? atqui, hic eſt plerunque ſuauiſſimus & ordinatiſſimus diuinarum iuſſionum concentus. tametſi aliquando (rarò quidẽ) vt euidentius hominibus ſuam diuinitatem oſtendat, præter earum naturam, aliquid imperet rebus. nunc verò iuxta illius naturam iuſſiſſe, vt Iris ſignum eſſet, mundi nunquam amplius imbribus delendi, ex eius naturalibus cauſis erit apertiſſimum. De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello de hiſtoria Philoſophica (his liber Galeni eſt) non admodum diſcrepant Philoſophorum ſententiæ. Nam etſi quodammodo euarient, omnes tamen poſtremò in hanc veniunt, eſſe colores quoſdam apparentes, miſtione ſplẽdoris Solis & oppacitatis obiectæ nubis: apparere verò circulari figura, ob figuram Solis ipſius. ſemper enim apparet Iris ex aduerſo Solis, repercuſſis ſcilicet eius radiis ab oppoſita nube: apparere verò tres illos colores, puniceum, viridem, & rubrũ, quòd ex ſplendido cum maiori oppaco fiat rubrum, cũ minori viride, cum minori adhuc puniceũ. Igitur in exteriori ac ſuperiori parte Iridis, quę ad extremitatẽ, ac

Quomodo Iris generetur.

Tres Iridis colores quando fiant.

peripheriam nubis ſpectat, puniceũ apparere: quod ea parte tenuior ac minus oppaca nubes, radios minus repellat, & melius penetretur, in interiori & inferiori contrarias ob cauſas apparere rubrũ: inter hæc, ob mediocres cauſas, viridem: abſolui verò hic meritò totam hanc colorum differentiam triade, vt alia quæuis maioris & minoris differẽtia, principio, medio, ac fine. Metrodorus cùm Solis radij nubem intrarint, nubem viridẽ, radios purpureos apparere dicit. Sed hoc dicat vt lubet. illud inter omnes conuenit, fieri radiis ſolaribus nubem aliquatenus penetrantibus, aliquatenus repercuſſis. neceſſe eſt ergo apparere, vbi apparatus quidam eſt pluuiæ (alioqui aut nullæ ſint nubes, aut eæ adeo tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant) is verò non adeo magnus, neq; pluuiæ ingẽtis. Si enim totum cœlum eſſet nubibus obductũ, neque vlla parte pateret Sol, nulli radij in oppoſitam cœli partem abirent: neque ſi nubes obiecta, eſſet dẽſa admodum, penetraretur à radiis aliquatenus, ſed tota appareret atra ob oppacitatem. fit ergo Iris ab aduerſo Sole? mittente radios in nubem non denſam. ſignificat ergo naturaliter, quod & IuſſuDei, imbrem nequaquam obruturum mundum. quî enim poſſit, cum neque cœlum totum obductum nubibus ſit, neque adſunt, ſunt valde denſæ? verba Eccleſiaſt ici ſuo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

„ CAPITE decimo octauo Geneſeos.
„ *Erant autem ſenes prouectæ ætatis, & de-*
„ *ſierant Saræ fieri muliebria.* de Abrahamo & Sara cùm genuerunt Iſac, dicuntur hæc verba, quibus ſignificatur, eius con-

conceptionem fuiſſe portentoſam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis eſt. nã ita eſt natura comparatum, vt neque ſenes generationi ſunt idonei, neque mulier, cui menſtrua fluere deſierint. recte autem dicitur, erãt autem ambo ſenes prouectæ ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria. Si enim alter ſenex eſſet, vir ſcilicet, mulieri verò nõ deſiiſſent fieri muliebria, aut & ſi deſiiſſent, nõ eſſet vetula, ſed iuuenculæ adhuc deſiiſſent præter naturam, & ob morbum, non eſſet mirabile gignere. nam ſenes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit, & ſi vetulas ex iunioribus, nõ ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerunt menſtrua, concipere, neque ex ſenibus, neque ex iuuenibus poſſunt. quibus verò defecerunt per morbos, euenit non rarò ſeneſcentes concipere, antequam appareant. ergo ſenex cẽtenarius ex muliere nonagenaria, non poterat naturaliter generare. eius verò cauſa non erat in viro (ille enim plures poſtea filios genuit ex Cetura) ſed in fœmina, cui ob ſenium defecerant menſtrua. hæc ergo omnia Phyſicè dicuntur. eorum verò ratio pendet ex menſtruorum natura, & eorum cauſis. Mẽſtrua vocãtur euacuationes ſanguinis, quæ ſingulis menſibus fluunt ex vulua. dicuntur hæc ipſa muliebria, quia ſolis mulieribus inter omnigenas fœminas fluunt: aut quia (vt inquit Ariſtoteles) nullis æquè atque his. huius cauſam eſſe cõſtat, quia nullũ animal æquè ſanguineũ eſt, atq; homo. nã & inter ipſas mulieres, quę maximè ſunt ſanguineę, illis maximè abũdãt. quòd verò homo ſãguine magis abũdet, meritò euenit, quãdoquidẽ optimã prę cęteris habet tẽperiẽ, & ideo optimo ſucco generãdo maximè idoneã. cauſa itaq; talis euacuationis ſanguinis redũdantia eſt. vt autẽ ſanguis in fœminis, plus etiã quàm in viris redundet, duplex eſt cauſa.

Saræ ſterilitas.

Mulieres quando conc.pere deſinant.

Menſtrua quid.

Duplex cauſa cur ſanguis plus in mulieribus redundet quam in viris.

altera neceſſaria, altera quæ poſita eſt in fine. neceſſaria eſt, temperies frigida & humida, cutis denſitas, & vita otioſa. temperies frigida, non quidem quod ea plus eius ſucci generet quàm calida, ſed quod minus diſſipet, humida cum humoris redundantia ſemper coniuncta eſt. meritò ergo humida, & frigida (quę tamen non admodum frigida ſit) habet redundantiā quæ non diſſipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifeſta. denſa autem cutis, & otioſa vita, tollũt diſſipationem ſuccorum, & corpora replent. Cauſa quæ poſita eſt in fine, eſt bonum prolis. nimirum oportuit talem eſſe mulieris naturam, vt redundaret ſanguine, qui ſatis eſſet gignendo fœtui, & nutriendo infanti. ea enim eſt materia generationis fœtus, quæque ſola, vt cenſet Ariſtoteles, eius materia eſt, viro vim tãtùm & efficaciam præſtante per ſemen: vt verò cenſent Medici? quorum ſententia hac in parte videtur probabilior, non ſola maxima tamen ac præcipua: quia ea & ortum primum præbet partiũ carnoſarum, & nutritionem deinceps omnium. atque vt vir præſtat efficatiæ plurimum, ita materiæ minimum. fœmina contrà, vt minimum efficatiæ, ita materiæ plurimum; præſtat verò ea minimum, præter ſanguinem. ſanguis igitur muliebris totam ferè pręſtat generationis materiam, & ob hanc præcipuè ſunt illę fœcundæ. hoc ita eſſe apertè conſtat, quia neque gerentibus vtero, neque lactantibus fluunt euacuationes menſtruæ. his, quia ſanguis qui alioqui redundaret, abit in lac: illis, quia inſumitur in fœtus generationem. neque enim cauſari poſſumus in gerentibus vtero, viarum defectum. ſunt enim, præter eas, quæ alimentum fœtui deferũt, aliæ quædam venæ, in os vteri ſubeuntes, per quas citra fœtuum læſionem, raris quibuſdam fluunt, etiam

Materia generationis.

Generationis efficiens.

Menſtrua quibus ſiſtantur.

etiam vtero gerentibus, vel quòd ipſæ redundent plurimo ſanguine, vel quod fœtus, ſint debiles.itaque fluunt menſtruæ euacuationes,quibus ſanguis redundat,& ea ipſa redundantia facit vt ſint generationi aptæ.hinc fit neceſſariò,vt eo vitæ tẽpore ſolùm fluãt, quo ſunt aptæ concipere;atque vt concipere aptę non ſint,quibus fluere deſierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vſque ad decimum ſeptimum annũ. quibuſdam etiam citius,aut tardius.Ita etiam deſinũt non omnibus eodem tempore,ſed ferè inter quadrageſimum & quinquageſimum annum.incipiunt itaq;, cum incipiunt ſanguine redundare:deſinunt, cùm ob ſenium incipiunt laborare ſanguinis penuria. vt ergo antequam fluere incipiant, concipere non poſſunt, quòd materiæ copiam nondũ habeant: ita neq; poſtquam ceſſauerunt,quod iam careant.eandem ob cauſam videmus,viragines quaſdam,mulieres ſcilicet,tẽperamento viris ſimiles,quibus ob id mẽſes, aut parciſſimi,aut nulli fluunt,ſteriles eſſe. quanquam profectò,ne hę quidem adeo abſunt à concipiendi potẽtia, quàm ſenes,quibus naturaliter fluere deſierunt. quia iuuenes in humidius transferri poſſe temperamentũ quodãmodo,monſtrant Medici:ſenes verò non poſſe reiuueneſcere,plus ſatis conſtat. neque certè alia ratione,cui ceſſauerunt iam naturaliter menſtrua, concipere poſſent;quàm reiuueneſcens. nam præter cauſas infœcunditatis puellarum, & ſenum, quas in materiæ penuria poſuimus, ſunt aliæ nihilo minores, in ipſorum vterorum affectione. nimirum quibus nondum fluxerunt, nondum vterus dilatatus & ſatis capax eſt;quibus ceſſauerunt,ſiccus iam, contractus & durior:eſt verò pars neruoſa, quæ naturaliter neſcit

Tempus menſtruorum.

Viragines mulieres.

reuireſcere.igitur haud dubiè fieri non poteſt, vt cui naturaliter deſierunt muliebria, naturaliter concipiat. dico autem naturaliter deſiiſſe, cui fluebant antea (quibuſdam enim viraginibus, vt dixi nunquam fluxerunt) neque ob morbum vllum, ſed ob ſenilem ſiccitatem, deſierunt fluere. talem porrò fuiſſe Saram, cum ſingulari Dei beneficio concepit Iſac, conſtat cùm annorum eſſet nonaginta.

CAPVT VNDECIMVM.

TRIGESIMO capite Geneſeos. *Tol-*
» *lens ergo Iacob virgas populeas virides,*
» *& amygdalinas, & ex platanis, ex parte*
» *decorticauit eas, detractiſque corticibus,*
» *in iis quæ ſpoliata fuerant, candor appa-*
» *ruit. illa verò quæ integra fuerant, viridia permanſerũt, atque in hunc modum color effectus eſt varius. poſuitque eas in canalibus vbi effundebatur aqua, vt cùm veniſſent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in conſpectu earum conciperent. factumque eſt, vt in ipſo calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculoſa & varia, & diuerſo colore reſperſa. diuiſitque gregem Iacob, & poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum, vt in earum contemplatione conciperent. quando verò ſerotina admiſſura erat, & conceptus extremus, nõ ponebat eas. factáque ſunt ea quæ erant ſerotina, Laban, & quæ primi temporis, Iacob.* Mirabilem quendam euentum continent verba hæc, quæ duarum nobis dubitationum occaſionem præbent. prima eſt, quam ob cauſam contemplatio virgarum variegatarum in ipſo calore coitus, fœtus variegatos eſſe fecerit: ſecunda, cur Iacob virgas eas gregi oppoſuerit, in matutino

in matutino potius congreſſu quàm veſpertino. An quòd in matutino congreſſu, quàm in veſpertino, cōtemplatio rerum oculis obiectarum plus valeat ad ſimilium fœtuum ortum: an quod is congreſſus fœcundior ſit, an ob vtrunque. Nullus Philoſophorum vnquàm, huius euentus cauſam, in ipſum intuitum reiecit ſed in imaginationem. neque ob id factum eſſe, quiſquam putat, quod in virgas oculorum acies intenta eſſet, ſed quod viſio internos moueret ſenſus, atque gregis coëuntis imaginatio circa illa variegata verſaretur. Itaque cenſent omnes, vel hoc vnico exemplo (quanquam multa alia narrantur his ſimilia) imaginationem rei cuiuſpiam in ipſo congreſſus tempore vim magnam habere, vt fœtus ei ſimiles fiant. eius verò cauſa non eſt dictu facilis. Si enim eiuſdem facultatis eſſet de re aliqua cogitare, & generare, aut ad eandem corporis partem pertinerent, fortaſſe tolleretur aliquid admirationis: nunc verò facultas cogitandi ad animam pertinet ſentientem, generandi verò, aut ad aliam animam, aut ad aliam animæ partem, aut vt Stoici dicebant, ne ad animam quidem, ſed ad naturam. porrò, facultas cognoſcendi à Medicis omnibus collocatur in cerebro, gignendi in teſtibus, partibus adeo diſſitis. itaque quod cognoſcitur, concipitur ſenſibili animæ parte, cuius ſedes cerebrum eſt, quod gignitur, vtero. quid habent hæc commune, vt iuxta mentis, aut ſenſuum internorum cogitationem, generatio variet? Imprimis conſtat imaginationem & generationem eiuſdem eſſe animantis actiones, ſiue ab eadem anima fluant ſiue à diuerſis. atqui, quia facultates, à quibus fluunt eiuſdem ſunt ſuppoſiti, ad quod actiones omnes referuntur primo, tanta ſympathia eorum eſt (vt & aliarum omnium faculta-

Imaginationis vis ad formādū fœtū.

Facultatū ſedes.

Facultatū ſympathia.

tum, quibus gubernatur ànimal) vt mutuò ſeſe ad actiones permoueant,&paſſiones.hinc fit,vt cùm genitales partes ſemine redūdant, imaginatio libidinoſis ſcateat phantaſmatis, ob corporis vitium: rurſum etiam, vt cùm ob morbum animi imaginatio in rebus libidinoſis volutatur, genitales partes, & ſi alioqui non redundarent,turgeant,&irritentur.tantus eſt imaginationis & genetricis facultatis conſenſus. Porrò anima,quæ nihil aliud eſt, quàm eſſentia corporis animati, vt Ariſtoteles dicit ſecundo de generatione

Anima immortalis quid.

animalium,quæ inquam tantum eſt actus corporis,ab eo inſeparabilis, cuiuſmodi eſt quæ ſenſitiua vt nihil poteſt agere ſine corporali inſtrumento,ita neque pati. Si enim ipſa per ſeſe aliquam haberet ſiue actionem, ſiue paſſionem, ſecundum eam ſeparari poſſet: nunc verò non poteſt:ſed vt formæ ligni,aut lapidis, nihil euenit agere,aut pati,ſed ligno ipſi:ita neq; formæ equi, aut bouis,ſed equo,aut boui.tametſi ergo di

Brutorū opera.

cimus, animam equi cogitare,imaginari, aut omnino ſentire: abuſiuè quodāmodo id dicimus, quia ex anima id potius quā ex materia fluit.propriè tamen dicitur,equum cogitare,imaginari,atque ſentire & moue re ſeſe.ſentire,atq;,vtcunq; cognoſcere,iuxta eam Philoſophorum ſentētiam,quæ maximè probatur,quoddam pati eſt.id verò pati,nihil eſt aliud, quàm animā ipſam quodāmodo fieri illud ipſum,quod agnoſci

Anima quodāmodo omnia.

tur:quapropter anima quodāmodo omnia eſt,quia cū omnia poſſit agnoſcere,omnium quodammodo ſpeciem poteſt recipere.non quidem recipit ipſa per ſeſe, ſed cum corpore:vt neque ſentit per ſe, ſed cum corpore. ſiquidem monſtrauimus, nullam eam habere per ſe,neque actionem neque paſſionem. igitur ipſum animal quod agnoſcit, fit quodammodo,

modo, ſecundum partes etiam corporales, ſimile ei quod agnoſcitur: non quidem ſecundum partes corporales, quà corporales, materialéſque ſunt, ſed quà ſunt formaliter (vt dicunt) inſtrumenta ſenſuum. non enim oues ipſæ cùm contemplarentur variegatas virgas, fiebant variegatæ corporaliter, vt cernentibus tales viderentur, fiebant tamen quodammodo (quà ſcilicet ſecundum ſenſuum organa, actu cognoſcebant) variegatæ. itaque animal actu cognoſcens, ſecundum organa corporalia, fit ſpiritaliter ſimile rei quæ agnoſcitur. quod autem gignit, facit ſibi ſimile. nam hoc ipſum eſt gignere. ſi ergo quod actu agnoſcit aliquid, eſt ei actu ſimile, & quod gignit ſimile ſibi facit, quod ſimul cõtemplatur aliquid, & gignit, gignet aliquid ſimile ei, quod contemplatur, quia tale eſt ipſummet. hoc autem vt eueniat, neceſſe eſt vt contempletur in ipſo calore coitus, vt ſimul & generet & contempletur. non enim animal generat ſimile ſibi, ſecundum id quod fuit, aut erit, ſed quod eſt tunc actu. ſed dices, coporales ſpecies, quæ in animali cernuntur, vt magnitudinem, figuram, & colorem, meritò deferri cum ſemine, vtpotè materiali principio. iſtas verò, ſiue ſpecies, ſiue ſimilitudines ſpiritales, etſi in corporibus ſint, non videri poſſe ita deferri. certè iſtæ ſpecies, ſiquidem in organis corporalibus recipiuntur, vt indicatum eſt, non poſſunt eſſe omnino ſpiritales, ad ſpiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernuntur, quia ſunt ſenſibilium quædam inſenſibiles effigies, atque cum ſpiritualiter quodammodo in generante ſint, in eo quod gignitur, ob diuinam vim ſeminis, corporaliter imprimuntur. Ea vis eſt, vt Ariſt. dicit. accedendi ad omnia. quod nihil aliud eſt, quàm ſemen eſſe, quod vim habet efficiendi membra om-

Cognoſcentis & cogniti ſimilitudo.

Fœtus ſimilitudo.

Semẽ quodammodo animal.

nia,animantis cuius eſt. veluti in ſemine humano,potentia ſunt partes omnes hominis,quia omnes natum eſt facere,aut ex ſanguine fœmineo , aut ex ſe ipſo:in equino eadem ratione ſunt omnes partes equinę.neq; ſolum eſt differentia ſeminum , ſecundum differentiam generis,vt ex equino equina; ex humano humana fiant,ſed & ſingulorum , vt ſemen Petri ad partes Petri natum ſit accedere, potiuſquàm alterius. eam vim accepit ab anima generantis , potiuſquàm à corpore.factiuæ enim omnes facultates à forma fluunt, paſſiuæ à materia. quod ergo effectiuum in ſemine, eſt ab anima,& quod generat, ſecundum animam potius generat , ſiquidem id facere eſt : generari verò à corpore formando primùm incipit , ſiquidem id pati eſt,& accipere.transfert ergo vim effectiuam generantis , quæ animæ præcipuè eſt , in corpus rei generandæ.Conſentaneum eſt ergo vt ea potius deferat ex generante, quæ illi ſecundum animam inſunt , quàm quæ ſecundum corpus, eáque in corpus potius rei generandæ transferat,quàm in animam. Igitur conſentaneum etiam , vt in corpore geniti corporaliter fiat,quod in generante erat ſpiritualiter. quapropter fiet,vt ab albo animali,nigrum cogitante,nigrum generetur,potius quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè conſtat , vim hanc & efficaciam cogitationis, in brutis potius eſſe quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cùm ſit , & ſeparabilis, multa meditatur ſine inſtrumento corporali atque cum corporali inſtrumento vtitur , vt illi minus hærens,minores illi infigit affectiones. itaque hanc imaginationis vim in prole permutanda , multo magis licet experiri in animantibus mutis , quàm in nobis. quo fit , vt quod de ouibus , animalibus inſenſatiſſimis,

mis, narratur, ſit naturæ rerum maximè cõforme. Animaduertendum verò, eam vim, non maribus ſolùm aut fœminis, ſed vtriſque ineſſe, & tunc maximè tale aliquid euenturum, cum contigerit vtrunque, marem dico & fœminam, in ipſo calore coitus, de eadem re efficaciter cogitare, vt tunc contigit. Ita enim dicitur. Et poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. Eſt vero hoc valde conſonum illi Philoſophorum ſentētiæ, quæ maximè probatur, & ſtatuit, vtrũque parentem efficientem vim & materiam conferre ad generationem vterq; ergo cùm vim faciēdi prę̨ſtet. & amborum congreſſu vna quædam potentior cauſa fiat, vis permutandi imaginatione fœtum, vtrique inerit aliquatenus, euidenter tamen ea permutatio non fiet fortaſſe, niſi cùm contigerit ambos, in eo congreſſus momento, eandem rem imaginari. Vt ergo exempla, euentuum huic ſimilium, multa nõ ſint, duplex videtur eſſe cauſa. Altera quod vtrunque in eadem imaginatione fortiter hærere, non niſi fortuitò & rarò accidit. Altera, quòd hoc in animalibus mutis, potiuſquã hominibus, natum eſt fieri: quæ non poſſunt nobis ſuas imaginationes narrare. ſunt nihilominus nonnulla exempla. Diuus Auguſtinus decimooctauo de ciuitate Dei capite quinto, in hanc ipſam cauſam refert, quod apud Ægyptios nunquam deficeret bos quidam, maculis quibuſdam candidis inſignitus, quem Apim vocabant, & pro Deo colebant. Cenſet enim dę̨mones id feciſſe, ad decipiendos Ægyptios phantaſiam talis tauri, quam ſolam cerneret, vaccæ concipienti oſtentantes. vt libido (inquit) eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporaliter appareret. quibus verbis nihil aliud poteſt Auguſtinus innuere, quàm

Generationis efficiens.

Exēpla.

Apis taurus.

quod ego explicui. nam libidinem vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud ſit, quàm vaccam in ipſo feruore coitus ſpiritaliter concipere formam, & ſpeciem, quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoque libello de theriaca ad Piſonem, narrat, mulierem quandam intuitu pulcherrimæ picturæ, pulchrum infantem ex deformi parente concepiſſe. viſu (inquit) opinor, naturæ imaginem tranſmittente. quæ verba obſcura admodum ſunt: non enim explicat, quomodo viſus imaginem tranſmittat naturæ. ſed mihi dictum iam eſt. Quod ad alteram dubitationis partem attinet, his dictis, facilius ſit explicare. videtur haud dubiè Iacob, vtraque cauſa, virgas in congreſſu matutino, potiuſquàm veſpertino, gregi obiecíſſe: quod ſcilicet eo congreſſu copioſior conceptio fiat, & quòd imaginatio in eo ſit efficacior. naſcuntur ambo hæc, & ex animalium victu, & ex natura temporis. Ex animalium victu, quia natura comparatum eſt, vt animalia omnia (præter pauca quędam, in quibus, quia contrà faciunt, contrà etiam eueniet, quod nunc dicimus) noctu dormiant, interdiu veſcantur, & laborent. Coitus ergo matutinus eſt à ſomno, ante cibum: veſpertinus à cibo ante ſomnum. quapropter manè ſemen concoctius eſt, & cerebrum in quo imaginatio præcipuè viget, expeditius, liberius, & magis fulgẽs. Somnus enim cõctionem ciborum maximè iuuat, & cerebri vapores abſumit, vigorémq; præſtat animali vocatæ à Medicis facultati, cuius opera ſunt, ſentire & mouere. igitur & ſemen, ob concoctionem meliorem, erit fœcundius; & imaginandi vis, ob recentem reffectionem ſpirituũ (reficiuntur enim ſomno) & deonerationem cerebri, erit efficacior. veſperi contra, ſemen (vt neq; alius ſuccus

Congreſſus matutinus

Somnij vtilitates.

cus

cus)concoctionem tantam non acceperit, caput vapo ribus ex ventre multis & craſſis grauatum,& velut ob tenebratum ſit,& facultas longa iam vigilia defatigata.euenient ergo contraria.Ex natura etiam temporis naſcitur hoc idem.Nam vt veterrimis etiam Philoſophis,& qui ante Hippocratem fuerunt, eſt celebratiſſimum,& rationi maximè conſonum,temporum differentia plurimùm valet ad mouendum animalium corpora,atq; adeò res omnes alterationi ſubiectas.atque cùm aſtrorum motus, acceſſúſq; & receſſus tempora varient,Sol præcipuè id facit.vnde euenit,vt diei cuiuſq; partis quatuor,mane, meridies, veſperum, & nox media,quatuor anni partibus reſpondeant, veri, æſtati,autumno, & hyemi. quia vt motum,quem Aſtrologi vocant proprium,toto anno complet Sol,ita quem vocant motum raptus,complet ſingulis diebus: atq; vt motu illo accedit & recedit ſecundum cœli amplitudinem,ita hoc ſecundum longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abeſt,ita nocte media:& vt ęſtate proximus,ita in meridie:& vt autũno abit,ita veſperi,& vt vere venit, ita mane. eſt ergo matutinum tempus verno,& veſpertinum autumnali ſimile.vt ergo corpora degunt vere ſaluberrimè, & maximè valent,autumno inſaluberrimè degunt, & languent maximè.ita etiam ſummo mane,optimè:veſperi,peſſimè habebũt,ad omnia quidem, maximè verò ad generationem.nam vere omnia oriuntur,autumno tabeſcũt, & intereunt.anima itaque & corpus ſunt mane vegetiora.quare & imaginatio erit fortior,& ſemen fęcuncundius.veſperi contrà.

Anni partes.

Anni partiũ cũ diei partib. cõparatio.

CAPVT DVODECIMVM.

Trigeſimo quarto capite Geneſeos. *Et*
" *ecce die tertio, quando grauiſſimus vulne-*
" *rum dolor eſt, arreptis duo filij Iacob, Si-*
" *meon & Leui fratres Dinæ, gladiis, ingreſ-*
" *ſi ſunt vrbem.* Cur vulnerum dolores, ſoleant eſſe tertio die grauiſſimi, ad Medicum pertinet conſiderare. Dubitet verò hoc loco quiſpiam, an vniuerſum ita habeat, ſitque omnis vulneris dolor die tertio grauiſſimus: an illorum tantum vulnerum, de quibus eo loco agebatur, præciſi inquam preputij: atque alterutrum horum ſit, cur potius tertio quàm ſecundo aut primo, aut ſequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuiſionem commentario tertio, ita reliquit ſcriptum. *tertio & quarto die vulnera omnia minimè ſunt exagitanda, & vt in ſumma dicam ſpecilli quoque omnes admotiones vitandæ his diebus ſunt, omniáque alia quibus vulnera irritantur: in totum enim tertius & quartus dies in pleriſque vulneribus exacerbationes parit, & quæ in inflamationes & ſordes incitantur, & quæcunque in febres tendunt. vnde magni admodum momenti, ſi quod aliud, documentum hoc eſt. nam quæ ſunt in medendi arte grauiſſima, quibus id non ſit commune? non enim pertinet ad vlcera tantum, ſed ad alios quoque morbos complures.* His verbis Hippocrates ſatis apertè docet, non in his aut illis, ſed omnibus etiam vlceribus ſolere dolores tertia & quarta die fieri grauiores. nam de vlceribus, quæ cum fracturis fiunt, agens ad omnia vlcera, quinetiam ad omnes morbos ſermonem tranſtulit: ſignificans, vlcera omnia magna & notatu digna (exigua enim vlcera nulla ſolent afferre exacerbationes) ſolere die-

Vulnerum dolores tertio die grauiſſimi.

Specilli quando vitandi.

Dolores cur die tertia grauiſſimi.

diebus,tertio & quarto,fieri grauiora. Cauſam verò huius rei proximam ipſe inſinuauit,dicens, Et quæ in inflamationem,& ſordes incitantur,& quæcunq; in febres tendunt.nimirum , quia inflamationes & fluxiones,& febres,diebus tertio & quarto ſolent vulneratis partibus ſuperuenire.prima enim die,qua quis vulneratus eſt,dolor tantum eſſe ſolet ex ipſa carnis diuiſione,dum vulneratur,aut particula tractatur Chyrurgi manibus,à curatione vero cito conquieſcit,ceſſante ſcilicet dolendi cauſa.quia dolor non fit cumſecta iam eſt pars,ſed cum ſeccatur. Cum enim dolor ſit ſenſus rei corrumpentis,moueat verò ſenſum non facta iam, ſed quæ ſit paſſio,mox ac ceſſat externa cauſa , manet pars ſine dolore,atq; (niſi in paucis quibuſdam , quos contigit eſſe paratiſſimos)ſine febre, vſque dum noua alia cauſa dolendi,aut febricitandi accedat:vſque dum ſcilicet,conuocata ad partem malè affectam fluxione, ſuccreſcat inflammatio,aut ſordes multa,atque ob hęc nonnunquam etiam febris. proxima itaque dicti euentus cauſa hæc eſt. cur autem non ante tertium ſuperueniat fluxio, aut non diutius protrahatur (quæ prima propoſitæ dubitationis pars eſt)nondum diximus: neque vtrò Hippocrates dixit,neque Galenus in commentatione appoſuit.niſi fortè eam Hippocrates inſinuauit dicens. *Non enim pertinet ad vlcera ſolùm,ſed alios quoque morbos complures.* Nimirum eadem eſſe videtur cauſa in vlceribus , & in aliis omnibus morbis pendentibus ex materia , & habentibus exacerbationes(cum vlcera , non ob ipſam propriam eſſentiam , ſed ob fluxiones exacerbentur) ea eſt, natura humorum , qui commoti , & exagitati , morbos faciunt , & augent. fiunt enim morborum circuitus , ſiue quotidiani , ſiue tertiani ,

Vlcerũ exacerbationis cauſa & tempus

Morborũ circuitus.

ſiue quartani, cùm ſunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædam mittere. apparatus recipientium eſt, dolor, aut debilitas: mittentium, multitudo ſuccorum, aut vitioſa qualitas. vlcerata ergo particula parata eſt recipere, debilis enim eſt neceſſariô, neque ſine dolore. niſi ergo corpus reliquum vacuatiſſimum & puriſſimum eſſe contigerit (ita enim fortaſſe nunquam redibunt magni dolores) nihil deeſt ad humorum influxus. ipſis verò ſeruantibus ſuas naturas, influet die ſecundo pituita, ſuccus mitis, moderatus, miniméque irritans; tertia die bilis flaua, ſuccus acer, mordax, & impensè calidus, cum quo ob dolorem quem infert & calorem, neceſſariò accurrit ſanguis, parítque phlegmones & febres, quæ cum miteſcere intra diem non poſſint, ſed cum citiſſimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à cauſis externis ortum habent, neceſſario incidunt in diem ſequentem, qui eſt quartus ab accepto vulnere. hæc itaque eſt cauſa, qua vulnerum dolores ſolent die tertia exacerbari. atque eadem cauſa chyrurgi, vt Hippocrates monet, poſt primam, ſeu admotionem labiorum, ſeu conſutionem (vt res exiget) non debent vſque ad diem quartum vlcera irritare, neque aliter tangere, quàm leuiter, quæ inflammationem arcent, admouendo.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

CAPITE quadrageſimoſexto Geneſeos. *Cunctæque animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in Aegyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius, abſque vxoribus filiorum eius ſexaginta ſex.* Hæc eadem verba repetuntur in initio Exodi. Egreſſos eſſe ex femore

Iacob

Iacob dicit filios &nepotes,qui ab eo geniti ſunt.Cauſam habet ea phraſis naturalem,in hominum & genitalium partiū cōpoſitione.nimirū vaſa ſeminalia,quæ meliorem ac puriorem deferunt ſanguinem in teſtes vt in ipſis ſemen fiat,ſunt venæ quædam, quæ ortæ ex venis,quæ in lūbis diſciſæ in crura iam deſcendūt,antequam in tres ramos,qui per crura decurrunt,diſtribuātur,recurrūt per femora in teſtes in viris,& in mulieribus in vterum.nam venę quę ex caua eo ferè loco quo ſiti ſunt renes mittuntur in teſtes,ſiniſtra quidem venit ex emulgente vocata, quæ ſeroſum ſanguinē in renem defert,atque ob id ipſa quoq; ſeroſam materiā in teſtem transfert:dextra verò non multò poſt exortum emulgētis.quare ne ipſa quidem ſatis expurgatū defert ſanguinem,ſaltē non adeo,ac venæ,quæ multo poſt ortæ,ex ipſis femoribus recurrunt.quas ob id eſt veriſimile,& ſi non adeo multā materiā atq; ſuperiores,quia minores multò ſunt,tamen præſtare vtiliorē ad generationē fœcundi ſeminis.meritò ergo in ſacris eloquiis generatio ad femora refertur. vt & Iacob in Iudæ benedictione dixit, nō auferetur ſceptrū de Iuda,neq; Dux de femore eius. & hāc ipſam ob cauſam quinto capite numerorū, inter adulteræ maledictiones,illud præcipuè præcipiebatur ſacerdos dicere.ingrediantur aquæ multæ in ventrē tuum, & vtero putreſcente putreſcat femur.vt ſcilicet,per quæ quis peccāt,per eadē puniatur,vt dicitur 11.capi. Sapientiæ.

Generatio ad femora refertur.

Seminis differentia.

Adulteræ maledictio.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

" CAPITE tertio Exodi, aut Moſes ad
" Deum. *Ecce ego vadam ad filios Iſrael, &*
" *dicam eis, Deus Patrum veſtrorum miſit*
" *me ad vos. ſi dixerint mihi, quod eſt nomen*
" *eius? quid dicam eis? dixit Dominus ad*

Moyſem, Ego ſum qui ſum, & ſic dices filiis Iſrael. Qui eſt, miſit me ad vos. Itaque rogatus Deus quod ſit nomen ſuum, reſpondit. *Qui eſt.* Dauid quoque ſecundum eundem ſpiritum Deum alloquutus inquit Pſalmo 92. *à ſeculo tu es.* atque adeo IESVS ſeruator noſter, diuina auctoritate, qua & deturbauit eos, reſpondit quærentibus ſe, *Ego ſum.* ſed cur potius dicitur Deus eſſe, qui eſt, quam qui bonus ſiquidē vt ipſemet dicit in Euangelio, ſolus Deus bonus eſt? aut quàm qui ſapiens, aut quàm qui fortis, ſiquidem hæc omnia eſt æquè infinitè, & æquè primò? Certè huius rei cauſam à nullo melius accipies, quàm à Diuo Dionyſio, capite quinto de diuinis nominibus, quod inſcribitur de ente. illi ergo volo accepta refferri, quæ à me dicētur in hac queſtione. Cùm dicitur, *qui eſt*, duo licet nobis intelligere, aut ſimpliciter qui eſt, aut qui ſemper eſt. vtrouis modo intelligas, eſt maximè conſentaneum, vocari Deum, qui eſt, potiuſquam aliud quiduis. primò quidem modo, quia cùm Deus definiri, aut nominari non poſſit ſecundum ſubſtantiam & eſſentiam propriam, quia ea à nullo viuentium agnoſci poteſt, neceſſe eſt nominetur ex bonis, quæ creaturis communicat: quæ quidem omnia, quandoquidem creaturis non ſunt ſimpliciter, ſed quodammodo, neceſſe eſt eſſe in Deo modo quodam eminētiori. quoniam autem, & ſi ſint in Deo omnia æquè perfectè, & primò, non tamen omnia ęquè communicātur omnibus, ſed quædam pluribus, quædam paucioribus, æquum eſt nomen tribui Deo, ab eo quod cōmunicat omnibus: illud verò tantum eſt, eſſe. nā intelligere tribuit paucis, ſentire aliquanto pluribus; nutriri & creſcere pluribus adhuc: eſſe verò omnibus. ſecundo autem modo dicitur Deus, qui eſt, hoc eſt, ſemper

Dei nomina.

Es dupliciter dicitur.

Deus indefinibilis.

qui ſemper eſt, quia cum alia omnia creatis rebus tribuat habere aliquatenus, omnia enim & ſunt, & bona quodammodo ſunt, tamen æternum eſſe nulli accidit niſi ſoli Deo, vt monſtratum mihi eſt in initio huius operis. Coniunctis ergo vtriſque, dicitur Deus, Qui eſt, quia eſſe omnibus rebus tribuit, & eſſe ſemper, ſibi ſoli habet nam aliud quiduis eſt aliquando ens, aliquando non ens, ſolus verò Deus ſimpliciter ac ſemper ens. hoc etiam aſſequuti videntur Philoſophorum optimi. nam Ariſtoteles capite quarto libri tertij de Phyſica doctrina, Diuinum & Deum, aſſerit dixiſſe plurimos Philoſophos, quod æternum, immortale, & nulli interitui obnoxium. Plato quoque in dialogo de natura, ita diſſerit de diuina eſſentia. dicimus de illa, eſt, erat, & erit, ſed illi re vera ſolum eſſe competit. Quapropter garrulitatem eſſe puto Platonicorum quorundam, affirmare, ex ſententia Platonis, vnum & bonum eſſe priora ente, atque adeo Deum non dici ens. quia ſcilicet Plato in Parmenide, in ſuppoſitione prima dicit. nullo igitur modo eſt ipſum vnum. & rurſum. non itaque ita eſt vt ſit vnum, eſſet enim iam ens & eſſentiæ particeps. verùm quandoquidem ipſemet Plato loco citato ex Timæo dicit, illi re vera ſolum eſſe competit, conſtat, illum cenſere Deum eſſe re vera, non autem eſſe vt reliqua, quæ non re vera, ſed quodammodo ſunt, in tempore ſcilicet, & compoſita. Deus verò modo quodam eminentiori, & per ſe eſt extra omne tẽpus, & citra vllius eſſentiæ participationem, ſed vnũ & ſimpliciſſimum. quod nihil aliud eſt, quàm quòd noſtri Theologi dicũt apertius, ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina. Vnum, vèrum, & ſapiens: quia ſecun-

Ente quæ priora.

Entis analogia.

dum nullum illorum habet vllam communē eſſentiā cum re alia extra ſe,neque continetur in vlla entis categoria. Omnia enim illa dicuntur de Deo æque primo,& eminenter. quinpotius ſunt in eo ea omnia vnum.verùm dictis de cauſis,quas exDionyſio accepimus,ſatius eſt Deum nominari per ipſum eſſe , quod ipſius Dei teſtimonio hoc loco conſtat. Eſſe verò legitimam Platonis enarrationem,eā quā diximus , cuiuis legenti dialogum illum patebit.non enim ille aliā cauſam adhibet,quà vnū non dicatureſſe,quàm quòd eſſe tempus præſens contineat,& quòd ens participatione alicuius eſſentiæ fiat. illa verò duo nō congruūt Enti vt vnum eſt,ſed vt multa,quæ creata ſunt. itaque Deus non eſt,vt ſunt hæc: atque ipſum eſſe , vt de his & illo dicitur,non eſt vniuocum.vt verò Deus eſt, nō accidit illi prius vnum & bonum quàm Ens , alioqui nulla ratione minus eſſet vnum, quam habens quædā alia aliis priora. ſed in Deo adeo non eſt prius & poſterius,adeo omnia illa nomina ſignificant vnū, vt,ne ratione quidē differant,nedū poſſint prioris & poſterioris ratione differre.ita mihi vidētur multi Platonicorū facere,ne intelligēdo,vt nihil intelligāt,qui parū abeſt quin dicant cum inſipiente,non eſt Deus.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

" EXODI decimo quinto. *At ille cla-*
" *mauit ad Dominum , qui oſtendit ei li-*
" *gnum,quod cùm miſiſſet in aquas , in dul-*
" *cedinem verſæ ſunt.* Cùm hoc legimus magna ſubit dubitatio , An lignum in aquas miſſum , naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit,an id voluntate Dei,& miraculo effe-

De ligno in aquas à Moſe miſſo.

lo effectum ſit, in figuram maioris cuiuſpiam ſacramenti.atqui pleriſque hoc videtur probabilius. primùm quidem,quia nemo,neque Medicorum, neque qui naturalem hiſtoriam ſcripſerunt, talem facultatem vnquam videtur agnouiſſe. neque facilè videtur dici poſſe,aut excogitari, quam paſſionem inferret id lignum aquæ,vt amaritudinem eleuaret, cùm præcipuè in hiſtoria ſcholaſtica,ex ſententia Hebręorũ,dicatur id lignum fuiſſe amariſſimum, & mortiferum. deinde,neque ſi talem vim habere poſſet lignũ,poſſet ea in magnum flumen,aut ingentem locum vti.habet enim modum quendã facultas omnis naturalis,cúmque ſecundum magnitudinem eius quod facit, & accipientis.non enim ſi magnes trahere poteſt ferrum, continuò poſſit trahere mõtem ferreum, neque ferri exiguum quantuluſcunque lapis, ſed tantus tantum. omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquę molem,à ligno nõ maiori,quàm vt à Moſe poſſet apprehendi, & in aquas mitti,tantam recipere alterationem.nihilominus videtur neceſſariũ fateri, ſecundum naturalem aliquam facultatem, illud eſſe effectum.quandoquidem capite 38.Eccleſiaſtici, in cõfirmationem operum medicinalium, & virtutum medicamentorum,& commendationem artis dicitur,*nõne à ligno indulcata eſt aqua amara?* niſi autem naturali aliqua ligni facultate id factum eſſet, quale obſecro eſſet argumentum?certè tale, ac ſi diceres: magna vis medicinæ eſt,quia infuſio aquæ benedictæ, & admotio Crucis,& reliquiarum Sanctorum,ad omnes morbos prodeſt immo verò ob hoc ipſum dicent multi, opus nõ eſſe medicina:quòd ſcilicet vita & mors, ſanitas & morbus,penes Dei voluntatem eſſe videatur, non penes artem vllam. Reſpondent à contraria ſen- *De medicina.*

tentia Eccleſiaſticum pro ferre illud exemplum, vt ex eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa, quæ naturaliter efficiũtur per creaturas, ad Deum eſſe refferenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non ſolùm à Deo eſſe tributas rebus virtutes, ſed ſuſpitionem etiam illaturum, nullas omnino eſſe naturales ipſarum rerũ, ſed à Deo ipſo effici quiduis, vt immiſſo ligno in aquas factæ ſunt dulces. quapropter cẽſendum potius videtur, naturali aliqua ligni virtute effectũ eſſe illud. iuuat plurimùm hanc ſententiam, quod Hæbraicæ linguæ periti dicunt, iuxta ſuum idioma legẽdum potius fuiſſe, clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignũ, quod quid aliud eſt, quàm docuiſſe illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cùm Deus oſtenderit Moſi lignũ, quo aquas dulces efficeret, neceſſe eſt indicaſſe illi lignum tali præditum facultate, aut ſimul indicaſſe lignum, & illi talem facultatem indidiſſe, cùm eam nullatenus haberet antea, aut nulla facultate data ligno, ipſummet Deum, cum iniectũ à Moſe eſt, aquas reddidiſſe dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cũ medicina, neque vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi poſſet. nam mera Dei voluntate res eſſet acta. ſuperſunt igitur priora duo. Rurſum, ſi lignũ tali præditum erat facultate, aut tali tantáque erat præditum, vt naturaliter, nihílque denuò apponente Deo, poſſet tantam, adeo amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atque fortiorem fecit. Quod horum fecerit Deus, non poſſum vlla mõſtratione indicare. nam his omnibus modis ſolet in homines beneficia conferre. atque qui dicet, Deũ tribuiſſe ligno facultatem, qua antea caruerit, argumentum

Aquarũ dulcedo.

mentum fidei artis medicæ,ita concludet.quandoquidem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem,alterandi ſcilicet magna flumina,non eſt diffidendum,quin herbis,lapidibus,ac metallis,alterandi noſtra corpora dederit vires,vt,ſcilicet, argumentum ſit à maiori.multo autem firmius argumentum, & ad rem ipſam propriùs accedens,ſit,ab exemplo.ita ſcilicet,non eſt contemnenda medicina, quaſi magnam vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in priſtinam ſanitatem. maximas enim vires habent res quamplurimæ,multis modis afficiendi res alias.Exemplo eſt lignum, quod aquas in Mara reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis conſentaneum,lignum illud naturali vi aquas feciſſe dulces. atq; de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut eſſe ſecretricem aquæ,& exuſtæ terræ,ſimilem ei qua acetum findẽs lac, ſerũ ſecernit)nulla enim ratione melius poſſit aqua ex ſalſa dulceſcere,quàm ſecreto ſale,atq; ita neq; ex amara,quàm ſecretis terræ valde exuſtæ partibus. talium quippè admiſtione ſit amarus ſapor) aut eſſe tractricem partium amararum,gratia ſimilitudinis (ſi modo credimus dicentibus fuiſſe amariſſimum lignum)atque alliciendo ad ſeſe,imbibendóq; amaras aquę partes,illam dulcem & potui aptam reddidiſſe. Crediderim ſanè eam facultatem, quæcunque in ligno fuerit, plus ſolito tunc,annuente Deo valuiſſe:velut medicamenta exiſtimo nonnunquam,pluſquàm aliàs,valere, ob gratiam Numinis.nimirum Deus prima cauſarum eſt,quare aliarum quæcunq; ita monere poterit, vt ipſe exordiatur motum.ita enim euenit, in cauſis omnibus,quæ ordine poſitæ ſunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

" CAPITE ſecundo Leuitici. ***Omnis ob-***
" ***latio, quæ offertur Domino, abſque fermen***
" ***to fiet, neque quidquam fermenti ac me-***
" ***lis adolebitur in ſacrificio.*** Paulò infrà,
" ***Quidquid obtuleris ſacrificij ſale condies.***
" & rurſum, ***in omni oblatione offeres ſalem.*** Mirum eſt, ſolenne fuiſſe, non ſolum in veri Dei, ſed etiam falſorum Deorum ſacrificiis, ſale vti, quod quidem intelliges ex Plinio libro.31.capite ſeptimo, vbi de ſalis laudibus agens, inquit, ***Maximè autem in ſacris intelligitur eius auctoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.*** quapropter ſuſpicor eam conſuetudinem fluxiſſe à primis illis naſcentis mundi ſacrificiis, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & inde in omnium gentium ſacros ritus deriuatam eſſe. conſentaneum enim eſt cenſere, falſos illos ſacrorum miniſtros, à veris ſacerdotibus accepiſſe eam conſuetudinem, Dæmonibus id poſcentibus, quoque maximè fieri poſſet, diuina ſibi offerrentur ſacrificia: potius quàm veri Dei cultores, falſorum ritus eſſe imitatos. Verum itaq; eſſe fatemur, quod Plato in dialogo de natura dicit. Sal Deo amicum corpus. quod cum præſenti loco maximè congruit. poſcit enim Deus in omni oblatione offerri ſibi ſalem, quaſi ſibi gratum & amicum corpus. ſed quo pacto poteſt ſalis corpus eſſe gratum, & amicum Deo, potiuſquàm fermenti & melis (quæ tamen duo reſpuit Deus) aut alterius cuiuſpiam rei? videri poſſit alicui, eſſe vllam cauſam naturalem, velut fortè aliquam ſympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, ob quam, his delectetur, ab illis aborreat. quia & dæmones, qui ſunt etiam in-

Salis vſus in ſacris.

corpo-

corporei, quibuſdam corporibus allici, quibuſdam fu gari, quaſi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas. quin & vocati exorciſtæ, ſuffitu rerum fœtidarum, vt caprini ſtercoris, & admotione rutæ, & hy periconis, quæ ob hanc cauſam fuga dæmonum appel lata eſt, vtuntur. Tobias quoque ſuffitu exuſti iecoris fugauit dæmonem, idque præcepto Raphalis, eò vſque procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus ſunt Philoſophati, vt eorum quoſdam affirment rebus quibuſdã delectari, quas alij habeant exoſas itaq; mul torum ſentẽtia eſt, eſſe rebus incorporeis cum corporeis familiaritatem, aut diſſidium. vnde fieri videtur poſſe, vt Deus quibuſdam corporibus, pluſquám aliis, delectetur. cùm pręcipuè quædam alia loca ſacrarum ſcripturarum, hoc idem videantur innuere. nam in libro Iudicum capite nono ita eſt ſcriptum. Nunquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? itaque innuunt ſacra eloquia dele ctari Deum ſale & vino, offendi verò fermento, & me le. quid ſibi volunt hæc? aut quæ eſt cauſa? Dæmones quidem, ob hæc, & his ſimilia, cenſebant omnes Platonici, corporeos eſſe, & alios terreos, alios aqueos, alios igneos, aëreos alios: quod illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem, & eo maximè delectẽtur. fiet ſanè neceſſariò ex horum ſentẽtia, vt quia cũ elementis his aut illis habent naturalẽ fami liaritẽ, cũ concretis etiam quibuſdam habeant ſympa thiam, aut antipathiam. quandoquidẽ concretũ quodcunq; corpus, ad hoc aut illud elemẽtũ pertinet, vt mul tis in locis, præcipuè quarto libro meteorôn indicatũ eſt. Ariſtotelis quoque placitis mihi videtur conſonũ, nihil eſſe in rebus quod per ſe ſubſiſtere poſſit omnino incorporeum, præter primam cauſam. quia ille

Exorciſtarũ vu.

Deus quibus delectari dicatur.

aſſerit omne, quod mouet, moueri, vſque ad primam cauſam, quæ ſola mouet & non mouetur; & nihil moueri quod non ſit diuiſibile & corporeum. Ex quibus aſſertionibus fit, vt prima ſolùm cauſa ſit incorporea. Nam ſi omnis cauſa præter primam mouetur, & omne quod mouetur eſt corporeum, omnis cauſa preter primam corporea eſt. Omnium ergo Philoſophorum placitis videtur conſonum, Dæmones eſſe corporeos: quanquam id profectò verum non eſt. Nam aut haberent corpora elementaria, hoc eſt naturæ corporalium elementorum (terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia, aut cœleſtia, velut Ariſtoteles innuit ſecundo de generatione animalium capite tertio, de animabus, quas velut ſubſtantias quaſdam ſeparabiles eo loco imaginatur, diſſerens his verbis. Sed enim omnis animæ ſeu virtus, ſiue potentia, corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate aut ignobilitate animæ inter ſe differunt, ita & natura eius corporis differt. Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fœcunda ſint ſemina, videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſóque corpore continetur, & natura quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum. hæc Ariſtoteles. Sed, ſi dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem poſſent ab his corporibus quæ penes nos ſunt, & voluptate ac dolore ab illis affici: Si verò hæc, & corrumpi, eſſéntque natura ſua mortales, quod cuiuis videatur eſſe abſurdum? ſin autem haberent corpora cœleſtia, aut cœleſtib. hac in re ſimilia, quòd immortalia eſſent, eſſent ita quoq; inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia, quia dolor & voluptas ſenſus quidam

An Dæmones habeant corpora.

eſt,

eſt,ille triſtis,hæc iucundus: ſenſus verò actus,ſine ſenſorij alteratione non eſt.igitur ponere corporales dęmones, niſi etiam ponas mortales, quò delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, ſuperuacaneum eſt,& inſufficiens.quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Auguſtinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in dæmonum deffinitione,dicens, eos eſſe genere animalia,animo paſſiua,mente rationalia,corpore aërea, tēpore ęterna.genere enim animalia eſſe dicit,quòd corporibus conſtent & animis,animos verò eorum paſſiuos,quòd iraſcantur iniuriis irritati, & donis placentur,& gaudeant honoribus,ac deniq; eiſdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitētur.ſi verò animalia ſunt,atq; ira timore,mœſtitia, & gaudio afficiuntur,non poſſunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiuſmodi corporales ſunt feruétq; cor per iram,contrahitur per timorem & mœſtitiam, effunditur gaudio.quòd ſi dicas in homine eſſe has paſſiones corporales,in dæmonibus verò pertinere ad ſolum animum,eſſéq; aliud genus,iræ, timoris, mœſtitiæ,& gaudij,fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceant(quas enim potiuſquàm has?)quare non magis erunt illorum corporum actus,neque animalia efficient,quàm animæ intra teſtaceas ollas concluſæ:neque ex illis corporibus & animabus conſtarent ſuppoſita.cùm actiones non eſſent totius compoſiti: ſed animæ ipſæ pe ſe,eſſent ſuppoſita, corpora verò ferrentur ab animabus,vt vaſa fictilia quæ ab incluſis animalculis transferuntur.pretere̜a, ſi ſunt corpore aërea,non poſſunt non habere contrarietatem cū terreis,& cum omnibus elementis, ac concretis corporibus communem materiam. quare & corruptibilia

Sententia Apuleij dæmonibus.

neceſſe eſt ſint. quòd ſi hîc quoque fingas aliud aëris genus, à corruptibili hoc quo ſuffundimur, diuerſum, primùm quidem non eſt iuxta ipſius Apulei mentem, ſiquidem quia aërei ſunt dæmones, affirmat in aëre & infra cœlum ipſos viuere. huius igitur aëris, quem incolunt, habebunt naturam, non alterius, quem non incolunt. hic verò corruptibilis eſt, & quæcunque eò conſtant, neceſſe eſt eſſe corruptibilia. Porrò, ſi alio aëre impatibili conſtant, nullum habent ſenſum: quia ſenſus nullus agi poteſt, quin proprium ſentiendi inſtrumentum patiatur à ſenſibilibus: inſenſibilia verò corpora non ſint animalia, neque problematum, quæ proponebantur, quì ſcilicet fiat vt quibuſdam rebus delectentur, alias habeant exoſas, reddita eſt vlla cauſa. ſatius ergo eſt exiſtimare, incorporeos illos eſſe, vt ſunt natura indiſſolubiles. quare Diuus Auguſtinus (vt hoc quoque dicam obiter octauo de ciuitate Dei, capite. 15. vbi ita ſcripſit. *Abſit vt iſta conſiderans animus veraciter religioſus, & verò Deo ſubditus, ideo arbitretur dæmones ſeipſo eſſe meliores, quòd habeant corpora meliora.* vbi, inquam, hęc dicit Auguſtinus, ne putetur concedere dæmones habere corpora meliora, ſed negare hanc conſequutionem, habent corpora meliora, ergo ſunt meliores. porrò in verbis illis Pſalmi centeſimi tertij, *Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem,* nomina illa ſpiritus, ſeu aër, & ignis, ſignificant Metaphoricè ſubſtantias incorporeas magnæ virtutis, ac potentiæ, non tamen quòd verè aërei aut ignei ſint. nam præter dicta, quantum, non eſt in ratione ſubſtantiæ, ſed accidens quoddam illius. vt igitur eſt in rerum vniuerſitate ſubſtantia quanta, ſit etiam aliqua non quanta. ea autem non ſit ſolùm quæ incorporea & infinita; nam

inter corporeum finitum & incorporeum infinitum, medium eſt incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum eſſe omnino non poſſe, multis euidentibus argumentis indicauit Ariſtoteles ſupereſt igitur vt ſit incorporeum finitum. Eſſe verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi eſt in hoc ipſo opere, ſupereſt ergo præter ipſum, eſſe ſubſtantias aliquas incorporeas, eaſque finitas. Itaque cenſendum non eſt angelos eſſe corporeos, neque ſuffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuſpiam naturalis contactu dolere, aut delectari (nihil enim horum ſine contactu fert natura: contactus verò corporum tantùm eſt) ſed vanum eſſe ac ſuperſtitioſum quidquid eiuſmodi moliuntur exorciſtæ, mendaciſſimóſque dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Multo minus quiſpiam poſſit cenſere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate ſenſus affici, aut vllo dolore: ſiquidem omnium Philoſophorum conſenſu eſt incorporeus, & omnino immobilis, nullámque mutationem ſubiens. quà autem opera ſua ſunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit. odio habet; quia omnia ſunt valde bona, vt primo capite Geneſeos & 38. Eccleſiaſtici ſcriptum eſt. Quid ergo dicemus de ſale, corpore adeo Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in ſacrificiis, & de multis aliis corporibus, quæ in libris ſacris dicuntur, alia gratum, alia ingratum Deo odorem expirare? Certè nihil aliud, quàm ſubſtantias has corporales, res alias quaſdam nobis indicare, quas partim adeſſe, partim abeſſe, oportet in ſacrificiis. Nimirum ſal ſymbolum eſſe videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde innocentiæ: contrà fermentum, corruptionis & impuritatis: vinum,

Dæmones quibus alliciãtur

Grata & ingrata Deo.

Sal cuius rei ſymbolum.

Mellis vſus. charitatis:mel,voluptatis & deliciarum.quia ſal, vt experimento conſtat, atq; Ariſtoteles 26. ſectione problematum docet, ſiccat, ac proinde incorrupta ſeruat quæcunq; eo condita reponimus. *Fermentum.* fermentum vero nihil eſt aliud, quàm maſſa facta acidior: conſtat verò eum ſaporem ex rebus anteà integris, debilitatione naturalis caloris, & acceſſione caloris alterius pręter naturam fieri, quæ alteratio corruptio eſt. Fit itaque ex maſſa fermentum, vt ex vino acetum, atq; ita fermentat maſſam, augeri & rareſcere faciens, vt acetum fermentat terram: quod opus refertur ad partes illas, quę calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione. Adiicit præterea fermentum pani ſaporis gratiam, quod aciditatis illius moderatæ miſtione facit, velut idoneo quodam condimento. Rectè hæc explicuit Plinius libro 18. capite vndecimo dicens, *Fermentum fit ex ipſa farina quæ ſubigitur, priuſquàm addatur ſal, ad pultis modum decocta, & relicta donec aceſcat. vulgò verò (hic eſt hodie vſus) neque ſubferuefaciunt, ſed tantum pridie aſſeruata materia vtuntur.* hæc Plinius quibus docet, fermentum acore & corruptione maſſæ, ſeu pultis fieri: ſalis verò admiſtione, prohiberi eam corruptionem, vt certè aliam omnem putreſcentiam. Meritò ergo id, cuius natura & eſſentia conſtat corruptione, ſymbolum peccati eſt: quia corruptio & putreſcentia via eſt ad naturalem cuiuſuis corporis interitum, vt peccatum animi; & quod natura aptum eſt cohibere omnem putreſcentiam, ſymbolum eſt iuſtitiæ, quæ tollit peccata: opportétq; hoc adeſſe ſacrificiis, illud abeſſe. Huc ſpectat quod Deus dixit ad Aaronem, capite 18. Numerorum, *pactum ſalis eſt ſempiternum coram Domino tibi, ac filiis tuis.* *Pactum ſalis.* Vocat enim pactum ſalis, pactum ſacrificiorum, quo pepi-

pepigerat ſcilicet Deus, in æternum ſe daturum ius offerendi ſacrificia, Leuitis, vocat vero id pactum ſalis, id eſt, ſacerdotij, quia à nulla oblatione aberat ſal: aut, vt alij interpretantur, pactum ſalis, id eſt pactum perpetuum, quia ſal tollit corruptionem, porrò mel ſymbolum deliciarum eſſe, ob dulcedinem, conſtat. delicias verò ingratas eſſe Deo, & delicioſos homines nō præſtare Deo grata ſacrificia, conſtat etiam, quia vt Ariſtoteles inquit ſecundo Ethicorum capite tertio. ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res poſthabemus honeſtas. vnde fit, vt qui Dei ſit futurus amicus, voluptatis contemptor, & doloris patiens eſſe debeat, aut contemptor vtriuſque, ad amplexandum dolorem, & dimittendam voluptatem. amant ergo ſacrificia ſalis incorruptionem, & mordacitatem: reſpuunt verò fermenti corruptionem, & ſuauitatem mellis. hæc itaque Deus verus, has ob cauſas, circa ſacrificia ita diſponebat: Cacodæmones autem, vt diuinitatem ſimularent, Dei æmulatores in rebus quibuſdam efficiebantur: non tamen in omnibus: quia non ferebat eorum nequitia, quin atrocia quædam à ſuis miſerrimis mancipiis poſtularēt, velut hominum cruorem, & viſcera. Sed neque quod Tobias fecit, vt iecoris odore demon fugaretur, cenſeo eſſe naturale, ſed eam benedictionem datam à Deo Iecori, vt nunc datur aquæ. Contigiſſe verò illud etiā in figura, vt ſignificaretur, exurendam eſſe concupiſcentiam in ſanctis connubiis. Iecur enim ſymbolum concupiſcentiæ eſt. huiuſmodi ſunt omnia legis antiquæ præcepta ſignificant enim in ſenſu allegorico, aliud quàm in literali. quem modum docendi imitati ſunt multi veterum Philoſophorum, præcipuè Pythagoras, cuius adhuc extant ſymbola multa. quale eſt illud quod ad

Mel cuius rei ſymbolum.

Dæmones quibus fugentur.

Iecur cuius rei ſymbolum.

Pythagorica ſymbola.

præſentem diſputationem facit, ſalem apponito. nimirum in rebus gerendis ſemper apponi iubebat ſalem, hoc eſt prudentiam, & integritatem. Hyeroglíphica etiam ratio ſcribendi, quam AEgyptij ſacerdotes tenuerunt in ſacris, ſimilem continebat ſapientiam. quam etiam in veri Dei cultu quadantenus retineri videmus. nam eſt in templis Dei multus vſus ignis & aquæ; quia, arbitror, hæc hyeroglíphicè mūdiciem indicant. cauſa verò qua indicent, eſt, quòd hæc duo ſint, quæ corpora omnia à ſordibus mundēt. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem, benedictiones quoque emūdatorias animorum, his præcipuè Deus tribuit, igni dico & aquæ. corporeis verò & incorporeis ſubſtantiis nulla naturalis eſt ſympathia: nedum aliis rebus cum Deo: cui nihil cum illis eſt commune in eſſentia.

Ignis & aquæ vſus in ſacris.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

„ CAPITE vndecimo Leuitici ita ſcri-
„ ptum eſt, *Et ſus qui cùm vngulam non di-*
„ *uidat, non ruminat.* quatuordecimo au-
„ tem Deuteronomij, *ſus quoque quoniam*
„ *diuidit vngulam, & non ruminat, immun-*
„ *da erit.* Quodquidem multum diúque me torſit, non intelligentem, quî fieri poſſet, vt ſus diuidere & non diuidere vngulam diceretur, vſque dum apud Ariſtotelem reperi apertiſſimam huius nodi diſſolutionem. Ille ſiquidem capite primo libri ſecundi de hiſtoria animalium, hanc animalium differentiam ſtatuens ita inquit. *Quadrupedum autem, quæ ſanguine conſtant, eædémque animal generant, aliæ multifidæ ſunt, quales hominis manus pedéſque habentur. ſunt enim, quæ multipli-*

ci

ci pedum fiſura digitentur, vt Canis, Leo Panthera; aliæ biſulcæ ſunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, capræ, cerui, equi fluuiatiles: aliæ infiſſo ſunt pede, vt quæ ſolipedes nominantur, vt equus, mulus. genus ſanè ſuillum ambiguum eſt. Nam & in terra Illyricorum, & in Peonia, & nonnullis aliis locis, ſues ſolipedes gignuntur. Hæc Ariſtoteles. Ex quibus aperte conſtat, ſues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtroſque tamen, & qui findunt inquam, & qui ſecus, eſſe immundos, quia nutri ruminant. Alij igitur vtraque ratione immundi ſunt, & quia neq; ruminát; neq; findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, ſuntque Illyrici ſues: alij altera tantum, quia ſcilicet & ſi findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, ſuntque noſtrates ſues. *Suum differentia.*

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

,, CAPITE duodecimo Leuitici, *Mulier,*
,, *ſi concepto ſemine pepererit maſculum,*
,, *immunda erit ſeptem diebus, iuxta dies*
,, *ſeparationis menſtruæ. Et die octauo cir-*
,, *cuncidetur infantulus; ipſa verò triginta*
,, *diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Omne*
,, *ſanctum non tanget, neque ingredietur in ſanctuarium,*
,, *donec impleantur dies ſuæ purgationis. Sin autem fœ-*
,, *minam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus*
,, *iuxta ritum fluxus menſtrui, & ſexaginta ſex diebus ma*
,, *nebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cúmque expleti fue-*
,, *rint dies purificationis ſuæ pro filio, ſiue pro filia, deferet*
,, *agnum. &c.* Capite decimo quinto Leuitici, *Mulier,*
,, *quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem*
,, *diebus ſeparabitur.* Mos circuncidendi Iudæis ſo-

Circunciſio. *Orus Apollo.* lum erat antiquitus, niſi etiam fortaſſe ſacerdotibus Aegyptiorum, vt Orus Apollo Niliacus in hyeroglịphicis inſinuat, dicens, Cynocephalum fuiſſe notam ſacrificij, quia naſcitur circunciſus. Circunciſionem verò ſacerdotes (inquit) magno ſtudio peragebant. Quod quidem ſi ita erat, haud dubiè Aegyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Aegyptiis, ſed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimo ſexto Geneſeos. Niſi etiam fortaſſe naturalis legis ſacerdotes, vt ſigno quodam pietatis, circunciſione vtebantur, atqui Abrahami circunſio noua non fuit, ſed à Deo denuò probata, & ſanctificata. Vtcunque hoc habeat, conſuetudo imponendi nomina die octauo plurimis aliis gentibus fuit. Cauſam naturalem reddit Ariſtoteles, capite vltimo libri ſeptimi de hiſtoria animalium, his verbis. Plurimi, antequam exactus ſit dies ſeptimus intereunt, & hanc ob cauſam tunc nomina imponuntur, tanquam ſaluti iã pueri magis credamus. Itaque impõnũtur nomina die octauo, quia antequam exactus ſit ſeptimus, parum conſtat an fœtus ſit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neque vitalis. exemplo fuit filius primus Dauid ex Berſabee, qui die ſeptima mortuus eſt, vt ſecundo Regum narratur. Magnam vim eſſe hebdomadæ, in iis quæ ad fœtuum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus multis argumentis, ſtatuens hanc aſſertionem, Vitam hominis ſeptem dierum eſſe: primùm quidem quòd ſeptima dies certam firmámque iam perfectę conceptionis notam præſtet. Quia vt Ariſtoteles capite tertio libri nuper citati dicit, ſi in ſeptimum diem intus) hoc eſt intra vterum) permanſerit ge-

Nominis octauo die imponẽdi ratio.

Septenarij ratio in vita.

rit genitura, conceptum iam eſſe certum eſt. Atque vt Hippocrates loco citato affirmat, quod conceptũ eſt, ſi intra ſeptem excidit dies, nullam per ſe fert delineationem. ſi verò poſt ſeptem in aquam immiſſum, oculorum, oris, & pudendorum quandam non in euidentẽ delineationem oſtendit. Hanc ob cauſam dicit Ariſtoteles, qui intra ſeptem dies fiunt, non vocantur aborſus, ſed effluxiones. Nam antè ſeptimum ne fœtus quidem neque embrio putatur eſſe, ſed ſemen. Itaque conceptio certa ſeptem dierum eſt, & quod immiſſum in vterum, in certam firmámque conceptionem non peruenit, intra ſeptem dies effluit, & perit. Ita etiam recens natos dies ſeptima probat. nam plurimi eorum qui vitales non ſunt, intra hebdomadam pereunt. Adultis etiam hominibus eſt vita ſeptem dierum, quia vt dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis ſeptem diebus nihil edere, aut bibere velit, plerumque quidem in ipſis moriuntur, ſunt tamen qui illos tranſmittunt, & tamen moriuntur. Ieiunum enim inteſtinum in his diebus concreuit, moriuntúrque etiã illi. Hanc ob cauſam ergo iudico, miſiſſe Deum die ſexta cibum Danieli in lacu Leonum exiſtenti, ne ſcilicet, ſi ſeptimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quæ miraculosè agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quàm opus ſit, eueniant miracula. Itaque & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum ſine refectione ſeptem dierum eſt, vt certè mundi totius fabrica ſeptimo die eſt concluſa. In quamplurimis enim rebus, hominis ortus mundi creationem imitatur. nimirum eſt microcoſmos. Merito ergo, atque iuxta hominum naturam, iuſſit Deus pueros die octaua circuncidi, quaſi iam victuros. Interim iubet mulierem

Sine cibo quouſque vita duret.

Hominis ortus quid imitetur.

quæ peperit maſculum, immundam eſſe ſeptem diebus iuxta dies ſeparationis menſtruæ: hoc eſt, continere ſeſe ſecundum legem eius cui menſtrua fluunt, quæ capite decimo quinto huius eiuſdem libri ſcripta eſt his verbis. *Mulier, quæ redeunte menſe, patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.* Hoc quoque ſecundum rei ipſius naturam prçcipitur. Quia hic etiam eſt finis fluxionis menſtruæ naturaliter eueniẽtis. Quæ enim vltra hebdomadam prorogatur, ſymptomatica eſt, & morbi ſoboles. Quamquam enim, vt libello de ſuperfœtatione dicit Hippocrates, multis tẽpus eius purgationis tres ſunt dies: pleriſque tamen, vt ipſemet dicit, multo plures, duplum ſcilicet, hoc eſt vſque ad ſeptimum, quo ea ceſſat, velut morbi etiam acutiſſimi. Neque ſane vltra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam eſt, niſi etiam vltra ſeptẽ prorogetur, tametſi multo ſalubriores & fœcũdiores ſint quibus non vltra tres durat. eſſe verò poteſt etiam naturale vſque ad ſeptem, & ſi minus vtile. ſed eſt etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis mulieribus docet, dicens. *Quibus verò in natura eſt, vt plures quàm quatuor dies purgentur, & menſes valde multi prodeunt, hæ tenues ſunt, & fœtus earum tenues, & emarceſcunt.* Itaque optimus menſtruorum finis, duorum, aut trium, aut ad ſummum quatuor dierum eſt: naturalium verò vltimus, ſeptem. Meritò igitur mulier, quæ redeunte menſe, patiebatur fluxum ſanguinis, ſeptẽ diebus ſeparabatur, & ob hanc ipſam cauſam quæ peperat maſculum, ſeptem diebus quaſi immunda eſſe iubebatur. Circuncidebatur verò puer die octauo, quaſi exactum iam eſſe ſeptimum, magnam vim haberet ad vitæ ſecuritatẽ: poſt ſeptenariũ verò,

maximam

maximam vim habent, in affectionibus fœtuũ qui geruntur vtero, & infantium recens in lucem editorum, quadragenarij: atque vt intra ſeptem dies fieri diximus effluxiones ſeminis, cum conceptio non perficitur: ita intra quadraginta plurimi fiũt abortus, ac corruptiones. Quod Ariſtoteles capite tertio, ſeptimo de hiſtoria animalium, his verbis dicit, Effluxiones vocantur, quæ intra ſeptimum diem corruptiones fiunt, abortiones autem quæ intra quadrageſimum. Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Hippocrates quoque libello de partu ſeptimeſtri ita ſcriptum reliquit: Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, ſed & reliqua conſcripta his accidere in quadragenariis. rurſus paulò infra in eodem libello. At vero quadragenarij primum in fœtibus iudicant. quiſquis enim primos quaginta dies tranſmiſerit, abortus effugit ex omni cauſa contingentes. plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in aliis omnibus. Itaque ex ſententia Hippocratis & Ariſtotelis, quos hac in re ſequutus etiam eſt Galenus, vt intra ſeptem dies fiunt ſeminis effluxus, ita intra quadraginta abortus: atq; vt recens nati ſolent intra ſeptẽ dies perire, ita qui hos effugiunt, alium, eúmque proximum periculi finem habent, quadraginta dies: atque vt ſupra ſeptem dies cõtentũ intra vterum ſemen eſſe, certa eſt conceptionis nota, cũ verò tranſit prægnationis quadrageſima dies, abortus periculum maximum receſſit: ita cum recens natus (reſpondent enim vitæ principia principiis generationis) attigit octauũ diem, homo iam vitalis eſt: cum quadrageſimum, robuſtior, viuacior, & ſapientiæ iam particeps eſt. Indicio eſt, quòd eorum qui euaſerunt ſeptimum, multi moriuntur intra quadrageſi-

Quadragenarij numeri in fœtu.

Abortus quando fiant.

mum, à quadrageſimo verò incipiunt iam pueri ridere, quaſi firmiores iam facti, & ſapientiæ quædam exordia oſtentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu ſeptimeſtri. Meritò ergo, atque vt natura ipſa poſcebat inſtitutum eſt, vt puer die octauo circuncideretur, mater verò ingrederetur in ſanctuarium, illum Deo oblatura quadrageſimo. Nimirum circuncidebatur die octauo, vt qui iam non imperfectus fœtus, ſed homo vitalis eſſe cognoſceretur: deferebatur in templum quadrageſimo, vt qui magnum recens natorum periculum euaſiſſet, & roboratus iam eſſet, & ſapientiæ inditia præ ſe ferret: interim, vt mater ante diem circunciſionis immūda eſſet, iuxta dies ſeparationis menſtruæ, dies ſeptem iubebatur, quia id tempus eſt naturale menſtruæ purgationis, ita inter diem circunciſionis & delationis in templum, iubebatur manere in ſanguine purificationis ſuæ dies triginta, quia tot dies ſolet durare expurgatio iis quę mares pepererunt. Quod facilè intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri ſcripta ſunt. Atque hæc mihi de hoc dicta ſint, & factus iā eſt puer, & ad hoc peruenit fœmella quidē quadraginta & duobus diebus vt longiſſimè, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: maſculus verò vt longiſſimè in triginta diebus. vt plurimùm enim hoc tēpore, aut paulò breuiori, aut paulò longiori articulatio ipſis cōtingit. Nā & purgatio fit à partu vt plurimum in fœmellis quidē diebus quadraginta & duobus, atq; hæc tardiſſima eſt, & perfecta: vacauerit autem periculo etiam ſi in viginti quinque diebus purgetur: in maſculo verò purgatio fit diebus triginta, atq; hęc tardiſſima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam ſi in viginti diebus purgetur. hæc Hippocra-

Fœtus formationis tēpus.

Expurgatio à partu.

pocrates, quibus docet tempus formationis pueri reſpondere tẽpori purgationis matris, atque quia mares in vtero citius formantur quàm fœmellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citius eſſéque tempus formationis pueri, & purgationis eius quę marem pepererit, triginta dies. Quod attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit veriſſimum eſt, & iis quæ in lege Domini dicuntur maximè conſonum. Quod vero attinet ad tempus formationis maris & fœmellæ, & ad æqualitatem temporis formationis fœtus & purgationis matris, neque admodum firmum, neque certum eſt, ſed contingit ita, & aliter. Neque hoc latuit Ariſtotelem aut Hippocratem. *Nam Ariſtoteles capite tertio libri citati, ita inquit. Purgationes autem accidunt plurimis cũ conceperint ad tempus quoddã ſcilicet triginta dierum, maximè ſi concepta fœmina eſt, quadraginta ſi mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum conſequi volunt, quamquam non æquè ita diligenter eueniunt.* hæc Ariſtoteles. Locus haud dubie corruptus eſt, legẽdum enim triginta dierum, maximè ſi conceptus mas eſt: quadraginta ſi fœmina. Nã dicit tempus expurgationis à partu, æquale eſſe tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis. conſtat verò iuxta omnium ſententias longiorem expurgationem eſſe à partu fœmellæ, quàm maſculi. At verò Ariſtoteles non admodum certam eſſe, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: Quare neque formationis fœtus cum expurgatione à partu, adeo exacta erit æqualitas. Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, reſpondere tempori formationis. quamquam neque hic erit adeo certa æqualitas, vt neque in tempore toto prægnationis muliebris, neque in vllis eius partibus fir-

Expurgationis à partu maris & fœmellæ differentia.

mum quidquam ac certum eſt. Quapropter Ariſtoteles paulò infra inquit. *Mares magna ex parte circa quadrageſimum diem, dextro potius latere mouentur: fœminæ ſiniſtro, circiter nonageſimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hæc, & reliqua huiuſcemodi, vt differunt eo quod magna ex parte, & eo quòd magis minus accidit, ſic accepimus*. hæc Ariſtoteles. Hippocrates quoque libello de alimento, cùm recenſuiſſet multa variaque partus tempora, & formationis, motus, & æditus tempora & eorum, proportiones, adiecit, *Non eſt, & eſt*: inſinuans nihil eorum eſſe perpetuum, ſed quodcunque fieri, poſſe, ita aut aliter. verba verò Hippocratis ſunt hæc. *Ad figurationem ſoles triginta quinque, ad motum ſeptuaginta, ad perfectionem ducenti & decem. Alij tradunt, ad formam quadraginta quinque, ad motum ſeptuaginta ſex, ad exitum ducenti & decem. Alij ſic, ad formam quinquaginta, ad primùm ſaltem centum, ad perfectionem trecenti. Alij ſic, ad diſcriminationem quadraginta, ad tranſitum octoginta, ad elapſum ducenti quadraginta. non eſt, & eſt.* his verbis Hippocrates, vt in commentatione eius loci explicuimus, narrat multas Medicorum ſententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus fœtus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportione temporum, quibus illæ mutationes inſignes cōtingerent, eiſque narratis, dicit, nihil in illis eſſe perpetuum, ſed poſſe fieri quodcūq; illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro ſecundo de morbis popularibus ſectione tertia, eaſdem ſententias narrans. Nimirum, vt Ariſtoteles dicit, capite quarto citati iam ſæpè libri; cum cætera animalia omnia, ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiant cer-

Quo tempore fœtus in vtero mouetur.

tum enim pariendi tempus ſtatutum eſt ſingulis generibus)homini vni datum multiplex. Nam & ſeptimo menſe,& octauo, & nono parere poteſt, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaque conſenſu probatiſſimorum auctorum conſtat,neque partus muliebris, neque mutationum inſignium quæ fœtui accidunt, formationis dico, & motus, eſſe ſimplex & ſtatutum tempus, ſed varium & multiplex. Neque ſolum homini non eſt certum tempus horum,ſed neque ſexui vlli. Nulla enim eſt ſexui naſcendi differentia,ſiue inquam mas ſit ſiue fœmella. Nam tametſi Ariſtoteles dicit,fœminam ſępius in vndecimum menſem incidere quam marem,huncque ſæpius fieri ſeptimeſtrem, tamen experimentum repugnat:adeóque minus certi quidquam eſt in his rebus quàm veteres putarunt, vt noſtro ſæculo nata ſit fœmella haud dubiè quinquemeſtris, quæ adhuc viuit,pluſquàm duodecim iam annos nata, cuius gracilitas ac tenuitas, maior quàm mulieribus eſſe conſueuerit, indicat certam eſſe de eius ortu fidem, præterquam quod multis domeſticis, neque incuidenterquam quod multis domeſticis, neque inevidentibus argumentis conſtitit; vſque adeò in Phyſicis alterationibus vix quidquam eſt omnino aut impoſſibile, aut neceſſarium. Quid ergo,an nihil eſt in rebus quæ ad fœtus & puerperas ſpectant certum,ac firmum? ſanè nullum eſt tempus certum, quo mas aut fœmina figuram accipiat in vtero,neque quo moueri incipiat, neque quo in lucē exeat, neque quo mulier vtero gerens,ſtatim à conceptionis initio expurgetur, neque quo expurgetur quæ peperit, ſiue marem ſiue fœminā:ſed hæc omnia tempora,multiplicia & varia ſunt. Illud tamen certum eſt,mares citiùs figuram recipere,& mouendi vim quàm fœminas, & eas quæ mares

Vario tēpore muliier parere poteſt.

Puella quinquemeſtris.

conceperunt breuiores habere expurgationes, & eas quæ prægnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent),& eas quæ à partu. Horum omnium eadem eſt cauſa,humidior ſcilicet,frigidior, & excrementoſior natura fœminæ. Quoniam enim talis eſt:ex frigidioribus, & humidioribus principiis gignitur. Humidiora verò principia,ineptiora ſunt ad recipiendam figuram propriam,quàm ſicciora:frigidiora verò quàm calidiora ineptiora ſunt ad motum. Neceſſe eſt ergo fœminæ quàm mares tardius accipiant figuram,& moueantur: non tamen proinde & tardius edantur in lucem, ſed eiſdem temporibus quibus mares: Quia quanto tardius accipiunt figuram & mouentur, tanto poſtquam formata ſunt citius veniunt ad incrementum. Quod Hippocrates docuit ſecundo Epidemicôn, & rurſum ſexto. Sunt verò eius verba in calce ſectionis tertiæ libri ſecundi. *Quod citius diſcretum & motum eſt, augetur rurſus ſegnius;& in longius tempus.* In calce ſectionis ſecundæ libri ſexti dicit,*Concretum eſt,conſtitit citiùs, poſtquam motum eſt,deſinit,& tardius augetur,& pluri tempore.* Ariſtoteles hoc interpretatur de eo incremento,quod mares & fœminæ recipiunt,æditi iam in lucem vſque ad conſiſtendi ætatem. Monſtratum verò à me eſt in eius operis commentariis, de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt,poſtquam moueri cæperunt, vſque dum vtero exeunt. Quod vel ipſa auctoris verba apertè ſonant. Itaque etſi æquale tempus gerantur vtero, fœminæ verò tardius accipiunt figuram, & mouentur dictam ob cauſam. Atque ob eandem, quæ fœminas pepererunt diutius ſunt immundæ, & longiores habent purgationes. Nam cum mulieres humidiores, & excrementoſiores

Cur mulieres quæ fœmellã pepererunt diutius ſũt immundæ.

ſiores ſint quàm viri, & earum principia quàm ex quibus viri fiunt, conſtat ab iis etiam mulieribus concipi, quæ aut natura ſint, aut tunc fortè contingerit eſſe excrementoſiores. Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cùm verò non ſit idem ſtatutúmque tempus expurgationis omnibus, neque quæ mares, neque quæ fœmelias pepererint, ſit verò periculoſum minus durare expurgationem quàm natura poſcebat, & morboſum durare plus, neceſſe eſt tempus aliquod eſſe vltra, & citra quod naturalis non cenſeatur expurgatio. Id rectè dicit Ariſtoteles eſſe in ea quæ marem peperit, à viginti vſque ad triginta dies. Nam & experimentum ſubſcribit eius ſententiæ. Scire tamen expedit, iis quæ pepererunt duplicem ex vtero vacuationem ſuccedere primam ſanguinis copiosè fluentis, vt ſingulis menſibus mulieribus ſolet: ſecundam aliorum excrementorum cum exiguo ſanguine fluentium paulatim. vtraque eſt ei quæ marem peperit, breuior. Eſt verò ſecunda cum longiſſima triginta dierum, prima ſeptem. Hanc ob cauſam iuſſit Deus eam quæ peperit marem, eſſe immundam diebus ſeptem, & octauo circuncidere puerum, vt iã vitalem, mox triginta diebus expurgari: iis exactis ingredi in ſanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hîc dubitare. Si ſeptem ſolùm diebus erat futura in ſeparatione quæ marem peperiſſet, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quî fieri poterat, vt oblatio pueri non ante quadrageſimum à partu diem ageretur? Videtur enim futura die trigeſimo & ſeptimo. At verò conſueuiſſe eſſe quadrageſimo communis omnium ſententia eſt, & Eccleſia Sancta id teſtatur, feſtũ purificationis MARIAE celebrans ſecundo Februarij, qui eſt quadra-

Puerperorũ vacuatio.

Feſtum purificationis.

geſimus à natali Domini. Quidam reſpondent rationem computandi eſſe, vt dies primus detur partui, ſeptem ſequentes ſeparationi, mox alius circunciſioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verùm hoc non eſt conſentaneum. Primum quia circunciſio incideret in diem nonum, atque circunciſionis feſtum ſecundo Ianuarij celebraretur, potius quam primo: deinde quia pueri circunciſio non prohibet matrem eadem die expurgari. In Græcis codicibus iuxta verſionem ſeptuaginta interpretum, quam ſequutus eſt Diuus Auguſtinus, legitur. Ipſa verò manebit triginta tribus diebus in ſanguine mundo ſuo. Quæ lectio eleuat dictam dubitationem. nam ſeptem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philoſophi, vt ex dictis conſtat, triginta dierum cenſent eſſe maximè legitimum tempus expurgationis ei quæ peperit marem, dicemus præcepiſſe Deum vt mulier antequam in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi ſeptem dies ob expurgationem primam, triginta ob ſecundam, tres inſuper propter infantem: ne ſcilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta verſionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere ſolitas domi dies triginta tres poſt ſeptem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Moſem verò præcepiſſe manere diebus triginta, inſinuantem illos eſſe purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratiſſimus eſt ab omnibus Medicis, cenſetúrque habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit fœminam, expleré voluit Deus duos quadragenarios antequàm in ſanctuarium ingrederetur,

vtpo-

vtpote duplo longiori indigentem expurgatione. Ob ídque dedit expurgationi primæ duas hebdomadas, ſecundæ dies ſexaginta ſex, vt coniunctis vtriſque fierent octoginta, qui duobus conſtant quadragenariis: qui numerus imperfecto & fœmineo ſexui maximè congruit, vt vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma eſt, binarius principium diuiſionis, & materia. Ego itaque diuinam ſequutus auctoritatem, eam quæ marem pepererit, profluuio muliebri vocato, aut vllo alio morbo teneri hanc ob cauſam non cenſeo, niſi diem quadrageſimum euacuatio ſuperauerit, neque eam quæ fœminam, niſi octogeſimum. Etiam ſi Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rurſus libro primo de morbis muliebribus dicat, longiſſimam expurgationem eius quæ pepererit marem eſſe dierum triginta, & eius quæ fœminam quadraginta duorum.

Vnitatis perfectio. Binarij imperfectio.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De Lepra.

» CAPITE decimotertio Leuitici. *Lo-*
» *quutúſque eſt Dominus ad Moyſen &*
» *Aaron dicens, Homo in cuius cute & car-*
» *ne ortus fuerit diuerſus color, ſiue puſtu-*
» *la, aut quaſi lucens quippiam, id eſt plaga*
» *lepræ, adducetur ad Aaron ſacerdotem, vel ad vnum-*
» *quemlibet filiorum eius, qui cum viderit lepram in cute,*
» *& pilos in album mutatos colorem, ipſámque ſpeciem le-*
præ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ eſt,
& ad arbitrium eius ſeparabitur. Si obſcurior fuerit le-
pra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia ſca-

bies eſt. Lauabitque homo veſtimenta ſua & mundus erit.

Immũditiei vitanda præcepta. Quandoquidem præceperat Deus tantopere immunditiem omnem vitare, corporalem quidem & externam, quo ſignificaret multo magis immunditiem omnem vitandam eſſe,& amandam conſcientiæ puritatem,cibos omnes immundos interdixit,permiſit verò mundis vti:& quod ad corporum affectiones pertinebat,eorum qui morbis tenerentur permittens conuictu vti,eos qui non tam morbis, quàm immunditiis,vt leproſos homines,& gonorrhea, ſiue profluuio ſeminis laborantes, & mulieres quibus fluerent menſtrua,iuſſit ſeparare: eos quidem qui eſſent ſuſpecti recludere, apertè immundos ab aliorum cetu ſeparare,& extra caſtra reiicere. Quæ omnia plena ſunt magnis miſteriis.Significant enim omnia hæc quę vitare Deus iubet, prauas animorum affectiones, quas oportet veri Dei cultores cauere. Et ille quidem populus quibus lex in ſcriptis tradita eſt, corporalia illa & externa obſeruabat: nos verò quibus, non ſoluta, ſed adimpleta traditur, ſequentes potiùs ſpiritũ quàm litteram, intelligimus omnem animi immunditiam vitandam, & conuictum cum immundis. Summa verò rei eſt, vitare debere omnem turpitudinem, & immunditiam.

Paſſiones corporum duplices. Atq; cum ſint duplices corporum paſſiones, quædam quæ actiones lædunt, ac proinde morbi propriè ſunt,atque ita affecti, ægrotantes,vt febris,pleuritis,phrenitis,& lethargus:quædam quę non tam morbi, quàm turpitudines quædam ſunt, quia non tam lædunt actiones, quàm pariunt fœditatem quandam,vt lepra,& gonorrhœa,& profluuium menſtruum,morbos non iuſſit Deus deuitare, ſed deformitates & turpitudines. fortaſſe quia vbi pura conſcientia

ſcientia eſt, infirmitates & morbi nihil lædunt. Hippocrates libello de affectionibus ita inquit. *Lepra, & pruritus, & ſcabies & impetigines, & vitiligo, & alopecia à pituita fiũt. ſunt autem talia turpitudo magis quàm morbi.* Itaque hãc ob cauſã lex hæc lepræ lata eſt. Vitia cutis quæ fœditatem afferunt, ſunt in triplici genere: maculæ enim ſunt, aut vlcera aut aſperitates, aut duo horum, aut omnia ſimul. Vitia coloris ſeu maculæ, vocantur Græcis leucæ, & alphi, Latinis viteligines ſeu morpheæ, Arabibus guadà ſeu alguada. Hæc cũ ſummam tenent cutem, nihil adiiciunt aliud, ſed ſunt ſolum maculæ, alba, aut nigra vocatúrque viteligo alba, aut nigra: cum altius partem tenent, mox adiiciunt aſperitates exiguas furfuri ſimiles, & vocatur pſora, Latinis ſcabies: aut maiores ac velut ſcamas, & vocatur Græcis lepra, Arabibus barràs, ſeu albarràs, & hæc quoque eſt alba aut nigra, vt fit à pituita ſalſa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra eſt vocatur lepra, quæ alba lychen ſeu impetigo. quæ eadem vocatur aliis lepra volatilis, quia ſerpit, videtúrque volare per partes. Si non ſolùm tenetur cutis altiuſculè, ſed etiam venæ & caro, fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò, & vulgus, vocant hunc lepram, albarrás nigrum. dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eundem morbum cum tenet crura, vt ſæpe ſolet. Itaque leucæ ſeu alphi, ſeu viteligo, ſeu morphea, ſeu guadà, & ſcabies ſeu pſora, & lychenes, ſeu impetigines, ſeu volatilis lepra, ſeu barràs album, & lepra ſeu barras nigrum, & elephas ſeu lepra vulgo vocata, & Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus ſunt, fiúntque alia ex aliis, intentione & remiſſione diuerſa. naſcuntúrque ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc

Viteligo.

Scabies.

omnia vitia communi appellatione, vbi ingraueſcentia recedunt à ſimplici ſcabie, vocantur lepræ genera, & iudicium ferre quàm grauis ſit aut ſecus ea infectio, eſt diſcernere inter lepram & lepram, quod ad ſacerdotem pertinebat, ac nunc quoque ſpiritualiter pertinet. Deſcribuntur ergo hîc quædam notæ, quibus diſcerni poſſint qui grauiter, & qui leuiter infecti ſunt: & qui facilè curentur, aut curationem non admittant: vt qui ſimplici tantum ſcabie depræhenderentur laborare, mundi iudicati dimitterentur: quos ſpes eſſet fore vt mundarentur, recluderentur, aut ad arbitrium Sacerdotis (hoc eſt quantum ſacerdoti videretur eſſe ſatis) ſepararentur: qui iam eſſe viderentur deſperatæ emundationis, omnino ſepararentur & reiicerentur extra caſtra. Tria ſigna ſcribuntur hîc maligni vitij, & ob quod oporteret ita affectos homines ab aliorum conſortio ſeparari: quæ eadem apud Medicos ſcripta reperias, & cauſas habent naturales. Duo eorum ſunt lychenum, ſeu lepræ volatilis, ſeu albarras albæ, ſeu alphi, quem maligniorem eſſe, quàm Leucem dicunt: pilos qui ex leproſa cute naſcuntur in album mutari colorem, & ipſam lepram humiliorem reliqua cute. Tertium eſt viteliginis albæ, ſeu alguada. ſeu leucæ, quæ plerunque leuius malum eſt, aliquando verò etiã eſt grauius, & fit alphis. Illud eſt maculam dilatari ac creſcere, ac tranſire in cute priores terminos, hoc eſt amplificari, ac extendi vitium illud, Apud Auicennam quoque reperias hæc eadem ſcripta capite nono tractatus ſecundi, ſen. ſeptimæ, libri quinti, his verbis; *Ambiguum verò eſt differentia inter alguada quæ eſt morphea alba, & albarras malam. & differentia quidem inter vtraſque eſt, quod pili oriuntur ſuper alguada, & ſunt pili nigri & flaui, & naſcuntur ſuper albarras, albi*

Lepra.

Tria ſigna maligni vitij.

Indicia vitij.

alii: & eſt cutis magis depreſſa, & vehementius defoſſa quàm cutis reliqui corporis. paucis interpoſitis in eodẽ capite dicit, *Quoniam de morphæa (hæc eſt viteligo, ſeu guada) quædam eſt vehementis elongationis à colore corporis, & de ea eſt quæ eſt propinquior ei, & eſt magis ſalſa. Et in ea quæ eſt ſubmerſa & non rubet, neque ſanguinem emittit (hæc ſunt ſigna peßimæ viteliginis, & lepræ iam malitia æqualis) & eſt vehementis dilatationis capiens locum magnum, non eſt ſpes, & ſimiliter illa quæ omni hora incipit in additione.* Ecce vt Auicenna deſcribat his eiſdem ſignis peſſimũ albarras album, hoc eſt malignos lychenes, ſeu album, ſeu lepræ quoddam genus, & malignam morpheam, aut leucem, quæ in malignitatem lepræ iam abiit. Porrò lucidum candorem notam eſſe lepræ, conſtat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, vbi dicitur, *Egreſſus eſt ab eo leproſus quaſi nix.* Cauſas horum non eſt difficile inuenire. Cum enim lychenes illi maligni à ſalſa pituita naſcantur, ſola vel cum atrabile miſta, neceſſe eſt vbi partis temperies admodum labefactata eſt, & in pſius excrementi naturam velut mutatã, ſalitam admodum eſſe cutem, & ac proinde ſiccam & contractam, ac reliqua cute quę ſana eſt humiliorem. Porrò, cum orta atteſtentur iis ex quibus oriuntur, vbi cutis ob pituitam ita erit facta candida, vt ipſum ſubſtantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoque ex ſeſe naſcentes candidos reddet. Quòd morphea, ſeu viteligo maligna creſcat, eadem cauſa eſt quàm Auicenna quoque poſt nuper citata verba appoſuit, ita dicens. *Et ſimiliter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius eſt fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad ſuam ſimilitudinem, & propter illud eſt mala valde.* Ex dictis facilè intelligentur præ-

ſcripta verba, poterúntque explicari phyſicè. Afferri iubet ad ſacerdotem quemcunque cui mutatus ſit cutis color, aut innatæ puſtulæ aut quaſi lucens quidpiá, quaſi ſcilicet fulgentes furfures, aut ſcammæ. Nam hæc omnia poſſunt eſſe initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cum viderit ſacerdos in cute lepram talem, vt pili qui inde naſcantur, in album mutati ſint colorem, & ipſa lepræ ſpecies ſit humilior cute & carne reliqua, ſeparari hominem, quia plaga lepræ eſt: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantùm lucens quidam candor in cute, neque tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineant colorem priſtinum, nõdum conſtat malignum eſſe vitium. Verùm quia ſæpe ab iis initiis proceditur in malignum, non vult eum mox dimitti vt mundum hominem, ſed recludi hebdomadam, eáque exacta ſacerdotem conſiderare, an vltra creuerint, & maculæ dilatatæ ſint: ſique non creuerint, rurſum recludi aliam hebdomadam, qua rurſum exacta, ſi obſcurior fuerit lepra, neque creuerit in cute, hoc eſt non ſe dilatauerint maculæ, & ſigna lepræ facta ſint obſcuriora, ſcire iubet lepram veram non eſſe, ſed pſoram, ſeu ſcabiem, ac proinde dimitti hominem lotis veſtimẽtis. Mundus enim eſt, hoc eſt, non eſt leproſus, ſed ſcabioſus ſolùm, quod leue eſt, & ſolo veſtium mundiſſimarum, linearum & lanearum, vſu, & probo victu liberabitur. præmiſſe, ſi opus ſit, aliqua corporis euacuatione additur dictis.

Scabiei remedia.

Quoſi ſi poſtquam à ſacerdote viſus eſt, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immuditiæ condemnabitur.

Peſſimum eſt cum morbi alicuius exordia ſeſe inſinuauerint antea, quæ poſtea deſtitiſſe viſa fuerint,

homi-

hominem in eum ipſum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatum, & in eũ propenſionem ſignificat, ſubeſſéque in vitioſa corporis natura morbi velut radicem. Morbus verò in quē corpus valde propenſum eſt, facilè abit in habitum. Meritò ergo immundus & leproſus cenſetur, cui mũdato iam ſemel, lepra redit. Quia veriſimile eſt, id nō ex prauo victu, quo paulò ante vſus fuerit, homo, aut leui aliqua occaſione, ſed ex firmata in corpore Cacochymia naſci. Itaque vt incrementum macularum, ita & repetitio, ſuſpectum & malum ſignum eſt, cenſetúrque meritò, quæ ſemel repetiit, ſępè repetitura lepra, neque vnquam futurus homo tutus ab immunditia. quare immunditiæ condemnabitur. *Recidiua malum.*

Plaga lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem, & videbit eũ, cúmque color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoque caro viua apparuerit, lepra vetuſtiſſima iudicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit ergo eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicuę immunditiæ eſt. Si autem efloruerit diſcurrens lepra in cute, & opperuerit omnem carnem à capite vſque ad pedes, quidquid ſub aſpectum oculorum cadit, conſiderabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſſima iudicabit, eo quod omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc ſacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur. Caro enim viua, ſi lepra aſpergitur immunda eſt. Quod ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totum hominem opperuerit, conſiderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet.

Duo alia præter dicta deſcribuntur hîc lepræ ſigna: alterum vetuſtiſſimæ & incurabilis, ac proinde perſpicuæ immunditiæ: alterum mundiſſimæ *Duo alia ſigna lepra.*

ac facillimæ ſolutu. peſſimum in lepra eſſe dicit, *ſi caro viua ſit aſperſa lepra*, hoc eſt, ſi non ſolum in cute ſit maçula alba, aut lucens cum ſcammis, & ea ſit humilior reliqua cute, ſed etiam ipſa caro viua ſub cute ſit ſimiliter infecta, ſit ſcilicet alba, & modum ſubſtantiæ carneæ amiſerit. Id verò lepræ vetuſtiſſimæ & cuti inolitæ eſſe conſtat, quia non ſolùm fit pituita ſalſa excreta ab expultrice vi in cutem, ſed ſubiecta etiã carne in vitioſi ſucci naturam mutata. Grauius ergo eſt hoc, quàm cutem humiliorem reliqua cute fieri, & ca pilos candidos. Quia ea infectione ſolius cutis fieri poſſunt, grauius verò eſt infectam etiam eſſe ſubiectã & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipſa ſubiecta caro ſit leproſa, iubet Auicenna citato capite explorare puncta acu carne. *Si enim* (inquit) *punctura acu extrahit ſanguinem, eſt guadà* (*ea eſt vt diximus leuior affectio*) *ſi non ſanguinem, ſed humiditatem aquoſam eſt barràs, & hoc* (inquit) *non ſanatur.* Rurſum explorare iubet fricatione, dicens, *Et iterum quæ rubet poſt fricationem, eſt ad ſpem decliuis, & ad hoc vt ſit morphea: & quæ non rubet per eam, eſt mala.* Nimirum vbi ſubiecta caro eſt munda, acu ſanguis extrahitur, & fricatione allicitur in cutem: vbi verò ipſa viua caro eſt ſecundum ſuæ ſubſtantiæ modum mutata, velut etiam in iis qui vocantur Leucophlegmatici, extrahitur Ichor quidam, ſeu ſanies aquoſa, & cutis fricata non rubet. Talem dicit Auicenna non ſanari, qui hoc loco dicitur eſſe non recludendus, quaſi qui ſaneſcere facile poſſet, ſed contaminandus, hoc eſt ſeparandus, quaſi contaminatus, quia apertæ immunditię eſt. Hoc idẽ docuit Paulus Aegineta libro quarto capite quinto, docens diſtinguere leucem medicabilẽ ab immedicabili. qui locus mihi videtur eſſe corruptus, & ex

Exploratio lepræ.

Leucophlegmatici.

dictis

dictis facile poſſe reſtitui. Ita enim legitur. *Huius notæ & ſignificationes ſunt huiuſmodi: Acu pungito in ſuperficie cutis leucem non vltra cutem, quod ſi non ſanguis exeat, incurabilis non eſt morbus: ſin lacteus quidam humor profluit, curationem non admittit. Vel laneo paniculo aſpero ipſam perfrica: quod ſi rubicundior fiat, curari poteſt: ſi in eodem colore manet, incurabilis eſſe cenſenda eſt.* Vides vt Paulus eadē dicat de leuce, quæ Auicena de guadà & morphea. legendum vero eſt haud dubiè, vbi, quod ſi non ſanguis exeat, quòd ſi ſanguis exeat. Nam curationem admittētis lepræ eſt exire ſanguinē: non admittentis, exire lacteam, aut aquoſam humiditatem. Eſt autem in Græco facillimus lapſus, & emēdatio etiam. nam pro *εἰ μὴ* legendum *εἰ μὲν*. Hæc eadē ſigna curabilis & incurabilis alopeciæ ſcripſit Galenus primo de compoſitione ſecundum locos. Rectè autem monet Paulus, ne multum figatur acus vltra cutem: ita enim nulli non exierit ſanguis, ſed ſatis magnum ſignum erit firmatæ iam lepræ, transfixa cute ſanguinem nullum exire. Auicenna itaque hac in parte ſequutus eſt Paulum. Vterque autem hac in re mihi videtur errare, quòd velut leuius quiddam & minus malum commemorent, ſanguinē pūcta acu à cute non exire, quàm pilos fieri albos: cum tamen hîc Propheta Moſes grauius eſſe oſtendat, dicens, *Cum color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoque caro viua apparuerit.* Commemorat enim hoc poſtremò velut omnium grauiſſimum: atque in initio capitis, eos quibus cutis alba, & humilior reliqua, & dealbati eſſent capilli, ſeparari iuſſit ad arbitrium ſacerdotis: nunc verò adiiciens, *Et caro viua apparuerit*, dicit, *Contaminabit eum, quia aperta eſt immunditiæ*: tanquam grauius quiddam dicens. Pau-

lum verò & Auic. contrarium inſinuaſſe conſtat, quia infixa acu ſanguinem non exire tribuit Paulus leuce, Auicenna guada & morpheę: capillos albos fieri Paulus tribuit alpho & Auicenna barràs conſtat verò leucem quam alphum apud Paulũ, & guadà quam barràs apud Auicennã, leutorem eſſe morbum: atque leucẽ Pauli eſſe guadà Auicennæ, & alphum barràs. Nos verò ſequuti veritatem dicimus, in his omnibus vitiis cutis, quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur, minus eſſe graue mutari colorem ſolius cutis, quàm capillorum etiam. grauius verò quam vtrunque, ipſam iam viuam carnem lepra reſperſam eſſe, ita vt transfixa cute ſanguis nõ exeat, & fricata cute non appareat rubor. Mundiſſimæ lepræ ſignum eſſe dicitur, cum lepra diſcurrens per totum corpus, operit totam carnem à capite vſque ad pedes, quidquid ſub aſpectum oculorum cadit. Quod ſanè, vt eſt veriſſimum, ita naturali quoque rationi eſſe conſentaneum facile intelliget, quicunque medicinæ tantillum deguſtauerit. *Excremẽta quãdo debeant eſſe copioſa.* Nam quanto excrementa abundantius extrorſum per cutem emittuntur, tanto internas partes minus poſſunt lædere, & tanto maior naturalis facultatis potẽtia ſignificatur. In vitioſis ergo corporum diſpoſitionibus & cacochymiis, exigua quædam in cute efflореſcere, ſignum malum eſt, quia impotentia expultricis ſignificatur, & vt cauſa, parum confert, parum enim eſt quod corpore exit. Quare merito timetur malè partibus altioribus. Vbi verò contrà, plurimum eſt quod extra cutem traditur vndique à capite ad pedes totũ interius corpus manere purũ eſt conſentaneum. perinde accidit in vocatis variolis, & morbillis, ſcabie, & aliis quibuſuis exãthematis. Nihil enim potius cẽſent medici, quã vt pro multitudinis ratione, aut cacohymiæ,

cohymiæ,abundanter erumpant. In hanc ſententiam ſcripta ſunt quamplurima ab Hippocrate multis in locis apertiſſimè verò,& quod ad locum præſentē maxime facit,ſcriptum eſt libro ſecundo Epidemicôn,ſectione ſecunda his verbis,*Sed & quæ ſub cutem abſcedunt foras tubercula,velut putreſcentia & quæ ſeparātur aut vlcus,aut eiuſmodi puſtulæ,aut ſcammæ, aut defluuium capillorum viteligines,lepræ aut eiuſmodi , quæ abſceſſus ſunt aceruatim fluentes , & non ſemirepentes.* His verbis Hippocrates docet,has omnes excretiones excrementorum in cutem eſſe debere copioſas , non ſemiſientes,quia per copioſas excretiones manet mūdum interius corpus. Vides vt hæc omnia præterquā quod morborum animi curationi recte accommodantur,ſunt etiā phyſicè ſcripta,vt etiā quæ ſequūtur.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum eſt, & ſanatum,& in locis vlceris cicatrix alba apparuerit, ſiue ſub ruffa adducetur homo ad ſacerdotem:qui cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua & pilos verſos in candorem,contaminabit eum:plaga enim lepræ orta eſt in vlcere.Quod ſi pilus coloris eſt priſtini,& cicatrix ſubobſcura,& vicina carne nō eſt humilior,recludet eum ſeptem diebus,& ſiquidem creuerit,adiudicabit eum lepræ: ſin autem ſteterit in loco ſuo, vlceris eſt cicatrix,& homo mundus erit. Caro autem & cutis quam ignis exuſſerit , & ſanata albam ſiue ruffam habuerit cicatricem, conſiderabit eam ſacerdos,& ecce ſi verſa eſt in alborem, & locus eius reliqua cute eſt humilior,contaminabit eū, quia plaga lepræ orta eſt in cicatrice. Quod ſi pilorum color non fuerit immutatus, neque humilior plaga carne reliqua,& ipſa lepræ ſpecies fuerit ſubobſcura, recludet eum ſeptem diebus , & die ſeptimo contemplabitur : ſi creuerit in cute lepra, contaminabit eum:

ſin autem in loco ſuo candor ſteterit non ſatis clarus, plaga combuſtionis eſt & ideirco mundabitur, quia cicatrix eſt combuſturæ.

Nihil hîc aliud dicitur noui, quam ſolere in iis qui parati ſunt ad lepram, occaſionem præſtare gignendæ illius vlcera, ſiue quæ ſpõte ſint nata, ſiue quæ iniuſta, eo quòd ſoleat cicatricibus innaſci. Neq; mirum, quia ſponte naſcuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos ſuccos in eas miſſos, & quæ ſemel vlceratæ ſunt, etſi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipſa vlcera ſolent ſæpe in ipſis partibus nouari, & materia lepræ in eandem partem emergere. Orta verò lepra eaſdem notas habet quas in reliquis partibus; nimirum macula ſerpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidum, veræ, ac malignæ lepræ notæ ſunt: contraria, mundæ ſcabiei. Quanquam enim in magnis profundorum vlcerum cicatricibus nullus pilus oriri ſoleat, eo quòd non cutis, ſed velut cruſta & callus innaſcatur: tamen in ſponte naſcentium vlcerum cicatricibus tenues cutes fieri ſolent, taléſque vt, niſi corpora ſint cacochyma, nullæ maneant maculæ, & omnia vlcerum veſtigia euaneſcant. Quare talibus cicatricibus innaſcitur pilus, vt cuti reliquæ. Conſiderandum vero hactenus, cum notas lepræ ſcriberet, non niſi candidæ maculæ meminiſſe, nunc verò dicere, Et in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, ſiue ſubruffa. Illud nomen ſubruffa, omnes interpretantur quaſi dicatur ſubrubra: atqui macula lepræ in reliqua cute candida fit, in cicatrice vero relicta ex vlceribus ſponte ortis fit aliquãdo ſubrubra, eo quòd ſanguis quò pars nutritur, malè ob eius debilitatem mutetur, quæ cauſa macularum eſt.

Nota lepræ.

Cicatrix depilis.

Cicatrix rubet.

Vir ſiue mulier in cuius capite aut barba germinauerit lepra,

lepra, videbit eos ſacerdos, & ſi quidem humelior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus ſolitóque ſubtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ eſt. Sin autẽ viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni & capillum nigrum, recludet eos ſeptem diebus & die ſeptimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus ſui coloris eſt, & locus plagæ carni reliquæ æqualis, redetur homo abſque loco maculæ, & recludetur aliis ſeptem diebus. Si die ſeptimo viſa fuerit ſletiſſe plaga in loco ſuo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotiſque veſtibus mundus erit. Sin autem poſt emundationem rurſus creuerit macula in cute, non quæret amplius vtrum capillus in colorem flauum ſit commutatus, quia apertè immundus eſt. Porrò ſi ſteterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem ſanatum eſſe, & confidenter eum pronunciet mundum.

Eadem ratio eſt dignoſcendi malignam lepram ab ſcabie munda in capite & barba, & in aliis corporis partibus: Nimirum quæ humilior eſt reliqua cute, & capillorum mutat aſpectum, & ſeſe effundit ac ſerpit, maligna eſt: aut etiam quæ cum videretur eſſe munda, rurſum emergit, redit, & ſerpit. Quæ contraria prorſus habet, nullatenus eſt maligna, vt certè de alia etiã lepra dictum eſt. Illud ſolum intereſt, quòd in reliquis partibus, lepra affectæ cum ſunt, pili mutantur in albos, in capite & barba in flauos & tenues. Huius cauſa eſt, quod capitis lepræ innaſci ſolent achores, & ceria vocata medicis vulgò ac quibuſdam etiam Arabum medicorum vocatur tinea. ſunt verò vlcuſcula quædam manantia ſuccum quendam liquidiori melli ſimilem: quod apertè indicat tali etiam ſanie imbutã eſſe illis capitis cutẽ. Merito ergo tales inde capilli naſcuntur, tenues inquã & flavi, vt certè è reliquis parti-

Indicium malignæ lepræ.

Achores

bus quæ ſalſa pituita imbutæ ſunt naſcũtur albi. Cauſa illius ſaniei, eſt bilis flauæ tenuis cum ſalſa pituita per miſtio, aut etiã cum portione aliqua atræ bilis. Res eſt certè experimẽto cognita, iis mulieribus pręcipuè quę tinea laborauerint, auro ſimiles capillos oriri.

Vir ſiue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos ſacerdos, ſi deprehenderit ſubobſcurum alborem lucere in cute ſciat non eſſe lepram; ſed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Viteliginu à lepra differẽtia. Hic ſtatuitur differentia inter maculam ſimplicem coloris candidi, eam ſcilicet quam viteliginem albam vocant Latini, & Arabes guadà, & inter lepram; aut deteriorem corporis infectionem, hoc eſt, prauos lychenas, lepram peculiariter vocatam, & elephantem, qui lepra eſt deterior, & achoras: nimirum vbi nihil aliud eſt quàm candor quidam ſubobſcurus, lucens in cute, neque ſcilicet humilior eſt plaga reliqua cute, neque pili enaſcuntur albi, neq; tenues & flaui, neq; ſerpendo creſcit, hæc eſt viteligo & non lepra, & homo mundus eſt.

Vir de cuius capite capilli fluunt, & caluus & mundus eſt, & ſi à fronte ceciderint pili, recaluaſter & mundus eſt: ſin autem in recaluitio, ſiue in recaluatione, albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc ſacerdos viderit, haud dubiè eum lepræ condemnabit, quæ orta eſt in caluitio.

Caluities. Caluities quædam naturalis diſpoſitio eſt, quædam præternaturam & ex morbo orta. Quæ naturalis eſt, fit ob ſiccitatem cutis tegentis ſynciput. Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ naſcuntur, ita neq; ex dura & cruſtę ſimili facta cute naſcũtur vlli pili. Et ij ipſi qui inerãt deficiente humore areſcũt, extenuantur ſecundum radices, & excidunt. Eam verò

eſſe

eſſe cauſam naturalis caluitiei conſtat, ſiquidem contraria cauſa nunquam caluescunt neque pueri, neque mulieres, neque eunuchi, quibus ſcilicet humiditas temperamenti redundat. Cauſam qua quibuſdam ea cutis pars ſicceſcit, Hippocrates ſexto Epidemicôn ſectione tertia, reiicit in cerebrum, quod ſcilicet quibuſdam extenuetur eo loco conſiſtens ſubſtantia cerebri, fiátque minor quam vt tangere poſſit oſſa, & id accidere poſſe iuxta frontem, vbi anguſtior cerebri pars eſt: in aliis capitis partibus non ita. Atque ob id ſecundum ſynciput fieri caluitiem. Certè probabile eſt, quibus exterior anterioris capitis pars ſiccior eſt, eſſe etiam & interiorem ſicciorem, ac proinde contractiorem, & oſſa minus attingere, atque ea rurſum cauſa fieri oſſa, & per ea cutem aridiorem: non tamen neceſſarium eſt. Mille enim inæqualitates temperamenti, ſecundum exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Eſt tamen ſemper naturalis caluitiei cauſa, naturalis ſiccitas, & durities cutis ſyncipitis. Ob id, quibus ea pars ſiccior eſt, ſeneſcentibus fit caluitium. nimirum ſeneſcentibus naturaliter ſubrepit partium ariditas. Quæ verò fit præter naturam, & ex morbo, aliquando quidem vocatur à medicis caluities, velut in aphoriſmo trigeſimiquarto libri ſexti, vbi dicitur, *Quibus caluis varices fiunt magnæ, ij rurſus capillati fiunt.* Ibi enim de præter naturam caluis ſermonem haberi conſtat, vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admittit. Raro verò vocatur id caluitium, ſed alopecia, aut ophyaſis. Alopecia quidem ſi ſecundum ampla loca, ophyaſis ſi circulatim excidât pili. Fiunt hæc ob vitioſos ſuccos corrumpentes radices capillorũ. Atqui in malignitatẽ, aut abundantia eorum ſuccorum magna

Caluitiei nõ obnoxij

Alopecia.

Ophyaſis.

differentia eſt ſecundum magis aut minus. Eſt aliquando tanta, támque maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ ſpecies annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potius nota ſignificatur, quam maculis in depili parte obortis albis vel ruffis. Eæ enim ſignificāt cutis infectionem à ſalſa pituita, aut à bile ea quæ ſolet facere achoras, quas in lepris etiam eſſe diximus. Has ipſas notas cacochymiæ in alopecia recenſet Galenus primo de compoſitione pharmacorum ſecundum locos capite primo, quod eſt de alopecia, caluitie & ophyaſi, his verbis. *Quales autem ſint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognoſces: aliquibus mutata albidior apparet aliquibus nigrior, aut palidior.* Duobus ergo modis fieri poteſt vt homo caluus ſit, & immundus, aut quod ipſemet ſuccus prauus qui lepram parit, capilos corruperit, quod in malignis alopeciis euenit, vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta ſit lepra. Vtrumuis fiat, ſignificabitur maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, eſt, eum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum eſſe hominem, atque ſi ſolum excidant à fronte vocari recaluaſtrum, non tamen ob id immundum eſſe: ſi verò in caluitie, aut recaluatione albus vel ruffus color ſit exortus, lepræ eſſe ſignum, quæ orta ſit in caluitio.

Duobus modis homo ſit caluus.

Quicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium ſacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit. Omni tempore quo leproſus eſt ac immundus, ſolus habitabit extra caſtra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto capite primo, vbi de victu agit laborantium ele-

elephante, quæ quidem eſt peſſimæ lepræ ſpecies, cuius hæc ſunt verba: *Quoniam autem in contagioſis eſt hac paſsio non minus quam peſtis, habitandum iis eſt longiſſimè ab vrbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui ſi fieri poſsit, etiam inde tranſeundum in loca proxima, & ob ſe ipſos, & ob alios, qui, vt par eſt, ibi erunt cum minori malo. Nã & ipſi conueniẽtiori fruentur aere, & non communicabunt aliis malum.* Hæc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi ſunt ab vrbibus in vicos, ſeu villas quæ loca ſunt minus frequentia habitatoribus recedant. Atque adeo ſi fieri poſſit, etiam inde abeant in proximos agros, idque faciant, ſui & eorum quos eis eſt neceſſarium adeſſe gratia. Nimirum morbus eſt contagioſus non minus quàm peſtis. In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipſi fruuntur meliori aëre, & malum iis qui illis neceſſario adſunt (non enim poſſunt ab omnibus deſtituti viuere) minus communicant. Hoc eodem conſilio in peſtilenti tempeſtate, homines primum recedunt à frequentiſſimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, ſeorſum alij ab aliis. Huc etiam ſpectant quæ Moſes hoc loco præcipit. Nimirum, quædam horum oportet leproſos agere ſui gratia, quædam aliorum, quædam vtrorunque. Sui quidem gratia habere veſtes diſſutas, & nuda raſáque capita, vt expirarent putidi vapores: gratia verò aliorum, habere os contectum veſte; & clamare ſe contaminatum, & ſordidum. quia nullo modo magis poteſt hominem inficere homo immundus, quam expiratione quæ per hos agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, ſi qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumq; verò gratia, habitare extra caſtra.

Veſtiendi & viuẽdi ratio.

Veſtis lanea ſiue linea, quæ lepram habuerit in ſtamine, atque ſub tegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle confectum eſt, ſi ſit alba vel ruffa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, oſtendéturque ſacerdoti. Qui conſideratam recludet ſeptem diebus, & die ſeptimo rurſus aſpiciens, ſi deprehenderit creuiſſe, lepra perſeuerans eſt. pollutum iudicabit veſtimentnm, & omne in quo fuerit inuenta & idcirco comburetur flammis. Quod ſi eam viderit non creuiſſe, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra eſt, recludétque illud ſeptem diebus aliis, & cum viderit faciem quidem priſtinam non reuerſam, nec tamen creuiſſe lepram, immundum iudicabit, & igne combure. eo quòd infuſa ſit in ſuperficie veſtimenti, vel per totum lepra. Sin autem obſcurior fuerit locus lepræ poſtquam veſtis eſt lota, abrumpet eum, & à ſolido diuidet. quod ſi vltra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant lepra volutilis & vaga, debet igne comburi. ſi ceſſauerit, lauabit aqua ea quæ pura ſunt ſecunda, & munda, erunt

Si verè dictum eſt á Paulo, lepram, in morbis contagioſis eſſe non minus quàm peſtem, ſiquidem videmus peſtis ſeminaria, veſtibus, domibus & cubilibus, & etiam ſupelectilibus quibuſcunque hærere conſueuiſſe (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) conſtat & lepram poſſe, & veſti hęrere & domui, eſſéque poſſe, & domum, & veſtem, vt peſtilentem, ita & leproſam. Verum domum aliquã duobus modis euenit eſſe peſtilẽtem. Aut enim ipſa ex ſe ſeparata eſt ad gignendum eum morbũ, læditque incolas, velut domus male perflabiles, & quę ſimiles ſũt ſuffocatis tuguriis: aut ipſa quidẽ domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarũ qui laborauerint peſte vitiata eſt, & poſtea ipſa alios qui in ipſã ſuccedãt, lędit, Itaq; aut domus per ſeſe eſt

Cõtagia.

ſe eſt ſalubris,aut quòd inquinaméta,ſeu ſeminaria cõtagionis receperit.An & leproſam veſtem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quo eorũ oportet inueſtigare. Non enim aliunde rectius videmur poſſe ad præſcriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò diſquiſitionis hoc eſt principium. Morbi contagioſi ſunt,quos qui habent aliis communicant: conſtat vero eam morbi communicationem non poſſe fieri ſine contactu, vt neq; vllam omnino naturalem paſſionem: contactus vero eſſe poteſt ſine medio,aut medium aliqua alteratione tranſmittente; Contactus ſine medio,partium ſolum externarum,& quæ ad cutem pertinent eſſe poteſt. Alteratio non poteſt tranſmittere per medium, quæ vim generandi ſimilem morbum habeat, quin ex corpore malè affecto ſubſtantia aliqua in corpus inficiendum deferatur. Nam ſi medium tantum aut caleſcat,aut refrigeretur, ſiccetur, aut humectetur, aut aliam quampiam qualitatem nudam,ac ſine ſubſtantia ſuſcipiat, alterabitur ſimiliter proximum corpus, non tamen proinde ſuſcipiet morbum corporis longè poſiti. Hanc ob cauſam Galenus,non ſolum cum homo ab homine læditur,ſed & cum prouincia,à prouincia dicit id fieri delatis peſtilentiæ ſeminibus per aërem,hoc eſt malignè putreſcentibus vaporibus,ſeu corpuſculis. Itaq; cum contagione inficitur corpus quodpiam non proximum,neceſſe eſt à corpore in corpus putidum aliquid deferri id verò poteſt tranſmittere, aut per reſpirationem,altero inſpirante quod expirauerit alter, aut per inſenſilem illam euaporationem,quę ex toto corporis habitu plus minus ve ſemper fit. Hinc ſequitur,morbos omnes qui ad cutem pertinẽt,aut ad reſpirationis inſtrumenta, ſi cum aliqua maligna ſuccorum quali-

Morbi cõtagio cõtactu aliis cõmunicãtur.

tate & putreſcentia ſint, eſſe contagioſos, quia cutis contactu proximo,& inſenſili euaporatione inſtrumẽta reſpirationis,reſpiratione facile inficiunt. Ob hæc contagioſa eſſe oportet omnia ſcabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, vt morbillos,& variolas, atque phtyſim, ſed & perineumoniam,& pleuritidem, ac grauedinem quoque nonnunquam:cum ſcilicet,cum maligna aliqua materiæ qualitate conſiſtunt. Sunt etiam contagioſi alii, qui etſi neque ad cutem, neque ad inſtrumenta reſpirationis ſpectent,tamen ob malignam ſuccorum intra corpus putreſcentium qualitatem, faciunt malignos vapores & expirari,& exhalari per corpus. Huiuſmodi eſt febris peſtilens,& morbus vocatus Gallicus per quem aliquando nullum in cute vitium eſt. Itaq; contagio omnis reſpiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant,mox occurrentibus homini alteri,aut rei alteri,in qua aſſeruantur. Atque ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus aliis quæ ab hominibus inquinatæ ſunt,velut à veſte, à cubili,à domo à ſede,à poculo, poculum quidem, & domus, & ſedes,non adeo ſolent lædere atque veſtis,quapropter eis vti non eſt adeo periculoſum:veſte vero periculoſiſſimum,cùm in aliis, tum vel maxime in vitiis cutis.Nam veſtis excipit ſudorem, & inuiſibilem expirationem ferè totam, ac per eam effunditur in ambientem aërem,per quem & cubili occurrit,& ſedi,& parietibus domus;veſtis verò non ſolum recipit hæc, ſed etiam aliquando in cutis vitiis,inquinatur ſanie & ſordibus.Fieri ergo hoc pacto veſtem lepra infectam facile eſt,nimirum ſi putridam ſaniem eluerit à leproſo,quam alteri affricando,ſimilem infectionem generet.

Morbi contagioſi.

Veſtium infectio.

ret. Hoc idem videtur poſſe accidere domui, quanquã tenuius, quàm veſti. Atqui veſtis inquinata, non ſolũ ſeruabit inquinamenta, ſed etiam putreſcet, eodem modo quo leproſi hominis cutis, nimirum putreſcere poteſt vt & cutis, & putreſcentia nõ diſſimili. Quapropter præter rationem non eſt, maculas in veſtibus ſimiles fieri, & creſcere putredine ſerpente, vt creſcit etiam in eis tinea, vbi ſitu obſitæ ſunt, & non ventilãtur. ſi verò indicatũ eſt, poſſe veſtẽ ita putreſcere mutuato putreſcẽdi principio ab hominis cute; itaq; veſtẽ & cutẽ poſſe putreſcere eodem modo, quid prohibet quominus & ab eadem cauſa poſſint affectionis principium recipere, ſi modo eſt aliqua cauſa quæ vtrique poſſit admoueri? certè eſus leguminum, aut aliarum rerum praui ſucci, parere poteſt elephantem aut lepram in cute, non tamen in veſte, niſi per cutem *Leguminũ noxa.* in Epidemialibus verò cõſtitutionibus, per quas morbi aliqui tales populariter graſſantur, & efficiẽs morbum cauſa eſt aëris intemperies, cur non poſſit veſtis putreſcentiam accipere ab aëre ipſo, quam accipere poſſe diximus à cute? Tametſi enim res adeo diuerſas, differre naturis ac temperamentis opus ſit, atque ita paſſiones earum ab eadem cauſa non ſint omnino ſimiles: tamen ob communem naturam, qua ſunt omnia, & animata, & inanimata putredini obnoxia, poſſint accipere putreſcentias non omnino diſſimiles, ſed analogas. Neque vero nouum eſt in tẽpeſtatibus inſalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariã putreſcere, & ex multiplici rerum putreſcentia imminentis peſtis accipi ſignificationem, & ex aquarum fœtore, veſtium tinea, vinorum aceſcentia & animalculorum quæ putredine generantur magno prouentu: veſtes verò & ligna, atque

Auſter. adeo & parietes, aëris alterationes ſentire res eſt notiſſima. *Aquilo.* Nam fla..te Auſtro hæc omnia putreſcunt, Aquilone à putredine liberãtur:adeo hæc eſt res manifeſta,vt mulieres ad flantem Aquilonem ſoleant veſtes ſuſpenſas diſtendere,vt ſeruentur incorruptæ. Itaque haud eſt rationi aduerſum in veſtibus, domus lignis,aut lapidibus, putreſcentiam aliquam analogã hominum lepræ generari: præcipuè per magnas ambientis aëris intemperies, & morboſas cõſtitutiones. Atqui ita affecta ſeu veſtis,ſeu domus, noxia erit hominibus, & paſſionem eam afferet vtentibus, quæ eius infectioni eſt analoga. Atque ita poſſit eſſe veſtis aliqua leproſa, etſi ea nullus anteà leproſa vſus ſit, atque ſit domus aliqua non ſolum inſalubris, ſed & hunc aut illum morbum nata parere, vt leproſa domus,quæ incolas afficiat lepra, ſuntque vt morbi qui*Morbi patrij.* dam proprij quibuſdam opidis, quos vocent Medici patrios,ita & proprij quibuſdam domibus,quos licet appellare domeſticos. Quare vbi in domo quapiam morbi frequentes fiunt, ſeu idem morbi genus repetit,aut apprehendit plures,conſultum ſit domum mutare, vt vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt inſalubriter. Quod verò ad veſtes attinet,nihil certè melius neque potius ad omnia cutis vitia,quam vti mundiſſimis,nouis,aut lotis crebro:vſque adeo vt ſola mundities ſoleat eſſe ſatis ad curationem:vt contra qui ſordidis, & putreſcentibus iam veſtibus vtuntur,raro ſunt liberi ab ſcabie,& pediculis, & immunditiis eiuſmodi,etiam ſi nullus vnquam ſcabioſus eiſ*Munditiei vis.* dem veſtibus ſit. Nimirum poteſt vt veſtis à cute, ita & cutis à veſte infectionem recipere, & vtrunque ſeorſum putreſcere, & ambo ſordida cum ſunt, computrefaciunt ſeſe mutuò. Vitare ergo oportet veſtes putreſ-

putreſcentes, ſordidas atque maculatas. Poſſunt enim veſtes putreſcere, & variis quidem putreſcendi modis, vt varia vitia, noſtrę cutis vitiis analoga, in eis oriri poſſint. Hinc fit vt rationi etiam conſonum ſit, fieri in veſte ſiue lanea, ſiue linea, ſiue pellicea lepram, & habere eaſdem notas, quas in hominis cute, maculam ſcilicet albam, vel ruffam, non ortas ſcilicet, ob liquores aliquos qui infuſi ſint, velut lac, aut ius, aut oleum, ſed ſponte & ſine cauſa manifeſta, & creſcere eodem modo, ac cætera habere, vt cutem; & ſimilem eſſe rationem dignoſcendi. Nam præter dictas, eſt in laneis aut pelliceis quædam peculiaris cauſa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractę ſunt. Nam ſcitum eſt illud, veſtes ex lana morticinorum pediculos facere, ita vero & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias fœlicitates aut infœlicitates in domibus aut veſtibus ponunt, & aſpectus aſtrorum cauſantur quibus ſunt factæ, nugantur haud dubiè: dictæ verò ſunt naturales cauſæ.

Veſtium putredo.

Pediculorum generatio.

CAPVT VIGESIMVM.

"LOCVTVS eſt Dominus ad Moyſem & Aaron, dicens, Cum ingreſſi fueritis terram Chanaam, quam ego dabo vobis in poſſeßionem, ſi fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius eſt domus nuncians ſacerdoti, & dicet, quaſi plaga lepræ videtur mihi eſſe in domo mea. At ille præcipiet vt efferantur vniuerſa de domo, priuſquam ingrediatur eam, & videat vtrum leproſa ſit, ne immunda fiant omnia quæ in domo ſunt. intrabitque poſtea, vt conſideret lepram domus, & cum viderit in parietatibus ipſius quaſi vallículas pallore ſiue rubore deformes, & humiliores ſuperfi-*

vie reliqua, egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet illam ſeptem diebus, reuerſúſque die ſeptimo conſiderabit eam: ſi inuenerit creuiſſe lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, & proiici eos extra ciuitatem in locũ immundum: domum autem ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi puluerem raſuræ extra vrbem in locum immũdum, lapidéſque alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem poſtquam eruti ſunt lapides, & puluis elatus, & alia terra illata, ingreſſus ſacerdos viderit reuerſam & lepram, parietes reſperſos maculis, lepra eſt perſeuerans, & immunda domus: quam ſtatim deſtruent, & lapides eius ac ligna, atq; vniuerſum puluerem proiicient extra opidum in locum immundum. quod ſi introiens ſacerdos viderit lepram non creuiſſe in domo, poſtquam denuò lita fuerit, purificabit eam reddita ſanitate.

Diſputatum paulò antea eſt de lepra quæ veſti, & domui, & rebus aliis inanimatis accidere poteſt, indicatúmque non eſſe id à phyſica ratione alienum: ſed nũc quoq; aliquid, vt res intelligatur melius, addetur. Conſtat res omnes corruptioni obnoxias, communẽ habere naturam cum animatis (atque adeo cũ hominibus) & communem rationem patiendi. Nimirum conſtãt eiſdem elementis, iiſque cõtrariis: quamquam præter communem, habeat vnumquódq; ſuam naturam, & præter elementa prima, habent animalia ſanguine prædita alia elemẽta minus multis cõmunia, & poſteriora, puta quatuor ſuccos: ſanguinem dico, pituitam, bilem, & melancholiam. & ſingulæ animaliũ partes, præter naturam communem, qua communicant inter ſe, & cum rebus omnibus corruptibilibus, habent ſuam quæuis, qua & ab aliis partibus differt, & à rebus inanimis. hæc natura eſt in proprio cuiuſque tempe-

Succi quatuor.

temperamento,& compoſitione. Atque, vt agere poteſt res animata & quæcunque eius pars,quædam quà viuens:vt ſentit,& mouetur libere animal,cor pulſat, ventriculus coquit,quà animalis pars:quædã, quà res quædam eſt,vt alia quæuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo,non minus quàm lapis, aut lignum: & manus aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur,nõ certè qua hominis pars, ſed vt fomentum:ita pati etiam euenit animal,aut quamcunque eius partem,quædam quà animal eſt, aut animantis pars,quædam qua res quædam,vt alia quæcũque corruptibilis. Nam delirat homo quà rationalis, couellitur aut reſoluitur quà motiuus: faſtidit cibos quà ſenſitiuũ quoddam animal:vtitur vero igne, madeſcit aqua,duratur frigore,vt & lignum, & coriũ,& lutum ſeu teſta. Cum igitur paſſiones quædam accidant animantibus non quà animantia ſunt, cõſtat eas omnes pati poſſe etiam res alias quæ animantes non ſunt.Febrem ergo non patietur domus, neque veſtis, neque cubile,neque menſa, neque ſedes, quia cordis paſſio eſt, ea verò cor non habent. quare neque linquentur animo,neque patientur ſyncopem,neq; ſanè laborabunt phrenitide,neque lethargo, quia neque mentem habent, neque dormire poſſunt: neque tenebuntur fame,aut faſtidio,cum ſenſum non habeant alimenti. neque pleuritide aut nephritide tentabuntur,cum neque latus habeant,neque renes: neque omino laborabunt phlegmone quæ ſanguine carent, quia phlegmon à ſanguine fit:at verò ſcindi, perforari, vri, ac putreſcere,non minus poteſt pellis, panus, linteus,lignum,lapis, & res quæuis eiuſmodi, quam hominis os,caro, & cutis.Cum ergo ſcabiei, & lepræ, & macularum genera omnia,quæ, (vt nuper ex me-

Actiones & paſſiones motus.

Febris.

Phlegmõ.

dicorum veterum ſententia diximus) non tàm ſunt morbi quam deformitates, ſeu putreſcentiæ quædam cutis, ſeu putreſcendi modi, non eſt quod non poſſint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipue vbi à cauſa aliqua communi gignuntur, & populariter graſſantur. aër enim, qui ſolus communis populariũ morborum poteſt eſſe cauſa, vt in initio cōmētariorum primi Epidemicôn Hippocratis indicaui, tangit vndique atque circunſtat inanima æquè atque animata. Non ſanè erit omnino eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum: quia non erit idem vtrorunque apparatus : ſed neque ipſa animata patiuntur eodem modo: Differentia enim nonnulla erit lepræ hominis, bouis, ouis, & ſuis: nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cum efficiens cauſa eadem eſt) diuerſus rerum apparatus. Erunt tamen eę earum omnium rerum affectiones, analogæ & propinquæ, adeo vt animatorum diuerſæ naturæ, & inanimatorum cum animatis poſſit eſſe contagium. Meritò ergo paſſionum propinquarum ſimiles ſint dignotiones, & curationes quo reſpiciens Moſes eandem adhibere curam, & rationem dignoſcendi iuſſit, ſiue lepra ſit humanæ cutis, ſiue veſtis, ſiue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium ſolum eſt, quia non tam morbus quam putreſcentia quædam eſt. Et ægrotare quidem ſola viuentia poſſunt, putreſcere vero omnia præter ignem, vt docuit Ariſtoteles. Hactenus de lepra.

Ignis imputribilis.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

" LEVITICI vigeſimo quinto capite.
" *Numerabis quoq; tibi ſeptē hebdomadas*
" *annorum, id eſt ſepties ſeptem, quæ ſimul*
" *faciunt annos quadraginta nouem, & clāges buccina menſe ſeptimo, decima die mēſis, pro-*

ſis, propitiationis tempore, in vniuerſa terra veſtra. Sanctificabisque annum quinquageſimum, & vocabis remeſsionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. ipſe eſt enim Iubileus,

Cum vellet Deus ſeculorum ordine decurrentium fines quoſdam ſtatuere, vt diuenditæ poſſeſſiones ad priores dominos deuoluerentur, redirentque alia poſt alia ſecula, per quinquagenos annos computationem eorum fieri voluit, quia quinquageſimus continet, & finit ſeptem ſeptenarios annorum, qui ſunt quadraginta nouem, Qua in lege magna naturæ ratio habita eſſe videtur. Nam cum mundus totus nullas naturales habeat ætates, ſiquidem neque interitum habet naturalem: habēt tamen res omnes in mundo quaſdā viciſſitudines & mutationes, ſecundū quas mūdus ipſe ætates habere dicitur. Hæ ętates partim ſūt fatales partim legales. fatales ſunt mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo deſtinatis, completo ſcilicet eo annorum numero quem Deus Optimus Maximus apud ſe habebat, velut regna, & imperia diuerſarum gentium, & viciſſitudines imperandi & ſeruiendi, inceperunt ac deſierunt certis quibuſdam annis. quorum numerus ab æterno erat apud Deum, diſpenſante omnia eius prouidentia. Legales velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum, quas per quinquageniarios annos fieri ſemper, lege ſancitum erat. Mirum verò quòd & in numerandis fatalibus mutationibus, & in cōdendis legibus ad annorū curricula pertinētibus, videtur in ſacris literis (in quibus nihil non eſt perfectum & concinnum) ſempet habita ratio ſeptenarij numeri. Nimirum ſeptimanis dierum redeuntibus tota vita, & ſecula omnia, ac totus mundi decurſus conſtat: & heb-

Iubilei cōſideratio.

Mundi ætates.

Septenarij ratio in vita.

domadibus annorum redire voluit Deus & terræ ſabbata,& hebdomadarum hebdomadibus,annos I ubilei:hæc verò omnia ſunt legalia.Sed & fatale tempus aduentus Domini noſtri IESVS CHRISTI,a tẽpore quo Cyrus edicto iuſſit reedificari templum,aut quo Iſaias reedificãdum prophetauit, numeratum eſt per hebdomadas annorum,Danielis nono.Atqui hęc fatalia & legalia,reſpondent etiam naturalibus. Nam vt mundus totus ſeptem diebus conſiſtit, ita homo ſeptem diebus formatur , & vſque ad ſeptem dies ſine refectione durat,& ætates hominum per ſeptennia recipiunt mutationes,& tota hominum vita ſeptenniis: numeratur. Vnde ſolenne fuit antiquiſſimis Philoſophis clymatericos,ſeu ſcalares annos vocare quoſdã, quibus frequentius quam aliis mori homines ſoleant: ij verò ſunt qui ſeptenniis clauduntur: in quibus præcipuè quadrageſimus nonus , & ſexageſimus tertius quòd primus conſtet ſeptem ſeptenniis, ſecundus nouem ſeptenniis. Vocabant veteres (tetigit hoc Plinius libro ſeptimo capite 49. atque nos quoque antea ſuper ſexto capitulo Geneſeos diximus)hos annos ſcalares,quòd vita hominis,velut per ſcalæ cuiuſdã gradus aſcenderet:gradus verò eſſent ipſa ſeptẽnia, & ſingulis gradibus , in ipſis inſignibus vitæ mutationibus: contingeret multos decedere,velut in mortem pręcipitatos;nouis illis articulis vitæ occurrẽtibus morbis, præcipuè verò ex ſeptimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymatericorum eſſe dicuntur quadrageſimus nonus , & ſexageſimus tertius:& experimento dicitur cognitum,his tẽporibus plurimorũ hominũ vitas concludi. Quare conſonum naturæ etiam fuit,hunc eundem finem ſeculi vnius ſtatui, & numeratis quadraginta nouem, quaſi iam finito vno ſeculo,

Hebdomadarum principiũ.

Clymaterici dies.

res

res nouas redire,& diuendita reſtitui ſuis familiis.Clymaterici etiam numeri videtur obſeruata lex in Danielis Prophetia,ita enim dicitur. Poſt hebdomadas ſexaginta duas(puta ſexageſima tertia hebdomada)occidetur CHRISTVS.Magna profectò pulchritudo & perfectio eſt in numeris,atque Deus vt fecit omnia in pondere & menſura,ita & gubernat, quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur , quo in loco(ſi Deus conceſſerit),plura de hac re,& de philoſophia Pythagoricorum diſputabuntur.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

CAPITE vigeſimo ſeptimo numerorum. *Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis hominem , qui ſit ſuper multitudinem hanc.*

Philoſophi omnes qui palingineſiam aſſerebant,cenſentes animantium omnium eſſe communes animas(in quibus fuêre Pythagorici , atque vt ego cenſeo,Platonici , & vt ab Auicenna libello qui Arabicè inſcribitur Almahat , accepimus,nunc quoque ſunt omnes Mahometani) locum hunc in ſuam ſectam traherent,affirmantes eſſe ſpiritus communes omnis carnis,hoc eſt animaliũ omniũ,atque omnibus eſſe ſpiritus,hoc eſt ſpiritales quaſdã animas,ſeparabiles,& valentes inde migrare,ſiquidẽ Deus eſſe dicitur ſpirituum omnis carnis. carnem enim vocari in ſacris eloquiis, non humanam ſolum , ſed belluinam etiam conſtat:ſiquidem capite nono Geneſeos dicitur. *Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quaſi olera virentia tradidit vobis omnia, excepto quod carnem cum ſanguine non comedetis.* Ibi carnis nomine caro

Spiritualiũ conſideratio.

animalium, quæ homini in cibos data ſunt intelligitur. videtur ergo hic quoque affirmari, omnium carne præditorum animantium eſſe communes ſpiritus, aut ſaltem ſi non communes, ſingulis generibus eorum ſuos, omnibus tamen ſpiritus aliquos, ſeu ſpiritales animas quibus viuant. verùm hæc omnia falſa ſunt, & abſurda. Animas enim quæ ſimul & actus corporis, & ſpiritus quidam ſeparabiles ſunt, ſoli habent homines: reliquorum animæ nihil ſunt aliud, quàm actus corporum ſanguine viuentium. Hoc autem loco, Omnis carnis, nihil aliud eſt, quàm ſi diceretur, omnium hominum, vt apud Iſaiam, Et ſciet omnis caro, quia Ego Dominus ſaluans te: & rurſum, Videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri. & in Pſalmo Ad te omnis caro veniet. Neque alicubi videtur, omnis caro, ſignificare aliud, quam omnes homines. Nomen verò ſpiritus in ſacris literis ſæpiſſimè ſignificat ſpiritalia animæ dona, velut capite vndecimo libri Numerorum dicebatur, Deſcenditque Dominus per nubem, & locutus eſt ad eum, auferens de ſpiritu qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris. non enim abſtulit à Moyſe partẽ animę, ſed tranſtulit ad eos ſpiritũ Prophetię. Hoc etiam ſignificato, dicitur ſpiritus ſapientiæ, intellectus, & timoris Domini. Hoc etiam modo petebat Eliſeus dari ſibi ſpiritum Eliæ, non enim animam. Dicitur ergo, vt ego exiſtimo, Deus ſpirituum omnis carnis, quia diſtribuit omnibus hominibus ſpiritalia dona, vt vult. nugaciſſima verò palyngeneſia, nullũ hinc accipere poteſt adminiculum.

Differentia animæ hominis à brutorũ.

Spiritus pro dono.

CA-

CAPVT VIGESIMVMTERRIVM.

CAPITE quarto Deuteronomij, *Ne forte decepti facietis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volantium, atque reptilium quæ mouentur in terra, ſiue piſcium qui ſub terra morantur in aquis.*

Eadem verba ſcripta ſunt capite vigeſimo Exodi. Euenit dubitare, cur piſces dicantur eſſe ſub terra, ſi ſunt in aquis, cum aqua iuxta Philoſophorum ſententiam, vt eſt tenuior ac leuior, ita & ſuperior quàm terra. *Piſces an ſub terra.* Certè ſi aqua ſuper terram ſita eſſet, inundaret totam terram, effluens & quærens partium ſuarum æqualitatem: ſin autem terra ſupra aquam locata eſſet, rueret, & ita ſub aqua ſeſe mergeret (nam quo pacto terræ pondus ſupra aquam ſubſtentaretur?) atque terra non poſſet aqua irrigari, quod ad generationes rerum eſt apprimè neceſſarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad ſeſe mutuo aptari, vt generationi ſubſeruirent, quam ex ambabus ſeſe mutuo ſecundum magna ſpatia penetrantibus, vnico conflato globo, & eadem vtriuſque exiſtente rotunda ſuperficie, ita vt neutra ſub ſit neque ſuperſtet, & vtraque contineat & contineatur Ita enim neque terram in aquam ruere, neq; aquã terram euenit inundare: ſed irrigare ſolùm, & fœcundare: partímq: patet Soli aqua, vt copioſus inde eleuetur vapor, denſatus poſtea in aquam deſcenſurus: partim terra, generationi ſpirantium animaliũ, & vitæ idonea. *Terra globus.* Si verò hoc ita habet, vncuſque globus conſtat

terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclypſibus Lunæ, & eadem eſt terræ & aquæ ſuperficies, conſtat, quęcũque intra aquam degunt, eſſe ſub terra: quæ repentia adhærent terræ, eſſe in terra: quæ vero cruribus hærentia per terram gradiuntur, eſſe ſuper terram. piſces igitur morantur ſub terra. cum præcipuè ſub ipſa aqua, intra terrę cauernas ſe recondant.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

CAPITE vigeſimotertio Deuteronomij. *Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis teſticulis, & abſciſſo veretro, in Eccleſiam Domini.*

Eunuchi. Antiquitus vtebantur Principes eunuchis ad cuſtodiam mulierum, vnde & nomen illis datum eſt, εὐνοῦχος, enim Græcis eſt idem, quod Latinis cubilium cuſtodia, ſeu cũſtos. Hanc ob cauſam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quo ſcilicet ſeruirent principibus. Paulus libro ſexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant Eunuchiſmum. *Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant exciſione teſtium, quidam veretri etiam cum teſtibus, qui mingebant fiſtula ænea, vt nunc quoque quibus ob morbum ea pars eſt ſecta, quidam fiebant teſticulorum attritione. ea verò erat. Puello in balneo demiſſo, paulatim teſticulos atterere, vſque dum velut diſsipati euaneſcerent. atque contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabeſcerent. Itaquè erant eunuchi teſtibus exciſis ſolis, aut etiam cum veretro. Et contritis, qui propterea vocabantur* *Thlibæ.* *Thlibæ*. Hoc dicit Paulus, præſtare exſectos contritis, quòd hi appetere venerem non deſinant. Hos o-

mnes

mnes prohibebat Moſes Eccleſiam ingredi, quaſi mutilatos, & imperfectos homines. Alij ab his ſunt, qui vocantur ſpadones. hi enim nullius partis patiuntur mutilationem, ſed naturale quoddam vitium,: quod qui habent, congredi poſſunt, & erigunt, & inſtigantur ad venerem: ob flexuram verò, aut coniuentiam viæ, non poſſunt emittere, atque ideo neque generare. *Spado.*

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

VIGESIMO ſecundo Deuteronomij. *Si duxerit vir vxorem, & poſtea odio habuerit eam, quæſieritque occaſiones quibus dimittat eam, obiiciens ei nomen peßimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent ſecum ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis qui in porta ſunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen peßimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & ecce hæc ſunt ſigna viginitatis filiæ meæ. expandēt veſtimentum coram ſenioribus ciuitatis.*

Ex his verbis conſtat, apud Hebræos fuiſſe in more poſitum, vt mulieres viris deſponſatæ, abſtinerent ab eorum congreſſu, vſque dum ab eis ducerentur, túncque ſubſtrato linteo coirent, quo virginitatis ſignum, hoc eſt virginis corruptione profluens ſanguis, in illo colligeretur: atque id linteum daretur puellæ parentibus, quod illi acceptum (non arbitror ſine multis teſtibus) aſſeruarent, vt virginitatis filiæ, vſque in nuptialem diem aſſeruatæ teſtimonium. Sed euenit hoc loco dubitare, quid interſit inter virginem & corruptam: quæ ſint illa clauſtra virginitatis, quorum di- *De virginitate mulieris.* *Virginis explorãda ratio.*

laceratione ſanguis effluat. ſi enim nulla ſunt, haudquaquam videtur neceſſarium, vt corrumpenda virgine ſanguis effluat: ſin autem neceſſarium non eſt, fallax & periculoſa erat ea ratio diiudicandi, qua explicato veſtimento, ſeu linteo, in quo primum coierant, vti iubebant ſenes. Certè vt cuiuis diſſectionis perito conſtare poteſt (quamquam ſunt quidam diſſectores, qui eſſe in ore vteri virginibus membranam quandam annuli forma affirmant) nulla pars eſt in vteriore, aut ceruice, quæ virginitatis cuſtodia ſit, & in corruptione pereat, ſed anguſtia tanta, & ſymphyſis, ſeu coaleſcentia labiorum tanta, vt ſine dilaceratione partium quæ ſymphyſi coiërant, admittere virile membrum non poſſit: Quare neceſſe eſt ſanguis effluat. Atqui tanta coaleſcentia earum partium, vt ſine dilaceratione id non admittat, naturalis eſt: Multis verò per morbos, aut vitioſam naturam tanta eſt obturatio, vt corrumpi facile non poſſint, aut ſi corrumpantur quatenus poſſint concipere, non tamen deinde dehiſcant adeo eis vteri vt poſſint parere, niſi aperiantur ab obſtetrice. Nonnullæ adeo magnam adſtrictionem eius partis habent, vt vel menſtruæ expurgationi impedimento ſit. Obturantur verò ſeu clauduntur vteri ora, vel ſymphyſi (vt dictum eſt) magna, vel oborta ibi re aliqua præter naturam, vt caruncula, aut membrana.

Virginis aperiendæ ratio.

Adnaſci enim ſolent multa ori vteri, quę exciſione indigent, vt vocata Nympha, & vocata Sarcoſis, caro ſcilicet inde prominens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata, Horum exciſiones, & clauſas aperiendi rationem, docet Paulus libro ſexto: horum verò nunc meminimus, vt diceremus, concluſiones has omnes quæ re aliqua ibi orta, ſiue carne, ſiue membrana, quæ adeo dura quibuſdam mulieribus ibi eſt, ut ſit quaſi quę

Nympha virginea. Sarcoſis vteri.

ſi quædam cartilago, ſiue tubercula, vitia eſſe naturæ, ſiue morbos: virginitatem vero, in naturali quadam, & ſatis ſuperabili partium adſtrictione, & ſymphiſi, ſeu coaleſcentia eſſe, ob eámque corrumpenda virgine, ſanguinem neceſſario effluere. Hinc fit, vt eſſe poſſint, ſintque re vera medicamenta ad ementiendam virginitatem. quæ adſtringunt ſcilicet, & corrugant partem nouę nuptæ. Ergo vbi primum cum viro coiſſet, non erat præter naturam lintea contemplari, atque vbi ſanguine eſſent infecta, velut virginitatis indicia aſſeruare. Vt enim nihil haberent ſanguinis, duorum alterum eſſe in cauſa poterat, vel quôd mulier corrupta ad thalamum acceſſiſſet, vel quòd ob vteri nimiam clauſuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit, Túncque huius rei periculum eſſet faciendum, oſtentata muliere obſtetricibus, & chyrurgis, vt conſtaret, an tunc quidem, an antea fuiſſet corrupta. Hæc ita habere facile intelliges, ſi perlegeris libellum Galeni de diſſectione vuluæ, ac multo magis diſſectionem virginalis vteri faciens.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

CAPITE trigeſimo Deuteronomij. *Si ad*
" *cardines cœli fueris diſſipatus, inde te retra-*
" *het Dominus Deus tuus, & aſſumet.*
" His verbis nihil aliud ſignificatur quam
" ſi diceret, ſi ad extremas terræ regiones, quæ ſub polis Arctico, & Antarctico ſitæ ſunt relegeris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quieſcentia, in quibus, & circa quæ, velut cardinibus quibuſdam voluitur cœlum totum.

De mūdi polis.

Conſtat homines diſſipatos, non mitti in cœlum,neque in ipſos polos cœli,ſed cardinum cœli,ſeu polorũ nomine,ſignificari regiones ſub illis ſitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem:quandoquidem tota ſibi perſuaſerat, è quinque orbis regionibus,quarum duæ extremæ ſub polis eſſent,circulis arctico,& antarctico,finitæ, alia media inter tropicum Cancri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hæc ſcilicet quam incolimus inter tropicum cancri & circulum arcticum,& alia ei reſpondens inter tropicum capricorni & circulum antarcticum: duas tantum has mediocres,eſſe hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles,mediam æſtu,extremas frigore. His addebant Chriſtiani, ne eam quidem quæ noſtræ regioni reſpondet,vltra Capricornum,ſita habitari.cum enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, ſi per mediam illam regionem, quæ ſub Zodiaco eſt inter tropicos penetrare nullo modo poſſent,fieri non poſſet vt vltra & citra illam homines eſſent,ſed ea tantum mundi in parte in qua Adamus creatus eſſet. Hanc ob cauſam Diuus Auguſtinus putauit,omnino nullos eſſe antipodas.ſi igitur quinque mundi partium, aut vnica,aut duæ tantum hominibus eſſent habitabiles,nulli poſſent habitare ſub polis,quare neque ad cardines cœli relegari,neque reuocari inde. Quapropter antiquitas verba hæc,*Si ad cardines cœli fueris diſſipatus,inde reducam te*,non aliter acciperet dicta,ac illa, *Si aſcendero in cœlum illic es,ſi deſcendero in infernum ades.* non ſcilicet quod poſſint homines traiicere ad cœli cardines, magis quam in ipſum cœlum aſcendere, ſed per hypotheſim impoſſibilem,vt ita ſignificaretur, quam eſſet Deus paratus populum ſuum reuocare: quòd ſcilicet vel ex mundi cardinibus eſſet reuocaturus, ſi eò poſſet

Quinque orbis regiones.

Antipoda.

poſſet diſſipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magiſtrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neque vllam mundi partem cæli cauſa inhabitalem eſſe, ſed omnia coli, vltra, citra, & inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticum: neque hominum diſperſionem intra tam anguſtos fines ſtetiſſe, ſed in vniuerſum terræ orbem eſſe factam: atque quamquam alij aliorũ ob magna locorũ diſſidia ſint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui ſeminat, hâc & illâc, quoquo verſus diffudiſſe, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea, ſine Adami ſemine relinqueretur. Hanc diſſeminationem, nulla neq; memoria hominum, neque hiſtoria cognitã, nobis in hoc ſeculo, velut digito indicauit, ſecundi Adami, hoc eſt, IESV Domini noſtri ſeminis, hoc eſt, verbi Dei diſſeminatio. Iam enim Chriſticolę, Dei prouidẽtia omnia machinante, perluſtrarunt orientem & occidentem: tranſilierunt vtrunque tropicum, viderunt antarcticũ polum: ac penetrauerunt verſus arcticum nauigantes, arcticum circulum; quo pertingunt, vt nobis referũt, in extremo Nouergię, Frinmachia, & ſub ipſomet polo, Simachia auctor eſt Olaus Archiepiſcopus) vidéruntque hæc omnia ab hominibus habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerũt. Itaque iam fieri incipit, (quod verbis præſcriptis inſinuabatur) vt qui diſſipati, ac ſegregati à conuictu populi Dei ſub cœli cardinibus habitabant, nunc ad veram fidem, & Eccleſiæ vnitatem reuocentur: ſperamúſque breui futurum, vt cum magna IESV CHRISTI gloria, ſanctiſſimum eius nomen vbique colatur, & vt videant omnes gentes ſalutare Dei noſtri. Neque certè omnes antiquos latuit habitari poſſe totum orbem. Nam Auicenna, vt erat Philoſophus eximius, intel-

Orbis totus habitabilis.

lexit ſen ſecunda primi, doctrina ſecūda, capite octauo, locum ſub linea æquinoctiali, habitationi hominum longe opportuniorem eſſe, quam qui ſub tropicis: duobus argumentis. Primo, quod Sol citius recedat à capitibus ibi habitantiū, biſque in anno, nunc in hoc, nunc in illud latus: à capitibus vero habitantiū tropicos tardius multo, ac in anno ſemel. cauſa verò celeris receſſus ab æquinoctiali, eſt aſcenſus obliquus zodiaci; tardi verò à tropicis, aſcenſus rectus. Hinc fit, vt minori tēpore fiant maiores dierum in longiores, & breuiores mutationes, circa ęquinoctia quam circa ſolſtitia. Atque adeo hinc nomē ſolſtitiis datum eſt, quod in illis ſtare videatur Sol, vt declinat lentè. Secūdo, quod in eo loco nunquā eſt dies nocte maior, ſed æqualis ſemper; quare cū ſit dies ſplēdoris & caloris, nox tenebræ & frigoris mater, in cauſarū æqualitate erit omniū mediocritas & tēperies. Cū igitur ſint tres caloris cauſæ, vicinia, rectitudo, & mora Solis; rectitudo & mora multo plus poſſunt, quam vicinia. Omnes enim Aſtrologi norunt, in æſtate longius abeſſe à nobis Solem, quia eſt in auxe, quam in hyeme, quia eſt in oppoſito auxis: tamen quia rectitudo radiorū, & dies maior eſt, calent tanto magis omnia per æſtatem. Cū ergo ſub æquinoctiali citius ac pluries declinet Sol, & dies nunquā ſint longiores noctibus, cōmodior multo ſit ibi habitatio quā ſub tropicis, atq; adeo omniū cōmodiſſima: quod noſtri iā habēt perſpectiſſimum. Simili etiam argumento ſuaderi poteſt (etſi id nondū ſit adeo perſpectum) ſub ipſiſſimis polis poſſe homines habitare. Eſt enim in eo loco totus annus dies vnica, quandoquidē æquinoctialis linea, eorum orizon eſt. habent ergo conſpicuum Solē menſes ſex, & totidē latentē. itaque & in mundi medio, & in extremis, æter-

Tres cauſæ caloris.

Aeſtiui caloris cauſæ.

æternum æquinoctiũ eſt,tamẽ hoc intereſt,quod ſub polis nunquam recedit Sol ab orizonte vltra viginti gradus, ac proinde nox tota crepuſculi ſunt (nam & apud nos vſq; dum triginta gradus mergitur ſub orizonte Sol,crepuſculum eſt)ac licet dicere ibi nullam eſſe noctem,ſed tẽpus totum Solis,aut crepuſcula. cũ ergo ea regio vincat proximas,ac reliquas Septẽtrionales,plus dierum longitudine,quam rectitudine radiorum vincatur,& vicinia multo minus frigida,& habitationi opportunior ſit,quam ille. Qua cauſa mihi perſuadeo,vt quæ eſt ſub æquinoctio, cõmodior eſt quã quæ ſub tropicis,ita eas quæ ſub polis, commodiores eſſe iis quæ ſub circulis arctico & antarctico. Quod ſi mediã & extremas regiones habitationi idoneas eſſe indicatum eſt,conſtat totum terrarũ orbẽ habitabilẽ eſſe.duas enim reliquas,& mediocres conſtat habitabiles eſſe,ſi quidẽ earũ altera eſt hæc quã incolimus,cui reliqua,& quinta ſimilis prorſus eſt,niſi igitur pars quępiã ob ſoli incõmoditatẽ eſt inhabitabilis ob cœli tamẽ & Solis poſitum,nulla eſt in toto orbe. Lubet hoc loco admirari Dei Opt.Max.ſapientiã, ex Solis corporis omnium quæ vita carent prętãtiſſimi, poſitu & curſu.Eo enim illum loco aptauit,& cũ curſũ inceſſanter tenere iuſſit, quo ſolo poterat oẽs mũdi partes habitationi facere idoneas,& vtriq; mũdi lateri virtutẽ ſuã iuſtè ac æqualiter impertiri. Fertur enim Sol per mũdi mediũ inter duos cardines, non ita tamẽ,vt per eandẽ lineam ſemper latus,æqualiter ab vtroq; ſẽper diſtet;ſed latus obliquè,nũc in hoc, nũc in illud inclinet:ita tamẽ vt inæqualis illius diſtãtię æqualitas,tẽporũ ęquabilitatẽ quãdã faciat.Ita ſit vt omnib⁹ virtutes largiatur,per viciſſitudines rerũ generationi neceſſarias.Si enim Sol citra,aut vltra ęquino-

De ſole multa.

ctialem lineam ſemper conſiſteret, oppoſiti poli partibus nũquam illuceſceret. Quapropter, ſub ęternis tenebris, haudquaquam eſſe poſſent hominibus alendis & ſeruandis aptæ & poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus neſciret nõctem, alterum diẽ. Neutrum verò amat hominũ vita, neque terræ natura, quæ luminis & vmbræ, caloris & frigoris viciſſitudine fæcundatur. Præter hæc, ea medietas mundi intra quam Sol ſe ſemper cõtineret, vrgeretur calore, multo plus, ac ſecundum partes longè maiores quã oppoſita altera frigore: neq; partes mũdi æquè diſtantes à polis & à mundi medio, æqualibus gauderent diebus & noctibus. Quapropter haudquaquã Sol mundi partibus omnib. virtutes ſuas impertiretur, ſecundũ æquabilitatẽ, & iuſtitiã, vt nunc facit: quam tamen iuſtitiam diſtribuendi virtutes æqualiter ſecundum latera, ſi, vt Galenus animaduertit, adeo natura ſeruauit in formandis, regendíſque humani corporibus partibus, multo magis ſeruari in maioris mũdi formatione oportuit. Si verò Sol per ipſam lineã æquinoctialẽ ſemper ferretur, ita vt neq; in hoc neq; in illud latus inclinaret, nulla ratione deterius poſſet mũdo & hominũ vitæ ſeruire, quia partes ſub polis ſitæ, neq; diẽ neque noctẽ haberẽt vllã, ſed in orizonte Solem ſemper, cuius dimidiũ ſpectarẽt, quod parũ omnino abeſt ab æterna nocte. Neque Sol in orizonte ſemper volutatus, poſſet ſatis calefacere, ac fæcundare terras, quas nũc cũ viginti tres gradus ſupra orizõtem eleuetur tamen calefacit tenuiter. Iã verò terra mũdi media, rectum ſemper ſupra ſe Solẽ ſuſtinere nõ poſſet, ſed vreretur: atque hæ & aliæ omnes mundi partes, cũ nullis potirẽtur viciſſitudinibus, ſed eodẽ modo ſemper afficerentur, nequaquam poſſent generationi-

tionibus eſſe aptæ. Non enim poteſt idē, & eodē modo habens tempus, ſementi & meſſi, neque vindimiæ, & putationi eſſe aptum. Nimirū vt omnis generatio eſt ex contrariis in contrariū, ita inter contrarias verſari cauſas debet, quia contrariorū contrarias eſſe cauſas neceſſe eſt: Niſi igitur Sol per mundi mediū ferretur obliquè, nunc in hoc, nunc in illud latus nutans, nequaquam eſſet mūdus hic idoneus generationibus Quid ergo ſupereſt, an vt obliquitas Solis minor eſſet aut maior quam nunc eſt ſed ponamus primum eſſe minorem, velut verbi gratia, receſſus Solis ab æquinoctiali, quam nunc ſunt viginti trium graduum, eſſe ſi placet tãtum decem, quid fieret? Primum quidem oportet Zodiaci ipſius amplitudinem, quæ nūc duodecim graduum eſt, ad proportionem contrahi: in tanta autem Zodiaci anguſtia, duplo pluries congrederentur Planetæ in eclyptica, ac duplo plures fierent Eclypſes: & virtutum cæleſtium ſubtractiones. quod nō videtur citra noxam accidere. Præterea, quanto minor eſſet Zodiaci obliquitas, tanto eſſent minores temporum viciſſitudines, & tanto minus tēpora à tēporibus diſſiderent. quapropter ſub æquinoctiali, vbi parum nunc tempora diſſident, haudquaquam eſſet ſufficiēs ad generationes viciſſitudo, ac ferè perinde eſſet, atq; ſi per æquinoctialem ſemper volueretur: ſi verò obliquitas eſſet maior quam nunc eſt, vt ſi verbi gratia, receſſus Solis ab æquinoctiali qui nunc eſt viginti trium graduum, eſſet quadraginta, illæ ſolum mundi partes quæ ſub Zodiaco eſſent, coli poſſent: reliquę ſuſtinere non poſſent, partim tantā tēporum diuerſitatem, partim tantū Solis receſſum. Natura enim animantiū cū nihil quod ſit nimiū ſuſtinere poſſit, omniū minimè ſuſtinet cauſarū contrarietatē. quare ſi extrema Moſ-

Generatio in quo

çouiæ pars multo fieret frigidior quam eſt,haud eſſet habitationi idonea.maius enim eſſet id frigus, quã vt viuere quidpiã in eo poſſet.Sed neq; Africa, ſi vt nũc æſtate æſtuans,hyemes haberet quales Germãnia,habitari poſſet,quia tãtam mutationem aëris haud quaquam poſſent homines ſuſtinere. ſi verò Sol recederet gradus quadraginta ab æquinoctiali,nunc in hanc, nunc in illam partem , gentes quæ ſub cancri tropico degerent,aut viginti gradus diſtarẽt à tropico, æſtuarent vt nunc Africæ intima , ac nihilominus hyemes haberent quales Germania:recederet enim ab eis Sol centum gradibus,ipſi verò Germani, ac multo magis qui ſub circulo eſſent arctico , haudquaquam poſſent hyemis frigus ſuſtinere, quia recederet ab eis Sol multo magis,nunc verò male ſuſtinent.Cũ igitur quę habitationi ſunt futuræ idoneæ mũdi partes indigeãt mutationibus,nõ quibuſuis,ſed quibuſdam,ſi Sol per anguſtiorẽ verſaretur circulum, minores eſſent viciſſitudines temporum, quam vt generationi rerũ eſſent ſatis:ſi per ampliorẽ,maiores quã vt ſuſtineri poſſent. Deus verò hæc exactiſſimè computauit, vnde argumentum accepit glorææ Dei Dauid Pſal.9.dicens,*Cæli enarrant gloriam Dei* & rurſum, *In Sole poſuit tabernaculum ſuum,& ipſe*(Sol ſcilicet)*tanquam ſponſus* (hoc eſt pulcher & ornatus) *procedit de thalamo ſuo,à vertice cœli exultauit vt gigas ad currendam viam*,hoc eſt, fertur citra defatigationem mirabili celeritate à ſummo cælo,hoc eſt ab oriente egreſſio eius ; & occurſus eius vſque ad ſummum eius,hoc eſt vſque ad occidẽtẽ,*neque eſt qui ſe abſcondat à calore eius*,hoc eſt,eũ tenet curſũ, & eo ſemper circulo voluitur,vt nulla mũdi regio ſit quã non elluſtret,calefaciat,& fœcũdet faciátq; plus aut minus,ſatis tamen habitationi idoneã.

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE nono Iudicum. *Nunquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines.* rurſum pſalmo 103. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, & panis cor hominis confirmet.* capite 35. prouerbiorum, *Date ſiceram mærentibus, & vinum iis qui amaro ſunt animo, bibant & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.*

Vinum, quod eſt Noe inuẽtum, eſt ſuccus vuæ maturatione perfectus. Ita dico, quia recens expreſſus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipſius calor perductus ad perfectionem, muſtum potius eſt, & potui minimè aptum, ac ſi quis potet, noxium. Multæ aliæ potiones ſunt illi nõnihil ſimiles quibus in penuria homines pro illo vtuntur, vt quæ noſtris Cantabris vocatur Sydra, quæ Ceruiſia Belgis, quæ Germanis Medo. quæ omnes potiones vno nomine hæbreo vocari poſſunt Sicera. Id enim nomen tribuebatur potioni omni, quę poteſt inebriare vini more. Atque ob id datur mœrentibus & in magno aliquo labore conſtitutis vinum, aut ſicera ad obliuionẽ egeſtatis & doloris. Quatenus hoc faciendum aut cauẽdũ ſit, Theologis mitto dicendum, ad me tantum ſpectat, quod pertinet ad naturam. Itaque potiones ſunt multæ, ex multarum rerum ſuccis paratæ, & ſimplices & cõpoſitæ; ſola tamen ea quæ ex ſucco fit vuæ, vocatur vinũ. Ita etiã antonomaſticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea ſubacta cũ aqua: qui vero paratur ex aliorum frumentorũ, aut leguminũ (nã ex his omnibus parari ſolent in caritate anonæ) farinis, aut

De vino multa.

Potionum genera.

Panis.

Mayz. cum alio ſucco, dicetur panis cum adiecto, vt panis ordeaceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genusj frumenti, ex quo parabant ſibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticinus: panis verò ſimpliciter, eſt qui ex triticea fit farina cum aqua. Interea omnia quibus veſcuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati ſunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad neceſſitatem & ſufficientiam, & his maximè vtuntur homines. Nullis cum maiori malo carere poteſt, & nullis magis contenta eſt natura quia ſunt omnium optimè parabiles, mortalibus omnibus maximè communes, optimè omnium nutrientes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eiſdem de cauſis, ſed panis, quia ſubſtantiam habet benè craſſam, boni ſucci, & cum ſubſtantia noſtra benè agglutinatur, habétque tanto plus alimenti, quanto medicamenti minus, cum ſit moderatum quiddam, neque calidum, neque frigidum, neque humidum, neque ſiccum, neque facultate vlla medicamentoſa, vt expurgandi, aut ſiſtendi, aut laxandi, aut aliud eiuſmodi faciendi, ſed ſi quid tantillum, inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque eſt panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & craſſorum, & facultatum medicamentoſarum maximè expers, vt ſit merè alimentum. Has ob cauſas ſymbolum eſt omnis eſcæ, ac totius nutritionis, petentéſque huic corpori neceſſaria alimenta, ſolum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione, Neque ſatis eſt; ſi quantum corpulentiſſimus athleta ſanguinis habeas, & ſuccorum intra venas repoſitum, niſi recenti refectione quotidie vtaris.

Panis benè moderatus.

quæ

quæ quidem neceſſitas,ex ſpirituum facili diſſipatione naſcitur.Has ob cauſas Heliæ fame pereunti, panem quidem ſolum eumque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quam panis tamen multo citius.quia non eſt tam aptum in denſam,ſolidam,firmamque ſubſtantiam abire, tamē abit citiſſimè in vitales ſpiritus,ac ſatis cito in ſanguinem tenuem & calidum.Hinc fit,vt optimè maximéque ſecũdũ eorũ naturas,dicatur panis cõfirmare cor hominis,& vinũ lętificare.quia euenit his quod& aliis cibis,vt ſcilicet quò citius nutriunt, eo citius diſſipetur quã præſtiterint ſubſtantia:contra quò tradior, eò firmior refectio ſit,& diutiùs duret;in eam enim ſententiam ſcriptũ ab Hippocrate eſt,Eorũ quæ celeriter nutriunt,celeres quoq; fiunt excretiones. Quæ ergo tardius nutriunt,ſolidius præſtant robur,poteſtq; qui eis vſus ſit, diutius ſine alia refectione perſiſtere, pugnare,arare, aut aliud quiduis laboris ſuſtinere: quæ verò nutriũt cito,præſtãt alacritatē,refectione illa facili ſpirituũ,reuocãt ab exolutione&deliquio,ſi quod eſt:itaq; exhilarãt,robur verò & ad ſuſtinēdos labores vim nõ pręſtãt,etſi quis impleatur,quia diſſipãtur facile.Igitur quod maximè firmat,roboratq; ſi modo vnicus cibus capiēd9 ſit,eſt panis (quo ſpectat illud Capitis 28.primi Regũ,*Et robur nõ erat in eo,quia nõ comederat panē tota die illa*:nimirũ,vt dictũ eſt,ad robur indigemus pane,eóq; quotidiano:)quod maximè exhilarat, vinum:exhilarat verò cum ebrietatē affert,quia obliuiſci facit paupertatis & doloris,denique omnes moleſtias,curáſque facit deponere. Nam vt Hippocrates libello de flatibus inquit, *Ebrii fiunt præſentium malorum obliuioſi, ac futurorum bonorum fœcunda ſpe beantur,* Vnde conſtat hilaritatem maximam ex vino,

Vini natura.

initium quoddam ebrietatis eſſe. Tametſi, etiam citra vllam ebrietatis ſeu dementiæ partem, lætitiam afferre poteſt mediocrem; Nam capite 31. Eccleſiaſticis dicitur. *Vinum ad iucunditatem creatum eſt, & non ad ebrietatem initio,* Eſt igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, cauſæ verò illius ſunt, dicta ſpirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborãt melancholici, triſtes eſſe conſueuerunt: & quòd calefacit, laxat, funditque cor: quẽ eundẽ motum illud per lætitiam ſubit. Vt enim per triſtitiam contrahitur, & torpeſcit, ita per lætitiam laxatur & titillat. cuius motus, calor ſuauis accõmodatiſſima cauſa eſt. Quòd ergo vinum lætificet. has habet cauſas manifeſtas, præter indicibilem quampiam ſympathiam, quam fortaſſe habet cum corde, quæ in eius ſubſtantiæ modo cõſiſtet, cum ad iucũditatem creatum ſit ab initio. Quòd lætificare Deum quoque dicitur, maius aliquod ſuſpicor habere ſacramentum, enarrandum Theologis, Mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneſeos, vidiſſe cũcta quæ fecerat, delectatúſque quod eſſent valde bona, conſonum eſt, vt tãto intuitu rei cuiuſque magis delectetur, quanto ea eſt melior: aut (vt melius dicam) tanto res quæcunque ſit potior, quanto Deo magis placuerit. quapropter perinde ſit dicere, rem aliquam lætificare Deũ, & eſſe optimam: eſt verò vinum optimũ, niſi quis eo vtatur ad ebrietatem. facit enim ad iucũditatem, & ad ſanitatem animæ & corporis. & ad vitæ æquitatẽ, & bonos mores. Ita enĩ dicitur capite nuper citato Eccleſiaſtici, *Exultatio animæ & corporis vinũ, moderatè potatũ, & ſanitas eſt animæ & corporis ſobrius pot⁹. & rurſũ Æqua vita eſt hominibus, vinũ in ſobrietate.* nimirũ, vt cap. 30. eiuſdẽ libri dicitur, *Multo occidit triſtitia.* His cauſis

Melãcholici cur triſtes.

Cur vinũ lætificet.

Seneca

Seneca libro de tranquillitate vitę, ad eam obtinendã, ebrietatẽ laudat. exemplo Catonis, Solonis, & Archeſilai, qui illi indulſerunt. ſunt verò illius hæc verba, *Nonnunquam & vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt deprimat curas. eluit enim curas, & animo animum mouet, vt morbis quibuſdã, ita triſtitiæ medetur.* Hæc ille. Nobis tamen neq; ſanitatis, neq; hilaritatis cauſa procedendum vſq; ad ebrietatem vnquam eſt, neq; quę ad mores ſpectant, petenda à Medicis neq; Philoſophis; niſi quatenus cum diuina conſonant ſapientia, quæ tantum permittit vinum in ſobrietate.

Ebrietatis ex antiquis cõmẽdatio.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

" CAPITE. 16. primi libri Regum ita eſt
" ſcriptum, *Ecce ſpiritus Dei malus exagi-*
" *tat te, Iubeat Dominus noſter, & ſerui*
" *tui qui coram te ſunt. quærent hominem*
" *ſcientem pſallere cythara, vt quũ arripue-*
" *rit te ſpiritus Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius*
feras.

Duplex hic occurrit naturalis dubitatio. prima, An Dæmones poſſint morborum, qui alioqui in ſuccorum & temperamentorum, aut etiam compoſitionis vitia referantur, eſſe cauſæ: Deinde. An eadem auxilia deſiderent illi morbi, ac cũ ſine Demonis opera orti ſunt. Nã ſi Saul melãcholia morbo tenetur, haud dubiè conſultum eſſet, iuxta medicinę pręcepta tibicines quærere & Citharedos, qui muſica inſtrumẽta pulſando animũ illi demulcerent. nã cũ metus & triſtitia ita ſint huius peſſimi morbi accidentia, vt etiã fiant illius augendi cauſa, nulla ratione melius ſuccurritur quam

Morbi à demonib' quomodo curandi.

Melã. bolie remedia.

omni genere delectamenti; abigendo mœſtitiam, & euocando mentem à rerum terribilium conſideratione: vſque adeo vt cum morbus nondum eſt admodum inueteratus, neque ſuccus plurimum redundat: ſola iucunda viuendi ratio ſoleat eſſe ſatis ad recuperandam ſalutem: præſtare verò muſicam magnam animæ hilaritatem, Eccleſiaſticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadrageſimo ſunt hæc verba. *vinum & muſica lætificat cor.* meritò igitur muſica mœſtis, quales maximè ſunt melancholici, naturaliter ſuccurrit. ſi verò Saul non humore agitabatur melancholico, ſed Dæmone, quæ cauſa eſſe poſſit, vt cythare pulſatione iuuaretur? & leuius eam exagitationem ferret? An Dæmon miteſcit muſica? Hanc ob dubitationem, plurimi nihil hic cenſent fuiſſe naturale, ſed diuina vi effectum, vt pulſante Dauide cytharam abigeretur Dæmon, non tam ob ſoni numeros, quam ob diuinos hymnos quos ille cantando recitabat. Itaque diuinis pſalmis, vt exorciſmis abigit Dæmonem. Ego quidem hoc non nego, neque dubito illa ratione, vim verbi Dei, & Dauidicæ prophetiæ ſignificatam eſſe: nihilominus cenſeo, naturalem quoque cauſam cum diuina illa coniunctam eſſe, atque admirandum illum effectum, in vtramque referendum fuiſſe. Hoc indicabo facilè, productis in medium quibuſdam Auicennæ verbis, ex capite 18. fen. primæ, tractatus quarti, quod eſt de Melancholia, ea verò ſunt hæc. *Et quibuſdam Medicorum viſum eſt, quod melancholia contingat à Dæmonio, ſed nos non curamus, cum phyſicam docemus, ſi illud contingat à Dæmonio, aut non cõtingat, poſtquam dicimus, quod ſi contingat à Dæmonio, tunc contingit ita vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & ſit cauſa eius propinqua cholera nirga, deinde ſit cauſa illius*

Muſices vis.

Dæmonium.aut non Dæmonium. His verbis Auicenna inquit, nihil referre ad curationem ſiue Dæmon ſit qui melancholica inferat accidentia,ſiue non:eo quod nō poſſit ea inferre,quā aliter per ipſos melancholicos ſuccos.Itaque cauſam proximam ſemper ad ipſos ſuccos deuolui,atque cum ablatione cauſæ proximæ, neceſſe ſit tolli morbum,vtentibus nobis naturalibus auxilijs, & cauſam tollentibus, neceſſe erit tolli morbum, etiam ſi Dæmon eum excitauerit. Ratio ſanè hæc,partim quidem recte procedit,partim tamen deficit,quandoquidem, vt morbus qui pendet ex cauſa, niſi ſublatione cauſæ proximæ non tollitur; ita neque ipſa cauſa proxima,niſi ſublatione prioris : etiam ſi ſit externa,modo non receſſerit. velut ſi Sol bilem excuſſit,atq; ita febrem fecit, tolli non poſſit febris niſi bile euacuata,aut conſumpta; ſed neque hæc pænitus euacuari aut conſummi,niſi ægrotus à Sole recedat, & in frigidiorem locum ſe transferat. ſi verò iam receſſit, ſolum ſupereſt vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo,ſi quis Dæmon,melancholicum ſuccum agitando & augendo,melancholica intulit ſymptomata,iam receſſit,ſolum ſupereſt,vt naturalibus agatur auxiliis, aduerſus morbum & cauſam humoralem : ſi verò adhuc immanet,neceſſe ſit ſimul vti remediis quæ Dæmonem abigant, & quæ melancholicum ſuccum euacuent,& compeſcant.Effectum itaque hac ratione eſt, non vt omnino ſit indifferens,ſiue ſit morbi cauſa Dęmon,ſiue ſecus,vt volebat Auicenna; tamen, vt quæcunque auxilia naturalia curare poſſunt morbum, cū is à Dæmone non pendet, poſſint etiam aliquatenus ſubuenire cum pendet.Si ergo cantillenæ, & muſicorum inſtrumentorum concinnus ſonitus, placare naturaliter poſſunt melancholicorum ſæua ſymptoma-

ta,cum eo morbo quis laborat, poſſunt certè eodem modo,& eadem prorſus cauſa,cum eius morbi auctor Dæmon eſt. Verum hoc ipſum quod aliquatenus videtur iam eſſe demonſtratum,euadet longe,euidentius,ſi hæ dubitationes prius explicatæ ſint. Prima an malus Dæmon poſſit morborum cauſa eſſe?ſecunda,quomodo?tertia, an ſint aliqua naturalia remedia, quæ per ſe, ipſos abigant Dæmones, an non,ſed ſpiritalibus ſolum agendum aduerſus eos ſit, vt Ieiunio, & Oratione? His enim deciſis, facile eo quo volumus perueniet diſputatio. Antiquiſſimas eſſe has dubitationes,neque Chriſtianis ſolum aut Iudæis,ſed & Mahometanis & Idolatris agitari ſolitas conſtat. Primum quidem ex eo Auicennæ loco quem produximus,deinde & ex libro de morbo ſacro,qui nomine Hippocratis circumfertur. toto enim eo libro diſputatur aduerſus affirmantes,Epilepſiam ad Dæmonem referri, & eos, qui eo malo teneantur, ſolere in domum fugere,aut aliter à multorum conſpectu ſe ſubtrahere, perſentientes inuadi ſe ſe à Dæmone, atque adeo contendentes eiuſmodi, non medicinalibus auxiliis,ſed expiationibus eſſe curandos. cenſet vero is autor,eam opinionem non aliunde, quam ex ignoratione naturalis epilepſiæ cauſæ naſci:plauſibilem verò eſſe vulgo,eò quod morbus videatur eſſe mirabilis,& ab aliis diuerſus: atque quòd expiatio minus moleſta curatio eſſe videatur quàm quæcunque medicinalis aut chyrurgica. Atqui profectò,vt qui philoſophiæ ſunt ignari,ob multarum rerum naturaliũ ignorationem fieri ſolent creduli,& ſuperſtitioſi: ita qui phyſicæ plus ſatis ſunt dediti, rebus omnibus quæ corpora non ſint, aut eorum motus, periclitantur diffidere. Nunc verò cum de Dæmonibus tam multa à Philoſophis

Epilepſia.

phis diſputata ſint, non video cur quiſpiam quantumuis rigidus Philoſophus eſſe velit, tollat e medio Dęmones, nullamq; cauſæ rationem in morbis excitãdis & torquendis corporib. eos habere cenſeat. Nam hæc cõſecutio nihil valet; poteſt melãcholia & epilepſia vt quiuis alius morbus, citra Dæmonem fieri, ob ſuccos ita aut aliter motos aut vitiatos: ergo non poteſt fieri per Dæmonẽ. At verò neq; hęc, Quiuis morb. talis fit ab humore & cauſa naturali, ergo nullus fit à Dęmone, quia is ipſe morb. qui fit à Dęmone, fit per cauſam naturalẽ, ſi Dæmon nõ aliter quã per ipſos humores, infert tales morbos: habétq; Dæmon vicem cauſæ externæ, vt dictum eſt. niſi verò negetur, Dæmonem poſſe mouere ſuccos: at verò moueri corpora ab ſpiritualibus ſubſtantiis, neq; Ariſt. quidem, qui minimè de Dęmonibus eſt philoſophatus, negauerit. Ille enim cauſas omnes corporũ motrices reducit, vſq; ad indiuiſibilem & incorporeã. Itaq; poſſe fieri, vt Dæmonis pręſentia morbos excitet, neq; quippiam in hac aſſertione Philoſophorum placitis eſſe repugnans indicatũ eſt. At verò eſſe re vera ita, ſupereſt indicemus. Primũ quidem literarum ſacrarum teſtimonio, deinde & argumẽto ab ipſis rebus accepto. Diui Lucæ capite octauo, ita ſcriptum eſt. *Occurrit illi vir quidã, qui habebat Dæmonium iam temporibus multis, & veſtimento non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumentis (& paucis interpoſitis) multis enim temporibus arripiebat illum vinciebatur cathenis, & compedibus cuſtoditus, & ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deſerto.* Ex hac narratione facilè conſtabit cuiuis, qui vel ſummis labiis deguſtauerit medicinam, hunc hominem laboraſſe ea maniæ ſpecie, quæ vocatur à Medicis Lycãthropia, ſeu lupina inſania. His enim præcipuè acciden-

An morbi per dæmones excitentur.

Lycãthropia

tibus deffinitur is morbus. quòd ita affecti domi cõtineri non poſſunt, ſed circa ſepulchra frequenter vagantur. Iam verò eum, cuius mentio fit nono capite Marci, conſtat fuiſſe epilepticum, ita enim dicitur. Et attulerunt eum, & cum vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbauit illũ & eliſus in terram volutabatur ſpumans. conſtat verò elidi in terram, ac volutari, & fieri ſpumã circa os, certiſſimas notas eſſe Epilepſiæ. Quin etiam (quod aliquanto videtur rarius) conſtat decimo tertio capite Diui Lucæ, puellam quandam conuulſionem ſpinæ accepiſſe à Dæmone: qua laborauit decem & octo annos. Manifeſtum ergo eſt, quanto in errore ſint, qui quòd indicauerint, eum qui defertur ad exorciſtas, teneri epilepſia, aut catocho, aut melancholia (iis enim morbis frequenter tenentur) aut alio quouis morbo, putant ſe iam indicaſſe, non eſſe id à Dæmone: cum his exemplis conſtet, eos morbos quandoque fieri à Dæmone. Neque verò cum Dominus noſter inter mortales ageret, vexabant hominum corpora Dæmones, ac non etiam nunc vexãt. Non enim ſancta Eccleſia, quæ diuino regitur ſpiritu, vteretur exorciſmis, ac crearet quotidie exorciſtas, niſi vexarentur nunc quoque hominum corpora à Dæmonibus. ſed & ex his quæ homines fide digni, & verbis, & ſcriptis teſtantur, facile indicatur, eſſe etiam hoc tempore talium malorum cauſas immundos ſpiritus Nam ferunt, horum multos reſpondere, appoſitiſſimè loqui linguis alioqui ignotiſſimis, vt ruſticum & ignoratiſſimum Latinè, Græcè, aut Chaldaicè: præterea iuſſos ac coactos ab exorciſtis, ſignificationes de ſe euidentes præbere immundos ſpiritus, & homines ab eis detentos multa diuinare, & narrare, quæ in remotiſſimis mundi partibus agantur. quæ ſanè conſtat nullatenus habe-

Epilepſiæ ſigna.

Catochus.

Exorciſtarum vis.

habere poſſe phyſicam cauſam. Veriſſime enim dictũ eſt illud ab Ariſtotele, ſi quid aliud, intellectum hominis nõ poſſe aliter intelligere, quam phantaſmata intuentem; atque adeo nihil in eo eſſe poſſe, quod prius non fuerit in ſenſu. Cum igitur anima ruſtici nullum, ne minimum vnquã conceperit græci ſermonis phãtaſmata, vnde poſſit eius intellectus nunc abſtruſiſſimas phraſes eius idiomatis, haurire? Eſt certè intellectio, animæ rationalis actio propria, quãque citra organa corporea poteſt exercere, vnde & ſeparabilis eſſe cognoſcitur: ea verò, & ſi per ipſiſſimam mentẽ citra organa agatur corporalia, non tamen dum anima in hoc corpore eſt, citra corporalia phãtaſmata. Illud enim intelligere, eſt de vniuerſalibus, & à materia ſeiunctis cogitare: ſeiungũtur verò à corporalibus phãtaſmatis, vi intellectus agentis. Quorũ ergo nulla vnquã cõcepta ſint phantaſmata, nulla poteſt eſſe intellectio. Iã verò vt intellectio eſſe non poteſt eorũ, quorũ nulla fuerũt phantaſmata, ita neq; recordatio, quorũ nõ fuerit imaginatio, neq; imaginatio, quorũ nõ fuerit ſẽſus. Ergo quę alibi agãtur certò cognoſcere nullus poteſt: per nullã enim internarũ potentiarum, cũ talium nullus anteceſſerit ſenſus. Dixi verò certò cognoſcere, quia temerè, caſu quodam aliquid prædicere, aut præcogitare, garrulis euenit, & iis qui variis imaginationibus æſtuant, vt mare. Scio quoſdam Philoſophos minus exactos, & qui admirationi magis ſtudent quam veritati, cenſuiſſe admirandas has vires eſſe humoris, melãcholici, fierique poſſe, atque adeo ſolere, vt quidam (in quibus ſcilicet is ſuccus abũdat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactũ moueant aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas, atque adeo eo vſque procedunt qui-

Intelligẽdi modus

Phantaſmata.

Melancholiæ vis

dam, vt in neſcio qua naturali quarundam animarum præſtantia, vim mirabiliora opera efficiẽdi conſtituát. Verum ex dictis conſtat, horum aſſertiones deuolui ad aſſertiones illas Platonicas, Intelligentem animam non eſſe corporis actum, & vt Ariſtoteles loquitur, entelechiam, ſed aſſiſtere vt intelligentiam cœlo; Noſtróſque animos ſciuiſſe quidem antea omnia, diſcere verò nihil aliud eſſe quam recordari. Ita enim, quandoquidem intelligens anima neque corpus naturale ſit, neq; naturalis corporis actus, non teneatur legibus cauſę naturalis, ſed poſſit mouere ſine cõtactu, & quia prius omnia nouerat, poſſit extra materiam diuagata, aut quietem agens per ſomnum ſubtrahénſque ſeſe à ſenſuum perturbationibus, vt illi philoſophantur, per ſeſe ſcire, quæ à nullo ſenſuum acceperit. Verũ dictas aſſertiones conſtat ſapientium omnium conſenſu cẽſeri iam abſurdas, & eſſe dogmatibus eccleſiaſticis diſſonas. Igitur qui vaticinãtur, ſiue per ea inſomnia quæ vocantur diuina, ſiue vigilãtes, & qui ignotis antea loquuntur linguis, ope ſpiritus cuiuſpiã id faciũt ſiue boni, ſiue mali. Cum verò torquere hominũ corpora ad immundos potius ſpiritus ſpectet, cõſtat eos qui torquentur ſimul & tale quippiã faciũt, teneri à ſpiritib. immundis atque ſpiritus immundos taliũ morborũ cauſas eſſe. Sed quo pacto eſſe poſſint dicamus. Dęmõ cauſa eſt externa morborum. Non enim intra corpus ipſum latenter naſcitur, ſed extrinſecus accedit morbos illaturus, eos igitur qui pendẽt ex materia, nõ aliter infert, quam aliæ cauſæ procatharticæ, puta mouendo internas, vt melancholiam morbum, augendo melãcholicum ſuccũ, & eum qui inerat cõmouendo, deferendóque in cerebrum, & internorũ ſenſuum ſedes vapores nigros. Augere verò poteſt melancholiã

Vaticinia vnde.

eam

eam quæ naturaliter generatur, detinendo ne expurgetur; aut quaſcunque exurentes cauſas admouendo Epilepſiam verò, Apoplexiam, Paralyſim, aut Catochum, deterendo craſſos ſuccos, ac per eos cerebri vẽtres, aut ipſas neruorum radices obſtruendo: Cæcitatem, aut ſurditatem eodem modo, excremẽta ad oculos, aut aures aceruando: quãquam hæc duo mala ſine interna cauſa facere per ſeſe poſſit, neruos viſorios aut auditorios cõprimendo, quominus per eos facultas ſentiendi tranſmittatur; aut cæcitatem quidẽ humorẽ aquæ, qui chryſtallino oppoſitus eſt agitando: ſurditatem, detinendo aerem congenitum (hunc enim exiſtimo proprium eſſe audiendi inſtrumentum, vt & Ariſtoteles, quominus moueatur. Vt enim niſi humor chryſtallinus colorum fulgoribus intinguatur, agi nõ poteſt viſio: ita neque niſi internus aër externi excipiat motitationem, auditio. Itaque aqueũ humorẽ trãquillum eſſe expedit, vt rectè agatur viſio, & aërẽ internum agitari, vt auditio. Multa alia mala ſunt huiuſmodi, quæ aut per ſe ipſum poſſit Dæmon facere, aut per internas cauſas. quapropter ad tollẽdum ea mala, quæ per ſeſe faciet, ſolis exorciſmis ſit ſatis vti: ad ea verò quæ per internas cauſas, medicinalibus pariter auxiliis vtendum erit. Non ergo erit ſemper ſatis fugaſſe Dæmonem, niſi morbũ etiam cures (vt neq; ſatis ſemper ſit ad tollendã febrẽ quã peperit, ira aut labor, miteſcere, aut quietem agere) neque vnquàm ſatis ſit naturalibus inſtare remediis, niſi Dæmonẽ fuges. quò fortaſſe reſpiciens Hippocrates in prognoſtico dixit. Si quid etiam eſt in morbis diuinũ, illius quoq; oportet diſcere prouidentiam. Nimirũ refert ad curationẽ, & ne hoc ignorãs, & ſolum naturalem cauſam ſuſpicatus, ineptè prædicas. Sed an ſint aliqua naturalia re-

Humoris Chryſtallini agitatio viſum impedit.

media, quæ per ſeſe in ipſos Dæmones ferantur, & illis naturaliter aduerſentur, dignum eſt conſideratione. Videtur enim conſentaneum, in ipſis naturalibus rebus eſſe quaſdam Dæmonibus gratas, quaſdam ingratas, & quibuſdam allici, quibuſdam fugari naturaliter) vt capite ſeptimo, & quindcimo huius libri diſputare cæpimus) ſiquidem inter omnes gẽtes, qui expiationibus curare morbos huiuſmodi tentauerũt, res quaſdam cauere iuſſerunt, & quibuſdam vſi ſunt, idq; diuinitatis ipſius morbi cauſa dicentes ſe facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo ſacro (nimirum erant etiam) inter idolatras qui expiamentis tentarent curare) ita ſcripſit aduerſus expiatores. *Cæterùm qui primi* (loquitur de epilepſia) *hunc morbum ſacrum pronunciarunt, tales mihi hi fuiſſe videntur, quales etiã nũc ſunt magi, & expiatores, & circulatores, qui ſe vehementer pios eſſe ſimulant, & amplius quid ſcire.* Hi itaq; conſilij ac mentis inopes prætexentes diuinitatem, cum nihil haberent quod exhibitum prodeſſet, vt ne manifeſta fieret eorũ ignorantia, ſacrã hanc eſſe affectionẽ pronunciarunt, & rationibus idoneis collectis curationem conſtituerunt ſibi ipſis ſecuram, expiamenta offerentes, & incantamenta, & à balneis abſtinere iubentes, & à cibis multis, velut ex marinis quidem à mulo & melanuro, mugiliſque, ac anguilla: ex carnibus verò à caprina, ceruina, ſuilla, ac canina: ex volucribus autẽ, à Gallo, at turture, ac otide ex oleribus à menta, allio, & cepa. pallium preterea nigrum habẽdum non eſſe, neq; in caprilla pelle decumbendũ, neque eandem geſtare oportere, neque pedẽ ſupra pedẽ habendũ eſſe, neque manum ſupra manũ. Hæc illo in loco. Ex quibus intelligimus, Magos illos ſiue expiatores qui inter gentes verſabantur, cũ morbũ diuinum

Expiationu inuẽtio.

uinum,hoc eſt à Dæmone eſſe cenſerẽt, res quaſdam interdixiſſe,vt naturaliter noxias iis,qui ita laborarẽt, Quin etiã hoc tẽpore ſcimus,multos exorciſtas ſolere ſumtu quarundã rerũ vti,vt ipſi dicunt,ad torquendũ fugandumque Dæmonẽ ipſum. Nimirum dicunt,eũ moleſtiſſime ferre ſuffitum cornu caprini, & cuiuſuis ſtercoris,pręcipue humani,&ruta,ac hypericone(quẽ ob id fugam Dęmonũ appellant)fugari.Sed quod maioris momenti eſſe videtur, & eius quod propoſitum eſt maiorẽ fidẽ facere,Tobias iunior ſuffitu iecoris cuiuſdã piſcis,iuſſu Sancti Raphaëlis,fugauit Dæmonẽ, qui ſeptẽ viros illo priores interfecerat.Videtur itaq; his teſtimoniis effectũ,pro ipſomet Dęmone fugãdo, eſſe naturalẽ quandã curationẽ.Nihilominusvt nuper citatis capitibus indicauimus,ſi Dęmones penitus ſũt incorporei,vt certè ſunt,nullam à corporibus naturaliter paſſionẽ poſſunt accipere : ſed neque ſi corporei eſſent,(niſi etiã eſſent corruptibiles)voluptate aut dolore affici poſſent:quia neutrũ horum poteſt eſſe ſine ſenſu,neque ſenſus eſſe poteſt,niſi cũ organis,habentibus cõmunem naturam cum ipſis ſenſibilibus.Quapropter corruptibilium rerum ſenſitiua , corruptibilia eſſe corpora neceſſe eſt.Niſi igitur Dęmones corporei & corruptibiles ſint(quales certè non ſunt) neque voluptate neque dolore affici poſſunt naturaliter ab vlla qualitate corporali.dixi naturaliter,quia prima cauſa, quã nullis naturæ legibus teneri in phyſicis fuſius demonſtraui,poteſt corporibus præſtare vim attingendi etiam incorporea,ea vero vis non fuerit naturalis,ſed ſuperior, vt igni torquendi diabolũ & angelos eius,& benedictæ aquæ eoſdẽ fugandi, & ablucẽdi mentes. Huiuſmodi quandã virtutẽ tributã eſſe hepati illius piſcis , quo Tobias vſus eſt crediderim

Quas res dæmon fugiat.

Balnea quibus interdicta. Aliorum verò quæ propoſita ſunt, aliæ ſunt cauſæ. A balneis ſuſpicor circulatores illos arcere ſolitos ęgrotantes, quo ſublata maxima ac notiſſima talium morborum curatione, maior expiationibus auctoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales ſunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quàm balneo curari ſolent, atque eo magis quam vllo alio medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipſos morbos, quandoquidem ob craſſitiem, aut melancholicum ſubſtantiæ modum, aut acrimoniam erant noxij. Imponebant verò illi hac in re vulgo, id quod erat naturale ad diuinam cauſam referentes. *Pallij nigri vſus interdictus.* Nigro indui pallio, ad melancholicas paſſiones non eſt vtile: manũ habere ſupra manum. aut pedem ſupra pedem, otioſi & cogitabundi eſt, quod etiam melancholicis obeſt: indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadam eſſe noxium epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At verò quòd ſuffitu cornu caprini, & ſtercoris torqueatur Dæmon dicunt cauſam eſſe, quòd contemni ſe non ferat, cum ſit ſuperbiſſimus. Ego verò exiſtimo, ventum eſſe illis in eam opinionẽ quia vt Medici omnes teſtantur, illarum rerum ſuffitu epilepſia manifeſtatur. ſtatim ergo ac epilepticus illis ſuffitur, corripitur paroxiſmo, aut ſi paroxiſmo tenetur, ingraueſcit. illi verò putant irritari Dæmonem. *Hypericon.* Rutam & hypericonem ſalutares herbas eſſe ad dictos morbos, res eſt apertiſſima: cuius præcipua cauſa eſt, quòd flatus abſumunt, atque ita humores ſedãt, qui magna ex parte flatuũ agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippoc. ſi modo ipſius eſt ille liber. Itaque vtuntur quibuſdam rebus,

quas,

quas,(cum ad morbos illos curandos conferant)cenſent conferre ad fugandos Dæmones:& aliis quibuſdam quæ nocent,hac ratione putãtes ſe torquere Dæmonem cum torqueant potius miſeros ægrotantes. Hæc cũ ita ſe habeant,conſtat ex his omnibus quæ dicta ſunt,veriſimile eſſe,plurimos eorũ,qui Dæmonis opinione ad exorciſtas deferuntur, Dæmonem non habere;ſed morbis aliquibus eorum qui dicti ſunt,teneri & præ inopia conſilij,cum tentatæ ſint aliæ curationes antea,neque ſufficiãt,defferri ad illos, id quod merito ab Hippocrate libro de morbo ſacro reprehẽditur:eſſe tamẽ etiã aliquos,quibus taliũ morborũ cauſa eſt Dęmon,illisq; curationẽ naturalẽ non eſſe ſatis, conferre tamen, non ipſos Dæmones per ſe, ſed ob morbos ipſos,aut eorũ ſymptomata,aut internas cauſas, quas Dæmon eiet.Exemplo eſt Saul, qui cum à Dęmone torqueretur ſuauitate Dauidicæ cytharæ delinitus mitius ferebat; nimirũ,vt melancholico occupatus morbo.Neque enim eſt quòd quiſquã ſibi perſuadeat, Dæmonem eſſe qui muſicæ ſuauitate captus miteſceret,atque adeo illum torquere ſineret,Hoc enim refutatum iam antea eſt,diſputatúmque de ea re aduerſus quoſdam Platonicos capite 16.huius operis, in explicatione cap.2.Leuitici quod bis iam citaui.Solum fortaſſe ſupereſt,quod hoc loco quiſpiam dubitet,qua ratione fiat,ſi Dęmones nihil habent cõmune cum vllo corpore,vt melancholicos homines magna ex parte inuadant,aut melancholicos ipſi morbos inferant.Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum,non ad naturam : nimirum melancholicus ſuccus,maximè omnium paratus eſt in inſaniam & deſperationem adigere,quæ illi nequã maximè exoptãt.

Dæmones quos inuadant.

Saulis morbus.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

LIBRO tertio Regum capite primo ita habetur. *Et rex Dauid ſenuerat, habebátque ætatis plurimos dies, cum operiretur veſtibus non caleſiebat. dixerunt ergo ei ſerui ſui, quæramus domino noſtro regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram rege, & foueat eum, dormiátque in ſinu tuo, & calefaciat dominum noſtrum regem. Quæſierunt igitur adoleſcentulam ſpecioſam in omnibus finibus Iſrael, & inuenerunt Abiſag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebátque cum rege, & miniſtrabat ei. rex verò non cognouit eam.*

Cum quis ſatis veſtibus operiatur non caleſieri, naturalis caloris defectum ſignificat, quia veſtes non calefaciunt calore proprio, quo actu ſint, vt ignis, neque quo potentia vt medicamenta, ſed ſolum retentione, ac quodam repercuſſu caloris noſtri: nimirum noſtri caloris vi, expirat ſemper vaporoſum quiddam ac calidum ex noſtris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuiũ. illud veſtes detinent, ac circa noſtram cutem geminatum, faciunt ſiſtere, atque ita calefaciũt, præterquam quòd externum frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cùm igitur corpus non caleſcit veſtibus, non poteſt alia eſſe cauſa, quàm quòd non eſt calidum effluuium, atque eo magis, quòd externum frigus ſemper arcent, vtcumque habeat corpus. Igitur ſi ne ſic quidem caleſcit, conſtat corpus eſſe valde frigidum, ac nihil, aut quam minimum calidi ſpirare. Vt autem hoc eueniat duplex poteſt eſſe cauſa. aut enim ipſum innatum calidum affectum eſt, vt per

Veſtium vſus.

Calidũ effluuium.

ma-

magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per ſeſe eſt tenue & exiguum. in ſene verò, neque rigore, neque horrore occupato, neque alia vlla paſſione præter naturam, conſtat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quę ipſius extremę ſenectutis comes naturaliter eſt, naſci. cum vero Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret nullum ſalubrius conſilium excogitari potuit, quàm quod ſerui eius cæperũt, quæ rentes virgunculam formoſam, quæ in ſinu eius dormiret, videbantúrque legiſſe Galenum libro ſeptimo Methodi, vbi imbecillitatem frigidi cum ſiccitate ventris curans, inquit, *Ex iis verò quæ extrinſecus applicantur, boni habitus puellus vnà ſit accubans, vt ſemper abdomen eius contingat.* Multo itaque melius illi conſuluerunt, quàm ſi eum magna veſtium mole onerasſent, aut multo igne lectum concaleſeciſſent, aut inuoluiſſent ſenem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxiſſent, aut etiam ſinapiſmis aut rubrificantibus; ac multo magis quàm ſi vino meraciori ingurgitauiſſent: quia nullus calor naturali noſtro magis cõformis, aut eſſe, aut excogitari poteſt, quàm qui feruet in puerulі aut adoleſcentulæ corpore: nimirum humanus ille eſt, & ob ætatem vigens. Itaque perinde eſt ac ſi ſenſili corpori puerilem calorem manu admoueas, cuius ſolum defectu illud laborabat. nulla ratione potius videaris tribuere illi quod deeſt. Verum hoc vt apertius indicemus, quid interſit calorem ſimpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare.

Corporis frigus.

Senes calefaciendi ratio.

Nã Stoici (vt apud Ciceronẽ lib. 2. de natura Deorũ videre eſt) cenſuerũt (quorũ etiã ſententia hac in parte multi ſecuti ſunt) vt duplex à Platonicis ignis ſtatuitur, cęleſtis & elemẽtaris, ita etiã eſſe in rebus duplicẽ

Ignis duplex.

Duplex calor. calorem,alium,quidem cœleſtem vt ſolarem,qui omnia generet,foueat,&ducat incrementum:alium igneũ qui omnia diſſipet atque abſumat. Atque in primo quidem genere eſſe calorem naturalem rerum omnium viuentium in altero calorem ignis quo vtimur. *Caloris vu.* Solis enim calore foueri terram.& fruges omnes tum naſci,tum duci ad incrementum , igne verò admoto conſumi omnia:ita calore noſtro ac naturali coctiones omnes agi generarique,ac nutriri omnes in nobis partes,alieno verò & præter naturam,vt febrili,ad tabem deduci eſſéque hos calores,(quandoquidem adeo efficiant contraria)longè diuerſos,alterum quidem natura cæleſtem,alterum elementarem.Ego vero cœle- *An ſit calor cæleſtis.* ſtem calorem nullum eſſe exiſtimo,niſi eſt etiam frigus aliquod cœleſte,quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium eſt:neque minus admota niue refrigerantur , quæ à Sole quàm quæ ab igne ſunt concalefacta,Quod ſi non minus ſolari quàm igneo contrarium frigus eſt,niſi illi idẽ eſt calor, frigus duo habet contraria : ſin autem alterum frigus etiam eſt, idque cœleſte,certè cœlum non minus ſit corruptibile quám aer,cum contrariorum ſit capax,& vtrumuis ſecundum naturam habeat, alterum præter naturam pati poſſit.Non igitur eſt calor vllus cœleſtis , ſed vt omne frigus ex elementis eſt,ita & calor omnis. quin potius hæc eſt ratio cœleſtis ignis, quòd lucidus ſine calore eſt.Itaque cum ignis ſtatuatur duplex lux communis vtrique eſt,differentia verò in calore & eius vacuitate.Atqui profecto calor quem Sol infert,ad elementarem ignem refertur (vt aliis locis diximus) qui ſplendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta,ſi calor naturalis nõ eſt igneus, ſed à cœlo tributus omnis calor naturalis talis etiam ſit,

neque

neque ſolum humanus, ſed & qui omnium animalium;neque horũ ſolũ, ſed & omnium ſtirpium, neq; certè harum ſolum, ſed & omnium quæ ſuo calore ſeruantur, & admoto igne corrumpi poſſunt, cuiuſmodi eſſe videmus ſuccos omnes,vt lac, vinum,mel, oleum,florum omnium ac herbarum ſuccos,ſiue deſtilatione,ſiue compreſſione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cum proprius calor tabeſcit?aut non poteſt admoto igne penitus abſumi? Igitur his quoque eſt calor cœleſtis, quandoquidem ab eo ſeruantur,cum corrumpi poſſint ab externo,atque adeo tanto citius,quanto habent proprij minus. Vinum enim natura robuſtum & calidum ſuſtinet magnum aëris calorem ſine corruptione: frigidum verò & languidum vel à repente aëre vertitur in acetum. Quod ſi inanima & fluentia habent cœleſtem calorem,cur non & ſolida,vt metalla, & gemmæ, ac denique quacunque vi frigoris & caloris poſſunt deduci ad interitum? ſi enim vi frigoris interire poſſunt, proprij caloris retentione ſeruantur: ſi autem ſeruãtur proprio,& corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo.hæc enim erat cauſa,qua naturalis cœleſtis ſtatuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, neceſſe eſt accidat omnibus quæ concreta ſunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi contemperatione conſtat, vtriuſque exceſſu neceſſe eſt interire, quia mediocritatem vterque exceſſus corrumpit.Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor ſit cœleſtis. Vnde rurſus fit, vt ignis elementum non ſit,ſiquidem in miſtis non ſeruatur virtus eius,quæ enim niſi calor? quod ſi ignem è numero elementorum tollis, neceſſe eſt tollas & aquam, alioqui miſtio non fiet, ſed corruptio, quia

Vini robur.

An ignis ſit elementum.

erunt duo frigida, aqua ſcilicet & terra contra vnum calorem aëris;& duo humida, aqua ſcilicet & aër contra vnam ſiccitatem terræ:non ergo erit mediocritas, neque attemperatio. Quod ſi aquam tollis quoque, neceſſe eſt tollas omnia, quia terra & aër non ſunt bene miſcibilia ſine craſſa aquæ humiditate. Neceſſe eſt igitur calorem proprium rerum omnium igneum eſſe, aut elementa, & miſtionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum ſtatuere, atque hactenus ab omnibus Philoſophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur eſt differentia caloris naturalis, & præter naturam, ſi vterque eſt elementaris? certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & ſiccitatis, quòd ſcilicet proprius eſt aut alienus, éſtque cuicunque rei proprius calor, qui ſecundum naturalem eius miſtionem moderatus eſt, qui mediocritatē exceſſit, iam eſt alienus. Atqui calor internus rei, ab exterius accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur: Atque vt iuuetur facit ſimilitudo duplex: altera quæ in eius intenſione eſt, vt ſcilicet nō valde excedat, altera quæ in ſubiecto, vt ſcilicet ſimilis ſit ſubſtantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodum ſubſtantiæ eſt, & ſi non ſupereſt intenſione, alter vret, alter putrefaciet: vtráq; ergo ratione fit, vt nihil vtilius poſſit admoueri quib. calor naturalis extinctus pene eſt, quàm corpuſculum puerili aut iuuenculæ calidioris. Nam is calor in ſubſtantia eſt ſimillima, & niſi eueniat febricitare, humani caloris gradum non ſuperat. Neque quidem præter rem erat ſpecioſam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abeſſétque omne tedium, atq; ita foueretur magis ſenex: non aliter ac eliguntur ſuauiores cibi, ac medicamenta minimè inſuauia, ne venter

Caloris differentia.

Caloris auxilia.

ter

ter reſpuat. Quod ſi frigidum iam ſenem multis veſtibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia veſtes parum calefaciunt, niſi ſit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipſum admoto calefacias igne: primum quidem is calor cum ſiccior ſit, ſiccitatem auget ſenilem, & calorem alioqui exiguum diſſipat: deinde cum is calor præter naturam inſit ipſis linteis, cito deficit, ſimúlque cum illis refrigeratur rurſum corpus: ſi verò oleis calidioribus, aut aliis medicaminibus admotis velis calfacere, nec ſic quidem proficies multum, quia medicamenta proſunt quatenus ab ipſo naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò niſi calor poſſit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quod ſi multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror ſtultius, quàm ſenibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius eſt per ſeſe, tanto maiori ventris ac viſcerum omnium calore opus eſt vt ſuperetur: alioqui à minori aceſcit, crudúmque ſuccum auget, vnde & calorem naturalem ſuffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat: Quare vinum eſſe lac ſenum, non valde probo; cenſeo potius ſenib. ſenſim eſſe dandum dilutius, vſque dum in extremo ſenio conſtitutis toto vino detracto, detur pro eo mulſa aut decocta aqua. ſatius enim eſt permittere calori naturali ſenſim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & ſenectam facere miſerabiliorem, & breuiorem. Rectè itaque procuratus calor eſt Dauidi ſeni, quod præcipuè ea in ætate effectum eſt, qua non potuerit virginem agnoſcere: alioquin multo magis læſ-

Vinum ſenib. interdicitur.

mentum, iuxta illud 2.Petr.1. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes.* Si vero vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de ſuper naturalibus habetur, argumentum eſſe poſſet? Vniuerſim de diuinatione plurimum diſputatum eſt à veteribus Philoſophis, Stoicis aſſerentibus eſſe re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes vtebantur, adeo vt neque auſpicia, auguria, neque ſortes, neque iudiciariam aſtrologiã, quam ſcientiã Chaldeorum vocabant repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabántque eſſe impoſturas quaſdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cum intueretur vitæ gubernatores, medicos, atque philoſophos, dicebat animalium omnium ſapientiſſimum hominem eſſe: cum autem inſpiceret ſomniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiuſmodi, dicebat nihil ſe ſtultius exiſtimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam aſſerebant. Quod vt apertius exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vtitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines vti tentauerunt ad duo redigũtur: vnum quod ad artẽ quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videtúrque potius conſtare natura. In primo genere ſunt auguria, & auſpicia, & obſeruationes portentorum, & aſtrologia iudiciaria, & miſſiones ſortium, & prognoſtica medicinæ, & phyſionomia, cuius chyromantia pars eſt. In ſecundo genere ſunt inſomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre reſpõſa, & omnis necromantia. Rurſum horum quæ in ſecundo genere continentur, quædam extrinſecus

De diuinatione multa.

De diuinatione opiniones.

Diuinationum genera.

petuntur, vt oracula, & pythonum, & mortuorum reſponſa: quædam in ipſa noſtra anima eſſe videntur, vt inſomnia, & furores vatum. Porro ipſi ſomniantes aut furentes, vocentur Platoni Vates; qui verò interpretantur. vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: prophetas vero exponere quæ dicunt vates; quanquàm in ſacris libris hic nominum vſus non ita obſeruatur, ſiquidem Cayphas dicitur prophetaſſe, cùm neſciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indiſtinctè vocamus, ſiue vaticinari, ſiue prophetare, præſentire, aut prædicere quæ futura ſunt. Stoici vt dicere cepi, nihil horum repellebant, ſed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, cenſebant & auſpicia, & auguria, & portenta, & ſcientiam magorum, & ſortes, aliquid continere in ſeſe certi & firmi; atque adeo vanum non eſſe eis vti, & auſpicato quiduis aggredi, quod in vita eſſet magni momenti, aut inire prælium, vxorem ducere, aut aliud quiduis facere: Itaque non niſi præter rationem dimitti poſſe, contemplationem dextri & ſiniſtri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in ſacrificiis. Pręter hæc etiam, eſſe vim quandam quibuſdam hominibus, & in quibuſdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: eſſe quoque Deorum de futuris rebus reſponſa. Primum quidem argumentum, & quod vniuerſum de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium conſenſu, qui (vt alibi dicit Cicero) lex eſt naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen perueniſſet, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuiſſe vlla vaticinia. De ſingulis verò ita argumentabantur, (eligam quæ videntur firmiſſima) primum quidem auſpices, augu-

Stoici vaticinia habuerunt.

augures,& portentorum, & aſtrorum obſeruatores, & ſacerdotes qui conſiderabant exta, nõ temere proferebant quidquam; neque niſi conſideratis quibuſdã ſignis, vtentéſque quibuſdam artibus, non aliter ac medici conſideratis in facie,& ſpiritu, & decubitu nonis, prędicunt hunc moriturum, victurum illum; atque agricolæ conſideratis volatu auicularum, & ranarum cantu,& grunitu ſuum, præſentiunt pluuiæ, & nautæ piſciũ conſideratis ſaltibus,& maris colore, inſtãtem procellam. Vt ergo nemo eſt qui hæc præſenſionum genera vt naturalia non recipiat; ita nemo eſſe debet qui illa repellat. Nihil enim videtur intereſſe, præterquàm quod eorum cauſæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res conſtat, vt omnium gentium videtur vſu probari, etſi ignoretur cauſa, non eſt detrahenda fides, ſed cenſendum omnino eſſe aliquã; quia nihil ſine cauſa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ verius diuinatio dicitur, quæque ſine vlla arte intra nos eſſe videtur, dormientes, aut furentes, aſſeritur exemplis multis. quia præter vetera quę narrantur quàm plurima, vix vllus incidet in hãc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Poſt exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod ſibi perſuadebat eſſe firmiſſimum.

De diuinatione per ſomnia.

Quodcunque animal vel ſemel in tota vita vidit cœlum, aut omnino colorem, fulgoremue aliquem, etiam ſi cẽties millies videre nequiuerit, aut videndo decrrauerit, neceſſé eſſe habeat vim facultatémque cernendi: nam quod ea omnino orbatum eſt, nunquàm videre poterit. Ergo & quicũnque homo, vel ſemel præſenſerit diuinaueritque futura, etiam ſi errauerit ea in re pluries, habet in ſeſe facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos ſomniaſſe aliquando, aut etiam vigilantes

dixiſſe res futuras,quæ verè conſequutæ ſunt. Porrò (dicunt) vt naturaliter tributa eſt animæ vis quædam ſentiendi præſentia, quæ dicitur ſenſus, & alia ſentiendi præterita, quæ eſt memoria, ita oportet tributam eſſe aliam futurorum,puta vim diuinandi. Col locant itaque ſenſum, & imaginationem, quæ ſine ſenſu temporis eſt,inter memoriam & diuinationem. His argumentis,& aliis multis (quæ vt minus naturalia ſciens prætermitto (affirmabant eſſe in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerúmque langueret,nonnunquàm verò excitaretur vehemẽter, aut calore quodam intrinſecus excitato,vel vehemẽti motu,vel lino,vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, cúmque vel ex terræ quibuſdam locis non continenter,ſed ex temporibus quibuſdam exhalare, ac ſeſe, non in omnes, ſed in natura magis paratas mentes inſerere,illíſque diuinationis, velut quædam, citra eum calorem vel flatum, obturata foramina reſerare:ab eius quoque facultatis vſu mentem,præſentia rerum externarum, inter quas verſamur ſemper, interturbari,proinde tunc maxime poſſe, cum externis relictis rebus per ſe mouetur,vt in ſomnis, aut cũ eleuata eſt,vt cum muſico concentu detinetur. Licet tibi hæc legere,vt multis aliis in locis, ita apud Plutharcum libello de defectu oraculorum;Quibus plurimum videtur adſtipulari factum Eliſei,ſiquidem petiit adduci ſibi pſaltem,vt vaticinaretur.Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, cenſentes nihil eorum quæ omnino non ſint ſciri poſſe, futurorum verò nullum eſſe adhuc. ſed quoniam neque præterita iam ſunt, melius videtur ratio hæc ita concludi poſſe. Quæ neque ſunt neque fuerunt vnquàm,nullo modo ſciri poſſunt;Nam neque per ſe vt quæ actu ſunt, neque

Epicurei diuinationes deridet.

que

que per ſui ſpecie s , ac velut veſtigia quæ reliquerint vt quæ præterierint : nulla eſt igitur diuinandi ratio. Cenſebant ergo , eorum quæ præcognita prædictaue per quoduis diuinationis genus eſſe narrantur, plurima eſſe vulgi ineptias,aut ſacerdotum impoſturas:imperitæ vero multitudini, prætextu pietatis & religionis facile perſuaderi:nonnulla caſu euenire, vt ſcilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim neceſſariò non euenit quod prædictum eſt,ſed & cum non euenit,potuit euenire.Peripatetici,vt Cicero refert, omne id genus diuinationum , quod artis alicuius erat particeps,tollebant,vt Epicurei;id verò quod arte caret , vt diuinationem dormientium , & furentium, & eorum qui morti proximi ſunt, concedebant vt & Stoici.Plato,vtrunque mihi videtur recepiſſe,alterius verò cauſam reieciſſe in Dæmones , alterius in naturam. Nam in conuiuio ſiue de Amore, differens de natura Dæmonum , quos inter homines & Deos cenſet intercedere,inquit. *Per hanc vaticinium omne ſacerdotúmque diligentia circa ſacrificia,expiationéſque, & incantationes , & diuinatio omnis, atque magica.* Idem in dialogo de Natura vaticinium ſtatuit , in iecore,cenſens ſcilicet diuinandi vim tributam eſſe hominibus à natura,& ea vi tunc maxime eos vti , cum minime vti poſſunt prudentia : ſunt verò eius hæc verba. *Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit,illud argumento eſſe poteſt, quòd nemo dũ ſanæ mentis eſt,diuinum & verum vaticinium vllum aſſequitur, ſed cum vel ſomno prudentis vis præpedita eſt, vel oppreſſa morbo,vel diuino aliquo raptu à ſua ſede dimota fieri diuinatio ſolet.* In Apologia idẽ Plato Socratis nomine,dicit eos qui proximi ſunt morti ſolere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per

Peripatetici quid de diuinatione.

Opinio Platonis

auguria eſſe vſum,& inter ſymbola ſcripſiſſe, *diuinationem omnem honora.* Ariſtoteles quoque ſectione.30 problematum, cauſas quibus Sibillæ & bachantes, & vates fiunt, reiicit in calorem quem in mentis ſede ciet atrabilis, eius verò ſunt hæc verba. *Multi etiam propterea quòd ille calor ſedi mentis in vicinio eſt. morbis veſaniæ implicantur, & lymphatici fiunt; vnde Sibillæ, & bacchantes, & diuino ſpiritu afflati fiunt, cũ non morbo, ſed temperie naturali fiunt.* Ex his verbis cõſtat, Ariſtotelem cenſere, vel ſaltem eo loco affirmare (nam vt hoc obiter dicam, eius viri ſententia propria male petitur ex problematis, quia in eorum diſſolutione ſæpe vtitur alienis placitis) eſſe in hominum mẽtibus naturalem facultatẽ futura præſentiendi; eam verò incitari calore, in quibuſdam quidem morboſo; eóſque dici maniacos, phrenecticos, aut lymphaticos: in aliis verò naturali, quòd ſcilicet atrabile, eaque calida, naturaliter iuxta mentis ſedem, hoc eſt in cerebro abũdent, eáque cauſa fieri Sibillas & vates, atq; adeo prophetas. ſed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Ariſtotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere. *Atque etiam per multa ſpirituum genera pleriſque in locis terræ oſtia patefacta ſunt, quorum quidem ſpirituum alij aduentantes inſtigant, alij inediam tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia.* Itaque cõſtat philoſophos omnes, præter Epicureos, qui non adeo ſunt à multis exiſtimati ſapientes, cenſuiſſe eſſe aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus inſitam naturaliter, etiamſi ea facultas non niſi in raris quibuſdam eſſet conſpicua. Nam etſi de artibus illis diuinatoriis, aruſpicum ſcilicet, & augurum, ſortilegorum, Chaldeorum, & magorum, & ſacerdotum, & ſimilibus diſſentirent,

Ariſtotelis.

Lymphatici & Sibilla.

Diuinationẽ eſſe cenſent Philoſophi.

tirent, aliis has quoque habere aliquid naturale putantibus, aliis eſſe vanas prorſus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur ſimul leges, Platone aſſerente ea quoque diuinandi genera, non tamen naturales habere cauſas, ſed fieri Dęmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipſis ſita eſſe videtur, quales Sibyllarum, prophetarum & ſomniantium, omnes præter dictos, conſentiebant, naturaliter eſſe in ipſis noſtrúm mentibus. Ex ſacris eloquiis dubitare merito poſſes, quam ſententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino ſpiritu, & laudes populi Iſraelitici commemorans: inquit, *Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſrael.* itaque quaſi augurium & diuinatio omnis ſint vana, aut malorū Dæmonum interuentu fiant, dicit, non eſſe horum quippiam inter fideles. Hanc ob cauſam Saul, dum bonum ageret coram Deo, eraſit è terra Iſrael magos, & ariolos, & habentes pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui vtebantur artibus diuinatoriis, aut magos & ariolos è terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra ſeſe, interfecit. Hæc itaq; omnia partim ſunt cenſenda vana, partim praua, quod partim ſunt impoſturæ, partim agantur interuentu malorum Dæmonum. quod idem vel ex noſtris legibus conſtare poteſt, quibus impoſtores omnes, qui vtcunque diuinationem profitentur, relegari iubentur, vtêtes autem diaboli opera, vel cōburi, iuxta id arbitror quod Saul initio ſui regni feciſſe narratur. capite 28. primi Regum. itaque videtur omnis diuinatio populo Dei eſſe interdicta. Alia tamen ex parte videri poſſint, non minus, ſed plus etiam quam gentes vſi omni genere diuinationis. Nam in ſecundo genere (vt ab hoc nunc

Diuinatio populi Dei interdicitur.

genere (vt ab hoc nunc incipiam) eſſe videntur viſiones omnes prophetarum & prædictiones, quæ non ſemper & vtcunque, ſed afflatis numine quibuſdam occaſionibus fiebant, velut cum Sauli obuius fieret cuneus prophetarum, inſiluit ſuper eum ſpiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repentè ſe coniecit medium inter prophetas, prophetauítque cum illis; cuius rei nouitas prouerbium peperit, *Saul inter prophetas*, vt narratur capite decimo primi Regum. Eliſeus loco citato ad cantum pſaltis prophetare cepit. In hoc genere etiam erant ſomnia, & ſomniorum interpretationes, Ioſeph, & Danielis. In primo genere eſſe videbantur miſſiones ſortium, quæ quàm maximè videntur probari in ſacris, ſiquidem 16. prouerbiorum dicitur, *ſortes mittuntur in ſinum ſed à Deo temperantur*. Ioſue capite ſeptimo ſuæ hiſtoriæ habetur, mittens ſortes primum per tribus, deinde per domos, poſtremo per ſingulos, reperit Acham filium Chaim, eſſe anathema. Diuus quoque Mathias electus eſt in apoſtolatum miſſis ſortibus inter eũ & Ioſeph: vt narratur capite primo actuum Apoſtolorũ, Augurio videtur etiam vſus Eliſeus, qui lethaliter iã ægrotans, prophetauit Ioë regi Iſrael, fore vt vinceret Syriam ter, eo quod terram iaculo ter percuſiſſet: ſi autem pluries percuſiſſet, fuiſſe deuicturum eam vſque ad conſumationem. Itaque ex numero iaculationum videtur præſenſiſſe numerum victoriarum: non aliter ac Calchas Agamennoni narratur, ex numero paſſerum prædixiſſe numerum annorum belli Troiani. Sed & quadrageſimo capite Geneſeos ſcriptum eſt, Ioſephum ſolitum eſſe augurari in ſcypho, in quo bibebat: atque ideo ipſomet dixit, *An ignoratis, quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* Necromantiæ

Augurij vſus in ſacris.

etiam exemplum eſſe videtur in ſacris, Nam Saul cum conſultus Deus ei non reſponderet neque per ſomnia, neque per ſacerdotes neque per prophetas cũ rauit vt Pythoniſa ſibi ſuſcitaret Samuelem, quem cõſuleret. Obſeruationis etiam auium & inſpectionis extorum, formam videtur præ ſe ferre, illud quod Deo imperante fecit Abrahamus quod narratur capite 15. Geneſeos his verbis. *Et reſpondens Dominus, Sume inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. qui tollens vniuerſa hæc, diuiſit ea per medium, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit, aues autem nõ diuiſit: deſcenderúntq; volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abraham, cumque Sol occumberet, ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum dictumque eſt ad eum. ſcito prænoſcens, quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua. &c.* Videtur ſanè in hoc oraculo, & inſpectionem extorum fuiſſe, ſiquidem diuiſit per medium tria illa animalia, & eorum partes contra ſe altrinſecus poſuit, auium quoque habitam rationem, ſiquidem deſcenderunt ſuper cadauera: porrò acceſſiſſe diuinationeex inſomnio, ſiquidem poſt ſoporem dictum eſt ei quod ſemini eius erat euenturum: Arti quoq; Chaldeorũ, hoc eſt aſtrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicium ſcriptũ eſt, De cœlo dimicatũ eſt contra eos, ſtellę manentes in ordine, & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt. Si enim ob infelicem ſtellarum in cœlo manentium ordinem Siſara deuicta eſt potuit certè præuiſo eo ſtellarum ordine ſuam calamitatem præſentire. Sed & chyromantici habent in ſacris, quo ſe tueantur: ſiquidem capite 37. libri Iob ita habetur *Qui in manu omnium ho-*

Necromãtia exemplum in ſacris.

De aſtrologia iudiciaria.

minum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua. Iam verò oraculis nulli homines videntur magis vſi quàm Iſraelitæ. Nam Dauid conſuluit Deum, capite quinto libri ſecundi Samuelis. *Si aſcendam contra Philiſtæos & tradas eos in manus meas? qui reſpondit, non aſcendas contra eos, ſed gira poſt tergum eorum, & venies ad eos ex aduerſo pirorum.* Conſulebant etiam perprophetas. nam capite decimoſexto ſecundi Paralipomenon, dixit Ioſaphat ad regem Iſrael, *Conſule obſecro in præſentiarum ſermonem Domini. Congregauit ergo rex Iſrael prophetarum quadrigentos viros, & dixit ad eos. In Rhamoth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quieſcere?* poſtea horum reſponſo non contentus, accerſiri iuſſit Micheam. Quę igitur diuinatio non erat in Iſrael? Certæ primæ de diuinatione quæſtioni, An ſcilicet ſit vlla diuinatio, nullus locus relictus eſt. Eſt enim re vera diuinatio aliqua, vſique ea ſunt non tantum populus Dei, ſed & aliæ gentes. nam vt fuerunt prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sibillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & reſponſa accipiebant Idololatræ à ſuis Diis. nam præterquàm quòd nimis eſſet proteruum, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebrauit antiquitas, rex Ochozias miſit nuncios ad Belzebub Deum Acharon conſulendum de ſua ſalute, quaſi ſcilicet ad reſpondere ſolitum. Quapropter faceſſat ſtulta Epicureorum deriſio, qui omnia ſiue de ſacrificiorum inſpectione, ſiue de diuinatione ex inſomniis, ſiue de prophetis, ſiue de oraculis, ac prorſus de quouis diuinationis genere, vbi terrarum eſſe dicebantur, cenſebant eſſe meras nugas, ac non ſolum non eſſe vllam diuinationem naturalem, ſed ne eſſe quidem: qui hac vna cauſa mihi videntur laudandi, quod ſcirent, quid

Epicureorũ dirriſio arguitur.

ex ſuis placitis eſſet conſequens. Nam illi nullam vim naturalem diuinandi eſſe cenſentes, cũ & nullos Deos qui rebus humanis proſpicerent eſſe putarent, ſed (vt recte Cicero intelligit) per deriſum dicerent, eos eſſe imagines quaſdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis teſtimoniis doctiſſimorum ac grauiſſimorum auctorum, ac quod firmiſſimam fidem facit, ſcripturæ ſacræ, conſtat eſſe re vera, fuiſſeque ſemper inter mortales futurarum rerum præſenſiones, diſputandum eſt, quæ diuinatio ſit (poſita enim ſunt plurima illius genera) atque quæcunque eſſe probetur, quam habeat cauſam, an naturalem, an diuinam. Diſputetur primùm quidem vniuerſim, deinde per ſingula genera, hinc ſumpto initio. Quicunque futura tentant prædicere, aut ex conſideratione cauſarum, ſignorumve procedunt, aut non, ſed ſine vllis ſignis aut argumentis, quaſi res ipſas per ſe videant id faciunt: illud pertinet ad coniecturam, hoc ad diuinationem. Rurſum, coniecturarum quædam ſunt coniunctę cum vera prudentia, quædam ſunt vanæ, vt, ſcilicet ipſæ, ſiue cauſæ, ſiue notæ, ex quibus ratiocinatur. ſunt vt coniecturæ quibus, imperator in bello, & ciuilis vtitur in adminiſtranda republica, & medicus in curandis morbis, & & nauta in ſoluenda à portu aut retinenda naui, & agricola in mittendis ſeminibus, coniunctæ ſunt cum prudentia, quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia, rerum ſecundum naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auſpices, aut augures, aut extorum inſpectores, aut pullarij, aut obſeruatores portentorum, vt videtur pleriſque, vanæ ſunt. Neque in volatu auium, neque in extis hoſtiarum, neque in paſtu pullorum, neque in caſu contingentibus portentis, vi-

Vanæ diuinationis.

videtur poſſe eſſe vlla naturalis ſignificatio exitus bellorum, aut vitæ, mortisve principium, aut eiuſmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obſeruabantur. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla eſſe poteſt (quidquid grauiſſimi illi Philoſophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè explicabo poſtea. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut antea quoque ſciebat. non animaduerterat tamen: tunc quidem diſcere non potuit, quia cum non didicerit colligens ex præexiſtenti aliqua cognitione cauſarum, aut ſignorum, aut cuiuſpiam corporalis paſſionis quam acceperit, neque omnino collegerit ratiocinando ex aliis aſſertionibus (id enim non diuinare, ſed vt diximus coniectare eſſet) oportet ex ipſius obiecti præſentia ſciẽtiã cõparauerit: at verò quod neq; eſt omnino eſt neq; fuit, nõ poteſt eſſe præſens obiectiuè igitur ſupereſt, vt qui diuinat, eius quod diuinat notitiã ſẽper apud ſe habuerit: id vero nulli finitæ facultatis mẽti contingere poteſt. Neq; igitur vlla poteſt eſſe naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi ſi quæ eſt, non eſt quorundam, ita vt aliorum non ſit; neque futurorum quædam diuinari poſſunt, quædam non poſſunt: ſed ea facultas erit per ſeſe omnium futurorum, vt memoria eſt per ſe omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum eſt diuinari poſſit. Neceſſe eſt ergo . ſi quæ diuinandi facultas naturaliter ineſt humanæ menti, in ea eſſe rerum omnium futurarum ſpecies, & notitiam.

Diuinatio nõ eſt merè naturalis.

Quoniã verò præſentia omnia & præterita aliquãdo fuerũt futura, tũcq; pertinuerũt ad diuinãdi facultatẽ, neceſſe eſt ea quoq; ſint in anima quæ eã habeat potẽtiam: ergo neceſſe eſt habeat humana mẽs in ſeſe ſpecies &

cies &

cies & notitiã rerum omnium, pręſentium, præterita-rum, & futurarum: id verò fieri non poteſt, neque per infuſas rerum ſpecies, neque per participationem idearum, neque aliter, cum ſit finitæ ac certæ virtutis. Nam vt qui non eſt potentiæ infinitæ, non poteſt omnia facere, ita neque qui non eſt infinitæ ſapiẽtię, poteſt omnia ſcire: fit ergo, vt non poſſit eſſe in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, ſiue bilis atræ, ſiue flatus cuiuſpiam, auræve talis, quæ incitando mentem inſtiget ad diuinationem, niſi prius explices, qua ratione poſſit mens ipſa diuinare, an euoluendo quas in ſe habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinſecus, inutile eſt. Si enim ipſa diuinatio eſſe non poteſt, neque vlla ſit in mente diuinandi vis; ea verò ſi non eſt, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde eſt ac ſi quis putet hominem natura cæcum, cuiuſdam ſplendoris acceſſione poſſe videre. Quidam neoterici hoc argumentum ſibi videntur effugere, ponentes humanam mentem per ſe, ac niſi corporeis impedimentis teneretur, omniſciam eſſe, ac proinde cum aliquando dimiſſis rebus corporeis, quaſi vinculis ſoluta euagatur, per ſeſe etiam ſine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoſcere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ niſi quæ per ſenſus receperit, agnoſcere nullo modo poteſt: & ipſam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil eſt aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quod tam multa receptiſſima à Philoſophis placita perdunt, non vident ſe finitæ formæ perfectionem adſcribere infinitã. Scire enim pręcipua mẽtis perfectio eſt, & quo plurium eſt ſcientia, eo maior, quæ ergo omnium, infinita. ea cum non niſi in prima

Futurorũ cognitor ſolus Deus. cauſa (quam infinitæ potentiæ, ſapientiæ, & bonitatis eſſe alibi prius, & in hoc ipſo opere monſtraui) eſſe poſſit, conſtat neque ſcientiam futurorum poſſe eſſe, niſi penes primam, & infinitæ ſapientiæ intelligentiã, penes quam, vt inquit Plato, *neque eſt, erat, & erit, ſed eſt.* Igitur neque certa neque ambigua prædictio rerum futurarum, taliúmque, vt earum non potuerit eſſe vlla certa coniectura ex rebus ſenſibilibus, neque eæ poſſint ſecundum aliquam corporalem paſſionem ſignificari, euidenter atteſtantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam eſt, neque minus quam miracula confirmare eam poſſunt apud homines: imo plus etiam, quia multo melius poſſent Cacodæmones ſenſibus noſtris illudendo miracula ementiri, *Dæmones Dei ſimiæ.* quàm certo & ſine fraude, futura prędicere. Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitiſſimæ rerum diuinarum gentilitati imponere, & veri Dei opera vtcunque imitari: nimirum, vt ille reſpondebat ex propitiatorio, vera, certa, & omni fraude vacantia verba, & veris prophetis vera ſuggerebat; ita *Dæmonũ reſponſa.* illi aut ex idolis, aut per pſeudoprophetas reſpondebant nunc ambigua, & quæ in vtramuis partem flecti poſſent, nunc nugas, nunc mendacia. Ambigua, vt quidquid eueniret illi prædixiſſe putarentur; quale eſt illud, *Aio te Æacida Romanos vincere poſſe:* nugacia vt quæ ipſis manifeſta eſſe poſſunt, & hominibus occulta reſpondẽtes, ipſos in admirationem rapiebãt putantes quod ſcirent occulta, poſſe, etiam ſcire futura. quod tamen longe differt. huiuſmodi eſt illud. Cum quidam ad oraculum miſſus eſſet, tenens manu plicatã ſyngraphã, in qua ſcripta erat hæc interrogatio, *Vtrum mauis tibi bouem immolari, album, an nigrum?* ipſi

neque.

neque interroganti quidquàm, neque vero ſcienti quid manu gereret, bis ad aurem reſponſum eſt, *album*: quæ res magnam Amoni auctoritatem conciliauit, quaſi potenti de quacumque re conſuleretur, reſpondere. ea verò res nihilo maiorem admirationem afferre debuit, quàm ſi aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, reſponſum eſſet, *album*. Cur enim Dæmonum natura ad agnoſcendas voces, quàm literas cenſeatur eſſe aptior, cum non magis auribus, quàm oculis præditi ſint? mendacia ſuggerebāt pſeudoprophetis ad decipiendum. Exemplo eſt id quod euenit Achab regi Iſrael, cui quadringenti ferè prophetæ, ſpiritu mendacij inſtigati, reſponderunt, ſo rē vt debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cum tamen ille bello illo eſſet caſurus, & eius exercitus diſſipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inſpirationis à ſummo Deo, per ſe, aut per bonos Angelos factæ, euidens argumentum eſt. falſa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, vt furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & prophetiam, vt conſtat ex capite decimotertio Lucæ vbi dicitur, *velauerunt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant eum dicentes, prophetiza quis eſt qui te percuſſit*) hæc inquam inſpiratione fieri poteſt prauorum Dæmonum. cuius inſpirationis, non nunquàm ipſi diuinatores ſunt conſcij, vt cum conſulto, & præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquàm ipſi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant ſe à Deo Optimo Maximo inſtigari, velut quadringenti illi prophetæ, qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinſecus veniat vlla inſpiratio, an intrinſecus in ipſis orta ſit ea præſenſio, norunt. atque

An facultas diuinandi ſit naturalis in hominibus.

hi præcipuè ſunt,per quos ſibi multi philoſophorum perſuaſere,eſſe hominibus ſecundum naturam vim aliquam & facultatem occulta & futura diuinandi. Cum enim diuinationem videant, & inſpirationem non agnoſcant, cauſantur naturam. Certè longè facilius,ac ſuaſibilius eſt, Dæmonem tacitè rem quampiam phantaſiæ repræſentare, quàm eſſe vim naturalem agnoſcendi futura, quæque nondum ſint, & occulta, quorum formæ per organa ſenſuum non ſubierint, cum hoc adeo naturæ ipſius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum ſit repugnare; illud verò ſit perfacile: Agitatione enim ſpecierum rerum præteritarum, quæ in memoria ſunt repoſitæ, poſſunt fieri futurarum rerum, aut occultarum ſpectacula: id vero niſi raro & caſu quodam fiat(in pleriſque enim eorum quæ narrantur, caſus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem)à Dæmone fit. Itaque omnis proprie vocata diuinatio, quæque nullam habet adiunctam coniecturam,fit à Dęmone bono aut malo, neque eſt in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi, neque vllus ſenſus futurorum. Argumentum verò, cui Cratippus maximè fidebat, nullius momenti eſt. Si enim nemo,neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præſentit,neque prædicit(præter afflatus Dęmonum)niſi caſu,non certè quia prædicit, prædicendi facultatem cognoſcetur habere.quod enim fit caſu,fit per accidens,quod à facultate,fit per ſe:non ergo à facultate quod caſu. Caſu vero fieri raras illas quę narrantur diuinationes, conſtat,quia,quod per ſe & à facultate,fit ſemper aut plerúnq;:quod caſu,fit raro,aut ſemel:male ergo ille colligit,ſi vel ſemel prædictũ ſit quod poſtea eueniat, eſſe facultatẽ nobis diuinãdi. Neq; illud aliud quod de memoria,

moria, cui facultatem diuinandi volunt opponi, rectè concluditur. Neque enim quia præſentium & præteritorum eſt ſenſus; oportet vt & futurorum ſit, cum præſentium, & præteritorum ſit vnde accipiãtur certę ſpecies, futurorum non ſit, niſi per accidens, ex ipſis præſentibus, & præteritis. Non eſt itaq; vera diuinatio naturalis: nihilominus habet etiam in diuinatione partẽ aliquam natura, idque duobus modis: vno quidẽ, quòd quædam vocatæ diuinationes ſunt meræ naturales: altero, quod ipſa etiam propriè vocata diuinatio, & prophetia, ob naturales quaſdam cauſas, accidit potius huic quàm illi, hoc aut illo tẽpore, hoc aut illud agẽti, hoc aut illo modo diſpoſito. primus ergo modus primùm explicetur, deinde alius. De Aſtrologia & Phyſiognomia, cuius Chyromantiæ prædictio pars eſt, quandoquidem artium quarundam eſſe videntur, certum eſt ſeorſum diſputare, an fide aliqua ſint dignę, an prorſus ſint vanæ, vt etiam de Necromantia, ne tam multa vno capite inuoluamus. Superſunt auguria, ſeu auſpicia, & extorum inſpectiones, & portentorum interpretationes, ſortes, & inſomnia. Augurij & auſpicij nomẽ propriè dicitur de diuinatione, quę ex cãtu, aut volatu, aut paſtu auium, procedit: latius vero patente nomine, etiam de ea quæ ex aliis quibuſuis rebus caſu incidentibus, vt quòd hoc aut illud nomen auditũ eſt, quod talis aut talis homo occurrit agenti iter, quòd hinnuit equus, aut ceſpitans cecidit, quòd in menſa ſal excidit, aut vinum effuſum eſt, quòd iactus baculus bene in terrã cecidit aut male, & innumera alia, quæ neq; vlla conſtãt ratione, neq; eadem apud omnes ſunt, ſed quæ ſibi quiſque fingit. Extorum inſpectionibus vtebantur ſacerdotes in ſacrificiis idolorũ, vtq; animaliũ quæ immolabãtur, erant viſcera integra, aut vitioſa, ita

bene aut malè ominabantur iis quorum gratia ſacrificia fiebant. Vtraque horum erant prorſus vana, ac ex ſuperſtitione hominum profecta; ſi quid verò maius in his eueniebat, quàm vt caſu fieri cenſeri poſſet, id omne (vt Plato etiam autor eſt loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque merito datum laudi eſt Sauli, quod erraſerit à terra Iſrael omnes ariolos, ſimul cum magis, & pythonem habentibus. Nihil occurrit in ſacris quod augurij aliquã ſpeciem præ ſe ferat, niſi fortè illud quod Eliſeus reſpondit Ioë regi, victurum ſcilicet ter: quòd terram ter percuſſiſſet iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quaſi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium præſtiterit, ſed quod Eliſeus eam recepiſſet reuelationem à Deo, fore vt Ioë toties vinceret Syriam, quot ab eo iuſſus mitteret iacula: hæc verò diuinatio non ex augurio, ſed ex diuina reuelatione proceſſit. Iam verò quòd Abraham, vaccam, capram, & arietem per medium ſecuit, ſacrificium fuit, non extorum inſpectio. abigebat verò volucres non augurium captans, ſed ſacrificij reuerentia. Iam verò Ioſeph putabatur ab Ægyptiis augurari in ſcypho, cum tamen ille re vera nihil tale faceret, ſed eſſet & prudentiſſimus coniectator, & propheta. ipſe vt ſe magis diſſimularet apud fratres, ad opinionem Aegyptiorum interrogauit, *An ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* nihil ſanè affirmans, ſed illos terrens, ac fingens eſſe alium. Portentorum interprætationes vanas omnino non eſſe, conſtat: ſi quidem Deus Optimus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes ſe eſſe, vbi magnæ aliquæ earum mutationes inſtant, portenta quædam faciens indicare ſolet. Velut cum placeret Domino transferre imperium Aſſyriorum in Medos, facta eſt

Scyphus auguratio nis.

Portenta.

eſt portentoſa illa viſio manus ſcribentis in pariete, *Mane, Thecel, Phares*, quod interprætatus eſt Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat ſpiritum. Porrò cum mundi ageretur redemptio. & reconciliatio hominum cũ Deo, & mutatio ſeculorum, ac filius Dei moreretur, tenebræ ſunt factę ſuper vniuerſam terrã horis tribus, & velũ templi ſciſſum eſt, & lapides collidebantur mutuo, & ſurrexerũt plurimi à monumentis: quorũ interprætatio per ſanctum ſpiritum facta eſt eccleſiæ. Porro interprætatio illa portẽtoſi illius eclypſis Apollophanis Philoſophi in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dionyſius in epiſtola ad eundẽ Apollophanẽ) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret reſpõdit. *Diuinarũ rerũ viciſſitudines.* qui mihi videtur maius quiddã, quàm humana ſapiẽtia conſequi poſſet dixiſſe, ac forte fortaſſe prophetauit hic quoque, neſciens quid diceret: dixit vero rem veriſſimam. Nunquàm enim tanta rerum diuinarum viciſſitudo facta eſt, quàm tunc, cum ceſſare cæpit ſcripta lex, & idolorũ cultus cadere, atque omnia cedere legigratię, initiúmque accipere regnum Dei. Quoniam vero Deus non chriſtianarum rerum ſolum, ſed humanarum omnium prouidẽtiam habet, & gubernationem, vt ex eo quod contigit Balthaſari regi palàm fit, non eſt quod fidem abrogemus iis, quæ de Romanorum, & aliarum gentiũ portentis narrantur, vt neque iis quæ Ioſephus accidiſſe narrat paulò ante excidium Ieruſalem, cum præcipuè libro ſecundo Machabęorum capite quinto, ante illud tẽpli & Ieruſalem excidium, quod fecit Antiochus, dicãtur quadraginta diebus apparuiſſe per aërem tam multa portenta. Verum in hoc quoque prẹſenſionis genere, ſunt innumera vana, & falſa. Vana quidem, quoniã ea

Interpretatio eclypſis Apollophanis.

quæ vt portenta narrantur, leuia ſunt, vel caſu facta, & quæ non tunc primum, aut ſolum accidunt, ſed tunc conſiderantur, quòd nouæ aliquæ res cõſequutæ ſint. velut narrant Bæotios Thebaidæ vidiſſe ex magno ac denſo cantu gallinaceorum victoriam eſſe Thebanorũ. fuiſſet verò, vt ſcitè dicit Cicero, portentũ, ſi ceciniſſent piſces: falſa verò plurima ſunt eorum, quæ in Principũ obitu narrãtur accidiſſe: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita eſt illis adulatio. Itaque portenta, & eorũ interpretationes, etſi magna ex parte non tamen omnino vana ſunt, quandoquidẽ vt indicatũ eſt, nonnulla ſunt portenta diuina. diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuẽtu Dæmonũ fiunt. ſunt enim etiã multa huiuſmodi, vt quę faciebãt Magi Pharaonis concertantes cum Moſe, quos tamen confudit Deus in Ciniphibus, re omniũ viliſſima. vt inde palàm fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidẽ poſſe, niſi Dei permiſſione facere; Quoniã verò Deus in ſuę prouidentiæ, & gubernationis argumentum facit aliquando portẽta, illi ſuperbiſſimi, Dei quo ad poſſunt æmuli, nonnunquàm in aëre tumultus cient, voces emittũt, aut phãtaſmata fingunt, cũ vident aliquid noui inſtare: præſentiunt verò id per coniecturas, vt ſunt quàm nos perſpicaciores. Huiuſmodi eſſe puto, quod auis dicitur clamaſſe ad Romanos, vt à Gallis cauerẽt. ſunt itaque eorũ quæ de portentis dicũtur, quædã vana (coniungo nunc cũ vanis falſa) quædã diuina. Sed & naturalia etiã ſunt portenta, quorũ eſt etiam naturalis aliquãdo interprætatio. vocãtur enim portẽta ea etiã, quę & ſi naturaliter fiant, ob raritatẽ admirationẽ aliquã faciunt, velut mulæ partus, & fœtus monſtruoſus. Hæc omnia cenſet vulgus hominũ ſignificare res nouas, velut dicunt Zoroaſtem dẽtatum exiſſe in lucem, ac mox

Victoria cãtu gallinaceorum

Dæmones Dei æmuli.

Roma auis clamare ſeruata.

ac mox riſiſſe, qui magicæ inuentor dicitur fuiſſe. Verum hoc quod de Zoroaſte ferunt, neſcio, vt habuerit; monſtruoſos verò & portentoſos partus, ſiquidē cauſas habent naturales cõſtat, ob neceſſarias potius cauſas circa materiam contingentes fieri, quam vt quippiam futurorum ſignificent: naturales vero interpretationes ſunt naturalium portentorum, velut Pherecydes magiſter Pythagoræ prædixit fore terręmotus, eo quod defeciſſet aqua in iugi puteo, & ſimilibus his portentis admonitus Anaximander, dicitur Lacedemoniis prædixiſſe inſtare magnos terræmotus, quod ita re ipſa conſequutum eſt, vt vrbs corruerit tota. Ita etiam inſolitus ranarum, muriū & reptilium prouentus, præmonſtrant peſtem. Tamen re vera hæ & eiuſmodi aliæ pręſenſiones, non magis diuinationes ſunt, quàm quibus medici, agricolæ, & nautę vti ſolēt. Sortes nihil poſſunt habere naturale, quia ipſa ratio bene mittendi ſortes, in eo maximè conſiſtit, vt tollatur omnis cauſa ſiue naturalis, ſiue voluntaria, ita aut aliter cadendi; ſed res tota, aut caſui, aut occulto motori, eíque diuino cõmittatur. Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit aliis maiorē, aut parū verſat, vt poſſit extrahere quā velit; aut ſi qui ſpoponderit cuius calculus prius cadat, faciat ſuū grauiorem, hæc nō ſortes, ſed impoſturæ ſunt: ſi verò omnis naturalis motus, & deliberationis cauſa abſit, verè ſors eſt. Igitur per ſortes nihil futurorū poteſt præſentiri, neq; occultorū agnoſci naturaliter: poteſt verò Deus per has, vt multis aliis modis ſenſibilibus, quarū velit rerū ſignificationē præſtare, vt pręſtitit Ioſue, & Petro eū cõſulentibus: tūcque veriſſimū eſt quod in prouerbiis dicitur, *ſortes à Deo temperari.* Hoc quoq; ſunt immitati mali Dęmones, reſpondentes iis qui eos conſulūt per

Terræmotus prædictus

Peſtis pronunciationes.

Sortium conſideratio.

ſortes. Ex dictis cõſtat ſortes mittendas nõ eſſe, niſi cũ Deus ſe ita reſpõdere velle reuelauerit, quod ſanctiſſimis illis viris accidiſſe credo; aut cum nullum huma na prudentia locum habet. Nam tunc quóque veriſimile eſt, ſi res ſint magni momenti, Deũ qui humanas res non negligit, niſi peccata obſtent, ſortes temperare: alioqui vanæ aut ſuperſtitioſæ ſunt, quia imprudẽtiſſimæ fortunæ, aut nequiſſimis Dæmonibus cõmittuntur. Dormientibus fieri poſſunt futurorum, & corũ quæ occulta ſunt reuelationes, ac fortaſſe etiam magis quàm vigilantibus, vt poſteà dicemus. Sed & citra has, eſt quædam naturalis diuinatio ex inſomniis, de qua ab omnibus ferè Philoſophis diſputatum eſt, atq; à me nunc iuxta illorum placita, eſt agendũ. Res quarum per ſomnum poteſt præſenſio fieri, quædam à nobis ſunt agendæ, aut ſuſtinendæ, quem omnino extra nos futuræ ſunt, neque in nobis vllum ſui principium habituræ. Noſtri quidem actiones aut paſſiones ſunt, velut ſi ego iturus ſum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos ſunt, vtſi futurum eſt nauale bellum, occupanda quæ nunc obſidetur Goleta, aut fugandi Turcæ, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porrò eorum quæ extra nos ſunt, quædam talia ſunt, vt cum eorum cauſis nullam habere poſſimus cõpaſſionem, aut talia, vt poſſimus. Atqui vt nõ poſſimus cum eorum cauſis compaſſionẽ habere, aut ex natura rerum naſcitur, aut ex tanta diſtantia, vt nullus contactus eſſe poſſit (ſcimus enim actiones nullas naturales ſine contactu fieri) vt à cauſis futuræ cras hîc pluuię, poſſum ego pati humectatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quòd palã faciũt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à cauſis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugæ Turcarum, ob ipſarũ rerum

Inſomnia

Præſenſionis ratio.

rum naturam, nullā ego poſſim accipere paſſionē corporalem. Neque certe Madriti agens à cauſis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hîc ſed anno ſequenti, ob diſtantiam loci, aut temporis, rerum huiuſmodi à quarum cauſis nullam accipere poſſumus paſſionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus eſſe poteſt naturalis præſenſio, niſi per coniecturas. Sed cum euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem ſomniare, aliquid quod poſtea re vera fiat, duorum alterum neceſſe eſt; aut id fortuito fieri, non aliter ac cum nobis de aliquo homine loquentibus ille ſuperuenit, aut à Deo cui omnia futura conſpicua ſunt, aut à ſagaciſſimo coniectore Dęmone factam eſſe reuelationem. Aliarum verò rerum quarū principium intra nos eſt, aut à quarum cauſis pati poſſumus, pręſenſio multo melius ac facilius accidit dormientibus, quàm vigilantibus. Nam duplex ratio eſt, qua res tales præſentimus, quid facturi ſimus, conſultando quid facere nos poſtea expediat: quid paſſuri, ſentiēdo in nobis exigua imminentiū paſſionū initia. Primo modo admonemur ſępè per inſomnia quid ſimus facturi. Nam ſæpe de rebus agendis cepta interdiu cogitatio, per ſomnum continuatur, inueniuntúrque tunc temporis accommodatiſſima ad finem media, quæ cum expergefectis placent, opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus ſit. cauſa verò talis euentus eſt naturalis. Nam vtrunque dictorum, conſultatio ſcilicet & ſenſus minutularum paſſionum, melius multo accidit dormientibus quàm vigilantibus, ſi modo ſomnus placidus ſit, neque multis craſsiſque vaporibus conturbetur: tunc enim velut, in agitata conturbatáque aqua, multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa

Duplex præſenſionis ratio.

ac conſpicua. Cum verò ſomnus eſt moderatus, neque perturbatus multis animi motibus, aut morboſo apparatu, aut crapula, dicta illa accidunt melius, quia anima intro ſe colligens, & nullis externis ſenſibilium motionibus diſtracta, melius ac perſpicatius cõſultat. Argumento eſt, quòd qui de rebus maximis cogitare volunt, in ſilentio, obſcuris, concluſiſque cubilibus, & ſæpè etiam oculis id faciunt. Nimirum ſubtrahunt ſeſe ab externorum ſenſu, vt cogitationi vacent. Conſtat verò nulla ratione magis animam vacare ab externis ſenſibus, quàm dormiendo. non verò ita vacat ab internis, ſiquidem ſomniat. quod Hippocrates libello de inſomniis ſignificauit his verbis. *Cum corpus dormit, anima vigilat.* Eandem ferè ob cauſam fit, vt minutulæ paſſiones, quæque vigilantes latent, à dormientibus ſentiantur, videantúrque illis eſſe multo quàm ſint, maiores: nimirum ſomnus habet ad vigiliã rationem, quam nox ad diem, tenebra ad lucem, ſilẽtium ad clamores: at verò conſtat, noctu & ſilentibus cunctis, ſtrepitus vel exiguos videri magnos; interdiu, & vbi eſt magnus ſtrepitus, magnos etiam latere. adeò vt qui iuxta Nili ortum ſunt, dicantur eſſe ſurdi. Horum verò cauſa eſt duplex. In ipſa anima, quòd ſenſus coniunctus ſemper eſt cum imaginatione, quæ cũ animaduerſione operatur, diſtrahitur verò ob aliorũ ſenſibilium magnitudinem aut potentiam: I ipſo organo, quòd vbi multæ recipiũtur figuræ, aliæ alias obſcurãt, velut in aqua indicatũ eſt. Itaq; anima per ſõnũ attẽtius cogitat quàm per vigiliã, & minutulas paſſiones maiores eſſe iudicat. Sũt verò hę paſſiones, & à cauſis internis, vt ab humorib. & flatibus; & ab externis, vt ab aëris intẽperie. Hinc fit, vt ex inſõniis poſſim⁹ multa de imminẽtibus morbis, aut latẽtibus morborum cauſis,

Ratio ſomnij ad vigiliam.

cauſis,pręſagire;nõnulla etiã de externis,vt de procellis,imbribus,& eiuſmodi. Porro ſcire oportet, velut cũ vigilãtes loquimur aut cogitamus,aliquãdo id facimus per proprias appellationes aut notiones,aliquando per figuratas,velut per ſimilitudines,&allegoricè; ita etiã ſomniare:atque ita aliqnando opus non eſt interprete ſomniorum,ſed illud ipſum quod ſomniatur ſignificatur,vt ſi quis ſõniat ſe febricitare eſt quod timeat febrẽ;& qui eſurit ſomniat ſe cõmedere; & qui ſitit,bibere;vt dicitur Iſaiæ 23.Aliquando opus eſt interprete,qui caleat ſimilitũdines,& trãſlationes,velut ſi quis ſõniet terrã vri, aut præ vſtione findi,eſt quod timeat febrem; ſi quis ſomniat ſe eſſe lãguidiſſimũ,eſt quod timeat paralyſim;ſi ſomniat ſibi fieri crus lapideum,cruris paralyſim;timebit.Perinde etiam accidit in externis:ſi quis ſomniet largum imbrẽ,neq; in ſeſe. catharrũ,aut illius agnoſcat exordia,imbrẽ præſagiet Hoc idem præſagiet,ſi ſomniet ſe videre multos qui latè terram irrigent.Neque mirum videri debet,pluuiam ſomniare ſignum eſſe pluuiæ.ſi enim videmus imminentem pluuiam cornicem,delphinos,ſues,araneos,& innumera alia animalcula ita afficere,vt ex eorum cãtu;ſaltu frequenti,grunitu,& errabũdis motibus,facile eam prenoſcamus,quid mirũ eſt noſtra corpora aliquatenus etiã affici,affecta verò ita;vt humectata,quid mirũ de pluuia ſomniare?vt ſcilicet redundante ſemine ſomniant de venereis redundãte bile de pręliis?& quibus plena veſica eſt,de lacubus,& fluminibus,cogitãte anima quæ appetit aut fugit?ſi verò mi mirũ non eſt ſomniare de pluuia,cũ ea imminet,neq; impoſſibile ſit,vigilãtẽ imaginari(tametſi rarius hoc ſit, quia vt dictũ eſt minutulas paſſiones dormientes ſentimus,magis quàm vigilantes) vnde factum eſſe ar

Sõniorũ interpretatio.

Pluuiam quæ prænuncient.

bitror, vt Auicenna, & ſi qui alij eius ſententiæ ſunt, quod vim habet ſigni, vim cauſæ habere putantes, aſſeruerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quæ longè poſita ſunt: nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam feciſſe: cum tamen iuxta dicta veriſimilius ſit, illos quod inſtaret pluuia, de ea cogitaſſe. Ecce modos & cauſas diuinationis naturalis ex inſomniis, quæ vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti eſt. Plerunque enim internę illæ paſſiones ex quibus naſcuntur inſomnia, morborum aut ſymptomatum initia ſunt. Inſomnia etiam diuina, quæ eſſe diximus rerum quæ in nobis principium nullum habere poſſunt, neque nobiſcum vllam ſympathiam, ſunt plerunque allegorica: atque ita ratio ea interpretandi, eadem eſt quæ & naturalium allegoriarum: Nimirum per enodationem allegoriæ, velut explicari ſolent enigmata. Atque vt in his explicandis ſunt alij aliis prudentiores, ita & in interpretandis ſomniis. Quo fit, vt ſit ſæpe ſomnium diuinum, interprætatio verò naturalis: nonnunquàm interpretatio quoque diuina: cum ſcilicet eadem diuinatione opus eſt ad interpretationem, atque ad inſomnium. Velut inſomnia Ioſeph videntis manipulum ſuum conſurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim ſtellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interpretatio verò facilis, & quæ mox ſuccurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret: ſecundi, vt ab illis & patre & matre adoraretur, quod multo poſt euenit. Diuina etiam fuerunt inſomnia præpoſiti pincernarum, & principis piſtorum Pharaonis (capite 40. Geneſeos) & inſomnia ipſius Pharaonis: interpretationes verò non eſt neceſſe per reuelationem, ſed per prudentem cõiecturam eſſe fa-

Symptomata morborum.

ſe fa-

ſe factas. tametſi prudentiam illam Ioſeph dono Dei habuit,vt & Salomon ſapientiam gubernandi: atque illo loco Geneſeos coniector vocatur Ioſeph,non propheta,Daniel verò non potuit Nabuchodonoſor reſpondere(capite 2.Danielis) niſi per diuinam inſpirationem , quandoquidem reuelauit ei ſomnium quod exciderat,& appoſuit interpretationem quod euidentiſſimum fuit argumentum reuelationis diuinæ,vel ipſis Magis Nabuchodonoſor aſſerentibus , qui ita reſponderunt. *Sermo quem tu quæris rex grauis eſt,neque reperietur quiſquam qui indicet illum in conſpectu regis, exceptis Diis,quorum non eſt cum hominibus conuerſatio.* hoc eſt nemo poteſt cogitationes hominis, & ſomnia ſcire niſi Deus Optimus Maximus,ac per illum boni ſpiritus , qui nō conuerſantur cum hominibus huiuſmodi,cum Magis ſcilicet, & Ariolis,itaque iſta reſponſio eſſe non poteſt niſi prophetæ ſummi Dei; atque ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationem,quam nocte accepit per viſionem. Somnij etiam ipſius Danielis, quod capite ſeptimo narratur, interpretatio diuina fuit,vt ex ipſa conſtat narratione. Itaque duplex ratio eſt diuinandi ex inſomniis, quædam naturalis, quæ duas habet cauſas, eſtque re vera quædam coniectura procedens ex naturalibus ſignis, quæ præſtantur in ſomniis:quædam diuina,quæ ex reuelatione procedit, atque cum ea reuelatio Dei eſt per ſe,aut per bonos Dæmones, eſt verè prophetica. Multi etiam ſunt, qui præter hæc putantur ex ſomniis diuinare,eo quod aliquando conſequutum ſit,id quod futurum eſſe ſomniauerint,nonnunquam ita,vt euentus maximam afferat admirationem:tamen re vera illud caſu fit, euenitque hominibus ſomniabundis,cuiuſmodi ſunt multi atrabiliarij: nimirum illi cum plu-

Duplex diuinandi ratio.

rima eáq; varia ſomnient,fit caſu, vt aliquando in res, quæ futuræ verè ſunt incidant, vt (inquit Ariſtoteles) qui diem totum iaculatur,aliquando collimat,etiã ſi iaculandi peritus non ſit. Neq; ſanè adeo mirũ eſt,cum tam multi homines ſemper ſomnient,aliquẽ aliquãdo incidere in rem futurã. Neq; minus haberet admirationis,ſi nullus vnquã incidiſſet:Neq; minori diſquiſitione indigeret, cur nõ poſſet fieri id quod ab aliquo ſomniatũ eſſet.Cur igitur nunc miramur, ſi aliquando fiat?Itaque verè diuinandi,hoc eſt prænoſcendi futura citra coniecturam,& quæ nullam in nobis habere poſſint paſſionem ſui indicatricem, nulla facultas naturalis in nobis eſſe poteſt:tamen diuinandi quodãmodo, per inſomnia quidem magis,ſed & per vigiliã aliquatenus eſt in nobis quædam facultas:ea verò male à Platone colloquatur in iecore.Nam cum diuinare quodã modo ſit contrarium ipſi memorari, ad eandẽ animæ partem pertinere neceſſe eſt, puta ad ſentientem,quã Plato(vt & omnes Medici)in cerebro ponit:in hepate verò,aut nullius principium eſt,aut appetentis ſolùm: atq;&ſi appetitiua pluriũ inſomniorũ principiũ,&cauſa ſit,velut cũ quis cibi laborãs penuria,ſomniat ſe comedere affatim multa,& ſemine redundãs,cõgredi cũ mulieribus,inde tamẽ non fit, vt eiuſdem ſit facultatis aut partis,appetere & ſomniare,ſed vt facultatũ &partiũ animæ ac corporis tanta ſit ſympathia,quę,vt hoc, ita multis aliis argumẽtis aſſeritur. Sed redeamus ad pẽſum.Cũ ergo per omnia genera indicatũ ſit, diuinationes quaſdã eſſe vanas,quaſdam naturales, quaſdam diuinas:Vanis quidem non vtebatur Iſrael,vt Balaam prophetando dixit,naturalib. vtebatur vt aliæ gentes, diuinis melius multò quã alij omnes:etiã ſi aliis quoque populis dedit Deus veros Prophetas,qui aduentũ

Animæ & corporis ſympathia

ſuum

ſuũ illis,& alia quàm plurima demonſtrabant; vt Grę cis & Romanis Sybillas:orientalibus populis Balaam. Verum hoc intererat,quòd Iſrael (niſi cum adulterabatur)non vtebatur pythonibus,neque oraculis cacodæmonum,neq; eorũ prophetis, ſed ſolùm Dei Optimi Maximi reſponſis,& inſpirationibus per viros ſanctos. Proinde auguriis non vtebantur niſi peccantes (quod acriter repræhendebant prophetæ,vt certè Hoſee capite 4.dicens.*Populus meus in ligno ſuo interrogauit & baculus eius annunciauit ei*)neque extorum conſideratione, quia hęc vana ſemper ſũt,aut praua,multo minus pythonibus,aut omnino necromantia, quia hæc praua ſemper ſunt.Vtebatur verò reſpõſis Dei, & prophetiis ſanctorũ,atque eorũdem inſomniis , & interpretationibus,ac nõnunquã ſortibus;his verò nõ leuiter,& vtcumque (ita enim eſſent vanæ)ſed accedẽte ſemperdiuina inſpiratione,in re iuſta,& magni momenti.De primo itaque modo , quo poteſt diuinatio quædam eſſe naturalis,hactenus dictum ſit. Supereſt ſecundus, quo ſcilicet in ipſa vera,ac prophetica diuinatione,partem aliquam habet natura.Certè quòd diuinetur propriè,ac verè nulla naturalis cauſa eſt ſatis, quandoquidem indicatum eſt,nullam eſſe in nobis facultatem naturalem diuinandi,ſed effectiuum principiũ externũ eſſe ac ſpiritale : tamen poteſt eſſe in ipſo qui talẽ accipit inſpirationẽ naturalis quæpiã diſpoſitio,magis aut minus accõmodata ad accipiẽdũ.Nõ ita quidẽ)vt ea diſpoſitio cauſa ſit inſpirationis neceſſaria,neque qua præſente neceſſario fiat,neque ſine qua fieri non poſſit.Si enim Deus Optimus Maximus eſt principiũ efficiens veræ prophetiæ, vt monſtratũ eſt is,cũ ne ad creationẽ quidẽ adſtrictus ſit cauſæ vlli neceſſariæ,multo min⁹ ſitin largiẽdis his donis:ſed cũ is

Diuinationũ diſpoſitiones.

(quæ ſua eſt bonitas)ſoleat diſponere omnia ſuauiter, in his quoque quæ ſupra naturam facit,quoad fieri poteſt rationem ſeruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum eſt. Quandoquidem diuinatio non naſcitur in nobis vt reliquæ ſenſationes ab obiectis (hæc enim nondum ſunt) ſed à diuinitus factis repræſentationibus,conſtat eam fore accommodatiſſimam diſpoſitionem , per quam maxime vacat à motibus,quos cient ſenſibilia. Nam vt nuper diximus , vt in aqua quieta facile redditur quæcumque figura,in agitata vero non poteſt reddi , ita & in quieſcente à ſenſibilibus animo , repræſentatio quæcumque:ab eo verò qui plurimum volutatur circa ſenſibilia,excluditur omnis inſpiratio. Hanc ob cauſam , qui orationi volunt vacare,eligunt ſilentium , quietem,& tenebras,vt ſcilicet audiāt quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minime vtitur ſenſibus,is maximè valebit diuinatione.qua de cauſa Plato & Ariſtoteles,diuinationem in fatuis ac ſtupidis eſſe dixerunt , in quibus ſcilicet minimè eſt prudentia (quod mihi videtur fabula,vt multa alia,adumbraſſe antiquitas,dicens, Tyreſiam cum donaretur facultate diuinandi factum eſſe cæcum) & in furentibus magis quam ſanæ mentis hominibus , & dormientibus magis quàm vigilantibus.Eadem quoque ratio eſſe videtur, quod moribundis magis quam per reliquam vitam. Verùm ne hæc tumultuariè prætereamus , ſed expendamus ſingula, quod fatui diuinationem habeant pro prudentia; contra,prudentes hanc pro diuinatione , videtur conſentaneum, quia vt ſe habent bruta ad hominum genus, ita inter ipſos homines fatui ad prudentes : at verò vt homines prudentia,ita bruta videntur valere diuinatione.Nam piſces multi ſolent incautis præmonſtrare nautis

Fatuorum diuinationes.

Brutorum præſentiones.

nautis tempeſtatem; vt auiculæ agricolis, armenta bubulcis: & minores greges aliis paſtoribus, & mures in proximam conſertim abeuntes, dicuntur præmonſtrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præſenſione, quam illis velut inſtinctum quendam videtur dediſſe natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipſos homines, imprudentibus datam eſſe diuinationem eſt conſentaneum. Sed vt hoc quatenus verum ſit conſtare magis poſſit, opere pretium fuerit dicere, quæ cauſa ſit magnæ illius præſenſionis quæ in brutis conſpicitur. Ea certè eſt, maior brutorum compaſſio cum cauſis corporalibus. Cum enim hæ ſenſus afficiant, brutorum animæ (vt quæ mente carent) ſenſibilibus magis afficiuntur: quapropter exordia futurorum motuum ſenſus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactius, ita quæ mente carent animalia exactius ſentiunt. Adeo conſpicuum eſt, quod rationalis contemplatio detrahit ſenſui, vt qui intentius diſputant, meditantur, aut orant, ſoleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre, neque audire, ac nonnunquam ſenſuum munere priuari, quam vocant extaſim, vt Socrates, qui (vt narrat Alcibiades in Conuiuio,) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem ſtetit, vſque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerumque, vt qui exactiſſimos habent ſenſus, ſint ad factorias artes aptiſſimi, ad contemplationem non adeo: contra, qui in hac valent plurimum, ſint ad res tractandas parum idonei. Conſtat ex dictis eam diuinationem quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè eſt, in eo eſſe genere diuinationis, quod naturaliter ineſt per compaſſionem cum cauſis, aut per exordia rerum futurarum.

Bruta cur præſentiãt

Extaſis.

Illa igitur nullatenus eſt vera diuinatio, quæ & prophetia dicitur: Sũt alij homines, imprudẽtes illi quoq; non tamen fatui aut ſtupidi, ſed dementes, inſani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus aliis omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atrę bilis, quæ furoris eſt cauſa, naturam referũt per ſe, qua ſi ſcilicet ea ſit eius ſucci vis naturalis, quia talis ſubſtãtia, aut quia calida & ſicca. verum hoc falſum eſſe conſtat. Nam nullam omnino eſſe poſſe naturalem vim diuinandi, generatim iam mõſtrarum eſt: ſi autem nulla eſſe poteſt, certè neq; in hoc neq; in illo temperamento, neq; in hoc neq; in illo ſucco: non igitur atræ bilis eſt ea vis per ſe, ſed per accidẽs, quia ſcilicet atrabiliarij ſomniabundi ſunt & loquaces, fit vt nonnunquam incidant ſomniando aut loquendo, in id quod futurũ eſt, velut qui ſæpe iaculãdo aliquando collimat, vt nuper quoque diximus. Fit vero vt loquantur quiduis, & quia imaginationibus denſis, & calore inſtigantur, & quia cum ſint inſani, non habent (inquit Cicero) quam prudentia ſolet afferre timiditatem, hoc eſt nihil diſſimulant, ſed omnia effutiunt. quid ergo mirum ſi aliquid exit futurum eſt? hæc verò longiſſimè abeſt à vera diuinatione. Aliam quoque cauſam habent melancholici diuinationis, atque eam etiam per accidens, nimirum Dæmones facilius appræhendunt hos quàm alios homines, quia plus habẽt imaginationum, & minus prudentiæ. Cacodæmon verò vbi adeſt, quandam oſtentat diuinationis ſpeciem: nimirum affectat ſemper opinionem diuinitatis, ad quam ſolam ſcit pertinere veram futurorum, per ſe, & nõ per præſentes cauſas ac notas, pręſenſionem. Parati etiam hi videntur ad inſpirationes, quia cum ſint alienati mente, minus intẽti ſunt corporalibus paſſionibus. Adeo enim verũ eſt,

Somniabũdi.

Melãcholicorum diuinatio.

eos

eos qui mente laborant, ſenſibus non eſſe intentos, vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem ſentire: argumento vero eſt, quòd videmus tales, & plagas, & vulnera, & nuditatem, & famem, & paſſiones alias quaſcumque ſenſibiles facilius tolerare: tales ergo paratiores ſint ad inſpirationes recipiendas. At verò rectè videtur cenſere Ariſtoteles libro de inſomniis, indignum eſſe, putare Deum cum hominibus dementibus colloqui, præteritis bonis & ſapiẽtibus. Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat: nam *maiora iis quæ humana mens conſequi poteſt, ſcit* (inquit) *Deus, & qui Dei ſunt amici:* amicos verò Dei, quis dixerit alios, quàm probos & ſapientes? Hoc argumento videtur Ariſtoteles velle tollere omnem diuinam prophetiam: illi verò ſolùm concedimus, quod & ipſe dicit, diuinationem illam melancholicorum diuinam non eſſe, ſed naturalem, aut dæmoniacam: Diuinas verò inſpirationes, quas prophetias vocamus, fieri per viros prudentes, atque magna ex parte optimos, dico magna ex parte, quia aliquãdo etiam locutus eſt Deus per improbos, vt conſtat exemplo Balaam, qui & ſi aſtutus, ac ſuo modo prudens erat, nequam. Indignum certè loqui Deum per ſtultos & imprudentes homines: digniſſimum loqui per prudentiſſimos, & optimos. Ne verò meritis, potius quàm dono Dei prophetiæ ſpiritus contingere cuiquàm putaretur, datus etiã aliquando eſt impio, vt & alia dona, vt certè ſanitatis. Igitur atrabiliarij, & mẽte moti, præ multitudine imaginationum & inſomniorum, & loquacitate, videntur aliquãdo diuinare: atq; eoſdẽ nonnunquàm occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetię ſpiritũ recipiendũ oberit eius ſucci aliquid, cũ neq; tãtus, neq; talis eſt, vt aliquam pariat inſaniam. Nã dictas ob cauſas, quod

inſanientibus accidit, dæmoniacum potius eſt quàm diuinum: irruit verò etiam diuinus ſpiritus in quoſdã, qui præ mentis extaſi, quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit videntur inſanire, vt Saul cum ſe coniecit in medios prophetas. Hic vocari poteſt furor diuinus, eſtque re vera coniunctus cum maxima ſapiẽtia, etiam ſi interim tollit prudentiam huius ſeculi. niſi enim hanc tuliſſet non impuliſſet Dauidem, depoſita regia ſeueritate ſaltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & ſolicitudinibus, maxima diſpoſitio eſt ad propheticam captandam inſpirationem: eaque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum ſuperiorum contẽplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuum à talibus curis, naturaliter etiam diſponunt, & ad diuinorum contemplationem, & ad prophetiam, etiam ſi ipſa prophetia ſupernaturale donũ eſt, & veritatis diuinæ euidens argumentum. Hanc ob cauſam prophetæ variis modis ſe præparabant ad recipiendum ſpiritum: nunc ſe conuertebãt ad ſomnos, vt Ioſephus & Daniel, vt in illa requie mentis & tranquillitate, ſine ſtrepitu externorum ſenſibiliũ, viderẽt viſiones (qui prophetandi modus inſinuatus eſt illis verbis Ioelis, capite ſecundo. *Senes veſtri ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt*. quod impletum eſt vt in aliis multis, ita vel maximè in Ioſepho viro ſanctiſſimæ MARIAE, & in Magis) nunc quoque ſe præparabant oratione, vt in mentis ad Deum eleuatione, melius reciperentur eius inſpirationes: præparabant etiam ſeſe muſico concentu, quia hic quoque mentẽ erigit, & à ſenſibus abſtrahit. Hæc cauſa fuit. vt Eliſeus rogatus diuinũ reſponſum peteret, accerſiri ſibi pſaltem. Hac eadem, ſancta Eccleſia quæ diuino regitur ſpiritu,

Furor diuinus.

Propheta rũ ad vaticinandũ præparationes.

Muſices vſus in ſacris.

ſpiritu,in celebrandis ſacris vtitur muſicis cantibus,& ſuauibus ſonis,iuxta exhortationem Dauidicam. *Laudato eum in tympano & choro: Laudate eum in cordis& organo : Laudate eum in cimbalis benè ſonantibus omnis ſpiritus laudet Dominum.* Itaque muſica facit plurimũ ad demulcendum animum, ac deponendas humanas ſolicitudines: his ita diſpoſitis multo facilius is transfertur ad diuina. Qui proximi ſunt morti, ſolent prophetare, velut Iacob, qui iam iam moriturus vocauit filios ſuos dicẽs, *Congregamini vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in nouiſsimis diebus:* hoc idem fecit Moſes, cum eius inſtaret obitus, tribubus Iſrael: nimirum nunquam verius à ſolicitudinibus huius ſeculi auocatur animus. Sed & illud eſt optimè ſic natura comparatum, vt illa hora extinctis ſenſuum motibus, & depoſiti omni animi circa res ſenſibiles affectu, mens ad eorum quæ vere ſunt contemplationem conuerſa, veritatem eo clarius intueatur, quo neglectis caducæ huius vitæ voluptatibus, ad futuram eamque æternam aſpiret auidius: & quæ ſuperiori vita, dum adhuc ſenſus vigerent, vel ſola mortis recordatione terrebatur, tunc nihil niſi peccata pertimeſcat.

Moribūdi prophetant.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

CAPITE quinto libri Iudicum ſcriptum eſt. *De cælo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.*

Quamquam alia nonnulla ſcripturæ ſacræ loca, ſoleant in ſuum vocare ſubſidium, qui iudiciariæ Aſtrologiæ ſunt addicti, nullo tamen mihi videntur

Aſtrologia iudiciaria reprehenſio. melius,quam hoc vti poſſe.Nam quod ex primo Geneſeos adducunt,facta eſſe aſtra in ſigna,atque proinde ſignificare poſſe futura, interprætatũ mihi illic eſt, ita vt nihil ad Aſtrologiam. nimirum eſſe aſtra ſigna temporũ, velut gnomon in horologio ſignum eſt horarum:itaqueCœlum totum eſſe chronologium,aſtra verò ſigna temporum. Quod adducunt ex pſalmo 19. *firmamentum annunciat opera manuum eius*.hoc eſt (vt illi interprætantur)quæ Deus facturus eſt firmamentum annunciăt, lõge potiorem enarrationem accipit; pulchritudinem ſcilicet cæli, & firmamenti quod cõſpicitur,quodammodo nobis indicare poſſe pulchritudinem operũ Dei,quæ conſpici non poſſunt.tamen quod dicit,de cœlo dimicatum eſſe cõtra eos, & ſtellas manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnaſſe,plurimũ videtur aſtrologiæ fauere. Nã quo alio potius modo , victoriæ cauſam in aſtra reiiceret, dicerétq, curſum & ordinẽ, quẽ eo die tenuerũt ſtellæ,fuiſſe Siſaræ infauſtum,& exitioſum ? ſi igitur quia ſtellæ eum ad ſeſe tenuerunt ordinem Siſara periit, potuiſſet is per aſtrologiam periculum præuidere, atque adeo(niſi vel inuitos fata trahunt) deuitare.quod ſi ita eſt,poſſunt quidã aſtrorũ curſus , & ordines eſſe fauſti & infauſti: atque adeo iidem quibuſdam fauſti, & quibuſdam iufauſti. is enim aſtrorum ſiue ordo,ſiue aſpectus fuerit Siſaræ infauſtus , Hebræis fauſtiſſimus.ſi verò ita habet,prudenter ſanè eo die Siſara timuiſſet cœlum,ac deuitaſſet præliũ.Cur ergo Dominus,Hieremiæ cap.10.præcipit,dicens,*à ſignis cœli nolite metuere,quæ timent gentes ?* Neque verò ibi (quod aliquis fortè interprætetur)vocat ſigna cœli,tonitrua, *Signa cœli.* fulgura,aut fulmina,aut cometarum omne genus , & quæcumq; homines vocant portenta:ſed idẽ eſt quod hîc prohibet,& apud Eſaiam 47.deriſit,dicensBaby-

loni, *Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum: ſtet & ſaluent te augures cæli, qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes, vt ex eis annunciarent tibi vētura.* Itaq; vocat Aſtrologos augures: horum ergo diuinationes vt & alias omnes, par eſt, intelligas prohiberi fidelibus, cap.19. Leuitici, vbi dicitur, *Non augurabimini:* & Numerorum 23. Deuteron.18. & Iſaię 47. Cōſtat Dei populū ab hac diuinationis ſpecie, qua Chaldæi maximè omniū vſi ſunt, vt & ab omni alia præter veram prophetiam, abſtinuiſſe, ſiquidem Numerorū 23. dicitur. *Non eſt augurium in Iacob, neque diuinatio in Iſrael.* quid eſt ergo quod nunc Debora ſtellarū curſui, & ordini, imputat victoriam populi Dei? Mihi nō eſt hæc quæſtio, vt neque alia vlla in hoc opere, tā diſputanda Theologicè, quàm iuxta conditionem argumenti, Phyſicè. Quapropter vidēdum eſt, an ea aſtrologia diuinatrix, quam veteres vocabant, vt videre eſt apud Ciceronem, ſcientiam Chaldæorum, ſit ars quępiam naturalis, an potius impoſtura quædam. quod examinauit diligentiſſimè, atque vt mihi videtur magna ex parte veriſſimè, Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæſtionem ſuſcipio, non quidem tā diffuſè, quam ille, ſed preſſius, meo more, tractādam. Duas partes habebit diſputatio: altera verſabitur circa ipſam naturam cœli & aſtrorum, altera circa ipſos Aſtrologos. & videtur quidem hæc ex illa pendere: ſi enim aſtrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro ſua innumerabili multitudine, ſunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtutes, quibus inferna hęc moueant, videntur Aſtrologi laudandi, qui non patiantur eas latere mortales: ſin autem non ſunt plures quā apparēt cuiuis è plebe, damnādi ſunt, quod tam leuiter illis tribuant multa quibus carent; Hanc ob cauſam

Aſtrologia diuinatrix quid.

De Aſtrologia diſputatio

Aſtrorũ vis. Picus, acerrimus aſtrologorum impugnator, affirmat aſtris nihil eſſe præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine calefacere calore, vt ille putat, quodã viuifico, à calore elementari & igneo, natura diuerſo. Aſtra itaque hæc ſolũ facere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas rerum mutationes, & affectionum differentias imputari materiæ. Diſputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus virtutibus, præter motum, & lumẽ, effecta tueatur. In duas verò præcipuè, pro illis omnibus fertur reſponſiones, ſcilicet, aut alias omnes paſſiones, præter motum & calefactionem, fieri per accidens à calore aſtrorum; aut calorem illum eſſe cauſam vniuerſalem, ac proinde effectiuam per ſe multorum, atque adeò cõtrariorum, concurrendo cũ multis, & contrariis naturis particularibus. Hæc arbitror ſumma eſt totius libri tertij Pici, qui ſolus eſt phyſicus. alij enim partim ſunt theologici, partim aſtrologici. Mea verò hac in parte, plurimũ diſſidet ab illius ſententia. nã motus cœlorũ, qui *Cœli motus.* circularis eſt, haud quaquã poteſt motuũ, qui in aëre cõtingunt eſſe cauſa. Concedit Picus Ariſtoteli, ſi cœlũ quieſceret, futurum vt nihil moueretur: cœlũ igitur circumeundo mouet hæc inferna: aut ergo motu ſuo per ſe id facit, aut per accidẽs. per ſe dico, ſi cœlum id facit tantũ quia mouetur: per accidẽs, ſi quia mouẽdo communicat facultatẽ mouendi reliquis: velut ſi quis manu admouet ſtupæ candelã, manus motu ſuo mouet candelam, & cõburit ſtupã, illud per ſe, quia nõ aliter mouet candelã quàm mouendo manũ, hoc per accidẽs, quia mouendo manũ ac candelã, admouet ignẽ, qui vrit per ſe. Si igitur cœlũ ſuo motu facultatẽ aliquã immittit rebus, qua adiutæ mouentur, habet iam vim aliã mouẽdi præter ſuũ motũ: ſin autẽ nullã mittit, ſed

tit,ſed mouet ſolũ quia mouetur,perinde eueniret, ſi cœlum ligneum,aut æneum,aut lapideum eſſet,atque ita vt nunc circumferretur:non eueniret autem. Cur enim ſi lignea ſphera ſuperiori loco ferretur circulo, hic apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorſum,hic ſurſum?nã quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo,aut trahendo, volutãdo, aut vehendo:at vero lapis cadens,neque trahitur,neq; pellitur,neque portatur à cœlo, neq; vero volutatur, cum feratur recta:concurrit ergo cœlum cum iis quæ feruntur,virtute aliqua motiua quã immittit,quæ motus non eſt. ſed neque lumen (quanquàm id ille concedit, ſatius verò ſit indicari)nam lumen illuminat; illuminando verò non poteſt per ſe mouere,ſed per aliud,hoc eſt per illuminationẽ immittens vim mouẽdi.quod ſi ita eſt,habet cœlum,quã communicet vim aliã à motu & lumine, ſed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret,non eſſet latio primus omniũ motuum,ſed alteratio:nam cœli lumen non pẽdet à motu,luceret enim Sol quieſcens,non minus quam latus (conſtare id potuit pugnante Gedeone)penderẽt verò lationes aliarum omnium rerum ab illuſtratione, quæ alteratio quedã eſt:nõ eſſet ergo latio primus motuũ, quod Ariſtoteli concedit Picus.Neque verò eſt quod tã apertè ſubuertat eius ſententiã, quam id quo maximè ſe tueri vult.*vt* (inquit)*cor ſuo motu mouet alias omnes corporis partes,ita cœlum alias mundi*. conſtat verò cor non ſolum alias partes,quæ ad illud non ſpectant,ſed neque arterias mouere ſuo motu,ſed facultate pulſandi,quam illis mittit,quam & vitalẽ Medici vocant.Niſi quidẽ moueretur nõ moueret,id vero eſt per accidens,quia ipſum extingueretur, neque poſſet aliis virtutẽ demandare: eſt itaque cœlo virtus

Lumen cœleſte cauſa.

Localis locus primus.

qua mouet hęc inferiora, præter motũ. cõceſſum ſanè, quod niſi mouendo, eam mouendi vim non communicaret: nihilominus virtus illa mouendi, aliud eſt quàm motus: vel hoc ſolùm argumento, quod facultas ſeu virtus nomen eſt immanentis qualitatis; motus, paſſionis cuiuſdam. Iam verò neque quod lumine calefacere dicit, probare poſſum, neque quod calorẽ quem cœlum gignit ſpecie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cœleſtem fulgorem vidẽtur participare, vt ſpiritus in nobis, qui ſenſibus ſeruiunt, neque calidi ſunt, neque calorifici, ſed ſine calore fulgidi, vt hoc modo differat, auctore Galeno ex ſententia Platonis, quem maxime ſequitur Picus, ignis cœleſtis ab elementari, quòd ille ſit ſine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo cõſtat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem ſpirituum, ad illum è cerebro venientium confertim, alioqui verò eſt ſubiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non poſſet, ſi is fulgor eſſet caloris effectiuus: non igitur illud lumen calorem rebus affert per ſe, ſed per aliquod accidens. Atque eum calorem quem Sol vtcũque facit, ſpecie non differre ab igneo conſtat, cum incidentes in eandem ſubſtantiam, vnicum reddant intenſionem. quid enim? Si quis à Sole ſimul & igne calefit, duos concipit calores, ac non potius vnum intenſiorẽ duabus cauſis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different ſpecie, qui ſeſe augentes conflant vnum numero: porrò ſi duo, vterque excludit frigus vtrique ergo erit frigus contrarium. quod ſi vtrique ęquè, non ſunt illi diuerſi, ſed idem, quia vnum vni contrarium eſt. Non igitur ſolaris calor vrit minus quàm igneus alia ratione, quàm quod moderatior, neque certè coquit & vegetat magis, niſi ob

Calor cœleſtis.

Oculi natura.

De ſole multa.

eam

ob eam moderationem, & coniunctiſſimas quaſdam benigniſſimas influentias. quas, quid ſe putat Picus facere cõtra Aſtrologos, referens omnes in motum & lumẽ? certe facit nihil etiã ſi concedantur omnia. dicit enim, ſtellis eſſe nihil aliud quam motum & lumen. Quid quod calefaciunt, quod aliud eſt quàm illuminare? Reſpõdet, vt cœlum eſt cauſa vniuerſalis, ita & eius virtutes eſſe vniuerſales & eminentes, ac proinde poſſe facere multa, ac varia atq; adeo cõtraria etiã. Quid ergo intereſt ad Aſtrologiam, ſiue per plures, ſiue per pauciores facultates poſſit cœlum facere multa eáque varia, ſi modo poteſt? concedet tibi Aſtrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil eſſe pręter motũ & lumen, id verò lumen cœleſte, quia cauſa vniuerſalis eſt, ęminẽter cõtinere virtutes omnes rerum mutabilium, atq; ita poſſe hęc, & illa, quantacúmq; ſcilicet, volet confingere. Vſq; adeo falſum eſt, omnia quę facit cęlũ, facere motu & lumine, & ad propoſitam diſputationẽ nihil intereſt. Neq; verò ego (vt hoc obiter dicã) propter calorem ſolũ, dico cœlũ vires habere alias quam mouẽdi ſeſe, & illuminãdi. Nam vt alibi indicaui, cœlo nõ eſt vis calefaciẽdi, ſed lumine gignit calorẽ, id verò non per ſe, ſed ob analogiam, & ſimilitudinem naturæ, alliciendo ad illuminatum aërem cum ignẽ, qui per hanc corruptibilium ſpheram permeat. Itaque calor non cogit nos affirmare, eſſe in cæleſtibus corporibus alias virtutes à motu & lumine: ſed lationes potius horum inferiorum, quas à motu cęli pẽdere cũ omnib. Philoſophis fatemur: nõ tamẽ ob ipſum motũ per ſe, ſed ob aliquas virtutes, & influẽtias motrices, quas motu immittere, hîc, & alibi antea probauimus neq. ſolũ eas virtutes in cœlo, eiuſq; partib. eſſe exiſtimo, ſed innumeras alias indicibiles, quib. omniũ mutationũ, quę hic pe

nes nos aguntur,in efficientis genere cauſæ ſunt,priores quidem iis,quæ ipſi materiæ ſunt proximæ, poſteriores verò quam aliæ quæ ſuperiores ſunt, & ordine quodam poſitæ,vſque ad primam: quæ omnium,quæ vbi mundi,ſiue inferioris,ſiue ſuperioris aguntur,cauſa eſt.Neq; verò puto,omnibus cœli partibus omnes eas virtutes ineſſe eodem modo : ſed vt lumen quod conſpicimus, videmus alias aliis partibus conferre,vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam)ita alias quoque virtutes, quas neque nominare poſſumus, neque ſentire, eſſe alias in aliis aſtris,aut Solis,aut præcipuè, & aliis ab aliis demandari,ita vt ne minima quidem ſtella ſit,quę non conferat peculiarem aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorſum enim Deus tot in firmamento ſtellas, neque plures neque pauciores, & hoc ordine,& his interuallis,vt hæ Coronæ, illæ Canis,aliæ Bucinæ, aliæ Currus redderent figuram? cur omnes & fixas & errantes,has hac,illas illac,tanto has tempore,tanto illas facit circuire,ita certa lege, vt nulla per innumera ſecula,vel latum vnguem poſſit declinare? An caſu horum quippiam,vel fruſtra,ita vt aliter fieri,vel quod minutulum in eis eſſe videtur, poſſet citra mundi læſionem?minimè. Si enim in formatione hominis tanta eſt operis perfectio,& elucet formatoris ſapientia,vt ne minimæ quidem particulæ addi detrahi ve poſſit quidpiam,magnitudini, numero,figuræ,aut poſitioni,vt Galenus toto opere de partium vſu ſapientiſſimè indicauit, ſed neque in mure aut formica,ſed ſunt vnicuique iuxta ſuam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter melius, quanto magis id cenſere æquum eſt,de perfectiſſimis & pulcherrimis illis corporibus? profectò qui in numero

Influētiæ cæleſtes.

mero pondere & menſura fecit omnia ſapientiſſimè, non fecit illum ornatum cœlorum caſu, velut lapillos multos ſparſim proiiciens, vt quiuis forte ceciderit: ſed pro numero virtutum fecit aſtra, & ſingulorum à ſingulis diſtantiam iuxta certam proportionem dimẽſus eſt: atque ex ea proportione natæ ſunt multiplices illæ figuræ. Ea verò proportio interuallorum nō fuerit, quæ maxime ſpectantium oculis placere poſſet, ſed quæ communi mundi vſui maxime accommodaretur, vt ſcilicet diſtarent ſingula, à ſingulis, vt maximè poſſent virtutes ſibi communicare mutuo in vtilitatem totius. Hæc eſt enim veræ pulchritudinis lex, partium nempe omnium ad vtilitatem totius accommodatiſſima compoſitio. Vtilitati verò huic accedit harmonia ſecundum perfectiones arithmeticas, & viſui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta ſunt, fluxerunt à perfectiſſimo & pulcherrimo exemplari. Vt verò hæc quæ commemoraui, pulchritudinem operis, & artem opificis indicant; ita, ſi vnius aut duarum virtutum facta eſſet tanta corporum multitudo, nullam neque ob diſtantias, neque mutuos aſpectus, neque varios motus afficiendi habens differentiam, eſſet ſanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertiſſimus. Non eſt igitur ita: ſed fateri oportet, eſſe in cœleſtibus corporibus multas mirabileſque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis cauſam referendam eſſe ad materiam, nihil obſtat: ſiquidem mutationum & alteritatum in materia, tantùm eſt paſſiuum principium: effectiuum verò eſt in formis rerum proximarum, ac multò prius in ſuperioribus cauſis: per quas ordine quodam priorum & poſteriorum, deriuatur virtus primæ vſque ad res ſingulas. Si igitur (quod ad ſecundam diſputationis partem atti-

Harmonia cæleſtis.

Mutationis multiplicis cauſa.

Aſtrologia iudiciaria reprehenditur.

attinere iam incipit)ita habet,cur Aſtrologia iudiciaria,à viris doctis deridetur vt inanis,à cordatis exploditur vt inutilis:à diuinis legiſlatoribus & vatibus interdicitur, ac ſecundum idololatriam vituperatur vt impia,atque adeo multis Pontificum decretis,& Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta,de Aſtrologis vrbe pellendis? Sub Claudio (authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis,factum eſt Senatusconſultum atrox & irritum.

Mathematici Italia pulſi.

Nam neſcio quo magno malo,aut quo Dæmonum aſtu fit,vt cum vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui poſſint,immo neque deterreri,quod ſanè nouum non eſt.nam idem Tacitus in libro decimoſeptimo de Mathematicis dicit,*genus hominum petentibus infidum,ſperantibus fallax,quod in ciuitate noſtra,& vetabitur ſem er,& retinebitur*. Sed videamus quod ſit eius impoſturæ principium.hoc certe.Eſſe multiplices virtutes aſtris,quibus omnia quæ hic geruntur gubernantur,atque pro differentia aſpectuũ ad ſeſe & ad res infernas,varias naſci affectiones, quod videmur recepiſſe,atque cõfirmaſſe: itaque quia videntur habere virtutes multas,& habere has & illas colligunt temere.quæ temeritas eſt certè,& inanis, & noxia & parum pia.quæ diſtinctioris doctrinæ gratia, ſeorſum indicabuntur.Ac primum eſſe inanem, hoc eſt vanam,nullius veritatis participẽ,atq; omnino ſciẽtiam non eſſe,neq; artem,ſed impoſturam,& figmentũ.idq; eo maius aliis figmentis quod illis ſolẽt impoſtores alios homines decipere,ipſi nequaquã decepti: hoc verò ipſis etiã impoſtoribus imponitur. non enim arbitror,omnes qui hanc fictitiam artem profeſſi ſunt (nam tametſi ea fluxit ab idolatris,qui adorabant cœleſtia corpora,& à Iudæis,& Mahometanis magna ex parte

parte aucta eſt inciderunt tamen in eam nonnulli ex noſtris non parum docti & probi)præ vafritie & malignitate voluiſſe vulgaribus imponere ſed eorum nō paucos prę curioſitate,qui non exiguus animi morbus eſt,in eam credulitatem incidiſſe, & quæ hominum eſt fragilitas)cum multis eſſe deceptos: ſatis arbitror conſtat,me non vituperare eam Aſtrologiam, quæ in cognoſcendi cœli motibus verſatur,cum ea nihil eſſe certius in humanis poſſit. neque iis quæ circa propriam illius materiam fiunt præſenſionibus:non enim minus certum eſt, futurum poſt biennium eclypſim Lunæ,quàm futuras in menſe Iunio breuiſſimas noctes.nā niſi quis ſupputando decipiatur,eadem vtriuſque ſcientia eſt.Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt ſcientiam Chaldæorum nunc vocant Aſtrologiam iudiciariam quam qui profitentur annuatim nobis pręnuuciant futuras aëris temperies,& temporum cōſtitutiones,ſalubritatem aut inſalubritatem,abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella,& eorum exitus triſtes,aut fortunatos, Principū incolumitatem aut mortē.hi ipſi electiones faciūt horarū fœliciū aut infœliciū,pro quibusvis negotiis ſuſcipiendis:per interrogationes, quas illi vocant reſpondent de re quacūq; interrogati:velut quis furatus fuerit quod domi deeſt;quo fur abierit.Iā verò per natales horas diuināt futuros hominis cuiuſq; mores eiuſque fortunā,viuendi & moriēdi ſortē.Hęc omnia vana ſunt,etſi non omnia æquè.nā cum mutationes omnes corruptibiliū corporū ad calidū, frigidū,humidū,& ſiccū referātur,& hæc in cœlis habere cauſas priores & ſuperiores quę per influētias cōmunicantur cōceſſerimus,pluuias quoque ac ſerenitates, flatus & tranquilitatem aëris cauſas illic habere cōſe-

Chaldæorum reprehenſio.

quens eſt. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & ſalubritas; horum enim cauſæ maximè ſunt in temporum conſtitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuiis aut ſerenitate, flatuum abundantia aut vacuitate ſpectantur, vt apud Hippocratem videre eſt alibi ſæpè, & maximè in Epidemicis. in his ergo bonam cauſæ partem videntur habere poſſe aſtra. poſt hæc ſecundo etiam loco nonnullam & informandis moribus hominum. ſi enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, poſſint etiam nonnihil aſtra ad mores. Ad fortunam verò quid poſſunt aſtra? nam hoc ipſum caſu, aut fortuna aliquid fieri, eſt nihil aliud quàm ſine cauſa certa & per ſe fieri, ſi Ariſtoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, cauſas eſſe in aſtris eorum quę caſu contingant, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quod fodienti illi vineam theſaurus inuentus ſit: nihil enim minus fortuna aut caſu fieret, quam illud quod cauſam haberet certam in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo ſunt, vt quòd ille ſit à latronibus occidendus, quod alius ruina, alius fulmine moriturus, quod alius domi, alius in agro, quod exeunti ab vrbe furi verſus orientem prętor longè viſus ſit, ac proinde ad occidentem deflexerit, nullam cauſam habere poſſunt in aſtris, ſed neque in vniuerſa rerum natura per ſe, ſed ex accidenti quodam: vtpote quæ caſu aut fortuna fiunt: ſunt verò hæc in quibus maxime gloriantur. Hoc ergo genus pręſenſionum, quod ſpectat ad fortunam, & caſum, phyſica ratione pœnitus excludetur: illud quod ſecundo loco memorauimus, pertinetque ad mores hominum: ſiquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium,

Aſtris nihil cũ fortuna.

cium,pœnitus erit vanum : vt ſi cum eſſet dicendum, mulier hæc erit libidinoſa,aut ne ita quidem,ſed calida,dicas erit meretrix,aut infidelis viro : aut cum dicendum,erit auarus,aut ne ita quidem,ſed natura propenſus,dicas furabitur : alterius enim cauſa partim in educatione eſt,partim in natura,alterius vero in arbitrio,quæ plurimum diſſident.ſi qui vero aſtra neceſſitatem putant arbitrio ponere, hi humanam tollunt libertatem, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. *Aſtra nõ neceſſitãt.* Supereſt ergo ſolum primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc ſecundo exigua quædam particula. Sed & in his ipſis incertitudo ſumma,ob cauſarum implicationes, ea verò apertius conſpicietur in eo quod pertinet ad mores. nam ſit ita,faciat Mercurius fures,an cum hic naſceretur,erat ſolus Mercurius in cœlo? habes aliorum omnium perſpectas naturas,omniumque ſubduxiſti rationem? *Mercurius facere fures creditur.* quantum ſcilicet ſingula annuerent? non (dicunt)ſed quorundam. quid ergo? omnia reliqua ſcis eſſe neutra?ſed ſint,aut habueris omnium rationem , atque iã non Mercurius ſolus , ſed cœlum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorũ, & materiæ generationis , id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minus facit quàm cœlum, non ſunt verò parentes omnes , qui eadem hora coëunt eiuſdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre, non ſolùm natalem horam huius,ſed & ſuorum parentum,& auorum,ac denique omnium à quibus in hunc poteſt aliquis naturalis motus deriuari : ſcimus verò aliquando ſimilitudines etiam ab atauis.Sed noueris maiorum omnium ſecundum vtramque partem temperies,ſcis etiam victus rationes,atque quid congreſſuri eſitauerint, piſces,an al

lia?nam ad ſeminis temperiem plus facient hęc,quam Mercurius aut Venus.interrogaſti quibus cibis vſa ſit prægnans? ô quam exigua manet iam cauſæ portio in iſtis ſchematis aſtrorum , quę pro natali hora faciunt. Sed ſit hæc quantulacunque,an nõ erit maior in hora conceptionis?dicunt ſe vtriuſque horæ rationem habere,atque ex hora ortus horam conceptionis agnoſci.omnes igitur eadem hora nati, eadem etiam concepti ſunt.non ergo poſſunt naſci ſeptimeſtres , & noumeſtres, & decimeſtres ſimul.at verò quacumq; hora poteſt naſci ſeptimeſtris , ergo nunquam poteſt naſci vllus nouimeſtris. quod ſi non quacumq; hora poteſt naſci eorũ quilibet,ſint quædam horæ ſeptimeſtrium, quędam nouimeſtrium,quędẽ decimeſtrium : at verò nullæ tales definitæ ſunt ab eis , non poſſunt ergo ex hora ortus ſcire horã conceptionis; neq; igitur ex naturalib.figuris poſſunt quippiã pręſentire. Quid ergo ſupereſt?vt pręsaid icant nobis pluuias,aut ſerenitatã,flatus aut tranquilitatẽ,frigora, aut ęſtus,ac per hæc , de morbis & eorũ curationib.etiẽ quędam.itaq; ſupereſt ſolum Aſtrologia agricolarum,nautarum, & medicorum,quę perexigua eſt.nã agricolę & nautę metereologicis ſignis magis vtuntur, quam æthereis : medici paucorum admodum aſtrorum conſiderant ortus & occaſus,Pleiadũ ſcilicet & Arcturi: aſpectus verò Lunę & Solis:atque hæc quoq: multi doctiſſimorũ cenſent eſſe ſuperſtitioſa. Sed huic pręſenſioni non admodum repugno,quamquam ei quoq; obſtãt duo,magni momẽti.Primum quidem,multipliciũ cauſarũ cõcurſio,quarum neq; perſpecta eſſe poteſt natura, neq; haberi ratio.Alterũ quod in phyſicis indicauimus, quod que omnem ex cauſis naturalib. diuinandi rationẽ eleuaret, etiam ſi omnium virtutes eſſent perſpectiſſimę,

Aſtrologia agricolarũ nautarum & medicorũ.

mæ,atque ob oculos poſitæ, videlicet , primum motorem non ſolum mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vſque ad vltima , ſed præter commune hoc mouendi principium , quod ſimul æquè præbet omnibus,cooperari immediatè (quid vetat ita dicere?)cum ſingulis eſſeque cauſam liberã,quę ſingula deflectit, non quo cœlum trahit , ſed quo ipſe vult.neq; verò ſolum miraculosè,ſed naturaliter,& cũ magna ſuauitate. cur enim miraculum hoc ſit , magis quam ſi mea me mens trahit aliò , quàm cœlum aut natura impellunt? præterea neceſſe eſt ſcientiam omnem reſolui in principia quæ per ſe nota ſint,aut in alia ſcientia demonſtrata,aut cognita experimento,aut à prima veritate reuelata. Aſtrologiæ verò Iudiciariæ principiis nihil horum accidit. ea ergo non eſt ſcientia,ſed inanis impoſtura(exceptis minutulis illis)nihilominus quam ſortilega. Primum quidem ea non eſſe per ſe cognita,neque in alia ſcientia demonſtrata, ipſi dabunt : reuelatam eſſe dicunt eorum quidam, alij ab angelo Adæ,alij Enoch,alij à Raphaele Thobiæ, ipſis verò Aſtrologis quis reuelauit factas eſſe antiquis iſtas reuelationes? Certè ipſi ſibi. Nam quæ Eccleſia? quæ ſacra ſcriptura ? dicunt, Traditio eſt.per quos Apoſtolos?Non igitur eſt maior fides illarum reuelationum,quam ipſorum Aſtrologorum autoritas:hęc verò eſt,quæ in dubium nunc vocatur.non eſt ergo ſuorum principiorum fides.Supereſt vt ſint experimento cognita:hoc vt perſuaderent Chaldęi,Gręcis,& Romanis dicebant(vt primo libro de diuinatione licet apud Ciceronẽ legere)ſe obſeruationes horũ feciſſe per quater centum ſeptuaginta millia annorũ ac rectè quidẽ dicebãt.nam tot ac multo plurib. erat opus,vt ſingularum figurarum tenerentur perpaucę obſeruationes.

Diſputatio de Aſtrolog. iudic.aria.

Nam ſi toto anno magno quem quadraginta nouem millibus annorum eſſe dicunt, cœlum totum nũquam ad eandem penitus redit figuram, totis quatercentum ſeptuaginta millibus, rediiſſet minus quàm decies. eorum vero quibus per experimentum fides debet adhiberi, teneri debent multæ obſeruationes: paucæ enim caſui poſſunt imputari, vt & capite primo Metaphyſicorum dicitur, multæ eiuſdem rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur mentiebantur conſentaneè, multo impudẽtius noſtri, qui cũ credãt, mundi totius nondum eſſe exactos ſeptem mille annos, & multis iam miriadibus iactari iſtas impoſturas, dicũt nihilominus experimẽtis cognita eſſe tot, quot vel fingendis miror mundum fuiſſe ſatis. Quod verò Thaletem Mileſiũ primo Politicorũ, capite ſeptimo dicit Ariſtoteles per Aſtrologiam proſpexiſſe vbertatem oliuarum futuram, non admodum curo; præuiderit enim ille per incipientis iam anni cõſtitutionẽ, vt agricolæ, aut medici; ac præuidiſſe per aſtrologiã, fuerit inanis fama. eſt enim, vt indicatũ eſt, inanis hæc aſtrologia. Quod verò ſi inanis, ſit etiã noxia facile cõſtare poteſt: quãdoquidẽ multis credulis & puſilanimis, quæ prænunciata fuerunt dira, præ timore totius vitæ ſuauitatẽ abſtulerũt, ingerẽtia melancholiã, atq; adeo verã inſaniam; & (quod grauius quidẽ eſt) nonnullis nimium cautis, ipſe timor facit certa eſſe pericula. velut ſi timet à muliere, ipſa Zelotipia: ſi ab hoſtibus, aſſidua, armorũ geſtatio: ſi ab aqua, pauor pontes anguſtos prætereũdo: denique à quibus quiſq; timet, in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo. ita enim legimus capite vltimo Iſaiæ: *Vnde & ego eligam illuſiones eorum & quæ timebãt adducam eis*: & capite decimo prouerbiorũ. *Quod timet impius, veniet ſuper*

Oliuarũ vbertas prædicta.

ſuper eum. Atqui hæc ſane fuerit vna cauſa, qua quæ ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: ſi vero bona, quod inani ſpe ſeducentes, multa impellunt fruſtra tentare, atque interim magnis ſe exponere periculis, aut certis aliis ſeſe priuare bonis. tametſi enim fieri poſſit, vt quiſpiam ſpe inaniter cõcepta, tandem compos fiat leuiter ſperati boni, multo tamen plures fuerint, qui ſpe cadentes, magna ſint experti pericula, vt qui imperij concepta ſpe, factus prædo, periit in furca: aut certa bona amiſerint, velut qui theſauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurũ ſpe allecti, laborauerunt: quorũ vix quiſpiam eſt, qui non rem totam perdiderit, quidam vero qui non quærebant, inuenerũt theſaurum. Satius ergo multo ſit vt inuenias, vineam tuam fodere, quàm de theſauro cogitare. ita, vtilius multo ſit hominibus, vitam prudenter inſtitutam agere, quã vlla diuinatione agi. Sed neque ſatis piam eſſe, præter ſacræ ſcripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidẽ de Dei prouidentia, & de libero arbitrio. tametſi enim præfari ſemper ſoleant, ſe illa imprimis ſalua eſſe velle: ſunt vero adeo nimij narrando tãmulta & ſtupenda, vt latenter de neceſſario fato, ſacrilegã audientium animis ingerant opinionem. Huc accedit multos huius prętextu, Necromantiam exercere, Dęmonéſque vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nõnulli à fide deerrent, exequi quoad poſſunt illorũ prænunciata, quæ alia cauſa eſt, vt eueniant, operéq; cõprobentur nonnulla. Pręter dictas verò duas cauſas alteram ab affectibus eorũ quibus prænũcientur, alteram à Dæmone, eueniunt quędã caſu. nõ ſunt autẽ tam multa quæ non mentiuntur, vt dictæ tres cauſę (ſi modo caſus in cauſis eſt) nõ poſ- *Necromantia.*

t j

mendacitatem facetè admodũ notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cæſaris, inducens Clothum ita loquentem. *Patiar aliquando mathematicos verum dicere, qui illum poſtquàm princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt.* Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeo eſſe cum Idololatria, vt Babyloniorũ religio nihil fuerit aliud, quam ipſa ſcientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & aſtrorum nomina, & eadem canebant de Diis in ſacrificiis ſacerdotes, quę prædicabant de aſtris Aſtrologi. nimirũ illi furatum eſſe boues, Mercurium: hi ſub Mercurio natos eſſe fures: & alia omnia eodẽ modo. & merito quidem nam perſuaſi bona maláque omnia ab aſtris venire, neque quod amarent neque quod timerẽt habebant aliud, quam aſtra. Proinde ſimul cũ idololatria damnatur hæc Aſtrologia his citato ex Hieremia, his verbis. *Iuxta vias gentium nolite diſcere, & à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ ſunt.* Vide vt leges gentium coniungit cum timore aſtrorũ. Peccant etiã Aſtrologi in ipſa aſtra, imputantes illis tam multa. nam cum facta ſint omnia à ſummo bono boni gratia, vt ſcilicet gignant, foueant, & augeant, in mortes, in crimina, in bella, nullum factum eſt, neque quidquam inde malignũ venit, niſi ex accidenti quodã. Quo pacto ergo ſtellæ pugnauerunt contra Siſaram? nullo certe. quis enim congredientiũ ſimul hominum, poſſet illis eſſe delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananeos? ſed ſtellarum nomine haud dubiè illic vocantur angeli, qui iuuerunt populũ Dei aduerſus impios. Dicuntur vero manere in ordine ſuo, quod ſuo quiſque eſt ordine cœleſtis illius hyerarchiæ, qua nihil eſt in reb. creatis pulchrius, aut ordinatius. Curſus vero Angelorũ, dicitur aſſidua illa

Stellarũ nomine Angeli.

Angelorũ curſus.

illa & continens cooperatio, qua homines cuſtodiũt, & gubernant. Angeli igitur cuſtodes Hebræorũ, quorum princeps Michael, ſuo quiſque ordine perſiſtentes in defendendi munere, pugnauerunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Siſaram. atque hic eſt ſenſus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypſis dicitur *cauda draconis illius trahebat tertiam partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terrã.* quo loco ſignificatur literaliter tertia pars angelorũ. vnde cõſtat, nihil hîc habere Aſtrologiam iudiciariam quo ſe tueatur: ſed oportere, vt cõtemptis his vanitatibus. bene ſemper ſperemus, & actiones noſtras prudenter inſtituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

CAPITE 37. libri Iob ita habetur. *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.*

His verbis ſolẽt ſeſe munire, qui Chyromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quàm Aſtrologi ex ſchematis ſtellarum. itaque intelligunt *Chyromantiæ*
verbis his Iob ſignificari, Deũ cuicumque depinxiſſe *examen.*
in manu, ſigna eorum quæ facturus eſſet: illi verò prędicunt, & quæ perpeſſurus, ſiue ab internis cauſis, ſiue ab externis, ſiue propè, ſiue longe poſitis, ſiue naturalibus, ſiue fortuitis. qui cũ hęc ſibi perſuaſerint, poſſũt etiã in ſubſidiũ trahere locũ aliũ ex 13. Exodi, quo ita dicitur. *Erit igitur quaſi ſignũ in manu tua.* Ariſtoteles quoq;, auctor nunquã contẽnendus ca. 15. primi de hiſtoria animaliũ, ita dicit. *Pars interior man⁹ vola dicitur carnoſa eſt, & ſciſſuris vitæ indicib. diſtincta, lõgioris ſcilicet vitę ſingulis, aut binis ductis per totã; breuioris binis quæ nõ logitudinẽ totã deſignẽt.* Opere prætiũ ergo erit

aut ruina:igitur eadẽ cauſa eſt linearũ manus Petri & iræ Ioannis, aut caſus tegulæ. niſi enim referantur ad eandẽ cauſam,nõ poſſit alterũ alterius eſſe ſignũ,neq; alterũ cauſa eius quod alterũ ſignificat. At verò cauſa linearũ manus.Intra ipſum hominẽ eſſe videtur,& ex illius natura fluere.intra Petrũ itaq; eſt cauſa caſus tegulę è tecto:at hoc abſurdũ.Dicunt,in eodẽ aſtro cauſam eſſe harũ linearũ,& caſus. redeunt eadẽ argumẽta,quæ aduerſus Aſtrologos,& illud maxime,quòd ſi naturalia,vt lineæ manuũ,& fortuita,& caſus & ruinę, eaſdẽ habent cauſas,nihil eſt fortuitum,cú omnia habeant cauſas per ſe.hoc longe abſurdius.nam vt cadat tegula,cauſa eſt qui tollit fulcrũ,.vt vero cadat in Petrũ,nulla eſt per ſe,ſed eædẽ cauſæ,quæ per ſe faciunt lapidem cadere,&Petrum tranſire,faciunt ex accidẽti quodam,& fortuito,lapidem incidere in Petrũ.Hactenus igitur vana eſt Chyromantia:neq; video quæ poſſit non eſſe talis,niſi forte ea,quæ ſubalternata Aſtrologiæ non ſit,ſed pars quædã Phyſiognomiæ. Nimirũ Phyſiognomus non ſolùm conſiderat faciẽ(quamquã eam.maximè vt quæ ſenſuum organis conſtat, & mẽtem maximè prodit)ſed aliarum etiam partium cõſtitutionem:nã capitis totius,& pectoris,& dorſi,& vocalium,& genitalium,& pedũ;ita verò & manus contemplatur:atque adeo poſt faciem, magis quã alia omnia:nã manus humana organũ organorũ eſt,auctoribus Ariſtotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes , ita manus factiuas maximè poteſt indicare,habétq; manus ad rationẽ vt inſtrumẽtũ ad artẽ, quia vt ratio eſt ars ante omnes artes,ita manus organũ ante omnia organa.Nihil igitur in homine,ea quę ſpectant ad rationẽ pręcipuè factiuã,æquè poterit indicare ac manus.Igitur ea manuum cõtemplatio,quæ *Phyſiognomus cõſideratio.*

Phyſiognomiæ fines non trãſgreditur, Phyſiognomiæ pars eſt, & parem cum ea habet auctoritatem: quã ergo habere debeat Phyſiognomia, hoc loco videndum eſt. Non eſſe profecto omnino vanam, vel illud vnum argumento eſſe poteſt, quod Ariſtoteles, auctor minime vanus, librũ proprium dedit ei doctrinæ, & ſparſim ſcripſit de ea multa in libris de hiſtoria animaliũ. ſed & Hippocrates, qui iudicio omnium eſt ſeueriſſimus, ſparſim ſcripſit multa ſpectantia ad Phyſiognomiã, quale eſt illud libri ſecundi de morbis popularibus. *Quicũque ruffi, naſo acuto, oculis paruis, mali. Quicumq; ruffi, ſimi, oculis magnis, boni.* Et rurſum, *magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni rurſum, Caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi ſunt.* Et rurſum, *Oculi non nictantes, iracundi.* Et iterum, *Magnum caput oculi nigri, & magni, naſum craſſum & ſimum habentes, boni.* Sed & legibus etiã ciuilibus, in quibus iniquũ ſit cenſere eſſe aliquid futile, aut vanũ, cautũ eſt, vt ſi duo homines inciderint in criminis ſuſpitionẽ, is primũ torqueatur qui ſit aſpectu deformior. Cuius legis ratio eſt in Phyſiognomia. Eccleſiaſticus etiam capite 13. bonam faciem vocat veſtigium boni cordis. ſed & experimento probat Ariſtoteles eſſe artem Phyſiognomicã: quia quicumque plurimum inter animalia cuiuſpiã generis verſati ſunt, ſciunt ex forma dignoſcere bona & mala, velut equites equos venatores canes. neq; in hac dignotione falluntur, ſed ſemper, aut magna ex parte euenit vt illi iudicãt. Eſt igitur aliqua Phyſiognomia. Verũ eſt, multo certiorẽ fore eã quæ verſetur in dignotione brutorũ, quàm quæ hominũ, quia illa nihil habent præter ipſam naturam: in hominibus verò plurimum ad formandos mores educatio, & diſciplina, & quod his omnibus maius eſt, Dei gratia.

Phyſiognomia ars.

Sed

Sed neque hæc penitus eleuant Phyſiognomiæ facultatem, vt neque naturã. Notæ quas Phyſiognomi obſeruant accipiuntur primum à ſimilitudine cum aliis animalibus; vt qui paruis ſunt oculis timidi, vt ſcilicet & ſimiæ: qui magnis ſtupidi, vt & boues & aſini. deinde & cum diuerſarum nationum aut ſexus hominibus, vt qui valde nigri, ſunt timidi, vt Ægiptij & Ethiopes: Qui valde candidi, timidi etiam vt mulieres. deinde ab ipſis paſſionibus, quale erat illud Hippocratis. *Qui oculis non nictant, iracundi*: quia & qui irati ſunt ſolent immotis oculis & palpebris intueri. Poſt hæc loca argumentorũ. habent etiam præcepta conferendi ſigna cũ ſignis, & colligendi quædã ex quibuſdã: velut (dicunt) ſi quis eſt iracũdus & triſtis & prauus, neceſſe eſt ſit inuidus. Sed nũc nõ eſt anim⁹ hãc artẽ perſequi ſed hæc ſũma eius capita attingere, vt videamus quo in naturales cauſas referri poſſunt. Inter omnes Philoſophos conuenit omnibus animantibus data eſſe inſtrumenta, ſuis moribus accõmodatiſſima; velut leoni tauro & apro, vtpotè ferocibus, vngues & dẽtes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, vtpotè veloci, & generoſo ſuperbo & calcitrãti, vngulas fortes, lõga crura, & ornamẽtũ iubæ: timidis verò & fugacibus vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatẽ comparatos. ita & alia omnia circa animaliũ ſingulorũ partes fabricata eſt natura: quod mihi nũc ſatis ſit pro re pręſenti attigiſſe, tractat diffuſe Ariſtoteles in libris de partibus animaliũ Dubitatũ eſt à veteribus an animalia talia ſint, quia talia habẽt inſtrumẽta, an talia habeãt inſtrumenta, quia talia ſunt. velut, an taurus, quia cornua habet ſit ferox: an quia ſit ferox, habeat cornua: lepus quoque an quia eſt inermis ſit timidus, an quia timidus, ſit inermis, Anaxagoras, vt dicit Gal. pri- *Organorũ conſideratio.*

concupiſcibili, & internis ſenſibus, quæ conſiſtunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis cenſere oportet. Igitur ſi temperies parit hos aut illos mores, & his talia, aut talia ſuccedunt organa, profectò temperies prior eſt organizatione, & cauſa illius: quod ſi temperies cauſa eſt morum, & compoſitionis, certè compoſitio ſignificatiua ſit morum, quia referuntur ambo ad eandem cauſam: atque adeo, vt Sextus Philoſophus inquit, *etiam corpus ſit quædam animi imago.* Ratio vero agnoſcendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior ſit, quam ex obſeruatione figurarum quæ tales mores ſolent comitari, tranſlata ratione ab aliis in alia: ſiquidem indicatum eſt, hac in re eſſe omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiantur, & tales rectè transferantur ab aliis animalibus ad alia, hæc eſt cauſa. Quòd verò & ab ipſis paſſionibus rectè accipiantur (quem tertium argumentorum locum eſſe diximus) ex dictis etiam conſtare facile poteſt. indicatum enim eſt, animalia quędam ad quaſdam paſſiones eſſe propenſa naturaliter, vt hæc ad iram, illa ad timorem, ad mœſtitiam alia, alia ad gaudium. Porrò per has paſſiones, non viſcera ſolùm, & in eis inhabitantes ſpiritus, & ſucci, ſed & externæ partes modo quodam permouentur. Non enim difficile eſt, ex facie agnoſcere iratum, timentem, hilarem, & triſtem. cum igitur omnia ſponte ferantur, etiam ſine vllo externo motore in quæ propenſa naturaliter ſunt, incident per ſeſe quoruncumque hominum vultus, etiam cum de nulla re cogitant, in eas diſpoſitiones, in quas vergunt naturaliter, vt vultus iracundi in toruum aſpectum, etiã cum non erit iratus: triſtis in demiſſionem quandam, etiam cum non mœrebit. Huc ſpectat, Phyſiognomi-

Temperies quid & quorum cauſa.

Exempla phyſiognomiæ.

cum illud, duodecimi capitis primi Paralipomenon. *Sed & de Gadi transfugerunt ad Dauid cum lateret in deſerto, viri robuſtiſſimi, & pugnatores optimi tenentes clypeum & haſtam, facies eorum quaſi facies leonis.* Eſt igitur agnoſcere animi robur ex facie, per ſimilitudinem aliorum animalium: ex paſſionibus verò ſeu ex paſſionum vacuitate eſt phyſiognomicum illud, Eccleſiaſtes capite octauo. *Sapientia hominis lucet in vultu eius*: Et illud Prouerbiorum, *Cor gaudens exhilarat faciem.* Et illud, *In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ.* Nimirum, vt à facie quã à reliquo corpore, ita ab oculis plura quam à reliqua facie capiuntur argumenta: quia velut feneſtræ animæ ſunt, atque inter cætera à modo intuendi. Nam recta deſpicere, oculis parum demiſſis, verecundi, immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimum nictare, timidi aut inſanire parati: obliquè intueri, vt cum ſit è regione, habeat oculos in finibus terrę, eſt ſubdoli & deriſoris, quem ſtultum vocant diuina prouerbia. Poſt faciem, in manibus potius quam in vlla alia parte, dictis de cauſis locum habent ſigna huiuſmodi. Manus ergo bene magna, multis lineis deſcripta, neque omnino glabra, neque piloſa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facile & adducantur, & abducantur, ſapientiam indicant, & bonos mores. maximè enim humana eſt talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabram nimis, aut valde piloſam qualis erat Eſau, aut vngues habentes incuruos & longos, & nullis aut pauciſſimis lineis eſſe diſtinctam: hæc omnia beluina ſunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare piloſa manus ſignificabit hominem agreſtem, & ferum more vrſi, vngues incurui, rapacem

Manus conſideratio.

more

more accipitris,rotunda ac breuis ac ſine lineis, ſtupidum qualia quadrupedum plurima.Ita etiam & à paſſionibus:qui contractas ſemper gerunt manus,timidi & auari eſſe dignoſcuntur;contra qui extentas, audaces & liberales;qui pendentes aut dimiſſas,aut aliam ſuper aliam,deſides:qui elatas aut mobiles,ſoliciti, & negocioſi:qui ad faciem aut os adducunt cogitabūdi. Ex his conſtat chyromātiam,niſi vltra phyſiognomię fines ſe effundat vanam non eſſe:niſi verò intra illos ſe cōtineat vaniſſimam,velut & ipſa phyſiognomia ſuos egreſſa fines,vana ſit vt cum Phyſiognomi,non ſōlum naturales cuiuſque mores,& ingenium volunt dignoſcere,ſed & fortunam prænunciare,dicentes alios eſſe Iouiales & fortunatos,alios Saturninos & infœlices. Nimirum ſi rectè antea mōſtratum eſt, Aſtrologiam Iudiciariam.cum præcipuè de fortuitis agit, vanam eſſe,neceſſe eſt omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas eſſe,vt Phyſiognomiam,quæ Martes,Ioues, aut Saturnos nominat;& Geomantiam, quæ loca planetarum deſcribit in terra: multo autem magis & Hydromantiam,& Pyromantiam & innumera alia figmenta futiliſſima: quæ omnia ſunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cum ergo Chyromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua*, chyromanticè interpratari. Verum occurrit mihi alia interprætatio, quæ multo magis arridet, nimirum vt Galenus loco citato ediſſerit, data manus eſt homini, vt rationali ac ſapientiſſimo animali. Nam æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc eſt rationem, dari organum ante omnia organa, hoc eſt, manus. vt igitur fabrum dolabra &

Geomantia.

Hydromātia & Pyromātia quid.

uioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinſecis cauſis cietur, præcipua cauſa eſt. Tamen neque hoc mihi, vt verum fatear, admodum arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius aſſertionis fides. Neque me ſanè plurimum mouent Ariſtotelis eo loci verba, ibi enim non Philoſophum, ſed Hiſtoricum agit: longè autem minorum hiſtoricorum, quam philoſophorum auctoritas eſt.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

De Necromantia.

NECROMANTIA, vt ipſum præ ſe fert nomen, eſt diuinatio quæ procedit ex conſultatione mortuorum, cum ſcilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibuſdam per actis, velut expiationibus, aut ceremoniis, mortuos accerſunt, quos de ocultis aut futuris rebus conſulant: cui rei magnam videtur auctoritatem conciliare, quod eueniſſe Sauli narratur capite 28. primi Regum. cui, opera cuiuſdam mulieris pythoniſſæ, hoc eſt familiaritate Dæmonis vtentis, inuocatus ſuſcitatúſque Samuel, finem ſuum imminentémque illi, ac filiis ſuis à Philiſtæis, indicauit. Si enim in ſacris legimus, per muliérculam Necromanticam ſuis magicis artibus vtentem, prophetam adeo Deo charum ſuſcitatum eſſe, & Regi veriſſimum futurorum reddidiſſe reſponſum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis ſignis, facultatem aliquam ineſſe, aut naturalem, quæ vim etiam poſſit ipſis ſpiritalibus ſubſtantiis inferre, aut diuinam, dæmoniacis illuſionibus

De necromantia multa.

Pythoniſſa.

longe ſuperiorem? Non enim videtur dici poſſe,non fuiſſe vere Samuelem, aut eius animum, eum qui reſpondit Sauli;ſiquidem in capite 46. Eccleſiaſtici, de Samuele,poſt alia eius acta, ita ſcriptum legimus. *Et poſt hoc dormiuit,& notum fecit Regi,& oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia,delere impietatem gentis.*Quid enim aliud indicant hæc verba, quam quod illo loco narratum eſt, Samuelem poſtquam dormiuerat, rurſum exaltaſſe vocem de terra,& notum feciſſe Regi finem vitæ ſuæ in prophetia? quod certè non alias fecit, quam cum à Pythoniſſa eſt excitatus. Scio de hac re diuerſas eſſe Theologorum opiniones, aliis dicentibus fuiſſe verè Samuelem qui indicauit Regi finem ſuum, aliis eius imaginem,quas nolo ego aliter examinare, quam dicens quod mihi videtur probabiliſſimum: quandoquidem Eccleſiaſticus narrans Samuelis geſta dicit, poſtquam dormiuit notum feciſſe Regi finem ſuum, & exaltaſſe vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipſe Samuel.non dico ipſe Samuel ſuſcitatus,ſed illius anima apparens in corpore aëreo, vt ſolent Angeli.Neque enim mihi pro aſſerenda Eccleſiaſtici veritate(tametſi id dicat vir ſanctiſſimus æquè ac doctiſſimus Auguſtinus)videtur eſſe ſatis dicere,vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorſum hæc narret Eccleſiaſticus:nõ certè aliorſum, quam vt narret geſta Samuelis,& illis,laudem. quam autem laudem meretur Samuel,quòd Dæmon eius imaginem induens,pro illo reſpõderit? aut quomodo quiſpiam hoc inter illius rectè geſta iurè commemoret?accedit quod ex Eccleſiaſtici verbis cõſtat,illũ nõ ſimpliciter prẹnunciaſſe Regi finẽ ſuũ.(hoc enim malus etiã Dæmon poſſet fortaſſe facere,aut coniectura,

Samuel an verè ſuſcitatus.

aut

aut à Deo per bonos angelos accipiens)ſed concionatum etiam eſſe aduerſus idolatriam, quod malus Dæmon non feciſſet.Ita vero inquit Eccleſiaſticus, *Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis*.Exiſtimo itaque vere fuiſſe Samuelem.Monſtratum verò mihi alibi eſt,nullam vim naturalem eſſe verbis,neque characteribus. Porro monſtratum etiam eſt,nullam Dæmonib.eſſe cum corporalib. ſympathiam, neque antipathiam : Vnde fit,nihil penitus poſſe Necromantiam niſi ex pacto: ſiquidem vim naturalem inferre ſpiritalibus ſubſtantiis nullam poteſt; neq; quidem ex pacto ſine Dei permiſſione,ſiquidem non annuente prima cauſa , ne eſſe quidem quiſpiam poteſt,nedum operari. Quid igitur ſupereſt?certe Necromantiam nihil eſſe aliud,quam Dæmonis illuſionem, hominum vero infidelitatem , qui cacodæmoni ſe deuouent.Quoniam autem,neq; Dæmon poteſt ex pacto reſpōdere ſine Dei permiſſione, fit nonnunquā vt Deus Dęmones coërceat,ipſe verò aliquid in illorū qui ſe deuouent pernitiem fieri permittat, atque vt dicitur capite vltimo Eſaiæ , *Eligat illuſiones eorum , & quæ timebant adducat eis*. Velut nunc in pernitiem Saulis,qui volens ac ſciens defecit à Deo , atque ad Dæmonem ſe contulit,permiſit vt pythoniſſa Dæmoniacas artes exercente , appareret Samuel , & illi finem ſuum indicaret,& maiorem fraudi fidem adhibēs induraretur,& adductus in deſperationē,periret in peccato ſuo.Cenſere verò aliquid præter nequitiā eſſe in Necromantia,hominum eſt indoctiſſimorum pariter ac leuiſſimorū.Nō deſunt, qui aſſerētes nō fuiſſe phātaſma dęmoniacū,ſed ipſum Samuelē,exiſtimēt aſſumpſiſſe Dęmonē Samuelis corpus, atq; ex illa reſpōdiſſe,atq; vocari Samuelē,vt cuiuſq; hominis cadauer ip-

Necromātia quid.

que aliqua naturę ratio habita ſit, præſentis operis eſt examinare. Dictum enim non ſemel eſt, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerũque vti Deũ aliqua naturali cauſa, idque multis atque optimis rationibus, quas, vtpotè alibi dictas, nõ eſt nunc animus repetere, ſed id præſtare ſolùm quod propoſitum eſt. Quandoquidem terræ ſterilitas curatur in aquis, cõſtat nihil aliud inſinuari, quam aquas fuiſſe tales, vt earum vitio irrigata terra ſterileſceret. Id vero vitiũ, videtur rationi conſentaneum fuiſſe ſalſuginẽ, & quia id ſolet eſſe frequens in aquis, ex quo quam plurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id ſolet omnium maxime ſterilitatem afferre. Quo factum eſt, vt ab antiquiſſimis ſeculis venerit in conſuetudinem, vt ſolo, quod ob patrata ibi facinora, & proditiones deuouetur, ſal inſpergatur: quod feciſſe legimus Abimelech deleta vrbe Sychimorum, capite nono libri Iudicum: quin & Pſalmo 106. ita dicitur, *Poſuit terram fructiferam in ſalſuginem, à malitia inhabitantium in ea.* itáque ſalſugo maxima cauſa eſt ſterilitatis terrę, & inſperſus ſal ſterilitatem indicit, & maledictionem. Si autem ſalſæ erant aquæ Hyericontis, atque ideo hominibus erant ad potum inutiles, & terræ afferentes ſterilitatẽ, quæ vis naturalis eſſe poterat in ſale ad ſanãdum eas? cum præcipuè Diuus Iacobus in ſua epiſtola capite 3. dicat, *Nunquid poteſt fratres mei ficus vuas facere, aut vitis ficus?* ſic neque ſalſa dulcem poteſt facere aquã. Neque dubium, cum ſint contraria contrariorum remedia, quin ſimilibus augeãtur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicẽdum eſt, aut in illo Eliſei miraculo nullam eſſe habitam naturæ rationem, ſed adhibitam eſſe rem prorſus aduerſam & noxiam, maioris portenti cauſa (nam hoc quoque nonnunquam legimus

Miraculorũ ratio

Aqua ſalſa monumenta.

Sal cur terris aſpergatur.

factum) aut vitium illud aquæ, non fuiſſe ſalſuginem, ſed corruptionem putridam,& olidam. hæc enim vt aliis omnibus in rebus, ita etiam in aqua, ſalis admiſtione corrigitur. nam ſal calidæ & ſiccæ naturæ cum ſit,& facilè cum aqua diſſolutus commiſceatur, putres in ea ſiue vapores, ſiue partes abſumit, & putredinem emendat, atque integritatem facit diutius retinere. teſtantur enim nautæ, aquas nonnihil ſalſas, aptas verò adhuc potui, vtiliores eſſe nauigantibus, quòd diutius incorruptæ ſeruari poſſint, ac proinde ſe eas ex puteis mari vicinis ſolere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter ſcrutantur, affirmant puteos malè olentes,& prauo aliquo ſapore infectos, nulla ratione melius expurgari, quàm ſale in eos iniecto: iniici verò ſolitam quartam partem modioli in ſingulos. quamquam non poteſt hoc eſſe in omnibus ratum, ſed plus aut minus debet iniici, vt in ipſis puteis ineſt aquæ. hoc igitur videtur maxime conſentaneum quia præter dicta, ob putreſcentiam, & graueolentiam euenit aquas eſſe mortiferas, magis quam ob ſalſuginem: ſed & ſteriles, quia ſalſugo niſi omnino ſit maxima, vt in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac ſi quid in ipſum incidat necat, mortuum appellatur) neque lethalis eſt, neque fœcunditati officit: quin potius cum ſine putreſcentia eſt, & intra quandam mediocritatem, vt in mari, ipſas aquas facit fœcundiſſimas: nullibi enim mundi adeo luxuriatur generandi facultas, neque eſt tam multiplex generatio. Atqui profectò, vt ego exiſtimo, ille ipſe Dei ſpiritus, qui aquas incubauit initio (quem ego ignem eſſe cenſeo tales reddidit craſſas inquam,& ſalſas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multò quam dulces. Iam verò irrigata aqua, non vtcumque ſalſa officit plantis, neque æquè

Aqua ſale iniecto curata.

Salſugo.

Aqua ſalſa fœcundiſſima.

æquè omnibus;ſed ſunt quædam plantæ,quę gaudent etiam quadam ſalſugine, & puteales quæ ſalſugine aliqua plerumque participant deſinunt prius eſſe aptæ potui,quam irrigationi. nimirum in potu inſuauiſſima eſt ſalſugo, quia ſitis humidi & frigidi appetitus eſt,irrigati verò alimēti magis rationem quam potus habet,nutrit enim plantas, atque ita non ſtatim officit,neque enim niſi cum multa eſt,vt ſi muria, aut marina rigentur plantæ,aut iſpergatur ipſe ſal.facit verò, ſi qua vlla in re,in ſale maximam,ipſum plus, aut minus differētiam.multa enim ſalis irrigatio aut inſperſio,ſiccat omnes plantas, & ſolum ipſum vrit ac facit ſterile:moderata,quibuſdam plantis eſt amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia à maxima ſalſugine,qualis maris mortui eſt,necantur(vtuntur enim) moderatiori,qualis reliqui maris, generantur quàm plurima,& in molem ingentem augentur,ac maximè fruuntur ſalubritate, & mortua etiā aſſeruari poſſunt diutius:tametſi nonnulla ne tantam quidem ſalſuginē ſuſtinent,neque conſiſtere poſſunt,neque viuere, niſi in dulcibus aquis:& alia etiam quædam vtramque vitam ſuſtinent:tanta naturarum varietas eſt. Iam verò hominibus & reliquis animantibus multi ſalis vſus eſt morbidus,quia ſanguinem ſalſum facit, & ſterilitatem infert ſiccando vehementer, & acrius efficiendo ſemen:moderati verò,facit ſalacitatem, & irritationem,& pruritum augēs,ac proinde ad generationem confert. Quare indiſtinctè mihi videntur altercari nonnulli, partim dicentes ſalem ſterilitatem inferre ac mortem, ac proinde ſolitū inſpergi in ſolū quod deuouetur: partim fœcunditatem & incorruptionem,ac proinde fabulatos eſſe Poëtas, Venerem natam eſſe in mari, decidentibus in illud cœli veren-

dis, atque ab ſpuma vocatam ἀφροδίτην. Nam re vera non ſunt hæc tam propria ſalis, quam conſiſtunt in vtendi modo, eſtque verum, ſalis nomine hyeroglificè ſignificari plurima. nã & ſterilitatẽ, & ſalacitatẽ, & ſapiẽtiam, & incorruptionem, & ſuauitatẽ, & mordacitatẽ: quibus verò cauſis ſingula, oportet Philoſophos diſtinguere, vera ſalis natura perſpecta, ac neque laudando neque vituperando eſſe nimios. Cum enim, vt Hippocrates mire dixit, ſint omnia ad aliquid bona, & male, de ſale videtur id multo melius poſſe dici: eſt enim ſæpe ac plurimis rebus noxius ac ſterilis, plurimis etiam aliis non raro vtilis eſt, & fœcundus: putida vero corruptio ſemper eſt mortifera & ſterilis, cũ cõtraria ſit omni naturali ortui, veniántque res omnes, teſte Ariſtotele, per putredinem ad interitum. Cum igitur hæc mortem & ſterilitatem afferre nata ſit reb. omnibus, & ſalis admiſtione naturaliter emendetur. conſentaneum eſt id fuiſſe vitium aquarum Hyericõtis, & Eliſeum in earum curatione naturalem ordinẽ tenuiſſe, Deo interim adiiciente plurimum facultati, quàm ſali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgãdæ fuiſſet ſatis, tam modicus ſal, neque ea ſanitas duraſſet in hunc vſque diem.

Sal hyeroglificè quid.

Plantis quæ aquæ noceant.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

Reſuſcitatus ab Heliſeo.

LIBRO quarto Regum capite 4. ita habetur. *Ingreſſus ergo Eliſeus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: ingreſſúſque clauſit oſtium ſuper ſe, & ſuper puerum, & orauit ad Dominum & aſcendit, & incubuit ſuper puerum, poſuitque, os ſuum ſuper os eius, oculos ſuos ſuper oculos eius, & manus ſuas ſuper*

ſuper manus eius: & incuruauit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri, at ille reuerſus de ambulabat domi, ſemélque huc atque illuc, & aſcendit, & incubuit ſuper eũ & oſcitauit puer ſepties, aperuitque oculos.

Siquidem per ſanctam Eccleſiam Romamam, penes quam veritas eſt, licet dicere non fuiſſe puerum hunc penitus mortuum, ſed lictum animo, atque adeo ſyncope correptum (ſyncope eſt grauiſſimum deliquium) dicique iacere mortuum, vt dicere conſueuimus de apoplecticis & catalepticis, ac denique de omnibus qui ſine & ſenſu & motu iacent quaſi inanimes, atque adeo dici Eliſeum ſuſcitaſſe puerum Sunamitidis, quòd illum à grauiſſima ſyncope liberauerit, res ſanè ſit facillima, ac expeditiſſima, reuocaríque facillime poterit ad naturales cauſas. nam ſyncope correpti extinctione naturalis caloris periclitantur mori, ſoléntq; fotu, & calefactione reuocari. nulla verò calfactio ad eam rem vtilior, atque accõmodatior, quam alterius hominis, cui calor adhuc viget admotio, & calidi anthelitus inſufflatio. is enim calor cõgener eſt, & vitalis: ſcimúſque nonnullos, qui viderẽtur omnibus qui aderant extincti, hac ratione eſſe reuocatos. Vt autẽ refrigerati hominis caro alterius calentis admotione caleſcit, ita cuiuſque calor nulla ratione excitatur melius ac ſalubrius, quam exercitatione: hæc enim non affert extrinſecus alterationem, vt ignis, aut Sol, aut medicamenta, ſed inſitum & proprium, quaſi ventilando excitat. Igitur Eliſeus admouendo ſuam puerculi carnem calefaciebat & per domum huc & illuc diſcurrens ipſe caleſcebat, vt ita magis puerum recalfaceret. prima itaque admotione caleſcere cepit pueri caro, ſecunda verò, poſtquam Eliſeus motu magis incaluerat, maior facta eſt

Syncope quid.

Curandi ratio ſymptomata.

puero caloris acceſſio, cepit oſcitare, atque oſcitauit ſepties, calore iam incipiente flatum agitare, ac diſcutere: creſcente vigore, & ſpiritibus animalibus moueri ceptis, oculi ſunt aperti, ac deinde aliorum omnium ſenſuum inſtrumenta, & puer reuocatus eſt. neq; verò, quominus ita putetur factum, obſtat incepiſſe Eliſeum orare Deum, quaſi res non eſſet naturaliter agenda. Nam neque naturales morborum curationes aliunde quam ab oratione rectè incipiunt, vt idē Dei ſpiritus teſtatur, capite 38. Eccleſiaſtici. Si tamen ita non licet cenſere, ſed puerum verè motuum atque ab Eliſeo ſuſcitatum eſſe, dicendum, (quæ magis communis & verior erit ſententia) miraculosè peractam eſſe rem hanc, ita tamen, vt & in hoc miraculo habitus ſit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad ſyncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis caloris eſt, ac velut mortis initium, ſolet adhiberi, vt his cauſis, naturalis caloris velut igniculū adhibentibus, ac Deo peragente id, quo ipſæ non poſſunt pertingere, ageretur ſuſcitatio, velut quædam reuocatio à deliquio aut ſyncope. Quibus autem rationibus, velit Deus cauſas naturales, etiam in peragendis miraculis adhiberi, alibi dictum eſt. Eſſe autem vt dicimus, atq; adeo in miraculis etiam maximis edendis, vti ſolere Deus naturalibus cauſis, non adeo magnis, innumeris conſtat exemplis. nam vel ad ſiccandum vna nocte mare vſus eſt vento vehementi, & vrente, vt narratur capite 14. Exodi. Quem autem ventum, aut quam vrentē putes fuiſſe ſatis ad ſiccandum vna nocte mare niſi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & ſupra naturam auxiſſet?

C A-

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto *Et egreſſus eſt vnus in agrum, vt colligeret herbas agreſtes, inuenitque quaſi vitem ſilueſtrem, & collegit ex ea Colocynti das agri, & impleuit pallium ſuum, & reuerſus conſcidit in ollam pulmenti, neſciebat enim quid eſſet. Infunderunt ergo ſociis vt comederent cúmque guſtaſſent decoctionem; clamauerunt dicentes, mors in olla vir Dei: & non potuerunt comedere. at ille, afferte inquit, farinam: cúmque tuliſſent, miſit in ollam, & ait, infunde, turbæ vt comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.*

Nonnulli ſuſpicãtur alias colochyntidas fuiſſe has, quas Eliſeus immiſſa farina adeo emendauit vt dulces & eſui aptas reddiderit, à medicamentoſis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur medici. Sed meo quidem iudicio falsò: nam præterquam quod nomen id præ ſe fert, deſcriptio quoque, & notæ indicant. nam re vera colochyntis herba ſarmenta profert & folia viti ſilueſtri non diſſimilia. dicit præterea Meſue colochyntidam vocare ſolitos Perſas cucurbitam deſerti: quid autem aliud eſt dicere colochyntidas agri, quam cucurbitam deſerti? eſt verò adeo amara, vt fel terræ ab eiſdem vocaretur: & Dioſcorides dicat fructum eius eſſe vehementer amarum. quo guſtato exclamauerunt dicentes, *mors in olla*, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigiſſe, ſequentia illa verba declarant, *Et non fuit amplius quiddam amaritudinis in olla.* Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera

Colochyntidos natura.

Cucurbitã deſerti.

Fel terræ.

colochyntis,quæ non amara ſolum eſt,ſed adeo pernitioſa, vt ſi ſupra quatuor obolos, etiam emendata ſumatur,poſſit ſuper purgationes,& exulcerationes ventris,& mortem afferre,atque adeo admota exterius enecet fœtus,ſolius farinæ ſiue triticeæ,ſiue hordeaceæ immiſtione emendari adeo, vt mox daretur turbæ abundanter pro cibo. Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum eſt, cum pręcipuè inter agreſtes herbas collectæ illæ colochyntides ſint. cultura enim hortenſes effectæ, non parum fortaſſe miteſcerent, agreſtes verò,præcipuè quæ nō inter alias, ſed ſeorſum naſcuntur, pernitioſiſſimæ ſunt.itaque miraculo effectum eſt,vt dulceſcerent,& noxam deponerent;ita tamen,vt hic quoque,velut in aliis pleriſque,modus quidam naturalis operationis retentus ſit. Nam Medici omnes inter emendantia colochyntidem,recenſent ea quæ lenta ſunt & glutinantia, cuiuſmodi eſſe conſtat amylum,quod ex tritico conficitur,atque poſt hoc,etiam farinam triticeam,hæc enim ſuæ ſubſtantiæ modo lento & glutinoſo,& ſapore grato, atque vt ita dixerim, cibali, præſentem iam dyſenteriam ſanant,& imminentem anteuertunt, eiúſque cauſis & efficientibus,& iam paratis obſiſtunt, mordacitatem & amaritudinem,aut acrimoniam hebetantia,& membranas internas ventris oblinientia. Haud dubiè igitur amylum & farina triticea, in emendantibus colochyntidem non inſtrenuè ſunt.nō ita tamen, vt tantum tam citóque valerent, niſi plus ſolito illis aſpiraſſet prima cauſa,quæ,vt rerum naturam à principio fecit,ita vtitur ea vt vult.

Culturæ vis.

Amyli vtilitas & farinæ triticeæ vis.

CA-

CAPVT TRIGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE ſexto libri 4.Regum. *Accidit autem, vt cum quidam materiam ſuccidiſſet, caderet ferrum ſecuris in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipſum mutuo acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit? at ille monſtrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & miſit illuc, natauitque ferrum, & ait tolle, qui extendit manum, & tulit illud.* Res eſt experimento compertiſſima, multa quæ in aqua quieta ſubſident, cum conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiuſmodi in eam iniecta, emergere, efferríque in ſublime, & innatare: non quidem id accidere ſolet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quam vt agitatę aquæ impetu moueri poſſint, ea præcipuè agitatione, quæ immiſſum in eam lignum poſſit ciere. nam per maiores ac violentiores aquæ perturbationes, vt fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hîc verò non potuit immiſſione ligni commota aqua, ſecuris ferrum vſque ad ſummum eleuare. Neque ſanè ſuſpicor id fuiſſe certum aliquod lignum, quod extrahẽdi ferri virtute valeret (quod enim eſſet?) ſed quodcunque occurrit: neque denique aliud quidpiam eſſe appoſitum ad eleuationem ferri, quàm aquæ commotionem: ea verò cum ſatis non eſſet pro tanto pondere, ſupereſt rem non eſſe ſine miraculo tranſactam, ita tamen vt commotio aquæ appoſita ſit, & Deus ferro pondus detraxerit, adeo vt agitata aqua valuerit ſuble-

Ferri natatio.

uari,arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeo leues cauſas,naturales tamen adhiberi,cum ipſe nullis indigeat adiumentis? certè, vt ego exiſtimo (dictæ verò alibi aliæ etiam cauſæ ſunt) quo intelligamus, quantopere decrrent, qui nullam in rebus ſuis adhibentes operam cum poſſint, tantùm orant Deũ, quem vident ne miracula quidem perficere, niſi rariſſimè, citra vllam naturalium cauſarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum eſſe à lepra, quòd iuſſu Eliſei ſepties in Iordane ſe lauerit: contemnebat verò vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem,neque pro tanto morbo futuram ſatis: atque ob hanc diffidentiam,niſi à ſeruis ſuis perſuaſus eſſet,penitus dimiſiſſet: *deſcendit verò ſepties in Iordanem, & mundata eſt eius caro, factáque vt pueri paruuli*: haud dubiè in ſeptena illa lotione, eàq; per Iordanis aquam facta,magnum aliquod latebat arcanum & diuinorum ſacramentorum ſignificatio,eóque diuina virtute factum eſt, vt quæ (ſi res ſoli naturæ committeretur) leuiſſima fuiſſet curatio, pro tanto & tam inueterato morbo,fuerit ſufficientiſſima ac perfectiſſima: non tamen ita fuit diuina ac miraculoſa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam deſcendere in fluuiales aquas crebro,innataréque,præcipuè ad rapidos aquarum vortices,

Fluuialiũ aquarum vis.

ticeſ,

tices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque ſanandum omne genus ſcabiei: neque quidem ſolum ſcabiei ſimplicioris, ſed etiam lepræ, & lychenum. nam cum hæc ſint cutis quædam ſordities, naſcunturque à ſalſa pituita, aut vſta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeo epidermidem ipſam ſeu cuticulam euellit ſæpè: aqua verò ipſa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & ſalſuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis dilluit & diſſoluit. At qui profectò ſi lepra illa fuiſſet recentior, nec ſubiectæ carnis temperies eſſet iam mutata, & recens expurgatum eſſet corpus Naaman, ne intra illud ſubeſſent praui ſucci, fortaſſe pura natatio pluries repetita ſuffeciſſet: quoniam verò res non ita habebat, ſed multo tempore, multa lepra perſperſus fuerat, neque vlla tunc temporis præmiſſa eſt corporis expurgatio, miraculoſa fuit curatio lepræ, qua ſe tunc temporis Deus gentibus dedit agnoſcendum, atque impoſterum venturæ Eccleſiæ, ſuæ immenſæ miſericordiæ præſtitit ſignificationem.

CAPVT TRIGESIMVM NONVM.

QVARTO libro Regum capite 20. Cũ Ezechias ægrotaret vſque ad mortem, Deo ita iubente, ſanatus eſt ab Eſaia, ad mota maſſa ficorum. Verba verò ſunt hæc.

Dixitque Iſaias, afferte maſſam ficorum: quam cum tuliſſent, & poſuiſſent ſuper hulcus eius, curatus eſt. hæc

eadem verba ſcripta ſunt capite 38.Iſaiæ. Morbi qui miraculosè ſunt curati, vel ab ipſo Deo, cum inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati ſunt citra rei vllius admotionem ſolo verbo, vt Dominus ſanauit leproſum, ſolum dicens, volo, mundare, & cæcum imperans vt reſpiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo ſanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum impoſitionem: quin & per tactum veſtimenti, atque etiam vmbræ. nam capite ſexto Lucæ dicitur, & omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. exemplo eſt mulier, quæ cum fluxu ſanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam veſtimenti eius ſanata eſt, Porrò.5. Actuum Apoſtolorum narratur, ſolitos deferri ægrotos ad vmbram Petri, vt ſanarentur partim verò curati etiam ſunt multi horum, admotione quarundam rerum quaſi medicamentis quibuſdam, velut hîc Ezechias ab Iſaia admoto cataplaſmate ex maſſa caricarum, & Tobias à cæcitate, infuſa in oculos bile, & Naaman à lepra, lotus ſepties in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iuſſu ſanandis corporibus admouentur, re vera ſint medicamenta, eáque natura prædita, vt per ſeſe nata ſint eos morbos curare, an non, ſed ea in re præcipua ſit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id ſint natæ facere curentur morbi, dignum eſt conſideratione, & ſpectat eius rei examen ad Phyſicum. Quod ad Tobiam ſpectat, & ſi quæ alia eiuſmodi ſunt, ſuo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum eſt antea: nunc quod propoſitum eſt enarremus oportet. Caricæ, vt videre eſt apud Dioſcoridem & Galenum, atq; adeo vt inter omnes Medicos conſtat, vim habent extergendi, & calefacien-

Miraculoſæ curationes.

Caricarũ vires.

faciendi ordine primo, aut etiam initio ſecundi, idque cum partium tenuitate: quapropter diſcutere poſſunt tumores paratos diſcuti & emollire ſcirrhos & ad ſuppurationem perducere, ſi quæ ſunt ad ſuppurationem parata: maxime vero efficient hoc aut illud, vt hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contuſæ, mouent plus; cum hordeacea diſcutiunt. Neque verò quia loco citato tãtum dicitur Iſaias admouiſſe maſſam ficorum, neceſſe eſt ſolis ficubus factũ eſſe cataplaſma. nã etſi acciperet caricarũ & farinę (ſiue hordei, ſiue tritici, vt res poſceret) ęquales partes contuſas & commiſtas cum decocto caricarum, vocaretur merito maſſa ficorum. Galenus ſecundo de arte curatiua ad Glauconem capite ſeptimo, ad eos tumores, qui neque facile ad ſuppurationem perueniunt, neque facile diſcuti poſſunt, iubet vti cataplaſmate ex caricis, docetque ibidẽ eius cõpoſitionẽ. Sed ob hæc omnia nõ videtur ea maſſa potuiſſe ſanitati reſtituere Ezechiã. nã ille laborabat vlcere: vlcera exterſionẽ & deſiccationẽ poſtulant, haudquaquã diſcuſſionẽ, emollitionem, aut ſuppurationem. hæ enim tumorum curationes ſunt, non vlcerum. Certè vlcera, qua vlcera, & per ſeſe, nihil aliud deſiderant, quam agglutinationem. Cum enim vlcus ſit partium deciſio & ſeparatio, quæ alia eius curatio ſit, quam vnitio & agglutinatio? atque ita vlcera ſimplicia ſola agglutinatione curantur etiam ſi oſſium fracturæ, nedum ſciſuræ carnis. Cum verò ſimplicia non ſint, ſed alias habent adiunctas affectiones, vt ſi cum ſciſſura eſt etiam excauatio, & carnis deffectus, aut ſi vlceris labia ſunt inflammata, aut dura, calo aut ſcirrho obſeſſa, aut ſubiectæ partes corruptæ, aut vehementer intemperatæ ſint, fruſtra quis vtetur agglutinantibus, antequam,

Caricarũ cataplaſma.

Vlcera quid deſiderent.

Vlcerum curatio.

adiunctis affectionibus occurrat. Cum verò cum ea affectione, cuius curationi inſiſtimus, alia aut aliæ affectiones copulantur, cum multa variáque ſint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus eſt, vt illis qui recte vtatur. Eius autem ordinis triplex ratio eſt, vt Galenus docet. Prima quidem & quæ aliis omnibus præfertur eſt, vt ſi quid eſt quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut ſi cum vlcere tantus etiam dolor ſit, vt penè exanimet, ac per ſeſe in mortis adigat breue periculum, admouenda ſunt ſtatim anodina, hoc eſt dolorem ſedantia, aut etiam ſtupefacientia, etiam ſi ipſi vlceri ea obſint. Secunda, vt ibi ſublata fuerint vrgentia, ſi quid ſit quod rationem habeat cauſæ ſine qua non, hoc eſt, quo non ſublato morbus qui curatur tolli non poteſt, ei occurratur ſtatim: velut ſi in vlcere eſt labiorum tumor, aut calus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia calus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem. eadem ratione, ſi eſt in vlcere cauitas, & ſubiectæ partis intemperies, repleri debet priuſquam vniatur. quia quî poſſint vniri, quæ propter deffectum carnis deſſident? ſed & temperari antequam repleatur, quia ſine partis attemperatione, non poſſit generari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adſit impedimentum, videatur tamen an ſit aliqua cauſa quæ faciat, & ea tollatur: ea ſublata tunc demum rectè acceditur ad ipſius præcipui morbi curationem: velut cum pars exulceratur à fluxione bilioſa aut ſalſa, ea fluxio tollenda eſt, & eluendum id ſordium quod influxit. Hanc ob cauſam vlcera pleráque amant exterſionem: omnia verò ſiccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias

Triplex ratio vlcerum curandi.

pro-

proximus erat morti, conſentaneum eſt eius vlcus, ſiue internum, ſiue externum eſſet, neque benignũ fuiſſe, neque ſimplex, ſed malignum & complicatum: malignum quidem ob peſſimum ſuccum quo imbutum eſſet; complicatum vero cum inflammatione. fieri ergo poteſt, vt à coniuncta inflammatione magis, quam ab ipſo vlcere periclitaretur. ita enim euenit, vt ob cõiunctam inflammationem trahantur partes principes in compaſſionem, maxime cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum delirio; poſteriorum, cum conuulſione homo moriatur. Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi ſubueniri poterat, quã admoto cataplaſmate ex carne caricarum cum farina hordei, ſi reſolutionem admittebat inflammatio, ſin minus cum farina tritici, vt facta ſuppuratione mitteſcerent febres, & reliqua accidẽtia. Sed ſi hoc ita eſt, quid habuit hæc curatio miraculo? habuit certè aliquid. nam etſi eſt, indicatum, ficus, vim medicamentoſã habere ad illius morbi curationẽ accõmodatã tãtã verò nõ habẽt, vt qui egrotabat vſq; ad mortẽ, die tertia poſſet ſanus in tẽplũ aſcẽdere vt Ezechiæ euenit, niſi Deus peculiari auxilio, & ſolito maiori eius medicaminis vim auxiſſet. Vnde facile cõſtat nõ tã eſſe fidendũ medicamẽtorum facultatibus, quã gratiæ Dei, qui his ipſis aſpiret. neque mirum. Cum enim Deus rerum omniũ quæ ſunt, quæq; fiunt, prima cauſa ſit nihil aliorum mouere poſſit, niſi quatenus ab eo moueatur: Quod itaq; medicamẽta etiã mediocria fauẽte numine plurimũ poſſint, argumẽto eſt Ezechias: quod verò illo non fauente tota medẽdi ars nihil poſſit, argumẽto eſt Aſa rex, qui ex podagra mortuus eſt intra trienniũ, neque exceſſit quadrageſimum primum ætatis annum, quia vt dicitur capite 16. ſe-

Vlcerũ & inflammationis malignitas.

De medicina.

cundi paralipomenon, *neque in infirmitate ſua quæſiuit Deum, ſed magis in medicornm arte confidit*. Ita ergo fidendum arti eſt, vt Deum potius quæras: ita verò orandus Deus, vt artem non contemnas, quandoquidem & ſancti Dei viri medicamentis vtebantur, ſcilicet, vt commendaretur apud homines medicina vt ſanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

SECVNDO libro paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita deſcribitur. *Et ſuper hæc omnia, percuſſit eum Dominus alui langore inſanabili. cúmque diei ſuccederet dies, & temporum ſpatia voluerentur, duorum annorum expletus eſt circulus, & ſic longa conſumptus tabe, ita vt egereret etiam viſcera ſua, langore pariter & vita caruit*. Hoc exemplo, vt ex aliis multis, conſtat morbos diuinos, hoc eſt à voluntate Dei pendentes, habere etiam cauſas naturales, & eandem eſſentiam cum aliis affectionibus: velut hîc Ioram, non tam profectò quòd prauis cibis eſt vſus, quã quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres ſuos, correptus eſt alui langore inſanabili: tametſi nihil obſtat, quin & ex vitioſo victu is morbus ſit natus. ſed ſi ipſe populum non auertiſſet à Deo, neque occidiſſet fratres, aut minus erraſſet victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minus læſus eſſet, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior eſt aliis omnibus cauſis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, ſeu alui profluuium, adeo diuturnum & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiariter

Morbi diuini.

Diarrhæa maligna.

ter à Medicis vocatur Phthyſis,ſeu tabes, quæ ſcilicet eſt conſumptio ex pulmonis putreſcentia ortum habens,ſed quæ communi appellatione:ad colliqueſcētiam ſcilicet,& conſumptionem totius corporis. Euenit vero hoc non rarò per malignam diarrhæam : nimirum tabes naſci ſolet ex maligna putredine ſuccorum,ob quam retineri non poſſunt,ſed egeruntur aſſidue;ſerpente verò ea malignitate,& aliis ab aliis ſuccis infectis , euenit nonnunqnàm nihil manere integrum , ſed ipſum etiam partium rorem malignè putreſcere,& cum aliis egeri ſuccis , & fieri deiectiones colliquatiuas,ipſaſque partes , primum deſtitutas ab alimēto tabeſcere,deinde & computreſcere cum ipſis ſuccis,& in ſaniem ſolutas egeri,eas præcipuè quæ velut ex concreto ſanguine ſubſtantiam habent, vti lienem , & hepar , quod euenit miſero huic Regi, & in multis eorum,qui ex diarrhæa mortui ſunt vidimus. Eſſe enim ipſum hepar aut lienem diſſolutum ac putre quod egeritur,modus ipſæ ſubſtantiæ qui conſpicitur in deiectione oſtendit:vt & renis etiam ſubſtantia aliquando diſſoluta mingitur. diuturnus verò eſt hic morbus,niſi cum coniūgitur cum febre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

Phthyſis.

Renes mingūtur interdum.

CAPVT QVADRAGESIMVM PRIMVM.

TOBIAE capite octauo ita ſcriptum eſt. *Tunc Raphael angelus apprehendit dæmonium , & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.* Cum diſputatum alibi,atque indicatum in hoc ipſo opere ſit,angelos nullatenus eſſe corporeos, ſed ſine omni magnitudine merè incorporeas ſubſtantias,magnā

An An-geli ſint corporeæ ſubſtantiæ

dubitationem ingerunt hæc Tobiæ verba. Nam quî fieri poſſit, vt alter alterum appræhendat, religet, & certo quodam loco ligatum manere cogat? nam ne eſſe quidem in loco poteſt quod corporeum non eſt. cum enim locus æqualis ſit locato quarto phyſicorũ, æquale verò & inæquale tantum dicitur de magnitudine, conſtat quod nulla eſt magnitudine, non poſſe eſſe in loco: ſi autẽ in loco eſſe non poteſt, neque moueri loco poſſit: ferri enim eſt fieri in loco: non poteſt autem fieri quod eſſe non poteſt: quanto ergo minus poſſit apprehendi, & religari? Innumera loca ſunt in ſacris, tam veteris quam noui teſtamenti, in quibus di cuntur angeli alicubi eſſe, & moueri, mitti, ac currere, ſtare, obſiſtere, & multa alia eiuſmodi facere & pati, quorum omnium cauſa, dicendum eſt, quid ſecũdum naturales contemplationes videatur conſentaneum. Angeli ſunt ſubſtantiæ ſine corpore, non tamen ita, vt vniuerſalia ſeparata intelligimus, quorum nulla neque actio, neq; paſſio eſt per ſe; ſed vt ſuppoſita quædam, & ſingularia. omnis enim angelus eſt angelus quidam, & hic; vt & quiuis homo. Neque proinde non ſunt eiuſdem ſpeciei multi angeli, quòd non ſint ſinguli ſuppoſita quædam indiuidua, ſed quòd ſingulorum ſpecies multiplicari non poſſint, ſed ſeruentur in ſingulis indiuiduis, vt ſpecies Lunæ & Solis, Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus, ſiue corporeæ ſiue incorporeæ ſint. quia non ſeruatur in multis, niſi quod non poteſt ſeruari in ſingulis ob corruptionem, quæ proinde deffectum ſuum ſimilium compenſat generatione: quorum verò interitus non eſt, neque generatio eſſe poteſt, neque multi-

Angeli quid ſint.

plicatio, ſed ſpecies ſeruantur in ſingulis. Itaque angelus eſt ſuppoſitum quoddam ſubſtantiæ incorporeæ,

poreæ, non igitur vt vniuerſales naturæ dicuntur eſſe, quia eſſentiæ quædam ſunt, non tamen exiſtere alicubi, aut aliquando, ſed omnes aſſertiones, quæ de illis dicuntur, ſunt abſolutæ à tempore & loco, vt dicimus humanitas eſt natura, ratio, ſeu quod quid eſt hominis. nemo tamen interrogat, vbi exiſtit, aut quando niſi per accidens, vt eſt in ſingulis: quia humanitas nullibi eſt ſeparata, neque vllo potius tempore eſt quod eſt. eſſe enim dicuntur talia, non exiſtere: non inquam, ita angeli, ſed cum ſint ſubſtantiæ quædam ſingulares, & ſuppoſita, accidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam virtutis finitæ ſunt, non poſſunt agere vbique & ſemper, vt Deus, ſed alicubi, & aliquando. & quoniam ſine corpore ſunt, non poſſunt eſſe in loco vt corpora; ſed quoniam alicubi operantur, neceſſe eſt ſint alicubi, modo aliquo nobis ob in experientiã paſſionum inſenſibilium, non ſatis intelligibili. Itaque intelligimus angelos eſſe alicubi; quia alicubi operantur: An verò ipſum alicubi eſſe, aliud ſit quam alicubi operari, magna eſt dubitatio.

Mihi quidem videtur fieri neceſſario, vt ratione ſint diuerſa, quia in his orationibus, Raphaël eſt in deſerto ſuperioris Aegypti, & Raphaël ligat Dæmonium, prædicata pertinent ad diuerſas cathegorias, alterum enim ad vbi, alterum ad agere: quapropter ratione ſaltem non poteſt eſſe idem. Verùm Angelus non poteſt eſſe in loco propriè, nam ſiue locus ſit extremitas immobilis corporis continentis, vt fert plurimorum opinio: ſiue id ſpatium quod locati corporis dimenſionibus occupatur, vt ego exiſtimo, quod corpore caret, in loco eſſe non poteſt,

Angelus propriè non eſt in loco

quia neque extremitate circumſcribitur; neque dimẽ ſiones habet;ſed eſt vbi operatur per præſentiam virtutis. vnde ſit, vt angelus in maiori aut minori loco per ſe non ſit, quia per ſe nullam extenſionem habet, ſed per accidens, per magnitudinem ſcilicet corporis in quod operatur. Quia enim non poteſt operari in quantuncunque corpus, non poteſt quantuncunque locum tenere; ea verò limitatio non naſcitur ex corporis magnitudine,ſed ex operis difficultate.nõ enim quia Angelus non poteſt tantopere extendi,cũ nullatenus extendatur; ſed quia non poteſt tanti operis difficultati ſufficere,cum finitæ virtutis ſit,atque alius alio maioris aut minoris.Quęrere verò an ſit minimus locus quem poſſit quiuis Angelus tenere, ita vt non poſſit eſſe in minori, & an poſſit eſſe in puncto indiuiſibili,debilis dubitatio eſſe videtur: quid enim obſtare poteſt incorporeo,quominus ſit in loco minori? an quod non poteſt adeo ſeſe contrahere, aut alas adducere? Dicere verò venire poſſe Angelum ad adeo exiguum locum,vt operari in minori, ſit maioris difficultatis,inane etiam eſt.Nam aut illa difficultas naſcitur ex operis magnitudine, aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni poteſt, immo verò plerunque erit, minus opus in loco minori:ſi verò ex applicatione, non poteſt eſſe alia difficultas, quàm quod amplior, latior ve ſit ea virtus, quàm vt poſſit ad tantas anguſtias contrahi. Hoc verò abſurdum eſt cenſere,vbi nulla magnitudo eſt; nõ tamen proinde poteſt eſſe Angelus in puncto indiuiſibili,quia vt in controuerſiis Phyſicis ad tyrones indicauimus,punctus re vera nihil eſt, vt neque linea, neque ſuperficies, ſed hypotheſes quædam vtiles ad doctrinam. Eſt igitur Angelus in loco,ſed quia modo alio

Quomodo Angelus eſt in loco

alio quàm corpora, maior an minor ſit locus ad eum
nihil facit niſi per accidens, quia maius aut minus ſit
corpus circa quod operatur, aut quòd non poſſit mo-
uere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis
loci in quo eſſe poteſt, neque per ſe neque per acci-
dens eſt vllus finis. Hinc etiam fit, vt præter rationem
negetur poſſe eſſe duos, aut etiam plures in eodem
loco, cur enim ita? An quia quæ ſunt in loco vt corpo *An duo*
ra non poſſunt in eodem loco eſſe, neque quæ ſunt vt *poſſint eſ-*
ſubſtantiæ incorporeæ poſſint, Quid illis obſtat? cor- *ſe in eodẽ*
poribus enim obſtant dimenſiones, & repletio; at An- *loco.*
geli non excludunt corpora, cur excludunt incorpo-
rea? quia (dicunt) duæ cauſæ completæ non poſſunt eſ-
ſe immediatæ vnius, & eiuſdem rei non video tamen
cur Angelus ſit neceſſario cauſa completa eius actio-
nis quam obit, ac non potius poſſint duo, tres, ac etiã
plures, in eandem actionem cõſpirare, velut eundem
mouere lapidem, non ſecundum diuerſas partes lapi-
dis, ſed ſecundum eaſdem & totas. Dicunt, vt fieri nõ
poſſet vt duæ lucernæ in eodem exactè loco exiſtẽtes
vna non fierent, ita neque duos Angelos, vt pote duas
virtutes, poſſe in eodem exactè loco exiſtere. Mihi ta-
men videtur res longè diuerſa: nam Angelus faculta-
tem habet mouendi lapidem, non tamen eſt ipſa mo-
uendi facultas, ſed ſubſtantia quædam & eſſentia, ſe-
cundum quam non numero ſolùm differunt, vt lucer
næ, ſed etiam ſpecie, præterea, neque duos Angelos,
qui in eodem exactè ſint loco, eſt neceſſe eiuſdem a-
ctionis eſſe cauſas: poſſent etiam contrarias actiones
obire, & in eodem eſſe loco: velut ſi Angelus ſtatuam
Apollinis euertere, & Cacodæmon hanc ipſam ſuſtẽ-
tare contendat. Itaque neque hæc conſequutio valet,
Sunt in loco, ergo ſunt cauſæ completæ; neque hæc,

Sunt in eodem loco,ergo ſunt eiuſdem rei cauſæ,neque ſi hæc valeret, eueniret quippiam abſurdum, aut impoſſibile.Cenſeo itaque multos Angelos poſſe eſſe in eodẽ loco,vel hoc argumento,quòd corpora noſtra poſt reſurrectionem poterunt in eodem loco eſſe multa,quia exuta impedimenta corporalia conditionem induent ſpirituum. Quanto ergo magis id poſſint ipſi ſpiritus?nimirũ verò ſi multitudo illa ingens Dæmonũ,quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto)per diuerſas particulas oberrabat,vt alius in pupilla,alius in palpebra , ſub vngue alius ſe contineret. Dicendum quoque eſſe maximam dęmonum multitudinem,quam vnumquodque corpus poſſit capere;atque adeo pomilionem non capere tot dæmones,quot procerum hominẽ. Hæc verò quæ neceſſitas cogit dicere ? quid verò impediet mox dicere,eſſe angelos palmares,& cubitales, & vlnares?Ob hæc omnia mihi videtur, quod & antea dictũ eſt,angelos eſſe in locis per ſe,quia alicubi operãtur in tantis autem,aut tantis per accidens,ob magnitudinem corporum in quæ operantur.Locorum verò magnitudinem quam tenere poſſunt,non diffiniri magnitudine corporũ,ſed operis quod exercent difficultate,vt explicatum eſt:vnde multò magis euenit , vt ſi corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit,niſi operis augeatur difficultas,multo minus faciat loci figura, ſiue in lõgũ porrectus ſit,ſiue quadratus,ſiue alia quacũq; figura: non tamẽ quia dictũ eſt poſſe eſſe multos angelos in eodẽ loco,cẽſendũ etiã poſſe eundẽ eſſe in multis locis: Nã lõge alia ratio eſt.quia tametſi angelorũ non eſt magnitudo,eſt tamẽ numerus,éſtq; eorũ quiuis vnus,proprius etiam quàm quodcunq; corpus, ac proinde non niſi in vno loco eſſe poteſt; eius verò

nul-

nullam magnitudinem occupat per ſe,ſed ſolum per accidens vt explicatum eſt.De modo igitur quo ſunt angeli in loco,hæc videntur probabilia. De modo quo mouentur,ſuccedit ſtatim dubitatio:cōſtat enim, quandoquidem neque ſunt vbique,neque nullibi,neque eodem ſemper in loco,non eſſe omnino immobiles,quoniam verò ſunt ſine magnitudine, non poſſunt moueri propriè, ita enim moueri paſſio corporum eſt:ſupereſt ergo eos non moueri per ſe fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quam corpora. Qui ſit is modus,difficile ſanè poſſit à nobis intelligi,cum non poſſimus cogitationem à corporalibus phantaſmatis ſemouere:at verò poſſumus ita diuinando procedere Quoniam non mouentur per ſe vt corpora , ſupereſt , vt moueantur per accidens,aut aliter mutentur : moueri per accidens dico, quæ mouentur motu alterius rei,velut quam naui vehitur:mutari verò,quæ in alio & in alio loco fiunt:nō tamen per ſucceſſiuam illam,& continuatam loci cōmutationem,quam motum vocamus. Primo modo mouētur angeli, cum volunt humanas actiones immitari , ac cum hominibus conuerſari , vt Raphael cum Tobia,aut cum Abrahamo,qui ad delēdam Sodomā properabāt, & Gabriel cum miſſus eſt in Nazareth alloquuturus Deiparam virginem , & Hyeroſolimā,Zachariam:nimirum aſſumunt tunc temporis tenuia corpora,ex aëre aut igne,mouéntque illa vt volunt,atque cum illis vtpotè quibus hæſerūt,mouētur per accidēs, ſine corporibus verò poſſunt fieri in alio.ex alio loco, neque inſumentes in eam mutationē tempus neq; dimetientes ſpacium,ſed mutatione non quanta, vt ipſorum ſubſtantia eſt. At verò neceſſe eſt,quò in alio fiant loco,vt in priori eſſe deſinant:ſiquidem nò poſ-

De motu Angelorum.

Quo modo mouentur.

Angelus non poteſt eſſe in duobus locis ſimul.

ſunt eſſe in duobus locis ſimul, vt dictum eſt:incipiunt verò eſſe in loco per primum eſſe, & deſinunt per primum non eſſe, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur inſtantaneè, ac ſine ſucceſſione. Itaque primum inſtans quo angelus eſt Romæ, verbi gratia, eſt primum quo non eſt Madriti. Fieri verò etiam poteſt, vt hæc angeli mutatio ſucceſſiua ſit, & continuata, ac tempus inſumat, non quidem per ſe, & ob ipſius mutationis modum, ſed ob continuitatem ſpacij, cum ſcilicet angelus partes omnes medij commouere vult, velut ſi hinc Romam abiens, partes omnes aëris in via poſitas commoueat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neque momentanea, neque interciſa mutatio: vt generatio etiam ſubſtantiæ nonnunquam fit ſucceſſiua ob materiam; vt cum admota vni extremitati ſcintilla, decurrit flamma per totam ſtupam. Aliter vero non videtur mihi, temporalem & cōtinuatā mutationem efficere poſſe angelus. Si enim rectè Ariſtoteles dicit, quodcunque corpus ferretur per vacuum, latum iri in inſtanti, quia omnis tarditatis, ſeu moræ cauſa eſt in reſiſtentia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis poſſit plenum incorporeum, quam vacuum corpori reſiſtere? ſi cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile eſſe, à re quapiam quæ virtutis finitæ ſit, fieri mutationem inſtantaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, angelos nunquam moueri poſſe niſi aſſumptis corporibus aut commotis omnibus ſpacij partibus. Quæ hæſitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeo inſignes Philoſophos impulerunt dicere, dæmones omnes eſſe corporeos. Verum quandoquidem multis aliis argumentis indicatum antea eſt, eos corporeos non eſſe, ſolum ſupereſt opinemur, angelos

dictas

dictas habere mutationes, inſtantaneas per ſe,& ſucceſſiuas per accidens,aut nullatenus moueri poſſe niſi per accidens,& aſſumptis corporibus, aut agitatis omnibus medij partibus,quæ in via poſitæ ſunt. vtrum horum potius ſit Deus nouit. Ego enim vel de rebus ſenſibilibus vix quidquam affirmo,nedum de his quæ tam longe à ſenſibus poſitæ ſunt:vtcumque verò hoc habeat,quandoquidem poſſunt vno eſſe in loco,atque eo relicto in alium tranſilire, cohiberi etiam poſſunt imperio Dei quominus loco exeant, quod quidem eſt firmiſſimo vinculo reſigari.Nam tametſi diabolus imperium Dei quo ad poteſt detrectet, tamen neque loco exire,neque aliud quippiam facere, neque omnino eſſe poteſt niſi Deus eius actionis, aut vitæ velit cauſam primam ſe exibere. Nolle igitur Deum illum inde exire,inſuperabile vinculum penitus eſt: Tale igitur imperium Domini exequutus Raphael, apprehendit dæmonium, & religauit in deſerto ſuperioris Ægypti.Poſſunt etiam ipſi dæmones ſeſe continere in palla annulli, & vitreo vaſe, & vbi alibi:atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute Dei in æternum prohibebuntur. Huiuſmodi ſunt omnia quæ de angelorum,ſiue motu, ſiue viſibilibus miniſteriis, legimus in ſacris eloquiis. Honor & gloria ſit angelorum opifici. Amen.

Dæmones includuntur.

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

TOBIAE capite ſecnudo ita ſcriptũ eſt. *Cõtigit autem, vt quadam die fatigatus à ſepultura, veniẽs in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietẽ, & obdormiſſet, & ex ni-*

do hirundinũ dormienti illi calida ſtercora inciderẽt ſuper oculos eius, fierẽtque cecus. Rurſum capite vndecimo ita habetur, *Tunc ſumẽs Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui, & ſuſtinuit dimidiã ferè horã, & cepit albugo ex oculis eius quaſi mẽbrana oui egredi: quam appræhendẽs Tobias traxit ob oculis eius, ſtatimq; viſum recepit.*

His verbis narratur cauſa externa ſeu occaſio cæcitatis Tobiæ, & ipſius affectionis ſpecies, & curatio: cõſtare verò facile poteſt, & ſi hæc Deo ita permittente, maioris cuiuſpiam vtilitatis cauſa acciderint facta eſſe ſecundum naturam. Primùm quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam ſemper nidificat hirundo ſuper domorum parietibus, & vt naturales narrant, cacat ſemper extra nidũ auerſo podice, atq; perinde facere docet ſuos pullos. Itaq; meritò euenit, vt iacenti ſupino iuxta parietẽ, ſtercus hirundinis inciderit in oculos: ſed & vt excecaretur. Nã videmus oculos partem eſſe adeo delicatam, atque tàm leuibus de cauſis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præſtet, ſtercus hirundinum calens actu, in ambos ſimul oculos incidens, albuginem feciſſe; nõ quidẽ (vt arbitror) quod vlla proprietas illi ſtercori ſit, eo modo oculis aduerſa, ſed ob qualitatem manifeſtam.

De hirũdinis ſtercore.

Sunt qui proprietatẽ occecandi tribuant excremẽtis eius auiculæ: idque duobus argumentis. & quia is morbus familiaris illi eſt, à quo illa cenſetur ſuos pullos liberare vſu chelidoniæ herbæ, quæ ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiuſdem commẽdatur ad extergendum oculorum albugines & cicatrices, & vocata pterygia. Non videntur autem hæc duo duo argumẽta omnino leuia. Nã morbi cõtingunt animãtibus ſecundũ naturam ſuccorum quibus aluntur: alimenta

verò

verò ſymbolum habent cum excrementis. Porro nihil magis cognitum experimento, quam animalium partes vtiles eſſe ad eos morbos curãdos, quos ſua excrementa efficiunt, ſiquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & ſua ſaliua infecit: & demorſis à cane rabido cenſetur auxiliari, iecur canis qui mordit: & ictos ab ſcorpione ſanat ipſe ſcorpio ſuperpoſitus. Verum ego vbi manifeſta eſt cauſa non libenter confugio ad illas occultiores. Nimirum ſtercus earum auicularum calidum ſatis eſt & ſiccum, accedentéque calore actuali, vim habet rubrificandi, atq; non nihil exurendi, vt & ſtercus columbinum, Incidens ergo in oculos, partem ſenſus adeo acris, exuſſit nonnihil extremam membranæ ſuperficiem, & conuocata præ dolore fluxio eſt & genita albugo. Eſt enim albugo, quædam cicatrix in ipſa oculi extra membrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vſtionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inuſtionibus) ita igitur facta in oculis albugo eſt, quę hominem excæcauit. *Albugo quid.*

Hanc ſententiam iuuant illa ſacri contextus verba, cum calida ſtercora inciderent in oculos eius. innuunt enim id feciſſe ſtercora potius quia calida, quàm quia talia. Ego certe non ſolum non crediderim excrementa hirundinis proprietate excæcare, ſed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innaſcuntur, eſſe vtilia in collyriis. ſiquidem & columbinũ ſtercus commendatur, & lacertiniũ, quia vim habent valde extergentem, & nõnihil exedentem: quę etiã ineſt fimo hirundinis, & turturis, & ſimilium auicularũ. Putauerim ergo ſtercora hirũdinis, quę calida incidẽtia in oculos hominẽ excæcarũt, potuiſſe adiumẽto eſſe, ſi tenuiſſimè trita in cote, & diluta aqua, eſſent oculis admota, vt colũbæ ſter- *Oculis medentia.*

cora ſolent: vt etiam hæc ſi calida in oculos iciderēt, ſine vlla lotione, atque omnino ſine correctione, excæcarent. Sanatus verò eſt illito felle cuiuſdam piſcis. Qui piſcis fortaſſe fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, ideſt pulchri nominis, qui idem, vt Plinius autor eſt, vocatur Vranoſcopus, quòd habeat oculum inſignem in capite quo cœlum ſpectat; aut Hyena, quia cum ad extergendas albugines inueteratas nihil magis à Medicis omnibus celebratum ſit, quam fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur datur fel Callionymi piſcis, & mox Hyene. Galenus decimo de ſimplicium medicamentorũ facultatibus capite duodecimo ita inquit. *Porro quorundam animaliũ ſingulariter bilis à Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & ſuffuſionum initia digerat, velut piſcis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & ſcorpij marini, tum galli & perdicis.* Itaq; primas deffert Gal. hac in re bili Callionymi piſcis ſecundas Hienæ. Plin. quoq; cap. 7. lib. 32. ita ſcripſit. *Callionimi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorũ ſuperuacuas conſumit nulli hoc piſciũ copioſius vt exiſtimauit Menãder in comediis.* Itaq; dicit Plin. & ex ſua, & Menandri auctoritate huic piſci fel eſſe copioſius, quam vlli aliorum idque albugines ſanare.

Callionymi piſcis natura.

Hyena & ex ea remedia.

Felis vires.

Idem dicit Aelianus, idem & Odoardus oxonienſis, qui diligentiſſimè ſcripſit nuper de animalium differẽtiis. Aelianus libro decimotertio, capite quarto, ex Ariſtotelis ſententia dicit Callionymo piſci in iecore magnum fel ſitum eſſe. quod etiam confirmat ex ſententia Menandri, & Anaxippi. Veriſimile itaque eſt hunc eſſe quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, vt iidem auctores narrant eſt voraciſſimus, & carniuorus,

Callionymi forma.

aſpectu

aſpectu immanis, nam eſt ſerratis dentibus, oculos habens in ſummo vertice, & os inter oculos ſitum. Quapropter non mirum ſi puer rerum inexpertus, territus eſt ignotæ formæ intuitu piſcis irruentis quaſi ad deuorandum: nam impetebat vt voraciſſimus & carniuorus. Huc accedit, quod vt Ariſtoteli placet, eſt littoralis & ἡμερεκοίτης, hoc eſt, die dormiens, nocte exiens & oberrans. Cum ergo totam diem egiſſent iter, prima manſione ad noctem manſit iuxta Tigrim, & cum tunc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore, exiens irruit immanis & littoralis piſcis vt voraret. Neque obſtat quod Opianus Pelagium vocat, neque quod Plinius in marinis ponit, quominus eſſe poſſet in præmagno fluuio, quia id non adeo conuenit inter auctores, & quia etſi marinus ſit, potuerit refluere ex mari, cum præcipuè Plinius dicat, Euphratem & Tigrim mirum in modum ſtagnare: per ſtagnantem verò fluuium facilius retroceditur. Controuertitur etiam an ſit eſculentus, aliis dicentibus, aliis negantibus: verum ſi hic eſt quem appræhendit Tobias, eſculentum eſſe magna auctoritate probatur, ſiquidem aſſarunt, & ſalierunt, vt eo veſcerentur in via. Sed ſiue hic fuerit, ſiue alius (hoc enim certo ſcire non poſſum) non dubium multorum piſcium, ac fortaſſe omnium, fel vtile eſſe plus aut minus (non enim omnium æquè) ad extergendas albugines. Nam vt dicit Galenus loco citato, à cuius ſententia nullus Medicorum hac in parte diſcrepat, ſuccus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines, & vocata pterygia, ſeu vngues exedit. Plinius libro 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens inquit. Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant. Itaque omnia hæc per naturales cauſas euenerunt Tobiæ, permiſſu

tamen Dei, qui primum quidem virum ſanctiſſimum morbo tanto probari voluit, deinde medicamen idoneum, cum ſibi placitum eſt reuelauit; & in maiorem ſui gloriam auxit vires medicamenti: vt hinc euidenter cōſtet, eam etiam ſanitatem quam Medicorum induſtria recipimus, eſſe in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præſenti idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

CAPITE octauo libri Iudith, Mors Manaſſe mariti Iudith, ita narratur. *Vir eius fuit Manaſſes, qui motuus eſt in diebus meßis hordeaceæ. inſtabat enim ſuper alligantes manipulos in campo, & venit æſtus ſuper caput eius, & mortuus eſt.*

De Manaßis morte. Tametſi neque cauſa externa, neque omnino cauſa vlla poteſt interficere per ſe, neque lędere quidem actiones, vt maxima ac præcipua pars Medicorum cenſet, ſed morbum inferendo, à quo actionum læſiones primùm, deinde & mors proueniat, cum tamen ea maxima eſt, & nimis diligens ſermo intempeſtiuus, dicere ſolemus ab ea mortuum eſſe hominē, vt Aſclepiadē *Aſclepiadis & Anacreontis mors.* ſcalarum lapſu, Anacreontem multo vino: ita hunc Manaſſem multo Solis æſtu. Verum & ſcalarum lapſus, & vini potus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerūnt: primum quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim ſignificant illa verba, Venit æſtus ſuper caput *Aſtus noxa.* eius. Conſentaneum verò eſt cenſere, eam non fuiſſe quam Medici vocant nudam intemperiem, ac ſine

ſucco

ſucco, non enim fuiſſet adeo lethalis, ſed cum ſucco, natúſque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis niſi fortè mortuus eſt repente,(vt vidimus nonnullos afferri ex meſſibus)fuerítque facta Apoplexia, obſtructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim ſanguine. Quantum vero poſſit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ cauſæ plurimum obeſſe poſſint, aut minimum hinc diſces,quòd cum eorum qui alligandis manipulis inſudabant læſus fortaſſe fuerit nullus,hic qui illis tantum præerat mortuus eſt.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

IOB capite ſeptimo. Dominum ita alloquitur. *Quare me poſuiſti contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis.*

Quæ verba hominis naturam quam poſt corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: quidem conquæritur eſſe ſe poſitum contrarium Deo,hoc eſt ſentire ſe(vt inquit Paulus)aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipſam cauſam, eſſe ſibimet grauem, ac moleſtum.Igitur eſt homo naturaliter cōtrarius Deo,& ſibi ipſi,quod ſi ita eſt,conſtat eſſe hominē Deo ſimilē, & contrarium: nō poſſunt autē contraria ineſſe eidem ſecundum idem, inſunt ergo ſecundum diuerſa. Sunt ergo in homine duæ partes,altera ſecundum quam in bonum fertur naturaliter, atque ſecundum legem Dei operari expetit, altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videtúrque

Hominis & Dei & traietas & ſimili-

quiuis homo hanc repugnantiam in ſe ipſo experiri. Nam optimus quiſque habet ſtimulum carnis, quo eo laphizatur; malus verò neque ipſe eſt ſponte malus, ſed vt dicitur Prouerbiorum 13. *vult & non vult piger.* Vterque autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult: malus vult malum, quodammodo autem neque ipſe vult. Quo pacto autem poteſt velle, & non velle, niſi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem, alteram naturaliter propenſam in bonum, & honeſtum, alteram in delectabile, & ſi ſit inhoneſtum. expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipſa voluptas in doloris exolutione habet eſſentiam: refugit verò naturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: Igitur honeſtatis & iuſtitiæ, atque diuini cultus cura, eſt in alia parte præſtantiori, & minime corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio paſſiones corporum ſunt, ſicut & motus. Porrò, quandoquidem ſunt in homine duæ partes, & voluntates duæ, neceſſe eſt alteram eſſe altera præſtantiorem, alioqui nihil potius ſequeretur homo, ſed diſcerperetur ſemper, eſſétque non vnum verè, ſed quaſi hominem biccipitem intelligas: atque contineretur ſemper in perplexitate, neque conſultaret, ſed vtraque ferretur in ſuum obiectum, neutra alteri cedens: nunc autem eſt verè vnum, & conſultat, éſtque alius bonus, alius malus. Neceſſe eſt ergo vt vtraque aut altera potentia libera ſit, vt poſſit ſi velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus eſſet quiſpiam, ſiue hæc vinceret, ſiue illa, ſi neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ inſunt nobis natura, neque laudamur

Voluntas duplex.

Voluntatis libertas.

damur, neque vituperamur: nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & premio inueniuntur omnium hominum conſenſione, qui digni ſint: igitur eſt altera aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem eſſe nõ poteſt, quia eueniret ſæpe, vt neutra vellet alteri cederet, aut vtraque alteri: Vtrumuis horum fieret, non eſſet pænes hominẽ libertas, neque poſſet ſequi, hoc, neque illud eſſentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem eſſe omnes homines fatẽtur, in quibus neque laudari, neque vituperari homo merito poſſet: at vero non ita eſt, ſed talia omnia liberè gerit, & de omnibus eiuſmodi actionibus laude & vituperio dignus eſſe iudicatur, dum ſanus eſt, & mente conſtat: igitur & naturaliter & per ſeſe (ſi quidem in bene naturaliter diſpoſito) altera dictarum voluntatũ libera eſt. Neceſſe eſt autem eandem eſſe liberam & dominam, alteram vero ſeruam, ſiquidem hoc ipſum, nõ poſſe aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur neceſſe eſt dictarum voluntatum præſtantiorẽ eſſe liberam, & natura dominam, deteriorem verò eſſe natura ſeruam: atq; ſi homo vellit, trahi poſſe. Hac *Liberum arbitriũ.* cauſa, & quia homo hac libertate arbitrioque differt ab aliis animantibus, Plato in dialogo de hominis natura, parti illi præſtantiſſimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vtitur, potẽſtque id bene aut male exequi pro ſuo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit: corpus verò, & corporea omnia, non hominẽ, ſed hominis quædam eſſe dicit. Nos verò mentem eſſe dicimus præſtantiſſimam hominis partem, per quam à brutis ſeparatur, fitque liber, & ſuarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contemplator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit

Deus ipſe Cain (capite quarto Geneſeos) his verbis. *Nonne ſi benè egeris recipies, ſin autem malè ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Appetitum peccati vocat eam hominis partem, ſecundum quam cõqueritur Iob, eſſe ſe poſitum contrarium Deo, & ſibi ipſi grauem; & quam Paulus dicit ſentire ſe in membris ſuis, legem repugnantem legi Chriſti: nimirum lex Chriſti vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ; & laborum: appetitus peccati in ſuperbiam, faſtus, abundantiam, & voluptates Hũc appetitum peccati, edicit Dominus Cain ſub ſua eſſe poteſtate, eſſéque eum illius dominum. Secũdum alium igitur appetitum præſtantiorem, rationalem ſcilicet, quæ ipſa mens eſt incorporea, ſeparabilis, & æterna.

Appetitus peccati.

Bruta libertate carent.

Conſtat ex dictis, penes bruta nullam libertatem eſſe poſſe, ſed moueri ſemper pro ratione obiecti quod ſeſe offert. quod ſi quando videntur quod præſens eſt deſpicere, & quaſi præſtantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio non naſcitur (etſi nonnunquam ita videtur intuenti,) ſed euenit, quia obiecit ſeſe terriculũ aliquod in memoria, vt fortaſſe verberum, aut iucundius irritamentum in immaginatione; vt prædæ: neque enim hæc priuauit Deus internis ſenſibus, per quos & memoria præteritorum, & ſpe futurorum commoueuntur; ſed ſapientia, quæ diuinarum & humanarum rerum eſt ſcientia, cum virtute neceſſariò coniuncta: quare & cum libertate. Cum igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias non quaſi liberas intelligendum eſt, ſed quaſi ex appetitu cum ſenſu profectas. Dico cum ſenſu, quia in rebus inanimis appe-

titum

titum quendam ponunt Phyſici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi melius appellaturi. Itaque differentia propria hominis, eſt ſapientiæ eſſe capacem: atqui quoniam ſapientia cum vera virtute coniuncta neceſſario eſt, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Eccleſiaſtes in verbis vltimis ſuæ concionis, dicens, *Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt enim omnis homo*: quod nihil aliud eſt dictu, quàm homo enim eſt animal capax ſapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione conſiſtit: quanto autem propius accedat ad hominis eſſentiam differentia hæc quam rationale, inde intelliges, quod vt alibi iudicauimus bruta omnia, rationabilia etiam quodam modo & circa quædam ſunt, & intelligentiam quandam habent; ſapientiæ verò nullatenus ſunt capacia: itaque hominem eſſe animal ſapientiæ capax, multo cum minori ambiguitate dicitur, quam animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita verò eius qua homo eſt (qui eſt ſecudus eius actus, & qui ex propria natura fluit) eſt militia ſuper terram. Nam ſecundum ſapientiam operari, ſeu ſapienter agere, eſt irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conquæritur Iob factum ſe eſſe ſibi ipſi grauem, coërcere, vt rebellem ſeruum: qui enim contrafacit, ac libertate ſua abutens illi obedit, fit ſimilis iumentis inſipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil eſſe aliud quam animam, corpus verò non hominem, ſed hominis aliquid: ille enim in Alcybiade pri-

Hominis differẽtia propria.

Bruta quomodò rationabilia.

Homo an sola anima.

mo, ſiue de natura hominis, ita argumentatur. *Neceſſe eſt aliud ſit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur; vt aliud eſt credo qui inciſorio vtitur; & aliud inciſorium quo vtitur, aliud quoque dominus aliud ſeruus. vt verò cerdo, & inciſorio dicitur incidere & manibus; vt manus autem, ita & pes, & oculus, atque corpus totum, eſt res qua homo vtitur: homo igitur, & eſt aliud à corpore, ſiquidem corpore vtitur, & eſt res illa quę corpore vtitur: at verò anima vticur corpore, homo igitur ipſa anima eſt. Nam* (inquit) *homo eſt anima, aut corpus, aut ambo ſimul. corpus non eſt, quia corpore vtitur, homo verò eſt qui vtitur: ſed neque ambo; quia ſi duorum alterum non vtitur, neque ambo vtuntur: ſupereſt vt homo anima ſit.* Eodem modo concluditur hoc argumentum, ſiue dicas vtitur, ſiue imperat, ſiuę dominatur: nam ipſum vti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & inciſorio, hæc verò obſequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc cenſet, hominem animam ſolam eſſe re vera, & in dialogo dicto, & 12. de legibus, dicens re vera vnumquemque noſtrum animam immortalem eſſe, corpus verò aliquid illius, vt veſtem, aut loricam, cui conſonum etiam eſt poſſe commutare corpora, fieríque vt quæ anima humano vſa eſt corpore, in palynginesia (quam ille vt Pythagoricus profitetur) induat equinum, leoninum, ſuillum, aut piceum, quodcũque accommodatum ſit moribus, quibus ſeſe in ſuperiori vita imbuit: non aliter ac ſi cerdo, à ſutoria arte per negligentiam vacans, in fabrili ſe exerceret, deponeret poſtremo acum & inciſorium, acciperétque ſerram & malleum. nimirum conſtat quibuſcumque moribus aſſueſcat, fieri animũ ad eos propenſionem, vſque adeo, vt quanto diutius aſſueuerit, tanto difficilius poſſit ſe quiſpiam ad alios

Palyngineſia.

trans-

transferre,& illa & libertas qua hominem natum eſſe diximus,videatur perire. Qua cauſa Stoici homines, atque adeo & omnes Philoſophi, (etſi non omnes æque) affirmauerunt,ſtultos eſſe ſeruos,& ſapientes liberos.atque Dominus noſter dicit,hos ſeruire mammonæ. Idémque octauo Ioannis, *Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.* ſunt innumera alia oracula in ſacris, quæ hoc ipſum innuunt.cum ergo videatur anima cõſuetudine mutare naturales appetitus & propenſiones,atque vnicuique videatur animantiũ tributa corpora ſecundum ſuos mores (rapacibus enim vngues acutos,firmos & curuos: voracibus, dentes & capacẽ ventrem,& inteſtina minime flexuoſa; ferocibus cornua dura;fugacibus longiora crura) conſentaneum cẽſet Plato, & mutatis animabus, quas ſolas homines eſſet cẽſet,commutari corpora,atque hanc cenſet eſſe brutorum generationem in Timęo:& decimo deRepublica, ſiue de Iuſto cenſet hanc eſſe impiorum pœnam quò quidem videtur ſpectare illa comminatio Pſalmi trigeſimi primi, *Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus*,& illa imprecatio. *In chamo & freno maxillas eorum conſtringe,qui non approximant ad te.* Verũ hæc omnia Platonis dogmata plauſibilia magis ſunt quam vera,& Poëticè magis quàm Phyſicè colliguntur. nam habitus longe alia res eſt quàm natura: facítque habitus propenſiones contrarias,natura manente. Neque quidpiam tam diſſentaneum, quàm hominum brutorúmque eaſdem eſſe animas,aut animarũ ipſarum,in alias animas fieri mutationes.non eſt ergo ita, ſed quantumuis habitus difficultatem ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi,luxuria continenter agendi,tamen quia natura non mutatur,qui natura liber,& ſuarum actionũ

Stulti ſerui.

Habitus & natura differentia.

dominus effectus eſt homo, liber neceſſariò manet, potéſtque in ſeſe in alios transferre mores, ſi velit; tametſi difficiliùs multo eò, quam niſi deterioribus aſſueuiſſet. Atque peccati vocatur ſeruus, non quòd non poſſit illi imperare, ſed quia obedit voluptate deuictus. quia (vt dicitur in ſecunda epiſtola Petri) *à quo quis deuictus eſt, eius eſt ſeruus*, appellationes verò belluarum accipit, non ob naturę vllam mutationem, ſed quia ob belluinos mores comparatus eſt iumentis, & ſimilis factus eſt illis Pſal. 48. Neque ſane homo ipſa anima eſt, ſiquidem eſt animal, quapropter & corpus tale, animatum ſcilicet. neque quidquam habet abſurditatis, idem imperare ſibi ipſi, & vti ſe ipſo, & eundem à ſe ipſo domari, vinci, & coerceri, eundémq; ſibi ipſi repugnare. nã & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per ſeſe mouentur, quo illa ſua fert natura, grauia deorſum, leuia ſurſum, vt alibi mõſtrauimus. neq; ſunt hæc abſurda, quia etſi inſunt hęc eidem, non ſecundũ idẽ, ſed ſecundũ animum alia, alia ſecundũ corpus, ex corpore verò & animo conflatum animal homo eſt, qui ſe pro ſuo arbitratu gerit. nam tametſi anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones ſuppoſitorum ſunt; vt tametſi oculus videre dicitur, proprius autem ac prius, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non eſt, ſed pars hominis, per quam ille imperat: Vt homo videt & oculus videt, non tamẽ oculus homo eſt, ſed pars hominis, per quã videt: ita etiam corpus repugnat rationi, ſed & homo ipſe repugnat rationi ſecũdum corporalem appetitũ. quapropter multo melius, ac exactius quam Plato dixit Iob, factum ſe eſſe ſibi ipſi grauem. Nimirum

Serui peccati.

homo

homo ſecundum duplicem,qua eſt naturam , pugnat
ſecum & reſiſtit ſibi ipſi.Pulcherrima eſt illa cōpara-
tio,quam Ariſtoteles intulit capite vltimo primi E-
thicorum. Nimirũ duo animæ appetitus, ſunt vt duo
corporis latera,atque vt cum quis remiſſe vnũ mouet
in alterum fertur,ita qui remiſſe vtitur ratione incōti
nenter fertur in appetitiones,& qui remiſſè appetit,
ſit continens eſt verò ratio vt latus dextrũ firmius,for *Dextri*
tiúsq;,& quod ſi velit contendere,poteſt alterũ trahe *perfectio.*
re.Adhuc etiã videri poſſit alicui appetitus peccati,
neque ſub mente,neque ſub homine eſſe,neq; homi-
nem poſſe illi dominari cum eſt malus;ſed neceſſitate
quadam,vbi quis malus ſit,in deteriora ferri.Eam (di
cunt)vt febris phrenitis,& hydrops morbi ſunt cor-
poris,ita luxuria,iracundia& auaritia,morbi ſunt ani- *Morbi a-*
mi vt ergo non poteſt qui ægrotat corpore morbo- *nimi &*
ſos appetitus cohibere,vt ſitim febricitans aut hydro *corporis.*
picus,& furorem phreniticus: ita neque qui ægrotat
animo,poſſit cohibere appetitus irrationales,qui pec
catorum appetitus ſunt alioqui(dicunt) non ægrotet.
neque igitur (dicunt)pœna quiſpiã dignus ſit ob pec
cata ſed perinde ſit furem verberare quod furetur;ac ſi
febricitantẽ verberes quod febricitet , vtrunq; enim
inuitò ineſt,& per morbum,illud animi, hoc corpo-
ris,Hæc videri poſſint leuiter conſideranti , probabi-
lia:ſunt tamen ſophiſtica & inepta.recipio enim,luxu-
riam,auaritiam, & iracundiam,morbos eſſe animi,nō
minus quam febrem,hydropem,phrenitidem,corpo-
ris:atque adeo vt ex his,ſitim & amentiam,ita ex illis
libidinem,iram,& aliarum rerum cupiditatem naſci.
atque adeo non magis poſſe luxurioſum non prurire
libidine; & iracundum ira intumeſcere:& auarum ap-
petere aliena , quam febricitantem , & hydropicum

non ſitire,& phreneticum non inſanire. Quid tum poſtea? an proinde non eſt dominus ſuarum actionum vterque? abſit. Nam & febricitans & ſitiens poteſt nõ potare,& auarus & concupiſcens res alienas, poteſt non furari. quapropter merito fur verberatur nõ quia auarus,ſed quia furatur,vt febricitans repræhenditur, non quia ſitit,ſed quia intempeſtiuè potat. Peccatum verò non eſt in concupiſcentia,ſed in facinore,aut certa voluntate committendi. non enim laude dignus minus eſt,qui cum ſit natura libidinoſus, non agit quippiam petulanter, quam qui talis non eſt: imo magis etiam fortaſſe aliquãdo,quia virtus in infirmitate perficitur,vt inquit diuus Paulus,ſecunda ad Corinthios, & virtus verſatur circa difficilia, vt inquit Ariſtoteles ſecundo Ethicorum. Eſt igitur in noſtra poteſtate, non ille irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex noſtræ naturæ corruptione,quam ſæpè ipſa elemẽtorum & humorum temperies auget, ſed qui verè eſt appetitus peccati,hoc eſt, vera & certa deliberataque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi,quapropter vbi in decalogo dicitur,Nõ concupiſces res alienas,non ita eſt accipiendum,quaſi qui concupiſcentiam habet rerum alienarum in peccato ſit, etiamſi ſi nolit quamquam poſſit, furari, ſed is ſolus qui vult furari ſi poſſit · hæc enim voluntas eſt appetitus peccati.ille prior appetitus ſine culpa eſſe poteſt, quia ex morbo naſcitur,vt ſitis ex febre.Vt igitur febricitanti nullus medicus imperet, noli ſitire, ſed noli potare etſi ſitias:peccat vero in medicum nõ qui ſitit,ſed qui potat,aut vult potare quidquid medicus iubeat;ita in Deum, non qui vtcumque concupiſcat aliena (nam quî poſſit non concupiſcere aurum inops,aut auarus?) ſed qui velit furari ſi poſſit, quidquid

Concupiſcentia non eſt peccatum.

quid Deus imperet.vnde conſtat, nos natura domi-
nos eſſe appetitus peccati, etiam cum mali ſumus, e-
tiam ſi vitio & culpa ſimus ſerui peccati. conſtat quo-
que totam bene viuendi normam eo redigi,vt Deum
timeamus:quandoquidem tota boni iuſti quod regu-
la,in Dei,vtpote rerum omnium Domini, voluntate
conſiſtit peccatum vero in auerſione,ſed(vt hæc aper-
tius eloquar)poteſt quiſpiam eſſe libidinoſus,aut ira
cundus natura,aut habitu,atque vtcunque ſit talis,pro
penſus erit ad venerem, aut iram. Intereſt verò mul-
tum,nam quorum natura tantum eſt talis, neque pæ-
na,neque repræhenſione dignus eſt,quia neque vitu-
perari,neque laudari quiſpiam debet, ob id quod na-
tura illi ineſt,quin potius ſi rectè agit talis cum ſit,ma
iori eſt dignus præmio:qui verò talis eſt ſecundum ha
bitum,repræhenſione & vituperio dignus eſt, quia in
ſua poteſtate fuit eius habitus principium,ſed ſi ne tūc
quidem exerceat venerea,aut iraſcatur,non eſt dignus
pœna,quia peccatum in actione eſt, in habitu vitium
ſolum. poteſt verò iniuſtus non iniuſtè agere, etiam ſi
non ſtatim ac vult poteſt habitum commutare, ſed
longa aut magna exercitatione opus eſt. Culpa itaque
iniuſti,quod talis ſit,ſolum eſt in principio, quòd iniu
ſtè agat in ipſa voluntate, quæ actiones noſtras ſem-
per committatur.Quòd diſerte docuit Ariſtoteles ca-
pite quinto,tertij Ethicorum dicens, *Verum non ſimi-
liter noſtra ſpontè actus ac habitus fiunt : actuum enim à
principio ad finem domini ſumus ipſa ſingula cognoſcen-
tes,habituum verò principium.* Igitur punitur fur non
quia fur eſt (quanquam hoc quoque ſi habitu conſtat
eſt vituperabile)ſed quia furatur : vt neque repræhen-
ditur febricitans,quia febricitat, neque quia ſitit(ta-
metſi vituperatur etiam ſi ob prauum victum in eum

affectum incidit) reprehenditur verò, quod potet cum non expedit, atq; adeo iure poſſet puniri, ſi ſit ſeruus, itaque peccata ex animi naſci morbis, nihil obſtat quo minus ſponte committantur, ſitque penes nos liberũ arbitrium, & mens appetitus ſit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM. QVINTVM.

CAPITE decimo ita Iob Deũ alloquitur. *Memento quæſo, quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeũ me coagulaſti.*

Quæ verba non ſunt oſcitanter prętereunda Phyſico, neque quaſi non explicent naturalem hominis ortum exactiſſimè; prima enimverba continent primam hominis formationem ex primis elementis, ſecunda generationem ſingulorum hominum ex ſemine. Quæ vt apertiora euadant, præfari oportet, quam plurimas fuiſſe Philoſophorum ſententias de rerum corporearum elementis, antequam in illam vnam peruentum omnibus eſt, de calido & frigido, humido & ſicco, ſeu terra aqua aere & igne. plurimi enim cenſuerunt, elementa corporum eſſe corpuſcula indiuiſibilia, nonnulli ſubſtantias homogeneas, atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non diſtinguentes, dicebant elementa rerum omnium eſſe litem, & amicitiam, Alij raritatem & denſitatem, alij craſſitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterum, ſi quæ rerum naturalium elementa ponenda ſunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè philoſophantibus (nam & ab Stoicis,

De elemētis.

&

& Academicis,& Peripateticis)recepra opinio,quę ab Hippocrate fluxit, eſſe rerum omnium corporearum elementa,terram, aquam, aërem,& ignem,quia horum præcipuè corporum eſſe videmus qualitates,quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibuſdam creſcente calore, quo aliquando extincto, hæc eadem obeunt in alia: ita etiam,ſiccata quædam intereunt, & alia humectata nimis:nihil autem interit,quin aliquid aliud ex illo fiat. itaque fiunt omnia dictarum qualitatum actione, qua re & miſtione illorum corporum quorum illæ qualitates ſunt primo,videntur generari,atqueadeo(ſi quę) illa eſſe corporum aliorum elementa. Cæterum neque hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur)leuiter prætereundum,ſed examinandum, an verè Philoſophi corporum naturalium elementa prima ponant,at ſit hæc hypotheſis, vt multæ aliæ in ſcientiis.ſi enim,vt Ariſtoteles ſecundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo, non generantur omnia ex quibuſdam, ſed ex quocumque quodcumque. Quare nulla re vera ſint aliorum elementa. Porrò monſtratum alibi eſt, nulla eſſe ſimplicia elementa in rebus: atque adeo digito monſtrari poteſt.quæ enim terra?an hæc, quæ nitro,ſulphure,argento viuo,& metallicis omnibus concretionibus eſt interſita, & alicubi eſt gypſus, alibi calx,creta alibi?Quæ aqua?an marina, quæ hic intolerabiliter ſalſa,alibi etiam eſt amara?Qui aer?an hic turbidus,qui vapor aut nebula,aut nubes,aut ignea exhalatio,aut horum quædam confuſio eſſe videtur? Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus eſt craſſior? an flamma, quæ nihil eſt niſi fumus ardens? quod ſi nullibi vnquam elementa ſimplicia ſunt, ne

Elementorum impuritas.

eſſe quidem poſſunt, vel hoc argumento (tametſi aliis etiam non ineuidentibus eſt à me monſtratum alibi) quod in æternis idem eſt, quod eſt & quod poteſt. æterna verò eſt naturaliter hæc mundi facies. quod ſi nulla ſunt elementa ſimplicia, quorum miſtione generentur reliqua, ne miſtio quædam eſt vlla. Quorum enim eſt miſtio? niſi miſcibilium? quòd ſi miſtio non eſt rè vera, ſed conficta; neque reſolutio ſit in ſimplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa ſunt omnino in rebus, niſi enim orationes in dictiones, & dictiones in ſyllabas, & ſyllabæ in literas reſoluerentur, à quibus coagmentatis extiterunt, haud quaquam diceremus literas eſſe verborum elementa. non igitur ſunt alia aliorum elementa, ſed fiunt alia ex aliis mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunum, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex ſemine ouum, ex ouo pullus, ex pullo ſemen. his argumentis fieri videtur, nulla eſſe rerum elementa. Nihilominus eſt quod reſpondeamus, veram ſimul de elementis ſententiam ſtatuentes. tametſi enim verè dicatur rerum generatio eſſe circularis, non tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: ſed quædam ex quibuſdam compoſitione; alia ex aliis reſolutione. quis enim non videt lignum ex miſcella terræ & aquæ, quam radicibus hauſit eſſe nutritum, atque ita ex illis effectum, reſolui verò ignis vi in aquam, quæ inuiſibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui ſupereſt? fit haud dubiè ex ligno cinis reſoluendo, quia deponendo quædam, ex terra lignum componendo, quia aſſumendo aquã.

Reſolutio.

Sed quam ſint res omnes multarum compoſitione factæ, ipſa reſolutio indicat. quotæ enim quæque res ſunt, ex quibus non ſeparet ratio deſtillandi terreas feces

Diſtillandi ratio.

feces,& partem aqueam,& oleoſum quiddam,abeunte interim fumo?haud dubie igitur ſunt rerum ex rebus compoſitiones,& rerum in res reſolutiones. Quapropter cum ex aliis in alia procedatur reſoluendo, neceſſe eſt eſſe rerum elementa prima.quia cum poſteriorum natura naſcatur ex prioribus,ſi nulla ſtatuerentur prima,ſed abiretur reſoluendo in infinitum , vt in diuiſione continui,non eſſet vnde inciperet compoſitio,neque vnde flueret rerum natura,quare neque eſſet illarum vlla natura. Neceſſe eſt igitur ponere aliqua corpora,quorum natura per ſe inſit illis,neque ab aliis emendicata corporibus , illa verò ſunt elementa prima:quæ quidem,pura & inalterata,ne eſſe quidem, neque ſi eſſent,videri poſſent:quandoquidem ſenſibiles omnes qualitates præter primas, à temperamentis temperamenta verò miſtione conſtant. Superfluunt,temperamenta verò miſtione conſtant.Supereſt igitur vt ſint in hac vniuerſitate alterata elementa: ea verò ſunt,ſi grandes hæ mundi partes,terra, mare, & circunſtans aer , & qui per alia omnia penetrat ignis.Hæc enim minimam omnium quæ in mundo ſunt miſtionem habent , & omnium maximè accedunt ad quatuor illas naturas corporeas& ſimplices,quas actu quidem nullibi,potentia verò in omnib.eſſe dicimus, neque proinde ſalſum eſt,aut tantum hypotheſis , eſſe hæc elementa.Sunt enim re vera,vt dicimus, potentia ſcilicet,velut re vera eſt in theriaca opium,& caſia.Neque minus hęc in theriaca eſſent,etiam ſi totum mundi opium eſſet in eá inſumptum, neque alicubi maneret actu:vt nunc in mundum inſumpta ſunt tota,aqua, terra,aër,ignis,vt nihil illorum iã ſuperſit, ſed aquea, terrea,aerea,& ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa,quorum naturæ in his aſpectabilibus mundi partibus,terra,inquam,aqua,aëre, & igne præcipuè ſe

Elementa prima.

exerunt: atque hæc quidem alterata elemēta, ſunt rè vera actúq; in mundo,& conſpiciuntur:illa, inalterata & ſimplicia,ſunt re vera,non tamen actu: atq; vt ſunt, ita miſtione generant.Nimirum alterata hæc, præexiſtentia actu commiſcentur,& generant:inalterata illa, nunquam præexiſtunt actu, ſed potentia ſemper ſunt, & in ipſa miſtione & in miſtis.Horū quatuor elementorum,duo præcipuè(aqua inquam & terra) pręſtant corporibus craſſis,& ſolidis,vt lapidibus , metallis,& arborum atque animalium partib.corporaturam:duo reliqua admiſcentur propter temperiem,&facultates, & primo quidem omnia neceſſe eſt conſtiterint horum concretione,poſterius verò quædam, vt quæ præſtantiora cum ſint reliquis , præſtantiorem etiam habent ortum,fiunt virtute ſeminali, & maturatione,elementorum miſtione latitante,& in ipſo ſemine , & in eo quod oritur. Nam ipſa maturatio nihil aliud facit, quam perfectiorem,ex imperfectiori,elementorū miſtionē.itaq; imperfectiora corpora,& quæ neq; viuūt, neque vegetantur,eodem penitus modo neceſſe eſt à principio mundi conſtiterint quo nunc , concretione quadam elementorum, quadam proportione coëuntium.quod in lapidib.aperte conſpicimus:qui aqua & terra deſuper commiſtis,& dureſcentibus , augentur. Iis verò quæ ſeminali virtute generantur , neceſſe eſt duplicem tribuere ortū, alium quo conſtiterint ab initio;alium,quo nunc oriantur,oriuntur nunc ex ſemine , ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cum ſemina poſteriora ſint natura , & tempore rebus ipſis : ſiquidem fructus ipſarum rerum ſunt , vt anteà ſuper caput primum Geneſeos indicatum eſt. Igitur cum à principio facta ſunt ſimul omnia,in illa communi omnium geneſi facta ſunt ex communibus prin-

Elementorum diuerſitas.

principiis , hoc eſt , ex elementis: poſterius verò ſingula ex propriis principiis,& ſuo quódq; modo. Igitur homo à principio factus eſt ſecũdum corporeã molẽ ex terra & aqua commiſtis, vt ſcilicet fit lutũ,atq; adeo ex limo terræ,hoc eſt ex terræ, & aquæ miſtura,atque inde fluimus omnes : illámq; naturã nobiſcum differimus.hanc primam rerum omnium geneſim obumbrauerũt Poetæ cõnubio Pelei & Tethidis,(id eſt,luti πήλος enim lutum eſt)& aquæ. quibus nuptiis dicebãt Deos omnes interfuiſſe,præter diſcordiam. Quia ſcilicet,virtutibus cœleſtibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta ſunt omnia.nunc verò noſtrum quilibet à parentum genitalibus emulgetur in ſemine ſicut lac,& in vtero coagulatur,ſicut caſeus. Eſt verò appoſitiſſima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit ſemini cum lacte,materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt,& vſu. Vtrunque enim fit ex ſanguine,maturatione quadam, alterum in teſtibus,alterum in vberibus, partibus ſubſtantiæ modo valde ſimilibus,ſuntque ambo ſucci albi & craſſi.vtitur verò natura,altero ad generationem,altero ad recenter genitorum nutritionem,vt alimento ſcilicet parum euariante ab ipſo generationis principio. Ipſum igitur ſemen veriſſimè dicitur eſſe,vt quoddam lac: ipſa verò prima embrionis generatio,coagulatio eſt, vt caſei ex lacte.nam Ariſtoteles capite 21. de generatione animalium ita inquit, *Velut in lactis coagulatione corpus quidem ipſum lac eſt ,ſuccus autem antẽ coagulum quod principium habet coagulandi, ita quod à viro in muliere ſecernitur.* Conſtat ex dictis quanta proprietate ſanctus Iob vtrumque hominum ortum recenſuerit, & eum qui primo fuit omnium,& eum qui deinceps eſt ſingulorum.

Homo ex quo primũ

Pelei & Tethidis connubiũ

Lac ex quo & quomodo generetur.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE quatuordecimo Iob ita inquit. *Lignũ habet ſpem, ſi præciſum fuerit rurſus vireſcit, & rami eius pullulant, ſi ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cum primũ plãtatum eſt homo verò, cum mortuus fuerit nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt?*

Hic deplorans Iob humanę vitæ conditionem, quæ tàm facile pereat, atque cum ſemel perierit, adeo ſit irrecuperabilis, confert hominem cum ligno, dicẽs, miſerabiliorem eſſe hominis conditionem, quia lignum etiamſi præciſum ſit, poteſt rurſum reuireſcere, atq; adeo germinare, & infixũ in terra in arborem integram abire, atq; adeo in arborem etiam diuerſi generis inſeri, inſitionéque producere copioſos ramos, & multum fructum, quin etiam ſi ſenuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuúſq; ſit, ſi ſumma eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorẽ aquę (hoc metaphoricè dicitur) hoc eſt, ſi adſit aqua, vt ex aqua cum terra miſta, alimentum capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terram, & ſurſum faciet comam, itaq; & nouam integrámq; arborem. His modis agricolę & vineas renouant, nimirum inſitione, plantatione, & germinatione, vt quiuis rei ruſticæ vel exiguũ peritus ſcit, & Theophraſtus docet primo de hiſtoria plantarum. Homo verò nihil tale habet, ſed quæcumque pars illi abciſſa ſit emoritur ſtatim, nullam neque plantationem neq; inſitionem recipiens, neque omnino vllam habet rationem reuiuiſcendi. Iam verò ſi ho

Arborum ortus.

mo

mo mortuus ſit, nulla eius pars viua manere poteſt, ex qua re vireſcat vt arbor. In primis hoc explicemus vt habeat mox naturalem cauſam apponamus. Homini quidem emori poteſt pars vna aliqua antè alias, vt digitus, auricula pudendũ aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, vt per gangrenam emoriuntur nonnũquam, aut Eſthiomenum; tamen mortuo homine, hoc eſt corde, quod vitæ radix eſt, nulla ne minima quidẽ neq; extima pars manere poteſt viua, vt arbori; cui exciſa, & exuſta penitus radice, manere poſſunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renaſcatur. Verũ neq; arboris ſemel ſiccata & emortua pars, põt amplius vlla ratione reuiuiſcere, magis quã mortuus homo. hac enim in parte eadẽ ratio eſt. marcor enim & confirmata ſiccitas, in omnib. vegitabilibus eſt irremediabilis. Neq; ſolũ nõ poteſt, ſemel emortuũ lignũ, ſecundũ eãdem partẽ qua emortuum eſt reuireſcere, ſed neq; qua parte conſenuit, poteſt (vt ita dicatur) reiuueneſcere. habent enim etiam ſuas ætates, vt animantia, quas (mortalia cũ ſint) neceſſario percurrũt, neque datur à poſterioribus ad priores retrocedere. Euenit verò aliis partibus ſenio confectis alias recentiores eſſe, & aliis emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulſa arbor poteſt rurſum terra cõdi, & renutriri; niſi verò condatur, ſed maneat euulſa, ſine ſpe vlla moriatur, vt & homo ſi omni alimento deſtituatur, quia arbor ex terra capit alimẽtum per radices. Nam & ipſe Iob cap. 7. dixerat. *Quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam.* Quę verba videri alicui poſſint præſcriptæ orationi repugnantia. non ſunt tamẽ, quia hic in pręciſo ligno, & radice ſeneſcente in terra, ſpẽ eſſe dicit, ſi ad odorẽ aquæ rurſus plantetur: illic ſpẽ negat eſſe in euulſa arbore, ſi auulſa perſiſtat,

Cor vitæ radix.

Marcor irremediabilis.

rò animalia (atque minime omnium homo) cum à principibus membris accipiãt vitam & motum, omnémque gubernationem, illis præciſis, ne momento quidem temporis viuunt, ſed ſecundũ ſe tota moriuntur, vt ad vnitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE vigeſimoſexto libri Iob. *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuũ, & appendit terram ſuper nihilum. Qui ligat aquas in nubibus ſuis vt non irrumpant pariter deorſum. Qui tenet vultũ ſolii ſui, & extendit ſuper illud nebulam. Terminum circundedit aquis, vſque dum finiantur. Lux & tenebræ. Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repentè maria congregata ſunt, & prudentia eius percuſsit ſuperbum. Spiritus eius ornauit cælos, & obſtreticante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus.* Propoſuerat in initio capite Iob, Dei ſummam potentiam & ſapientiam, exprobans amico ſuo Baldad, quòd videretur illi patrocinari, quaſi imbecilli & imprudenti, his verbis. *Cuius adiutores? nunquid imbecillis? & ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis? cui dediſti conſilium? forſitan ei qui non habet ſapientiam.* Quaſi dicat, Deus tuo patrocinio aut conſilio non eget, fortiſſimus enim eſt, & ſapientiſſimus. Hanc igitur nunc potentiam & ſapientiam Dei celebrat, producens mirabilia eius opera in cœlo & in terra. Quæ, tametſi naturaliter effecta ſint, nihilominus di-

uinæ virtutis & ſapientiæ maxima ſunt arguměta,quę ita mundi partes omnes aptauit, eáſque illis naturas tribuit,vt mirabiliter conſtiterint. Miratur primùm quòd extenderit Aquilonem ſuper vacuum, hoc eſt, eam cœli partem quæ ſpectat ad polum,ac nobis imminet ſuper aërem. Nam nomina ventorum illis etiã mundi plagis tribuũtur,& cœli partibus à quibus flãt velut apud Ezechielem cap.20.dicitur, *comburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſq; ad Aquilonem*,hoc eſt à meridionali parte vſque ad ſeptentrionalem.nõ enim probo(tametſi id doctiſſimis videtur interpratibus) Aquilonem vocari hæmiſpherium quod nobis imminet,& Auſtrũ alterũ quod ſubſtare videtur,ac nos latet,eo quod polus hic noſter ſitAquilonaris,altérque illi oppoſitusAuſtrinus.Nam etſi per ignorationẽ alterius hæmiſpherij, & putãtes nihil illius eſſe habitabile,ita loquebantur antiqui, & philoſophi & poëtæ, tamen re vera non ita eſt,ſed à polo verſus meridiem flat Aquilo,à meridie verſus polum Auſter.Quare in altero etiam hæmiſpherio perinde fieri cenſendũ eſt, eſſe,ſcilicet,ventum noſtro Aquiloni reſpondentem, qui à ſuo polo feratur ad meridiem,ſuúmque Auſtrũ, qui à meridie ad polũ.quapropter Aquilonis nomine nõ totum hæmiſpherium in ſacris,ſed ſeptentrionalis cœli pars ſignificabitur.Quod vel exEzechiele cõſtat: Cum enim comminaretur terræ Iſrael,quæ haud dubiè vtrumque hæmiſpheriũ non attingebat.Dixit,cõburetur in ea omnis facies ab auſtro vſque ad Aquilonem,non certè intelligens à polo ad polum,ſed à meridionali eius parte ad ſeptentrionalẽ vſque. igitur ſi hoc loco Aquilo cœli partem vllã ſignificat,nõ aliam certè quam ſeptentrionalem,ac per ſynedochem totũ cœlũ.Significat etiam nomen Aquilo cœli partẽ ca.1.

Aquilo.

Auſter.

Eccle-

Eccleſiaſtis, vbi de ſole dicitur, *gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* miratur itaque cœlum extentũ eſſe ſuper aërem. Vocari enim vulgo, quod ſolo aëre plenum eſt vacuum, eo quod ſolidiori corpore plenũ non ſit, Ariſtot. etiam annotauit. cap. 6. de phyſica doctrina. Miratur quoque appẽſam eſſe terram ſuper nihilum, hoc eſt, ita locatam, vt cum nulli alteri corpori innitatur, ſed in medio ſit aëris quaſi pendens, neq; in hác neq; in illã partem inclinet. Itáque miratur, quod duæ hæ mundi partes, quæ ſolidiſſimæ ſunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim ſolidiſſimum eſſe, quaſi ex ære cõſtet, poſterius dicetur) firmæ in ſuis locis maneant, non coherẽtes, ſed diſſitæ interſtite aëre tenuiſſimo. Hæ autem admirationes naturaliter ſubrepunt omnibus qui philoſophiæ ſtudent, atq; adeo hæ & huiuſmodi aliæ dubitationes, initiũ dedere philoſophiæ quin potius earum dillutio, ipſa naturalis philoſophia eſt, Ariſt. ca. 13. ſecundi de cœlo inquit irrationalis eſſe & amentis. non mirari. cur tota terræ moles in medio aëris quieſcat, cum vel exigua eius particula, ſi eleuata dimittatur, ruat. neque verò dubitatio adeo eſt leuis, quin fuerint de ea re multę varięque ſententię veterũ, vt Xenophanis, & Empedoclis, Taletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illìc ipſe narrat & refutat. De cœlo quoque cur non ruat, cum nullo ſuſtẽtetur corpore ſolido, ſed extentũ ſit ſuper vacuũ multæ veterum narrantur opiniones ca. 1. ſecundi de cœlo, quas omnes ego, vt pote illis locis ſatis vocatas in examen, & ab Ariſtotele ipſo, & à me in cõmentariis, nunc præteribo, breui dicens, cauſam dictarũ dubitationum eſſe, quòd terra nõ eſt aliter nata moueri quã ad medium, neque cœlũ quã circulo, quapropter neque terra, vndecumque in illud ferretur, poſſet mũdi

Vacuum vulgo quid.

Mundi firmitas.

centrũ præterire.neq; in illo ſemel firmata,poteſt inde exire(ita firmauit Deus orbem terræ,qui nõ commouebitur,vt dicitur in pſalmo)neque cœlũ vllam aliam in partem nititur,ſed ſuo tãtum loco volutatur. Vulgus verò immaginatur,illud,vt ſoliditate eſt pluſ quã adamantinum,ita eſſe & natura quaſi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud eſt omnis & leuitatis & ponderis expers,circulo ſolum natũ ferri. cuius circuitionis finalis cauſa eſt in mundi totius indigentia,effectrix verò, in ipſius natura. Mirabilis verò Dei ſapientia & virtus,eas ſingulis mũdi partibus naturas tribuens, quibus maxime totius vſibus ſeruire poſſint. Addit, *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpãt pariter deorſum.* Admiratione etiãvidetur dignum,aquã,cũ pluit,in gutulas diſperſam,adeo ęqualiter decidere,& late patentem terræ faciẽ irrigare,ac non potius totã confertim cadentẽ obruere, aut inæqualiter aliã partem aridã relinquere, in aliam corriuare.Mirũ itaque eſt,quam aptè quamque ex ipſarum rerũ vſu pluuiæ fiant,vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas niſi vt expedit,ni mirũ guttatim,quaſi per cribrũ, aut irrigatorium vas percolatas.hoc celebrat ſanctus Iob,dicens, *Qui ligat aquas in nubibus ſuis,vt non erumpant pariter deorſum.* Quæ autẽ ſit naturalis,ac neceſſaria eius euentus cauſa,dicendũ eſt.Nã vt ſæpe iã diximus, Deus quæ fieri expedit,facit per naturales cauſas,atque cum in ſacris eloquiis dicitur iubere aliquid,aut legem ponere,aut nũc alligare aquas nubibus,atq;alibi cõcludere mare, aut arena cĩgere,aut huiuſmodi alia,quæ volũtatẽDei ſignificãt, ſignificatur certè Deum talia voluiſſe boni gratia,ac feciſſe quidẽ:id verò non prohibet, quominus per naturales ac neceſſarias cauſas fecerit, quinpotius,

Pluuiarũ conſideratio.

potius,illud velle,iubere,ac legemponere,atq; aquas alligare & mare coërcere,nihil aliud eſt quam eas rebus naturas tribuere,vt quæ fieri expedit, fiant.atque hoc quidem ita habet ſemper,præterquam vbi agitur de mundi creatione.Ea enim cum nõdũ eſſet natura, ſolius diuinæ virtutis opus fuit.Neque ſane quod dicimus,Dei laudibus quippiam detrahit. Si enim non aliter quam ſua voluntate faceret,vt aqua guttatim deſcenderet, & mare ſeſe intra ſuos carceres contineret, laudaretur eius potentia,nunc verò laudatur & ſapiẽtia;fitque hinc,vt quæ circa Deum habetur pietas,nullatenus eleuet ſtudium philoſophiæ;quin potius,vt ego exiſtimo,augeat quam plurimum, & promoueat. Quæ igitur ſtillarum pluuiæ cauſa ſit, dicamus. vt dicitur ca.3.Prouerbiorum,*nubes rore concreſcunt* Quod quidẽ nihil aliud eſt,quam eandẽ eſſe materiã roris& pluuiæ,puta vaporem,atq; rorem fieri concretione vaporũ circa terrã manẽtiũ, vt pluuia concretione nubium,quæ quidem ſunt vapores qui altius efferuntur. Itaq; pluuia fit vaporibus concreſcentibus atq; concretione abeũtibus in aquã,vbi autẽ ſemel facta aqua ſit ferri ſuper aëre nõ poteſt,cũ illo adeo craſſior ſit: neceſſe eſt igitur vt mox ac concreſcit,cadat.Non poteſt autẽ nubis ſimul cõcreſcere tota, ſed neceſſe eſt à minimis partibus incipientem concretionem,ad maiores & ad totius cõmutationẽ procedere:neq; igitur ſpectare poteſt donec cadat tota,ſed neceſſe eſt, concretas à nõdũ concretis particulis decidi,ac ſeorſũ cadere.Quod verò non poſſit ſecundũ ſe totã ſimul & ęqualiter concreſcere nubis,euidens cauſa eſt. Nã ſiue alterationẽ eã cẽſeas fieri ab aëre,vt Stoici qui ponebãt aërẽ eſſe primũ frigidorũ ſiue ex accidẽti per antipariſtaſim,vt Ariſt.fieri non poteſt,vt vel exigua eius

Quomodo pluuia diſtillent.

aut à remouente prohibens,à generante, vt pluuia,ab eo quod denſat vapores, à remouente prohibens, vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum,quia quod inanime eſt,non poteſt motum ſuum incohare per ſeſe, ac ſine opera externi alicuius, externa illa dicit eſſe quæ mouent,quia ſunt à quibus incipit motus. Moueri verò poſſunt inanima,aut vt grauia aut leuia, aut vt corpora quædam moueri poſſunt ab impellente, vt à neruo baliſtæ:aut à trahente vt ab hamo:aut à vehente,vt à iumento:aut à voluntate,vt à vento, aut rota:vt grauia verò aut leuia,non poſſunt in motum agi antea quieſcentia,aliter quàm à remouente prohibens,vt tegula à detrahente fulcrum,aut à generante, vt pluuia à frigido quod denſat. Quod non intelligentes multi, alioqui doctiſſimi Ariſt.interpretes, venerunt in ridiculam ſententiã, omnia grauia & leuia moueri ſemper ab eo à quo genita ſunt. Itaque vim & efficaciam mouendi ea corpora, eſſe in illo quod plærumq; nuſquam eſt. Sed quoniam ea mihi alibi refutata ſatis eſt, neque nunc niſi obiter,ob pluuiæ caſum eius contigit meminiſſe procedamus. *Qui tenet* (inquit) *vultum ſolij ſui,& extendit ſuper,illud nebulam*,hoc eſt,qui cœlum operit nebula, quominus videri poſſit. Dauid quoque in Pſalmis laudi Deo dat, quod extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Pſalmo 147.ita cecinit. *Qui dat niuem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit.* Spargens nimirum nebulam ſicut cinerem,operit vultum ſolij ſui, tenétque quominus videatur. Nubes& nebulæ,eadem res eſſe videtur, hoc ſolum differens, quod nubes effertur in mediam aeris regionem, quæ quia neque vicina Soli eſt vt ſuprema, neque reflexis à terra radiis potitur vt ima, frigidior illis eſt,& ad aquæ generum,hoc eſt pluuiæ, niuis, &

Inanimatorũ motus

Nubis & nebulæ differentia.

tio.Supereſt igitur vt inclinet in terream,eámque minime exuſtam vt quæ vocatur exhalatio,eſtque vt fumus vſtæ terræ. Nimirum cum vapores ex aqua cum terra miſta eleuentur , fieri non poteſt quin aliquid ſecum efferant terreum,id, ob diuerſum ſubſtantiæ modum non facilè abit in aquam, neque ſanè per concretionem abire poteſt,cum terra quam aqua cõcretior ſubſtantia ſit.Proinde deorſum humidis vaporum partibus concreſcentibus,terreæ & tenues (vt ad reliquam ſcilicet terram)ſecretæ deſcendunt,volutātúrque circa terram.vſque dum vi Solis diſſipatæ fugantur.Quod Hippocrates quoque libro de aëre, locis & aquis teſtatur.Hę igitur pluuiis ſuccedentes,meritò ſerenitatem indicant futuram , quia & diſſolutas iam eſſe nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nonnunquam vt nullis præcedentibus pluuiis fiant. Quæ,ſiquidem ſint quæ propriè vocãtur nebulæ,Græcis ὀμιλλαι,ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque ſiccioris temporis,&impluuij ſunt notæ: quia inutile eſſe,& infœcundum indicant,totum quod euaporat ex terra. Siquidem tale eſt quod effumat ex ipſa,quale quod ſolet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ,caligines potiuſquã nebulæ vocatæ græcis ἀχλύ. *Caligines aquæ.* Quæ ob nubes multas & tenues fiunt quæ quidẽ pluuiã ſolẽt præmõſtrare:illæ verò,vt dixi,propriè vocatæ nebulæ nõ ſunt.Hæ enim ſunt quales diximus. Vnde cõſtat,quãta cũ proprietate dictũ in Pſalmo ſit *Nebulam ſicut cinerẽ ſpargit*. Nimirum illud ſpectare poteſt,& ad ſimilitudinẽ ſparſi cineris quam præ ſe fert, &ad naturam,ſi quidem vt terreus quidam puluis eſt, ac excrementum terreum,vt cinis.Neque quidem his obſtat,ſolere ex fluminibus,& hyberno maximè tempore nebulas naſci. Nam vt ex nubibus,ita etiam ex

fluuialibus aquis excerni illud nebuloſum poteſt, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde naſcitur, euolat ſurſum, latum in nubium regionẽ, quod verò craſſius, & impurius, conſiſtit inferius, volitans circa ipſa flumina. Atque quoniam per hyemen omnia concreta ſunt, neque facile ob frigus ſecernuntur quæ ſunt diuerſa, excrementoſus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit, per æſtatem verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, qui aut concretus in regione media fit pluuia, aut antequam illam attingat extenuatus in aëre mutatur, Itaque nebulam ſpargit Deus, vt quemdam cineris polinem tenuiſſimum, extendénſq; nebulam operit vultum ſolij ſui, ſed de nebulis ſatis. Deſcendens ad mare, addit Iob. ***Terminum dedit aquis, vſque dum finiantur lux & tenebræ.*** Maximum argumentum mirabilis Dei potentiæ, atque omnino facultatis alicuius præſtantioris, quam ſit ea quę vocatur natura, ad quam philoſophi referunt omnia, quòd cum videamus ita eſſe natura comparatum, vt vbi duo craſſitie diuerſa corpora congrediuntur tenuius emergat in ſublime, craſſius ſubſideat feratúrq; in profundum, terra tamen tota non ſubmergatur in mare. factum verò id à Deo eſt, quia niſi terræ facies appareret, haud eſſet animalium perfectiſſimorum generationi locus, qua verò ratione id fecerit explicuimus in expoſitione cap. primi geneſeos, vbi Deus dixit, ***congregentur aquæ omnes in locum vnum.*** Cuius præcepto, vt hîc dicitur, repente maria congregata ſunt, tanta eſt eius fortitudo. Non quidem vt Anaximenes, & Ariſt. cenſent, Sol, abſumens locis quibuſdam aquas, facit terræ ſuperficiem apparere. Nam haud quaquam ſub polis, & in partibus mundi frigidiſſimis, eſſe poſſent ampliſſimæ terræ partes, detectæ & habitabiles, quales

les ſeptentrionales eſſe ſcimus, latiſſime patente Ocea no inter tropicos, & ſub ipſo ſole. non igitur, quod aliæ partes ſub aqua latent, aliæ detectæ ſunt, in Solis calorem referri debet, ſed in terræ ſtructuram, quam ipſi dedit Deus à principio. Nimirum eſt rotunda, & in medio mundi poſita, maximis vero partibus excauata, & anfractuoſa, quas omnes cauitates replente aqua, fit ex vtriſque terra inquam & aqua, globus vnicus, cuius centrum, & aquæ & terræ, & mundi totius, idem eſt: conſtat vero neceſſe eſſe, vt ad cẽtrum terra ſit pluſquam adamãtina. talem igitur terram efficiẽs, concluſit Deus in terræ foueis aquas, quæ alioqui eſſent totam ſubmerſuræ, atque ipſa eſt terminus quem circũdedit aquæ. atqui, etſi ita ad ſeſe terra, & aqua poſitæ ſunt, dicitur verius terra continere aquam ac cohibere, quam aqua terram: quia quod ſiccum eſt, facile continetur termino proprio, humidum verò nõ niſi alieno. non tamen proinde violenter eſt aqua ita locata (nihil enim violentum ſimul & naturale) quia neque quippiam craſſius illi innatat, neque illa imminet vili corpori tenuiori. Quoniam autem hæc non alior ſum ita machinatus eſt Deus, quàm vt in terræ facie agi poſſent generationes (alioqui enim feciſſet totam ſecundum ſe totam compactam & vnitam terram, & ſine vllis cauitatibus) conſtat duratura ſolum quandiu durabũt ortus & interitus rerũ. Hi verò durabũt quãdiu Sol circulo feretur, ac ſua circulari latione ſucceſſiuã hãc viciſſitudinẽ faciet, lucis & tenebrarũ, hoc eſt, dierũ & noxiũ. circũdata erit ergo aqua dictis carceribus, vſq; dũ finiãtur lux & tenebrę, ceſſãtibus ſimul, cœli motu & rerũ generationibus. Tũc verò vnita atq; cõgregata, (vt par erat) tota terra vnicumq; cõſtãs per ſe globũ, in aqua ſubmergetur. Quod dicitur Columnæ

Terra cur partim latens partim detecta.

cœli contremiſcũt & pauẽt ad nutũ eius,& rurſum,*Prudẽtia eius percuſsit ſuperbũ*,ad angelos bonos & malos pertinet,haud quaquã ad res vllas naturales. Illa quoque verba quę dictis ſuccedũt.*Spiritus eius ornauit cælos,& obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus*,referunt plærique ad bonos ſpiritus & Satan.Mihi verò videntur pertinere poſſe ad opus quarti Dei, ad creationẽ ſtellarum inquam. Nimirum ornatus cœli vocatur.cap.1.Geneſeos illa innumerabilis multitudo ſtellarum.Coluber verò tortuoſus mihi ſonat per periphraſim , magnum illum latúmque cœli circulum obliquè poſitum in ſphera,per quem ſemper feruntur planetæ,qui vocatur Zodiacus. Videtur enim ille poſitionis gratia volui in ſphæra , vt conuolutum colubrum.non tranſigunt quidem leuiter philoſophi ſtellarum naturam,& ſubſtantiam. Mihi verò dicetur de ea paulo poſt,vbi & de ſubſtantia cœli.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE 28. Iob. *Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit in mẽſura.* Dictũ iã antea eſt,non ſemel, celebratiſſimum eſſe in ſacris,nõ ſine magna Dei ſapientia effectum eſſe,vt aqua nõ obruat terram totam,atq; ſub ſe mergat, nullo ita vſui futurã ad generationem animalium. hoc idem hîc Iob inſinuat dicẽs,*& aquas appendit in menſura:*quaſi dicat,aquam certa quadam dedit menſura, ne ſi magis abundaret, ruptis fontibus regurgitaret ſuper terram, vt in tempore Noë:& eam aquę menſuram,ita ad terrę molem aptauit,atq; ita appẽdit,& librauit,vt naturaliter decurrens quo ſua eam natura fert, & quam amat partium æqua-

Terra ſub mergenda tota.

æqualitas, terram non occuparet. Nũc addit aliud Iob dicens. *Qui fecit ventis pondus.* Nimirum vt miratur, quod aqua nõ redundet ſuper terram totam, ita etiam quod venti non ferantur ſurſum per totum aerem, ſed quaſi quodam pondere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit, vt de põdere & leuitate diſſeramus, quid vtrũque ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum, facile ea innoteſcet. Communis philoſophorũ ſententia eſt, vt calor, frigus, humor, & ſiccitas, ſunt qualitates actiuæ elementorum, ita pondus & leuitatem eſſe motiuas, pondúſque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium, leuitatem, à medio. Itaque vt ignis virtute quadam, quã calorem dicimus, calefacit, ac commutat accedentẽ quamcunque materiã: ita leuitate moueri ſurſum: aquã vt frigore refrigerat, ita pondere ire in mediũ: Atque vt calor & frigus primò ſunt elementorum, deinde & concretorũ corporũ, ita pondus & leuitatẽ. Mihi verò nunquã viſum eſt ita: ſed corpus quodcũque per ſeſe, ac ſine vlla qualitate, abire in eum locũ quem naturalis ordo poſcit. Naturalis vero ordo eſt, vt craſſa ſint tenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentem frigore refrigerat, ſeipſam verò vbi calefacta eſt, non alio refrigerat frigore (alioqui eſſet in ea duplex frigus, & vt ita dixerim, frigus frigoris) ſed ſuaptè natura, ac ſine vllo inſtrumento redit eò, vnde violenter extracta eſt ab externa cauſa, ita quæcunq; res vim habet mouẽdi aliam loco non per accidens, qualitate quapiã, quę facultas eſt ita efficiẽdi, id facit, vt magnes ferrũ mouet; quæ verò ſeipſa mouent, neque per rem vlla extra ſe, niſi per accidens, vt quæ dicuntur grauia & leuia, Ea, præter naturam propriam, nulla qualitate indigent, ita ferantur: redeunt enim in id quod ſua natu-

De grauitate & leuitate.

Locorum naturalis ordo.

adiecta aut detracta lanci, mutet pōdera. Nulla igitur res certa eſt pondus, ſed impetus internus maior aut minor, vt maior aut minor eſt rei cuiuſque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, vtcunque res aliæ omnes mutentur, ipſa nullatenus mutata. Ipſum igitur pondus aut leuitas nō eſt abſolutum quippiam, ſed ad aliquid vt ipſum ordinatum aut inordinatum eſſe. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, vt craſſitiem, neq; aliud eſt dediſſe pondus, quam naturalem appetitum ſubſtandi tenuioribus. Hócque in omnibus ſubſtātiis perinde euenit. Quare quodcunque corpus eſt altero craſſius, eſt & grauius illo. Ventorum materia fumus eſt ſeu exhalatio, vt videtur Ariſtoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aëre ſit tenuior, limpido verò & puro craſſior: quare ex terra in primam hanc regionem quæ vſque ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à ſuperiori verò limpidioris aëris regione, ſuo ipſius pondere retrahitur, ac cum neque deſcendere per craſſiorem, neque aſcēdere per tenuiorem aërem poſſit, neque loco capiatur, fit vt feratur in latera, ferátque ſecum vndatim, & aërem & nubes. Fecit itaq; Deus ventis pondus, neque minor eſt craſſitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differētia (etſi id minus conſpicuum ſit) in ſpiritalibus, quàm in aqueis, & in duris corporibus.

Terra & aqua conſideratio.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

CAP. 28. Iob. *Habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.* rurſum cap. 37. *Ab Aquilone aurū venit.* capi. 19.

Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro ſtilo ferreo, & plūbi lamina?

De metallis. In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum argentū, æs ſiue cuprū, ferrum, & plumbum. Nam ſtãnum, & impolitum & politum eſt plumbi ſpecies, plumbum ſcilicet album; electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera eſt miſtura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hiſpanè Acofar, & Alatō, etſi videatur Plinius ca.2.lib.34. cenſere eſſe peculiarē metalli ſpeciem, & ſeorſum reperiri: reuera tamen eſt æs *Metallorū genera* miſtura quarūdam verum tinctum. Calibs eſt ferrum deſſecatum arte. Pręter hæc nullam eſſe videtur. Nam *De mineralibus multa.* Cadmia, Pompholix, Spodium, Antiſpodium, Tutia, & Stibium, metallica medicamenta ſunt potiuſquam metalla, vt & alia multa; metalla verò ea ſolum, quorū mentionē hīc reperimus, & in aliis ſacræ ſcripturę locis. De re metallica multi ſcripſerunt, veterum & recentium, chymicè tamen magis quam phyſicé. Nam inueniendi & fundendi rationem docentes, eorum naturam, neque communem omnium, neq; ſingulorum propriam perſecuti ſunt: tametſi enim attigerunt nōnulli, ita tamen vt deſiderentur plura. Plato in dialogo de natura, & Ariſ. in calce tertij Meteorôn, de metallorum natura egerunt melius multo, quam omnes qui illos ſequuti ſunt, quia etſi per pauca dicit de ea re vterque: omnium verò quæ dici poſſunt de ea re, fundamenta iecerunt certiſſima. *Metalla quid.* Amborum eſt eadem ſententia. Metalla eſſe aquæ genera, concreta frigore, ſeu concretione generata. Quod non ita accipiendum eſt, quaſi non ſint miſta & elementis omnibus participent, ſed quòd ſint ad aquam præcipuè pertinentia, plus, aut minus, vt ſingulorum eſt natura: cognoſcitur

gnoſcitur verò communis metallorũ omnium natura, ex iis paſſionibus quæ communes omnibus ſunt, cuiuſque propria, ex paſſionibus ſingulorum. Quia enim metalla omnia liquabilia ſunt vi caloris, cõſtat frigore eſſe cõcreta, cum neceſſe ſit contrariorũ contrarias eſſe cauſas, & quæ calore ſoluũtur, frigore eſſe cõcreta, quod vel ſenſu ipſo deprehẽditur. liquatũ enim, ſiue aurum, ſiue argẽtum, ſiue plumbum, amoto igne concreſcit rurſus, detracto ſcilicet calore; caloris autẽ priuatio frigus eſt. Hinc etiam fit, vt ad aquam potius pertineant, quàm ad terram: aquam enim cõgelat frigus & ſoluit calor; terrã verò calor durat, & aqua diſſoluit. Eſſe itaque metalla omnia aquea, & concretione generari, ex his conſtat, nõ tamen vt glacies, cuius concretio non finitur in aliam formam, & eſt nihil aliud, quam aquæ alioqui inalteratæ concretio. Metalla enim, præterquàm quod liquabilia ſunt, ſunt etiã cõpreſſilia, & tractilia, quorum neutrum glaciei accidit; quia aquę partes friabriles ſunt, & nullo participãt lẽtore, quo vt citra fuſuram comprimantur, aut trahantur in modũ maſſæ partes indigent. Non itaq; metalla ſunt ſimpliciter cõcretæ aquæ, ſed aquæ genera, ideſt, aquæ modo quodam alteratę factę, ſcilicet, tales, vt cũ concretione retineant ſubſtantiæ modũ, quo cõprimi poſſint, & trahi, quod idẽ eſt, ac ſi dicas, metalla eſſe corpora concreta, pertinẽtia præcipuè ad aquã, liquabilia, compreſſilia, & tractilia. Cõpreſſilitas, & tractilitas, paſſiones ſunt quæ ex lentore naſcũtur, lẽta enim cõprimuntur (niſi actu ſunt liquida) & trahũtur: lẽtor verò naſcitur ex magna humidi cũ ſicco permiſtione. Na & maſſã ex aqua & farina, & quęcũq; medicamẽta emplaſtica, plurimũ verſando, ac miſcendo reddimus lenta, & eam habemus notam magnæ miſtionis, quòd

lenta ſunt,quia ſeorſum exiſtentia humidum & ſiccũ, facilem partium à partibus ſeparationem faciunt, quã vocamus fabrilitatem,paſſionem contrariam lentori. Permiſtionem itaque habet humiditas metallica ſicci non multi(præualet enim aqua)ſed magnam, tametſi differũt alia ab aliis & miſtionis & perfectione,& ſicci quantitate,vt ſunt nobiliora aut viliora.Ea ſiccitatis permiſtio magna,prębet illis vt liquata & fuſa nõ madefaciant res,per quas diffluunt,neq; imbibãtur vt aqua.Nam & emplaſtris euenit, vt cũ lẽtorem cũ quadã ſoliditate cõparauerint,tractata, manus non coinquinent.Nimirũ coërcet humiditatem, valde permiſta ſiccitas.Metallorum itaque omniũ,quę in quinque genera redigimus hæc eſt natura, quã dictæ nobis indicãt paſſiones,quibus diſſident ab aliis ſubterraneis, vt à terræ generib.& à lapidib.lapides enim frangi ac cõminui,ac illorum nonnulli findi poſſunt, non tamẽ liquari,comprimi,aut trahi in longum.Vnde conſtat aliam eſſe lapidum gemmarúmque generationem, & naturam,à metallicis longè diſſidentem: lapidúmque ſubſtantiam pertinere ad terram, & cõcretionem habere ab vtroque,à calore ſcilicet ſiccante, & à frigore cõſtringente, vt fictile. Siquidem neque diſſoluuntur liquati à calore,neq; diſſoluti ab aqua. Atqui hanc eſſe vulgarium lapidũ naturã & ſubſtãtiam,ſatis eſt manifeſtum.De fulgentium ac pręcioſorũ lapidum,ſeu potius gemmarum natura,dubitare cogit fulgor,& trãſparentia,an terra ſit : videtur enim terra oppacca admodũ eſſe,atque tãtæ pulchritudini obſtare.Quapropter multi illas cœleſtis ignis participes eſſe cenſent) vnde ſine euidenti calore fulgorẽ recipiãt) & cœleſtis aquæ,vnde Chryſtallinam diaphanitatẽ recipiant,ſine liquabilitate. Verùm hæc Platonici audient libenter, Ariſto-

De lapidibus.

De gẽmis

Ariſtotelici minimè, ſed quia ad inſtitutum præſens non faciunt redeo ad metalla. Dictum eſt ea omnia à lapidib.& terræ generib.differre, quòd admoto igne liquari poſſint,& ex hac ipſa paſſione agnoſci eorũ generationem eſſe concretionẽ à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba. *Et lapis ſolutus calore, in æs vertitur,* & naturæ lapidũ, & generationi metallorũ repugnare. Quia neq; lapis poteſt liquari, neque æs generatur calore. Certe metallorum omniũ generatio eſt, vt diximus, verba illa non tam continent naturalem æris ortum, quàm chymicum, quod ipſa res palã facit. Metalla omnia generantur (vt ego exiſtimo) ſub terra, atque ille ipſæ aureæ arenullæ quæ in fluminibus inueniuntur, vt in Gange, aut Tago, de montibus deciſæ ſunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque ſi quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem ſupra ipſam terræ faciem genita, ſed tempore detecta ſunt. Experimẽto enim cõſtat ea extrahi de terræ viſceribus, atque adeo profundiſſimis fodinis. Rariſſimé reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectum, ſed confuſa alia cum aliis, ac cum lapidibus, & quibuſdam terræ generibus, vnde vt ignis in fornacibus, deſtillat quodcumque ſeorſim relictis lapidibus, & terra. quæ res adeo eſt nota, vt hinc nomen nacta ſint, vocentúrque metalla μέταλλα, quaſi μετὰ ἄλλα γεγενημένα, hoc eſt, iuxta alia genita: adnaſcuntur enim alia aliis, vt aurum argento, & hoc plumbo, ac nonnunquam æri, ac ferro. Concreſcunt circa lapides nonnunquã quidem prætioſos, vt aurum circa Adamantem, ac crebrius circa lapidẽ Lazuli, crebrius multo circa alios viliores lapides. Illæ igitur fodinę in quibus generantur metalla, aliquando altiſſimè ac lõgiſſimè, decurrunt & vocantur metallorũ venæ: quæ

Ganges, Tagus aurifer.

Lapis lazuli.

quidem principia quędam habent & fines,atq; in ipſa terræ facie qua ſunt venarum principia notas quaſdā naturales,eius rei peritis cognitas,quibus in illis inue-
Metallorū venæ. ſtigandis vtuntur.Significanter verò dictum eſt, Argentum habet venarum principia,& auro locus eſt in quo conflatur, quia multo magis videtur argentū in venis gigni quam aurum, illud enim vno ductu cōtinuatum reperitur à venæ principio,hoc autē non niſi fruſtatim & minutatim.Eſt verò eadem generationis materia metallis ſub terra,& meteorologicis in aëre. Nimirum hæc generantur ex vaporibus,&exhalationibus ſurſum latis; illa ex his eiſdem intra terram cohibitis,ac iuxta lapides,aut eiuſmodi alia concreſcentibus,ac concretione firmiſſima,& paulatim facta,mutatis in ſubſtantias adeo ſolidas.Neque mirum, denſati enim vapores in aquam abeunt,& exhalationes in exuſtam terram,quibus plurimum permiſtis,ita tamē
Chymiſtæ vt aqua vincat,quæ frigore concreſcens terram cohibeat,metalla generantur.Hinc meritò fit,vt chymiſtę ad imitandam generationem metallorum, argēto viuo,& ſulfure vtantur:illud enim plurimum habet vaporoſæ naturæ, hoc fumoſæ, qualis exhalationum eſt. Hinc etiam naſcitur corroſiua illa qualitas, quæ cum quadam aſtrictione coniuncta eſt in pleriſque metallis. Nimirum non conſtant ſimplici ac inalterata terra, ſed exuſta,in qualem denſata exhalatio abit. Atqui vt verum vero conſonet, & meteorologica eiuſmodi habent qualitates, & nix abradit inteſtina, & pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ calybeata,ad ſiccandum ſcilicet,& extergendum ventrem & viſcera. Metallorum ergo in commune hæc eſt natura; ſingulorum verò propriam oportet dicere. Aes,plumbum & ferrum, terræ habent plus quam

quam aurum & argentum,quod ærugo & ſcoria indi *Metallorũ miſtio.*
cant,quæ maxime redundant in ære & ferro , & pon-
dus plũbi,quod multę terræ eſt.Aurũ & argentum a-
quæ ſunt genus, excoctum,ac perfectionem magnam
adeptum,& optimam miſtionem.Duo accidentia vi-
dentur repugnare dictis , facilis liquabilitas plumbi,
quæ aquæ magis quam terræ eſſe videtur;& auri pon-
dus, quod videtur eſſe terræ.Nam cum aqua quã ter-
ra ſit leuior,quod terræ habet minus,videtur futurum
minus graue.Sed liquabilitas plumbi non naſcitur ex
pauciori terra (nam præter grauitatem,vri etiam po-
teſt,apta autem vſtioni ſunt terrea)ſed ex imperfectio
ri miſtione , ob quam quod in eo eſt aqueum facilè
effluit:auri verò pondus naſcitur ex denſitate ſubſtan-
tiæ,ſunt enim leuiora quæ rariora,etiãſi aliquãto craſ-
ſiora ſint,quia in ſeſe aërem admittunt,velut ligna.O-
mnia enim quæ denſiſſima non ſunt,etſi ſunt ſubſtan-
tia terrea,efferuntur in aqua,vt itaque raritas cauſa le-
uitatis eſt,ita denſitas ſit ponderis; aurum verò ma-
ximè denſum ac ſine poris eſt,proinde graue eſt,& ſo
nitum non edit;contra ac æs,quod cum ſit poris ple-
num,ſonorum eſt , & minus graue etſi ſit magis ter-
reum.Efficientem cauſam metallorum eſſe Solem, vt *Sol cauſa*
& aliarum omnium rerum generabilium,dubium nõ *efficiens*
eſt,neque obſtat frigore concreuiſſe ; non enim quia *metallorũ.*
frigore cõcreuerunt,frigore genita ſunt. Neque enim
concretio eſt eorum ortus,alioqui liquatio eſſet inte-
ritus nõ eſt tamẽ,cũ non minus ſit aurũ quod liquatũ
effluit,quã quod cõcretũ cõſiſtit,nã rurſus concreſcẽs
vt eſt re vera & apparet idem.Calor ergo Solis exco-
quens,ac commutans,ex aquæ vaporibus cum exha-
lationibus generat interim hanc ipſam ſubſtantiam
aquæ , quæ ita alteraſcit conſtringente frigore.

Neque mirum ſimul à calore ſecundum ſubſtantiam commutari,& conſtringi à frigore.Nam non niſi maximo calore ſoluitur metallorum ſubſtantia , ac proinde minimo frigore conſtringitur , adeo vt conſtrictum iam conſiſtat , & tangi non poſſit præ calore: non ergo frigus quod poteſt conſtringere,excludit calorem qui valeat commutare. Recte igitur metallorum ortus tribuitur cœleſti calori , etſi conſiſtentiam à frigore recipiant. Neque verò quia cœleſtis cauſæ meminimus,referri volumus certa metalla in certa aſtra,cum quibuſdam Platonicis,vt aurum in Solem argentum in Lunam,ferrum in Martem , Aurichalcum in Venerem,electrum,in Iouem,plumbum in Saturnum , æs in Mercurium Nam hæc, & alia huiuſmodi quæ ſola conſtant diuinatione,ſunt quidem apud vulgus plauſibilia,re vera tamen neniæ, aut ſeniles fabulæ,quæ in philoſophiam per vaniloquos irrepſerunt. Cum itaque metallorum generatio ſit qualis dicta eſt atque circa lapides,atque adeo intra lapides concreſcant,vix vnquam reperitur alicuius eorum portio inſignis per ſeſe,ac pura:ſed ex fodinis extrahuntur & lapides,& terræ quædam genera eius rei peritis cognita,ex quibus ignis vi in fornacibus diſtillant metalla, iiſq; extractis reliquum exuſtũ ſupereſt , ſcilicet quod

Cadmia. terreum,aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus,vocatur enim Cadmia,lapis ex quo in fornacibus ſecernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam, quæ dum ſecernitur æs,vi ignis eleuata, fornacis parietibus adhæret.Id explicat omnium optimè Plinius. libro 34.cap.10.dicens,*metalla æris multis modis inſtruũt medicinam, vtpote cum vlcera omnia ibi ociſſimè ſanentur:maximè tamen prodeſt Cadmia.Fit ſine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior,ac minus ponderoſa , ſed nequa-*

nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt. nam ipſe lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ vtilis. Sic rurſus in fornacibus exiſtit, aliámque ſui nominis originem recipit. Fit autem egeſta flammis atque flatu, tenuiſsima parte materiæ, & cameris, lateribuſve fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus conſtat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem aſſerit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. ſimpl. medic. dicens. *Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, ſiue vtcunque appellare licebit.* Atſi non terram, ſed lapidem nuncupare velis, ex quo in fornacibus ſecernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diaphriges, nihil ſanè retulerit. Ecce vt Plinio & Galeno teſtibus, fit ęs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis eſt quoddam genus, ex quo fit æs, teſte Dioſcoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præſcripta dictione, his verbis. Lapis ſolutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidoſum eſt liquatur (neque enim poteſt) ſed totus lapis, ſiue nuncupatus Cadmia, ſiue pyrites calore ſoluitur, liquato metallo quod intra ſe continet, reliquo redacto in exuſta excrementa. Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita eſt accipiendum, quaſi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quamplurimum, ſed quaſi inde quoque. Id verò experimento cognitum eſt, quandoquidem omnes qui de metallis ſcribunt, Panoniam, Bohemiam, & Auſtriam, & Citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias commemorant. Illud porrò. Quis mihi det, vt exarentur, ſermones mei ſtilo ferreo, & plumbi lamina: non

Aes ex lapide.

Pyrites lapis.

Aurifera prouinciæ.

quaſi quippiam quod fieri non poſſet, aut non etiam ſoleret dicit, ſed potius ſecundum antiquiſſimi illius ſeculi conſuetudinem. Solebant enim veteres, vt Georgius Fabricius annotauit, ex plumbeis tabulis libros cōponere, quales in antiquis ſepulchris repertos Neapoli ipſe teſtatur. Sed pro conditione huius operis, ſatis de his dictum eſt.

Libri plūbei.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

EX libri Iob. cap. 37. *Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcrutabilia.* Extollere volens Eliud Dei Opt. Max. potentiam & ſapientiam, ab illius operibus quæ dicit eſſe magna & inſcrutabilia argumentum capit, atque præcipue à ſublimibus rebus & meteorologicis, & ipſius cœli mentionem facit, vtpote quæ hominibus videri ſolent admirabiliora. De tonitruis ergo agens nunc, dicit, Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter. Nam & Poëtis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus ſublimiū paſſionem, Altitonans. De tonitruum naturalib. cauſis, non eodem modo ſenſerunt veteres philoſophi. Nam Stoici colliſu nubium fieri putabant, vt cum apud nos aqua ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras eſſe crepitum qui editur, cū ignis qui intra nubem incluſus eſt, à circumfuſa aqua extinguitur, vt & apud nos crepitus editur immiſſa aqua in flammam, aut prunas: ignem verò illū deſcendere ex ęthere, hoc eſt, ſuperno igne, & ab accidētibus vaporib. intercipi. Anaximander, & Metrodorus, atque Ariſ. cenſent fieri ex nubis ſciſura, à flatu intercluſo, ac fortiter erumpente, non aliter ac crepant, cum ad ignem rumpuntur

Tonitrui cōſideratio

De tonitrui cauſis.

puntur glandes aut Oua,ex ex tormentis bellicis erũpente igne editur tonitruum. Nimirum in his omnib. rebus finditur,ac per fiſſuram verberatur vehementer aër,vnde vehemens naſcitur ſonitus. Cum flatum qui erumpit ex nube,exhalationem igneam cenſet eſſe Ariſt. quæ non ex æthere detruſa eſt, ſed ex terra aſcendit,non minus quam vapor,qui eſt nubis materia.quę ſane ſententia dictarum omnium eſt probabiliſſima, nam collidi adeo vehemẽter non poſſunt nubes, niſi contrariis ac vehementiſſimis incurſantibus ventis, quod quidem fieri,cum tonitrua eduntur, nõ experimur,ſed plerunq; aut vnico flante, aut nullo conſpicuè.Porro non licet torrentibus conferre nubes, cum indicatum nuper ſit, eas dum ſublimes manent, nihil aquæ continere,ſed ſimul in aquam mutari craſſeſcẽte vapore,ac deſcendere.Si verò dirũpenda nube à concluſſo igne aut fumo,aut deniq; flatu edi tonitruũ aſſerendum,certè illum inferne ex terra aſcẽdere, per partes effumante terra vi ſolis,vt aſcẽdit vapor euaporãte aqua veriſimilius,quam ab ęthere deturbari. Nã inde, neq; pondere cadere poſſet,cum lõge tenuior aëre ſit, neque violentia vlla deturbari, cum pars cœlo proxima ſit ſummè tranquilla, & circulari ſolum agatur motu,cœli comes.Cum præcipuè mihi,& in huius operis initio,& in aliis prius,indicatum, multis neque inevidentibus argumentis ſit,nullam eſſe ignis regionem ſuperiorem,ſed totum quod inter nos & cœlum intereſt,aëre plenum eſſe,cœlum verò ipſum non eſſe igneum, talem præcipue vt diſcerpi ac fruſtatim cadere poſſit,paulo poſt diſſeremus.Supereſt igitur veriſſimum eſſe id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium,&proximi aëris,ab erũpente violenter igne,qui ex denſata exhalatione gigni

tur. Velut enim flamma rareſcens in fumum abit, ita fumus denſeſcens, vbi non ſimul refrigeratur, abit in ignem. Verum hoc ad corruſcationum & fulminum *Fulmina.* cauſas iam ſpectat ad tonitrua illud ſolum eſt ſatis, fieri rupta nube, erumpente quadam ſpirituoſa ſubſtantia. Addit Eliud, *Qui præcipit niui vt deſcendat in terram, vt hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis ſuæ.* Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginoſas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere ſolent; largas verò & impetuoſas, quales per æſtatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis ſuæ, hoc eſt, fortitudinis Dei, quod eſt fortitudinis magnæ. Nam frequentiſſima phraſis eſt in ſacris literis, dici Dei, quæcunque magna, vt mons Dei, quaſi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto deſcendat in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æſtiui fortiſſimi, & maximo impetu cadentes, qui medicis vocari conſueuere temporales, quaſi æſtiui: quia ea pars anni vocatur peculiariter græcis ὥρα hoc eſt tempus. Niuē grandinē, *Niuis grandinis, pruinæ generatio.* & pruinam à maiori frigore fieri que pluuiam rorémque conſtat; primum quidem ex ea analogia quam habent, cum gelu, quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex ſolutione, quod ſcilicet, ea omnia calore ſoluuntur in aquam Fieri etiam aquam ex vapore denſato frigore, & antea dictum eſt, & eodem argumento conſtat, quòd ſcilicet videmus calore reſolui in vaporem aquam. Monſtratum etiam antea eſt, pluuias copioſiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quam contrarias; quia cum aqua ſimul vt gignitur cadat, tanto grandiores fiunt guttæ. quanto celerius nubes in aquam mutatur. Si

autem

autem frigus eius mutationis cauſa eſt, celerioris mu-
tationis cauſa ſit maius frigus, vbi nulla in materia dif-
ferentia ſtatuitur. Grandinem etiam, quam niuem cen
ſet Ariſt. eſſe maioris frigoris ſobolem, argumento à
maiori ſoliditate ac duritie accepto. Nos id definire
curabimus, vbi ſermo inciderit de grandine, nunc il-
lud vnum intereſt ſcire, cur æſtate fiant largiores im- *Imbres æſtate largiores quã hyeme.*
bres quam hyeme, ſiquidem maioris frigoris ſunt. Ha
bet vero hæc illam dubitationem priorem, cur in me
dia aëris regione (neque enim iuxta terram neq; iux-
ta cœlum) hæc fiant, & quæ ibi ſit talium generationis
cauſa, Stoici qui ponebant aerem natura ſua frigidio-
rem eſſe aqua, atque adeo primum frigidorum, dice-
rent, vapores & aquam denſationes illas pati ab aëre,
vtpote frigidiori, illo verò potius loco, quod ibi ma-
ximè aër naturam ſuam retineat, neque à rectis radiis
adeo alteratus, quàm ſublimior, neq; à reflexis, quàm
humilior. Ariſt. qui aërem natura calidum eſſe putat,
abit in antipariſtaſin, dicens, regionem eam aeris frigi-
dam fieri ob circunſtantiam calidiorum. Verum Stoi
ci non videntur poſſe dicere, cur æſtate fiant illæ con-
cretiones maiores quam hyeme, dicunt enim rectè, il
las concretiones ibi fieri, quia aër eſt frigidus, cur ve-
rò ſit æſtate frigidior non dicunt. Ariſt. hoc quidem
rectè dicit, nam cum non ponat aërem per ſe frigi-
dum, ſed ex accidenti, ob contrariorum circunſtan-
tiam, conſequens eſſe videtur, vt cum quæ circunſtant
contraria, ſunt maiora, ſit & aër eo in loco frigidior.
Sed vellem diceret Ariſt. cuius ſubſtantiæ eſt illud fri-
gus, quod per antipariſtaſin, hoc eſt contrarium ni-
ſum, augeſcit, an aëris, an ipſorum vaporum & aquæ.
Si enim aëris, neceſſe eſt aërem frigidum ponere per
ſe cum Stoicis: ſi vaporum & aquæ, fit vt vapores ſi

ſeipſos frigore refrigerent, & præter ſuam naturam denſent, quod fieri non poteſt. Siquidem nulli dubitatum eſt illud phyſicæ principium, omne quod pręter naturam alteraſcit, aut omnino mouetur, ab alio id pati. Quapropter vel his argumentis, probabiliſſimum fit, quod & alibi, & in hoc ipſo opere probaui, concretionem non eſſe aquæ præter naturam, quin potius totum aquæ genus, ſi ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam ſi aqua eſt primum frigidorum (vt certè eſt maximè conſentaneum) nullum frigus eſt illi præter naturam. Quid enim poſſit eſſe maius ſummo? Si autem concretio illi naturalis, fuſio ab aliquo externo ſit. A quo autē alio quā à contrario, hoc eſt, ab igne? concreſcit igitur, cum ab igne deſtituitur: ignis verò fulgorem naturaliter ſequitur ob naturæ ſimilitudinem, atque ita abundans circa cœlum ob vigorem radiorum ſolarium, & circa terram ob eorundem reflexionem, regionem mediam deſtituit, velut & terræ penetralia, idque facit ęſtate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit vt ſponte naturæ in medio aëris (alioqui vt mea fert opinio temperati) vapores concreſcant, in aquam, niuem, aut grandinem, idque æſtate magis quam hyeme fiat. Dicta igitur eſt cauſa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æſtiuales ſint. De niuis natura poſtea dicetur. Verba illa. *Qui in manu omnium hominum ſignat vt nouerint ſinguli opera ſua*, explicata mihi ſunt, vbi de chyromantia egi, nunc iis præteritis, procedamus, *Ab interioribus* (inquit) *egredietur tempeſtas, ab arcturo frigus*. Dictum antea eſt, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminib. temporales vocari: illud idem vocatur nunc tempeſtas, quæ quia per fortes æſtus fieri conſueuit, vt etiam diximus, ei vt contra-

rium

rium opponitur frigus. Arcturus eſt id aſtrum quod *Arcturus quid.*
vocatur vrſa maior, vnde & nomen accepit. nam ἄρκτος vrſam ſignificat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quẽ voluitur, ac proinde nobis eſt ſempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius aſtri, arcturum, quam nomine venti inde veniẽtis, antea vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ eſt ad Polum, quæ & Septentrio vocatur Quæ quidem extrema cœli pars eſt, & ad ipſum polũ, ſuper quo voluitur totum, ſita. Cui oppoſita eſt alia per totum mundi diametrum diſtans, alter ſcilicet Polus, qui vocatur antarcticus. Pars mundi quæ inter *Poli mundi.*
duos illos polos eſt, ab eis ęque diſtans, & ad medium diametri ſpectans, quæ vocatur Meridies, dicitur eſſe interior mundi pars, quaſi inter extremitates, in quibus poli ſunt media. dicit igitur, *Ab anterioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus,* hoc eſt, à meridie, vtpote calidiſſima mundi parte, & vnde flat Auſter, calidus ventus, venient tempeſtates, & procellæ, & à ſeptentrione frigus, quia inde venit Boreas ventus frigidiſſimus. Horum cauſas, hoc eſt, quòd tempe- *Tẽpeſtas.*
ſtas veniat ab interioribus, & frigus ab arcturo, referẽs in ventos, addit, flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phraſi indicans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum eſſe primam & precipuam cauſam Deum. Id ergo dicit, quòd flante Aquilone concreſ- *Gelu.*
cit gelu, & rurſum flante ei opoſito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ, latiſſimè. Qua autem cauſa Auſter calidus, & Boreas frigidus nõ ſit antea dici poteſt, quam de ventorum ſubſtantia ſit diſputatum. Inde enim & vtriuſque venti tẽperies, & ratio, qua alter *Ventus quid ſit.*
fundit, alter concretionẽ facit, innoteſcet. Multi vete-

rum philoſophorum putauerunt,ventum nihil eſſe aliud, quam aërem motum, eandémque ſubſtantiam, quietem vocari aërem, motum ventum, ita vt ventus eſſet, velut aëris vnda,neque ab eo differret vlla alia ratione,quam motu.Hanc ſententiam multis argumentis refutauit Ariſt.in cap. 4. ſecundi libri meteorôn, nullum autem mihi videtur eſſe potius, quàm quòd oportet agitandi aëris aliam cauſam aſſignari, in qua venti eſſentia probabilius conſtitueretur, quàm in ipſo aëre.nam aër qui quietus nunc ſit, quî poſſit vndatim fluere, à nulla alia re quæ interfluat agitatus? quod ſi quæ alia ſubſtantia tenuis,ſiue vapor, ſiue exhalatio eum impellit, ea potius ſit venti ſubſtantia, quam ipſe aër. Haud enim dubium eſt, cum flat ventus aërem moueri, at verò niſi ipſe ſe ipſum mouet, (quod,cum neque ponderis neque leuitatis ſit is motus,neque replendi vacui neceſſitate factus, impoſſibile eſt) conſtat neceſſario impelli ab alia ſubſtantia: ea verò,ſiquidem non apparet,fuerit tenuis & ſpiritalis.Quid igitur prohibet eam appellare ventum? ventus igitur non eſt ipſe agitatus aër, ſed flatus aliquis aërem agitans,ac per ipſum decurrens. Hoc poſito, cum duplex ſit euaporatio,alia aquea,frigida & humida,quæ vocatur vapor,alia calida, & ſicca, quæ vocatur exhalatio,ſeu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ,roris,niuis,grandinis,& pruinæ ſit,conſtat ventorum exhalationem eſſe cauſam, quia magna ex parte ſolent accidere multi flatus,cum ſcaloribus,& pluuiis ſuperuenientibus venti conquieſcere,quaſi ex contrariis naſcentibus cauſis,ventis & pluuiis. Hanc ob cauſam, hoc eſt quia pluuiæ & venti ex contrariis fiunt, dicitur capite octauo,Geneſeos,cum Deus voluit, vt ceſſarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum ſuper terram,

ram, *adduxit* (inquit) *ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ, & clauſi ſunt fontes abyßi, & cataractæ cæli, & probibitæ ſunt pluuiæ de cælo.* Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occurſu vēti effluit, diſſipatus hâc aut illâc, ita exhalatio, quæ vrēdæ terræ fumus eſt, occurſu frigidioris, ſeu vaporis, ſeu aëris, qui in media regione pręcipue eſt, repulſa, cogitur ferri circumcirca terram, quæ ita lata dicitur ventus. Conſtat verò quandoquidem pars quæcunque terrę poteſt effumare, iſque fumus verſus quaq; repelli, vt hinc aut illinc occurrit frigidior, & denſior vapor, poſſe vētum ex quacunque mundi parte in quamcunqūe ſpirare: neque eſſe certam vllam, vnde, aut in quā feratur. Atque ita veriſſimè dictū eſt illud 3. ca. Euangelij Ioan. *Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, neque ſcis vnde venit, neque quo vadit.* Nimirū vndecumq; terra effumet fieri poteſt, & quouſque eius impellendi ceſſet impetus, ferri: tantum audimus ſonitū & ſibilum, quē aëris verberatione edit. Nihilominus venti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus & in quas feruntur. Iis qui ſunt in ſphera recta ſub ęquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta ſunt ſecundū duos diametros diſtātia, Oriens, Occidens, & duo Poli; arcticus ſcilicet, & antarcticus qui illis ſunt in Orizonte. Erūt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes, & Eurus veniens ab Oriēte, & Zephirus ab Occidēte, & innumeri alij inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hâc regionē incolimus, inter tropicū cācri & circulum arcticum conſtitutā, quā ſolam cum alia ei oppoſita, vltra alium tropicū, cenſuit antiquitas habitari poſſe, nihil cū polo antarctico: ſed ſunt alia quatuor puncta maximè diſtantia, ſecundū duos diametros noſtri huius mundi, quē Ariſt. dixit habere

Sphera recta & obliqua.

ſiguram tympani, habentis verò longitudinis quā latitudinis fere duplum. Ea ſunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo: à meridie Auſter; Eurus ab Oriente: Zephirus ab Occidente. Tametſi plerique Ariſtotelicorū, decepti quibuſdam eius auctoris verbis c.4. lib.2. meteorōn, quæ minus attente fortaſſe ſcripta ſunt, dicunt Auſtrū vtpote Aquilonis contrarium venire à contrario polo, puta ab antarctico, & proinde Aquilonem, totū hoc hemiſpherium, quod videmus; meridiem, contrariū & huic oppoſitum: non animaduertentes Ariſtotelē ipſum ca.5. lib.2. meteorôn ita dicere, *Auſter quidem à ſolſtitiali fertur ſigno, neque ab alteris ſeptentrionibus*. Quod admodū congruit cum præſcriptis verbis Iob, his ſcilicet. Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus. In quē errorē video incidere etiam geographos, qui typos totius orbis terrarum nūc faciūt. Cū enim & partes vltra & citra meridiē, hoc eſt, vltra & citra Zodiacum deſcribant, tamen ſuos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie, cum deberent potius finiri, Oriēte, & Occidente, Arctico, & Antarctico Polis. Nā faciūt Chile, & pſitacorū regionē, & alias quæ vltra tropicū capricorni ſunt, & earū quædā non longè à Polo, meridionales eſſe, præ Quito, quæ in ipſa meridie eſt, ſub æquinoctiali. Sed & re ipſa probatur habere vt diximus. Nō enim ſolū Boreas eſt, qui ab ipſo venit Septē trione, hoc eſt, à terra ſub ipſo polo ſita, ſed quicūque verſus meridiē flat, dicitur à Septētrione venire, & in meridiē ferri, etiā ſi lōge citra circulū arcticū exortus ſit, & lōge ante tropicū deſinat, ſed quia eius initium ſpectat ad Septētrionē, vt finis verſus meridiē. Eadē ratio eſt aliorū. Nimirum ex quacunque terræ parte inci-

Chile & Pſitacorū regio.

Boreas.

incipere poteſt effumatio, neq; opus eſt, cũ Hiſpania perflatur à Borea, perfletur etiã Germania, neq; vt cũ ab Auſtro, perfletur Lybia, ſed poſſunt illæ tranquillitate frui, nondum in illis exortis ventis. Si igitur hoc ita habet, inopinabile eſt, Auſtrũ qui nos attingit, ab arctico polo venire poſſe, & præter rationẽ, tã longinquũ illi principij ſtatuere terminũ; ac nõ potius in inferiori illa mundi parte, quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ. Cum præcipuè ſiquis flatus inde hûc penetraret, in ea regione eſſet naturã permutaturus, atq; eo vſq; futurus Aquilo, laturúſq, frigus, inde iam futurus Auſter, & laturus tẽpeſtates, cũ ab interioribus egrediatur tẽpeſtas, & ab arcturo frigus. Verũ his de differentia ventorũ ſecundũ loca enarratis, ſupereſt dicamus, quod ad eorũ tẽperamẽta pertinet, & ad rẽ præſentem maximè facit; quandoquidẽ ventorũ differentias non accipimus ex materia, ſed vnicã omniũ ponimus, puta exhalationem fumo ſimilẽ, conſtat ob aliud quippiam fieri, vt non eadem omniũ tẽperies ſit, ſed Aquilo ſit frigidus & ſiccus, Auſter calidus & humidus, Eurus & Zephirus inter illos medij, & inter ſe quam minimum diſſidentes. Id verò non poteſt eſſe aliud, quam illud vnde accipitur differentia, loca nempe à quibus in quæ feruntur, ob quæ merito euenit, vt Aquilo & Auſter inter ſe diſſideãt plurimum, Eurus & Zephirus minimũ, quia Septentrio & Meridies plurimum diſſidẽt, cum alter calidiſſimus alter frigidiſſimus locus ſit: Oriens & Occidens quam minimum diſſident, cum ad vtramque partem æque Sol accedat, & qui aliis Oriens, aliis Occidẽs ſit. Diſſident verò hi duo ab Auſtro, nõ tam ob locũ ex quo, quam in quem feruntur. Illi enim feruntur à ſimilibus in ſimilia, ab Oriente in Occidentem, & ab Occiden-

De ventorum tẽperie.

te in Orientem;hic à contrario in contrarium, puta à Meridie in Septentrionem: verum hæc generatim dicta ſunt,accedamus propius.Siquidem indicatum eſt, Boream non ſemper venire à Septentrione,neque Auſtrum à Meridie,ſed vndecunque poſſe incipere quẽcumque vt contigerit hûc aut illûc ferri, conſtat differentiã non accipi à loco ex quo primo ſed à loco verſus quem, atque adeò poſſe Aquilonem & Auſtrum oriri ab eodem loco,vt ſi flare incipiat à Carpentania, & feratur in Beticam,Boreas ſit,ſi ab hac ipſa,& feratur in Cantabriam,ſit Auſter.Quæ igitur cauſa ſupereſt,qua alius frigidus & ſiccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries eſt, ignem elemẽtarem non eſſe vno quodam loco vt reliqua eleméta, ſed permeare per omnia, ſequi verò magna ex parte Solis lumen,atque ideo vbi plus luminis eius, eſſe etiam plus caloris.Conſentaneum mox eſt, vt ad Meridiẽ ſit copioſiſſimus,& inde ad mundi latera ſeſe effundat:nimirum vt ipſum lumen Solis.His poſitis, fit vt ventus qui contra meridiem fertur,ignẽ à reb.quibus occurrit abigat, illi contrarium motum ſubiens, qui verò fertur contra Septentrionẽ ignem adducat, ſimilem illi motum ſubiens qui verſus Orientem aut Occidentẽ,neq; admodũ hoc faciat neque illud, quia neque ſimilẽ,neque contrariũ motũ ſubit, ſed tranſuerſum.Hinc rurſus fit, vt qui flat verſus Meridiẽ refrigeret fugans ignem,qui verſus Septẽtrionem,calefaciat eũ adducens:Rurſum,qui refrigerat ſiccat quoque idq; duplici de cauſa, & quia ipſe ſiccus eſt vt fumus,& quia refrigeratio denſationem facit,& expreſſionem humidi, vt in refrigeratis herbis & arboribus conſpicitur:qui calefacit humectat non per ſe (ſiccus cum ſit)ſed quia calore facit humorẽ fundi, qua cauſa

& in

& in hominibus ciet multas fluxiones Auſter.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt inſigniter,ſed temperant modice , vt aër per ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiã cauſa eſt , qua Boreas fertur vehementius, Auſter lẽtius,Eurus & Zephirus mediocriter. Nimirum qui contra ignẽ fertur,fertur à frigidiori ad calidiorem,à denſiori ad rarionem aërem,quare inde magis expellitur,hûc facilius recipitur,fertúrq; vt quod indecliue cõtra quod fertur in frigidiorem & denſiorẽ quod in accliue:quæ feruntur in ſimilia, vt quæ per planum & mediocriter.Hæc eadem cauſa eſt, qua qui nauigát in meridiem,citius multo illûc pertingant, quã inde hûc remeent:quod non intelligentes , qui ab Hiſpania ad noſtras Indias feruntur contendunt,mare illã in partẽ eſſe decliue.Neque mirum,cũ ob eandem ignorantiã viſum ſit plurimis veterum philoſophorum , & cœlũ & terram imminere magis ad Septentrionalem plagã ad meridiem verò inclinatum eſſe orbẽ , qui & excogitauerunt plurimas eius ſitus cauſas.Diogenes & Anaxagoras factũ iam orbem ipſamet prouidẽtia, à qua erat factus,fuiſſe inclinatum in meridiem magnæ cuiuſpiam vtilitatis cauſa.Empedocles vento refugiente verſus ſeptentrionem impetum Solis,diſtẽta eſſe cœli latera,& vrſas eſſe loco motas,& eleuatas,atque auſtrinas partes depreſſas,atque ita totum mundum illo inclinaſſe. Leucippus procubuiſſe terram ad meridiẽ, quòd partes mundi meridionales rariores ac ſolubiliores ſint ob calorẽ,ſeptentrionales denſiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad meridiẽ ob generantem Solem,atque ideo terrã ea parte grauatam frugibus,& auctu, procubuiſſe. Sed hæ omnes ſunt ineptiæ infantilis illius philoſophiæ. N mũdum

Venti ad Orientem & Occidentẽ flãtes.

totum perfectam ſphæram eſſe euidenter indicant Aſtronomi, quia omnes cæli partes diſtant à cẽtro ęquè quare non eſt alia elatior, alia demiſſior, neq; terra habet aliam vllã mundi partem ſe humiliorem, in quam grauata inclinet, neq; aliorſum nititur quã in ſuũ cẽtrum. Cauſa verò ob quã illæ opiniones inter primos illos naturæ inueſtigatores, ac nũc inter vulgares ortę ſunt eſt, vt diximus, in aëre qui ad meridiẽ tenuior eſt, & in ventis, qui vt Ariſto. quoque ſecundo meteorôn animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortaſſe etiam accedit, quibuſdam in locis, copia maiorum fluminum qui confertim irruentes in mare, per ſatis magnum ſpatiũ remorantur nauigia. Id verò ſentitur in quibuſdam Iſthmis, vt in Põto, & in Occidentalibus Indiis, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facile conſtare põt, cur ab interioribus, hoc eſt, à meridie, oriatur tẽpeſtas, hoc eſt, ęſtiuales imbres, cũ fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirũ, ſunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, vnde ignis hûc agitur flante auſtro: frigus verò ab arcturo, vnde venit Boreas. In eadem ſententia perſtans Eliud, addit, *Flante Deo cõcreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ*. Ventum appellat flatũ Dei, hac ratione innuẽs quod Pſal. 134: His verbis dicitur. *Qui producit ventos de theſauris ſuis*, hoc eſt ſua infinita virtute & omnipotentia. Quæ verba facile nobis indicãt, quã ſit mirabilis ventorũ natura, cũ de eorũ creatione Deo tanta accedat gloria. Quapropter non tantũ mihi tribuo, vt exiſtimẽ me, vel huius leuiſſimæ rei cauſã inueniſſe, ſed vt in aliis omnibus quę pertinent ad naturã, ad probabilitatem vſque diſputaſſe. Ergo, inquit, *flãte Deo*, per Boreã ſcilicet, quia exprimit ignẽ, *cõcreſcit gelu. Rurſum Deo flante* per Auſtrum, quia adducit

Tẽpeſtas ab meridie oritur

cit

cit ignem, *latiſſimè funduntur aquæ.* Addamus reliqua *Frumentum* (inquit) *deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta per circuitum, quocunque eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod præcipit illis ſuper faciem orbis terrarum, ſiue vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocũque loco miſericordiæ ſuæ, eas iuſſerit inueniri.* Omnes qui bene philoſophati ſunt, conuenerunt in hanc ſententiam, nihil omnino corũ quæ natura conſtant factum eſſe caſu, aut temere, aut fruſtra, ſed omnia alicuius gratia, atque adeo primam omnium rerum cauſam eſſe in fine cuius gratia fiunt. Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus eſt rectè dicitur, & vſque adeo nihil eſt fruſtra ab ea factũ, vt vel ipſis excrementis quæ neceſſitate potiuſquam vtilitate videntur generari, animalium natura vtatur ad commoditates non exiguas, vt in libris de vſu partium Galenus conſpicuè indicat, quanto magis ita de Deo Opt. Max. ſentire oporteat, qui cũ ſit Optimus, nihil fecerit niſi bonum; bonum verò eſſe non poteſt ſine vlla vtilitate; cum verò ſit Sapientiſſimus, atque potẽtiſſimus, nulla neceſſitate cogeretur facere quod nulli vſui futurum eſſet. Hac ratione Eliud, cum nubiũ & aliorum meteorologicorum generationem, vt in facientem cauſam retuliſſet in Deum, qui vt eſt prima omnium quæ fiunt, & facta ſunt cauſa, aliàs omnes cõtinet apponit etiam & finem, & cuius gratia fiũt. Quaſi diceret, neq; quidẽ fruſtra aut oſtentandæ ſuæ poteſtatis cauſa Deus, nubes fecit, ſed magnæ cuiuſdam beneficentiæ, ſiquidẽ frumentũ, ex quo fit panis qui cõfirmat cor hominis deſiderat nubes, quãdoquidem illis ſpargẽtibus lumẽ ſuũ, & pluẽtibus, fruitur neceſſario humore. *Nubiũ lumen.*

Nubes ſpargere lumen ſuum, nihil eſt aliud

quam pluere, quod ideo dici videtur, quòd diſſipatis pluendo nubibus, ſpargitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac ſi illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumque demitterent, ac ſpargerent, cum tamen illæ reuera neutrum contineant, ſed in aquam mutentur, & diſſipatæ, diffundendo lumini locũ dent, ſed exeo quod ſenſui apparet, nata phraſis ea eſt, qua rurſum ſtatim vtitur. *Nunquid ſcis quando præcepit Deus pluuiis, vt oſtenderent lucem nubium?* Itaque dicit, *frumentum deſiderat nubes, nubes ſpargunt lumen ſuum:* quaſi dicat deſiderat frumentum nubes, quia nubes pluunt. Neque verò ſolum non ſunt factæ temerè nubes, ſed ne mouentu r quidem temerè, nam luſtrant cuncta per circuitum quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, vbicumque ſcilicet velit Deus pluere, ſiue in vna tribu, ſiue in alia, ſiue in terra ſua, hoc eſt ſeruorum ſuorum, ſiue in aliena & inimicorum, ſiue in quocunque loco miſericordiæ ſuæ eas iuſſerit inueniri: Nimirum *pluit ſuper iuſtos & iniuſtos* (Matthæi capite quinto.) Et hæc eſt vera & perfecta ſcientia viarum nubium, ſcire ſcilicet eas in Dei voluntatem & prouidentiam referri, de qua ſtatim ſubdit, *Nunquid noſti ſemitas nubium, magnas & perfectas ſcientias?* Nimirum, qui conſiſtunt intra cauſas naturales, non reſoluunt vſque ad primas, ac proinde non habent perfectas ſcientias, ſed illi ſolùm qui naturalibus non dimiſſis (id enim inſipientiæ eſt) procedunt vſque ad primæ cauſæ bonitatem, quod principium omnium eſt. Sed nubes quidem, atque per has pluuiæ, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud præſtant obſcuras commoditates: omnia enim hæc ſuis temporibus, & per quaſdam viciſſitudines, terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli prorſus

Pluuiæ niuis roris & pruinæ vtilitas.

ſus

ſus vſui eſſe videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum eſt videtur redargui. Quid enim commodi eſt ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus philoſophorum poſſit dicere, quin ſuperiores rimetur cauſas, neque aliter effugere, quin cogatur concedere factum eſſe aliquid fruſtra, quam conſcendendo in iudicia Domini, ac de illis philoſophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis, *Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus*, quæ verba ſignificant, vti Deum his rebus, partim ad mortalium eſcas, partim ad iudicandos populos. Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia, nam pluuiæ, & venti, maximi ſunt vſus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluuias apertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, vt vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam ſunt quibus ſolum vtitur Deus ad iudicãdos populos, vt grando & fulgura, & multo magis fulmina. Quod etiam dominus ipſe cap. 38. huius libri dicet his verbis. *Theſauros grandinis aſpexiſti, quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ & belli*, vt vel ex his poſſint homines, ſi prudentes ſint, agnoſcere, eſſe qui res humanas conſideret, & populos diiudicet. Quod ille etiam Ethnicus poëta optimè inſinuauit, dicens, *Iupiter optime aſpicis hæc? An te pater cum fulmina torques, ne quidquam horremus?* Itaque nubium, & plurimarum in aëre prouenientium rerum, vtilitas magna eſt ad fruges, quibuſdam verò earum tantum vtitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio eſt peſtis, atque adeo morborum omnium, mortis & eorum quæ nihil aliud quàm venena ſunt: quæ complexus eſt Eccleſ.

cap.39.his verbis. *Ignis,grando,fames,& mors omnia hæc ad vindictam dicata ſunt,beſtiarum dentes, & Scorpÿ,& ſerpentes, & romphea vindicans in exterminium impios.* Vbi ignis nomine intelligo. Fulmina & reliquo ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam vſualis ignis longè maxima vtilitas eſt.His dictis,redit Eliud ad naturam ventorum,dicens. *Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflata fuerit terra Auſtro?* quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem.Nam indicatum antea eſt Auſtrum allicere ignem, ac proinde calefacere & calore aquam fundere.Hinc euenit,vt veſtes eo ſlante caleant,atque calore externo vincente, tinea exedantur:quod perſpectum habentes quibus illæ curæ ſunt, ſlante Auſtro veſtes recondunt,contra ad Aquilonem ſuſpendunt. Perinde contingit in aliis omnibus rebus quæ aſſeruantur,vt in vino,& eduliis, & omnibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem ſeruantur diutius,ad Auſtrum computreſcunt breui. Verum hoc dictorum nuper corollarium eſt, vt & illud quod paulò poſt dicit. *Subitò aer cogetur in nubes, & ventus tranſiens fugabit eas.* diximus ſiquidem iam, ventos & nubes ex contrariis cauſis fieri, atque ideo magna ex parte ſeſe mutuo tollere, atque ſuperueniente pluuia extingui ventos & ſuperuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit denſationi aëris,non repugnatiis quæ nuper diximus,puta eſſe ex vapore.nam vapor ſubſtantiam habet inter aquam & aërem. Quapropter aqua in aërem,& aër in aquam per vaporem,illa extenuata, hîc craſſeſcens. Nubes ergo fient ex vapore,qui partim aſcendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aëre craſſeſcente, ſecundum, quam partem

Meteorologicorum vtilitas.

veriſ-

veriſſimè aër cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

De cælo multa.

EX capite trigeſimoſeptimo Iob. *Tu forſitan cum eo fabricatus es cœlos, qui ſolidißimi quaſi ære fuſi ſunt* De ſubſtantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur aſtra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τοῦ θεῖν ἀεὶ (interpræte Ariſtotele) hoc eſt, à perpetuo curſu, dubitatum eſt plurimum à philoſophis: ſi quidem nonnullis veterum viſum eſt rationi conſonum, eam mundi partem, vt eſt ſuprema, ita eſſe tenuiſſimam, ſiquidem & in aliis omnibus, de quibus vtpote viciniorìbus, poſſumus iudicare, ita fieri conſpicimus, vt quo ſuperius eſt aliquid, eo ſit & tenuius: Itaque eſſe regionem quandam, ſubſtantia alia, aëre longe puriori & tenuiori plenam, per eamque ferri aſtra omnia per ſeſe, quaſi volantia. Pleriſque tamen atque adeo optimis (nam Pithagoræ, Parmenidi, Platoni, & Ariſtoteli) viſum eſt, cœlum ſubſtantia quadam conſtare firmiſſima & ſolidiſſima, adeò vt penitus neque diuiſionem, neque diſtractionem recipere poſſit, & aſtra partes eſſe ipſorum orbium, ac cum illis ferri, haud quaquam proprio concitata impetu. Ex eo vero quod de motu aſtrorum quis ſentiat, pendet, & quod de cęli ſoliditate ſit conſentaneum. Si enim aſtra feruntur per ſe per cęlũ illud certè eſt tenuiſſimum, & facillime cedens: non enim tanta poſſet eſſe aſtrorum celeritas medio reſiſtente. Si autẽ illa feruntur cum orbibus, conſtat orbes tanto ſolidiores eſſe adamante, vt penitus diuidi non poſſint.

De aſtris præclara.

Nam alioqui,ſi ferrentur velut impulſa à ſubſtantia aliqua veæementer concitata, & diſſipabili,vt quæ à ventis impellũtur,haudquaquam poſſent ferri eadem ſemper celeritate,neque eidem viæ ſemper inſiſtere, ſed iactarentur temerè,vt quæ à ventis:nũc autem videmus regulari ferre latione, & à certiſſimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare:igitur ij orbes cum quibus feruntur,nullam partium diſtra-ctionem accipiunt vnquam,ſed feruntur toti ſimul firmiſſime.Neque hoc aliter fieri poteſt: quapropter eorum ſubſtantia neque diuidi,neque diſtrahi poſſit,ſit igitur ſolidiſſima. At verò probabilius multo eſſe,aſtra defferri cum orbibus,quàm in illis per ſe moueri, multis argumentis probat Ariſt.acceptis ab aſtrorũ figura & ei accõmodatis motibus &ab eorũ celeritate, & ab aliis eorum paſſionibus.Mihi verò videtur illud firmiſſimum, ſi quis velit recipere quod mihi in phyſicis monſtratum eſt,puta raritatem & denſitatem cõſiſtere in anguſtia aut amplitudine polorum. Si enim aſtra ferrentur per cœlum neceſſe eſſet illud ſecũdum partem anteriorem aſtri denſari,& ſecundum poſteriorem rareſcere,ſi verò rareſceret & haberet poros, eos ergo aut vacuos,aut plenos ſubſtantia alia tenuiori, eſt igitur vacuum aut ſubſtantia alia cœlo tenuior. Illa verò ſi tenuior, ſit & cœlo ſuperior de illa rurſum ſciſcitabor, an raritatem accipiat,atque ita peruenire neceſſe erit ad ſubſtantiam tenuiſſimam nullam raritatem aut denſitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in talem vllam ſubſtantiam peruenire neceſſe eſt, cur non ſit ſtatim cœlum eiuſmodi? Neceſſe eſt igitur aſtra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari vacuum. Præterea ſi Sol, Luna, &

An aſtrorum ſubſtantia ſit tenuior cœlo.

alij

alij planetæ per ſe mouerentur, non poſſent moueri regulariter, ſed nunc celerius, nunc tardius, quia eodem tempore, puta die naturali, deſcribunt circulos nunc maiores nunc minores, vt accedunt ad æquinoctialem circulum, aut recedunt: at verò Ariſto. multis argumentis probat ſecundo de cælo motum cœleſtium corporum eſſe regularem: non igitur mouentur per ſe aſtra, ſed cum cœlo, quod eſt vt mundi murus vt dixit Parmenides, ſolidiſſimum. Cui ſententiæ plurimum atteſtantur præſcripta verba Iob. *Solidiſſimi quaſi ære fuſi.* Quibus conſonant & hæc Homeri ὔρανος πολυχάλκος, id eſt multi æris cœlum. Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitationes, nam ſi cœlum ſolidum eſt, non videtur eſſe corpus ſimplex, ſed compoſitum ex elementis, vt quæ penes nos ſunt, quod ſi eſt, erit vtiq; & corruptibile vt hæc, ſi autem corruptibile illud eſſe admittimus, nihil euenit incommodi, etiam ſi tenue eſſe illud recipiamus, & dirumpi à percurrentibus aſtris, quare ita quoque videtur fieri rurſum, vt non ſit opus illud ſolidum ponere. Quod verò fiat vt ſi ſolidum eſt, conſtet elementis his, docet Plato in dialogo de natura his verbis *Sine igne videri nihil poteſt, nihil ſine ſolido tangi, ſolidum ſine terra nihil.* Hinc appertè fit, vt cœlum duobus his elementis conſtet, ſi ſolidum eſt, nam & videntur aſtra, quæ eiuſdem ſubſtantiæ cuius & ipſum cœlum eſſe inter optimos conuenit philoſophos: ſi autem habet hæc duo, puta ignem & terram, habet certè & reliqua duo, puta aquam & aërem, duo enim illa per ſe vniri non poſſunt, nam ſicci & ſolidi partes, vt puta terræ, non cohærent niſi humido aqueo agglutinentur, ſicco enim igneo penetratæ magis dehiſcunt. Igitur vt ad ſoliditatem terra, ita ad continuitatem indi-

get aqua:aqua verò & ignis male aptabuntur ſine medio aëre,neque ſine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum eſt ſolidum compactum, diaphanum,& aſpectabile, conſtabit terra,aqua aëre,& igne. Rurſum,cœli partes non ſunt omnino ſimiles, ſed aſtra aſpectabiliora,& minus diaphana(quodcumq; enim intercurrat, occultat aliud quodcunque)reliquum cœlum diaphanum magis, ſed minus venit in conſpectum, non poteſt ergo eſſe cœlum omnino ſimplex ſubſtantia.Nam vnde naſcerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admiſtionem habet omne quod dicitur ſecundum minus: in ſimpliciſſimo verò non poteſt eſſe vllius contrarietatis, ne tenue quidem initium. Concedendum itaque videtur, cœlum ſimplex omnino corpus non eſſe, ſed conſtare ex elementis.

Concedendum certè, vt mihi videtur hoc Platonicis, dictis argumentis: non tamen ex iiſdem penitus, ex quibus quę penes nos ſunt,ſed ex homonimis,ex igne inquam cœleſti,& aqua cœleſti, & terra aëréque cœleſtibus,vt in Geneſeos enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis,aqua, terra, & aër ſi non ſunt qualia hæc?certè ob analogiam:quia quod ad ſubſtantiæ modum attinet, habent præſtantius etiam quam illa, tametſi contrarietate qualitatum actiuarum, caloris inquam,frigoris, humoris & ſiccitatis carent. Hinc fit, vt cœlum fulgentius atque aſpectabilius, & ſolidius, & compactum diaphanúmque magis ſit,quam alia omnia corpora,incorruptibile tamen, neque diſſolubile, quia caret principiis naturalis corruptionis, puta calore,frigore,humore & ſiccitate. Sed neque rarum neque denſum eſt,quia poros nullos habet: neque craſſum,neque tenue, quia neque in parua neque

Cœlum incorruptibile.

lidum

in magna comminui poteſt, ſed fulgens ſine calore, ſolidum ſine ſiccitate aut craſſitie; compactum, ſine humiditate, diaphanum, ſine poris. Non igitur differunt aſtra à reliquo cœlo maiori craſſitie, neque denſitate, ſed miſtionis modo, quódque habent ſui ignis plus, & ſui aeris minus. Verum etſi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non poteſt cœlum, eſt tamen (compoſitum cum ſit) diſſolubile, & commutabile, ab eo videlicet à quo compactum eſt, puta à Deo. *Omne ſiquidem quod vinctum eſt* (vt inquit Timeus) *ſolui poteſt*, ac fortaſſe etiam diſſoluetur, & permutabitur, cum ſiſtetur hic cœli motus, & finientur lux & tenebræ, velut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli vero in meliorem ſubſtantiam mutabũtur. Nam Marci decimotertio, dicitur, *Cælum & terra tranſibunt*, & Pſalmo centeſimo primo, *Opera manuum tuarum ſunt cæli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Et in tertio capite epiſtolæ ſecundæ Petri, *Nouos verò cælos & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus.* Iob quoque capite decimoquarto, inquit. *Homo cum dormierit non reſurget, donec atteratur cælum non euigilabit, neque conſurget de ſomno ſuo.*

Cæli interitus.

Ex quibus verbis conſtat cœlum atterendum eſſe ante reſurrectionem mortuorum. Neque certè philoſophiæ diſſonum eſt cenſere, ſi cœlorum motus ceſſaturus in æternum eſt, mutandam quoque eorum ſubſtantiam in aliam, cuius natura motum non ſpectet, quo in æternum ſit caritura, ſed gaudeat quiete, quam ſit ſemper actura. Neque enim per

petuum quippiam quod violentum. Sed de hoc iterum diſputabitur.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

CAP.38.Iob *Vbi eras quando ponebā fundamenta terræ? indica mihi ſi habes intelligentiam, quis poſuit menſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam? ſuper quos baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius? quis concluſit oſtiis mare, quando erumpebat, quaſi de vulua procedens, cū ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud, quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & poſui vectem, & oſtia, & dixi. vſque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumētes fluctus tuos.*

Hæc verba ſunt Domini ad Iob. Quibus illum inſcitiæ & ignorationis rerum naturalium arguens, vult ad ſui cognitionem trahere. Differemus in hoc ipſo opere, enarrantes locum quendam Eccleſiaſtes, nullum eſſe maius compendium ad cognitionem ſapientiæ Dei, quam ſenſum noſtræ ignorantiæ, quod Eliud etiam in ſuperiori capite tetigit dicens. *Memento quod ignores opus Dei de quo cecinerunt viri* (hoc eſt naturam rerum de qua ſcripſerunt plurimi philoſophi, & ante Platonē omnes in carminibus) *omnes homines vident eum* (hoc eſt aliquatenus agnoſcunt ex ſuis operibus) *vnuſquiſque intuetur procul*, quaſi diceret, nullus tamen accedit ad ipſius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. Ecce Deus magnus vincens noſtram ſcientiam. Hoc eodem argumento adducit

De Dei cognitione.

nunc

nunc Dominus Iob, ad ſuæ ſapientiæ contemplationem, ponens illi ob oculos mirabilia, quorum cauſas nullus philoſophorũ inuenire ſatis potuit, neque nos quidem poſſemus, niſi magno Dei beneficio, per diuina oracula eſſemus docti. Primũ igitur maiores mũdi partes, hoc eſt, elemẽta & cœleſtia corpora, percurrit: deinde animalium quorundã omnis generis hiſtoriã attingit: de quibus omnibus diſputatum ſatis à philoſophis eſſe conſtat, nihil autẽ perfectè eſſe traditũ, cõſideranti palam fiet. *vbi* (inquit.) *eras quando ponebam fundamenta terræ?* fundamenta terræ nullus philoſophorũ vnquã ſomniauit (niſi forte Pythagoras duplicẽ cõſtituens terram, marẽ & fœminam) neque enim terram ex diuerſis partibus conſtitiſſe, vt domum aut templum, ſed vt ſimplex quiddam & homogeneũ eſſe corpus, ſui ſimile ſecundũ omnes, neq; eſſe alias aliarũ fundamenta. Re vera tamen non ita eſt. Neq; enim terra, eũ quem nunc ad aquam ſitum tenere poſſet, ſi qualis ſecundum faciẽ hãc quã terimus, tota foret: aut enim aquæ tota moles extremitatẽ ſolum terræ lambet, ſecundum eã eius partẽ quæ tecta eſt, vt nunc videtur (ſi quidẽ nulla parte videtur mare leuca profundius, vt teſtantur nautæ) aut præter hanc aquæ molẽ, eſt intra terræ profundiſſima viſcera magnus abyſſus. longe maximam ipſius terrei globi partem occupans. Si primum, fieri non poteſt vt aqua ſit centeſima pars terræ, nedum terra ſit decima (vt cenſetur) pars aquæ Si autem hoc vltimum, quî fieri poſſet, vt interior terræ pars non eſſet humore diſſoluta, & tota ſubſediſſet in ſeſe, in aquam merſa, niſi fundamentis firmiſſimis inniteretur? Innititur ergo haud dubiè, conſtátque ex iis quæ conſpicimus, imam terræ partem eſſe pluſquã adamantinam, atque adeo, Deum feciſſe hunc terræ

De fundamentis terræ.

globum quem incolimus, verſus centrum ſolidiorem vt in omni ſecundum rationem conſtituto ædificio fieri debet; ad ſuperficiem verò friabiliorem, vt teri, ac ſulcari, & humore miſeri potens, rerum generationi eſſet vtilis. Non eſt igitur (dices) in ſuo loco ſimplex, neque elementum. Certè eſſe in ſuis locis pura elementa, pueri putant, & qui nondum ære labantur: doctorum verò nullus non videt, nihil non eſſe alteratum, neque verò eſſe poſſe. Ariſt. in auditoriis libris qui re vera ſcribebantur ad inducendos tyrones, multa dicit quæ prouectiores debent accipere vt hypotheſes, velut eſſe corpora ſimplicia quatuor, quæ reuera neq. ſunt neq. eſſe poſſunt, p onũtur verò ob quatuor naturas, quas in cõcretis ſentimus, ſecundũ quas fiunt rerum cõmutationes, calidum, ſcilicet, frigidũ, humidum & ſiccum. Plato hoc docuit elegantiſſimè, dicens, *Sic de illis verba facimus, eáque mundi primordia conſtituimus, cum ne ſyllabarum quidem, ne dum elementorũ vicem tenere, apud homines mentis quoquo modo compotes debeant.* Itaque ſimplicitas terræ non obſtat quominus Deus fundamenta terrę iecerit, quibus partes eius ſuperiores initerentur. Addit. *Quis poſuit menſuras eius ſi noſti?* vt in vndecimo capite ſapientiæ ſcriptum eſt, *omnia diſpoſuit Deus, menſura, numero, & pondere.* Nimirum, mundus opificium eſt pulcherrimum, ſiquidem optimi artificis, ad pulcherrimũ exẽplar. Ad pulchritudinem verò ſpectat, vt neque quantæcũque magnitudinis ſint membra, neque ad ſe mutuo ſine certa proportione, ſed ſingula certæ cuiuſdã magnitudinis, & ad ſeſe elegantiſſimã habẽtia proportionẽ, ſimúlque ad totius vtilitatẽ maximè accõmodatam. Neque terram igitur, neque aquam, neq; aërẽ, neque orbium cœleſtium vllum, ſed neque aſtrorum

Mundi pulchritudo.

omnium

omnium minimum fecit Deus negligenter, ſed omnia magnitudinis cuiuſdam, ad mundi totius, & ad cuiuſque alterius partis magnitudinem, pulcherrimam habentes rationem, quam tamen agnoſcere, ac explicare apertè, eius eſt ſolius qui fecit ac penes quem eſt illud æternum exemplar, cuius imitatione effecta ſunt. Tametſi enim Pythagorici (quos ego viros proſequor magna admiratione, in hac contemplatione plurimũ laborauerunt, & pro captu hominũ plurimum aſſequuti ſunt, tamen intuiti etiam illi ſunt procul: longe autẽ magis Xenophanes qui infinitæ magnitudinis eſſe inferna ex parte eſt opinatus. Aſtrologi ſeptẽ mille leucarũ Hiſpanarũ eſſe dicunt totius terrei globi peripheriã, vt ſunt illorũ rationes euidentiſſimæ, nõ admodũ poteſt hoc à certa eius menſura declinare. Quę autẽ huius certæ menſuræ in terra condẽda fuerit ratio, ſcit mundi opifex: conſtat tamen dictis argumẽtis eam fuiſſe diuiniſſimam, & ad totius pulchritudinem (cũ qua vtilitas neceſſario cõiuncta eſt) ſpectaſſe. Addit. *Vel quis tetendit ſuper eam lineam?* Terra in mundi medio ita ſita eſt, vt eius centrum totius quoq; mundi ſit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro diſtent, & tota terra æque ab omnibus cæli lateribus, hæcque omnia tam exactè, ac ſi mundi opifex à polo ad polũ lineam tetẽdiſſet, & medio lineæ pũcto alligaſſet terræ medium, eámque circino quodam rotundã effeciſſet. Quod quidem Plato animaduertit in Timeo, dicens, *Terram autem altricẽ noſtram circa polũ per vniuerſum extenſum circumuolutam, diei noctiſque effectricem, & cuſtodem eſſe voluit.* Tanta igitur opificij perfectio ſapientiæ artificis maximũ argumentum eſt, quo redarguuntur omnes qui caſu ita cadentibus corpuſculis, factum eſſe mundum

Mundi menſura.

affirmabant. Quæ enim dementia eſt ſibi perſuadere, immenſitatem inſectilium corpuſculorum, tã apte ce cidiſſe, caſu vt nihil ineptum in totó mundo extiterit, ſed omnia ita, vt ne minimam particulam eorum quæ coierint fortuito, ſapientiſſimi cuiuſpiam arbitrium poſſit emendare? aut per cuiuſpiam ſani hominis mẽti ſuaſibiliusvideatur, ante mundum conditũ extitiſſe, nullo faciente, immẽſam multitudinẽ viliſſimæ materię, quam ſapientiſſimã quampiam & optimã cauſam? An vt vitioſa hominũ voluntas facilius expetit quod malũ, ita vitioſus intellectus facilius credit quod falſũ vt vel hoc argumento verũ ſit quod bonũ, melius autem multo eſt ab optima cauſa in ſapientia eſſe facta omnia, quã ex viliſſima caſu extitiſſe. Tantã igitur Dei ſapientiam, vt Iob ex terræ fabrica admiretur & ſuſpiciat, dicit Dominus. *Quis tetendit ſuper eam lineã?* Addit. *Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt*, baſes terræ ſunt ipſa terræ fundamẽta, quæ vt ex nihilo effecta ſunt, ita ſuper nihilo ſolidata, ſed ſuper ſe ipſis, omnibus terræ partibus nitentibus ad centrum, quod velut angularis lapis totius edificij eſt, ad quẽ partes omnes firmiter alligantur: videretur autẽ omni humanæ ſapiẽtiæ, ſi in conſultationẽ de formãdo terræ orbe à ſummo rerũ opifice vocata eſſet, fieri haud quanquã poſſe, vt nulli innitens corpus, in medio ſpatioſiſſimi vacui firmiter maneret. Quę hæſitatio Xenophanẽ Colophoniũ putare coegit, terrã ab inferna parte velut in radicẽ infinitã produci. Empedoclẽ quoq; canere, infinitam eſſe profunditatẽ terræ. Taletẽ Mileſiũ, terrã aquę innatare vt lignũ, Anaximenẽ, Anaxagorã, & Democritum, cauſari terrę latitudinẽ, non enim diuidere poſſe aërẽ lata cũ ſit. Neq; ſane verũ eſt, quod multi dixerunt, & Socrates etiã ſibi perſuaſit in Phedone, terrã manere in ſuo

Baſes terræ quid.

in ſuo loco firmã quòd rotũda cum ſit, & in rotundi cœli medio collocata, nõ põt magis in hãc quã in illã partẽ inclinare. Nam vt rectè inquit Ariſ. ſi inde ferri nata eſſet, etſi nullã in partẽ poſſet ferri tota, ferretur diuiſa in multas partes: non eſt igitur ita, ſed pręcepto Dei manet ibi firma. Nimirũ vt in Pſal.92. dicitur. *Firmauit orbem terræ, qui non cõmouebitur*? Sed quo pacto firmauit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hãc naturam, vt ad ſeſe mutuo ita expetant collocari, vt craſſa ſint ſub tenuibus: terram verò omniũ craſſiſſimã ſub aliis omnibus ſtatuens, quaſi mundi cementũ. His dictis de terra, tranſgreſſionẽ facit ad aquã, in ſui etiam inde admirationem trahens Iob. *Quis* (inquit) *cõcluſit oſtiis mare, quãdo erũpebat quaſi de vulua procedens, cum ponerem nubem veſtimentum eius, & calligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia, & dixi, vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Hæc verba enarrata ferè ſunt ſuper cap. primum Geneſeos. Ibi enim explicuimus, qua ratione Deus effecerit, vt aquæ in vnum locũ congregatæ terram totam non obruant, ſed bonam eius partem, animãtium generationi & vitæ, detectam relinquant. Nimirum, & ſæpe iam diximus, vnum ex ambobus corporibus terra, inquam, & aqua globum efficiens, quò cum amborum extremitatem eiuſdem ſpheræ partes ſint, neutra ſuperſtet aut ſubſtet alteri: fecit verò Deus terram cum tantis cauitatibus, vt caperet abyſſum immenſum, & maria, atque ita caperet, vt neque abſorberetur illa aquæ moles, neque redũdans innundaret terram, ſed tantum eius relinqueret detectũ, quantũ ipſi rerum opifici viſum eſt. Itaq; tãtæ magnitudinis efficiẽs cauitates, fecit vt mare quo-

Cur terra ab aquis non obruitur.

uſque ipſe voluit procederet, neque inde tranſgredi poſſet, vel tantillum, etiã ſi arena cingatur ſola, aut etiã molliſſima alga. Illæ igitur terræ partes quæ prominẽt, atq; ad globi illius extremitatẽ emergunt, ſunt vectis & oſtia, quibus cõcluſit Deus mare, & his vſus, circũdedit illud Deus terminis ſuis, hoc eſt poſuit fines quos ſibi placuit, vt & alibi dicitur, *Poſuit legẽ aquis quas præterire non potuerunt*: legem vero hanc poſuit, dicens, *vſque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos*. Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiã vates cecinit, in admirationẽ Dei nos vocans, in Pſal. 92. his verbis. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*. Quaſi dicat, ve lex elationibus maris videas quã ſit mirabilis qui in altis habitat Dominus. Omnibus gẽtib. admirationi fuiſſe fluxus & refluxus maris, intelliges facilè ex illis Plinij verbis quæ ſunt prima c. 97. li. ſecũdi. *De aquarũ natura cõplura dicta ſunt, ſed æſtus maris, accedere, & reciprocare, maximè mirum pluribus quidem modis*. At rectè quidem dicit pluribus modis mirabiles eſſe fluxus & refluxus maris; ſunt enim re vera tales ob raritatem, quia etſi id in maris litoribus quotidie videtur bis, atque in quibuſdã pluries, nihil tamen ſimile eſſe videtur in tota rerum vniuerſitate, cuius cõparatione tollatur admiratio: deinde & quia cauſa tanti euentus non ſatis intelligitur: ſed & quia illi non eodem modo vbique marium fiunt, ſed variè in multis, neq; in eiſdẽ ſẽper eodẽ modo, ſed pluribus modis mirabiles, nã quocunq. die naturali, qui viginti quatuor horis cõſtat, bis creſcit & decreſcit mare, ab exortu Solis vſq. ad meridiẽ creſcit, inde decreſcit, vſque ad occaſũ, vnde rurſum augeſcit vſque ad mediũ noctis, ex quo vſq; ad ſummũ mane decreſcit rurſum, ídque

Fluxus & refluxus maris cõſideratio.

que in Oceano multo magis atque euidentius fit, quã in mediterraneis, neque hoc exacte, ſed cuiuſdam horæ partis facta detractione. Porro hi maris æſtus, per ſeptenos dies inſignes habent mutationes, ſeptem enim primis a Luna noua modici ſunt, reliquis ſeptem vſque ad plenilunium increſcunt manifeſte inde minui incipiunt, tertio ſeptenio afferẽte etiam inſignem mutationem. In equinoctiis etiã ferunt eſſe maximos æſtus præcipue in autũnali: in ſolſtitiis verò minimos, præcipue in æſtiuali. Aiunt etiam obſeruatum eſſe octauo quoque anno redire æſtus maris ad paria incrementa, quod octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verô crediderim horum pleráq; non tam conſtare certo, quam leuiter credi. Ferunt etiã eſſe vbi in die ſepties reciprocet æſtus ille, vt in Eubœa: ſunt etiam putei in Bætica quorũ in Hiſpali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur contra autẽ ac mare; ſiquidẽ eo creſcente decreſcũt, & creſcũt decreſcente in Gadibus alius, qui æſtum quidẽ habet nõ tamẽ eiſdẽ tẽporibus ſemper, ſed aliquãdo cõtrariis, & cũ hæc omnia mirabilia ſint, illud verò multo magis fieri hęc tam ſtata & firma lege, vt vltra ſolitum nunquam progrediatur mare, ſed certò ſciant litorales quotidie quouſque mare ſit exundaturum, neque trãſuerſum pedem errantes, vt euidenter cõſtet eam lẽgẽ poſuiſſe Deũ aquis ne vltra procederent, ſed illic cõfringerint tumentes fluctus ſuos, Non tamen proinde dicimus, id naturali cauſa deſtiturum ſolo cõſtare Dei precepto; imo verò ex pręcepto Dei fluxiſſe rerũ omnium naturas: Quapropter cum in Dei præceptũ referimus quippiã, nihil prohibet naturales eius cauſas inueſtigare. Vt mare exundet influátq; in litus indéque refluat, nõ quidẽ ob maris in quãpiã partẽ fluxũ eue- *Maris æſtus.*

nit,ſed quia augetur tumefactũ & quaſi feruens:Quapropter,vt feruẽs aqua olla exit,non alia cauſa, quàm quòd calore rarefacta,vaſe non capiatur, ita mare tumeſcens exundat in litora, contra detumeſcens ſubſidet,& velut abſorptum redit in alueum. Hanc verò eſſe eius rei rationem inde conſtat, quod circa litora magis quam in altum deprehenduntur hi motus, ſcilicet in alto non decurrit aqua, ſed ſenſim intumeſcit, ad littora currit quia non capitur:fieret verò contra ſi influeret mare more fluminũ: multo enim magis ſentiretur motus vnde ageretur, quam vbi finitus ceſſaret.Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quam fluxum & refluxum: re vera enim non fluit niſi ex accidenti, quia tumeſcens non capitur loco:æſtus verò mihi videtur per analogiam vocari,quia perinde videtur mare pati,ac ſi æſtu caloréque ferueat.Huius intumeſcentiæ cauſas longe diuerſas philoſophi reddiderunt. Ariſt.& Heraclitus(referente Plutarcho)à Sole fieri cenſent, pleróſque enim flatus ſua illum circuitione ſecum trahere, quibus ingruentibus,& protrudentibus mare Atlanticum,ipſum intumeſcere,& ęſtum efficere,ſopitis deinde flatibus mare ſeſe colligere, idq; eſſe reciprocationem.Pythias Maſſilenſis maris acceſſus Lunæ incremento fieri,decremento receſſus.Plato cuiuſdam ſpecus maximi intra terram hiatu ſuſtolli aquas,& latè effluere,ſubindéque eodem refluere. Timeus cauſatur flumina irrumpentia in Atlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Anthlanticum,eum vero motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit:at mihi videtur, quæ ex his fere omnibus colligitur eſſe probabiliſſia,nam quia adeo certus con-

Mare Athlanticum.

conſtitutúſque eſt ille motus, & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, menſium ac fortaſſe etiam annorum obſeruet, probabiliter reffertur in ſuperiores, æternas, ſtabiléſque cauſas, inferna enim omnia temere agitantur cum præcipuè reſpondere videantur aptiſſimè illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per ſenas horas repetitio diurno Solis, aut Lunæ motui reſpondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio menſtruo Lunæ: mutatio etiam per ſolſtitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei, aut ſimul cum mari; aut contrariis temporibus creſcunt & decreſcunt, conſtat motum illum non ad ſupremam extremitatem aquarum cieri, ſed intrinſecus à maximo illo barathro quod intra terræ viſcera eſt; vnde copioſus erumpens flatus aquas inflat, ac ſubſidens iterum facit detumeſcere, Veriſimile eſt enim quibuſdam puteis (ſiquidem alij omnes expertes illius paſſionis ſunt) ampliores eſſe ductus vſque ad maximas illas terræ cauitates ipſis maríque communes. Vt verò quidam tumeſcente mari detumeſcant, & detumeſcente tumeſcant, cum alij moueãtur vt ipſum mare, cauſa eſt in ipſorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura, & poſitu, amplitudine, aut anguſtia, qui enim coniuncti & mari ſecundum breues & rectos, amplóſque & expeditos poros ſunt, implentur cum ipſo, qui verò contra ſecundum locos anguſtos, & in contrarium tortuoſe ductos, his aqua abſorbetur ab ipſo intumeſcente mari; non aliter ac in corporis noſtri venis euenit, vt magnarum ſciſſione, quæ coniunctæ ſunt tractione repleantur, quę contra poſitæ, inananiantur reuulſione, qui mediocriter ad mare habent, non nunquam ſimul cum mari, nonnun-

quam contra patientur vt hûc aut illûc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent (huiuſmodi ſunt omnes qui refluunt vſque ad mare) illos poros vſque ad barathrum perpetuos, & ſecundum omnem longitudinem expeditos, ſed multis in partib. interciſos, & obturatos interſtite (dura quidem vt obſiſtat, rara verò & percolandę aquę peruia) terra: aut per reciprocos flatus expulſi, & ſupra naturam ſuam acti ſurſum, à reliquia aqua deciſi pendent, nullam talem paſſionem ſubeunt, ſed ſine æſtu perſeuerant, vtcunq; moueatur mare. Itaque proxima mouendi maris cauſa eſt flatus intra terræ cauernas concluſus: prima verò fortaſſe, duo luminaria, quæ generant flatum, & commouent, tametſi & in ipſo flatu eſt mouendi cauſa, quod aqua pondere ſubſidens pręmit illum, is pręſſus erumpit & violenter extollit aquas, eo impetu ſedato rurſus aquæ ſubſident, atque ita alternis vicibus agitur vtrumque. Figura verò & magnitudo cauernarum, non vbique eadem ſed valde diſſidens, facit vt quædam maria ſimul creſcant, quædam contra, quædam bis, quædam pluries, quædam hûc, quædam illûc verſus, vt lacus Meotis in Pontum: hic in Propontidem, non contra. Itaque horum omnium, quæ difficillima quidem ſunt, intra terram eſſe videtur cauſa, vt verò hæ innundationes accommodentur illis horarum, menſium, & annorum articulis opus eſſe videtur aſtris, atq; vt rarúmq; cauſarum copula veritas rei huius conſtare. Hæ cũ ſint exundationis maris cauſæ, earum modus & certa facultas efficit, vt paſſionis quoq; eius, ſiue motus certa ſit menſura. Nimirum Lunę, Soliſque eadem ſemper ſuíque ſimilis eſt facultas, regulam tenens æternam, acceſſus & receſſus, ac circuitionum, Abyſſi etiam illius ingẽtis, & humoris halituúmque

Motus maris cauſa.

Maris termini.

que

que incluſorum,ad totius maris molẽ eſt certa ratio& mẽſura,vnde fit, vt ſit certus quidam modus intumeſcentiæ illius maris,ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum cum cauſarum poſuit, is quoque legem poſuit mari, dixitque. *Vſque hùc venies,& non procedes amplius.* Neque vero quia quædam loca mari ſubmerſa ſunt ſuperioribus temporibus,ac nunc etiam alia periclitantur mergi,niſi obſtaculis quibuſdam obſiſteretur mari,vt in Olãdia,& Zelandia,quod de certa aquarum lege dictum eſt,redarguitur:magna enim ex parte illîc,non tam detinetur quominus conſtitutos ſibi fines excedat mare,quam ab illis finib.arcetur, obſtaculis quibuſdam ab incolis factis atque cum aliis inſularum partibus arceatur,non poteſt aliàs inuadere:atque ita factum eſt,vt pagos quidem & villas occupauerit,aliis verò non minoribus partib. ceſſerit, hominum ad has mutationes induſtria iuuante, præterquam quod legem quam poſuit Deus aquarum fluctibus, noluit ipſemet Deus adeo eſſe impermutabilem,vt quam Soli Lunæ & reliquis aſtris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, vt ne latum quidem vnguem eſſent hûc aut illûc declinatura, ne ſi infinitum quidem tempus duraturus eſſet mundus: mare verò non ita,ſed tam lentas effecturum mutationes,vt conferentibus nobis quęcunq; ab antiquiſſimis coſmographis ſcripto mandata reperimus, cum iis quæ conſpicimus,nullæ prorſus fieri videantur,eadem enim mẽſura,eadem figura,continentis,& inſularum omnium: ſi verò in mille myriadas annorum eſſet mundus hîc duraturus,non dubium quin permutãda forẽt omnia, commutandáque loca terræ & aquæ. hinc exeſa terra, illûc cõgeſtis arenis,adeo tamen lente,vt nullis hominum ſeculis agnoſci poſſit vlla inſignis mutatio, ſed

Lex maris.

quantumuis vterentur ſcriptis, eſſent omnes putaturi, nihil eſſe vnquam permutatum. Neque quidem (vt di xi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipſa cõditione lex à Deo data eſt. Nimirum, eſt naturalis conditio rerum corruptibilium omnium, vt ſemper ſecundum ſe totas, aut ſecundum partes recipiant alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum conditione, imperauit Deus mari, non procedes amplius, non ſcilicet ita procedes, vt animantibus terrori ſis aut eorum generationem tollas, ſed hic confringes tumentes fluctus tuos, tam perſeueranter, vt nullam ſęcula vlla ſentiant inſignem permutationē. Quapropter quod de Athlantidis inſula mari ſubmerſa Plato narrat in Timeo, falſum prorſus eſt, atque impoſtura Chaldæorum, qui antiquitatis opinione, multa eiuſmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes ſe (vt refert etiam Cicero plus quam quadraginta mille annorũ hiſtoriam habere.

Chaldeorũ reprahenſio.

Sed quanta his impoſtoribus idolatriæ, & pręſtigiarum omnium parentibus, fides habēda ſit, multis iam locis indicauimus. Quod verò Ariſt. dicit, alternis viciſſitudinibus mutari mare, & terras, quaſdámque inſulas diſparere, alias emergere, non eſt hiſtoricè accipiendum, ſed philoſophicè, cum enim ille putaret mũdum ab æterno extitiſſe, neque finem habiturum, merito colligebat, nõ ſemel ſed infinities mutãda omnia, ſecundum partes quæ ortui & interitui ſunt obnoxia. At verò id factum cum nondum ſit, neque fortaſſe antequam ſiſtatur cœli motus ſit efficiendum, hiſtoria conſtare non poteſt, ſed ſtat firma lex, quam Deus poſuit aquis. Atque conditione naturali ſeruata ſtabit, vſque dũ eam ipſe legiſlator, cui vt nuper dixit Eliud, *nullus ſimilis eſt in legiſlatoribus*, c ſimul cũ hac mundi

di forma ſoluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud ſupereſt interpretemur. *Quando erumpebat quaſi de vulua procedens, cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem*. Videtur enim hoc aliud eſſe quam quod in Geneſi dicitur à Moſe, vbi maris generationem ita tradidit. *Dixit verò Deus congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida.* Quæ verba ſignificant haud dubie, in initio delituiſſe totam terram ſub aqua, hanc deinde præcepto Dei receſiſſe in locum vnum, & detectam eſſe eam terræ partem quam incolimus: præſentis vero loci verba videntur innuere, factam eſſe aquam ſub terra, atque cum inde velut ex vulua magno impetu erumperet cohibitam eſſe præcepto Dei, & concluſam oſtiis, quominus totam terram occuparet: hæc vero longe diuerſa ratio mundi efficiendi eſſe videtur. Quæ non alio quam hoc modo cenſeo componi poſſe. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos. *Chaos.*

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquáque commiſtis, quod circunſtabat moles magna nebuloſi & omni luce carentis aëris, denſiſſimis Aegypti tenebris ſimillimi, mox vt ſeparari hæc cæperunt ſubſidés fecis more terra expreſſit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur, ſiquidem in ea concepta, ex ea naſcuntur omnia, aqua verò rationem habet ſeminis communis, per eam enim fæcundatur terra, neque ſine ea procedere ex ſeſe quippiam poteſt. Accommodatiſſima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, ſeminis ſcilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloſo

& caliginoſo aëre erat)recens à terra nata) velut pannis infantiæ obuoluta, tenebris ſcilicet, quæ erant ſuper faciem abyſſi aqua ſeparata, & vt par erat ſuperſtante formauit Deus terram qualis nunc eſt, confirmans eius fundamenta, præparánſque in ea foueas immenſas & cauitates, iuſſit aquas in illas ſecedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

CAP.38. Iob. *Per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram?* Ariſt. libro ſecundo, de anima capit. 7. repræhendit Empedoclem, quod dixit, lumē ſeu fulgorem eſſe quiddam, quod feratur, & extendatur inter terram & cœlum (itaque per aërem) verum eam lationem & effuſionem nos latere, fortaſſe quòd tenuiſſima res ſit; & celerrimè feratur, hoc inquam repræhendit Ariſtot. quia ferri & extendi corporeæ ſubſtantiæ ſolum eſt, lumē verò nihil eſt aliud, iuxta illius ſententiam, quam quædam patibilis qualitas, per præſentiam rei lucidæ genita, per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum. Quæritur verò à domino hoc loco, per quam viam ſpargitur lux quaſi ſcilicet ſpargatur, ſpargi verò genus quoddam lationis ſignificat, quapropter & corporea ſubſtantiā eſſe videtur, talis verò ſi eſſet, haud quaquam poſſet replere totum aërem ſine corporū penetratione, niſi forte aër, vt hoc argumēto viſum eſt multis philoſophis, poris vacuis abundat: ſi verò vacuum nihil eſt, haud poterit per totum aërem ſubſtantia alia ferri, quantumuis ſit tenuis. Accedit quòd ſi ex Sole

Lucis definitio.

le continēter effluerct illa ſubſtantia, iam pridem eſ-ſet abſumptus totus; aut ſaltem eſſet aliquando totus illuminatione abſumendus, conſtat vero illuminatio-nem lucidis corporibus nihil detrahere, quapropter corpus non eſt; quare neq; ſpargi videtur poſſe. Mira-bile verò etiam, ſi corpus non eſt quo pacto radiis ſtet, qui recta ferantur, reflectantúrque & incidant ad angulos rectos, acutos, & obtuſos, & mille modis congrediantur. Nam ſi corporea ſubſtantia non eſt, ſit ſane accidens, aut ſubſtātia incorporea, at verò neu trū horū videtur illa pati poſſe, nā flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rectū eſſe aut curuū, figuræ quædam ſunt: figura verò non eſt niſi in corpore, qua-re in incorporea ſubſtantia, vt in mente, nullatenus, in accidenti corporali, non niſi per accidens, hoc eſt per ipſum corpus cui ineſt, velut candorem nemo dicet triangularem, aut quadratū, niſi quia papyrus hac aut illa figura, eſt, ita neque nigritiem, niſi quia litera. Ea-dem etiam ratio, ac fortaſſe etiam maior ſit de aliis o-mnibus qualitatibus, quis enim audeat dicere, dulco-rem. aut calorē, rectū aut curuū, triāgularē aut quadra tum? non igitur poſſet lumē, niſi ſubſtantia quædā cor porea eſſet, reflecti niſi cū aëre illuminato: at verò re-flectitur in vmbra, nullatenus reflexo aëre, non enim vt Echo fit repercuſſo aëre, ita vmbra, ſed ipſo quam maximè quieſcente, reflectitur. ergo lumen non vt ac-cidens, ſed per ſe, vt corporalis ſubſtantia quædā quæ per aërem ſpargitur. Sed quæ eius via? corpori enim non poteſt eſſe per corpus via, ſi verò quantum eſt lu mine plenum in aëre, erat vacuum, totus cum illumi-natus ſit, nullus relinquebatur aëri locus, præter quā quod vacuū non eſſe, nulli iā video eſſe dubiū. Mirabi lis profecto eſt lucis natura, adeo vt à quibuſdā Phi-

loſophis corporalis Dei pars appellata ſit, cuius anima eſſet veritas, Deus ipſe Opt. Max. primo ſtatim generationis die, ipſam fecit, ſingulariter commendauit videns lucem quod eſſet bona. Videtur eſſe res ſui generis, neque corporalibus rebus, neque penitus ſpiritalibus annumeranda, quæ difficilis ſane cognitu eſt, neque ſcio an vlli ſatis perſpecta, qui non eius originem in æterno exemplari contemplatus ſit. Nos interim pro noſtro captu eius conditiones perpendentes, quod Deus dederit diſſeremus. In primis ſubſtantia videtur eſſe non poſſe, quandoquidem neque corporea neque incorporea, corporea quidem, quia non poſſet aërem penetrare, quem tamen totum illuminatum eſſe videmus: incorporea quia videri non poſſet, lumen verò videri conſtat, quia ſenſus organum ita afficit vt corrumpat etiã aliquando, velut excellens ſenſibile. Quo pacto autem eſſet excellens ſenſibile, quod omnino ſenſibile non eſſet? eſt igitur ſenſibile, alioqui quomodo in ſolum aërem intendentes viſum, dignoſceremus diem eſſe aut noctem. Neque verò videtur horum alterutrum priuatiuè cognoſci, ſed vtrumque per veram paſſionem viſus, à lumine quidem diſgregati, à tenebris congregati. Sed, etſi dicamus tenebras priuatione cognoſci: Vtrumque tamen non poteſt, cũ enim contraria ſint, non poſſunt ambo priuatione fieri: lumen igitur per ſe videtur, quare non eſt ſubſtantia incorporea, vt Deus, aut mens. Sed neque accidens incorporeũ eſt, vt notitia intellectiua, aut quippiam tale, quia ne ſic quidem ſentiri poſſet, viſoriũ enim organum corporeum cum ſit, ab ſpiritali paſſione affici non poſſet, ſupereſt igitur vt ſit accidens corporale, hoc eſt affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc eſt diaphani dicitur enim,

Lux nõ eſt ſubſtãtia.

Lux eſt accidẽs corporale.

enim, éſtque re vera mediũ actu diaphanum ſeu trãſ- *Diaphanũ quid.*
parens, cum illuminatũ, atque hac cauſa tranſlucens etiam vocatur quod tranſparens, quaſi idẽ ſit, actu trãſparens & tranſlucens: quod vero tenebroſum eſt diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac cauſa Ariſt. dicit lumen & tenebras eandem rem eſſe numero, puta ipſum diaphanũ, ratione differre, quod enim potentia diaphanũ, tenebræ: quod actu, lux eſt, itaque quod prius erat tenebra, fit deinde lux. Quem loquendi modum ad ſpiritalem transferens lucẽ, Paulus, ad Epheſios dixit, *eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* hoc etiam ſignificato acceptum eſt tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, vbi dicit, *Extẽde manum tuã in cælum, & ſint tenebræ ſuper terrã Aegypti tam denſæ, vt palpari queant.* Nimirum aër illuminatus rareſcit, quia lumẽ ignem conuocat, lumine priuatus craſſeſcit excluſo igne, per ſummas ergo tenebras fieri poterat adeò dẽſus, vt palpari poſſet, hócque eſt tenebras palpari, hoc eſt aerẽ lumine priuatũ. Ita quoque fieri poterat tenebrarũ catena, vt dicitur 17. Sapientiæ. Verum in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarum materialiter accipitur. Vt & ab Ariſtotele: formaliter enim conſtat aliud quippiam eſſe vtrumque ab ipſo aëre, ſeu ab ipſo diaphano. Si enim quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum, illa ipſa Entelechia actu diaphani, ſeu forma, ſeu ratio, qua actu diaphanum fit, ſit formaliter lumen: itaque lumen ſit Entelechia, ſeu actus diaphani; tenebra eius Entelechiæ vacuitas, coniuncta cum potentia, & potentia autem & actus eſt diaphani, quare vt dictũ eſt, ſit lumen affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam. Quo pacto igitur ſpargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc eſt

illuminato aëre, an formali, hoc eſt Entelechiæ actu diaphani? Certè huic, nam per aërem quieſcentem ſpargitur, rectáque producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hęc verè dici poſſunt de paſſione? nō ſanè proprie, & vt ea verba lationem quandā ſignificāt, ſed analogicè. Quia ipſum illuminari, ſeu lucidum fieri, phantaſiam prębet taliū lationum, re vera autem fieri videtur, vt nūc dicam. Illuminatur aër, cum fit ex potentiá diaphano actu diaphanum: fit verò tale ſola præſentia corporis lucidi, vt Solis, aut ignis, itaque lux eſt facultas quædā, ſeu virtus quod potentia diaphanū eſt, efficiendi actu tale, per ſolam ſuam præſentiam. Quoniam igitur corpus lucidum illuminare non poteſt, niſi illud medium inter quod & ipſum nullū intercedit oppacum (quia hoc cum non ſit potentia diaphanum, non eſt capax luminis) fit vt lumen fieri non poſſit, niſi in ea medij parte, ad quā ex corpore lucido duci poteſt linea recta nulli oppaco occurrens, ob id ſecundum lineas rectas ferri dicitur lumen: etiam ſi reuera, non ſit res quæ feratur.

Lux totū ſpatiū nō æqualiter illuſtrat.

Porro lux, vt maior aut minor eſt, ita maius aut minus medium poteſt illuſtrare, atque illud ipſum illuſtrare, magis aut minus, neque ęqualiter quidem totū ſpaciū, ſed proxima pars illuſtrior fit ſenſim langueſcēte lumine, vt à lucido corpore receditur, tanto enim quæuis pars minus afficitur, quantò longius abeſt à facultate, vt ferrū tantò lentius trahitur, quantò longius diſtat à magnete. Cum igitur lumē, antequā omnino ſit exoluta facultas lucis incidit in opacū, quæ antrorſum per aërem erat alteratio producenda, retrorſum producitur: idq; vocant reflecti lumen, tametſi non ſit flexile quippiam, ſed horſum aut illorſum acta alteratio. Eadem autem ratio eſt luminis, & viſibilium ſpecierum

cierum

cietum colorum omnium, nam lumen nihil aliud eſt quam lucis ſpecies per diaphanum effuſa, per quam & lux videtur, & ipſum diaphanum actu fit, vt ſpecies colorum omnium per illud tranſmittat. Vt igitur à lucido corpore lumen, ita ſpecies colorum a coloratis per diaphanū, ſola præſentia producuntur, hoc intereſt, quod lumen facit diaphanum actu, reliquę ſpecies id non valent facere, ſed per diaphanū actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi eſt, colores lucis participatione innaſci corporibus, eſſéque flammulas quaſdā lucis æmulas, ſunt ergo genere ſimiles minus autem poſſunt. Vt igitur lumen eſt Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes ſpecies actu diaphani paſſiones quædam. Mirabile igitur eſt, quod cū videantur per aërem ſpargi lumen & colorum omnium ſpecies, nihil tamen ſpargitur, neque penetrat, aut pulſat aërem, vt Empedocli videbatur, ſed aër ipſe mirabilibus quibuſdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adſunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum poteſt diſtincte eloqui, neque cogitare, tametſi fieri quidem omnino probabiliter diſſeruimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob, *per quam viam ſpargitur lux?* addit, *diuiditur æſtus ſuper terram?* Aeſtum ſuper terram fieri à cœleſtibus corporibus, notius eſt quam vt quiſpiam poſſet dubitare, tamen illius cauſam referre in motum, maximus atque appertiſſimus error eſt Ariſtotelis: non enim minus aut tardius mouetur Sol noctu quam interdiu, ſed minus illuminat. Quare cum id quo præſente fit, & quo abſente ceſſat affectio, cauſam eſſe omnes homines cenſeant, conſtat ad lumen debere referri æſtum, non ad motum: lumen verò proprietate quadam eſſe effectiuum calo-

Luminis definitio.

Aeſtus conſideratio.

ris, in materia quæ poteſt calefieri, etiam ſi Sol & alia aſtra eius paſſionis expertia ſint, vulgares philoſophi affirmant: quod probabilius dicitur, quam cœlorum motu fieri, longe autem probabilius quod ſæpe iam diximus, ignẽ qui per omnia permeat, ſequi Solis fulgorem, ob analogiã tractum, atque ideo quæ à Sole illuminantur à ſubſequẽti igne calefieri. Diuiditur ergo æſtus ſuper terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat, hócque euenit, vt hãc aut illam magis ſpectat Sol. Calefacit ergo magis partem quam magis illuſtrat, eóq;, & quam rectius aſpicit, quia ab ea parte reflectitur lumen, vt explicuimus: geminata ergo illa paſſione fit maior illuſtratio, & maior ignis conuocatio, & calefactio maior. Iuxta luminis igitur intenſionem diuiditur æſtus ſuper terram: minimo quidẽ exiſtente in ea parte, quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multò, in ea quam recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æſtus occulta eſt, nimirum pori aëris, quia rareſcit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine, & comite illius æſtu. Eſt quoddam aliud ſuperius lumen hoc noſtro quod conſpicimus, corporale illud etiam, in ſede beatorum, quo Solis facultas non pertingit, ſolius agni præſentia conſeruatum, velut, & hîc apud nos tribus primis geneſeos diebus ſeruabatur; tantò præſtantius hoc, quantò ſupremi illius cœli corpus, aëris in quo viuimus corpore. Eſt aliud longe diuiniſſimum, minimè corporale, quo non paſcuntur beatorum oculi, ſed illuſtrãtur mentes, quod vocant lumẽ glorię hoc verò agnoſcere non pertinet ad philoſophum, ſe ipſe Deus annuntiat de eo amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, vt

capite

capite trigeſimoſexto dixit Eliud, quæ verba valde conſonant cum illis Platonis in dialogo de natura.

Superiora verò his horũ principia Deo nota ſunt. atque ei qui Dei ſit amicus: vſque adeo Ethnicus ille, hac certe cauſa ſapiens, diffidebat ſcire ſe poſſe prima & certiſſima rerum naturalium principia, niſi Deo reuelante: neque ſanè de humilibus & incertis poſſe, niſi ad probabilitatem aliquid diſputare. Vt liceat mirari quorundam Chriſtianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant ſe certiſſimè ſcire, quo fit, vt ad credendum quæ non intelligunt ſint duriores, quia opinione ſapientiæ fiũt ſtulti, cum tamen Deus ipſe toto hoc capite hominibus indicet ſuam, rerum etiam quas vident, & quibus viuunt ignorationem. Mihi mea ignorantiæ opinio præſto ſit, & humilitas. Per hanc enim (arbitror) viam ſpargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVARTVM.

CAP. trigeſimo octauo, Iob, *In ſimilitudinẽ lapidis aquæ durantur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur.* De grandine videntur dici illa verba priora. *In ſimilitudinẽ lapidis aquæ durantur.* & de glacie quæ apud nos fit, poſteriora illa, *Et ſuperficies abyſſi conſtringitur.*

Nimirum grando & glacies eadem res eſt, aqua ſcilicet præ frigore cõſtricta. Figura ſolum differt, quod ſcilicet, grando orbiculares quidam lapilli ſunt, ex pluuię cadentis guttulis geniti, glacies verò fit ex cõ- *Glaciei conſideratio & grandi[illegible]*

tinuata aqua,ſiue in fluminibus,ſiue mari, ſiue fontibus,ſiue in ſtagnis, aut vaſis quibuſuis concreſcente, & ipſius aquæ quæ concreta eſt figuram retinet, tametſi ſphærulæ illæ nomen peculiare habēt, dicitúrque Latinis grando, Græcis χάλαζα tamen communi nomine dicitur vtraque glacies, & Græcis κρυςάλλος. Atque ita de grandine dicitur in Pſalmo centeſimo quadrageſimo ſeptimo. *Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas, ante faciem frigoris eius, quis ſuſtinebit?* de glaciei verò generatione dicit, *Conſtringitur facies abyſſi*, quia concretio aquæ ſemper incipitur à ſuperficie, & procedit verſus imum, atque adeo ſuperuehitur in aqua, atque ſi violentia demergatur in profundum, ſponte effertur, itaque ſemper occupat abyſſi ſuperficiem: cuius rei cauſa pendet ex ipſius glaciei generatione. Dictum enim mihi iam eſt non ſemel, aquam ſuo naturali frigore concreſcere, per ignis, & calidarum exhalationum abſentiam. Quia ſi affectionem vllam frigidam præter naturam ſuam pati poſſet, eſſet aliud quippiam natura frigidius: cum verò neceſſe ſit quod eſt primò, eſſe etiam ſummè tale, neceſſe eſt aut aquam non eſſe primum frigidorum, aut nullum frigus eſſe illi præter naturam. Cum igitur quando recedente Sole, ignis eius aſſecla ex propinquo aëre fugit, vapores frigidi eius loco in aërem ſe effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ ſe condant, neceſſe eſt & à ſuperficie abyſſi recedant priuſquam ab aqua profundiori, atque ita inde incipiat glacies. Qua etiam cauſa ſeſe frigidis tēporibus piſces in profundo recondunt, quo ad vitam indigēt calore potituri, vitaturíque mortiferum frigus. Glacies itaque hac cauſa gigni incipit à ſuperficie abyſſi. Grando quoque videtur quibuſdā fieri ex nubibus, primū quidem

dem in glaciem duratis, deinde ventorũ frigore comminutis in fruſtula, aut etiam calore Solis. Itaque eſſe grandinem fruſtula deciſæ glaciei, ea vero fieri in ipſo deſcenſu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc ſententia inter antiquos philoſophos Epicuri, inter Chriſtianos Diui Iſidori Hiſpalenſis, cui videntur ſuffragari illa verba capitis 43. Eccleſ. *In magnitudine ſua poſuit nubes, & confracti ſunt lapides grandinis*. Hæc enim aperte videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie ſcilicet) factam eſſe grandinẽ. Cæterum Ariſt. euidenter ſatis refutauit hanc ſententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis, *Abſurdum præterea ſuſpicari, aquam ſuperiori in loco congelaſcere, quandoquidem fieri non poteſt vt id conſequatur antequam reddatur aqua, neque vllo tempore aqua ſuſpenſa permanere poteſt*. Hæc Ariſto Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri prius, his deinde ſeorſum cadentibus, & gelaſcentibus, fieri grandinem, & ipſarum guttarum figuram retinere. Illud verò Eccleſi. ita intelliges, confractos eſſe lapides grandinis, hoc eſt, deciſos ex nube, non quidẽ gelata prius, ſed per particulas in guttas abeunte: verum enim ita etiam eſt, lapides grandinis ex nube eſſe deciſos, & ſi non ſint deciſi facti iam lapides, ſed poſt deciſionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

CAP. 38. Iob. *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapiẽtiam, vel quis dedit gallo intelligentiã? quis enarrauit cælorũ rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?*

Quando fundabatur puluis in terra glebæ compingebantur? Nunquid capies leænæ prædam & animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur? Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamāt ad Deū vagātes, eo quòd nō habeant cibos? & cap. 39. *Nunquid noſti tempus partus Ibi cum in petris, vel parturientes ceruas obſeruaſti? Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earū? Incuruantur ad fœtúm, & pariunt & rugitus emittunt. Separantur filii earum, & pergunt ad paſtum. Egrediuntur, & non reuertentur ad eas, Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit? Cui dedi in ſolitudine Domum, & tabernacula eius in terra ſalſuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circunſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit. Nunquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum? Nunquid alligabis rhinocerota ad arādum loco tuo, aut cōfringet glebas vallium poſt te? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?*

Nunquid credes illi quoniam ſementem reddat tibi, & aream tuam congreget? Penna Struthionis ſimilis eſt pennis Herodii, & Accipitris. Quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea? obliuiſcitur quòd pes conculcet ea, aut beſtia agri cōcerat. Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui. Fruſtrà laborauit nullo timore cogente, priuauit eam Deus ſapientia, neque dedit illi intelligentiam.

Cū tēpus fuerit in altū alas erigit deridet equū & aſcēſorē eius? Nūquid præbebis equo fortitudinē aut circundabis collo eius hinnitū? Nūquid ſuſcitabis eū quaſi locuſtas? Gloria nariū eius terror, terrā vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis. Contemnit pauorem,

uorem, neque cedit gladio ſuper ipſum ſonabit pharetra,
vibrabit haſta, & clypeus. Feruens, & fremens, ſorbet
terram, neque reputat tubæ ſonare clangorem. Vbi audie-
rit buccinam dicit Vah. Procul odoratur bellum, exhorta-
tionem ducum, & vlulatum exercitus. Nunquid per ſa-
pientiam tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas
ad auſtrum? Nunquid ad præceptum tuum eleuatur A-
quila, & in arduis ponet nidum ſuum? In petris manet, in
præruptis ſilicibus commoratur, atque in acceſſis rupi-
bus. Inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius pro-
ſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque ca-
dauer fuerit ſtatim adeſt. hæc Iob.

Vt corporearum ſubſtantiarum præſtantiſſimæ
ſunt, quæ vocamus animalia, ita ex naturæ eorum con
templatione, maxime erigitur humana mens in altiſſi-
mi Dei contemplationem. Nimirum optimum opifi-
cium optimi opificis argumentum eſt. Proinde Domi
nus recenſitis quamplurimis quæ ſpectant ad mundi
partes ſenſu carentes, attingens per capita, quæ ſpectãt
ad animalium hiſtoriam, diſputationem claudit. Nihil *Animaliũ*
autem mirabilius eſt in animalium genere, quàm id *cognitio.*
quo à reliquis corporibus differt, puta cognitio: in hac
verò mirabilis tanta differentia, vt alia ſint ſtupidiſſi-
ma, alia ſagaciſſima, alia audaciſſima, alia timidiſſima,
alia prolis amantiſſima, alia negligentiſſima. Porro
mirabilis eſt compoſitio ſingulorum corporum, & par
tium omnium ad mores accommodata ſtructura. Mira
bilis quorundam animi vigor poſtremò & corporis
moles. Quæ omnia atteſtantur quàm maximè ſapien-
tiam, potentiam, & bonitatem Dei: quandoquidem
fieri non poteſt, vt animantia, vi cognoſcendi. & ſapiẽ
tia plus aut minus participent, & prima rerum om-
nium cauſa quæ ipſa fecit non ſit intelligens & ſapiẽs.

Ad hoc argumentum ſpectant verba illa Pſalmi nonageſimitertij, *intelligite inſipientes, & ſtulti aliquando ſapite. Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat*? Quod quidem argumentum firmiſſimum eſt, ſi ſemel concedatur, hominem vt & quodcunque aliud animal Dei eſſe opificium. Non enim poſſet Deus audiendi aut videndi organum formare, ipſum audire, aut videre non agnoſcens, Neque cum adhuc nihil eſſet extra ipſum, poterat niſi in ſe ipſo agnoſcere, quare neceſſe eſt ipſi præſtantiori modo eſſe ea omnia, cognoſcere videlicet & ſapere. Neque aliter poſſit quiſpiam id negare, quàm negans hęc à Deo quopiam eſſe facta, ſed ſponte conſtitiſſe talia, vt & ipſe Deus per ſeſe eſt. Hoc igitur refutans Dominus exorſus eſt hanc diſputationem ab illis verbis. *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ*? & paulò infra in hoc ipſo cap. dicit, *Sciebas tunc quod naſciturus eſſes, & numerum dierum tuorum noueras*? quaſi dicat, tu ipſe tibi conſcius es, te nullibi tunc fuiſſe, ac ne fuiſſe quidem omnino, nihil igitur habes ex te ipſo, ne ipſum quidē eſſe, ſed ab alio es factus, à quo neceſſe eſt acceperis quæcunq; tibi naturaliter inſunt. Neque ſanè ſit ſatis dicere, à parentibus, nam illi etiam paulò ante te facti ſunt, quapropter eadem eſt dubitatio, eundúmque in infinitum, aut poſtremò conſiſtendum in aliquo qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta ſint omnia, cuius ſint per ſe bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non ſemper fuimus, vt nos ipſi nobis teſtes ſumus, neque fecimus ipſi nos, ipſe profectò fecit nos, qui ſemper, ac per ſe eſt, quapropter quidquid in nobis, aut aliis vllis rebus eſt boni, in illo neceſſe eſt ſit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba

præ-

præſcriptæ orationis. *Quis poſuit in viſceribus hominis*
ſapientiam? vel quis dedit Gallo intelligentiam? quaſi di
cat, neque homo accepit ſibi ſapientiam præ reliquis
animantibus, neque eam quam habent intelligentiam
illis impertitus eſt. Neceſſe eſt ergo tributa eſſe hæc
& alia omnia bona quibus participãt, tum hominibus
tum reliquis animantibus, tũ etiã reliquis omnibus re
bus quæ natura conſtant, ab vno aliquo ente ante om
nia entia, & bono ante omnia bona, cũ quo nullus ho
mo poſſit contendere: videbatur enim Iob velle con-
tendere: cum Deo, vt exprobabatur ei amicis. Dubita
tum eſt à philoſophis de ea quæ brutis ineſſe videtur
intelligentia pleriſque negantibus eſſe illis vllam ra-
tionis vim, ſed ſenſum ſolum, aliis etiam non paucis
aſſerentibus, præter ſenſum ineſſe illis quandam men
tẽ. De qua quæſtione Plutarchus libello de animaliũ
induſtria, optimè mihi videtur diſputaſſe. Negant vllã
eſſe vim rationis brutis, hoc præcipuè argumento,
quod omne animal eſſet rationale. Videtur autem ra-
tionale differentia animalis eſſe, quapropter vt in aliis
contrariis euenit, ita in hac quoq; oppoſitione, neceſ-
ſariò ſi vnum eſt, ſit etiam alterum, vt ſi quodpiam eſt
animal rationale, ſit etiam aliquod irrationale. Quare
ſi homo animal rationale eſt, ſit quod non eſt homo,
animal rationis expers. His alij reſpondent, rationale
& irrationale differentiam animalis non eſſe ſed cor-
poris, numero quidem eandem cum ſenſibili & inſen
ſibili, eo quod rationale ſeparari non poſſit à ſenſibi-
li. Stratonem phyſicum referunt libellum quendã ſcri
pſiſſe, quòd ſenſus ſine mente eſſe nõ poſſit, quod præ
cipuum eſt fundamentum eorum, qui plus aut minus
cenſent animalia omnia ratione participare. Itaq; hûc
controuerſia vertitur, an poſſit eſſe ſenſus ſine mẽte: ſi

Bruta quo modo intelligant.

Nota hãc diſputationem.

enim non poteſt, neceſſe eſt animantibus omnib. mentem concedere, aut brutis etiam ſenſum denegare. Videtur autem non poſſe mens ſeparari à ſenſu, quandoquidem vt Hippocrates dicit, qui parte aliqua corporis dolentes dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat. Si igitur cum mens ægrotat alienatáque eſt, ita vt ſenſuum organis intenta non ſit, etiam ſi dolendi accedat cauſa non ſentitur, multo minus ſentiri poſſit res vlla alia earum quæ minus violenter ſenſum pulſant, niſi adſit mens, quod etiam in nobis ipſis experimur. Nam cum de re alia attentius cogitamus, plurima obuerſantur ob oculos, & aures, quæ neque videmus, neque audimus. Si igitur animantia mente prædita, cum mẽs nõ attendit nõ ſentiunt, multo minus ſentire poſſent quæ penitus eſſe amentia. Quòd ſi amentia ſentire non poſſunt neque ſenſum poſſunt habere. Non poteſt igitur ſenſus eſſe ſine mente. Ex hac, etſi natę ſunt duæ longè diuerſæ aſſertiones. Plerique enim eorum qui eam recipiunt, colligunt omnia animalia, plus aut minus eſſe mentis, & intelligentiæ participia. Quidam noſtratium nuper, ne brutis concederet rationem, timens (arbitror) ne & immortalitatem cogeretur concedere, ſenſum etiam abſtulit, negauitq; vlli præter hominem eſſe ſenſum, ſed quæcunque à brutis ſenſu quodam agi viderentur, ſympathia quadam & antipathia potius agi, & naturæ magis quam animæ eſſe opera. Si itaque dicta theſis recipitur, duorum alterum fit, aut nulli præter hominem eſſe ſenſum, aut animantib. omnibus eſſe mentem, & rationem, quibus vtrumque videtur eſſe abſurdum, negabunt non poſſe eſſe ſenſum ſine mente. Qui ſoli homini ſenſum tribuit, difficilem poſſit adhibere interpretationem multorum quę in ſacris ſcripta ſunt. Nam de equo dicitur, *vbi audierit*

Senſus an ſine mẽte.

dierit buccinam dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Rurſum de Aquila. *inde contemplatur eſcam, & de longe oculi eius proſpiciunt.* Neque ſolum Aquila & equus, ſed & bos & aſinus ſtupidiſſima animalia, agnoſcunt poſſeſſorem ſuum, & præſepe Domini ſui, cap. 1. Eſaiæ. Sed & opinio ipſa per ſe eſt abſurda: nulla enim fides haberi poteſt ſenſibus noſtris, proceditque dubitatio vſque ad inſaniam, ſi quæ cernimus intuitu quorundam rerum perterrita fugere: rurſum quibuſdam rebus allici, pulſata vociferari, amicitiæ & inimicitiæ leges obſeruare, ſenſum vllum habere negauerimus. Proinde hac aſſertionis parte, quæ non longè abeſt à delirio dimiſſa, alteram conſideremus. An ſcilicet brutis ratio vlla inſit. *An ratio ſit brutis.* Videtur quidem ineſſe nulla, quia ratio conſenſu philoſophorum, deſtinatur ad virtutem: virtutis verò & vitij non videntur bruta eſſe capacia, igitur neque rationis. Alij cõtra, his obiiciunt, multa animalium tam terreſtrium quàm marinorum, quàm etiam volatiliũ opera, quæ eadem ſi qui hominum faciunt, cenſentur prudentiſſimi, quin etiam homines ipſos, quamplurima eorum ob quæ maximè laudantur, facere cœpiſſe illorum imitatione. Quo pacto igitur (dicunt) non ſit iniquum illis eam laudem detrahere, quam nobis ex eorum imitatione aſſumimus? Præterea ad eandem facultatem pertinet bene & malè aliquid facere. Non enim euenit malè videre auribus, aut male audire oculis, ſed vtcunque videre oculorum eſt, & audire aurium. Igitur deſipere, aut inſanire, eiuſdem eſt cuius ſapere, & bene raciocinari Nemo enim vocat lignum inſipiens, quia ſcilicet ſapere aptum non eſt. Videntur autem bruta nonnunquam decipi, quod quidem facit artem venandi iucundiſſimam, quia multis modis illis

imponitur, etiamſi non paucis illa vtãtur ſtratagematis ad vitandum inſidias. Videntur etiam aliquãdo inſanire, nam ſimiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quamplurimos, ita hydrophobiam, ſeu rabiẽ pati ſolent canes maxime, ſed & equus, bos, & aſinus, & Camelus, quem morbum medici ponunt in Maniæ generibus. Si igitur bruta poſſũt delirare, poſſint & ratiocinari. nam delirium læſio rationis eſt. Cum igitur ex hac parte adeò vrgeãt hæc, videantúrq; animalia ratiocinari, ſuo quodque gradu, & alia plus aliis (quis enim neget aſinum ſtupidiorem eſſe vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimũ abhorrere, ratiocinandi vim cum omnibus animantibus habere communem quid de hac quæſtione ſtatuendum ſit videamus. Certè rationem aliquam eſſe brutis negare non poſſimus citra proteruiam: alioqui non ineptius denegatur illis ſenſus, nam quæ alia ratio eſt agnoſcendi facultates quã per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreos, cõcedimus eas audiendi facultate eſſe præditas, ita vidẽtes lepores metu imminẽtis periculi transferre ſuos fœtus, & canem ſpe capturæ, & cibi nondum pręſentis inſidias ſtruere, neceſſe eſt concedamus prudẽtiæ quandam vim illis ineſſe. Nam ipſum prouidentia vti nihil aliud eſt, quam nondũ præſentia pericula pręcauere, & quæ euenire poſſunt bona, mediis appoſitis procurare. Senſus enim præſentium ſolum eſt, multis tamen conſtat argumentis, hanc brutorũ rationẽ lõge diuerſam eſſe ab humana mente, neque maioris vel minoris ſolùm ratione differre, ſed ipſo rationis eſſe, atq; ita vt rationis & rationalis nomẽ de vtriſq; nõ vniuoce dicatur, ſed analogicè. Primũ quidè, quia mens humana,

Quæ animalia rabiem patiantur.

Bruta quo à noſtra ratione differant.

humana, natura ſua & ex ſeſe nata eſt ratiocinari ſimpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic ſtrenuus medicus, ille imperator, alius venator, alius agricola, faber alius: rurſum hic phyſica meditatur, ille mathematica, ille etiā theologica, poſſet qui nunc medicus, ſi didiciſſet, eſſe non minus ſtrenuus theologus, & qui nunc theologus, imperator, aut agricola. Nimirum ingenij acies eſt, auctore Platone, velut oculus tornatilis, mentis inquam oculus, qui ſe poſſit quoquò velit vertere, brutorum vero nullum ratiocinari natum eſt, niſi circa quiddam, quò ſcilicet naturali quodam inſtinctu fertur. Scit enim canis leporem quærere, & perdici inſidiari, ſed neſcit lectum ſternere, aut ſpecum fodere: lepus contra, lectum ſternere, & cuniculus non ſine magna arte domum ſibi facere ſubterraneam, neuter vero ſcit ex venatione viuere, neque ſanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione poteſt: igitur homo ſimpliciter rationalis eſt, brutorum quodcunque circa quidpiam: quapropter non ſimpliciter, ſed quodam modò, & analogia quadam. Præterea homo deliberat & conſultat de iis quæ facit, non enim ſolùm cogitat, quo modo poſſit hoſtem interficere, ſed prius etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquam enim felis conſultauit de ignoſcendo muri, aut canis de innocentia circa felem, nimirum nullum horum operatur ex arbitrio, ſed ex naturali propenſione. Vnde (dices) noſti? inde certe, quod quæ eiuſdem generis ſunt, omnia ſunt ſui ſimilia, faciuntque eadem. Non enim vt hominū alius eſt cruētus, alius innocēs, atq; idē homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iuſtus, cras iuſtitiæ cōtēptor, ita felis hic mures ſectatur, ille tuetur, aut hodie eis veſcitur, cras illis ex ſuo tribuit, ſed idē

ſempérque faciunt omnes, quod euidenti argumento eſt, non ex libertate vlla, aut arbitrio, ſed ex natura eorum operationes, & intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem eſt, ſimilibus, atque eiſdem ſemper, voluntas non eadem. Huc reſpexit Hippocrates dicens, naturam nullo doctore vti. Nimirum quæ natura fiũt, neque ex doctrina, neque ex meditatione procedunt, ſed ex quadam propenſione, quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quàm belluam ipſum facit. Cum igitur proprié ratiocinari non ſit, vtcunque facere aliquid cum præſenſione finis, ſed conſultare cum electione mediorum, & aliorum cum aliis collatione, idque brutis non inſint, conſtat hominem ſolum, eſſe rationale animal propriè, reliqua non niſi analogia quadam. Præterea nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum eſt incorporeũ, aut æternum, ſed omnia ſenſibilia, & caduca, nam de quærendo victu, de ineundo coitu, de nutriẽda, & conſeruanda prole, de fugiendo dolore, de vita valetudinéque tuenda, de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis ſubeſt cogitatio. Quî ſcis? dices quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iuſti & æqui, nihil faciunt ad adipiſcendam immortalitatem, ſed ſolùm ne tunc moriantur. Sed & hoc quî ſciam? interrogabis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum vti, nullis virtutum præmiis. Neque verò poſſent ſine communibus legibus, neque ſine legum peritia, neque hæc ſine ſermone, quem videmus illis negatum eſſe à natura, qui ſanè natura eſt adeò coniunctus cum ratione, vt merito Græci idem nomen vtrinque dederint, λόγοι vocantes, & rationem & ſermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur ſimpliciter, ſed quodammodo, de ſenſibilibus

Bruta quomodo rationalia.

libus

bus ſolũ & caducis. Vnde fit,vt etſi animalia omnia quodammodo ratiocinẽtur,immortalitatis verò participem animam ea ſolúm habeant,quibus de immortalibus cogitandi naturale principium eſt. Non enim poſſet ille impetus ferẽdi in immortalia,naſci ex meris mortalibus.Quapropter ignorãtiſſimi ſunt qui timent,ſi ſenſum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate,& qui,quia bruta ratione quadã pollent,vocant in diſcrimen humanæ mẽtis immortalitatem.Non enim quia ratiocinãtur vtcũq; immortales eſſe homines cognoſcũtur,ſed quia de incorporeis,æternis,& diuinis.Atqui profectò niſi belluinã haberẽt ſtupiditatem, vel ex hoc ſolo quòd de immortalitate diſputãt,agnoſcerẽt eſſe in ſibi ipſis aliquid immortale.Nã qui poſſet magis quod mortale agnoſcere immortalitatẽ,quàm oculus ſonos,aut colores auris? Nũ igitur homines ſi oẽs eſſent ſine oculis nati,in dubitationẽvocare poſſent,an eſſent illi colores?an differt minus incorporeorũ& immortaliũ natura à corporeis & caducis,quã colorũ natura à ſonis, & odoribus?Itaq; bruta quãdã habẽt ratiocinãdi vim, ſecũdũ quã poſſunt benè & malè operari,atque adeò delirare,longè autẽ abeſt,vt quia delirare poſſunt,rectè colligas habere mẽtẽ humanæ ſimilẽ:nã ne homines quidẽ delirãt ſecundũ eã mentẽ quæ illos ſeparat à brutis,ſed ſecundũ internos ſenſus quos cũ illis habent cõmunes,imaginationẽ inquã, & ſenſitiuam rationẽ,quã nonnulli vocant cogitatiuã alij æſtimatiuã. Nam cũ phrenitis & melancholia morbi ſint, corporales affectiones,non poſſunt per ſe lædere niſi facultates corporales , mentẽ verò læſio nõ attingit niſi ex accidenti,quia ſcilicet dũ in corpore eſt,ſenſib.vtitur. Delirare itaque poſſunt bruta ob imaginationẽ & ob

Immortalitatis argumentũ.

Phrenetis

eã quam habent rationem, quoniam eam quę propriè ità nuncupatur; & liberam deliberandi vim non habent, neque virtutis neque vitij ſunt capacia, neq; pœnæ neque præmij digna: nimirum operatio ſecundum virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipſam ob cauſam neque veram ſapientiam habere poſſunt, quia vera ſapientia nunquam ſeparatur à virtute. Eſt enim ſapientia, vt in ſexto Ethicorum, & primo Metaphyſicorum dicitur, ſcientia rerum honorabiliſſimarum, huiuſmodi ſunt quæ diuina, ęterna, & verè bona, quapropter qui circa hęc non fallitur, is ſapiens eſt. Quod cũ homini niſi Dei beneficentia contingere non poſſit, conſtat ſapientiam à domino Deo eſſe, vt in initio Eccleſiaſtici dicitur atq; vt in tertio ca. eiuſdem, filios ſapientiæ eſſe eccleſiã iuſtorũ. Vera itaque ſapiẽtia eſt quæ per vera fidẽ comparatur diuinarum rerũ notitia cũ meditatione diuinæ legis. Quandoquidẽ igitur, vt eſt indicatũ, brutorũ natura horum capax non eſt, non ſine magna proprietate dicitur in præſcripta oratione. *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapiẽtiam, vel quis dedit gallo intelligentiam?* Nimirum animalium ſolus homo ſapientiæ eſt capax, quia is ſolus habet delectum boni & mali, & rerum diuinarum cognitionem, reliqua intelligentiam quandam rerum minimè diuinarum, de quibus vt indicatum eſt, naturaliter etiam ratiocinantur, non tamen conſultant cum deliberatione. Volens igitur Deus in ſui cognitionem trahere hominem interrogat. *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam?* hoc eſt in humana mẽte notitiam diuinorum, & ſcientiam boni & mali? vt ſcilicet homo intelligat, non alium quam Deum feciſſe hęc, eadem enim eſt interrogatio, & illa Pſalmi, 4, *multi dicunt, quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus*

Quis ſapiẽtia capax.

Sapientia quid.

tui

tui domine. Hoc eſt, multi dubitantes interrogant, quis oſtendit nobis bona, hæc inquam eſſe bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quæ eſt regula dignoſcendi bonum & malum? Re vera regula & ratio eſt volũtas Dei. nam cum is ſit primum & ſummum bonum, nil poſſit in hac vniuerſitate bonũ eſſe, niſi quod ei ſit cõforme. Porro cum Deus ſit primum principiũ omniũ nihil poteſt eſſe bonũ quod non ametur à Deo antequám ab alio quopiam, amor igitur Dei eſt regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei ſignificatur æterna eius voluntas. Naturalis verò Lex, eſt ſignificatio diuinę voluntatis, quã Deus ipſe noſtris mentibus inſæuit, vocatúrque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipſum eſt, ponere in viſceribus hominis ſapientiã. Itaque Deus poſuit ſapientiam in viſceribus hominis, ſignans ſuper nos lumen vultus ſui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati ſunt omnes qui de animalium hiſtoria ſcripſerunt. Plinius cap. 21. libro 10. ita inquit. *Proximè gloriam ſentiunt, & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque ſomno natura genuit, norunt ſydera, & æternas diſtinguunt horas inter diu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartáque caſtrenſi Vigilia ad curas laboréſque reuocant, neque Solis ortum in cautis patiuntur obrepere, diémque venientem nuntiant cantu: ipſum verò cantum plauſu laterum, imperitant ſuo generi, & regnum in quacunque ſunt domo exercent, dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo agnata tela cruribus ſuis intelligẽtes. Neq; finis, ſæpè commorientibus. Quod ſi palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſéque ipſi Principes teſtantur: victus occultatur ſilens, ægréque ſeruitium patitur.* Hæc Plinius de galli intelligentia, qui (res

Lex naturalis quid.

Galli gallinacei natura.

mirabilis) videtur habere ſenſum gloriæ, & principatus, & notitiam motus cœli, ac ſyderum, ſiquidem ternis horis canit interdiu, & quarta vigiliá caſtrenſi, hoc eſt, exactis tribus noctis horis, & iterum iam iam aduentante die. Indicat mox dominus, nõ poſſe eſſe aliũ quam Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, *Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet*? quaſi diceret, conſtat non potuiſſe tribuere gallo hunc ſenſum temporum, niſi qui perſpectum haberet exactè cœlorum motũ, hunc aũt quis habebit? *aut quis enarrare exactè poterit rationem motus cælorum?* quaſi dicat nemo, niſi qui eis rationem poſuit, quique poterit ſedare eius cõcentum cũ volet, quem ſcilicet ipſemet excitauit in ipſa mundi creationẽ, quando fundabatur puluis in terra, & glebę cõpingebantur. Ex his facile eſt intelligere, quàm arroganter Aſtrologi, quæ ad rationem illorum motuũ ſpectant affirment, quaſi ipſos nihil eorũ quæ ibi geruntur lateat, cum tamen vt abſunt illa longè à noſtris ſenſibus, difficillimũ ſit vt inquit Ariſtoteles, quippiã de ipſis pronunciare. Laudandi tamen ſunt ob eximiam diligentiam, qua cum mathematicarum peritia tam multa ſunt aſſequuti; vituperandi verò niſi intelligant eſſe longe plura quæ ignorentur, neque exactè illorum quippiam ab alio cognoſci poſſe, quàm ab eo ipſo qui (vt Platonis vtar verbis) dies & noctes, & mẽſes, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc naſcente mundo naſci iuſſit. Quod vel inde facile eſt intelligere, quod annorum alia eſt ſupputatio apud Ptolomeũ, alia apud Alfonſum regem, alia apud Copernicum, quaſi peritiſſimis eorum exactam computationẽ motus Solis, qui cœleſtium omniũ videtur eſſe regulariſſimus, & euidentiſſimus, nondũ tenẽtibus, aut ipſis annis

Annorũ ſupputatio.

annis non ſemper æqualibus, ſed inuicem ob cauſas nondum perſpectas variantibus. Vix vlla ætas eſt, qua non inducant Aſtrologi nouam aliquam hypotheſim & motum alium, aliudve corpus ponant, quod euidẽs eſt argumentũ incertitudinis. Quid ergo nũ veriſimile eſt gallum noſſe ſydera, & ternis horis diſtinguere eorum motũ? Nõ ſanè, nam etiam ſi, vt ibidem inquit Plinius, ea ſola volucrum cœlum aſpiciat crebrò, minimè tamen notare ſydera poteſt, cum eat cubitũ cũ Sole, ſed neceſſe eſt naturalem habeat aliquam cum cœlo ſympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, vt latera ſua pulſet, & cantet. Quãtò verò ipſe minus poteſt quos diſtinguit cœli motus agnoſcere, tantò maioris ſapientiæ eius qui fecit argumentum eſt. Magis enim miramur gallos quarta hora caſtrẽſi excitari ad cãtum, quàm monachos media ſemper nocte, tametſi hi multo minus à ſua hora deerrent. Verùm in his agnoſcimus ſtudium, & curam, in illis ſine vlla inſtitutione ſolam naturæ vim. Quare cum illorũ peritiam non agnoſcamus, ſupereſt vt ad peritiam authoris referatur velut quòd horologium motu gnomonis, & pulſatione cymbali, metiatur & diſtinguat noſtra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur conſtat, eũ qui dedit gallo hanc naturam, rationẽ cælorũ, & motus ſyderum exactè tenere. Is cum eſſe nõ poſſit niſi qui fecit cœlũ & terrã, conſtat eũ vt maximũ, & optimum, ita eſſe & ſapientiſſimũ. Quapropter nemo poſſit cum illo cõtendere. Quod dicitur, *concẽtum cœli quis dormire faciet*? ad Pythagoræ dogma videtur ſpectare, cenſentis cœli motu cieri maximũ eũque ſuauiſſimũ & pulcherrimum concentum. Verum quia (niſi quid hîc eſt, quod non intelligam) cœlorum motu nullus ſonitus cieri poteſt, cũ is paſſio aëris ſit, *Harmonia cœleſtis.*

ſatius eſt nomen concentus(vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis,tranſgreditur ad alia. *Nunquid* (inquit)*capies leenæ prædam?*quod quidẽ & multa alia quæ ſequuntur,bonitatis & prouidentiæ Dei circa animalia præſtant argumentũ quæ(quia in iis quæ maxima præmũtur indigẽtia,aut maximè deſtituta ſunt, aut minime proprio vel alieno conſilio iuuari poſſunt præcipuè agnoſcitur,talium profert Dominus exempla. Leo voraciſſimum animal eſt,tamẽ cũ liberè deerrat,&diuagatur per ſiluas,nos eſt adeò mirum prędã capere quæ ſibi poſſit eſſe ſatie:tamen leenę cũ cubat in antro,ne catulos ſuos deſeratꝗ, quis poteſt eſcas ſuppeditare,quibus eius & catulorum(qui etiam ſunt valde voraces)impleãtur animæ & ſatientur? Nũquid (inquit)tu capies leenæ,quam præſtes,prædam,& implebis animam,hoc eſt,ſatiabis appetitum catulorum eius?quaſi dicat,non. Sed illud eſt opus prouidentiæ Dei,qui dat eſam omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appoſitiſſimum , eorũ qui deſtituti ſunt,dicens, *Quis præparat coruo eſcam ſuam , quando pulli eius clamant, vagantes eo quòd non habeant cibos?* quod idẽ in Pſalmo 146.ita eſt ſcriptum.*Qui dat iumentis eſcam ipſorũ & filijs coruorum inuocantibus ſe.* cuius loci interpr ætes narrant,coruos pullos ſuos adhuc deplumes deſtituere , in nido, neque nutrire vſque dum nigreſcant, quòd ſuos eſſe ante agnoſcant. vel, vt alij exiſtimant, quod ſint adeò obliuioſi, vt redire in nidũ non recordẽtur.Interim ergo illos,omni deſtitutos ope clamare quaſi Deũ inuocãtes,& nutriri cœleſti rore,aut prętervolantibus muſcis, aut vermiculis in nido genitis. Cæterũ quia nõ inueni hoc apũd veteres naturalis hiſtoriæ

Leonis natura.

Corui nidificatio & de eius pullis multa præclara.

riæ ſcriptores (etiamſi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus)& quia illa vox, vagantes, in eiectos iam nido magis fertur, quam in eo manentes, exiſtimo hîc innúi, quod Ariſtot.& Plinius,& Aelianus teſtantur; coruos in locis arctioribus,& vbi non ſatis cibi ſit pluribus, duos tantum habitare; atque pullos ſuos vbi primũ volandi poteſtas eſt, nido eiicere, ac regione tota expellere, cũ tamen reliquæ volucres, aliquandiu poſt quam volare cæperint cibos ſuis pullis præſtent, infirmioribus ſcilicet adhuc quàm vt ipſi ſibi comparare poſſint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi,& venandi imperiti fugantur,& deſtituuntur, nihil poſſunt aliud, quàm hûc & illûc vagantes, querulos clamores in aërem fundere, quòd nihil eſt aliud, quàm ipſum rerum omniũ parentẽ Deũ naturaliter inuocare. Cuius qua in re poteſt benignitas illucere magis, quã quòd ne corui quidẽ animalis infauſtiſſimi & deſpicatiſſimi, pullos in tãta cõſtitutos inopia perire ſinit. Hoc fortaſſe dixit Dominus Iob, ne tametſi fortunis omnibus priuatus,& orbatus filiis,& oppreſſus grauiſſimo morbo,& à familiaribus deſtitutus, ab amicis etiã & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret, aut ſe putaret penitus derelictum. Addit. *Nũquid noſti tẽpus partus Ibicũ in petris? vel parturientes ceruas obſeruaſti dinumeraſti tẽpus cõceptus earũ?* & cętera, quę etiã vt priora ſpectãt ad prouidẽtiã Dei. Hãc vt homini indicet, profert in medium animalia agreſtia, & quæ per ſeſe vitam agunt liberam in abruptis montium pręcipitiis, aut ſecretiſſimis ſaltibus, quibus tamen neque ad generationem, neque ad alimentum deeſt quippiam, profert verò hæc potius, quia equorum, iumentorũ,& domeſticorũ ſuũ,& gregaliũ animaliũ cura & procuratio, ad hominem videtur pertinere, vt ad hip-

ſa eos minus timent,ad quos & confugiunt , proinde eorum veſtigia pro fętibus ſuis non deuitant, tametſi eorum quæ ad partum ſpectant.& prolem , fœminæ ſunt prouidentiſſimæ.nam & ante partum ſeſe herba Seſeli vocata purgant,faciliore ita vtentes vtero(Dioſcorides de Seſeli ſcripſit,capris , cæteríſque pecudib. datur in potu , quo facilius ſuos fętus enitantur) & à partu habent duas herbas,Aron & Seſelim qüib.paſtę redeunt ad fœtus.Narrat Plinius & ante illum Ariſto. editos fœtus exercent curſu,& fugam docent meditari,(qua ſcilicet animal natura timidum maximè indiget)ad prærupta ducunt,ſaltúmque demonſtrant.Itaque duobus his generibus,intelligētia prouidit Deus: Struthiocamelo autem ſtupiditate , & obliuione ſui partus. Id animal cum pennas habeat non minus quã Herodius, ſiue Ardea , quæ in adeò ſublime volatu ſe extollit,tamen volare omnino non poteſt , quia tanta corporis mole eſt , vt magnitudine æquet equum & inſidentem ei hominem:vtitur verò alis velut explicatis velis ad currendum,quod facit tànta pernicitate,vt concitatiſſimum etiam equum prætergrediatur , qui videtur vtraque ratione equum & aſcenſorem deridere,quòd ſcilicet citra volatum, ſuis pedibus inſiſtens, & magnitudine & celeritate vincit.Eſt verò hoc adeò glorioſum animal,& formationis adeò raræ, vt ambiguum ſit ad volatilium an greſſilium ſpectet genus,exiguo capite,cerebro penè omnino caret: vt autem cerebro,ita & intelligentia,eſt enim in procuranda prole(quæ maxima eſt alogorum intelligentia) adeò ſtupidum,vt derelinquat oua ſua in terra, & obliuiſcatur quod pes hominis poſſit conculcare , ea & beſtia agri poſſit conterere, Duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui : ita enim illorum obliuiſcitur crudelis ſcilicet

Partus inuantia.

Struthiocameli natura.

in prolem(nam & cap. 4. threnorum Hieremiæ dicitur, *Filia populi mei crudelis quaſi ſtruthio in deſerto*) neque recordatur laboris quem pariendo ſubiuit, ſed quaſi fruſtrà laborauerit, deſtituit nullo timore cogente ad eorũ cuſtodiam. Nihil enim præ ſtupiditate & obliuione & crudelitate filiis ſuis timet, neque cauet, quapropter fruſtra quidem laboraſſet, niſi Deus omnium parens, ſua prouidentia ſeruaret. Hæc cum(Deo ipſo aſſerente) vera ſint, conſtat falſum eſſe quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentiſſimè amare ſuam prolẽ: oua verò ſub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda, neque ipſam more aliarũ auium incubare, ne mole corporis comminuat, grandior multo cum ſit, verum crebrò reuerti, atque eò verſus ſpectare ad cuſtodiã ouorum. Nam quo pacto hoc nõ ſit falſum, ſiquidẽ præ obliuione illa deſtituit. Neq; minus mihi videtur eſſe falſum, quod Aelianus de eius captura narrat, immittere inquam ſeſe in ſpicula acuta expanſis alis, præ ardenti pullorum amore. Nã quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre poſſet tãtam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potius, ſi quando ita capitur, & in ſpicula vltro impingit, præ ſtoliditate id facere, quia priuauit illam Deus ſapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid vero, nũquid non ſatius eſt oua in ardente arena deponere, quam demiſſa, in illa tanta mole frãgere? ſatius certè. Id verò non eſt ſapientiæ Struthionis, Sed Dei, qui vt nuper dixi, illius animalis prouidit proli, illi detrahendo intelligentiam, & amorem, Struthione.n.pr̨ ſtupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti vterno quodam, deſtituẽte prolem, euenit quod illis ex vſu eſt, vt Solis colore extrudãtur pulli, neq. matris ſuæ corpore onerãtur. tanta eſt Dei Opt. Max. ſapiẽtia, vt quorundam

dam etiam ſtupiditate & crudelitate, in eorundẽ cuſto diam vti ſciat. Deinde profert Dominus exemplum intelligentiæ inſignis & fortitudinis, equum ſcilicet cu ius tanta eſt belli intelligentia, tanta audacia, tantus fu ror, vt fortiſſimè irruat, & iubę, quam habent circũda tã collo erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas ir ruẽtes vt locuſtę, & inflãtes nares, hoſtes deterreãt: ter ram vngula fodiũt, exultãt audacter, pergũt armatis in occurſum, neq; pauẽt, neq; cedunt gladio. Sonantibus ſuper ipſius pharetris & haſtis vibratis, & fulgentibus clypeis, non ſolùm non terrentur, ſed multò magis irritati, feruentes, ac frementes, ſorbent naribus terram, neque reputant tubæ ſonare clangorem, hoc eſt, neque clangore tubarum quæ ab aduerſo ſonant, terren tur, intelligentiam habent belli, & audientes buccinam quæ ipſos ad prælium vocat, dicunt Vah, hoc eſt exultant, & odorantur procul bellum, & intelligunt ducũ exhortationem, & vlulatum exercitus. Hæc valde conſonant cum iis quæ Aelianus his verbis ſcripſit. Equus cum fręni crepitum, & ſtrata, & cętera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans vngularum ſupploſione obſtrepit, & eorum conſpectu, quaſi furoris aflatu ad iter incenditur, voce equiſonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem feſtinationem anhelat, quodam incredibili curſus ſtudio ad currendi memoriam rediens. De docilitate eorũ ad prælia, inter alia multa hęc inquit Plinius. Docilitas tanta eſt, vt vniuerſus Sybaritani exercitus equitatus, ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moueri ſolitus inueniatur. Videtur ergo quod in præſcripta oratione dici tur. *Nunquid ſuſcitabis equum quaſi locuſtas*, referri poſſe ad motum hunc cum quadam ſaltatione, & ad copioſas turmas. Vtrunque enim locuſtis congruit.

Equi natura.

Rogat ergo Dominus. *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? nunquid ſuſcitabis eum, quaſi locuſtas?* quaſi dicat, non ſane tu illi hanc belli intelligentiam, & fortitudinem præſtare poſſes, neque ipſe ſibi accipere potiusquam bos, aut aſinus, aut ceruus, ſed neceſſe eſt referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt eſt primum ac ſummum bonum, omnibus ſua cuique bona impertitus eſt, atq; virtutum omnium ſymbola in diuerſis expreſſit naturis, deditque omnibus intelligentiam. Quæ cuique maximè eſſet ex vſu. Exemplo ſunt præter dicta, accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo poſſent gaudere. At vero vſu effectum eſt, vt non omnibus, ſed cuidam auium generi detur, quod, autore Ariſtotele non minus quam decem habet differentias, vt autem antiqua nomina (hæc ſunt, Triorchis, Aeſalo, Circus, Aſterias, Pernes, Phaſonus, Subuteo, Chalchis, Ptinx, Chencris) non facile ſingulis accommodatur, nunc vbiq;, (quod de ſolis quibuſdam, & cuiuſdam Traciæ partis hominibus, ab Ariſtotele traditur) communi cum hominibus inita ſocietate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & predæ particulam illis communicant vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, Alcotani, Torſeli, Gerifalti, Vaſarces, Capallani, & alia eiuſmodi. Velle ſingulis ſua nomina ex antiquis reddere coniectando, operoſum eſſet & ambiguum, & ad noſtrum inſtitutum minimè neceſſarium, illud ſolùm præſentis loci eſt noſſe, eas aues vere plumas commutare, at ea commutatione quodammodo iuueneſcere, vt & ſerpentes commutata

Accipitrũ natura.

Aues rapaces.

mutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnia pilis. Cum igitur accipitres oporteat ſingulis annis deplumeſcere, illi à natura ipſa docti, eo ipſo tempore expandunt alas ſuas ad Auſtrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui denſat: laxata igitur cute, amplioribúſque factis poris, facilius excidunt plumæ. Aquilarum quoque cenſentur multa genera, ſex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clariſſima pollet oculorum acie, librans ex alto ſeſe, & viſo in mari piſce, præceps in eum ruit. Hæc eadem Aquila, implumes etiamnum (vt teſtatur Plinius) pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſos Solis radios intueri, & quem conniuentem nictantémque animaduertit, nido eiicit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad piſciculum ſolùm ſeſe dimittit, ſed ad lepores, cuniculos, & alia animalcula quæ diripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt ſanguinem: ipſæ vero Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Oſſifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnoſci, inquit. *Aquilarũ genera.*

Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? in petris manet, & in præruptis ſilicibus commorabitur, atque inacceſſis rupibus, inde contemplatur eſcam, & de longe oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque eſt cadauer ſtatim adeſt. Quod quidem carniuoris omnibus eſt commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam cauſam habebitur infauſta auis, vt ſcilicet demortui corporis indicium. *Aues infauſtæ.*

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

ILLA verba Iob. capite trigeſimo octauo. *Quis enarrabit cœlorum rationem & concentum cœli quis dormire faciet.* videntur plurimum adſtipulari illi Pythagoricæ ſententiæ de cœli concentu, & muſico ſonitu. Videbantur enim Pythagoræ cœlorum orbes moueri ad numerum, atque mira quadam proportione choreas agere, inde ergo veriſſimile eſſe, diuinum quendam ſuauiſſimúmque concentum naſci, eò (arbitror) quòd omnia ſint in hac vniuerſitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporum pulcherrima eſſe videantur cœleſtia: pulchritudo verò poſt illa quæ in conſpectum cadunt, in concentu maximè reperiri poſſit. Hanc ſententiam ſequutus etiam eſt Cicero in Somno Scipionis. Quam tamen Ariſt. capite nono, ſecundi de cœlo refutauit non temere, ſed in medium productis Pythagoreorum rationibus, réque vtrinque ſatis examinata, *illis* (inquit) *videbatur neceſſarium, tantorum corporum tam celeri latione ſonitum edi, eò quod minorum corporum minus celeri latione hîc apud nos ſonitus cieatur. ſi autem omnino editur cæleſtibus motibus ſonitus, cum ſint corpora magnitudine adeo diuerſa, & celeritate, proportione tamen quadam, neceſſe eſt edi diuerſos acutie & grauitate ſonitus cum quadam proportione, vnde neceſſe eſt oriri quendam concentum.*

De cæleſti harmonia contra Pythagoram.

Pythogoriæ harmoniæ confutatio.

Hæc quidem opinio plauſibilis eſt, ſiquis tamen rem exactè perpendat, minus vera. Nam ſi ſonitum edunt cœli, eum opportet eſſe maximum, cur ergo non

non audimus? reſpondit Cicero, quia obſurdimus præ ſonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili ortum. Ariſt. pro illis reſpondet acutius, quoniam ex quo naſcimur, hic ſonitus citra vllam intermiſſionem comitatur, non poteſt dignoſci. Nam contrarium agnoſcitur ex contrario, atq; ſonitus ex ſilentio, & ſilentiũ ex ſonitu. Sed cur audimus aliud quippiam? cur non tam excellens ſenſibile corrumpit penitus ſenſum? Neque ſolum hoc, ſed cur non præter ſenſum nos quoq. totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nã tonitrua ſæpe (quæ tamen illi ſono nunquam poſſunt comparari) domos faciunt tremere, atq; ſolo proſternunt, frangunt lapides, & robuſtiſſima quæq; corpora ſcindunt: nõ igitur cœli ſonitum illum edunt. Præterquã quòd, neque ſi aliter conſideremus, videtur fieri poſſe. nam ſonitus eſt paſſio diuerberati, aut diſcuſſi aëris, vel corporis ſpiritalis, & tenuis, at verò orbes cœleſtes nullum inter ſeſe aërem habent quem comminuant, nullum igitur ſonitum ſuis circuitionibus poſſunt edere. Ipſa verò ſtellarum corpora, ſiquidem per ſe non feruntur, ſed cum orbibus quibus affixa ſunt, multo minus. Nullus igitur ſonitus edi poteſt à cæleſtibus corporibus ſi cæli ipſi, velut antea indicauimus, ſolidiſſimi ſunt & lenes, nihílq; aeris, aut omnino ſubſtantiæ alienæ intercipiunt, aſtra verò vt quædã eorum partes, feruntur cũ illis. Sed neq; ſi cælorum ſubſtantia tenuis eſt, ac velut fumus quidã vt aliis placet, ſonitus vllus ſit, ſi aſtra cum illis feruntur, quæ enim ita feruntur, quia medium non ſecant, ſonitum non edunt. Solũ igitur ſupereſt, fieri poſſe vt ſonent, ſi cęli ſubſtãtia tenuis eſt, & quieſcit, atq. per eã quieſcẽtem ferũtur aſtrorũ corpora pręgrandia & ſolida: hoc

Surdi ex vehementi ſonitu.

An corpora cæleſtia ſonitũ edant.

verò fieri non poteſt, niſi etiam cœlorum ſubſtantia ſit ortui & interitui obnoxia:findetur enim, denſabitur,rareſcétque ſed hoc ſi ita haberet,ederetur profectò ſonitus ſecundum corporum magnitudinem,& lationem celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi ſunt, quanto illæ, & magnitudines & celeritates,his ſunt maiores. Diſſiparentur ergo hæc ab illis, non ſolùm noſtri ſenſus corrumperentur.Itaque conuertentes argumentum dicimus,quandoquidem talis ſonitus non editur ab aſtris, ea non moueri per ſe in æthere tenui: ſed vnico eodémque argumento conſtare, & cælos eſſe ſolidos & aſtra cum illis ferri,& nullum à cæleſtibus corporibus edi ſonitum,quare neque concentum. Quod ſi ita eſt,conſtat concentum vocari in libro Iob à Domino(eius enim ſunt illa verba)per metaphoram: illam motuum maximè concinnam proportionem. Nimirum in ipſis motibus, vt & in ſonitibus, ſunt concinæ quædam & aptæ proportiones inuicem comparabiles.vt videre licet in iis qui ſaltant ad numeros,cantus,& muſicos ſonitus.Illas igitur aptiſſimas cęli choreas vocat Dominus concentum,quem ipſe dormire faciet, cum ſcilicet faciet poſt temporalē huius ſeculi volubilitatem, cœlum in æternum quieſcens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM. SEPTIMVM.

PSALMO ſeptuageſimoſeptimo, ita ſcriptum eſt. *Mandauit nubibus deſuper, ianuas cæli apperuit. Pluit illis manna ad manducandum* (paucis interpoſitis) *tranſtulit Auſtrum de cælo, & induxit in virtu*

virtute ſua Africum. Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum circa tabernacula eorum. Et manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Iſrael impediuit.

Multi cẽſent aliud fuiſſe illud quod filiis Iſrael pluit in deſerto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia vtimur aëreo vocato melle & manna, cuius prouentus maximus eſt quotãnis in Calabria, & in locis quibuſdam Hiſpanię etiam raris annis gignitur, quandoquidem cenſent fieri non poſſe vt illo veſcerentur, & nutrirentur, quin difluerent potius penitus diſſoluti ac láxati. Cęterum, ex deſcriptione mihi videtur cõſtare, eandem omnino rem eſſe, nam, vt dicitur cap. 11. Numerorum, *deſcendebat noctu in caſtra cum rore.* Atque (vt ca. 16. Exo.) *apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terrã:* conſtat verò hanc eſſe ipſiſſimam generationẽ mannæ, qua ad expurgationes vtimur. Tametſi enim quidã putauêre eſſe potius gũmi genus, quod exſudaret ex arboribus aut lachrymã, alij opificiũ quoddam veſparũ, aut apũ, aut muſcarũ quorundã: intuenti tamen conſtare facile poteſt, eſſe rorem quendã craſſiorem, maturationem quandam à Sole recipientem, & concretionẽ à noctis frigore pruinæ more, veſpas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine, potiuſquã efficere, ſi quid vero inciſis corticibus deſtillat, id imbibitũ ligno eſſe rorem. Quod verò in Exodo dicitur minutum, & quaſi tuſum, & in ſimilitudinẽ pruinæ, in Numerorum libro, *Erat quaſi ſemẽ Coriandri coloris bdelij,*

Mannæ conſideratio.

Manna diuerſitas nihil eſt aliud quam quod Meſues etiam dicit, his verbis, *Diuerſificatur autem ſecundum diuerſitates rerum ſuper quas cadit, cadens enim ſuper lapides eſt ſicut guttæ paruæ quæ congelantur, & fiunt ſicut germen, & cadens ſuper plantas ſuſcipit de virtute plantarum, & eſt cum permixtione particularum foliorum & florũ. Ex ea quæ ſuper lapides cadit, melior eſt quæ eſt ſicut ſemen album, & dulcis, & eſt recens: poſt iſtã verò in bonitate eſt, quæ eſt ſubcitrina.* Ex his verbis conſtat duplex eſſe genus mannæ, alterum cadens ſuper frondes, alterũ ſuper lapides(& terram ſcilicet)inter hæc verò prȩſtantius eſſe quod cadit ſuper lapides, quia alterum ſuſcipit de virtute plantarum(tametſi vulgo præcioſior eſt quæ de fronde vocatur, quod quàm ſit verum ad prȩſens inſtitutum non refert)porro conſtat quod ſimile eſt ſemini, eſſe quod ſuper lapides, ídque eſſe grandioribus partibus quàm alterum, atque ſi ſimul albũ ſit, eſſe optimum parum verò ab hoc deficere quod ſubcitrinum, ſcilicet colore bdelij. Eſt enim Bdelium colore vnguium, hoc eſt ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigeſimo ſexto, Exodi deſcribitur minutum quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram, eſſe quod optimum: alterum verò quod quaſi ſemen coriandri, coloris bdelij, ſecundum tenere bonitatis, gradum conſentaneum autem eſt rationi in tanta copia, eſſe vtriuſque ſatis multum. Si autem hoc ita habet, vt ſanè videtur, quî fieri poterat, vt non laxatis ac diſſolutis corporibus perirent? profectò ipſi ſentiebant hunc cibum eſſe leuem. Nam vigeſimo primo numerorum ita conquerebantur, *anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo*: at verò cibos leues, & qui ſolidam ſubſtantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam eſſe, atque ex purgare, Hippocrates

Bdelium.

crates teſtatur libello de medicamentis expurgantibus,& fieri quidem poteſt, vt principio is cibus illis contulerit vt medicamentum,ad deponendam cacochymiam,quam ex eſu cucumerum, peponum, porrorum,ceparum,& aliorum, quibus multo tempore in Aegypto erant cibati contraxerunt: expurgatis verò iam,conſuetudo fecit idoneum, & ſuauem cibum. Si enim conſuetudo vel ex venenis poteſt cibum efficere idoneum,quantò magis ex cibis medicamētoſis, accedente præcipuè Dei concurſu quo non cibus ſolum,ſed ſuauiſſimus etiam,& delectamētum omne in ſe ipſo habens efficiebatur. Neque enim hunc eleuo, cum naturales rerum cauſas inueſtigio, ſed laudo infinitam eius ſapientiam,qui ita omnia diſponit,vt etiā quę ſunt portentoſiſſima,videantur bona ex parte ſecundum naturalem rerum ordinem eueniſſe. *Cōſuetudinis vtilitas.*

Vt & cū populus querulus carnes poſceret ad veſcendum,arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas ſcilicet,maximo agmine trans mare impelli ſolitas vento vehementi, atque volantes circa terram altitudine tantum duorum cubitorum,vt ita facile ab omnibus caperentur. Vt autem transferret, abſtulit Deus Auſtrum de cœlo, & in virtute ſua induxit Africum,ventum ſcilicet vehementem,&procelloſum. De quo Virgilius primo Aeneidos, Vna Eurus notúſque ruunt, crebérque procellis Africus, eſſe verò hæc omnia coturnicum naturæ & paſſionibus conformia naturales quoque cognouerunt. Nam Plinius capite vigeſimotertio, libro decimo, ita inquit, *Coturnices ante etiam ſemper adueniunt quàm grues, parua auis, & cum ad nos venit terreſtris magis quàm ſublimis, paulò poſt Auſtro non volant, aura tamen vehi volunt propter pondus corporis.* *Coturnicū natura*

Rurſum paulò poſt, *Aquilone ergo maxime volant*. Sed cur (dices) non induxit Deus Aquilonem, ſed Africũ? quia (arbitror) Africus vehementia eſt proximus Aquiloni, ſitu verò eſt proximus Auſtro, cum ſit inter hunc & Zephirum, amat verò ſuauitas diſponendi rerum cauſas, minimas commutationes. Accedebat ſitus locorum: ſi enim Africus qui trãſuerſum flat iuxta Auſtrum coturnices in caſtra impulit, Boreas quieſt è regione oppoſitus, expuliſſet potius. Hucúſque igitur nulla vis eſt illata naturæ, ſed ſecundum eius ordinem diſpoſita omnia, velut etiam cum Deo viſum eſt, populum ob pertinaciam punire, ille ipſe carnium eſus, quem tantopere expetiuerant, attulit perniciem tam multis, vt vocatus is locus ſit Sepulchra concupiſcentiæ. Nam cum illi deſueti iam cibis ſolidis, auidiſſimè ſeſe carnibus repleuerint, comedentes vſque ad ſacietatem, vt odor carniũ per nares expiraret, lethalibus morbis correpti ſunt. Neque ſanè parum ipſa carniũ malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix enim venenis veſcitur, vnde malignitatem aliquam cõ trahit, atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob cauſam eas damnauêre menſæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bæotiæ, & Theſſalia, atque etiam Athenis, multos conuulſione correptos eſſe, eſu coturnicem quæ veratro veſcebantur. Raſius quoque & Iſaac in ſuis dietis, & Auicenna ſecundo canone, & alij omnes medici qui illos ſequuntur, maximè vituperant: adeò vt Aponenſis dicat, carnes coturnicum omnium volatilium carnibus eſſe peiores. Id quod iam dicunt, non ob heleborum ſolum, ſed per ſeſe.

Coturnicũ monumenta.

Coturnicũ cibus.

Orus Apollo Niliacus narrat, eam fuiſſe Aegyptiis de coturnicibus opinionem, vt in hyerogliphicis eam omnis immundiciei & nequitiæ ſignum eſſe fecerint.

Coturnices hyeroglıphicè.

Itaque

Itaque hæc omnia, Dei voluntate cauſas naturales dirigente, effecta ſunt. Quæ ſanè nos admonent, ne cum quidpiam nobis, ſiue commodi, ſiue damni accidit, in Dei voluntatem referre recuſemus, etſi naturales rerum eiuſmodi cauſas agnoſcamus. Quoniam omnia ſeruiunt illi.

CAPVT QVINQVAGESIMVM OCTAVVM.

PSALMO nonageſimotertio, ita dicitur. *Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non conſiderat?* Verba hæc continent argumentum quoddam aduerſus eorum ſententiam qui Deum eſſe omnino negabant, aut ſi cui rei id nomen tribueretur, eam non eſſe intelligentia præditam, neque omnino vlla cognitione, ſed vt Solem, & Luná, & Stellas, & ipſum primum mobile eſſe intelligimus, cauſas quidem eorũ quæ in hoc generabiliũ & corruptibilium orbe geruntur, ipſas verò per ſeſe nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, ſed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac ſententia (nequis aliter putet) plurimi philoſophorũ. Nam vt refert Plutarchus libello de Placitis capite ſeptimo, Diagoras Mileſius, Theodorus Cyrenenſis, Euenerus Teagetes, Deos prorſus nullos eſſe cenſuerunt. Euripidem quoque fuiſſe eiuſdẽ opinionis inquit, diſſimulaſſe verò metu Areopagitarum, inducẽtem in tragediis Syſiphonem eius ſententiæ autorem. Plinius quoque eiuſdem ſententiæ fuit, ſiquidem caput ſeptimum libri ſecun-

Deũ eſſe probatur.

di, quod eſt de Deo, poſt multa alia, non ſine magna impietate, his verbis claudit. *Per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia, idque eſſe quod Deum vocamus.* Lucianum quid commemorem, qui nullis non modis deridet omnes de Deo ſermones ſed & Stoici omnes videntur mihi, & ſi Deum nominent nulli tamen intelligenti cauſæ id nomen tribuere. nam cenſent Deum eſſe ignem artificem, via procedentem in mundi creatione, vniuerſas ſeminales rationes intra ſe complectentem per quas omnia è facto fiunt. Inſuper Spiritum per vniuerſum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantẽ, per vniuerſæ naturę quam peruadit confinia. His verbis nil aliud mihi videtur ſignificari, quam Deum eſſe, quem ego appello ignem permeantem per omnia, & ſpiritũ Domini vocari in ſacris, interprætatus ſum ſuper primo capite Geneſeos. Epicurei (vt Cicero mihi videtur rectè cenſuiſſe) nihil de diis ſerio affirmarunt. Sceptici verò de Deo an ſit, vt de re alia omni dubitant, vt videre eſt apud Sextum philoſophum capite primo, libro tertio, Pyrrhonicarum hypotheſeôn. Argumenta verò omnia negantium Deum eſſe qui prouidentiam habeat rerum humanarum, fere mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarchum reperies loco citato. Primum, quódque Plinius maximi facit, ſi Deus eſt, nihil eſt ei factu impoſſibile, at verò (inquit Plinius) non eſt Deus qui poſſit omnia, quia non poteſt ſibi mortem cõſciſcere & ſi velit, neque mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos, neque facere vt qui vixit nõ vixerit, qui honores geſſit non geſſerit, neq; vt bis dena viginti nõ ſint, neque habet vllũ in præterita ius, niſi obliuionis, ſit igitur (inquit) vt Deus nihil aliud ſit quàm ipſa natura, ſiquidem

Tria argumenta philoſophorum negantiũ Deũ eſſe.

dem Dei potentia nulla eſt,niſi naturalis, non eſt igitur nullus Deus, qui voluntate & cognitione operetur.Secundum ſi Deus eſt,is eſt omni ex parte beatus, ſi tamẽ curas gereret rerum humanarum,haud dubie ſuſtineret magnam moleſtiam & angeretur. Tertium, ſi Deus eſt,& curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum peſſimo quoque fortuna præclare agere ſolet,contrà cum præſtãtiſſimo quoque peſſimè? hoc argumentum Sextus philoſophus ita præmit. Siquidẽ Deum eſſe &prouidere dicunt,aut prouidet omnibus aut aliquibus ſiquidẽ omnibus prouideret,nõ eſſet neque malum vllum,neque vicioſus vllus, neque vllũ vitium:at verò vitio plena eſſe pleráque videntur,nõ ergo omnibus prouidet Deus. ſin autẽ aliquibus prouidet,aut vult & poteſt prouidere omnibus aut vult quidẽ,ſed nõ poteſt,aut poteſt quidẽ,ſed nõ vult,aut neq; vult neq; poteſt.Si vellet& poſſet prouidere omnibus,omnibus prouideret,ſi vult ſed non poteſt,eius vires ſuperabit ea cauſa,ob quam non poteſt prouidere illis quibus nõ prouidet,ſi tamen poteſt prouidere omnibus & nõ vult, inuidus eſſe exiſtimari poſſit:quod ſi neq; vult neq;poteſt,ſit &inuidus& debilis.Hęc autẽ omnia incidunt in maiorẽ impietatem.Non eſt igitur Deus qui prouideat,ſed aut nullus Deus eſt,aut is eſt prima cauſa ſine vlla cura, quin & ſine vllo rerum aliarum ſenſu: His adeo ſtultis cogitationibus,quas vnico illo carmine Pſalmi ſeptuageſimo tertio complexus eſt Dauid,*Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus*, occurrit nunc idem vates dicens.*Qui plantauit aurem non audiet,aut qui finxit oculum non conſiderat?* quaſi dicat, quandoquidem non omnia quæ ſunt, ſunt entia per ſe, ſed alia ex aliis, & ab aliis fiunt,& in iis quæ fiunt.ſunt quædam ſenſus expertia,quædam ſen-

Deus omnia eminẽter continet.

ſu prædita, neceſſe eſt eam cauſam à qua quæ ſenſu participant ſunt effecta, ſentientem etiam eſſe, alioqui dediſſet virtutem qua careret effeciſſétque aliquid ſe præſtantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter phyſicos magis receptum axyoma, quàm nihil operari poſſe vltra gradum ſuæ perfectionis. Si igitur ſentiendi facultas eſt in poſteriorum quibuſdam, neceſſario ſit & in prima cauſa. Quapropter fieri non poteſt, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fecit oculum, non conſideret. Porrò, auris & oculus, & quæcunque alia noſtri corporis organa, maximè verò hæc quæ ſenſuum ſunt, ita ſunt compoſita, & ad actiones proprias accommodata, vt nulla vel excogitari poſſit aptior compoſitio. Quæ res haud dubie, niſi ſtupidis, euidenter indicat, ea non caſu, ita aut aliter cadentibus corpuſculis, aut élementis, conſtitiſſe, ſed in ſumma ſapientia effecta eſſe. Nullatenus ergo à facultate cognitionis expertè, ſed ſapientiſſima. Licet apud Galenum octauo libro de vſu partium, mirabilem ſapientiam in effingẽdis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet anfractuoſum illum aurium porum, tortuoſumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui naſcuntur ex cerebro, ſubſtratum, & cute præterea duriuſcula contectum, & in oſſe duriſſimo formatum, non temerè effectum eſſe, ibi, & talem, ſed audiendi gratia? ſi enim neque alia in parte, neque aliter effici poſſet, vt eſſet tranſmittendis in animam ſonis adeò aptum, euidens coniectura eſt, ab aliqua ſapiente cauſa eſſe aptatum. Nam præterquam quòd ad ſecuritatem & tutelam cerebri, vt Galenus indicat, facit illa flexuoſa meatus figura, ad ipſos ſonos qui aëris motitatione conſtant excipiendos præcipuè eſſe factam, indicant mihi euidenter

Aurium conſideratio.

denter choncę quæcunque illamet figura cauæ,flexuoſæ ſcilicet, & contortæ. Eæ enim auribus admotæ, ex eo ſolo quem intra ſe continent aëre, etiam nullò extrinſecus accedente motu, tinitum edere continenter ſentiuntur, adeò facit illa figura vt aër incluſus ſonet. Porus ergo ille accommodatiſſimus effectus eſt,vt illam ab aëre poſſionem excipiat, neruus verò quorſum eò venit ex cerebro,niſi vt deferat facultatem quæ percipiat?vt certè ad oculos primi veniunt ex cerebro molliores,& rariores, copioſiores ſpiritus quibus ad videndum erat opus excepturi. Iam verò in ipſis oculis humor vocatus chryſtalinus,rotundus quidem,ſed ſecundum faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud eſt,quam ſpeculum cryſtalinum,colorum fulgoribus, ſeu ſpeciebus recipiendis,accommodatiſſimum? Tunica cornea totum oculum extrinſecus finiens, quid aliud quam laterna cornea,ad recipiendum externos,& reddendum inter nos fulgores?adeò mihi vidētur hac in parte homines nō ſolum quod ad figuram attinet,ſed in ipſa materia ſpeculorum & laternarum deligenda, imitati ſapientiam noſtri formatoris.Mitto dicere mirabiles vſus tunicæ vueæ, cuius media perforatione conſtat pupilla, & circulo varicolore iridem refert: Retiformis etiam arachnoydis,& coniunctiuæ,& humorum aquei & vitrei:quin & palpebrarum, & ciliorum, & ſuperciliorum,atque adeò ipſorum oſſium, integro enim ad recenſendum libro opus eſſet,neque eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia atque eorum ſingula ſapientiſſimè,& magnæ cuiuſdam vtilitatis gratia eſſe ita aptata.Deme aut muta quodcunque horum,vel pilos ciliorum,aut ſuperciliorum velle: manifeſtam noxam inferes viſioni. Nihil igitur horum effectum eſt,

Oculorum fabrica.

ſrui & dolere. Si autem hoc, & alterari & corrumpi: hæc verò aliena admodum ſunt ab eo quod ęternum, igitur & ſentire alienum ab eo eſt. Porrò dices, non ſolùm noſtro argumento fieri, vt vim habeat percipiendi ſonos & colores, ſed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quę fecit, ſiquidem neceſſe eſt prę uiderit quæ fecit, non autem extra ſe. Ita eſt profectò, habet in ſeſe omnia, nõ tamẽ vt extãt extra illum, ſed præſtantiori quodam modo, atque vt in æterno exemplari, quod anteà etiam vel ex ſententia Platonis indicauimus, Itaque audit, & videt, non tamen vt nos, ſed præſtantius multò, ac citrà omnem paſſionem vnica ſimpliciſſimáque noticia agnoſcẽs omnes, ſiue ſonos, ſiue colores ac denique omnia quæcuque ſunt, fuerũt & futura ſunt. Non igitur fieri poteſt, vt qui fecit aurem non audiat & qui fecit oculum non conſideret, neque enim quia perfectius videt, & audit, negandum eſt videre, & audire quin potius aſſerendum videre & audire omnia, atque eſſe ſapientiſſimum, & prouidentiſſimum, atque vt nihil ſine eius potentia, ita neque ſine eius ſapientia & bonitate geri. Neque verò atheorũ argumentis reſpondere difficile eſt. Pro primo dicimus eos rectè aſſerere, ſi Deus eſt, eum eſſe omnipotentẽ at verò falsò aſſumere, non eſſe qui faciat quippiam ſupra naturæ vires. Confirmauit enim Deus Optimus Max. quam de ſe voluit haberi fidem, innumeris neque ineuidẽtibus miraculis, ſiquidem ſuſcitauit mortuum quatriduanum, & quod eſt multò maiùs, ipſe etiam triduanus ſurrexit à mortuis. Dices, hoc ipſum negabit Atheus. Dicet igitur multos, eóſq; alioqui optimos viros, neq; pecuniarum, neq; glorię cupidos, adeò nihil ſibi inde aucupãtes, vt omnes, nullo fere excepto, in cõfirmationẽ fidei mortẽ & tormẽta li

Deus omnia in ſe habet.

Reſpõdetur argumẽtis Atheorum.

benter ſubierint,eóſque per vniuerſum orbem diſperſos,vno ore,pro amico,multò antè contumeliose necato,mentitos eſſe,hiſque ipſis iam occiſis,innumeros poſteà ſapientiſſimos,grauiſſimos, & ſanctiſſimos viros, rebus omnibus poſt habitis , vſque ad ſanguinis effuſionem leuiter crediddiſſe. quæ poteſt eſſe aut excogitari,maior perfidia?petet Atheus , vt illi indicem hæc ita eſſe effecta,vt narrãtur.Non poſſum aliter,quã teſtimonio ſacrarum literarum,& conſenſu mundi totius,atque multorum ſeculorum , &(quod eſt maximum)conſonantia omnium teſtimoniorum veteris & noui teſtamenti , & conſenſu hiſtoriæ prophanæ cum ſacra. Quæ argumenta diligentiſſimè perſecutus eſt Diuus Auguſtinus in libris de ciuitate Dei,& poſt illum Diuus Thomas contra gentes.Sed quo pacto indicat mihi Atheus,nihil horum effectum eſſe? quia (inquit)fieri non poteſt.Sed cur non poteſt fieri? quia (inquit)nihil tale effectum eſt vnquam. Quid ſi effectum eſt?non eſt(inquit)itaque probat idem per idem,atque vt dicunt,vtitur circulo, petitque credi ſibi ſoli ſine vllis teſtimoniis, potiuſq;uam nobis cum tam multis.Longè ſtultius eſt putare, non eſſe Deum omnipotentem , quia non poteſt ſibi mortem conciſcere.Nam cum mori pati ſit,non agere,non poſſe mori,roboris ſit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita,hoc eſt,non poſſe facere, vt quæ facta ſunt,facta non ſint,& neque in præſentibus poſſe facere,vt non ſit,quod ſit,cum eſt, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet,nihil eſt, quia negatio tollit affirmationem,& affirmatio negationem : igitur qui poteſt omnia quæ contradictionem non continent, nihil eſt quod non poſſit,& qui in his næniis hærent, non mihi

Deus omnipotens.

hi videntur vt ſapientes dubitare, ſed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miſerum dicunt futurum Deum, ſi quis ſit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miſeriis ponerent homines rerum gerendarum ſolicitudinem, ne eſſent adeò ambitioſi. Vt verò homo qui multarum rerum curam habeat, ſit miſer, Deus tamen minimè miſer ſit. Miſeria enim non eſt in prouidentia, ſed in defatigatione, Deus verò defatigari non poteſt, ſiquidem nullo labore rerum notitiam conquirit, nullius obliuiſcitur, ſed omnia, præſentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipſe exiſtens ſimpliciſſimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad in dolentiam ſimplicitas, philoſophi optimè intellexerunt, nam vel ipſum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, ſi vnum eſſet, hoc eſt, vno conſtans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non phyſicè ſolùm, ſed & metaphyſicæ compoſitionis eſt expers. Quid ergo ſtultius, quam timere ne prouidentia fiat miſer, qui nullatenus poſſit defatigari? Quid addunt præterea? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoque videtur fortuna optimè agere, & cum pręſtantiſſimo quoque peſſimè. Argumentum hoc tractauit diſertiſſimè Dauid Pſal. 72. his verbis. *Et dixerunt, quo modo ſcio Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias. Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum.* Reſpondet verò mox ipſemet huic dubitationi, dicens, *Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc: labor eſt ante me donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum.* Quaſi diceret, non poſſis intelligere quantumuis labores, quæ ſit cauſa qua impij in hoc ſeculo proſperè agant, niſi in-

Atheorũ reprehẽſio.

Impij cur proſperentur.

tres in conſiderationem diuiniorum myſteriorum, & intelligas quæ fient in nouiſſimis eorum. Sed quę ſunt hæc? *quia ecce*(inquit) *qui elongant ſe à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs ſe.* Poſt nouiſſima ſcilicet, & in futuro ſeculo. Itaque hoc argumento non fit, vt Deus non prouideat rebus humanis, ſed, quandoquidem aliis argumentis conſtat prouidere, ac nihilominus in hoc ſeculo ſępe agitur melius cũ deterioribus, fit, vt teneamur ſperare aliud ſeculum, in quo reddatur vnicuique ſecundum opera ſua. Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem, ſed excitat ſpem futurorum bonorum, quia vt in hanc ipſam ſententiam inquit diuus Paulus 1. ad Corinthios cap. 15. *Si in hac vita tantum à Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Non eſt autem conſentaneum, vt qui meliores, ſint miſerabiliores, cum Deus ſit optimus, videátque & audiat omnia: Speramus igitur non in hac vita tantum, ſed in futura potius, in quam boni reſurgent induti immortalitate, mali autem in æternam perditionem. Itaque quia videmus ſeculi huius bona magna ex parte eſſe collata in deteriores, non negamus Dei prouidẽtiam, ſed intelligimus fines bonorum & malorum non eſſe in hoc ſeculo, & quia alicubi eſſe oportet, excitamur in ſpem poſt mortem futurorum, interim ſuſpicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam eſt bonus, hæc qualiacunque bona illis tribuens, bonis verò verè bona, & nunquam interitura reſeruans, quorum, hic inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. ſiue de iuſto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas noſtras aliud ſeculum manere.

CA-

CAPVT QVINQVAGESIMVM. NONVM.

PSALMO nonageſimoſecũdo,ita ſcriptum eſt. *Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.*

Ariſt.ca. decimotertio,libri ſecundi, de cęlo inquit. *Mentis eſt ratione carẽtis non admirari, cur nam parua terræ gleba, ſi elata dimittatur, fertur, quieſceréque non valet, & quò eſt maior eò celerius fertur, vniuerſa autem terra, ſi quis ipſam ſublimem eleuatámq; dimittat, ferri non poteſt.* Nũc verò tantum pondus quieſcit. hoc eſt, miretur quiſpiã quo pacto fiat, vt tantum terræ pondus quieſcat in mundi medio, nulli rei innitens, nullis firmiorib. cementis fundata, ſed in aqua & aëre vndiq; pendens, cum præcipuè videamus, minimi etiam ponderis fruſtulum ſit dimittatur in aëre, nulla alia re ſuſtentatum, decidere, neque manere poſſe. Hæc dubitatio plurimum torſit veteres philoſophos, coniecitque in ſolutiones lõge diuerſas, quarum tamen pleræq; vt belliſſimè dicit ibidem Ariſtoteles, abſurdiores ſunt ipſa dubitatione. Nam Empedocles infinitam eſſe terræ profunditatem, ideóque quieſcere, quaſi radicibus infinitis firmatam Thales innatare in aqua vt lignum quodam, Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus amplã eſſe. & ob latitudinẽ quieſcere, quòd ſubiectum aërem ſecare non poſſit, conſtat verò hęc omnia abſurda eſſe. Nam terrã rotundam eſſe, certæ cuiuſdã magnitudinis, æquidiſtantem à cœlo ſecundũ totam ſuperficiem, experimento conſtat, quare infinita non eſt, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemiſphèrium illi magis innititur,

Falſa philoſophorũ opinio de terra.

quam illud huic,ſed in centrum nituntur omnia.Porrò ſi terra ampla eſt,& figurã habet tympani,ac proinde non poteſt ſecundum latiorem ſuperficiem ſecare aërem cur tamen ſecundum ſuperficiem anguſtiorem non findit & elabitur?cur enim potius nitatur in hanc cæli partem,quam in illam? Iam verò ſi terra aquæ innatat, ipſa aqua quo ſuſtentatur? quòd ſi aqua pendere poteſt in aëre,poſſit & terra , quæ enim maior dubitatio?neque igitur ſuper aqua,neque ſuper radicibus,vel cementis infinitis firmauit Deus orbem terræ,ſed vt inquit Iob. cap.26.ſuper nihilum appendit.Certè ex hoc,vt ex aliis multis , quæ in natura rerum eueniunt mirabilia,nos prouocant ſacra eloquia in Dei Opt.Max.admirationem.Nam & Iſaias capite quadrageſimo,ita inquit, *Quis appendit tribus digitis molem terræ?* & rurſum paulò infrà. *Nunquid non intellexiſtis fundamenta terræ?* rurſum capite quadrageſimoſecundo,inquit, *Hæc dicit Dominus Deus creans cælos,& extendens eos,firmans terram.* Itaque gloriatur Dominus Deus,quòd ſine vllis fundamentis , ſed ſuper nihilo firmauerit orbem terræ,qui non commouebitur.Nimirum Dei imperium firmius omni fundamento eſt.Sed quoniam Deus omnia diſponit ſuauiter,neque vlli rei æternam infert violentiã neceſſe eſt, ita ſit terra ſuper nihilo firmata Dei iuſſu,vt ipſa non repugnet.ſed ita ei obſequatur,vt verè ſecundum ſuã naturam locata ſit. Inueſtiganda igitur nihilominus cauſa eſt naturalis,qua terra ita locata quieſcit, neque vnquã cõmouebitur.Plato in Phedone ita inquit,*Perſuaſum mihi quidem eſt primò ſi eſt terra neceßitate eiuſmodi,vt nunquam decidat , ſed ad eam ſuſtinendam ſatis id eſſe , quòd & cælum vndique ſibi ipſi ſimillimum eſt omnino,& terra vndique æquilibris. Res enim æquilibris in ſimilis alicuius medio poſita,neque magis neque*

Terra immobilis.

minus poteſt in partem aliquam inclinari, cũque ſimiliter ſe habeat, ab inclinatione erit aliena. Hęc Plato. Cuius opinio plurimis arridet, videtúrque optimam & facillimam cauſam reddere, cur non ruat terra, nimirum quia non eſt cur hûc quàm illûc potius rueret, rotunda cum ſit, & in medio poſita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens; *Ponderibus librata ſuis.* Sed ſi ea eſſet verè cauſa, fieret, vt ſi extra cẽtrum mundi poſita dimitteretur, rueret in eam cæli partem quam haberet propius, ideo enim non ruere dicebàtur, quòd in medio ſita in nullam potius partem inclinet. Deinde fieret, vt ſi terræ figura deficeret ab ſpherica, & in alteram partem, vt in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiente æquilibrio, & in eam partem potius inclinante pondere. At verò abſurdum eſt vtrũque horum, nam quoquo rueret, pondere rueret: pondus verò nõ fert in cœlum (qua enim ratione põdus ferat quò leuitas?) ſed in contrarium. Leuitas autem fert verſus cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotiſſimam, puta ad centrum mundi. Ergò terra ſiue extra centrum poneretur tota, ſiue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eo vſque, vt centrum ponderis ſui in mũdi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia ſi mutata figura extaret, non eſſet idem centrum ponderis & magnitudinis, ſiſteret verò in mundi medio ponderis mediũ, quia pondus cauſa deſcenſus eſt. Si verò non mutata figura, ſed à medio mundi aliquatenus pulſa emineret in alteram partem, rueret ſanè tunc quoque, & medium ſuæ magnitudinis, & mundi totius idem eſſe faceret, quia nulla alia ratione poteſt aliis omnibus elementis ſubſtare. Amat verò id eius natura, quia eſt omnium craſſiſſima: eſt verò is

naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per ſe ipſa, hoc eſt, neque pulſa, neque tracta, neque portata, neque volutata, ſed ſponte naturæ, vt craſſa ſint ſub tenuibus: eſt autem in vniuerſo infimus locus, qui & intimus, puta centrum, ſupremus qui & extimus, puta cœlum. Quia vniuerſi partes nō poſſunt ad aliud quodpiam extra ipſum referri, vt in corporibus ſingulis, velut in ouo vitellus eſt pars intima, non tamē eadem infima, quia eſt quædam albuminis pars inferior, quæ ſcilicet, longius abeſt: à cœlo in ipſo autem orbe non ita, quia non eſt extra illud aliud ad quod eius partes referantur, ſed eſt infrà, quod continetur, ſuprà verò quod cōtinet, continetur verò ab omnibus quod in centro ſitum eſt, cœlum autem omnia continet.

Centrum locus infimimus.

Hæc igitur cauſa eſt, qua terra extrà centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, quia non ruit à centro. Nam quo pacto poſſit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariæ cum ſint tales lationes? neque certè re ita perſpecta, vlla ſupereſt dubitatio. Nam particula terræ in aëre dimiſſa, non fertur vnquam in eam cœli partem cui eſt propior, ſed verſus centrum, neque ſi iuxta ipſum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum firmum, & velut ex aëre fuſo eſſe indicatum anteà eſt. Non ergo quærit ruens, rem firmam cui adhereat, ſed ordinem quem naturaliter expetit, ne ſit, ſcilicet ſuper re tenuiori, ſed tenuioribus omnibus ſubſtet. Terra ergo tota, cum ita locata ſit, non poſſit vnquam ruere: igitur firmauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac ſecundum eius naturam collòcans, hoc eſt, in mundi medio, qui idem eſt locus infimus. Verum quia, vt diximus, ſi

alteram

alteram in partem extaret, velut ſi nunc ad Aquilonem aut Auſtrum tuberculum magnum terræ aliquod innaſceretur, rueret, non quidem in cœlum eò verſus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) ſed in ſeſe ipſam, vſque dum centrum ſui ponderis teneret mundi medium, neceſſe eſt vt hunc quoque caſum Deus prouideret, efficiens ne aliquam in partem terra extet potius, ſed omni ex parte ſit æquilibris: hoc autem æquilibrium, ſiquidem terra eſſet perfectè ſpherica, & ſecundum omnes partes æque craſſa, nulla alia ratione indigeret, nam eſſet ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verum ob aquarum diſtributionem, & alias neceſſitates, oportuit vt terræ partes eſſent aliæ alij altiores, ac nihilominus, vt firmiter quieſceret, oportuit vt nullæ partes potius quàm ſibi oppoſitæ extarent, aut vt illa eminentia oppoſitarum partium craſſitie penſaretur ad æqualitatem.

Neceſſe eſt igitur vt Deus montes, & colles, ac denique omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis terræ partibus diſtribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne alia ex parte grauior facta terra, rueret in ſe ipſam aliud centrum quærens, quòd eſſet ſui ponderis, etſi non eſſet ſuæ magnitudinis, velut de iis quæ vehuntur in aqua monſtrat Archymedes. Iuſtam hanc partium orbis terræ diſpenſationem, optime cecinit Iſaias dicens, *Quis appendit in tribus digitis molem terræ? & librauit in pondere montes? & colles in ſtatera?* ob hanc igitur æqualem diſtributionem partium, & quia in medio collocatus eſt terræ orbis, non commouebitur. *Mõtium & colliũ inæqualitas.*

Neque verò illa æqualitas partium, eſt extra id

id quod amat rerum natura, immo eſt quoddam naturæ bonum, non in vniuerſo ſolùm, ſed in vno quoque ſpectabile. Galenus enim multis commendat, in opere quod de vſu partium ſcripſit, hanc partium æqualitatem in corpore humano, licet verò eandem contemplari in muſca & culice, & arbore, & arbuſtō, & herbula, & re quacunque integra, vſque adeo fecit Deus omnia in pondere, & menſura. Itaque ne terra per aërem in quo videtur pendere, rueret, prouidit Deus, illam ſub aliis omnibus mundi partibus collocans: ne rueret in ſe ipſam, aut commoueretur, prouidit, librans in pondere montes; & colles in ſtatera. Duplici ergo ratione firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM

CAP. 25. Prouerbiorum. *Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſumo.* Comparat Salomon carmina ſalutaria, decantata homini qui ſit corde peſſimo, aceto in quo diſſolutum ſit nitrum. Quæ quam ſit appoſita comparatio, quiuis facile intelliget, perſpectis iis quæ de talibus carminibus à philoſophis, & de nitro in aceto à veteribus medicis ſcripta ſunt. Plato in Charmide in perſona Socratis multis verbis docet, morbos animi curari incantationibus, atque animi morbis ſublatis, plerunque ſalutem in corpus redundare, tollíque capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris ſermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur. Itaque ſunt hæ incantationes, ſeu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique diſcipli-

ciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & virtutum cultũ nos alliciunt. Maximæ ſcilicet ægri animi medellæ, quæ ſanè à ſapiẽte, & qui ex Deo, eſt libentiſſimè ſuſcipiũtur, ei verò qui corde eſt peſſimo, aceto in nitro, ſeu nitro diſſoluto in aceto ſimiles occurrunt. Principio enim moleſtæ ſunt, & mordent acriter, poſtea verò extergunt & eluunt ſordes animi, niſi quis iam eſt immedicabilis. Talis enim ſemper auerſatur, & reſpuit, læditúrque omni curatioae magis. De nitro verò à Dioſcoride capite 89. lib. 5. ita ſcriptum eſt: Purulentas aures & ſonitus earum ſanat, ſordes expurgat cum aceto inſtillatum. Galenus quoque tertio de cõpoſitione medicamentorum ſecundum locos, ex Archigenis ſententia cõmendat ad aurium ſonitus, acetum cum nitro. Vt itaque nitrum cum aceto inſtillatum in aures, earum eluit ſordes, & ſonitus, ſeu tinitus earum ſanat, ita exhortationes ſanctæ ſæpius inſtillatę in aures, etiam peſſimis, ſordes animi eluunt, & varias perturbationes, qnaſi ſonitus aurium prohibentes audire veritatem, ſanant. Mordent verò, neque ſine magna moleſtia ab ægro animo ſuſcipiuntur non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per ſe, ac ſimul ambo, vbi in purulentas, & exulceratas aures inſtillatur mordet, durátque ea mordicatio, vſque dum pars ſaneſcit, & cute obducitur.

Aceti in nitro ſoluti vir.

Aures purgantia

CAPVT SEXAGESIMVM PRIMVM.

IN eodem 25. Prouerbiorum. *Sicut frigus niuis in die meßis, ita legatus fidelis ei qui miſit eum animam ipſius requieſcere facit*. Et paulò infrà in eo. c. in eandem ſententiam dicitur, *Aqua frigida*

animæ ſitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. Itaque coniunctis ambobus locis facile intelligimus, potum aquæ refrigeratæ admota niue in die meſſis, hoc eſt, in ęſtate, facere requieſcere animam potantis, vt nuntius ſeu legatus miſſus è terra longinqua cum eſt fidelis, facit requieſcere animam eius qui miſit eũ. Quoniam ſcilicet, fiduciam habet in nuncio fideli is qui miſit eum, ac proinde requieſcit animus eius.

Aquæ frigidæ potus.

Poſſit hîc phyſicus pro potu niue refrigerato teſtimonium accipere, atque tempus vtendi illo diſcere, non minus quàm à Galeno. Siquidem verba illa, *Animam ipſius requieſcere facit*, vſum innuunt, illa verò, *In die meßis*, tempus vtendi. Nimirum autem phyſicè pleriſque vocatur ipſa reſpiratio, ſeu qui reſpirando attrahitur ſpiritus. Atqui Diogenes, vt tradunt, qui de eius placitis ſcripſerunt, in eo aëre animæ eſſentiã eſſe putauit. Sed vtcunque de animæ eſſentia ſentiat phyſicus, quia reſpiratu vita ſeruatur ipſam reſpirationem animam vocat, atque huius ipſius facilitatem, ſeu trãquilitatem, animæ requiem. Itaque facere animam requieſcere, eſt phyſicis, reſpirationem facile reddere, id verò fit, igneum calorem extinguendo, atque hominem attemperando. Quod, cum febris calor igneus ſit, conſtat, vt poſſit à multis febribus liberare, atque ita eſſe vtiliſſimum, cum tempeſtiuè adhibetur. Intempeſtiuus enim eius vſus multorum malorum cauſa eſſe poteſt. Quæ Hippocrates ferè colligit in Aphoriſmo dicens, *frigida velut nix & glacies, pectori inimica ſunt, tuſſes mouent, ſanguinis eruptiones, ac deſluxiones faciunt.* Rurſus in alio Aphoriſmo. *Frigida inimica oßibus, dentibus, neruis cerebro, ſpinali medullæ*, & rurſus, *Frigida conuulſiones, antrorſum, ac retrorſum diſtentiones*

diſtentiones, nigrores, rigores febriles. Opportunitas verò, eſt, vt Galenus libello de cibis boni & mali ſucci inquit, *In æſtate non quibuſuis, ſed iis tantum qui exercẽtur dare; ne, ſcilicet æſtu forti & exercitatione inflammati, in cauſones incidant*. Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus in acutis, his verbis docet. *Febris autem ardens fit, cum reſiccatæ venulæ tẽpore æſtiuo acres ac bilioſos ichores in ſe ipſas trahunt.* Fit autem plerunque ex longo itinere, & longa ſiti, cum reſiccatæ venulæ acres & calidas fluxiones in ſe ipſas attraxerint. Cum igitur hæc ſit cauſonis generatio, & his cauſis fiat, conſtat nulla ratione poſſe præcaueri melius, quàm eo tempore, iis qui in talibus verſãtur cauſis, dato potu frigido, foréq; vt venæ refrigeratione temperentur, & ſpiritus, qui æſtu & exercitatione redditur difficilis, requieſcat, fiátque facilis ac moderatus. *Cauſonis generatio.*

Facit igitur talis potus, animam requieſcere in die meſſis, hoc eſt in æſtate & labore. Quo enim potius vteretur, quo ſignificaret ęſtum & laborem, quàm meſſis? non autem ſolis meſſoribus, ſed & omnibus hominibus negotioſis, qui per æſtatem non poſſunt ſe horis meridianis domi continere & iter agentibus vtilis is potus eſt, ſi quidem inde febres ardentes ſolere cieri Hippocrates auctor eſt. Neque verò tunc omnibus vtendum tali potu eſt, ſed quibus nulla pars, earum quæ eo lædi ſolent inſigniter eſt debilis; thorax idico, pulmo, cerebrum, nerui, ſpinalis medulla, aut etiam inteſtina, aut veſica. Quibus ergo talis quæpiã eſt debilitas, exercitationes & inſolationes per æſtatem deuitentur penitus ne neceſſario incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Vt verò præſcripta verba Salomonis continent com-

mendationem frigidi potus, ita innuunt, ne in æſtate quidem niſi exercitatis vtendum eo eſſe: in aliis verò temporibus nulli. Non enim ſimpliciter dicit, frigus niuis requieſcere facit animam, ſed in die meſſis; nimirum aliis temporibus, aut etiam in æſtate vacantibus hominibus, animam ſedat ipſa aëris inſpirati temperies, aut otium. Verum de tali potu alibi mihi dicta ſunt plura. Hîc pro meo inſtituto dictum eſt ſatis.

CAPVT SEXAGESIMVM. SECVNDVM.

CAP. I. Eccleſiaſtæ. *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autē ſemper ſtat. Oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.*

Hoc quod Eccleſiaſtes obſeruauit, nihil aliud eſt, quàm quod Ariſt. in duobus vltimis capitibus ſecundi de ortu & interitu diſertè tradidit, puta circularem eſſe rerum omnium mutationem, & hinc pendere mundi æternitatem, quoniam, ſcilicet, ſola mutatio circularis poteſt eſſe perpetua. Partes ergo mundi quæ per ſe ſunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœleſtia, nullam mutationem ſubſtantiæ ſubire, ſed circulo volui, accederéque & recedere, eadem numero ſemper redeuntia: quæ verò corruptibilia ſunt, fieri ſemper ex ſe ipſis circulo naſcentia & intereuntia, numero ſemper alia, ſed ſpecie eadem, vt ex aëre fit aqua, & ex aqua aër. Hunc generationum abeuntium & redeuntium circulum, quo mundus ſeruatur innuit Eccleſiaſtes

De circulari motu.

ſtes dicens, *Generatio præterit & generatio aduenit.* Conſiderandum verò triplicibus rebus conſtare mundum hunc, quibuſdam enim incorruptibilibus, vt cœleſtibus: quibuſdam ſecundum ſe totas corruptibilibus, vt ſingulis brutis & arboribus: aliis corruptibilibus per partes, vt terra, mari, & toto aëre, horum enim nullum ſecundum ſe totum corrumpi poteſt, corrumpitur verò ſecundum partes ſingulas. Corruptibilia primi generis, non aliter ſeruantur, quam ſucceſſiua generatione ſingularium, generatione ſcilicet prætereunte, & generatione adueniente. Terra autem & mare & eiuſmodi ſemper ſtant, etiam ſi ſecundum particulas præ ſua mole inſenſibiles, recipiant acceſſiones. Sol, & reliqua corpora cœleſtia, ſecundum ſe tota & partes omnes inalterata, tantum mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent cauſæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione hoc eſt, eiſdem ſpecie rebus abeuntibus, & redeuntibus oriuntur & intereunt. Neque ſane illorum cæleſtium corporum virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione ſunt, ſed in his ipſis eſt ordo vt loci, ita & virtutis. Suntque alia aliis efficaciora & perfectiora, mutátque cœlum ipſum alia per alia, velut per tenuiora & ſuperiora, quæ craſſiora & inferiora ſunt. Proindéque dictum eſt Empedocli, terram & aquam materiam eſſe generabilium corporum, vt farinam & aquam, aërem verò & ignem efficientia magis quam accipientia eſſe, & virtutes præſtare magis quam corpora rebus generandis. Hæc igitur conſentaneum eſt accipere propius à cœleſtibus vim, quam in humiliora tranſmittant. Argumento eſt, quòd cum inferiora, & denſiora, ſtent in ſuis locis firma (multóque magis

Mũdi partes triplices.

De elemẽtis.

terra) ſuperiora illa & tenuiora cùm cœleſtibus voluuntur,& illorum proſequuntur motum. Aërem enim ſupremum,& qui iuxta cœlum eſt, circulo volui quotidiè vt ipſum cælum,indicant cometæ, qui quaſi in ipſo eſſent cœlo, videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aërem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuiſſimum motum ipſius Solis tenere & cum illo circuire,indicat calor qui lumini accedit ſemper,&tenebroſa deſerit,quaſi luminis comes indiuiduus.Id enim eſt,quia ignis eſt aſecla Solis. Vt igitur Solis circuitio cauſa eſt circuitionis huius ſubſtantiæ ſpiritalis,aëreæ inquam & igneæ,ita & hæc ſpiritus circuitio,cauſa eſt generationum, & corruptionum,eorum quæ circa terram,& mare oriuntur & intereunt,atque in his, maximè ignis, huic enim,vt Ariſtoteles inquit,ſubſtrata ſunt omnia vt materia illéque ſuo calore efficit omnes naturales ortus, éſtque vt in hoc ipſo opere antea interpretati ſumus, ſpiritus qui ferebatur ſuper aquas, & fæcundabat omnia. Breuiſſimè igitur Eccleſiaſt. complexus eſt totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum ſeruari,aliis ex aliis rebus circulo genitis,& generatione ſucceſſiua rerum numero diuerſarum,ſpecie ſimilium, itaque generatione prætereunte & generatione adueniente cauſas verò huius commutationis rerum eſſe, quod terra ſemper ſtat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua conſtat)& circa eam voluuntur circulo cœleſtia, & ſpiritualia tenuiáque corpora, his enim (cœleſtibus inquam & ſpiritalibus)facientibus,& illis (craſſis ſcilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Vt verò hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis conſentaneum

Aeris motus circularis.

neum

neum, quam vt illa circumeant, & hæc firma ſtent, ſiquidem efficientem cauſam oportet accedere ad materiam; nulla autem ratione acceditur melius quàm materia quieſcente, & effectrice cauſa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quam circumeundo.

Quapropter faceſſat iam hinc quorundam veterum ſententia, & Copernici arguties, terra enim ſtat, & Sol circuit. Neque verò ipſa cœleſtia corpora, & tenuia elementa, æquè pertinẽt ad effectiuas cauſas, ſed cœleſtia efficiunt ſolùm, elementa tenuia efficiunt multò magis quàm craſſa, ita tamen vt accipiant nonnihil, materiáque ſint, alioqui non eſſent elemẽta. Neque ipſa cœleſtia inter ſeſe, neque tenuia elementa habent pares efficiendi vires, ſed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituum cauſa eſt, proinde Ecclesiaſtes patiendi principium in terra quieſcente efficiendi verò in Sole, & ſpiritu hoc eſt igne, circulo lationis poſuit. Eam verò eſſe vtilitatem circularis lationis, vt effectrix cauſa ad omnes materiæ partes accedat, apertè inſinuãt illa verba, *Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus.* Nihil eſt enim aliud, quam ſi diceret, in circuitu pergit, vt luſtret vniuerſa. Porrò nos antea, ſuper capite trigeſimonono Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei ſapientiam commendauimus, & admirati ſumus, qui ita illum cœlo locauit, eumque motum tenere iuſſit, vt nulla ſe mundi pars abſconderet à calore eius. *Copernici reprehenſio.*

Verũ quod de Solis motu hoc loco dicit nõ exiguã ingerit difficultatẽ. Nã, inquit, *gyrat per meridiẽ & flectitur ad Aquilonẽ.* Videtur autẽ hoc nõ ita habere. Nã Aquilo eſt ea cęli pars à qua flat Boreas, qui & Aquilo *Solis circuitiones.*

dicitur. Ea verò eſt vbi ſitus eſt polus, Sol verò circuit circa polum, ita vt polus centrum ſit eius circuli quẽ Sol deſcribit, non poteſt ergo verſus polum flecti, ſiquidem circuli partes omnes diſtant à centro æqualiter. Neque vero hic poſſis dicere quod Diuus Thomas Aquinas ſuper Iob dicit, Aquilonis nomine ſignificari hemiſpherium quod ſupra noſtrum Orizontem eſt, & huic oppoſitum dici Meridiem. Quinpotius, meo iudicio, hinc conſtat, non eſſe illam legitimam interpretationem. Nam quis non dicit Solem gyrare per Meridiem, cum horas nobis exhibet meridianas: conſtat verò horis meridianis ſupra noſtrum Orizontem eſſe Solem. Meridiès igitur pars noſtri hemiſpherij eſt, nõ quid huic oppoſitum. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur ſanè hoc dictum iuxta ſententiam quorundam veterum, qui, vt Ariſt. cap. 1. ſecundi Meteor. narrat, cenſebant totum mundum ſecundum Septentrionalem partem in ſublime aſſurgere, ſecundum meridionalem verò demiſſum eſſe, idque non ſolum in cœleſti, ſed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem, velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solémque non ſub terram, ſed circum terram, & hunc Septentrionalem locum circum ferri. Itaque diem eſſe cum per meridiem circuiret, noctem verò cum deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videtur itaque illi ſententię locus hic fauere. Sed & quod ponunt, aliíque quamplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem aliis omnibus eſſe ſuperiorem, videtur ex ſacris poſſe recipere confirmationem, ſiquidem Iſaiæ decimoquarto capite ita dicitur, ex perſona ſuperbiſ-

ſimi.

ſimi. *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis*, quaſi ſcilicet, Aquilo excelſior cœli pars ſit. Verumtamen hoc falſum eſſe, neque vllam mundi partem eminere aliis, eò quod in perfecta ſphera omnes extremitatis partes diſtent æquè à medio, indicatum antea eſt ſuper capite trigeſimoſeptimo Iob. Porrò dicere Solem illo modo circuire, hominum eſt ignorantiſſimorum aſtrologiæ. Nam cum Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, niſi moueretur qua nos dicimus, ſupra & infrà terram, non poſſent poli eſſe, vbi eſſe nunc ponuntur, ſed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum eſſe vbi nunc ponitur declarant ſtellæ omnes fixæ, quæ quò longius abſunt ab illo puncto eo maiores deſcribunt circulos, & quò accedunt propius, minores, adeò vt ſint nonnullæ æternæ apparitionis. Itaque falſum eſſe illud dogma, ex dictis apertè depræhenditur: quapropter non licet ſecundum illud ſacra verba interpretari, ſed quę ex Iſaia produximus verba ſunt regis præ ſuperbia inſanientis, affectantiſque ſedes æthereas, ac ſolium ſuum collocare in Aquilone, quæ pars deſpectanti à terra videtur eſſe ſummus cæli apex, quia in medio aſtrorũ omnium eſt, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Aſtra omnia tam errantia, quàm fixa, videntur choreas ducere, non tamen proinde excelſior eſt aliis, neque quidem poteſt in corpore perfecte ſpherico. Quo pacto autem vera ſint præſcripta nunc de Solis circuitione verba, iam dicamus. Certè illa in ſphera recta & ſub æquinoctiali vera non eſſent, ibi enim Sol aut per ipſam lineam fertur æquinoctialem, neque in vllam mundi partem flectitur: aut vltra citráve eam lineam, ita tamen vt quotidiana circuitione eam non interſe-

cet,non interſecans autem in contrariam mundi partem flecti non poteſt. At verò in ſphera obliqua,qualis eſt hæc quam incolimus , & Syria , vbi hæc ſcripta ſunt,quinimmo & vbi inter tropicum Cancri & circulum Arcticum(vltra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas)veriſſimum eſt, quotidie Solem gyrare per meridiem,& flecti ad Aquilonem. Nam quacunque die conuertat homo faciem ad eam partem qua oritur Sol,& inde ducens per ſuum Zenit lineam, deſcribat circulum magnum , & imaginatione ſecet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam ſpectabit ſua dextra , vocabit meridiem , ad quam ſiniſtra ſeptentrionem , aut Aquilonem,quia habebit polum à ſiniſtris, & à dextris meridianum motum Solis:quotidie autem Sol , poſtquam gyrauerit per meridiem , interſecans illum magnum circulum (qui eſt linea longitudinis) flectetur ad oppoſitam cœli medietatem,quare flectetur ad Aquilonem. Interſecare autem eam lineam quotidie,conſtat, quia Sol cum fertur per æquinoctialem deſcribit magnum circulum , duo autem circuli magni non poſſunt non interſecare ſeſe per medium : cum verò recedere ab æquinoctiali non poſſit Sol niſi per triginta gradus , & obliquitas ſpheræ dictis in locis maior ſit (quod eleuatio poli ab Orizonte indicat) fit vt nunquam percurrat Sol circulum , qui non interſecet circulum illum magnum , & ſi non per medium, & in partes æquales . Si autem interſecat, certè flectitur antequam perficiat diurnum motum ad oppoſitam medietatem,& quæ ſpectat ad Aquilonem. Veriſſimè ergo Sol ex quo naſcitur,gyrat per meridiem, & deflectens ad Aquilonem redit in locum ſuum. Quòd verò omnis locus citra tropycum Cancri habeat

Duæ mundi partes.

beat obliquitatẽ maiorem, quam ſit ſummus Solis receſſus à linea æquinoctiali, conſtat quia duo tropici ęquè diſtant ab illa linea, & circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quam id ſpatium ſit, quantum diſtat ab ipſo tropico, quod omnino ſit aliquid, ſi citra illum ſita eſt.

CAPVT SEXAGESIMVM TERTIVM.

IN eodem primo cap. Eccleſiaſtę ita habetur. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.*

Antiquam hæſitationem vocat Ariſtot. in ſecundo cap. ſecundi Meteororum, cur mare nón redundet, neque verò ſentiatur augeri, tametſi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in ipſum continenter influat. Nimirum inde licet intelligere, eam quæſtionem ab antiquiſſimis etiam philoſophis agitatam eſſe, cuius deciſionem conſtat pendere ab ea opinione, quam quis habeat de fluminum generatione, & hanc à generatione fontium. Siquidem videmus (neque dubium) flumina à fontibus incipere & acceſſione fontium & riuulorum augeri. *Mare cur nõ creſcat.* *De fluminibus.*

Qui igitur cenſebit fontes ex ingenti illo barathro, & aquę (vt ita dixerim) immenſitate, quę intra terrã eſt regurgitare, partim per patentes quoſdam poros, velut per quoſdam cuniculos, partim per ſolidam ipſam terram excolatos, dicet, (quod in præſcripta oratione legimus) mare nõ redũdare, quia quantũ alia parte accipit, tantundẽ alia dimittit Cuius ſentẽtiæ Plato eſt in

Phædone , vbi diſſerens de magno illo barathro,inquit. *In hoc vtique receptaculum omnia confluunt flumina atque inde rurſus effluunt.* Ariſt.verò qui de generatione fontium aliter ſtatuit, putat illos non ex vno communi principio fluere,ſed noua aliqua generatione fieri,ſuo in loco vnumquemq;,merito videtur refutare eam quæſtionis antiquæ deciſionem,& excogitare aliam.Nimirum ipſe cenſet in terræ cauitatibus gigni aquam,aëris,& vaporum qui illìc ſunt copioſi,cõgeſtione,ibique multatum guttularum coutinenti cõcurſu,riuulos gigni,qui per meatus aliquos erumpentes,fontes dicantur,quorum rurſus coitione fiant flumina quæ per terram decurrant vſque ad mare:hoc verò ob ſuam vaſtitatem , non videri acceſſione fluminum augeri,eſſe enim perinde ac ſi per ampliſſimam menſam effundas aquæ cyatum. Diſſerendum igitur in primis videtur de fontium generatione , vtro dictorum modo fiant,& an eodem modo omnes, deinde ad antiquæ dubitationis,ſolutionem, veniendum,Ariſtoteli videtur fieri non poſſe.vt fontanę fluuialéſque aquę effluant ex mari,cum in illud influant, quia cũ aqua moueri nullo modo poſſit,niſi ab editiori in humiliorẽ locũ,fieri non poteſt,vt in eũdẽ locũ influat à quo effluxerit,quia erit idẽ locus ſe ipſo eminentior,& humilior. Quæ cauſa eſt, vt nõ poſſint arte fieri vlli fontes perpetui,præcipuè nõ accedẽte vacui neceſſitate, quæ certè in terræ cauitatibus nõ accederet,quia poſſent facile repleri aëre.His poſſis addere tã inſignẽ aquarũ fõtanarũ à marina differẽtiã ſi enim ex mari vt ex communi alueo omnes fluerent,videntur,& ſui,& maris futuræ ſimiles,nunc autem& à ſeipſis diſſidẽt multũ,& à mari quãplurimum,cum paucæ ſalſæ ſint. Cum igitur hic modus generationis fontium

Fontiũ generatio.

Differentia aquarum.

fontium his argumentis videatur tolli,ſupereſt alter, ex vaporibus ſcilicet,& aëre dēſatis intra terræ cauernas generari denuo aquam, quæ per quoſdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum acceſſionē increſcens,etiam fluuius.Quam ſententiam confirmat Ariſt.dicens hac cauſa ad radices montium oriri ſem per fontes,neque in media planicie humilium valliū, neque in ſummis montium cacuminibus,quod ex ſublimium partium cauitatibus ad humiles guttatim deſtillet aqua,atq; ſtillarū concu rſu colligatur.Cęterum ſi quis rectè conſideret,videat argumenta quæ contra aliam ſen tentiam dicuntur eſſe ſolubilia,& quæ in huius confirmationem communia.Nā primo illo(quod & maximum eſſe videtur) non fit, vt non poſſit aqua influere in eundem locum à quo effluat, ſed vt nō ſecundum eādem partem. Quid autem prohibet mare, adeo vaſtum cum ſit,& immenſæ profunditatis ſecūdum aliam partem recipere influentes aquas, ſecundū aliam demittere effluentes?nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, vt idem aquæ congius circulo quodam influat,&effluat.At verò in mari non ita euenit,neque eadem aqua quam in mare deponit Tagus,redibit inquam in eiuſdem fluminis exortum,ſed in mare deponit,& ex barathro illo immēſo,quod intra terram eſt,exhaurit.Sed dices,quo pacto exhaurit certè vt in hominis corpore,magna ſāguinis copia in hepate eſt,& corde,decurrit verò inde per totum corpus per quoſdam anguſtos canales,quos vocamus venas,ita intrà terram maxime quędam cauitates ſunt aqua plenæ,indéque per quoſdā cuniculos, ſeu mauis, per quaſdam venas decurrit per totam terram, vſque ad eius extremitatem, atque vbi euenit venarū aliquā ruptā eſſe,aut hiare, fons fit,maior aut minor, vt ipſa

eſt vena, aut hiatus. Neque enim putandum eſt, Moſem cum in deſerto lapidem virga feriens, potauit ſiti iam pereuntem populum, feciſſe vt quæ anteà non erat aqua, gigneretur denuò, ſed vt quæ ſuberat rupto meatu erumperet; velut chyrurgus venam ſcindens, ſanguinem fluere facit. Atqui hoc ita ſe habere, apertè indicant verba illa capite ſeptimo

Abyſſus Geneſeos, *Rupti ſunt omnes fontes abyßi*, hoc eſt, omnes fontes, qui ex ingenti aquæ abyſſo (hoc eſt quod poetæ barathrum vocant, ſeu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt, & ita effuſa aqua abyſſi inundauit terram, vt ſi quis ruptis vbique venis exhauriat ſanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet. Sed dices perſtans adhuc in primo argumento, quandoquidẽ ex terra & mari vnicus cõſtat globus, fieri nõ poſſe, vt aqua per illos meatus, ſiue canales, ſupra globi illius extremitatẽ, ſeu ſuperficiẽ efferatur, ferretur enim ſurſum ſublimior fiẽs toto mari à quo naſcitur: nullatenus igitur efferri poteſt in montes, & mari & reliqua terræ planicie ſublimiores, at verò pleri que fontes deſcendunt ex ſupremis mõtibus, decurrúntque in terræ planiciem, ac per eam in extimam ſuperficiem maris, nõ igitur ex mari veniunt, ſed in ipſis montibus generationem habent, non aliter ac pluuiales aquæ in nubium regione. Non eſſet (arbitror) quod reſpondere poſſemus, ſi mare, & tota aquę moles in ſuo loco cõſiſteret firmiter, vt terra, neque agitaretur hâc & illâc ab vlla alia cauſa, quæ accederet. Nũc autem non ita fit, quinimmo videmus mare aſſiduè agitari, nunc quidem ſtato quodam ordine tumeſcens, & detumeſcens, nunc temerè per tẽpeſtates inſanas vſq; ad nubes elatum, & rurſum ſubſidens, quos motus, vix dubitare quiſpiam poſſit, ad

conclu-

concluſos intra terram, & aquam flatus referri. Nam aduentãte tempeſtate, antequam per apertum aërem ventus reflet, ſentitur intrinſecus aqua agitari, & cum ipſo maris æſtu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erũpens. Quale igitur hoc eſſe videmus, circa hãc extimam ſuperficiem, tale quiddam neceſſe eſſe intra terrã in contrarias partes fieri: agitari igitur interius aquam à flatu, & à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam ſublimiores efferri, partim quidem ab impellente flatu pulſam, partim etiam ab erumpente, quærentéque exitũ tractam, vt eſt ſcilicet via. Cum igitur hoc ita habeat, putandum eſt, eſſe in ſupremis terræ partibus cauitates quaſdam, quæ cum aqua agitata eo vſque pertingit, replentur ſuperne, & cum reliqua aqua retrocedit quæ eas repleuerat, manet velut in vtribus quibuſdã ſenſibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam innundationes illæ ſubterraneæ tam repetunt crebro, aqua nunquam manente, ſed ſemper agitata, vt antequam ventres illi exhauriantur, anticipent repleri. Sunt verò flatus, & aqua ſibi mutuo cauſa agitationis, nam aqua deorſum cadens illum præmit denſãtque, ille plus ſatis compræſſus, & quærens laxamentum, illam trudit, híſque mutuo fientibus ſunt intra terram magnæ turbationes, vt & in animalium ventre, (vt in dicta perſtemus comparatione) euenit, humores & flatus ſúſque déq; verſari, quia & craſſiſſimas fœces à flatu ſolent vſque ad ſupernum ventriculũ, ab imo vẽtre efferri. Hac igitur terræ maríſque diſpoſitione, ſapiẽtia Dei librabat fõtes aquarũ, hoc eſt, ita aquas diſponebat alias partes

Mare cur agitetur.

Flatus agitationis cauſa.

putei. Hæc igitur Platonis ſententia quæ adeo conſonat ſacris oraculis, nihil videtur admittere incommodi. An vero & Ariſtotelea adeo probabilis ſit, expendendum, nō enim videtur. Nam ſi fontanæ aquæ perinde generarentur in terræ cauernis, vt pluuiales in nubium regione, eueniret certè in illis, quod & in his ſcilicet, neque eſſent perennes, neque eiſdem in locis ſemper fierent, ſed, vt pluuiæ in certis fierent temporibus & locis. Præterea nubes fiunt ex aëre & vaporibus loci frigiditate craſſeſcentibus, cauernæ verò terræ non ſemper frigidæ ſunt, ſed in æſtate ſolùm, quare in hyeme cum ſunt calidiſſimæ, vt & animalium ventres non manarēt fontes, ſed ſolum in æſtate, euenit verò contrà omnino, per hyemen enim fluunt abundantius, per æſtatem extenuantur omnes, & areſcunt plurimi. Quod ſi dicas non gigni eam aquā craſſeſcente aëre à frigore, ſed congeſtione vaporum à calore reſolutorum, vt in operculis ollarū ex aqua feruente eueniret contrà, vt per æſtatem nulli fontes fluerent, cum totus calor ſit extra terram, at verò fluunt plurimi, iique frigidiſſimi, ac nonnulli etiam ſunt qui obturati per hyemem, fluunt æſtate ſolum. Quod ſi dicas, æſtate fieri refrigeratione, hyeme congeſtione reſolutæ calore aquæ, præterquam quod videtur figmento ſimile, non eandem eſſe toto anno fontis perennis generationē, eueniret vt Vere & Autumno minus, tenuiúſque fluerēt quam hyeme & æſtate, cum ſcilicet neque frigus eſſet tantum, vt craſſitiē inferret, neque tantus calor vt ſolueret aquam in vapores, itaq; haberent fontes quotannis duo incrementa & totidē decrementa. Tamen nō ita euenit, ſed vniuerſum cum ignis abundat, decreſcit tota aquæ moles, cū extenuatur ignis, abūdat aqua. Quapropter cum fontes ac flu-

Putei.

mina, ex tota aquæ mole, & ingenti illo barathro (quod nihil aliud eſt quàm recondita maris pars) decidantur; tabeſcunt cum præualent calor & ſiccitas, abundant cum contrarię virtutes hoc eſt frigus & humor præcedunt. Conſtat igitur ex dictis, veriſſimum eſſe quod ſacra teſtantur eloquia, fontes aquarum naſci ex abyſſo. Quid verò magis conſpicuum in quibúſdám & fontibus & puteis, qui cum ipſo mari ſentiunt fluxum, & refluxum, quem æſtum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui vt mare æſtuant, quidam augeſcente mari augeſcunt, ſubſidente ſubſident, quidam intumeſcũt detumeſcente, & tumeſcẽte detumeſcuut. Dictæ ſunt cauſæ ſuper caput trigeſimum octauum Iob, nunc illud vnum dicimus, conſentaneum admodum eſſe putare, eos fontes qui ſimul cum mari mouentur, ab eodem principio impelli, haberéque cum mari partium continuitatem, quam niſi per barathrum, habere nequaquam poſſũt. Porro, quod in quibuſdam fontibus euidenter agnoſcitur, de omnibus æquum eſt putare, exire ſcilicet, ex communi aquarum principio, mari. Neque verò hoc verum non erit, etiamſi excolatæ per terram aquæ ex mari, acceſſio aliqua fiat ex vaporibus, ſiue denſatis, ſiue congregatis, nam & vapores ipſi ex aqua fiunt. Vt igitur deſtillantem ex alambico aquam, nemo negat exire ex herbis quæ in illius ſundo ſunt, etiam ſi intercedat reſoluti congeſtio, ita ne illam quidem aquæ partẽ, quæ fõntibus & fluminibus accedet, ex vaporibus genita, ſiue intra terram, ſiue in nubiũ regione, negandũ à mari exïre, illud enim eſt totius humiditatis prõptuariũ. Fatendũ ergo omnia flumina à mari exire, & in illud reuerti, quod, præter dicta, vel facilis expeditáq; antiquę dubitationis dilutio indicat, nimirum

Fontium & puteorum æſtus

rum mare,& ſi in illud flumina intrent omnia,non redundat quia ab illo etiam exeunt. Nam quam Ariſto. reddidit cauſam,minus probari poteſt.Quia enim vaſtiſſimum eſt mare, & influentia flumina non vna in parte aceruantur, ſed diffunduntur per illud extenſa, putat latere,neque ſenſibilem vllam molem poſſe addere.Quod quidem ſi vno tantum die,aut vno menſe, aut etiam vno anno, aut, ſi placet annis centum fieret probabiliter diceretur,ſi tamen infinito iam tempore (vt illemet auctor putat)influxerũt, neceſſe eſt plus aquæ quam totum ipſum contineat mare, ingeſſiſſe, atque ita redundaſſe iam multò ante in totam terram. Neque ſi dicas, mare Solis vi ad meridionalem plagam aſſiduè abſumi, pluſquam acceſſione fluuiorum poſſit augeri,effugies dubitationem,non enim minus augetur ipſum per ſe mare ſub polis, quam extenuatur ſub Zodiaco,quapropter illis exæquatis,redundabit quod ex fluminibus accedet,denuo genitum.Non igitur illa cauſa eſt, qua mare non redundat, ſed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur,vt iterum fluant.

CAPVT SEXAGESIMVM QVARTVM.

CAPITE I.Eccleſiaſtæ.*Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſrael in Hieruſalem, & propoſui in animo meo quærere, & inueſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole. Hanc occupationem peßimam dedit Deus filiis hominum,vt occuparentur in ea.*

Cap.3.eiuſdem,ita habetur. *Cuncta fecit bona*(Deus ſcilicet) *in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputa-*

tioni eorum vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.

Rurſus in calce capite octauo eiuſdem libri. *Et intellexi, quòd omnium operum Dei nullam poßit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt ſub Sole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat, etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire, & rurſum. Cunctæ res difficiles non poteſt eas homo explicare ſermone.*

His oraculis duæ continentur aſſertiones: altera; Studium philoſophiæ naturalis, & deſiderium agnoſcendi rerum cauſas, inſitum eſſe naturaliter hominibus, neque fluere ex aliquo vitioſo affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, ſed ab ipſo Deo rerum omnium, & naturæ parente, & auctore, illis eſſe tributum. Siquidem hanc occupationem peſſimam, ideſt, maximam, & laborioſam, non, inquit, ipſi ſibi à natura declinantes conquiſiere, ſed dedit Deus filiis hominum, & mundum tradidit diſputationi eorum: itaque cupiditatem philoſophandi illorum animis inſeuit, mundum verò poſuit illis ob oculos, velut quoddam Enigma, & prima quidem aſſertio hæc eſt. Altera. Homines, quantumuis ſtudio philoſophiæ inſudent, fieri non poſſe, vt aliquando inueniãt rationes & cauſas eorum quæ fiunt ſub Sole, ſed neceſſe eſſe, vt omnes in earum inueſtigatione, dum ſint in tenebris ſenſuum, horum, plus aut minus allucinentur, & de iis etiam quæ ſibi videntur probabiliſſima, niſi ſe ipſos velint fallere, dubitent. Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem, hominibus inueſtigandi ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole, & conſequuti certam eorum notitiam. fiant ſapientes, ſed vt occupentur in ea, ſapienter inueſtigantes. Nimirum homines, non tam

Mundus Enigma dicitur.

dici

dici debent ſapienter, quod ſciant, quam quòd inueſti gent non ineptè. Qui proinde mihi videntur vocari philoſophi, ideſt, amatores ſapientiæ, potiuſquam ſophi, ideſt ſapientes. Non enim tam ſciunt, quam ſcientiæ amore capti inueſtigant. Propoſitæ itaq; ſunt duæ aſſertiones. De prima quidem omnes conſentiunt, ſiquidem eum appetitum omnes perſentiſcunt in ſeipſis. Vnde quidam naturam ſequuti, philoſophiæ vacant, alij eam naturam in vitium commutantes, in curioſitatis peccatum incidunt, vana & ſuperſtitioſa con ſectantes. Veriſſimè itaque dictum eſt illud ab Ariſt. *Omnes homines naturaliter ſcire deſiderant.* Vt itaque vitam & fœlicitatem (quamquàm de ea variè ſentiũt) omnes naturaliter exoptant, ita & ſcientiam naturæ quam in parte fœlicitatis etiã ponũt, iuxta illud Poetæ. *fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.* Obiiciet fortaſſe aliquis Socratem, qui hanc philoſophiam videtur ſpreuiſſe, & eam ſolùm probaſſe, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterum, ſi conſulimus Galenum in libro de hiſtoria philoſophica, intelligemus facile, eum virum, nõ neglexiſſe eam philoſophię partem, quam melius etiam, quàm multi aliorum excoluit, ſed damnaſſe ſuperiorum philoſophorum inſtitu tum, qui in ea ſuorum ſtudiorum ponebant finem, & vni philoſophiæ parti phyſicæ, cui ſoli illi vacauerant, duas adieciſſe, rationalem ſcilicet, & moralem. ipſe etiam Eccleſiaſtes in initio cap. ſeptimi videtur arguere philoſophos, dicens, *Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua?* tamen re vera non vituperat ſobriam philoſophiam, ſed (vt ipſiuſmet verbis vtar) verba plurima, multam in diſputando habentia vanitatem. De ſecunda aſſertione plurimum altercatum eſt. Nam cum fuerint pe-

Philoſophiæ naturalis deſiderium.

Philoſophorũ ſecta. penè innumeræ philoſophorum ſectæ, quæ in tres primas differentias diſtributæ ſunt Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorum, in Dogmaticis fuere Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagorei, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades. Sceptici, Pyrrho, & Zenocleates, & Anaxarches Abderita, & multo poſt, Sextus, in ea ſecta nobiliſſimus, qui eam etiam auxit, Galenus addit duplices alios philoſophos, Contentioſos, ſcilicet, & Mixos. Contentioſos, dicit, fuiſſe eos, qui nihil aliud quam ſuperiores eſſe cauillis contendebant: in his dicit fuiſſe Euchlidem, Menedemum, & Clitomacum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuere, vt Xenophanes, qui ſolum aſſerens omnia eſſe vnum, & Deum eſſe finitum immutabilem, & ratione præditum, de aliis omnibus dubitauit: & Cemocritum, qui nulla alia de re ſuam ſententiam tulit, quam de atomis, vacuo, & infinito. Cæterum Contentioſos, ſatius eſt à numero philoſophorum reiicere, & ſophiſtas appellare: Miſtos verò intelligere cum prioribus. Cum itaque fuerint triplices philoſophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici. Soli dogmatici affirmare quędam auſi ſunt, atque ſua placita quaſi certa & ſtabilia pronuntiare.

Academici, nihil certo ſciri poſſe, ſed ad veriſimilitudinem quandam, & probabilitatem poſſe procedere diſputationes. Sceptici. nihil de vlla re affirmantes, neque negãtes, de omnibus æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an ſciri poſſet quippiam, an non affirmabant, aut negabant, ſed in ore ſemper habentes illa familiariſſima verba, Nihil definio, & nihilo magis, & fortaſſe, & fieri poteſt, & ἐπέχω quaſi ſubtraho iudicium, aut vtentes aphaſia, & acriſtia, hoc eſt, taciturnitate,

Epoches.

nitate,& incertitudine,iudicare recuſabant. Verum e-nim verò ſi quis conſideret,quos illi vocabant modos epoches, ſiue cauſas ob quas retineri ſemper debeat aſſenſus,facile intelliget,Scepticos, multo etiam magis quam Academicos, deſperaſſe aliquid ſciri poſſe. Modi.n.illi Epoches,ſunt argumentorum genera,quibus indicatur,non ſolùm nullius rei comparatam adhuc eſſe ſciẽtiam, ſed ne fieri quidem poſſe deinceps. Veterrimi Sceptici decẽ modos Epoches excogitauerunt,poſteriores adiecerunt quinque. Quibus rurſum alij,alios duos. Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum hypotheſeôn Sexti philoſophi,& in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laërtium. Mihi ſatis ſit eorum nonnullos proferre, quib. maximè quod propoſitum eſt indicetur.Redigunt illi, omnes illos modos in tres,quos eſſe dicunt, à cognoſcente, & ab eo quod cognoſcitur, & ab vtroque in modis à cognoſcente eſt differentia organorum ſenſuum, quæ eorundem ſenſibilium facit adeo diuerſas phantaſias, vt nequaquam conſtare poſſit,quid rei inſit verè,quid tantum appareat. Differentia verò ſenſuum,eſt in differentia multiplici animalium,&ipſorum hominum inter ſe,& affectionum multiplicium, quibus eiuſdem hominis eadem pars variè ſemper afficitur. Nam cum experiamur, mel videri mihi album & dulce, icterico flauum, & amarum,& eidem homini eundem cibum, nunc eſſe ſuauem, nunc ingratum,quod homo affectus morboſa diſpoſitione ſit, ſed & ſine omni præter naturam affectione,quòd eſuriat, aut ſatur ſit: cumque eadem res appareat illi rotunda,huic oblonga,huic ſimplex,illi gemina,quod pupillæ figura mutata ſit, aut quod altera ab altera pupilla deſciuerit, conſtat futurum, vt neque omnibus animanti-

bus re appareant eædem,ſed quæ aliis albæ, aliis palidæ,aliis rubræ:quæ aliis rotundæ,aliis angulatæ, ita etiam dulces,amaræ,ſalſæ,aut acidæ.Nimirum eſt compoſitio & temperies animalium multiplex, atque adeò organum viſus, qui putatur eſſe perſpicaciſſimus ſenſus, & ad conſequendam certam rerum notitiam optimus, habet miram varietatem, quotuplices enim ſunt colores oculorum?Si igitur differentia organi ſenſus facit eiuſdem rei diuerſam phantaſiam, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus,compoſitione & temperie omnium organorum,& ſinguli etiam homines ab aliis omnibus nonnihil, & ſinguli bene valentes ab ægrotantibus,& ipſimet bene valentes à ſeipſis nondum ægrotantibus, ſed naturaliter mutatis, per ætates,per animi motus,per caſu incidentes cogitationes,per corporales motus,vt quòd ambulauerit, aut ſederit,comederit,aut biberit,aut abſtinuerit,dormiuerit, aut vigilauerit, ſine vllis autem mutationibus,ne minimum tempus poteſt homo perſiſtere, certè nihil poteſt,vniuſmodi apparere, neque diuerſis animantibus, neque hominibus multis, neque eidem alio tempore,ſed quod huic animali tale,illi alterum, huícque homini & illi,ſed & huic hodie & cras,atque adeo veſperi & mane. Vt autem hoc in externis ſenſibus,ita habet in internis.Nam non minorem eſſe differentiam iudiciorum quam ſenſuum conſtat,cum vix duobus hominibus eadem res placeat, ſed quod alius probat,alius maximè deteſtetur, & eadem de re alius lætetur,alius mæreat,alius iraſcatur.Quin&idem homo eiſdem verbis nunc iraſcitur, quibus nuperrimè placabatur.Atque adeò de eadem re interrogati,vt an hoc honeſtum ſit, an turpe, vix duo homines eadem reſpondeant,non ſolum è vulgo, ſed & ex iis qui cenſentur

Tēperies multiplex.

cenſentur ſapientiſſimi: & quod magis mirere, idem homo nihilo factus doctior, aut indoctior, eadem de re mutat ſententiam, ſine nouis nonnunquam argumentis, ſed quòd ipſi eadem prorſus, nunc diſpliceāt, quæ placebant antea. vſque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundem mutare phantaſias. Igitur à natura cognoſcentis accepto argumento, videtur nullius rei certam & ſtatutam haberi poſſe notitiam, ſed cenſeri omnia qualia apparent, qualia autem ſint vera, nos ſcire haud poſſe. Ab eo etiam quod agnoſcitur, capitur ſimile argumentum. Eadem enim res, ſecundum ſubſtantiam prorſus non mutata, ſed quod alio modo obiiciatur, eidem homini & eodem tempore, videtur diuerſa. Nam res quamplurimę alio colore eſſe videntur integræ, alio comminutæ. Argenti certè fruſtum candidum videtur, eius verò ramenta nigra. Aqua etiam quæ nunc nigra, nunc decolor eſſe videtur, concreta in glaciem fit candidiſſima. Lapis quoque Tenarcus eſt viridis, & comminuti particulæ albæ. Sed & citra comminutionem ſunt quamplurima, quæ húc aut illûc verſata, alio & alio apparent colore, ſed & ſaporem etiam mutant multa quòd integra aut comminuta, hócque in maiores aut minores partes, deguſtentur: quædam etiam, alium admota, alium affricata, alium comminuta odorem pręſe ferunt, quamquam inde, neque ſubſtantiæ, neque verarum qualitatum (ſiquæ ſunt tales) mutatio vlla fit. Ergo & ob id etiam quod agnoſcitur, fit, vt nullus poſſit iudicare, quales re vera res ſint, ſed quales appareāt. Ad vtrumque, id inquam, quod agnoſcit, & quod agnoſcitur pertinent miſtiones, quæ plurimum etiam detrahunt exactæ agnitioni. Nam & ob naturales miſtiones rerum omnium (cum exactè ſimplex nulla ſenſibilium

Tenarcus lapis.

ſit)& ipſum organorũ,& medij,quod vtriuſque gratia (cognoſcentis inquã& cogniti)in iis quę per medium aguntur eſt neceſſariũ euenit, vt nihil occurrat ſenſui ſimplex,Nam guſtabile nihil eſt, quod non cõſtet diuerſis,ac non etiam aliquando cõtrariis partibus. Iam verò in ipſa lingua cum ſaliua miſcentur,vnde,vt ex aliis omnib.condituris,ſaporem variare neceſſe eſt. Colores quoq; cum coloribus miſcentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res poſitæ colores mutent, & in vmbratili loco & in Sole.Sed & varij illi oculorum colores,qui ſecundum iridem, corneam & coniũctiuam tunicam ſunt,& inter ſe inuicem, & cum extrinſecus ſubeuntibus ſpeciebus miſcentur variè. Nihil ergo ſyncerum ad ſenſum venit ipſum, quare neque exacta rei cuiuſquam notitia haberi poſſit. Si enim vnicum idemque ſemper eſſet,& nullam prorſus mutationem ſubiẽs ſenſus qui agnoſceret, ipſum verò ſenſibile mutationes ſubiret ex modo obiiciendi,aut etiam ſi ne ipſum quidem ſenſibile mutaretur, cauſa autẽ medij, aut eorum quę neceſſario accedunt,ſimplex ſyncerúmque nõ occurreret,nulla prorſus notitia poſſet eſſe exacta, quantò magis cum organorum ſit tãta varietas, & eorundem tam multiplices affectiones, & ipſa ſenſibilia nunquam non alio & alio modo mutentur, & miſceantur,omniáque & interna & externa,& ad ſenſum & ad ſenſibile ſpectantia,phantaſiam permutent. Hæc & alia multa huiuſmodi ſunt Scepticorũ argumẽta,quæ conſtat non eo téndere,vt indicent notitiã certam rerum comparatam hactenus non eſſe,ſed ne cõparari quidem poſſe,ob naturam & conditionem ſenſuum & ſenſibiliũ.Igitur cum tres fuerint primæ ac capitales ſectę,vnica cauſa eſt affirmare, ſe quippiã ſcire. Duę negãt ſciri aliquid poſſe. Quib.plurimum videntur

De ſciẽtia opiniones.

tur adſtipulari præſcripta verba Eccleſiaſtici. Atqui ego ita ſtatuo. Nullius ſubſtantiæ habere poſſumus per ſeſe notitiam quam vocant intuitiuam, quia nulla via eſt ad intellectum niſi per ſenſus, ſenſus verò patibiles tantũ percipiunt qualitates. Accidentium haberi põt notitia per ſe, ſed ob inſtabilẽ ſenſuũ & ſenſibiliũ naturam, & ſentiendi modũ, nunquam exacta. Porro aſſertiones, quędam ſunt per ſe notę, quarũ aſſenſus natura nobis inſitus eſt, alię verò ſunt quarũ ex primis mõſtratorię colligũtur. Primarum habetur ſciẽtia naturalis, aliarum verò ratiocinando conquiſita. Huiuſmodi ſunt pleræq; mathematicarum theſeôn, quia de immaterialib. prorſus rebus enuntiantur. Eorum verò quæ in opinione verſantur, cuiuſmodi ſunt omnia phyſica problemata, cõſtat nullum prorſus ſciri poſſe, quia ſi quodpiam illorum ſciretur, accedẽte ſciẽtia tolleretur omnis opinio, ſublata omni obſcuritate, & incertitudine, quæ non poſſunt abeſſe ab opinione. Nõ ſolùm autẽ non eſt hactenus cõparata ſcientia phyſicarũ aſſertionũ, ſed ne comparari quidẽ poteſt, quia phyſicus nõ abſtrahit à materia. Materialium verò notitia cũ pertineat ad ſenſus, nõ poteſt vltra opinionem procedere. Scientia enim eſt vniuerſalium & intelligibiliũ. Itaq; phyſicus, quantumuis laboret, nõ poteſt ſuarum theſeôn ſcientiam comparare. non tamen proinde debet more Pyrrhonicorum dubitare de omnibus, ſed probabilioribus aſſentiri, Magna enim ſtupiditas eſt, putarè omnium orationum contrariarum eſſe parem vim, etiamſi vbi probabilis eſt contradictio, neutri licet citra dubitationem aſſentiri. Sed dices, ſi non poteſt homo rerum naturalium ſcientiam aſſequi, quorſum eũ appetitũ Deus illi inſæuit? an tantum vt cupiditate, cum deſperatione torqueretur? non quidem,

Phyſica cur ignorẽtur.

ſed primũ ſane (vt in præſcriptis oraculis legimus) vt occuparentur in ea, vt ſcilicet honeſta & laborioſa occupatione detenti, minus vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoque longe potiorem vtilitatẽ, ſcilicet vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Itaque datus eſt homini is naturalis appetitus, mundúsque in diſputationẽ, vt ſemper quærens, nunquam inueniat cauſas operum Dei. Sed quę hinc vtilitas? maxima. Ex nulla enim cõtemplatione potius quam hac, venire poſſit homo in cognitionem Dei, & futurorum bonorum, neque aliũde capitur melius argumentum. Cum enim homini ſit ſcientiæ de natura appetitus naturalis talis verò appetitus non poſſit eſſe impoſſibilium (quia omnis talis naſcitur ex priuatione & potentia) conſtat eum talem ſcientiam conſequi poſſe omnino. Quare ſi in hac vita, ac ſenſuum horum miniſterio, nõ poteſt, fit vt illũ maneat vita alia beatior, in qua, à perpetua qua in hac torquetur ſiti, ſit ſatiandus: cũ ſcilicet apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumentum accipitur à beatitudinis naturali appetitu, & vitę huius neceſſaria miſeria. Eadem enim ratione fit, vt ſeculum aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque confert phyſica cõtemplatio ad cognitionẽ (vt diſertiſſimè dixit Diuus Paulus) inuiſibilium Dei, idque duobus maximè modis. Nam & per ipſarum rerum natura conſtantiũ pulchritudinem, & ob cauſarum quibus conſtant ignorationem, à Nicolao de Cuſa doctam ignorantiam appellatam, cum ſcientię appetitu coniunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ vitæ, in qua optatam & tranquillitatem, & ſcientiam, Deo concedente, conſequemur. Argumentum à pulchritudine rerum cœperũt etiam philoſophi. Nam Galenus

Phyſicorũ vtilitas.

Sciẽtiæ appetitus.

capite

vigeſimoſexto de hiſtoria philoſophica, inquit, *Dei verò cognitionem habuimus, ex pulchritudine quam cælo ineſſe ſpectauimus*. Nihil enim temerè aut caſu pulchrũ oritur, ſed artificis alicuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius quem cõſpicimus, pulchritudinis cauſæ exemplaris, quæ eſt ipſe Deus, argumẽtum eſſe affirmat. Sed in ſacris eloquiis occurrit paſſim hoc argumentum. Quid enim aliud eſt illud Pſalmi. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuũ eius annuntiat firmamentum?* & illud Cãtici, *Benedicite Sol, & Luna Dominum, benedicite ſtellæ cæli Dominum, benedicite imber & ros Dominum*? & iterum illud Pſalmi. *Laudate eum Sol & Luna*. Et iterum *laudate Dominum de terra dracones & omnes abyſsi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Mõtes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri*. Quorſum enim inuitantur ad Dei laudem irrationalia, & inanima? aut quo pacto poſſunt laudare? certè non aliter quam ſuo factori arte ſtantia, atque potentiæ, bonitatis, & ſapientiæ, illi teſtimonium perhibẽtia. Eo quod ſuo quodque genere, valde bona, & pulchra ſunt & perfecta, ita vt non poſſimus quidquã addere aut detrahere iis quæ fecit Deus, vt timeatur capite tertio Eccleſiaſt. Innumera alia huiuſmodi teſtimonia ſunt in ſacris ſcripturis, pro noſtro autem inſtituto, ſatis ſit nunc vnum aut alterum protuliſſe. In ſecundo etiam argumento, quod ab ignoratione cauſarum naturalium accipi diximus, verſatur maxima pars eius diſputationis quæ habetur in libr. Iob. Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigeſimi ſexti, quibus Eliud ita affatur ipſum Iob, vt ſuo loco explicatum eſt, *Memẽto quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum. Vnuſquiſque intuetur procul. Ecce*

Cæli inuocatio.

Deus magnus vincens noſtram ſcientiam. Alia etiam multa ſunt huiuſmodi, quorum pleraque propriã habent diſputationem in hoc libro. Illud vero in commune pro quam plurimis ſciri oportet, non ſine magno ſacramẽto nos paſſim ſacris eloquiis admoneri, nunc noſtræ improbitatis, nunc debilitatis, nunc inſcitiæ, quia ex horum cognitione naſcitur firmiſſimũ argumentum infinitæ bonitatis, potentiæ & ſapientiæ Dei. Quicunque enim concedet, hominẽ neque poſſe velle, neque facere, neque ſcire omnia quæ amari, fieri & ſciri poſſunt, ſed quædam velle, quædam inuidere, quædam poſſe, quædam nõ poſſe, quædam ſcire, quædam ignorare cogetur neceſſario concedere, eſſe aliquam in rebus præſtantiſſimam naturam, quę velit, poſſit, & ſciat, quæcunque amari fieri & ſciri poſſunt. Nã quod ſimpliciter eſt poſſibile aut ſcibile, huic autem non eſt, neceſſe eſt ſit alteri. Alioqui eſſet ſcibile, & â nullo ſcibile, quod quidem repugnantiam continet, quia paſſiua potentia refertur ad actiuam. Ergo quod ſcibile eſt & ab homine ſciri nõ poteſt, ſciri poteſt ab alio. Porro ab illo alio, aut omnia ſciri poſſunt, aut quædam etiam neceſſario ignorantur. Si primum, id eſt quod quærimus, ſin ſecundum, erit rurſus alius cui illa patere poſſint, atq; ita in infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturam præſtãtiſſimam, & omniſciam, ita verò & omnipotentem, & bonitatis infinitæ. Igitur agnitio noſtræ improbitatis, debilitatis & ignorantię, naturalis via eſt ad agnitionem Dei. Merito ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum diſputationi hominum, ita tamen, vt non poſſit inuenire homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Vnde conſtat non ipſam philoſophiã, ſed philoſophię prędſumptionem, & inanem fallaciam

Mundi diſputationi datus.

eſſe

eſſe quæ decipiat,& à veritate ſeducat eos qui ſe opinantur eſſe ſapientes. Quod optimè inſinuauit Paulus ad Colocenſes capite ſecundo dicens, *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam,& inanem fallaciam.*

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTES cap.4.dicit, *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perſeuerent in æternum.* Quæ verba optimè videntur congruere cum Platonis ſententia,ſtatuentis,nihil eorũ quę à ſummo Deo per ſeſe,neque interueniẽte vlla naturalium cauſarum effecta ſunt,interitum vllum habitura. Inducit verò ille in dialogo de natura ſummum Deum, ita alloquentem Deos minores. *Dij Deorum quorum opifex ego & pater ſum, hæc attendite. Quæ à me facta ſunt, me ita volente indiſſolubilia ſunt. Omne ſiquidem quod vinctum eſt ſolui poteſt, ſed mali eſt, quod pulchrè compoſitum eſt, ſéque habet bene, velle diſſoluere: quapropter, quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis, neque tamen vnquam diſſoluemini, neque mortis fatum ſubibitis, nam voluntas mea maius præſtantiúſque vinculum ad vitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati. Sed nunc iam quid iubeam cognoſcite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda reſtant. Abſque horum generatione cælum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu ſuo non continebit, contineat autem oportet, ſi eſt mundus perfectus omnino futurus. Hæc verò*

Creata an erunt æterna.

ſi à me fiant ſolo, vitáque donentur, diis adequabuntur. Quapropter accedite vos ſecundum naturam ad animalium generationem, ita vt vim imitemini meam, qua in ortu veſtro ſum vſus. Atque eius quidem animalis, quod in ipſis tale futurum eſt, vt cum immortalibus appellatione conueniat, diuinúmque vocetur, principatúmque teneat, & iuſtitiam ſimul ac vos colat, ego vobis ſemen & initium tradam, vos cætera exequi par eſt, vt immortali naturæ mortalem attexentes, faciatis generetíſque animalia, ſubminiſtrantéſque alimenta augeatis, & conſumpta rurſus reficiatis. Ex hac oratione conſtat, Platonem cenſuiſſe, Deum Optimum Maximum, rerum cognoſcendi facultate præditarum, nullam præter Angelos feciſſe per ſeſe; hominem verò & reliqua animalia feciſſe per Angelos. Non quidem quod Angelis vim creandi, (vt noſtri Theologi loquuntur) hoc eſt efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim vix eorum vllus tribuebat vel ipſi Deo, nedum vt poſſent Angeli illius eſſe capaces: ſed quòd animalia omnia mortalia ab initio facta ſint cōcurſione cauſarum naturalium, has verò angeli inter ſeſe commiſerint. Ita enim inquit, *Quapropter accedite vos ſecundum naturam ad animalium generationem*, hoc eſt, *accedite, & cauſas cauſis admouentes, accipientes, ſcilicet, ex elemẽtis iam creatis, idoneas cuiuſque naturæ portiones, atque vt cuique congruit miſcentes, facite, vt homo, ac reliqua oriantur animalia.* In quem errorem ſuſpicor Platonem inductum eſſe illis capitis primi Geneſeos verbis (quis enim dubitet Platonem eſſe verſatum in ſacris?) *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Olfeciſſe ſanè videtur Plato, non immerito diuinus appellatus, neſcio quid de diuinis perſonis, cum ſcribens ad Hermiam dicat, teſtando Deum rerum omnium

Angeli creatores Platoni.

omnium Ducem, præſentium & futurarum, ac ducis & cauſæ patrem Dominum. Quid enim ſibi vult Deũ rerum ducem, & Dominum, Ducis patrem nominãs? cum tamen ſacratiſſimum ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium non ſatis aſſequeretur (quis enim hoc in philoſopho requirat?) ſuſpicatus eſt, Deum efficiendi hominis curam, angelis demandaſſe. At verò non ſatis attendit Plato oraculo diuino: *Faciamus* enim, inquit, *hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*. Ipſe verò putat humani ſolùm corporis curam efficiendi, eſſe angelis demandatam, mentes autem eſſe factas ab ipſo Deo. Conſtat verò hominem ſecundum mentem eſſe Deo ſimilem, non ſecundum corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & ſimilitudinem, non potuit cura demandari iis qui in mentium effectione nihil poſſent. Niſi verò hîc Plato cum Epicuro cenſebat, Diis etiã eſſe humanas figuras. Sed præter hæc conſtat, neque hominis, neq; rei vllius earum quę à Philoſophis vocantur perfectę, ortum primum potuiſſe eſſe naturalem. Nam nulla talium rerũ, ortum naturalem habet, niſi à ſibi ſimili, neque hominem vlla naturalis cauſa efficere poteſt, præter hominem. Primus igitur, ante quem non fuit alter, non potuit naturaliter oriri. Niſi quis imaginetur, primum effectum eſſe naturaliter, ſed per accidens, hoc eſt, nõ à ſimili, ſed aliarum cauſarum permiſtione, vt aurum & argentum chymicum ſingunt. Conſtat verò conſenſu omnium philoſophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod ſiquis plus ſatis Platonicus malit id dicere, quam Platonẽ eſſe loquutũ diſſentanea, cogetur tamen fateri iuxta illius ſententiam, omniũ hominũ imperfectiſſimum, & ſuo genere, viliſſimum, fuiſſe primum illum, móxque illi proximum,

Qualem Deum eſſe cẽſebat Plato.

ſenſímque recedentes à primis factos eſſe meliores. Quod, primùm quidem, diſſidet ab ea quã de primis hominibus omnes conceperũt, opinione, deinde etiã repugnat verbis Moſis, & ipſiúſmet Platonis. Ille enim dicit, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona,* hic verò dicit, delectatum eſſe Deũ opere. Sed in pręſcripta oratione dicitur, curaſſe Deum vt mundus totus perfectus fieret, non eſſet autem talis, ſi pręſtantiſſimum animal adeò imperfectum euaſiſſet. Fieri verò ex dictis conſtat, quia poſteriores facti eſſent à cauſis propriis, & per ſe, primi verò ab alienis & per accidẽs. Non ergo ſecundum naturam, neque à Diis mino ribus factus eſt homo, ſed creauit illum Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuã, vt ſacrum eloquiũ teſtatur. Non tamẽ in altera placiti ſui parte, perinde errat Plato, ſed veriſſimè affirmat, quod & Eccleſiaſtes. Omnia quæ à Deo Opti. Maxi. per ſeſe facta ſunt, æterna eſſe, & interitu caritura, nõ quidem natura ſua, ſed vo lũtate diuina: quæ verò, naturaliter oriũtur omnia habere interitum naturalem. Primũ enim Plato, non minus quã Ariſt. ſed diſtinctius etiam docet, omnia quæ vtcũque facta ſunt interitum habere poſſe, ac diſſolui, ab eadem ſcilicet cauſa, à qua facta ſunt. Nã quia Angeli non ſunt à natura facti, nõ poſſunt à naturali quapiam cauſa extingui, non minus autem poſſunt à Deo in nihilum redigi, quam potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum eſt, neceſſe eſt naturaliter intereat, non tamen perinde eſt neceſſe, vt quod à Deo creatũ eſt, aliquando ab eodẽ redigatur in nihilũ, quia natura cauſa neceſſaria eſt, ac proinde neceſſitate quadã fit aliquãdo quidquid naturaliter fieri põt, & corrumpitur quod corrũpi. Deus vero nulla tenetur neceſſitate, ſed liberrima cauſa eſt, atq; vt vult poteſt, ſiue fa-

Deus liberrimus agens.

tie facere ſiue diſſoluere, atque quia fecit poteſt etiam extinguere, ſed quia liber poteſt etiam in æternũ ſeruare. Eſt verò vt liberrimus ita & optimus, ac proinde efficere quidem voluit, extinguere verò & in nihilum redigere nunquam volet. Quæ verò ipſe per ſeſe fecit, nulla alia cauſa valebit diſſoluere, ipſe verò nunquam volet. Nunquam igitur eſſe deſinent quæ ab ipſo Deo per ſeſe effecta ſunt, ſed omnia opera Dei perſeuerabunt in æternum. Huiuſmodi ſunt Angeli, & corpora cœleſtia. Quid vero? an non de corporibus cœleſtibus ſcriptum eſt, *Ipſi peribunt, & ſicut veſtimentum veteraſcent. Mutabis eos & mutabuntur.* Atque alibi, *Erit cœlum nouum, & terra noua.* Præterea, non hęc ſolũ creauit Deus, ſed & terram, cuius nomine elementa intelligo omnia quæ tamen conſtat eſſe naturali interitui obnoxia. Sed & Adamus, qui vt dicitur in Euangelio Lucæ, fuit Dei, naturalem habuit interitum. Sed & ipſe Dominus & Deus noſter, ſecũdus Adamus, qui natus eſt de Spiritu Sancto, mortuus eſt. Multis igitur rationibus videtur falſum, omnia opera Dei perſeuerare in æternum, interitum nunquam ſubeuntia. Ego quidẽ cœleſtia corpora ita exiſtimo innouãda, vt hæc quæ modo ſunt intereant, aliáque pro his & ex his oriantur potiora, vt ex embrione animal, hæc ergo non delenda ſed perficienda, donandáque meliori ſpecie, & natura, exuendáq; volubilitate, quæ ab imperfectione, rerum ortui, neceſſaria naſcitur, donandáque æternæ, naturaliſque quietis appetitu, æternitati illi, & rerum omnium Sabato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum, non quòd eſſe deſinet & in nihilum abibit, Sed quod deſinet eſſe tale, abiens in ſubſtantiam perfectiorem. Iam verò terra, & reliqua elementa, vt facta ſunt à Deo in initio, ita perſeuerabunt

Quomodo cœlum & terra peribunt.

in æternum,citra interitum (mutata vero ipſa in pulchriorē ſpeciem)hoc eſt ſecũdum ſe tota. Vt vero naturaliter oriuntur,ita & naturaliter intereunt, hoc eſt ſecundum partes. Tota verò terra ſemper ſtat, vt in Pſalmo dicitur. Porrò neque hominem, neque vllum aliud animalium, fecit Deus ex nihilo, ſed ex terra & aqua(nam ex limo terræ) quapropter non fecit per ſe ſolus,ſed cooperantibus elementis. Vt & Sanctiſſimũ Ieſum corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam matre formatum eſt,vnde habuit vt mori poſſet, & animalia omnia protoplaſta habuerunt vnde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non eſt effectum ex terra, hominis verò pars pręcipua,hoc eſt mens,non potuit ex terra fieri,ſed ab ipſo ſolo per ſe Deo,dicentibus,vt Moſe,ita etiam & Platone. Qua propter conſentaneũ eſt, eam partē interitu carere,atq; adeò propter illius bonum,alteram aliquando ad vitam reuocari. Itaque nihil eorum quæ fecit Deus per ſeſe,ac citra alterius cauſæ concurſionem,videtur interitum habiturum.

Vt vel hinc accipi poſſit immortalitatis humanæ mentis argumentum,quòd neq; ex corporalibus elemẽtis,neq; niſi ab ipſo per ſeſe Deo fieri potuit.Quod quidē Plato conſentaneè loquens, diſertiſſimè explicauit,poſt præſcriptam orationem,his verbis. *Hæc fatus in eodem rurſus cratere,in quo mundi totius animam permiſcens temperauerat,ſuperioris temperationis reliquias miſcendo perfudit,modóque quodam eodem,non tamen perfectas ſimiliter,ſed & ſecundo & tertio gradu à primis deficientes. Denique cum vniuerſum conſtituißet, Aſtris parem numerum diſtribuit animarum.* Hæc Plato,qui apertè docet, Deum cum minoribus Diis formandi corporis humani curam demandaſſet, ipſum

per

per ſeſe humanas animas confinxiſſe, eadem ratione qua fecerat ipſos Deos, ſeu Angelos, & Animam mũdi, atq; eadem natura, etſi non æque perfecta, ſed paulo inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu à primis deficientes. In Pſalmo verò octauo dicitur, *Minuiſti eum paulo minus ab angelis*. Itaque hac in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito. Ille enim dicit temperaſſe Deum in eodem cratere, ſuperioris temperationis reliquias permiſcendo (quæ verba innuunt ſimiles eſſe naturas) ac effeciſſe animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas. Diuinus verò vates dicit Deum minuiſſe hominem paulò minus ab angelis Quod quidem conſtat nõ ob corpora dici (ob hæc enim beluis ſimillimus eſt, non angelis) ſed ob animas, quas vt quoſdam angelos, & ſi ordinis aliquantò inferioris ipſe per ſeſe Deus efficit, & diuino quodam modo, neque homini ſatis intelligibili immittit in corpora, nullo quidem tempore, antequã in corporib⁹ ſint exiſtẽtes. Ita verò ſe habere rẽ, cuiuis qui philoſophiæ ignarus non ſit, videtur ſuaderi facile poſſe. Nihil. n. philoſophis magis receptum eſt, quam ſentiendi facultatem quancunq; cũ eo quod ab ea ſentiri poteſt habere ſimilem naturam, indeq. naſci (ſimilium ſcilicet concurſione) ſenſum actu, & ipſarum facultatum differentiam. At qui profecto in hoc video, in aliis ferè omnib. placitis diſſentientes ſectas conſentire. Nimirum vt ex Empedocle libentiſſimè recipiũt, Plato, Ari. & Galenus, & poſt illos alij omnes. *Sẽtimus terram telure, liquore liquorẽ, aere aeream ſubſtantiam, ignem quoque cernimus igne.* Eſt ſcilicet quædã naturæ communio, ſenſibili, ſenſui, & ſentiendi organo. neq; aliter res cognoſcibiles ſubeũt in animã, quã vnaquęq; per ſibi ſimile, ignea per igneum, aërea per aëreum,

Senſus ſenſibilis & organi cõmunio.

aquea per aqueũ, terrea per terreũ. Si igitur in homine eſt (vt quiuis, niſi ſtupidiſſimus, in ſe eſſe agnoſcit) facultas cogitandi de rebus incorporeis, & incorrutibilibus, conſtat eſſe etiam ſubſtantiæ partem aliquam incorpoream, & incorruptibilem. Mirum vero, eſſe multos qui ſe doctrinæ nomine iactant, qui acerrimè diſputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente, & bono, putant nihil in ſeipſis eſſe tale, quaſi verò ſi omnes homines eſſent nati ſine oculis, poſſet inter ipſos oriri vlla dubitatio de coloribus. Itaque quandoquidẽ humana mens ſubſtantiarum incorporearum habet ſenſum aliquem, incorporea eſt, & aliquid habet aliud quã vt ſit corporis actus. vnde etiam fit, vt ex nulla materia facta ſit, & à ſolo Deo per ſeſe. Nam vim ex nihilo faciendi penes ſolum Deum eſſe poſſe, antea indicatum eſt ſi igitur à ſolo Deo eſt facta, vel ob hoc ęterna eſſe cognoſcitur, ac velut Angelus Dei. Quoniã verò non eſt Angelis par, ſed paulominus perfecta, neſcio quam habet analogiam, cum corporeis, ob quam ſeparabilis cum ſit, poteſt eſſe etiam actus corporis, & organorum ſenſus, ratio, forma, eſſentia, & Entelechia, quod corporei, & incorporei arctiſſimum vinculum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indigniſſimæ mihi videntur illæ belluæ (quo enim alio potius nomine appellabo eos, qui tanto ſtudio tales eſſe contendũt?) dicentes cum ſtultis (quos Eccleſiaſtes capite tertio, inducit) *vnus eſt interitus hominis & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio. Sicut moritur homo, & ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta ſubiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumen*

iumentorum deſcendat deorſum? hæ ſunt inſipientium voces.

Quorum inſipientia duplici mihi videtur conſtare errore, altero, quod in quæſtione de re incorporea, & inſenſibili, vtuntur ſenſus teſtimonio, dicentes, *Sicut moritur homo, ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia*, quaſi ſenſu exploranda ſit res hæc: altero, quod negant fieri, quia quomodo fieri poſſit non intelligunt. Quaſi rationem aliorum omnium, quæ ſecundum naturam euenire non negant, apertè intelligant, aut valeant inuenire quidpiam eorũ quæ operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Deberet eos potius, ſi modo eſſent ſobrij, propriæ ignorationis conſcientia, dociles reddere ac ſuaſibiles.

CAPVT SEXAGESIMVM. SEXTVM.

CAPITE duodecimo Eccleſiaſtes ſiue concionatoris.

Memento creatoris tui, in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebreſcat Sol, & Lumen, & Luna, & Stellæ, & reuertantur nubes poſt pluuiam. Quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortiſsimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero, & tenebreſcente videntes per foramina, & claudent oſtia in platea in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis. Excelſa quoque timebunt & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſsipabitur capparis. Quoniam

ibit homo in domum æternitatis ſuæ,& circuibunt in platea plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus,& recurrat vita aurea,& conteratur hydrea ſuper fontem,& confringatur rota ſuper ciſternam,& reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat,& ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Hæc verba,continẽt optimam ſenectutis ingruentis,& ad extremum vſque procedẽtis,atque adeò ipſius interitus,periphraſim. Metaphoricis enim loquutionibus ſignificantur ſenum labores & miſeriæ. *Memento* (inquit) *creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis*, hoc eſt,ſenectus,*& appropinquent anni,de quibus dicas*,nõ mihi placent. Sane anni ſenectutis diſplicẽt. Nam & ipſi ſenes diſplicent ſibi,vſque adeò vt ſciamus,vel ob hanc cauſam in extrema ſenectute conſtitutos, ſolere libenter à vita diſcedere,non aliter,ac qui longiſſimo, & inſanabili ſunt confecti morbo. Talis enim re vera eſt ſenectus,hoc ſolùm à morbo diſcrepans,quod eſt ſecundum naturam. Quod idem eleuat penitus ſpem euadendi,aliterquàm per mortem. Cenſeo autem hîc ſacrum concionatorem,nomine iuuentutis appellare, non ſolum eam quam Medici ad trigeſimumquintum annum produci dicunt,ſed primam etiam ſenectutẽ, quam illi conſiſtentiã appellant,eſtque vſque ad quadrageſimum quintum, Nam ad hoc vſque tempus durant plerîſque vires, haudquaquam inſigniter labefactatæ,neque hebeteſcunt ſenſus,neq; cani abunde proueniunt. Multo minus aliæ notæ quas concinator recẽſet,dicens,*antequam tenebreſcat Sol,& lumen& Luna, & Stellæ.* Hoc eſt antequam debilitari viſus incipiat, & effugiat lucem,neque lumen ſuſtinere poſſit. Significat vero Sol diurnum lumen:nocturnũ,Luna & Stellæ. *Et antequam reuertantur nubes poſt pluuiam.* Hæc verba

Senectutis deſcriptio & quæ excellens declaratio.

verba ſignificant perpetuas & incoctiles valde ſenum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis, à ventre aut corpore toto aſcendentibus, primum quidem, vt nubes quædam caput occupat, deinde denſata abit in deſtillationem, vt quædam pluuia. Cum ergo aſſiduis quis conflictatur catharris, ſucceſſiuis vicibus citra intermiſſionem, nunc deſtillantibus, nunc recrudeſcẽtibus, perinde eſt, ac cum mox à pluuia aliæ nubes reuertuntur. Quoniam ergo, vt Hippocrates in aphoriſmo auctor eſt, coryzæ valde ſenibus non coquuntur, fit vt ob caloris naturalis debilitatem, & ciborum incoctiones, aſſiduè conflictentur, núncque grauentur crudis, ac difficulter ſpirent, nũc denſatis, excreẽt multa, & emungant. Et tunc eandem ob cauſam *commouẽtur cuſtodes domus, & nutant viri fortiſſimi.* Hoc eſt, ſenſus debilitantur, & crura præ corporis pondere vacillant. Nimirum exhauſtis ſpiritibus animalibus, cerebroque refrigerato, & ſecundum propriam ſiccato ſubſtantiam multis verò excrementis obruto, neceſſe eſt exiguum facultatis influere in neruos motus, & ſẽſuum organa, atque ea per ſeſe eſſe inepta, & ad facultatem excipiendam & ad exequenda ſua munia. Cum ergo ſenſus & motus ad eandem animæ portem ad animalem ſcilicet, & ad eandem corporis partem puta ad cerebrum ſpectent, neceſſe eſt patiantur ſimul. Magna autem proprietate vocantur ſenſus, cuſtodes domus, & crura viri fortiſſimi. Nam huic noſtri corporis domui dati ſunt ſenſus ad cuſtodiam, vt ſcilicet accedentium rerum perceptis noxis, poſſit animal ſibi cauere, Quacunq; enim alia facultate polleret animalis corpus, niſi ſentiret, cauere ſibi nõ poſſit, ſiue vreretur, ſiue ſecaretur, ſiue pateretur aliud quiduis. Propriè ergo ſenſus ſunt cuſtodes. Mouẽdi verò inſtrumẽta for-

Coryza quid.

Senſus cuſtodes corporis.

tiora multò ſunt, vtpote quorum munus in actione, & corporis tranſlatione conſiſtit, non autem in paſſione, vt ſentire. Hanc ob cauſam affirmat Galenus, etſi eadē facultas ſit qua ſentimus, & mouemur, maiori tamē opus eſſe ad mouendum. Nimirum pars quę mouet, apponit robur, quæ ſentit, patitur tantum. Atqui vel ex ipſo hominum ſermone conſtat, Dicimus enim robuſta eſſe crura, aut brachia, aures verò aut nares nemo dicit robuſtas, ſed expeditas, aut perſpicaces, ita etiam & oculos & alios ſenſus. Si quando enim dicimus fortes aut robuſtos ſenſus, tranſlata loquutio eſt, aut non tam ob agendi vim, quam ob diſpathiā, quòd ſcilicet fortia obiecta ſuſtineant, neque facile corrumpantur. Mouentia verò membra non ita, ſed ob transferendi, aut portandi vim. Cum verò fortitudinis epithetum partibus omnibus, quibus eſt vis mouēdi cōgruat, multò magis cruribus, quæ tota vita totam corporis molem ſuſtentant, & transferunt. Hæc verò ſenibus vacillant, qua de cauſa baculis vtuntur. Porro his ipſis ſunt molares dentes perpauci, & ij ipſi qui ſuperſunt otioſi ſunt, neque quæunt ſuo munere rectè fungi, cum ob maxillarum debilitatem, tum etiā ob eandem ipſorum raritatem. Incidens enim in ſpatia vacua cibus male cōteritur. Hoc ergo eſt quod dicit, & *otioſæ erunt molentes in minuto numero*. Dentes ſoli inter omnes noſtri corporis partes nunquam nobiſcum naſcuntur, ſed innaſcuntur iam ortis, & raro vſque ad naturalem interitum comitantur, ſed excidunt prius. Illud quidem vtilitate, hoc neceſſitate euenit. Non enim naſcuntur nobiſcum, ne lac è mammis ſugere, alimentum vtile ei ętati adeò, impediāt, excidunt verò non ſine hominis damno, ſed ob radicis ſiccitatem, & alueolorum, quib. clauorum ritu infixi ſunt amplitudinem,

Cur dentes nobiſcū nō naſcātur.

quam

quam defectus nutritionis maxillæ, & ipſorum dentium affert. Diximus ſenibus cuſtodes domus commoueri, hoc eſt, ſenſus extingui. In his verò oculi & aures ſolem noxam inſignem pati, *obtenebreſcunt* enim aſpicientes per foramina, hoc eſt, oculi, *& obſurdeſcunt filiæ carminis*, hoc eſt, aures. Vtriuſque cauſa eſt debilitas facultatis, eius quę in cerebro reſidet & in vtranque partem per neruos mittitur, & inſtrumentorũ ineptitudo. Nimirum ſiccitate, & excrementorum cõgeſtione craſſeſcũt ſenibus ſucci oculorum, & mẽbranæ anteriores dureſcunt, & corrugantur. Vnde (accedente præcipuè, ſpirituum inopia) fulgor amittitur. Nonnullis etiam obturantur nerui optici, Auribus ſimile quiddam contingit, & tabeſcit internus & congenitus aër. Sed videamus quod intereſt. *Claudet* (inquit) *oſtia in platea in humilitate vocis molentis.* Vocatur platea, humani corporis ipſa facies, quia illic ſunt omnes ſenſus, & omnis ad ſentientem animam pertinens negociatio. omnéſque cordis affectus facies declarat, nã timorem mæſtitiam, & hilaritatẽ. Quo reſpiciẽs Poeta ille dixit. *O quam difficile eſt, crimen non prodere vultu.* Salomõ quoque quinto prouerbiorum inquit, *Cor gaudens exhilarat faciem.* Eccleſi. quoque 13. ait, *Cor hominis immutat faciem eius, ſiue in bona ſiue in mala.* Certè cum totum corpus anima teneat, in facie multò euidentius ſe prodit. Quo fit, vt merito cenſeatur adeo contumelioſum in faciem cedi, quandoquidem in ipſos ſenſus atque adeo in ipſam animam videtur illata plaga. Qua eadem natura, cum quippiam irruit extrinſecus, accurrunt partes omnes in faciei cuſtodiam, ſeipſas periculis obiicientes. Senibus vox eſt humilis ob debilitatem facultatis quæ thoracẽ mouet, quia ad edendam vocem vehementi expiratione opus eſt.

Cur oculi in ſenectute tenebreſcant.

Facies platea corporis.

Quapropter non temere centurio, qui ex aduerſo ſtabat, (vt dicitur Marci capite decimoquarto.) videns quia ſic clamans expiraſſet, dixit, *Vere filius Dei iſte* Nimirum qui ſunt morti proximi, ne edere quidem poſſunt vocem præ debilitate, nedum clamare voce magna. Præter facultatis autem debilitatem, facit ſenibus humilitatem vocis, dentium defectus. Quia is ipſe ſpiritus qui expiratur, non repercuſſus, effluit, quare minus ſonat. Cui malo vt ſuccurrant, comprimunt introrſum labia, quaſi vacua dentium loca ita obturaturi. Quare oſtia plateæ claudunt. Nimirum labia ſunt oris oſtia, os vt porta plateæ. Claudunt ergo oſtia in platea in humilitate vocis molentis, hoc eſt, ob humilitatem vocis, quam faciunt rari molentes. Accidit quoque ſenibus peruigilium, ob cerebri ſiccitatem, & non raro ob dolores aſſiduos, cum aliarum partium, tum vel maximè viarum vrinæ, & ob deſtilationes, & excreatum. Quo fit, vt nunquam totam noctem dormiant, ſed plerunque ſurgant ad vocem volucris, hoc eſt, ad galli cantum expergiſcuntur enim, atque ſi dolore vrgentur, etiam ſurgunt noctu aliquoties, atque adeo eorum plerique antelucano tempore, aut ſaltem ſummo mane exurgunt. Nimirum eius ætatis eſt, cito ire cubitum diurno motu defatigatos, & cito etiam exſurgere non dormientes, neque minus defatigatos iacendo. Adeo nulla illis requies eſt, & merito vita diſplicet. Hoc eſt quod dicit, *& conſurgent ad vocem volucris.* De cantu galli, vt qui ternis horis cantare ſoleat, quaſi motus cœli rationem habeat, vt qui quibuſdam gentibus, & in exercitibus maximè, ad excubias noctis pro horologio ſit, dictum antea eſt in hoc ipſo opere. *Excelſa quoque(*inquit*)timebunt in via.* Hoc eſt, mens quoque terrebitur, vbi ſe ire in mortem præcipitem

Senes cur comprimãt labia introrſum.

homo

homo ſentient. *Florebit amygdalus*, hoc eſt, caneſcet quoque caput & barba, vt floreſcens amygdalus. Nimirum hæc arbor omnium citiſſimè candeſcit. Cauſa caniciei eſt, redundantia pituitæ in alimento proprio, partium circa cutem; ob debilitatẽ naturalis caloris. Addit, *impinguabitur locuſta*. Quod de marina locuſta intelligi debet, ea eſt in animalibus oſtracodermis, hoc eſt teſtacea cruſta tectis. Senibus obſiccitatem ſiccatur dureſcitque cutis, ac proinde locuſtis conferũtur, perindéque eſt dicere, impinguabitur locuſta, ac ſi diceret, creſcet caloſa duricies in cute, quaſi locuſtæ cruſta fiat. Addit, *Et diſsipabitur capparis*. Quidam interpretãtur, capparis nomine intelligi generãdi potẽtiam, & ſtimulos veneris atq; adeo ipſas venereas partes, quod (vt auctor eſt Auicenna ſecundi libri capite centeſimoſecundo,) capari venerem inſtiget. Intelligunt itaque hoc quoque eſſe extremi ſenij inditium, marceſcere genitalia ſine generandi cupiditate & potentia: fit verò id emoriente virtute in parte, & vitali calore, *quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuę*, hoc eſt, morietur, incipit verò mors à facultatũ extinctione, huius verò ante alias, quia pluri ſpiritu indiget, & ad propriam vitam tuẽdam minime eſt neceſſaria, ſed ad prolem. *Et circuibunt plangentes in platea*. Hoc dicunt ſignificare lachrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod ſignum in ægrotantibus acutè eſt lethale, in ſenibus verò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos iam ſenes ſolet comitari. Non eſt parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta ſunt. *Quia ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, magis placet, illa verba. *Et diſsipabitur capparis, & circuibunt plangentes in plantea*, deſcriptionẽ eſſe mortis ipſius, & funeralium, quã ſenij:

Caniciei cauſa.

Capparis virtus.

quaſi dicat, eò res veniet tandem per ſenium, vt diſſipetur cappari, hoc eſt, apperiatur ſepulchrum, *& circumeant plangentes in platea*, hoc eſt, circa domum plangant, qui lamentis ſunt proſequuturi funeralia, Eligiaci ſcilicet, aut Præficæ, vt erat antiquitus in more. Hæc verò fient, quia ibit homo in domum æternitatis ſuæ. De cappari ſcribunt naturæ hiſtorici, naſci ſolere in ſepulchris, cum deerret ſcilicet per campos, vbi quondam, tam Iudæorum quam Gentium, erant ſepulchra. Neceſſe ergo erat, quo ea apperirentur, capparim diſſipari. Nam Ariſtot. ſectio. vigeſima, problem. duodecima interrogat quid cauſæ ſit, quod cappari locis cultis non gaudeat, ſed inculta & inuia proſequatur, & maximè ſepulchris adhæreat. His de obitu per præocupationem dictis, redit rurſus ad ſenij noxas, dicens, *antequam* (ſuple recordare creatoris tui) *rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea*. Funiculus argenteus vocatur magna proprietate ſpinalis medella, cum neruorum qui ex ea oriuntur diſtributione. Neruis enim, vt quibuſdam funiculis alligantur, & firmantur omnes corporis partes. Eſt verò ſpinalis medella, & ipſa neruorum ſubſtantia, colore argentea. Vitta aurea vocatur menynx tenuis, ſiue cerebri inuolucrum. Ea enim, vt vitta quædam, totum cerebrum ambit, conſtringit, & continet. Vocatur verò ea non ob colorem aurea, ſed ob vtilitatem, quaſi præcioſa. Eſt enim adeò, vt multi medicorum cenſeant, non ſine magnis argumentis, ad illam potius, quàm ab cerebri ſubſtantiam pertinere ſentiendi principium. Ea adhæret adeo indiſſolubiliter cerebro, vt eo ſiccato atque imminuto, vt in ſenibus euenit, contrahatur ac corrugetur. Qua cauſa fit, vt cerebrum,

Eligiaci & Præficæ.

Spinalis medulla.

Menynx.

brum,& menynx recurrant à craneo, neque illud cõtingant. Hinc illud areſcit, & præ eius ariditate excidunt pili, vt herbæ areſacta terra, fitque caluitiũ. Porrò ad neruos pertinet ſenſus voluntarius, qui obitur per muſculos, cùm laxãtur quaſi funes dirrupti, euenit membra, in quæ ſubeunt reſolui, ac paralyſim pati, ſiue linguam, ſiue brachium, ſiue crus. Quæ paſſio ſenibus familiaris eſt ob neruorum debilitatem, & redũdantiam ſuccorum crudorum. Dicit ergo, *antequam rumpatur funiculus argenteus*, hoc eſt, antequam fias paralyticus, & recurrat vitta aurea, hoc eſt, cõtrahatur menynx cum cerebro, ac fiat caluitium, *& conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternã.* Hæc omnia pertinent ad vrinam, quæ primum quidẽ exit guttatim, quaſi ex rupta hydria, cũ ſenex laborat ſtranguria, deinde ſupprimitur omnino, quaſi rota cõfracta ſuper ciſternam fitque iſchuria vocata, & tunc nihil ſupereſt, niſi vt *reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus.* Reuertatur in eũ qui dedit illũ, hoc eſt, homo moriatur. Quod vt intelligas, ſcias renes inceſſanter trahere ſerum ex vena magna & hepate, vt rotam quandam quæ continenter haurit ex ciſterna: hoc rurſus, quod traxerunt mittere in veſicam, velut in hydriam quandam: hácque mittere in colem, vt in fontem ex quo aqua manat. Itaq; fons eſt ipſa via per quã emanat aqua: hydria veſica quæ illi ſuperſtat, rota ren, ciſternã vena caua. & merito quidem quia ex caua hauritur. Ren verò rota, quia inde extrahit. Veſica potius hydria, quia non trahit, ſed recipit quod in eã mittitur. Primũ ergo ſenibus accidit, ſtrãguria debilitata retentrice veſicæ, quod eſt, eſſe hydriam ruptam. Deinde ceſſat penitus mictio, corrupta tractrice facultate renum, quod eſt, confractam eſſe

Paralyſi obnoxy.

Mictu quandiu carere cõtingat.

rotam, túncque citiſſimè moriuntur. Quendam vidi per eam affectionem attigiſſe diem vndecimum, alium nonum, alium ſeptimum tantum, quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum, diſtribuitur enim ſerum cum ſanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeò dillutum alimentum non affigitur. abit ergo puluis in terram ſuam, ex qua ſumus.

CAPVT SEXAGESIMVM SEPTIMVM.

CAP. 7. Eccleſiaſtis. *Noli eſſe iuſtus multum.* Non videtur facile intelligere, quis iuſtus multum poſſit vocari, aut quę iuſtitia poſſit vituperari. Nã vt ab Ariſtotele accepimus, libro quinto Ethicorũ, ad Nicomachum, iuſtitiæ nomen dici poteſt, de eo quod legitimum eſt, in quo omnes virtutes continẽtur, (quia in repub. perfecta omne bonum erit ſancitum lege, & omne vitioſum ac turpe prohibitum) aut de eo quod æquum, ſiue æquale, quo ſignificata eſt iuſtitia virtus quædam peculiaris, quæ verſatur in quærenda æqualitate, vbi inter aliquos iniquitas quæpiam interceſſit, ſiue in commutationibus faciendis, ſiue iniuriis inferendis. Sunt verò huius iuſtitiæ, partes tres. Diſtributiua, commutatiua, & punitiua. Nulla harum videtur poſſe eſſe nimia, neque vituperabilis. Nam primum omnium, vt tota virtus eſt, non ſit nimia. Nam ipſi virtutis rationi repugnat quod nimium, cum in eius eſſe ſit, in mediocritate conſiſtere. Multo autem minus, vt eſt virtus quædam pe-

Tres iuſtitiæ partes

dam peculiaris. Omnis enim eius pars verſatur in quærenda æqualitate. Equalitas vero eſt res impartibilis,quare in ea non poſſit eſſe nimium. Quod ſi quam maximè velimus intelligere, per abuſum dari nomen virtutis, vitio quod conſiſtit in exceſſu velut dicimus aliquando, nimis liberalem eſſe eum qui eſt prodigus,& nimis temperantem eum qui eſt inſenſibilis:tamen id cum in aliis virtutibus fieri poſſit,in ea iuſtitia nullatenus videtur poſſe.Quia vt Ariſt.inquit, cap.5.lib.citati, iuſtitia non conſiſtit in medio vt aliæ virtutes,ſed modo quodam alio,quia non vt illæ, eſt inter contraria vitia conſtituta,ſed verſatur inter duo inæqualia,inter lucrum,ſcilicet,& damnum, ſeu inter iniuriam facere & pati. Quæritque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propius accedit ad exactũ, eò melior eſt, quare per iuſtitiam nunquam itur ad exceſſum.nulla igitur iuſtitia vituperanda,neque quiſquam eſſe poteſt nimis iuſtus. Atqui profecto ita eſt. Nullus re vera eſt nimis iuſtus,ſed neque nimis temperans,aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admiſtionem. Nihilominus cum nimis adiicitur, ſignificant ea nomina non virtutes ipſas,ſed vitia quæ fiunt per exceſſum. Velut calor (vt conferamus phyſica cum Ethicis)eſt ea virtus qua generamur,viuimus,nutrimur, & augeſcimus, ſi tamen dicas,calor nimius,febrem ſignificabis: ita nimis fortis dicitur audax,ſeu temerarius,nimis temperans inſenſibilis,nimis prudens callidus. Nimis iuſto nõ video quod nomẽ datum ſit.Eſt fortaſſe anonimum, vt multa alia in morum ſcientia,eſt tamen etiam qui nimis iuſtus vocari poſſit,deficiátque hac ratione à vera iuſtitia,ſitque vitioſus in hoc morum genere.Id quod indicare me poſſe exemplis ſpero per ſingulas iuſtitiæ

Aequalitas.

partes, Punitiuam inquã, Diſtributatiuam, & Cõmutatiuam. Nam iudex, qui ſcelerum, & iniuriarum eſt vindex, deficere põt à Iuſtitia, minus aut plus puniendo: minus quidem, quia cum iuſtitia nõ ſit virtus ad ſe ipſum, ſed ad alios, non eſt in eius poteſtate ſitum, alterius iniuriam condonare, neque ſi ſit crimen alio in genere (non enim omnia crimina iniuriæ ſunt) eſt ille aliud quippiam, quam miniſter legũ. quare ne ſic quidem poteſt pœnam remittere vt lubet, non minus tamen peccare poteſt, ſi nullam vnquam ęquitatem adhibeat, ſed ſemper iudicet ex Scripto. Nam etſi iuſtũ legitimum ſit, quod lege ſtatutum eſt, quia tamen leges non poſſunt eſſe de ſingularibus, vt neque ſcientia vlla, neq; ars, quia hæc ſunt infinita, quotidiéque naſcuntur, & intereũt, vniuerſale verò non poteſt nõ deficere in multis ſingulariũ, neceſſe eſt, vt iudex inquã multis adhibeat æquitatẽ quæ nihil eſt aliud, teſte Ariſt. quã emendatio legis in eo quod deficit ob vniuerſale, hoc eſt, detrahere aliquod ei quod lege ſancitum eſt ob circunſtantiam aliquam quam legiſlator non præuidit. Qui igitur nullam vnquã æquitatẽ adhibet, prætextu iuſti legitimi exequẽdi, incidit in vitiũ, quod eſt in exceſſu. Iam verò diſtributiua iuſtitia cõſiſtit in tribuẽdo, cuique pro ſua dignitate, éſtque hoc modo iuſtus, qui in bonorũ diſtributione æqualitatẽ ſeruat. Quã æqualitatem dicit Ariſt. debere eſſe nõ arythmeticã, ſed geometricã, quia nõ debet tantundẽ tribuere omnibus, ſed habita ratione dignitatis cuiuſque, vt, verbi gratia, Achylli 8. Aiaci 4. Peccare igitur contingit in hoc genere duobus modis. Nõ enim ſolùm peccabit qui tribuit minus digniori, ſed & qui tribuet pl⁹ indigniori, ſi ſit materia iuſtitiæ (nam vbi locũ habet gratia, non pertinet ad iuſtitiam) velut ſi quis tribuit vtrique

Nimis iuſtus quis.

Aequalitas geometricam iuſtu.

vtriq; Achyli dico & Aiaci 4.peccat,quia Achyli tribuit minus,ſi vtrique 8.quia Aiaci tribuit plus.vtroq; autem modo deficit ab æqualitate,peccátque, etſi nõ eodem modoQuia qui tribuit plus iniuriam non facit,vt qui minus,ei ſcilicet cui tribuit,eſt tamẽ nihilominus vitioſa & iniqua actio. Velut(ſatius enim ſit appertioribus vti exemplis) in ſuffragiis ferendis pro conſequenda dignitate,aut auctoritate inRepub.non ſolùm peccat qui denegat digno aliquando etiã multò magis qui tribuit indigno.Tametſi non vterque iniuriam facit , quia qui digno denegat tribuens minus boni aut plus mali,quam meretur,iniuria eum afficit, qui tribuit indigno non ita,quin potius in cõtrarium incidit vitium,quia tribuit boni plus,aut mali minus. eſt tamen hoc quoque rem inuſtamfacere. Iam verò iniuſtitia commutatiua,iuſtus eſt qui ſibi & aliis tribuit æquale.Aequale verò non geometricum, vt in diſtributiua , ſed arithmecum vt centum pro centum, decem pro decem. Nulla enim in commutationibus haberi debet ratio dignitatũ,ſed rerũ. Igitur peccare quis poſſit in hoc genere duobus modis & tribuẽs ſibi pluſquã alteri & tribuẽs alteri pluſquã ſibi. Iniquè enim cõmutat,qui pro re quæ valet cẽtũ,tribuit quinquaginta,iniquè etiã ſi tribuit bis cẽtũ,vbi non habet locum liberalitas.Vbi verò liberalitate id agitur,non habet rationem commutationis , ſed largitionis, quã commutatio autem,vitioſa erit. Non tamen eodem modo peccabũt hic & ille Quia qui tribuit minus,iniuria afficit vendentem, qui plus nullam iniuriam facit (niſi forte reipublicæ) vitioſe tamen cõmutat.Sũt igitur hîc quoque duo vitia,alterum in defectu alterũ in exceſſu,atque vtroq; modo agitur res iniuſta , etſi non vtroque infertur iniuria.His argumentis nõ poſ-

ſum hac in parte probare ſententiam Ariſtotelis, dicentis iuſtitiam non eſſe inter duos exceſſus, vt alias virtutes,ſed modo quodã,quia verſatur inter duo inæqualia,vt inter lucrum & damnum. Quin potius ex ipſius Ariſt.ſententia,mihi videtur euidens argumentum capi,aduerſus eunde.Nã ſi iuſtitia verſatur inter lucrum & damnum,neceſſe eſt vtriuſque poſſe adhiberi plus & minus,& duplices eſſe actiones circa duplicẽ materiã,augendã aut minuẽdã,vtraſq;deficiẽtes ab æqualitate,ac proinde vtraſq;vitioſas. Quare cũ habitus naſcãtur ex actionibus,duplices etiã habitus male operãdi circa iuſtitiã poſſint animis innaſci,ſitq; iuſtitia conſtituta inter duo vitia,vt virtus alia quæcunque. Verbi gratia,iuſte commutat,qui ſibi & alteri tribuit æquale lucrum & damnum, iniuſtè verò qui ſibi lucrum & alteri damnum,vel ſibi lucri plus,,aut damni minus quam alteri:& qui alteri lucrum & ſibi damnũ,aut alteri lucri plus,aut damni minuſquã ſibi. Nã etſi pleriſq;videtur hic nõ peccare,quia nulli facit iniuriã(ſibi enim nullus poteſt iniuriã facere quia ea nõ fit vollenti) tamen non bene commutat, atq; ea actio ratione largitionis,& ob liberalitatem poſſit eſſe ſtudioſa,quæ commutatio verò vitioſa eſt. Conſtat igitur,iuſtitiam,vt alias omnes virtutes morales, in mediocritate conſiſtere,quin etiam multo apertiusquam alias,quia verſatur in quærenda mediocritate inter exceſſum & defectum.Quapropter ſapientiſſimè monet Eccleſiaſtes, *noli eſſe iuſtus multum,* ſiue,inquam, iudex es à Deo cõſtitutus,ne ita te geras, vt nullam adhibeas,æquitatem:ſiue emolumenta præmiáq; diſtribuis,caue tãtopere timeas digno denegare, vt tribuas etiã indigno:aut cõtra,dũ times tribuere indigno,deneges etiã digno:ſiue cõmutas,caue tantopere timeas

Iuſtitia in mediocritate conſiſtit.

alteri

alteri ſatis lucri non tribuere, vt tibi inferas damnum, Nam etſi non vtroque modo eris iniurioſus, vtroque eris iniquus, atque aliquando ſimul damnum patieris, & iniuria remp. afficies. Quandoquidem ergo virum bonum præcipuè ciuilem, opportet omnia, cum, & vt opportet, agere, atque omnia in commune primùm bonum, deinde ſuum, conferre, cauere debet, ne in materia iuſtitiæ quippiam agat, nimis: neque verò in vlla alia. Inſinuant ſe profectò aliæ interpretationes eius loci, non ineptæ. Poſſunt enim verba ſcripta eſſe in hypocritas, qui videri ab hominibus iuſti volunt nimis. Quaſi diceretur, noli nimis in conſpectu hominum eſſe iuſtus. Poſſunt etiam dici in ſuperſtitioſos, qui prętextu pietatis, in multas impietates incidunt, & ſeruili timore peccandi, multa ſibi fingunt, in quæ etiam incidunt, peccata. Verum prior interpretatio, philoſophica magis eſt, & meo inſtituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quarto Sapientiæ ita habetur, *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona.* Paulus etiam capite tertio Epiſtolæ ad Galatas, ita eos alloquitur, *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati?* quibus in locis videtur faſcinationis facta mētio, tametſi plerique viri docti vanam eſſe cenſent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neq; præter præſentis operis inſtitutum, de ea tantiſper diſſerere. *Faſcinatio.* Haud ſcio vnde melius poſſimus incipere, quam ab iis quæ de faſcinatione vulgus cenſetur inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiam

ſit in rebus tale, an aliud aliquid. An omnino nihil, ſed meræ nugæ. Audio quàm plurimos affirmare, fieri nō nunquam, vt qui bene valent, ab alio quopiam tātum conſpecti, repente ac multum lædantur, eóſque qui ita læduntur, faſcinatos vocant, quibus verò vis ea maligna in oculis ſit, (neq; enim omnibus eſſe æqualem) Faſcinatores. Hos verò ipſos faſcinare (hoc eſt in tuendo lædere) cum quadam animi affectione magis, vt cum attente intuentur cum quadam inuidentia. Proinde hoc periculū multò magis ſubire pulchros quàm deformes, & cum laude magis quàm cum vituperatione. Vnde religio nata eſt, bene impræcandi, ei quem cum admiratione & cum laude intuearis, alioqui (dicunt faſcinetur. Alij faſcinationis timorem, ad alias etiam quaſcunque inuidentiæ cauſas, extendentes, ſi quid comedunt auidè, quod alium quempiam vident intueri, metu percuſſi partem cibi ſtatim prorrigunt, ne faſcinentur. Porro dicunt hanc paſſionem in puſillos incidere potiuſquam in grādiores, quo teneriores ſint, & (vt ipſi dicunt) leuiori ſanguine, hoc eſt (vt arbitror) minus fæculento & melancholico, tametſi pulchræ etiam mulieres & quæ ſe tales eſſe præſumunt, ſibi cauent. Quin etiam ad animalia cætera dicunt hanc affectionem pertinere. Nam & gallinas, & agnos, & equos, ferunt faſcinatos aliquando cecidiſſe. Ex his omnibus quæ de faſcinatione circunferuntur, fieri videtur, vt, etſi modo & ſubiecto variet, illud tamen commune omni faſcinationi ſit, oculis & intuitu inferri. Itaque videtur eſſe læſio oculis illata, non tamen hoc ſolùm. Nam ſi, qui ophthalmia laborat obuium quempiam inficit, atque ophthalmia facit laborare, nemo vnquā dixerit faſcinaſſe. Quidam addunt lęſionem illam illatam oculis, oculis etiam cōcipi, vbi is qui faſcina

Oculorum faſcinatio

ſcinatur & qui faſcinat, ſeſe mutuo intuentur attente. Itaque ponunt in ratione , ſeu notione faſcinationis, duplicem oculorum reſpectum , & inferri, & concipi oculis. Alij ponunt hæc ſeorſum, quaſi duplex ſit ratio faſcinationis, aut illata, aut concepta oculis paſſio. Quapropter erit multò verius faſcinatio , cui vtrunque accidet,& inferri,inquam , & concipi oculis. Sed neque hoc vtcunque,nam & ophthalmia per contagionem genita, infertur & concipitur oculis, neque vlla ratione potius,quam ſi qui primaria laborabat,& qui inficitur,ſe mutuo intueantur. Sed neque ſi quis peſtilenti affectus febre , aut etiam ſine febre , deſferens ſecum peſtis ſeminaria , alium intuens intuentem inficiat,dicitur faſcinaſſe,ſed peſte affeciſſe. Quid ergo aliud poſſimus adiicere ad integram faſcinationis rationem ? certè nihil(vt videtur) aliud, quam timorem illum ſuperſtitioſum , & ſuſpitione inuidentiæ , vt ſi pulcher puſillus ſit , intueatur verò maligna anus,quæ pulchritudinem miretur , & oderit. Hanc enim ob cauſam duobus occurritur remediis, ut ſigno aliquo contemptus, vt implicatis digitis(ficam noſtri vocant) aut bona præcatione , alterum eorum horum indicat , eum qui intuetur , non admirari, neque laude dignum magnopere cenſere , ſiquidem contemnit,alterum, non odiſſe , ſiquidem præcatur bona. Ita etiam ſiquis comedens aliquid intuenti auidè,non porrigit, timet faſcinationem , quia intuenti expetentíque eſt inuidioſus , inuidiæ enim obiectum eſt,ingratum bonum. Videtur itaque faſcinatio eſſe paſſio oculis illata & cõcepta,profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationem aliquam pulchri, aut expetibilis eſſe oportet in eo quod faſcinetur,& malignitatis in faſcina-

faſcinatio eſt in rebus. Quod aliis etiam antiquorum dictis confirmatur. Nam & Virgilij eſt illud carmen. *Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.* Plinius quoque libro 7.capit. 2. *in Africa*(inquit)*eſſe familias quaſdam efaſcinantium, Iſogonus & Nymphodorus tradunt. quarum laudatione intereant prouata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe eiuſdem generis intribalis, & iliriis adiicit Iſogonus, qui viſu quoque effaſcinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis. Quod eorum malum facilius ſentire puberes.* Vides vt multi antiquorum faſcinationem aſſeruerunt. Atqui & illa verba Eccleſiaſtici trigeſimo primo, *Nequius oculo, quid creatum eſt?* aliquibus ſonant faſcinationem. Præterquam quod & in ſacris extant duæ illæ quas præſcripſimus orationes, quibus faſcinationis mentio fit. Verum de præſcriptis orationibus poſtea dicemus, reliquis occurramus. Atqui (vt incipiamus ab vltimis) Vergilius non induxit ita loquentem Socratem, aut Ariſtotelem, ſed opilionem vt debeat merito obloquentem perſonam cenſeri id dicere, non ex ſua ſententia, ſed ex vulgi opinione, qua nihil eſt incertius. Plinij verba, & Iſigoni ac Nymphodori autoritas, non indicant eſſe verè vllam effaſcinationem, ſed ſi figmentum eſt, nouum non eſſe. Porrò Eccleſiaſticus, oculi nomine inuidentiam dãnat. Quæ de antidotis dicuntur optimè interprætatur Ariſ. loco nuper citato, dicens rutam cenſeri faſcinationis remedium, quia tunc ſe putant homines faſcinari, cum voraciter edunt, aut incommoditatum aliarum tenentur ſuſpicione, aut perturbãtur ipſa faſcinationis opinione, vt ſi animaduertant alium intueri in cibũ quẽ capiũt. Ob voracitatẽ ergo, aut perturbatũ eſum repleri flatibus; à quib. angantur aut vomant, rutam verò tũc

temporis prodeſſe,quia flatus abſumit,atque id non *Rutæ vis.* intelligentibus,videri faſcinationem tollere.Certe ru ta commendatur aduerſus dæmones,& faſcinationes, ac denique aduerſus omnes paſſiones,quæ cenſentur eſſe ſacræ,vt aduerſus terribilia inſomnia, phantaſma ta,&nocturnos timores:huius verò cauſa eſt.quod ab ſumit flatus,& ſiccat,extinguitque ſeminis redundan tiam.Pleraque vero eorũ quæ in Dęmones vulgus refert,naſcuntur ex dictis cauſis,vt facilè diſces ex Hippocrate libello de flatibus,& de morbis virginũ.Hoc *Orchis herba.* idem dicimus de radice Orchidis,præterquam quòd ea radix ſemen expellit, potiusquam abſumit. Gagates lapis fortaſſe comparauit eam autoritatẽ, quia recreat vuluæ ſtrangulationes.Iam verò oſſicula palmarum bunata ſuperſtitioſum remedium eſſe,vt,ab errore conceptum,potiùsquam verum,malum,cõſtat vel ex ipſis Plinij verbis.Ipſe enim dicit, religione quadã politum.Illa verò religio ſuperſtitio eſt,multo magis ſuperſtitioſũ eſt, expuitione repellere faſcinationẽ,atq; hoc ipſo remedio teſtari videtur homines,faſcinationẽ non eſſe vllã à naturalibus cauſis illatã noxã,ſed ad veneficia & Dæmones pertinere.Nã hac ipſa religione videas nunc ruſticos,vbi Satanæ abrenũtiant,nominato eo ſemper ſpuere,eadem ſcilicet religione,qua contra faſcinationes.Eidem vanitati atteſtatur remedium quod quæritur ex fica, & ex deprecatione.Naturalia enim non eſſe hæc,ſed ſuperſtitioſa, quis non videat? Sed &,his dimiſſis,ipſa per ſeſe res vana eſſe conſpicitur. Quid enim facit (ſublata eius qui ſe lædi putet,imaginatione) placeas,an diſpliceas ei qui te aſpicit?oderit,an amet?niſi fortè placet opinio Auicẽnæ 9.metaphyſicæ,qui hominis animã,ea dicit vi pollere, vt poſſit imaginatione ſola permouere

teriam longe poſitam, ac diſſitam. Ea verò opinio nulli ſanæ mentis homini probatur, ac tunc quoque imaginationis eſſet faſcinatio, non oculorum. Faſcinationis itaque nomen antiquum eſt, atque ſecundum antiquam ſignificationem, nullum naturalem morbum ſignificat, ſed ſuperſtitionem vanam, ex vulgari natam opinione. atque ideo neque Hipp. neque Galenus, neque veterum medicorum quiſquam (quod ego ſciam) faſcinationis meminit, neque inter morborũ differentias, neque inter eorum cauſas. Vnde rurſus non parũ probabile accipitur argumentum eius vanitatis. Neotericorum quidam, vt aſſerant faſcinationem, tollunt ab eius ratione affectionem animi eius qui intueatur, inuidentiam inquam illam, quia ea ſola videtur efficere faſcinationem ſuperſtitioſam, dicúntq;, faſcinationem eſſe infectionem quandã malignam oculis illatam. Alij addunt, & oculis cõceptam. Aiũt igitur multo magis quam partem vllam aliam noſtri corporis, poſſe virus quodcunq; iaculari in alium, ob rectitudinem illam radiorum viſualium, ſecundũ quam, vt perſpectiui monſtrant, viſio agitur. Deferri igitur virus, ſi quod ineſt, cum radiis illis viſoriis, atq; in rem conſpectam firmiter infigi. Porrò addunt à corde in oculos habere id virus expeditiſſimam viam: argumẽto, quod cordis paſſiones, citiſſimè oculis ſeſe inſinuant: ab oculis verò emiſſum, oculis eius qui contrà ſpectet, quàm vlla alia parte recipi faciliùs, ob ſimilitudinem, quę parit ſympatiam: atque eadem ratione receptum oculis facilimè tendere in cor, vtpotè à corde veniẽs. Deinde ex Galeni ſententia, quę multis nõ ineuidentib. argumẽtis cõfirmatur, dicũt, intra noſtra corpora gigni poſſe vera venena: multos. n. repente mori conſtat, cum eiſdem omnino ſignis, quę accepto veneno ſolent ap-

Faſcinatio eſt vana ſuperſtitio.

parere, tametſi liquido conſtet acceptum non eſſe. Id etiam venenum poſſe non exiguum tempus intra corpora latere, nulla interim illata euidenti noxa, indicant, qui à cane rabido morſi ſunt, quorum nõ nulli etiam anni dimidium ſolent, ſine conſpicua affectione tranſigere. ita etiam mulieribus menſtruatis virus quoddam verè venenoſum agitari, agitatumque emitti per oculos, & hauſtum aliorum oculis, maximè puerulorum, qui & teneriores ſunt; & incautius reſpectant, tranſmittere in cor, atque lethalem inferre noxam. Neque id videri debere mirum, ſiquidem Ariſt. 3. de hiſtoria animalium capite decimonono cum ſanguinem vitiatum eſſe affirmat. adeo autem vitiatum eſſe cenſent, vt dicat Plinius capite decimoquinto libri ſeptimi. *Nihil facili reperiri mulierum profluuio magis monſtrificum. aceſcunt enim (*inquit*) eius ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuriuntur hortorum germina, fructus arborum quibus inſedere, decidunt. Speculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri perſtringitur, eboriſque nitor, aluei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus aera, in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili veneno morſus inficitur.* Plura etiam non minus mirabilia, dicit ibidem, lib. 7. cap. 2. Ex his videtur fieri probabile, mulieres menſtruatas, quibus tantum virus intra corpus agitatur, ſolo intuitu poſſe lethaliter inficere: atque vt hæ ſecundum naturam colligunt monſtrificum virus, ita poſſe eſſe homines quibus naturaliter veneficum quippiam inſit, quod per oculos, cum intuentur recta, ſimul cum radiis viſoriis emittatur, quorum ſit periculoſiſſimus aſpectus, hóſque eſſe faſcinatores: quorum etiam ſcribunt notas, dicentes, his eſſe in oculis ambobus, aut altero binas pupil

Menſtruorũ malignitas.

Faſcinatorum nota.

pupil

pupillas; aut in altero oculo pupillas duas, in altero effigiem quandam equi, aut canis. Vt verò quidam homines ſint tales, ſunt qui cauſentur temperamenti proprietatem, ſunt qui ſubſtantiæ modum, ſunt etiam qui putreſcentiam ſpirituum: qui verò ſunt eorum ſapientiſſimi, natale aſtrum. En quæ maximè videntur abeſſe à præſtigioſis fabulis, eorum quæ de faſcinatione dicũtur. Quæ tamẽ omnia, ſi animi affectũ, eius qui effaſcinet tollas, minimè videntur dici debere effaſcinationes, ſed infectiones venenoſæ: neq; venenoſi illi homines faſcinatores, ſed venenoſi, vt viperæ, & ſcorpiones, bufones, ac multo magis baſiliſci. Itaq; vt illa animantia effaſcinantia nemo vocat, ſed venenoſa, ita neque tales homines eſt quod voces faſcinatores. Si enim ſtudes opinionem de ea re vulgarem aſſerere; nomen quidem retinet, notionem autem eius minimè. fuiſſe enim ab antiquiſſimis illis ſeculis, in faſcinationis notione, iram, aut inuidentiam, præter verba, quæ ex Plinio produximus, & Ariſtotele, ipſum nomen Græcum facile indicat. Vocatur enim Gręcis faſcinatio Βασκανία, & faſcinare Βασκαίνειν. Significat verò hoc idem verbum, inuidere. itaque Βασκανία eſt inuidentia, & faſcinatio: quaſi faſcinatio ſit læſio cũ quadam inuidentia illata. neceſſe igitur eſt dicere, illos ipſos venenoſos homines, tunc magis inficere, cum aſpiciunt cum quadam inuidentia. Non quidem ob ipſam inuidentiam per ſe (ne in Auicennæ apertè falſam opinionem incidatur) ſed ex accidenti, quod is animi effectus attentius faciat intueri; atque tunc propriè eſſe faſcinationem quãdam vt à Baſiliſco. Sed tũc quoque hæc de faſcinatione ſententia, ponit viſionem agi exeuntibus viſoriis radiis, cum his ſiquidẽ deferri vapores venenoſos: quam tamen minor pars philoſo-

Faſcinatorũ nota.

Baſiliſcus

phorum recipit. itaque iam ea opinio non poterit eſſe omnibus philoſophis communis, ſed peculiaris Platonicorum. Deinde veriſimile non eſt, poſſe cuipiam homini ſecundum naturam eſſe vim alteri homini venenoſam. Nam vt animal animali ſit venenoſum, facit magnum naturæ diſſidium, & contrarietas. Vt vipera homini, & homo viperę habet ſaliuã venenoſam. Sed neque vipera viperæ, neque homo homini adeo aduerſam poteſt habere naturam. Nempe cauſæ omnes quas reddunt, partim futiles, partim ineptæ ſunt. Primum quidem quod de natali aſtro dicunt, mihi riſum mouet (tametſi eſt grauiſſimorum hominũ ſententia, hominum tamen) neceſſe enim eſſet, omnes qui illa ipſa hora eſſent nati, eſſe faſcinatores. Sed de huius aſtrologiæ vanitate (ſi modo aſtrologia dicenda, ac non potius diuinatio Chaldæorum) in hoc ipſo opere diximus multa. Temperiei aut ſubſtantiæ diſſimilitudo, non poteſt eſſe tanta in rebus eiuſdem naturæ & ſpeciei. Siquidem ex differentia temperamenti naſcitur differentia naturæ. Certè neque quod de baſiliſco dicunt, poſſum adduci vt credam eſſe verum, ſed fabuloſum, vt alia innumera. nedum vt ea natura in hominem transferatur aduerſus alios homines. Conſentaneum multo magis ſit, baſiliſcum interimi hominis aſpectu, ſi modo eum ipſe necat, vt de ſaliua hominis & viperæ dicebamus. Neque quidem argumenta cuiuſquam momenti ſunt. Nam quæ de menſtruo ſanguine affirmãt, falſa eſſe ac fabuloſa, ipſum indicat experimentum. Verſamur enim quotidie cũ mẽſtruatis citra vllam noxam, à quibus tamen ſi vera illa eſſent, neque lapides, neque ipſa duriſſima metalla illæſa eſſe poſſunt. At verò menſtruus ſanguis eſt ipſemet quo mulier nutritur. Qui nonnunquam ob ſolam redundantiam

Saliuæ vn.

dántiã, citra vllam prauitatem emittitur, aliquando etiam ob malam qualitatem, qualis tamen eſt in reliquo ſanguine: nimirum quam Hippoc. iubet contemplari in colore, quia ſi ſunt alba, ſunt pituoſa, ſi flaua, bilioſa. Quæ cum apparent nullis incantationibus aut præſtigiis iuuet occurrere, ſed neque alexipharmacis, quibus venena franguntur, ſed medicamentis expurgantibus, quibus ſoluuntur cacochymiæ. Itaque mẽſtruus ſanguis vitioſus plerunque eſt, quia expultrix virtus ſemper fertur in id quod deterius, minime tamen venenoſus, ſed qualis eſſe ſolet in corporibus cacochymis. Iam vero quod poſſint in noſtris corporibus gigni venena, nihil ad faſcinationem. Gignuntur enim præter naturam, faſcinatores verò eſſe tales natura dicunt. Quid ergo ſupereſt? nunquid ſatis illis ſit, Si concedamus, & ſi naturaliter faſcinatores nulli ſint tamẽ eos qui ſunt præter naturam affecti, & morboſi, multo magis poſſe per oculos inficere, quam per aliã partem? Certe quam per aures ego conceſſerim, non tamẽ quam per os aut nares, malim enim me aſpiciat, qui peſtilenti tenetur apparatu, quam ſpiritum in me emittat: Nam & putridi aëris veniet multò plus, & ab ore in cor, per arteriam aſperam, eſt longe expeditior via, quam ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facile ſua mala in alios. Quæ? nũquid rixas? an ſuffuſiones? an nubes? minime, ſed ophthalmias. Eſt itaque ophthalmia morbus contagioſus. Quid ad faſcinationem? manus quoque ſcabies cõtagioſa eſt. Faſcinamus ergo manibus. Vnde ergo (dices) nata eſt inter omnes homines hæc opinio de faſcinatione, ſi ea adeo nihil eſt? ex leuium (arbitror) hominum credulitate. Diuus Baſilius cognomento Magnus, in homilia de Inuidia, ſpreta vulgari hac de faſcinatione ſententia, vt muliebri,

Oculorũ vires ad mala inferenda.

Ophthalmiæ contagium.

dicit ſenſere ſe demones vti inuidorum hominum oculis ad lædendum,vt inſtrumento quodam. Itaque non humanos per ſe, ſed demones per eos lædere infantes,& inde natam eam opinionem eſſe.Sed quoniã hæc cauſa phyſica non eſt,ad me non ſpectat, neque ad hoc opus. Quam ego habuiſſe occaſionẽ ſuſpicer, audi. Pueros ſolito nitidiores,& craſſiores,pulchriores etiam eſſe,res eſt comperta ſatis:neque minus hoc ſolere ſæpiſſimè,occurrentes,& viros & mulieres,admirari,laudare,atque attente intueri, & vlnis geſtare, motitare,ac denique cum illis ludere. Scitum etiam eſt illud Hippocratis *habitum qui ad ſummum bonitatis attingit,periculoſum eſſe*,& illud Celſi, *Qui nitidiores ſolito ſunt,ſuſpecta bona ſua habere debent*. Cum ergo puſilli ob natalem habitum,non raro ſoleant,cum viderentur habere optimè,in magna pericula repentè incidere,vulgus cauſam non intelligens,in laudatorũ, quales illi quotidie habent quamplurimos,oculos, & inuidentiam,reiicit.Illos (quæ eſt hominum leuitas) ſequuti ſunt viri alioqui eruditi,&,vt eſt talium ignorantia diſſerta,proceſſit paulatim res ad agnos,ad gallinas,ad equos,ad ſegetes,ad arborum fructus,ad ipſa metalla,ad ſpecula,ad lapides.Rubigine obducuntur, hebetantur,franguntur,comminuuntur.mẽdacia mera.Iam eſt cauſa in ſubſtantiæ proprietate,in venenoſa natura, iam in aſtris. meræ nugæ. Neque verò Diuus Paulus faſcinationem aliquam naturalem eſſe aſſeruit, ſed quaſi prouerbio quod ex vulgi opinione natum eſt,vtens dixit,*Quis vos faſcinauit recedere à fide*?hac loquutione inſinuans, illos temerè ac ſine vlla cauſa receſſiſſe à fide,cum viderentur in ea profeciſſe quàm plurimum. Iam verò faſcinatio nugacitatis vocatur in ſacris,quod à Diuo Ioanne inEpiſtola prima,con-

Pueri faſcinationi obnoxij.

ma,concupiſcentia oculorum, hoc eſt auaricia,& cupiditas rerum alienarum.quia enim is morbus concipitur oculis, vocatur per allegoriam faſcinatio, dicitur verò nugacitatis, quia bonorum fallacium, iuxta illud Pſalmi quarti. *Filii hominum vſquequo graui corde,vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* hoc eſt,vana,& mendacia bona. Itaque concupiſcentia oculorum,eſt faſcinatio nugacitatis. Hæc obſcurat bona,quia vt dicitur in Epiſtola prima ad Timotheum, *cupiditas radix eſt omnium malorum.* & vt ibidem ſapientiæ dicitur,*Inſtantia cupiditatis tranſuertit ſenſum ſine malitia.* Itaque loquutio illa Sapientiæ de faſcinatione,allegorica eſt. Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim eſt antea multis exemplis, in ſacris etiam eſſe morales fabulas, & allegorias à fabulis tranſlatas, non aliter atque in moralibus philoſophorum libris. Velut & in ea ipſa de re qua diſſerimus, interprætantur nonnulli Platonici ſuper conuiuio,ſiue de Pulcro, amorem,ſiue furorem amatorium eſſe faſcinationem, quòd ea paſſio, eius quæ adamatur oculis plærunque videatur illata, concepta verò oculis eius qui amat ſemper(niſi forte quandoque concipitur auribus, rariſſimè tamen ſolis) & oculis concepta in cor illabitur, cuius affectione corpus tabeſcit, ſine vllo alio morbo manifeſto. Vide quàm congruat hæc allegoria,quæ tamen ex vulgari,& falſa de faſcinatione ſententia nata eſt. Ita igitur, ſi quis placens Deo, factúſque ei dilectus (qualem illic deſcribit autor Sapientiæ)& viuens inter peccatores,per concupiſcentiam oculorum mutetur,& amittat intellectum,dicetur appoſitiſſimè faſcinatus,quia cum valeret optimè per oculos valde læſus eſt, & in grauiſſimum conie-

Furor amatorius.

ctus periculum,quod pertingit cor per oculos.Nã ita dicitur Hieremiæ 22. *Tui autem oculi, & cor,ad auaritiam.*ob has itaque cauſas is animi affectus dicitur faſcinati.Hæ verò ſunt metaphoricæ locutiones,ad formandum animum comparatæ:verus ſit is ſermo vulgi vnde ſunt acceptæ,an non, nihil refert. Veræ enim ſunt ipſæ metaphoricę loquutiones. Velut ſi adulatores Syrenes eſſe dixeris,non mentieris, tametſi Syrenes reuera nullibi ſint.

CAPVT SEXAGESIMVM NONVM.

CAP.II.Sapientiæ.*Non enim impoßibilis erat omnipotens manus tua , quæ creauit orbem terrarum ex materia inuiſa,mittere illis multitudinem vrſorum, aut audaces leones.*

Mundus ex materia inuiſa creatus.

Mirari euenit hoc loco,cur dicat Salomõ,ex inuiſa materia craſſe Deum orbem terrarũ , ſiquidẽ creauit ex nihilo: Quapropter neque exvlla materia,ſiue viſa, ſiue inuiſa.Hãc dubitationẽ facile deuitabũt, aſſerẽtes mundũ hunc factũ eſſe ex quadã cõgerie rerũ omniũ, citra vllũ ordinem commiſtarũ , quam vocant chaos, vt Plato;aut ex atomis,vt Anaxagoras,Empedocles,& Epicurus. Hi enim omnes huic rerũ vniuerſitati ortũ aliquem tribuentes,materiam ex qua conſtitit faciũt æternam. Mihi verò in ipſo huius operis initio monſtratum eſt,nihil omnino eſſe in rebus æternũ, præter illud quod vnum , & primùm , ac per ſe ens, hoc eſt, Deũ.Illud igitur nunc ponentibus, vidẽdum quid de præſenti dubitatione dicamus. Certe ſi quam habet mundus totus materiam,quę eadem ſit rerũ omnium

crea-

creatarum,aut certè corporearum, dicere poſſimus Deum feciſſe terrarum orbem ex illa materia,nõ quidem præexiſtenti,ſed concreata cum formis. Velut ſi nunc repente Deus creet ſtatuas humanas, aliam cedrinam,aliam abietinam, aliam quercinam dicemus aliam factam eſſe ex cedro, aliam ex abiete, aliam ex quercu,tametſi non prius cõſtiterint illa ligna, quàm ſtatuæ.Quod ſi hoc ita habet,conſtat materiã illã cõmunem rebus omnibus,eſſe per ſeſe inuiſam atque a deo inuiſibilem:quãdoquidem ſi per ſe videri poſſet, haberet qualitatem aliquam aſpectabilem,vt candorem,lucem,aut nigritiem:quodcũque autem illorum haberet,non poſſet eſſe materia contrariorum.vt ſi eſſet candida nigrorum,ſi nigra candidorum, ſi lucida luce carentium.Nam aut materia candida,nigrorũ induens formam,maneret candida aut candorem deponeret:ſi maneret,fieret res eadem ſimpléxque candida & nigra:ſi deponeret,eſſet iã illa,materia vtriuſque contrarij,eius videlicet quod deponeret,& eius quod reciperet. Quapropter vtrunque contrarium rationem haberet formæ: forma enim formam excluderet non materiam:Quare ille candor non eſſet materiæ per ſe,ſed per formam.Ipſa igitur materia aſpectabilem qualitatem per ſe habere non poſt. Eodem argumento fit,vt neque audibilem,neque odorabilem, neque tangibilem,ſed neque omnino vllamrationem aut formã,ſiue ſubſtantiæ,ſiue accidentis habere poſſit.Itaque neque dici poſſit per ſe hoc,neque tantum, neque tale,neque ad aliquid aliud, ita aut aliter habens.Hac ratione Ariſtoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens,dicit eſſe merã potentiam citra omnẽ actũ.Plato qui diſertiſſimè de ea diſputauit,ita inquit. Intelligendum eſt quòd cum

eſſe debeat effigies rerum omni formarum varietate diſtincta, nunquam illud ipſum formationis huius gremium bene erit præparatum, niſi informe ſit, & ſuapte natura omnibus formis quas recepturum eſt, careat. Nam ſi erit alicuius eorum quæ in ſe recipit ſimile, cum contrariam eius cuius ſimile eſt naturam, aut aliam prorſus ſuſcipiet, nequaquam eius ſimilitudinem, & effigiem exprimet, cum per ſe tulerit ſuã. quo fit vt nullam ſibi propriam habeat ſpeciem, quod eſt omnia genera ſuſcepturum. Hæc & alia multa eodem ſpectantia ſcripſit Plato in Dialogo de natura, quæ vt in commentariis de phyſica doctrina indicauimus, nullatenus diſcrepant à ſententia Ariſtotelis: ambo enim cenſent, vt & cum ipſis omnes nunc philoſophi, materiam per ſe nullum ens eſſe, neque omnino rem vllam, quia ſcilicet omni actu caret: ſed neque nihil eſſe, quia eſt principium immanens omnium rerũ. Meo igitur iudicio, cum hac in parte nulla illis philoſophis diſſentio ſit, libuit Ariſtoteli de nomine altercari cum Platone, quòd dixerit eſſe ſimpliciter non ens, quaſi ſimpliciter nõ ens, idem ſit quod nihil. Plato verò non ita intelligit, ſed quod non ſit ens, niſi quodammodo. Iuxta hanc itaque ſententiam, quę communis nunc eſt omnium philoſophorum, dicemus feciſſe Deum orbem terræ ex materia inuiſa, & omnino inſenſibili, atque adeò per ſe penitus informi, hoc eſt, ex materia prima. Quoniam verò quæ in libris ſacris ſcripta ſunt, non oportet ad cuiuſpiam opinionem interpretari, ſed veritatem, videndum eſt quàm certa, atque firma ſit de materia prima aſſertio, atque ſi eius monſtratio ad probabilitatem procedit ſolum, aliam quæ omni careat dubitatione, præſentis loci interpretationem adhibere. Certe eſſe rebus omnibus corporeis vnam com

Materia prima.

communémque materiam facile dicitur, non ita tamen intellectu facile eſt, ſi quis conſideret exactius. nam vt antea indicauimus, neceſſe eſt per ſeſe omni careat forma, quod primum omnium intelligi non poteſt. Nam quod non eſt aliquid, & ens, cur non ſit nihil porrò quo pacto poſſit non ens (ita enim illam vocat Plato) eſſe principium ex quo immanens entis? nã ſi Ariſtoteles rectè probat in quarto de phyſica doctrina cap. 1. elementa corporum nõ poſſe eſſe incorporea, cum tamen cenſeat (quod eſt veriſſimum) non manere elementa prima in rebus actu, ſed potentia ſolùm, multò minus poſſit eſſe corporum incorporea materia, ſiquidem ea qualis qualis ſit, maneat actu in rebus neceſſe eſt. non poteſt autem illa eſſe corporea per ſe, ſed per formam, alioqui quantitas illi per ſe inesſet, quare non eſſet mera potentia. Rurſum ſi ea corporea per ſe non eſt, quæ maior neceſſitas, vt corporeæ ſubſtantiæ materia conſtent, quâm vt Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant, quaſi magnitudo materiæ ipſius ſit per ſe, atque per hanc fiant res quantæ. Ob has & alias huiuſmodi dubitationes, veteres philoſophi, partim poſuerunt vnam omnium materiam, eámque ſubſtantiam quandam re vera quãtam, alij aquam, alij aërem, alij ignem, alij etiam terram, alij ſubſtantiam mediam tenuitate & craſſitie: partim nulla generationis ſucceſſiuæ rerum poſuerunt materiam, ſed ſeparatione & congregatione rerum ſimilarium prius exiſtentium, oriri & interire res putabant diſſimilares, vt Empedocles, Anaximander, & Anaxagoras. Qui omnes principium materiale ab elementis non diſtinguentes, rerum omnium reſolutiones perducebant vſque ad ſimpliciſſimas aliquas ſubſtantias, Empedocles ad ignem, aërem, aquam, & terram. Ana-

Corpus ex incorporea materia eſſe nequit.

xagoras & Anaximander ad ſimilaria, vt carnem, os, neruum, & innumera alia eiuſmodi. Alij ad vnum aliquod quatuor primorum corporum, quodcunque eis videbatur reliquis eſſe prius. Horum omnium ſententiæ hoc vnico argumento refutari videntur, quòd neceſſe ſit illud quod primum eſſe ponitur, ſiue vnum ſit ſiue multa, carere generatione & corruptione, atque ſolum recipere congregationem & ſeparationem, ſecundum ſententias Empedoclis, Anaximandri, & Anaxagoræ: vel denſationem, & rarefactionem, vel extenuationem, & incraſſationem, ſecundũ priores ſententias. At verò reipſa videtur conſtare illud eſſe falſum. Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem, & ex pane ſanguinem, atque ex hoc carnem, ac denique ſimpliciſſima omnia fieri alia ex aliis. quod ſi ita eſt, videtur Ariſtoteli neceſſario fieri, vt ſit illis alia prior communiſque materia, quæ per ſe nihil illorum ſit, ſed formarum omnium expers. Illi verò reſponderent, haudquaquã fieri res illas verè vt putamus, ſed ſeparatione apparere quæ deliteſcebãt, congregatione deliteſcere quæ apparuerant. Quod ſi cui videatur confictum ad reſpondendum, neque adeo dignum fide, atque ob id nullam dictarum eſſe probabilem ſententiam, poſſit fortaſſe dicere, rerum compoſitarum materiam eſſe res ſimplices, vt hominis carnem & oſſa: & earum quæ ſimplices primo intuitu apparent, alias ſimpliciores quæ latitant: verè autem atque exactè ſimplicium nullam eſſe materiam: ſed factam eſſe illarum quãcunque ex materia, vt ignem ex aëre: non verò in materia, vt ſigillum effigiémve in cera: itaque fieri res ſingulas etiam ſimpliciſſimas ex materia aliqua, vnam verò eandemque omnium nullam eſſe. quæ enim neceſſitas, vt quod ex alio ſit, immanẽ-

tem habeat materiam? quoniam (di cũt) res artificiales nos manu ducunt, vt intelligamus, nihil niſi in quadã materia fieri, vt ſcilicet lectus & arca ex immanente ligno, ſigillum ex cera. Dicat vero fortaſſe quiſquã ex aduerſo, hoc artificialium rerum eſſe proprium, naturalibus verò nõ perinde accidere, quia res artificiales fiunt ex naturalibus, naturales vero non poſſunt fieri niſi ex ſeipſis mutuò; quia non vt arte natura prior eſt, ita ipſa natura aliud quippiam. Cum verò fiunt res ex rebus non vt immanentibus, velut lectuli ex nuce, & cedro, fieri; ſed vt deſinentibus, velut menſa ex arca. Quapropter nõ videtur opus eſſe ponere primam materiam rerum naturalium, ſed fieri alias ex aliis mutuò, atq; ita eſſe circularem rerum generationem, & infinitam; non finitam & rectam. Quid ergo diceret hæc ſententia de primis rerum principiis? an eſſe nulla? non certe, ſed eſſe formam, & potentiam proximam, & priuationem: eam verò potentiam & priuationem, eſſe nõ in vlla materia communi genito & corrupto, ſed in eo ex quo res fit. Cur enim fit potius caro ex ſanguine, quam ex vino aut melle? an quia ſanguis potentiam proximam habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam. Illa ergo potentia proxima cum priuatione, quæ neceſſario adeſt, & forma quæ ingruit, prima principia ſunt rerum ſimplicium. Compoſitarum verò principia ſunt, res ſimplices, vt materia, & forma totius. Atqui profectò) quamquam pleriſque aliter videbitur) ego exiſtimo hanc eſſe ipſiſſimam ſententiam Ariſtotelis & Platonis. Nam vt in cõmentariis capitis ſeptimi ſecũdi libri de phyſica doctrina, & iterum capit. quarti, ſecundi de anima (tametſi cum hæc ſcribo, commentaria in libros de anima, ſcripta multis ante annis, nondum ſunt

Forma nomina.

in lucem emiſſa)indicaui,apud Ariſtotelem.hæc omnia nomina,forma rei,& id quod res eſt,& eſſentia,& ipſum rei eſſe,& quod hoc eſt,eãdem prorſus rem ſignificant.Quia re vera,rei naturalis forma,nihil aliud eſt,quam res ipſaqua hæc & talis.Id verò falſum eſſet, ſi præter formam eſſet in re materia prima immanẽs. non enim eſſet rei forma,ipſa res actu qua talis, quia forma materiam nõ habet,res haberet. Plato quoque in Dialogo de natura hominis multis argumentis cõtendit,hominem eſſe ipſam hominis animam quod, cum hominem animal eſſe,ac proinde corporeã ſubſtantiam,toties ipſemet Plato dixerit, verum eſſe aliter non poterat,quàm ſi ipſa hominis anima eſſet nihil aliud quàm ipſius eſſentia,eſſentia verò ipſũ quod quid erat eſſe hominem,hoc eſt,ipſe homo quia actu talis & perfectus.Tametſi hoc (vt rẽ totã apertè explicẽ)non tã exacte dicitur de ætherogeneis ſubſtantiis. Quis enim ſeparet ignis formam ab ignis corpore, aliter quam ratione?nimirum ignis forma eſt ipſe ignis actu talis,& perfectus:corpus,hic idem qua ignis formam,rationem,& entelechiam,ſeu perfectionem cõſequutus;quod quidem eſt res eadem numero, rationes duæ quarum coitione fit ipſum ignem eſſe. Quæ cogitans Plato,poſuit illa tria rerũ principia,idem,& alterum,& eſſentiam.Quæ eadem principia Raymundus Lulus vocauit,tiuum,bile, & are, hoc eſt factiuũ eſſe,factibile eſſe, & facere:hæc tria intelligens, non quidem effectiue, vt videntur ſonare,ſed formaliter. & hæc quidem Platonicè. Maxime verò mihi videtur errare,quod diuinam naturam cum creaturis ineptè & arroganter coniungat,ſed de illius doctrina agere loci huius non eſt.Illud ſolum interfuit dicere, ſua illa tria principia,tiuum,bile,& are,eadem eſſe prorſus cum

De Raymũdi Luli doctrina.

ſus cum Platonicis, eodem, altero, & eſſentia. Quæ omnia cum iuxta Ariſtot. & Platonis ſententiam ratione potius ſeparari, quàm re ipſa, & numero indicauerimus, conſtat eſſe conſentaneum, iuxta illorum placita, niſi ætherogeneorum, materiam nullam, velut alteram rei partem actu immanentem poni, ſed doctrinæ ſolum gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, vt quædam ratione diuerſa. ſi quid verò his amplius de communi & prima materia dicitur, hypotheſim quandam eſſe ob rudiores confictam, & expeditionem progreſſum philoſophiæ, qua & ego in phyſicis auditoriis vſus ſum. nunc verò cum ad reconditiora philoſophiæ eſt peruentum, æquum eſt aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo aſſertio de materia prima, per ſeſe formarum omnium experte, adeo vacillat, neceſſe eſt aliam loci præſcripti interpætationem inuenire. Ea certe nō eſt difficilis, neque aliunde petita quam ex ſacris. Conſtitit enim in initio Geneſeos, antequam Deus diceret fiat lux, extitiſſe quatuor elementorum corpora, confuſa, & deliteſcentia ſub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebroſa, ac proinde inuiſa ante orbem terrarū facta eſt, ex qua deinceps ille. Neque igitur ob hæc diuini oraculi verba opus eſt communem materiam ponere, in qua omnes corporum formæ recipiantur, tametſi fieri nihil niſi ex materia poteſt. nihil enim fit ex nihilo; ſed quoduis ex alio, vt ex ligno ignis, ex ſuo alimento lignum, & ita aliud quodcunque. Sed quæ (dices) neceſſitas, vt quoduis ex alio fiat, ſi quidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur? certe quia nulla naturalis via eſt ad generationem, niſi per alterationem, atque neceſſe eſt generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius

ſubſtantiæ neceſſario ſit. neque ſane alterius quàm eius quæ corrupta in aliam ſubſtantiam commutatur. Nam alteratio immodice producta incorruptionem neceſſario finitur, quia naturale rei temperamentum tollit. Vt igitur res aliqua oriatur, neceſſe eſt aliam interire; nō quidem vt ab ea mutuetur materiam, ſed ob contrarietatem. Vt autem hoc ita fiat, hæc eſt cauſa. Rerum ſingularum naturæ nihil ſine inſtrumentis agere poſſunt extra ſeſe, quapropter neque generare: inſtrumenta verò earum ſunt elementorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & ſiccitas. Non poteſt autem ignis, verbi gratia calore vti, aliter quam calefaciendo, neque aqua frigore quam refrigerando, non poteſt autem calfacere, neque refrigerare, niſi ſit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiet autem ignis qui nōdum genitus eſt, neque refrigerabitur quæ nondum eſt aqua. Calefiat ergo neceſſe eſt vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum eſt, futurus autem ſit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum eſt, futura autem ſit, vt aër. Quapropter rectè antea dictum eſt, non poſſe quidpiam, niſi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem eſt rebus à naturæ parente ea contrarietas, & neceſſitas pugnandi ad generationem: non ob communem materiam, ſed quia, ſi aliter quam per pugnam generare poſſent, neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiuſque procederet in infinitum. Nihil enim eſſet quod modum poneret rei cuiuſpiam productioni, niſi omnia ſibi ponerent mutuo, mutuo repugnando. Dices fortaſſe; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent ſibi ſimile, dum eſſet vbi caperetur, & generare deſinerent, cum non eſſet. Igitur mox, atque vno impetu

Generationem antecedit corruptio.

petu

petu proceſſiſſent rerum omnium generationes, vſque ad ſummam totius orbis repletionem; atque ſtatim generatio omnis eſſet ſublata. Vt igitur rerum generabilium ſucceſſiua geneſis ſeruetur per æuum, vt ipſe rerum parens voluit contrarietatem indere, & res alias ex aliis fieri, velut aliæ aliis loco cedunt. eáque contrarietas neceſſitatem affert, vt res ex rebus fiant, ſi & communem materiam non habeant. Igitur neque hæc dubitatio cogit primam rerum materiam ponere, ſed vt dictum eſt. Porrò iuxta hanc ſententiam conſequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, non eſſe materiam, ſed magnitudinem, quod vel per ſeſe eſt valde conſentaneum. Nam eſſentia rei per ſeſe indiuidua eſt, quapropter vna & tota, in multitudinem non poteſt abire, niſi ſecundum diuiſibilitatem. Diuiſibilitas vero neque formæ neque materiæ eſſe poteſt, niſi per quantitatem (quanti enim propria eſt diuiſibilitas) igitur multitudo in eadem ſpecie, quantorum ſolùm, atque ob quantitatem eſt. Qua ſanè cauſa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non eſſe in materiæ per ſe, addunt ſignata quantitate; id verò vix intelligi poteſt. Si enim materiæ ipſi per ſe nullum ineſt accidens, certè neque ſignatio, neque quantitas. Veriſimilius ergo refertur ad quantitatem ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuerſitas proprius diuiditur in corpoream, & corpore carentem ſubſtantiam, quàm in materialem, & immaterialem, niſi quis his nominibus eaſdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minime expediet. Nihil igitur prohibere videtur, quin dicamus materiam primam eſſe nihil, non ſolum non ens ſimpliciter, vt dicit Ariſtoteles aut

Indiuiduationis principium.

ſimpliciter non ens, vt dicit Plato. Quorum virorum ſententias ab hac quam nunc ſtatuimus, nihil cenſeo re vera diſcrepare. Non enim eſt, quod non eſt ens.

CAPVT SEPTVAGESIMVM.

De Philoſophia Pythagorea.

SAPIENTIAE vndecimo Ca. *Omnia, menſura, & numero & podere diſpoſuiſti.* & Quarto lib. Eſdræ Cap. 4. *Quoniam in ſtatera ponderauit ſeculum, & menſura menſurauit tempora, & numero numerauit tempora.*

Vt Plato dicit in dialogo de natura fas non erat, quidquam niſi pulcherrimum facere. eum qui eſt optimus. Cum enim ipſe ſit ſimpliciter pulcherrimus & optimus, feceritque omnia, vt in mundi geneſi indicauimus, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, neceſſe eſt, vt fecerit omnia ſuo quodque genere pulcherrima, & optima, vt ſane ipſi viſa ſunt. Cum igitur omnis pulchritudo ſenſibilis in proportione & concinnitate ſit partium, neceſſe fuit mundum hunc ſenſibilem, ſecundum ſuas partes, quæ ſenſibiles etiam ſunt, proportionem quandam tenere certam, & totum ad partes ſingulas, & eas omnes inter ſeſe. vnde neceſſe eſt, mundum finitæ & certæ eſſe magnitudinis, & eius omnes partes præcipuas. Nam in rebus diuiſibilibus, quod infinitum, aut incertum, imperfectum eſt & deforme. Quapropter, non ſolùm ſi quampiam præcipuarum partium eleuares, vt ſtellam, ſed etiam ſi cuiuſpiam illarum, etiam deſpectiſſimæ quantitati adiiceres aliquid, aut demeres, officeres mundi machinæ,

&

& eius pulchritudini. Quia nihil temere in eo factum eſt, ſed omnia ad menſuram, numerũ, & pondus, iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggreſſi ſunt Pythagorei inueſtigare. Res prorſus diuina, humanis verò viribus impar, neque vlli (arbitror) præter ipſum Deum ſatis cognita. Illorum verò conatum quis non laudet, & ſuſpiciat? qui nõ ſolum aggreſſi ſunt, ſed per numerorum etiam ſcientiam, pro hominum captu, aſſequuti ſunt multa. Mihi nunc non eſt animus, totam hanc philoſophandi rationem perſequi; quia neque id pro dignitate efficere poſſem, neque ſi poſſem, ad meum inſtitutum eſt admodum ex vſu. Sed id ſolum indicabo, quod propoſitum eſt, Omnia ſecũdum certam rationem, & proportionem, eſſe facta, & primam omnium menſurarum eſſe numerum; deinde & earũ rationem recte transferri ad inſenſibilia, & totam rerum naturam factam eſſe ad numerum, atque exẽpli gratia adiiciam de numeris, quæ neceſſe erit, nõ quaſi omnium numerorum naturam perſequar, ſed vt viã à longe indicem, cui Pythagorici inſtiterunt, mirabilem quidem illam, & veriſſimam, neque vlla in parte philoſophiæ Ariſtotelicæ, quæ merito nunc omnium maximè probatur repugnantem, quod vbi factum fuerit, grauitas ſentẽtiæ verborum quæ præſcripſimus. & aliorum quæ ſparſim in libris ſacris ſcripta ſunt, eluceſcet. Deum quidem omnia feciſſe ſecundum certam rationem, & proportionem, facile ſuaderi poteſt, conſideranti Deum omnia opera artificialia, quæ fieri iuſſit, ad normã certam, menſurámque ab ipſomet traditam, fieri iuſſiſſe. Quare qui in artificialibus, certam commenſurationem adeò amauit, eam in naturalibus, cuius ipſemet per ſeſe eſt effector, non

Pythagoricorũ dignatũ examen.

deſpexerit. Sed quæ ſunt artificialia, quæ nos in cognitionem ſtructuræ rerum naturalium, velut manu ducunt? Iuſſit Noe vt ædificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur? non ſane. Sed, trecentorum (inquit) cubitorũ erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. feneſtram facies in arca, & in cubito conſumabis ſummitatem illius. Exodi 25. dicitur monſtraſſe Deus exemplar, ſecundum quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud ſpectantia. Omnium vero eorum definiuit ipſemet Deus, magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam teſtamenti habere iuſſit longitudinis duos cubitos cum dimidio. Latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio: Menſam panum propoſitionis: longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitum, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum ſeptẽ calamos procedentes ex haſtili vno, & ſingulos calamos ternas ſpherulas, ternos ſcyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis, atrium longitudinis cubitos cẽtum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & ſacra deſtinata, quæ omnia certis, numero, & menſura, iuſſit Deus fieri. Iam verò ſtructuram templi, quod ædificauit Salomon, longum eſſet recenſere. Licet legere tertio libro Regum cap. ſexto. In explicandis harum ſtructurarum, & numerorum ad quos factæ ſunt ſacramentis, multi fœliciter laborauerunt, mea nunc nõ refferret, niſi ſolum animaduertere, omnes has, ad certum numerum & menſuram eſſe factas, vt conſtet multò magis, in magni huius templi, quem mundum dicimus, ſtructura, certam rationem ſeruatam eſſe, quam tamen ad amuſſim tenet ſolus ipſe architectus.

Structura Arcæ teſtamenti.

Conferri

Conferri quidem res corporales aliç cum aliis ſecundum plus, aut minus, aut æquale, non poſſunt aliter, quam numero, pondere, aut menſura: numero quidẽ vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vnica: menſura vt cubito, aut palmo. Porrò menſura duplex eſt: altera enim conſtat extẽſione, vt vlna, aut digitus: altera capacitatę, vt congius, vrna, modius, & ſemodius. Secundum omnes has menſuras, ſeruata eſt ratio quædam in mundi ſtructura. Nam eſt certus numerus partium omnium. Primum quidem maximarum ternarius: regio enim imma corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium ſine corruptione: & ſuprema incorruptibilium & immobilium, quæ ſedes eſt beatorum, & cœlum cœli. In prima eſt quaternarius elementorum: In ſecunda, ſeptenarius orbium errantium ſtellarum, & denarius omnium. In ſuprema veriſimile eſt eſſe vnitatem, ſiquidem principium eſt omnium corporũ, & ſedes deſtinata ei quod verè eſt vnum. Iam verò menſura eſt quædam certa partium ſingularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius eſſe cenſent philoſophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra: & aërem aqua; & aëre ignem. Iam verò quod ad cœleſtium orbium menſuram attinet, cenſet Plato, primum orbem æqualis craſſiciei, ſeu altitudinis eſſe, cum eo ſpacio inani quod eſt inter terram & cœlum: ſecũdum orbem duplo craſſiorem primo, ſiquidem æqualem cũ toto ſpatio aëris & primi cœli: tertium orbem eſſe quadruplo craſſiorem ſecundo, quia duplum totius ſpatij aëris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere proportionẽ quadruplam ſeſquialteram, vt 36. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam ſeſqui-

Menſura quid.

nonam, vt 384. ad 36, ſextum ad quintum proportionẽ nonam, vt 3456. ad 84. ſeptimum ad ſextum trigeſimā primam ſuperpartientem medietatem, vt 108864. ad 3456. Iam verò & ſpheræ ſolidæ quæ intra dictos orbes continentur, proportione quadam conſtant magnitudinum. Dicũt enim maximas fixarum ſtellarum centies & ſepties continere terræ molem: Iouem nonageſies & quinquies: Saturnum nonageſies & ſemel: Martem terra eſſe maiorem ſeſquialtera tantum proportione: Solem verò maiorem terra centies ſexageſies ſexies: Venerem verò eſſe partem vigeſimā terræ: Mercurium quoque minorem eſſe Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum conflant globum) eſſe 252000. ſtadiorum, quæ conflant ſeptem millia leucacarum Hiſpanarum. Hac verò magnitudine, neq; maiori, neque minori conſtitiſſe terrā, non caſu, ſed ſumma Dei ſapientia, conſtat ex illis verbis capitis trigeſimi octaui Iob, quibus illum Deus ita affatur. *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica ſi habes intelligentiam, quis poſuit menſuras eius, ſi noſti.* Ponderis quoque habita eſt ratio in mundi ſtructura. Ita enim terræ centrum ad centrum mundi aptatum eſt, vt non poſſit eius globus in hanc aut illam partem inclinare, ſed firmata quieſcat, aquæ verò partes terræ partibus interiectæ, ita vt non poſſunt ſeorſum abire, ſed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibuſdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cũ terra reddant ſuperficiem: quod dicitur illis ſapientiæ verbis. *Quando librabat fontes aquarum.* Itaque menſura & numero & pondere diſpoſita ſunt omnia. Cum verò ſint hæ tres menſuræ, quæ ſcilicet peculiariter vocatur menſura, éſtque quantitatis continuæ: & nume-

De magnitudine terræ & aſtrorum.

Tria menſuræ genera.

numerus,qui per ſe eſt quantitatis deiunctæ : & pondus, quod eſt ſubſtantię corporeæ & craſſæ:videtur ex rei natura , menſura prima eſſe videri : prior quidem pondere,quia magnitudo poteſt eſſe ſine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore,pondus tamen non poteſt eſſe ſine magnitudine:numero verò , quia numerus fit diuiſione continui,quare continua quantitas,prior eſſe videtur quam deiuncta,ac proinde & menſura,quam numerus. At vero ſi quis exactè cõſideret,videat rem non ita ſe habere, quin potius numerum priorem eſſe omni menſura. Nam diuiſione fieri ex vno corpore multa,& quod actu eratvnum,& potentia multa,fieri actu multa, veriſſimum eſt. At verò non proinde verum eſt, numerum omnem fieri continui diuiſione:nam angelorum numerus ſine vlla magnitudine conſtitit. Nihil ergo minus eſt in ratione numeri,quam fieri ex continui diuiſione, ſed euenit aliquando, neque id quidem ſecundum rationẽ & formam numeri, ſed ſecundum materiam. Si enim tripedale erat corpus,quod in tria podalia diuiſum eſt habebat etiam antequam diuideretur,ternarium: alioqui non fuiſſet tripedale. Nam quid aliud eſt eſſe tripedale quam habere tres pedalitates , & duodecim palmos,& quadraginta octo digitos , & centum nonaginta duo grana? Tot igitur habebat id corpus partes,non quidem ſeparatas,cum nõdum eſſet diuiſum, ſed coniunctas. Tamen nihil obſtat coniunctas eſſe,quominus ſint tres pedalitates, alioqui neque proportionem habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet ſeſquialteram,niſi quia hoc duas,illud tres pedalitates habet? Si autem neque illud tres,neque hoc habet duas,quia ſeparatas non habent, fit vt neque proportionem ha-

beant ad ſe vllam:habent verò;ergo & numerum. Itaque indicatum eſt, quæcunque ad ſeſe proportionem habent vllam,conſtare certis numeris.Habēt autem aliquam magnitudines omnes, ſiquidem nulla eſt infinita.Ergo nulla magnitudo eſſe poteſt ſine numero,eſt vero numerus ſine magnitudine,vt indicatū eſt;igitur numerus prior eſt quam magnitudo: quare & quàm menſura:eſt verò menſura prior quam pondus,quia menſura eſt magnitudinis, pōdus craſſiciei. Magnitudo vero prior eſt craſſicie,cum craſſicies non inſit niſi quantis. Igitur numerus prior eſt omni alia menſura, atque omnis proportio naſcitur ex numero. Neque id ſolum ſpectatur in corpore quanto, ſed & in aliis omnibus quantis,vt in motu,& voce, & aſpectabilibus figuris. Nam cantat hic ad caracteres quos intuetur in charta,ille ſaltat ad cantum. Quod fieri non poſſet, niſi ſingula haberent proportiones quaſdam, & omnia ad ſe mutuo proportionalitates quas vocant,hoc eſt ſimilitudines proportionum.Ergo ſunt & in ipſis figuris,& motu ſaltantis,& in canētium vocibus,numeri ac proportiones. Neque in his ſolum,quæ etſi non omnia eodem modo, quanta tamen ſunt,ſed & in qualibus quæcunque ſecundū magis & minus dicuntur,eſt numerus. Nam & calidum & album eſt aliud alio duplo magis tale, & triplo, & quadruplo:in ratione verò dupli,tripli, & quadrupli, ſunt duo,tria,& quatuor.Nam ne definiri quidem ſine his poſſunt.Sed hactenus indicauimus,numerū intrinſecum eſſe rebus omnibus ſecundum partes magnitudinis, aut intēſionis,ſecundum id inquam,quo, tanto aut tanto,maius aut minus, magis aut minus,tale dicitur quidpiam.Eſt autem etiam ſecundum partes eſſentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus

Numerus omniū prima menſura.

De numero in rebus.

bus primum, deinde & in ipſis ſubſtantiarum formis, tentandum eſt indicare: in tranſeuntibus quidem ex ipſis definitionibus, cum tempus, teſte Ariſt. ſit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secũdum Platonem verò, tempus eſt æternitatis in vnitate manentis imago in numero fluens. Sed & immanentes conſtare numeris facile intelliges. Figuræ quidem omnes habent eſſentiam in numeris: Nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, ſolidæ ſuperficierum. vt circulus in vnitate lineæ: ſphera in vnitate ſuperficiei: triangulus in ternario linearum; cubus in ſenario ſuperficierum. Ita & aliæ omnes. Ipſa verò linea in vnitate dimenſionis, ſuperficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate eſſentiam, quia ſecundum ſimilitudinẽ aliquam aut diſſimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam eſt rationis alicuius, diſſimilitudo pluralitas. Ipſæ quoque patibiles qualitates, variis eſſentiis ad numerum quendam conflatis cõſtant: ſeu potius in numero quodam formarum in vnam conſpirantium habent propriam eſſentiam. quod ex diffinitionibus colorum apud Platonem facile intelliges, *Splendidum* (inquit) *albumque rubeo miſtum, flauum procreat. Rubeum cum albo nigróque, purpureum generat. Fuluum flaui fuſcique temperatione producitur: fuſcum verò albi & nigri confuſione. Palorem albi flauique copula generat. Ceruleum cum albo, glaucum. Fului nigrique temperie color viridis naſcitur.* Hæc Plato. Vnde conſtat, ſingulas colorum ſpecies in copula quarundam eſſentiarum, ad proportionem quandam, & certos numeros, habere eſſentiam. Conſtat enim non ſolum fieri colores quoſdam ex quibuſdam, ſed

Miſtio colorum.

cum certa quadam proportione. Non enim ſi albi duplum cum vna nigri portione miſceas, idem extat color, atque ſi contra apponas nigri duplum. Nimirum ſola proportionis euariatio mutat eſſentiam: velut compoſitorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis ſimplicium, manentibus eiſdem. Conſtant vero, vt mixta corpora corporibus ad numerum coeuntibus, ita eſſentiæ eſſentiis, vt colorum exemplo indicatum eſt: conſtatque omnium eſſentia certa menſura & numero (indicatum enim antea eſt non poſſe eſſe menſuram ſine numero) etiam ſi nobis nota eſſe non poſſit ſingulorum menſura. Proinde dixit ibidem Plato, *Quo autem menſuræ modo ſingula ſingulis miſceantur, etiam ſi quis nouerit, narrare prudentis non eſt, præſertim cum neque neceſſariam, neque veriſimilem de his rationem afferre vllo modo poßit.* His verbis ſignificat, etiam ſi nos eum numerum definite neſciamus in ſingulis, omnia tamen facta eſſe ex rebus ad numerum quendam cõpoſitis, vt corporea ex corporibus, ita eſſentias ex eſſentiis. atqui ipſa compoſitio corporum, vtpotè apertior, manu ductio eſt ad formarum compoſitionem. Cum enim pictores, commixtis certa quadam proportione liquoribus fuluo & nigro viridem reddant, conſtat verum virorem fuluiciei nigriciéque ad numerum aptatis conſtare (dicitur corporum compoſitio phyſica, formarum metaphyſica) ſimplices verò omnino, ſiue res, ſiue formæ corporeæ nullæ ſunt ſeorſum, ſed in ipſis compoſitis, vt vnitates in numeris. Producentes autem amplius hanc ratiocinationem facile intelligemus, non ſolum accidentium formas, ſed ſubſtantiarum etiam eſſentias, ita cõſtare: ſiquidem aliæ alias, vt numeri numeros continent. Scitè enim illud dictum ab Ariſtotele eſt, vegetati-

tatiuum in ſenſitiuo eſſe, vt trigonum in tetragono, ſcilicet vt ternarium in quaternario (nam figurarum differentias numeros eſſe, antea eſt indicatum) vt verò hæc, ita alia omnia ad ſubſtantiarum formas ſpectantia, habent. Nimirum eſſentiales vocatæ perfectiones, ſunt in aliis plures, in aliis pauciores, vt vnitates in numeris, & ab eminentioribus inferiores continentur, vt numeraria numeris. Iam vero & in rerum principiis primis, eſt ratio numeri. Nam forma vnitas eſt, materia pluralitas, quia forma per ſe omnia quibus ineſt facit vnum; materia plura, cum participatione ſpeciei omnes homines ſint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeo multiplicetur. Indicatum ergo videtur ſatis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas, ac eorum principia, feciſſe Deum ad numerum, atque eis omnibus eſſe numerum natura intimum. Quod ſi ita eſt, haud dubie multò verius id dicatur de incorporeis ſubſtantiis, quandoquidē perfectiori quadam, & eminentiori participant natura, ac proinde pulchriores ſint, & magis concinnæ, fuerintque proprius illæ factæ ad numerum, in quibus nulla alia menſura ſit, cum neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo priùs ac propriùs eſt numerus, quàm corporearum. Quoniam verò in tota rerum vniuerſitate ſingula facta ſunt ad numerum, & omnia ad quendam concentum, & harmoniam reſpondent ſpiritalia corporalibus, atque vt hi cœli aſpectabiles nouem ſunt qui circulo voluuntur, ita inuiſibilium & mobilium per accidens, qui etiam in ſacris ſanctis interpretibus vocantur cœli, ſunt nouem ordines. atque vt ſupra nouem orbes mobiles eſt alius immobilis, quam dicimus eſſe ſedem beatorum, ita ſupra omnia inuiſibilia, eſt illud vnum, primum ac

Numerus in primis principiis.

Cœlorum numerus.

optimum, nulla ratione mutabile. Ariſtoteli quidem conſentaneum videtur, motibus cœlorum ſubſtantias illas incorporeas, ac per ſe immobiles præficere, non verò eas eſſe putat ſupra numerum eorum, ſed ſingulis aptat ſingulas mihi verò videtur plurimum detrahi gloriæ & ſplendori rerum omnium domini, per tantam miniſtrorum penuriam. Quapropter non nouem ſolum ſubſtantias, ſed nouem earum ordines eſſe cenſeo. Non quidem ita, vt nouem ſint ſpecies, & magna multitudo ſingularium. Cum enim magnitudine careant, quam diximus eſſe principium indiuiduæ multitudinis, non poſſunt eſſe multæ perfectione pares, ſed inæquales omnes, vt numeri. Itaque vt quiuis numerus ab alio quouis ſpecie differt, ita quæuis incorporea ſubſtantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet eſſe nouem ordines velut nouem genera. Nam tametſi ſingularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non eſt earum forma vt corporearum, tamen ſpecies & genera nihil vetat, cum habeant etiam ſuam compoſitionem eſſentialem. atque (vt inquit Plato) ex quibuſdam eſſentiis colligatæ ſint, ab eodem à quo ſunt colligatæ diſſolubiles. alioqui eſſet earum ſubſtantia penitus ſimplex, quod niſi primæ non euenit. Itaque ſunt illæ ſubſtantiæ compactæ ex eſſentiis, quas nouit is qui compegit, non tamen coierint temere, & vtcunque, ſed ad numerum, pro ſingularum perfectione. Si enim certam ſeruatam eſſe rationem, & proportionem in viliſſima etiam rerum conſtitutione indicatum eſt, quo pacto illæ præſtantiſſimæ & pulcherrimæ ea caruerint? itaque omnia & viſibilia & inuiſibilia, facta ſunt ad numerum. Quod. ſi ita eſt, cum non ea fecerit Deus, & qualia tunc cum faceret meditando excogitaue-

tauerit, ſed ad æternum exemplar quod apud ſe habebat, quod eſt eius verbum, conſtat in ipſo omnium parente Deo eſſe vnitatem & numerum. Si enim omnia ad numerum facta ſunt, apud Deum erat numerus. Quod ſi numerus & vnitas (vnitas enim eſt principiũ numeri) igitur in Deo primum quidem vnitas erat, deinde & infinita illa fœcunditas per quam ex nihilo fecit tam multa. Quoniam verò ea erat initium producendæ multitudinis, rectè vocetur dualitas, accedente verò vnitate ad dualitatem, velut vtriuſque copula, neceſſario eſſet ternarius. Nemo autem, arbitror, intelliget, ita à me dici eſſe in Deo vnitatem, aut dualitatem, aut ternarium, quaſi accidentia quædam, cùm in primo non poſſit eſſe accidens: neque eſſe tria, quaſi diuerſis prædicta naturis, quia quod primum neceſſario eſt vnum. Neceſſe eſt ergo illis tribus vnitatem accidere, vnde fit quaternarius, qui continet omnes numeros. Erat igitur in æterno exemplari omnis numerus, ad quem facta ſunt omnia. Philoſophi, qui ob amorem ſapientiæ nomen id conſequuti ſunt, rerum omnium naturam & eſſentiam, pro ſua virili conati ſunt agnoſcere exactiſſimè. cum verò id nulli hominum contingere poſſit, dum huius corporis vtitur miniſterio, & horum ſenſuum, qui nihil agnoſcunt præter accidentia, quaſi ſubſtantiarum vmbras, per quaſdam rerum analogias, ſeu ſimilitudines, conati ſunt prope veritatem accedere, quaſi circum circa verſantes. Velut Pythagoras, ea omnia quæ de numeris diximus, atque alia multa, vt erat perſpicaciſſimus, contemplatus, omnium rerum cauſas, & naturalium problematum ſolutiones, redegit in rationes, primum quidem geometricas, deinde arithmeticas. Nimirum intelligens, quandoquidem omnia certa

Numerus apud Deũ.

Philoſophorũ de numero cõſideratio.

menſura, & numero facta ſunt, ſuo quodque genere pulcherrima neceſſe eſſe vt omnium harmonia quædam & concentus, atque phyſica reſpondeant geometricis, & hæc arithmeticis. Atque quoniam, vt indicatum eſt, numerus eſt omnium prima menſura, ſint arythmeticæ rationes quaſi omnium prima principia. Plato hanc ipſam rerum concinnitatem admiratus eſt, numerorum naturas ſuſpiciens, nihilominus intelligens (arbitror) numeros aliquarum rerum eſſe numeros, vt denarium ouium, boū, & caprarum; ac proinde opportere vt in ipſis rebus aliquæ naturæ ſint ſubiectæ numeris, quæ ipſæ analogiam aliquam cum numeris habeant rationem quam numerorum (alioqui non differret ſeptenarius Vergiliarum & Planetarum. non enim qua numerus cum idem ſit) vtranque rationem philoſophandi coniunxit, & eam quæ ad numerorum perfectiones omnium cauſas redigit, & eam quæ conſiderat phyſica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit, & de forma atque materia, motu & tempore, & elementorum qualitatibus diſputauit, modúmque agendi & patiendi, per quem rerum mutationes, ortúſque & interitus, cum violenti, tum etiam naturales contingunt, perſequutus eſt. Quod quia non fecerunt Pythagorici, ſed ſolis definitionibus per numeros latis contenti ſunt, ſimplicitatis notantur ab Ariſtotel. metaphyſicorum capite quinto. Ipſe verò Ariſtot, numerorum magna ex parte depoſita cura, & ſenſibilium magis conſiderationi ſermonem accommodans, corporearum ſubſtantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus eſt, & elementorum & rerum cōpoſitarum virtutes, non aliter quam per ipſas actiones, in his diiudicandis fidem ſenſibus non derogans.

Nimi-

Nimirum, vt videmus, quæcunque res arte fiat, vt arca, menſa, aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi; ita vt, quicquid fit hoc aut tale, ex non hoc, aut non tali fiat; velut menſa ex ligno quod non erat menſa, ſed arca, aut aliud quiduis: ita (inquit) cenſendum eſt in naturalibus, ponendúmque neceſſario, tria eſſe rei cuiuſque principia, formam, materiam, & priuationem. Et vt arca fit ex ligno per hanc formam ſeu figuram, à fabrolignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices eſſe cauſas: fieri enim quiduis ab aliquo, ex aliquo, per inſitam formam, alicuius boni gratia. Siquidem nihil fruſtra: effectrices verò cauſas commutationum naturalium eſſe virtutes elementorum, calorem, ſcilicet, frigus, humorem, & ſiccitatem, quas non, vt Plato, per figuras corpuſculorum, ex quibus elementa ſint coagmentata exponere ſtudet, ſed per ſenſibiles paſſiones, vt quod fundit & liquat, calidum, quod cogit & denſat, frigidum, quod emollit, humidum, quod indurat, ſiccum. Non tamen quia philoſophorum principes, diuerſis adeo viis inſtiterunt, neceſſe ſit eorum aliquem aliquoſve deerraſſe, aut cõtraria repugnantiave dogmata tradidiſſe, quin potius reſpicientes ad diuerſa, diuerſis viis ad eandem veritatem iter feciſſe, vt is eius plurimum videatur eſſe conſequuturus, qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præſtiterit indicare, vt videntes conſonare ea, vt verum verò: atque effectis Arithmeticas, Geometricas, & phyſicas cauſas rectè quadrare, aliquid deguſtemus illius concentus, & harmoniæ, ac pulchritudinis, quam diximus, intelligamúſque veriſſimum dictum eſſe illud Sapientiæ, *Omnia menſura, & numero, & pondere diſpo-*

Tria rerũ principia.

Cur ſint quatuor elementa. *ſuiſti.* Dubitatur de numero elementorum, cúrque ea quatuor ſint. Reſpondet Ariſtot. quia ſunt quatuor qualitates actiuę, per quas aguntur omnes ortus & interitus. aut igitur ſingulis elementis dabuntur ſingulæ, atque ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non poſſunt, quia inerunt contraria) & cum ex quatuor qualitatibus habentibus duas contrarietates, quatuor ſolum poſſint conſtitui coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor. Plato reſpondet, quia cum mundum opporteret habere, nō latitudinem ſolum, ſed altitudinem quoque, & eſſe ſolidum, neceſſe fuit ipſa quoque elementa ſolida eſſe. Fecit ergo Deus duo ſolida, ſupremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnum, medio aliquo colligari. At verò ſolidis non eſt ſatis ad bonam coaptationem vnum medium, ſed duobus indigent; contra ac latis, quibus ſufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui fiunt ductu ſolius vnitatis, vocantur lineares, quia vt linea fit ſolius puncti ductu, ita illi vnitatis, vt ternarius, quinarius & ſeptenarius. Qui fiunt bis replicato eodem numero dicũtur plani, nimirum vt planicies habēt duas dimenſiones, ita illi duo latera, vt quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter tribus, qui fiunt ter replicato eodem numero, dicuntur ſolidi. Quia ſolidum in magnitudinibus fit ex tribus dimenſionibus, vt octonarius fit ex bis duobus bis, & 27. fiunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, eſt inuenire vnicum medium, qui ſecundum eandē proportionem illos colliget, hoc eſt, eadem proportione ſuperet minorem, qua ſuperetur à maiori. Inter ſolidos verò id fieri non poteſt, per vnicum, poteſt tamen per duos medios. Vt inter quatuor & nouem qui ſunt primi plani ſunt

ſex,

ſex,eadem exiſtēte proportione à nouem ad ſex, quæ à ſex ad quatuor in 8.tamen & 27 qui ſunt primi ſoli di,nullus talis eſt numerus,ſunt autem duo 16.& 12.eadem enim eſt proportio à 27.& ad 18. & à 18. ad 12. & & ab hoc ad 8.ita igitur,vt duæ ſolidæ magnitudines apte colligarētur,opus fuit duobus mediis,vnde quatuor elementorum corpora conſtitere.Hæc Plato. In qua ratiocinatione vides rationem phyſicam redigi ad geometricam , & geometricam ad arythmeticam quia elementorum ſubſtantiæ in dicantur per magnitudines, & magnitudines per numeros. Conſtat verò, hanc rationem non eleuare illā Ariſtoteleam, neque ab ea eleuari.Simul enim conſiſtunt,quia neceſſe eſt elementa,& alias omnes mūdi partes præditas eſſe idoneis facultatibus,ſimúlque idonea mēſura magnitudinis eámq; proportionem (quæ in numeris habet eſſentiā,& indicatū eſt antea)ad alia omnia habere, & eo eſſe numero,vt in omnibus ſit,& ſecūdū ipſas ſubſtantias & ſecundum propria accidentia,perfecta quędā pulchritudo,& ad numeros,ac muſicam harmoniā videantur eſſe facta. Quapropter neceſſe eſt,ipſas etiam rationes philoſophandi conſonare , & eam quæ principiorum,& elementorum naturas cōſiderat per ſe , & quæ magnitudinum proportiones & numerorum quaſi concentus. Omnia enim inſunt.Atqui profecto vtram vtri præferas,haud facile ſit dictu. Nam illa ſenſui magis ſe accommodat , ac proprius accedit ad materiam,hæc verò diuinior eſt,haud dubie, quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris.

Et hoc etiam præſtat, quòd multorum reddit elegantiſſimas cauſas quorum illa alia philoſophia ne tentet quidē dicere vllas.velut cur ſint ſeptē Planetæ , quid dicant qui non habēt rationem numerorum?illi verò *Planetæ cur ſint ſeptem.*

dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generantibus: ſeptenariũ verò accommodatiſſimum numerum eſſe corporibus ingeneralibus, neque ſimilia ſibi generantibus cuiuſmodi ſunt cœleſtia. Quia quaternarius primus numerus eſt qui generetur ab alio, & aliũ generet, fit enim à duobus bis, & generat octo, acceptus bis. Septenarius ſolus eſt intra decem (hi autem ſunt omnes numeri) qui neque generatur ab alio neque aliũ generat. Atqui quoniã linearis eſt, fitque ex vnitatibus, illis maxime congruit corporibus incorruptibilibus, quę ſingula ſuo quodque orbe vnum, conſiſterent. Verum exẽpli gratia. hæc dixiſſe ſatis ſit. licet cuiuis legere huiuſmodi innumera, quæ plurimum arrideãt apud Platonem, & Philonem, & Diuum Auguſtinum, & inter iuniòres apud Marſilium Ficinum, & Auguſtinũ Eugubinum, & Picum Mirandulę, & innumeros alios, ex quibus perſpicuè agnoſcet mundi huius aſpectabilis pulchritudinem & numerorum, eoquod omnia facta ſint ad menſuram numerum, & pondus. Quamquam ſatis certò ſcio exactè id agnoſçet nemo, vſque dum videat diuinum illud exemplar, cuius imitatione facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil, quod factum eſt. Reliqua adiiciamus. Non ſolum res omnes viſibiles & inuiſibiles fecit Deus certis menſura & numero, & pondere, ſed & ipſa ſecula ita diſpoſuit, atque vt dicitur 4. Eſdræ ca.4. (quamquam is liber eſt apocriphus, neque quid in illo diceretur curarem, niſi hæc plurimum cum aliis ſcripturæ locis congruerent) *in ſtatera ponderauit ſeculum, & menſura menſurauit tempora, & numero numerauit tempora.* Quod nihil aliud eſt, quam vt totius mundi moles infinita non eſt, neq; ex infinitis, ſed certa quædam, ex certis conſtituta numero,

Secula & tempora numerantur.

mero, atque ſingulas habet partes proportione quadam conſtantes, ita neque totius mundi decurſum, & durationem, ex quo tempus ſimul cum motu cœli natum eſt, vſquedum eo ceſſante finiatur, infinitum fore ſed certum quendã, cuius partes omnes, vt ſæcula, generationes, annos, menſes, dies, & horas, habet Deus in numerato, factáque eſſe ſingula, foréque in poſterum quæ ſuperſunt, ſuo quodque tẽpore. Vt hoc quoque ſenſu veriſſime dictum ſit illud Salomonis, *Omnia tẽpus habent*. Ita ſanè omnes inſignes mutationes mũdi, vt in primis illa humanæ creaturæ quaſi renouatio per diluuium: initia imperiorum, & fines, rerum diuinarum, ac legum mutationes, certa quadam temporũ menſura, ac numero diſtant, habéntque tempora ad tempora proportiones quaſdam, & in illis quoq; ſeruatur ratio quædam harmonica numerorum. Quod cum ſint plurima in ſacra ſcriptura quæ indicent, nihil tamen vt illa Diui Matthæi in Euangelio, cura diſtribuendi per quatuor denas generationes omnes ab Abraham ad Ieſum. inquit enim, *Omnes itaque generationes, ab Abraham vſque ad Dauid generationes quatuordecim: & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis generationes quatuordecim; & à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim.* Quod certum eſt non temere, vt neq; aliud quippiam ab Euangeliſta dictum eſſe, ſed vt indicet tres mutationes inſignes fuiſſe populi Dei, pérque bis ſeptem generationes accidiſſe. Nimirum ab Abraham cæpit ſeparari à gentibus, gubernari per duces, & Dauid cæpit regalis proſapia. In tranſmigratione finitum eſt regnũ, cœpitq; regi populus per ſacerdotes. Si igitur non caſu quodã & temere ita euenit (neque enim animaduertiſſet Matthæus) ſed Deo ita diſponente, vt

Genealogia Chriſti.

eſſet tēporum ratio quædā,& proportio: certè & ipſa ſæcula certo quodā numero diſpoſita ſunt. Quod verò Matthæus ab Abraham vſque ad Chriſtū quadraginta & vnum tantum recenſens,inter quatuordecim diſtribuit,cum tamen ter 14.conflent 42. ſimile eſt cō putationi medicorum, qui ex ter ſeptem conflant viginti,quatuordecimo bis numerato,vt ſine ſcilicet ſecundæ,& initio tertiæ ſeptimanæ. Ita Iechonias in illa computatione,finis ſecundi ſeculi, & initium tertij eſt.Neque ſane hoc ratione vacat.Nam Ioſias non fuit pater Iechoniæ ſed auus,interfuit verò Ioachim , qui fuit partim Rex,partim priuatus. Pro hoc recenſetur filius eius Iechonias,velut duplex perſona.Longè autem difficilius eſt.Cur dicantur à Dauid vſque ad Iechoniam fuiſſe quatuordecim generationes,cum fuerint reuera(præter reginam Athaliam) reges decem & ſeptem,cum fuerint inter Iorā , & Azariā ſeu Oziā Ochoſias , Ioas, & Amaſias. quos reor quidem prætermiſſos eſſe, quod non compleuerint in pace dies ſuos, ſed occiſi ſint gladio,velut in mediis generationibus intercepti. Reclamat verò Amon, qui tametſi annumeratus aliis,eſt occiſus à ſeruis coniuratis in do mó ſua.Neque verò probare poſſum fuiſſe quidē plu res his generationes , numerorum verò gratia præteritas eſſe aliquot à Diuo Matthæo, vt indicaretur numerorum dignitas ipſa narratione.Si enim re vera nō fuiſſent quatuordecim,quę vis numerorum indicaretur?pręteritis enim quibuſdam,facile eſt in quoſlibet numeros redigere quælibet,inciderént q; ſacra in notam,quam Ariſt.1.Meta.ca.5.Pythagoræ ridendo inurit.Dicens,*ſi quid alicubi deerat,ſupplebant,vt totus eius tractatus eſſet conſentaneus*.Eadē verò fictio eſſet, cum redundarent detrahere , quæ cum deeſſent ſupplere.

plere. Non igitur ita eſt, ſed reuera fuerunt ab Abrahamo vſque ad Chriſtum dominum, quadraginta & vna generationes, qua id ratione viderint Theologi. Ego enim, & ſi quæ potui commentaria in eum locũ vidi, & multum diuque cogitaui, non intelligo, quantò autem intelligo minus, eò magis credo, & arcanam numerorum dignitatem magnifacio, Deique Optimi Maximi in numero diſponentis ſecula, ſuſpicio ſapientiam, & veneror. Non abſimile eſt illud Danielis, cui tempus Chriſti Ieſu, ab edificatione ſecunda templi, ſignificatum eſt per ſeptuaginta ſeptenarios, numeros quidem, ſiquis cõſideret rationes armonicas, ambos inſignes. Quandoquidem ſeptimus cenſetur diuiniſſimus numerus, quia neque producitur neque producit, ſed eſt vnicus per ſe ex vnitatibus, alioqui continens duos primos perfectos, ternarium, & quaternarium. Maxime verò eſt is numerus tempori numerando accommodatus, quia tempus quod vnà cum cœlo natum eſt, vt inquit Plato, ſeptẽ corporum Planetarũ motibus numeratur primo. Septuaginta verò eſt ſeptenarius denariorum, quare cũ decem omnes numeri ſint, ſeptenarius, cuius vnitates ſunt (vt ita dicatur) perfectæ totalitates. Iuxta eundem numerum deſtinati ſunt hæbrei ſeruituti regum Babylonis, per ſeptuaginta annos. Quibus exemplis, & innumeris aliis, quę per totam ſcripturam ſacram occurrunt, maxime in Daniele, & Eſdra, quibus multæ temporum reuelationes factæ ſunt, ſed & in Apocalypſi Ioannis (ſi quis intelligat) aperte indicatur, quod verbis præſcriptis dicitur, in ſtatera ponderatum eſſe ſeculum, & menſura menſurata tempora mundi. Itaque, vt mundi huius aſpectabilis partes, omnes, indicatum eſt proportionem quandam ſeruare in-

Ab Abrahamo ad Chriſtum generationes.

ter ſeſe,& conſonantiam cum ſubſtãtiis inuiſibilibus, ita & cum toto mundi tempore, & eius partibus, ſi quis hiſtoriæ valde peritus & numerorum acriter cõſideret,concentum mirabilem inueniat.velut enim al terabilis partes mundi quatuor ſunt,ita ſecularis potentiæ toto mundi decurſu,ſunt quatuor Monarchię, quas Daniel Propheticè deſcripſit,Prima Chaldeorũ vſque ad Baltaſar,Secũda Medorum vſque ad Dariũ, quẽ expugnauit Alexander,à quo incepit tertia Græcorum vſque ad Cæſares,à quibus incepit quartaRomanorum, cuius imperium quia coaluit cum Eccleſia, durabit vſque ad finem temporis. Itaque conſtat tẽpus quatuorMonarchiis,vt mundus alterabilis quatuor elementis. Porrò vt tota mundi moles triplici machina,corruptibilium tantũ mobilium, & penitus immobilium:ita & totum tempus tribus ſeculis, naturæ,legis,& gratiæ.Res verò diuinę,velut cœleſtium orbium lumina,ſeptenariis computantur,vt exemplo generationis Ieſu,& reuelationis factæ de eius aduẽtu indicatum eſt, & conſtare etiam poteſt per ſeptẽ renouationis Diuinæ legis, & mandatorum Dei, quas recenſet Eſdras Cap.3.lib.4.primam in ipſo Adam,ſecundam in Noe, poſt diluuium; tertiam temporibus Abrahæ,Iſaac,& Iacob; quartam per Moſem data lege;Quintam perDauidem & Salomonem pro tabernaculo,ædificato templo; Sextam in tranſmigratione Babylonis,renouatis omnibus,& reædificato templo; Septimam,eámque perfectam,& in ſecula ſeculorum duraturam,per Ieſum Dominum.Quæ quidem ſeptẽ mundi ætates ſunt. Itaque vt mundus viſibilis & inuiſibilis factus eſt ad numerum,ita & eius duratio.

Monarchia.

Septẽ diuinæ renouationes.

Factáque ſunt ea omnia ad normam quæ erat in exẽplari. atque vt mundus factus per quoſdam gradus

fert

ſert in id quod æternum,ita tempus per quoſdã curſus certos, labitur in æternitatem. Non autem ſolum mũdi totius ætates,certo quodam numero ſunt apud Deum computatæ,ſed & ſingulorum hominum vita & ætates , vt ex iis quæ de clymatericis annis ſcripſimus ſuper cap.ſextum Geneſeos,conſtare poteſt. Sed adhuc videtur verba illa Eſdræ maiori indigere enarratione,Nam quomodo menſurentur & numerentur tempora facile eſt intelligere.Siquidem menſurari poteſt tempus cum ſit continuum & quantum;numerari verò cum ſit numerus,qui numeratur in motu,vt per Solis circuitiones ſiue annuas,ſiue diurnas,& per circuitiones menſtruas Lunæ,atque adeo per lineas quas percurrit gnomon in horologio,& eiuſmodi alia:põderari verò in ſtatera quomodo poſſit ? haud dubie hoc per metaphoram dici neceſſe eſt,cum tẽpus nullum habeat pondus,vt poſſit ſuſpendi in ſtatera , ſed quid ſignificet ea metaphora,iam explico.Prima cauſa,qua hæc hoc,illa illo tempore fiant,eſt voluntas & præſcientia Dei,qui ita menſura menſurauit,& numero numerauit tempora.Nimirum vt creationis, ita & durationis, & operationum rerum omnium,ac denique omnium quæ fiunt Deus eſt prima cauſa , neque ipſe ab vlla alia extra ſe mouetur , vt ita aut aliter velit,aut intelligat. Quod innuit Ioannes in Euangelio ſæpe dicens , *factum eſt hoc,Vt impleretur quod dictum eſt per prophetam.* Quæ phraſis apertè indicat , non quia ita erat futurũ , prædictum fuiſſe à Deo per proprophetam,ſed ita eſſe factum,quia prædictum erat à Deo,& vt impleretur quod Deus prædixerat. Nimirum Deus eſt rerum omniũ efficiens cauſa & finis.Omnia fiunt ab illo & propter illum,quia eſt α.& ω.hoc eſt principium & finis.Siquidem omnia fecit propter

Quomodo tempus põderetur.

ſe ipſum, vt dicitur 16. Prouerbiorũ. Igitur quia Deus prædixit euenit, & vt impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tempore, quo deſtinata ſunt à Deo, cum in principio numerauit tempora. Neque eſt qui ea tempora mutare poſſit, aut aliter diſponere quàm à Deo diſpoſita ſunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap. 7. vbi futuri tyranni ſuperbia, his verbis depingebantur. *Sermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret, & putabit quod poſſit mutare tempora.* His verbis ſignificatur, fruſtra illum per ſuperbiam putaturũ, quod fieri nequit, vt ſcilicet mutentur tempora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba, *Nondum venit hora mea.* & illa, *Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.* Nimirum cum Deus à principio numerauerit omnia ſecula, omnes annos, dies omnes, & omnes horas, & tẽporũ momenta, nihil geri poteſt, niſi tempore à Deo definito. Verum & ſi hoc ita ſit, non tamen ita diſpoſuit Deus tempora, vt nulla alia cauſa ſit, qua tunc fiant, quàm quòd ita ipſe diſpoſuerit: ſed ſunt etiã omnium quæ fiunt aliæ cauſæ effectis proximæ. Velut temporibus Noe accidit diluuium, quia tunc corrupit omnis caro viam ſuam. Temporibus Abrahæ cõbuſta fuit Sodoma, quia eouſque creuerat tunc eius abſurditas, vt ne decem quidem in populoſis vrbibus inuenti ſint iuſti. Tempore Ieſu Naue, Deus Amorrheos, & alias gentes deleuit, quia conſumata tunc eſt iniquitas Amorrheorum. Ciuitatem Sanctam Hieruſalem deleuit Romanus exercitus, quia tũc deſiit eſſe eius populus, qui Chriſtum negauerat. Poſtremo toti mundo finem imponet Deus, quia tunc erit impletus numerus iuſtorũ. Igitur cum ita res ſe habeat, diſpoſuit ita Deus omnia ſecula, vt in deſtinata tempora inciderent ſimul res gerendæ & earum cauſæ, atque tãquam Deo

Sodomæ interitus.

Hieroſolymorum excidium.

in bilance ponderante mutationes rerum & cauſas, in idem tempus deſtinauit ſingula, in quod pondere cau ſarum trahebantur: atque aptare cauſas effectis, eáque in tempora certa deſtinare, eſt in ſtatera ponderare ſeculum. Quod quidem apertum fit ex cap. 5. Danielis, vbi narratur, qua nocte interfectus eſt Baltaſar Rex Chaldeorum, & regnum eius occupatum à Dario Medorum rege, viſam illi eſſe manum ſcribentem in oppoſito pariete, *Mane, thecel, phares*. Quam ſcripturam Daniel ſic eſt interpraetatus. *Mane numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud. thecel. appenſus es in ſtatera, inuentus es minus habens*. His duobus verbis cõtinentur fere omnia quæ diximus. Nam inſtabat finis regni Baltaſar iuxta numerum annorum quos Deus dederat regno illi; atque adeo toti Monarchiæ Chaldæorum. Cauſa verò vt tunc finiretur fuit, quòd Baltaſar cum appenderetur in ſtatera, hoc eſt, eius merita & demerita velut in billanci appenderentur, inuentus eſt habens minus meriti, quam vt dignus poſſet eſſe diuturniori regno. Numero ergo, menſura & põdere, diſpoſuit Deus illam tranſlationem regni à Chaldæis in Medos, vt & alias omnes rerum viciſſitudines. Huic interpretationi cõſona eſt illa, de Michaele cõcepta ab Eccleſia opinio (minime quidem vana, vt quibuſdam impiis videtur) quem depingunt altera manu enſem, altera habentem ſtateram. Enſem quidem, vt indicetur eum fuiſſe principem militiæ Dei aduerſus Satanam, quem & vicit, & cælo deturbauit. Stateram verò, quia cum ſit princeps populi Dei, ad eum præcipuè ſpectat fideliũ animas Deo præſentare, & earũ merita, velut in ſtatera appendere, iuxta id quod Baltaſari denuntiatum eſt. Diximus itaq; vt Deus omnia in numero, pondere, & menſura diſpoſuerit hac ra-

Monarchia tranſlatio.

Michaelis archangeli pictura.

tione mundum pulcherrimum efficiens,ac ſecundum harmonicas proportiones conſtituens;& ipſa quoque mundi tempora,ex quo cœpit moueri adhuc naſcens, vſquedum moueri deſinat, velut in ſtatera ponderata eſſe,& numero numerata, & menſura menſurata: atque in hac quoque temporum diſpoſitione habitam eſſe rationem numerorum, & concinnæ proportionis quaſi mutationibus ipſis ſeculorum cadentibus ad numerum.qua de re eius qui mouet mundum hanc, tanquam appoſitiſſimè cytharam pulſet, ſapientia commendatur.Vnica videtur ſupereſſe dubitatio. Videtur enim fieri,vt neceſſariò eueniant omnia cum fiunt,ſiquidem mutari non poſſunt tempora: ſi autem omnia neceſſario,nihil videtur fieri ex deliberatione. Certè hæc dubitatio non eſt propria huius loci,ſed communis omni doctrinæ de prædeſtinatione, neque aliter nobis hic,quàm illic Theologis reſpondendum. Nimirum in ſenſu compoſito,omnia fieri neceſſario cum fiunt:in ſenſu autem diuiſo,ac ſimpliciter, poſſe tunc fieri aut non fieri, quæcunque pendent ex electione. quod(vt dicam apertius)nihil eſt aliud quàm futurum neceſſario tunc, ſi Deus tunc fieri præſciuit: id verò fieri poſſe vt non fiat tunc:quòd ſi non fiat,neq; Deus præſciuerit.velut fieri non poteſt, quin currat Petrus ſi eum ego currere video, poteſt verò ille non currere,atque ſi non currit,neque ego viderim. At dices, longe intereſt.Ego enim video currere,quia currit,ac Deus non præuidit quia erat curſurus, ſed hic potius currit,quia Deus præuidit,& voluit. Nam à Ioue principium.ita eſt profectò,ſed hoc eſt immenſę,indicibiliſque ſapientię Dei argumentum,ita rerum omnium cauſas diſpoſuiſſe, & aliarum ex aliis ductum, quem Stoici vocabant Fatum, vt cum nulli liberæ cauſæ detrahat

Neceſſaria non omnia.

trahat

trahat deliberandi, atque eligendi facultatem, omnia tamen ſint futura, cum, & vt ille diſpoſuit. quę eſt altitudo diuitiarum Sapientiæ, & ſcientiæ Dei: cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

CAPVT SEPTVAGESIMVM. PRIMVM.

CAP. 27. Eccleſiaſtici. *Senſatus homo in ſapientia manet ſicut Sol, ſtultus ſicut Luna mutatur.*

Hæc verba videntur innuere, inſenſatos & ſtultos, denique eos qui non ſint ſana mente, per viciſſitudines, & mutationes Lunę habere grauius, eóſq; proinde vocari lunaticos, quam ſententiam iuuat, quod capite quarto Mathæi legimus. *Obtulerunt ei omnes male habentes: variis languoribus & tormetnis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos.* & rurſus capite decimoſeptimo *Domine miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & male patitur, nam ſæpe cadit in ignem, & crebro in aquam.* Ex his Euangelij verbis conſtat, haud dubie epilepticos dici lunaticos. Conſtat quoque ex multis veterum locis, & ex communi hominum ſententia, lunaticos vocari maniacos. Cuius tamen appellationis non omnes eandem rationem reddunt. ſed genethliaci, ſeu iudiciarij qui natiuitates obſeruant, dicunt inde eſſe, quòd qui in interlunio naſcuntur, aut luna male collocata, ſunt plęrunque epileptici. alij, cenſent, & furores & epilepſias mutationes accipere cum Luna, itaque increſcente creſcere, & decreſcente minui. Alij verò dicunt non ob aliud appellari hos lunaticos quam quod teneantur morbo cerebri, membri

Lunaticorum conſideratio.

De Luna multa.

adeo humidi, Luna verò humiditatibus præeſt. Verum ſi Luna humiditatibus præeſt, hac eadem cauſa augebit eas, & minuet, quare & morbos ipſos, quod ſi fit, quam potius ob cauſam appellentur lunatici, qui ita ſunt affecti? augere vero Lunam humiditates, & veterum & recentium conſtat teſtimoniis. Nam Plinius cap. 41. lib. 2. ita inquit. *Iam quidem lunari poteſtate oſtrearum, conchyliorumque. & concharum omnium corpora augeri, ac rurſus minui.* Hoc quoque fatetur Ariſtot. 4. de generatione animalium, Omnes etiam qui de agricultura ſcripſere, nullo excepto, decreſcente luna putari arbores iubent, quod tunc minus humiditate redundent, & ea ipſa cauſa, ligna eo tempore deciſa minus ſentire cariam affirmant. Itaque communis omnium hominum ſententia eſt (cui ſine proteruiæ nota non poſſemus repugnare) cum Luna humorem omnem augeri & minui. Quod ſi ita eſt, cum dicti morbi ex humore pendeant, vt & alij plærique, non mirum ſi ij, & aliorum multi ſecundum Lunæ mutationes, ipſi quoque mutentur. Sed cur Luna humiditates augeat, aut, ſi non auget, cur illi, aliíque ſimiles morbi mutentur cum Luna, nõ omnes eodem modo dicunt. Quidam enim cenſent Lunæ naturã eſſe frigidam & humidam, vt Saturnum frigidum & ſiccum, vt & Martem calidum & ſiccum, ac Iouem calidũ & humidum. Itaque Lunam quia humida eſt, augere humiditatem túncq; maximè cum eſt valentior, increſcentem ſcilicet Ariſt. Lunam calfacere & ſiccare cenſet, vt ipſum Solem, tantò autẽ minus, quãtò repercuſſum quam rectum lumen debilius eſſe par eſt. Augere verò Echinos & teſtacea in pleniluniis, quòd calore & lumine adiuta, fœlicius nutriãtur: humiditatẽ verò excremẽtitiã, in decremento & interlunio redundare

Morbi ſecundũ Lunæ mutationes.

dundare magis ob defectum caloris, ac proinde mu-
liebria decedentibus menſibus potius fieri. Vide ca-
put quintum de partibus animalium quarti,& Secun-
dum quarti de generatione animalium. Itaque vide-
tur conſequens,vt iuxta priorem ſententiã,dicti mor-
bi,creſcente luna creſcant, iuxta poſteriorem verò,de
creſcente. Alij autem quibus fortaſſe nihil horum pla
cet,cenſent lunaticos ſolum fuiſſe,quos Dæmon præ-
meret. Diabolum verò lunaria ſeruare tempora, vt
creaturam infamet,in blaſphemiam creatoris. Omnia
quæ ad iudiciariam,ſeu Chaldęorum vanitatẽ ſpectãt,
refutata mihi ſeorſum ſunt in hoc ipſo opere, præci-
puè ſacrorum autoritate.Quapropter licet tunc inta-
cta, repellere quæcunque genethliaci dicunt: neque
minus quæ de temperamentis Aſtrorum leuiſſimi ho
mines effutiunt,cum nulla confirmentur monſtratio-
ne.Certè Luna plena à vacua ſolo differt lumine. Nã *Lunæ ple nitudo.*
cætera eadem habet. id verò lumen eſt ſolare, à Sole
enim accipit.Solem vero ipſum nõ aliter quam lumi-
ne calfacere,indicatũ mihi antea eſt. Lumine quidem
non per ſe,ſed ex accidenti. quod ſcilicet luminis co-
mes eſt ignis ob analogiam.Lumini ergo,pręcipuè So
lari,& ſi per accidens, ſemper tamen accedit vis calfa-
ciendi. Quandoquidem verò per ignem qui ſe exhi- *Lunæ lumen.*
bet comitem,conſtat quòd & ſiccandi. Conſtat ergo
haud dubie, noctes plenilunij calidiores & ſicciores
eſſe quam interlunij, atque adeo Lunam eadem præ-
ſtare quę Solẽ,& ſi debilius, atque vt Sol per annum,
ita Lunam permenſem ſuam æſtatem facere & hye-
mem.quod Ari.affirmat.4.de generatione animalium
cap. 2. quod idem euidenter confirmatur verbis illis
Pſal.120.*Per diem Sol non vret te neq; Luna per noctem.*
Vrit ſcilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Ni-

mirum eſt Solis vicaria, lumen ab illo accipiens, vt pro illo præſit nocti, vt ille diei. Luna ergo per lumen habet vim calfaciendi & ſiccandi, quare ea diminuta, aut omnino deficiente, merito euenit augeri humiditates, defectu ſcilicet ignis. Cum tamen ita ſit, nihil prohibet, ipſam etiam plenam humidas paſſiones augere, non quod frigida & humida, vt vulgus putat, ſed quod reflexio luminis tepidus ſit calor. Talis enim ſolet humiditates plus fundere quam reſoluere, atque ita augere, & mouere, vt tepidum balneum, & vernus calor fluxiones mouet. Hinc fit, vt qui deſtillationibus ſunt opportuni, ſentiant ſe lædi à Luna, quod ſcilicet tepidus eius calor humores fundat. Leduntur verò minus aliquando à Sole, quòd hic calidior cum ſit. non plus fundat quam abſumat. Quod quidem Plinius capit. 9. lib. 2. explicuit, de Luna diſſerens his verbis. *Ideo mollior & imperfecta vi ſoluere tantùm humorem, atque etiam augere, quem Solis radij abſumant.* Eſſe igitur morbos qui Luna creſcente, aut decreſcente augeantur, & eos qui ita laborent, vocari lunaticos, nihil habet rationi diſſonum, ídque ſiue dæmone exagitante fiat, ſiue aliter. Nam dæmones ipſi vtuntur ad torquendos homines ſuccis, eorundem obſeruata natura, vt iam antea indicatum eſt. Porrò tales præcipuè eſſe epilepſias, & inſanias, rationi quoque eſt conſonum, quia cerebrum eſt membrum redundans multa humiditate, quæ aut in plenilunio fundi, aut in interlunio augeri poſſit. Vtro verò potius Lunæ tempore patiantur lunatici, & an vtroque, an alij in alio, res exigit vt explicemus. Quandoquidem duplex ratio eſt, qua Luna humiditates auget, conſtat, neque omnes, neque eoſdem lædi vtraque, ſed quoſdam hac quoſdam illa. Nam qui vtraq; ratione æqualiter efficientur ſemper (quod ad

Quo tempore lunæ patiantur lunatici.

ad Lunam attinet) æqualiter ægrotabunt, qui altera afficientur grauius, ad alteram videbuntur habere leuius. Quoſdam autem hoc, quoſdam illo tempore habere deterius, & melius conſentaneum eſt. Nimirum quibus fuſio humiditatis inexiſtentis fiet maior quam acceſſio nouæ, lædentur plenilunio: quibus contra gignetur potius noua, quam fundetur priſtina, lædentur interlunio. Quæ autem erit vtrorumque differentia? certè quæ humorum. Horum enim quidam ſunt concreti, frigidi adeo, vt niſi magno calore, qualis Lunæ non eſt, non fundantur; frigore verò moderato maiori, magnopere augeantur, huiuſmodi ſunt pituitoſi & vitrei: Alij ſunt calidi adeo, vt vel moderato calore fundantur, frigore verò non augeantur, ſed compeſcantur, & ſedentur, huiuſmodi ſunt bilioſi & exuſti. Eos ergo qui huiuſmodi ſuccis abundant, veriſimile eſt deterius habituros in plenilunio, qui verò illiuſmodi in interlunio. Ergo Maniacis omnibus, & epilepticis ex atra bile, creſcet malum cum ipſa Luna: Epilepticis verò ex pituita & crudis ſuccis, decreſcente creſcet, & vrgebit maxime in interlunio. Natos verò eſſe homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortaſſe potius, quo tempore vtero eſſent concepti. Sed pro aliis rebus, & aliis ſuccis eſt diſtinctio alia. nimirum quidam ſucci ſunt alimenta; quidam excrementa. Alimenta ſemper auget Lunæ lumen. moderatum enim calorem cum afferat rebus, nutritionem auget, quare & alimentis replet: excrementa verò non ſemper. Nam quę per incoctionem generantur, decreſcente potiùs augentur. Hinc fit, vt plantæ omnes, & natura illis proxima conchilia, creſcant magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundent: ac proinde periculoſius putentur:

Epileptici quãdo magis affligãtur.

menſtrua verò quæ magna ex parte ſanguis crudior eſt, plærunque fiant circa interlunium. Neque tamen ſemper, vt enim de epilecticis dictum eſt, ita & in hac euacuatione eueniet. Atrabiliariis ſcilicet fœminis, & quibus atrabiliarius erit ſanguis, aut valde bilioſus, & ſi non ater, plenilunio potiùs irritabitur, & fluet: pituitoſis vero & quibus crudior, in coniunctione ſeu interlunio. Omnium igitur quæ eueniunt dicta eſt cauſa, Lunæ nulla, neque frigida, neque humida, neque maligna facultate imputata, ſed ea per lumen, quod à Sole accipit calfaciente, atque, & ſi minùs, vrẽte tamen per noctem, vt per diem vrit Sol: dictúmq; qui, & quotuplices ſint lunatici, & quo tempore quique lædantur. Ad inſanos ergo & lunaticos poteſt Eccleſiaſticus alludere, dicens, *ſtultus ſicut Luna mutatur.* Quamquam alioqui Luna hyeroglíphicè ſignificat ſtultos, & inconſtantes homines, ob aſſiduas mutationes.

Luna hyeroglipficé quid.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SECVNDVM.

CAP. 30. Eccleſiaſtici. *Multos occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus ſenectam adducet cogitatus.* cap. etiam 25. Prouerbiorum. *Sicut tinea veſtimenta & vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi.*

De dieta multa.

Medici in ſex genera redigunt res omnes, quibus conſtat victus, ſeu dieta. Hæc ſunt, cibus, & potus: motus, & quies; ſomnus & vigilia: aër in quo viuimus: animi perturbationes; & quæ excernuntur, aut retinentur. In bona enim horum moderatione conſiſtit tota,

ta,victus ſalubriter inſtituendi, ratio. Vocant verò has res, non naturales, quia neque naturales ſunt & ſemper vtiles, neque præter naturam & ſemper noxiæ,ſed eædem bonæ,& malæ pro vtendi modo. Itaque ſi quis illis rectè vtatur,vtiles fiunt, ſi male, fiunt cauſæ morborum, atque etiam mortis.Sunt vero hæ, quæ vocantur cauſæ externæ ſeu procatharticæ. Hæc igitur Eccleſiaſtici verba, quibus affectus animi moderatio conſulitur, partim pertinent ad tractationem de cauſis morborum, partim ad tuendam valetudinem,priora illa, *Multos occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa*,ad morborum cauſas: vituperatur enim triſtitia,vt quæ morbos & mortem inferat: poſteriora verò, ad tuendam valetudinem, quia vituperatur ſolicitudo,vt quæ vitam contrahat,& canos ante tempus afferat.Perpendamus ſingula,& apponamus cauſas. Videtur triſtitia penitus vituperari, quaſi ſemper noxia, & in qua nulla vnquam ſit vtilitas, ſæpe verò etiam occidat.Si autem hoc ita eſt,primum quidem male ponitur à medicis in cauſis non naturalibus,ſed potius in iis quæ præter naturam, ac ſemper noxiæ. Deinde gaudium ſemper eſſet vtile, & quantumcunque. At verò non eſt,quin potius, vt Galenus docet primo de ſymptomatum cauſis, ex ingenti gaudio nonnulli puſillanimes perierunt,ſuntque multæ de ea re hiſtoriæ & antiquæ & recentes. Non igitur ſemper gaudium vtile eſt, quare neque triſtitia ſemper noxia,ſed eſt huius quoque, vt & aliorum animi motuum quædam moderatio ſalutaris.Atqui profectò ego ita cenſeo. Conſultum enim fuiſſet mulieri,quæ viſo filio quem mortuum crediderat exanimata eſt, aduentum filij, cum triſti aliqua narratione prænunti aſſe,vt,ſcilicet,triſtitia gaudium temperaret.

Cauſa procatharticæ.

Triſtitia.

Gaudio mortui.

Hauddubiè procuranda nonnunquam quædam triſti tia eſt,non minus quàm alij animi motus, velut certe & ira,quæ Hippocrate autore conſulto eſt in frigidis naturis & affectibus excitanda augendi feruoris gratia;& gaudiũ,quòd tam multis machinamentis melancholicis procuratur:& vt etiam timor:quem nonnulli in quibuſdam paſſionibus incuſſerunt,& furenti bus ſæpe incutitur ad cohibendam irã.Nihil enim irã æquè frãgit,ac timor.Nõ tamẽ proinde magna triſtitia,quæq; plus, quàm profuſi gaudij tẽperatio eſt,vnquam prodeſt.Quinimo talis ſemper nocet,& poteſt aliquando occidere.Non quidem repente,vt timor& gaudium)autor Galenus loco citato)ſed paulatim, & multo tempore.Quia per gaudium affatim,& ſine vllo freno effunditur totum calidum,quare in puſillani mis totum exhalat. In timore magno affatim accurrẽs ad cor,ſuffocatur. Motus ſimilis eſt triſtitia timori non tamen vehemens,vt ille,ſed natura ſua lentus, ac proinde paulatim facit vitalem calorem marceſcere, & nutritionem partium minui, atque ita deducit ad tabem.Quod aperte ſignificant illa verba Prouerb.17. *Spiritus triſtis exſiccat oſſa.*Itaque triſtitia repente nullum fortaſſe occidit,vt & timor gaudium, lentè verò ac paulatim quàmplurimos.Illa verba & ***non eſt vtilitas in ea***,duplicem ferunt ſenſum,naturalem & moralem.Naturali quidem ſignificant,triſtitiam nihil conferre, nam neque ad pellendos morbos,neque ad tuẽdam valetudinem (id verò conſtat ex dictis,intelligi debere de magna triſtitia, & quæ omnem excludit hilaritatem) morali verò , continent exhortationem quandam , ad pellendum ex animo triſtitiam. Quaſi dicatur,vita triſtitiã,quia multos occidit,& nihil cõfert ad recuperandũ id cuius gratia doles. Neq; enim

Morbi ex triſtitia.

enim lachrymis defunctum vita maritum ſuſcitabis, neque filium, neque amiſſam inuenies pecuniam, neque incendio conſumptam reficies domum. Hûc pertinent illa verba cap. trigeſimi octaui, vbi de lamentatione mortui agitur. *Ne dederis in triſtitia cor tuũ, ſed repelle eam à te, & memento nouiſſimorum, & noli obliuiſci.* Neque enim eſt cõuerſio (a morte ſcilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo ſcilicet) & teipſum peſſimabis. Hactenus de prima præſcriptæ orationis parte. Altera quam pertinere diximus ad tuendã valetudinem. vituperat zelum & iracundiam, & aſſiduũ cogitatum, quod minuant dies, & ante tempus adducant ſenectam. Videntur autem mihi illa omnia, vnico ſolicitudinis nomine ſignificari. Solicitos enim eſſe dicimus eos, qui plus ſatis curant, quid agatur, quod futurum ſit. Tales enim ſunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludunt ab animo hilaritatem. Quare ſi vere dictum eſt 17. cap. Prouerbiorum. *Animus gaudens ætatem floridam facit*, merito eueniſſet, vt, quæ gaudium excludit ſolicitudo, afferat intempeſtiuam ſenectutem. Verum autem illud eſſe conſtat, ſiquidem indicatum antea eſt, ſpiritũ triſtem exſiccare oſſa: exſiccat ergo & ea paſſio cuius triſtitia comes eſt, puta ſolicitudo, & nimia cura. vt vero exſiccat, ita refrigerat, quia vt nuper diximus, ſiccat imminuta nutritione, per vitalis caloris & ſpirituum conſumptionem. Refrigeratio verò naturalis cum ſiccitate, ipſum eſt ſenium. vnde efficitur, vt ſolicitum eſſe, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus ſenectutem. Neque res vlla experimento magis cognita eſt. Neque quidquam iis, qui priuatam agunt vitam conſultiùs, quam nulla de re eſſe ſolicitos: iis verò qui Reipub. tenent gubernacu- *Solicitudo vitanda.*

la,qui id non poſſunt, tamen interponere gaudia curis,& animum tantis ſolutum curis, crebro laxare, ac locum dare cibis & exercitationi,ne ſemper animo ad cogitationem tranſlato,corpus tabeſcat.

CAPVT SEPTVAGESIMVM TERTIVM.

ECcleſiaſtici cap.31.*Vigilia,& cholera,& tortura, viro infrunito : ſomnus ſanitatis in homine parco. Dormiet vſque in mane, & anima illius cum ipſo delectabitur. Etſi coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio & vome: & refrigerabit te,& non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili,& ne ſpernas me: & in nouiſsimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis eſto velox,& omnis infirmitas non occurret tibi.* & rurſus cap.37.*In multis eſcis erit infirmitas,& auiditas,& apropinquabit vſque ad choleram. Propter crapulã multi obierunt,qui autem abſtinens eſt,adiiciet vitam.* Pluri-

Dietæ vtilitas. rimũ gloriatus eſt Hippocrates primo libro de Dieta (ſi modo eius eſt is liber)& in initio libri de Ratione victus in acutis, ſe rationem victus inſtituendi inueniſſe,quam antiquiores, aut omnino non attigiſſent, aut tractaſſent negligentius,quam tamẽ artis partem magnopere laudat,& merito quidem.Si quidem reliqua medicina,tam quæ pharmacis vtitur, quam quæ adhibet manuum operam (his enim tribus tota medicina continetur)ad præſentes tantum,aut iam iam imminentes morbos eſt vtilis,quæ verò victum inſtituit etiam ante omnem morbi ſuſpicionem, ne vnquam fiant.Sed & ad multos morbos pręſentes facit nõ minus victus,quam pharmaca,& chyrurgia, & ad quoſdam

dam multò plus, atque adeo ad nonnullos ſola ſufficit, cum ad nullos ſit ſatis reliqua medicina, ſine vlla victus cura. multis itaque rationibus præſtat reliquis medicinæ partibus, hæc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Eſt profecto tanti momenti, vt ad animi æque ac corporis medicinam ſpectet. nullus enim error in victu committitur, qui non æque vtranque partem hominis lædat. Ebrietas enim vt caput grauat, ita mentem lædit; cibi & potus ingeſtio nimia, vt replet ſuccis corpus, ita facit hominem libidinoſum. Otium facit corpus excrementoſum, & animum mollem, ac deſidem. Cibi abſtinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animũ facit meticuloſum: Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aquæ (cui vino erat opus) cruditates parit, & triſtitiam. Si igitur, vt ad tuendam corporis valetudinem humores oportet eſſe compoſitos ita ad valetudinem animi, affectus; & vtroſque modo aliquo turbat, quicunque error in victu: conſtat idoneam victus inſtitutionem, ad totius hominis valetudinem, corporis inquam & animi eſſe neceſſariam. Cũ præcipuè non ſolum talis error vtroſque per ſe turbet, ſed & alterutros per alteros. vtcunque enim turbentur ſucci, euenit turbari affectus, & vtcunque turbentur affectus, humores quoque. Quapropter veriſſime dictum eſt à Galeno, medicinæ partem eſſe philoſophiam morum, non ſolum quæ ad Reipub. pertinet conſtitutionem, ſed quæ ſingulorum moribus componẽdis ſe accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars eſt (neque ea maxima) totius victus: cum hic, vt medicis omnibus conuenit, ſex conſtet rebus, cibo & potu; motu & quiete: ſomno & vigilia: aëre animi affectibus: &

Ebrietatis incommoda.

Medicinæ pars Ethica.

excretione, aut retentione quorundã. Haud dubie igitur, ea philoſophia quæ affectus temperat, medicinæ pars eſt, non minus quam quæ modum ponit cibo & potui. Neque abs re Galenus, aut extra chorum ſaltãs, ſcripſit, de cognoſcendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de ſanitate tuenda, neque igitur ſine cauſa in ſacris, ac pręcipuè in moralibus (cuiuſmodi ſunt liber hic Eccleſiaſtes, & omnes libri qui extãt Salomonis, aut Salomoni attributi præter Cantica) tã multa ſcripta ſunt medicinalia, & ad victus inſtitutionem pertinentia. Cum verò multa ſint, præſcripta oratio continet præcipua totius victus capita, & plurimum congruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametſi victus dictis ſex conſtat rerũ generibus, modus cibi, & exercitationis, primum ac ſummum rei caput eſt, & ad hęc referũtur alia omnia. Omnes enim morbi, teſte Hippocrate, additione aut detractione conſtant. Atqui præcipua additio & detractio, repletio & inanitio eſt. Repletioñem facit cibus, inanitionem exercitatio. Conſtat verò quod repletionem natum eſt facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non vt expedit ſuſcepta, morbos omnes nata ſunt facere; &, vt, expedit, tollere. Reliquæ verò omnes cauſæ, his ſeſe adiungunt ſocias, quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars dieticæ partis eſt, modũ ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Eccleſiaſticus eſt, ne quis ſit infrunitus, hoc eſt, intemperans in capiendo cibo, ſed parcus: & vt in ſuſcipiẽdis laboribus ſit velox, quę eadem ſententia ſcripta eſt Hippocrate lib. 6. Epid. ſectione quarta his verbis. *Exercitatio ſanitatis eſt, citra ſatietatem cibum capere, & impigrum eſſe ad labores.* Quę aſſertio quam ſit eadem,

Parſimoniæ vtilitas.

quæ

quæ & Eccleſiaſtici, quiuis videt. Parcū enim eſſe, quid aliud interpræteris, quàm citra ſaturitatem vti cibis? eſſe velocem in ſuſcipiendis laboribus, quid aliud, quā eſſe impigrum ad labores? Verum Eccleſiaſticus, non contentus ſimpliciter præcipere, apponit etiam incō-moda, quæ temperanter facientibus eueniūt, & commoda quæ temperantibus. Explicat vero vtraque per notas quaſdam, & ſigna affectionum, quæ medici ſymptomata appellant. *Viro* (inquit) *infrunito accidet vigilia, & cholera, & tortura. Somnus autē ſanitatis in homine parco.* Nihil magis experimēto cognitum, quam eum qui ſe cibis impleuit vſque ad ſatietatem, non poſſe dormire, ſed aut totam noctem vigilare, hûc & illûc ſe iactantem, neque poſſe loco cōſiſtere: aut dormire ſomnum grauem, cum multis horrendiſque inſomniis, neque eum longum, ſed crebro interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc eſt, cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauſeis, & ructibus nidoroſus (hic affectus vocatur Hippocr. cholera ſicca) & cum torminibus inteſtinorum. Illud quidem ob cibos corruptos, qui adhuc in ventriculo hærent, hoc ob eos qui in inteſtina deſcē-derunt: eum verò, qui parce aut citra ſaturitatem cœnauit, dormire vſque in mane, & animam eius cum ipſo delectari, hoc eſt magnam ex ſomno voluptatem capere, & expergiſci alacrē, & expeditum: quod quidem ſignum optimè peractæ concoctionis, atque adeo bonæ valetudinis, eſt. Ob hæc igitur iubet, parcum eſſe, & præterea, in omnibus operibus eſſe velocem. *Et omnis* (inquit) *infirmitas non occurret tibi.* Quod nō ita accipiendum eſt, ac ſi nullo poſſit morbo penitus corripi, ſed quòd nullis morbis eſſe poterit valde obnoxius, ſed raro, ac leuiter tentabitur: niſi caſu læda-

Repletionis mala.

tur à cauſis, quas medici vocant non neceſſarias, vt enſe, aut igne, aut lapidis iactu, aut domus ruina, aut contagio. Nam præter hęc, & ſi parcum atque exercitatum hominem reliquæ quatuor victus partes lædere poſſint, aut ira aut Sol, hæc tamen ipſa raro magnopere lędent. Quanquam nō nego poſſe etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quędam, vt ſi forte, qui parcus atque exercitatus ſit, vtatur multa venere, fortaſſe enim lædetur pluſquam ſi viueret in otio. Supereſt igitur, vt illud, *Omnis infirmitas non occurret tibi*, intelligatur ita, vt explicui: quaſi, inquam, diceret, raro grauiter ægrotabis, quia ſcilicet, præcipua, ac maxima pars rectè victus inſtitutionis, eſt hęc, quamque Hippocrates antonomaſticè vocauit exercitationem ſanitatis. Verum expedit, eum qui nollit ex rectè dictis anſam peccandi accipere, hoc loco ſcire. non ita eſſe vtilem cibi parſimoniam & exercitationem, vt quātò minus quis accipiat & plus ſe exerceat, tantò cenſeatur ſuæ ſanitati melius conſulere. non enim ita eſt, ſed ambo fieri debent intra modum quēdam, quia vt in Aphoriſmo dicitur. Neq; ſatietas, neq; fames, neq; aliud quiddā, quod naturæ modum excedat, bonum eſt; habet certe vterque exceſſus, & cibi & laborum, ſuas noxas, atque haud facile ſit dicere vter maiores. nam vt cibus ſupramodum ingeſtus morbū facit, ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate eſt. Morbos ex repletione, ſanat inanitio, & ab inanitione repletio. Porro, vt otiū vituperatur, ita & defatigatio, quā interdicens Hippoc. ſcripſit, *vbi laſſari cæperit corpus, quieſcere ſtatim remedium eſt*. Cur (igitur dices) Eccleſiaſticus tenuem victum & labores commēdat, ac non potius mediocritatem eorum? certè intra mediocritates fines intelligēdum eſt, hæc laudari. neque

Exercitationis vtilitas.

Modus in omnibus adhibendus.

neque verba aliud ſonant. Nam parcus non eſt qui fame ſe macerat, ſed qui non eſt intrunitus, hoc eſt, inutiliter cibos ingerens, aut vt referam Hippocratis verba, qui non accipit ad ſatietatem. Velox non qui præcipitatus, ſed qui non piger. Itaque harum, vt & aliarum omnium cauſarum quæ nos alterant, eſſe debet modus. quia omne nimium eſt naturæ inimicum. modus verò cibi & exercitationis, definiri primum debet ad ipſum hominem, ſeu ad eius facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio eſſe debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis. Nam Hippocrat. in Aphoriſmo dicit, *vbi fames, laborandum non eſt.* Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laborandum, fames ſuſtinenda non eſt, ſed capiendus cibus, atque eadem ratione colliges, vbi otium, cibus capiendus non eſt, niſi parciſſimè: & vbi multum accipiendum ſit cibi, non vtcunque, ſed multum exercendus eſt homo: quia vt ipſemet dicit libro primo de Dieta, *homo comedens & non laborans non poteſt eſſe ſanus.* appoſuit verò ibidem cauſam omnium eorum quæ diximus, his verbis. *Contrarias enim inter ſe vires habent cibi & labores.* Verum inter ſe mixti conferunt ad ſanitatem. Labores enim ea quæ inſunt conſumere ſolent, cibi autem & potus ea quæ euacuata ſunt explēt. Itaque modus eſt, vt vterque ad alterum accommodetur, quia contrarias cum habeant facultates, neutrum opportet alterum ſuperare, neq; cibum vnquam neque laborem: mutuò enim ſeſe corrigunt, alterum cum repleat, alterum cum inaniat. Igitur ſi cui laborandum neceſſariò plus ſolito eſt, adiiciendus cibus: ſi veſcendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, conſultius ſit parcè vti cibo. Neque tamen ſemper, vbi ſolitam cibi copiam au-

xeris,ſatis ſit augere exercitationem , neque vbi ſatietas magna fuerit , quia & ſi cibus & labor contraria ſunt,non tamen vterque poſt alterum commode adhibetur;ſed,vt Hippocrat.inquit,*labor cibum præcedere debet;non ſubſequi.* Neque quidquam periculoſius, quam pleno ventre aut toto etiam corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiæ aut cacochymiæ , manifeſta euacuatione ſit depoſita. Quia exercitatio diſtrahit per corporis habitum , quæ intra ventres ac cauitates recondita ſunt. è pleno igitur ventre cruda ditrahit in partes alias omnes:quare,& capitis,& pulmonis,& hepatis , & viſcerum omnium facit obſtructiones,atq; fluxiones multas in eas ipſas partes , & in veſicam & in articulos,& totum corpus,vnde innumeri naſcuntur morbi. Igitur maximè ac primùm curandum eſt , ne vnquam cibum capias niſi parcè , vt ab illo placidè ac longum dormias,& à ſomno alacriter experrectus impigrè exercearis,vt omnem effugias infirmitatem. Si quando verò coactus ſis , ita vt fit in conuiuiis (tametſi id vir temperans,& fortis,quique ruſtico pudore non laboret , pati non debet)in edendo multum , conſultiſſimum ſit,multitudinem cibi primum deponere, deinde dormitum ire,vt concoquatur reliquum,poſtea exercere,vt extrudantur excrementa.Optima autem ratio ventriculi vacuandi in vomitione eſt , ſecunda ab hac in deiectione. Vomitio enim eiicit ex ipſo ventriculi ore,antequam deſcenderint cibi,ſuccurrítque citiſſimè,& maximè,ſine aliarum partium noxa. Deiectio ex inteſtinis,quæ iam deſcenderunt. Vtendum ergo,ſi modò facere id homo poſſit , vomitione ſtatim. ſi autem quiſpiam eorum ſit qui vomunt difficillimè, vtendum aliquantò poſt alui ſubductione;

Exercitatio poſt ſatietatem mala.

Vomitus vtilitas.

tunc

tunc ſcilicet, cum tormina, aut diſtentionem inferioris ventris cœperit ſentire. Optimè igitur, ac ſecundum Hippocratis & Galeni præcepta, vt libro ſeptimo methodi medendi, licet videre, præcepit Eccleſiaſticus. *Si coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio* (his verbis ſignificat ſtatim id eſſe faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) *& vome: & refrigerabit te* (hoc eſt, ſubleuabit te) & non adduces corpori tuo infirmitatem.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

CAPITE trigeſimooctauo Eccleſiaſti. *Honora medicum, propter neceßitatem etenim illum creauit Altißimus. à Deo eſt enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Altißimus creauit medicinam de terra, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſciētiam altißimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſumabuntur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. Fili tua infirmitate ne deſpicias te ipſum. Sed ora Dominum, & ipſe curabit te. Aduerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatem, & memoriam ſimilaginis, & impigua oblationem, & da locum medico. Etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando manus illorum incurras. Ipſe*

De medicina.

vero Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem propter conuerſationem illorum. Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Hactenus Eccleſiaſticus.

Qui medicinam dum ſani ſunt vilipendunt, neque pauci ſunt, neque ignobiles, imprudentes tamen ſunt hauddubie, vt hoc loco teſtatur Eccleſiaſticus. Nam inquit. Vir prudens non abhorrebit illam. neque de ſpirituali hic agit (huc enim confugiunt) medicina, ſed de ea quam creauit Altiſſimus de terra, tribuens ſcilicet virtutes ſalutares herbis, lapidibus, ſuccis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui medicinæ detrahunt, quidam ipſas medicamentorum facultates negant, quòd nihil poſſint inſigne, ſed opinione magis conſtent medicorum, quam reipſa: Quidam eſſe quidem re vera, hominibus verò non haberi certam de iis ſcientiã, atque adeo neque ipſam medicinã ſcientiam vere eſſe, ſed incertas & inſtabiles opiniones, & coniecturas non ſatis firmas: argumento, quòd multæ fuerint, naſcantúrque quotidie medicorum ſectæ, & abeant, & redeant ſemper per quaſdam viciſſitudines, quaſi nihil certum in eis ſit, fallantúrq; quotidie medici, quaſi nihil habentes ſcientificum. Quidam etiam calumniantur, defeciſſe iampridem, temporis diuturnitate, medicamentorum vires, neque eſſe qualia antiquitus, ſed elãguiſſe omnia. Alij ſtulta quadam religione affirmant, medicinæ opera neceſſaria non eſſe, quòd ſanitas, & morbus, vita & mors, penes Dei voluntatem ſint, ita vt nulla arte poſſit vitare homo, quod de eo Deus Opt. Max. decreuerit, & apud ſeſe habuerit ſtatutum. Hæc omnia ſigillatim refutat Eccleſiaſticus, præcipítque honorem haberi medico, duplici de cauſa, & quòd neceſſaria ſint eius opera, & quod

Variæ de medicina opiniones.

quod creatus ſit ab altiſſimo. Explicat verò quem honorem illi haberi præcipiat dicens, *à Rege accipiet donationem, & in conſpectu magnatum collaudabitur.* Nimirum his duabus rebus conſtare debet honor medici, copioſa donatione, hoc eſt, ampla mercede, atque laudibus. Nam his duobus euadet honoratior. Cum enim ex Peripateticorum ſententia, quæ à noſtris etiã Theologis receptiſſima, rei familiaris amplitudo ſit in bonis honorabilibus, hæc ipſa accedens ex arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò comparatur bonum nomen, quod melius etiam eſt quam diuitiæ multæ. Cum verò duo hæc honorare adeo poſſint medicum, tũc maximè, cum à regibus, & magnatibus præſtantur. Nam cum honor, teſte Ariſtotele, ſit in honorante, is maximè honorare poteſt, qui eſt honoratiſſimus. Proinde Eccleſiaſticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem medico habere; tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipſa natura, cuius medicus miniſter eſt, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera eſt, aut vnquam extitit, vt nulla penitus vteretur medicina. Neque ſanè ſolùm natura quæ eſt hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, ſed ea etiã quæ eſt illis cõmunis cum belluis (quã naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) medicinæ vſum ingerit cum ab irrationalibus putentur medici multa, neque ea quidẽ parũ vtilia, didiciſſe. Quæ verò gentes humanioribus vſæ ſunt legibus omnes quidẽ publicè decreuerũt medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia & inter eos quidem, Regiis, longè ampliſſimos: præſtantiſſimis verò medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebãtur medicis & ipſam artẽ ac medicamẽ

Medici honor.

Medicorum præmia.

torum affluentiam, magnis ſumptibus augendam procurabant. Nulla potius ratione mortalibus vtiles ſe eſſe poſſe iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optime nunc Philippus ſecundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impendens medicamentis conuehendis, ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus viridariis excolendis, & de naturali hiſtoria rerum Americarum commentariis componendis: quo ſtudio haud-dubie, de tota hominum poſteritate optimè merebitur, vt de nobis merita eſt antiquitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quin, vt ego exiſtimo, in magna illa antiquitate, medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obſcurè indicant illa verba Eſaiæ capite tertio, *Apprehendet enim vir fratrem ſuum, domeſticum patris ſui, & dicet, veſtimentum tibi eſt, princeps eſto noſter. Ruina autem hæc ſub manu tua. Reſpondebitque in die illa dicens, non ſum medicus, & in domo mea non eſt panis, neque veſtimentum, nolite conſtituere me principem populi.* Hæc Iſaias, conſtat verò illa verba, *non ſum medicus*, excuſantis ſeſe eſſe, quod non poſſet eſſe princeps populi. Nũc verò eo res deuenit, tanta eſt hominum imprudentia, tam præpoſterúmque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet nobis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quod hoc ſeculo vilipenditur. Sed quia locum hunc multi iuriſperiti tractauerunt diſertiſſimè, & meus fortaſſe affectus ſuſpectus habebitur, continendus mihi impetus orationis eſt, condonandáque inſcitiæ Plinij ſua grammaticalis garrulitas, mendaciis plena: & Catonis pulchra magis & procax, quam grauis ſententia dimittenda: & ſigillatim enarrandæ ſingulæ præſcriptæ dictionis partes. Ab altiſſi-

tiſſimo dicit creatam medicinam ob neceſſitatem. Hauddubie ab altiſſimo, ſi neceſſaria eſt. Deus enim non deficit in neceſſariis:neceſſariam verò eſſe medicinam conſtat, ſi modo ſunt morbi : maximè ſi ſunt morbi quos non poſſit ipſa per ſeſe natura ſuperare, poſſit verò accedente artis miniſterio. Hoc quidem ſi eſſe indicetur, nemo neget eam artem eſſe neceſſariam.Omnino enim ſalute opus eſt ad vitam retinendam:eſſe verò ita,facilè monſtrari poteſt. Nam eſſe morbos quoſdam,& alios aliis maiores, ac maligniores,quiuis libenter concedet. Porro minores ac benigniores facilius,maiores & maligniores difficilius vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingeſtione rerum quarundam poſſe lædi, refrigeratos aut exuſtos, aut aliter affectos ſi quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut ignitum ferrum,aut nudum hyeme ſub dio dormire,aut diem totum per æſtatem tranſigere in Sole coge. Quod ſi lædere poſſunt hæc & alia huiuſmodi,poſſunt etiam prodeſſe: non enim omnia eodem modo lædunt,ſed per contrarias alterationes.Quare quibus alia nocent,alia erunt vtilia, atque, quia non omnes homines eodem modo affecti ſunt, eadem aliis noxia,& aliis erunt vtilia.Hæc ſolum ſi receperis, neceſſe eſt concedas reliqua. Si enim ad quaſcunque intemperies ſunt res aliquæ vtiles, quæ ſcilicet inducunt contrarias alterationes:conſtat, naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque facilius ſuperaturam, quàm nullo. Si igitur ſunt morbi alij aliis ſolutu faciliores, alij difficiliores,neceſſe eſt ſint aliqui adeo difficiles, vt omnino vinci non poſſint, & alij adeo faciles, vt ſine vllo medicamento vincantur.Hæc duo facile dabis.Nam ſi neges, fiet vt nullus morbus poſſit ſine medicamento ſolui,

Medicina eſt neceſſaria.

aut

aut vt omnis poſſit cum medicamento, atque vtrumuis horum fiat, erit ars longe magis neceſſaria. Si verò ſunt illa duo, neceſſe eſt ſit etiam inter illa mediũ morbi ſcilicet, qui medicamento ſolui poſſint, ſine illo nõ poſſint, ob quos cõſtat, medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariam. Dico autem ſimpliciter: nam ob quoſdam etiam aliòrum erit vtilis. in illo enim genere morborum, qui ſine medicamento ſolui poſſunt, ſunt qui facilè, & qui difficile: ob eos verò, qui etſi à ſola natura vinci poſſint difficile autem ſoluuntur, vtilis eſt medicina, vt interim natura minus laboret, & minus in poſterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus ſine eius ope ſoluũtur, eſt omnino neceſſaria. Rurſus, ſunt nonnulli morbi, qui errore ipſius naturæ conſtant, & augentur: quique proinde non niſi ſolius artis opera, etiam natura repugnante curationi, ſolui poſſunt. Quos ſi ſolui ad tuendam vitam neceſſarium eſt (eſt profectò aliquando) conſtat medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariam. Nam pone, carnem (ita vt fit quotidie) creſcere in vrinæ meatu niſi diſſoluatur, non magis viuere poſſis, quam ſine mictu. Non eſt autem quod expectes naturæ medellam, quia ipſamet natura eſt quæ auget, éſtq; ille morbus, & præter naturam auctæ, ſubſtantiæ verò naturalis incrementum. Sola igitur arte curari poteſt, ferro ſcilicet, aut excedẽte medicamento. Eſt igitur tunc ſolius artis curare id, quo non curato, viuere non poſſis omnino. Igitur ars eſt ſimpliciter neceſſaria. Ad multa itaque vtilis eſt, & ad quædam neceſſaria. Vtilitatis adſcripſit Eccleſiaſticus duo exempla, dicens. *Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis.* Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, vt ſcilicet per anodias vnctio-

Medicina vtilis ad multa.

ctiones dolor miteſcat, & per ſuauia pigmenta voluptas concilietur. Addit vero, *& vnctiones conficiet ſanitatis*, quaſi dicat, alias quoque conficiet vnctiones neceſſarias, quibus non ſoluat ſolùm dolorē, aut voluptatem conciliet, ſed morbum ipſum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Hæc igitur ita habent. Si vero medicina eſt ad multa vtilis, & ad quædam neceſſaria, conſtat datam eſſe hominibus à Deo, alioqui deficeret Deus in neceſſariis. Neque hoc quoſpiam latuit mortalium. Omnes enim gentes medicinæ inuentionem in ſuos Deos retulerunt, aut illos ipſos homines qui putarentur inueniſſe, retulerunt in numerum Deorum: quaſi medicina non poſſet eſſe niſi Dei inuentum. Auxerunt quidem illam præſtantiſſimi quidā viri præceptis & experimentis & ſecundum Dialecticæ leges, methodo conſtituerunt. At vero primo, ab ipſo rerum opifice data hominibus eſt, neque prius fuerunt ægroti quam medici, neque vnquam ſine medicis. Illos enim ſex centum annos quibus Roma caruit arte hac, Senatuſconſulto damnata, mendaciū eſſe merum, ipſa annorum computatione conſtat. Nam venit Romam (teſte eodem Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honoriſicentiſſimè receptus eſt, & poſt illum ſemper plurimi ſubſequuti. Si igitur plusquam 600. ante annis, damnauerat artem Roma plusquam 70. annis antequam conderetur. Futilia itaq; dicteria ſunt hæc omnia. Eſtq; medicina Dei inuentum, quo nullo vnquam tempore caruit, aut omnino carere potuit, hominum genus. atqui profecto ita opportet. Nam eiuſdem eſt, domū facere, & labentem reficere, ita & veſtē, & calceum, & rem quamcunq;. Cum ergo ad Deū ſpectet humani corporis formatio, & tēperies, ad eundem ſpectet neceſſe eſt, eius conſeruatio & re-

Quando cæpertme dicina.

fectio.à Deo igitur eſt omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte,quæ neceſſaria eſt,& à Deo fluxit. At dicunt non eſt tanta vis medicamentis, neque experimento probâtur quamplurima eorum,quæ ab iis qui de illorum facultatibus ſcripſere,dicta ſunt.Ita eſt profecto,facileque conceſſerim,nulla de re magis medicos nugari quam de medicamentorum viribus,ſingulis tribuentes innumera,quorum multis experimẽta non reſpondent, aut non euidenter.Sed nugentur illi quantum lubet,ſunt nihilominus plurimæ, atque mirabiles medicamentorum vires,tametſi illi de quibuſdam nugentur per leuitatem,alias exploratas non habeant per inertiam.Sed ſunt etiam per omnia ſecula nonnulli prudentes docti& exercitati medici.Quid autem non ſperes,fieri poſſe circa humanum corpus, per naturalis cuiuſpiam rei admotionem cum Moſes iniecto in eos ligno quodam,magnos aquæ fontes,ex adeò amaris,vt neque à valde ſitientibus poſſent deguſtari reddiderit dulces?Id quod naturali quapiam virtute effectum eſſe,ſuper caput quindecim Exodi diſputauimus.Cõſtat verò ex hoc loco.Niſi enim naturali facultate id feciſſet lignum,non bene in medicinę confirmationem accommodaretur.Sed de hoc ſeorſum egimus,nunc procedamus.Dicunt alij.Sint quidẽ multæ virtutes tributæ rebus naturalibus earum verò cognitio non eſt hominibus tributa.His reſpõdet Eccleſiaſticus,dicens, *ad agnitionem hominum virtus illorum* (ſcilicet peruenit)*& dedit illorum ſcientiam hominibus altißimus,honorari in mirabilibus ſuis*,hoc eſt, vt honoraretur in mirabilibus ſuis.Quod eſt argumentum à fine.Quorſum enim feciſſet Deus,niſi eorũ cognitio eſſet ad homines peruentura?quę enim vtilitas accederet hominibus?aut quæ gloria Deo?neceſſe eſt

ergo

ergo dederit Deus in ipſo mundi initio facultatum
talium ſcientiam. quam fortaſſe, quia exoleſcebat, po-
ſtea dedit Salomoni, qui ſcripſit de omnibus ab Hyſo-
po vſque ad Cedrum. Ex cuius ſcriptis multa arbitror
deriuata eſſe ad Græcos, & ad Latinos, & Arabes & ad
nos vſque. Dicunt alij. Ah deficit iam plurimorũ me-
dicaminum vis. Ipſa quoque tarra velut defatigata, &
tabeſcens, minus profert efficacia. Non eſt iam ea vir-
tus rebus, quæ antiquitus. Cui ſententiæ fauere viden-
tur verba illa capitis quinti Eſdræ, vbi de terræ totius
& mundi ſenio agitur. Verba verò ſunt hæc, poſt mul
ta alia facientia ad inſtitutum idem. *Conſidera ergo &
tu, quoniam minori ſtatura eſtis, præ his, qui ante vos, &
qui poſt vos, minori quam vos, quaſi iam ſeneſcentes crea
turæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.* Cæterũ
neque hic quartus Eſdræ liber recipitur à Theologis
inter ſacros: neque mihi hæc ſententia vnquam pro-
bari potuit. Habet enim mundus ætates ſecundum di
uinas ordinationes, & rationem temporum, quã Deus
apud ſe habet, non tamen ſecundum naturam, cũ ne-
que naturalis extiterit eius ortus, neque interitus fu-
turus ſit. Fieri quidem poteſt, vt vna aut altera terræ
praticula, longa cultura & aſſidua ſeminatione defati-
gata, languerit, vt tamen tota, terra minime. Neque e-
nim vnica particula langueſcit vnquam, velut quę ve-
rè ſeneſcunt, vt non poſſit, ſcilicet, vnquam impoſte-
rum vires reſumere, ac velut reiuueneſcere. Immo cir
culo quodam abeunt & redeunt omnia, ſecundum o-
mnes & ſingulas partes. ſecũdum omnes quidem per
viciſſitudines, aliis debilitatis, aliis fœcundioribus red
ditis: ſecundum ſingulas autem, ſingulis debilitatis, &
refectis alternatè. Quapropter fieri poteſt, vt quæ a-
liunde antiquitus deportabãtur medicamenta, veniãt

An eadẽ virtus ſit medicamentis quæ antiquitus.

nunc aliunde potiora,ac contra:vt verò omnia vbique debiliora effecta ſint,fieri non poteſt. Atqui profectò nunc medicamenta non valent minus quàm antiquitus. Quinimo video medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare,ac de doſibus antiquis magnam partemdetraxiſſe.Quod facultatum non imminutarum argumentum eſt.Iam verò copiam medicamentorum habemus longe maiorem,quæ noſtræ Indiæ,& orientales abunde ſuppeditant.Haud dubie igitur(vt inquit Eccleſiaſticus (*non conſumabuntur opera eius*,hoc eſt, medici. *Pax enim Dei ſuper faciem terræ*, hoc eſt,quia ſemper Dominus dabit benedictionem, & terra dabit fructum ſuum,alimenta ſcilicet, & medicamenta.Dicunt alij,imprudenter,vt dixi pij, morbos & sanitatem,vitam,& mortem,voluntate Dei diſpenſari,neque rationem vllam eſſe euadendi,cũDeus morti homines deſtinauerit , aliqui verò ipſos per ſeſe ſaneſcere:quapropter ea arte opus non eſſe , quæ ſolum non morituros. Hic abundè contradiximus nuper,indicantes artis neceſſitatẽ, atque adeo eſſe morbos quoſdam,qui arte quidẽ poſſint,ſine ea verò non poſſint ſuperari. Verum nunc aliter procedamus, vt hic locus poſtulat.Non dubium eſt morborum cauſas aliquando eſſe in peccatis.nam hoc ipſum præſcriptæ orationis verbis vltimis teſtatur Eccleſiaſticus, dicẽs, *qui delinquit in conſpectu eius qui fecit illum incidet in manus medici*:itaque ex peccatis naſcuntur morbi,vt& aliæ omnes miſeriæ. *Neque eſt in ciuitate* (vt inquit Propheta(*malum quod non fecerit dominus*. Atque ipſa Eccleſia Catholica, penes quam prima ac ſumma auctoritas eſt,id teſtatur dicens, *Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat*. Nihilominus habent,etiam illi eidem morbi naturales,circa noſtra

Morbi ex peccatis naſcũtur.

cor-

corpora conſiſtentes, cauſas. Nam ipſemet Eccleſiaſticus explicuit multas tales, inter quas, multum eſum dicens, *Si coactus fueris in edendo multum, ſurge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Neq; quidem Deus cum in morbum hominem ob peccata coniecit, vult niſi rariſſimè & maximis de cauſis per ſeſe liberare, ſed per hanc digniſſimam artem, quã in humanæ ſalutis cuſtodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens medicinæ. Ipſemet Deus vulnerat & ſanat, neutrum tamen niſi per naturales cauſas, ſiue enim morbos infert, in vindictam, aut caſtigationem, aut probationem, ſiue ſalutem miſeratus noſtri largitur, cauſis vtitur ſecundis. Velut Tobiam excæcauit ſtercore hirundinũ, & ſanauit Calionimi piſcis fele. Si igitur morbi duplicem habẽt ortum, alium diuinum, alium naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationẽ adhibere. Si enim ad Deum cõfugiens, curationem paruipendas, peccas ob imprudentiam in ipſum Deum, qui poſt expiationes iubet locum dare medico, quia ipſe creauit eum propter neceſſitatem, Quare falſa pietatis ſpecie, incidis in impietatẽ, parui pẽdẽs illius opera: ſi verò oblationibus, & præcib. derelictis, ſolis medicinę cõfidas operibus, pecces grauius, aliquid ſine Deo rerũ naturã pręſtare poſſe, cõfidens. Ob quod peccatum (permittente Deo) rex Aſa dolore pedum vehementiſſimo vexatus per bienniũ, mortuus eſt, vt narratur ſecundo Parali. ca. 16. itaque infirmus placare debet Deũ, & medicũ adhibere in curationẽ. Quoniã verò, vt inquit Hippocrates, in ipſo totius artis prohemio, non ſolum ægrotus ſe debet præſtare opportuna facientem, ſed & medicus, hunc quoque oportet

Duplex morborũ ortus.

perinde facere, adhibere, ſcilicet,curationem,& dominum deprecari,vt dirigat opera ſua, Requirendus igitur eſt,vt res bene cedat,medicus doctus pariter ac probus, vt poſſit vtrunque præſtare curationem inquam idoneam,& præces. Huic verò habendus honor eſt, & ſui gratia, quia eius opera ſunt neceſſaria, Dei verò pręcipuè,à quo creatus eſt propter neceſſitatem noſtram.Hæc omnia adeo ſunt rationi conſentanea,vt niſi ei qui deDeo malè ſentiat,aut nullam omnino notitiam habeat rerum naturalium, dubia eſſe non poſſint. Quæ his verbis complexus eſt Eccleſiaſticus, *Fili in tua infirmitatę ne deſpicias te ipſum* (ſine vlla ſcilicet procuratione manens,vt iumentum(*ſed ora dominum & ipſe ſauabit te*.Non ſit tamen ſatis orare,ſi in peccatis maneas, *ſed auerte à delicto, & dirige manus*, reſtituens ſcilicet ſi quid rapueris, ac inſuper tribuens pauperibus.*Et ab omni delicto munda cor tuũ*, hoc eſt,neque ſolum non exequaris opere, ſed neque concupiſcas malum. *& da ſuauitatem & memoriam ſimilaginis & impingua oblationem*,hoc eſt, offer abũdanter munera Deo grata, túncque (placato ſcilicet Deo)*da locum medico,etenim illum Deus creauit*(vt ſcilicet per illum largiretur ſalutem,quibus vellet)*& nõ* (inquit)*diſcedat à te,quia eius opera ſunt neceſſaria eſt enim tempus,quando in manus illorum incidas*. nimirũ, omnia tempus habent,& tempus ægrotandi, & tempus vtendi medicis.*ipſi verò*, præterquàm quod idonea adhibebunt medicamenta,*dominũ depræcabuntur, vt dirigat requiem eorum,& ſanitatem*, hoc eſt,vt tribuat ægrotis ſanitatem, & ipſis requiem animorum, impetrato eo,quod vehementer exoptant,& ob hanc ipſam cauſam,quę Dei eſt bonitas,exaudientur,& tribuet Deus ſanitatem ægrotis ob conuerſationem, &

conui

conuictum eorum. Haberi igitur debere honorẽ medico, & naturæ lege (quandoquidem gentium omniũ de re aliqua confirmata opinio lex eſt naturæ, vt inquit Cicero) & Diuino præcepto, iam conſtare videtur. Poſſunt verò ex philoſophorum placitis nonnullę etiã oriri obiectiones, quas dilui ſatius ſit, quàm diſſimulando præterire. Videtur enim ſcientiæ cuiuſpiã dignitas, male neceſſitate extimari, ſiquidem Ariſtot. Cap. 2. primi metaphyſicorum, de prima philoſophia diſſerens, inquit, *Cæteræ, itaque omnes magis ea neceſſariæ ſunt, nulla verò melior.* Itaque dicit artium omniũ, aut ſcientiarum, eam eſſe optimam, quæ minimè neceſſaria, ſit etiã viliſſima, quare & minimo honore digna, quæ maximè neceſſaria. Neque profecto dubium eſt, longè aliud eſſe in rerum omniũ generibus, quod honorabile, & quod neceſſarium. Quis enim neget naturales actiones, vt eſſe, bibere, egerere, & mingere, neceſſarias magis eſſe ad vitam tuendam, quam rationales, vt meditari, conſultare, & diſputare? conſtat verò quam ſint hę honorabiliores. Ita igitur dicere poſſis, medicinam artem eſſe maximè neceſſariam, vilem tamen, cum dignitas alia potiùs ratione ſit extimãda, quàm neceſſitate. Dicit enim Ariſt. primo Politicorũ. Cap. 6. *Sunt enim operationes illæ artificioſiſſimæ, in quibus minimũ eſt fortunæ: illæ ſordidiſſimæ in quibus maximè inquinatur corpus: illæ ſeruiliſſimæ, in quibus corporis eſt vſus plurimùm: illæ verò ignobiliſſimæ, in quibus minimum requiritur virtutis.* Ignobilis quidem hac ratione non ſit medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vſu coniunctũ eſt. Quin potiùs, vt nuper diximus, probus æquè ac doctus eſſe debet medicus. Videri non poſſit, ſordida ac ſeruilis, quia nó poteſt, ſine magno corporis labore exerceri, cùm opus

Scientia optima quæ.

ſit ægrotos viſere, & non raro medicus inquinatur, contrectátque partes inunctas, aut per ſeſe turpes, pręcipuè cum Chyrurgia non minima pars medicinæ ſit. ſed neque admodum artificioſa videri alicui poſſit, cũ in ea minimum putetur valere fortuna. Quis igitur honor haberi debeat arti ſeruili ac ſordidæ, ſi præcipuè neque admodum artificioſa eſt, ſed fortuna plena? his obiectionibus facturi ſatis, de neceſſitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipſam maximè expedit & ad verborum Eccleſiaſtici enarrationem. Certè neque quo ſcientia eſt minùs neceſſaria eſt ignobilior (alioqui eſſet prima philoſophia, quam vocamus metaphyſicam omnium ignobiliſſima) neque quo minus neceſſaria nobilior. Nã agricultura eſt, quàm mercatura nobilior, & multo magis neceſſaria. Et in ipſis mercaturæ generibus, quæ fæneratur eſt ignobiliſſima, eadémque quàm quæ emptione, & venditione cõſtat mercium, multominus reipublicę neceſſaria. Quia agricultura, cum qua, & pecuaria intelligitur, ſecundum naturam eſt, mercatura mercium, præter naturã, fæneratio verò, etiam contra naturam, quia facit, vt pecunia pecuniam pariat, quæ tamen, natura ſterilis eſt (auctor eſt Ariſtoteles primo Politicorum Capite ſeptimo) igitur neque quo magis neceſſaria, eo nobilior ars quæpiam cenſenda eſt. Neque id dicit Eccleſiaſticus, ſed medicinam eſſe honorabilem, quia eſt neceſſaria. Nõ tamen hinc fit, vt omnis honorabilis ſit neceſſaria, ſed vt omnis neceſſaria, quà neceſſaria ſit honorabilis. Dico autem quà neceſſaria, quia cũ non vnica honoris cauſa ſit neceſſitas, poteſt ob alia multa eſſe quæ neceſſaria, ignobiliſſima, vt carnificis opera, qua fortaſſe in republica paucæ ſunt magis neceſſariæ

De Medicinæ neceſſitate.

& nulla

& nulla vilior, non tamen eſt ob neceſſitatem vilis. (Nam ob hanc ſolùm tollerabilis) ſed ob alia multa. Neceſſitas igitur, cum accedunt alia, nobilitatem auget, ſola vero non valet efficere. Conſideranda igitur alia quæ ad medicinam ſpectant, videndumque an ob ea etiam ſit honore digna. Intereſt, vt apud Ariſtotelem legimus. 2. ethicorum. Capite duodecimo, laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, quia eſt boni alicuius effectiua, honor verò poſterius quidam ac præſtantius eſt) quod debetur ob dignitatem, per operationem perfectæ virtutis comparatam. Itaque proprie laus eſt eius, quod boni cuiuſpiam eſt effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile merito nihil ſit, quod non ſit etiam honore dignum (dignitas enim neceſſario ſequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum ſolum eſt quorum & virtus, honor verò etiam attingit poſteros. honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene geſtis nobiles, idque merito, neque ſine iniuria poſſumus illos eo honore priuare. Quia cum fortunę poſterũ ad defunctos pertineãt, ſuorum maiorum id debetur virtuti: atque, etſi virtus non poſſit, dignitas tamen poſſit eſſe hęreditaria. Nemo tamen qui mentis ſit compos eos laudet, quod tam bonis parentibus nati ſint, magis quàm quòd Romæ nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui iis qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolum, illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamen virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaquę conſti-

Laudabile quid ſit.

tutis, conſtat medicum laudari debere, quia medicina virtute comparatur, & exercetur, éſtque boni magni effectiua, quod ſi laudari, certè & honore haberi ac tanto maiori, quanto maiorem dignitatem conciliat. Naſcitur verò dignitas ex nobilitate ſubiecti, & finis: ſubiectum vero circa quòd verſatur eſt humanum corpus, corporearum omnium ſubſtantiarum haud dubie præſtantiſſima, finis verò ſanitas, ſummum bonorum omnium quæ ad corpus ſpectant. quę enim ſanitate ſunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur medicis in omni bene conſtituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum poſteris: quòd hæc ars, vt & ciuilis, & bellica honorabiliſſima ſit. Neque quæ ex aduerſo obiecta ſunt, habent quippiam momenti. fortuna enim fieri, quæ in medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum ſententia eſt, qui ſi dato medicamento expurganti, ſuccedit expurgatio copioſa, facilis, & vtilis; aut ſecta vena ceſſat dolor, aut ſoluitur ſtatim febris, bonæ medici fortunæ id imputant, cum deberent arti. Nihil enim eſt minus quàm fortuna. Nam hæc ſolum eſt, cum quid rectè euenit præter intentionem agentis. ſi verò medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis eſt recte adhibitæ, non fortunæ neque enim quia potuit decipi, & arte male vti, fortunæ eſt non eſſe deceptum, ſed artis, vt decipi eſſet erroris, & inertiæ. Habet quidem fortuna etiam in medicina locũ aliquem vt in alia arte quacũque, cum ſcilicet artifice aliud pro cũrãte, aliud ídque meliùs quàm expetebatur, euenit. Vt ſi cum pharmacum expurgandi per aluũ gratiam dederit, menſes qui erant ſuppreſſi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viſcere, vel in ipſo ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene detru

Medicinæ ſubiectum & finis.

detrudatur, & mictu erumpat. Verum hæc perpauca ſunt præ illis quæ ex arte, atque ex medici inſtituto. fiunt. Atque ea ipſa fortuita ſunt huic medico, potiuſquam ipſi medicinæ, quia non ſine naturali cauſa fiũt, quam alius fortaſſe medicus intelligens, illud ipſum auxilium direxiſſet, in id quod euenit. Nam ipſemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurganti, ſciens certè illius vſu ſolere detrudi. minimus igitur locus ſupereſt fortunæ in medicina, quo fit vt ſit. artificioſiſſima. Multo profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquam euenit, qui ſe parabant ad fugam, videri inimicis velle prælium inire, illiſque ob id fugientibus prius, victoriam fortuna manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificioſior ergo multo eſt medica ars, quàm militaris. Neque mirum. hæc enim vſu non adeo longo comparatur mediocriter; illa non ſine philoſophiæ ſtudio, & multis lucubrationibus, ac longo inſuper vſu. Haud dubie igitur eſt per ſe artificioſiſſima, nunc verò ab optimis auctoribus adeo eleganti methodo conſtituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa poſſe de methodo, & conſtitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte medicinæ anteponit, aliis quidem cauſis fortaſſe vincit, vt mox explicabo, methodo vero longo ſpacio à medicina relinquitur. Iam vero medicis nullus labor corporalis, niſi ex accidenti: quia ſcilicet, non poſſunt ægroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui conſtat eos non curare viſendo, ſed conſulendo. non aliter ac cathedræ moderator, docere non poteſt, niſi quotidie abeat in lyceum, eius vero officium docere eſt, non abire. neque peripatetici officium erat deambulare, niſi per accidens, quia deambulans diſputabat,

Iuriſprudẽtia & medicinæ cõparatio.

Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens,ſed quod per ſe facit,aut patitur artifex:nobiliſſima enim eſt ars imperatoria,quia eius eſt imperare,& ſi non poſſit id ſine magnis laboribus exequi. Iam verò elegantior medicinæ pars,à qua Chirurgia, & pharmacopæia ſeparatur, ſolū medetur victus inſtitutione, & ex ſyngrapha pharmacis, & ſine omni ſordicie tractari poteſt.Quinimo mundicies omnis,& ornatus ſplendidus,decet admodum medicos,vt licet videre apud Hipp.libello de medico, vbi conſulit medicum veſtitu decoro,& vnguentis odoratis vti. Neque ſi quid, humanæ neceſſitatis cauſa, admittit ſordiciei,vt frequenter contemplari vrinā,ac, vbi neceſſitas poſcit,etiam feces,haberi id debet tupitudini,aut ignobilitati,quin potiùs virtuti. Condonandúmque id eſt ſubiecti dignitati. Neque verò quod ſuæ operæ mercedem accipiant,nobilitati detrahit. nam & milites merent, & duces,& ipſi Imperatores. Neque ad nobilitatem intereſt mercedem recipias an non, ſed ex qua arte recipias.Neque medicus lucratur quà medicus,ſed cum idem ſit medicus & paterfamilias, quia medicus medetur, quà pater familias victum quærit familiæ,ex arte honeſta & nobili. Nam cum victus quærendi induſtria ad æconomicam pertineat, ſitque muneris patris familias,& ea tribus conſtet, agricultura mercatura,& arte: victum ex agricultura quærere,nobile certè eſt,& maximè ſecundum naturam, ex mercatura eſt præter naturam, & niſi accedat magna opulentia(quæ tamen,raro Iuſta eſt)ignobile: ex arte verò,nunc nobile,nunc ignobile, vt ipſa eſt ars. Medicinam verò ex aliis indicatum eſt,eſſe nobilem : quare victum ex ea comparare, ignobile non eſt Sed quo honoris loco ſit habenda,ſupereſt explicemus,nequid deſi-

deſideretur in hac lucubratione. Multis medicis videtur, eiſdem argumentis effici, hanc artem honore magno eſſe dignam, & eſſe omnium digniſſimam, atque præferendam Iuris peritiæ, & aliis omnibus diſciplinis. Quorum ſententiæ videtur fauere Ariſtotel. Capite quinto, libri primi rhetoricorum, qui recenſens omnes honoris cauſas primo loco ponit facultatem benefaciendi, in iis, quæ pertinent ad ſalutem, vitámque tuendam. Mihi vero videntur multis modis falli, neque rem ad exactum ducere: quod mihi nunc agendum eſt, republ. in omnes ſuas partes diſtributa, & conſiderata ſingularum dignitate. Tria mihi eſſe videntur totius reipub. membra principalia vt & hominis. Ea ſunt in republica agricultura, res bellica, & litteraria in homine Iecur, in quo reſidet facultas naturalis, ad quam ſpectat omnis nutritio: Cor, in quo facultas vitalis, & irraſcibilis: & cerebrum in quo mẽs, & tota cognitio. vides quæ cui reſpondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta ſuppeditat ciuitati; bellica ars iraſcibili, quia repellit ſi quid inferatur violentiæ; aut impedimenti; literarum ſtudium cognitiuæ facultati, quia ſpectat ad intelligentiam. porro vt præter tria membra, quæ principalia vocantur ſunt in homine alia multa minus principalia externáque vt manus, & crura: ita in Repu. præter dictas tres partes, ſunt aliæ externæ & minus nobiles, vt mercatura & artes mechanicæ. Ex dictis haud dubie fit, vt primus honoris gradus debeatur Republicæ rei literariæ, ſecundus bellicæ, ſintque duæ hæ viæ ad nobilitatem: poſt has verò agriculturæ debeatur honor antiquitatis, & naturæ. ea enim fuit prima mũdi ars, & maximè naturalis, quã hoc nomine commendat Eccleſi. Cap. dicens. *Non oderis laborioſa opera, & ruſticationem*

Honoris gradus in repub.

creatam ab altiſſimo. Manet etium mechanicas artes ſuus honor. maximum enim dedecus in inertia. Conſtat verò rem literariam honorabiliorem eſſe bellica, quia bello nihil eſſet magis ferinum niſi compararetur ad tuendam pacem, & vt vacent homines ſapientię, in qua eſt omnis veri, & boni contemplatio, & verus Dei cultus. ipſa igitur ſapiētia, & intelligentia præſtantior multò eſt quàm bellum. quia propter vnum quódque tale eſt, illud magis tale eſt. Cum verò id dicimus, ſecundum genus, intelligimus. Habet enim vtraque pars Reip. & bellica inquam, & literaria, partes multas dignitate diſpares. Neque omnes literarias, bellicis omnibus anteponimus (neque enim grāmaticum imperatori) ſed præcipuas præcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porrò res literaria tres habet diſciplinas principes, & quibus aliæ inferioris notæ miniſtrant, hæ ſunt Theologra, Iurisperitia, & medicina. Miniſtrant his tres ſermotionales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ philoſophiæ naturæ, & morū: & mathematicæ vocatæ ſciētię. In tribus primis, haud dubium eſt, primum & ſummum honorem deberi Theologiæ. Quia vt Ariſtoteles Capite ſecundo, primi metaphyſicorum dicit, *quæ diuiniſſima eadem, & honorabiliſſima eſt: ea verò eſt, quam maximè Deus habet, & quæ maximè diuinorū eſt.* Hæc Ariſtot. quæ Theologiæ congruunt. Ea enim eſt ſcientia rerum diuinarum, quæ quidem principia ſua penes Deum habet, & mentes beatorum. Huic itaque non eſt quod vlla alia certet: tametſi audiui quoſdam ſciolos, volentes huic quoque ciuilem artem præferre, hoc argumento, quod vt aliis omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars ciuilis vti. Non enim minus videtur cautum legibus, & ad ciuilem ſpectare, ne in

Diſciplina quæ principes & miniſtra.

Theologiæ & Iuriſprudentiæ comparatio.

ne in Rep. ſacra deſint, quàm vt iuſtæ, & ſalubriter viuatur, & artium omnium miniſteria exerceantur, vt oportet. ſi igitur (dicunt) ciuilis Theologia vtitur, præſtabilior quàm illa eſt. hic vero optime occurrit Ariſtoteles in calce capitis vltimi ſexti Ethicorum, diſſerens de prudentia, his verbis.

At verò neque ſapientiæ præeſt, neque præſtabilioris eſt partis, ſicut neque ars medendi præſidet ſanitati. non enim vtitur ipſa, ſed videt, vt fiat. illius igitur gratia, non autem illi iubet. Præterea ſimile eſt, ac ſi quiſpiam facultatem ciuilem principium eſſe Deorum, ſiue diuinorum dicat, propterea quod præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate, His verbis, Ariſtoteles docet, eos qui prudentiam ſapientiæ præferunt, aut ciuilem facultatem ei quæ de diuinis eſt, perinde errare, ac ſi quis dicat medicinam eſſe potiorem ſanitate: quia vt medicina non vtitur ſanitate, ſed medicamentis propter ſanitatem, ita neque prudentia ſapientia, ſed mediis prudenter inuentis ad conſequendam ſapientiam. Et ars ciuilis non vtitur peritia rerum diuinarum, ſed legibus, vt rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis eſt finis rerum omnium diuinarum, Theologia vero eſt de rebus diuinis, ac proinde omnibus ſcientiis ſine contentione præferenda. Solùm igitur ſupereſt agitatiſſima illa inter medicos, & iuriſconſultos controuerſia, illis dicentibus, ſe non de fideiuſſione, ſtipulatione, & iure hæreditaro, quæ ſolum pertinent ad tuendam rem familiarem, agere, ſed de propulſandis morbis, tuenda valetudine, ac denique ſeruanda vita, qua nihil eſſe mortalibus prætioſius: his contra reſpondentibus, ſe non ſingulorum hominum, ſed totius reipub. vitam tueri, ac ſanitatem, hoc eſt, Iuſtitiam. Quam ego controuerſiam citra inuidiam dirimam. Satis enim mihi

De controuerſia inter medicinā & iuriſperitiā.

eſſe videtur, ſi mea ars ſit in præclaris, quin ſit omnium preſtantiſſima. Iuriſperitia duas habet partes, alteram ciuilem quæ verſatur in gerenda Repub. alteram litigioſam quæ in agendis cauſis. Prima hauddubie medicinæ præferenda eſt. Nam Ariſtoteles 2. ethicorum Capite decimotertio, ita inquit, *Facultas ciuilis honorabilior medicina eſt, atque præſtabilior.* Cauſa verò eſt, quòd medicus de ſeruanda ſolius corporis valetudine agit, atque ſi quando de temperantia, & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: ciuilis verò de formandis moribus, & continendis omnibus in officio. Quod quanto ſit præſtabilius quàm bene valere, ſatis conſtat. Alteram etiam partem, & litigioſam, præfert medicinæ hominum auaritia, & inſcitia, tamen hanc immeritò fortaſſe.

Quia hæc, non, vt ciuilis agit per ſe de Reipu. conſtitutione, & bonis moribus, ſed de ſingulorum Iure, vt neque medicus de hominis ſalute, ſed huius, & illius. Eorum verò quæ lite poſſunt detrahi, aut tribui, nihil eſt cum vita conferendum de eripiendis enim animi bonis (quæ ſola rectè vitæ præferuntur) nunquàm eſt inter homines orta lis. Pręſtabilior igitur eſt ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus intereat, quàm quæ ne illi quippiam ſuorum bonorum iniuria detrahatur. Honore igitur dignam eſſe medicinam, & quo honoris gradu dictum eſt.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTICI 33. *Et ſic intueri in omnia opera Altiſſimi; duo contra duo, & vnum contra vnum.* Vſurpatiſſimum eſt peripateticis omnibus Axioma illud Ariſtotelicum, Vnum vni eſt contrarium. Vnde fit, vt duo aut plura non poſſint eſſe contraria vni, quare neque vnum duobus aut pluribus, ſed neceſſario contra vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod euidenti monſtratione videtur confirmari poſſe, poſita definitione contrariorum. Nam contraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita longiſſimè diſtant: at verò ab vno non poſſunt in eodem genere plura æqualiter diſtare, neceſſe eſt igitur vt vnum ſit, quod diſtet longiſſimè, non poſſe autem duo diſtare æqualiter, conſtat. Nam aut illa duo diſtant loco, aut magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut ſecundum eandem lineam, aut ſecundum diuerſas. Si ſecundum diuerſas diſtant duo æqualiter ab vno, neceſſe eſt illud vnum ſit centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque ita non poteſt illud vnum eſſe quod longiſſimè diſtet ab illis duobus. Nam productis vltra centrum ambabus lineis erunt duæ aliæ extremitates longius diſtantes à duabus primis quàm illud medium. igitur illud vnum neutri eſt contrarium, nedum ambabus Si verò duo illa ſecundum diuerſas lineas diſtant inæqualiter ab vno, non diſtant ambo longiſſimè, ſed alterum. quare ſecundum diuerſas lineas, non poſſunt eſſe contraria vni, duo aut plura. Multo autem minùs ſecundum

Contraque.

eandem lineam. Nam aut verſus eandem partem, aut verſus oppoſitam:Secundum eandem lineam, & verſus eandem partem, non poſſunt duo ab vno æqualiter diſtare.nam neque duo puncta eiuſdem lineæ,quę ducatur à centro ad peripheriam,poſſunt æqualiter diſtare à centro.Si autem non diſtant æqualiter, non diſtant ambo longiſſimè ab vno, ſed alterum longiùs. Si vero ponis duo illa diſtare ab vno ſecundum eandem partem,tunc à neutro diſtat illud vnum longiſſimè,quia longiùs diſtat alterum ab altero. Nullo igitur mono poſſunt ſecundum locum diſtare duo ab vno longiſſime, ſed vnum ab vno, vt ſupremum ab imo,& duo à duobus,vt ſupremum, & dextrum ab imo,& ſiniſtro:magnitudinis eadem omnino ratio eſt, quæ & loci.Quæ ratione aliqua,aut natura, aut forma (nihil enim refert)diſtant,ea etiam neceſſe eſt eſſe tantum duo,ita vt & vni vnicum ſit contrarium. Nam ſi duo diſtant ab vno, aut ſecundum eandem rationem, aut ſecundum diuerſas. Secundum eandem non poſſunt duo ab vno diſtare æqualiter. nam ſi illa ratio diſtandi æqualiter participatur, ſecundum illam rationem, vnica fit ſpecies non duæ, velut àcandore non poſſunt diſtare duo calores æqualiter, ſed quæcunque à candido recedunt æqualiter eodem calore ſunt,quia colorum differentia, ſolo maiori aut minori receſſu conſtat.Igitur quod ſummæ recedit vnicum eſt.Si vero duo illa ab vnico recedunt æqualiter ſecundum diuerſas rationes, iam non ſub eodem genere ſunt, ſed ſub diuerſis.nam illa ratio ſecundum quàm diſtant cõtraria,genus illorum eſt.Velut color eſt genus quo,& conueniunt & diſtant candida,& nigra. Si vero diuerſis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera,quà autem ad duo genera pertinet

tinet, non vnum, ſed duo eſt, vt lac, album, & dulce. Neque enim quia dulce, & candidum ſunt in eodem lacte, non ſint duo, & duobus contraria, puta nigro & amaro. Vnum igitur vni, & duobus duo ſtatuere cõtraria, neceſſe eſt. Neque dictis obſtat, videri auaritiæ eſſe contraria duo, puta liberalitatem, & prodigalitatem: ita verò, & in aliis virtutibus, & vitiis. Cum enim autore Ariſto. virtus in mediocritate, atque inter duo vitia ſtatuatur, videbitur virtus contraria eſſe vtrique vitio, & vitia ipſa inter ſe. Quare & virtuti, & vitiorum vtrique erunt contraria bina. Nam virtuti duo vitia, & vitiorum vtrique virtus. & vitium alterum. Nõ inquam, hoc dictis obſtat. Non enim liberalitas contraria eſt auaritiæ neque prodigalitati, ſi exactè loqui volumus, ſed liberalitas illiberalitati, atque ſub illiberalitatis genere, auaritia prodigalitati. itaque liberalitas & illiberalitas ſunt ſpecies cõtrariæ, ſub eodẽ genere, puta ſub habitu animę pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas eſt. hæc rurſum auaritia, aut prodigalitas. Atq; ita ego non cõcederem virtutẽ vllam in medio vitiorũ eſſe, quia quod in medio eſt participat vtroque extremo, nihil autem diſtat magis à vitio quàm virtus. Neque ſanè prodigus tantum diſtat ab auaro, quã liberalis, quia hic habet cum Iuſtitia coniunctam liberalitatem. Illorum vterque abeſt à iuſtitia: quare facile vterque furatur, conueniuntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt, ab vtroque. Potiùs dixerim virtutem omnem contrariam eſſe certo cuidam generi vitiorum, ídque genus diuidi in duo contraria vitia, quorum vtrunque moderatur virtus, non vt medium illorum, ſed vt contrarium eorum generi. Itaque illa duo ſunt vni virtuti contraria, non quà duo, ſed quà

Vitia duo an vni virtuti cõtraria.

Prodigalitati contrarium.

vnum genus. Mox verò ac duo fiunt, eſt alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit, vt ſit vnum vni contrarium. Videtur dictis repugnare ſaporum genus, quandoquidem Ariſtoteles dulce, & amarum, dicit eſſe contraria Galenus acerbum, & amarũ. Quæ ſi vera ſunt, conſtat amaro eſſe duo contraria, dulce & acerbum. Verum hæc non eadem ratione, neque ſecundum eandem conſiderationem dicuntur: nam re vera, quà ſapores, dulce & amarum contraria ſunt, quia longè diuerſas paſſiones inferunt guſtandi potentiæ, alterum voluptatem, alterum magnam moleſtiam. Verùm quà alterationem aliquam noſtris corporibus afferunt, quæ talibus qualitatibus ſunt affecta (quod ad conſiderationem medicam magis ſpectat) acerba, & amara ſtatuuntur contraria, quia illa aſtringunt, & refrigerant, hæc calefaciunt & diſſoluunt, ac dilacerant. conſtat verò has eſſe conſiderationes diuerſas. Vtcunque verò conſiderentur res vno modo, eſt vnum vni contrarium. Sed quoniam Eccleſiaſticus iubet intueri in omnia opera altiſſimi, ſermonem vlteriùs producamus. Non ſolum quod diximus verum eſt in iis, quæ propriè vocantur contraria, ſed in naturalibus etiam rerum antipatiis. Nimirùm animalia non omnia cum omnibus exercent inimicitias, atque cum multa alicui videantur aduerſari, non tamen æquè omnia illa, ſed eſt quod aduerſetur præcipuè cuicunque quoddam certum. Velut leporem Canis inſectatur, non ita Lupus, aut Leo, neque ita felem, aut murem. felis murem, non ita aliud quodpiam animal. In inanimis quoque rebus perinde euenit: cum enim ſint quædam antidota, & ſimplicia, & compoſita, quæ cenſentur pluribus venenis aduerſari, vt lapis bezahar & Theriaca, tamen ſunt ſingulis venenis ſingula antidota

Saporũ cõtrarietas.

Antipatia naturalis.

Bezahar lapis.

dota propria, quia eſt quod cuiq; peculiariter ac proprie aduerſetur, velut aconito ruta, opio generoſum vinum, lepori marino lac. Itaque ſunt quædam ſimpliciter antidota, quædam quorundam. atque deteteriorũ generi aduerſatur genus alexipharmacorũ, vnũ vni (eſt enim quodãmodo etiam vnum genus omne) cuicunque venenoſum antidotum. Porro naturalem hãc contrarietatis legem imitari videntur etiam hominũ ſimultates, & odia. quæcunque enim inter plurimos, ſiue in vna domo, ſiue in ciuitate, ſiue in regno, ſiue etiam inter multa regna, oriantur, diſſidia, mox omnes ad quos illorũ cauſa vtcunq; pertinet, ferũtur in duas factiones. adeo diuiſioni accommodatus numerus, eſt dualitas. Itaq; videntur odia omnia, ſiue naturalia, ſiue volũtaria, exerceri per binarios, vt neceſſe ſit, vnũ eſſe cõtra vnũ, duo cõtra duo, & ita deinceps. Habent verò hæc omnia cauſam nõ valdè diſſidentẽ à priori. Nimirùm vnũ quidam eſſe ſemper id ſecundũ quod aduerſari contingat: ſecundũ vnũ verò non poſſe diſtare longiſſimè niſi duo. Nam antipatiæ naturales, ex naturali quapiam diſſimilitudine naſcuntur, diſſimilitudo verò eſt ſimilitudinis vacuitas: ſimilitudini verò cuicunque eſt vnum ſubiectum. igitur & diſſimilitudo omnis eſt ſecundum vnum aduerſitas, Iam verò cauſa omnis diſſidij, quod naſcitur inter homines, redigitur ad affirmationẽ, aut negationem. Quare neceſſe eſt abeant primũ in duas ſententias, tametſi illarũ quęcũq; poſſit deinceps abire in alias diuiſiones. Præter dicta videtur etiã præſcripta oratio Eccleſiaſtici, continere dogma quoddam Epicuri de vocata illi ἰσονομία, ſeu, vt interpretatur Cicero primo de natura Deorum, æquabili tributione, ſeu æquilibritate. Annotauit enim Epicurus non ineptè, eam eſſe naturam rerum, vt

Simultatum contrarietas quãdo ad vnum renocetur.

Aequalibritas.

omnia omnibus,paribus paria reſpondeant,& ſimilia ſimilibus,& contraria contrariis,& oppoſita. ita vt in omnibus,& ſingulis ſeruetur æqualitas, & reſpondẽtia,quædam. Velut,totidẽ eſſe quæ conſeruent,& quæ interimant:atque corporeorum, & corpore carentiũ, mortalium,& immortalium,& aliorum omnium quę ſecundum oppoſitionem dicuntur, eſſe quandam æquabilitatem. Quam Galenus quoque in membris hominis, quæ ſecundum oppoſita latera ſita ſunt, dextram,dico,& ſiniſtram partem animaduertit,mirúmque in modum celebrauit,iuſtitiam naturæ appellãs. Nimirùm nulla pars eſt in vllo laterum, cui non in altero ſit oppoſita æqualis altera. Nã aut geminæ ſunt, éſtque altera in altero latere oppoſita, æquabilitatem etiam ſitus obſeruans,vt oculi,aures, narium foramina,renes,teſtes,manúſq; & crura, & eorum digiti:aut ſimplices eæq; in medio ſitæ, vt cerebrũ,cor,pulmo, vẽtriculus,veſica,&vterus;inter externas,frõs,os,&colis,aut ſecundum latera contrapoſitæ ad æqualitatem vt hæpati opponitur lien. Duæ tantum particulæ videri poſſint ἰσονομίαν corrumpere, vena quæ vocatur ἄζυγος,hoc eſt ſine coniuge,quia ea ſola inter omnes, non oritur gemina, & inteſtinum vocatnm Cæcum, quod in dextra ſolum parte ſitum eſt ſub rene. Verũ neque hæ, rectè conſideranti, citra æqualitatem eſſe videbuntur,quia vena, mox ac oritur ex ſiniſtra reflectitur ad dextram partem,vt hactenus, neque dextra neque ſiniſtra eſſe videatur, ſed tranſuerſim poſita in medio. Mox repit deorſum,æquales ramos emittẽs in oppoſitas partes per ſingula ſpatia intercoſtalia, vſq; dum inſumitur tota in modum ſpinæ cuiuſdam. Iã vero Cæcum inteſtinũ,totius inteſtini pars eſt,vt & Colum. rependitur verò ea pars,qua inteſtinum vocatur cæcum

Corporis partes trinæ.

Vena azygos.

Inteſtinũ cæcum.

cæcum , maiori coli ad partem oppoſitam amplititane. Itaque & ſecundum genera ſimilium , oppoſitorum,& contrariorum,& ſingulas ſpecies,& partes ſingularum rerum retinet natura æquabilitatem , & vocatam Epicuro ἰσονομίαν. atque vt inquit Eccleſiaſticus, *In omnibus operibus altiſsimi duo contra duo, & vnum contra vnum.*

CAPVT SEPTVAGESIMVM. SEXTVM.

CAP.42.Eccleſiaſtici. *Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quidquam deeſſe.* Poſtquam Eccleſiaſticus Capit. hoc percurrerat plurima , & præclariſſima operum Dei , poſtremo paucis his verbis,totius vniuerſitatis rerum rationem cõplexus eſt. Verè enim tota rerũ vniuerſitas , & tota eius perfectio hac ratione conſtat. *Fecit Deus omnia duplicia,& vnum contra vnum & non fecit quidquam deeſſe* , eorũ quæ ad perfectionem vniuerſitatis ſpectant. Sed quo pacto ſunt omnia duplicia?an eſt duplex Sol? & Luna duplex?aut etiam terrarum orbes duo?Immo verò videntur præcipuè mundi partes eſſe ſimplices , vnica enim terra,mare vnicum:res verò quæ multiplicitate conſtant,haud ſcio an vllæ ſint geminæ,ſed multæ : vt multi homines , ſtellæ multæ, angeli quoque,aut ſua ſpecie ſinguli,aut quacũque plurimi. Quæ ſunt igitur hæc duplicia?In microcoſmo certè quædam ſunt gemina,vt renes,teſtes oculi,nares,aures , manus ac pedes:quædam verò ſingula,vt veſica,vẽtriculus, caput: quædam multiplicia,vt digiti,&dentes:quomodo ergo ſunt duplicia omnia?certè non ſunt res omnes ge-

Creata duplicia.

minæ. Immo verò non eſt numerus, quem non alicui rerum generi aptare poſſis, & ſi incipias ab vnitate. Nam eſt vnicus mūdus, & vnicus mundi rector, & vnicus Sol, ſunt duo luminaria magna, duo ſexus, Tres mundi corporalis partes, ſeu regiones, corruptibiliū, tantum mobilium, & immobilium. tres corporis dimēſiones, tres diuinę perſonæ. Quatuor elemēta, quatuor eorū virtutes, quatuor anni partes, totidē concretorum corporum tēperamenta. Quinque ſenſus, quinque vocalia elementa, quinq; digiti; Sex apparent pleiades: Septem planetæ, vt & triones: Octo orbes ſtellati; Nouem angelorum ordines: Decem rerum genera. Quo pacto ergo ſunt omnia duplicia? Certè ſecundum contrarietetes: quia rerum multiplicitas formalis, naſcitur ex diuiſione generū, & diuiſiones fiunt per differentias contrarias, vni verò nō eſt niſi vnum contrarium: & non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuerſitas opus perfectū eſt, ac proinde in quocunque rerum genere, ſi vnum contrariorum eſt, neceſſe eſt alterum omnino eſſe. Velut quoniam eſt numerus aliquis par, neceſſe eſt eſſe etiā aliquem imparem, ſi res aliqua calida, neceſſe eſt eſſe aliquam frigidam. atque ſi candida, aliqua etiam ſit nigra. Alioqui manca eſſet, & inſufficiens rerum vniuerſitas: niſi inquàm eſſent omnia rerum poſſibilium genera, & omnium generū differētię omnes. Non enim eſt perfectum, & integrum cui aliquid deeſt. tametſi verò ſunt quorundam generum differentiæ multæ, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarum miſtura conſtant. Velut animalium differentiæ rediguntur ad rationale, & rationis expers; & colores omnes conſtant miſtura albi & nigri; & ſapores dulcis, & amari; ſoni grauis, & acuti. Itaque omnia genera re-

rum

rerum quibus conſtat hæc vniuerſitas ſunt duplicia ſecundum differentiarum oppoſitionem,quia vnum vni contrarium eſt,& non fecit quidquam deeſſe: Cōſtare verò totam rerum vniuerſitatē rebus geminis, & multitudinem omnem fluere à binario,conſtat primum hac ratione.Ipſum Ens,primum quidē duplex eſt alterū enim ſemper ens , alterum non ſemper ens rurſus ipſum non ſemper ens,duplex.nam alterum eſt per ſe exiſtiſtens,alterum alicui accidēs.Rurſus quod per ſe exiſtit alterum corporeum , alterum incorporeum.Porrò ens corporeū alterum generabile,& corruptibile,alterum ſine ortu,& interitu. Rurſus quod ortui,& interitui obnoxium,ſimplex,quod & elemētum vocamus,aut miſtum.rurſus miſtum;viuens, aut vita carens,& quod viuit,ſenſu præditum aut ſine ſenſu,& quod ſentit,rationale eſt aut irrationale. Porrò elementum duplex,alterum actiuum alterum paſſiuum,etiam vtrunque horum duplex,nam alterum calidum,aut frigidum: alterum humidum , aut ſiccum. Alia omnia horum miſtura conſtant.cuiúſque quoq; corporis,ſiue ſimplicis inquamſiue compoſiti,duplex eſt principium,forma,& potentia.Genera quoque omnium,quæ miſtione conſtant,ſunt diuiſione duplicia, vt de viſibilibus, guſtabilibus , & audibilibus indicatum eſt. eadem autem eſt ratio omnium patibilium Qualitatum.Itaque conſtat omnia eſſe in hac vniuerſitate duplicia aut ad duo redigi,quia cuiuſque generis prima diuiſio eſt,in duas differentias oppoſitas. Hoc tamen non prohibet eſſe quinque digitos,& ſeptē Planetas & Stellas fixas innumeras,& huiuſmodi alia.quia illa duplicitas non eſt in cuiuſque ſpeciei ſingulis, ſed in ipſis generum differentiis. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per oppoſita , &

Binarium rerū principium.

Generum oppoſita

vnum eſt vni contrarium,conſtat (ſiquidem mundus perfectus eſt)fieri non poſſe,vt quidquam deficiat,eo rum quæ verè exiſtentibus oppoſita ſunt , verbi gratia,quandoquidem eſt aliquid aliquando ens, aliquan do non ens,neceſſe eſt eſſe aliquid ſemper ens. & quo niam eſt aliquid alteri accidens , neceſſe eſt ſit aliquid per ſe ſubſiſtens.&quoniam eſt aliqua ſubſtantia corporea,ſit etiam aliqua incorporea.& quoniam eſt aliquod corpus corruptibile, ſit etiam aliquod incorruptibile,& quia generabilium quædam ſunt miſta, ſint neceſſario quædam ſimplicia, atque in his ſi ſunt actiua,paſſiua quoque ſint,vt & in ipſis rerum principiis. Et quoniam calidum,& frigidum contraria ſunt,ſi res quædam ſunt calidæ,neceſſariò ſint aliæ frigidæ.&ſi enim omnes hæ,& aliæ huiuſmodi conſequutiones ha bent peculiares alias neceſſitates, omnes tamen illam communem , quod non fecit Deus quidquàm deeſſe. Nimirum inſufficiens,& imperfecta, atque , vt ſic dicam,manca & mutila eſſet rerum vniuerſitas,atque adeò ne vniuerſitas quidem eſſet, niſi haberet vniuerſa. Nam hæc eſt ratio totius,vt nihil deſit.Dices hinc fieri,vt neceſſariò ſint in mundo animalia immortalia(cu iuſmodi eſſe Deos, & cæleſtia corpora multi philoſophorum putauêre)ſiquidem ſunt mortalia:at verò nõ fit,quia mortale,& immortale non ſunt differentię animalis,immo alterum repugnat, alterum neceſſario ineſt animali.non enim poteſt eſſe animal quod nõ ſit ſenſitiuum,neque ſenſitiuum quod non paſſiuum cor ruptiuè,neque hoc quod non mortale.Ergo mortale, per quædam media,eſt in ratione animalis. Non poſſunt ergo eſſe animalis differentiæ mortale, & immor tale.velut ergo nemo dicet,quia eſt homo rationalis, eſſe hominem irrationalem,ita neque quia eſt animal

mor-

mortale,ſit animal immortale, ſed quoniam ipſe mortalis,& immortalis rationes contrariæ ſunt,& ſunt res quædam mortales,ſint neceſſario aliæ res immortales Itaque(vt reſumentes ſermonem dicamus) ſunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuerſitas.ſingula tamen,vt homines, equi, & ſtellæ,innumera,omnis tamen multitudo rerum quarumcunque,multiplicatur per dualitatem,vt animalia per duplicem ſexum. & quæ ſexu carent per duplex principium,materiam,& formam,ſeu potentiam & actum.Ne ſanè quidquã eſt,quod omninò careat dualitate,præter id,quod perfectiſſime eſt vnum per ſe at ſemper ens,à quo facta ſunt omnia,& non fecit quidquàm deeſſe,cui honor,& gloria in æternum.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE quadrageſimotertio, Eccleſiaſtici legimus, *Gelu ſicut ſalem effundet ſuper terram.*

Quæ verba nonnulli referunt ad ſalis naturam,dicentes ſalem concreſcere vt gelu à frigore, haberéque ſimilem illi generationem. *De ſale copioſè.* Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratiſſimum eſt apud omnes phyſicos, à contrariis diſſolui rem quamcunque,iis à quibus compacta eſt,Sal à nulla cauſa minùs diſſoluitur,quàm calore,quia ad ignem ſiccatur ac vritur,diſſoluitur verò ab aqua,vt quæ conſtructa ſunt calore. Neque verò dici poteſt,conſtrictum eſſe ab vtroque,vt ſimile, eſſet enim illiquabile vt illud, non eſt tamẽ,ſed facillimè liqueſcit, vbi quippiã accedit humiditatis.Illud igitur quod de ſale, hoc

loco dicitur,non ſpectat ad illius naturam,ſed ad phantaſiam,& id quod apparet.Nimirum nomine gelu,hic pruina deſignatur, quæ aſpectu quidem ſali per terrã ſparſo eſt ſimillima,adeo; vt ſi procul aſpicias,non valeas diſcernere.res verò adeo ſimiles aſpectu,diſcrepãt natura plurimùm.Nam pruina eandem habet cum niue generationem, hoc ſolum diſcrepans, quod circa terram conſiſtit, habet enim ad niuem pruina, vt ad pluuiã ros,& ad grandinem glacies. Hæc verò omnia ſunt aqua concreta, exiguis differentia conditionibus. Sal autem inſignem habet naturam, vix vlli alteri ſimilem.Siquidẽ neq; in metallis eſt, quia non diſſoluitur calore,neque in lapidibus, quia diſſoluitur aqua, neque in terræ generibus, quia totus diſſolutione abit in aquam, non quidem in ea ſubſidens, ſed ſolutus in aquam craſſiorem.neque verò eſt aqua, quia non abſumitur ab igne,ſed vritur potius, vt terra. quid ergo illum eſſe dicas,niſi αὐτόϛενον,hoc eſt,ſui generis?quod ſit autem id genus,ſeu qui modus miſtionis,inueſtigãdum.Primùm quidem, ſalſum ſaporem remiſſione amari fieri,& amarum fieri terrę vſtione,apertè indicat Galenus,nam exuſtis rebus ſupereſt cinis,qui nihil eſt aliud,quàm terrea exuſtarum rerum pars, ignitionem retinens. Hic amarus ſentitur, qui depoſita in aquam ignitione fit frigida terra,aquã verò vertit in ſalſum lixiuium.itaque amarum fit maxima terræ vſtione: ſalſum hoc ipſo adiectione humoris,aliquatenus attemperato.Sal vero eſt illud terreum vſtum,quod cum aqua permiſcetur facile, permiſtum verò ipſam reddit ſalſam.Id apertè percipitur,quia ex aqua ſalſa,quę colligitur,ſiue ex mari, ſiue ex ſalinis, per deſtillationem ſeparatur ſal, & fit ſuccus potui aptus: quando, quidẽ igitur ſeparatione ſalis dulceſcit,permiſtione illius

erat

erat ſalſa,éſtq; ſal terra illa exuſta, quæ cum aqua facilè permiſcetur, non eſt autem vſta vſque ad amaritudinem, ſed infra. argumento, quod vbi vſtio plurimum creuit,mare ipſum pro ſalſo eſt amarũ, vt quod mortuum appellatur.Non eſt autem ſal, terra vtcunque exuſta,neq; qualiſcunq; ſed talis;nimirùm quę ſenſim vrenda exalatione,atque cũ aqua miſcenda,conſtitit.neque prius eſt ex terra facta,deinde in aquam demiſſa,aut ex terræ ſordibus, vt quidam dicũt, in mare congeſta,ſed ſimul vi Solis eleuata,vſta,&immiſta,vnde illud miſti corporis genus, vix vlli ſimile conſtitit, maxima ex parte terreum,& graue(nam & Eccleſiaſticus ſalem confert cum arena, & ferro, quod ad pondus attinet)facilè verò miſcibile cum aqua,neque ſubſidens,ſed retinens miſtionem, vt primæ ſuæ generationi congruentem.per minutulas quoque partes; intra exuſtam terrã concluſit flatum,vnde vt ſpuma quędam eſt,& cãdorem habet. Qua etiam in re ſimilis eſt niui,& pruinæ: qua cauſa,& ab igne reſilit, extenuato ſcilicet flatu,qui concludebatur,vt & in aliis omnibus rebus flatuoſis,velut caſtaneis,& glandibus,euenit. Itaque ſal ad terrã pertinet, modo quodam alteratam, & nactam quandam ſympathiam cum aqua ob primã generationem,ob quam non ſolum in aqua, ſed & in aëre humidiori,vt cũ inſtat pluuia,emollitur:ob redũdantiã verò terræ,& vritur,& eſt adeo grauis.incluſus enim flatus nò adeo detrahit pondus reb.cũ appendũtur in aëre,quam cũ in aqua.Quod indicant ligna,quæ cum ſint in aëre importabilia, in aqua fluitant, ac ſuperuehuntur:hanc ob cauſam ſal,cum in aëre ęquè grauis ſentiatur ac terra,in aqua non ſubſidet,vt terra,ſed comm iſtus pendet cum aqua. Ob dictam quoque naturam euenit, ſalem ſiccare ſimul, & extergere,

Ligna cur ſupernatent.

ſiccitatem præſtante terra vſta,& exterſionem ipſa ignitione,quia verò hanc minorem habet, exterget ſolùm.Nam amara etiam corrodunt. Atque ſal quidem ſolus,eandem ob cauſam,linguæ moleſtus eſt, admiſtus verò pinguibus,aut inſipidis, moleſtiam & faſtidium tollit,& gratiam addit:acida verò,contrarij cauſa,retundit,liberant verò vtraque & ſalſa, & acida inquam,à putredine,abſumendo humiditatem,quia hęc cum frigore,illa cum calore ſicca ſunt, putredinis verò cauſa eſt redundans humiditas cum languido, & alieno calore, ſalis igitur natura vtcunque explicata eſt,qua non adeo ſimilis eſt pruinæ, quàm aſpectu,& forma, præcipuè cum effunditur ſuper terram in ſalimis.

CAPVT SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quadrageſimotertio, Ecclecleſiaſtici.*Vide arcum & benedic eum,qui fecit illum.valdè ſpecioſus eſt indecore ſuo. gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ manus excelſi apperuerunt illum.*

De iride multa.

Multis in locis ſacræ ſcripturæ commendatur Iridis pulchritudo.Nam& in Cap.quinquageſimo huius libri in Oniæ laudem dicitur. Quaſi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quaſi flos roſarum in diebus vernis,& quaſi lilia,quæ ſunt in tranſitu aquæ.Et meritò quidem,pulcherrimis enim coloribus eſt, puniceo,ſcilicet, viridi, & rubro. quapropter plurimum nos vocat in laudem Dei,vt & alię omnes res pulchrę in laudem opificum.non minimum autem auget pulchritudinem eius,illa magnitudo, qua cælum videtur gyra

gyrare, hoc eſt in circulum compræhendere. Nunquàm enim ſuperſtat hemiſpherio, niſi circuli medietas, quaſi pars ſit circuli maioris, ac totum cælum ambientis, atque altera pars ſub terra ſit in altero hemiſpherio. Cuius quidem cauſa eſt, ab oppoſito Sole fieri, velut in terram diſpectante, ac ſecundum peripheriam, refractione radiorum in denſo aëre reddente circulum, qui terram in medio contineat. quò fit, vt quo Sol ſit humilior, atque occaſui propinquior, eo ſit arcus pars quæ ſpectatur ſublimior, & quo ſuperior Sol, eo arcus demiſſior. Nimirum eſt illi oppoſitus, & velut per totum cælum diſtentus. Miratus ergo Eccleſiaſticus illam tanti arcus extenſionem, vt quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, Manus excelſi apperuerunt illum. De Iridis cauſis dictum iam antea eſt, ſuper Geneſim. Nunc hoc ſolum dicere refert.

CAPVT SEPTVAGESIMVM NONVM.

CAPITE 6. Baruch. quod eſt Epiſtola Ieremiæ ad abducendos in Babiloniam, ita dicitur. *Quaſi poßint ſentire, qui non habent motum.* quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola ſentire non poſſe, quandoquidem motum proprium non habent: non poſſunt autem ſenſum habere, quæ motu carent animali. contra autem videtur, motum ſine ſenſu eſſe non poſſe, ſenſum vero eſſe poſſe ſine motu. Quandoquidem præſtantioris facultatis, & ordinis eſt motus. ſiquidem Ariſtotel. quatuor animalium gradus ſtatuit hoc ordine, vegetatiuum, ſenſitiuum, loco motiuum,

Senſus an ſine motu.

& intellectiuum.vt ergo intellectiuum à motiuo ſeparari non poteſt,motiuum verò ab intellectiuo ſeparatur in brutis,ita motiuum ſine ſenſitiuo eſſe non poſſit,licet ſenſitiuum ſine motiuo aliquando ſit. Nimirum valet argumentum à maiori ad minus,non contrà , Galenus quoque libello de cauſis ſymptomatum affirmat , in parte præter naturam affecta poſſe perire motum manente ſenſu, non tamen hunc, manente motu:quandoquidem vehementiori facultate opus ſit,ad transferendũ membrum, quàm ad ſentiẽdũ ſolùm.Igitur,& in toto animali,& in parte quacũque,videtur ſeruari poſſe ſeorſum ſenſum ſine motu, non tamẽ motum ſine ſenſu.Præterea,ſenſus cauſa eſt vnde incipit motus per appetitum,aut phantaſiam appetitus enim eſt qui mouet animal,is verò fluit à ſenſu)motus verò nullo modo cauſa ſentiendi eſſe videtur:igitur motus neceſſariò coniunctus ſit cum ſenſu, vt cum ſua cauſa,ſenſus verò non neceſſario cum motu.Quapropter à motu rectè videatur quis argumentari ad ſenſum,dicẽs, ſi quid mouetur ſentit etiam,nõ tamen è contrario,ſi ſentit mouetur. Videtur ergo Prophetas non ſatis indicare,Idola non ſentire,quòd non moueantur fuiſſéque rectius dicturus , nòn moueri,quia non ſentiunt.Nihilominus Prophetæ verba ſecũdum communem hominum ſenſum prolata ſunt. nulla enim alia ratione agnoſcimus animal mortuum eſſe ac ſenſu vacuum,quàm quòd neque reſpirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipſo ortu, quod nondum ſenſum aſſequutum eſt,neque viuit vita animalis,non poteſt aliter dignoſci ab eo,quod iam ſentit, quàm quod moueatur,aut ſecus.Atque adeo Eccleſia ipſa ita procedit,abortiuos enim fœtus.niſi motus alicuius ſpeciem præ ſe ferant, non baptizat, quaſi animæ

Gradus motus.

Babptiſmus abortiuorum.

animę prę ſentia, non aliter quā per motū agnoſci poſſit, neque ſenſus, vbi motus non ſit. Atqui profectò, præterquam quod reipſa, & commuui omnium hominum ſententia videtur conſtare, argumentis multis indicari poteſt, non poſſe ſenſu eſſe præditum, quod moueri non poſſit. Nam medici multis neque ineuidentibus indicant, ſenſum & motum ab eodem principio fluere, puta à cerebro, eiuſdémque animæ partis eſſe (quàm vocant facultatem animalem) & eiſdem inſtrumentis deferri, & exerceri, puta neruis, & muſculis. Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis, neque principij, neque inſtrumentorum poſſunt ſeparari, neceſſe eſt ſimul inſint. meritò autem ſi inſunt ſimul, motus nota ſentiendi eſt, potiuſquàm ſenſus mouendi, quia motus ſenſibile quoddam eſt, ſenſus autem non eſt ſenſibilis per ſe ab alio quàm ab eo cui ineſt. Cum igitur ſignum notius quiddam eſſe debeat, neceſſe eſt ſenſum ex motu venemur, vt ex re notiori, ſimul autem exiſtente. Præterea, cui motum denegaſſet natura, fruſtra ſenſum conceſſiſſet. Quorſum enim dediſſet voluptatis atque doloris occaſionem, niſi proſequendi, & fugiendi dediſſet potentiam? nihil certè conferret animali ad ſui cuſtodiam, ſi neque cibum, quem cum voluptate olfaceret, capere poſſet, neque ab igne à quo vreretur ſe ſubtrahere. Fruſtra igitur dediſſet ei ſenſum Sed neque fruſtra ſolùm, ſed etiam crudeliter. Quod cum tam longè abſit à diuina bonitate, vbi natura eſſet perficienda, non punienda culpa, conſtat fieri non poſſe, atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque ſenſum & motum: neque poſſe alterum ſine altero ineſſe, in aliquo toto, & ſecundum naturam habente: velut in animali quopiam bene valente.

Senſus & motus ab eodem.

Motus à ſenſu non ſeparatur.

Quare rectè conſiderati, motiuum à ſenſitiuo non recte ſeparari videtur ordine, & gradu, ſimul enim inſunt, & æqualiter, generibus omnibus. æquè inquam perfectè, aut imperfectè. Quibus enim omnes ſenſus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantùm contrahuntur ac dilatantur, vnum, aut duos tantùm habent, guſtum ſcilicet, & tactum cum imaginatione læuiſſima. Non igitur ineſt cuipiam alterum ſine altero. Dixi in toto & ſecundum naturam habente, quia in vna quapiam particula hauddubie ineſt ſecundum naturam ſenſus ſine motu, velut in neruis omnibus qui in nullos muſculos inſeruntur, cuiuſmodi ſunt optici, & alij complures, qui ea cauſa vocantur à medicis nerui ſenſus. Præter naturam verò & per morbos, & in toto animali, & in parte, poteſt perire motus manente ſenſu, in toto quidem vt per catalepſim; in parte verò, cum paralyſis non procedit vſque ad ſenſus ſublationem. Maiori enim noxa perit ſenſus, quia vt dictum eſt, minori facultate obiri poteſt. Vnde fit, vt non ſtatim ac ſentiri deſinit omnis motus, ſciri certo poſſit obiiſſe hominem, ſed expectandum non raro ſit, vſquedum refrigeratio integra ſubſequatur, præcipuè in quibuſdam mortis generibus. Rectè igitur Propheta argumentatus eſt, dicens, *quaſi poßint ſentire qui non habent motum*, non habent ſcilicet, motum naturalem, vt animalia. Non enim poteſt quippiam, quod totum ſit atque integrum, & ſuam naturam retineat, tali motu carens, habere ſenſum.

In quibus ſenſus ſit ſine motu.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM.

CAP.4. Libri Danielis. *Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor, & ex hominibus abiectus eſt, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum eſt, donec capilli eius in ſimilitudinem aquilarum creſcerent, & vngues eius quaſi vngues auium.* Videtur Nabuchodonoſor, in belluam verſus per annos ſeptem, ſiquidem & figura illi mutata eſſe dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præſcripta verba ita dicitur in eodem capite. *Cum feris pars eius in herba terræ, & cor eius ab humano commutetur.* Porro paulò infra in eodem capite dicitur, *In ipſo tempore ſenſus meus reuerſus eſt ad me, & ad honorem regni mei, decorémque perueni, & figura mea reuerſa eſt ad me.* Quaſi ſcilicet, & figuram hominis amiſiſſet, & ſenſum. Cæterum conſtat apertè non fuiſſe hanc metamorphoſim aliud, quàm morbum eum, quem medici vocant melancholiam morbum, quo qui laborant, inſaniunt non eodem modo omnes, ſed multifariam, vt ſunt eius morbi multæ, ac longe diuerſæ ſpecies. inter alia inſaniæ genera, illa ſunt celebratiſſima, quòd ſe in aliorum animalium formas mutatos eſſe imaginantur, faciũtque, & patiũtur omnia, quaſi re vera ita eſſet; alij in Canes, & latrant; alij in Gallos, & cantant, & concutiũt latera; alij in Lupos, & exeunt noctu domo quærũntque ſepulchra, & verſantur libenter cum cadaueribus. Adcò ſunt celebres hæ inſaniendi differentiæ, vt ab illis indita ſint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & Lupina, græcis λυκανθρωπία, arabibus Cutabut. Verum plures ſunt inſaniendi modi, quàm morborum no-

Nabuchodonoſoris metamorphoſis.

Melãcholicorum genera.

mina. Non enim vllum peculiare nomen eſt eius inſaniæ, qua ſe quis eſſe gallum putat, aut aſinum, aut bouem. eſt tamen omnibus his commune nomen inſania ex melãcholia. Quem morbum inſinuauit Ariſt. 7. Ethicorum Ca. 1. dicens, *Ferus atque immanis eſt inter homines rarò, maximè verò inter nationes barbaras eſt.* Fiunt autem quidam tales, & ob morbos læſionéſque principij. Vocat Ariſt. læſiones principij, ipſa inſaniæ genera, quia ſunt læſionis partis principis in qua eſt mens. Hic Nabuchodonoſor haud dubie neque Canem ſe, neque Lupum eſſe imaginabatur, ſiquidem fugiens ſemper homines, vitam agebat in ſiluis, & veſcebatur herbis, quod neque Canum, neque Luporum eſt, ſed Onagrorum, aut boum: aliquid igitur tale eſſe ſe ipſe putabat, appetebátque belluinam vitam, & victum, quod eſt, factum illi eſſe cor ex humano belluinum. alioqui & figura ipſi mutata eſt, non quidem penitus in belluinam, ſed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuerſam, corporis tota cute durata, & infecta à rore cæli, cũ verſaretur nudus, ortíſque pilis craſiſſimis, vt quodammodo imitarentur plumas. quod ſanè ab eiuſdem morbi cauſa fiebat, à copioſa ſcilicet fuligine craſiſſimæ melancholię: vngues quoque illi creuerunt, factíque ſunt vt rapacium auium, ob copiam craſſi terreíq; alimenti, & ob tam longam intermiſſionem amputandi. Durauit morbus hic annos ſeptem. Quod tempus multis morborum longiſſimorum eſt fatale, & decretorium, ob vim ſeptenarij.

Pilorũ & vnguium materia.

Anni decretorij.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM PRIMVM.

CAP.14.Danielis. *Tulit ergo Daniel picem & adipem, & pilos, & coxit pariter, fecitque maſſas, & dedit in os Draconis, & diruptus eſt Draco.* Hæc ratio interſiciendi Draconem, qua Daniel vſus eſt, non fuit miraculoſa, ſed naturalis. Quia & ſi neque pici, neque adipi, neque pilis, vis vlla deleteria ſit, ac proinde neque illorum miſturæ, tamen ſunt alia ratione mortifera. Nimirùm, quæ deuorata mortem afferant, quędam ob ipſius ſubſtantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduerſa eſt, (non enim eadem ſunt omnibus venena, ſed alia aliis) id faciunt, ſuntque illis venena: quædam cum ſint alioqui medicamenta, in vſus quoſdam vtiliſſima, quòd intempeſtiuè accipiátur aut doſi nimia, mortem inferunt: quædam ob quandam incommoditatem, quam à ſubſtantiæ modo, aut figura habent, & ſi per ſe nulla vehementi qualitate poleant, velut aciculæ latenter intra mazam, aut panem deuoratæ, aut fruſtiſia vitri, aut adamantis, huiuſmodi ſunt quæ hiſpani vocant, çaraças. in hoc genere eſt, quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla pernicioſa qualitas eſt, neque adipi, cum pręcipuè non fuerit pernicioſi cuiuſpiam animalis, ſed vt veriſimile eſt, cum ſimpliciter dicat adipem, nullius animalis facta mẽtione, hirci, aut arietis, aut bouis, aut alicuius alterius familiariſſimi. Sed neque pilis talem vim ineſſe agnoſces, quia ſi in puluerem comminuti propinentur, nihil aliud, quàm ſiccant. Tamen cõſtat (mihíque id contigit aliquãdo videre) pilos humanos

Draco diruptus.

Venenorum diuerſitas.

deuoratos, magnam ventriculo inferre noxam atque adeo choleram morbum lethalem. Cuius cauſam eſſe exiſtimo, quòd ob illam flexibilitatem, nauſeam mouent, ipſi verò ob tenuitatem, & implicabilitatem nō reiiciuntur, ſed continenter hærent, irritant. Iam verò pix, & adeps cum ſint glutinoſa, & emplaſtrica, obturare viā cibi nata ſunt, implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs. quapropter meritò factum exiſtimo, vt boli ex ea maſſa dati, hęſerint firmiter anguſtiſſimę ventris viæ, eáque penitus, obturata, nullóq; exitu dato, neque deuoratis, neque flatui, dirūperetur Draco.

CAPVT OCTVAGESIMVM SECVNDVM.

LIBRO primo Machabeorum Ca.6. ita legitur. *Elephantis oſtenderunt ſanguinem vuæ, & mori, ad acuendos eos in prælium.* his verbis conſtat, Perſas qui Elephantis vtebantur in præliis, conſueuiſſe illos irritare, poſito ob oculos ſucco vuę, & mori. Atque eiſdem verbis inſinuatur, illos ob ſimilitudinem ſanguinis cenſuiſſe, Elephantos ſuccis illis irritari, quaſi cōſpectu ſanguinis ſæuientes. Nam dicitur, *oſtenderunt ſanguinem, vuæ, & mori*, hoc eſt, ſuccum vuæ, & mori ſanguini effuſo ſimilem. an verò vana eſſet hæc conſuetudo, an ratione fulciatur naturali, dignum eſt cōſideratione, Certè multarum gentium opinione conſtat, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari, nam & in Hiſpania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum proſilire conſueuerunt, quaſi illos ita magis irritaturi. Atque quod multarum gentium con

Elephas cur viſo colore ſanguineo irritetur.

conſtat conſenſione, æquum eſt cenſere eſſe ita, atq; vt
confirmatum experimento recipere, & cauſam inue-
ſtigare, eam eſſe vulguscenſet, quòd ſanguinis intuitu
ad ſanguinis effuſionem prouocentur. Mihi vero ea
cauſa non placet. Nam ira eſt feruor ſanguinis, quem
ciet appetitus vindictæ. Quæ autem cauſa eſt, vt ſan-
guinis effuſi phantaſia, appetitum inferat vindictæ?
Hunc enim appetitum nihil, niſi imaginatio contem-
ptus, vel acceptæ iniuriæ, in animantibus quibus ho-
noris eſt ſenſus aut doloris illati, vel prohibitionis rei
expetitę, in omnibus inferre poteſt. In obiectu autem
ſanguinis nihil horum eſſe videtur, quapropter multò
magis placet ratio alia, quæ non incipit ab imagina-
tione, ſed à propria ſanguinis natura. Nimirum ſan- *Colore*
guis intuitu rerum rubrarum commouetur, is com- *rubeo cur*
motus, præſenti præcipuè iræ cauſa, vt in prælijs, facile *ſanguis*
ferueт. Quo feruore, accedente eo quem præſens irri- *moueatur.*
tatio ciet, veriſimile eſt primum iras increſcere. Agi-
tari verò ac commoueri ita ſanguinem, receptiſſimũ
eſt à medicis omnibus, qui proinde, ſpuentem, aut
fundentem ex naribus ſanguinem, vetant ipſum ſan-
guinem, & res aliàs omnes rubras intueri, & ad ceru-
lea, aut nigra potiùs iubent oculos conuertere. Con-
tra exanthematis ſecundum cutem laborantes, iubẽt
rubris indumentis operiri, atque cubili in quo decum
bunt parietes rubris tapetibus tegi, vt ſcilicet rubra
deſpectent. In illis quidem timentes, ne ſanguis am-
plius agitatus erumpat, in his ſperantes fore, vt ita a-
bundantiùs ad cutem emergat. Galenus libello de
ſub figuratione empyrica ita inquit. *Praterea color*
rubeus ſanguinem expuentes irritat. in reliquis verò paſ
ſionibus, & ſymptomatibus, ipſa etiam experientia atte
ſtante planè inutilis, & ſuperuacaneus eſt. itaque Gale-

nus eo loco dicit, experimento conſtare irritari ſanguinem conſpecto colore rubro, cauſam vero qua irritetur non dicit, quia arbitror, illic de Empyrica ſubfiguratione diſſerebat, opus eſt ergo vt à me dicatur. Hanc ergo arbitror præcipuè eſſe in ſpiritibus. Nam hi tenues, & maxime mobiles cũ ſint, adeò vt ab Hippocrate idcircò vocentur impetum facientia, & in venis, & in arteriis cum ipſo ſanguine miſti abundent, faciántque eum fluxilem eſſe, alioqui concreturum, atque vt Ariſt. cẽſet futurum etiam frigidum, ni ſpiritibus caleſceret, conſentaneum eſt, eos allici ſplendore illos ſimili ſplendori ſanguinis, in quo volutantur naturaliter; ad oculos præcipuè, quæ partium omnium externarum maximè ſpirituoſa eſt, deinde, & ad totã cutem accurrere, & per quancunque venæ, aut arteriæ rupturam, aut laxitatem effluere. Cum præcipuè, vt medicorum opinio fert, ſpiritus vitales ex ſanguine, & animales (duplices enim ſpiritus eſſe autumnant, niſi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæ ſubſtantiæ, ſanguis dico, & duplices ſpiritus, proximam habere naturam eſt neceſſe, atq; adeo ſpirituũ naturam fulgorem cum fulgore rubro ſympathiam, ob quam illo alliciantur, ſecúmque ſanguinem commoueant. Sunt certè alia quamplurima, quę longo occultiores habẽt ſympathiæ cauſas, in quibus tamẽ acquieſcunt Philoſophi, aliis euidentioribus deſtituti. quapropter non videtur mihi eſſe hæc valdè longè petita. Vtcũq; verò de cauſa ſentias, res certè ipſa multis neq; ineuidentibus conſtat experimentis. Noui quendam, qui oculos in rem quampiã cũ rubore ſplẽdentẽ aliquantiſper attentius intendens, non aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac ſi vino æſtuaret, aut eryſipelate corripi inciperet. Id verò quoniã nõ æquè acci-

Spiritus duplices.

dito-

omnibus, conſtat accidere magis, quibus ſint cum ſanguine ſpiritus agiliores (ob hæc ſymptomata dicit vulgus eſſe quibuſdam ſanguinem leuiorem) aliquantiſper verò accidere omnibus, nam & qui faciei eryſipelate laborant, & qui ophtalmia, vel ſuffuſione cruenta, ſplendoris rubei conſpectu plurimum ledũtur. Mulieres vero quibus pulcritudinis eſt cura, ſiquidem albidæ ſunt, purpureis vtuntur indumentis, & ſpectris, non ſolùm quod ſpecierum attemperatione apparens quidam rubor exoriatur, ſed etiam quod hunc apparentem inſequatur verus color incitatis ſpiritibus, ac cum eis ſanguine. quæ eadem eſt cauſa furoris excitandi in belluis, vbi alioqui eſt præſens iræ occaſio.

CAPVT OCTVAGESIMVM TERTIVM.

LIBRO 2. Machabeorum Capite ſeptimo, ita alloquitur mater filium ſuum minimum.

Fili mi miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi. Dubitare hìc poſſit phyſicus, cur dicat, nouem menſibus te portaui in vtero, cum Cap. 7. Sapientiæ, dicat Salomon, *Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conuenienti.* Deinde, cur dicat triennio lac dedi, an id factum eſt iuxta naturæ ac medicinæ rationem, an nimium fuit infantem triennio lactare. Primam quidem dubitatiunculam facile dilues quandoquidem vt Ariſtotel. dicit. Capite quarto, Septimi de hiſtoria animalium, *Cum alia omnia animalia ſingulari, ac vno mo-*

Vteri geſtationis exacta cõſideratio.

pties quadraginta, ducenti octoginta. Iam vero tercentum dierum finem eodem loco, & in eis quos citauimus ex libello de alimento & de carnibus, & alibi pluries, ſcribit. Cum ergo optimi ac perfectiſſimi ſint naſcendi fines, nouem, & decem menſes, dicere poſſis vtriuſque in ſacris factam eſſe mentionem, neq; poſſit quiſpiam inficias ire. Ego vero magis adducor vt credam, vtrobique intelligi idem tempus, puta mēſes nouem. is enim, & Hippocratis teſtimonio, & omnium hominum experimento creditur eſſe maximè naturalis, & communis naſcendi terminus. Sed quia nomen menſis non de eodem dierū numero ſemper dicitur, ſed nunc de græco, qui, vt diximus, triginta diebus conſtat; nūc de Lunari qui gręco ſemper eſt minor, fit vt qui nono menſe græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque ſi Lunæ circuitiones numeres naſcuntur homines decimo menſe, ſin vulgares menſes. perfectò nono, tempus idem eſt. Et hæc quidem quæſtio phyſica eſt, illa verò medicinalis; An expediat integrum triennium lac dare infantibus, an priùs ſint ad cibos ſolidiores transferendi. eſt verò non ſolùm medicinalis, ſed etiam practica. Scire autem in primis expedit, velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt, cuiuſmodi, ingreſſus, loquelæ, dentitionis, primę & ſecundæ nulli ſunt certi iidémq; omnibus fines, ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pedes, contrahendi veſtes, admiſcendi cibi aliquid cum lacte, & omnino ablactandi. Nimirum vtraque, & quæ natura inquam. & quę arte fiunt, cauſam habent in natura. naturarum verò eſt mira varietas. Verùm quia incerta cadere non poſſunt ſub artem, facit medicina quod & alię artes, hāc irregularitatem redigens ad regularitatem, & ſtatuens cer-

Lac ſugere quandiu pueri debeant.

tos quoſdam fines, quaſi ſint omnibus iidemqui tamē ſunt plurimis communes à quibus deflectere, niſi exiguum non liceat. Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte ſolo vti, vſquedum exeant dentes anteriores, ſeu inciſorij, poſtquàm autem prodierint aſſuefacere infantem cibo craſſiori, dare verò nihilominus lac μέχει το τρίτον ἔτος, hoc eſt vſque ad tertiũ annum. Dubitare poſſis in Galeni verbis, an ſpectanda eſſet integra eruptio dentium anteriorum, ad primã ſolidioris cibi oblationem, & an tertius quoq; annus eſſet tranſigendus ante ablactionem. vtrunque expoſuit eius interpræs Auicenna, ſen. tertia primi, lib. dicens, *naturale tempus lactandi eſt tempus duorum annorum*, & rurſus, poſtquã duales (vocat Duales anteriores, quia naſcuntur bini, ſupra & infra) apparere cœperint dentes, ipſe adnutriens mouendus erit ordinatè, quod ſit fortius. Itaque vt aſſuefacere incipias puerum craſſiori cibo, Galeno autore, & interpræte Auicenna, ſatis eſt, ſi anteriores dentes incipiant apparere: ad ablactãdum autem ſi duos annos tranſegerit, itaque lac acceperit, vſque ad tertium. Eandem ſententiam ſequuti ſunt Oribaſius, & qui ab illo mihi videtur hæc, & multa alia tranſcripſiſſe Paulus. Dicunt enim. Satis erit biēnium lacte nutrire. eadem quoque eſſe videtur Aetij ſententia, qui cum frumētaceum cibum (hoc eſt panē) intrepide accipit, ablactandum cenſet infantem, quod (inquit) circa vigeſimũ menſem plerũq; accidit. tunc ergo paulatim ab vbere deſueſcat. Eadem inquam penitus mihi videtur eſſe ſententia. Nã in illud paulatim inſumuntur quatuor menſes, qui vſq; ad integrũ biēniũ reſtãt. ergo & quod mater Machabeorũ dixit, *triēnio lac dedi*, ita eſt intelligendum, ac ſi diceret, vſque ad tertium annum. Non eſt autem res parui momenti, ne-

Ablactationis tempus.

ti,neque parum refert ſcire,quo tempore ſint ablactādi pueri:nam ſi ante tempus id fiat,maxima naſcuntur incommoda;ſi vltra tempus differatur,maiora. Naſcuntur verò vtraque ex eadem cauſa:ea videlicet,qua datur lac infantibus.ea eſt,quia humiditas illa infantilis,quam ex vtero,& ſuæ generationis principiis contraxerunt,conſeruationem poſtulat,& quia ſecundum naturam eſt,vt certè quodcunq; tēperamentum ętatis, & pręterea,eſt optima, quia nō ſolū naturalis,ſed etiā natiua,& ad reliquam vitam, & futurum incremētum apprime neceſſaria. Calor enim naturalis tali humiditate ſeruatur,& incrementum,non niſi in humida materia fieri poteſt.igitur multis cauſis, eiſque optimis, infantilis humiditas,ſeruari poſtulat.Conſeruatio autem omnis agitur ſimilibus, velut curatio contrariis. Humido autem humiditate natiua,nihil vel excogitari quidē poteſt ſimilius lacte, quod ita eſt humidum, ſuctúmq; ex ipſo vbere ſpirituoſum,vt vnica,eaq; exigua tranſmutatione factum ex ipſomet ſanguine, ex quo coagulatus eſt infans.Si igitur ab hoc adeo ſimili cibo ante tempus abſtrahatur,eueniet,id temperamētum non conſeruari quandiu poteſt, ſed intempeſtiuè comutari in aridius. Vnde euenient,vnum,vt cibi ante tempus oblati non bene conficiantur, & infans in morbos incidat;alterum,vt caro intempeſtiuè ſiceſcat,& infantilis ætas contrahatur,atque cum illa ad proportionem ſequentes ætates,& incrementum minùs ſuccedat ſitq; proinde homo,& minor:& breuioris vitæ,& morboſior. Si aūt plus ſatis in vſu lactis perſiſtitur,& hæc eadem naſcuntur mala(præter id quod ſpectat ad incrementum)& morib.etiam, ingenio incommodatur. Nam vt Infans ætate procedit, ſiccatur naturaliter,& dureſcit. Si igitur eius temperamento

Lac ex quo generetur.

alterato, cibus manet idem, fit vt qui ſimilis erat, contrarius iam ſit, atque qui naturalem ſeruabat humiditatem, excrementitiam inducat, quare & morboſam. Humidum igitur faciet præter naturam. Sed & frigidum, & caloris naturalis inopem. quia vbi iam eſt tempus ablactandi, infans ſolidiores appetit cibos, quos & poteſt conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quàm pro eius concoctrice facultate, debilior fiet homuncio, & naturali calore minùs abundans (marceſcit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitæ. Nam caloris naturalis robore ſeruatur, & producitur vita. In hanc ſententiam dixit Hippocr. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robuſti verò calidi: & rurſum Comm. 5. eiuſdem ſexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato recte dicit, humiditatis redundantiam ſtupiditatis infantilis cauſam eſſe, conſtat nimium vſum cibi adeo humidi contrarium eſſe prudentiæ: Quoniam verò calori detrahere naturali indicatum eſt, augebit timiditatem, eritq; contrarius fortitudini. Fiet igitur, qui non ablactabitur tempeſtiuè, debilis, mollis, & ſtolidus. Plurimum itaque refert, ſuo tempore infantes ab vberibus abducere. tempus verò legitimum eſſe perfectum biennium, conſtat ex communi medicorum omnium ſententia, & ipſis naturalibus inditiis. Ad id enim tempus in pleríſq; dentibus os impletur, & pueros panem auide euenit arripere, ac plorantes poſcere. natura ſcilicet, & inſtrumentis, neceſſitatem, vt digito, indicante.

Ratio nutriendi infantis.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM QVARTVM.

IN Euangelio Matthei.Capit.6. *Lucerna corporis tui,eſt oculus tuus.ſi oculus tuus ſimplex,fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit.*his conſonare videtur,quod ab Hippoc.6.Epid.ſectione 4.dicitur,his verbis, *Oculi vt valent,ita & totum corpus*,eam enim orationem in noſtris commentaris indicauimus,æquè ad medicinam,& phyſiognomoniam, & philoſophiam morum pertinere poſſe, ſi quidem oculi præ aliis omnibus corporis partibus notas præbere poſſunt morborum qui infeſtant, & morum in quos quiſque natura eſt propenſus,& motuum animi,ſiue hilaris eſt,ſiue triſtis,ſiue iratus, ſiue timet, ſiue aliud quiduis patitur. Nimirum librum Prognoſtici inchoat Hipp.à facie & oculis: & phyſiognomici nulla ex parte accipiunt plura ſigna, quàm ex oculis, neque verò tot,vt facilè eſt videre apud Ariſt. in libello de phyſiognomia, & apud Hippocr. libro 2. Epid. ſectionibus quinta,& ſexta,in quibus ſunt multa pertinentia ad hanc philoſophiam,eorum verò pars maxima ſpectat ad oculos.Nimirum, vt ſuper vltimo ca. libri Eccleſiaſtis explicuimus, hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aſpicientes per foramina,quia in facie ſunt omnes ſenſus, quapropter illic videtur anima,vt in foro verſari, ac negociari cum rebus externis.Senſuum verò perfectiſſimus,atq; exactiſſimus eſt viſus. Atque per ocilos, quàm per aures, & nares, & os, tantò magis videtur exire ipſa vis

De oculis multa.

animæ ac ſe ſe manifeſte prodere quaſi per feneſtras: vt à Platonicis omnibus atque adeo à Galeno, exiſtimatum ſit, vere ipſam animæ facultatem exire ad vidēdum atque viſionem longe ab homine agi. Certè conſtat fulgoris illius ſenſifici, qui ſpiritibus animalibus ineſt multo plus abundantiuſq; venire ad oculos, quā ad aliud quodpiam ſentiendi inſtrumētum, atque per hoc multo magis cum externis communicare animā. Hinc fit, vt quid patiatur, qualiſque ſit, nulla in parte apertius indicet: atque vt veriſſimum ſit, quod Hipp. loco citato dixit, ***vt oculus valet, ita & totum corpus.***

Oculus metaphoricè quid. Porro nomen oculi propriè dicitur de corporali vidēdi organo: metaphoricè verò de acie mentis, hoc eſt, intellectu. Quia vt ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac metaphora, & Philoſophi omnes, & Poetæ etiam vtuntur. in ſacris verò eſt frequentiſſima. Illud enim Pſalmi duodecimi, ***Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte,*** & illud vigeſimi quarti, ***Oculi mei ſemper ad Dominum,*** nō de corporalibus his oculis, ſed de mente venit intelligēdum. Neque enim optandum eſt ne vnquam obdormiamus corpore, ſed mente & in peccatis. Neque refert corporeos oculos intentos ſemper eſſe in Deum, quem illis oculi non videbit homo, & viuet, ſed mentem. Significatur verò hæc nomine oculi. Quam metaphoram perſequutus optimè eſt Plato. lib. 7. de Rep. ſeu de iuſto, ita de mēte differens comparanſque cum corporali oculo. ***Præſens autem ratio nobis innuit, primùm vim quæ eſt in animo cuicunque, deinde inſtrumētum quo res diſcere quiſque poteſt, perinde ac ſi oculum impoſſibile eſſet, aliter quam vnà cum toto corpore ad clarum obiectum ex obſcuro conuertere. Ita tota mente à generatione vſque ad id quod ens dicitur, circum agere oportet, vt quòd clariſſimum eſt, poſſit ſpeculando tranſcendere.***

Oculorū virtus.

Hoc autem ipſum bonum eſſe dicimus. Ad hoc igitur ipſum eruditio competens erit facultas quædam animi dirigendi, vt ipſius oculi, quàm facillimè & efficaciſsimè cõuertatur, quæ huic oculo aciem, viſumque non dabit, ſed eum potiùs, cum viſum quidem habeat, neque tamen rectè conuerſus ſit, neque quod decet aſpiciat, conuertere omni machinatione contendet. Ecce vt Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod phyſici, & phyſiognomici de corporali oculo affirmant, qualis ſcilicet is eſt, tale eſſe & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc eſt intellectum, dicens, *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, ſi oculus tuus ſimplex fuerit totum corpus lucidum erit.*

Quaſi diceret, vt oculus eſt lucerna corporis ita mens ſeu intellectus, animæ, quæ eſt præcipua hominis pars, ac per quam homo bonus, aut malus dicitur. Velut ergo, vt valet oculus, ita valere agnoſcitur totũ corpus; ita vt valet intellectus, valet anima, ac pereã totus homo, qui nũc ſignificatur nominecorporis. *Si igitur* (inquit) *oculus tuus ſimplex* hoc eſt bonus eſt, *totũ corpus* (hoc eſt, totus homo) *lucidũ erit. Si autem oculus fuerit nequam, homo totus erit tenebroſus.* Vbi eſt animaduertendũ, in ſacris, cũ hæc de mẽte, aut de homine enunciantur, idem eſſe ſimplex, ſeu bonũ, & lucidum; atque nequàm & tenebroſum. Nimirùm radix, ac principium peccati, eſt ignorantia, & tenebra. Principium autem verè virtutis, lux & perſpicacia mẽtis intuentis primum verum bonum. Vnde à cauſa ad effectum tranſlato nomine malus vocatur tenebroſus. & bonus lucidus, & ipſa bonitas, lux & ſapientia: & malitia tenebra, & ſtultitia. Qua phraſi tota ſcriptura ſacra, maximè verò libri Sapiẽtales referti ſunt

Philoſophis etiam omnibus eſt ſemper in ore illud Ariſto.3.Ethicorum Cap.1.*Omnis peccans eſt ignorans*, Cauſam verò non omnes aſſequuntur, immo plerique dubitant quod non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, ſed quædam. Immo verò quæ verè ex ignorantia ea aut omnino non eſſe peccata, aut leuiora videãdtur, ſiquidem & Paulus de ſeipſo dicit in Epiſtola prima ad Timotheum, *Miſericordiam coſequutus ſum, quia ignorans feci in credulitate.* ignorantia igitur non videtur facere, ſed aut tollere, aut imminuere peccatũ. Porrò pleriſque hominibus videtur, ſe nõ ignorare quid faciant, cum quid peccant, ſed velle potius ſcientes & volentes, ſequi deteriora. Hæc autem dubitatio nulla ratione melius dilluitur, quàm adhibita cauſa, qua dicta aſſeritur theſis, puta peccatum omne naſci ex ignorantia, & tenebra. eam verò reddit optimè Plato, loco nuperrimè citato ex ſeptimo de Rep. dicens, mentem humanam velut oculum quendam eſſe, cúmque cum conuerſus eſt, ad res & negocia huius ſeculi, auerſum neceſſariò eſſe à veris & æternis bonis, ac proinde non poſſe ea perſpicaciter intueri, ideoque neque videre, niſi tenuiter, neque ab illis permoueri, ſed à rebus caducis trahi, vtpotè quas videat exactius: eum verò, cuius mens diuinis rebus ſit intenta, circa humanas cæcutire non aliter ac qui è luce ſplendida repentè ſe transfert ad tenebras. Hinc fit, vt filij huius ſeculi (dicitur hoc Cap, 16. Lucæ) hoc eſt qui res huius ſeculi habent cariores, quàm diuinas prudentiores ſint in generatione ſua, hoc eſt, in tractãdis negociis ſecularibus, quàm filii lucis, qui in his id ſolùm quòd verè bonum, & verè ens eſt, habent intẽtos mentis oculos. Iidem verò, qui in his rebus ſunt perſpicaciores, circa diuinas cœcutientes, & ſtulti facti pec

De ignorantia.

Filij huius ſeculi perſpicaces.

facti peccant:quia vera bona tenuiter vident,vtpotè à quibus habẽt oculos auerſos. itaque vtrique ſunt perſpicaces circa quæ habent oculos intentos, & cæcutientes circa contraria, vnde & illud Pauli prima ad Corinthios Cap.3.etiam intelligitur facilè. *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.* Ignorãtia itaque eius qui peccat,eſt in auerſione oculorum mentis à Deo.Proinde monet ibidẽ Plato,eius oculos diſciplina,& meditatione ad vera bona ſenſim conuerti.quia ſi quis repente velit,diu occupatũ in rebus caducis ad vera bona trãsferre, nihil proficiet,quia excæcabitur repentino lucis intuitu, vt qui diu moratus ſit in tenebris.paulatim verò meditatione,& exhortationibus trãsfertur mẽtis oculus ad veri boni contemplationẽ facilem,vnde & reſipiſcet.Quãquam nonnulli etiam repente tranſlati ſunt, atque iis quidem ſolet repentinus fulgor multas excutere lachrymas;quorũ multi quaſi dolore perterriti retrocedunt,nõ nulli verò quibus Deus maxime fauet,etiã perſeuerant.Conſtat itaque vt vera virtus ex vera mẽ *Vera virtus vnde.* tis oculorum luce;nequitia verò naſcatur ex tenebris. Nam & ſi vtrique,& boni inquam & mali,in ſuis quique rebus ſint perſpicaces,tamẽ quantò res diuinę humanis ſunt illuſtriores,ac meliores, tantò etiã præſtat bonorum ſapientia malorum ſagacitati (nimirùm ſcientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebra eſt,illa verò lux.Prouer.4.*Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant: iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendida procedit,& creſcit vſque ad perfectam diẽ.* Meritò igitur in tenebris verſari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce,atque adeò, quod probum lucidum, quod nequam tenebroſum. Quod verò

eorum qui peccant, plerique nihil ſe ſentiant ignorare, nihil obſtat dictis, quinpotius hoc ipſo ſunt inſipientiores, hoc ipſum adiicientes ſuæ inſipiētiæ, quod ſe putant ſcire, quæ ignorant. Nimirũ teſte Ariſt. ca. 3. ſeptimi Ethicorum, ſunt velut furentes, & ebrij, qui de quacunq; re interrogētur, reſpondent nonnunquàm, ita, vt videantur ſapere, & eligunt, faciúntque contraria. Duodecimo etiam cap. Prouer. legimus. *Via ſtulti recta in oculis eius.* Quod verò obiiciebatur de ignorãtia, quæ peccatum minuere, potiuſquàm augere videtur explicemus. Dicta ignorantia, quæ auerſio intellectus à vero bono eſt, non poteſt abeſſe ab eo qui peccat, illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intētam, vidétque illud perſpicaciter, fieri non poteſt vt mala eligat præ illo. naturaliter enim ferimur in bonum, atq; hoc ipſum in ratione boni eſt. Quare qui deteriora eligit, meliora non ſatis vidit, & ea quidem ignorantia non minuit, ſed auget peccatum, quia ea ipſa maxima improbitas eſt. Habere inquam mētem auerſam à Deo, cum poſſis conuertere, aut ſtudere, vt conuertas. Quidam verò præter hanc, quæ communis omnibus qui peccant eſt, ignorantiam, habēt aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, vt qui ignorans diem feſtum eſſe, rei ſacræ non interfuit, aut ignorans eſſe alienum, quidpiam abſtulit. ea quidem ignorantia culpam ſemper minuit, niſi ſit ſtudio procurata. grauius enim eſſet, ſine vlla excuſatione, ſcientem ac conſiderantem diem eſſe feſtum, & rem alienam, peccare; ſi verò nulla negligentia in cauſa fuit vt ignoraret, etiam tollit omnino peccatum, quia (vt Ariſtot. Capi. citato ex tertio Ethicorum dicit) cum tali ignorantia non eſt electio, ſine qua eſſe peccatum non poteſt.

An ignorantia peccatum minuat an augeat

Nihilo-

Nihilominus eſt ſemper peccatis adiuncta ignorantia ea, quæ in oculi mentis auerſione conſiſtit, vt omnis vera bonitas ab eius oculi in Deũ conuerſione, procedit. Quapropter vt habet is oculus, ita & totus homo. Atque ſi oculus is fuerit ſimplex, totũ corpus erit lucidum; ſi nequam, tenebroſum. vt explicatum eſt.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVINTVM.

CAP. 16. Matthei, ait dominus. *Veſpere facto dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cælum: & mane, hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cælum.* Quæ verba haud dubie non ſunt dicta à Domino, vt doceremur tẽpeſtatis, aut ſerenitatis præſagia, ſed vt arguerentur illi ad quos ea verba habita ſunt, ex ſuo ipſorum ſermone. *Nam addit faciem ergo cæli diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis?* Verum quia non vulgi ſolùm, ſed Philoſophorum etiam, & agricolarum, & nautarum eſt ea aſſertio, quibus, vtpote talibus obſeruationibus deditiſſimis, fides non debet denegari, huius quoque ſi fieri poteſt, reddenda hoc loco cauſa eſt. Ea verò mihi eſſe videtur, quòd nubes denſæ tactæ Sole obliquo, qualis eſt qui iam occidit, nigriciem præ ſe ferunt. Quę ergo rubicundæ, ſunt, nõ ſunt adeo opacæ, & denſæ, ſed penetrantur lumine, quapropter in diem poſterum nullum indicant tempeſtatis apparatum; ſerenitatem ergo promittunt. Cũ verò oriente Sole, triſte hinc inde, & nubiloſum ſe exhibet cælum, plerunque ſolent ad primum orientis Solis occurſum diſpergi nubes. Quæ tamen ſi denſæ ſunt, quales cum triſte cælum, non diſſipantur

Serenitatis præſagium.

ſed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Poſtremo vero, veſperi, cum Sol, cum quo toto die ſunt colluctatæ, langueſcit, concurrunt, denſantur, fiúntque imbres.

CAPVT OCTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP. etiam 12. Lucæ, eodē modo arguēs hypocritas, ait Dominus, *cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis nimbus venit, & ita fit: & cum Auſtrum flantem, dicitis, quia æſtus erit & fit.* Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quàm priorum. Quia non ſolùm quaſi vulgi ſermonem protulit, ſed adiecit & ita eſt. Quaſi in eo iudicio ferendo de imminente tempeſtate, nō deciperentur. Sanè vt incipiam ab vltimis, Auſtro ſuccedere ęſtum, & experimento eſt compertiſſimum, & rationi valdè conſentaneum, cum Auſtrum calidum ventū eſſe, & oppoſitum illi Aquilonem frigidum, omnes qui de ventorum agunt naturis, vno ore confiteantur, neque ſolum ſecundum hanc qualitatum primarum oppoſitionem, ſed ſecundum alteram etiam contrarios eſſe putant illos flatus, Auſtrum ſcilicet humidum, Aquilonem ſiccum, vel hoc argumento, quòd tempeſtates Auſtrinæ plerunque ſunt etiam pluuioſæ, ac ſemper blandæ; Aquilonares plerunque ſerenæ ac ſemper arētes: atque adeo, quòd flante Auſtro facile res putreſcunt, vtpotè calidi, & humidi flatus contractu alteratæ, Aquilo à putredine liberat, ſiccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob. Cap. 37. *Nonne veſtimēta tua calida ſunt cum perflata fuerit terra Auſtro?* Verum cur Auſter talis ſit, memini me antea dixiſſe. Nimirùm

De ventorum naturis.

mirùm quia flat à meridie verſus Septentrionem: meridiana verò mundi pars abundat igne præ mundi lateribus,hunc ergo allicit Auſter. Aquilo contrariam ob cauſam frigidus eſt,quia ſcilicet, aduerſus ignē latus,illum abigit. Sed dices,oportere vt eadem cauſa Auſter ſiccus,& Aquilo humidus ſit, quia ignis nō ſolùm calidus,ſed ſiccus etiam eſt. Cæterum, vt hæc illis inſint,alia cauſa eſt.Nimirùm qui venit à frigidiori mundi parte,à frigidiori cælo repulſus, nō effertur in ſublime,ſed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aëris ſublimioris minus admiſcetur,contra,qui venit à parte mundi calidiori effertur in regionem mediam aëris,vbi à vaporibus,quibus cū miſcetur, multam recipit humiditatem.Cur ergo flanti Auſtro ſuccedat æſtus, hæc eſt cauſa.Cur vero nimbus aſcendēte nube ab occaſu,oportet ſcrutemur. Certè Elias cū futuram copioſam pluuiam, poſt tam longam ariditatem Regi Achab prophetauit.3. Regum ca. 18.dicitur vidiſſe nubem aſcendentem à mari. Dicitur enim *Ecce nubecula parua,quaſi veſtigium hominis aſcendebat à mari.*Conſtat autem aſcendiſſe ab occaſuSolis.Nam Palæſtina ad occaſum habet mare. Cenſebatur ergo, vt exiſtimo,in illa regione pluuię ſignum,nubes ex occaſu aſcendens,quia cum ad occaſum haberent mare, inde aſcendebant,erátque id ſignum illi regioni proprium.Nobis verò quibus mare æquè ad occaſum,& meridiem,& Septētrionem eſt,æquè ex his omnibus partibus aſcendunt nubes nimborum nuntiæ, Britanis aſcendunt vndíque,vt qui mari,vndíq; cinguntur.

Cur Auſter ſit calidus.

Nubium eleuatorū ſignum.

CAP.OCTVAGESIMVMSEPTIMVM.

CAP.10.Lucæ ait Dominus.*Et appropians alligauit vulnera eius,infundens oleum & vinū.* Quibus verbis per inſinuationē,videtur cō-

mendare ad vulnera oleum & vinum, quod græcis vocatur οἰνέλαιον. Videtur verò ad id alia quidem ex parte medicinæ placitis conſonum, ex alia autem diſſonũ. Nam de vino Hippoc. libello de Vlceribus ita inquit, *Vlcera vniuerſa, niſi vino, humectari non opportet, niſi in articulo fuerit vlcus.* His verbis Hipp. commendat vinum ad lauanda vlcera: Vituperat vero omnem aliam humectationem, quantò magis eam quæ agatur oleo. De quo paulo infra idem Hip. dicit, *At olum, & quæcunque mollia, aut oleoſa ſunt medicamenta, talibus vlceribus non conducunt, ſi non valde iam ad ſanitatem tẽdãt.* Neque vlceribus exercenti vulnere oleum conducit, neque mollientia, neque adipoſa medicamenta, tũ aliâs, tum quod vlcus ampliore purgatione opus habet, Gale. quoque tertio libro meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam cap. 4. ita inquit, *vinum igitur omnis vlceris; quà vlcus eſt, optimumq́ eſt medicamentum*, cap. autem 2. eiuſdem libri inquit, *Oleum namque cauo vlceri infuſum, ad veriſſimũ omnium medicamentorum eſt, cum ſi ita mederi voles, ipſo vſu intelliges ſordidum ac male olens vlcus fieri.* Videtur ergo id medicamen, quo in parabola dicitur vſus Samaritanus, partim fuiſſe vtile, partim verò etiam noxium. Neque ſanè (vt hoc obiter dictum ſit) & ſi id medicamẽ fuiſſe ineptiſſimũ quis exiſtimet, quidquã detrahitur ſacræ lectionis autoritati. Nã in illo loco hominis charitas, non medicinę peritia commẽdatur. Nihilominus mihi etiam ſonat, velut medicaminis ad eã rem idonei, facta mentio. Qua autẽ vino & oleo vteretur, duplex ratio eſt, aut enim ſeorſũ aut admiſtis. Seorſum quidem, interius, & in ipſo vlcere: vino exterius verò, & ſuper circũſitis partibus, oleo haudd dubiè vtiliſſimè vteretur, niſi eſſent vlcera in articulis, aut pene-

Vinum vlceribus aptum.

Oleum quomodo noceat aut proſit vlceribus.

penetrantia in capite. Nã vinum mundat, confortat, & ſiccat vlceratam partem; oleum verò ſanas circum circa exiſtentes fouet, & ſi quæ eſt in illis doloris cauſa, mitigat. At verò, an infuſum Oinelæum, quod vino & oleo conſtat, vtile eſſe poteſt, difficiliorem habet inquiſitionem. Certe vlcus ſimplex, & quod prima, vt dicunt intentione curandum ſit non indiget oleo, quia tale ſiccationem ſolùm, & agglutinationem deſiderat, quorum neutrum præſtare poteſt oleũ. Non lęditur autem oleo magnopere, niſi quod ſordidũ eſt, & putredini valde opportunum, quia oleum hæc magnopere auget, eſt nihilominus aliquod vlcus quod vſu olei multũ iuuatur: in quo ſcilicet pus moueri eſt opus, vt quod cum contuſione conſiſtit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleum amant non ſolùm partibus ſanis quæ circunſtant, ad motum, ſed infuſum etiam intro. Atqui neque ea quę oleum ſolùm purumq; reſpuunt, vt quæ caua & ſordida, ſtatim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & ærugine æris expurgantur, replentur carne, & ſaneſcunt. Cum igitur ſint vlcera, quę ſolo oleo gaudent, & recentia omnia quæ in carne conſiſtũt vino ſolo plurimùm iuuentur, & ea etiam quę ſolo oleo læduntur, commiſtum cum aliis amicè recipiant, plus aut minus, vt res exigit, ſint etiam haud dubie quibus miſtura ex oleo, & vino ſit accommodatiſſima, quibus, ſcilicet, vlcus ſit crudiuſculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum ſimplex amant) & aſperum, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim ſolum oleum fecerit ſordida, ſolùm vinum irritauerit, & exaſperauerit, oinelæum verò mitigauerit (anodinum.n. eſt) emollierit, ſimúlq; roborauerit particulam (conſtat verò id modicè calidum debere in-

fundi) fuerint verò talia hauddubie vlcera eius qui à latronibus percuſſus, ſemiuiuus relictus eſt. Siue enim fuſtibus ictus ſit, quod plagarum nomen ſonat, ſiue enſe vulneratus, oleo neceſſario indigebat. Nam ſi contuſione erant inflicta vulnera, nihil potiùs: ſin autem ſola inciſione, tamen deſtituto ſine alligatione tandiu ſub dio, ab aëre hauddubie eſſent exaſperatæ, & refrigeratæ partes, cui malo nulla re melius ſuccurreretur, quàm calente oinelæo.

Itaque bonus ille Samaritanus, non piè ſolùm, ſed prudenter etiam videtur ſuccurriſſe. Idem etiam medicamentum vtile ſit ad partes verberibus contuſas, ſimul, & dilaceratas. Quod innuitur etiam illis verbis Iſaiæ Capit. primo. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, neq; curata medicamine, neque fota oleo.

CAPVT OCTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE vigeſimo, Actuum Apoſtolorum ſcriptum eſt, Ieſum Seruatorem noſtrũ, ſuo ore dixiſſe. *Beatius eſt magis dare, quàm accipere.* Quæ aſſertio etſi nullum deſideret argumentum, vtpotè diuina autoritate confirmata, phyſicam etiam habet monſtrationem, ſolo eo poſito, quòd beatitudo in bonorum abundantia ſit, miſeria in priuatione, aut contrario; quod ex ipſis nominum notionibus, manifeſtum eſt. Cum igitur dandi principium ſit, ipſum habere, recipiendi verò in vacuitate, quia nihil poteſt dare id quo caret, neque recipere id quod habet, conſtat beatius quiddã eſſe ipſum dare, quàm recipere. Obiiciet

Dare an beatius quàm accipere.

ciet autem quiſpiam recipiendi cupidus, quia beatius eſt habere quàm carere, beatius eſſe recipere quàm ſpoliari, quandoquidem ex fine debent æſtimari omnia, finis vero recipiendi eſt habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtriſque rationibus conſtat fieri, vt illud ſit longe beatiſſimum, dare ſemper, & abundanter, & nihil amittere, quod primæ, ac ſummæ, & beatiſſimæ cauſæ neceſſe eſt tribui, cui ex ſeſe eſt ſufficientia ſumma. Cauſis quoque naturalibus, quæ ſcilicet, ſine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex ſuo, hæque tunc dare poſſunt magis, cum habent meliùs. Ignis enim cum actu eſt, ignis formam tribuit, quod verò eſt potentia ignis, & adhuc caret, recipere poteſt. Itaque in mere naturalibus, hauddubie, dare eſt meliùs habentis, & per eam largitionem nihil amittitur, eius quod inerat largienti. Verum quoniam de talibus nomen beatitudinis non dicitur, niſi fortè æquiuoce, neceſſe eſt videre, an de humanis largitionibus, quæ non ſine aliqua bonorum expenſa fieri poſſunt, dicatur illud verè. Conſtat autem quandoquidem hoc ad mores hominum ſpectat, Ethicam conſiderare monſtrationem. Quam non aliunde poſſimus meliùs petere, quam ex Ariſto. Cap. 7. libri 9. Ethicorum. ea pendet ex bonorum differentia. Nimirum bona omnia, & hominibus expetibilia, ſunt in triplici genere: nam honeſta, aut vtilia, aut voluptuoſa. Horum, quiuis homo bonus (penes tales enim oportet eſſe iudicium) concedat, prѧſtãtiſſima eſſe quę honeſta: poſthæc quæ vtilia: omnium vtiliſſima tantum voluptuoſa. Dico autem tantum voluptuoſa. quę nihil aliud afferunt quàm voluptatem. Nam voluptas quæ accedit ex honeſtate, aut vtilitate, aut etiam ex eo quod aſſequutus ſit ea quæ voluptuoſa, & animum ſuum exple-

Triplex genus bonorum.

uerit, ea non eſt differentia bonorum, ſed perfectio & finis, ac ſummum euiuſque generis. Velut ſummũ virtutis eſt, cum iam quis cum delectatione bene agit Summum etiam artis quæſtuoſæ, cum quis negotiatione delectatur. Summum turpitudinis, cum quis gaudet expleſſe ſe voluptatibus. Has enim pœnitentiam ſubſequi oportet, non gaudium. Ita cum ſic ſe habeant bona, & fœlicitas in fruitione bonorum optimorum præcipuè, plurimorum, & maximorum: & largirì ſit res honeſtior, accipere vtilior, conſtat, tanto beatius eſſe dare quam recipere, quanto præſtat honeſtas vtilitati. Præſtat autem, tum ex ſeſe, quia ita videtur omnibus hominibus, qui non ſunt animo ęgro: tum etiam Quia honeſtas diuturnior eſt, quàm vtilitas. Quin etiam honeſtas per ſeſe æterna eſt, vtilitates vero paucæ non breues. Nam vtilitas accipiendi perit, ſimul ac conſumptum eſt quod donatur, quia inde ſolum eſt, honeſtas verò dandi eſt æterna, quia non eſt ex re donata, ſed ex ipſo dediſſe. Fieri autem non poteſt vt qui dedit non dederit, per accidens quidẽ perire poteſt honeſtas dãdi pereunte memoria, ex ſeſe autem æterna eſt. Qua propter ſi quæ eſt in rebus memoria, quæ in nullam vnquam obliuionem poſſit incidere (vt certè eſt) conſtat nullam vnquàm honeſtatem, nihil quod recte actum ſit, penitus perire poſſe, ſed æternum eſſe. Contra verò in eo qui accipit, conſumpto dono perit vtilitas, manet verò illa inhoneſtas, & illiberalitatis nota, quę eſt in recipiẽdo. Præterea, beatitudo (autore Ariſtot. qui maximè ſequitur communem hominum bonorum ſenſum) cõſiſtit in operatione ſecundum virtutem, cum omnium bonorum ſufficientia. Largiri autem eſt liberalitatis, virtutis quidẽ honeſtiſſimæ: accipere verò ad nullam

Beatitudo in quo ſita.

lam virtutem ſpectat, niſi fortè rarò ad amicitiam. Eſſe autem ita, vel inde cõſtat, quòd dare difficilius eſt, vtpote in quo virtus verſatur, accipere vero facilè, vt quod plerũque ex vitio eſt, aut indigẽtia. Igitur haud dubie eſt beatius dare, quam recipere. Cõſtat verò ex dictis, non vtcunque neque vbicũque eſſe beatius, ſed cum agitur ſecundum virtutem (ea enim dicebatur eſſe ſumma beatitudinis cauſa) cum oportet, ſcilicet, & vt oportet. Hæc enim virtutes omnes committantur, ſiquidem cum prudentia coniunctæ neceſſariò ſunt. Talis autem largitio alios ſanè augebit bonis, largitorem autem ipſum non ſpoliabit, neque miſerum reddet. Rationem enim habet propriorum bonorum liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, nõ eſt bonorum vacuitas, ſed adiectio potiorum, puta honeſtatis, & honoris. Neque recipiendi extremum eſt abundantia bonorum, ſed quorundam abundantia, cũ quadam nota potiorum, puta cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de rebus ſentiũt, beatiores iudicant eos, qui largiũtur, quã qui recipiunt. Atq; hac ipſa cauſa cenſet Ariſt. plus amare eos qui beneficia conferunt, quàm in quos ſint collata, vtpotè maius inde bonum conſequuti. Ita etiam à parentibus amari filios, pluſquam redament. Contra qui receperint, citius recedere ab amicis, quàm qui largiti ſint, quòd ſcilicet amiſſa vtilitate, nihil illis reſtet in amicitia pręter illiberalitatis memoriam: his verò reſtet ſemper ſuauis recordatio benefactorum. At dices non ergo omnis largitio cõmendatur præ receptione, ſed ea tãtũ quæ liberalis eſt. Multæ autẽ largitiones ſunt peſſimæ quæq; in ſummã miſeriã ipſos largitores adigũt. Certe laudari, diciq; beata nõ poteſt, niſi ea quæ ſit ſtudioſa largitio. Neq; dubiũ eſt, honeſtius eſſe recipere

Largitio liberalis.

ab amicis, ne illis videaris intractabilis, & ex arte honeſta mercedem, vt familiam nutrias, quam dando ſicariis, aut meretricibus, patrimonium perdere. Sed oportet vt aliis omnibus rebus in rebus, æqualitatem comparationum ſeruare, conferréque ſtudioſa cum ſtudioſis, & praua cum prauis, eritque ita generatim atque omnino, beatiùs dare quàm recipere. Nam & liberalis qui largitur, beatior eſt multo, eo qui recipit mercedem iuſtam; & prodigus eſt minùs malus, quam auarus, vt idem Ariſto. multis argumentis probat Ca. 1. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc ſunt præcipua. quòd prodigalitas prodeſt multis, auaritia nulli: quod curari facilius poteſt; idque multis de cauſis, & quia propinquior eſt liberalitati, cum habeat communem cum ea voluptatem dandi, & dolorem recipiendi, & quia ipſa ſeipſam curat, conſumens ſuas facultates, ſine quibus largitio ceſſat. Auaritia verò pecunias cumulans, ſeipſam auget, curatur etiam ætate prodigalitas; auaritia creſcit ſenectute. Itaque prodigalitas his cauſis minùs mala eſſe probatur, quam auaritia. Quod quidem vt exacte conſideretur aliqua indiget animaduerſione. Non enim omnino, neque ſemper ita habet. Nam ſunt vtriuſque vitij multi gradus. Eſt ſiquidem prodigus, qui ſua omnia', ſibíque neceſſaria diſtribuit, etſi non omnino indignis: deterior adhuc qui talibus largitur ſua & aliena, aliena ſcilicet rapiens, vt det quibuſuis: omnium peſſimus, qui conſumptis iam propriis, rapit aliena, tribuítque indigniſſimis. Porrò auarus eſt, qui non largitur ex ſuo pro modo ſuarum facultatum: multò autem magis, qui penitus largitur nihil: magis adhuc, qui retinet ſua & aliena: omnium peſſimus, qui ſibi etiam denegat neceſſaria ad victum, & aliena quacunque ratione arripit, atque

Prodigalitatis & auaritiæ cōparatio.

que omnia congerit. His ita poſitis, conſtat quoſdam prodigos deteriores eſſe quibuſdam auaris. Si tamen pares paribus gradus componas, ſtant adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minus malum eſſe, quàm auarum, atque adeo beatius eſſe dare quàm accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum eſt. Euenit autem mox dubitare ex dictis: ſi liberalitas rationem habere debet ſuarum facultatum, atque ea cura depoſita vitioſa largitio ſit, quo pacto conſultum eſſe poſſit cuipiam, vt vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, quod tamen ſcimus dominum conſuluiſſe cuidam (Marci 10. & Lucæ. 18.) atque adeo in initio naſcentis Eccleſiæ ab omnib. ſolitum fieri Hyeroſolimis? tametſi enim hi conferebant in indigentes, & dignos, tamen ſuarum facultatum rationem non habebant, cum darent omnia. Quod tamen neceſſarium eſſe ad veram liberalitatem indicauimus. Multò melius ad hæc intuenti, videri poſſit conſilium Tobiæ, qui) Cap. 4.) ad filium dixit, *ex ſubſtantia tua fac eleemoſinam, & noli faciem tuam auertere ab illo paupere, ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies domini. Quo modo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fuerit abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri ſtude.* Hìc conſiderare oportet conditiones ſimpliciter liberalis largitionis, aut commutationis. Qui largitur enim primam rationem habere debet ſui, ſecundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat neceſſaria; alteri proſpicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam ſuarum facultatum habere debet liberalis, eò redigitur tota, quàm ſibi ſint neceſſaria, quæ largitur. Cui ergo nulla bona neceſſaria ſunt, omnia poteſt largiri ſine vlla prodigalitate, modo recte collata ſint. Porrò qui commutat, id ſolum videre

Liberalitas beatiſſima.

debet, quid pro quo det. Dans enim quod minus, pro eo quod magis eligibile, vel ſimpliciter, vel ſaltem ſibi, errare non poteſt: immo quantò exceſſus maior, tantò prudentius aget. Tobias igitur ſapienter conſulebat filio, ne omnia, ſed pro modo ſuarum facultatum largiretur, vtpotè patri familias futuro, vxoríque ac proli neceſſario proſpecturo: ſapientiùs autem multò Dominus adoleſcenti, qui ad celibatum, & ſtatum nullis indigentem vocabatur, vt ſe ab omnibus expediret, & primum perfectæ virtutis faceret gradum, pauperibus tribuendo. Eorum etiam qui in initio naſcentis Eccleſiæ, prædiorum prætia ponebant ad pedes Apoſtolorum, eſt eadem ratio. Nam etſi vxores habebant, & filios, transferebant tamen ad aliam viuendi formam, ad communionem ſcilicet bonorum, in qua nulla eſſe poterat indigentia, vt nunc etiam qui cœnobia ingrediuntur. Porrò vtrique, & hi, inquam, & qui relictis retibus ſequuti ſunt dominum, commutabant bona hæc viliſſima, & maximè caduca pro optimis & æternis. quæ veriſſima ſapientia eſt, & beatiſſima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM NONVM.

CAPITE 2. Epiſtolæ ſecundæ Petri, ita ſcriptum eſt, *Adueniet autem dies Domini vt fur, in quo cæli magno impetu tranſibunt, Elementa verò calore ſoluentur, terra autem, & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur* (paucis interpoſitis) *properantes in aduentum domini, per quem cæli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent nouos verò cælos, & nouam terram,*

De mũdi fine egregia.

Digitized by Google

ram,& promiſſa ipſius expectamus. Hoc idem videtur eſſe quod Ioanni reuelatum eſt vigeſimo primo Apocalypſis, vbi inquit. *Et vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abiit. & mare iam non non eſt.* Quod idem reuelatum antea erat per Iſaiam Capite ſextuageſimoquinto, his verbis. *Ecce enim ego creo cælos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora.* Dauid quoque in Pſalmo centeſimo primo dixit. *Opera manuum tuarum ſunt cæli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Dominus quoque in Euangelio dicit. *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.* Multa alia ſunt oracula, quæ nobis indicant, mundum hunc, quem conſpicimus, mutandum eſſe, atque formam aliam longe præſtantiorem ſubiturum, tunc ſcilicet, cum ceſſabunt ortus, & interitus rerum, ceſſantibus motu, & tempore. Plerique nolunt intelligere, mutandas eſſe naturas, & formas corporũ cæleſtium, & elementarium, ſed motum cum quiete commutandum, & tempus cum æternitate, manentibus tamen eiſdem formis, & eſſentiis, atque ob has tam inſignes mutationes quas ſubibunt, dici mutanda faciendaque noua. Itaque permanſura in illa æternitate, Solem, Lunam, & Aſtra, & hos ipſos in quibus nunc ſunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc ſententiam, primùm quidem, quoniam non videtur eſſe neceſſarium, hos cælos, & hæc elementa delere, vt creentur alia denuò, ſed ſi quàm maximè oporteret, ſatius eſſe, hęc reddi ſpecioſiora, adiicique illis decorem manente ſubſtãtia. Cum præcipuè dictum ſit ab Eccleſiaſte Capi. 3. (quod cum

Platonico dogmate maxime conſonare antea indicauimus) *Didici.quod omnia opera,quæ fecit Deus perſeuerent in perpetuum.* Cum ergo cælum,& elementa ab initio facta ſunt ab ipſo Deo ſine vlla cauſa ſecunda,videtur oportere,vt perſeuerent in æternum.Deinde Petrus dicit cælos ardorē eſſe ſoluendos, terram autē, & quę in ea ſunt exurēda.Cœlorum autem ſubſtātia non eſt vſtionis , neq; verò alterius alterationis capax.Alioqui quid prohiberet multò iam antea exarciſſe ſi eorum cauitas plena eſt igne,& illi adeo rapide mouentur , & Solis fulgor eum vndecunque atrahit? multo minus intelligi poſſit cælum præ ardore diſſipandum,ſiquis ponat cum Ambroſio,Iſidoro, & Baſilio,cæleſtia corpora ignea eſſe,ne autem ardore ſoluantur prohibere aquas,quæ ſupra cælos ſunt.Nam ſi ardore ſoluenda ſunt illa corpora , nihil ſunt minus, quàm ignea. Ardor igni non poteſt eſſe alienus,neq; corruptiuus magis quàm aquæ frigus. Perinde ergo ſit dicere,ignea corpora calore ſoluenda,ac ſi diceres aquam frigore abſumēdā.Quinpotius oporteret corpora illa pertinere ad aquam,& frigore eſſe concreta modo.nam quæ concreta ſunt frigore ſoluuntur calore,quæ calore humore. Non videtur ergo conſentaneum,cœleſtia corpora calore,neque vlla alia virtute elementari corrumpi poſſe,ſed vt Ariſt.ſenſit,ac nunc omnes conſentiunt eſſe incorruptibilia,& inalterabilia,ac proinde ſiquis ortuum & interituum rerum futurus finis eſt, ſiſtēda priuandáq; motu,ea figura quæ deprehenſa ſint,in æternum permanſura, non tamen mutanda ſecundum ſubſtantiam,& naturam.Nihilominus maius aliquid mihi ſonant illa oraculorū præſcriptorum verba,mutandos cælos,vt opertoriū ipſos perituros,ſoluēdos,nouos creādos.Quapropterſi quę ratio

Cæli quo modo igne ſoluendi.

ratio inueniri poſſit, quam propoſitis argumentis pari probabilitate obiiciamus, in ea certe acquieſcere ęquum eſt. Videtur autem ex hypotheſi probabiliſſimum eſſe, mundum hunc corporalem quem conſpicimus, periturum aliquando eſſe, ac pro illo alium lõgè præſtantiorem denuò creandum. Si ſcilicet, hęc ſeries ortuum, & interituum in æternum duratura non eſt, ſed ceſſatura aliquando, ceſſurúſque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omninò à ratione eſt, corpora natura mobilia, quęque naturali impetu feruntur, vt cæleſtes orbes, in æterna violentia cõtineri. Nihil enim philoſophis certius quàm nullum violentum eſſe æternum. Cælum autem cum naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violenter detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorum naturæ, ſi ea quoque quali nunc ſunt natura durarent. Etſi enim, corporibus ſuis ordine diſpoſitis, naturalis ſuccederet quies, eſſet tamen neceſſe, ſtatim & illum ordinem, & quietem interturbari actione mutua virtutum elementarium, niſi eſſent actiua paſſiuis proxima ſine vlla actione: quod nihilominus rationi repugnat. Quid enim poſſet eas illis inducias firmare, niſi à maiori virtute illata violentia? neq; enim ſatis ſit (vt quiſpiã fortaſſe putet) ſublatã eſſe lationẽ, vtpotè motum primum vt tolleretur alteratio. Eſt enim latio prior alteratione, nulla cauſa, quàm ob admotionẽ efficientis & recipientis. Si autem eſſent ordine poſita, non ſolùm propè eſſent, ſed & contigua. Eſſent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil abſurdius, in illo præcipuè fœliciſſimo æuo, in quo oportetet omnia eſſe pulcherrima, & propriam perfectionem cõſequuta. Veriſimilius ergo multò eſt, corpora hæc cæleſtia, & elementaria, quæ ad hanc velut

rerũ geneſim optimè cõparata nunc ſunt,ex acto toto tẽpore,& eleuatis ſucceſſiuis mutationib. quaſi toto iã negocio peracto,velut defuncta munere ſuo,finiri, atq; alia pro illis longè pulchriora,& æternam illã requiem naturaliter expetentia,& ſecundum ſe tota inalterabilia,creari denuò,quæ immutabilibus,& ęternis ſubſeruiant,vt priora hæc naſcentibus, & intereũtibus deſeruiũt modò. Videtur itaque inuenta optima ratio, qua quæ nunc ſunt deleantur, & illis eleuatis, creentur pro eis alia,vt ſcilicet,ad tam diuerſos ſtatus res etiam diuerſæ accommodentur. Neque obſtat eſſe hæc corpora à Deo creata,vt deleri poſſint. Nõ enim ab vlla naturali cauſa,ſed ab ipſomet Deo qui creauit, delenda dicimus:neque ſane in nihilum(nõ enim hoc dignum cenſent Dei bonitate) ſed in alia eſſentialiter perfectiora, in quibus horum ipſorum perfectiones maneant eminenter,demptis mobilitate cæleſtium,& corruptibilitate elemẽtariũ,quæ imperfectionis ſunt. Velut autem mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorem,nõ vocatur interitus,ſed ortus, vt cũ ex embrione fit animal,ita neq; mutatio quæ diuina virtute fit in ſubſtantiam præſtantiorem, vocari debet annihilatio,ſed creatio. alioqui limum ex quo Adam creatus eſt,annihilauit Deus, & coſtam Adæ ex qua Eua. Ita igitur diſſoluere quæ fecerat,non eſt à bonitate diuina alienum,mutando ſcilicet in potiora, in quibus priorum perfectiones maneant eminẽter. Alioqui neceſſe eſſet in æterno illo,& fælici æuo, Equos eſſe, & Leones,& Vrſos,ac reliqua animantia, quorũ ſpecies æternæ ſunt; etſi ortu,& interitu ſingulorum ſeruantur,ſed omnia huiuſmodi habẽt firmam æternitatem præcipuè in exemplari,deinde & in aliis rebus perfectioribus, in quibus ſunt, vt trigonus in tetragono.

Cæleſtia corpora his pulchriora futura.

Ita

Ita ergo animantia reliqua erunt in homine,& priora hæc corpora in illis poſterioribus, omnia auté in exemplari diuino. Hoc eſt quod mihi ſonant illa verba Pauli ad Romanos, *omnis creatura parturit vſque ad huc*,hoc eſt in potentia eſt ad aliam perfectiorem naturam. Quod non ſolum ſoluendos eſſe cælos, ſed ardore ſoluendos Petrus dicit,aliquantò videtur difficilius,&ob eas obiectiones quas antea ſcripſimus,& ob eã quã tetigimus modo. Nimirũ quæ à Deo ipſo per ſe,ac ſine cauſa ſecũda compacta ſint, nõ poſſe ab alia cauſa ſolui,ſed ſolũ ab eo ipſo à quo ſint coagmẽtata. Quæ igitur Deus ipſe compoſuit,vt cæleſtia corpora, haud quaquã diſſoluet ignis,neq; alia cauſa ipſo Deo minor. Certè ita eſt,virtutem diuinam apponi neceſſe eſt,vt deleatur quod Deus ipſe fecit.nõ igitur ignis delere, aut diſſoluere cælos poterit ſua vi, ſed diuinina, quàm Deus illi tunc,ad id miniſterium exequendum appoſuerit. Velut damnatorũ corpora torquebit non corrumpens,ac multò magis,vt nunc torquet animas damnatorum. Nimirùm corpore hoc natura violẽtiſſimo vtitur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires exceſſerũt,aut igitur hoc modo ignis diſſoluet cęlos,aut orbis mutationẽ inchoabit,totã hãc corruptibilium corporũ molem exurens,interimque Deus ſua virtute demolietur cęlos,vt videatur tota mundi machina conflagrare. Dicetúrque ita verè, per ſynecdochem,totus mundus igne perire,quia vrendis omnib. combuſtibilibus,mutationẽ recipiet. Complebitúrq; tunc quod Pſalmo quàdrageſimo nono cecinit Dauid dicens,*Deus manifeſte veniet,Deus noſter non ſilebit. Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida.* Solùm igitur ſupereſt, de hyppotheſis, ex qua fluunt hæc, probabilitate dicere.

Opera Dei niſi vi diuina ſolui non poſſunt.

An ſcilicet,futurus aliquis ortuum, & interituum fi-
nis ſit.Futurum autem eſſe, videtur facile ex indicatis
antea colligi poſſe.Indicatum enim eſt,mundum hūc
æternum non eſſe,ſed incepiſſe aliquando, cum antea
non extitiſſet.Indicatum quoque eum eſſe vnicum,to
tum,pulchrum,& perfectum,ferrique totum in ſum-
mum bonum,à quo creatus eſt.Creati verò mundi ve
lut apicem,& per quem in Deum ferūtur omnia, eſſe
hominem.Hunc enim eſſe propter Deum,& propter
ipſum reliqua, atque animos hominum eſſe immor-
tales.Ex his fit quod quærimus.Si enim mundus pul-
cher,ac perfectus eſt,neceſſe eſt omnia in illo eſſe,mē
ſura,numero,& pondere,certis effecta. Nam neque
magnitudo,neque multitudo actu infinita eſſe,neque
intelligi poteſt. Quod autem infinitum potentià, de-
forme,& imperfectum eſt. Nam eſt id cui ſemper a-
liquid deeſt,conſtátque ea infinitas,ex nunquàm finiē
da adiectione,quæ perfectioni eſt contraria. Nā per-
fecto,quà tale,nihil deeſt, nihil adiici poteſt. Cū igi-
tur humani animi à mundi exortu continenter creē-
tur in corporibus,atque ſeparati permaneant. ſi ge-
neratio hominum nunquam eſſet ceſſatura, illorū eſ-
ſet futura multitudo potentia infinita, quo nihil im-
perfectius,neque magis incōcinnuum.Cum pręcipuè
Generationes finiendæ. ſit mundi pars,earū quæ cum corporibus habent ali-
quid cōmertij,præſtantiſſima.Ad pulchritudinē ergo
& perfectionem mundi ſpectat, eſſe certum numerū
creandarum animarum,qui vbi perfectus erit,neceſſe
eſt, aut eaſdem rurſus redire ad corpora per palyngi-
neſiam Pythagoricam, aut generationum naturalium
eſſe finem:ſi autē generationū,& motus, & temporis.
Quantum igitur habet improbabilitatis naturalis illa
Palynginеſia,tantum probabilitatis habebit, finē ha-
bituram

bituram hanc rerum geneſim. Sed ex ipſa humanæ animæ natura colligitur hæc ipſa aſſertio. Indicatum enim animã hominis id habere præcipuũ præ formis corporũ, quod eſt ſeparabilis, idq; ſingulare præ omnibus ſubſtãtiis incorporeis, quod eſt etiã actus corporis. Itaq; eſt pariter ſubſtantia incorporea, ſine corpore potens exiſtere, vt Angelus Dei, & actus corporis, vt forma alia quęuis. Igitur & cũ eſt in corpore poteſt ſeparari, & cũ ſeparata, expetet vniri. nõ ſunt igitur ſine corporibus in æternũ victuræ. Alioqui quod corporibus cæleſtibus, & elementaribus timebamus, eueniret animabus, vt ſcilicet, ęterna priuatione rei naturaliter expetitæ tenerentur. Quod tanto longius à ratione abeſt quantò vacuitas cũ ſenſu miſerabilior eſt, quàm ſine illo. Veriſimilimũ ergo eſt, illas ſua corpora aliquãdo reſumpturas. Si ergo naturalis palyngineſia impoſſibilis eſt, ſupereſt, vt ſit alia lõgè ſuperior quæ diuina virtute peragatur. Non autem vt naturalis virtus, proferet aliam poſt aliam regeneratione͂ quaſi generationem priſtinam ordine repetens (ſucceſſio enim hæc impotentiæ naturalis eſt) ſed vnam totámq; omniũ ſimul efficiet palyngineſiam, tunc ſcilicet, cum perfectus earum erit is numerus, quem ratio proportionis ad alias intelligentes ſubſtantias exiget. Si quãdo igitur animi omnes ſunt ſua corpora reſumpturi, certe poſtquam ſeparati ſint omnes. Separati aute͂ eſſe omnes non poterunt, antequam finis ſit naſcendi. Neceſſe eſt igitur, naſcendi finis aliquando futurus ſit atque ideo & mouendi, & te͂poris. Hinc aũt ſiebat, vt & cæli, & elementa eſſent in alia corpora præſtãtiora abitura. Verè igitur tota hæc mũdi moles peritura eſt ac pro ea alia longè pulchrior creãda, nullis mutationibus idonea, ſed domus æternitatis futura. Quapro-

Anima in æternũ victuræ.

Mundus nouus.

propter omnia oracula quæ æternitatem corporum, quæ, nunc ſunt videntur aſſerere, & immutabilitatem, vſque ad mundi huius finē intelligi debent. Quale eſt illud Pſalmi centeſimi quadrageſimi octaui. *Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Statuit ea in æternum, & in ſæculum ſæculi, præceptum poſuit & non præteribit.* Et illud Pſalmi nonageſimi ſecundi, *Et enim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.* Nimirùm Eccleſia Catholica ſemper proclamat Dies illa in qua cæli mouendi ſunt, & terra. Itaque vſque ad mundi finem ſtabunt hæc qualia nunc ſunt, nullā ſententia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua, & pulchriora.

CAPVT NONAGESIMVM.

APOCAL. cap. 3. *Vtinam frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiā te euomere ex ore meo.* Res eſt medicis omnib. notiſſima, & confirmatiſſima experimento, tepida omnia ventriculum ſubuertere, frigida verò aut̄ calida retineri multò melius. Vſq; adeo, vt ſola aqua quæ per ſeſe nullam vim vomitoriam habet ea ſolùm cauſa, quòd tepida bibatur, vomitum moueat, non omnino ſegniter. Huius rei cauſa eſt, quod tepidarum rerū tactus, blandus, placidus, ac laxans eſt. Quod apertè indicant medicamenta propriè anodina, à ſoluendo dolore vocata, quæ tepidi caloris ſunt, quia immoderatius frigida, & calida vtraque mordent, frigida quidē, quia contrahendo exaſperant, calida quia pungunt, & ad vtrorumque tactum contrahuntur partes; ad tepidum autem, blandum & ſuauem, laxantur, atque extēdun-

Aqua tepida vomitum inuitat.

duntur, non aliter atque animalia affixa, aut cruſtra-tecta, quæ videmus quæcunque cauſa doloris accedat, ſiue mordens ſiue pungens, ſeſe contrahere, perfuſa verò tepida, ſeu ad ſolis moderatum calorem, diſtēdi. Ita faciunt ſpontè naturę ventriculi partes. Cū verò primo occurſu cum quadam voluptate id accidat partibus mox ea tactus vertitur in triſtitiam, & anxietatem, ob quam accidit abominatio, & vomitus. Nā ventriculus bene conſtrictus, atque corrugatus circa cibum, aut potum, continet illum ſine moleſtia, & nullam offenſam ab eo ſētit. Si vero laxatur, demittit, qui dimiſſus ponderi eſt ac moleſtię. Non aliter ac manus laxata euertitur ab eodem pondere, quod firmiter cōſtricta facile ſuſtentaret. Itaque eandem paſſionem afferunt ventriculo tepida, & ſi alioqui vomitoria non ſint facultate, quam quæ ſunt per ſeſe, & propria potentia talia, Horum enim quædam, quia ſunt laxantia, & emollientia, ſunt etiam vomitoria, vt oleum & omnia quæ ſine ſale ſunt pinguia: quædam ſunt malignitate quadam abominabilia, vt Agaricus Turpetum, & Eleborus, & ſuccus Raphani. Vtraque verò & ſi longè diuerſa ratione, faciunt ventriculi in quem ingerūtur laxitatem, ſaltem ſecundum fibras obliquas, quæ ſubſeruiunt retentioni. Tranſuerſæ enim & quæ ſeruiunt expulſioni, conſtringuntur, inſurgente virtute partis in id quod moleſtum ei eſt. Similem huic etiā paſſionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per ſe ob blandum ſenſum, tranſuerſas per accidens facit conſtringi ad explendū quod quia male continetur, grauat. Vt ergo famē nō mouet ſola penuria & ſuctus ab habitu corporis excitatus, ſed quæcūq; ſimilē faciūt in ore vētriculi corrugationē vt acida: ita abominationem, cōtrariam ei appetitui in quo

Agarici malignitas.

famem ponimus, efficiunt non ſolùm quæ abominabilia per ſe ſunt, ſed & quæ quacunque ratione laxari illud faciunt, in quibus ſunt quæ accipiuntur tepida, præcipuè verò quæ liquida. His enim accedit fluctuatio, quæ non parum facit ad vomitionem. Ex hac calidorum frigidorum, & tepidorum proprietate, accepit Spiritus Sanctus allegoriam transferens ad hominum mores, dicénſque, *vtinam frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus es & neque frigidus, neq; calidus, incipiam te euomere.* Quæ verba ſunt Dei ad hominem improbum, poſſúntque Theologicos ſenſus recipere, mei verò muneris ſolùm ſit, ea Ethicè interpretari vt id vnde allegoria accipitur ſum interpretatus phyſicè. Conſtat nomine frigidi & calidi non intelligi contrarios affectus inter quos ſit tepiditas, vt mediocritas quædam, nihil admittens nimium. Nam vt in ſecundo libro Ethicorum Ariſt. monſtrat, virtus quæcunque, atque adeo virtus omnino, in mediocritate conſiſtit, inter exceſſum, & defectum conſtituta: vitia verò conſiſtunt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus ſignificarent, & tepiditas eorum mediocritatem, videretur virtus præ contrariis vitiis vituperari, quod conſentaneum non eſt. Ob hanc obiectionem pleríque, calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putant optimos, & peſſimos: tepidos verò vocari remiſſæ cuiuſdam, & imperfectæ virtutis homines, hóſque vituperari plus aliis, non quod vtriſque ſint deteriores, ſed quòd ſua mediocritate decepti, minus ſoleāt reſipiſcere, & ad perfectam virtutem aſpirare. Placet hoc non paucis: mihi verò non ſatis. Nam preterquàm quod manifeſtum, meliorem eſſe conditionem hominum, qui etſi perfecta virtute non ſint neque vendiderunt omnia quæ haberēt,

Virtus in mediocritate perſiſtit.

vt

vt pauperibus largirentur, ſequuntur tamen temperatum quoddam, & mediocre viuendi genus, ſeruántq; mandata, quàm eorum qui ſunt manifeſtè improbi: ſed & ad proficiendum, ac ad reſipiſcendum à peccatis, ſunt illi quàm hi paratiores. Nam ſi naturales ipſorum vires conſideres, conſtant tantò cuique eſſe difficilius bene agere, quantò plus criminibus aſſueuit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit ita operandi, & contrarij difficultatem: habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & ſecundum rationem; vitioſus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem. Sin autem conſideres auxilium quod diuinitus accedit, id quoque conſtat tantò deſiderari maius, quantò homo pluribus maioribúſque peccatis eſt implicatus, vel hoc ſolùm argumento, quòd ea auxilia morborum animi medicamina ſunt, morbi autem maiores maioribus indigent. Tametſi ergo peſſimi, & iniquiſſimi hominis iuſtificatio meritò ſit Deo glorioſiſſima, & cælitibus iucundiſſima vt ſcilicet medico & eius amicis reuocatio deplorati, eius tamẽ ſtatus nulli exoptandus, neque imprecandus eſt, vtpotè periculoſiſſimus, & ex quo perpauci euadunt. Hæc igitur cum ita ſe habeant, & Dominus particula exortandi vtatur dicens, *vtinam frigidus aut calidus eſſes,* neceſſe eſt nomine tepiditatis, ſignificari diſpoſitionem quampiam animæ, quę mediocritatis, & tranquilitatis cuiuſdam ſpeciem præ ſe ferat re vera autem ſit vitioſiſſima, dicatúrque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè, ob veriſſima, & maximè latentia vitia. Quæ autem ſit hæc diſpoſitio, optimè mihi videtur Ariſtote. explicaſſe 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis, & temperantis, ac intemperantis rationes expo-

Continẽtis & incõtinẽtis ratio.

nens atque differentiam Nimirum dicit intemperantiam,& incontinentiam (eadem eſt contrariorum ratio) circa eadem verſari.Nam ſpeciatim ac proprie acceptis his nominibus,verſantur circa voluptates tactus,& guſtus , neque quidem circa omnes tactiles, ſed ſolum circa venereas : itaque circa ingluuiem, & venerem:tranſlatitie vero & latius patentibus nominibus,verſantur circa omnem dolorem,& voluptatẽ, atque vt eſt incontinens cibi , & potus , & laſciuiæ,eſt etiam incontinens iræ , & cupiditatis diuitiarum , & honorum. In quocunque horum generum eſt perturbatio animi,& ipſum peccatum,& vitiũ per quod peccatur. Velut eſt ira,& vltio,& ipſum vitium animi per quod homo ſponte ſua deliberat vlciſci. Non eſſe autem idem , iram & illud vitium,conſtat quia multi etſi iraſcantur abſtinẽt à vindicta,quia ſunt probi.Eſt igitur virtus quæ obſiſtit irę.Cũ ergo ira & virtus illa non ſint in eodẽ genere proximo , quia virtus eſt affectus in anima permanẽs,habitus ſcilicet;ira autem paſſio,conſtat præter iram eſſe vitium quoddam, illi virtuti contrarium,in eo qui iraſcitur , & cum deliberatione,& ſponte vlciſcitur,aut vlciſci vult.

Cum tamem ſint hæc tria,ira vindicta , & illud vitium, conſtat malignitatem per ſe non eſſe niſi in illo vitio.Nam vindicta poteſt eſſe bona,vt vindicauit Moſes in fratres ſuos. Ira quoque nam in ſatelitium rectæ rationis data eſt hominibus à Deo. Vitium verò nunquam poteſt eſſe bonum,quia eſt per ſe malum.Dicit ergo Ariſt.temperantiam & intemperantiam verſari circa actiones bonas,aut malas;continentiam & incontinentiam potius circa ipſas paſſiones,& perturbationes ſiue animi,ſiue corporis.

Temperãtia & intemperantia circa quæ.

Animi dico , vt circa iram gaudium,& cupiditates

diuitiarum, aut honoris; corporis, vt circa carnis laſciuiam, ſeu pruritum, & cupiditates cibi aut potus. Temperans enim eſt, qui & ſi irritetur commoueatúrque temperat à crimine: intemperans qui non temperat, vtcunque habeat circa irritationem. Incontinens verò aut continens, potius propter perturbationes dicitur. Eſt enim incontinens, qui leuiter, & ob quæcunque irritamenta perturbatur, vt qui de quauis leuicula cauſa. Iraſcitur, aut prurit, aut concupiſcit. Itaque qui conſpecta muliercula non ſe videtur poſſe continere, ſed citra deliberationem mox irruit, ita verò aut iraſcitur, aut vtcunque aliter patitur, incontinens eſt. Continens contra, qui talis eſt, vt minus etiam quàm homines ſolent perturbetur, quæcunque occurrant irritamenta. Ex his definitionibus conſtat, continentiam, & incontinentiam, quodammodo non eſſe virtutem, neq; vitiũ, quia per ſe nõ verſantur circa actiones bonas, aut malas, ſed circa paſſiones, quæ natura indifferentes ſunt. Præterea incontinentia, & contrarium, naſcuntur ſæpè ex cuiuſque hominis temperamento, aut compoſitione, denique ex natura, ob quàm neque laude, neque vituperio dignus eſt homo, ob ea autem ſunt vera vitia aut virtutes, merito vituperatur quis aut laudatur.

Continens & incontinens qui.

Verbi gratia, culpa non eſt in ira, ſed in vindicta. Ira verò fugienda eſt, quia eſt animæ perturbatio, cum qua per difficile eſt, à vindicta velle abſtinere. Per ſeſe autem culpa eſt, in vindictæ cupiditate ſpontanea, & cum deliberatione. Dixi verò incontinentiam quodammodo non eſſe vitium, neque continentiam virtutem, quia quodammodo etiam ſunt. Sæpè enim illi naturali, ſiue impotentiæ, ſiue potentiæ, admiſcetur aliquid voluntarij. Vt qui facile iraſcitur, non tamen

omninò pœnitet leuiter admiſſę iræ. Is enim iam non meram habet incontinentiam, ſed intemperantiæ etiam aliquid & vitij, quatenus vult, & delectatur. Ita etiam continentia quæ non venit ex natura, ſed hac repugnante, vſu comparata eſt, timore Dei aut amore, ea maxima temperantia, & eximia virtus eſt. Itaque ſignum incontinentiæ meræ, & quæ nihil habuit culpæ, eſt, mox à ſedata perturbatione pænitentia vera conceptæ perturbationis. Contra ſiquis incontinenter eſt iratus, poſtea vero illum perturbationis non pœnitet, ac multo magis, ſi quem iratus læſit, euidenti argumẽto eſt, aliquid ibi fuiſſe vitioſæ voluntatis, & culpæ. Cum igitur quiſpiam iratus eſt, quantumuis vehementer nullum tamen læſit, aut non ſpontè, & cum deliberatione, & illum cito incontinentiæ illius pœnitet, in nulla culpa eſt. Quod apertè ſatis inſinuant illa verba Pſalmi quarti. *Iraſcimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.* Quaſi dicat, cum iraſcimini (id quod natura hominibus ineſt) nolite peccare, ideſt, opere exequi, aut cum deliberatione velle, ea quæ in cordibus veſtris dicitis cum eſtis irati, quæ ſcilicet, comminamini, ſed ab iniuriis temperantes poſtea in veſtris cubilibus, vbi ſedari conſueuit hominum animus, compungimini, & pœnitentiam agite conceptæ iræ. Ita enim ob naturalem quidem debilitatem egeritis incontinenter, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta ſunt, conſtat, temperantium, & intemperantium poſſe eſſe quatuor modos. Nam poteſt eſſe quis temperans ſimul, & continens qui ſcilicet, minus perturbatur quàm homines ſolent, ſimúlque à peccatis abſtinet. Poteſt etiam eſſe incontinens, ſed temperans, qui etſi ob naturale vitium, aut inueteratam conſuetudinem, eorum quibus cum

Quatuor modi temperantium & intemperantiũ

cum vixit, vt domus, aut vrbis, aut gentis facile irritatur, à committendis peccatis abſtinet, cum locum deliberationi paſſio concedit. Intemperantium quoque ſunt duo modi. Nam poteſt eſſe quis ſimul incontinens, & intemperans, qui quacunque occaſione perturbetur, & quiduis opere exequatur, non primo ſolum impetu, ſed etiam poſtquàm deliberandi tempus aliquod nactus eſt, neque eum facti pœnitet; poteſt etiam eſſe intemperans, etſi non ſit incontinẽs, qui ſcilicet, non admodum permoueatur, neque irritatur in occaſionibus: imperturbatus vero, & citra irritationẽ, nihilominus committit peccata. Horum quatuor, duos quidem conſtat ſtudioſos eſſe, temperantes ſcilicet ſiue continentes etiam ſint, ſiue ſecus. Atqui & ſi multitudini videntur eſſe meliores longè, qui continentes ſimul ſunt & temperantes, reuera tamen non ſemper ita eſt, ſed tunc ſolùm, cum continentia meditatione virtutis comparata eſt, aut incontinentia culpa eſt contracta. Si enim tam cõtinentia, quàm incontinentia naturalis eſt; aut gentilis, melior multo eſt temperatus incontinens, quia longè maioris difficultatis eſt, cum ea incontinentia temperare; difficultas vero nulla ſua culpa orta eſt. Duos alios conſtat eſſe vitioſos, & prauos intemperantes, ſcilicet quorum, ij qui ſimul ſunt, & incontinentes, vulgo videntur eſſe deteriores, reuera autem ſunt tollerabiliores Reliqui enim qui ſcilicet ſine incontinentia ſunt intemperantes, omnium ſunt peſſimi, idque multis de cauſis. Primum quidem, quia quo quis cum minori perturbatione, eo peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Paſſio enim libertati detrahit, adeo vt nonnũquam in ipſo primo impetu omnino tollat. Cum igitur malignitas in libertate operandi conſiſtat, malignior ſit

Intemperãtiũ vitia.

is;qui ſine perturbationibus, tranſgreditur nihilominus rectæ rationis fines. Atque vt dicitur Eccleſiaſtici decimonono, *Melior eſt homo qui minuitur ſapientia, & deficiens ſenſu in timore domini, quàm qui abundat ſenſu,& tranſgreditur legem altiſsimi.* Is certè eſt de quo dicitur Prouerb.decimo. *Quaſi per riſum ſtultus committit ſcelus.* Deinde,& quia eſt inſanabilior, idque etiam multis de cauſis.Primum quia peccatorum medella,vt idem Ariſtot. loco citato apertè dicit,pænitentia eſt,hunc verò raro facti pænitet, qui cum peccauerit imperturbatus, in eadem voluntate perſiſtit. Deinde,quia hic non agnoſcit propriam culpam, ſed eadem cauſa, qua vulgo videtur minus malus quàm incontinens,ſibi videtur etiam eſſe bonus. Adeo vt dicat Ariſtot.2.Magnorum moralium capit.6. in talibus corruptum eſſe principium,hoc eſt,rationem & mentem, eóque in prauis rationem aliquam magni boni coniectare, velut Dioniſius, Phalaris, & Clearchus, hauddubie immaniter peccantes, illuſtria facinora coniectabant.Neque enim per iram ea ſemper patrabant, ſed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò admodum per pruritum,ſed per licentiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata ſua ſatis agnoſcunt.Nam perturbationes,vt ira, & tentigo, & reliquæ cupiditates manifeſtæ admodum paſſiones ſunt,& ei qui patitur, & intuentibus.Peccata vero ſine perturbationibus latent,quia nullam per ſeſe ſenſibilem notam præſtant, cum præcipuè non finiuntur in externa opera.Hinc naſcitur tanta illa difficultas agnoſcendi peccata,quæ Dauidem in illa verba fecit prorumpere.*Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine.* In hos igitur quos omnium eſſe peſſimos dicit

Peccatorũ medella.

Peccat. rũ cognitio.

dicit Ariſt.optime quadrant illa verba capitis duodecimi Prouerb. V*ia ſtulti recta in oculis eius.* Quomodo igitur curationem quæret, qui ſe putat bene valere? eſt itaque hic peſſimus,& quia re ipſa malignior,& quia incurabilior,deinde & quia inexcuſabilis; non enim habet perturbationes quas cauſetur, ſed ob ſolum legis & virtutis contemptum, quaſi nihil interſit ita aut aliter agere imperturbatè, ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere ſunt ſimulatores, & callidi, parati ſcilicet, ad proditiones fratrum, vrbium,& regnorum,qui(vt dicitur Iob 16.) prouocant iram Dei.Nam vt dicitur Prouerb.12. *Qui ſtatim indicat iram ſuam fatuus eſt* (nimirum, vt Ariſtot.indicat cap.decimo ſeptimi Ethicorum,) *incontinens non poteſt eſſe prudens qui vero diſſimulat iniuriam* (vt ſcilicet vlciſcatur melius)*callidus eſt*.In hoc etiam genere ſunt hypocritæ, qui ſpeciem virtutis præ ſe ferentes, alios primùm,deinde & ſeipſos aliquando ſeducunt.hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neque boni ſunt, neque conſpicuè mali,cum reuera ſint omnium peſſimi. hos euomit Deus,atque à ſe reiicit, & indurat,traditque non rarò in reprobum ſenſum. Ergo inquit, *vtinam calidus,aut frigidus eſſes*, hoc eſt,bonus,aut apertè malus,& perturbationibus plenus, vt iis ſedatis ageres pœnitentiam, ac reſipiſceres, *ſed quia tepidus es*, hoc eſt ſub ſpecie boni iniquus & impænitens, & legis contemptor,*incipiam te euomere*, velut qui tepida deglutierunt iuſcula. Tu autem domine miſerere noſtri.

Peſſimi qui.

Hipocritæ peſſimi.

CAPVT NONAGESIMVM PRIMVM.

Deus principium & finis.

CAP.21. Apocalypſis. *Ego ſum α, & ω, initium, & finis*, quæ eadem verba repetũtur Cap. vltimo. Additis his duabus voculis, *Primus & Nouißimus*, quæ ad philoſophiam non videntur pertinere, ſed grandius aliquod continere arcanum fidei, quę eſt Domini noſtri IESV Chriſti. Priora illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem & conſonare cum illis decimi ſexti capitis Prouerb. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*. Itaque eſt Deus vniuerſorum principium & finis, quia ab ipſo & propter ipſum facta ſunt. Ab ipſo quidem facta eſſe omnia ſuper caput primum Geneſeos, quod huius operis eſt primum, firmiſſimis, vt mihi videtur, argumentis eſt indicatũ. Supereſt vt qui in principio, principiũ eſſe rerum oſtendimus, iam nunc in fine, finem eſſe indicemus. Erunt autem nobis hic poſitiones, quæ illic ſunt indicatæ nimirum mundum hunc vniuerſum factum eſſe, neque ab æterno extitiſſe, factúmque ab vno quodam principio quod æternum, vnicum, ſimpliciſſimum, idemque potentiſſimum, ſapientiſſimum, & optimum, pulcherrimúmque, His poſitis, fit, illum mundi opificem ſui ipſius gratia feciſſe vniuerſa, eſſeque & principium à quo omnia, & finem, cuius gratia effecta ſunt. Nam aut fecit mundum alicuius gratia, aut temerè. Operari autem temere non cadit in ſapientem, fecit ergo alicuius gratia. Id verò cuius gratia aliquid fit, melius eſſe debet quam ipſum quod fit, vt ſanitas quam medicina, & habitatio quàm domus. Boni enim gratia fiunt, quæcunque alicuius gratia fiunt,

tia fiunt, à cauſa non errante, & ipſa ratio finis, eſt ratio boni. Igitur id cuius gratia Deus fecit vniuerſa, melius eſt vniuerſis quæ facta ſunt, non factum autem nihil eſt præter ipſum Deum. Ipſemet igitur eſt finis, qui & principium. Dices fortaſſe, Deum cum ſit ſummum infinitúmque bonum, eſſe etiam ſibi ſufficientiſſimum, atque nullam boni acceſſionem poſſe recipere, ac proinde nullius gratia operari, cuius enim gratia operetur, qui nulla re indiget? atque ſi quam maximè alicuius gratia, certè non ſui ipſius, cum nihil poſſit ſibi comparare, ſed gratia aliorum, vt forte rerum ipſarum quæ fiunt, vt ſcilicet, ſint, quia res ipſas eſſe, quàm non eſſe, melius eſt illis. Itaque ſit finis finiendi ipſum eſſe, ſicut rei cuiuſque generatio finitur in eius formam. Ita eſt profectò, res factæ ſunt vt ſint, ſed hinc rurſus efficitur, quod aſſerimus. Nam cur Deus voluit eas eſſe? an non quia melius erat, quàm non eſſe? igitur vt illis benefaceret. Sed cur voluit benefacere? an non quoniam bonus. Igitur poſtremus rerum faciendarum finis, vt effector benefaceret, ſecundum quod bonus eſt. Is autem finis eſt in ipſo principio, ſua gloria. Deus igitur ipſe eſt finis vltimus rerum omnium. Dico vltimus quia ſingularum rerum, ſunt ſinguli fines proximi. nam res ipſe ſunt aliæ propter alias, poſtremò verò omnia deuoluuntur ad vnum finem. Porro eiſdem argumentis quibus effectum eſt, vnicum eſſe rerum omnium principium, omniáque ab vno fluere efficitur vnicum etiam eſſe finem: nimirum ex vnitate & perfectione vniuerſi: multo enim magis diſſoluit vnitatem & perfectionem multitudo finium vltimorum & qui non ordine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Eſſe enim & perfectio rei ex fine magis

Cur res à Deo facta ſunt.

pendet,quàm ex vlla alia cauſarum.Neceſſe eſt igitur, ſiquidem mundus eſt vnus,pulcher,ornatus (vnde & nomen accepit)& perfectus,vnicũ eſſe rerum vniuerſarum finem. Vnicus autem,omnium non poteſt eſſe vlla rerum effectarum.Nam aut ipſius eſſet alius finis, aut nullus.Si nullus,ea res eſſet facta temere,quod nõ minus eſt abſurdum,quàm ita eſſe facta omnia. Sin eſſet alius,is alius eſſet vltimus finis omnium. Si enim eſt finis proximus eius,quod eſt finis aliorum omniũ, eſt ſimpliciter vltimus omnium. Ille igitur,aut eſſet res creata , aut ipſe Deus;ſi creata, redit eadem dubitatio,& in infinitum ibitur.Neceſſe eſt igitur ſtare in fine in creato,qui eſt ipſe Deus.Si igitur alia omnia facta ſunt propter hominem , ipſum hominem neceſſe eſt factum eſſe propter Deum,atque ordine quodam extitiſſe alia propter alia, poſtremo vero omnia propter Deum,vt prata irrigua propter pabula,hæc propter pecora,hæc propter hominem, hominẽ propter Deum. Igitur ſi mundum opportet eſſe perfectum, & vnum,opportet etiam ab vno principio fluere , & in vnum finem ferri. Non poteſt autem differre ille finis,ab illo principio. Nam cum indicatum ſit ſeorſum,neque principium,neque finem poſſe eſſe creatum ; fieret vt eſſent duo æterna. Indicatum autem eſt anteà,quod & nunc ponitur,quod ęternum,eſſe vnicum & ſimpliciſſimum: neceſſe ergo eſt idem , eſſe vniuerſorum principium & finem. Sed & ipſa forma aſpectabilis mundi,ob ipſam rerum neceſſariam concinnitatem , hoc idem indicat. Velut enim ipſum mundi corpus,quod conſpicimus,perfectiſſima figura,hoc eſt circulari,eſt,& inceſſanter circumuoluitur, ita neceſſe eſt ipſam rerum ſeriem , non in rectum ferri,

Homo propter Deum factus.

Digitized by Google

ferri, ſine fine, vt quæ imperfecta ſunt, ſed circulum imitari, finirique vnde cœpit. Nam quod huiuſmodi, eſt perfectum & infinitum. Perfectum quidem, quia finitum ſuo ipſius principio, infinitum verò, quia nullibi interciſum, & pendens, vt quod recta producitur. Indicatum vero antea eſt multis argumentis, Caput quod de Philoſophia Pythagorea inſcripſimus, in hac vniuerſitate rerum, quæ ab æterno fluxit exemplari, quod penes Deum eſt ipſe Deus, concinnitatem habere perfectam, & ad ſe ſingula, & inter ſe, Arithmetica, Geometrica, Phyſica, & Metaphyſica entia, ex eaque concinnitate naſci mirabilem quandam perfectionem, quę eſt ipſa forma & ratio vniuerſitatis. Eloquamur igitur iam, vt in libri calce decet, aperte principia & cauſas totius vniuerſitatis, & rerum ſingularum. Cum ſint generatim quinque cauſarum genera, efficiens, materia, forma, finis, & exemplar: vniuerſitatis totius creandæ materia, nulla fuit ex qua, ſiquidem ex nihilo eſt facta, nunc autem immanens materia ſint eius partes: efficiens verò, & finis, & exemplar, eſt ipſe Deus. Forma quidem eius non eſt Deus (etſi aliquibus veterum id quoque viſum eſt) forma enim, eſſentia, & quod quid erat eſſe rei, eſt, mundus vero non eſt Deus. Neque verò eſt anima mundi, quam Plato inuexit, cenſens mundum animal quoddam eſſe perfectiſſimum, & ſapientiſſimum. Nam ne animal quidem eſt, vt Ariſt. multis firmiſſimiſque argumentis oſtendit, & omnium iam philoſophorum communis ſententia eſt. Sed illa aptiſſima omnium ad omnia coaptatio, & ordinatiſſima concinnitas, quæ facit ipſam verè vnã ac perfectã, ipſa illius forma eſt. Eſt verò non accidentalis, vt

Quinque cauſarum genera.

lignorum, & lapidum diſpoſitio talis eſt forma domus, ſed ſubſtantialis. ſiquidem vniuerſitas vna ſubſtãtia perfecta eſt, vocarique poteſt illa, vniuerſalis natura, quæ adeo eſt ipſum mundi eſſe, vt quin mundus deficiat, deficere illa vnitas, & coordinationis appetitus nón poſſit. Hinc fluunt omnes motus, & quietes, ac denique omnes naturales actiones, & paſſiones quæ communes æque omnibus rebus ſunt. Moueri ſcilicet, & quieſcere, vtcunque expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem: velut quæ cuique rei ſunt propriæ, fluunt ex cuiuſque rei peculiari natura, velut calefacere, aut calefieri, refrigerare, aut refrigerari, durare, aut durari, mollire, aut emolliri, trahere, aut trahi, repellere, aut repelli, aut quiduis aliud eiuſmodi facere, aut pati. Itaque vniuerſitatis totius hæ ſunt cauſæ. Singulæ autem res ab vniuerſitate diſcrepant: primùm quidem, quod eorum plurima habent materiam ex qua fiunt, non immanentem, quod vniuerſitati repugnat. Nam cum vniuerſitas conſtet ex omnibus rebus creatis, nihil potuit eſſe ante ipſam quod in eius creationem inſumeretur, alioqui fiens deſineret eſſe vniuerſitas. Quare vel ipſa ratio vniuerſitatis exigit, vt facta ſit ex nihilo. Aliarum verò rerum, artificiales quidem omnes, ſiue homogeneæ, ſiue ætherogeneæ, fiunt ex materia immanente, & nulla (niſi per accidens, vt ſi fit ex arca menſa) deſinente, hac in parte quodammodo ſimiles vniuerſitati, vt lectus ex cedro, menſa ex nuce, arca ex pinu, ſtatua ex ære, domus lateribus, lignis, tegulis & calce: nauis ex tabulis, trabibus, & ferramentis. Naturales verò, omnes quæ ætherogeneæ, habent materiam vtranque aliam ex qua deſinentem, vt animal fit ex ſemine aut ouo deſinentibus, & ex carne, oſſe, neruo, medulla & pel-

Materiæ immanētiæ & deſinentiæ.

& pelle,manentibus,arbor ex nucleo deſinente, radice,cortice,ligno,fibriſque,manentibus.Ipſæ verò homogeneæ,quæ ſumme tales ſunt, actu immanentem nullam materiam habent,niſi forte potentia:fiunt verò aliæ ex aliis deſinentibus,vt ex arena lapis, ex lapide rurſum arena,accedente,& recedente humore.Diſcrepant etiam vniuerſitas & res ſingulæ, efficiente & fine. Quòd vniuerſitatis ſolùs Deus eſt effector primus & proximus,& finis vltimus & proximus,quia inter Deum & vniuerſitatem nihil poteſt intereſſe. Cũ vniuerſitas ſit omnia præter Deum.Singulorum verò ſunt aliæ cauſę effectrices,& aliæ finales proximæ,niſi forte hominis, qui hac ratione videtur conuenire cũ vniuerſitate, (ipſe non alia ratione potius microcoſmus nuncupatus)quòd propter ſolum Deum effectus eſt. Dico autem ſecundum ſpeciem. Nam in ſingulari cuiuſque generatione fuit proximus finis, ſpeciei productio. Itaque Deus eſt prima & vltima cauſa omnium, ,proximus verò effector vniuerſitatis, finis tamen & vltimus ſimul & proximus vniuerſitatis, & ſolius hominis ſecundum ſpeciem. Quod ad formam attinet nullum eſt diſcrimen.Nam & vniuerſitatis, & rei cuiuſque forma eſt ſua ratio,& ipſum rei eſſe. Exemplaris cauſa eadem eſt vniuerſitatis & rerum omnium ſecundum ſpeciem, vt hominis, equi, & bouis puta Deus: ſingularum verò generationum non eſt cauſa vlla exemplaris. Neque enim α.ignis fecit β. ignem ad exemplar, ſed naturaliter in nihil intuens.

Homo quoque ab homine fit ſine exemplari,ſed naturaliter. Nam tametſi intuitus rei cuiuſpiam, faciat id quod gignitur ſimile, vt de virgis Iacob differentes recipimus,cauſa non eſt in imitatione,vt cum transferibitur aliquid ab exemplari, ſed in ſimilitudine quam

cogitantis anima induit, vt illo loco explicauimus. En finis totius Philoſophiæ naturæ, cognitio ſcilicet cauſarum quę omnes cum ad ipſum ſummum Deum deuoluantur, ipſo exiſtente, totius vniuerſitatis & rerum in ea omnium α. à quo primo fluunt, vt à principio & exemplari, & ω in quem finem feruntur, conſtat, quam recta via tendat, immo quam proxime accedat naturalis contemplatio in Dei Optim. Maxim. contemplationem. Qui, vt eſt mundi totius, fuerit mihi huius operis principium ſitque.

FINIS.

INDEX
TOTIVS OPERIS

A

Ablactationis tempus fo.634. & ſeq.
Abortus quando fiant 165
Abyſſus 482
Aceti in in nitro ſoluti vis 469
Accipitrum natura 444
Achores 186
Adamas 373
Adami ſtatua lutea 91
Adamus ſine morbo creatus 29
Adulteræ maledictio 145
Aeris motus circularis 474
In aere nihil gignitur 59
Aeris materia proxima 60
Aer pro cælo 39
Aeris temperies 59 & ſeq.
Aequalitas 517
Aqualitas arythmetica & geometrica 517
Aequibilitas 611
Aeſtus conſideratio 419 & ſeq.
Aeſtus noxa 334
Aeſtus calores vnde 210
Aeternitas quid 44
Aeterna quæ Platoni 62
Aeternum vnum ſolum 52
Aeternum pro longo 115
Agarici malignitas 663
Albugo 331
Alfonſi regis tabulæ 436
Alexipharmaca. 611
Alopecia 187
Alteratio duplex 112
Amyli vtilitas 312
Anacreontis mors 334
Angelica ſalutatio 74
Angeli quid ſint 323
Angelorum apparentia 97
Angelorum curſus 290
Angelorum motus & locus 322 & ſeq.
Angeli creatores Platoni 500 & ſeq.
Animalium cognitio 425
Animalium differentia 169
Animales motus 338
Animalium morbi 331
Actiones & paßiones animalium 197
Animalium gradus 622
Animalia perfecta ſanguinea 17
Animalium nullum immortale 618
Animalia ex excrementis 28
Animalia ante ſemina 50
Anima an ex Dei ſubſtantia 66
Animarum tranſmigratio 85
Animæ motus in morbis 87
Anima immortalis 89 ex quo 90 quid 136 quorum principium 91.92.97 Natura gemina 95 inorganica 96 omnia quodammodo 136 quando imperfecta 98 antiquor corpore 100 an ſanguis 101 quomodo in ſanguine 105 vis 16

Anima quomodo cauſa vita 94
Animæ duæ Philoni 102
Animæ aſſiſtentis refutatio 98
Animam quæ formæ præcedant 135
Animæ hominis & brutorum differentia 202
Anni climaterici. 117
Anni partes 141 *earum cum diei partibus comparatio. ibid.*
Anni decretorij 626
Annorum ſupputatio. 436
Annus magnus 288
Antipathia naturalis. 610
Antipodæ 28
Appetitus peccati 338
Apis taurus 139
Apologus de lignis regē petentibus 83
Apoplectici 335
Apoiophones philoſophus 257
Aqua principium frigidorum 33
Aqua generationis mater 33 *duplex* 41 *Congregatio aquarum ibib.*
Aqua maior terra 39
Aquarum dulcedo 150 *differentia* 480
Aqua cur fluxilis 34 35 *Fecunda ibid.*
Aquæ motus 35
Aquæ ſalſæ nocumenta 305
Aquæ ſale iniecto curatæ 306
Aqua ſalſa fœcundiſſima 306
Aquæ ſupra firmamentum 40.41
Aqua frigida potus 470, & *ſeq.*
Aquæ, & terra globus 42
Aquæ creatio ibi.
Aquila 444
Aquilarum genera 445
Aquilo 194. & 356
Arborum ortus 352
Ardea 441
Ariſtotelis laus 18
Aron 441
Ars naturam imitatur 31
Arcturus 382
Artis & naturæ progreſſus. 31
Aſclepiadis mors 334
Aſtra ignea 41 *in ſigna facta* 43
Aſtrorum creatio 43 *vis* 276 *diſtantia* 281
An aſtrorū ſubſtantia ſit tenuior cælo 396
Aſtris nihil cum fortuna. 284
Aſtra non neceſſitant 285
De aſtris præclara 395, & *ſeq.*
Aſtrologia diuinatrix quid 275
Aſtrologiæ iudiciariæ reprehenſio. 274. & *ſeq.*
Aſtrologia agricolarum nautorum & medicorum 286
Atheorum argumenta & eorum ſolutio 459 & *ſeq.*
Atheorum reprehenſio 461
Athlanticum mare 408
Auctoris edita volumina 6
Auctoris proteſtatio 7
Auaritia contraria
Augurij exemplum in ſacris. 246
Aurifera prouincia 377
Aurium conſideratio 456
Aures purgantia 469
Aues in qua aeris parte volent 60
Auium temperamentum ibi.
Sucitas 58
Aues igneæ 58
Aues rapaces 444

A

Digitized by Google

Aues infauſtæ 445
Auſter 194. & 356
Auſter cur calidus 644

B

Balnea quibus interdicta 23
Baptiſmus abortiuorum 622
Baſiliſcus 529
Beatitudo in quo ſita 650
Bezaar lapis 610
Binarium rerum principium. 615
Binarij imperfectio 173
Bonum 68
Bonus non inuidet 23
Boreas 386
Brutorum anima 102
Brutorum opera. 136
Bruta cur præſentiant 269
Bruta libertate carent 338
Bruta quomodo rationabilia 339
Bruta quomodo intelligant 427 & ſeq. & 429 & ſeq. quo à noſtra ratione differant 431

C

Cabaliſtæ 73 eorum reprehenſio 74
Cadmia lapis 376
Cebetis de anima ſententia 93
Cælum quid 39 quando factum 40
De cælo multa 395. & ſeq.
Cælum incorruptibile 398
Cæli interitus 399. 634
Cæli motus 276
Cæli regularitas 44
Cæli & aſtri differentia 43
Cæli innouatio 497
Cælum chriſtallinum 41
Ceruorum induſtria 441
Callyonimi piſcis natura 332. & ſeq.
Eius forma 332
Caligines quæ 363
Calidum efluuium 232
Calidi metaphoricè qui. 643
Calor duplex 234 effectrix cauſa 33 Vis 234 differentia 236 auxilia ibi.
Calor Solis quid 37. 38 234
Calor cæleſtis 278 & ſeq.
Caloris cauſæ tres 210
Caluities 186 & ſeq.
Caluities non obnoxij 187
Caniciei cauſa 513
Duobus modis homo fit caluus 188
Capparis virtus 513 Ortus ibid.
Caracteres nihil inferunt morbo nec ſanitati 79
Caricarum vires 316 cataplaſma 317
Carmina Phrygia 238
Caſtor 82 Aſtutia. ibid.
Caſtori qui ſimiles. ibid.
Cauſarum genera quinque 675
Cauſarum externarum vis 114
Cauſæ primæ fæcunditas 20
Cauſæ procatharticæ 575
Cauſonis generatio 471
Catacumbæ Nili 446
Catochus 224
De centro 466
Colore rubeo cur ſanguis mouetur 639
Coturnicum natura 451
Cothurnicum nocumenta 452
Cothurnicum cibus ibid.
Cothurnices Hieroglyphicè quid ibid.
Chaos 32. 413
Chaldeorum reprehenſio 283. 412
Chile 386

Chimiſtæ 374
Chimicus ortus 373
De Chyromantia 248
Chiromantiæ examen 291. & ſeq.
Chiromantici aſtrologis vaniores 292
Sine cibo quomodo quis diu duret 163
Ciborum differentia 108. 113
Cicatrix depilis 184 [illegible]
De circulari motu [illegible] & ſeq.
Circumciſio. 162
Cynocephalus cur ſacer [illegible] 162
Colochintidos natura 311 & ſeq.
Cogitationis principium 97
Cognoſcentis & cogniti ſimilitudo 137
Cometa 457
Cometa anni 46
Conceptio qua die perfecta 163
Concoctio à quo 33
Concupiſcentia non eſt peccatum 344
Copernici reprehenſio 436.475
Congreſſus matutinus 140
Contagia 190
Continui diuiſibilitas 12
Continentis & incontinentis ratio 666 & ſequenti.
Continens & incontinens qui 667
Cõtrariis ſublatis generatio tollitur 26 & ſequenti.
Contagia 190 & ſeq.
Contrariis ſublatis generatio tollitur 26
Contraria quæ 607
Contrarietas omnis ad vnam reducitur 697.& ſeq.
Conſeruatio rerum 79
Cordis motus 47
Cor vitæ radix 353
Cor primo gignitur 49
Coriza quid 809
Corpora cœleſtia quorſum 27
Corporis partes trinæ 612
Corporis frigus 232
Corporis exſiccatio 112
Corruptibilia non æterna 12
Corruptibilium communis natura 159
Corruſcationes 319
Corui nidificatio, & de eius pullis cura præclara 438. & ſeq.
Creata ſex diebus 30
Creata in æuum æterna 499. & ſeq.
Creata in ſuis principiis quæ 30
Creata duplicia 613
Creare quid 22
Creare duplex 22
Cucurbita deſerti 311
Culturæ vis 312
Cutis vitia 175
Cauſæ 176.& ſeq.

Dæmones cur dicantur filij Dei. 121. An mulieres ament & cõgrediantur 121 & ſeq.
Dæmones an ſint corporei 154
Dæmones an generare poſſint 123
Dæmones nulla voluptate corporæ li fruuntur 124
Dæmones quos inuadant 231
quibus illudant ibidem
Dæmones Dei Simiæ 252
Dæmonum reſponſa 252
Dæmones religantur. 323. includũtur 329
Dæmones non ſentiant 155
Dæmones quas res fugiant 229

Dæmo

Dæmones quibus alliciantur 157
Dæmones quibus fugentur 159
De dæmonibus 122.& ſeq.
De congreſſu dæmonum cũ mulieribus 120
Quale ſemen dæmonum 127
Dare an beatius quã accipere 649 & ſequenti
Deus principium & fin. 672. & ſeq.
Deum eſſe probatur 453
De Deo opiniones ibid.
Dei thronus 67
Deus inalterabilis 67. *potentia infinitus* 19. *Quibus delectari dicatur* 157
Deus liberrimè agens 502
Deus quid ante mundum faceret 21
Dei nomina 146
Deus cauſa libera 45
Deus indefinibilis 146. *Omnipotens* 460
Deus omnia eminenter continet. 455. & ſequenti
Dij gentium 122
Deleteriorum diuerſitas 627
Dentes cur nobiſcum non naſcantur 510
Deriuatiua 79
Dextri definitio. 57. *perfectio* 343
Diaphanum quid 417
De Dieta multa. 574 & ſ.q. & 578 & ſequenti
Diei naturalis partes 141
Dies decretorij 118
Dies clymaterici 117
Diſtillandi ratio 349
Diarrhea maligna 320
Dyoniſius Areopagita 257
Diſciplinarum adiumenta ex ſacris literis 6
Diſciplinæ quæ principes .604. *quæ miniſtræ* ibid.
Diuinantium diſpoſitiones 267
Diuinatio nõ eſt merè naturalis 250
De diuinatione opiniones 239
Diuinationum genera ibid.
Diuinatio populo Dei interdicitur 245
De diuinatione per ſomnia 241
De diuinatione multa 239.& ſeq.
Dolores cur die tertia grauiſſimi 143
Draco diruptus 627
Dualitatis natura 614 & ſeq.

E

Ebrietatis ex antiquis cõmendatio 218
Efficiens cauſarum prima 54
Efficiens æternum 52
Elegiaci qui 514
Elementorum confuſio 32
Elementa quando creata 39
Elementa actu nullibi 32. 33
Elementorum impuritas 31. 347
Elemẽtorũ nomina 32. *motus* 33. *diuerſitas* 350 *formæ* 32
De Elementis.346 & ſeq & 473
Elemẽtis ſublatis tollitur mixtio 26
Elephantia 186 & ſeq.
Elephas cur viſo colore ſanguineo irritetur 628. & ſeq.
Ens & vnum conuertibilia 16
Entis analogia 148
Ente quæ priora 147
Epidimiæ cauſa 198
Epilepſia 222 *ſigna.* 224. *manifeſtatio.* 230
Epileptici quando magis afficiantur 573
Epoches 491
Equi natura 443
Eſſe pulchrum ac perfectum 18

Eſſe ex quibus 58
Eſſentia rerum indiuidua. 339
Est dupliciter dicitur. 146
Eſthiomenum 353
Eunuchi 204
Excrementa quando eſſe debeant copioſa 182 *quid ſint* 362
Exercitatio poſt ſatietatem mala 584
Exercitationis vtilitas 581
Exemplar mundi æternum 52.67
Exemplar hominis 65
Exiſtentia ſine eſſentia nulla 19
Exorciſtæ 86 *eorum vis* 153.224
Expiationum inuentio 228
Expurgatio à partu 162.167
Extaſis 269 *exempla.ibid.*

F

Fabularum vtilitas 82
Fabulæ mortales 83
Fabula ſerpentis & incantatoris 83
Facies platea corporis 511
Facta ſimul omnia 28 *valde bona* 23
Facta neceſſariò in principio 26. 27
Facultatum ſedes 135 *Simpathia. ibid.*
Fieri ex nihilo,nihil à finito poteſt 21
Farinæ triticeæ vis 312
Faſcinatio 521. *& ſeq.*
Fatum 261
Fatuorum diuinationes 268
Febris 197
Fellis vires 232
Fel terræ 211
Fermentum 158
Ferri natatio 213
Feſtum Purificationis 171
Ficuum vires 317
Finis omnium Deus 53
Firmamentum quid ſit 30.39
De fluminibus 479
Flumina aurifera 372
Fluuialium aquarum vis 314
Fluxus & refluxus maris conſideratio 406 *& ſeq.*
Fontium generatio 480 *& ſeq.*
Fontium æſtus 486
Formæ nomina 539
Formæ plures in vno 90 *earum eſſe ibid. actu aut potentia ſemper* 28
Forma & finis & efficiens idem 54
Fœtus variatio 135 *& ſeq ſimilitudo* 137.139 *exempla ibid.*
Fœtus formationis tempus 166
Frigore ſublato calor tollitur 26
Frigidi metaphoricè qui 665
Fulmina 380
Fulgur 35
De fundamentis terræ 401
Furor diuinus 272 *amatorius* 537
Fuſilium nulla mentio in creatione 28
Futura nunquam 110
Futurorum cognitor ſolus Deus 252

G

Gagates lapis 524
Galenus deluſus 87 *de incantatione. ibid.*
Galli gallinacei natura 435 *& ſequenti.*
Ganges aurifer 373
Gaudio mortui 575
Gelu 383
Gemmarum nulla mentio in creatione

ſione 28.
De gemmis. 372
Generatio in quo. 22.213
Generatio à ſimili & diſſimili. 24 *quæ ad materiam referantur.* ibid.
Generationis animalium triplex modus. 24
Generationis pater & mater. 33
Genita non neceſſe eſt interire. 19
Generationis tempus. 131 *materia.* 132
Efficiens ibid. & 139
Generatio ad fœmora refertur 145
Generationem antecedit corruptio. 542.
Generationes finiendæ. 660
Genealogia Chriſti 561. & ſeq.
Generum per oppoſitũ diuiſio. 615
Geomantia 299
Gigantum ortus. 122
Gigantes cur peſſimi. 127
Glaciei conſideratio. 421. & ſeq.
Grandinis generatio. 380
De grandine 421. & ſeq.
De grauitate & leuitate. 367. & ſeq.

H

Harmonia cæleſtis 281.437
De cæleſti harmonia contra Pythagoram 446. & ſeq.
Habitus & natura differentia. 341
Hebraicarum vocum vſus in ſacris 72
Hebdomadarum principium 45. 200
Hemitritei curatio. 72
Hepatis egeſtio 321
Herodius 441
Heroes 122
Hiena. & ex ea remedia 332
Hieroſolymorum excidium 255. 566
Hirundinis ſtercus 330. & ſeq.
Hydromantia 299
Hypericon 153.230
Hypocritæ peſſimi 671
Homo ex terra 22
Homo ex elementis. ibid. *cur vltimo creatus.* 49. *an ſola anima.* 65. 339. *cur natura iners* 76
Hominis ortus quid imitetur 163
Hominis & Dei cõtrarietas & ſimilitudo 335 & ſeq.
Hominis differentia propria 339
Homo ex quo primum. 351
Hominum communis ortus ibid.
Homogeneorum forma in homine 91
Honoris gradus in Repub. 603
Horologia artificiata. 44
Humiditas materialis cauſa. 33
Humores quomodo nutriant. 122
Humoris chriſtallini agitatio viſum impedit 227

I

Ibis cum natura 440
Idea 62
Idiomatum origo 77
Iecur cuius rei ſymbolum 159
Ieſu nominis efficacia 86
Ignis an ſit & quando creatus 30
Ignis an ſit elementum 235
Ignis motus 33 36
Ignis anima mundi. 33. *generationis pater.* ibid. *per omnia fuſus.* 34
Ignis eſt ſpiritus ille incubans aquis 34 & ſeq.
Ignis neceſſitas. 35. *natura inſenſibilis* 35.36

Ignis vſus quando cœperit 36
Ignis nullibi ſeparatus ibid. & ſeq. Solem ſequitur 38. 474 *quomodo nutriat. & vrat ibid*
Ignis diuini amoris ſymbolum 39
duplex 41. 233
In igne animal non gignitur 59
Ignis ſemper calidus 94 *æternus* 110
Ignis vſus in ſacris 160 *imputribilis* 198
Ignobiliora primo creata 31
Ignorantia 640 *& ſeq.*
Imaginationis vis ad morbos tollendos 87 *ad formandum fœtum* 135
Imbres æſtate largiores quàm hyeme 381
Immortalitatis argumen. 433. 505. 114
Immunditiei vitandæ præcepta 174
Impÿ cur proſperentur 462
Inanimatorum motus 361
Incantationes 70 *& ſeq. Incubi* 122
Incorruptibilia non ab æterno 12. 14. 15
Indiuiſibilitatis perfectio 354
Indiuiduatio 543
Infans ſine doctore quo idiomate locuturus 76
Infinitum in multitudine quomodo 12. 13 *actu impoſsibile ibid. in ſucceſsione* 12
Infinito nihil maius 13
Inflammationum malignitas 319
Influentia cæleſtis 280
Initio rerum tria 29
Inſomnia 260 *& ſeq.*
Inſufflationis vtilitas 329
Intelligendi modus 225
Intemperantes 124 *eorũ vitia* 669
Inteſtini ieiuni concretio ex inedia 163
Inteſtinum cæcum 612
Ira cur data 666
Iris ſemen 26
De iride multa 128 *& ſeq. &* 620
Quomodo Iris generetur 129
An iris diluuium fuerit 128
Tres Iridis colores quomodo fiant 129
Iubilei conſideratio 199 *& ſeq.*
Iudæorum opinio de ſapientia 66
Iuriſprudentiæ & medicinæ comparatio 601 *& ſeq.*
De iuſtitia eiuſque partibus 516 *& ſeq.*
Iuſtitiæ partes tres 516
Iuſtus nimis quis 516

L

Lac ex quo & quomodo generetur 351 *&* 614
Lac ſuggere quandiu puer debeat 633
Lachrymari quibus lethale ſignum 614
Lamiarum cum Dæmonib. familiaritas 125
Lapis Lazuli 373
Largitio liberalis 651
Laſeris ortus 25
Leguminum noxa. 193
Leonis natura 438
Lepra 176 *& ſeq indicium ibi. exploratio* 180 *veſtiendi & viuẽdi ratio* 189 *curatio* 315
Lex naturalis quid 435
Lex maris 411
Liberalitatis contrarium 609

Libe

Liberalitas beatiſſima 653
Liberum arbitrium 96.337
Libri plumbei 370
Ligna cur ſupernatent 36.619
De ligno vitæ diſputatio 17 & ſe.
De ligno à Moſe in aquas miſſo 149
Linguæ vſus 75
Localis motus primus 277
Locorum naturalis ordo. 367
Logos quid 433
Loquellæ inuentio 77
Lumen cæleſte an cauſa 277
Luminis conſideratio 414 & ſeq.
Luminis definitio 419
Lumen gloriæ 420
De Luna multa 570 & ſeq.
Lunæ plenitudo 571
Lunæ lumen ibid.
Lunæ maculæ 47
Luna Hieroglyphicè quid 574
Lunaticorum conſideratio 569 & ſeq.
Lux 418
Lux an omnis à Sole 48
Lux ante Solem 44.47
Lux cauſa vitæ 48
Lucis creatio 40
Lucis definitio 414
Lucis diuiſio ibid.
Lux non eſt ſubſtantia 416
Lux accidens corporale ibid.
Lycanthropia 223
Lymphatici. 244

M

Maiz 215
Magi 87 *Marſi.* 80
Magorum confutatio 72 229
Magorum princeps Zoroaſt... 73
Magi cibos quoſdam cur interdicant 230
Mannæ conſideratio 449 & ſeq.
Mannæ diuerſitas 450
Manus conſideratio 298
Mas perfectior fœmina 54
Mare fœcundiſſimum 34
Maris æſtus 407. & ſeq.
Mare cur non creſcat 479 & ſeq.
Cur agitetur 482 *motus cauſa* 410 *Termini ibidem* 411
Marè ſodomæ 306
Marcor 353
Materia prima 536
Materiæ immanentia & deſinētia 676
Materia mera potentia 19
Materia ſine forma nec eſt, nec intelligitur 20
Materia æterna Platoni & Pyth. 10
Materia propter formā 8 *Imperfecta ibi.*
Mathematici Italia pulſi 282
Mathematicorum vituperatio ibi.
Maturatio 350
Medicinæ pars Ethica 579
De Medicina 585 & ſeq. & 319
Medicina eſt neceſſaria 589
Variæ de medicina opiniones 589
Medicinæ & iuriſprudentiæ collatio 601 & ſeq.
Medicorum honor 587
Medicinæ ſubiectū & finis 600
Medicorum præmia 587
Melancholicorum genera 625
Melancholici cur triſtes 218
Melancholiæ remedia 219 *vis* 225.231 *Ad animi morbos tranſlatio* 343

Mellis vſus.158.ortus 30
Meninx, 514
Mens.88.cur dicatur oculus 633
Menſtrua. 131.quibus ſiſtantur.132 fluant. 132. 133.& ſequenti & 236. tempus. 133. malignitas. 528
Menſura quid. 547
Mercurius fures facere creditur. 285.
Metalla quid. 370
Metallorum generatio. 24
De metallis. 370.& ſeq.
Metallorum genera. ibid.
Metallorum miſtio. 375
Metallorum ſol cauſa efficiens. ibid.
Meteorologicorum vtilitas. 394
Mictu quandiu carere contingat. 515.
Michael archangeli pictura. 567
Microcoſmus 65
De mineralibus multa. 360. & ſeq.
Mineralium nomina & genera. ibid.
Miraculorum ratio. 305
Miraculoſa curatio. 316
Monarchia. 564. *tranſlatio.* 567.
Montium & collium in aqualitas. 466.
Monſtra. 258
*Morborum ætas.118.circuitus.*143 *Symptomata.*264. *curãdi ratio.* 309.*contagia.*190. & ſeq.
Morborum ſuperſtitioſa curationes. 71
Morbi patrij. 194
Morbi à dæmonibus quomodo curandi. 219. & ſeq.
Morbi diuini 320
*Morbi ex peccatis naſcantur.*594
Moribundi prophetant. 263
Mortis neceſſitas. 109
Morum differentia vnde. 296
Motus contrarij inter quæ 26
Motus celeritas non mutat ſpeciẽ. 29
Motus animalium duplex. 105
Motus difficultas & facilitas. 112
Mulier propter virum. 49
non ex ſemine. 56
Mulier quando concipere deſinat. 131. & *ſequen. excrementoſa,* ibid.
Mundi exordium ſcire cur omnes cupiant 10
De mundi ortu philoſophorum ſententiæ. 10.& ſeq.
Mundus ex rudi materia 10
Mundi æterna emanatio. 10
Mundi creatio per reuelationem habita. ibid.
Mundus ex nihilo. 11.18.20. *an totus inſtanti.*45. *Aeternus à parte poſt.* 12
Mundi ortus probationes. 11. & ſeq.
Mundum eſſe ab æterno contradicit. 14
Mundi partes duplices. 11. 31.47. 473
Mundi menſura. 403
Mundi neceſſaria dependentia à quo. 15
Mundi partium diuerſitas. 46
Mundi pulchritudo. 402
Mundus iuſsione factus. 20. *eius perfectio.ibid.ætates* 199.*firmitas.*357,*cur non prius factus.* 21
Mundus intelligibilis. 66
Mundus æternus & factus. 69
Mundus ænigma dicitur. 488. *diſputatio-*

diſputationi datus 497
De mūdi fine egregia 654. & ſeq.
Mundus nouus 661
Munditiæ vis 194
Muſices vis 220. *eius in ſacris vſus* 272
Mutationis multiplicis cauſa 281.

N

Nabuchodonoſoris metamorphoſis 625
Nabuchodonoſoris morbus tūc 626
Naſcuntur non ſata antiq. opin. 24
Natatilia ex mari orta 60
Natura nihil fruſtra 29
Naturalia in ſcripturis ſacris & miraculis multa. 6. & *toto opere*
Nebulæ 361. & ſeq.
Necromantia. 289
Necromantiæ confutatio 301. & ſeq.
Necromantiæ exemplum in ſacris 247
Neceſſaria non omnia 568
Neruis cuius inſtrumenta 515
Numbi præſagia 645
Niuis generatio 380
Nympha virginea 206
Nomina an effectricia 70
Nomina ab Adamo impoſita. 88.
Nominis octauo die imponendi ratio 162
De *Nominum ſignificatione* 70. & ſeq.
Nomina an ſuis rebus reſpondeāt. 70
Non ens [illegible] *principium* 17. 19
Nubes 361
Nubium lumen 39
Nubium eleuatorum ſignum. 645
Nubis & nebulæ differentia 361
de *Numeris & menſuris* 548
Nutritio quorum ſit 103. 111
Nutritionis neceſſitas 107 & ſeq.
Nutritio quid 107. 108. 111.

O

Oculi natura 278
Oculis medentia 331
Oculorum fabrica. 457
de *Oculis multa* 637
Oculus metaphoricè quid 638
Oculorum vires ad mala inferenda 531
Oculis medentiam 331
Oinelei ortus 30
Oliuarum vbertas prædicta 288.
Oleum quomodo noceat aut proſit vlceribus 646
Operatio à natura & eſſe 115
Opiryaſis 187
Ophthalmiæ contagium 531
Orbis regiones 203
Orbis totus habitabilis 210
Orcinus herba 526
Ordinis reſolutiui vtilitas 10
Organorum conſideratio 295 & ſeq.
Orphei cythara 85
Ortus Apollo 162

P

Pallij nigri vſus interdictus 230
Palingeneſia 340
Panis 215 & ſeq.
Paralyſi obnoxij 515
Parſimoniæ vtilitas 580 & ſeq.
Partum iuuantia 441
Partus multiplicitas 632. & ſeq.
Paſſiones corporum [illegible] 174
Pediculorum generatio 195
Peccatum 640 & ſeq.
Peccatorum medella 670. *cognitio ibid.*
Pelei & Thetidis connubium 351

Perfectum imperfecto prius 53
Peſtis prænunciationes 194.259
Peſsimi qui 677
Phantaſmata 225
Phlegmon 197
Philoſophiæ naturale deſiderium 489
Philoſophorum de mundi exordio opiniones 9. & *ſeq.*
Philoſophorum ſecta 480
Philonis de hominis creatione ſententia 65
Phyſiognomia ars 294
Phyſiognomiæ conſideratio 293. & *ſeq.*
Phyſica cur ignorentur 495
Phyſicorum utilitas 496
Phrenitis 433
Phthiſis duplex 321
Pilorum temperamentum 61. *materia* 626
Piſcium temperamentum 60
Piſces an ſub terra 203
Platonis & veritatis de mundi ortu diſcrimen 11
Platonici à dæmonibus deluſi 125
Plantarum generationis modus triplex 24
de Plantarum ſeminibus quæſtio. 23.25.50.
Plantis quæ aquæ noceant 308
Plumarum temperamentum 61
Pluuiam quæ prænuncient 263
Pluuiarum conſideratio 358. & *ſeq.*
Poli mundi 383
de mundi Polis 207. & *ſeq.* & 383
Portenta 256. & *ſeq.*
Poſsibile quid 20
Poſsibile & neceſſarium idem in æternis ibid.
Potentia prior actu 100
Potentia ſublata tolluntur omnia 52
Potionum genera 215 *multis.*
Potus quo utantur 61
Præfica 514
Prætenſionis ratio 260. & *ſeq.*
Primum, æternum, ſimplex, & unũ à quo mundus 17
Principia rerum tria 23.29
Principium rerum quod optimũ 52
de libro Problematum Ariſt. authoris iudicium 266
Prodigalitatis contrarium 609
Prodigalitatis & Auaritiæ comparatio 652
Propheta 271
Prophetarum ad vaticinandum præparationes 272
de Prouidentia multa 435. & *ſeq.*
Pruinæ generatio 360
Pſitaccorum regio 326
Pueri faſcinationi obnoxij 532
Puerperarum vacuatio 371
Puella quinquemeſtris 169
Putei 489. *Puteorum æſtus* 486
Putredine orta 28
Putreſcentia Analoga 29
Pyrites lapis 377
Pyromantia 299
Pythagorica *Symbola* 106.159
Pythagoricorum *dogmatum examen.* 45. & *ſeq.*
Pythagorica *harmoniæ confutatio* 446
Pythoniſſa 306

Q

Quadragenarij numeri [illegible] *in fœtu* 165. & *ſeq.*
Qualitates elementorum forma 32
Qualitates actiuæ & paſsiuæ 27
Quantitas diſcreta & numerus idem 13
Quaternarij vis 113

R

Rabiē quæ animalia patiātur 430
Ratio an breuis 429
Raymundus Lulus 540
Recidiuæ malum 179
Renes minguntur interdum 321
Repletionis mala 581
Reſolutio 348
Reſurrectionis probatio 661
Reſuſcitatus ab Heliſeo 308. & ſeq.
Roma anis clamore ſeruata 258
Rubeus color ſanguinē mouet 629 *Feras incitat* 630. & ſeq.
Ruta vis 230. 526

S

Sacri libri cur ſcripti 5
de Sacris libris antiquorum indicium ibidem eorum vtilitas 7
Salicis ſemen 26
Salis vſus in ſacris 152. & ſeq.
Sal cur terris aſpergatur 305
Sal Hieroglyphice quid 308
Sal cuius rei Symbolum 157
Salis pactum 158
de Sale copioſè 617. & ſeq.
Saliuæ vis contra venenata 530
Salſugo 306
Samuel an vere ſuſcitatus 302
Sanguis non eſt pars viuentis 103
Sanguis alimentum eſt ibid natura frigidus calorem ſeruat 104
Sanguinis abundantia 131
Sanguinis differentiæ 105
Sanguinis & animæ Sympathia 106. *contactus ibidem*
Sanguinis intuitus quibus noceat 629
Sapientia ab æterno 63. *quid*. 434 *quis eius capax. ibid.*
Saporum contrarietas 610
Saræ ſterilitas 131
Sarcoſis vteri 206
Satyrion orchis 524
Saulis morbus 231
de Scientia opiniones 494. *eius appetitus* 496
Scientia naturaliū an neceſſaria 5.
Scibile quid 20
Scire reminiſci Platoni 12
Scabies 175. *remedia* 178
Scripturæ inuentio 77
Scyphus auguratorius 256
Semen quodammodo omnia 137
Seminis differentia ibid. vis. 145 *ex quo & quomodo* 351
de Semine quid Pythagoras 51
Seminalis vis in lachryma plantis 25
Senes calefaciendi ratio. 233
Senes cur comprimant labia introrſum 512
Senectutis deſcriptio & eius excellens declaratio 508 & ſeq.
Senſus an ſine mente 428. & ſeq.
Sēſus ad ſtellas accōmodatior 124
Senſus eſt præſentium 431
Senſus ſenſilis, & organi communio 505
Senſus cuſtodes corporis 509
Senſus an ſine motu 621. & ſeq.
Senſus & motus ab eodem 623
Septenarij ratio in vita 162. 199
Sermo quomodo naturalis 76
Sermonis & ſcripturæ cōparatio 77
Serenitatis præſagium 643
Serpentis aſtutia 73
Serui peccatores 342
Seſeli herba 440
Sodomæ interitus 566
Socrates 489
Siccitas 58
Silua ingentis ortus inuſitatus 25
Simultatū contrarietas quomodo ad

ad vnum reuocetur 611
Somniorum interpretatio 263
Somni vtilitates 140
Somniabundi 270
Sol cur non primus creatus 45
Sol an calidus 211
De Sole multa 211. & ſeq. 278
Solis lux quouſque pertingat 47
Solis acceſſus & receſſus. 210. circuitiones 476. & ſeq.
Sol beatorum 47
Solſtitia 210
Sollicitudo vitanda 577
Sophiſtæ Aegypty de morte ſententia 161
Sortium conſideratio. 259. & ſeq.
Spado. 205
Specilli quando vitandi 142
Spiritualis ſubſtantiæ creatio. 67
Spiritualium conſideratio 201. & ſeq.
Spirituum natura 278
Spiritus pro dono 202
Spiritus duplices 630
Sphera recta & obliqua. 385
Spinalis medulla 514
Squammarum temperamentum 61
Stellarum nomine Angeli 290
Stella nulla de nouo 46
Stella anni ibid.
Stranguria 515
Struthio cameli natura 441
Stulti ſerui 341
Subſtantia quomodo fiat. 22
Succi quatuor. 286. quomodo nutriant 103
Surdi ex vehementi ſonitu 446
Surdi loqui docti 78
Sus 160
Suum differentia 161
Sybillæ 244
Syncope 309

T

Tabularum plumbearum vſus 378
Tagus aurifer 373
Thaletis prædictio 288
Thimi ſemen 26
Theologiæ & iuriſprudentiæ comparatio 604
Theriaca 610
Thlibæ 204
Tapſia 112.113
Temperantia & intemperantia circa quæ 666. & ſeq.
Temperies quid & quorum cauſa. 297
Temperies multiplex 492
Tempeſtas 383
Tempeſtas à meridie oritur 390
Tempus quid 44
Tenarcus lapis 493
Tepidorum natura 662. & ſeq.
Tepidi metaphoricè qui 664
Ternarij perfectio 118
Terræ baſes 404
Terræ magnitudo 529
Terra vacuitas. 39: Globus 203
Terra caua 42. Solidior in centro ibid. cur partim latens partim detecta 365
Submergenda tota. 366. immobilis. 465. & ſeq.
Cur terra à mare non obruitur 405
Terra & aquæ conſideratio. 400. & ſeq.
Terremotus prædictus 259
Teſtes 145
Tonitrui conſideratio 378. & ſeq.
De tonitrus cauſis 378
Triſtitia 575

V

Vacuum vulgo quod 357
Vaticinia vnde 226
De vaticiniys multa 238. & ſeq.

Vena Azygos 575
Venerei motus vnde 127
Ventorum materia 369
De ventis multa 383 & ſeq.
De ventorum naturis 644
De ventorum temperie 387
Verbum omnium Idea 64
Veſica 498 *carentia* 61 *habentia ibid.*
Veſtium infectio 192 *putredo* 195 *vſus* 322
Via lactea 46
Vini ortus 29
De vino multa 215 & ſeq.
Vinum cur lætificat 218
Vini natura 217
Vini robur 235
Vinum ſenibus interdicitur 237
Vinum vlceribus aptum 646
Vir ante fœminam quare 50
Vir eſt gloria Dei 56
Viragines 133
Virginis exploranda ratio 205
Virginis aperienda ratio 206
De Virginitate multa 205 & ſe.
Virtus infinita incommunicabilis creaturæ 68
Vita quomodo in ſanguine 103
Vitæ longitudo 308 *productio* 115 118.
Vitalis facultas in primo principio generationis à quo 49 *Vbi* 105
Vitiligo 175 *à lepra differentia* 186
Vitia duo an vni virtuti contraria 609 & ſeq.
Viuentium conſumptio 108
Vlcerum exacerbationis cauſa & tempus 143.144 *locus* 184 *malignitas* 319. *curatio* 317
Vlcera quid deſiderent ibid.
an oleo vngenda 646.647
Vlmi ſemen 26
Vmbilici & hepatis prima formatio 49
Vnguium materia 626
Vnitatis perfectio 173.354
Vocum ſignificatio 79
Volatilia aquea 57. & ſeq.
Voluntas duplex 336
Voluntatis libertas ibid.
Vomitus vtilitas 584
Vomitum incitantia 662 & ſeq.
Vrbs intelligibilis Philonis 65 *eius reprobatio* 67
Vteri geſtationis exacta conſideratio & ſeq 631

F I N I S.

SIMILITVDINVM AC PARABOLARVM QVAE IN Bibliis ex Herbis atque Arboribus deſumuntur dilucida explicatio: In qua narratione ſingula loca explanantur, quibus Prophetę, obſeruata ſtirpium natura, conciones ſuas illuſtrant, diuináque oracula fulciunt.

LEVINO LEMNIO
Sacrarum Literarum ſtudioſo auctore.

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN AVTORIS ET operis commendationem Carmen.

VEnturo quotquot Medicus clariſsimus æuo
Sacrauit, Genium conſtat habere libros.
Hic tamen imprimis docti ſufragia cœtus
Promeritus, nullo fines ſuperſtes erit.
Res magnas, res difficileis, res denique ſacras
Eruit eximium candide lector opus.
Autor enim ſyluas inter reptando ſalubres.
Cœleſtis Sophiæ largiter hauſit aquas.
Quando vel arboribus, vel humi ſerpentibus herbis
Acceſsit priſco tempore tantus honos?
Ecquis crediderit ſacri tot myſtica Verbi,
Clauſa ſub extremo cortice ſenſa tegi?
Si non aſsiduo diuinæ Pallados vſu
Lemnius occultas explicuiſſet opes.
Nullos inuoluet poſthac Labyrinthicus error
Flexibus ambiguis, multiplicíque via.
Seu per odorato veſtitos gramine colles,
Seu per frondoſum te iuuat ire nemus:
Non ſecus, ac Theſeus Ariadnes fila ſequutus,
Quò te cùnque feres, hoc duce tutus eris.
Si iucunda igitur, ſi quæris idonea vitæ,
Hanc propera in ſyluam ferre ſubinde gradum.
Fatidicæ ſtirpes, pleno quaſi Copia cornu,
Paſcendis animis pabula læta dabunt.

EXIMIO SVMMÆQVE VIRTVTIS AC DIGNITAtis viro D. Thomæ Thieldio Diui Bernardi in confiniis Antuerpianis ad Schaldam, Antiſtiti cum primis reuerendo Leuinus Lemnius Medicus Zirizęus ſacrarum literarum ſtudioſus. S. P. D.

QVVM mihi nuper ampliſſimè deprædicaret virtutis tuæ decus, & mentis præstãtiam, Antiſtes ſpectatiſſime Iacobus Suſius vir, præter antiquæ nobilitatis inſignia, omni diſciplinarum genere excultiſſimus: cœpit ilico animus noster in tui nominis amorem ac venerationẽ incitari. Quis enim erga illum non afficiatur, qui in pacificandis optimatum diſſidiis, in dirimendis ſopiendiſq; controuerſiis hæreditariis, de fundis ac ſuburbanis prædiis ſingulari pollet dexteritate ac prudentia? Quis non vnicè illum diligat, veneretur, ſuſpiciat, qui inſtitutis erectiſq; aliquot palæſtris literariis, artes ingenuas ac liberales diſciplinas fouere nõ deſinat? qui rebus tã exhulceratis, tantiſq; opinionũ diſſidiis diſtractis ac diuulſis ſana conſilia adhibere curat, ac propoſitis præmiis

doctos quoſq; ad cōcionādi munus exſtimulare, quo famelica ac diſsipata multitudo ſalutaris doctrinæ pabulo ſaturetur, mētéſq; aridæ ac ſiticuloſæ verbi Dei irrigatione reuiuiſcant ac reficiantur. Nullum profecto excogitari poteſt opus, quod plus ſolidæ laudis promereatur, & quod humano generi ſit vtilius, magiſq; frugiferū aut ſalutare. Quocirca excogitatum eſt à me argumentum vir præſtātiſsime, tuæ dignitati aptum, tuóq; tam ſalutari inſtituto accommodum, quo omnibus innoteſcat laudatiſsimus tuus iſte conatus, ac longe latéq; propagetur nominis tui honos, tuóq; exemplo complures ad illuſtrandam fouendamque religionem Chriſtianam, ac ſincerum Dei cultum ſtabiliendum exſtimulentur. Eo autem magis gratum acceptúmq; Amplitudini tuæ munuſculum hoc literarium fore confido, quod tale quiddam à nullo hactenus tractatum ſit, ipſaque rei narratio non minus habeat vtilitatis quàm oblectamenti. Tametſi non defuturos ominor, qui vbi conſpexerint Medicum tractare argumentum Theologicum, confeſtim exclament, Ne ſutor vltra crepidam, tum id, Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.

Quod Medicorum eſt,

Hora.l.2 Epiſto.1 *Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.*

Verùm hæ voces non ſunt tanti, vt ab harum rerum tractatione me deterreant: quum par ſit vt omnes qui Chriſto nomen dederunt, ea conſectentur quæ maximè ſalutaria, ſunt illiúſque doctrinam cumprimis illuſtrent. Quod preter alios ſpectaſſe obſeruo virum illuſtrem Ioachimum Hopperum iuriſconſultum, Hiſpaniarum regi Philippo à conſiliis ſecretioribus, in enarrando Decalogo. Quamobrem non decet id mihi fraudi eſſe quum ſacroſancta religio à Regibus etiam atque magnatibus (quorum plerique non ſemper res prophanas tractant) exculta ſit ac propagata, diuinoq; afflatu in commentarios redacta.

Doc:

Documento ſunt Abrahamus, Iſaac, Iacob, Moſes, Dauid, Solomon, Eſdras, à quibus primùm profluxit ac dimanauit cultus & doctrina cœleſtis, ac quum ſcripto, tū viua voce poſteris per manus tradita. Eo autē minus vellicari aut arrodi meretur noſtra hæc lucubratio, quòd pro dimidia parte ſit profeſſionis Medicæ. Siquidem ad Medicum potiſſimè ſpectat herbarum tractatio, etſi quæ ex his ſumitur Metaphora, Similitudo, Exemplum, Comparatio, non alienum eſt ab eius profeſſione dilucidè ea explicare. Quum autem profeſſores ſacri minus fere exercitati eſſe ſoleant in herbarum cognitione, ac vix vulgatas paſſimq; obuias herbas cognitas, perſpectaſq; habeant, fieri nequit vt omnia exactè atque adamuſſim perſpiciant aut interpretentur, ſuáq; dignitate ſingula exornent deſtituti notitia ſtirpium, aut minùs explorata earum natura. Quocirca boni conſulet æquus rerum æſtimator noſtram hanc qualemcumque induſtriam, quum ea tractem quæ magna ex parte ad Medicum ſpectant, quem naturæ inueſtigatio, cui ſedulo incumbit, ad contemplandas etiam res diuinas erigit, ad Opificis notitiā eiuſque amorem atq; admirationem inflammat. Spero autem candidum Lectorem minus alienum futurum erga opuſculi huius autorem, vbi eius guſtu ſe expleuerit, ac nonnihil fructus ac commodi ex illius lectione conceperit. Hac enim commendatione Genium conſequi libri ſolent, ac plauſibiles eſſe, ſummáque auiditate à ſtudioſis expeti, præſertim vbi viri alicuius excellentis patrocinio in lucem prodeunt: Quæ res hoc apud me effecit Antiſtes cumprimis obſeruande, vt paſſus ſim hoc noſtrum commentariolum tuis auſpicijs, tuique nominis fauore in vulgus efferri, multorúmque iudiciis ac cenſuris ſubijci. quod vnum nonnunquam viros quamlibet eruditos ad lucubrationem ſuarum editionem retardare ſolet ac remorari. Quis eſt enim ea

Rom. 1.

dicendi peritia imbutus, eáque rerum cognitione inſtructus, vt cenſores paſſim tam rigidos Ariſtarchos, tam oculatos non pertimeſcat ac reformidet? aut quis ſua ſcripta omnibus approbare, omnique ex parte calumniam abs ſe depellere poſſe confidat: præſertim in argumento quod detegit vitia, erroréſque hominum qui ferè ſalutaria monita reſpuunt, eóſque aut odio proſequuntur, aut vellicant, qui illis ad virtutem, ad decus, ad probitatem, ad ſinceram religionem ſunt incitamento. Quod ipſum nuſquam non deplorant ſacri vates iis locis quæ illuſtranda ſuſcepi, qui in eo toti ſunt, omnémque ſuam operam atque induſtriam conferunt, vt quum omnes, tum illos potiſſimè officij ſui commonefaciant qui Eccleſiaſtico munere funguntur, ac diuinis miniſteriis ſunt addicti, quo ſubditis abſolutum virtutis ac pietatis exemplar exprimant, ſummóq; ſtudio enitantur, ac rationem ineant, qua collapſæ atque inclinatæ Religioni medelam adferre queant, eamq; erigere atque inſtaurare. Illorum enim intereſt, ac munus delegatum expoſcit, vt deuias balantéſq; ac diſſipatas oues ad Chriſti ouile dirigant, atque ad ſaluberrima cæleſtis doctrinæ paſcua reddùcant, vt egenis ac calamitoſis, omniq; præſidio deſtitutis ſubueniant, atq; illis aliquid ſolatii, nonnihil ſubſidii adferant, vt ingenuos ac bonæ indolis adoleſcentes in quibus elucet ac ſe profert aliquod viuidæ erectæq; ac generoſæ mentis indicium, liberalibus diſciplinis inſtitui curent, quo aliquando Patriæ vſui ſint atq. ornamento: vt virgunculis maturis ac coniugio aptis dotem conferant, ne quà pudicitiam expugnari contingat, ac publicè vt mercenarias proſtitui. Hac enim ratione obtinebimus ne paſſim tot exiſtant validi errones ac graſſatores nocturni qui aliena inuadant ac deprædentur, nec tot contaminatæ integritatis puellæ quæ in luſtris ac fornicibus extra legitimã vitæ ſocieta-

Paſtoris officium.

tem

Digitized by Google

tē,corporis ſui vſum omnibus promiſcuè concedunt. Quod dedecus fœdaque vitæ conſuetudo ne inter Chriſtianos inoleſceret in fragilem illum ſexum ſua beneficia ac munificentiam liberaliter contulerunt veteres illi Eccleſiæ proceres, qui quòd cęteris virtute morúmque integritate prælucerent ac ſubditorum vſibus commodiſque ſedulò proſpicerent, Epiſcopi, præſules, antiſtes vocabantur. atque à paterno pióque affectis ac propenſione in gregem ſuæ fidei ac tutelæ commiſſum Abbates ac Cœnorbiarchę; ſic vt dignitati & honori ſolicitudo & cura coniuncta eſſet. Cōſopiebant illi tumultus ac diſsidia quæ in magnum Reipublicæ detrimentum erant euaſura, refarſerunt laceratam ac diuulſam ciuium ac popularium concordiam. omniáque reddiderunt tranquilla ac pacata: mitigabant, Regum ac Principum irritatos animos qui ſiniſtris parumquę auſpicatis nonnullorum conſiliis inflammati, grauiora quam pro æquitate, onera ſubditis inferre meditabantur. Quale exemplum editum eſt in Roboam Solomonis fi- 3. Reg. 12.
lio, qui quum in paternam hæreditatem aſcitus atque inauguratus imperio, iuuenum potius quam ſenum conſilio acquieſceret, florentiſsimum regnum abs ſe diuulſum alienauit. His ac pleriſque aliis præclaris virtutibus enituêre veteris Eccleſiæ miniſtri, atque iis ſe potiſsimum exercuerunt in quibus ſitus eſt præcipuus Charitatis fructus, totiúſq; pietatis ac religionis ſumma conſiſtit, vt Iacobus Apoſtolus palam teſtatur. Nā erigere operoſa pa- Cap. 1.
latia, magniſque ſumptibus extruere porticus, pauimēta xyſtos, ambulachra periſtylia conuiuari lautius ac magnifico ſplēdidóque ferculorum apparatu aut denique exquiſito cultu opes profundere ſubleuandis tenuioribus deſtinatas alienum prorſus eſſe decet ab illorum conditione, natura, moribus, quorū profeſsio atque inſtitutū frugalitatē ac moderatum rerum vſum exigit, ab omni luxu, pompa,

faſtu, ambitione, ſtrepitu, aliáq; mundana oſtentatione remotum. Hæc vir humaniſsime libere quidem, at amanter ac ſincero affectu à me amplificata ſunt, quo pleriq; exſtimulentur, vt Spartam ſuam exornent, ſuámq; minam aut talentum auctione conduplicent, illi inquam, qui in clariſsima luce hominum verſantur, ac velut in totius orbis theatro conſtituti omnium ora atque oculos in ſe conuertunt. Sic enim futurum confido, vt qui nunc multorum animos abs ſe habent auerſos atq; alienatos, ſibi magna veneratione ac reuerentia deuotos deuinctóſq; experiantur. Eſt enim virtus vitæque integritas fauoris ac beneuolentiæ, totiúſq; humanæ ſocietatis conciliatrix. Qua de re quum nuper in amœniſsimo tuo receſſu ſerio ſimus philoſophati præſente clariſsimo ac Senatorij ordinis viro Nicolao de Voocht Iuriſperitiſsimo, ac multa vltro citróque agitata ſint, nō viſum eſt operæpretium diutius huic argumento inhærere Deus Optim. Maxim. cui, Chriſti fiducia, vota precéſque noſtras deferimus, te diu nobis ſeruet incolumem, ac tuos conatus promoueat, magnáq; incrementa ac progreſſus conferat. Ziriɀææ ex Muſeo noſtro Nonis Maij, Anno M.D.LXVI.

Honor virtutis præmium.

A M-

AMPLISSIMOS REGES AC SACRATISSIMOS

vates herbarum cognitione exactè fuiſſe imbutos, deſumptæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant: quæ hic ſpectandæ exhibentur.

CAPVT I.

PRæſtantiſſimos Reges ac magnanimos illuſtréſque Heroas in ipſo etiam armorum ſtrepitu tumultúque bellico, ſtudioſè olim excoluiſſe rem Herbariam, ac ſtirpium cognitione cũ primis fuiſſe delectatos, præter veterum hiſtorias, Bibliorum codices abunde teſtantur. Quum enim harum rerum inueſtigatio amœniſſima varietate exornata ſit, nec minus habeat vtilitatis, quàm oblectamenti, non viſum eſt Regum amplitudini, nec Imperatoriæ maieſtati indecorum huiuſmodi occupationibus diſtineri, præſertim vbi ab vrgentiſſimis negotiis, ac functionibus publicis reſpirare, atque aliquid ſibi laxamenti impetrare licuit. Hac enim quum animi, tum corporis cultura non minùs celebris facta eſt illorum memoria, non minùs illuſtratus nominis ſplendor & magnificentia, quàm rebus aliis præclarè geſtis, aut hoſtib. vel *Reges herbarum cultores.*

ſubactis, vel ad interneccionem deletis. Sic Mitridates Ponti atque vndeuiginti regnorum Rex, propter eximiam herbarum notitiam, & ſingulare antidoton contra venena morbóſque omnes contagioſos præſentaneum, illius nomine inſignitum immortale nomen eſt conſequutus. Lyſimachus Eupator, Gentius Illiricorum rex, Artemiſia Mauſoli Cariæ regis vxor, multique alij, præter belli gloriam, herbarum cognitione illuſtres ſunt. Marcus Curius imperator Romanus poſt deuictum Pyrrhum Epirotarum regem, Lucius Cincinnatus, Marcus Valerius Coruinus plantarum amœnitate allecti procul à ſtrepitu & ambitione ciuili ruri conſenuerunt. *Solomon herbarum ſtudioſus.* Solomon verò regum ampliſſimus, qui præter immenſas opes eam conſecutus eſt à Deo Optim. Maxim. ſapientiam, ac rerum cognitionem vt nullus regum illi ſit comparandus, in herbarum notitia mirificè excultus, exactéque verſatus legitur, *3. Reg. 4.* ac diſſeruiſſe non ſolum de piſcibus, alitibus, quadrupedibus, aſtris, ſed de arboribus etiam & ſtirpibus à cedro Libani vſque ad Hiſſopum qui egreditur è pariete, *Sapien. 7.* hoc eſt, à minutiſſima herba ad procerimas, celſiſſimáſque arbores vſque, omnia habuiſſe cognita & explorata. Sunt præter Solomonem proceres aliquot vatéſque Hebræi qui paſſim vaticiniis ſuis herbarum nomina effectúſque interſerunt, ac comparationes ex iis mutuantur. *Varij herbarũ effectus.* Quum enim ſtipes aliæ aliis rebus adhiberi ſoleant, ac nonnullæ alimenti vſum præbeant, aliæ medícamenti, pleręque vtrumque, nonnullæ noxiæ ſint ac naturæ infeſtæ, aliæ ſalutares morbiſque expugnandis accommodæ: ex iis Prophetæ appoſitiſſimas ſimilitudines, ſcitáſque & concinnas comparationes deſumunt, quibus conciones exornant, ac fidem narrationi adſtruunt. Quum

autem

autem multa ſint in humanioribus diſciplinis ac po-
litioribus literis, totáque philoſophia humana quæ
hominum animos affatim oblectant, illorúmque men
tes exemplis ac morum integritate imbuunt, tum nul
la ad hæc perficienda maiorem vim atque efficaciam
obtinent, quàm ea quæ ſacri vates quorum nemo non
diuinitùs adflatus, concionibus adhibent, adeo vt qui-
uis vel in naturæ operibus vel diuinis contemplatio-
nibus mediocriter exercitatus, facilè perſpexerit,
quàm non ſit ſterilis & ieiuna illorum narratio, quàm
non prorſus infæcunda illorum doctrina, ſed vtilis ſa-
lutaris, fructuoſa. Siquidem ſcriptura ſacra à cœleſti
patre diuini Spiritus afflatu promanans, mentes ho-
minum ſuauiſſimo pabulo paſtúque ſalutari reficit.
Quod ipſum Dauid rex indicat, deſumpta peramœna *Dauidus ſe*
ſimilitudine à viridante floridóque prato ac ſaluberri *lectiſſima*
mis aquis, quibus armenta maxime pingueſcunt & ſa- *ſimilitudi-*
ginantur. *Dominus regit me, nihil mihi deerit in loco pa- nes.* *Pſal. 23.*
ſcuæ vbi me conſtituit, ſuper aquas refectionis. Sic quum
ſibi gratularetur ac plauderet, quòd Dei munere in di
uidenda hęreditate, vberrimà pecora, ſolúmq; ac fun-
dum maximò fœcundum ſortitus eſſet, *Funes*, inquit, *Pſal. 16.*
ceciderunt mihi in præclaris, Solent enim olim funi-
bus extentis metiri iugera, ſuóſq; limites cuiq; aſſigna
re ac partiri prata: quod apud nos nunc decēpeda per
ficitur. Huius generis quum innumera exempla in ve-
teri nouóq; inſtrumento ſe proferāt, non ſolùm in vul
gato vitę vſu & conſuetudine, ſed ex natura rerum quę
nihil non ſuppeditat, de prompta: operæpretiũ viſum
eſt iſta eruere, atque auido lectori ſpectanda exibere,
quo illi innoteſcat, quantus ſcientię ac ſapientię theſau
rus reconditus ſit in arcanis literis, quæ non tàm dul-
cia, quàm ſalutaria hominibus proferunt. Nec ſanè

quiſquam ex vllis Philoſophorum aut Rhetorũ Poëtarúmque ſcriptis tam vberem & copioſam doctrinę frugem, tam ſalutare animæ mentiſque pabulum eſt percepturus, quàm ex vberrimo atque in ex hauſto Diuinitatis fonte, illorúmque oraculis quę diuino adflatu ſunt prodita. Quod ſi cui libeat attente conſiderare atque intimè excutere diuina eloquia, quantáque vſi ſint ſapientia qui tam ſalutaria documenta nobis prodiderunt, mentémque ac voluntatem Dei mortalibus indicant, dilucidè perſpecturus eſt, quid diuina prophanis præſtent, & quàm ſint res æternæ ac ſolidæ caducis ac momentaneis præſtantiores. Sacros verò vates præter exactam diuinitatis cognitionem in naturæ reb. exquiſitè verſatos, nec vllius diſciplinæ fuiſſe rudes, vel illud argumento eſt, quòd ex intimis atque arcanis naturæ ſimilitudines & comparationes deſumant, denique ab animantibus, herbis, arboribus, elementis, igni, terra, aquis, aëre, fluminibus, riuulis, fontibus, ciſternis, Oceano, aſtris, gemmis, lapidibus, à fulmine, pluuia, rore, æſtu, frigore, flatibus, grandine, niue, gelu, glacie, à ſatis & ſemente, à ſale, à fermento, à ſagena, verriculo, naſſa, retibus, ab humoribus qui corpori humano ſubſunt, vel ab eo promanant, ſanguine, lacte, ſemine, menſtruis, à pariente & partu, à ſcoria, ferro, auro, argento, aliiſque innumeris Tropos ac figuratas elocutiones, Metaphoras ſeu Tranſlationes, parabolas, collationes, exẽpla, Schemata, hoc eſt, ornamenta verborum & Sententiarum, & quæ quaſi aliquo geſtu orationem illuſtrant, narrationibus ſuis accommodant, quibus multum lucis atque intelligentiæ, plurimum dignitatis ac ſplendoris cõcionibus adferunt, mentéſque ac animos ſocordes atque oſcitantes, ſuíque oblitos ad veritatis cognitionem incitant atq;

Sacra prophanis potiora.

Prophetæ omnium rerum cognitione inſtructi.

atque inflammant:improbos adducta ex iis rebus ſimilitudine, à maleficiis deterrent, atque ad virtutem ad ſolidam felicitatem, ad Dei metum & fiduciam extimulant, illisque, omni adhibita induſtria, diuinitatis notitiam inſignunt: probos verò & qui vitę integritatem conſectantur, ſtabiliunt, vtque perſeuerēt atque in ſuſcepto negotio perſiſtant, ſedulò exhortãtur:obiter, quod & Paulus præcipit, inordinatos, intractabiles, incompoſitos officij ſui cōmonefaciũt, ac ſalubri placidáque monitione increpant:puſilanimos & mœrentes ſolantur, imbecilles ac labantes fulciũt: collapſos erigunt: lenitate & clementia vtuntur erga omnes, lenti ad iram, ad vindictam ac violentiam tardi, medentur iuxta Eſaiæ ac Chriſti vaticinium contritis fractisque mentibus atque animis deiectis mœſtis, afflictis ſalutarem medelam adhibent prædicant captiuis remiſſionem & indulgentiam, occæcatis viſum:ita vt diuinæ lucis efficiantur capaces, calamitoſis ſolatium, vinctis ac diaboli tyrãnide oppreſſis relaxationem ac libertatem:eáq; omnia elegantiſſimis parabolis & collationibus in ſuis paſſim ſcriptis perficiũt. Quum autem nemo non prophetarũ, inter quos multi regia maieſtate, exiſtunt, harum rerum ſpecimē exhibeat, atque etiam Ieſus Chriſtus quique eius nomine apoſtolicæ legationis munere fungũtur, in eodē doctrinæ genere verſentur:operæpretium me facturũ ſum arbitratus, ſi obiter commonſtrem quanta ſit eruditio, quàm recondita ſapientia, quæ rerum cognitio ac naturæ inueſtigatio, quantus ardor propagandæ religionis atque expulſa omni ſuperſtione & idolatria proferendi cultus diuini in iis hominibus qui diuino ſpritu cœleſtíque afflatu imbuti tam ſalutaria nobis prodiderunt, accita ad orationis decus & ornamen-

Deus vi cogit & blandimētis allicit.

1.Theſſ.5.

Eſaiæ 61.
Luc.4.

tum vniuerſa rerum natura: quod ipſum pateſacere iam meditor.

DE CONDITIONE ET NATVRA Mandragoræ, quam à Lia Sorore eblandita eſt Rachel.

CAPVT II.

INTER herbas virentes ac floridas, quarum innumeras naturæ ac rerum omnium conditor Deus in vſum hominum è terra produxit, Mandragora non infimum locum obtinet, nec prorſus ignobilis eſt. Cuius quum in ſacris Bibliis extet mentio, atque in deliciis habita ſit, in edendíque vſum expetita: de hac inſtituti argumenti ſumetur exordium. Conſtituuntur huius ſtirpis duæ ſpecies: quarum vna eſt foliis lactucæ æmulis, ſed anguſtioribus ſaturati vmbroſique viroris. Pomum verò emergit è centro imóque ſtirpis meditullio, quod herbaceo ſtilo incumbit, auellanæ nucis, nõnunquam iuglandis aut caſtaneæ magnitudine. Hæc ſpecies fœminæ nomine inſignitur. Mas verò ſpecioſa magnáque foliorum amplitudine ac pompa luxuriat, lacteo virore perpolita. Pomum verò quod ex paſſis patuliſque quaquauerſum foliis è media ſtirpe prodit orbiculatum ac circinatæ rotunditatis, oui gallinacei vitello aut luteo prorſus affine eſt, odore non ſine grauitate quadam ſoporata, iucundo, radice craſſa, piloſáque ac bifida, atq; in humanæ coxendicis aut cruris formam bifurcata. Qua occaſione circumforanei quidam impoſtores ex huius & brioniæ radice imagunculas confingunt humana ſpecie, atque vtrúmque ſexum emoliuntur, ac credulæ turbæ perſuadent ea forma ac ſpecie è terra enatas. Nonnulli ſerio prædicant vitalem

Geneſ. 1.

Mandragora duæ ſpecies.

talem fuiſſe ſubterraneum hunc fœtum, atque ex locis quibuſdam funeſtis eruiſſe, quibus ſupplicio afſici ſolent ſontes ac facinoroſi, qua perſuaſione rudi atque imperitæ plebi imponunt, atq; huiuſmodi impoſtura argento illos emungunt, Belgæ Mandragoræ poma *Deolappelen* vocant, quo nomine & radicem deſignant, quod mentem amatorio quodam faſcino in errorem pertrahant, & quodam modo incantent. Huius pomi fuiſſe auidam Rachaëlem, ſummóque eius deſiderio occupatam ſacri codices referunt. Quum enim triticeæ meſſis tempore Ruben in rus digreſſus, Liæ matri attuliſſet Mandragoras, Rachel ſterilis ac ſororiæ fœcunditatis æmula, eas ſibi concedi offerríque poſtulauit. Lia exaſperata importuna interpellatione, poma illi denegauit: tandem ſopita altercatione hac lege ac conditione res tranſacta eſt, vt Lia ſubſequente nocte mariti concubitu frueretur (nam id alternis vicibus, duabus ſororibus vni marito dedicatis perfici ſolet) Rachel vero potiretur Mandragoris, quas ea mente atque animi intentione à ſorore eblandita creditur, quò amabili ac gratioſo cum patriarcha Iacobo congreſſu, eſu illius pomi, conceptui effici poſſet idonea. Quum enim inuidia in ſororem permota ſterilitatis probrum à ſe depellere atque amoliri cuperet, expoſtulauit cum marito, quòd ſterilis degeret, quum ſoror numeroſa prole ferax eſſet & fœcunda. Iacobus indignatus ſe perfunctum maritali munere profitetur, ipſúmque nec culpari poſſe, nec ignauiæ argui. cæterùm fœcunditatem ac conceptum Dei donum eſſe, illiúſque arbitrio negotium iſtud perfici. Cæterùm an Mandragora fœtificandi vim mulieribus conferat, atque vtero retinendi ſeminis efficaciam conciliet, in

Pomum Mandragoræ blandimentum amoris.

Gen. 3.

dubium vocari poſſet. Quum enim ſoporifero effectu prædita ſit, & impenſè frigida, hæc qualitas ad tale quiddam præſtandum prorſus inefficax cenſeri ſolet & inidonea. Quod tamen ita dilui poſſe video, vt in frigidis humidiſque regionibus, atque in vtero humecto & algido tale quiddam perficere nequeat, ſed in torrido æſtuantique & exuſto. Sic in Africa, Hiſpania, Iudæa, Mauritania, Numidia, Aegypto, in quibus ferè regionibus mulieres aduſtos arentéſque habent vteros ac feruidos, tum ſquallidos ac ſtrigoſos: non incommodè hoc pomum adhiberi poſſe crediderim. Siquidem eius eſu corpus ad temperiem reduci poſſe exiſtimo: quum poſt amplexum & congreſſum maritalem ſoluto in ſomnum corpore, vterus retinendi vim ſeminis aſciſcat, nec id in fumos ac fuliginem euaneſcat, vt in calido atque æſtuante vtero aſſolet, in quo vtriuſque ſemina minus coaleſcunt aut vniuntur, ſublata omni poſteritatis ſpe. quod multis vſu veniſſe obſeruaui etiam in Belgica, qui ob plus ſatis calidam vteri intemperiem effœtæ extiterunt, tametſi mariti ſedulò illis ſuam operam præſtarent, ſuóque officio alacriter fungerentur: quin & viri ex frequenti illorum concubitu aliquando pudendarum partium vitia contrahunt à ſalſuginoſa atque acri mordacique vligine, quæ genitali virus infert ac contagione inficit. Huiuſmodi mulieribus quæ fere ſunt indomitæ libidinis ob ignitos vrentéſque locos, poma Mandragoræ inoffensè, imo magno commodo exhiberi poſſunt, cum pepones, cucumeres, cucurbitæ, melones, portulaca, lactuca, ſolanum, aliáque refrigerantia, quibus intenſus ille feruor ac vitioſa vteri qualitas retunditur, & quò minus concumbenti deleteria ſit, cohibetur. Scio equidem multa eſſe ſtirpium genera apud Belgas &

Se

& Septentrioni obuerſas regiones quibus quum ſubſit noxia vis & pernitioſa, valetudinem deteriorem efficiunt ac depopulantur, niſi illorum effectus in deſtruenda naturæ temperie coërceatur. Sic omnes herbæ quæ frigida qualitate imbutæ ſunt, pipere, zinzibere, & grano paradiſi, quod nōnulli inter ſpecies cardamomi ſtatuunt, condiuntur, quibus refrenatur illarum malitia, & obtunditur hebeſcitque ferocia. Sic fungi, boleti, tubera, aliáque excrementa terræ Italis ac Tranſalpinis innoxia ſunt: Ciſalpinis verò ac Belgis nocentiſſima ac venenata, niſi condimentis calorificis mitigetur venenoſa illorum qualitas. adde quòd in calidis regionibus, quæque Sole affatim illuſtrantur, & incaleſcunt, omnia meliùs matureſcunt. quæ vis efficit vt illa fercula vtpote libidinis incitamenta à delicatis ac ganeonibus in deliciis habita, atque in excitandæ tentiginis vſum expetita, minus incommodi corporibus inferant. Cæterùm Mandragoram odoris fragrantia ac ſuauitate recreaſſe olim Hebræos, Epithalamium ſiue Canticum Solomonis indicat, ſic vt exiſtimem in Iudæa illam in ratione expetitam, ac manibus contractari ſolitam, quod ſuaui quodam odore imbuta ſit non ſine vi ſomnifica & ſoporoſa, quæ laſſos & languidos recreat: vt fere eſſe ſolent qui amoribus dediti ſunt, aut aliquem deperennt, tanquam amatorio philtro incantati. Mihi verò quid de Mandragora accidit, obiter enarrabo. Quum autem æſtiuis menſibus (nam eo tempore poma Mandragoræ ſe proferunt) ſemel atque iterum in muſeo noſtro amabilem ac ſpecioſum eius ſtirpis fructum negligenter collocaſſem, ita ſomnolentus ſum effectus, vt egrè ſopor excuti poſſit. Quum autem obnixè obluctarer ſomnolentiæ, illámque excuſiſſe conarer,

De Mādragoræ pomo hiſtoria.

egrè id obtinui, nec rationem tanti veterni inire potui:tandem quum quaquauerſum dimouiſſem oculo, obtulit ſe à tergo pomum Mandragoræ, quo amotos atque in alium locum tranſlato, factus ſum alacrior, atque torporem depuli,omnémque oſcitantiam diſcuſſi.Cęterùm ab hoc ſuaui olenti miréq; odorato pomo quod gratiam fauorémque geſtanti apud amaſiũ conciliat,Sponſus captat occaſioné exſpatiandi. Quũ enim vernis æſtiuíſque menſibus omnia frondeant ac niteſcant,ac Mandragora ſtirpéſque aliæ odorem ſuauiter in auras diffundant,Sponſam extra limen & cõclaue euocat, quò relicta vrbe ruri atque in ſuburbanis prædiis ſe oblectet,ac tot paſſim florentibus herbis & arboribus,nardo,viola,liliis,malo punica,mandragoris,ipſáque floreſcente vite ſe reficiat.Quum autem ſingula quę è terra emergunt verno tempore frõdeſcant,ac florum quum amœnitate, tum fragrantia homini blandiantur,tum ipſa vitis prę cæteris fragrãtiſſimum odorem exſpirat, ac naribus ſuaues halitus effundit:profert hæc ſub finem veris floſculum minutum & ſtellatum feſtucis ramentiſque orbiculatis obſitum,vt lichen , vulgo vſnea,colore ſubſpiceo aut flaueſcente, eximiæque ſuauitatis,quo in aſteriſci formam deciduo, confeſtim ſpecimen racemorum exhibetur.Odor huius floſculi cerebrum & cor mirificè recreat,ſic vt mihi gratiſſimum ſit floreſcente vite ſub vinea pergulata ac pampinis concamerata fornice ac teſtudine prandium cœnámque abſoluere, aut cum æqualibus eruditis fabulis temporis tedium fallere. Huius autem floſculi odor,tanti effectus prædicatur,vt venenatas beſtias abigat adeo vt ſerpentes, colubri, bufones hunc perf re nequeant,ſed remotiſſimè ab eo ſe ſubducant. eruocirca floreſcente vite

non

non ſolùm ſalubris eſt & peramœna ambulatio, ſed etiam ſecura & tuta: licet enim in herbido thoro ac viridante gramine decumbere, ac ſub arbore patulis diffuſa ramis opacum frigus captare, atque æſtum propulſare, vel apricatione Solis radiis incaleſcere & illuſtrari, nullo metu aut trepidatione ſerpentum qui aliquando latenter in herba deliteſcunt, atque improuiſo obrepunt, hominique terrorē incutiunt. Quū autem ſponſus (quo nomine Chriſtus à Ioanne baptiſta deſignatur, qui erga ſuam Sponſam nempe Eccleſiam, cœtúmque illi fidentium vnicè afficitur) nuſquam non ſpeciem, & venuſtatem, decorémque Sponſæ amplificet, atq. è diuerſo Sponſa mutua compenſione illi paria faciat ac vices rependat, quidquid præclarū eſt, & admiratione dignum in natura vniuerſi, cœlo, ſideribus, montibus, ſiluis, nemoribus cāpis, herbis, floſculis ex quibus ſuauis odor emanat, arboribus quæ non minùs ſalubres quàm ſpectabiles & ſpecioſos fructus proferunt, vino generoſo ac ſaporis eximij quod et lectiſſima vite exprimitur: huc vterque congerit, ac ſimilitudines appoſitiſſimas pro vtriuſque dignitate producit. Sic nardo Sponſus comparatur herbæ cum primis odoratæ, faſciculo mirrhæ, botro aut vuæ Cypriæ ex generoſiſſima vite decerptæ. Sponſus verò amicam lilio comparat ob eximium candorem, atque odorem ſuauiſſimum, adeo vt ſi pediſſequa & quibus ſtipari ſolet, Sponſæ cōferantur, Spinæ ſint nulla ſpecie, nulla formæ dignitate commendabiles, hoc eſt, puellæ quæ illam comitantur velut hybridæ parúmque ingenuæ, nihil habent amabile aut ſpecioſum, nihil ſpectabile aut vlla gratioſa venuſtate viſendum. Huiuſmodi metaphoris ac figuratis elocutionibus ſcatet non ſolùm hoc, canticum, ſed

tota paſſim ſcriptura ſacra, ita vt ampliſſimus ſe campus aperiat, quo ſtudioſus lector poſſit oblectari, tota mente ac cogitatione à naturæ præſtantia, in Opificis admirationem erecta. Sumuntur in hoc Cantico elegantiſſimæ ſimilitudines ab iis rebus, quæ ſyncopi atque animi deliquio collapſos erigunt ac ſpiritus ſopitos labanteſque inſtaurant: vt ſunt vinum odoriferum, faſciculi manuales & olfactoriola ex redolentibus herbis concinnata ac congeſta. Sic ſponſa quum langueſcit ac iam defectura videtur immodico Sponſi amore, puellari clientelæ imperat, vt aliquid ſomenti adferāt, vt odorata quæque naribus admoueāt:
Cant. 2. *Fulcite me*, inquit, *malis, ſuſtentate odoribus, ne deficiā.* Sic etiam noſtrates, defectu animi periclitantibus, cinamomum, gariophyllos, acetum ſambucinum, poma citria, & quæ ſub eodem genere comprehenſa limones dicūtur, myrtum, ſaliuncam, aliáque odorifera olfacienda exhibent, quibus paſſim Scriptura vtitur, ac ſalutarem doctrinam deſignat, quæ mentes languidas refocillat ac reficit.

DE MANNA COELITVS DElapſa, tum ea quæ Medicis in vſu eſt.

CAPVT III.

Exod.16. QVod Hebræi in vaſta illa ac ſiticuloſa
Deute. 8. ſolitudine Manna paſti ſunt, non prorſus naturali cauſæ adſcribi poteſt, ſed Diuinæ potentiæ, quæ tamē naturæ vſa ſit miniſterio, vti etiam coturnicibus, gregatim in caſtra delatis, aut quum percuſſa petra, re-
Num. 11 focillando populo aqua proflueret, lignóque aqua a-
Pſal. 77. *Exod.15.* mara dulceſceret, tū etiam quum Euri violentiſſimo
Exod.17. flatu rubrum mare exiccatum tranſitum Hebræis pate-

patefaceret, ad internecionem deletis inſequentibus. *Num.20.*
Similis eſt ratio de farina multiplicata & adaucto oleo *Exod.14.*
Heliæ & Hæliſæi precibus, de Coruo illi adferente pa *3.Reg.17.*
nem & carnes: quod etiam de Antonio & Paulo Heremita refertur, ſi Eccleſiaſticæ hiſtoriæ habenda fides: de angelo miniſtrante Heliæ panem ſubcinericeũ & aquæ poculum, quibus corroboratus quadraginta dierum ac noctium iter emenſus, peruenit ad mõtem Dei Horeb, in cuius ſpelunca tutus erat à Ieſabelis tyrannide, quæ omnes prophetas in mortem crudeliter venabatur. Hæc atq. alia admirãda quę paſſim in ſacro codice memorantur, Deus iuſſu nutuq; ſuo perficere potuiſſet nulla adhibita materia, ſed tamen vti voluit rerum naturalium (quarum ipſe effector eſt & moderator) adminiculo ac velut inſtrumento, eáq; ratio- *Ezec.38.*
ne ſuis proſpicere viſum eſt; atq; afflictis mentibus ſolatia adferre. Quod etiam in Ezechia moribundo ac Dei ſententia morti deſtinato obſeruari poteſt, cuius apoſtema, admoto cataplaſmatẽ ex ficubus contuſis quæ maturandi facultate pollent, ad ſanitatem perductum eſt: quo argumento declaratur, morbis vrgentibus, non reſpuenda medicamẽtorum præſidia, ſed ea, implorata Dei ope, alacriter adhibenda, quibus vita
in aliquot annos producitur. Eodem vſus eſt medẽdi *Ioann. 9.*
modo Chriſtus in diſpellenda cæcitate mendici, con-
fecto collyrio ex luto & ſaliua, cáque abluta exterſá- *Marci 7.*
que in piſcina Siloë. Similiter in diſcutienda ſurdi- *Matth.9*
tate, digitos in aures inſeruit, immiſſóque in linguam *Mar.10.*
ſputo, loquelam, muto reſtituit. Cuius generis mira- *Luca 18.*
culo aliâs ſolo tactu, aut verbo peregit, ab iis tantùm ſtipulatus impetrandi fiduciam, quam cum inter alios clamoſus ille cæcus Bartimæus inter turbæ fremitus teſtaretur; confeſtim nullo adhibito viſibili ex-

ternóq; ſigno, viſum recepit. Quũ autẽ Deus pro immẽſa erga genus humanum bonitate ac fauore, multis magniſque rebus munificentiam ſuam declaret, tum præcipue inauditis ſtupendiſque miraculis mirãdam potentiã patefecit: quod inter innumera Manna demõſtrat tã affluẽter ex aëre in terrã effuſum, vt numeroſiſſimã multitudinẽ ſatiaret. Dũ enim fremeret confuſa multitudo ſexcẽtorum milliũ, Deóq; ac Moſi obſtreperet, quòd ex Aegypto in tã vaſtã ſolitudinẽ perducti inedia conficerentur. Deus veſpere incredibilẽ coturnicũ vim & copiam in caſtra coëgit, manè autẽ ros vndique diffuſus eſt per caſtra, ſolique planiciem: quúmque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum quiddam, rotundum, tenue, perinde ac ſi pruina eſſet conſtrata humi ſimilitudine ſeminis coriãdri, ſpecie bdellij, guſtu ſaporéque ſimilaginis, melle confectæ. Quum autem tam ſubita innouatio, atque inſolita rerum facies admirationi eſſet turbulento populo, ac nonnullis ſtuporem incuteret, pleriſque (vt quidam opinantur) contemptum & irriſionem adferret, *Manhu*, inquiũt quid eſt hoc? Similis eſt illa Chremetis ironia & ſubſannatio in Clitiphonem filium perſonatæ atque ementitæ probitatis. Sed ipſe egreditur, quàm ſeuerus: rem quũ videas, cenſeas. Ceterùm Mãna quæ medicis in vſu eſt, calida & humida abſceſſu primo, huic non prorſus diſſimilis eſt, colligitur enim in calidis regionib. aëreum roſſidúmq; mel, quod æſtiuis menſibus, ferueſcente interdiu Sole, nocturno frigore in grummos coit, atque in ramenta cõglobatur ex defluxu rotulenti humoris ac madore aëreo, omnibúſque paſſim arboribus, herbis, lapidibus incumbit mellita iſta colore flaueſcente, quæ ſingula agitata zaccari more liqueſcit ac palatum fauceſque dul-

Num. 11.

Heaut. ſcena 5. *actu* 3.

dulcedine imbuit:quo ſit vt gulæ & fauciũ aſperitatẽ leniat. verùm quum illi ſubſit medicamentoſa quædam facultas, zaccaro minùs alit: ventrem autem vt caſſia fiſtularis & Cylindracea emollit, ſed paulò clemẽtiùs.quocirca tutò impuberibus,ſeniculis, prægnãtibus, pauperis exhiberi poteſt,vnciæ pondere,obſeruata cuiuſque natura ac corporis conſtitutione.Mannæ autem vel mellis aërei nomine inſignitur, quoniam ex halitu ac vapore terræ,calore ſolis ſublato, ex aëre defluit,atque æſtiuæ noctis frigore concreta plantis inſidet ea propemodum forma ac ſaporis dulcedine,qua in Bibliis Manna deſcribitur,cuius eſu multis annis paſti ſunt Iſraelitæ, ita vt aſſiduo eius vſu nauſeam illis pareret,ac Dei donum faſtidirent.Exemi ego aliquando vulgare hoc mannæ genus aut roſſidum mel ex plantarum foliis, quum antelucanis horis Academiæ Louanienſis pomœria egreſſus, perquirendis herbis eſſem occupatus,deſinente potiſſimùm vere,aëre tranquillo ac placido, nulliſque ventis incitato.Diuenditur autem adulterinum mel aëreum ex Sena incruſtata,zaccaro confecta: verùm vbi id ore volutum liqueſcit,proditur dolus. Colligunt quidem nonnulli circa aluearia, illáque loca in quibus apes mellificant ac fauum conſingunt, excrementa quædam flaueſcente colore,ſapore melleo, quæ nonnulli exiſtimant ex aëreo concretu coaluiſſe:quũ nihil aliud ſint,quàm excremẽticeus liquor & ſaliua quæ à veſpis fucis & culicibus prodiit.Siquidẽ inſecta apũ laborib. inſidiantur,& mel exugũt:quo obſeruãtes apes in illa inſiliunt,ac turmatim conſciunt:quod indicat Virgil.

Adulterina Mãna.

Prima fauis ponunt fundamina:deinde tenaces
Suſpendunt ceras:aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus,aliæ puriſsima mella *Geor.li.4*

Aen.li.1 *Stipant,& liquido diſtendunt nectare cellas.*
Aut onera accipiunt venientum,aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.

DE LACTVCA SILVESTRI CAPVT. IIII.

Exodi 12. Num.9.

QVVM Deus pro inexauſta ſua bonitate erga homines afficiatur, omnibus modis illorum commodis proſpicit ac ſaluti inuigilat, ſuámque munificentiam cumulate illis impendit, non aliud pro tam obuia ac benigna promptáque liberalitate ac gratuitis muneribus exigit, quàm ſummum amorem ac venerationem ſolidámque fiduciam, qua illi innitimur,atq; indubitatam certámque ſpem concipimus de eius promiſſis. Commonefacit Deus ſedulo oſcitantes ac ſocordes ſui officij,ſuáque beneficia ſubinde illis in mentem reuocat,ne vel excidere contingat, vel obliuione obrui:atque huius rei cauſa certos ritus ac ſtatas ſolennéſque ceremonias inſtituit,non ſolùm in veteri lege, in qua omnia de Chriſto eiúſque regno typis adumbrata ſunt,ſed etiam in Euangelio in quo promiſſa exhibita ſunt,atque omnia ad vnicum vſque apicem, vt Chriſtus expirans teſtatus eſt, conſummata peractáque. Sic ſignis quibuſdam, certíſque ſymbolis ac ſacramentis quæ ſub ſenſum cadunt ac ſunt viſibilia, promiſſiones ſuas,atque erga homines gratiam & reconciliationem teſtificatur. Siquidem Baptiſmus ſignaculum fidei,ac primus in Eccleſiam aditus, Circunciſione ac maris rubri tranſitu adumbratus nos Deo conſecrat,eóque illi inſerimur,impetrata per fidem peccatorum reconciliatione. In agni verò Paſchalis eſum

Sacramenta in quê vſum exhibita.

Baptiſmi effectus.

ſurro

ſurrogata eſt Synaxis, hoc eſt, Corporis & ſanguinis Chriſti communio, quam palam exerceri voluit, atque in cœtu Chriſtianorum publicitus peragi, ne vnquam intermoretur aut exoleſceret mortis & reſurrectionis eius memoria, ſed continenter in mentem reuocetur inſigne illud beneficium, quo genus humanum Diaboli mortiſque tyrannide oppreſſum, gratuito ac nullis meritis libertati aſſertum eſt, atque impetrata per IESVM CHRISTVM, pacificatorem omnium ſcelerum remiſſione, ſalutem adeptum, Siquidem *Lex per Moſen prouulgata, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum exorta eſt.* Exhibitum eſt olim huius myſterij, quod in Chriſto expreſſum eſt ſpecimen quoddam atque adumbratio, dum Abrahamus filium vnicum Iſaac victimæ deſtinat, dum Moſes ex Dei præſcripto, agni immaculati ac maſculi eſum inſtituit, eúmque veſcendum cum agreſtibus lactucis quæ inſigni amaritudine ſunt imbutæ, præſcribit, quò aſſiduè in recenti memoria verſaretur miſeranda ſeruitus qua olim ſub Pharaone oppreſſi ſunt: excuſſóque intolerando iugo, in libertatem reſtituti. Quocirca inſtituta ſunt agni Paſchalis anniuerſaria ſacra, vt memoriam ſibi renouarent eius diei qua olim apud Aegyptios agni ſanguine poſtibus illito à periculo angeli exempti ſunt, qui in primogenita Aegyptiorum graſſabatur, atque incolumes mare rubrum tranſierunt: quem diem cum primis celebrem & ſacroſanctum à tranſitu angeli, qui illos intactus præteriit, denique à mari rubro feliciter magnóque ſucceſſu emenſo appellabant Phaſe, qui nobis dicitur Paſcha, Gallicè *paſſage*, apto appoſitóque ad huius æui decurſum vocabulo. quia nobis in hac mundi impedita ac vaſta ſolitudine, ad immortalitatem ac cœle-

Symbolũ corporis Chriſti in quẽ vſum exhibitũ.

Ioan 1.

Phaſe qua re inſtitutum.

ſtem patriam ſedéſque beatas ſit tranſitus. Præcipitur autem edendus agnus cum lactucis ſilueſtribus, ſiue herbis amaris. Siquidem in huius ſeculi curriculo omnia amara ſunt, acerba, triſtia, calamitoſa, & quæ plus aloës quam mellis habeant. Sunt qui lactucæ nomine Seridis ſpecies deſignari credunt, & Intyba, hoc eſt, Cichorium & quæ corrupta voce Scariola dicitur, Belgis à candore *vvitte*, hoc eſt, candida *Endiuia*, ceruleo flore eáque in laſcinias diſſecto ſpectabilis, hanc ſabulo obrutam hybernis menſibus inter acetaria primis menſis inferunt. Hoc ſiquidem artificio tractata amaritudinem exuit, atque eximium candorem adſciſcit, vt ſunt interna braſſicæ capitatæ folia. Commodè autem magnóque ſucceſſu adhibentur huiuſmodi herbæ hepatis obſtructionibus: habent enim amaritudinis ratione abſtergendi vim, qua meatus recludunt, atque opilationes expediunt. Tertianas quoque febres expugnant, atque icterum ſeu morbum regium, diſcutiunt. fellis enim atque hepatis intemperiem, cui ferè Iudæos eſſe obnoxios color muſtellinus indicat, mitigant. Sunt autem iſtæ ſtirpes Virgilio decantatæ in Georg. *nec amaris intyba fibris officiunt.*

Cichorium hepati ſalubre.

Geor. li. 1.

Rurſus:

Geor. li. 4.

Forſitan &, pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferíque roſaria Pæſti:
Quóque modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortúſq; per herbam
Creſceret in ventrem cucumis.

Lib. 10.

Commendat hæc quoque Columella in hortulo, eáque excolenda præcipit tanquam alteram ſuccidiam (ſic enim prouentum hortenſem nominat Cicero)

De Senect.

Spar-

Spargite quæq; viros acuunt, armántq; puellas
Iam breue Cerephilum, & torpenti grata palato
Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris.

Congeneres iſtiſque ſunt affines Chondrilla, Sonchos ſiue Cicerbita, & quæ vulgari voce Dens leonis, & roſtrum porcinum vocatur, hieracium, quæ omnia lacteo ſucco madeſcunt, ac flaueſcenti floſculo conſpiciuntur, leporibus cuniculiſque gratiſſimum pabulum. Siquidem earum ſtirpium eſu minus hydrope hæc animalcula turgeſcunt, amaritudine exiccante humiditatem. Quocirca earum nonnullæ quæ non intentiùs amareſcunt, ineunte vere ibi folia tenereſcunt, acetariis immiſcentur, in pratis obuiæ equino generi pabulationem ſuppeditant, aliæ lacte turgeſcunt, inuitis hortorum cultoribus erumpunt atque eruncandæ eruendæque ſunt, ne ſalutares herbas ſtrangulent. Cæterùm lactucam illam ſilueſtrem quæ Endiuiæ nomine inſignita eſt, in edendi agni Paſchalis vſum adhibitam, velut condimenti loco, non facilè mihi perſuaderi poteſt: quum ob inſignem vrentémque amaritudinem quæ linguam vellicat, non ſit eſculenta, niſi quum primùm emergit, nec adhuc ſpinis in dorſo partéque auerſa armata ſit: vincit enim Endiuia vulgaris quæ germana eſt lactuca ſilueſtris, amaritudine reliquas ſtirpes quæ ſucco lacteo madeſcunt. Quocirca medici nouellam ac teneram in vſum medicamenti adhibent, non adultam quæ aculeata eſt ac ſpinulis horret, tum vetuſtate amareſcit: Intybæ verò ſpecies cocto elixóque agniculò condimenti vice adhibitam prorſus crediderim, nempe Cichorium & Seriolam, ex quorum non ſolùm foliis, ſed radicibus etiam acetaria conficere Belgę didicerunt. Siquidem radix ad ſeſquicubiti ferè longi-

Quæ vera lactuca ſilueſtris.

tudinem ſe porrigit, quam autumno enatam in taleolas ac teſſelas diſſecant, vt rubram paſtinacam, quam Carotam vocant, eámque ex aceto & oleo, inſperſo piperis polline, eſitant, vt etiam cucumeres, crithmum, rapiſtrum, vulgò *Raiponſe*, compluráque alia quę tempeſtiuè ſuáque anni parte hortus profundit.

DE OLEA, OLEASTRO, *oliua, oleo.*

CAPVT V.

Apoc.7. VT palma quæ ponderi non cedit, victoriæ inſigne, ita Olea pacis index: cuius rei ſpecimen columba ex arca Nohæ emiſſa edidit, quum deſinente diluuio defluxíſque ac ſubſidentibus aquis, oliuæ

Gen.8. fruticem attulit, mitigatæ iræ Dei argumentum. Foliæ autem eſt hæc arbor ſalicis aut liguſtri, supernè viridi, auerſa imáque parte qua terram ſpectat, albeſcente atque incano vt alba populus, floſculo minuto ſed folioſo, colore luteo, non ſine grauitate odorato: fructifera verò eſt fœcundáque numeroſis baccis, oblonga forma atque ouali, quæ vbi matureſcunt, atque ingreſcere incipiunt, oleoſo pinguíque ſucco turgeſcunt, ex quibus oleum exprimitur articulis firmandis, fouendíſque membris, tum mitigandis doloribus accommodum. agilitatem enim vigorémque iis præſtat foris adhibitum potius. quàm in corpus admiſſum: eo ſiquidem corpora perfuſa non ſolùm niteſcunt, ſed robur etiam concipiunt atque ad obeundos labores red

Pſal.103. duntur habiliora: Quod indicaſſe Dauidem obſeruo atque Deum ob huius aliarúmque rerum munificentiam

tiam in immenſum extuliſſe. *Ipſe eſt enim qui germina-
re facit fœnum & gramina iumentis, herbas in vſum ho-
minum, panem vt vires augeat ac confirmet, vinum vt
cor hominis lætificet, oleum vt corpus eo niteat ac vires
concipiat.* Quò ſpectat illud Plinij: *Duo liquores corpo-
ribus humanis ſaluberrimi, intus vini, foris olei.* Quin & *Lucæ* 10.
Samaritanus quo Chriſtus deſignatur, duo hæc fomē-
ta vulnerato adhibuit: vinum, quod abſtergit & emun
dat: oleum, quod lenit, quod dolorem mitigat, quod
vulnus ad ſanitatem perducit: quo indicatur Chriſtum
ſecus quàm ſacerdotes Leuitáſque officij ſui negligen
tes, ſalubri doctrina afflictis ac ſauciatis mentibus me
deri animique vulnera obligare, ac cicatrice ita obdu-
cere vt nullum veſtigium appareat, hoc eſt, nihil eo-
rum quæ antè commiſit, illi imputetur. Oleum autem
intus exhibitum, aluum mollit ac lubricum efficit, a-
ſpera quæque mitigat, venena paulò antè hauſta re-
tundit atque hebetat, eáque innoxia facit, ac ventricu-
lum ad vomitum incitat, quo ferè noxia ac pernicioſa
quæque excutit, efficitque lubrica vi, ne venenatæ po-
tiones venas ſubeant, mortémque inferant: qua facul-
tate hoc etiam affert commodi, vt præſumptum te-
mulentiæ obſiſtat, & ne quis confeſtim ebrietati ſuc-
cumbat. Præter artis rationem faciunt qui ruptis, lu- *Quomodo*
xatis, contuſis, collapſis, ruináque oppreſſis oleum vel *ruina op-*
butyrum exhibent, vt membra afflicta conſolident at *tractandi,*
que inſtaurent niſi omphaceum oleum, hoc eſt, im- *preſsi.*
maturum quod nondum matureſcente oliua exprimi
tur. Nā id adſtrictionis eſt particeps, qua vi corporis
partes hiantes ac diſſolutæ coaleſcuntq́ atque vniuntur.
Butyrum verò & oleum maturum inter initia, inciſa
primùm vena, ſi ætas patitur, non incommodè exhibē
tur ad dolorem mitigandum, ac diſſoluendum con-

globatum concretumque ſanguinem, in quem vſum potionem conficio ex ramentis rubiæ internis ac nuce muſcata: poſtmodum conſolidantia propinari curo millefolium, roſas rubras antequam prorſus dehiſcere incipiant aut folia dilatare, myrti baccas, omnes ſymphiti, hoc eſt, conſolidæ ſpecies, ſuccinum marinum, quod ſperma Ceti, vocatur gneſiam ac germanam muniam, rhabarbarum, ac nucem muſcatam toſtam, eaque omnia decocta in vino rubro ſtiptico atastringentis naturæ: baccæ quæ omni ferè nationi oliuæ dicuntur, ante maturitatem lectæ, quum adhuc vireſcunt in muria aſſeruantur ad pellenda ciborum faſtidia, ac nauſeam, acuunt enim appetentiam, atque vt amigdalæ amaræ, ebrietati obſiſtunt. Sumuntur autem ab huius ſtirpis fructu & floribus à ſcriptoribus ſacris ſimilitudines concinnæ cum primis & elegantes. Sic Iob quum improbo cuique & facinoroſo præmaturum interitum denunciat, *Antequam* inquit, *dies ius impleantur, peribit, & virtus illius areſcet: lædetur quaſi vua floreſcens botrus eius, & velut olea proiiciens florem ſuum*: hoc eſt, ante diem acproperata ſubitáque mortè conficietur, nec ad ætatem maturam aut ad ſtatutum legitimúmque vitæ tempus eſt peruenturus ſimilitudine deſumpta ab arboribus ac florentibus herbis, quæ ineunte vere ſpectatiſſimè prodeunt, ac floreſcunt: ſed quarum floſculi vel vredine percunt, vel ab Aquilone ſeu Borea decutiuntur. Deus enim non ſinit nefarios diuturna proſperitate frui aut optatum ſucceſſum conſequi, adeo vt quum multum vitæ supereſſe poſſit, atque illud produci longius, præmaturam mortem illis accelerat. Sic legimus in Geneſi acceleratiùs oppreſſiſſe homines diluuium, quòd moniti non reſipiſcerent, nec ad frugem ſe conuerterent, ſed in dies in deteriora prolaberentur. Et quum

Potio conſolidans.

Oliuarum vſus.

Capit. 15. & 17.

Similitudines ex olea.

Cap. 6.

Deus Sacerdotibus & optimatibus Effraim minitatur atque inopinatum exitium denunciat ob religionis neglectum, in quem propter ebrietatem ac temulentiam erant deuoluti ſic in illos per Eſaiam iram ſuam exacuit ac vaticinium fulminat: *Væ Coronæ ſuperbæ, flori decidenti & defluo, & erit flos deciduus & quaſi tẽporarius ante maturitatem.* Quo indicat illos cum omni faſtu & arrogantia, vt flores decuſſum iri, vt ficus primas & præcoces quæ confeſtim deceptæ deuorari ſolent) & æſtiui fructus qui in hyemem aſſeruari nequeunt. Non diſſimile argumentum amplificat cõtra Aegyptios, obita Dei nomine legatione Eſaias: *Ante meſſem totus effloruit Aegypti populus, & præmatura perfectione germinauit, & præſcidentur ramuſculi eius.* Quo deſignat Aegyptiis tale quiddam obuenturum quale præcocibus fructibus ac primitiuis baccis, ipſiſque ſegetibus & vitibus quæ feſtinantius erumpunt, atque intempeſtiuè ac præter temporis rationem matureſcunt. Citiſſime enim huiuſmodi fructus corrumpuntur, nec ad conſeruandum vſui ſunt. Quo denunciat illorum felicitatem non fore diuturnam. Per Oleam etiam aliáſque arbores indicãtur piorum ſucceſſus, rerumque omnium affluentia, & præter hęc progreſſus & incrementa virtutum: Quod ipſum omnibus teſtatum eſſe vult Dauid, qui virum piũ ac Deo addictum arbori frondoſæ & fœcundæ æquiparat, quę non otioſa eſt & ſterilis, ſed fructuoſa & fertilis, ſuóſque ramos latè diffundit, & fructus edit ſalutares, quibus non tã ipſa, quàm alij ſe oblectant ac reficiũt.

Hieremias quoque idem argumentum amplificat atque improbis qui nulla habita Dei ratione humanis præſidiis innituntur, ac rebus caducis fidunt, omnia aduerſa pollicetur : *Maledictus*, inquit, *qui confidit in homine & à Domino recedit cor eius*

Cap. 28.
Cap. 18.
Pſalm 1.
Cap. 17.

erit enim velut mirica quæ in ſiticuloſa ac ieiuna terra poſita, nullum bonum, nihil ſentit commodi ex aeris clementia. Felix & beatus qui confidit in Domino, in eóque omnem ſpem & fiduciã collocat. is arbori ſimilis eſt quæ in irriguis locis conſita eſt, ſuasque radices ad humorem diffundit, nec æſtum pertimeſcit, quo ferè excreſcere ſolet quæ in arido ſolo ſita ſunt: & erit folium eius viride, fró doſum, & tempore ſiccitatis fructum proferre nó deſinet. Cõmendatur huiuſmodi Metaphoris fiducia in Deũ, nec alio deflectendam mentem, alio dirigendum cor, quàm ad illum à quo omne bonum promanat, & qui hominibus nihil non præſtare ſit paratus. Hinc Dauid Deo potius quam rebus fluxis, caducis, momentaneis innixus, ſecus quam impij, *Ego*, inquit, *ſicut oliua fructifera florebo in domo Dei, quoniam confido in miſericordia eius.* Ruſus quum indicat homini minimè otioſo, & qui ſe in Dei eloquiis exercet vberem rerũ prouentum, vxori numeroſa prole fœcũditatem, *Beatus*, inquit, *qui timet Dominum, & ambulat, in viis eius, proſperabitur manuum ſuarum labore, felix & beatus ipſe erit. Vxor tua, ſicut vitis fœcunda, in lateribus domus tuæ: Filij tui, ſicut plantulæ oliuarum, in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic beari ac diteſcere ſolet homo qui timet Dominum.* Similiter apud Hieremiam Deus illum cui vnicè afficitur, quo ſe oblectat ac reficit oliuam pulchram vocat, vberem ſpecioſam fructiferam, hoc eſt, no en eius apud illum gratioſum eſt amabile. Huic Oſeas conſonat qui ex eodem fonte oracula ſua hauſit, eodem ſpiritu conciones ſuas perfecit. *Et erit quaſi oliua, gloria eius, & odor eius vt Libani,* Quo deſignat illos qui Deo indiuulſe adhærent illiuſque placitis ſe oblectant fauorabiles eſſe illique gratos & acceptos. Vt enim ſuauis halitus & fragrantia, ſpiritus fouet

Pſalm. 51. *Pſal. 128.* *Cap. 11.* *Cap. 14.* *Simile à rebus odoratis.*

fouet ac recreat:ita Deum reficit & obleǗctat odor hominis, qui ſalutarem illius doctrinam amplectitur, ac Diuinæ voluntati ſe præbet obſequentem.Sic Paulus quò oſtendat illos apud Deum gratioſos eſſe & fauorabiles,qui eius Euangelium propagant, ac fide alios inſtruunt, *Chriſti*, inquit,*bonus gratuſque odor ſumus in omni loco*.Et Patriarcha Iſaac,*Odor filii mei,tanquam odor agri pleni,cui bene dixit Dominus*, Deniq; in Cantico Sponſa,*Curramus in vnguẽtorum ſuorum*,hoc eſt,id quiſque efficere ſtudeat, vt paſci poſſit ac refici ſalutari illius doctrina,quæ laſſos ac labantes fulcit ac recreat,non ſecus quam ſuauiſſimus odor naribus oblatus collapſos animíque deliquio ſopitos inſtaurat atque erigit. 2. Cor. 2. Gene.27.

DE RHAMNO ACVLEATO FRVTICE CAPVT VI.

Rhamnus vbi adoleuit, validis robuſtíſque quaquauerſum vallata aculeis, homini ſi manum incautiùs admoueat,infeſta eſt:adhęrent illi racematim exiguo minimóque petiolo numeroſæ baccæ colore croceo, orbiculatæ, magnitudine vel myrthi vel iuniperi,ſapore acidiſſimo,quas qui improuiſò decerpere tentat,crebro infixo aculeo ac mucronata cuſpide manum vulnerat.baccæ vbi dentibus linguáque atteruntur,vel prementibus digitis cõtrectantur,croceo ſucco manus inficiunt:ſunt enim flaccidæ & vliginoſæ.Quum autem tres ſint Rhamni ſpecies, iſta Zelandicis ſabuletis,dumoſiſq; colliculis copioſe innaſcitur,Oceani accolæ *Dunen* vocant, quæ vox corrupta an à Dumo ac dumeto deducta ſit,nõ auſim certò ſtatuere.Sunt tamen arenoſi iſti,maritimíq; tractus paſ-

ſim multis denſíſque virgultis,viminibus , ſpinoſíſq;
ac ſenticoſis fruticibus,atq; aculeatis ſtirpibus fœcũdi
vt ſunt Rhamnus rubus,Halimus,paliurus,oxyachãta
carduus ſtellatus,iringiũ,Onouis ſiue reſta bouis,præ
ter inſignes alias herbas,quas affatim ea loca ſuppedi
tant.Bellonius qui Paleſtinam ac Syriã peragrauit,exi
ſtimat CHRISTI Seruatoris ſertum, ſeu ſpineam co-
ronam illius capiti implicatam,ex Rhamno fuiſſe cõ-
fectam , quòd in iis regionibus nulla alterius generis
Pſal. 57. ſpina ſe proferat. Deſumit autem Dauid ex ſpinoſo
hoc frutice appoſitiſſimam ſimilitudinem contra fa-
ſtum ac tyrannidem,contra factiones & ſæuitiam im-
proborum qui innocentibus inſidiantur atque infeſti
ſunt,damnáque inferre meditantur,quorum conatus
& molimina irrita fore prædicat & inualida,*Antequã*
ſpinæ veſtræ,inquit,*indureſcunt in Rhamnum , vllóſque*
aculeos infigere poſſint.Dominus velut tempeſtate quadã
exorta conteret & cõficiet vos,infringétq; vires veſtras,
& robur imminuet. Quibus verbis indicat illos frau-
Locus Dauidis explicatus. des,impoſturas,technas,ſycophantias,cædes, omniá-
que hoſtilia comminiſci ac meditari , ſed antequã vi-
res illis ſuppetant ad perficienda quæ animo concepe
rint,conficientur ætate immatura,hoc eſt, priuſquam
adoleſcant ac vires ad inferenda incommoda ſint cõ-
ſequuti.quibus verbis hæc quoque ſentẽtia ſubeſt , vt
ex hac vitæ ſtatione,in qua in tenuiores tyrannidẽ ex-
ercent,exturbandi ſint,vt ex olla aut lebete eximi ſo-
lent carnes ſemicrudæ,quæ non ſatis elixatæ eſui ſunt
inidoneæ, quum vix calorem conceperit ab igne qui
ex ſpinoſo atq; aculeato ſtridentíque rhamno extrui-
tur.Solẽt enim ſtrues lignorũ aut faſciculi ex paliuro,
rhamno,iunipero,rubo , vepribus,ac ſentibus confe-
cti non ſolùm manibus tractantium vulnus infligere,
ſed

Digitized by Google

ſed foco immiſſi crepitantibus flãmis ac ſtridore quodam horrendo alliſdentes territare·ſic vt etiam faullas ſcintillantes atque ignitas faculas in obuios quóſque eiaculentur. Hic itaque ſenſus ex prophetę verbis erui debet, Quamlibet illi ſæuiant atque innocentes, opprimere tentent: nihil illis ex voto aut anim ſentẽtia ſuccesſurum, ſed inopinato ac repentino illorum interitu inſontes periculo eximendos. De Rhamno ac deſumpta ex hac ſtirpe ſimilitudine nonnulla tractata ſunt lib. 4. Cap. 9.

DE CVCVRBITA SILVESTRI, vulgò Colloquintida.

CAPVT VIII.

COlocynthis ſeu agreſtis cucurbita Medicis vſui eſt in expugnanda pituita, & bile tum flaua tum atra. quos humores violenter & validè extundit non ſine virium detrimento, & reſeratis venarũ fibris, ſanguinis eductione, quocirca coërcetur illius ferocia maſtiche, & aliis quæ vẽtriculo robur cõciliant. Fructus huius ſtirpis orbiculatus eſt, vbi maturuit, cãdidus pilæ magnitudine, vel vt malum Medicum ſeu citrium, quod ab auri colore *aurangium* vulgò vocãt, ſi extima putaminis pars flaueſcens cultro adimatur, eximiæ nec prorſus ferendæ amaritudinis: quod indicatur in Regũ hiſtoria. Quũ enim Heliſæi famulus in rus digreſſus herbas colligendo pulmento collegiſſet, inter alias cucurbitam ſiluaticam quam vulgus *Colloquintidam* vocat ignarus quid eſſet, in ollã coquinariã coniecit, illiſque edẽdum appoſuit, vbi deguſtaſſent, *Mors in olla*, conclamãt hoc eſt, venenũ nobis exhibitum eſt. Heliſæus nõ imperitus rerum naturæ, confe-

4. Reg. 4.

Farina qua ramorẽ pulmentu exuinat.

ſtiminita ratione qua amaritudo eximi poſſet, farinā ollæ immiſcuit: quo facto pulmentarium eſculentum perfeci, abolito exorico atque alieno ſapore quo erat imbutum. Subeſt huic rei ratio Phyſica habet enim farina pomentaria eam vim, vt extraneum atque amaruientum ſaporem diluat atque aboleat, præſertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, tum cremor maſſáque polentaria, zythi aut ceruiſiæ materia, maceratis aqua frugibus, auena, ordeo, ac lupi ſalictarij floribus quæ triuiali voce lupus dicitur, quo fit, vt quoniam ceruiſiæ potus ex iſus fere conficitur, qui ex hoc liquore vuidi ſunt, ac zytho madidi, quod identidem vſuuenit inferioris Germaniæ populis, lupulo & auena perfuſi. Cæterùm quotidiano experimento comprobatum habemus ſalſam atque amaram aquā dulceſcere admixta polenta ſiue ex ordeo confecto cremore qui ex hac ſtirpe eſt concretus liquor, vt etiam lomentum ex farina fabacea, adeò vt duarum horarum ſpatio miteſcat ac poculenta efficiatur, citráque offenſam in corpus admitti poſſit.

DE SALICE.

CAPVT VIII.

SALIX nota arbor à ſaliendo nomen ſortita, quòd celeriter aſſiliat ac confeſtim arboreſcat, Belgis à ſimili etymologia *vvillige* dicta, quoniam prompta eſt ac voluntaria in creſcendo. Quum autē huius ſtirpis plures ſint differētiæ, ea Belgæ æſtiuis caloribus cœnacula adornant, atque etiam virenti hac fronde ac pampinis, ęgrotantium lectos velant, quæ

quæ Virgilio *glauca* dicitur, quòd ad albedinem vergat: hæc ſiquidem gratum odorem in auras diffundit, atque aëris feruorem æſtúmque mitigat. Ex hac Deus per Eſaiam ſimilitudinem cumprimis elegantem deſumit, qua pollicetur piis omnibus qui illi fidunt, rerũ omnium affluentiam, vberem annonæ ac rei frumentariæ prouẽtum, proſperum in omnibus negotiis ſucceſſum, nec ſolum externa bona & quæ corpori inſeruiunt, ſe exhibiturum confirmat ac pollicetur, ſed ſolida & æterna, quæque mentes quamlibet aridas & ſiticuloſas vberrimo Spiritus diuini pabulo foueant, atque inexhauſto Diuinitatis fonte perfundant, qua irrigatione mœrentes arẽtéſque animi in optimã ſpem eriguntur, atque vberrimos fructus amoris & charitatis erga Denm & proximum proferunt. Sic enim cõcionem ſuam orditur Vates eximius, atque huius ſeriem proſequitur, *Ne timeas aut metu concutiaris ſerue mi Iacob quem elegi: nam effundã aquas ſuper ſitiẽtem & fluenta ſuper aridam, perfundã ſpiritu meo ſemen tuũ, & benedictionem ſuper ſtirpem tuã, ita vt graminũ more germinent, & quaſi ſalices iuxta profluentes aquas.* Vt enim ſtirpes in locis irriguis conſitę ſpectatiſſimè frondeſcunt ac foliorum pompa luxuriant: ita animus humanus ſalutari doctrina perfuſus ac Diuini ſpiritus fonte irrigatus, omniũ virtutũ ſplẽdore niteſcit, ac ſolida viuidáq; fide fultus fuſiſſimè ramos diffundit, ac ſolidis Deóq; acceptis operib. exornatur, vt arbor fœcunda fronde & fructibus. quæ alios etiã reficit ac fructibus ſatiat. Iudęi abducti in Babylonia, omni ſolatio deſtituti, ſuſpenderunt in ſalicibus citharas ſuas quib. modulari ſolent diuinos hymnos ac cantilenas gratulatorias Deo viuenti, omniáque queruntur in tam triſti exilio, lamentoſa, lugubria, funeſta, amara, lu-

Cap. 44.

Simile à fructuantibus arboribus.

Pſal. 136.

ctuoſa,ita vt nulla ratione induci potuerint, quò vllum lætitiæ argumentum proferrent, ſcite tractandis organis. Appoſitè in ſalicibus ſuſpendiſſe deſcribuntur à Pſalmographo inſtrumenta Muſica, quum hæc arbor ſterilis ſit & frugiperda, & quæ vt polluti, ſemē ante maturitatem obiiciat. his accedit quod amara ſit, nec admodum ſpectabilis & amœna vti platanus, palma, cedrus, cupreſſus, therebinthus, quocirca huic arbori accommoda aptáque exilij comparatio, & quòd eius ramis cytharæ affixæ ſint. Vt enim ſalix amaritudine imbuta eſt, nec admodum ſpecioſa aut aſpectu grata: ita exilium & tranſmigratio in Chaldęam fuit acerba, triſtis, amara, calamitoſa Iudęis, eóque magis quòd identidem recrudeſceret dolor, & acerbitas renouaretur continenti recordatione Sionis & vrbis Hieroſolymæ, ipſiúsque auguſtiſſimi templi, in quo ſacris carminibus Deum ſoliti ſunt honorare. Tantus ſiquidem mœror illorum animos occupauit ob conculcatam ſacratiſſimam religionem, atque abactos prophetas, vrbémque dirutam ac ſolo æquatam vt nulla oblectamenta, nulla ſolatia admitterent, nec vllis blandimentis perpelli potuerint, vt ſacris Deóque dicatis cantionibus alienas profanáſque aures demulcerent, quum ad irridenda ſacra modulamina eſſent arrecti, qua petulantia victis dolor non ſopiri, ſed recrudeſcere cœpit ac redulcerari. Siquidem vt habet Prouerbium, *Muſica in luctu, importuna narratio.* ſcitè itaque ab iis reſponſum.

Hierem. Threno.

Eccleſ. 2.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena, atque inter illos qui noſtræ miſeriæ & calamitati non indoleſcunt, ſed inſultant ac ſubſannant cum cultum quem exhibere conſueuimus Deo immortali? itaque fruſtra fatigant nos, vt illos ob-

lec-

lectemus citharis noſtris, quum & nos, & Deum Hebræorum deſpiciant, ac dentatis dicteriis exagitent.

DE SALIVNCA.

CAP. IX.

SALIVNCA quam nonnulli Celticam nardum exiſtimant, puſillus eſt frutex non in eam altitudinem aſſurgens, in quam noſtra *Lauendula*. Siquidem ab humo ſe nõ attollit: quod Virgilius annotauit, ducta comparatione à nonnullis ſtirpibus in commendationem eius qui ſcitè calamum tibiámque inflare nouit, atque æmulo peritiorem pronunciauit.

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ, *Eclog.5.*
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.

Digeritur autem Saliuncula in faſciculos manuales & olfactoriola, quæ ſubinde naribus admoueri ſolent, vel inſtaurandis fouendíſque cordis viribus, vel abigendis tetris odoribus, ne ſpiritus contagione aliqua inficiantur. Eſt enim eximiæ ſuauitatis, ſic vt veſtibus ac tegeticulis lodicibúſque interpoſita, gratiſſimo illa odore commendet, ac tineas blattáſque abigat: quod etiam Belgę moliuntur pſeudonardo ſiue *Lauendula*, qua paſſim ſcatẽt excultiq; ſunt apud Belgas horti, ſpicato ceruleóq; aut cęſio flore, caloris tã intenſi vt caput grauedine inficiat. Non defuerũt noſtra memoria hoſpites & caupones quidam, qui aquam laueudulę è turbine aut meta ſtillatoria, quã *Alẽbicum* vocant,

ctam vino immiſcerent, quò generoſius videretur, minúſque dilutum, & facilius inebriaret: qua impoſtura id incommodi conſequuti ſunt conuiuæ, vt poſtridie acerrimo capitis dolore ſint affecti, qui vix vllis remediis diſcuti aut mitigari potuit niſi adhibita ſomnifica potione, aut aqua frigida, vel ſero lactis affluenter hauſto. Cæterùm Deus qui ſuis ampliſſima quæque pollicetur & præſtat, ex hoc exili ac minuto frutice

Iſaiæ 55. comparationes deſumit: ***Montes & colles***, inquit, ***cantabunt vobis laudes, & omnes arbores plaudent manu***, hoc eſt, omnes gratulabuntur & applaudent veſtræ felicitati, ſinguli vobis honorem deferent, & magnificè laudes veſtras deprædicabunt, quòd excuſſo iugo, Dei beneficio ſalutem ſitis conſequuti, atque illius munificentia ad ampliſſimam dignitatem euecti, tantiſque donis ac muneribus exornati, finito tam triſti atque acerbo exilio. *pro ſaliunca aſſurget tibi abies, pro ſpina pinus, & pro vrtica creſcet myrtus*: Quibus verbis deſignat omnia iſtis futura incremento, atque optatos proſperóſque ſucceſſus habitura, ita, vt pro minutis abiectíſque herbis aut etiam noxiis ſpectatiſſimæ arbores ac fructiferæ ſint emerſuræ. Hęc autem non ſolùm ad externas ad temporalia bona, ſed ad externas dotes, atque animi mentiſque decus & ornamenta referenda ſunt: vt pro ferocia, violentia, ſæuitia, faſtu, arro-

Galat. 5. gantia, ſuperbia, atque animi elatione quæ (vt Paulus teſtatur) non dubia ſunt carnis opera, ſuccedat clementia, humanitas, manſuetudo, lenitas, comitas, placabilitas, beneuolentia, benignitas, ac pleraque alia quæ inter fructus ſpiritus ab Apoſtolo referuntur, ſic vt expulſa iniuſtitia, iniquitate, nequitia, æquitas, iuſtitia, probitas eluceſcant: pro luxuria, libidine, prodigalitate, pudicitia, moderatio, frugalitas, temperantia ſe proferant:

ferant:pro ignauia,deſidia,torpore,ſomnolentia, alacritas, fortitudo, magnanimitas, infirmarum rerum contemptus & deſpicientia,præſtantia virtutis ſubſtituantur. Sic inuerſo rerum ordine pro vitioſis ac deprauatis affectibus vel potius perturbationibus quæ mentem à ratione, à naturæ & Dei lege auertunt: pax & tranquillitas quam parit fiducia in Deum, animum placidè ac ſecure regat ac moderetur.

DE HERBA BORITH, QVAE MEDICIS veteribus Struthion vocatur, Mauritanis Arabibúſque ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponarin,& herba fullonia, Belgis zeep cruiidt, quod vt ſmigma eluendis maculis adhiberi ſoleat.

CAPVT X.

QVVM populus Iudaicus paulò ante vrbis excidium inquinatiſſimis eſſet moribus, multíſque horrendis flagitiis ac ſceleribus contaminatus, ſic vt ad ſummam impietatis nihil eſſet reliqui, Deus eleganti ſimilitudine illos perditos ac profligatos pronunciat, nec vllis quamlibet præſentaneis remediis ad ſaniorem mentem, ad integritatem vitæ, ad decus virtutis poſſe perduci. Quum enim à ſacratiſſima religione, Deíque cultu ad idolatriam defeciſſent, aliunde quàm à Deo viuenti ſalutis præſidia conquirere cœperunt, aliundè reſponſa petere atque oracula ſcitari, quum etiam hoc accederet ad impietatis cumulum, vt inſontes non clancularii inſidiis conficerent, ſed apertè ac paſſim in triuiis, nulla iuſtitię reuerentia, nullo legum metu, adeo vt nihil ſe commiſiſſe haberent perſuaſum, ac ne tantillum mali perpetraſſe, aut ſiquid

Caput ſecundum Hieremiæ explicatũ.

te omnis nequitia, vni Deo firmiter inhęrendũ,illíq; omni fiducia ſtabiliter innitẽdum alioqui externis re bus cultúque commẽticio ac ſuperſtitioſo quẽ Deus non exigit nec præſcripſit,ſibi ſalutẽ atque animi puritatem polliceri,non ſolùm inane eſt & ſuperuacaneum,ſed etiam damnoſum & Dei maieſtati iniuriũ, abſtergit quidem atque emaculat ſordes Sthruthion ſiue lanaria quæ laneis veſtibus candorem adfert cutem expolliunt ac lentigines næuóſque abolent ſmegmata,verùm nihil excogitari poteſt tanta abſtergendi vi ac facultate præditũ,quod animæ tuę ſordes poſſet eximere,quod plus ſatis inolitam penitúſque infixam labem poſſit eluere. Qui enim morbum ſuum non agnoſcit ac ſalutarem doctrinam à fido medico oblatam reſpuit,inſanabilis eſt & deſperatus,cui medicinam adhiberi Hippocrates vetat illóque dignior *Cap.3.* Chriſtus deſerẽdos præcipit vbi omnem operam ſtudiúmque illis conſeruandis impenſum eſt. Cæterum *Math.11.* Deus apud Malachiam ſe Angelum miſſurum polli- *Marc. 1.* cetur qui viam pręparet quo vaticinio Ioannem Bap- *Luc.7.* tiſtam deſignari Euangelium teſtatur,ac ſtatim ventu *Eſaiæ 40* rum Dominatorem,hoc eſt, Chriſtũ qui multa innouabit multámque operam inſumet corrigendis illorum vitiis formãdiſque moribus quorum intereſt populum ſalubri ſanáque doctrina imbuere*Ipſe eſt enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum & ſedebit conflans & emundans argentum. & purgabit filios Leui, & colabit illos quaſi aurum argentum*,hoc eſt, puros reddet, nitidos terſos expolitos adempta omni rubigine & ſcoria vitiorum vt in fornace aut officina argentaria exp liri metalla ſolẽt,Itaq; primũ viſum eſt miniſterio,abſterſis ſordib⁹,ornatũ ac nitorẽ adferre, nequa culpari poſsẽt tanq̃ cõtaminari ſceleribus qui

Dei munia obeunt ſacriſque functionibus deſtinantur. quocirca ſimilitudinem deſumit à rebus externis eámque ad animum transfert. Siquidem fullonia herba ſiue Struthion incredibilem vim obtinet in eluendis maculis, atque imbuendis candore lanis. pollet enim vi abſterſoria adeo vt etiam pituitam è capite eliciat, ac ſternutamentum moueat. tanta violentia, vt partum emortuum excutiat,

DE COCCO VERMICVLO, CONCHYlio, Murice, Oſtro.

CAP. XI.

FRVTEX eſt puſillus exilibus ramis, folio aculeato, cui annaſcitur coccus ſeu granum tinctorium, quod colorem rubrum ac rutilantem exhibet aſpectu gratiſſimum, oculiſque amabilem: Cuius tinctura aut ſucco imbuta lana aut biſſus, exuberantiſſimè miréque ſplendido rubore illum inficit. Inuenitur etiam in aquifolio vel acrifolio potius, qualis eſt arbor Belgis vulgaris, folio læuore perpolito, quaquauerſum aculeato, perenni virore, vt cui nunquam folia decidant. Ex hoc grano Coccinea veſtis nomen obtinet, cuius in bibliis ſæpe fit mentio, vermicula, muricata, qualis eſt roſis rubore perfuſus, oſtrina, quiſquiliata quæ purpureo colore flagrat, atque amabili rubore collucet, oculiſque blanditur, qui color Imperatorum ac regũm paludamentis dicatus eſt, ac purpuratorum apud Romanos pallis ac galeris. Sic in Cantico ſponſæ rubicunda labra, vittæ coccineæ comparantur. Sic puellæ Bel-

Cap. 4.

gicæ

Digitized by Google

gicæ venuſtatis ſtudioſæ labella corallina & coccinea moliuntur. Ioſue defuncto Moſe, dux Iudæorum con ſtitutus, pallium coccineum geſtaſſe legitur. Sic Chriſtus in ludibrium affectati regni chlamide purpurea indutus deſcribitur. In Apocalypſi vero mulier illa ſcortatrix quæ domum ſuam patefacit omnium cupiditati, inſediſſe deſcribitur beſtiæ coccineæ, eáque mulier induta erat purpura, coccino, auróque deaurata, & gemmis & margaritis, habens poculum in manu ſua plenum abominationibus, & immunditia libidinis ſuæ. Et fronti inſcriptum erat myſterium Babylon, Romanæ vrbis typus & figura, vt Hieronymus interpretatur: quibus inſignibus faſtum indicat, ſuperbiam, arrogantiam, mentem ſanguinariam atque innocentem cæde cruentam. Diuitem verò illum epulonem præter ſumptuoſas menſas atque apparatum ferculorum, indutum fuiſſe purpura & biſſo hiſtoria Euangelica teſtatur, nulla humanitate, nullo pietatis in egenos & miſeros affectu. Ex huius ſucci rubicundo colore deſumitur apud Eſaiam comparatio, atque inſtituitur concio contra illos qui innocentum ſanguini inhiant, atque innoxios opprimere meditantur, eóſq; Deus ad ſaniorem mentem reuocare, atque vt reſipiſcant, vt à ſceleribus reſiliant, amanter extimulat. quod ſi obtineri poſſit, pollicetur amneſtiam, hoc eſt, omnium ſcelerum obliuionem, quamlibet horrenda fuerint & enormia, adeò vt culpari ſuſtineat, ac violatę ſidei, ruptique fœderis crimen ſubire non recuſet, niſi ſtet promiſſis, ac præſtet quod ſit pollicitus. Sic enim cum illis concionem inſtituit, *Abluite manus veſtras ſanguinolentas, mundos vos præſtate, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, deſinite agere peruerſè, ſtudete æquitati, ſubuenit oppreſſo, pupillos ſuble-*

Ca. 2. & 7.
*Matt.*27.
*Ca.*17. & 18.
*Luc.*16.
Cap. 1.

hoc eſt, legitima & indiſſolubilis vitæ ſocietas contaminata adulterio: ita etiam execranda res eſt idolatria, qua Deo viuenti ſuus honor, ſuum decus & gloria adimitur, atque in alium transfertur, eò autem in illos incandeſcit acerbiùs, quòd non ſolùm in lucis vmbroſiſque vallibus gentilium more ſuas aras, ſtatuas, delubra adornarēt, magnáq; pōpa & vitulorū apparatu ſacra ſua peragerēt. ita vt legitimus cultus videri poſſit, in eóque ſalutis columen conſiſtere; ſed quòd accitis ac conuocatis etiam exteris in æde Deo dicata nefaria ſacra perficerentur. *Et quò*(inquit)*ſpectatoribus omnia magis auguſta ſanctáque viderentur, in illorum gratiam lauiſti te & depinxiſti ſtibio ſeu fuco oculos tuos, ornatáque mundo muliebri ſediſti in lecto pulcherrimo, inſtructa menſa ante te, ſuper quam thymiama ſiue ſuffimen vnguentúmque meum poſuiſti, adhibito tanquam in ſolenni feſto exultantium ſtrepitu.* Itaq; is cultus qui mihi offerri debuit, exhibitus eſt idolis ac dæmonibus aſtante confuſa multitudine ex gentibus cōflata, qui eadem qua tu, fruuntur inſania.

Idololatria adulterio comparatur.

DE PALIVRO ACVLEATA STIRPE, *cui ſanguinarÿ comparantur atq; inſidioſi, quiq; ad inferenda damna prompti ſunt.*

CAPVT XII.

QVum nuſquam non prophetæ vitia inſectentur, illorúmque rabiem ac ferorociam reprimant, qui hominibus infeſti ſunt, atque ad iniuriam damnáque inferenda prompti: horum nonnullos lupis, leonibus. pantheris, colubris, aliíſq; infeſtis belluis, denique vulpibus & muſtelis inſidioſis animalcu

lis componunt:nonnullos aculeatis ac ſenticoſis ſtirpibus aſſimulant.Sic Micheas vates deplorat extinctã religionem pietatem proculcatam,cultumque diuinũ prophanatum,omnes ab integritate collapſos nec aliud,quàm fraudes,ſycophantias,technas,impoſturas inſidias , omniaque hoſtilia meditari.In hunc itaque modum ſcelera illorum amplificat,ac ſingulorum improbitatem exaggerat in immenſum,à ſpinoſis aculeatiſque ſtirpibus deſumpta ſimilitudine:*Periit ex terra ſanctitas.*exultat probitas,*& rectus* atque integer, *inter homines non eſt,omnes ſanguini inhiant & vir fratrẽ ſuum ad mortem venatur,& malum manuum ſuarũ dicunt bonum*,hoc eſt ſuis erroribus blandiũtur.*Princeps poſtulat,& iudex in reddendo eſt.*hoc eſt in omnibus aquieſcit & obſequitur illius poſtulatis, nulláq; habita aut obſeruata iuris æquitate, ſinit illũ omnia pro arbitrio ac volũtatis imperio agere, vel tenuem plebeculam arrodere atq; exactionibus opprimere, vel tyrannidẽ in tenuiores exercere. *Qui optimus ex eorũ numero,eſt quaſi Paliurus,& qui probus & integer tanquam ſpina in ſeptimentis.* Quocirca huiuſmodi hominibus in imperio conſtitutis,eum rerũ ſtatum futurum indicat,vt delatoribus paſſim inquirentibus in ciuium vitam,mores ac ſtudia, non ſatis tutum ſit cuiquam fidere,aut ſua arcana cõmittere,ne familiari quidẽ atq; intimè noto. Ingruẽte enim huiuſmodi tumultu,atq; habita de ciuiũ opinionibus quæſtione exploratíſq; illorũ ſentẽtiis,labaſcũt multorũ animi,atq; amicos nõ ſolum deſerunt,ſed nonnunquã produnt.quod euẽtu rum Chriſtus etiam vaticinatus eſt.Itaque in tam dubia ac vacillante multorũ fide,*Ab ea*,inquit Propheta,*quę cubat in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui*,hoc eſt, ne vxori quidem mentem tuam patefacias,*quia filius*

contumeliam

Cap.7.

Matt.10.
Marc.13.

contumeliam facit patri, & filia conſurget aduerſus matrem, nurus aduerſus ſocrum ſuam. Et inimici hominis domeſtici eius: In tanto rerum humanarũ æſtu, ac tã turbulento Reipublicæ ſtatu, quo præſidio quiſque ſe fulcire debeat obiter commonſtrat, *Ego autem Dominum reſpiciam, expectabo Deum ſeruatorem meum: Exaudiet me Deus meus.* Propter ſummã fiduciam erga Deũ, & quòd totus in illo conquieſcit, ab eo pendet, ſalutẽ ſibi pollicetur, ac præſentaneum auxiliũ contra potentiã, ac faſtũ ac ſuperbiam, contra ſæuitiã ac nocendi rabiẽ. Quũ enim Deus mãſuetus ſit, placidus ac mitis: illi rabidi ſunt, feroces, crudeles, inhumani, atq. vt ſentes tribuli, ſpinæ, atq; arbores aculeis armatæ, quibus innocentibus damna atq. detrimenta inferunt. Quamobrem deſumitur in hac Concione ab arboribus validis firmíſque aculeis vallatis Similitudo, quò hominũ improborum naturam & conditionem adamuſſim exprimat. Siquidem paliurus, ſpina alba quæ menſe Maio, candido ac ſuauiter olente floſculo paſſim in dumoſis locis ac ſepibus conſpicitur, ſentes, rubus, Creſpinus quæ pharmacopœis *Berbiris* dicitur, foliis floribus, baccinis vel acinis racemiſque oculis blandiuntur, atque aliquem in eduliis vel medicamẽtis vſum habent: ſed manibus tractantium noxiæ ſunt, ſi incautius ac parum conſideratè præhendas: ita fucati homines & fallaces in ſpeciem blandi ſunt, amabiles, ſed qui arrepta vel obſeruata leuiſſima occaſione pũgant ac vulnus infligant. Eſt autem Paliurus Theophraſto, Virgilio, Plinio, Dioſcoridi, Columellæ decantatas, ſed non omnibus eadem facies exprimitur tametſi omnes fateantur ſepibus minuendis accõmodam, quòd minacibus aculeis pecus atque homines qui hortorum fructibus inſidiantur arceat, non pror-

Nuſquã tuta fides.

erit enim velut mirica quæ in ſiticuloſa ac ieiuna terra poſita, nullum bonum, nihil ſentit commodi ex aeris clementia. Felix & beatus qui confidit in Domino, in eóque omnem ſpem & fiduciã collocat. is arbori ſimilis eſt quæ in irriguis locis conſita eſt, ſuasque radices ad humorem diffundit, nec æſtum pertimeſcit, quo ferè excreſcere ſolẽt quæ in arido ſolo ſita ſunt: & erit ſolium eius viride, frõdoſum, & tempore ſiccitatis fructum proferre nõ deſinet. Cõmendatur huiuſmodi Metaphoris fiducia in Deũ, nec alio deflectendam mentem, alio dirigendum cor, quàm ad illum à quo omne bonum promanat, & qui hominibus nihil non præſtare ſit paratus. Hinc Dauid Deo potius quam rebus fluxis, caducis, momentaneis innixus, ſecus quam impij, *Ego*, inquit, *ſicut oliua fructifera florebo in domo Dei, quoniam confido in miſericordia eius.* Rurſus quum indicat homini minimè otioſo, & qui ſe in Dei eloquiis exercet vberem rerũ prouentum, vxori numeroſa prole fœcũditatem, *Beatus*, inquit, *qui timet Dominum, & ambulat, in viis eius, proſperabitur manuum ſuarum labore, felix & beatus ipſe erit. Vxor tua, ſicut vitis fœcunda, in lateribus domus tuæ: Filij tui, ſicut plantulæ oliuarum, in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic beari ac diteſcere ſolet homo qui timet Dominum.* Similiter apud Hieremiam Deus illum cui vnicè afficitur, quo ſe oblectat ac reficit oliuam pulchram vocat, vberem ſpecioſam fructiferam, hoc eſt, nomen eius apud illum gratioſum eſt amabile. Huic Oſeas conſonat qui ex eodem fonte oracula ſua hauſit, eodem ſpiritu conciones ſuas perfecit. *Et erit quaſi oliua, gloria eius, & odor eius vt Libani,* Quo deſignat illos qui Deo indiuulſè adhærent illiuſque placitis ſe oblectant fauorabiles eſſe illíque gratos & acceptos. Vt enim ſuauis halitus & fragrantia, ſpiritus fouet

Pſalm. 51, *Pſal. 128.* *Cap. 11.* *Cap. 14.* *Simile à rebus odoratis.*

ſouet ac recreat:ita Deum reficit & oblectat odor hominis, qui ſalutarem illius doctrinam amplectitur, ac Diuinæ voluntati ſe præbet obſequentem.Sic Paulus quò oſtendat illos apud Deum gratioſos eſſe & fauorabiles,qui eius Euangelium propagant, ac fide alios inſtruunt, *Chriſti*, inquit,*bonus gratuſque odor ſumus in omni loco*.Et Patriarcha Iſaac,*Odor filii mei,tanquam odor agri pleni,cui bene dixit Dominus*, Deniq; in Cantico Sponſa,*Curramus in vnguẽtorum ſuorum*,hoc eſt,id quiſque efficere ſtudeat, vt paſci poſſit ac refici ſalutari illius doctrina,quæ laſſos ac labantes fulcit ac recreat,non ſecus quam ſuauiſſimus odor naribus oblatus collapſos animíque deliquio ſopitos inſtaurat atque erigit.

2. Cor. 2.

Gene. 27.

DE RHAMNO ACVLEATO FRVTICE CAPVT VI.

RHamnus vbi adoleuit, validis robuſtíſque quaquauerſum vallata aculeis, homini ſi manum incautius admoueat,infeſta eſt:adhęrent illi racematim exiguo minimóque petiolo numeroſæ baccæ colore croceo, orbiculatæ, magnitudine vel myrthi vel iuniperi,ſapore acidiſſimo,quas qui improuiſò decerpere tentat,crebro infixo aculeo ac mucronata cuſpide manum vulnerat.baccæ vbi dentibus linguáque atteruntur,vel prementibus digitis cõtrectantur,croceo ſucco manus inficiunt:ſunt enim flaccidæ & vligi noſæ.Quum autem tres ſint Rhamni ſpecies, iſta Zelandicis ſabuletis,dumoſiſq; colliculis copioſe innaſcitur,Oceani accolæ *Dunen* vocant, quæ vox corrupta an à Dumo ac dumeto deducta ſit,nõ auſim certò ſtatuere.Sunt tamen arenoſi iſti,maritimiq; tractus paſ-

ſim multis denſíſque virgultis, viminibus , ſpinoſíſq; ac ſenticoſis fruticibus, atq; aculeatis ſtirpibus fœcũdi vt ſunt Rhamnus rubus, Halimus, paliurus, oxyacháta carduus ſtellatus, iringiũ, Onouis ſiue reſta bouis, præter inſignes alias herbas, quas affatim ea loca ſuppeditant. Bellonius qui Paleſtinam ac Syriã peragrauit, exiſtimat CHRISTI Seruatoris ſertum, ſeu ſpineam coronam illius capiti implicatam, ex Rhamno fuiſſe cõfectam , quòd in iis regionibus nulla alterius generis
Pſal. 57. ſpina ſe proferat. Deſumit autem Dauid ex ſpinoſo hoc frutice appoſitiſſimam ſimilitudinem contra faſtum ac tyrannidem, contra factiones & ſæuitiam improborum qui innocentibus inſidiantur atque infeſti ſunt, damnáque inferre meditantur, quorum conatus & molimina irrita fore prædicat & inualida, *Antequã ſpinæ veſtræ,* inquit, *indureſcunt in Rhamnum , vllóſque aculeos infigere poßint. Dominus velut tempeſtate quadã exorta conteret & cõficiet vos, infringetq; vires veſtras, & robur imminuet.* Quibus verbis indicat illos fraudes, impoſturas, techna, ſycophantias, cædes, omniáque hoſtilia comminiſci ac meditari , ſed antequã vires illis ſuppetant ad perficienda quæ animo conceperint, conficientur ætate immatura, hoc eſt, priuſquam adoleſcant ac vires ad inferenda incommoda ſint cõſequuti. quibus verbis hæc quoque ſentẽtia ſubeſt , vt ex hac vitæ ſtatione, in qua in tenuiores tyrannidẽ exercent, exturbandi ſint, vt ex olla aut lebete eximi ſolent carnes ſemicrudæ, quæ non ſatis elixatæ eſui ſunt inidoneæ, quum vix calorem conceperit ab igne qui ex ſpinoſo atq; aculeato ſtridentíque rhamno extruitur. Solẽt enim ſtrues lignorũ aut faſciculi ex paliuro, rhamno, iunipero, rubo , vepribus, ac ſentibus confecti non ſolùm manibus tractantium vulnus infligere,

Locus Dauidis explicatus.

ſed

ſed foco immiſſi crepitantibus flãmis ac ſtridore quodam horrendo aſſidentes territare: ſic vt etiam ſcintillas ſcintillantes atque ignitas facultas in obuios quóſque eiaculentur. Hic itaque ſenſus ex prophetę verbis erui debet, Quamlibet illi ſæuiant atque innocentes, opprimere tentent: nihil illis ex voto aut animi ſentẽtia ſuccesſurum, ſed inopinato ac repentino illorum interitu inſontes periculo eximendos. De Rhamno ac deſumpta ex hac ſtirpe ſimilitudine nonnulla tractata ſunt lib.4.Cap.9.

DE CVCVRBITA SILVESTRI, *vulgò Colloquintida.*

CAPVT VIII.

COlocynthis ſeu agreſtis cucurbita Medicis vſui eſt in expugnanda pituita, & bile tum flaua tum atra. quos humores violenter & validè extundit non ſine virium detrimento, & reſeratis venarũ fibris, ſanguinis eductione, quocirca coërcetur illius ferocia maſtiche, & aliis quæ vẽtriculo robur cõciliant. Fructus huius ſtirpis orbiculatus eſt, vbi maturuit, cãdidus pilæ magnitudine, vel vt malum Medicum ſeu citrium, quod ab auri colore *aurangium* vulgò vocãt, ſi extima putaminis pars flaueſcens cultro adimatur, eximiæ nec prorſus ferendæ amaritudinis: quod indicatur in Regũ hiſtoria. Quũ enim Heliſæi famulus in rus digreſſus herbas colligendo pulmento collegiſſet, inter alias cucurbitam ſiluaticam quam vulgus *Colloquintidam* vocat ignarus quid eſſet, in ollã coquinariã coniecit, illiſque edẽdum appoſuit, vbi deguſtaſſent, *Mors in olla*, conclamãt hoc eſt, venenũ nobis exhibitum eſt. Heliſæus nõ imperitus rerum naturæ, confe-

4. Reg.4.

Farina qua ramorẽ pulmentu eximat.

ſtim inita ratione qua amaritudo eximi poſſet, farinā ollæ immiſcuit: quo facto pulmentarium eſculentum perfecit, abolito exotico atque alieno ſapore quo erat imbutum. Subeſt huic rei ratio Phyſica habet enim farina pomentaria eam vim, vt extraneum atque amarulentum ſaporem diluat atque aboleat, præſertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, tum cremor maſſáque polentaria, zythi aut ceruiſiæ materia, maceratis aqua frugibus, auena, ordeo, ac lupi ſalictarij floribus quæ triuiali voce lupus dicitur, quo fit, vt quoniam ceruiſiæ potus ex iſus ferè conficitur, qui ex hoc liquore vuidi ſunt, ac zytho madidi, quod identidem vſuuenit inferioris Germaniæ populis, lupulo & auena perfuſi. Cæterum quotidiano experimento comprobatum habemus ſalſam atque amaram aquā dulceſcere admixta polenta ſiue ex ordeo confecto cremore qui ex hac ſtirpe eſt concretus liquor, vt etiam lomentum ex farina fabacea, adeò vt duarum horarum ſpatio miteſcat ac poculenta efficiatur, citráque offenſam in corpus admitti poſſit.

DE SALICE.

CAPVT VIII.

SALIX nota arbor à ſaliendo nomen ſortita, quòd celeriter aſſiliat ac confeſtim arboreſcat, Belgis à ſimili etymologia *vvillige* dicta, quoniam prompta eſt ac voluntaria in creſcendo. Quum autē huius ſtirpis plures ſint differētiæ, ea Belgæ æſtiuis caloribus cœnacula adornant, atque etiam virenti hac fronde ac pampinis, ægrotantium lectos velant,

quæ

quæ Virgilio *glauca* dicitur, quòd ad albedinem vergat: hæc ſiquidem gratum odorem in auras diffundit, atque aëris feruorem æſtúmque mitigat. Ex hac Deus per Eſaiam ſimilitudinem cumprimis elegantem deſumit, qua pollicetur piis omnibus qui illi fidunt, rerũ omnium affluentiam, vberem annonæ ac rei frumentariæ prouẽtum, proſperum in omnibus negotiis ſucceſſum, nec ſolum externa bona & quæ corpori inſeruiunt, ſe exhibiturum confirmat ac pollicetur, ſed ſolida & æterna, quæque mentes quamlibet aridas & ſiticuloſas vberrimo Spiritus diuini pabulo foueant, atque inexhauſto Diuinitatis fonte perfundant, qua irrigatione mœrentes arẽtéſque animi in optimã ſpem eriguntur, atque vberrimos fructus amoris & charitatis erga Deum & proximum proferunt. Sic enim cõcionem ſuam orditur Vates eximius, atque huius ſeriem proſequitur, *Ne timeas aut metu concutiaris ſerue mi Iacob quem elegi: nam effundã aquas ſuper ſitiẽtem & fluenta ſuper aridam, perfundã ſpiritu meo ſemen tuũ, & benedictionem ſuper ſtirpem tuã, ita vt graminũ more germinent, & quaſi ſalices iuxta profluentes aquas.* Vt enim ſtirpes in locis irriguis conſitę ſpectatiſſimè frondeſcunt ac foliorum pompa luxuriant: ita animus humanus ſalutari doctrina perfuſus ac Diuini ſpiritus fonte irrigatus, omniũ virtutũ ſplẽdore niteſcit, ac ſolida viuidáq; fide fultus fuſiſſimè ramos diffundit, ac ſolidis Deóq; acceptis operib. exornatur, vt arbor fœcunda fronde & fructibus, quæ alios etiã reficit ac fructibus ſatiat. Iudęi abducti in Babylonia, omni ſolatio deſtituti, ſuſpenderunt in ſalicibus citharas ſuas quib. modulari ſolent diuinos hymnos ac cantilenas gratulatorias Deo viuenti, omniáque queruntur in tam triſti exilio, lamentoſa, lugubria, funeſta, amara, lu-

Cap. 44.

Simile à fructuantibus arboribus.

Pſal. 136.

lectemus citharis noſtris, quum & nos, & Deum Hebræorum deſpiciant, ac dentatis dicteriis exagitent.

DE SALIVNCA.

CAP. IX.

SALIVNCA quam nonnulli Celticam nardum exiſtimant, puſillus eſt frutex non in eam altitudinem aſſurgens, in quam noſtra *Lauendula*. Siquidem ab humo ſe nō attollit: quod Virgilius annotauit, ducta comparatione à nonnullis ſtirpibus in commendationem eius qui ſcitè calamum tibiámque inflare nouit, atque æmulo peritiorem pronunciauit.

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ, *Eclog.5.*
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.

Digeritur autem Saliuncula in faſciculos manuales & olfactoriola, quæ ſubinde naribus admoueri ſolent, vel inſtaurandis fouendíſque cordis viribus, vel abigendis tetris odoribus, ne ſpiritus contagione aliqua inficiantur. Eſt enim eximiæ ſuauitatis, ſic vt veſtibus ac tegeticulis lodicibúſque interpoſita, gratiſſimo illa odore commendet, ac tineas blattáſque abigat: quod etiam Belgę moliuntur pſeudonardo ſiue *Lauendula*, qua paſſim ſcatēt excultíq; ſunt apud Belgas horti, ſpicato ceruleóq; aut cęſio flore, caloris tā intenſi vt caput grauedine inficiat. Non defuerūt noſtra memoria hoſpites & caupones quidam, qui aquam laueudulę è turbine aut meta ſtillatoria, quā *Alēbicum* vocant,

ctam vino immiſcerent, quò generoſius videretur, minúſque dilutum, & facilius inebriaret: qua impoſtura id incommodi conſequuti ſunt conuiuæ, vt poſtridie acerrimo capitis dolore ſint affecti, qui vix vllis remediis diſcuti aut mitigari potuit niſi adhibita ſomnifica potione, aut aqua frigida, vel ſero lactis affluenter hauſto. Cæterùm Deus qui ſuis ampliſſima quæque pollicetur & præſtat, ex hoc exili ac minuto frutice

Iſaie 55. comparationes deſumit: *Montes & colles*, inquit, *cantabunt vobis laudes, & omnes arbores plaudent manu*, hoc eſt, omnes gratulabuntur & applaudent veſtræ felicitati, ſinguli vobis honorem deferent, & magnificè laudes veſtras deprædicabunt, quòd excuſſo iugo, Dei beneficio ſalutem ſitis conſequuti, atque illius munificentia ad ampliſſimam dignitatem euecti, tantiſque donis ac muneribus exornati, finito tam triſti atque acerbo exilio. *pro ſaliunca aſſurget tibi abies, pro ſpina pinus, & pro vrtica creſcet myrtus*: Quibus verbis deſignat omnia iſtis futura incremento, atque optatos proſperóſque ſucceſſus habitura, ita, vt pro minutis abiectíſque herbis aut etiam noxiis ſpectatiſſimæ arbores ac fructiferæ ſint emerſuræ. Hęc autem non ſolùm ad externas ad temporalia bona, ſed ad externas dotes, atque animi mentíſque decus & ornamenta referenda ſunt: vt pro ferocia, violentia, ſæuitia, faſtu, arro

Galat. 5. gantia, ſuperbia, atque animi elatione quæ (vt Paulus teſtatur) non dubia ſunt carnis opera, ſuccedat clementia, humanitas, manſuetudo, lenitas, comitas, placabilitas, beneuolentia, benignitas, ac pleraque alia quæ inter fructus ſpiritus ab Apoſtolo referuntur, ſic vt expulſa iniuſtitia, iniquitate, nequitia, æquitas, iuſtitia, probitas eluceſcant: pro luxuria, libidine, prodigalitate, pudicitia, moderatio, frugalitas, temperantia ſe proferant:

ſerant: pro ignauia, deſidia, torpore, ſomnolentia, alacritas, fortitudo, magnanimitas, infirmarum rerum contemptus & deſpicientia, præſtantia virtutis ſubſtituantur. Sic inuerſo rerum ordine pro vitioſis ac deprauatis affectibus vel potius perturbationibus quæ mentem à ratione, à naturæ & Dei lege auertunt: pax & tranquillitas quam parit fiducia in Deum, animum placidè ac ſecure regat ac moderetur.

DE HERBA BORITH, QVAE MEDICIS veteribus Strutbion vocatur, Mauritanis Arabibúſque ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponarin, & herba fullonia, Belgis zeep cruiidt, quod vt ſmigma eluendis maculis adhiberi ſoleat.

CAPVT X.

QVVM populus Iudaicus paulò ante vrbis excidium inquinatiſſimis eſſet moribus, multiſque horrendis flagitiis ac ſceleribus contaminatus, ſic vt ad ſummam impietatis nihil eſſet reliqui, Deus eleganti ſimilitudine illos perditos ac profligatos pronunciat, nec vllis quamlibet præſentaneis remediis ad ſaniorem mentem, ad integritatem vitæ, ad decus virtutis poſſe perduci. Quum enim à ſacratiſſima religione, Deique cultu ad idolatriam defeciſſent, aliunde quàm à Deo viuenti ſalutis præſidia conquirere cœperunt, aliundè reſponſa petere atque oracula ſcitari, quum etiam hoc accederet ad impietatis cumulum, vt inſontes non clancularius inſidiis conficerent, ſed apertè ac paſſim in triuiis, nulla iuſtitię reuerentia, nullo legum metu, adeo vt nihil ſe commiſiſſe haberent perſuaſum, ac ne tantillum mali perpetraſſe, aut ſiquid

Caput ſecundum Hieremiæ explicatũ.

te omnis nequitia, vni Deo firmiter inhęrendū,illíq; omni fiducia ſtabiliter innitēdum alioqui externis rebus cultúque commēticio ac ſuperſtitioſo quē Deus non exigit nec præſcripſit,ſibi ſalutē atque animi puritatem polliceri,non ſolùm inane eſt & ſuperuacaneum,ſed etiam damnoſum & Dei maieſtati iniuriū, abſtergit quidem atque emaculat ſordes Sthruthion ſiue lanaria quæ laneis veſtibus candorem adfert cutem expolliunt ac lentigines næuóſque abolent ſmegmata,verùm nihil excogitari poteſt tanta abſtergendi vi ac facultate præditū,quod animæ tuę ſordes poſſet eximere,quod plus ſatis inolitam penitúſque infixam labem poſſit eluere. Qui enim morbum ſuum non agnoſcit ac ſalutarem doctrinam à fido medico oblatam reſpuit,inſanabilis eſt & deſperatus,cui medicinam adhiberi Hippocrates vetat illóque dignior *Cap.3.*
Chriſtus deſerēdos præcipit vbi omnem operam ſtudiúmque illis conſeruandis impenſum eſt. Cæterum *Math.11.*
Deus apud Malachiam ſe Angelum miſſurum polli- *Marc. 1.*
cetur qui viam pręparet quo vaticinio Ioannem Bap- *Luc.7.*
tiſtam deſignari Euangelium teſtatur,ac ſtatim ventu *Eſaia 40*
rum Dominatorem,hoc eſt, Chriſtū qui multa innouabit multámque operam inſumet corrigendis illorum vitiis formādiſque moribus quorum intereſt populum ſalubri ſanáque doctrina imbuere *Ipſe eſt enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum & ſedebit conflans & emundans argentum. & purgabit filios Leui, & colabit illos quaſi aurum argentum*,hoc eſt, puros reddet, nitidos terſos expolitos adempta omni rubigine & ſcoria vitiorum vt in fornace aut officina argentaria exp liri metalla ſolēt,Itaq; primū viſum eſt miniſterio,abſterſis ſordib⁹,ornatū ac nitorē adferre, nequa culpari poſsēt tanq̄ cōtaminari ſceleribus qui

Dei munia obeunt ſacriſque functionibus deſtinantur.quocirca ſimilitudinem deſumit à rebus externis eámque ad animum transfert.Siquidem fullonia herba ſiue Struthion incredibilem vim obtinet in eluendis maculis,atque imbuendis candore lanis. pollet enim vi abſterſoria adeo vt etiam pituitam è capite eliciat, ac ſternutamentum moueat.tanta violentia, vt partum emortuum excutiat,

DE COCCO VERMICVLO, CONCHYlio,Murice,Oſtro.

CAP. XI.

FRVTEX eſt puſillus exilibus ramis,folio aculeato, cui annaſcitur coccus ſeu granum tinctorium, quod colorem rubrum ac rutilantem exhibet aſpectu gratiſſimum, oculiſque amabilem: Cuius tinctura aut ſucco imbuta lana aut biſſus, exuberantiſſimè miréque ſplendido rubore illum inficit. Inuenitur etiam in aquifolio vel acrifolio potius, qualis eſt arbor Belgis vulgaris, folio læuore perpolito, quaquauerſum aculeato, perenni virore, vt cui nunquam folia decidant. Ex hoc grano Coccinea veſtis nomen obtinet, cuius in bibliis ſæpe fit mentio,vermicula,muricata, qualis eſt roſis rubore perfuſus,oſtrina, quiſquiliata quæ purpureo colore flagrat, atque amabili rubore collucet, oculiſque blanditur, qui color Imperatorum ac regum paludamentis dicatus eſt, ac purpuratorum apud Romanos pallis ac galeris.Sic in Cantico ſponſæ rubicunda labra,vittæ coccineæ comparantur.Sic puellæ Bel-

Cap.4.

gicæ

gicæ venuſtatis ſtudioſæ labella corallina & coccinea moliuntur. Ioſue defuncto Moſe, dux Iudæorum conſtitutus, pallium coccineum geſtaſſe legitur. Sic Chriſtus in ludibrium affectati regni chlamide purpurea indutus deſcribitur. In Apocalypſi vero mulier illa ſcortatrix quæ domum ſuam patefacit omnium cupiditati, inſediſſe deſcribitur beſtiæ coccineæ, eáque mulier induta erat purpura, coccino, auróque deaurata, & gemmis & margaritis, habens poculum in manu ſua plenum abominationibus, & immunditia libidinis ſuæ. Et fronti inſcriptum erat myſterium Babylon, Romanæ vrbis typus & figura, vt Hieronymus interpretatur: quibus inſignibus taſtum indicat, ſuperbiam, arrogantiam, mentem ſanguinariam atque innocentem cæde cruentam. Diuitem verò illum epulonem præter ſumptuoſas menſas atque apparatum ferculorum, indutum fuiſſe purpura & biſſo hiſtoria Euangelica teſtatur, nulla humanitate, nullo pietatis in egenos & miſeros affectu. Ex huius ſucci rubicundo colore deſumitur apud Eſaiam comparatio, atque inſtituitur concio contra illos qui innocentum ſanguini inhiant, atque innoxios opprimere meditantur, eóſq; Deus ad ſaniorem mentem reuocare, atque vt reſipiſcant, vt à ſceleribus reſiliant, amanter extimulat. quod ſi obtineri poſſit, pollicetur amneſtiam, hoc eſt, omnium ſcelerum obliuionem, quamlibet horrenda fuerint & enormia, adeò vt culpari ſuſtineat, ac violatę fidei, ruptique fœderis crimen ſubire non recuſet, niſi ſtet promiſſis, ac præſtet quod ſit pollicitus. Sic enim cum illis concionem inſtituit, *Abluite manus veſtras ſanguinolentas, mundos vos præſtate, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, deſinite agere peruersè, ſtudete æquitati, ſubuenit oppreſſo, pupillos ſuble-*

Ca. 2. & 7.
Matt. 27.
Ca. 17. & 18.
Luc. 16.
Cap. 1.

hoc eſt, legitima & indiſſolubilis vitæ ſocietas contaminata adulterio: ita etiam execranda res eſt idolatria, qua Deo viuenti ſuus honor, ſuum decus & gloria adimitur, atque in alium transfertur, eò autem in illos incandeſcit acerbiùs, quòd non ſolùm in lucis vmbroſiſque vallibus gentilium more ſuas aras, ſtatuas, delubra adornarẽt, magnáq; põpa & vitulorũ apparatu ſacra ſua peragerẽt. ita vt legitimus cultus videri poſſit, in eóque ſalutis columen conſiſtere; ſed quòd accitis ac conuocatis etiam exteris in æde Deo dicata nefarìa ſacra perficerentur. *Et quò*(inquit)*ſpectatoribus omnia magis auguſta ſanctáque viderentur, in illorum gratiam lauiſti te & depinxiſti ſtibio ſeu fuco oculos tuos, ornatáque mundo muliebri ſediſti in lecto pulcherrimo, inſtructa menſa ante te, ſuper quam thymiama ſiue ſuffimen vnguentúmque meum poſuiſti, adhibito tanquam in ſolenni feſto exultantium ſtrepitu.* Itaq; is cultus qui mihi offerri debuit, exhibitus eſt idolis ac dæmonibus aſtante confuſa multitudine ex gentibus cõflata, qui eadem qua tu, fruuntur inſania.

Idololatria adulterio comparatur.

DE PALIVRO ACVLEATA STIRPE, cui ſanguinarij comparantur atq; inſidioſi, quiq; ad inferenda damna prompti ſunt.

CAPVT XII.

QVum nuſquam non prophetæ vitia inſectentur, illorúmque rabiem ac ferociam reprimant, qui hominibus infeſti ſunt, atque ad iniuriam damnáque inferenda prompti: horum nonnullos lupis, leonibus, pantheris, colubris, aliiſq; infeſtis belluis, denique vulpibus & muſtelis inſidioſis animalcu

contumeliam facit patri, & filia conſurget aduerſus matrem, nurus aduerſus ſocrum ſuam. Et inimici hominis domeſtici eius: In tanto rerum humanarũ æſtu, ac tã turbulento Reipublicæ ſtatu, quo præſidio quiſque ſe fulcire debeat obiter commonſtrat, *Ego autem Dominum reſpiciam, expectabo Deum ſeruatorem meum: Exaudiet me Deus meus.* Propter ſummã fiduciam erga Deũ, & quòd totus in illo conquieſcit, ab eo pendet, ſalutẽ ſibi pollicetur, ac præſentaneum auxiliũ contra potentiã, ac faſtũ ac ſuperbiam, contra ſæuitiã ac nocendi rabiẽ. Quũ enim Deus mãſuetus ſit, placidus ac mitis: illi rabidi ſunt, feroces, crudeles, inhumani, atq. vt ſentes tribuli, ſpinæ, atq; arbores aculeis armatæ, quibus innocentibus damna atq. detrimenta inferunt. Quamobrem deſumitur in hac Concione ab arboribus validis firmíſque aculeis vallatis Similitudo, quò hominũ improborum naturam & conditionem adamuſſim exprimat. Siquidem paliurus, ſpina alba quæ menſe Maio, candido ac ſuauiter olente floſculo paſſim in dumoſis locis ac ſepibus conſpicitur, ſentes, rubus, Creſpinus quæ pharmacopœis *Berbiris* dicitur, foliis floribus, baccinis vel acinis racemiſque oculis blandiuntur, atque aliquem in eduliis vel medicamẽtis vſum habent: ſed manibus tractantium noxiæ ſunt, ſi incautius ac parum conſideratè præhendas: ita fucati homines & fallaces in ſpeciem blandi ſunt, amabiles, ſed qui arrepta vel obſeruata leuiſſima occaſione pũgant ac vulnus infligant. Eſt autem Paliurus Theophraſto, Virgilio, Plinio, Dioſcoridi, Columellæ decantatas, ſed non omnibus eadem facies exprimitur tametſi omnes fateantur ſepibus minuendis accõmodam, quòd minacibus aculeis pecus atque homines qui hortorum fructibus inſidiantur arceat, non pror-

Nuſquã tuta fides.

ſus diſſimilis oxyachantæ,ſiue acutæ ſpinæ,quòd mẽſe Maio ſpectatiſſimè floreat, exiguo quidem & minuto floſculo,cui in medio rubicundæ quędam feſtucæ inſident, ſed quæ candore & ſuauitate eximia commendabilis ſit,adeo vt nemo non apud noſtrates hac fronde ædium veſtibula exornet, ramis in vrceis aſſeruatis,atque aqua indentidem irrigatis:vbi verò arbos hæc defloreſcere incipit,baccas exhibet, primum virides,oblongas,maturitate rubentes,oſſiculo intus lapidoſo quod ambit membrana,intus pingui vnctóq; ſapore imbuta; quo vtimur in atterendis calculis, ac leniendo veſicæ meatu.

DE GITH QVAE GRAECE Melanthion vulgò à nigrore Nigella dicitur, Belgicè Svvarte, Nardus ob odoris ſuauitatem, tum aliis ſtirpibus deſumpta Comparatio.

CAPVT XIII.

ESaias quem aliàs teſtati ſumus rerum naturæ peritiſſimum, in illuſtranda ſua concione ac vaticinio,quaſdam ſtirpes, earúmque & flores & ſemina narrationi accommodat, nempe Gith ſiue Melanthion,Cuminum,Triticum,Hordeum,Milium, viceam,ſpeltam vel zeam,quæ vulgo notiſſima ſunt, & quum armentis pabulum,tum hominibus alimẽtum ſuppeditant,Gith vulgò Nigella paſſim in hortis obuia eſt, frutex cubitali altitudine, aliquando maiore pro ſoli vbertate,vt Zelandicis agris aſſolet, foliis feniculareis,tenuiter diſſectis, flore cæruleo, quo euaneſcente capitulum ſe exhibet in ſummitate papaueraceum

Cap.28.

taceum corniculare, oblongum membranarum ſeptis ac loculis diſtinctum, cui ſemina includuntur nigerrima, porri ſeminis non abſimilia, ſed odoris fragrantiſſimi, quod olim panis cruſtæ inſperſum, antequam is furno immitteretur, grato ſapore illum commendabat, verum is vſus nunc apud Ciſalpinas nationes in diſſuetudinem venit atque exoleuit, ipſóq; ſemine Medici ad catarrhos diſcutiendos vtuntur, ad enecandos lũbricos ventri admodũ infeſtos, ad dẽtium dolores leniendos, ad menſtrua vrinaſque ciendas, ad abolendas lentigines, næuos, maculas, tum fœda vitia quæ extimam cutem deformant. Cuminum Belgis nomen retinet *Comiin*, vulgo ſemen, vulgatiſſimum, quo plebeij in diſcutiendis flatibus, in ſopiendis inteſtinorum doloribus ac torminibus, in hernia flatuoſa reprimenda vtuntur, cui ego nigellam & lauri baccas commiſcere ſoleo, & milij farinam, cuius etiam in hoc capite propheta meminit. Hordeum, fruges nota, quinto generi gratiſſimum pabulum, quo etiam in annonæ penuria ac tritici raritate, plebecula vtitur. Medici huius decocti cremore & ptiſana vtuntur in æſtuoſis febribus, ac pulmonis atque vocalis arteriæ vitiis, præſertim quum ex ſalſa pituita, aut flauabile illæ partes vel exaſperatæ vel exhulceratæ ſunt, admixtis violarũ aut bugloſſę floſculis. Ex huius quoque frugis polentá aut maza Belgæ ſapidiſſimum liquorem eliciunt, quí iis Ceruiſia dicitur, colore vt Coctori viſum eſt, fuluo, croceo, luteo, flaueſcente, rubicũdo, ſpiceo, præſertim vbi fex & ſpumoſum excrementum quo Belgæ in pinſendo pane vtuntur, ſubſederit. Tunc enim gratiſſimũ colorẽ adſciſcit, vt vinũ Creticum, vel illud exoticum quod *Baſtardum* vocant, ac ſaporem vinoſum, qui nõ ſecus quàm vinum, temulentiam excitat.

Cuminũ.

Hordeũ.

Triticum. Triticum, inter frumentacea præcipuè nobilitatis, ex cuius farina, ſimilia, ſimilagine multiplices differentiæ panis conficitur, ſyncerus, ſecundarius, nauticus, furfuraceus, & aliquot adhuc genera quæ recenſere ſuperuacuum. *Milium.* Milium frumenti genus, cuius quum plures ſint differentiæ, Sarmaticum, Indicum, Hiſpanicum, omnes apud Zelãdos ſpectatiſſime creſcunt, Saracenicum vel Indicum, grano vel rubro vel flaueſcente, Ex his noſtrates & pultes & panem conficere didicerunt. *Vicia.* Vicia leguminis genus, iumentorum pabulum eſt, vt lens, piſum, faba. Hæc obiter indicare viſum eſt, quò prophetæ mens exactè ac dilucide poſſit explicari, quæ in hoc verſatur, vt declaret Deum nihil temerè aut fortuitò, nihil inordinatè aut confusè, ſed omnia diſtinctè aut diſtributè, certáque ratione ac lege perficere, nunc pœnas infligere coërcendis hominum ſceleribus nunc plagis & vulneribus mederi, afflictíſque mentibus ſolatium adferre, quod aliquando materiùs nonnunquam ſeriùs peregit, ſic vt vltionem differat, ac lentè ad vindictam progrediatur, quod etiam in præſtanda ſalute euenit: aliquando ſubitò potentiam ſuam vtrobique exerit, vt expedire illi videtur, atque occaſio ſe offert. Quocirca commonefacit vates illos qui Dei iudicia non ſatis pro æquitate interpretantur, vt modeſtè ac reuerẽter de illius Maieſtate & prouidentia ſentiant, vt magnificè & ſyncerè de illo loquantur, ne quid culpent, aut calumnientur in eius factis, quum vident ſceleratos rerum omnium proſperitate frui, pios calamitatibus atque ærumnis eſſe expoſitos, quum pro incredibili ſua ſapiẽtia, atque inſcrutabili cõſilio res mortalium rectè & legitimè regat ac morderetur. Deſumitur autem in illuſtranda hac concione appoſitiſſima

ſima ſimilitudo de agricolarum ſtudio &ocupatione, ipſaque arandi ac ſerendi triturandique ratione. Siquidem colonus tempeſtiua anni parte, ſubacta terra, atque æquata ſoli planicie, certo modo & menſura ſemina ſuis quæque locis, atque agrorum dimenſionibus humo committit, obſeruatóque ordine atque adhibita ratione telluris, aliã agri partem tritico & hordeo deputat, aliã pro frumenti aut leguminum natura nigellæ, lupino, ſpeltæ, milio deſignat. neque enim indiſcretè & permixtè grana ſolo mandat ac ſulcis cõmittit, ſed ſingulis diſcriminata iugera agróſque peculiares accommodat. Peracta autem ſatione, arator non ceſſat nec conquieſcit aut otioſus eſt. ſed poſt ſementem meſſi inhiat. quocirca antequam ad maturitatem deueniant ſegetes, frugéſque Cereales flaueſcere incipiant aut maturitatem conſequi, lolium zizania inutileſque herbas eruunt extirpántque famuli, curat ne ſata ſtrangulent, illiſque alimentum depopulentur, quò tẽpeſtiuè metat, atque annonæ prouẽtum maturè in horrea cõuehat: demeſſa ſegete, eáq; recõdita iam alius illi labor, alia opera peragenda oboritur. Siquidem trituræ atque excutiẽdis granis è loculis, illáq. ex gluma, acere, paleis eximere ac purgatiora efficere meditatur: in quo opere eum delectum habet, vt ſingulatim cum iudicio quæque aggrediatur, nec vlla ratione confundi ſemina ſuſtineat. Itaque alia cura adhibetur minutis puſilliſque ſeminibus, alia robuſtis, alia tritico, ordeo, ſiligini, auena, farri, lupinis, phaſeolis, viciæ, lenti, cumino, Gith. Sic quũ agricola induſtrius omnibus laborem impendat, omniáque certa ratione & modo pro rei natura exequitur, ſedulo operi inſiſtit, ac rerum ſuarum ſatagit, quo emolumentum vberémque fructum ex ruſticatione per-

cipiat. Ita Deus in hoc mundi theatro, tantáque ac tam confuſa hominum multitudine, omnes ad frugem perducere tentat. Et quemadmodum agricola proſciſſa vomere terra, occationi intentus eſt & confringendis glebis, vt ſerit, vt metit, vt triturat ac fuſtibus ſemina excutit, vt paleas vanni flabello ventilatas à granis ſecernit, vt arbores truncat ferróq; coërcet ne luxurient, ac latiùs, quàm par eſt, ramos diffundant: vt denique inſerit atque ex aliena arbore germen includit, ſolidóque docet inoleſcere libro. Ita Deus homines tractat ac ſuo arbitratu nonnullis damna ac detrimenta infert ſeuerúmque iudicium in illos exercet alios calamitatibus exercet & explorat conſtantiam: nonnunquam malos tolerat ac manum à feriendo ſuſpendit in ſpem emendatioris vitæ. Nec eſt quod quiſquam illi obloquatur aut obmurmuret, quum ſingulari ſua prouidentia omnia moderetur, illique conſtet conſilij ſui ratio. Quocirca ſi quid aduerſi inciderit, aut infligatur, ſi morbi ingruant, ſi clades, calamitates, peſtes, aliáque vitæ incommoda infeſtēt, omnia hæc à Deo inferri cogitemus, quò caſtigati ad illum confugiamus, illius opem ac ſubſidium imploremus, in illo omnem ſpem ac fiduciam conſequendæ ſalutis collocemus. Quòd ſi proſpera obueniant omniáque ex voto atque animi ſententia decurrant, ſi affluant opes, ſi accreſcant latifundia, ſi offerantur honores ac dignitates, ſi res domeſtica bene aucta ſit & ſtabilita, ſi corpus validum ſit & inculpatè conſtitutum, ad eundem omnem ſucceſſum rerum noſtrarum referamus, atque res proſperas & aduerſas ab illo adminiſtrari habeamus perſuaſum illiúſque ductu & auſpiciis omnia perfici. Quod non ſolum apud Eſaiā Cyro Perſarum regi in mentē reuocat, cui Dei

vir-

virtute, ídque in gratiã ac fauorẽ gentis Iudaicæ, res feliciter geſtę, ſubactæq; nationes ſed nulli non mortalium teſtatum eſſe vult, Deum onium rerum autorem eſſe vult, Deum omnium rerũ autorẽ eſſe, illiq; omnia attribuẽda, quã vim & potẽtiã quũ aliâs, tũ potiſſime apud hunc prophetam ipſe aſſerit, quũ inquit, *Ego Dominus & nullus præter me, formas lucẽ & creãs tenebras faciẽs pacẽ & creãs malũ: ego Dominus faciens omnia hæc.* Quo indicat proſperos ſucceſſus illius eſſe muneris: damna vero, detrimenta, aduerſitates, vaſtitatem, peſtem, famem, bellum, in vindictam ſcelerum ab illo inferri. Ipſe enim efficit, vt qui ab illo dependent, illi fidunt atque innituntur, pacatè viuant: e diuerſo vt ij qui ſceleribus ſe contaminant omni calamitatum genere diuexentur. Cæterùm Dominus Hieremiæ quoque agricolæ officium aſſignat admotaque manu ori illius. *Ecce ego,* inquit, *dedi verba mea in ore tuo, Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas, deſtruas, perdas & diſſipes, vt plãtes & ædifices.* Quo indicat illũ munitũ & vallatũ potẽtia Verbi ſui, virtutẽ habiturũ ad extirpanda vitia, ad eximẽdos errores, ad euellendas ex animo enormes cupiditates atq; inferenda ſemina pietatis, ad inſtillandã ſalutarẽ mentẽq; inflãmandã ſolida fide in amorem ac venerationem Dei viuentis. Simile argumentum tractat CHRISTVS, quum deſumpta à vite & palmite ſimilitudine, *Ego ſum,* inquit, *vitis vera, pater meus agricola eſt omnem palmitem in me non ferentem fructũ,* hoc eſt, qui fidem ſuam nõ declarat per opera Charitatis, *amputat,* atq; vt inutile ſarmẽtũ igni deſtinat, *omnẽ verò ſurculũ ferẽtẽ fructũ purgat,* amputatis refectiſq; cupiditatib. *quo plus fructus proferat.* Ab hac nõ eſt aliena Pauli ſimilitudo de oleaſtri in oleã inſitione aaulſis

Eſaia 45.
Ioan. 15.
Rom. 11

Pauli locus explicatus. ramis ex natiuo oleæ trunco. Quo indicat alios à felici ſtatu delapſos, atque à ſalute excidiſſe, alios aſcitos eſſe & cooptatos in numerum fidelium, nullo ipſorum merito, ſed ſingulari Dei fauore & gratuita bonitate, quam niſi agnoſcant, impenſique beneficij ſint memores, ac conſtanter in fide perſiſtant, rurſus excidendos pronunciat, atque ob ingratitudinem à Dei conſortio alienandos, aſſumptis inſertiſque poſtliminio iis qui mutata vitæ conſuetudine, excuſſaque mentis cæcitate & caligine, ad frugem, ad morum integritatem, ad veritatis cognitionem ſe conferunt, ac Chriſtum à quo deſciuerunt, amplectuntur. Hac autem ratione Deus partim reprimit ferociam, faſtúmque hominum atque inſolentiam compeſcit, ne quis inani ſanctimoniæ perſuaſione intumeſcat, ſuíque fiducia ſibi blandiatur, aut calamitoſis & abiectis inſultet: partim fouet atque alit illorum ſpē qui abalienati à Deo, per fidem rurſus ſunt in natiuam oleam inſerendi, atque in conſortium cœtúmque fidelium aſſumendi.

DE LENTISCO, QVAE GRAECE Schinos dicitur, & Ilice.

CAPVT. XIIII.

QVVM habita eſſet quæſtio in Senatu adſtante confertiſſima populi multitudine, de proſtituta Suſannæ pudicitia, ac commiſſo adulterio, in quo illam depræhenſam criminati ſunt veteratores duo fraudulenti & mendaces, Daniel prudenti ac diuinitus immiſſo conſilio explorata rei veritate, excuſſáque facti cauſa, inſontem mortis periculo eximit, ac pate-

patefacta calumnia, ſuſpitione criminis illam liberat: Quum enim ad ſupplicium raperetur pudica matro- *Danie.13.* trona, nullius ſibi criminis conſcia, & quæ ad Deum ſuam cauſam referret, Daniel Dei ſpiritu impulſus, elata voce conclamat, nullo ſuo merito illam morti ad iudicatam, ac rei cauſam accuratiùs excutiendam. Itaque conuocato ſeniorum conſeſſu & populi frequentia, calumniatores ſemotos aſſeruari iuſſit, ac ſeparatim conſtitui, deinde accito altero eorum, ſciſcitatur ſub qua arbore mœchus cum illa ſit congreſſus: *Sub lentiſco*, inquit: Daniel dira illi comminatus ablegat, atque alterum produci iubet, cui quum ſimilis interrogatio proponitur de inito congreſſu ac perpetrato illegitimo concubitu, *Sub Ilice* inquit: itaque vterque, & mendacij & illatæ calumniæ conuictus, ex lege Moſi *Deut.9.* morte ſunt mulctati. Cæterùm vt lentiſci natura obiter explicetur, arbor eſt patula, & ſic ſatis procera, acinis rubentibus, maturitate nigris, quæ vt Terebinthus reſinarum ac gummoſum liquorem fundit, quem Medici *maſtichem* vocant, Belgis eodem nomine cognitam, quæ vetuſtate coit in globulos candidos ac ſpiſſatur, catarrhos autem exiccat ac fluxiones ſiſtit, ſuffitu ſincipiti admotum, vel ramentis aliquot ore conuolutis, dentes mobiles ac vacillantes, atque vligine vitiatos firmat, ac gratum oris halitum efficit. Ex hac arbore cuſpides conficiuntur ab Italis, vt apud Belgas ex Iuniperi & leuri ſarmentis, extergendis poliendiſque dentibus accommodæ, Sic vt prouerbiali figura dicantur *Lentiſcum mandere*, qui eius rei curioſi ſunt, ac plus nimiam operam dentibus poliendis adhibent. Noſtrates nunc ardeæ ſtellaris ex auro, argento, ebore, vngue, quam alitem *Putoir* Belgæ vocant, ex paſtinaca marina vulgo *Piilſteert*, ab aculeato telo ſic dicta,

à Galeo piſce Zelandis *Haye*,conficiunt:verùm ex len tiſco confecta dentiſcalpia minus gingiuas vulnerant, ſed condenſant potius aſtrictionis ratione. Hunc veteribus in vſu fuiſſe Martialis indicat,

In Apophoretis.

Lentiſco melius,ſed ſi tibi frondea cuſpis
Defuerit,dentes penna leuare poteſt.

Ilex.

Cæterum alter qui mendacij colore calumniam adornare atque obtegere meditatur,ſub pruno, hoc eſt,ilice patratum ſcelus impudenter confingit. Hæc inter glandiferas arbores refertur,foliis perenni virore,nec deciduis,cui fruticulis viſcum innaſcitur, quo medici vtuntur in expurganda epilepſia, morbiſque aliis qui ex turgidis ſpumoſiſque humoribus excitantur.Eſt vna ilicis ſpecies quæ coccum granum præbet, vulgo *Vermilion,Cramezijn,Scaerlaken*, quo infectores vtuntur illuſtranda lana, biſſo, ac bombice exuberantiſſimi ruboris colore. Eximitur non diſſimile granum

Acrifolium.

ex acrifolio arbore foliis quaquauerſum aculeatis, læuore perpolitis, quæ quum apud Brabantos circa ſepes & compita proueniat, raro in iuſtam magnitudinem aſſurgit. Vidi tamen in municipio quodam Ziriczeæ contermino magnitudine pruni arboris, eámque cultoris induſtria & crebra ſtolonum amputatione in ſummam proceritatem faſtigiatam,profert autẽ cunte autumno baccas orbiculatas piſi magnitudine, inſigni rubore perfuſas, quales etiam exhibet ruſcus, quæ noſtratibus *buxus* aculeata vocatur: tum taxus arbor quæ folio eſt laricis aut piceæ vel abietis, vt ſuperioribus annis Londini mihi conſpecta eſt, cuius vmbra apud Britannos non eſt mortifera, nec baccæ letiferæ : in Hiſpania enim illis venenati quiddam ſubeſſe prædicant, nec temere in alimenti vſum aſſumunt indigenæ, tametſi gallinas illis ſaginari ac pinguesce-

Digitized by Google

gueſcere nonnulli experiantur, exuta opinor natiua inſitáque ferocitate.

DE HYACINTHO, VESTEQVE HYAcinthina, vel à violæ colore Ianthina.

CAP. XV.

VITTAS, tegmina, fimbrias, chlamides, pallas, velamina, operimenta, ſtragula Hyacinthino vel Ianthino, hoc eſt, violaceo colore imbuta, ad decus & ornatum adhibita, ad oblectandos paſcendoſque oculos olim, vt etiam noſtro ſeculo in deliciis habita Bibliorum codices paſſim demonſtrant. *Hier.10.* Sic Pontifici Iudaico eius coloris indumenta regali *Exod.28* ſplendore præſcripta ſunt ex auro, Hyacintho, purpura, cocco iterato, hoc eſt, bis tincto, biſſo, atq; opere Phrygio, quo cultu ac nitore populus rudis olim officio continebatur, quò eſſet in religionem propenſior: nunc verò, hoc eſt, coruſcante Euangelij luce, interna potius & ſpiritualia ornamenta ſpectanda ſunt, atque erigenda mens ad ea quæ magis ſalutaria ſunt, eámque inflammant in amorem & fiduciam omnipotentis Dei. Siquidem externus ornatus ac veſtium pompa imperitæ plebis ſuperſtitionem nonnunquam fouet, atque oculos perſtringit earum rerum admiratione quas Deus aut contemni voluit, aut in moderatum vſum adhiberi, vt ſunt tegmina ac palle auro gemmiſq; rigentes, ac chlamides Hyacintho ac purpura, aliiſq; operoſis coloribus picturatæ. Deſumitur autem coloris huius appellatio partim ex Hyacintho ſpectabili gemma, aut Ianthina, hoc eſt violacea tinctura: *Hyacinthus herba. Hyacinthus gemma.*

partim ex amabili eius nominis floſculo qui exuberanti ceruleo purpuraſcit, qualis conſpicitur in Amethiſto gemma, in Cirſio ſeu vulgari bugloſſo, aliiſque herbis paſſim obuiis, quarum flores purpureo colore collucent atque oculis ſuauiter blandiuntur. Inſectatur autem nonnunquam Deus illorum luxum faſtúmque ac ſuperbiam, qui operoſis ſumptuoſiſque huiuſmodi tegumentis magnificentíam ſuam aliis inani oſtentatione venditant, atque Ianthino purpureóque amictu elati, infimos quoſque deſpicatos habent & faſtidiunt. Nonnunquam ex his deſumit concinnas Metaphoras ac ſimilitudines, eaſq; ad internas dotes trāſfert, ad animi decus mentiſque ornamenta accommodat. Talibus enim exemplis homines ſocordes commonefacit ſui officij, & quid Deo præſtare, qualem illi cultum exhibere, & quàm ſolicitè expulſa omni ſuperſtitione & idololatria, in ipſius religione conſiſtere debeant, accuratè demonſtrat. Quod ipſum quum aliàs, tum diſertè apud Ezechielem in hoc capite exprimitur. *Cap. 16.* Primum enim in mentem illis reuocat, quanta, quámque immenſa beneficia in hos contulit, qua vſus ſit erga illos bonitate, quibus illuſtrauit tum animi tum corporis muneribus, quam ſalutaria præcepta tradidit, quàm ſacra religione menteſ illorum cognitione Diuinitatis imbutas, inſtruxit. Deinde expoſtulat cum deſertoribus atque ingratis, quòd omnibus iſtis in probrum ac dedecus abuſi ſint, atque in profanum vſum, cultúmque alienum ac nefarium tranſtulerunt, ſic vt mentem, rationem, intelligentiam, animi præſtantiam, acumen ingenij, omnéſque vires non in illuſtranda illius maieſtate, non in obſeruanda tuendáque ſacratiſſima ipſius religione: ſed in erigenda ſtabiliendáque idololatria, in ſuperſtitioſis & commen-

ticiis

ticiis cultibus inducendis conferrent. Sic enim proſequitur concionem obiurgatoriam ad Hieroſolimam conuerſo ſermone: *Quum*, inquit, *nuda eſſes, inops, egena, omnique ſubſidio ac ſolatio deſtituta, velut infans recens in lucem editus, ſordibus & ſanguinolenta illuuie inuolutus cui nondum vmbilicus præciſus eſt, nec materni vteri inquinamenta abluta, ego præteriens, te conſpicatus in ſanguine tuo volutatā, multiplici incremento, tāquam ſtirpem & germen, terreſtre te auxi* adeo vt cēlim faciti ſque auctibus adoleſcere cœperis atque progredi, vt comi & poliri, mundóque muliebri exornari poſſis, id eſſe tempeſtiuum vbera indicant iam prætumida, & germinantes denſi vndique capilli. Et quanquā in hac ætate eſſes conſtituta, nuda tamen eras & deiecta, oculiſque ſpectantium (contra quàm illius ſexus pudor aut decus patiebatur) expoſita, quod ego dum hac iter ingredior conſpicatus, obſeruaui te pubeſcere, atque in ea ætate conſtitutam, quæ eſſet amoribus idonea, & à procis atque amaſiis ambiri poſſet tanquam nubilis maturáque viro, & cui ſponſus deſignari debet. *Ego verò expandi amictum meum ſuper te*, & velaui quæ parum pudenter & verecundè oculis ſpectantiū exhibentur, ac decentius obteguntur ac data fide initóque fœdere te mihi deſponſaui, atque vnitam aſſumptamque in legitimam vitæ ſocietatem oblui à ſordibus, ita vt nulla labes, nihiil inquinamenti tibi inhæreret: deinde vnguento delibutā ornaui veſte variegata calceaui hyacintho, torque armillis, corona capitis illuſtraui te: Tu verò tam inſigniter cōpta, tā operoſè culta proſtituiſti te alienis omniáq; ornamēta noſtra nulli quā mihi cōſecrata in profanos vſus conuertiſti. Quo indicat, vt mulierē impudicā adulterio, ita illam idololatria contaminatā eumq; hono-

Cap. Ezechi 16. paraphraſticè enarratum.

rē & cultū, quē Deo impendi par erat, dæmonib. exhi bitum, quū omnes cogitationes, vota, deſideria ſpes & fiducia in Deū eſſent referēda, à quo vno depēdet hominum ſalus. Tunc autem maxime Maieſtas & amplitudo ſupremi numinis imminuitur, ac contumelia ignominiáque afficitur, quum illi adimitur, atque in alium transfertur, quod nulli præterquam ipſi attribui debet. hac enim ratione debita illum laude, iuſtóque honore fraudamus, & nos deſerto ſincero eius cultu ad pernicioſum rapimur magno ſalutis noſtræ detrimento.

DE CARICE, SCIRPO, IVNCO paluſtri, papyro.

CAP. XVI.

Carex. CAREX Scirpi modo fruticat locis paluſtribus & vliginoſis, forma triangulari, vtroque latere ſecandi vi prædita, qua virenti fronde Belgę & Britanni triclinia ac cœnacula ædéſque ſacras æſtiuis menſibus conſternunt, quò æſtum propulſent, ac ſuaui gratóque halitu reficiantur. *Scirpus.* Scirpus iunco paluſtri affinis frutex eſt læuore perpolitus, orbiculatus, ſtilo enodi, nulliſque geniculis aut internodiis diſtincto: fungoſa intus candidáque medulla, quam noſtrates in amenti aut craſſioris fili modum exemptam in multos vſus accommodant. Siquidem in nuptiali pompa ex hac ornamenta & ſupellectilem fictam & commentitiam confingunt, nempe calathos, vrceos, diſcos, pectrines, ſcopas, ſedilia, crumenas amentatas, quales mulieribus vſui, ceſtos, ſeu cingula, zonáſq; virgineas: multáque alia miro artificio ac concinno contextu elaborata conficiunt, quibus in gratiam ſponſæ laquearia adornant, peractíſque nuptiis pro apopho

phoretis ac ſtrenis ſingulis diſtribuunt. Quoniam autem huic ſtirpi culmus eſt læuis ac minime geniculatus aut nodoſus, prouerbio locum fecit, ***In ſcirpo nodum quærere.*** Quod in hos quadrat qui plus nimio anxij ſunt & ſcrupuloſi, quique fruſtra ac nullo fructu ſe fatigant. Belgæ fruticem hunc qui aliquãdo in mediocrem altitudinem aſſurgit, *Bieſen* vocant, ex quo ſtoreas noſtrates contexunt, ſtragula, naſſas, quallos, fiſcellas, quoniam viminoſus eſt flexilis, naturáq; tam ſequaci, vt quiduis ex hoc elaborari poſſit. Sunt paſſim obuij in ſabuletis Zelandicis ac colliculis arenoſis, Iunci non admodum proceri, cacumine aculeato, ita vt in ambulantium ſuris infeſti ſint, ac puncturas infigant, cuius fruticis frequens eſt apud nos plantatio in eum vſum excogitata, vt arenam & puluerulenta quęq; æſtu quodam vento agito agitata remoretur, ne agros & noualia ſementi deſtinata obruant, quocirca noſtrates *Helm* vocant, quòd vt galea caput, ita iſte fruticulus agros muniat ac tueatur ab arenæ impulſu. Ex iũci forma ac ſpecie adoleſcentulæ quæ gratioſæ videri affectant, ac teneritate commendari, iunceę apud Terẽtium dicuntur, quod etiam noſtratibus vſuuenit, quæ vt gracili corpore ſpectabiles ſint, ſe arctius preſſiuſq; aſtringunt ac ſalem liguriunt. Hac enim ratione ſe reddunt ianceas, ne ſiqua paulò ſit habitior, magiſque opima aut obeſa, athleta cenſeatur. Sic Chærea Terentianus quum miro affectu eſſet erga amicam, cui erat decora oris figura, color verus nec aſcititius, corpus ſolidum ac ſucci plenum, in ipſóq; flore ætatis conſtitutum, illudit aliis quæ ſtudent operoſa cura gracileſcere. itaq; Parmenoni mentem ſuam aperit, atq; indicat in quam oculos coniecerit, & qua potiri cupiat, quum prę hac omnes quotidianæ formæ illi vileſcant

Prouerbium.

Iunci maritimi.

Eunuch. *Act.2.* *Scena 3.* ac ſint ſint deſpicatæ, Siquidem, vt is ait.

Haud ſimilis virgo eſt virginum noſtrarum quas matres ſtudent.
Demißis humeris eſſe, vincto pectore, vt graciles ſint.
Si qua habilior paulò, pugilē eſſe aiũt deducũt cibum.
Tametſi bona eſt natura, reddunt curatura iunceas.
Itaque ergo amantur.

Papyrus frutex. Vt autem apud nos Scirpus, iuncus, arundo, typha paluſtris ita in paludoſis Nili aquis papyrus naſcitur, ex hac olim in tenuiſſimas membranas diſſecta chartæ confici ſolent, vt nunc in Europa ex linteolis minutatim contuſis, atque aqua maceratis quæ quum eundem cum veterum papyro vſum & commoditatem obtineant, vetus nomen reſeruant. Aſſurgit autem papyri frutex nonnunquam in octo aut decem cubitorum altitudinem, vt arundo in Hiſpania, internodiis diſtincta, forma triangulari ea craſſitudine quæ manuum complicatam impleat, ex quibus vbi inareſcũt, *Scipiones ex papyro* ſcipiones conficiunt læuore perpolitos colore ſpadicio, qualis eſt caſtanearũ extimus cortex. iis enim Patricij ingraueſcente atque inclinata ætate, ſe fulciunt, ac greſſum labantem firmant. Exibet ſe hac ſtirpe eſculenti quiddam, vt in noſtræ arundinis radice cãdida & geniculata, ſapore mellito, ſed expreſſio tantũ ſucco dentibus reiecto cortice. Ex papyro olim lembos, ſcaphas, cymbas, aliáque nauigia pice oblita conſtru- *Lib.13. c. 11.* xiſſe Aegyptios præter Plinium Eſaias vates indicat, *Cap.18.* qui minatur terræ quę trãsflumina Aethiopię ſita eſt, hoc eſt, Nili accolis qui per mare legatos mittunt in vaſis papyri, hoc eſt iunceis ac ſcirpeis nauibus, vt inito fœdere ac cõiunctis copiis cum aliis nationibus Iſraëlitas opprimant. Cæterùm vt argumentum ſuſceptum proſequar, deſumuntur in Bibliis à iam commemoratis

moratis ſtirpibus concinnæ ſimilitudines & Metaphoræ. Sic quum Iob diſceptaret cum Satrapis aliquot, quibus viſum eſt officij cauſa, atque humanitatis impulſu illum adire, quò tam afflicti hominis calamitati condoleſcerent, tantámque cladem commiſeratione dignam deplorarent, multa inter hos vltro citróque agitata, atque in controuerſiam vocata, de humanæ vitæ curſu, de Dei erga homines prouidētia, de afflictione hominum, quæ bonis non minus, quàm malis impendet, de proſperitate & ſucceſſu rerū, quibus æque mali ac boni fruuntur, vnus adſtantium nēpe Bildad Suites qui ſolitis rationibus ex natura rerum petitis argumenta ſua fulcire nititur, conuincere tentat impios, infames, nefarios, facinoroſos, improbos, calumniatores, hypocritas, quique ficta & ſimulata religionis ſpecie hominibus imponunt, ac Deo fucum faciunt, non diu ſubſiſtere, illos quidem ad tempus ſpectatiſſimè florere, verùm qui ingruente Dei iudicio citiſſime exareſcant & conterantur, vt Carices, vt ſcirpi, vt iunci, vt gramina virentéſque herbæ aquarum irrigatione deſtitutæ. Impij enim in afflictionibus, periculis, calamitatibus imminente morte, deſtituti fiducia ac ſolatio Dei labaſcūt, nec habent quo ſe fulciant, ſed in deſperationem ac diffidentiam deuoluuntur. Non diſſimile eſt Eſaiæ vaticiniū contra Aegyptios, quos ad egeſtatem redigendos pronunciat, ac primùm mentem atque animum, deinde omnia illis adimēda, quorum vſu & commoditate negotiatio, piſcatura, aliáque opificia ſubſiſtebant, atque vberrimum quæſtum præbere conſueuerunt. *Areſcent*, inquit, *aquæ à mari, & fluuius exiccabitur, exhaurientur & ſiccabuntur riui, calamus ſiue arundo, papyrus & iuncus inareſcent, & omnes virentes herbę circa fluuios,*

Iob.8.

Iobi locus explicatus.

Cap. 19.

Eſaiæ locus explicatus.

aut riui ripam peribunt. Quo maximam ſterilitatem fo re denunciat, ac nullam piſcatorum frequentiam, nullos commeatus, nullum ementium concurſum. Nonnunquam Deus ſucceſſum piorum hominum, progreſſus & incrementa pietatis, omnem rerum ſalutarium affluentiam ſaliētibus aquis & fluminibus, denique virentibus herbis, floridiſque pratis & viridariis cōparat. Atque Eſaias fœcunditatem pollicetur ſqualidis, incultis, ſiticuloſis agris, eóſque irrigandos ſaluberrimis ac ſcaturiendis aquis pronunciat, multíſque ſpecioſis herbis decorandos. Quo indicat aridas atque ieiunas mētes irrigādas verbo Dei, ac ſalutari eius doctrina. eiúſq. ſpiritu perfundēdas. Sic autē eius rei vaticiniū proſequitur. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi liliū, vertetur locus aridus in ſtagnum, & ſcaturient ſiticuloſa aquis, in cubilibus in quibus prius dracones habitabāt, orietur viror calami & iunci,* Hoc eſt, Expulſis profligatiſq. vitiorum monſtris, proferēt ſe virtutes ac pietatis ſemina emerget. Amor & Charitas erga Deum & homines, erigetur in animis hominum Spes & Fiducia conſequendę ſalutis, ſic vt mentes ante ſteriles, fotæ atque irrigatæ verbi Dei ſcaturgine, ac fidei robore fultæ vberrimos fructus proferre incipiant non ſecus, quèm ager benè cultus lætas ſegetes ac ſpectabiles herbas profundit.

Cap. 35. Metaphora Eſaia explicata

DE ABSYNTHIO,
CAPVT XVII.

TRes ſpectantur apud Belgas maritimos Abſynthij ſpecies Ponticum vulgo Romanum, quod in hortis colitur, non inſuaui odere: Marinum in Oceani crepedine paſſim obuium: Vulgare inſigni amaritudine, expugnandis vermibus cum primis efficax

cax & præſentaneum, quod tamen in hortos tranſlatum miteſcit adeo, vt nō ſolùm ſapor, ſed foliis etiam color immutetur. Ex incanis enim & cinericeis virorem adſciſcunt, nec odorem prorſus ingratum aut faſtidioſum. Ex hoc amariſſimo frutice Scriptores ſacri paſſim ſimilitudines deſumunt, eáſque impiis accommodant. Sic quum Deus apud Hieremiam improbis triſtia, acerba, amarulenta minitatur, ac calamitates denunciat, *Ecce ego*, inquit, *cibabo populum iſtum abſynthio, & propinabo aquam fellis, & diſpergam eos in gentes ignotas, & gladio illos perſequar.* Rurſus ad prophetas mendaces qui Dei verbo abutuntur, & adulterant verbum eius, *Ecce ego*, inquit, *ſaturabo illos abſynthio, & potabo eos felle, quoniam à Prophetis Hieruſalem progreſſa eſt impietas, & pollutio diffuſa eſt in totam regionem.* Amos autem vates quum inuehitur in pſeudoprophetas qui in ſpeciem blanda magis, quam ſalutaria proferunt, ac prætextu religionis, ſincerum Dei cultum ſuperſtitionibus contaminant, deinde quòd proceres & optimates, quorum intereſt æquitati ſtudere, atque adminiſtrare iuſtitiam, *Conuertam*, inquit, *iudicium in amaritudinem, & fructum iuſtitiæ in abſynthium*, hoc eſt, deflectent ſe ab æquitate, nec rectè perfungentur iudicis officio, quod prorſus amarulentū eſt & acerbum homini innocēti, qui ab iniuria vindicari cupit, ac ſubleuari, inęqua cauſa non opprimi. Inſectatur autem Eſaias pluribus locis huiuſcemodi iudices corruptos, qui dicūt bonum malū, & malū bonū, qui ponuūt lucē tenebras, & tenebras lucem, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Rurſus alio loco illos exagitat qui muneribus occæcati opprimunt innocentes, quorum cauſam tueri deberent, illíſque ſuum ius eripiunt. Sic e-

Cap. 9.

Hieremiæ loca explicata

Cap. 23.

Cap. 5. & 6.

Cap. 5.

nim inſurgit aduerſus huiuſmodi nomophylaces,hoc
Cap. 10. Ezec.22. eſt,legum conditores,*Væ qui condunt leges iniquas,& ſcribentes iniuſtitiam ſcripſerunt,vt opprimerent in iudicio pauperes,& vim facerent cauſæ humiliũ populi mei, vt eſſent viduæ illis prædæ,& pupillos diriperent.*Apud
Cap.5. Hieremiam non minus acerbe in illos incandeſcit,*Inueniuntur*, inquit, *in populo meo impij inſidiantes quaſi aucupes,ponentes laqueos ac pedicas ad capiendos homines,ſicuti decipula & cauea plena auibus, ſic domus eorum referta dolo & fraudibus, cauſam viduæ non iudicant,pupillis non patrocinantur,& iudicium pauperibus eripiunt.*Cæterùm vbicunque in Scriptura Abſynthij fit mentio,maximam atque acerbiſſimam calamitatẽ,
Cap.3. animíque tormentum ſubeſſe indicat.Sic in clade illa funeſtóque ac luctuoſo Hieroſolymæ excidio Hieremias ciuium ſuorum perſonam ſuſtinens queritur ſe felle circumfuſum,& oppletũ amaritudine,& Abſynthió inebriatum.Quo indicat ad ſummũ luctum atq; angorẽ animi nihil eſſe reliqui,nec quid amplius poſſe adiici.Non diſſimilis eſt deploratio ac querimonia
Pſal. 49. Dauidis quum in dubio belli euentu conſtitutus eſſet,ac illi ab hoſtibus periculum immineret.Sic enim
Dauidis locus illuſtratus. ad Deum ſua vota dirigit,*Deus repuliſti nos,& deſtruxiſti nos,& miſertus es nobis:commouiſti terram,& cõturbaſti eã,obieciſti populo tuo dira potaſti nos vino cõpunctionis,*hoc eſt,ea ſpectacula oculis noſtris obieciſti,quibus non ſumus exhilerati, ſed in mœrorem & mœſtitiam in anxietatem & mortis horrorem deiecti, vt ii quibus mortifero aliquo poculo, aut venenato lethalíque potione vitalia perfuſa obſtupeſcunt. Eadem vſi ſunt Metaphora Eſaias, Hieremias, Eze-
Cap.51. chiel,qui propinatum vini furioſi calicem deſcribunt
Cap. 23.
Cap. 25. quum regibus,tum promiſcuæ plebi, quo guſtato in

rabiem

rabiem atque inſaniam ſtuporémque acti ſunt, prorſúſque orbati mente,ratione,iudicio,rerúmque gerẽdarum prudentia & concilio. Nec prorſus clemẽtiùs tractatur qui meretricum conſortio aſſueſcit,illarúmque blanditiis, fallaciis,illecebris,lenociniis capi ſe ac deliniri patitur.Quod quum à Solomone ſit obſeruatum,ſtudioſè commoneſacit filium ineuntis ętatis initiæ,vt longè ab alienis ſe ſubducat,nec vlla ratione earum blanditiis mentem incantari ſuſtineat. *Fauus enim*(vt inquit)*diſtillans labia meretricis*,hoc eſt, ſermo blãdus & mellitus,eiúſq; fauces & guttur nitidius molliúſque oleo : *nouißima verò ac rei exitus amarus ut Abſynthium,& lingua eius acuta vt gladius anceps.* Prou.5. & 7.
Siquidem omnia agit inſidioſè,ſimulatè,fraudulẽter, atque incredibili aſtutia,venationi & aucupio intenta omnes ingenij vires ad emungendum confert. Cæterùm quum fellis & Abſynthij nomine triſtitia quęq;, noxia,amara,terra,calamitoſa denunciari ſoleãt, tum tale quiddam etiam in Apocalypſi deſignatur.Si quidem clangente tuba Angelo, cecidit de cœlo magna ſtella,facis in morẽ ardens,qua iraDei accenſa in impios denotatur(erat autem ſtellæ nomen Abſynthiũ) eáque delapſa in terram,fluuiorum partem, & aquarum fontes:conuerſa eſt tertia pars in abſynthiũ, multique hominum in aquis interierunt, quòd amaritudine imbutæ eſſent. Vt autem naturalis ſiderum concurſus,aſpectúſque,&(vt vocãt)conſtellatio aſtrorum feralis aliquando eſt &noxia magnámque ſtragem hominibus & brutis animantibus,ſatíſque ac ſementi infert: ita vis iſta cœleſtis exitialis fuit humano generi, magnáque detrimenta intulit,vindicta Dei in reprobos inflammata. Cap.8.

DE CARDVIS, SPINIS, VEPRIbus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in Scriptura accommodari ſolent, & quid deſignent.

CAPVT XVIII.

STirpes iſtæ quæ ſponte fere atque inuitis colonis nuſquam non erumpunt, nihil propemodum commodi hominibus adferunt, ſed aculeis infeſtæ ſunt ac ſementi officiunt. Quocirca quum Deus maledictionem Adamo tranſgreſſori, atque ærumnas vitámque laborioſam impendere denunciat, *Maledicta terra*, inquit, *in opere tuo*, in laboribus come-

Geneſ. 3.

des ex ea, *in ſudore vultus tui veſcêris pane tuo, ſpinas & tribulos, ſentes & carduos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.* Sic Deus accenſus furore in popu-

Cap. 5.

lum Iſraeliticum, qui nulla grati animi argumenta erga ipſum proferebat, ſub vineæ nomine dira illi minatur, quòd poſt tantam culturam, pro ſapidis vuis labruſcas produxerit: *Oſtendam*, inquit, *vobis quid facturus ſim Vineæ meæ: auferam ſepem eius, & erit in direptionem; diruam macerie eius, & erit in conculcationem, & ponam eam deſertam, non putabitur, nec fodietur, & aſcendent opprimentque eam ſentes, vepres, & ſpinæ.*

Oſee 10.

Eſaiæ & Oſeæ locus explicatus.

Qua figurata loquutione indicat ſe extremam impendiſſe operam fouendis erudiendiſque Iſraelitis ſalubri doctrina, mentéſque illorum verbo ſuo continenter irrigaſſe, nec quidquam prætermiſiſſe eorum quæ ad animorum cultum ſpectant, ſed fruſtra inſumpſiſſe laborem, nec quid quam ſe pro-

quam ſe profeciſſe deplorat: quapropter illos pro de- *Rom. 1.*
ſertis habet, ac patitur ruere in omne probrum ac dedecus in cupiditates ignominioſas, & fœdas, in mores improbos & vitioſos, ſic vt mēs illorū inculta, nulliſque ornata virtutibus, vitiis vndique ſcateat vt ſolum neglectum & cultura deſtitutum, herbis noxiis. Rurſus alio loco ſterilitatem illis denunciat, ac rerū penuriā, nulláſque futuras fruges aut annuos prouentus, ſic vt terra maledictioni obnoxia, humus ſitu & ſquallore obſita non aliud quām ſpinas, vepres, ac tribulos pro- *Eſa. 5.*
fundat. Sic vt quocunque loco fuerint, mille vites æſtimatæ mille argēteis ibi in vepres & ſpinas, locáq; ſēticoſa vertentur, adeo vt in vniuerſa terra nullus ager *Cap. 32.*
victum ſuppeditet, ſed tota regio in ſolitudinem atq; vaſtitatē ſit redigenda, vt fruges vt alimēta, vt cibaria defutura ſint, omniáque in agris horrida ſe proferāt, ſquallida, ſiticuloſa, inculta, omni nitore atq; amabili viriditate deſtituta. Paulo autē inferius atrociora ma- *Eſa. 34.*
giſq; horrenda impiis obuentura denunciat. Sic enim contra Idumæos, hoc eſt, Dei & Eccleſiæ hoſtes vaticinium inſtituit: *Conuertentur eius flumina & torrentes in picē, & humus eius in ſulſur, & erit terra in picē ardētē nec extinguetur in ſempiternū & deſolabitur in perpetuū nullo per eā trāſeunte. vlula, ericius noctua, ibis & coruus:* quæ alites & animātia hominū cōſortia fugiūt. *Nobiles eius erunt abſque regno, & principes ad nihilū redigētur,* hoc eſt, nullus erit Reip. ſtatus, nulla politia nullus principi honor aut dignitas, nulla imperij maieſtas nullus ordo vel conſularis vel ſenatorius; ſed mera inter plebe & optimates confuſio oppreſſis legibus, ac iuris æquitate ſublata: quum hoc etiam accedat ad malorum cumulum, ac miſerandam rerum faciem, vt Regum palatia ſolo ſint æquanda *Eſaiæ lo-cus interpretatus.*

omnéſque ædes ſplendidæ atque operoſius ædificatæ diruendæ ſint, atque ad nihilum redigendæ, ſic vt hominum frequentia vacuæ, feris & alitibus luſtra & latibula præbeant. Sic enim hęc quum iſto, tum aliis locis amplificat, ac regionis vaſtitatem exaggerat in immenſum: *Et orientur in domibus eius ſpinæ, vrticæ, ſentes, cardui, vepres: & paliurus in munitionibus eius*, vt ferè conſpici ſolet in ruinoſis palatiis, bellóque dirutis arcibus. Et erit inibi latibulum draconum, & ſtruthionum ſtatio, & occurrent in deſertis iis locis inter ſe dæmonia, onocentaurus, Syluani, piloſique Fauni & Satyri, nocturnæque Striges ac Lemures. In iis etiam habitaculis reſidebit Lamia, nidulabitur bubo, vultures & rapaces milui. Quarum rerum cõmemoratione horrendã vaſtitatem ac ſolitudinem, ruináſque celebrium locorum oculis obiicit, eóque funeſto ſpectaculo acriùs percellit hominum animos, quòd nulla in florentiſſima regione ſpectabitur negotiatorum frequentia, nullus populi concurſus, nulla commeantium turba, nulla nundinatio aut mercatura, ſed tantum monſtra, harpyiæ, & Chimæræ ſe oculis ſpectantium offerent, immanéſque belluæ & nocentes feræ, quarum aſpectus vel fortiſſimo cuique terrorem ac trepidationem incutit. In has deformes horrendáſque beſtias ſe nonnunquam dæmones & mali Genij trãſformant, variiſque, ſpectris ac præſtigiis pauidas mẽtes territant, præſertim illas quæ cognitione Dei non admodum imbutæ ſunt, illiúſque verbo fultæ. Huiuſmodi etiam imagines monſtroſas, ac ſimulachra inaudita animo mentéque concipiunt melancholici, maniaci, phrenetici, deliri, ebrij, febricitantes, aut qui con ſcientia ſcelerum furiis agitantur. Iſtis enim variæ rerum ſpecies, & abſurda phantaſmata animo obuerſantur

Eſaiæ 13. Sopho. 2.

Dæmon ſe in monſtra transformat.

tur affecto cerebro, ac ſpiritu animali terris denſiſque vaporibus offuſcato: ſic vt illis ex vitioſa capitis affectione mentem, rationem, iudicium, memoriam eripi contingat, ac perturbata imaginatione confusè de rebus obuiis iudicare.

DE FICV, CARICA, GROSSO.

CAPVT XIX.

FICVS apud Belgarum et iam extremos atque oceani accolas aliquando bifera, hoc eſt, bis in anno fructifera, quæ æſtate feruida fructus prorſus maturos profert: Sic anno redempti orbis 1540 deſinente menſe Iulio quum imperator Carolus eius nominis quintus peragrata Belgica Selandiam, tractuſque maritimos perluſtraret, ac Zirizeam inuiſeret, oblatæ ſunt illi melones inuſitatæ magnitudinis, miréque ſapidi & ſucculenti, ac ficus turgidæ adeò maturæ, vt Cæſar rei nouitate delectatus (quod tale quiddam in frigida regione non ſperaret) aſſereret ne in Hiſpania quidem meliùs potuiſſe matureſcere. verùm id nobis non eſt perpetuum, quòd aliquando æſtiuis menſibus calor languidus ſit, & remiſſior, quàm vt poſſit huiuſmodi fructus ad maturitatem producere. Fici arboris fructus duplicis eſt differentiæ. Nam Caricæ ficus ſunt tempeſtiuæ, quæ ab arbore eximuntur antequam prorſus ſicceſcant, deinde exiccatæ in fiſcellas ab Hiſpanis reconduntur. Groſſi primitiuæ ficus ſuccoſæ, præcoces, & intempeſtiuæ, quæ non matureſcunt, vel ſeriùs maturitatem aſſequuntur, vnde ſerotinæ dictæ. Quum autem ficus flore deſtituta ſit cæteris floreſcentibus arboribus, iſta groſſos pro-

Ficus fructus duplices profert.

Carica.

Groſſi.

ducit: Sumuntur autem ex hac ſtirpe eiuſque fructu ſimilitudines & exempla in arcanis literis cum primis
Mat.24. elegantia. Sic quum Chriſtus vaticinatur Iudæis ob-
Marc.13. uenturas calamitates, & deuaſtandam Hieroſolimam ne quem dies Domini inopinato opprimat multis exemplis ad excubias ac vigilantiam omnes extimulat, ſumptáque ſimilitudine a germinante ficu, quibus indiciis aductus Domini obſeruari poſſit, cōmonſtrat. Vt enim quum huius arboris rami tenereſcunt ac frō deſcere incipiunt, ſuóſque groſſos parturiunt, inſtare æſtatem indicant: ita proditiones, peſtes, bella, fames, terræ motus initia ſunt dolorum atque in foribus eſſe iudicij diem teſtantur. Cæterùm ficus maturandi ac
Cap.38. leniendi facultate pollere Eſaias etiam commonſtrauit. Siquidem cataplaſma illum confeciſſe legimus ex contuſis ficubus atque Ezechiæ regis apoſtemati admouiſſe eóque præſidio illum ſanitati reſtitutum, ſic vt Deus ſingulari ſuo beneficio, quo Regi vita in quin decim annos prorogata eſt, externam medicinā adhibuit quæ illius munere corporibus humanis efficax eſt & præſentanea. Naum propheta quum omnia humana præſidia inualida pronunciat atque infirma, nec
Simile à matura ficu. las munitiones, turres, propugnacula contra Dei vim ſubſiſtere, ficubus maturis illa cōparat, quæ leuiſſimō motu atq; agitatione arboris decidunt. Itaq; Aſſyrio-
Naum.3. rum gēti ſic inſultat, *Omnes munitionis tuæ ſunt ficus cū großis ſuis, ſi concuſſæ fuerint, cadunt in os comedentis* Quo indicat omnes illorū vires, robur, potētiam corruere atque ad nihilum redigi extenta exporrectáque manu ſua. Deus autem per Oſeā ex ſuauiſſimis huiuſmodi fructibus ſumpta ſimilitudine expoſtulat cū populo Iſraelitico, quòd à tā amabili propēſóq; Domi-
Cap.9. no deſciuerit, atq; idololatria ſe cōtaminarit. Sic enim

fauorem

fauorem erga ipſum, animiq; propēſionem exprimit: *Tanquam vuas in deſerto inueni Iſrael, & quaſi prima ficulneæ poma,* Quo deſignat non ſecus ſe affici erga Iſraelem, quàm viator laſſus ac ſiticuloſus afficitur erga ſapidam & ſucculentam vuam quæ ex inſperato ſe obtulit in vaſta aliqua ſolitudine ac loco ſterili, aut præmaturo ac præcoci ficus fructu, quo nihil illi ad reficiendas vires obtingere potuit gratius magíſque acceptum. Atqui quum tantó illum amore complectatur, eóque ſe oblectet vt fructu aliquo delectabili, ipſe non reſpondet amore mutuo, ſed ad *Baalphegor*, hoc eſt, Priapi idolum rapitur, illiúſque abominando cultu ſe contaminat. Sumuntur autem ex ficu eiúſque foliis & fructu innumeræ paſſim apud Prophetas ſimilitudines, quibus nonnunquam vbertatem rerúmque omnium affluentiam deſignant, priorúmque ſucceſſum & incrementa: nonnunquam ſterilitatem, rerúm que neceſſariarum inopiam atque improborum interitum. Sic Chriſtus execratus eſt ficum frondoſam quidem, ſed minimè fructiferam: qua denotauit fucatam quandam ſpeciem & oſtentationem religionis operibus ſolidis fructúque fidei deſtitutam. Similiter Micheas vates ſumpta metaphora à terra horrida & inculta atque ab arboribus ſpoliatis ſuis fructibus, vt finita meſſe, peractáque vindemia aſſolet, in hunc modum deplorat præſentis ſæculi ſtatum, in eáque ſe incidiſſe tempora quæritur, quæ nullos probos aut integros exhibeāt: *Væ mihi qui factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non eſt botrus ad comedendum: præcoquas & maturas ficus deſiderauit anima mea periit ſanctus de terra, & rectus hominibus non eſt.* Quo deſignat profligatam eſſe iuſtitiam & æquitatem, exulare pietatem, extinctam religionem, cultúmque

Oſeæ locus explicatus.

Matt.21 Marc. 11.

Dei, inundaſſe, impietatem, omnia paſſim plena eſſe
Ioelis 1. crudelitatis & nequitię. Sunt autem huius generis mul
Eſaia 34. ta in ſacris literis obuia, quæ hic congeri poſſent, ſed
Hierem. 5 & 8. non viſum eſt lectorem iis excutiendis defatigare.
Amos 4.

DE PALMA ARBORE EIVSQVE FRVctu, & quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur.

CAP. XX.

PALMA arbor eſt trũco valido ac procero, folio arundinaceo, gladiolo affini fructus fert ſapore dulci, Græci *dactylos*, vocant à digiti forma, Latini *palmulas*, quibus medici vires inſtaurant exhauſtis & extenuatis. Humorem enim nutricium quem *radicialem* vulgo vocant, fouent, ac corpori arido alimentum conferunt. Cæterùm quum hæc arbor oneri renitatur, nec prementibus vrgentibúſque cedat, hoc inſigne in certaminibus victori decerni ſolet,
Palma victoriæ index. quòd inuictum animi robur palmæ naturam referat, ac ſit rei fortiter atque animosè geſtum ſymbolum ac
Apoc. 7. trophæum. Sic martyres qui inuicto infractóque animo aduerſus Tyrannorum ſæuitiam ſubſtiterunt, amicti ſtolis albis palmis manibus geſtaſſe leguntur in victoriæ argumentum. Similiter qui iuſtitiam colunt & æquitatem, qui Dei hoſtibus ſe intrepidè opponunt, palmæ aliiſque ſpecioſiſſimis arboribus ſunt ſimiles.
Pſal 91. Vnde Dauid, *Iuſtus vt palma florebit, vt cedrus in Libano, multiplicabitur.* Quum enim impij, vt herba, conſeſtim areſcant, tum pietatis cultores, vt palma, diutiſſimè vigent & ſubſiſtunt, ac fructus ſuaues proferunt: denique vt Cedrus celſa arbor & odorata, nullóque æuo putredini aut cariei obnoxia, gratiſſimam vmbram

bram miniſtrat. Hoc ipſum deſignat Iob, quum recte *Cap. 29.*
adminiſtratę iuſtitiæ ſibi conſcius, confidenter pronũ
ciat, *In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo*
dies: quibus verbis pollicetur ſibi vitæ diuturnitatem,
annóſque florentes ac ſenectam viridem magna cum
animi tranquillitate. In Cantico verò Sponſi comæ & *Cap. 5.*
ceſaries palmæ elatæ aſſimulantur, quæ comparatio *Palma ela ta quid.*
deſumitur à tenello termite ac cauliculo, ipſóque ger
mine quod è palma prodit, vel ab ipſo inuolucro at-
que integumento ex quo fructus emergit, qui *Phœni-*
cobalanus, Coriota, palmula vel *dactylus* dicitur, qui co-
lor phœnicus, hoc eſt, ſpadicus ſubeſt, ſic vt deſignet
illum rutilanti eſſe capillo, eóque firmo nec deciduo,
quum palmæ folia non defluant. Huiuſmodi autem
coloris crines ſpectantur in Pannoniis, hoc eſt, Hun-
garis & Auſtriacis, quorum capillitium ferè fulueſcit
atque aureo colore perfuſum eſt. Cæterùm quum
Deus indignanter ferat populum ſuum vitiis occæca-
tum & obſtupefactum obſurdeſcere ad omnia ſaluta-
ria monita, ac nullis afflictionibus, nullis calamitati-
bus expergiſci ac reſipiſcere, nec vllis plagis induci
poſſe, vt à Deo inferri has plagas agnoſcat, ſed in res
fortuitas eas reiiciat, atque in ordinarium naturæ cur-
ſum referat, longè acerbiora magíſque atrocia illis ob
uentura denunciat, ita vt præter bruchum, & locuſtã,
erucam, rubiginem, quæ fruges vitiant ac depopulan-
tur, vineas per Iohelem excindendas pronunciet, om-
néſque ſpectabiles ac fructiferas arbore extirpandas *Cap. 1.*
ita vt nuſquam alimenta ſuppetant, nuſquam vlla fru-
gum ſpes affulgeat, quibus fames poſſet ſedari. Sic e-
nim prodigioſam ſterilitatem, terræque vaſtitatẽ ad-
eſſe indicat, atque ingruente præſentanea clade, ſom-
no vinóque ſopitos excitat, *Expergiſcimini ebrij, flete*

& vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit in ore veſtro. Poſuit vineam in deſolationem, ficum decorticauit (ablato enim cortice arbores emoriuntur) *vitis exaruit, & ficus elanguit, malogranatum, palma, & malus, omnéſq; arbores exaruerunt.*

DE HEBENO, ET ALIIS QVIBVSDAM exoticis quorum in ſcriptura fit mentio.

CAP. XXI.

QVANTA olim fuerit in Tyro totius Aſiæ emporio celeberrimo negotiatio, quæ hominum frequentia, qui mercium apparatus, præter illuſtres Hiſtoricos Ezechiel vates ampliſſimè deſcri-
Cap. 27. bit. recenſet enim ſingulatim multorum regnorum ac prouinciarum mercimonia rara & exquiſita, quibus explere ſolent negotiatores hanc vrbem, quòd omnibus facilem aditum, acceſſúmque commodum pręberet, nulla natio hunc locum non frequentabat, erátque commeantium incredibilis concurſus, antequam ab Alexandro Macedonum rege in ruinam eſſet redacta, quod futurum hoc capite Ezechiel vaticinatus eſt. Inter innumeras autem merces quas hic recenſet vates, Hebenum, ebur, reſinam, ſtactem, calamum balſamum, corallum, criſtallum, & præter precioſiſſima aromata, aurum, variáſque gemmas cõmemorat. Hebe-
Hebenus. nus lignum eſt nigerrimi coloris adeo ponderoſum, vt etiam in tenuiſſimas laminas diſſectum in aqua demergatur nec fluitet. Qui autem duæ ſint huius arboris ſpecies, vna indica, altera Aethiopica: ex poſtrema elaboratam vidi fiſtulam incuruam ſeſquicubiti longitu-

gitudine, elegante nitore expolitam, vt ferè conſpici ſolet Gagates, duritie lapidoſa ac pluſquam buxea: vbi contrectaui, non ſatis diſcernere potui; an in lignum aut ſaxum, an etiam duriſſimum cornu referri deberet. Eſt huic affine exoticum lignum gentili nomine *Gaiacum* appellatum, quòd in ſcobem ac ramenta limæ attritu redactum, atque in aqua ad tertias decoctum ſalubriter exhibetur morbidis ficoſiſque corporibus, & qui labe venerea ſunt contaminati. Vſus ſum autem magno ſucceſſu aqua fœniculi in qua huius tritura macerata eſt, ad diſcutiendas oculorum caligines ac glaucomata ſiue ſuffuſiones. Ad ſudores vere prouocandos huius decoctum exhibeo cum fumaria, Calthæ floribus, melyſſa, ficubus, atque ad exigendos variolos, ac puerorum exanthemata in extimam cutem euocanda. Ebur adſtringendi ſpiſſandiq; eſt natura: quocirca pectines qui ex hoc conficiuntur capillorum defluuium prohibent & caput confortant. Quoniam autem eximij ſit candoris, præſertim vbi dentes primum ex elephantis mandibulis eximuntur, ideò Sponſa in deſcribendo Sponſi corpore, ventrem illi eburneum attribuit, propter candorem & puritatem, ſaphiris diſtinctum. Quo caſtitatem deſignat: ea enim gemma caſtos commendat. Sponſę verò collum turri eburneæ aſſimulatur, quòd candidum ſit, firmum, & erectum, nec obſtipo capite progrediatur. Hieremias autem Nazaræos Deo conſecratos ebori componit, quod vetuſtate rubeſcit. Sic enim deplorat illos ita deformatos, vt agnoſci nequirent: *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, Saphiro pulchriores, denigrata eſt ſuper carbones facies eorũ.* Ex quo coniice in quã calamitatẽ erãt deiecti. Myrrha quæ ex arbore deſtillat Terebin-

Eburis natura.

Cant. 5.

Treno. 4.

Myrrha.

Stacte. tho aſſimili, corpora à putredine aſſeruat, Stacte liquor reſinoſus & ſtillicidium myrræ eiúsque pinguedo quæ vulgo Styrax liquida creditur quum Medicis
Styrax. etiam in vſu ſtyrax calamita. Thus Deo dicatum ſuffi-
Thus. mẽ à fumanti vapore vbi igni iniicitur, Gutta thimia-
Gutta. ma ammoniacum ex arbore in arenam defluit, vnde nomen ſortitum Cyrenaicus vel Syriacus, hoc eſt, cõcretus ſuccus, quem *Benzoi* vocant, ad ſuffitus & odoramenta præcipui effectus & olfactoriola in peſte, vt zibetum ambra, ſeu ſuccinum Orientale, muſcus, Caſia cinamo affinis effectúque par, quæ cor récreat, animíque deliquio oppreſſos erigit, vulgo *Caneel*.

Aloe. Aloë concretus liquor ex arbore ſmaragdini coloris, quam noſtrates ex Hiſpaniis allatam laquearibus affigunt, ac biennio amabili virore abſque vlla aquæ irrigatione conſeruant. Expreſſus ab hoc frutice ſuccus putredini obſiſtit, ac vermes enecat, morbósq; cõ-
Lignum aloes. tagioſos impugnat. Lignum quoque aloës quod *Agalochum* vocant aſphaleto nõ diſſimile, Hæbræis etiã in vſu fuiſſe conſtat, quoniam halitus ſuauitatem commendat, vt lignum Rhodium. His omnibus iam memoratis, vt etiã balſami nobili lachryma, ſcriptura decus & virtutis præſtantiam deſignat ac ſuauẽ gratúmque halitũ ſalutaris doctrinæ, qua mens hominis affatim perfunditur, Sic quum Dauid Solomonis nomi-
Pſal. 44. ne Chriſti ſplendorẽ, amplitudinẽ, magnificẽtiã in aieſtatem amplificat, *Myrrha*, inquit, *gutta*, *& Caſia in veſtimentis tuis à domibus eburneis*. Quo indicat gratiſſimum eſſe odorem & fragrantiam quæ ab ipſo promanat, ac longè latéq; ſe diffundere, ita vt omnes mortales reficiat ac recreet. Tale quiddam obuium eſt in
Can. 5. 3. 4. Canticor. Sic Spõſa mirificè delectata ſuauiſſimo Spõſi colloquio *Labia eius*, inquit, *lilia diſtillantia myrrhã*

primam

primam & electam. Quo deſignat ſermones eius & eloquia plena eſſe gratia & veritate, quæq; pios fulciāt atque ab omni vitiorum corruptela conſeruent, impios verò amaritudine imbuant, atque illos vel conficiant vel ad pœnitentiam impellant, metaphora ſumpta á myrrha, quæ tametſi mirè odorata ſit, inſigniter tamen eſt amara. *Ioan.1.*

DE TEREBINTO. CAPVT XXII.

TEREBINTHVS ARBOR IN SYRIA ac Paleſtina ſpectabilis & amœna, folio ferè lauri, flore oleæ, coloris punicei, baccis primum herbaceis, mox rubris, maturitate nigris. fūdit hæc arbor æſtiuis caloribus Terebinthinam reſinarū præſtantiſſimam, mirè odoratam, adeo pellucidā, vt fundum poculi in quo aſſeruatur, cōſpici queat. medetur hæc vulneribus, ac dolores mitigat. intus verò humorum collectiones diſcutit, ac calculos atterit, meatúſque vrinarios peruios præſtat, ac ſaniem omnéſq; purulentas concretiones in ſtillicidio vlceroſo, cui ferè ficcoſi obnoxij ſunt, expurgat, atque vrinæ librum trāſitum, atque expeditum faciléṁq. decurſum perficit. Sumuntur ex hac arbore ac pleriſque aliis inſignes cōparationes & ſimilia. Sic Eſaias poſt illatam cladē Iſraelitis aliquid conſolationis afflictis mentibus adfert illóſq. in ſpē emergēdi erigit, qui à calamitate ſunt redui, *Multiplicabitur*, inquit, *quæ derelicta erat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio, & conuertetur, & erit in oſtentationem vt Terebinthus & quercus quæ expandit ramos ſuos, ſemē ſanctum erit id quod ſteterit in ea.* Quo *Terebinthi natura.* *Eſa.6.* *Eſaiæ locus explicatus.*

indicat tale quiddã obuenturũ populo Iudaico quale arboribus quibus Aquilonio hibernóq. frigore folia decidunt,aut ictæ fulmine,vel turbine cõuulſæ extinctioni videntur proximæ,tanquam omni vitali ſucco deſtitutæ,quũ tamen aliquis vigor non nihil inſiti humoris illis ſubſit,quo ineunte vere ac recurrentis anni amœnitate reuireſcunt ac poſtliminio frondeſcere incipiunt.Itaq.denunciat Iſraelitis excidium ac vaſtitatem,qua vix decimus quiſq. ſuperfuturus ſit, ſic tamen vt non omnia penitus in nihil ſint redigenda aut extirpanda funditus,ſed futuræ ſint aliquæ reliquiæ,atque homines aliquot à clade reſidui, qui tametſi viſi ſunt internecioni dari,ſublata omni emergẽdi ſpe,reuiuiſcunt tamen,ac verbi Dei ſemine fulti in priſtinũ ſtatũ ac dignitatẽ reducentur,non ſecus quàm ſtirpes aliquot ſpecioſæ vt tilia,& terebinthus, quæ brumali frigore concuſſæ exaruiſſe viſæ ſunt, rurſus nouo vere repubeſcunt ac pullulare incipiunt,fecundáque ſtirpe ſpectatiſſimè ſe propagant.Cæterum ęterni patris ſapientia Chriſtus Terebintho multíſque aliis ſpecioſiſſimis ſtirpibus ſe cõparat: & quã auide quiſq; illius doctrinã amplecti debeat, obiter cõmonſtrat. Sic e-
Eccl. 24. nim Sapiẽtia ſui cõmendatrix omnibus quibus propria ſalus curæ eſt,ſe approbat. *Ego ex ore altiſsimi pro dij primogenita ante omnẽ creaturam. ego feci vt in cœlo orietur lumen indeficiẽs:quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & vt Cupreſſus in Sion, quaſi palma in Cades, vt plantatio roſæ in Hiericho, vt platanus expandi ramos iuxta aquas in plateis vt cinamomum & balſamum odorem diffudi,quaſi myrrha electa,quaſi ſtorax,galbanum, onyx*,hoc eſt,blatte Bizantinæ,ſeu onyx & ſtacte,*ſuauem odorem expiraui, Ego quaſi Terebinthus expandi ramos meos,& rami mei honoris & gratiæ.* His omnibus

nibus & ſi quid ampliùs huc congeri poſſet,ampliſſimè commendatur Dei patris Sapientia Chriſtus,quò certatim omnes eò ſe conferant, atque ab hoc vberrimo fonte aquam viuam,hoc eſt,ſalutarem doctrinam depromant,nec aliò diuertant, aut ad ciſternas diſſipatas ſe conferant,hoc eſt,aquas turbidas & cœnoſas quæ arida corda non refocillant aut reficiunt,ſed potius veneno imbuunt, vt teſtatur apud Hieremiam Dominus. Cæterùm de Cedri & Cupreſſi natura & viribus ſuperuacuum eſt multa hic referre, quum apud Dioſcoridem & Plinium,compluréſque alios copioſè earum natura & vires explicentur, hoc tantum indicaſſe ſufficiat multiplices deſumi ſimilitudines in arcanis literis ex harum arborum radicibus, trunco, ramis,foliis,floribus,ſemine,ab earum ſpecie & decoro aſpectu,ab odore & fragrantia, à durabili æternáque ligni materia, ab vmbra ſalubri quam viatoribus laſſis prębent,à ſuauiſſimis fructibus quos in hominũ vſus proferunt,quibus paſſim deſignatur decus & virtutis præſtantia dignitas & excellentia piorum hominũ mentíſq.integritas & mores inculpati,qui proſunt omnibus,nocent nemini: Nonnunquam indicant faſtum improborum & ſuperbiam,animi elationem,arrogantiam,tumorem,ferociam.Sunt enim celſiſſimæ arbores,ſummæq.proceritatis, atq; in immenſum faſtigiatæ,quarum pleræq.humilibus infirmíſq;arbuſtis detrimenta inferunt,vt opulenti tenuioribus. Vt autem Deus concitata aëris intemperie altiſſimos montes & proceriſſimas arbores fulmine deiicit, vt iuxta Dauid,*cõfringit,cedros,quercus,ilices, robora*:ita ſuperbos & elatos,faſtúq.turgidos qui ſe aduers⁹ Deũ erigũt,atq.hominib.ſũt infeſti cõuellit,deiicit,cõminuit. Quò ſpectat illud Eſaiæ.*Dies domini exercituũ ſuper o-* *Cap.2.*

mnem ſuperbum & excelſum & arrogantem, quem humiliabit, ſuper omnes cedros Libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan: quò declarat Deum minimum negotio fortiſſimas quaſque munitiones & propugnacula deiicere, opes & potentiam elatorũ hominum comminuere, nec quidquam tam validũ eſſe ac firmũ, quod cõtra illius vim poſſit ſubſiſtere. Quod ipſum etiam Zacharias populo ſuo inculcatum eſſe voluit, ne temere fidant humanis præſidiis, quum nullæ munitiones quantumuis vallatæ illi poſſint obſiſtere, ſed confeſtim exporrecta eius manu cedant ac collabantur. Quocirca in hunc modum tãquam per fecialem (*Arault* noſtri vocãt qui Principis ſui nomine vel pacem vel bellum denũciat) figuratè Iſraelem alloquitur: illíq. dira minatur. *Aperi Libanę portas tuas, & abſumet ignis cedros tuas, Vlula abies* (quo deſignat potentiæ interioris proceres) *quia cecidit cedrus*, quoniã magnifici vaſtati ſunt. *Vlulate quercus Baſan* (quo denotat duros & intractabiles (*quoniã ſuccíſus eſt ſaltus minutus*: Simili cladi ſubiicit paſtores qui ſuperbia elati imperabant plebeculæ cum auſteritate & potentia, quod Ezechiel aliàs deplorat, denique perfectos & optimates populi, qui tanquam leones ſeuitiam ac tyrannidem exercuerunt in ſubditos.

Cap. 11.

Cap. 34.

DE MYRICA SIVE TAMARICE ET *erica quæ vulgo à ſolitudine & loco arido Heyde vocatur, ex qua Belgæ extergendis pauimentis ſcopas conficiunt.*

CAPVT XXIII.

Bucol. Eglog. 4.

MYrica quæ Tamarice, humilis eſt puſillúſque apud nos frutex, quod Virgilius etiam obſeruauit, folio ſcabro, ſcabinæ non adſimili, flore purpureo, concretu muſcoſo, quo

quo apes impenſè delectantur, Huic affinis Erica, ſed improcerior, floſculo ex candore purpuraſcente, quo paſſim ſcatent ſolitudines Brabanticæ, à quibus, quoniam nihil precioſi profundunt, herba hæc nomẽ ſortita eſt. Belgæ ſiquidem loca ſquallida, ſtrigoſa ſenta, atque ſitu horrentia, nullis conſita arboribus, nullis frequentata hominibus, raris ac prope nullis culta ædificiis, aut exornata villis, *Heyde* vocant, quaſi dicas ſolitudinem & deſertum, ſolique vaſtitatem. ingruẽte enim aëris tempeſtate, exortáq; pluuia, tonitru, fulmine, coruſcatione, ne minima quidem domicilia aut gurguſtia ſe offerunt, in quibus poſſis diuerti ac deliteſcere. nihil autem in iis locis ſpectatu viſúque dignum, quaquauerſum dirigis oculos, niſi humiles abiectíque frutices & ſqualore obducti. à quibus Prophetæ paſſim ſimilitudines deſumunt, ſi quando hominibus calamitates & triſtia quæque obuentura denunciant. Sic Hieremias, *Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à Domino recedit cor eius.* Quibus verbis deteſtatur illũ qui in re corporea ac fragili ſpem & fiduciam ſuam collocat, & in periculis aliunde potius, quàm à Deo ſubſidium ac ſalutis præſidia cõquirit *hic enim myricæ erit ſimilis in deſerto* quæ ex aëris temperie & clementia nihil boni aut cõmodi conſequitur, ſed in terra horrida, ieiuna, ſiticuloſa, ſalſa conſtituta, non diu ſubſiſtit, *Benedictus verò & felix qui confidit in Domino,* erit enim vt arbor circa riuos aquarum plantata, quæ continentur humore irrigata, radices & ramos longè latéque diffundit, ſic vt folium eius ſemper exiſtat viride, & tempore ſiccitatis fructum ferre non deſinat. Rurſus quum Deus excidium imminere denunciat Moabitis qui ex Iudæis oriundi nempe Loth Abraham fratre, infeſtiſſimi il-

Erica Heyde.

Cap. 17.

Hier. locus explicatus.

Pſalm. 1.

Hier. 47

lis hoſtes erant. *Fugite,*inquit, *& ſalutare animas veſtras. eritis enim quaſi myricæ in deſerto.* Quo illos cõmonefacit, vt maturè ſe ex ſuis ſtationibus ſubducant vt ſaluti ſuæ proſpiciant, vt celeri fuga vitæ ſuæ conſulant. quoniam eorum ciuitates deuaſtandæ ſint, ac futuræ deſertæ, nullóſque habituras incolas, tum ciues ſpoliandos omni honore ac dignitate, nulliúſque futuros exiſtimationis aut nominis, ſic vt non pluris æſtimandi ſint, quàm Myricæ in vaſta ſolitudine.

DE RESINA, *Belgicè Hers.*

CAP. XXIIII

Reſina quid. RЕſina eſt omnis illa Oleagina pinguedo & gummoſa concretio, quæ incaleſcẽte Sole, ex pino, picea, abiete, larice, lentiſco, Terebintho profluit, apud noſtrates etiam Ceraſus & prunus mellei colloris reſinam profundunt atterendis calculis idoneam, populus quoque alba, quæ vulgò *Abeel boom* vocatur ſuccini modo gummoſum liquorem ex hiante cortice exhibet. Terebinthina ex omnibus principatũ obtinet, *Reſinæ multæ ſpecies.* proximam locum ſortitur Lentiſtina, hoc eſt, *maſtiche,* cui ſuccedit pinea & abiegna, picea, ſtrobilina verò & Colophonia poſtremum locum occupant. Eſt autem Reſina duplicis differentiæ, vt & pix, liquida & ſicca quæ ad nos ex Noruegia aduehitur: illam *Hers* noſtri vocant, Hiſpani *Herpens,* alteram nempe concretam à ſpeculi nitore, quoniam pellucida eſt & ſplendeſcit, *Spieghelaere,* Harum vis effectúſque eſt dolores mitigare, vulnera aſtringendi glutinandíque vi cicatrice obducere, præſertim reſina Terebinthina cuius vires & effectus Hieremias Metaphoricos ad animi

nimi vulnera transſert,quæ verbi Dei lenimento ſaneſcunt ac ſanitatem conſequuntur. Itaque in hunc modum expoſtulat cum Iſraëlitis: *Nunquid Dominus non eſt in Sion,aut rex eius non eſt in ea? Nunquid reſina non eſt in Galaad aut medicus non eſt ibi? Quare igitur nō eſt obducta cicatrix populi mei? & cur valetudo eius tam ſegniter procedit?* quaſi diceret, Obuia eſt hæc paratáq; medela quæ mente animumque lacerum ſanet,ſed filia populi mei,ſalutis ſuæ oblita, non adhibet remedia vulneribus ſuis ſordidis & purulentis,non admittit ſalutaria verbi Dei fomenta & cataplaſmata ſed putreſcit in vitiorum ſuorū ſordibus, nec vomicas ſuas exercitato expertóque Medico nempe Deo detegit, aut curandas offert,penes quem præſentanea ſunt remedia medendis exhulceratis mentibus, adhibito vino & oleo conſolationis & miſericordiæ, vt Chriſti parabola indicat de Samaritano,cuius ipſe typum gerebat & viatore ſaucio ac vulneribus confecto, quo deſignatur genus humanum aſtu & malitia Satanæ, integritatis & innocentiæ integumentis ſpoliatum omni vitiorum genere afflictum & deſperationi proximum, Quum autem Deus in ſcelerum vindictam vulnera nobis infligat, hoc eſt, inedias calamitates, clades,infortunia nobis immittat, vult vt ab eodem inſtaurandæ valetudinis præſidia petamus. Qua de re extat ſuauis cum primis & conſolatoria apud Hieremiam concio,in qua Deus indignè ac dolenter fert quòd homines aliunde quàm ab ipſo ſalutis ac ſanitatis præſidia conquirant & venentur, quòd idololatriæ, , ſuperſtitioni , ac ridiculis vaniſque cultibus dediti , deſerto tam liberali ac munifico Domino,tyranno fallaci inſidioſo,noxio ſe dedant.

Hier. locus explicatus.

Luc.10.

Cap. 2.

Quocirca non ſine cauſa ad hunc modum

cum ſuo populo expoſtulat, *Nunquid ſolitudo factus ſum Iſraeli, aut terra ſerotina, quæ vel nihil prorſus vel malignè aliquid profundit? Cur ergo populus meus à me deficit, & ſe reuerſurum negat?* Similitudine deſumpta à ſolo ſterili & infœcundo, ab agris ieiunis aridis, ſiticuloſis, ſquallidis, qui ſementi inidonei ſunt; nec vllas fruges aut fructus in vſum aliquem effundunt quum longè abſit hæc ſterilitas à cœleſti patre rerum opifice, apud quem eſt omnium quæ excogitari aut mente concipi poſſunt, copia & abundantia ſumma vbertas & affluentia, nulli non obuia & expoſita ſic vt liceat ſi viſum eſt, amplè & inculpatè illius munificentia frui illius exornari muneribus ita vt omnibus modis culpandi ſint, qui à tā munificò Domino deſciſcunt, quum nulla ſubſit legitima defectionis cauſa, nec quidquam in eo poſſit deſiderari. Quocirca rei indignitate permotus, adducto alio exēplo, ſcelus exaggerare pergit. *Nūquid*, inquit, *obliuiſcitur, virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ?* qua redditur oculis ſpectantium commendatior? nulla certè ratione tam erit ſui negligens, vt tale quiddam in animum induxerit. *At populus meus* nulla habita dignitatis ſuæque ſalutis ratione, *oblitus eſt mei diebus innumeris.* Cæterùm quum Deus ſaluberrima ac maximè ſalutaria remedia afflictis mentibus adhiberi velit, inſultat Aegypti populo, quod ſiniſtra parúmque appoſita medicamēta vulneribus applicat, quibus exaſperatur potius malum, quàm miteſcit, Proinde commonſtrat vnde petenda ſanitas, à quo ſalus expetenda: *Aſcende*, inquit, *in Galaad, & tolle reſinam virgo filia Aegypti fruſtra multiplicas medicamina, ſanitas non erit tibi.* Erat autem Galaad vna ex ſex oppidis, in quam vt in aſy-

Hier. locus explicatus.

Galaad Leuitarū ſtatio, & homicidarū aſylū.

in aſylum & perfugium ſe recipiunt qui fortuitò atque imprudenter, nulla deſtinata malitia alicui vitam eripuerant, eáque ciuitas Leuitis & Sacerdotibus aſſignata erat, apud quos vigebat lex & verbi Dei miniſterium. Siquidem vt Malachias ait, *Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex ore illius requirent, quoniam ſit angelus Domini exercituum*, hoc eſt, Dei legatus & interpres cui incũbit docendi munus & doctrinæ ſtudium. Quocirca propheta huc afflictum conuocat, atque à Deo eiúſque miniſtris petendum auxilium demonſtrat, alioqui non ſolùm irrita fore remedia aliũde conquiſita, ſed etiam damnoſa quod iis vſuuenit qui in alium, quàm in Deum defigunt oculos, aut conualeſcendi ſpem & fiduciam collocant. Sic idem Vates contritæ & conquaſſatæ conuulſæque Babyloni quæ eſt velut ſcelerum quædam officina, reſinam adhibendam conclamat, ſi forte ſanetur. Sed quum ſalutaria monita reſpuat atque auerſetur, quum ad Dei verbum eiúſque monita & vellicationes obſurdeſcat, vt inſanabilem ac morbo deploráto implicitum omnes certatim deſerunt, atque aliò ſe conferunt. Qua metaphora indicat Hieremias Concionatores ſacros ac Dei miniſtros nulla non remedia adhibuiſſe ſanandis eius vulneribus, medendis animi vitiis, atque extremam impendiſſe operam eximendis menti erroribus: ſed non ſucceſſiſſe curationem, omnémque medendi operam fruſtra inſumptam. Quocirca viſum eſt illam relinquere ſuæ cæcitati, & ſubiicere Dei iudicio, à quo illi miſeranda clades & acerba calamitas, concitatis in illam hoſtibus ferociſſimis, imminet, quod Chriſtus etiam Iudæis euenturum denunciat, qui tot prouocati beneficiis, in Phrophetas ac Seruatorem, eiúſq. aſſectatores immaniter ſæuierũt.

Num. 35. *Deut. 19.* *Ioſ. 20.* *Cap. 2.* *Hiere. 50.* *Matt. 19.*

DE VITE SEV VINEA, CVIVS PARtes atq; appendices, *ſarmenta, palmites, mallcoli, pampini, clamiculi vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus, vinaceus, ſeu acinorum granum: Et quàm appoſitè horum pleraque Concionibus ac vaticiniis adhibētur.*

CAPVT XXV.

QVVM multę paſſim in ſacris Bibliis ad ſtabiliendam veritatem, ac rei dubię vel obſcuræ faciendam fidem Parabolæ, hoc eſt, rerum notiſſimarum ſimilitudines narrationibus adhibentur, tum nullæ magis vel vaticinia, vel conciones illuſtrant, quam quæ ex vite eiúſque ſobole deſumuntur. Primum e-
Gen. 49 nim ſe offert inſigne illud vaticinium Iacob Patriarchæ de Meſſia, qui ex Iudæ ſemine oriundus ſalutem & reconciliationem, reditúmque in Dei fauorem & gratiam mortalibus attulit. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec dux de femore eius*, hoc eſt, non deſinet nec abolebitur imperium, *donec veniat qui mittendus eſt*,
Prophetia de Chriſto. nempe Soſpitator ac ſalutis autor *IESVS CHRISTVS*, *Et ipſe erit expectatio gentium*, hoc eſt, ad illum gentes ſe conferent, illius doctrinam amplectentur, illi fidēt atque innitentur, illius imitabuntur vitam, mores, & ſtudia, *Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad palmitem vitis aſinam ſuam, Lauabat in vino ſtolum ſeu indumentum ſuum, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* Quo crucis & effuſi ſanguinis myſterium exprimitur, cuius virtute expiati ſumus, atque à Diaboli mortíſque tyrannide per reſurrectionis efficaciam in libertatem
Cap. 11. aſſerti. Tale quid deſignat Eſaias, quum inquit, *Erit in illa die radix Ieſſe, Qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gen-*

gentes conquirent & deprecabuntur. Alluſit ad erectum vexillum aut ſignum aliquod quod eminus conſpici poſſit, quale nautæ *Baken* vocant, in quod velificantes interdiu continenter oculos defigunt, vt noctu in Cynoſuram aut polum arcticum, quò curſum inoffenſe dirigant, nec vſpiam impingant, aut diuerſi rapiantur. Cæterùm quum vitis aſpectu ſit amœna, pampinorum ac foliorum pompa, clauiculorum amplexu, vuarum turgeſcentium vbertate, in ſtatu connubiali vxor numeroſa prole fœcunda huic ſtirpi comparatur, quum Dauid inquit, *Vxor tua ſicut vitis abundans,* quæ longè latéque palmites diffundit, *in lateribus domus tuæ.* Sapientia verò ſui commendatrix. Ego, inquit, *quaſi vitis fructifera, gratiſsimum vndique odorem diffundo,* hoc eſt, ſuauiſſima eloquia & ſalutarem doctrinam omnibus profero, quo refici poſſint, tãquam ſucculenta ac ſapida vua. Quiſquis enim huius ſermones amplectitur, proſperos ſucceſſus eſt habiturus, magnáque in virtute progreſſus & incrementa. Quam felicitatem Deus per Oſeam præclaris aliquot metaphoris Iſraeli & quiſquis in gratiam cum Deo redierit, pollicetur: *Sanabo,* inquiens, *contritiones eorum & diligam illos ſpontaneè,* quo indicat liberalem, & ſpontaneam, gratuitámque peccatorum veniam, *Quia auerſus eſt furor meus ab eis, Ero quaſi ros Iſraeli, & germinabit quaſi lilium aut roſa, & erumpet radix eius vt arbores Libani, & propagabunt ſe rami eius, & erit quaſi oliua gloria & decor eius, & odor vt libani. Et germinabunt quaſi vinea, & augeſcent vt triticum,* quo etiam affluenter fruentur. Horum commemoratione omnium rerum affluentiam ac proſperitatem indicat, ac florentiſſimum fore Reipublicæ ſtatum, nec quidquam etiam defuturum eorum, quæ ad internum ani-

Simile à vexillo erecto.

Pſal. 127

Eccle. 24.

Oſeæ. 14.

mi decus,mentíſque ornamentum ſpectant: iis verò qui munificentiæ diuinæ immemores, deliciis ac volu ptatibus dediti ſunt,ac luxuria diffluunt, contraria o-
Cap.24. mnia euentura Eſaias denunciat, nempe vineas extirpandas,nullam fore vindemiam, defuturum vinum iis qui ſe inter pocula cantilenis,ac Muſicis inſtrumentis oblectai e ſolent,ac plus nimio laſciuire atque inſoleſcere,illam denique ſubſequuturam cladem & vaſtitatem , vt populus quo ciuitates maximè illuſtrari ſolent,ad nihilum ferè ſit redigendus,ſic vt pauci futuri ſint reſidui. Nam tale quid illi euenturum prædicit, quale decuſſis Oliuis aſſolet ex olea, & racemis peracta vindemia. Vt enim in huiuſmodi ſtirpibus non ita omnia decerpuntur, quin aliquid reſtet:ita ex ingenti clade quam perpeſſi ſunt,exiguus aliquis numerus e-
Hiere. 8. rit reliquus , In eodem argumento verſatur per Hie-
Cap.48. remiam Dominus qui improbos non ſolùm vaſtandos,pronunciat,ſed etiam fame ac rerum omnium inopia opprimendos adeo,vt deſint vuæ vitibus, & non ſint ficus in ficulnea,ſic,vt decidentibus foliis, nihil ex
Hieremiæ locus explicatus. his ſperari poſſit. Quo deſignat nulla fore ſedandæ famis ſolatia,quibus corpus poſſit ſubſiſtere, nulla afflictæ mẽtis fomenta,quibus poſſit fulciri denique illos ad vnum omnes,ſicut ficus & vuas colligendos vt nullæ reſtent reliquiæ:quemadmodum ſi finita meſſe aut peracta vindemia nihil ſuperſit ſpicilegij nulla racematio. Vt autẽ matureſcentes vuæ ſapidæ ſunt & ſucculentæ palatúmque & fauces ſapore grato reficiunt: Sic doctrina ſana & ſalubris,ſermo gratioſus & ſuauis mentes hominum fouet ac refocillat. Quocirca Moſes
Deut. 32. doctrinam pernicioſam & noxiam improborum hominum commercia eorúmque vitam mores & ſtudia vuis venenatis comparat quæ animos hominum noxio ac

noxio ac prauo ſucco imbuunt, mentéſque bene inſtitutas, à Dei cultu & religione auertunt: *De vite*, inquit, *Sodomorum vinea eorum, & ſuburbanis Gomorræ: vua eorum vua fellis & botrus amariſſimus, Fel & virus draconum vinum eorum, & venenum Aſpidum inſanabile*, hoc eſt, ſermo illorum tam peſtilens & venenatus eſt, vt confeſtim inficiat & perimat. Quo ſpectat illa apud Oſeam ſubſanatio in hos qui ſuperſtitioſa doctrina imbuti, ac cultu pernicioſo dementati, reſpectant ad Deos alienos, vt ebrioſi ad vini pocula & lagenas, *ipſi*, inquit, *reſpiciunt ad Deos extraneos, & diligunt vinacea vuarum.* Comparat enim illorum veſaniam qua rapiuntur ad idololatriam, temulentorum conditioni, qui ſemper ad calices & pateras viníque nidorem oculos ac nares habent intentas, ac conſpectis poculis, vel temulentorum ſodalitio exultant ac geſtiunt. Cæterùm quum in vineæ mentionem incidimus, illud obiter indicandum, Prophetas vitis vuarúmque & aliarum ſtirpium nomine, nunc rerum abundantiam ac fertilitatem, nunc inopiam & penuriam, nonnunquam populi raritatem vel interitum, aliquando frequentiam, & qui ex paucis in numeroſam ſtirpem ſunt propagandi. Sic Deus apud Hieremiam eleganti Metaphora Idumæos ita ſpoliandos pronunciat, vt nihil ex illis ſit reliqui, adeo vt hoſtes futuri ſint illis paulò clementiores, quàm ipſe: *Si te*, inquit, *vindemiatores aggreſſi fuiſſent, reliquiſſent forte racemum*, hoc eſt, non prorſus te expoliaſſent, aut omnibus tuis bonis exuiſſent. *Et ſi fures* nocturníque oppreſſores *ædes tuas inuaſiſſent, rapuiſſent quod viſum illis fuiſſet ſatis*, non tamen omnia forte conuaſtaſſent, ſed paſſi fuiſſent aliquid ſupereſſe: *At ego*, ait Dominus, *ita ſpo-*

Moſi locus explicatus.

Cap.3.

Oſeæ loc. explica.

Eſaiæ.17.

Cap.49.

Hier. locus explicatus.

liaui *Eſau*,ita abdita quæque detexi, *vt excuſsis omnibus angulis,nihil celari potuerit*, nec vlla ſupellex ſit relicta, Quum autem prorſus odioſa ſit & deteſtabilis Deo ſuperbia & faſtus ex rerum affluentia ac proſperitate ortus, qua dulci fortuna ebrij inſoleſcunt ac ferociunt,illam tamen acriter contundit ac reprimit, & tales quamlibet inultos proſternendos pronunciat,vt ſegetes quas meſſores plenis vlnis exporrectiſque brachiis vellunt,atque in manipulos complicant, ſic vt etiam ij qui ex paucis futuri ſunt reliqui, colligēdi ſint, vt ſpicæ finita meſſe. interim pleróſque ſuperfuturos pollicetur,allata alia ſimilitudine,vt vuæ in vitibus, & oliuæ in olea.Quemadmodum enim nuſquam tam exactè perficitur vindemia, quin aliqua ſuperſit racematio,nec tam diligens oliuarum excuſſio, quin vel ſub foliis aliquid deliteſcat,vel in cacumine aliquid ſe proferat:ita à clade & vatiſtate aliqui ſuperfuturi ſunt qui in ſpem miſericordiæ ſunt reſeruandi,*In die illa*,inquit,*attenuabitur Gloria Iacob*, *& pinguedo carnis eius emarceſſet.Et erit ſicut congregans in meſſe quod reſliterit*,(vt in ſpicilegio aſſolet omnibus manipulis ſublatis) *& brachium eius ſpicas leget*. Interim *relinquetur in eo velut racematio,& ſicut excuſsio oleæ vel duarum vel trium oliuarum in ſummitate rami, & ſicut quatuor aut quinque in cacumine arboris*. Quo indicat opulentos atque optimates faſtu & arrogantia turgidos deiiciendos : ex tenui verò plebecula nonnullos ſuperfuturos,quemadmodum exacta vindemia aliquot botri aut acini,quibus tenuiores ſe fouent ac recreant.

Eſaia.7.
Eſaiæ metaphora expl.

DE

DE HYSOPO.

CAPVT. XXVI.

HYSOPVS hortenſis herba eodē etiam nomine Belgis cognita condimenti vice iuri innatat, quod eximij ſit odoris, ac ſapore non ingrato, ſic vt elixa quæque non minus ſalubria efficiat, quàm ſapida. nam pectus & pulmonem expurgat, capitiſque pituitam extergit. quocirca in expugnando pleureſi ac morbo quouis laterali ſingularem effectū obtinet. Qua ratione viſum eſt Deo herbam hanc ſolenni ſacrificio adhibere, quum vel leproſi luſtrandi ſunt, aut ſcelus aliquod piaculare expiandum, intincto Hyſopi faſciculo in ſanguine paſſerculorum vel vitulorum. Quocirca Dauid adulterij atque homicidij ſcelere contaminatus, aſpergi expiarique hyſopo cupit, quò abſterſa omni macula, animi mentíſque puritate niteſcat, reſpexit is ad veteris teſtamenti ritus & ſacrificia. quæcunque enim purificabantur iuxta præſcriptum legis Moſaicæ, ſanguine cum lana coccina & hyſopo aſperſa, puritatem ſunt conſequuta. Quæ omnia vmbram quandam & figuram exhibebant, vt Paulus ad Hebręos teſtatur, Chriſti cuius ſanguine omnia noſtra ſcelera expiata ſunt, ac fidei acceſſu obliuioni data. Cæterùm quum Hyſopi mentio incidat in libris Regum, ac Solomon diſſeruiſſe memoretur de arboribus à Cedro Libani vſque ad Hyſopum quæ erumpit è pariete: non videtur mihi noſtra deſignari, quæ non eſt exilis & minuta herba, ſed aliquando ſpicato purpureóque floſculo in ſeſquipedalem magnitudinem aſſurgit. Quocirca Adiantum ſiue capillum veneris illum intellexiſſe interpretor, cirratis criſpíſq; fo-

Hyſopi effectus.

Leuit. 14.
Num. 19.
Salm. 50.
Exod. 24.
Cap. 9.
3. Reg. 4

liis, quæ niſi murorum aſpergines perſequitur. & quoniam rutæ foliis affinis eſt, hanc Belgæ *Steenruyte* vocant, hoc eſt, murariam rutam. Huic *Trichomanes* affinis iiſdem ſemper locis proueniens, quæ recto ſtilo caóque iunceo aſſurgit medij digiti longitudine, foliis minutis, vtroque latere diſtincta ſerie concinnóque ordine digeſtis, virore perenne, vtraq; herba eoſdem habet effectus, atque vt Hyſopus tuſſiculoſis & anhelantibus, pulmoníſque vitiis medetur. Vocantur autem nunc polytrichi nomine nunc callitrichi, ab effectu, quo capillum confirmant, & nigredine imbuũt, illúmque criſpum & denſum perficiunt. Quoniam itaque exiguus eſt humiliſque fruticulus, vix palmari altitudine, atque è parietinis erumpit, hunc pro Hyſo po deſignari arbitror. Nam hic illius dicti ſenſus eſt, A celſiſſima quauis arbore ad minutiſſimam herbam quæ parietinis innaſcitur, omnia illum exactiſſimè habuiſſe explorata.

DE ARVNDINE QVAE GRAECIS CA- *lamus, Belgicè Riet vocatur, eiúſq; differentiis, de lino, ſtipula, quiſquiliis & pleriſq; aliis ex quibus ſimilitudines deſumuntur.*

CAPVT XXVII.

ARVNDINIS plures ſunt differentiæ: vna ſpecies eſt leuore perpolita, enodis, nulliſque diſtincta geniculis aut internodiis, quæ Typha paluſtris vocatur, qualis Chriſto pro ſceptro regali in manum tradita, in affectati regni ludibrium. Eſt huic ſtirpi ſceptri regalis aut imperatorij forma cuius cacu-

Matt. 27.
Typha paluſtris quid.

men duarũ ferè palmarum altitudine, ac craſſitudine pollicari, denſa compactáque lanugine ſtipatur, quam ſi manu aut digitis demulceas, holoſericum aut villoſam quandam congeriem contrectare te credas, quæ tamen poſt dies aliquot diſſoluitur in pappos, atque in diffuſam lanuginẽ euaneſcit. Alia in locis humectis atque irriguis paſſim conſpicitur, quæ *Canna paluſtris* aut *Donax* vocatur, culmo geniculato, terete, fiſtuloſo, lanuginoſa in cacumine congerie, eáq. diffuſa non cõpacta. Scatẽt hac paſſim vrbanæ foſſæ quę mœnia ambitu muniunt, & in pomeriis paludoſa loca ac ſtagnãtia. Plebecula apud nos æſtiuis menſibus radicem huius ſtirpis certatim eruit, quòd habẽat eſculenti quiddam non ſine nauſeoſa quadam dulcedine, quæ quali tas efficit vt apoſtemata ad ſuppurationem perducat, ac ſpicula ſpináſque atq. aculeos corpori infixos extra hat. Quoniam autem arundo nutanti eſt cacumine, auráque leuiſſima hinc inde impellitur, ob id illi aſſimulantur inconſtantes, mobiles, lubrici, vacillantes, volubiles, & qui in dictis factíſque, atque in omni vitæ actione non ſatis ſibi conſtant, aut in ſententia firmiter perſiſtunt, nempe arundine magis volubiles. A quo vitio quum Ioannes Baptiſta eſſet alieniſſimus, Chriſtus in laudem eius conſtantiæ, & quòd illius doctrina ac de Meſſia teſtimonium veritati forent conſentanea, prolixam concionem habuit, qua perſuaſum eſſe voluit promiſcuæ multitudini, illum arundini vẽto agitatæ prorſus diſſimilem, vt qui nuſquam vacillet, aut aliud ſtans aliud ſedens loquatur, vel leui momento à paulò ante probata ſententia dimoueãtur, ſed conſtantem eſſe, ſtabilem, veracem, & cuius verbis nulla ſubſit vel leuitatis vel conſtantiæ ſuſpicio. quocirca æquum eſſe, vt quiuis magnificè de tanto præ-

Canna paluſtris.

Arũdinis radix eſculenta.

Luc. 7.

Chriſti de Ioanne præconiũ.

cone ſentiat ac loquatur,illúmque non ex vulgata ho minum opinione,ſed ex rei veritate ęſtimet.Cęterùm vt reliqua perſequar, ex Arundinis conditione deſumitur Prouerbium,*Scipioni vel baculo arundineo inniti*,de eo qui ſpem ſuam ac fiduciã collocat in illo qui non ſolùm nõ fulcit aut præſidio eſt, ſed etiam nocet
Cap. 36. ac detrimenta infert. Eadem vtitur Metaphora Eſaia teſte Rapſaces in obſidione Hieroſolymæ, qua inui-
4.Reg.18 ctum Deóque fidentem Ezechiæ regis animum labe factare vtitur, omnibúſque machinis ac minis ac de-
Cap. 29. ditionem ſolicitare. Apud Ezechielem quoque Dominus eadem vſus ſimilitudine inſultat regi Aegypti, illíque internecionem minatur. Quum enim Iſraelitas illius præſidio innixos fulcire ſtuduit,*ipſe velut baculus arundineus confractus*,& ſibi vulnus inflixit, & illos fœdè lacerauit,lateribus humeríſque vndique diſſolutis ac perforatis.Quo indicat omnes illorum vires attritas & collapſas eſſe,omnéque belli robur conuulſum & diſſipatum. Sic enim Deus,vt Dauid teſtatur,
Pſal. 67. increpat feras arũdines,hoc eſt haſtatos ac lanceis armatos milites conuellit,labefactat,proſternit ac deiicit,Metaphora deſumpta à longis firmíſque arundinibus,quales etiam brachij craſſitudine ſpectamus,quas in acie vibrare ſolent, atque eminus cuſpidem hoſti obiicere:quod nunc Turcas in Paleſtina factitare audio ab iis qui ea loca religionis ergo frequentant. Si-
3.Reg.14 milem cladem Deus ſtirpi Hieroboam intulit, atque Iſraelitas idolorum cultui deditos concuſſit more nutantis in aqua arundinis, cóſque euulſit è terra vbere & fœcunda quam à progenitoribus Dei munere erant conſequuti.Quo deſignat illos ad nihilum redactos,atque opibus,potentia,honore,dignitate ſpoliatos. Vt autem Deus deſumpta ab arundine ſimilitudine,

ne,inani fiducia inflatos, & qui rebus caducis & momentaneis innituntur, nonnunquam conuellit & deiicit:Sic è diuerſo fragiles,imbecilles,puſillaminos, vacillantes,mœſtos erigit,conſolatur, fulcit, animúmq; ægrotum ac labantem ſalubri doctrina fouet, inſtaurat,reficit.Quo referri debet inſigne illud vaticinium apud Eſaiam de Chriſti lenitate & māſuetudine,quæ afflictas quaſque mentes in ſpem ſalutis erigit. *Ecce ſeruus meus quem elegi,dilectus meus in quo ſibi complacuit anima mea. Ponam ſpiritum meum ſuper illum, & iudicium gentibus annunciabit, non contendit neque clamabit, neque audiet quiſquam in plateis vocem eius, arundinem comminutam non confringet,& linum fumigans non extinguet,non erit triſtis nec turbulentus,& in nomine illius gentes ſperabunt.* Duabus hiſce metaphoris nempe Arundinis conquaſſatæ ſeu confracti Calami,& lini fumigantis declarat, quanta Chriſtus erga contritas afflictáſque mentes manſuetudine & clementia,quàm ſalubri doctrina in ruinam inclinatos erigat,labentes fulciat,mœrentes ſoletur, imbecilles & vacillantes in fide inſtauret,& ſi quid aliunde acceſſerit damni atqne incommodi reſarciat,adeo vt plagas menti illatas leniter tractet & placidè, nihil agat vi,minis,terrore, ſæuitia vt nonnulli feroci & turbulento ingenio, qui lapſos ſublata omni reſipiſcentiæ ſpe,ſæuiùs tractant,quàm manſuetudo Chriſtiana exigat. Similiter nec linum fumigans extinguet.

Eſaia 42. Luca 4. Cap. 42. Mat. 21. Eſaia 61. Eſaia locus explicatus.

Quæ ſimilitudo deſumitur à lychno penſili,ſiue elychnio,vel ſtupa,vulgo *Lemenl* quod oleo imbutum flammam alit nonnunquam ſubobſcuram & fumidam minúſque luminoſam, vbi vel pinguedo deſit, vel parciùs illa fouetur. itaque hac compara-

tione deſignat fidem modicam,debilem, vacillantē, inclinatam, quæ tamen non prorſus extincta ſopitáque eſt,licet aliquando ſit extinctioni proxima. quam Chriſtus,& quiſquis eius miniſterio fungitur,nec extinguit,nec opprimit,ſed tantiſper dum aliqua pietatis ſcintilla emicet,& ſubſit mēti vel exiguus ignicu-lus,nutrit,fouet,exuſcitat,atque animum Spiritus ſancti flabello accendit & illuſtrat, vt diſcuſſa omni caligine,lumen fidei & pietatis perſpicuè eluceat ac longe latéque in vſum proximi ſe diffundat. Ita autem Deus doctrinam ſuam quæ eſt velut fomentum animæ,mentíſque pabulum,temperat & moderatur, ne quis nimia ſeueritate poſſit ab inſtituta profeſſione reſilire,atque ab Eccleſia alienari, nec etiam lenitate & manſuetudine nimia,tanquā molli educatione corrumpi,ac ſeueritate quadam oſcitante ac ſupina ad omnem virtutem obtorpeſcere.Siquidem iudicij ſeueritate in officio continentur impij,imbecilles lenitate & manſuetudine. Sic in Euangelio quo cuique ſalus denunciatur.*Dulcia permixta amaris*,hoc eſt,conſolationes minis,& amara dulcibus,hoc eſt, minæ conſolatione mitigatæ. Per fumum & vaporem nebulas: per fœnum feſtucas,paleas,ſtipulas,fauillas,pulueres, quiſquilias, aliáque reiectamenta deſignantur in Bibliis quum homines,tum res viles,leues, inanes,futiles,minutæ,nihili,nauci,nulliúſque momenti vel pretij,& quæ plus detrimenti,quàm commodi adferunt. Ex his variæ & multiplices ſimilitudines à ſacris ſcriptoribus ſumuntur,quibus narrationes ſuas exornāt. Sic Deus impios vt paleas diſſipādos pronunciat, exurendos vt ſtipulas,vt puluerulenta quæque diſcutiēdos,vt quiſquilias aliáque ventiludibria diſpellendos. Quò ſpectat illa apud Iob ſententia. *Lucerna impiorum*

Doctrina Chriſti quid mēti præſtet.

Quiſquiliæ quid deſignēt.

Pſalm. 1.

Eſaiæ 17

Cap. 21.

rum extinguetur,hoc eſt ſplendor eorum, gloria, honor,decus, magnificentia obſcurabitur & exoleſcet. ***Et erunt improbi velut paleæ ante faciem venti,& ſicut fauilla quam turbo diſpergit***, hoc eſt,repentino funditus comminuentur. *Cap. 25.* Sic Eſaias triturandos pronunciat Moabitas, & quicunque Dei verbo obſiſtunt, vt teri ſolent paleæ in plauſtro, & non minore negotio abſumentur,quàm ignis deurit ſtipulam aridam. *Cap 5.* Non minus atrocia minatur iis quibus conſuetudo peccandi in naturam abiit, & vitiis ſuis iam domeſticis atq; aſſuetis occaluerunt. ***Si mutare poteſt Aetiops pellē ſuam & pardus varietates ſuas***,hoc eſt, tegmē maculoſum *Hier. 13.* illi natiuum,***& vos poterit benefacere quum malis eſtis aſſueti. Quocirca ego vos diſsipabo tanquam ſtipulam quę vento rapitur in deſerto.*** *Cap. 1.* Simili clade perituros denunciat apud Eſaiam illos qui cultus adulterinos ſtabiliunt,& omne pręſidium ac fiduciam in idolis conſtituunt: ***Eritis***,inquit,***ſicut quercus defluentibus foliis, & ſicut hortus abſque aqua. Et erit fortitudo veſtra***,hoc eſt,Deus ille ficulneus,cui innixi eſtis,***vt fauilla ſtu..., & opus veſtrum quaſi ſcintilla,& ſuccendetur v..umq; ſimul,nec erit qui extinguat***,hoc eſt,Omnis..ia pompa ac ſpectaculum fictæ religionis abole..tur incendio, vt purgamenta lini & ſtupea conger..es accēſa face de- *Cap. 8.* flagrant. Cæterùm vt reliqua per..quar, Amos propheta acriter inſectatur nego..tores frumentarios, quòd quum granaria habe.. onuſta frugibus, in annonæ penuria famelica.. ..rbam deglubūt,ac præter ſtateras doloſas,truti..nque acciſam ac parum æquā qua populares de..dant,tenui plebeculæ pro ſincero tritico quiſ.. ..ſas,paleas,glumam,acus,hoc eſt,peripſemata .. purgamenta furfuribus deteriora obtrudunt .. cariùs diuendunt ac fallaci aſtu,inopia reddun.. ..i oberato.atque obnoxios, vt non liceat alio

diuerti,etiamſi merces viliùs proſtent. Quoniam nemo debitorum Græca fide,hoc eſt,prompta numeratáque pecunia emptionem cum creditoribus tranſigit Quod ſi cui libeat hanc prophetæ Satyram excutere, quam contra hos inſtruit , qui plus nimio quæſtui inhiant,magnóque inopum detrimento precia rerũ intendunt dilucidè perſpecturus eſt,quàm graphicè atque ad viuũ noſtræ ætatis homines ſuis coloribus depingat,& quid Deus illis minetur, qui pauperes abſorbent,atque egeſtate oppreſſis victum vitæque ſubſidia ſubtrahunt. Verùm iis miſſis,ſermonem referamus ad Metaphoras,quæ ex inutili ac volatili hac cõgerie deſumuntur ad illuſtrandas res veras ac ſolidas. Deus quum apud Hieremiam verbum ac doctrinam ſuam cum primis ſalutarem,efficaciſſimam in erigendis paſcendiſque famelicis mentibus prædices tritico illam comparat,quod ſolidum alimentum corpori præſtat,vt illa animæ doctrinam verò inanem ſuperſtitioſam,adulterinam, fucatam, inſtabilem,fallacem,

2. Cap. 6. noxiam infrugiferam ſomno ac paleis, *Quid tritico*,inquit,*cum ſtramentis & paleis*,hoc eſt,quid vanitati cũ veritate?quid ſomno inani ac fallaci cum re vera,certa & indubitata?quid denſiſſimis tenebris cum clariſſima Euangelij luce?Paleæ etiam metaphora Ioannes

Mat.3. *Simile à tritico & paleis.* Chriſti præco vtitur quum acriter inſtigat ſocordes ad amplectendam ſalutem. adeſſe enim Meſſiam *qui accepto in manu vẽtilabro expurgabit aream ſuam,& congregabit triticum ſuum in horreum:paleas verò exuret igni extinguibili*Quibus verbis indicat pios recipiendos in æterna tabernacula poſt exactos huius æui labores:impios verò æternis incendiis deſtinandos. Vt autem Ioannes magna ſeueritate commonefacit populum officij ſui, & hortatur ad reſipiſcentiam ad-

...itis

-hibitis parabolis de ſecuri arbori admota mox ex-
cindendæ de ſecernendo tritico à paleis: ita Chriſtus *Matt. 7.*
cui ſemper fuit odioſa ac deteſtabilis hypocriſis, hoc
eſt ſimulata ſanctimoniæ ſpecies, fictáque pietatis ym
bra, adducta trabis & feſtucæ ſimilitudine, acriter ca-
ſtigat illos qui plus nimio ſunt oculati in alienis vitiis
ac minutiſſimos errores curioſiùs obſeruāt, eóſq; ex-
aggerant in immenſum, quum vitiis ſuis maxime blā-
diantur, eáque ita extenuent, vt in nihilū recidere pa-
tiantur. Quò autem huiuſmodi vitioſi affectus & com-
plures alij, nempe philautia, hoc eſt cæcus amor, ſuiq;
fiducia & faſtus arrogantia animi elatio, proximi de-
ſpectus odium, ira, vindictæ cupiditas hominum ani-
mis eximantur, ſacri vates ac ſapientiæ profeſſores mē-
tes illorū ad modeſtiam ſuíque cognitionem ac natu-
ræ notitiam reuocant, vt obſeruare condiſcant æui hu-
ius breuitatem, & quam ſit inanis, fugax, fragilis, cadu-
ca, euanida vita mortalium: & quum innumeris ma-
lis expoſita, tum anguſtis arctíſque finibus terminata,
breuiſſimis ſpaciis circumſcripta, ſic vt ab iis appoſi-
tè ſpiritus ipſaque vita qua homo ſubſiſtit, ſomnium
cenſeatur fumus, vapor, halitus qui confeſtim euaneſ-
cit, atque in aëra diffunditur, vmbra, bulla fœnum & *Iacob. 4.*
herba cito areſcens, flos & folium mox deciduum & *Pſal. 36.*
vt Iob ait, ventus qui per aëra voluitur, Quibus meta- *67. 101.*
phoris deſignant ſacri vates gloriam, decus, magnifi- *103.*
centiam, & quidquid eſt humanæ ſapientiæ, quidquid *Iob. 8. 14.* *13. 7.*
fortitudinis & prudentiæ, vanum eſſe, fluxum caducū, *Eſa. 9. 45*
ruinoſum, niſi ſtabili atque æterno Dei verbo fulcia- *Oſe. c. 13.*
tur, niſi cœleſti virtute ſuſtentetur. Hæc omnia ſcri- *Eſa. 40.*
pturæ teſtimoniis abunde ſtabiliri poſſent; ſed opus *Iacob. 1.* *1. Pet. 1.*
in immenſum creſceret. Quocirca quædam in mar- *Eccle. 14.*
gine deſignaſſe ſufficiat, quæ ſtudioſo auidóque le-

ctori, ſi perquirere velit, omnium ſpecimen ſunt exhibitura.

DE CVCVMERE ET PLERISQVE Alijs herbis quarum in Bibliis ſit mentio.

CAPVT XXVIII.

CVCVMIS vel cucumer notior eſt, quàm vt deſcribi debeat. Hunc autem & pleráſque alias herbas Hebræis atq; Aegyptiis fuiſſe vſui Bibliorum hiſtoria commonſtrat. Quum enim Moſes ve-
Exod. 11. xaretur à populo Iſraelitico, ac vulgus promiſcuum flagraret deſiderio carnium: *Quis*, inquiunt, *dabit nobis carnes ad edendum*? recordamur piſcium quos in Aegypto comedimus. In mentem venerunt cucumeres, pepones, porri, cæpe, & allia. Iſtis autem non ſolùm plebeij vtuntur, ſed etiam patritij partim in obſoniis & condimentis, partim in acetariis cum oleo, aceto & pipere ad acuendam cibi auiditatem. Erexerunt olim in vinetis & cucumerariis caſas & tuguriola, quod etiam hodie Galli & Belgæ factitant, in quibus cuſtodes excubabant, ne quis alienos prouentus inuaderet. peracta autem videmia, ac ſublatis cucumerum aceruis, ſubducebant ſe excubitores, ac gurguſtia deſeruerũt, nulláque amplius conſpecta hominum frequentia. Ab
Cap. 1. hac ſolitudine deſumit ſimilitudinem Eſaias contra Hieruſalem, quam pronunciat deſolandam ac redigendam in vatiſtatem, vt vix tenue veſtigium ſuperſit futura ſit velut in deſerto vineto & cucumerario tugurium vacuum. *Et erit*, inquit, *filia Sion, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas obſeſſa quæ vaſtatur*, Baruch autem ſtatuas, delubra

lubra & ſimulacra idolorum non plus terroris incutere ait, quàm tugurium in cucumerario. *Nam quale eſt*, inquit, *formido aut terriculamentum in cucumerario nihil cuſtodiens: Tales ſunt iſtorum Dij lignei, aurei & argentei, aut qualis eſt in horto Rhamus aut ſpina alba cui auiculæ inſident.* Alludit ad Priapi ſtatuam quæ in hortis collocari ſolet ad abigendos terrendóſque nocturnos fures. Quod huiuſmodi verſibus indicat Horatius qui Baruch verbis prorſus conſonat, ac pari irriſione vulgi ſuperſtitionem exagitat.

Olim truncus erat ficulnus, inutile lignum,
Quum faber incertus, ſcamnum facerétne Priapum
Maluit eſſe Deum: Deus inde ego furum auiumq;
Maxima formido nam fures dextra coercet,
Obſcænóq; rubet porrectus ab inguine palus.
Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatq; nouis conſidere in hortis.

DE IVNIPERO.

CAP. XXIX.

VT Cucurbita vmbraculum & velut opus topiarium Ionæ præbuit, atque à Solis æſtu liberauit: Sic iuniperus Heliæ *Cap.4.* ex itinere laſſo ac defatigato vmbram *3.Reg.19.* exhibuit. Quum enim vates hic profugus ceſſiſſet furori Ieſabelis, ac loca deſerta peragraret, ſub quadam Iunipero reſedit. Hoc ſiquidem arbuſtum quum denſius frutificetur, ad arcendum ſolis calorem non eſt incommodum. Quocirca mœſto & delaſſato fuit is ſeceſſus moleſti itineris ſolatiũ, quum autem his paululum reſpirat inædia tædióque conſe-

Helias profugus. ctus, finem vitæ ſibi imponi cupit. Cæterùm quum ſomnus (vt ſic conſtitutis aſſolet) obreperet, ac ille paululum obdormiſceret, ecce aderat genius, & illum ad cibum capiendum inuitauit, oblato pane cinericeo, & aquæ poculo, quo refocillatus rurſus iter ingreſſus prouenit ad montem Oreb in cuius ſpelunca noctem illam ſecurè peregit tutus ab inſidiis illorum qui furibundæ mulieris mandato Dei prophetas ad mortem rapiebant. Quæ documento cuique eſſe debet, Deum in vitæ huius ſtadio miris modis ſuos exercere, verùm non prorſus deſtituere, quos tametſi calamitatibus premi patiatur, nonnunquam tamen illos opprimi ſuſtinet. Iob quum ex tanto opulentiæ & felicitatis gradu in extremas calamitates eſſet deiectus, deplorat ſe irrideri ac ſubſannari à ſordidis infimæque ſortis homuncionibus, qui præ egeſtate atque alimenti inopia victum in ſyluis venabantur, ac Iuniperi rubíque baccis, atque herbarum radicibus famem ſedabant, vt conſpicimus hodie validos vagóſque nebulones, quos noſtri à liguriendis ollis (nam encenia feſtáque Genialia paſſim conſectantur) *Pot boeuen* vocant, radices Iringiorum, dauci, paſtinacæ ſylueſtris eruere, atque acinos rubíque mora ex ſentibus & virgultis decerpere.

Cap.30.

DE LABRVSCA.

CAP. XXX.

LABRVSCA vitis eſt ſylueſtris, vuam proferens guſtatu per acerbam, quæ non matureſcit. Hūc fructum quoniam nihil gratū palato proferat, Deus moribus & naturę hominum deprauatę apud

apud Eſaiam accommodat. Quum enim formandis colendíſque Iudæorum mentibus nihil non operæ, nihil non laboris impẽdiſſet, omnis labor & induſtria fruſtra inſumpta eſt. Quantumuis enim ſtudioſè atq; accuratè vineam ſuam excoluerit, nihil effectum eſt, nec vuas vllas ſapidas produxit, ſed labruſcas, hoc eſt, acerbas & immaturas vuas. expectauit ex tam diligenti cultura iudicium, æquitatem, mores inculpatos, vitæ, integritatem, gratitudinem erga tam ſedulum atq; induſtrium cultorem: ſed vice verſa, prolatà ſunt acerbiſſima quæque, iniquitas iniuſtitia, virtutum neglectus, odium, ira, indignatio, ingratitudo erga tam munificum animi mentiſque cultorem. Eandem vocem accommodat impiis quibus Deus in obliuionem & contemptum deuenit, quorum irritum fore conatum indicat, ac fruſtra illos laborem inſumpturos excolendis vineis, Sic in die, inquit, plantationis tuæ labruſca proueniet. plantabis plantationem amœnam, ſed germen alienum conſeres, hoc eſt, tametſi amœna plãtaria humo commiſeris ex generoſa vite deſumpta, ſic vt omnia tibi ſpem optimam polliceantur opimę vindemiæ, vbi aduentare incipiet maturitatis tempus, pro ſuauiſſimo fructu labruſcas percipies. Similiter in ſegete quæ maturius ad meſſem deueniſſe tibi videbitur, peribit tibi ſperatæ annonæ prouentus. eo ſiquidem die quo demetendæ erunt fruges, ac meſſi inſiſtendum, alieni ſubito irruent ac depopulabuntur ſegetem, nec quidquam in horrea conuehes eorum quibus tam ſedulam curam impenderis. De his paulò fuſius ſuperius quædam enarrata ſunt.

Cap.5.

Eſaiæ.17.

DE MENTHA, RVTA, ANETHO, CVmino, quæ Chriſtus parabolis adhibet in inſectanda Phariſæorum auaritia, & fucata Religionis ſanctimonia.

CAP. XXXI.

HErbæ iſtæ in crebro vſu ſunt apud omnes quum plebcios tũ patricios, ac paſſim in compitis & triuiis proſtant venales. Quoniam autem holitores viſi ſunt aliquem quæſtum ex iis conſequi, Phariſæi decimarum exactionibus etiam hæc grauare cæperunt, atque aliquid lucri ex iis corradere. Quocirca cũ *CHRISTO* inuiſa eſſet ſimulata Religionis ſpecies, atque auaritia Scribarum deteſtabilis & odioſa, inſectatur illos acriter & ſeuerè, qui omnia ad compendium ſuum rapiunt, ac minutiſſima quęque conſectantur, quum illa quæ multum habent momenti ad ſummam pietatem & in quibus conſiſtit columen Religionis, negligant, neç ad ea magnopere ſint intenti. Sic in extorquendis decimis adeo ſunt ſuperſtitioſi, vt è vulgaribus holeribus mentha & anetho quæ Belgis *Dil* vocatur, decimas exigant, quum pro nihilo dicant iudicium, miſericordiam, fidem, quæ virtutes illos commonefaciant, ne quem afficiant iniuria, vt egenis ſubueniant, ne quem fallant periurio, ſed cuique fidem ſeruent. itaque iis neglectis quæ ſunt in Religione præcipua, ſuum negotium agunt, ſuúmque quæſtum ac commodum plus ſatis ſpectant: in maximis cæcutientes, in minimis mirè oculati.

Matt. 23.
Luca 11.

DE SINAPIS VI ET NATVRA, CVI fides ac Dei verbum comparantur.

CA-

CAPTT. XXXII.

QVo omnibus innoteſcat ac perſuaſum ſit, quàm ſalutaris ſit doctrina Euangelica, quæ mentes hominum, in Deum eiuſq; notitiam erigit, ac fide ſolida, imbuit Chriſtus multis variíſque parabolis ex rebus paſſim obuiis deſumptis nulli non mortalium ad hanc amplectendam autor eſt & inſtigator. Comparat autem regnum cœlorum, hoc eſt, doctrinam Euangelicam quæ fidem alit ac fouet ſemini margaritis, fermento ſagenæ, ſiue ferriculo, grano Sinapis minuto quidem illi & exili, ſed quod vi efficaci & adurente torpentem linguam vellicet ac palato langueſcenti ſaporem gratum excitet: Sic omnes nationes huius ſemine cõminuto, attritóque manuaria vel truſatili mola affuſo aceto vel omphacio cõdimenti vice vtuntur. Quẽadmodũ autẽ Sinapis minutiſſimũ ſemẽ ſolo cõmiſſum vbi adoleuit in ſtupendã proceritatem aſſurgit, ac longè latéque ramos diffundit adeo vt alitibus & vmbraculum & nidulandi commoditatem præbeat: ita verbũ Dei & fides minimè otioſa tametſi in ſpeciem humilis videtur & exilis, ſe tamen ſenſim propagat, atque vt fructifera frondóſaque arbor, vires, incrementa ſuſcipit. Rurſus vt Sinapiſmus, hoc eſt, cataplaſma ex contuſo ſinapis ſemine, membris ſtupidis vel letargo, vertigine, apoplexia paralyſi epilepſia oppreſſis motum ſenſúmque excitat, atque inhulcerata nonnihil cute, ſanitati reſtituit. ita fides Dei verbo fulta ſtupidas torpentéſque mentes erigit, & inſtaurat, atque ad omnia pietatis officia agiles reddit & expeditas. Quocirca ardor & acrimonia Sinapis, ſaporq; feruidus & ignitus, qui non ſine nariũ vellicatione lachrymas elicit, ac caput ſternutamento

Math. 13. Luc. 13. & 17. Marc. 4.

Par effectus verbo Dei & ſinapi.

à pituita expurgat, appoſitè verbo Dei aſſimulatur, quod etiam mentes concutit, vrit & inflammat, atque animos languidos & oſcitantes ad pietatis ſtudia incitat atque accendit, & nonnunquam pœnitentię lachrymas extundit. Quum ſolicitudinem ac curam rerum terrenarum, qua ferè diſcruciari ſolent anxiæ mentes, Christus animis hominum eximit, lilia nos contemplari vult non hortenſia quibus cultus adhiberi ſolet, ſed agreſtia ac ſponte nata. Itaque horum exemplo in munifici patris fiduciam nos excitat, qui nobis de pabulo & commeatu affluenter proſpicit, vt alitibus: de victu, de nitore cultúq; veſtium, vt liliis agri, quæ tam nitidè támque operosè exculta ſunt, vt ne Solomon quidem Regum ampliſſimus conſpici potuerit vel cultior vel ornatior etiam quum in ſummo ſplendore eſſet conſtitutus. Quamobrem Chriſtus ſummo ſtudio inhiare nos vult doctrinæ Euangelicæ, ac rerum cœleſtium contemplationi inſiſtere, adeo vt nihil nobis defuturum polliceatur earum rerum quæ in hac fragili vita & caduca neceſſariæ ſunt, vt etiam vltro ac ſpontanea Dei liberalitate ſint acceſſuræ.

Matth.6.

DE HEDERA QVAE ARBORIBVS AC parietibus tenaci amplexu adhæret.

CAPVT, XXXIII.

Cap.4.

HEDERA quæ Ionæ prophetę aduerſus Solis æſtum vmbraculum præbuit (quanquam alij Cucurbitam ſatis appoſitè verterunt) ab hærendo nomen ſortita eſt: quòd natura ſit ſequaci, omnibúſque ſe affigat. Hinc Perſius.

Hilico-

Heliconidáſq; & pallidam Pirinen. In proœmio.
Illis relinquo, quorum imagines lambunt
Hederæ ſequaces.

Quum autem hæc arbor Baccho poëtarum prȩſidi ſit Hedera conſecrata, vt olea Mineruæ, ob id poëtæ hac coronari Baccho ſacra. ſolent quemadmodnm lauro victores.

Sic Virgilius,

Paſtores hedera creſcentem ornate poetam. Ecloga 7.

Et quum Auguſtum orbis domitorem ſuo poëmate celebraret, allegoricos petit ſuo quoque carmini locum eſſe inter eius triumphos, ac patiatur hederam Laurus qua poëtæ exornari ſolent, inter lauros Imperato- Victoriæ ribus victorioſis dicatas, nonnullum locum obti- ſacra. nere.

A te principium, tibi deſinet: accipe iuſsis Ecloga 8.
Carmina cæpta tuis, atq; hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Quum autem ſuperſtitioſa gentilitas Bacchi orgia, hoc eſt, ſacra Liberi patris tertio quoque anno (vnde *Trieterica* dicta) ſolenni ritu celebraret, ex hac virente fronde ſerta & coronas confecit. Sic in libris Macha- Lib. 2. Ca 6. bæorum Antiochus Iudæos coëgiſſe legitur, vt deteſtatis patriis legibus, contemptiſq; diuinis inſtitutis, bacchantium more hedera redimiti orgia celebrarent, & qui id facere recuſaret, morte plecteretur. Quòd au Hedera tem hæc arbor quȩ perpetuo frondet, nec vnquam fo cur Bacliis deſtituta eſt, Baccho ſacra ſit, hinc ortum puto, cho ſacra. quòd ebrietati obſiſtat, ac diſcutiendis capitis doloribus ex temulentiá contractis ſit accommoda, foliis etiam aut ramuſculis foris capiti admotis, ſic, vt videri poſſit huius arboris vmbra Ionæ vati non incômoda, vt quæ capitis grauedinem ex ęſtu & laſſitudine con-

De re ruſt. tractam diſcutiat. Mira autem deſcribitur à Catone vis & natura Hederæ. Si enim poculum ex ligno eius conficiatur & vino impleatur, ſi id dilutum ſit atque aququæ miſtum, continuo vinum effluit, atque infernè per lignum diffunditur. Tanta eſt enim inter hæc *antipathia*, hoc eſt, diſcordia, vt alterũ alteri admiſceri non ſuſtineat, ſed vaſculum hederaceum vinum reſpuat. *Hedera vino obſiſtit.* Cæterùm an hedera fuerit quę Ionam ab ardore Solis tutata ſit, & quã indignanter tu lit exareſcere, radice à verme eroſa, nonnulli interpretes, tum etiã Auguſtiuus ambigit quũ Cucurbita in eum vſum ſit accommodatior, quam vox Hebræa deſignare videtur, *Cucurbita.* quòd ampliſſima folia proferat, atque clauiculorum amplexu in ſublime nitatur opúſque topitiariũ citiſſimè peficiat, ſub quo capturæ opacũ frigus, atq; æſtũ ſolíſque ardorem propulſare liceat. quum enim infri gidãtis ſit naturæ, feruido cœli ſtatu foris corpus à co lore tuetur: intus etiã atque in corpus admiſſa intẽperiem ex æſtu contractam mitigat, vt acetaria ex cucumere, milone, pepone, citrullo, lactucis, atriplice, portulaca confecta, quæ primis menſis inferri ſolent, atque etiam eorum nonnulla naribus admoueri, quo ſpiritus collapſi recreentur.

DE MORO ARBORE ET FRVCTV *eius.*

CAP. XXXIIII.

MOrus arbor Belgicæ nationi notiſſima æſtiuis menſibus in vſum refrigerandi expetita caudice eſt vel trunco valido, cortice vbi adoleuit, ſcabro, nec vllo læuore perpolito. ligno intus colore buxeo & ſubflauo, foliis in expanſæ manus modum diſ

dum diſſectis,ſicui non adſimilibus, fructu oblongo, ouali,granoſo,primum candido,quum pubeſcit, rubro,maturitate nigricante arborum omnium poſtremò floret,nec in folia floréſq; ſe expandit niſi ver ſtabile ſit,quaſi nolit vllam hiemis iniuriam aut aëris inclementiam perpeti, at quæ omnium primò fructum maturum & eſculentum edat. Inficit Morum manus ſanguinolento colore vbi maturit: eluit extergétque maculas ac næuos immaturum,hoc eſt, album ac nõdum rubicundo colore perfuſum, ſic vt nihil neceſſe ſit aquam aut quid aliud extergendis manibus adhibere, ſed ſuccum tantùm mororum quæ adhuc vireſcunt.Fructus huius arboris ſalubriter expetitur in refrigerandi vſum æſtiuis præſertim menſibus quibus potiſſimum viget,ídque in prima menſa atque ante cibum aſſumptus,nã peracto prandio aut cœna in corpus admiſſus putreſcit,ac morbis ex corruptione excitatis ſeminaria miniſtrat, vt Ceraſia,pruna, corna, perſica,vuæ recentes,&c.quæ ante cibum refrigerant, ſitímque ſedant,ac calidam hepatis intemperiem mitigant ac reprimunt. nec verò grauatè poſt cibum admittere ſoleo, modò horum fructuum ſuccus deglutiatur non admiſſo in corpus cartilagineo illo ſtamine quod à pediculo cui fructus adhæreſcit per morum ſe porrigit. ſic enim vino exhilaratis fumos reprimit, vt poma ſucculenta,punica,arengia,limones, & mala Citrea quæ abſoluto prandio hoc efficiunt,vt qûis minus ebrietati ſuccumbat, & mens illi minus fumo ac vapore vini obnubiletur. Sic enim à naturali ratione non videri poſſit alienum, nec valetudini contrarium quod Horatius cecinit. *Mora quando edenda.*

Ille ſalubres
Aetates peragit, qui nigris prandia moris

Finiet.
Alioqui ſi affluentiùs deuorantur mora, vt à laſciuis ac petulcis puellis aſſolent, ſubſtituẽdum eſt, *Incipiet.* Conficitur ex mori arboribus fructu, tum ex eo qui ex Rubo colligitur medicamentum aut ἔκλειγμα quod *Diamoron* vocatur, reprimendis vuulæ ac tonſillarum fauciúmque tumoribus aptum. Adimi autem aliquã-do hæc ſolatia ac naturæ fomenta improbis qui vel Dei munificentiam nõ agnóſcunt, aut eius donis ab-
Pſal. 77. utuntur, Dauid paſſim teſtatur, inter hęc alias quoque vitæ delicias complexus. *Conſumpſit*, inquit, *bruchus & locuſta fruges illorum, grando vites, & pruino moros eorum.* Sępius enim contingit aëris inclementia atque in tempeſtiuo gelicidio floreſcẽtes vineas, moros, ſegetem, oleas ita confici, ut nullus prouentus ex illis percipiatur. Cæterùm quum in Mori mentionem incidimus, obiter enarrandum quod in Machabæorum hiſtoria ſcriptum eſt. Quum enim Antiochus Syriæ rex Iudæis eſſet infeſtus, atque omni armorum genere illos oppugnaret, duos & triginta Elephantos, in illorum dorſo turribus ligneis erectis, armatóque milite inſtructis, in aciem produxit, & quò belluæ efferatæ in pugna eſſent ferociores, obiecerunt illis rubicunda velamina mororum atque vuarum rubentium ſucco perfuſa. nam ſanguinolento colore exaſperantur elephantes, atque in hoſtem ſunt atrociores maioríque impetu feruntur.

1. Mac. 6 Hiſtoria ex libro Machab.

Elephãti rubro colore effe rantur.

DE SYCOMORO ET CAPRIFICU.

CAP. XXXV.

Syco-

SYcomorus vtriuſque partis nomen exprimit adſcito à ficu & moro nomine, Cuius fructus eſt Sycaminos. Arbor adſcribitur à Dioſcoride & Plinio ampliſſima, ficus ſimilitudine, foliis moro proximis, quæ fructus edit ignaui guſtus, inſipidos & immaturos, quos non ramis vt ficus, ſed caudice ipſe gerit, caprificis ſimiles, & qui non matureſcunt, dulciores tamen præmaturis ficubus quas *Croſſulos* vocant, nulla intus granorum congerie. Præbuit hæc arbor Zachæo qui Chriſti videndi erat auidus, ſuggeſtum. quum enim ſtatura puſillus eſſet, in Sycomorum ſe ſubduxit, velut procul à ſordidis ac caducis rebus, vt illi Ieſus eſſet conſpicuus, ſic vt in Zachæo typus ſit expreſſus gentium, quibus faſtus eſt aditus in cœtum conſeſſúmque fidelium per fidem in Chriſtum, cuius quanta ſit vis & efficacitas, ficus arefactæ portētoſum oſtentum declárat, cuius exemplo Chriſtus exſtimulat Apoſtolos, vt illam in mentibus ſuis foueant, eáque pollicetur tantum acceſſurum roboris & potentiæ, vt ſi Sycomoro imperent vt eradicetur,& in mare ſe trāsferat,illorum iuſſis obſequuturam:tum etiā, ſi viſum ſit,montem loco dimouere,atque id exigat profectus Euangelij, confeſtim atque abſque mora perficiet quod facere iuſſus eſt,modo adſit in Deum fides minimè vacillans, eámque vim habeat quam granum Sinapis: quod tametſi minutum ſit,tamen attritum exerit acrimoniam ſuam, ac nares vellicat, totúmque corpus excitato ſternutamento concutit: itaque appoſitè fides & doctrina Euangelica huic grano comparatur, quòd mentem hominis inflammet,

Sycomori deſcriptio

Luc. 19

*Matt.*21.

Luca 17.

Mat. 17.

Marc 11.

Luca 13.

atque in Dei amorem ac venerationem rapiat,qua de re ſuperiùs.Cæterùm vt ad Sicomorum oratio recurrat,Eſaias acriter inſurgit in populum Ephraim& Samariæ incolas, quòd ſuperbo atq; elato animo Deo inſultarent atque illuderent.Quum enim illos cladib. ac calamitatibus afficeret quò ad reſipiſcentiam reuocaret,contemptui illis fuit Dei manus,& pro ludibrio habita: ſic vt nihilo facti ſint emendatiores, vt pueri inſolentiores qui à parente flagris cæſi,obſtinate perſiſtunt ac ſe deteriora facturos pollicentur.Quum autem plagæ illos ad ſaniorem mentem reuocare deberent,facti ſunt obſtinatiores,magiſque præfracti, calcitroſi,refractarij.Sic enim allegoricôs ac figurata locutione ludibrio habent illatas clades incẽdia,ruinas ædibus ſuis immiſſas: *Lateres ceciderunt & collapſi ſunt quadrato lapide eóque expolito ædificabimus.Sycomori ſucciſæ ſunt,Cedros ſubſtituemus*.quaſi diceret, Exiguum eſt,nulliúſq; momenti damnum ac detrimẽtum quod perpeſſi ſumus minimo negotio paruíſque ſumptibus reſarcietur:imo omnia magnificentiùs inſtaurabũtur ac ſpectabiliùs.pro lateritiis marmoreas ædes erigemus.pro Sycomoro hoc eſt,vulgari paſsíq; obuio ligno Cedrina laquearia erigemus,omniáq; operoſiùs perfici curabimus.Quamobrẽ quum obſurdeſcerent ad Dei vellicationem ac monita, omniáque illis eſſent non ſine irriſione deſpicata, Deus irritatus ſcelerum continuatione, extenta manu atrociora illis inferre meditatur,quod moniti atque acerbi caſtigati non referrent pedẽ,atque ad percuſſorẽ confugerent. Huius arboris mentio etiam fit apud prophetã Amos qui quum neq; propheta eſſet,nec ex propheta oriũdus,nulliſq; artibus liberalibus inſtitutus,ſed ruſticanis negotiis ac paſtorali vitæ aſſuetus, adſcitus eſt à Deo

Cap.9.

Eſaiæ locus explicatus.

Cap.7.

Deo in prophetici muneris functionem,illíque mandatum eſt,vt contra Hieroboam Regem & Amaſiam Sacerdotem horrendum vaticinium fulminaret.cuius conatibus quum obſiſteret Amaſias, Amos primùm excuſatione ſe purgat, quò cogatur hanc functionem obire,tametſi nec propheta ſit, nec propheticis inſtitutis ab incunabulis imbutus.Quocirca quum hoc onus illi à Deo ſit impoſitum,illi potius quàm Regi & Sacerdoti obſequendum.Amaſias inſtat & ſuadet, ne pergat vaticinium in Regem proferre,ſed in Iudæam ſe ſubducat extra Iſraeliticos limites,ſuæque vitæ fuga conſulat,ne illum ad vincula,mox ad ſupplicia rapi cõtingat.Amos exertè ac palam vocationem ſuam tuetur, nec in animo ſibi eſſe teſtatur vt eam deſerat, aut ab imperata legatione ſit diſceſſurus. Itaq; Amos ingenuè fatetur ſe non eſſe prophetam,nec prophetæ filium, ſed armentarium ſeu bubulcum aut pecuariũ qui Sycomoros vellicet,hoc eſt, Caprificos decerpat & colligat. *Verùm abduxit me*(inquit)*Dominus Deus* (quemadmodum etiam Dauid de poſt fœtantes ad regni ſolium euectus *quum ſequerer gregem, & dixit ad me:Vade propheta ad populum meum Iſraeliticum.* Itaq; neglecto Regis & Amaſiæ Sacerdotis mandato vaticinium ſuum liberè exequitur,atque vtriq; internecionem denunciat. Qua fiducia etiam vſi ſunt Apoſtoli, quum interdictum illis eſſet à Phariſæis,additis minis ne omnino loquerentur neque docerent de nomine IESV.Petrus enim & Ioannes confidenter, ſed citra contumeliam reſponderunt,An iuſtum ſit in conſpectu Dei veſtris potius iuſſis obtemperare, quàm Dei vos qui legis præcepta tenetis,iudicate.non enim poſſumus quæ vidimus & audiuimus,non loqui.

Amoſi locus explicatus.

Pſal. 77.

Actor. 4

DE MALO PVNICO, VVLGO *Granaet appelen.*

CAP. XXXVI.

Malus Punica à Punica Carthaginenſi regione,& à corticis colore nomen obtinet *Granata*, quòd mala rubentibus granis ſcateant. In illa Hiſpaniæ parte quæ *Betica* dicitur,nunc*Granata* à Mauritantis auorum noſtrorum memoria occupata,(nam illos Ferdinandus Arragonum rex expulit)frequentiſſima.Arbor eſt non admodum procera,folio anguſto nitidi læuioris expolitique viroris, flore qui Citinus puniceo,ſilueſtri qui Balauſtium dicitur, rubicundo, pomo quod duro cortice ſeu tegmine aut putamine coriaceo integitur, *Sydion* Græci, *malicorium* Latini vocant,perficiendis coriis idonea aſtrictionis ratione, & quod atro colore illa inficiat,granis intus exuberãtiſſimi ruboris,ſucculentis,& anguloſis numeroſa cõgerie arctiſſimè in ſe compactis, aut velut ſeptis aut loculis, tenuíque ac flaueſcenti intus membrana diſtinctis,ſapore aliquãdo dulci,mitigandę ſiti idoneo aliquando acido ac vinoſo hepati refrigerando accõmodo,& quum aſtrictionis ſit particeps, cohibendis, cruentis ac diſſentericis fluxionibus.Siſtunt enim acida poma omnium profluuia,ac partem affectam corroborant.Mali Punici in ſacris Bibliis frequens mentio,eóque deſignatur decus & ornamentum virtutis, vitæque integritas,tum etiam dulcia,puráque ac caſta eloquia.Sic Spõſus cõuocãs ſpõſam ſuã,ac blãdimẽtis verborúmq; lenociniis alliciẽs,*Dabo tibi*,inquit,*poculum ex vino condito*,hoc eſt,aromatibus cõfecto,quale noſtrũ *Hypocraticũ muſtũ*,hoc eſt, ſuccũ ſuauem mali Punici

Arboris mali punici deſcriptio.

Granata acida dyſſenteriæ apta.

Cant.8.

recẽter expreſſum quo nihil palato gratius: hoc eſt,re
ſocillabo te ſuauiſſimo meo colloquio, reficiam te ſa-
lubri doctrina, & ſpiritali compotatione te exhilara-
bo.Rurſus alio capite.Quum Spõſus incredibili amo- *Cap.4.*
re ſponſam amplectatur, hoc eſt, mirè afficiatur erga
Eccleſiam ſuam Chriſtus, cui Spõſæ aſpectus,oculi,
genæ,palpebrę ſint viſu gratiſſimæ,*Vt fragmen* inquit,
mali Punici,ita & geniæ tuæ, hoc eſt, Sicut dimidiatus
cortex mali granati cõfracti aut diſſecti, qui fragrãtiſ-
ſimi ruboris grana ſpectãda exhibet,ſic malæ tuæ quę
nõ enormiter extumeſcũt,aut ſunt inflatę aut indeco-
rè protuberãt,ſed decenter cõſtitutæ, amabili ac gra-
tioſo rubore perfuſæ. Quo caſtitas deſignatur,mode-
ſtia,pudor,probitas,quibus rubicundus color attribui
tur. Deinde paulò inferiùs,*Emißiones tuæ* ſiue propa-
gines,*aut plantaria tua,paradiſus malorum Punicorum,*
cum pomorum fructibus aliiſque fragrantiſſimis herbis
quæ quòd proximè aſſiſtant,omnia efficiunt ſuauiora,
magíſque odorata.Quibus deſignat̃ gratiſſima quæq;,
omniáq; mentis ſolatia,ac fomenta quæ nunquam ſa-
tiant,& quibus animus maximè reficitur. Quum au-
tem in hoc Cantico Sponſus & Sponſa ſingulis ferè
momentis vltro citróque ſuauiſſimo colloquio ſe re-
ficiant, quo languorem qui amori ineſſe ſolet, excu-
tiant, alter alteram identidem ad inuiſendos hortos
inuitat,quò ſpectent an vineæ floreſcant, an mala Pu- *Cap.6.7.*
nica germinare incipiant, an aliqua ex floribus oble-
ctamenta poſſint concipere.non enim patitur alter ab
alterius amplexu ſe diuelli, ſed indiuulsè ſibi mutuò
adhærere cupiunt,atque alter alterius ſuauiſſimo col-
loquio ac conſuetudine frui. Quoniam autem mala
Punica ſeu *granata* miris modis oculis blandiuntur,ac *Exod. 28.*
guſtum ſaporémq; ſuauiſſimũ ſalubris ſucci exhibẽt, *39.*

3.Reg.7. ideo Deus præcipit ad horum ſimilitudinem confici
4.Reg.25 orbiculata poma, ac tintinabula foraminoſa in for-
2.Para.3. mam mali Punici, in quibus ſe ſpectandum exibet ru
Hiere.52. bicundum illud granorum blandimẽtum, quò in men
Agg.2. tem reuocaret obliuioſis Iudæis durum legis corti-
Ioelis 1. cem, ſed poſtmodum coruſcante Euangelij luce ſub-
ſequuturum ſuauiſſimum Euangelicæ doctrinæ ſuc-
cum.

DE CITREO AC MALO MEDICO, *Limonibus & Aurangiis, vulgo Araeiin appelen.*

CAP. XXXVII.

Malum Medicũ. NON defuit etiam genti Hebreæ quum in oblectamentum, tum condimenti vſum malum Medicum ſeu pomum citreum, cuius generis ſunt vocati *limones* & *aurangia*, aureo croceóque colore, Citreamala. quorum pleraque orbiculata ſunt nonnulla oblonga atque ouali forma, præſertim citrea & quæ *limonis* nomine paſſim innoteſcunt, eximij odoris, & quę cor mirè recreant. ex horum corticibus in laminas aut taleolas diſſectis, ac melle conditis aut etiam zaccaro incruſtatis conficiuntur tragemata ac bellaria, quæ non ſolum palato grata ſunt, ſed cor etiam reficiunt ac vires inſtaurant. in quem vſum etiam huius arboris flores melle condiuntur, antequam prorſus dehiſcunt aut ſe in folliculos expandunt. Spiritus enim extenuatos erigunt, ac tabidis aridíſque corporibus fomenta miniſtrant. Eſt alia ab hac arbore *Citrus* etiam vocata, ſed quæ huiuſmodi mala aurea non proferat, ſilueſtri Cupreſſo aut Cedro non abſimilis, ſic vt nonnulli exiſti-
ment

ment ipſiſſimam eſſe arborem quam lignum *Sethim* Biblia vocant, ex quo confici præcipit Deus trabes, menſas, contignationes, tabulata, laquearia, tigna. Eſt enim lignum à carie ac teredine vermiculiſque alienum, nec vllo æuo corruptioni obnoxium. Vbi autem aſcia perpolitum eſt ac dedolatum, criſpanti venarum diſcurſu picturatum conſpicitur, vt apud nos veſtes polianthicæ ac variægatæ, ſiue polimiticæ, hoc eſt, vario & verſicolore filo contextæ quod in vulgari cameloto, atque etiam in byſſina, ſericáque textura perſpicimus, quæ *Damaſcena* vulgo appellantur. Spectantur apud nos ex hoc ligno elaboratæ menſæ ductiles ac verſatiles, tum vt nunc paſſim conficiuntur in hoſpitum inopinatum aduentum emiſſitiæ & extractiles, quo plures accumbant, ſpectabili ac peramœna colorum varietate, læuore perpolitæ, quorum nihil non natiuum eſt & genuinum, nec vllo pictoris pigmento fucatum. Quocirca exiſtimo Deum ex hoc ſplendido atque incorruptibili ligno voluiſſe conſtrui ea quæ vſui erant Sacerdotibus in templo, ſic vt arca fœderis & quidquid in ſacris Hebræorum ſpectabile erat, ex Cedro & Citreo ligno confectum fuerit. Quum enim rebus externis afficerentur Iudæi ſecus quàm Chriſtiani, omnia in illorum ſacris ſplendida eſſe voluit ſumptuoſa, magnifica, atque operoſius elaborata, quò omnia eſſent anguſtiora, maiórque religionis cultúſque diuini veneratio, ac populus meliùs in officio contineretur.

Citrus lignum Sethim. *Exod. 35.*

Exod. 35 37. & 38.

DE

DE CROCO.

CAP. XXXVIII.

CROCVS radice bubosa ac cepicea in capillamenti exilitatem ſpargit folia iuncis multo tenuiora è quibus floſculus emergit, tametſi is aliquando ante folia conſpiciatur, cerulei coloris, in cuius medio velut crocea ſtamina ac filamenta ſe proferunt fragrantiſſimi odoris, adeóque intenſi, vt cerebro vi ſoporoſa officiat. Cor verò Crocus ita recreat vt digito annulari ſiniſtræ manus affrictus confeſtim ad Cor penetret. tanta eſt illi cum corde ſocietas, vt vel foris vel intus adhibitus abſque mora per arterias illuc perferatur. quo fit vt corpori venuſtatem adferat, & colorem floridum conciliet, modò ne ſit immodicus eius vſus. nam immoderatus riſum perpetuum homini excitat, &(vt tradunt medici) nimio gaudio hominem conficit, ſi trium dracmarum pondere exhibeatur. Quum itaque tantopere Croco hominis cor reficiatur, non ſine ratione Sponſæ hortulo ac viridariis Crocus odoratiſſimis aliis herbis interſeritur, vt ſic fragantiam ſuam tanquam in vnum faſciculum coactæ inter ſe conferant Cyprus, nardus, crocus, calamus, & cynamomum cum præſtantiſſimis *Libani* arboribus herbiſque cum primis odoratis. Quibus deſignatur decor atque omnium virtutum ornatus, oratio quoque Eccleſiæ & piorum hominum qui ſuauiſſimum odorem Dei naribus offundunt, ſic vt oratio ad Deum feratur, iuxta Dauidem, *tanquam incenſum & ſacrificium in odorem ſuauitatis*. Cęterùm quum Crocus ſuccos, liquores, lintea, veſtes, lanã, colore vel luteo

Dioſcorid. lib.1.

Cant.4.

Pſal. 40.
Eccleſ.45.

luteo vel flauo vel fuluo imbuat, aut ſi exuberantius affuſus eſt, rutilanti, rubentiq; ac rubicundo, fit vt iſti colores rebus in quibus apparent, atq; ſe proferunt, ex Croco nomen ſortiantur. Sic Medici in æſtuoſis febribus & feruida hepatis intemperie lotium obſeruant croceum, vel luteum, vel flauum, vel crocatum: quòd feſtucas & filamenta Croci referant quæ ad rubedinẽ deuergunt, ac rubenti colore perfuſa ſunt. ita intẽſior eſt color crocatus & croceus qui crocum ipſum ęmulatur, quàm flauus aut luteus, aut quẽ à Citreo pomo Citreum vocant, nam iſti colores dilutiores ſunt. Sic Caltha vulgo *Calendula* ab auri fulgore luteo & ſubcroceo colore ſpectatur. ſic viola lutea & muraria quę Mauris *Chieri* dicitur, Sic vnguentum quod Croci colorem æmulatur & eum recepit, Crocomagina vocatur & Crocinum. Sic Oxycroceum à croco & aceto nomen obtinet. Quod verò ad veſtes attinet croceo colore, tum coccineo ac purpureo imbutas: multa eius generis in ſacris literis obuia ſunt, quemadmodum etiam apud alios Scriptores paludamentum Imperatorium coccineum legitur, Hyanthinum & veſtis Crocatula crocei coloris, Belgæ *Rovvaens* vocant à Rotomago Galliæ ciuitate, vbi lana eo colore inficitur. Sic etiam Hieremias lamentatur redactam eſſe in nihilum Hieruſalem, omne decus & ornamentum ciuitatis ſublatum, nec in ea quidquam eſſe ſpectabile, aut viſenda ſpecie, ſed omnia deformata: inductam extremam calamitatem, ſordes, miſeriam, inopiam. *Qui*, inquit, *delicatè ac voluptuoſe veſcebantur, atq; deliciis affluebant, in via conculcati ſunt, Qui nutriebantur in croceis*, hoc eſt, crocei coloris velamentis vel rubenti coccino, *amplexati ſunt ſtercora.*

Ex Crocco colorũ nomina.

Caltha flos luteus.

Thren 4.

DE MYRTO QVAE APVD OMNES nationes nomen retinet. & de Myrto ſylueſtri.

CAPVT XXXIX.

Myrti deſcriptio. MYrtus arbuſcula, aut potius apud nos frutex & virgultũ perpetuò virens, Veneri dicata eſt, ac ſacrata cõiugio in quo exigitur caſtitas & concordia. folia profert oleæ aut liguſtro anguſtiora ſaturati viroris baccas nigras Iunipero affines ſapore vinoſo ex quibus vt etiam ex moliſſimis eius foliis oleum exprimitur: quo Heſter delibuta Regi Aſſuero in matrimonium aſſumpta eſt. *Cap. 2. Heſter oleo myrtino vſa.* Conficitur etiam ex baccis vinum myrtites quod pollet vi aſtrictoria, ac ſtomachum diſſolutum confortat. id etiam ruptis atque ex alto delapſis commode exhibetur. Huius arbuſti ramis Hebræos adornaſſe ædes ſuas ac veſtibula in Enceniis, hoc eſt, ſolennitate feſtorum quæ celebrari ſolent ob templum poſt Perſarum exilium inſtauratum: in *Scenopegiæ* hoc eſt tabernaculorum feſto à fingendis tabernaculis nomen ſortito Scriptura paſſim teſtatur. *3. Eſdr. 4. 7. Mach. 10. Ioannis 7. 2. Eſdr. 8.* Sic Neemias vrbis ac templi legiſque inſtaurator præcepit populo reduci ex captiuitate atque exilio in Hieruſalem, vt velut in publica lætitia ac triumpho conferunt ſe in montes ac ſyluas, atque ex nemoribus adferãt Oliuæ, Cupreſſi, Citri palmarum ac Myrti ramos, quo conficerent ex virẽti frõde vmbracula, paſſimque inter ſe exhilareſcerent atq; eſſent Geniales. Hic mos etiam Belgis vulgaris, eſt ſiquando ſolennis aliqua annuáque pompa exhibetur, aut Regem vel Principem inaugurari contingit, aut parta ex hoſtibus victoria, longáque obſidione liberata Ciuitate triumphus per vicos ac compita agitur. Id etiam Troianos factitaſſe abſoluta longa vrbis obſidione

dione,pulſiſque(vt iis perſuaſum erat) Græcis Virgilius teſtatur,

Nos delubra Deum miſeri quibus vltimus eſſet
Ille dies,feſta velamus fronde per vrbem. *Aenei.2*

Cæterùm Eſaias (quem aliàs teſtati ſumus in illuſtrandis vaticiniis ſtirpes , herbáſque ſuis narrationibus accommodaſſe)illos pronunciat felices fore, omniáque illis ad proſperitatem ac ſucceſſum optabilem futura adiumento,qui Deo fidunt,eiúſque bonitati & clemẽtiæ innituntur,ita vt nihil incommodi ſit acceſſurum,adeo vt quæ nocitura videbantur,rebus mutatis, fructum non exiguum ſint allatura, quod ſic indicat , *Pro ſaliunca aßurget abies* à proceritate dicta & quòd in ſublime abeat.*pro vrtica* mordaci & contempta herba,vulgo *Netel,myrtus*,ſuauis,ſpecioſus & odoratus frutex. Quo deſignat pro noxiis infeſtíſque fruticibus fœcundos, amabiles , ſalutares , frugiferos ſubſtituendos,hoc eſt,pro vitiis virtutes,pro ſeruitute libertatem,pro exilio reditum regreſſúmque in cœleſtem patriam.Rurſus quum oſtendit ſe non defuturum afflictis ac deſperationi proximis, ſed in extrema calamitate,clade, anguſtiis ſubuenturum, *Irrigabo*,inquit, *ſcaturigine aquarum terram aridam* , ac ſiticuloſam.*ponam in deſerto abietem,vlmum,cedrum,myrtum, cupreſſum ponam in locis incultis* ac ſquallidis *pinum & buxum* arbores quæ perenni ſunt virore, & quibus folia non defluunt. Quo Deus indicat ſe præter naturæ ordinem, præter ſpem atque hominum opinionem, rebúſque deploratis adfuturum populo ſuo , ſic vt in regione deſerta ſpecioſiſſimæ arbores ſe proferant, hoc eſt,hominum mentes ieiunæ ac ſiticuloſæ florentiſſima virtutum germina ſint allaturæ.Paulò inferiùs idem argumentum proſequitur, ac pollicetur conſo-

Margin notes: *Cap.55.* (beside "cat , Pro ſaliunca…"); *Eſaiæ 41* (beside "calamitate,clade…"); *Eſaiæ 60* (beside "hoc eſt,hominum…").

lationem ac mentis tranquillitatem, futurum enim eſſe vt inſtauretur Eccleſia ac cœtus diſperſus ſit colligendus, ac priſtino cultu ac nitore poſtliminio illuſtrandus, quod hoc tropo confirmat: *Gloria Libani ad te veniet, abies, pinus, buxus ſimul ad decus & ornatum ſanctificationis tuæ.* Quibus verbis indicat non ſolùm Eccleſiam ædificandam eximiis arboribus quas ſylua Libani ſuppeditat, ſed quidquid in hominum ſocietate excellens, magnificum, heroicum eſt, huc allatum iri, non ſolùm plebeios atque infimæ ſortis homines quos minus deſpicit Chriſtus, quàm ſublimes, ſed Reges & principes, ſatrapas atque heroas in hanc ſocietatem conuocandos. Cæterum quum myrteti apud Zachariam prophetam mentio incidat oblatáque inter hæc Prophetæ viſio, de illo pauca diſſeram, Nam omnia adamuſſim exequi nimis quam operoſum, & ingenij noſtri captum ſuperat. Sortiuntur ab herbis atq; arboribus nomina Syluę ac nemora quòd huiuſmodi ſtirpibus conſita ſint, ab arundine Arundinetum. Vnde in libro Sapientia, *Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent:* hoc eſt, Sanctorum fulgor & claritas impios, vt ſtipulas crepitantibus flammis deuret. Palmeta quæ palmis ſcatent, Myrteta loca myrto & vrbano & ſylueſtri fœcundiſſima. In hoc autem vireto exhibita eſt Zacharię viſio quam populo indicat, quò prophetia viſioni coniuncta maioris apud illos ſit autoritàtis ac põderis atque acriùs oſcitantes ſocordéſque mentes ſtimulet. *Vidi,* inquit, *noctu, & ecce vir inſidens equo rufo,* hoc eſt, ſpadiceo colore, vulgo *Caſtaenne brijn, & ipſe ſtabat inter myrteteta in profundo, & poſt eum equi, rubro, varij, & albi: & dixi, qui ſunt hi? & reſpondit vir qui ſtabat inter myrteta* (quo Chriſtũ deſignari puto qui Eccleſiã obſcuratam

Cap.1. Myrtetũ & ex eo Allegoria.

Cap.3.

Zachariæ viſio quid deſignet.

tam ac deformatam vitiis emendatam cupit) *iſti ſunt quos miſit Dominus vt perambulent terram*, Quibus verbis commonſtrat in valle huius mundi vmbroſa atque opaca, in qua mali bonis permiſti ſunt, Deum ſingulari ſua prouidentia curare res humanas, atque hominum commodis conſulere ac proſpicere, ipſamque Eccleſiam per Chriſtum & Apoſtolos alioſque verbi Dei miniſtros, qui in tanta ac tam confuſa hominum multitudine ac diuerſitate, ſuis quique officiis funguntur, vt illis partitus eſt Deus, erigere, de mãdata illis prouincia, vt tacitè explorẽt quid rerũ geratur in terris, in quo ſtatu conſiſtant res mortalium, ſic vt ea cura paſtoribus incumbat ac munus delegatũ ſit vt ſalubri exhortatione, (quod Paulus Timotheo præcipit) additis minis extimulent homines quò reſipiſcant atq; ad Deũ vnde profugerunt, ſe conferant, quod ipſũ ſi obtineri poſſit deſituras afflictiones, nec futuras diuturnas nec perpetuas. itaq; Propheta obiecta populo ſua hac viſione ad reſipiſcentiã ipſum prouocat, ſic enim futurum vt Deus illi factus placatior, pœnas atque vindictas remittat, omniáque in priſtinum ſtatum reſtituat. Hæc de myrto amabili atque odorato arbuſto ſufficiant. Eſt huic affinis myrtus memoralis, cuius baccis turdi, *lijsſters* vulgo & merulæ *meerlen* impenſe delectantur, ita vt earum caro ſaporem baccarum referat odoratum. ſic ficedulæ vnde nomen adeptæ vulgo *Sneppe* ficubus ſaginantur. Huic ſylueſtri myrto affinis eſt frutex aut virgultum Pſeudomyrtus odore non ſine grauitate iucundo, cuius folia & frutices exiccatos veſtibus interſerũt quo grato odore perfundãtur. Refertur etiã inter ſylueſtres myrtos Ruſcus foliis quidẽ myrti, ſed latiorib. mucronata cuſpide munitis, ſic vt incautiùs attrectata digitis aculeũ infigat vt veſpę. inhęrẽt foliis nullo petioli ap-

Myrtus ſylueſtris. *Pſeudomyrtus.* *Ruſcus.*

pendice baccæ piſi magnitudine, myrteis minores, corallino rubentíque colore perfuſæ, cuius radice vtimur in ciendo lotio, & atterendis calculis.

DE PINO

CAPVT XL.

PINVS arbor etiam Belgico ſolo aſſueſcit, ſed non aſſurgit in vllam proceritatem, folio exiſtit tenui, rotundo, aculeato. Fructum ſeu nucem nihil neceſſe eſt deſcribere, quum paſſim obuia ſit, ac nucleus in alimenti & medicamenti vſum omni nationi veniat. *Pomum* Belgæ vocant, quum nux ſit, ſed quę in hoſtem emiſſa ac capiti illiſa illum proſternat. Vnde extat apud Macrobium iocus vrbanus Caſellij Iuriſconſulti, Lapidatus à populo Romano Vatinius quũ gladiatorium munus ederet, obtinuit vt Aediles edicerent, ac proclamari per præconem iuberent, ne quis in arenám niſi pomum mitteret: forte iis diebus Caſellius conſultus à quodam an nux pinea pomum eſſet, reſpondit, *ſi in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* Tanto ac tam acerbo odio flagrabat populus in perniciosum ciuem, vt illum extinctum potius quàm ſaluum cuperet. Cæterùm Prophetas pinum atque alias memorabiles herbas concionibus accommodare, aliàs demonſtraui. Eſaias enim in deteſtandis ſtatuis Ethnicorum atque idolorũ ſimulachris miro artificio pleraſque arbores narrationi accommodat, ac commonſtrat quanta cura ac ſolicitudine ea ſtudeant effingere atque elaborare fabri quæ nulli vſui ſunt, nec vllam ſalutem conferunt, adeo intenti illi rei, vt lima, malleo,

Li. Satur. cap.6.

Eſaiæ 44.

malleo, calenti foco iis efformandis ad laſſitudinem ſe exerceant, ac ſiticuloſi efficiantur antequam opus perficiant. Artifices verò lignarios (vt concionem proſequitur) normam, & perpendiculum, amuſſim adhibere, ſecurim, ſerram ſeu runcinam, circinum & ſi qua alia ſunt inſtrumenta tornandis poliendiſque lignis idonea, ſic vt pars eorum ſuccidat Cedros, ilicē, quercum, pinum, ex quarum aſſulis ſegmentíſque ac ſcandalis ſerra diſſectis ignem excitet coquendis panibus atque eduliis, aut vt iis incaleſcat, ex reliqua arboris parte ſculpit Deum, & incuruatus adorat illum. Hæc Propheta Eſaias toto hoc Capite prolixè enarrat, ac ſemel atque iterū repetit, quo homines meminerint, vnde petenda auxilia, cui incuruanda genua, ad quem manus, oculi, corda erigenda, nempe ad Deum cui ſoli honor & gloria, & qui per Chriſtum ſeruatorem noſtrum Spiritu ſuo abundè nos imbuit, & contra omnia aduerſa reddit inuictos.

DE BVXO, ERRORE VVLGARI Palma dicta.

CAP. XLI.

MIris modis hallucinari contingit pleroſque in herbarum & arborum cognitione. Sic ſunt qui Anethum vulgo *Dille*, quam Chriſtus concioni adhibet, *Anijs* credant, quum *Aniſum* ſui generis ſit, & Belgis nomen retineat, ſempérque proferat diſcutiēdis flatibus aptiſſimum; ſic vt Anethi foliis vtamur in condimentis, in oleraceis, in carnium elixarum liquamine, verùm non illius ſemine: at Aniſi ſemen & feniculi in condiendo inſtaurandóque liquore Ceruiſario, in placentis, in bellariis, in pomis aſſis ſalubrem *Mat. 23.*

Abietis deſcriptio vſum obtinet. Sic Abies arbos celſa ac procera, ita vt hinc nomen ſortiatur, quòd abeat atq; aſſurgat in immenſum, non eſt populus alba vulgo *Abeel* dicta, vt nigra populus *popelier*, ſed arbor Prophetis ſæpiùs in concionibus ad populum erudiendũ adhibita, ſi quã do faſtum deprimunt, ac ſuperbiam elatóſque ac ſublimes deprimendos prædicant, ac etiam deiectos erigendos. Abies perpetuò vireſcit, foliis pinnatis pectinum modo reſectis, flore croceo, ſpecioſo atque amabili. Huic picea, vt larix, pino, prorſus aſſimilis, ex qua mali nauium & antemnæ eriguntur. Cõſpicitur huius generis arbor in immenſum faſtigata in Cœnobio Anachoritarum quos *Carthuſianos* vocant, Ziriceę contermino quæ fructum profert pino non abſimilẽ turbinata ſpecie, ſed qui nucleum exhibeat non eſculentum. Cæterùm vt ad Buxum deueniam, in magno errore verſantur qui buxum palmam eſſe exiſtimãt, quũ ab hac per omnia diſſideat, niſi quòd vtraque perpetuò viret, nec foliis ſpoliatur. Hunc errorem ex eo exortum opinor, quòd noſtrates hac fronde vtantur die ante Paſchæ ſolennitatem octauo, qui Dominica Palmarum dicitur: nam eo tempore apud Belgas reliquę frondoſæ arbores deſiderantur. Spectatur hæc arbor in ſingulis ferè apud non hortis folio myrti exiguo, concauo, ſubrotundo, læuore perpolito, perenni virore, flore, herbaceo, odore graui, & quem non ſolum animantes, ſed etiã homines auerſentur, ligno autẽ duro ac ponderoſo ita vt in aqua demergatur, calore pallido ad flauũ inclinato, ſic vt ij qui colore muſtellino ſunt ac giluo, minúſque amabili, buxeo vultu eſſe dicantur. Non deſunt qui huius arboris ſcabem ramenta lima attrita morbidis corporibus exhibeant, & *Color buxeus.* luem Veneream ſeu morbum Gallicum iis expugnare

re tentent, eáque pari effectu cenſeant cum ebeno ſeu Guaiaco ac ligno Indico, qui mihi toto cœlo errare videntur. Lignum enim Indicum odoratum eſt, ſucco oleoſo ac reſinato imbutum, ſapore non ingrato. at Buxus arida eſt, exucca, tetro viroſóque odore, ſapore inſuaui, & qui venenoſæ qualitatis ſit particeps, ſi modò guſtare libeat, Conficiũtur autem ex tornatili hoc ligno ac raſili materia pectines, pugillares, manubria, foratiles fiſtulæ, capuli, pyxides, trochi: in quem vſum quàm in medicamẽti accommodatior. Noui enim ſacrificum quendam apud nos, ſed non admodum firmi cerebri aut mentis ſanæ, qui cineres buxi deuſtæ atque in Palmarum conſecratæ quem ritũ Romana Eccleſia dominica Palmarum obſeruat, cuidam adoleſcentulo ebibendos propinaret aqua luſtrali immerſos, adhibito inani ac ridiculo quodam exorciſmo, ad diſpellendas, vt adſtantibus perſuaſit, febres, & vermes exigendos: non ita multò poſt febris quidem depulſa. ſed adoleſcẽs morte ſopitus eſt, ſic vt autor fuerim meis ciuibus, ne quis tale quiddam iterum attentaret, quum buxeæ frondes deletoriæ ſint & exitiales, corporíque humano noxiæ ac pernicioſæ, quod odor grauis etiam & viroſus indicat, & ſapor abominabilis atque amarulentus, quem palatum reſpuit atque auerſatur.

Buxi natura.

Rei geſtæ narratio.

Iam verò vt ſuſceptum argumentum proſequar, hoc eſt, deſumptas à Prophetis ſimilitudines explicem, cõmonſtrabo obiter Buxum etiam adhibitam concionibus, eámque arborem ſcitè atque appoſitè ſuis narrationibus Prophetas accommodaſſe. Quũ enim huius arboris lignum cornea ſit ferreáque duricie, ſic vt ſi quid illi inſculpatur, non facile obliteretur aut exoleſcat. Dominus præcipit Eſaiæ vt peccatum Iudæo- *Cap. 3.*

rum qui Aegyptiis fidebant, amplificet atque exaggeret in immẽſum, omnibúſque palam faciat, quàm fœdè à Deo deſciuerint, & aliunde potius, quàm ab ipſo ſalutem ſint venati: obiter hoc illi dat in mandatis vt ita deſcribantur eorum ſcelera atque aſſeruentur in monumentis publicis, vt ne vnquam in obliuionem poſſint deuenire. Sic enim vult irritatus ſceleris indignatione. *Nunc ego*, inquit, *vade & ſcribe hãc prophetiam ſuper buxum* vel in tabula aut pugillari buxeo diligenter & accuratè exaratam, *vt ſit in diem vſque nouiſsimum in teſtimonium & vſque in æternum*, hoc eſt, iſtud effice vt tam accuratè hoc ſcelus obſignetur, vt ſit indelebile, nec vlla vetuſtate contingat obliterari aut exoleſcere, ſic vt & illorum oculis poſſit continẽter obiici, & aliis in memoriam reuocari elapſis iam aliquot ſeculis, omnibúſque teſtatum eſſe illos deteſtabiles eſſe ob patratum ſcelus, edito exemplo atq; exhibito ſpecimine, ne alios quoque eo impietatis deuolui contingat. Hieremias quoque ſimili vtitur Metaphora, & proclamat, *Peccatum Iuda ſcriptum eſſe ſtilo ferreo, vngue adamantino exaratum in tabula cordis eorum, & in cornibus ararum ſeu altarium eorum, quibus continentur adſtant, & in quibus ipſi & filii eorum ſacrificia peragunt*. Stilo ferreo & cuſpide adamantina ſcribitur, (nihil enim adamante durius, ſic vt acutiſſima inſtrumenta exigat, quo perpoliri poſſit) quod indelebile eſſe vult, nec annorum decurſu interire, ſed perpetuò ſubſiſtere, nec vllo æuo obſcurari. In Cornibus ararum, tanquam in veſtibulo primóque aditu & ingreſſu templi, vt ſemper habeant in recenti memoria, vt continenter verſetur ob oculos. Sic Dauid, *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*, hoc eſt, oculis iugiter obſeruatur, mentíque aſſiduè incumbit, ſic vt nũquam

Eſaiæ locus explicatus.

Cap. 17.

Hierem. locus explicatus.

Pſal. 50.

quam has ſurias & ærumnas, has animi carnificinas ex cutere poſſim, niſi ſcelus pœnitentia expiatum ſit, ac Dei miſericordia expunctum ac deletum, Iob etiam tot calamitatibus preſſus, tantáque mole ærumnarum obrutus, concepta emergẽdi fiducia, ab huiuſmodi rebus deſumpta ſimilitudine, cupit id quod dicturus eſt in omne ęuum perdurare, eſſe enim indubitatum certúmque ac fixum, nec ſe quidquam ambigere aut deſperare, quin felicem atque optatum ſucceſſum res ſit habitura. *Quis*, inquit, *mihi tribuet, vt ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro ſtylo ferreo & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in* ſaxo vel *ſilice?* Cap. 19. Quo perpetuò extent, omniúmque animis poſſint infigi, omniúmque oculis obiici. *Scio enim quòd Redemptor meus viuit*, certóque perſuaſum habeo *me in nouiſsimo die de terra ſurrecturum, & in carne mea viſurum Deum Seruatorem meum, quem viſurus ſum ego ipſe, & non alius, repoſita eſt hæc Spes* & fiducia *in ſinu meo.*

Quibus verbis præter veram corporis reſurrectionem (quæ vt in Chriſto peracta, ita in nobis, hoc eſt, eius mẽbris perficienda eſt) hoc agit apud amicos qui illi plus attulerunt moleſtiæ quàm ſolatij, vt omnibus teſtatũ ſit ſe aliquando ex iis malis ac miſeriis emerſurum. tametſi enim à Deo adflictus ſit atque in nihilum redactus, tamen certam ſe habere ſpem, eam cõcipere fiduciam, vt vindex & inſtaurator ſuus Deus hanc cladem ac calamitatẽ in quã deiectus eſt, à ſe auferat, & erecturus ſit ex ſterquilinio in quo voluitur in priſtinam dignitatem, ſic vt res ex luctuoſo ac funeſto initio lætam Cataſtrophen ſeu exitum ſit habitura non ſiue numeroſæ prolis acceſſu, ac rei familiaris ampliſſimo prouentu. Quæ res indicat Iobi hiſtoriam

Iobi locus explicatus

Iobi 42.

non eſſe commentitiam aut fabuloſam, ſed veracem
Cap.5. & cui fides derogari non debeat, ſic vt ex re geſta pro
Cap. 14. ponatur nobis patientia ac malorum tolerantia, vt te-
ſtatur Iacobus Apoſtolus & illo prior Ezechiel.

DE NVCE.

CAP. XXXII.

QVVM Sponſa (quo nomine & Eccleſia & pii cuiuſque anima quæ Chriſto inſita eſt, deſignatur) omnes conſectetur & captet odorum ſuauitates quæ è ſpecioſiſſimis fructibus emanant, hoc eſt, nulla nõ requirat oblectamenta virtutum quibus ſe reficiat:
Cant.6. *deſcendit in hortum nucum, vt longè latéque proſpectet* atque *inſpiciat, an vineæ floreſcant, an mala Punica germinent, an ſe poma proferant in conuallibus*. Quibus Metaphoris indicatur, omnium virtutum chorus. Intelligi autem hic debet non nux auellana vulgo *Haeze note*, ex Corylo, ſed iuglans, quæ eſt arbor, procera & ramoſa, foliis non ſine grauitate quadam odoratis, latis & oblongis, fructu multis inuolucris ac tegumẽtis munito, calloſo foris atque herbaceo cortice vt Plinius eleganter deſcribit intus compactilicarum loculo. Sunt enim huic nuci bifidæ putamini carinæ, nucleis verò quadripartita diſtinctio, lignea interuireſcente membrana. Nux autẽ hæc *Baſilica* vocatur, hoc eſt, regalis, quòd à Regibus è Perſide in Europã trãſlata ſit, communi nomine *Iuglans*, quaſi Iouis glandẽ dixeris, quòd eam primus hominibus Iupiter commonſtrarit. Eduntur hæ nuces ſalubriùs, minoríque incommodo recentes & ſucculentæ, quàm aridæ.

Nucis arboris deſcriptio.

Lib. 15. c. 22.

Nucis Etymologia

ridæ. Nam rauſceſcunt vetuſtate & capiti grauedinem inferunt, vnde Græcis nux *Caryon* dicitur, quòd capiti noxam inferat. Ex hac Medicamen Diacaryon Medicis in vſu eſt,quod è nucibus confe-ctum faucium vitiis adminiculatur reprimentis ratione. Virides autem decerptæ antequam putaminæ obdureſcunt,melle & Zaccaro condiuntur, diúque aſſeruari poſſunt,roborando ſtomacho vtiles,atque ori palatóque non ingratæ,ſic vt menſis inferri poſſint, etiam inter bellaria vt cortices Citri aliáque tragemata hoc eſt, delicata quæque edulia quæ ſecundis menſis atque alio cibo ſaturatis apponi ſolent. Elicitur etiam ex nucibus virentibus necdum interno cortice induratis in turbine ac meta diſtillatoria aqua ad multos vſus efficax nempe ad peſtis contagia, ad faucium ac palati hulcera ac puſtularum eruptiones ad eluendas maculas,neuos,lentigines in facie: quod etiam præſtat aqua quæ ex vitis ſarmentis verno menſe inciſis profluit,qua de re nullum veterum mentionem feciſſe memini. Cæterùm quum nux Regia foris ligneo ſit duróque cortice,atque intus ſuauem ſapidúmque nucleum contineat,appoſitè nec incommodè illi accommodari vita humana vel potius Chriſtiana poteſt.atque Eccleſiæ decurſus. In hac enim nubila ſerenis,dura mollibus, aſpera lenibus, acerba mitibus,dulcia amaris, ſolatia caſtigationibus immiſta ſunt. Durum aliquando eſt & operoſum Nucē frāgere quod ipſum ſi dentibus tentes,periculum imminet ne,ſi imbecilles ſint,illos frangas.Quo ſpectat illud Plauti, *Qui è nuce nucleum eſſe vult,frangat nucem* Quo denotat, illi qui dulcia deguſtare velit, amara deguſtanda, qui aliquid commodi ſectetur aut aliquod malorum ſolamen conquirat, ne laborem

Virtus aquæ nucum.

Nux aduerſitatis & proſperitatis ſymbolum.

Gurgul.

fugiat, nihil non faciat ac patiatur, quo ſalubria aſſequi poſſet.

DE POMIS IN GENERE E QVIBVS Sacri vates ſimilitudines deſumunt.

CAPVT XLIII.

Præcotia poma quæ. Scrotina pomaque.

POMORVM differentiæ & ſpecies apud Belgas innumeræ ſunt, ſic vt ſuperiorem, noſtra ętas vincat. nam inſitio & inoculatio plurima genera peperit. Inter hæc ſunt præcocia quæ præmaturè matureſcunt, ſed fugacia, vt omnes fructus verni & æſtiui qui aſſeruari nequeunt. Hiberna verò & Autumnalia in multam hiemem, imo in ver inſequens illæſa intactáque ſeruantur. Horum alia dulcia, alia acida, acerba, auſtera, vinoſa, mitia, diluta, aquoſa, alia varij miſtique ſaporis. Præbent autem hi fructus amabiles nulli non hominum oblectamenta, atque oculis, palato, naribus blandiuntur, vt etiam pirorum infinitæ differentiæ, ſic vt ſi quis vllius generis mala conſpiciat, contrectet, odoretur, deguſtet, mirè hoc blandimento afficiatur, ſic vt etiam eo conſpecto in mentem veniat Dei munificentia, qui tanta rerum varietate nos cumulatiſſimè inſtruxit. Inter poma referuntur quæ orbiculata ſunt, nam pira ferè oblonga ſunt & turbinata forma. Horum differentias enumerare non eſt huius inſtituti, quum omiſſis Cotoneis, meſpilis, Cirriis, aurangiis, Perſicis, & volemis ſic dictis quòd manus volam impleant, Punicis, Armeniis, &c. hoc tantum admouere viſum eſt, Deum has delicias homini indulgere partim in alimenti vſum, partim in ſanitatis conſeruan-

ſeruandæ tutelam, eúmque nonnũquam adimere hæc vitæ ſolatia, ſi quando erga illius munificentiam ſunt ingrati. Deſumitur apud Amos prophetam elegans Metaphora ex pomis æſtiuis quæ cito quidem matureſcunt, & vt res nouæ, homines afficiũt, ſed quæ confeſtim putreſcunt, nec aſſeruari poſſunt. *Oſtendit*, inquit, *mihi Dominus Deus vicinum*, hoc eſt, corbem ſeu caniſtrum *pomorum æſtiuorum, & dixit, Quid tu vides Amos? & dixit, caniſtrum pomorum*, (quibus deſignat fructus præcoces & primitiuos) *Et dixit Dominus ad me, Finis ſuper populum meum.* Hac Metaphora pomorum quæ non poſſunt diu ſubſiſtere, indicat imminere populo interitum, inſtare corruptionem vt pomis maturis, quæ ſi diu aſſeruantur, putreſcunt, vt ſunt pruna, ceraſia, perſica, corna quæ perennare non poſſunt, aut in hyemem perdurare, ſic vt appoſitiſſima ſimilitudine pronunciet, maturos eſſe vt conſumantur, atque intereant, aut proximos eſſe internecioni: eò enim perueniſſe illorum nequitiam, atque vt æſtiuos vt æſtiuos fructus maturuiſſe, vel deſituri ſint, nec amplius poſſint ſubſiſtere. Idipſum vrget Apocalypſis, ac Babyloniæ hoc eſt, qui Eccleſiam contaminant, extrema minatur, atque auferendas pronunciat omnes eius delicias, decus, magnificentiam, ſplendorem. Inter alia autem *Receſſerunt* inquit, *animo tuo deſiderata poma, & præclara quæque & omnio pinguina perierunt à te, nec amplius illa inuenies.* Quo indicat omnia quibus oblectare ſe ſolet, & palatum reficere, ablata eſſe, pompam, ſtrepitum, ferculorum apparatus, bellaria, ac mellita repotia, in quibus ſuauiſſimi fructus menſis inferri ſolent, vt poma ſapida ac ſuculenta, pruna, Perſica, aliáque ſecundæ menſæ deliciæ.

Cap. 8.

Amoſi locus explicatus.

Cap. 18. Apocal. locus explicatus.

DE QVERCV, ET ALIIS GLANdiferis arboribus.

CAPVT XLIIII.

MVLTA ſunt in ſacro Codice ſtirpium genera quæ ſeriatim recenſere immenſi eſſet operis atq; infiniti laboris. Quocirca boni conſulet æquus lector, ſi non omnia ad amuſſim ſum exequutus. Quũ autem Prophetæ arbores concionibus adhibent, non modò ſatiuas quibus hortus excolitur, ſed etiam ſylueſtres quæ fere vrbanis ſunt proceriores, earum nõnullas obiter attingam. Sunt etiam noſtris regionibus cognitæ fagus vulgus vlmus, Quercus. Robur, Ilex, Acer, Suber, cuius cortice ſuffulta ſandalia & calceamenta frigus & aquam arcent, aliæque glandiferæ arbores, quæ olim ante inuentas fruges alimentum homi-
1.*Eſa*.2.4 nibus ſuppeditabant. Vnde prouerbium, ***Stultum eſt inuentis frugibus glande veſci***. Prophetæ per has arbores, validos & robuſtos deſignant, qui inopes oppri-
Pſal.103. munt, ac tenuioribus ſunt infeſti, quos tamen Deus
Pſal.28. minimo negotio conuellit ac deiicit. *Ipſe* enim *tanget montes, & fumigant, ipſe Cedros* in immenſum faſtigiatas *proſternit* & confringit, ſic vt vix tenuè veſtigium
Cap.2. tanti faſtus appareat. Sic Deus apud Amos, *Ego exterminaui à facie eorum Amorræum, cuius altitudo vt altitudo ac ſublimitas Cedrorum.* Quo deſignat & denotat faſtum, ſuperbiam, arrogantiam ac Dei contemptum.
Cap.11. a Similiter Zacharias mentem eripit faſtuoſis, & tanquam rebus deſperatis ad lamenta, eiulatus ac fletus prouocas, *Vlulate*, inquit, *quercus Baſan, quia ſucciſus eſt ſaltus munitus, ac magnificentia vaſtata eſt*, hoc eſt, abl-

ablatum eſt omne robur,omnis vis & potentia, omnis munitio qua ſubſtiterunt. appoſitè illis quernis arboribus comparat. Vt enim maxima duritia robori & quercui eſt, ita vt eorum nonnulla vix findi queant, vel cuneis,vel ſecuri,vel ſerra diſſecari: ita vt iſti muniti ac vallati opibus ac numeroſa clientela, ad eas opes ac dignitates honoréſque,vt ſublimes arbores, euecti ſunt, vt nunquam deprimi potuiſſe viderentur. verùm Dei potentiæ nihil obſtat. Superiùs fuſiùs de iis tractauimus.

DE ROSA, ET EX ILLA DESVMptis Metaphoris.

CAP. XLV.

ROSA apud omnes nationes flos ſpectatiſſimus, miréque odoratus Cor & Cerebrum odoris ſuauitate recreat. Intus verò adhibita, affectarum patium dolores mitigat, & confortat aſtrictionis ratione. Succus tamen aut earum delutum clementer ac placidè aluum proluit, flauam bilem expurgat, iecoris obſtructioni auxiliatur,in quem vſum conficitur apud nos *Rhodopharmacum*,hoc eſt,Syrupus roſaceus ſolitiuus qui citra noxam aluum deiicit,& bilioſa excrementa quæ febres tertianas excitant, expurgat. Huius amabilis floris multæ ſpectantur differentiæ. Vulgatiſſimæ ſunt quæ albeſcunt, quibus ſuccedunt rubentes & muricatæ,hoc eſt:quę purpureo colore collucent, inter quas flagrantiſſimi ruboris *Mileſiæ*.Sunt etiam apud nos Puniceæ quæ præneſtinæ dicuntur,vulgo *Prouinciales*,colore qui Belgis *incarnaet*

Roſæ vires.

Rhodopharmacum.

Roſarum differētia.

dicitur, quòd viuæ carnis colorem referant, ac ſubfloridum aut rutilantem. Sunt etiam Damaſcenæ, ſunt muſculatæ minutiore floſculo candido, odoris eximij, vt Cynorhodus vrbanus & ſatiuus vulgò *Negelentier*, quæ Plinio videtur Roſa Græca & *Lychnus*, alia à Coronaria, flore roſeo vel ſubrutilo, minuto, odorato, quæ dos etiam foliis aculeatis ineſt ſecus quàm vulgaribus roſis quarumfolia inodorata ſunt, Quum autem Roſa nihil ſit fugacius, nec quod citius marceſcat, aptiſſimè huic vita humana fragilis, caduca & momentanea comparari poteſt, tum omnis ſplendòr eius, gloria, decus, magnificentia, faſtus ſuperbia, quæ omnia vt floſculi citiſſimè euaneſcunt. Notantur autem in Scriptura ſacra qui luxum fouent & odoratis rebus abutuntur. Sic enim compellant ſe laſciui homines ac delicioſi, qui à morte nihil hominis ſupereſſe ſibi perſuadent, *Quum ætas noſtra imbecilla ſit æui breuis, & vt fumus & vmbra euaneſcat, agite fruamur bonis præſentibus, & vtamur rebus naturæ: dum iuuentus adeſt. Vino precioſo & vnguentis nos impleamus, & non ſinamus elabi florem temporis*, hoc eſt, non fruſtra patiamur præterire amœniſſimam æui partem nempe adoleſcentiam, quæ Genialiter nullóque nubilo eſt tranſigenda. *Coronemus roſis antequam mareſcant, nullum pratum aut viridarium ſit quod non pertranſeat luxuria noſtra*, vbique relinquamus ſigna lætitiæ, nemo veſtrũ exors ſit inſolentiæ noſtræ, *quoniam hæc eſt pars, hæc eſt ſors & conditio noſtra. Hæc*, inquit ſapiens *cogitauerunt & errauerunt, Excæcauit enim illos malitia ſua, nec Dei arcana cognouerunt*, itaque illorum conceptum improbat, quòd non vſum rei ſpectent, ſed luxum & prodigalitatem rerum naturæ, nulla habita Opificis ratione. Cęterùm apud Eccleſiaſticum comparatur animæ

Li.2. Ca. 4.

Cynorhodus odoratus.

Sapien.2.

Sapientiæ locus exp.

Eccleſiaſt. locus explicatus.

mæ puritas, candor, integritas, decus, & virtutis præſtantia Roſis aliiſque odoratis ſtirpibus. Sic Sapientia æterni patris, ſui commendatrix, *Ego*, inquit, *quaſi Cedrus exaltata ſum, quaſi palma in Cades, & quaſi plantatio Roſæ in Hiericho.* In iis enim locis erant præſtantiſſimæ. Rurſum quum ad amplexandam Sapientiam exhortatur, *Audite me diuini fructus*, hoc eſt, Pij filij *& quaſi rora plantata ſuper riuos aquarum fructificare, fructificate, vt lilium flores emittite.* Paulò inferiùs quum Simeonis Pontificis laudes proſequitur, eáſque amplificat in immenſum comparatione deſumpta à naturæ rebus, *Ipſe eſt*, inquit, *quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, quaſi luna plena quum ſuis diebus lucet,* hoc eſt, vel tota, vel media ſui parte à Sole illuſtrata: *quaſi flos roſarum vernis diebus, & quaſi lilia apud aquæ riuos, &c.* Ex iis coniicito ſtudioſe lector, quàm illi frigeant Metaphoræ aut collationes qui ignorat herbæ aut fruticis naturam, ex qua ſimilitudo deſumitur, atque ad ornandam concionem adhibetur. Cæterùm quum inter ſcribendum id Horatij in mentem mihi veniſſet,

Eccl. 29.

Eccl. 39.

Eccl. 50.

Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci, *In ar. Poe*

lectorem delectando, paritérque docendo, viſum eſt vulgare quiddam de Roſa adiicere, quò iucunda ſeriis miſta minus ſatient. Inoleuit apud Belgas ac pleraſque alias nationes conſuetudo, vt ſi quando lepidi ſodales inter ſe conuiuia agitant aſcitis inter hæc præſtantioris formæ aliquot puellis ſtipulentur peracto ſympoſio ſilentij fidem, *ne fidos inter amicos ſit qui dicta foras eliminet*, eáque de cauſa, vt id ratum habeatur, *ſub Roſa hæc peracta* dictitant. Vnde paſſim in cœnaculis Roſa lacunaribus ſupra menſæ verticem affixa conſpicitur, quo quiſque ſit ſecreti tenax, ne quid te-

Horat. lib 1 Epiſt.

Roſa cur menſæ affigatur.

merè effutiat,ſed omnia reticenda meminerit. Ita ſi quid licentiùs, parúmque verecundè aut reuerenter dictum vel actum ſit,aut ſi in Geniali accubitu inter ſe cantillent, luſitent, baſient ac figant oſcula, laſciuient,titillent,inſoleſcant,ante digreſſum *omnia ſub roſa tranſacta* conteſtantur interpoſita ſtipulatione ſilentij ac pactione reticentiæ impetrata, ne quis diſſeminare audeat vel minimum eorum quæ in hoc ſodalitio peracta, Quo ſpectat Prouerbium, *Odi memorem compotorem*,in eos qui liberiùs dicta,poſtridiè in mentem reuocant atque effutiunt, quum vino ſint inſcribenda atque obliuioni danda quæ in conuiuiis incautiùs exciderunt.Ita Lacedæmonij ex Lycurgi præſcripto in foribus primóque aditu atque ædium veſtibulo inſcripſerunt, *HAC NON EGREDITVR SERMO*.Vnde autem hæc mos receptus ſit,vt Roſa in cœnaculis erecta ſilenda imperaret,quæ inibi agitari ſolent,Carmen iſtud graphicè exprimit.

Prouerbiũ in futiles.

Lacedæmoniorum inſtitutum

Eſt roſa flos Veneris,cuius quo furta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit Amor.
Inde roſam menſis hoſpes ſuſpendit amicis,
Conuiuæ vt ſub ea dicta tacenda ſciant.

Eſt autem myrtus & roſa Veneri dicata.his enim herbis odoratis exornari debet Coniugium ac totus Genialis,in quo, excluſo tumultu ac diſſidio, omnia decet eſſe placida,quieta,ſedata, & ſi quid inciderit,ſilentio inuoluendum.ob id Cupido Veneris filius Roſam Harpocrati ſilentij Deo qui digito labellum cõpeſcit, conſecratam eſſe voluit,eóque munere illum decorauit,quo exhiberetur hominibus loquacibus Roſa velut ſilentij ſymbolum. Vt autem Harpocrates apud Græcos, ita Angerona Dea apud Romanos ſilentio præfecta eſt.

Roſa ſilētij ſymbolum.

DE

DE ZIZANIA, ET LOLIO ALIIS-que herbis frugibus inimicis.

CAPVT XLVI.

Zizaniorum nomine deſignatur omnis inutilis vitioſa, noxia fruticatio quæ ſementi ac frugum increméto officit queque ſalta ſtrangulat ac necat, ſuccumque quo nutriuntur depopulatur, ſic vt ſegetes aliæque herbæ ſalutares aut malignè emergant, aut proſus ſuffocentur Qtum autem lolium tritico infeſtum ſit, ac noxam inferat inter Zizania, hoc eſt ea quæ extirpanda ſunt, principatum obtinet. Conſpicitur autem in ſegetibus folio anguſto, pingui, oleoſo, hiſpido, ſemine in ſpica exili, floſculo purpuraſcente vt phœnix cuius meminit Dioſcorides, huic prorſus affinis, quæ lolium ſylueſtre vel murinum vocatur quod à muribus erodatur, eſt autem ſpuria atque adulterina tritici ſpecies, quæ aliquãdo à puro diſcerni nequit. Huic ferè ſociari ſolet inter ſegetes Githago vel pſeudomelanthium ſiue nigellaſtrum, foliis porri prælongo culmo, flore purpureo, ſemine in loculo papaueraceo, nigro, ſubrotundo, inodoro, farina intus candida ſi dentibus atteratur, Loſium autem Theophraſtus prouenire teſtatur ex tritici ac ordei corruptis vligine ſeminibus aut iis gelido imbre dilutis. Semen eius panibus admiſtum, capiti dolorem, oculis caliginem adfert, quòd vaporoſos humores in cerebrum deferat. Vnde manauit Prouerbium in cæcutientes quique ſunt caligantibus oculis, *Lolio victitare*. Sic Plautus.

Quid zizaniorũ nomine deſigneтur.

Loliũ frugibus noxium.

Phœnix herba.

Lib. 4.

Melanthiũ adulterinum.

Lolio victitare prou..

In Milite.

Mirum eſt lolio te victitare tam vili tritico.
Quidnam? quia luſcioſus. Verbero Aedipol, tu quidem

cæcus, non luſcioſus.

Cæterùm quum zizaniorum nomine nullę peculiares herbæ deſignentur, ſed omnes illæ frugum & herbarum peſtes quæ extirpandæ ſunt, ne frugiferas herbas opprimant, Belgæ communi nomine hanc inutilium herbarum congeriem *vviet* vocant, & *vvien* eruncare atque eruere, fundúmque à noxiis fruticibus purgatum reddere. Quocirca ineunte vere antequam ſata adoleſcant, maturè ac tempeſtiuè euellenda curant omnia frugum detrimenta. Virgilius autem obiter complectitur quæcunque Zizaniorum nomine compræhenſa ſint & ſatis noceant.

Geor. li. 1. *Prima Ceres ferro mortales vertere terram*
Inſtituit, quum iam glandes atq; arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Eſſet rubigo, ſegníſq; horreret in aruis
Carduus, intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylua,
Lappæq;, tribuliq;, interq; nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.

Ouidius quoque agros & noualia culta præſtari vult.

Li. 1. Faſ. *Vt careant loliis oculos vitiantibus, agri,*
Nec ſterilis culto ſugat auena ſolo.

Matt. 13. Hinc appoſitè Chriſtus per Zizania, hoc eſt, agrorum peſtes & vitia, doctrinam noxiam, pernicioſam, inſinceram deſignat, denique improbos & pernicioſos doctores qui hæreſi peſtifera mentes hominum imbuũt, ac peruerſa ſubdoláque interpretatione, inſtigante Diabolo, cœleſtem ac ſalutarem Euangelij doctrinam deprimunt, ac falſa veris, vitioſa ſinceris, dubia certis immiſcentes Verbum Dei ac pabulum animæ inficere ſtudent & contaminare, quos tolerari quidem vult Deus in ſpem emendationis, & quò moniti reſipiſcant

piſcant,non tamen prohibet,vt Chryſoſtomus ait,hæ reticorum conciliabula diſſipare,ora obſtruere loquẽ di audaciam concidere.Quo ſpectat illud Pauli ad Titum,*Hæreticum hominem,* hoc eſt,qui pertinaciter inhæret prauę opinioni ac deſtinata malitia pergit tueri falſa,*poſt vnam aut alteram monitionem , velut inſanabilem ac deplorato fugito,* ſciens quòd euerſus eſt, quoniam ipſe ſuo iudicio damnatus eſt ſuáque culpa perit,quòd monitus in errore perſiſtat. Et quanquam Zizania extirpanda nolit Chriſtus,factioſos tamen & qui Reipublicæ tranquilitatem excitatis tumultibus perturbant,Magiſtratus imperio ſubiicit.

Cap.13. in Matt.

Cap.3.

Rom. 13.

DE LIBANOTIDE CORONARIA quæ vulgo Roſmarinus dicitur.

CAP. XLVII.

QVum Bibliorum interpretes non ſemper exacta herbarum cognitione ſint imbuti , viri alioqui linguarum peritia ad miraculum inſtructi,fit nonnunquã vt ſtirpium aliam pro alia ſubſtituant, ambiguitate vocis Hebrææ decepti. Sic non deſunt (inter quos eſt Franciſcus Georgius Venetus reconditæ eruditionis vir) qui Libanotida,hoc eſt, noſtratẽ Roſmarinum Coronariam pro Hiſſopo vertendam cenſeant, quæ vox à thuris odore nomen ſortita eſt, quem fruticem aut virgultum Iudæi in faſciculos manuales coactum ac complicatum,ſcoparum more, cõſpergendis luſtrandíſque hoſtiis immolaticiis accommodabant. Nominis autẽ vicinitate decepti (nã Latinam vocem refert Eſop) Hiſſopum tranſtulerunt.

Lib.7.ca.27.de Ha. mundi.

quum vt iſti cenſent, Roſmarinum fuerit interpretãdum. Quum etiam Iudæi noſtra hac ætate (vt audio) fruticis huius faſciculo vtuntur, vbi ſacrificia ſua peragunt, ac cæſis hoſtiis peccata expianda ſunt, imbuto in tinctóque hoc fruticulo animãtium ſanguini, quo adſtantes conſpergunt, Quod ipſum olim Ethnici factitabant (mutuato à Iudæis expiandi ritu) vt Iuuen. Perſius, Horatius paſſim teſtantur ramuſculo Oliuæ, cuius rei exſtat luculentiſſimum exemplum apud Virgilium, qui pompam funebrem deſcribit, qua Miſenus Aeolides generoſi hominis more effertur. Sic enim rem proſequitur.

Aenedi. 6.

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit,
Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam,
Oſſaq; lecta cado. texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, dixitque nouiſſima verba.

hoc eſt manibus eius optima quæque precatus eſt, quo officio etiã noſtrates mortuos proſequuntur, vbi ſepulchro inferri contingit. Noſtri autem ſacrifici ex veteri inſtituto in hunc vſum manipulo vtuntur ex cetis confecto, atque aque ſacrata adſtantes cõſpergũt, nulla quidem, vt mihi perſuadeo, ſuperſtitione gentili ſed vt Dominicis diebus hoc ſymbolo baptiſmus in mentẽ reuocetur, quo is ritus ac ceremonia ſit inſtauratio ac velut repræſentatio eius Sacramenti quod ſemel adhibitum, nunquam iterari debet: cæterum vt ad Roſmarinum referatur oratio, ſcatent paſſim omnium horti viuaci hac fronde, folio tenui, crebro, oblongo, craſſiuſculo, colore intus candido, ſupernè viridi, ſuauiter odorato, flore ceruleo, oleoſo, ita vt ſi in vaſculo diſtillatorio ex hoc aqua eliciatur, oleum innatare videas, Quod ego paralyticis & apoplectis ſa-

Aquæ cõſecratæ aut luſtralis origo.

Aquæ Roſmarini vis.

ſalubriter admouere ſoleo, ceruicè ac nuca illo inunčto. Odor fruticis animum reficit. præſentaneam autem vim obtinet in expugnando morbo Regio qui vulgo Ictericus appellatur perfuſa extima cute flauo fellcóque colore: ſic vt hęc vis etiam ad animum trãſferatur vitiorum neuis ac maculis deformatum. Rurſum morbum comitialem qui menti vim infert, impugnat. ſic omnibus autor ſum vt in elixarum carniũ liquàmine crebro eius vſum admittant. Odor accenſi fruticis peſtis contagia fugat, atque ædes ſuauis odoris fumigio à vitioſo halitu tutas præſtat. Conficitur ex eius floribus medicamentum, quod quoniam diu ſubſiſtit, *Conſeruã* triuiales Pharmacopolæ vocant, cuius vis cerebrum mirè confortat, ſi nimio humore oppreſſum eſt, memoriã collapſam erigit, & ne quis morbo caduco, apoplexia, paralyſi, ſpaſmo corripiatur, aut caligantibus oculis efficiatur, ſingulari vi ac efficacia inſtructa eſt. Quum autem thuris odor ac ſuffimentũ Deo offerri ſolet, eóque homines illi litare, non alienum à ratione eſt Iudæos thurificis fruticum odorib. eſſe vſos, ac Roſmarini miniſterio (quæ ſingulari vi pollet in expugnandis cerebri morbis, vbi mentis ſedes eſt & herba grato odore imbuta eſt) ſua ſacra peregiſſe: vt nunc Chriſtiani viuida ac feruenti per fidem in Chriſtum oratione ſe Deo reconciliant, qui cultus illi omni thure ac ſuffimento eſt gratior magíſque acceptus: quanquam nihil vetat Baſilicas atque ædes ſacras odoribus perfundere ac virente fronde, herbíſque redolentibus vel ſuffitu, odoratas præſtare, modò abſit ſuperſtitio, nec columen pietatis in iis vt pleriſque aliis conſtituatur.

Morbi Regij remedium.

Oratio ſacrificium Chriſtianum.

Adhibentur enim huiuſcemodi adiaphora; hoc eſt, indifferentia ad decus & ornatum religionis,

atque vt habeat populus aliqua honeſta oblectamenta quibus reficiatur. Sic paſſus eſt Chriſtus ſibi deferri hoc honoris, vt impuberes ac promiſcua multitudo fauſtis acclamationibus ſe proſequerentur, ſibique cõgratulantes Palmarum aliarúmque arborum ramos paſſim per vias ac compita proſternerent.

Ioan. 12.
Matt. 21.

DE AMYGDALO ARBORE, CVIVS paßim in ſacris Biblijs fit mentio, & de qua deſumitur inſignis Metaphora ſeu collatio à Solomone Eccleſiaſt. cap. 12.

CAP. XLVIII.

AMygdalus arbor caudice procero aſſurgit multis ramis quaquauerſum, vt noſtras perſica, brachiata, foliis ſalici proximis aut liguſtro, aut vt ea quæ Belgis *Perſica* & volema profert, floſculo candido, foliis diſtincto, quæ tametſi menſe Ianuario aut paulò ſerius ſtatu cœli adhuc rigido floreſcat, apud Zirizæos tamen fructus qui nobis *Amandel* dicitur, pręcoci partu matureſcit. Vidi enim ante ſeſquiannum in nuptiali pompa generoſi viri *Brunonis vviingaerds*, in quem Socer *Hieronymus à Seroskerka* Zelandiæ Orientalis cis Scaldem Quæſtoriam dignitatẽ tranſtulit, Amygdala ex arbore recens decerpta ea maturitate vt cum Italicis vel Hiſpanicis certare poſſent ſic vt effracto lignoſo putamine nucleum intus exhiberent candidiſſimum, denique ſucculentum, miróque ſapidum adeo vt Proceres aliquot Bataui qui illuc acciti erant, obſtupeſcerent atque incredibili admiratione afficerentur quum ſpectarẽt in tam deſpicata maritimi tractus

Amygdala Zelandis nõ denegata

ctus regione tam ſpecioſos fructus enaſci.Muniti autem erant fructus amygdalini gemino tegumento atque inuolucro puluinati primum cabycis,mox lignei putaminis,cui ſuberat nucleus membrana obductus, qui in aqua egelida aut tepeſcenti maceratus,mēbranam totam exuit,& ſe edendum zaccaro inſperſo exhibuit.Amygdalus non prorſus noſtrati Perſicæ abſimilis,niſi quod huic folia maiuſcula ſint & flos puniceus,illi candidus,fructus Perſicæ orbiculatus,carnoſus,ſucculentus,ſapidus,vinoſus,foris languinóſus,dura intus ac ſcabra nuce,amygdalis prorſus affinis , niſi quod maiori læuore ſit nux amygdalina, nec ita foraminoſa : fructus amygdalini cortex nihil habet quod edi poſſit , ſed tantùm nucem ambit membranoſum tegmen puluini forma, intus verò exhibet nuclum nunc amarum , nunc dulcem, quorum prior ebrietatem arcet præſumpta,exiccandi ratione, nam humiditatem vini ac vaporem conſumit , eúmque prohibet ad cerebrum efferri.cæterùm amaritudinis ratione,& quòd incidendi extenuandíque vi pollet viſcerum internorum obſtructiones amolitur,hoc eſt, hepar,lienem,renes à craſſis humoribus expurgat, vrinam prouocat,calculum atterit,vt etiam nuclei Perſicorū. næuos,lentigines,maculas in facie cutéque extima eluit abſtergendi efficacia. Quum autem vulpes calidis & ſiccis tabeſcant ; vſu amygdalorum amarorum emoriuntur , niſi aquam confeſtim lambant, atque amaritudinem quæ vitalem ſuccum illis depopulatur,mitigent ac diluant.Dulcia amygdala(quo commeatu Iacob patriarcha filios inſtruxit , quum famis tempore in Aegypto illos amandaret)corpus alunt ac ſaginant, pectus expurgant,tabidis conferunt , ſomnum placidum conciliant,delatis ad cerebrum ſuauibus ac ſo-

Amara Amygdala quid præſtent.

Amara amygdala vulp noxia.

Geneſ.43

poriferis vaporibus:gummi verò eáque reſinoſa concretio,quam fiſſo per æſtatem , hiantéque cortice arbor exudat,aſtringit atque inſpiſſat humores tenues, ac ſanguinolentas excretiones cohibet. Ex hac ſpecioſa atque fructifera arbore quæ præmaturè floret, atque albeſcente floſculo ſpectabilis eſt,deſumit Solomon inſignem Metaphoram in Ecleſiaſte capite vltimo,adiectis aliis quibuſdam verbis tranſlaticiis tam obſcuris & intricatis,vt non cuiuis ſint explicabilia,& quæ Oedipo opus habeant coniectore,quibus tamen pro virili atque ingenij noſtri tenuitate aliquid lucis adferre conabor . Toto autem hoc Capite deſumpta ex rebus nouiſſimis , paſſimque obuiis collatione cōmonefacit hominem officij ſui , vtque in ætate iuuenili ſaluti ſuæ inuigilet,cohortatur,antequam ætas ingraueſcat , & corpus ſenectutis incommodis opprimatur. Itaque Deum ante oculos conſtitui vult atque in eum mentem continentur defixã,nec vllo more committendum,vt in vireſcente ille in obliuionem deueniat,ſed viget ætas atque adhuc in flore æui cōſiſtit omniáque membra ſuis officiis funguntur, Deũ vitæ integritate ac moribus inculpatis demereri ſtudeat , Eleganti autem periphraſi indicat,quo modo homo in ætate florida conſtitutus ſenſim defloreſcat, atque vt Iob teſtatur , conteratur , & velut vmbra aut fumus euaneſcat,ſic vt ſingulis momentis detrimenta concipiat,atque in deterius rapiatur, omniúmq; mẽbrorũ vſu & functione priuetur.Acceſſu enim annorũ (nã ſingula membra Solomō perſequitur)caligant oculi,aures obſurdeſcunt,lingua titubat & efficitur impedita,nares odorandi facultate deſtituuntur, tremũt manus,labaſcunt pedes,dorſum incurueſcit, totáque corporis compages pedentim diſſoluitur. In hunc

Gummi amygdalinum.

Cap. 12.

Cap. 14.

autem

autem modum (vt autoris verba enarrem) concionē ſuam proſequitur. *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis* hoc eſt, antequam te circumuallent ſenij incommoda & morbi, *de quibus dices, non mihi placent, antequam tenebreſcant Sol & lumen & ſtellæ & Luna reuertantur nubes poſt pluuiam*, hoc eſt, caligo & nebula oculorum cum lachrymoſa lippitudine, *quando commorabuntur cuſtodes domus*, hoc eſt, coſtarū propugnaculū quod interna viſcera munit ac tuetur, *& nutabunt* ſeu vacillabunt *viri fortiſſimi*, hoc eſt, pedes qui corpus librant ac fulciunt. *& otioſi erunt molentes in minuto numero*, hoc eſt, quum edentulus eris, cibúmque ægrè conficies mandibulè: *& tenebreſcent videntes*, hoc eſt, oculi, *& claudentur oſtia in platea*, hoc eſt, via & meatus quo cibus in ſtomachum defertur in humilitate vocis molentes. *& conſurgent ad vocem volucris. Et obſurdeſcent omnes filiæ carminis*, hoc eſt, aures quæ ſonorum modulatione affici ſolent. *Excelſa quoque timebunt & formidabunt.* hoc eſt, quum pedes labant editiora loca non conſcendent, vel aliquid ex alto delapſurum metuant. *In via florebit Amygdalus, & impinguabitur locuſta*, hoc eſt, pedes intumeſcent ob debilem concoctionem nam locuſtæ exporrectis pedibus ſaliunt, quod ſenibus eſt denegatum. *Et diſſipabitur Capparis. Antequam rūpatur funiculus argenteus, & vita aurea recurrat, & conteratur hydria ſuper fontem & confringatur rota ſuper ciſternam & reuertetur puluis in terram vnde venit, & Spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Hæc partim Allegoria qua Solomon aliud dicit, aliud intelligit partim Metaphora (qua verba commoditatis gratia transfert per ſimilitudinem à propria ſignificatione ad alienam extimulat ho-

Locus Solomonis Allegoricus.

Caput Eccleſiaſtæ 12. explicatum.

minẽ oſcitantẽ ſuæque ſalutis negligentẽ, vt Opificis ac Creatoris ſui memor ſit, illúmq; idẽtidẽ ob oculos conſtituat, nec vnquã in obliuionem deuenire patiatur: atque id præcipuè in adoleſcentia atque ætate iuuenili quę minùs prouida, ſegniter ſaluti propriæ inuigilat, ſuiſq; cõmodis proſpicit. quod ipſum eò magis amplificat, quòd ſucceſſura ſint deteriora, quib. id perfici nõ poſſit. Quocirca acriter ſtimulat mẽtes ignauas & ſocordes, vt ab ineunte ætate in Deum mentem habeant erectam, antequam ſenium ingraueſcat, & accelerari contingat dies malos ac tempora, annóſque plenos incommoditatis, moleſtiæ afflictionis. Nam ſilicernio ac capulari ſeni omnia ſordeſcunt vitæ oblectamenta, voluptates, deliciæ, tripudia, cantilenæ, riſus, ioci, lepores, ómniáque faſtidiuntur edulia, cupèdię, condimentá, bellaria, nec vllis rebus quamlibet ſuauibus afficiuntur, quibus fere iuuentus occupari ac detineri ſolet. Hanc autem occaſionem redimendæ ſalutis eò magis arripiendam prædicat, quòd in ætate decrepita & inclinata animus vnà cum corpore flacceſcat, mens obnubiletur, memoria, ratio, intellectus, omnéſque animæ facultates extinguantur, extincta luce, inſitóque naturę lumine ſopito. Etenim (vt ordine ac continuata ſerie Solomonis caput illuſtrem) ſenio confectis oculi cæcutiunt, ac præter caliginem lippitudine vitiantur, vt Sol & Luna illis vix conſpici poſſint. Tunc manus quarum in perficiendo opere vtimur agilitate ac miniſterio tremulæ efficiuntur, atque ad opera manuaria inutiles. Tunc pectus anheloſum eſt, ac ſpiritus propter cõſtas ſubſidentes ægrè ducitur. Tunc pedes qui corpus vt baſis ac columnæ fulciunt, labant ac incurueſcunt ſic vt in ingreſſu ſcipionis adminiculo indigeant. Tunc dentes qui cibum molunt ac conficiunt, operá-

operáque mandibularum alimenta conterunt, imminuti officio ſuo perfunguntur, vt edentulis aſſolet. Tunc viſus imminuitur, atque oculi qui velut ex cauernulis atque animi feneſtris proſpectant, deficiunt & obſcurantur, aut conniuentibus ac collapſis palpebris earúmque muſculis minutim ac velut per nebulam vident, vt ij qui vix in platea obuium diſcernunt. Tunc fauces ægre cibum deglutiunt, occluſo ob ſiccitatem gulæ meatu ac tramite per quem alimenta in ſtomachum deferuntur, dentibus etiam inualidis, exeſis, infirmis qui cibo elaborando atterendóque non gnauiter inſiſtit. Tunc ſomnus tenuis eſt & exilis ob cerebri ſiccitatem, vt ſenex ad auiculæ ſonitum expergiſcatur. Tunc offuſcatur vox, & ſtridet ariditate exaſperante vocalem arteriam, prorſúſque ad cantillandum eſt inidonea. Tunc ad leuiſſimum ſtrepitum expaueſcit, totúſque meticuloſus ac pauidus ſemper aliquid ſibi imminere, ac è ſublimi delapſurum metuit, ſic-vt non temere per compita, & plateas ingrediatur, níſi ſubinde reſpectet. Tunc floreſcit *AMYGDALVS*, hoc eſt, Caput albeſcit canicie ſic, vt eminus conſpici queat, quemadmodum Amygdalus arbor quæ candidos in ſummitate flores producit, ac longiſſimè ſe ſpectandam exhibet. Tunc vox exilis erit, imminuta, ac ſtridula. Tunc læuiſſima quæque illi erunt oneri ita, vt ne muſcam quidem perferat. Tunc peribit appetitus qui ferè Capparis condimento irritari ſolet, totúmque rerum carnalium deſiderium abolebitur. Hæc aliáque incommoda homini obuentura commemorat Solomon, ingraueſcente ætate ac deuexa, antequam mutua animi concordia ac confœderatio, qua hęc conglutinata ſunt, diſſoluetur, & priuſquam ex hoc corpore animum emigrare contingat in ſedes illi deſti-

Amygdali metaphora.

natas. Quocirca homini has ærumnas in mentem reuocat, quò in ætate florida ac virenti in Deum defixos habeat oculos, illíque ſuam vitam, mores, ac ſtudia approbare ſtudeat. *Antequam* (vt concionem proſequitur) *rumpitur funiculus argenteus*: quo deſignat Spinalis dorſi medullam, quæ ex Cerebri ſubſtantia argenteo ſplendidóque colore producta (vt etiam in brutis animantibus conſpicitur) à baſi occipitis, hoc eſt, capitis parte poſtica vno productu per quatuor & triginta vertebras (qui & ſpondyli dicuntur) ad os caudæ quod ad anum deſinit, porrigitur. Quum autem iſtæ ſpinæ ſeu dorſi contextus cui coſtæ velut curuatæ trabès adhæreſcunt. atque affixæ ſunt, ſit velut Carina, (nautæ *kiel* vocant) cui totius nauigij moles incumbit, tota vis, robur, fortitudo, munimentum humani opificij ac ſtructuræ in ſpina eiúſque medulla conſiſtit, ſic vt ſcitè Solomon homini imminere interitum pronunciet, quando illam conuelli vel rumpi, vel diſſolui contingat, ſub confracti argentei funiculi Metaphora, quod inſtante morte euenit. Cæterùm quod ſequitur, *Frangitur aut quaſſatur fons aureus*, ea figurata loquutione Cor vitæ fontem deſignat, à quo arteriarum riui (vt ab hepate venarum propagines) producuntur, qui & ſpiritus vitales, & rubicundum ſanguinem ſecum deuehunt, membráque fouent & irrigant. Per Hydriam autem vel quæ conteritur iuxta fontem vel ſcaturiginem Renes intelligit & veſicam meatúſque vrinarios, qui ferè in ſenibus collapſi & in anguſtum contracti non præſtant officium ſuum, ſic vt accelerati interitus cauſam præbeant. Sequitur, *Et confringatur rota ſuper Ciſternam, vel conquaſſatur & corruet currus fractis rotis in foueam.* Quibus verbis denotat Caput quod ferè moribundis

Spinæ dorſi carina nauis aſſimilis.

dis inclinari ſolet & in humeros deuolui. Eſt autem caput rotundum & globoſum, quod vt rota verſatilis quaquauerſum mouetur dextrorſum, ſiniſtrorſum, nunc in pronam, nunc in ſupinam partem, cui mouendi & ſentiendi facultas attributa, ex cóque ſpiritus animales orti per corpus diffunduntur, ac motum ſenſúmque neruis impertiunt: imminente autem morte Caput primum ferè labeſcit ac corruit (vt in oculis perſpici poteſt qui omnium primò moriuntur, aut mortis indicia proferunt) ac totum corpus in præceps rapit, fractiſque omnibus membris, vt axe currus aut vehiculi, omnem corporis ſtructuram in foueam deiicit. Hunc itaque ſubeſſe ſenſum Solomonis verbis, teſtantur ſubſequentia. *Nam tunc*, inquit, *puluis in terram ex qua deſumptus eſt, & Spiritus ad Deum qui dedit illum, reuertetur.* Cæterùm vt ad Amygdalũ regrediar, Iacob Patriarcha, cui poſt à videndo Deo Iſraeli nomen inditum eſt, à ſocero Laban parum ciuiliter aut pro æquitate rei tractatus, miro vſus eſt aſtu ac ſtratagemate, ſubdolo quidem ac fraudulento, niſi induſtriam inter preteris atq; ingenij dexteritatem, qua mercedem auaritiæ prætextu denegatam: atq; hæreditatem fraude retentã ad ſe deriuaret, ratione Phyſica ad id perficiẽdum vſus accepit enim virgas ex Amygdalo, Corylo, populo, caſtanea, eaſque decorticatas in alueo ac canali poſuit ante ouium oculos, vt quum potum venirent, in earũ conſpectu conciperent, cũ autẽ omnibus animantibus atque etiam fœminis formæ ac ſpecies rerum imaginatarum concipiuntur ex rebus obiectis, illæque fœtibus imprimuntur, factum eſt vt pedes fœtus ederent verſicolores ac variegatos, maculiſque diſtinctos, ſic vt Iacobus non pœnitendam ſortẽ ſit con-

Gen. 30.

Imaginatio conceptũ ſugi.

ſequutus. Cæterum extat in Bibliis inſigne miracu-
Num.16. & 17. lum de virga Aaronis Amygdali in morem ſpectabili florum ac fructuum amœnitate germinante, qua Deus perfracto populo voluntatem ſuam teſtatam eſſe voluit, & palam facere omnibus, quem præfici velit diuinis miniſteriis ac ſacerdotis munere fungi: Abſorptis itaque terræ hiatu, ſolóque dehiſcente Dathan & Abyron vna cum primariis aliquos conſpirationi contra Moſem & Aronem conſociatis, qui ſe diuinis rebus ingerere tentabant nullo Dei mandato aut vocatione cæſis interim ex promiſcua plebe ac gregaria multitudine quatuordecim millibus & ſeptingentis; demandauit Deus Moſi vt acciperet duodecim virgas inſcriptis ſingulis virgis Principum nominibus inter quas erat Aaronis Leuiticæ tribus. Et poſuit ſingulas Moſes in tabernaculo teſtimonij poſtridie ingreſſus Moſes tabernaculum oraculi, vnde à Deo reſponſa peti ſolebant, inuenit germinaſſe fruticis in morem virgam Aaronis Leuiticæ familiæ, ac turgentibus gemmis flores emerſiſſe, qui foliis dilatatis Amygdala protulerunt. proferens autem Moſes virgas omnes de conſpectu Domini, ſpectandas illas exhibuit vniuerſis filiis Iſraël, qua re viſa, acceperunt ſuam quiſque virgam. Aaronis autem in ſignum rebellionis in tabernaculum relata eſt: quo ſedato ſopitóque murmure ac fremitu inconditæ multitudi-
Documentum ex hiſtoria Aaronis. nis, ea virgo exemplo ſit, ne amplius contra Deum eiúſque miniſtros inſurgant. Hiſtoria hæc illuſtre documentum omnibus exhibet, nempe vt nemo ſibi vſurpet aut vendicet vllam functionem, aut vltro ſe illi ingerat, niſi Dei iuſſu & vocatione accitus vel etiam communi conſenſu ac ſuffragio eorũ quibus ea

res

res per Dei Spiritum demandata eſt.quemadmodum Paulus ad Hebræos teſtatur Chriſtum non ſibi arrogaſſe eum honorem ac dignitatem, vt conſtitueretur Pontifex qui peccata abolet effuſo ſuo ſanguine, ſed hac perfunctum legatione iuſſu Patris qui illum conſtituit perpetuum Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech. Cui itaque virga,hoc eſt,regendi docendique munus commiſſum eſt, ac delegata functio propagandi Euangelij, ille ſe alacriter operi deſtinato accingat, ſuæque vocationi gnauiter inſiſtat. Atqui vt Aaronis virga priùs arida,virtute diuina vireſcere incepit,ac præter fructúmque ſalubrem proferre:ita quoque par eſt vt miniſtri verbi Dei germina virtutum proferant,ac ſalutari doctrina illos, quorum cura iis demandata eſt, imbuant, vt fructus bonorum operum per fidem in ipſis cõſpiciantur. Quod Chriſtus ſedulo inculcauit Petro ter ab illo ſtipulatus amoris confeſſionem, & paſcendi gregis diligentiam. Videtur autem mihi admodum appoſitè ac conuenienter Nux Amygdalina poſſe ſtatui vitæ Chriſtianæ ſymbolum, in qua vt ſuperiùs de Iuglande diximus, aſpera mitibus, amara dulcibus, dura mollibus ac ſuauibus miſta ſunt, nam per ligneum durúmque putamen aduerſitates,labores, ærumnæ, incommoda deſignantur: per nucleum dulcedine imbutum ſuauitas & ſolatium, dolorúmque fomentum & mitigatio.

Cap.5.

Hortatio

Amigdalina nux vitæ Chriſtianæ ſymbolum.

DE PLANTANO EIVSQVE NAtura,à qua Similitudinem deſumunt ſacri ſcriptores.

CAPVT XLIX.

Li.12.6.1. PLATANVS arbor eſt externa atque aduectitia, vmbrarum gratia ex Aſia in Europam aducta, ſic vt Plinius teſtatur ad Morinos vſq; Belgarum olim extremos Romani imperij tributarios eſſe delatam. Diffundit hæc arbor ampliſſimè ramos, cortice craſſo, folio vitis aut Ricimi, hoc eſt, eius ſtirpis quę vulgo *Palma Chriſti* dicitur, ob folia in expanſę manus effigiem articulata, Catapotiæ maioris etiam nomine cognita, quòd ſemen cui ineſt vis purgatrix, pilulis quæ Græcis *Catapotia* dicuntur, ab orbiculari forma, ſit incluſum. verùm Platano, quàm huic frutici folia paulò minora ſunt, lõgo pediculo, hoc eſt, petiolo quo folium aut fructus dependet, rubicũdo, floſculo paruo ac pallido, baccis rotundis atq; orbiculatis, ſcabris ac lanuginoſis. Prębet hęc arbos, quòd patulis ſit diffuſa ramis, ac quaquauerſum exporrectis, ſcenas & vmbracula, vt apud Belgas fagus, vulgo *Buecken*, laxatis ac deflexis expanſiſq; in omnem partem cultoris induſtria ramis, eáq; elegantius Tilia ſeu Philyra Belgis *Linden*, cuius apud Brabantos ramoſa illa arboris propago, & natura & arte exculta vmbrã exhibet & excluſio Solis æſtu opacum frigus adfert ſic, vt ſubſidentes mirè afficiat frondoſa concameratio, ac laſſos languidóſque ſuauiter reficiat. Non deſunt qui quum Tiliam hæc præbere commoda videant, ac ſalubri vmbra aſtantes recreare, Platanum exiſtiment, Alij fagum, quòd Virgilius cecinerit.

Palma Chriſti ſiue Ricinus herba.

Fagus.

Tilia.

Eclog.1.

Tityre tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Silueſtrem tenui Muſam meditaris auena.

Verùm magno errori inuoluti ſunt, quum illis nulla

in

in foliis cum Platano ſit affinitas. Arcent quidem illæ arbores, vt Platanus, Solis ardorem, ac caput ob denſam foliorum pompam ab æſtu tenuentur, ſed non conſpicitur ea ſpecies & forma foliorum in noſtratibus arboribus, non emanat ex fronde ea ſuauitas & ex piratio quæ ſalubri halitu proximos afficiat. Eſt enim Platanus ea vi imbuta, vt venenata quæq; arceat, ac Ser pentes longe abigat adeo vt veſpertilionibus hæc arbor aduerſetur, nec facile ſub ea nidulentur, eiúſque vmbram ferre ſuſtineant. *Platani vis & natura.*

Quocirca ſacri ſcriptores hanc etiam narrationibus ſuis accommodant, ex eáque ſimilitudines deſumunt. Sic Sapientia ſui commendatrix, atque in enarrandis propriis encomiis occupata, commemoratione excellentium arborum, indicat ſe omni virtutum genere exornatam, ita, vt ſibi adſit decus, honor, dignitas, amplitudo, ſublimitas, fauor, gratia, venuſtas, quibus dotibus ſuos ſectatores etiam illuſtrat. fatetur ſe frondeſcere ac fruticare, vt Platanum arborem ſpecioſam, quæ irrigata aquarum affluentia augeſcit, atque incrementa ſuſcipit. Arbor enim hæc impensè humore delectatur, ac ſitibunda eſt adeo, vt vini irrigationem non reſpuat, quod ipſum factitaſſe Hortenſium Macrobius refert, quò viuacior eſſet ac magis ſpectabilis. Vt autem Platanus ramos ac propagines longè latéque diffundit, ac tam gratam vmbram exhibet, vt Xerxes Perſarum rex totos dies illa ſe oblectaret: Ita ſapientia quæ ab Altiſſimo promanat, omnes qui eò confluunt, ac ſub eius vmbra ſe recondunt, ſuauiſſimo Diuinitatis afflatu fouet ac recreat, illorum curam ac tutelam ſuſcipit, illóſque ac omni iniuria atque incommodo defendit. Sic orat Dauid, *Sub vmbra alarum tuarum protege me*. Et Hie- *Eccle. 24.* *Lib. Sat. 3* *Xerxes platani vmbra delectatus.* *Pſal. 16.*

remias plorabundus quæritur ſe hoc ſolatio deſtitu-
Threno.4. tum populi Iudaici perſonans ſuſtinens. *Spiritus oris noſtris Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus, in vmbra tua viuemus in gentibus*, hoc eſt, illius præſidio fulti ſubſiſtemus & tuti erimus ab omni inſultu. Cæterùm quum ſint in Paleſtina ac Syria totóque illo felicis Arabiæ tractu amœniſſimæ ſummæque proceritatis arbores ob ſoli vbertatem atque aëris temperiem, Propheta ex rebus obuiis ducta ſimilitudine Regum atque Imperatorum magnatúmque ſplendorem, magnificentiam, ſublimitatem potentiam, maieſtatẽ celſiſſimis arboribus vt Cedris cõparant. Et ſi qui aliis ſunt paulò inferioris notæ Principes vel Satrapæ quorum non tanta eſt potentia, vt cum ſummis certare poſſint, aut cum illis paria facere: ſed tamen in aliquo numero cenſeri poſſint, & qui bus obtigit non pœnitenda dominatio, non Cedro ſublimi atque immenſæ altitudinis arbori ſed Abieti, vel Platano aliiſque minus proceris aut ſpecioſis arboribus comparantur. Itaque Deus apud Ezechielem amœniſſima vtitur Metaphora in deſcribenda amplitudine ac ſublimitate Pharaonis quantóque vtatur ſucceſſu ac proſperitate quid incrementi florentiſſimo Regno acceſſerit, quos progreſſus acceperit, ſic vt pronunciet nullum Regem illi parem, nec quẽquam illius magnificentiam, adæquare: illum tamen ex tanto faſtigio ac gloria minimo negocio deiectũ iri, quemadmodum celciſſimæ arbores ſecuri deiici ſolent ac conuelli. Sic enim propheta narrationem proſequitur, qua Deus ſuperbo elatóque Regi, cui vt nunquam Deus in mentem venit, ita eius populo fuit infeſtus exitium minatur: *Factum eſt*, inquit Ezechiel,

Magnates celſis arboribus comparãtur.

Ez.ec.13. *verbum Domini ad me: Fili hominis dic Pharaoni Ægyptiorum*

ptyorum Regi & populo eius, Cui nam aſsimulatus es in magnificentia tua? Ecce Aſſyrius Cedro ſimilis eſt in Libano, pulcher ramis, frondibus vmbroſus, tanta proceritate & altitudine vt inter condenſas frondes ſit cacumen eius. *aquæ nutriuerunt eam.* Abyſſus ſeu terræ profunditas qua radices aluntur, in altum illam euexerunt, quúmque extendiſſet ramos ſuos, hoc eſt, vires & potentiã aſſequutus eſſet Pharaonis dominatus, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli & ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuũ, & ſub vmbraculo illius habitabant plurimarum gẽtium cœtus. Qua Metaphora indicat Pharaonis imperio multas nationes eſſe ſubditas, illique tributarias ac vectigales. Erátque pulcherrimus in magnitudine ſua, in dilatione arbuſtorum ſuorum, hoc eſt, propagando imperio, ac dilatandis proferendiſque finibus. Erat autẽ eius radix iuxta aquas multas, quę affluenter illam irrigabant. Quibus verbis deſignat opes illi accreuiſſe in immenſum ob negotiatorum frequentiam, atq; vltrò citróque commeantium turbam. Cedri non fuerunt altiores in paradiſo Dei, Abietes non adęquauerunt ſummitates eius, & Platani nõ ſunt æquatæ illius frondibus. Quo indicat nullam prouinciam ei parem, nec Iudæam quæ ſanctiſſima religione exornata eſt, nec vllas alias nationes quæ Dei cultum amplectuntur illi conferri poſſe. Ob tantam autem inquit, pulchritudinem & eminentiam ęmulata ſunt eam omnia ligna voluptatis quæ ſunt in paradiſo Dei, hoc eſt, inuidia quadam & æmulatione moti ſunt finitimi qui Deum colunt & venerantur. Vrit enim aliquãdo pios felicitas & ſucceſſus impiorum, ita, vt improborum proſperitas illos propemodum vacillare faciat, atque à ſtudio recti dimoueri. Quod ipſum teſtatur Dauid,

Locus Ezechielis explicatus.

Succeſſus impiorum pios aliquãdo vrit.

Pſal. 72.

quum inquit, Mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei, qui zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Huius quoque rei indignatione motus Hieremias cum Deo diſceptat, & quodammodo cum illo expoſtulat, quòd via impiorum proſperetur, & benè ſit omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt. In eodem argumento verſatur Abacuc, & cum Deo propemodum rixatur, Quare reſpicis contemptores & taces, conculcante impio iuſtiorem ſe? quaſi diceret, Cur conuiues? cur diſſimulas, & quodammodo muſſas ad ſcelera & iniquitates improborum? Iob quoq; indignatur impios in tantam felicitatem euectos, vt reliquos habeant contẽptui. Quare, inquit, viuunt impij, ſubleuati ſunt & confortati diuitiis? Domus eorum ſecuræ & pacatę, & non eſt virga Dei ſuper illos, &c. Hæc autem tametſi in ſpeciem inter felicitates referenda videntur adeo vt piorum animos fatigent, & velut in lubrico conſtitutos ad ruinam propemodum impellant exitus tamen declarat, quam ſint fallacia, incerta, momentanea, caduca, fluxa temporaria quibus illi fruuntur, quum Deus ſubito & repente omnia euertat, ac in nihilum redigat, vt ne veſtigium quidem tanti faſtus & potẽtiæ appareat. quod etiam alio loco indicat Dauid, *Adhuc puſillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* Et paulò inferius, *Vidi impium ſuper exaltatum & eleuatum ſicut Cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui & non eſt inuentus.* Quo denotat improbos in maximam ſublimitatem attolli, ſed ex florenti rerum ſtatu, ex quieta poſſeſſione deturbari, illorúmque põpam ac ſtrepitum euaneſcere vt fumum, ſic, vt ne poſteritas quidem in vllam regni partem aut hæreditariam poſſeſſionem admittatur, ſed euertatur florentiſſima familia, & aboleantur ædes & palatia ſplendi-

Cap. 12. *Cap. 1.* *Cap. 21.* *Pſal. 36.* *Dauidis locus explicatus.*

da,à quibus ferè Reges & magnates nomen ſortiuntur.Exempla quotidie ſuppeditant Belgarum aliquot proceres geſtamine Regio decorati, quorum opes, decus,magnificentia defluxerunt,& nominis celebritas extincta eſt,quod in tanto ſplendore in quo erant conſtituti,nulla habita ſit Dei ratio, nec ſuam felicitatem Supremo numini acceptam referre ſtuduerint. Quò ſpectat hæc Ezechielis Metaphora, qua Deus Regi ampliſſimo interitum minatur, eò quod Cor eius elatum eſſet contra Deum ſic vt aliis prædæ ſit futurus,atq; ad internecionem delendus, ipſis etiam cõfœderatis in eandem calamitatis ſortem deiectis, quibus accedunt multa alia detrimẽta quæ Ezechiel hoc Capite multis Metaphoris amplificat. Huic prorſus affinis eſt illa apud Eſaiam Dei comminatio cõtra faſtum,ſuperbiam,tyrannidem,crudelitatem, ſæuitiam Regis Babylonis,ſuper cuius interitu etiã lætatæ ſunt Abietes & CedriLibani,vt propheta diſſerit.Qua Metaphora indicat Duces ac Satrapas,omnéſque illius iugo oppreſſos exultare atque exhilareſcere ruina atque interitu Tyranni ſuauiſſimi. Comparatur ille ob magnificentiam ac ſplendorem Regni,Lucifero ſideri argentei ac clariſſimi ſplẽdoris, qui Planeta nocturnis horis atq; inclinata iam die,Solẽ ſubſequutus, Veſperugo & Heſperus dicitur, Belgis *Auont ſterre*, de quo Virg. *Ite domũ ſaturæ,venit Heſperus, ite capellæ.* Matutinis autem atque antelucanis horis, primóque diluculo Solem pręcedens Lucifer vocatur Phoſphorus, denique ab amabili venuſtate ac ſplendore, lucidóque colore Venus, à qua & dies nomen ſortitur.Cui rei hæc ſubeſt ratio,quòd veneris ſtella ratione epicycli morã ac retardationem faciat in ſignorum ſpatiis.quo ſit vt tardius progreſſa, poſt occaſum So-

Eſai. locus expli.

Eclog. vi

lis appareat, velut itineris eius comes, mox tamen maturans iter, ocyore ambitu vtitur, ac tranſiliendo ſe eripit à neceſſitate moræ, iuſtúmque curſum perficit, ac Solem matutino tempore pręcedens radianti ſplẽdore cœlum illuſtrat. Huic ſyderi quum Rex Babylonius memoratur aſſimilis, ſucceſſu rerum magnarum elatus, ſuæque fragilitatis oblitus diuinos honores ſibi deferri paſſus eſt, oppreſſáque Dei religione, ac profligatis eius cultoribus pro numine coli voluit, cuius inſolentiam ac ſuperbiam, læſæque Maieſtatis crimen indignè ferens Deus, illum ex ſublimi imperij ſolio deturbauit, omnique gloria ac decore ſpoliauit (quemadmodum angelum Satanæ qui Diuinitatem affectabat, Deóque proximas ſedes ambiebat) & ea ignominia affecit, vt etiam ſepulturæ honor illi ſit denegatus, illata etiamnum memorabili clade regno Babylonico, eiúſque incolis, atque indigenis vndique proſtratis. quæ ruina ac tam magnifici Regis interitus paſſim prouocauit populares & finitimos, qui eius pompam ac ſtrepitum vel inuiti ſpectare ac venerari ſoliti ſint, ad dicacitates, ſcommata, dicteria ſic, vt mortuo cadaueri inſultarent, quòd opulentiſſimus Rex qui ſolo nutu omnes territabat, ex tãta ſublimitate ac faſtu in tã acerbã ac ſeruilẽ conditionẽ ſit pręcipitatus adeo, vt non ſit inferẽdus ſepulchro more Regio, ſed (vt Hieremias Ioachimo Regi Iudaico minatur) ſepultura aſini ſit humandus. Quo indicat
Cap.22. corpus, vt aſini & equi, feris & alitibus palàm obiiciẽ
Eſaiæ19. dum. Quo ſpectat illa Eſaię Ironia & inſultatio. *Omnes principes nationum dicent, Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua*, hoc eſt, faſtus, ſtrepitus, magnificentia volupta-
Eſaiæ locus explicatus. tes, deliciæ deſierunt: *concidit cadauer tuum. Subter te ſternetur tinea, & operimẽtum tuum erunt vermes*, hoc eſt,

eſt,corpus demortui nullo erit oblitum vnguēto aut aromate , vt Regibus aſſolet,quò à putredine corpus conſeruetur:ſed à lumbricis ac vermiculis arrodetur, vt infimo cuique cerdonum contingit. *Quomodo de cœlo cecidiſti Lucifer qui oriebaris mane ante coruſcantem Auroram? Corruiſti in terram qui vulnerabas gentes,qui dicebas in corde tuo,In cœlum cōſcendam,ſupra aſtra Dei exaltabo ſedem meam,& ſedebo in monte teſtimonij in lateribus Aquilonis , Tu verò in ſepulchrum detractus es in profundum lacus.* *Ambitio ruina obnoxia.*

Quo denotat eum vita,opibus,potentia exutum,& morte abſorptum , qui humanæ conditionis oblitus, ſe efferre ſupra humanam conditionem ſtuduit.Deíq; honorem ſibi vindicare. Quæ rerum vices documēto ſunt Regibus ac mortaliū cuíque,vt ſe contineant intra limites,ac meminerint eas eſſe vices rerum humanarum,vt minimo momento ſumma in imū aliquando deuoluantur,cóque magis ſi homo faſtu ac ſuperbia intumeſcat contra homines , & criſtas erigat aduerſus Deum. Sic Paulus in felicem ac funeſtum exitum denunciat homini illi ſceleroſo ac perdito qui effertur ſupra ſoliū Dei,& ſe extollit ſupra omne quod dicitur Deus aut numen religioſe colendum,& à quo cuiuſque ſalus & incolumitas dependet,adeo vt in tēplo Dei ſedeat oſtentans ſeipſum pro Deo,& exercēs palam ſæuitiam ac tyrannidem in ſanctos qui volunt piè viuere in Chriſto Ieſu : quem Deus ſuo tempore conficiet potenti ſpiritu oris ſui , atque ementita falſáque Diuinitatis ſpecie iactantem abolebit claritate aduentus ſui,quod detegetur omnis impoſtura , & euaneſcet(multis obſtupeſcētibus,qui eius fraudulētis prodigiis & portētis demētati erāt)vt fumus eius doctrina,& fucata fictáq; religionis ac pietatis ſpecies. *2.Theſ.2.*

EX FRVTICE, VIRGVLTO, SVRCVLO, *termite, malleolo, palmite, germine, gemma qui & oculus in arboribus ac pleriſq; alijs, deſumptæ ſimilitudines quibus Prophetæ vaticinia illuſtrant.*

CAP. L.

Frutex. FRutex appellatur quidquid ab radice multiplici caudice ac ramoſum ſe profert, ſed quod ad iuſtam arboris proceritatem non aſſurgit. *Virgultũ.* Virgultũ eſt è terra emergens fruticoſa virgularum congeries, quæ cõpluribus ramulis ac lignoſis ſurculis cõſtat, nec vt herba emoritur. Hæc aliquando excolitur vt arboreſcat. *Surculus.* Surculus eſt germen quod ex ramis ſimplex & indiuiduum oritur. qualis nobis in ramuſculorum ſummitate ad inſitionis vſum accommodatur, *Inte* Belgæ vocant, quo efficitur, vt

Virg. Geor. 2.
Aliena ex arbore germen
Includas: vudoque doces inoleſcere libro.

Eſt autem Surculus in arbore, velut ſuccreſcens ſoboles & propago, vt in familia nepotum & agnatorum ſucceſſio. Vnde *Surculare*, hoc eſt, adnaſcentes arboribus ſurculos adimere. *Malleoli Palmites.* Malleoli & palmites à ſarmẽtis, hoc eſt, prælongis vitis virgulis porriguntur, nouellæ ſunt vineæ germinationes, inter quas ſnnt pampinarij, qui nihil aliud quam pampinis ac foliorũ pompis luxuriant. quibus nihil ſperes quam oſtentamenta ſtirpis: vt ficus Euangelica Chriſto deteſtata. *Ioan. 5.* Sunt enim ſtolones & inutilis fruticatio reſecanda ferro, ignique deſtinanda. Qua Metaphora Chriſtus impios atque improbos deſignat. Alij palmites fructuarij ſunt, à quibus inſequente æſtate fructus ſperatur. nam ineunte vere palmites concepto humore, velut animati, protuberare incipiunt, ac velut parituri extumeſcere,

meſcere ſic vt gemmæ in iis ſe proferre incipiant, Quod Cicero indicat, In vitibus primo vere exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea quæ gēma ditur vel oculos, quod extumeſcat. Vnde *Gemmare* vites dicuntur ac turgeſcere in ſpem futuri fructus, Indicauit id etiam Virgilius, *Gemma in vite quid.*

Iam venit æſtas *Eclog. 7.*

Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.

Germen eſt id quod ex ipſis arborum ſurculis primo vere exit, ex quo mox folium producitur. Sic verè nouo germinare dicuntur arbores & pubeſcere. Ex qua re poſt ver aduentare æſtatem coniicimus: vt etiā indicat Chriſtus ſumpta ſimilitudine à ficu germinā-te ac proferēte groſſos ſuos, quæ Metaphora ſuperiùs explicata eſt de ficu. Termes auulſus eſt ex arbore ramus foliis veſtitutus & fructibus onuſtus, præſertim ex Palma & Olea, de qua Paulus Apoſtolus ſimilitudinē deſumit cōtra illos qui faſtu tumidi ac ſāctimoniæ ſpecie inflati alios deſpiciunt, ac concipiunt de ſe opinionē quàm pro humana fragilitate maiorē. Hęc prę-fari viſum eſt Lector candide, quo plus lucis adferret plantarum cognitio ex quibus cōcinnæ ſimilitudines & Metaphoræ deſumuntur. neque enim ſolùm ex arboribus, herbis & fruticibts ſacra hiſtoria Similitudines mutuatur, ſed etiā ex earū partibus & appēdicibus, radice qua alimentum alliciunt, trunco per quem diffundunt, cortice quo muniuntur ramis, fronde, foliis, flore quibus exornantur: fructu, ſemine quibus propagantur, Sic Eſaias, vt rem aggrediar, quum de Chriſto, eiúſque miniſterio vaticinatur, atque illum oculis hominum ſpectandum exhibet, deſcribit tā ſalutarem ſummi patris legatum nulla ſpecie, nulla formæ dignitate fuiſſe, ſed abiectum deſpicatum, ita, vt *Germen.* *Mat. 24.* *Termes.* *Rom. 11.* *Cap. 53.* *Ioan. 16.* *Rom. 10.*

nullus propemodum illo afficiatur, aut illum vt gratioſum hominem ac fauorabilem complectatur, Similem dicit Chriſtum virgulto aut ſurculo qui emergit ex terra arida, ieiuna, ſqualentique ac ſiticuloſa ſic, vt nullam ſpem pollicere poſſe videatur hominibus (nam coram Deo nihil illo ſublimius) vt in vllam ſublimitatem poſſit euehi, ſuámque propagare doctrinam, aut vlla ratione efficere vt aliquam ſpem de eo quiſquam concipiat inſtaurandę ſalutis, vel aliquid magni ab illo ſperare, adeo vt quum multi abiecti hominis ſpecie offenderentur, eò res deuentura videatur, vt vix decimus quiſque fidem ſit habiturus tam magnificis promiſſis eorum qui illum prædicant, ac teſtatum orbi volunt Chriſtum eſſe Seruatorem, ſalutíſque humanæ vindicem, & aſſertorem. Quum enim in eo nihil fuerit ſpectabile aut viſenda ſpecie (niſi deuicta morte, exhibito reſurrectionis triumpho, ac conſummato ſalutis humanæ myſterio) profecto non mirum cuiquam aut abſurdum videbitur tam paucos amplecti eius profeſſionem eiúſque doctrinam arripere: quum vix dignum deputent in quem defigant oculos, ac ſpectare ſuſtineant: & abiectior ſit quàm vt eius conſuetudine ac familiaritate vti cupiant. Longum autem eſſet omnia perſequi quæ in hoc Capite Eſaias commemorat de propagatione regni Chriſti, propterea lectorem ad huius Prophetæ interpretes relego Hieronymum Rupertum Tuicenſem, Adamum Saſboudum recentiorem, & ſi qui alij in illuſtrandis Eſaiæ vaticiniis fuerunt occupati. Omnium autem Chriſtianorum intereſt locum huius Prophetæ accuratè eruere, in cóque identidem immorari, ac ſingula meditando, excutere: quoniam in eo nobis proponuntur quibus maximè illuſtratur Chriſti & humilitas & gloria, &

Eſaiæ locus expli.

& quid nobis contulerit, quantáque paſſus ſit, vt excuſſa ſeruitute ac tyrannide Diaboli, in libertatem damnatos aſſereret. Reuocat nos ad Chriſti exemplum Paulus Apoſtolus rigidus Chriſtianæ religionis aſſertor & propugnator, atque hortatur, vt ita ſimus affecti, ſic animati, vt Chriſtus Ieſus, *qui quum eſſet in forma Dei, non ſe rapinam arbitratus eſt, vt eſſet æqualis Deo, ſed ſeipſum exinaniuit, vt aſſumpta ſerui forma, factus ſit homini ſimilis, & in forma repertus vt homo, factus obediens vſque ad mortem Crucis* ignominioſam, *quapropter Deus illum extulit in ſummam ſublimitatem & donauit illi nomen quod eſt ſupra omne nomen, vt in nomine Ieſu ſe flectat omne genu, cæleſtium, terreſtrium, & inferorum*, hoc eſt, nulla vis, nulla poteſtas tanta quæ non ſubmittat ſe illius imperio. Sic Paulus vt etiam Eſaias duplicem Chriſti naturam complexus eſt, humanam qua obnoxius fuit & expoſitus calamitatibus & miſeriis hominum: & diuinam ob conſequutum imperium, quo deuicta morte & Diaboli tyrannide, extinctóque peccato, mortales omnes in libertatem aſſeruit, ſic vt nemo non illi aſſurgat, nemo non caput inclinet, nemo non genua incuruet, vbi tam ſacroſanctum Ieſu nomen vel proferri vel inclamari audit. Cæterùm vt in argumento ſuſcepto progrediar, quum Eſaias nuſquam non Chriſti gloriam illuſtret, atque illius regnum, hoc eſt, Euangelicam profeſſionem propagandam prædicet, Conſolatur afflictos & mœrẽtes qui ſe deſtitutos omni præſidio exiſtimant, vt concepta ſpe & fiducia in Deum mentem erigant. Futurum enim indicat (aſſumpta Metaphora ſurculi vel fruticis) inſtauratum iri ſpiritale Dauidis regnum per Chriſtum, omnéſque pios qui ſe desertos credunt, propugnatorem habituros & vindicem, ex-

Philip. 2.

Pauli locus illuſtratus.

Matt. vl.

Cap. 11.

cuſſóque tyranni iugo, libertatem aſſequuturos, quod hoc vaticinio confirmat: *Egredietur*, inquit, *virga* ſeu virgultum vel ſurculus *ex radice Ieſſe & flos ſubſequente fructu ex caudice eius. Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini.* Quo indicat Chriſtum omnibus donis cumulatiſſimum, quibus ſuos inſtruit ac locupletat. Eandem ſimilitudinem paulo poſt repetit *In die illa radix Ieſſe*, quæ inclinatis rebus Iudaicis propemodum extincta videbatur, vt aridus truncus *inſtaurabitur & erigetur* ita vt omnes nationes tanquam in ſcopum oculos habiturę ſint defixos in Chriſtum, qui ſtat erectúsque eſt in ſignum ac velut vexillum populi, atque illum requirent. eò ſe conferent, illum certatim gentes deprecabuntur. Cæterùm ex radice quæ humorem è terra elicit, ac vitalem ſuccum per ramos vndique diffundit, ſumuntur in Bibliis ſimilitudines perelegantes, quas partim rebus proſperis ac ſecundis prophetæ accommodant, atque vbi ſucceſſum pollicetur Deus, vel etiam incrementa virtutum: partim rebus deploratis applicant, quum ſcilicet improbis extinctionem atque interitum denunciant. Sic Iob quum floreret opibus & potentia, ac frueretur rerum omnium affluentia, omnéſq; proceres illum paſſim honore proſequerentur, *Radix mea*, inquit *erat humore perfuſa.* Metaphora ſumpta ab arboribus aqua ſalubri irrigatis, quæ non areſcunt, ſed florum & frondium pompa ſpectabiles ſunt. *Et ros morabitur in meßione mea.* Quo denotat omnia feliciſſimè ſucceſſiſſe, nec quid detrimenti aut iacturæ acceſſiſſe rebus ſuis. Quum autem radix

Eſaiæ locus illuſtratus.

Ex radice ſtirpiũ deſumptæ ſimilitudines.

Cap. 29.

radix fundamentum ſit quo arbores fulciuntur & alimentum percipiunt, Deus apud Oſeam pollicetur reſipiſcentibus atque iis qui illi fidunt, vberrima quæque, opéſq; ſtabiles & diuturnas, *Ero*, inquit, *quaſi ros Iſraeli, & germinabit ſicut roſa aut lilium & erumpet*, hoc eſt, dilatabit, diffundétq; ſe *radix eius, & propagabunt ſe rami illius*. Quo deſignat non facilè morituram illorum felicitatem, ſed vt validas arbores, ſtabilem fore & diuturnam. Solomon autem quum inanem atque euanidam impiorum ſpem indicat, qua fruſtrandi ſunt votis ſuis, nec ſunt conſequuturi ea quæ animo conceperunt, *Deſiderium* inquit, *impÿ, monumentum eſt peßimorum*, hoc eſt, ea cogitant ac meditantur quæ interitum adferunt: *Radix autem iuſtorum proficiet*, hoc eſt, pullulabit fructúmq; ſalutarẽ proferet. Vnde Sapientia radicatã ſe dicit, ſeu firmas defixiſſe radices, ac propagatam in populo honorifico, ſic vt aſſurgat in immenſum, vt Cedrus & Cupreſſus, hoc eſt, longè latéque diffundat virtutes ſuas, quibus ſui ſtudioſos obumbrat, ac ſaluberrimo halitu fouet ac recreat. E diuerſo quum Deus interitum minatur improbis, ac confirmat non fore ſtabilem aut diuturnam illorum potentiam, quantumuis illa vallata ſit & munita, Radicem illorum eruendam pronunciat. Quo ſpectat illud Iobi, *Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi ac deteſtatus ſum pulchritudinem eius.* Cui & illud conſonat, *Cunctis diebus ſuis ſuperbit impius, & numerus annorum & tyrannidis illius incertus eſt, Non ditabitur nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terram radicem ſuam*, hoc eſt, non erit diuturnus: *ramos eius areſaciet flamma, & auferetur ſpiritus oris eius ab eo.* Hæc omnia indicant omnem ſa-

Cap.14. *Prouer.12* *Eccleſ.24* *Cap.5.* *Iob.15.*

faſtum, ſtrepitum, ſuperbiam ad nihilum redigenda. Non mitiora denunciat Dauid homini ſcelerato ac neſario qui rebus fluxis ac caducis fiſus, innocentes opprimit. *Deſtruet te*, inquit, *Deus in æternum, & euellet de tabernaculo, & radicem de terra viuentium*: Quo indicat illum radicitus extirpandum, ac funditus eruendum, ſublata omni ſpe propagandæ familiæ. nam extincta radice nulla amplius eſt poſteritatis ſpes. Eadem Metaphora Chriſtus vſus eſt, quum os obturat Phariſæis, & diſcipulos libertate dicendi offenſos placat, *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur*. Quo indicat, Omnem doctrinam aut inſtitutionem vitæ quæ non innititur Chriſti ſolido fundamento, & quæ plus habet ſuperſtitionis, quàm veræ pietatis extirpandam. Solent ferè in nihilum redigi & aboleri quæ humanis conciliis, nec adhibito Deo ſtatuuntur, omniáque diſſipari atque obſoleſcere, quæ non Scripturæ immobili autoritate fulciuntur, vel ad oſtentationem & quæſtum excogitata ſunt. De Germine, hoc eſt, rudimento floreſcentis plantulæ ineunte vere, par eſt ratio. nam ex eo deſumuntur ſimilitudines vel in bonam, vel in deteriorem partem. *Sic vinea Domini exercituum Iſrael eſt*, vt Eſaias teſtatur, *Et viri Iudæ germen eius delectabile*. Rurſus eodem Capite in deteriorem partem, *Radix impiorum ſicut fauilla erit, & germen eorum vt puluis aſcendet*, hoc eſt, improbi perdentur, nec in vllam magnitudinem aſſurgent. Rurſus quum idem propheta conſolatur populum & pollicetur gratiam Seruatoris non defuturam, *In illa die*, inquit, *erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ ſublimis* ſeu honorificus. Quo oſtendit plurimum ornatus ac dignitatis acceſſurũ iis qui in fide perſiſtunt ac ſalutẽ Chriſti

Pſal. 51. *Matt. 15.* *Ioan. 15.* *1. Cor. 3.* *Spruyte.* *Eſa. 5.* *Cap. 4.*

ſti fauore & munificentià conſequuturos. Quò ſpectat illa exultatio qua ſibi tacitè ac velut in ſinu plaudit ac gratulatur homo pius, quod tot tantíſque donis ſit cumulatus. Sic enim omnia ſua dona ac munera quibus affatim ornatus eſt, ad Deum cum gratiarum actione referens, *Gaudens*, inquit, *gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me, quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Sicut enim terra profert germen ſuum, & ſicut ortus ſemen ſuum germinat: ſic Dominus Deus germinare facit iuſtitiam & laudem coram vniuerſis gentibus. Quibus verbis indicat ſe omni virtutum genere excultum, atque id Dei beneficio, cui vni debetur laus & gloria. Vt enim terra fertilis & fœcunda virentibus herbis exornata teſtatur Dei erga inferiora hæc munificentiam: ita iuſtitia, pax, tranquillitas, ac cæteræ virtutes quibus mentes humanæ exornatæ ſunt, declarant ſummam Dei erga homines beneficentiam & amorem, ſic vt meritò hæc Dei munera nos ad gratitudinem prouocare debeant.

Eſaia 61.

Hier. 33.

Palmites vitis qui ſe longè latéque diffundunt, explicant, dilatant, atque vmbracula contra Solis æſtum præbent, felicitatem, honorem, dignitatem, magnificentiam, decus amplitudinem, ſucceſſum in Scriptura deſignant. Sic Dauid eleganti allegoria vitis & palmitis, Hebræorum res ſecundas commemorat, quas, calamitates poſtmodum ſunt ſubſequutæ. Sic enim cum Deo ſermocinatur, *Vineam de Aegypto tranſtuliſti*, Quo deſignat populum Iudaicum, *eieciſti gentes, & plantaſti eam*, hoc eſt, curam adhibuiſti illis excolendis & inſtituendis. *Quæ vitis extendit palmites vſque ad mare, vſque ad flumina propagines ſuas*, hoc eſt, ex-

Palmites quid deſignent.

Pſal. 79.

to contra Ioatam, Eliachim, & Sedechiam periurium & fœdifragum. Sic enim primò illos ſuis depingit coloribus, & indolem illorum exprimit, *mali* ſcilicet *cor ui*, vt habet prouerbium, *malum ouum*, *Quare mater tua leæna inter leones cubauit? in medio leunculorum nutriuit catulos ſuos, & eduxit vnum de leunculis, & leo factus eſt, didicit prædam capere homines deuorare, eo capto è gentibus non abſque vulneribus, nec ſine ſanguine, ita vt victoria non fuerit incruenta. Mater fruſtrata ſua expectatione & ſpe ſumpſit alterum è leunculis ſuis* Ioachimum ſcilicet, *& leonem*, hoc eſt, tyrãnum *conſtiſtuit eum, qui incedebat inter leones, & factus eſt leo, ac didicit prædam capere, atq; homines deuorare; didicit viduas facere, ciuitates depopulari, atq; in deſertum redigere, qui etiam vinctus catenis abductus eſt ad Regem Babylonis.* Quò autem magis exaggeret rei atrocitatem, atque amplificet Regis crudelitatem, quæ etiam illi ab vtero materno adfuit, repetit Capitis initium, vſus Metaphora Phyſica in hunc modum, *Mater tua quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquas plantata eſt.* Quam Metaphoram & quæ ſubſequuntur, nemo niſi Phyſicus & qui in re Medica ſit exercitatus rectè interpretari poterit. Alludit enim ad infantis geſtationem in vtero. nam rubicundo ac ſanguinolento ſanguine fœtus alitur, ac ſenſim incrementa capeſſit. itaq; indicat matrem à qua crudelitatem ſuxit, mirè fœcundam eſſe, & ſanguine in quo fœtus voluitur, redundantem, vt vineam fertilem in locis irriguis: eóque euenit vt materno ſanguine affluenter paſtus & ſaginatus vires validas & robuſtas conceperit. Quod indicat, quum inquit: *Fructus eius & frondes eius creuerũt in aquis multis*, hoc eſt, humorũ in vtero abũdãtia. *Et factæ ſunt illi virgæ ſolidæ in ſceptro dominãtiũ.* Quo

Prouerb. in improbos.

Tyranni deſcriptio.

Locus Ezechielis Phyſicus.

deſignat imperatoriam dignitatem & regalem pompam ac ſtrepitum. *Et vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum.* Quo indicat illius potentiam ac magnitudinem longè exporrectam, & exaltatam ſtaturam eius inter comantes frondes. Quo deſignat illum longè ſuperaſſe magnificentia ſua vicinos reges ges& Satrapas, ac latiùs propagaſſe ditionis terminos. *Quum autem in tanto regni faſtu* ac ſtrepitu *conſtitutus cæpiſſet alienari à Domino Deo ſuo, ipſe vt ſpecioſa ac diffuſa vitis, auulſus eſt, & emarcuerunt atque* arefactæ ſunt *virgæ arboris illius eáque vinea tranſplãtata eſt in deſertum loco arido* & ſiticuloſo. Quo deſignat exilium & captiuitatem, in quam abductus eſt, ac priuatus honore dignitate, dominatione, magnificentia Regia, Quod iis verbis indicat, *Non eſt in ea* (nam perſiſtit in vineæ Metaphora) *virga fortis, nec ſceptrum dominãtiũ*, hoc eſt, nulla eſt imperij maieſtas, nulla magnificẽtia, nulla autoritas quæ illum extra contemptum poſſint vindicare. Hactenus de palmitibus ac vitis propagine, à quibus Chriſtus etiam ſimilitudinem deſumit, atq; homines qui illi per fidem inſiti ſunt, ac bonorum operum fructum proferunt fructuoſis palmitibus aſſimilat. Improbos verò omni ornati deſtitutos, nullóque fidei ac Charitatis ſucco imbutos, aridis & infrugiferis, qui vt inutiles frutices & ſarmenta igni deſtinãtur. Qua de re vberiùs in Capite de Vinea, vbi Ioãnis Euangeliſtę locus explicatur. Cæterùm Rami qui multiplices ex caudice atque arboris trunco, velut erectis brachiis ſe diffundunt, ſimili Metaphora vt palmites concionibus adhibentur, Deſignantur autẽ hac voce robur, potentia, firmitas, incolumitas, decor, & ornatus familiæ, totiúſque poſteritatis propagatio, ac ſoboles, denique conſanguineorum affinium cognatorum,

4. Reg. 23. Hiere. 59. & 52.

Zedechias in Babylonẽ abductus.

Cap. 15.

Ex Ramus Metaphora.

torũ,nepotúmq; ſeries.Sic Sapiens quum illi felicitatem ac florentes annos pollicetur qui Sapientiã amplectitur *Radix ſapientiæ*,inquit, *timere Deũ, & rami ius longæui*,hoc eſt,in multos annos illi vita prorogabitur, & longum habiturus eſt æui decurſum. Extat *Eccl.1.* autẽ inſignis apud Paulũ Concio Metaphorica de ramis auulſis ex olea,& in illorũ locũ aliis inſitis.in qua *Rom.11.* ſolidis argumentis ac demonſtrationibus Iudæos nõ ita exciſos ac diffractos oſtẽdit ac cõuincit, vt ſublata ſit omnis recuperãdæ ſalutis ſpes:ſed illos denuo inſerendos,ſi fidẽ amplectantur. *Si enim primitiæ*,inquit, *ſanctæ, & conſperſio ſancta eſt.Si fermentũ ſanctũ,oportet & totã maſſam ſtatui ſanctam, quæ fermẽto vndique imbuta eſt.Si radix ſancta,& rami ſancti erunt*.Si Abrahã primus credẽtiũ pater fidẽ amplexus eſt, & illi im putatũ eſt ad iuſtitiã: quid vetat & nepotes ac poſteros ſtirpis ſuæ authorẽ exprimere, ac fidẽ eandẽ amplecti,vt ſuperius fuſius à nobis explicatũ? Ceterùm vt comãtes ac longius exporrecti rami aliquando fœlicitatẽ dẽnotãt,ac rebus lætis ac ſecundis adhiberi ſolent:ita nonnunquã illos reb.aduerſis ſacri Scriptores accõmodãt,eóque nomine calamitates obuẽturas denunciant,nec improbos diuturna proſperitate vſuros quod huiuſmodi verbis indicatur apud Iob,*Cũctis diebus ſuis ſuperbit impius,ſed nec ditabitur,nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicẽ ſuã,ramos eius arefaciet flãma*,hoc eſt,omnia cedent in deterius, & abolebũtur,& ſi videãtur ad tẽpus florere improbi, ſuóſque ramos diffundere,omnia tamẽ ſublapſa confeſtim dilabentur.Id ipſum Sapiens obuenturũ pronũciat generationi peruerſæ,quũ inquit,*Adulterinæ plãtationes non dabũt radices altas,nec ſtabile fundamentũ collocabunt*.Etſi rami tẽpeſtiuè ſuóq; tempore germi-

Paulì locus excuſſus.

Rom.4.

Gal 3.

Iacob. 2.

Cap.15.

Cap. 4.

ra declarat impiis omnia proſpere ſuccedere ad tẽpus aliquod, accelerari iis annona, meſsẽ pręmaturè adeſſe fructus propere matureſcere: verùm quũ iã omnia maturuiſſe viſa ſunt, ac fructu fruituri videtur, ſegetes, rami, ſarmẽta, palmites, propagines excindũtur, hoc eſt, tota felicitas, ſucceſſus, proſperitas corruit, ac vana ſpe illuſi ſperata vindemia, meſsiſque deſiderio, atq; auidè expectata iã flaueſcẽte ſegete fruſtrantur. Flos ex quo fructus ſperatur, gaudiũ eſt & amœnitas ſeu blandimẽtũ arborũ, quod vernis menſib. oculos hominũ oblectat, ac ſuaui odore nares reficit. Herbæ autẽ aliæ aliis tẽporibus floreſcũt, nunc vere, nũc æſtate, nũc autũno nonnullæ etiã hieme, vbi cœlũ clementius eſt, nec omnia gelu rigeſcunt. Indicatur nõ ſolùm in ſacris literis, ſed etiã apud alios ſcriptores, floris nomine quidquid præſtanti excellentiq; ſpecie eſt. Sic prima indoles, adoleſcentia, iuuentus, ætas florida & pubeſcẽs floris nomine deſignatur, tum etiã decor & ſpecies, venuſtas, pulchritudo, blãdicies, ac pleraque alia ſagacia in homine, & quæ cito euaneſcunt, nec ſtabilia ſunt aut diuturna licèt ad tẽp⁹ ſpectatu grata ac peramœna. In eodẽ ſignificatu adhibẽtur cõcionib. foliũ, herba, omniſq; nitor & herbeſcens viriditas, tũ fœnũ, ſtipula, ac pleraque alia quæ cito langueſcunt, nec diu ſubſiſtũt. Sic Paulus doctrinã inanẽ, fucatam, adulterinã, infrugiferam, ſuperſtitioſam, noxiã, damnoſam ligno, fœno & ſtipulis cõparat. Qui enim huiuſmodi doctrina minus ſalutari imbuti ſunt, nec ſolido fundamento innituntur, primũ omniũ ingruente tẽtationũ procella labaſcũt ac corruũt, nec prorſus in aduerſitate ſubſiſtũt, vt nec arida nutrimẽta ac fomites cõtra ignis vim. Cęterũ floris nitor ſpectabilis in Scriptura paſſim accõmodatur reb. caducis, fragilib. momẽtaneis, ruinoſis,

Metaphora ex flore.

1. Cor. 3. Pauli locus expli.

Sic Iob, *Homo natus de muliere repletur multis miſeriis*
Cap. 14. *qui quaſi flos egreditur*, hoc eſt, ſe expandit, ſe dilatat,
Pſal. 102. ſed conteritur, *& fugit velut vmbra*. Cui illud Dauidis affine eſt, *Homo ſicut fœnum, dies eius ſicut flos agri ſic efflorebit*. Quibus verbis indicat rem mox periturã quamlibet ſpecioſa ſit, aſpectúq; amabili & gratioſa. Quo autem ſua cuique fragilitas idẽtidem ob oculos verſetur, atque ex aduerſo verbi Dei vis & efficacia,
Cap. 40. Eſaiæ elata voce exclamandum præcipitur, *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, quia Spiritus Dei ſufflauit in*
Eccle. 14. *eo*. Verè fœnum eſt populus, exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos. *Verbum Domini manet in æternum*. Quo pa lam facit omnem pompam, faſtum ſtrepitum, ſplẽdorem, magnificentiã, denique quidquid in homine excellens eſt, & magnificum, ſeu externa ſeu interna ſpectes, ſcilicet, prudentiam, ac ſcientiæ coniunctam ſapientiam, & ſi quid aliud humanæ menti inſitum eſt, flatu Dei euaneſcere. Quapropter nemo rebus tam caducis & momentaneis inniti debet, aut illis fidere, ſibíque inaniter harum rerum poſſeſſione blandiri, ſed fulcire ſe verbo Dei quod ſtabile eſt, firmum, diuturnum, & mentes hominum ſolida ac ſalutari doctrina imbuit. Reuocant nos ad æternas has opes Petrus &
1. Pet. 1. Iacobus Apoſtoli, ac ſectanda præcipiunt non fluxa,
Iacob. 1. non temporaria, non euanida, quę tanquam floſculi ad Aquilonis flatum, aut Solis ardorem emoriuntur: ſed cœleſtia ad quæ Chriſto duce, eiúſque verbo perduci
Solida ſpectanda. nos contingit. Plures ſunt eius generis apud Prophetas Metaphoræ, atque ex foliis floribúſque deſumptæ ſimilitudines, quarum commemoratione ob oculos ponit mortalium res fragiles & caducas, prorſúſque inſtabiles, quibus tantopere intumeſcunt homi-

nes.

nes. Sic Eſaias faſtum ac ſuperbiam Ephraim, quorum nomine deſignat omnes iiſdem vitiis obnoxios, foliis ac floribus mox euaneſcentibus,ac defluis comparat.Sic enim illis interitum minatur : *Væ coronæ ſuperbiæ,ebriis Ephraim & flori decidēti:Pedibus conculcatur corona ſuperbiæ ebriorū Ephraim,& erit flos deciduus exultationis eius,Et ſicut fructus temporaneus & præcox.* Vt enim nec fructus nec præcocia poma diu ſubſiſtunt.ita nec illorum fœlicitas diuturnā proſperitatem eſt habitura.Naum quoque propheta declarat eadem ſimilitudine nihil tam ſpecioſum ac ſpectabile nihil tam blandū & amabile, quòd Deus non concutiat ac cōterat,vbi exarſerit in nefarios atque improbos ira illius,ſic vt flores & germina elatorum hominum diſcutiantur,hoc eſt,omnis illorum pompa , & ſplendor ad nihilum redigatur.quod iis verbis indicatur,*Infirmatus eſt Baſan & Carmelus , & flos Libani elanguit.*hoc eſt,virtus,robur,potentia ruinoſa eſt , omnis nitor,decor , ſpecies,venuſtas defloreſcit ac deformata eſt.Floribus ſuccedunt fructus & ſemina , de quibus quoniam ſimilitudines deſumuntur, hoc obiter indicandum,Semen duobus modis vt & fructum, vſurpatum in ſacris literis,pro tribu atque illuſtri familia vel proſapia , pro ſobole ac totius poſteritatis propagine,pro ſucceſſione hæreditaria,pro ſtirpe genere,cognatione, quæ omnia pollicetur Deus in humanæ vitæ decurſu optatum felicémque ſucceſſum habitura,vbi quis mandatis eius obſequitur, atque morum integritati inſiſtit. Quod indicat Dauid in Pſalmis,quum inquit,*Iunior fui,etenim ſenui,& nō vidi iuſtum derelictum nec ſemen eius quærens panem.Semen illius in benedictione erit,& iuſti hæreditabunt terram. Semē verò* ſeu generatio *impiorum peribit.*Sic Elephas

Cap.28.

Cap.1.

Semen in Biblys quid deſignet.

Pſalm.36

vnus diſceptantium cum Iob commendat Dei caſtigationẽ,eáque ſic erudiri hominem pronunciat, vt totũ ſe committat eius arbitrio,eiúſque volũtati ſe ſubiiciat,quod ſciat ſe caſtigari vel ad emendationem,vel vt exploretur illius conſtantia,qua ratione cõſequitur homo,vt omnia illi proſperè ſuccedant, & accedat opima benedictio,*Spectabis*,inquit,*multiplex ſemen tuũ & progeniem tuam*,hoc eſt, proles,nepotes,& poſteros,*& herbam terræ numeroſam. Ingredieris in abundãtia ſepulchrum , ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo*,hoc eſt, generoſi hominis more & magnificè te efferri continget comitante magna procerũ multitudine.Rurſus quoniã ſemen herbis ac arboribus ineſt,atque id ſimilem ſpeciem producit,ſeſéque ex alia in aliam ſtirpem propagabat,Prophetæ quoque & iſto in concionibus illuſtrandis vtuntur.Deſignat autẽ Semẽ ſucceſſum,vberem prouentum,annonam fructiferam benedictionem,beneficentiam,vberrimos fructus.Ita quum Deus apud Eſaiam pollicetur fœlicitatẽ ac rerum omniũ affluentiam iis qui illi fidunt,illiúſq; mãdatis inſiſtunt,*Dabitur*, inquit , *pluuia ſemini tuo vbicunque ſeminaueris in terra,& panis frugũ terræ erit vberrimus & pinguis. Paſcetur in poſſeßione tua agnus ſpatioſè,& tauri tui & pulli aſinorum qui operãtur vel colunt terram,commiſtum migma* , hoc eſt,ordeum purúmq; pabulum *comedent,ſicut in area ventilatum eſt*, hoc eſt,vẽtilabro vãnóq; accuratè expurgatũ à paleis. Quibus verbis deſignat rẽ familiarẽ ampliſſimè augẽdã, omniáq,ex voto atque animi ſententia ſucceſſura. De Fructu par eſt ratio.nã & herbarũ arborúmq; fructus in Bibliis deſignat vbertatem rerũ,abuudantiam, fertilitatem,beatitudinem,proſperum ſucceſſum,opera bona & mala,inopiã,annonæ caritatẽ & penuriam, iuſtitiam vitæq; integritatẽ,impietatẽ,nequitiã mores

Cap.5.

Semen ſtirpium.

Cap. 30. Eſaiæ locus excuſſus.

Fructus ſtirpium quid deſignet.

improbos:quæ etiam ſtumenti ac ſrugum nomine de
deſignantur. Sic Oſeas quum ad optimam frugem,ad Cap.10.
decus,probitatem,iuſtitiam exhortetur homines ſuæ
ſalutis oblitos, qui rebus improbis aſſueſcere cœpe-
runt, *Seminate vobis*, inquit, *iuſtitiam*, *& metite in ore
miſericordiæ*, hoc eſt, Miſericordia,clementia,bonitas
vobis cordi ſit,& in ore verſetur, *innouate vobis noua-
le,dum tempus inquirendi Dominum*. Quo ſuadet immu
tandum vitæ inſtitutum,quo poſſint vitam,mores,ſtu
dium approbare Domino Deo. *Etenim Hactenus*, vt
Propheta inquit, *araſtis impietatem, iniquitatem meſſui
ſtis,comediſtis frugem mẽdacij*. Qua Metaphora indicat
nihil illos aliud quam fraudes,ſycophãtias, perfidiam,
impoſturas,dolos machinari, quibus innocẽtes oppri
munt. Quocirca monet vt excuſſis atq; extirpatis vitio
ſis fruticibus ac Zizaniis in exculto nouali puræ men-
tis,probitatem,manſuetudinem,iuſtitiam,humanita-
tem inſerant. Quod etiam apud Hieremiam accuratè
Dominus prçcipit, *Nouate vobis nouale, & nolite ſere* Cap.4.
re ſuper ſpinas, hoc eſt,reddite corda veſtra exculta o-
ptima ſemente integritatis,iuſtitiæ, innocentiæ,boni-
tatis,extirpatis ſpinis ac ſentib.nequitiæ.Hac enim ra-
tione omnia proſperrimè homini ſuccedunt. Quod
Deus apud Eſaiam palam teſtatur inſigni conſolatio-
ne qua pij hominis mentem in ſpem ac fiduciam eri-
git conſequendę ſalutis.Sic enim ſecuritatẽ reb.affli-
ctis ac deſperatis denunciat, *Dicite iuſto,quoniã bene il* Cap.3.
*li erit,quoniã fructum adinuentionum ſeu manum ſuarum
comedet*. Quo illum commonefacit vt ſecuro ſit ani-
mo,bene ſperet, optimam ſpem concipiat: quoniam
ingruente calamitate & afflictione famis aut belli,
fructur ſecurè rebus quas ſua manu, ſuóque labore à
Deo Optimo maximo ſit conſequutus. *Impio* verò,vt

idem ait, *malè erit, quoniam ſecundum opera manuum eius reprehendetur illi.* Cæterùm Fructus pro ſobole etiam & poſteritate ſumitur hac liberorum propagine. Quod munus Dauid Deo acceptum refert, quum inquit, *Ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris.* Quo indicat prolium propagationem Dei donum eſſe. Rurſus quum Deus ſub Dauidis nomine Chriſti regnum fore ſempiternum pollicetur, *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Illuc producam &* germinare faciam *cornu Dauid: paraui lucernam Chriſto meo. Inimicos eius induam confuſione. Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea*, vel diadema meũ. Quibus verbis amplificat fortitudinem, decus, magnificentiam imperij, quod longè latéque ſit propagandum, & ſub Dauidis typo Chriſto Seruatoris regnum ſpirituale, eiuſq; Eccleſiam, hoc eſt, cœtum fidelium, nunquam extinctum aut oppreſſum iri, nec vlla vnquam vetuſtate, vlla temporum iniuria abolendum: quamlibet ſæuiant inimici, quantumuis doctrinæ Euangelicę inſultent, illámque lucem extinctam cupiant, atque omnes machinas ad illam opprimendam admoueant. Quò ſpectat illud Chriſti de inconcuſſa fide, & inexpugnabili ſolidáq; profeſſione nominis eius, *Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.*

Fructus pro hærede. *Pſal. 126.* *Pſal. 131* *Matt. 16.*

Quiſquis enim tã immobili ac tam firmo fundamẽto nititur, nõ eſt quòd metuat ſe ab illo poſſe dimoueri aut diuelli. Quod Chriſtus etiã aliâs teſtatus eſt, ſimilitudine adducta ex viro prudẽte ac ſagaci, qui ædificiũ ſuum conſtruit non in fluida arena aut fundo paluſtri & vliginoſo, ſed in ſolido ſaxo aut firma rupe, ne ingruentes tempeſtates, fulmina, tonitrua, imbres, venti, flumina & concurſus aquarum totam molem conuulſam

Matt. 17.

ſam diſſipent ac diſcutiant. Qua ſimilitudine deſignat illum qui fidem ſolidam ac viuidam,non vmbratilem amplexus eſt,eámque factis exprimit, inconcuſſo infractóque animo ſubſiſtere aduerſus imminenres tempeſtates quæ nullis non momentis homini Chriſtiano impendent. Quam ſecuritatem Dauid etiam illi pollicetur qui Deo confidit,illiúſque præſidio totum ſe committit, atque omnem ſuam ſpem ac fiduciam in Dei miſericordia per fidem collocat. Hac enim ratione fit vt ab omni quantumuis exitioſa peſte & periculis tutus ſit,& ſecurè ſubſiſtat, ſeu illa noctu, hoc eſt,tacitè& latenter ingruant,vel interdiu,hoc eſt,palàm & apertò Marte graſſentur. Quòd Altiſſimus cui fidit,vmbra alarum ſuarum illum muniat,ſuáque protectione tutum præſtet.

Fiducia in Deum.

Pſal. 91.

FINIS.

CAPITVM HVIVS OPERIS INDEX.

Cap.1. A*mpliſsimos reges ac ſacratiſsimos vates herbarum cognitione exactè fuiſſe imbutos, deſumptæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant quæ hîc ſpectandæ exhibentur fol.* 9

2 *De conditione & natura mandragoræ, quam à Lya ſorore eblandita eſt Rachel.* 14

3 *De Manna cœlitus delapſa, tum ea quæ Medicis in vſu eſt.* 20

4 *De Lactuca ſilueſtri.* 24

5 *De Olea, Oleaſtro, Oliua, oleo.* 28

6 *De Rhamno, aculeato frutice.* 33

7 *De Cucurbita ſilueſtri vulgo Colloquintida.* 35

8 *De Salice.* 36

9 *De Saliunca.* 37

10 *De herba Borith, quæ Medicis veteribus Struthion vocatur, Mauritanis, Arabibúſq; ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponaria, & herba fullonia, quòd vt ſmigma eluendis maculis adhiberi ſoleat.* 39

11 *De Cocco vermiculo Conchylio, Murice, Oſtro, ac colore purpureo.* 42

12 *De Paliuro aculeata ſtirpe, cui ſanguinarij comparantur atq; inſidioſi, quiq; ad inferenda damna prompti ſunt.* 47

13 *De Gith quæ Græcè Melanthion, vulgo à nigrore Nigella dicitur, Nardus ob odoris ſuauitatem, tum aliis ſtirpibus deſumpta comparatio.* 50

14 *De Lentiſco, quæ Græcè Schinos dicitur, & Ilice.* 56

15 De

15 *De Hyacintho, veſtéq; hyacinthina, vel à violæ colore Ianthina.* 59
16 *De Carice, ſcirpo, iunco paluſtri, papyro.* 62
17 *De Abſynthio.* 66
18 *De Carduis, Spinis, Vepribus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in Scriptura accommodari ſolent, & quid deſignent.* 70
19 *De Ficu, Carica, groſſo.* 73
20 *De palma arbore eiúſque fructu, & quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur.* 76
21 *De Hebeno & aliis quibuſdam exoticis quorum in ſcriptura ſit mentio.* 78
22 *De Terebintho.* 81
23 *De Myrica ſiue Tamarice, & Ericæ quæ vulgo à ſolitudine & loco arido Heyde vocatur, ex qua Belgæ ex tergendis pauimentis ſcopas conficiunt.* 84
24 *De Reſina.* 86
25 *De vite ſeu vinea, cuius partes atque appendices, ſarmenta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi, vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus, vinaceus, ſeu acinorum granum: Et quã appoſitè horum plæraq; Concionibus ac vaticiniis adhibentur.* 90
26 *De Hyſopo.* 95
27 *De Arundine, quæ Græcis Calamus, eiúſque differentiis: de lino, ſtipula, quiſquiliis, & pleriſque aliis, ex quibus Similitudines deſumuntur.* 96
28 *De Cucumere & pleriſque aliis herbis quarum in Bibliis ſit mentio.* 104
29 *De Iunipero.* 105
30 *De Labruſca.* 106
31 *De Mentha, Ruta, Anetho, Cumino, quæ Chriſtus parabolis adhibet in inſectanda Phariſæorum auaritia, & fucata religionis ſanctimonia.* 108

32 *De Sinapis vi & natura, cui fides & Dei verbum comparantur.* 109
33 *De hedera, quæ arboribus ac parietibus tenaci amplexu adhæret.* 110
34 *De Moro arbore & fructu eius.* 112
35 *De Sycomoro & caprificu.* 115
36 *De malo punico.* 118
37 *De citreo ac malo medico, limonibus & Aurangiis.* 120
38 *De Croco.* 122
39 *De Myrto quæ apud omnes nationes nomen retinet, & de Myrto ſylueſtri.* 124
40 *De Pino.* 128
41 *De Buxo errore vulgari Palma dicta.* 129
42 *De Nuce.* 134
43 *De Pomis in genere, è quibus ſacri vates ſimilitudines deſumunt.* 136
44 *De Quercu, & aliis glandiferis arboribus.* 138
45 *De roſa & ex illa deſumptis Metaphoris.* 139
46 *De zizania & Lolio, aliiſque herbis frugibus inimicis.* 143
47 *De Libanotide Coronaria, quæ vulgo Roſmarinus dicitur.* 145
48 *De Amygdalo arbore, cuius paſſim in ſacris Bibliis fit mentio, & de qua deſumitur inſignis Metaphora ſeu collatio à Solomone Eccl. Cap. 12.* 148
49 *De Platano eiúſque natura, à qua Similitudinem deſumunt ſacri ſcriptores.* 158
50 *Ex frutice, virgulto, ſurculo, termite, malleolo, palmite germine, gēma, qui & oculus in arboribus, ac pleriſque aliis deſumptæ ſimilitudines, quibus prophetæ vaticinia illuſtrant.* 166

RE-

RERVM ET MATERIARVM HVIVS OPERIS Index.

A

Ex AAronis Hiſtoria documentum. 156
Abietis deſcriptio. 130
Ex Abſynthio ſimile. 64
Acrifolium. 58
Adulterio comparatur idololatria 47
Ex adulterio prognati infauſti 151
Allegoria ex Myrtheto. 126
Aloe. 80
Aloe lignum. ibi.
Amarorem pulmentis qua ratione farina eximat 35
Ambitio ruinæ obnoxia 165
Amygdala amara vulpi noxia & quare 149
Amygdala amara quid præſtent ibid.
Amygdala zelandis non denegata. 148
Amygdali metaphora. 153
Amygdalina nux vitæ Chriſtianæ ſymbolum 157
Amygdalinum gummi 150
Amos locus, verùm abduxit me Dominus Deus, &c. explicatus 117
Amos locus, Oſtendit mihi Dominus Deus vnicum pomorum æſtiuorum, &c. explicatus 137
Apocalypſeos locus, Receſſerunt animo tuo deſiderata poma, &c. explicatus ibid.
Apoſtemata maturat arundinis radix 97
Aqua nucum qua virtute 135
Aquæ Luſtralis origo 146
Aquæ roſmarini vis, ibid.
Arboris mali Punici deſcriptio 118
A rebus odoratis ſimile 32
Arundine mobilior prouerbium 98
Arundinis radix eſculenta 97
Aſylum homicidarum Galaad 63

B

Baccho hedera ſacra, & cur 111
Baptiſmi effectus 25
In Belgas vuidos prouerbium 36
Buxeus color 130
Buxi natura 131
De Buxo rei geſtæ narratio ibid.

C

Caltha flos luteus 123
Canna paluſtris 97
Carex graminoſa fruticatio 62
Carice 73
Cerebrum vitiatæ imaginationis cauſa 72

Chriſti doctrina quid menti præſtet. 100
Chriſti de Ioanne præconium. 97
De Chriſto prophetia. 90
Cichorium hepati ſalubre. 26.
Citrus lignum Sethim, 121
Cynorhodus odoratus. 130
Color Buxeus. 140
Colorum nomina ex Croco, 123.
Conceptum fingit imaginatio. 155
Chriſti Corporis ſymbolum in quē vſum exhibitum. 25
Ex Croco colorum nomina. 123
Cucurbita. 112
Cumini vires & natura. 51

D

Dauidis locus, Adhuc puſillum & non erit peccator,&c.explicatus 162
Dauidis ſelectiſſimæ ſimilitudines de ſalutari hominum pabulo. 11
Dauidis locus, Deus repuliſti nos, &c.illuſtratus. 68
Dauidis locus,antequam ſpinæ veſtræ &c,explicatus. 34
Dæmon ſe in monſtra tranſformat. 72.
*Deſcriptio arboris mali punici,*118
Deus vi cogit, & blandimentis allicit. 13
Diſcrimen inter verbum Dei, & nugas hominum. 102
Diſſenteriæ granata acida apta. 118.
Doctrina Chriſti quid menti præſtet. 100.

E

Eboris natura & ex eo ſimile. 79
*Eccleſiaſticæ cap. 12.explicatū.*151
Eccleſiaſtici locus, Ego quaſi cedrus exaltata ſum,&c. explicatus. 141
Effectus par verbo Dei & ſinapi. 109
Effectus Baptiſmi. 24
Effectus herbarum varij. 10
Elephanti rubro colore efferuntur. 114
Eryca,heyde. 85
Eſaiæ locus, Areſcent aquæ à mari,&c.explicatus. 65
Eſaiæ locus,Ecce ſeruus meus quē elegi,explicatus. 99
Eſaiæ locus,Nobiles eius erunt abſque regno,&c. explicatus. 71
Eſaiæ Lateres ceciderunt,& collapſi ſunt,&c.explicatus, 116
Eſaiæ & Oſeæ locus.Oſtendā vobis quid facturus ſim vineæ meæ &c.explicatus. 71
Eſaiæ metaphora, Lætabitur deſerta & inuia,explicata. 66
Eſaiæ locus,Nunc ergo vade,ſcribe hanc prophetiam ſuper Buxū, &c.explicatus. 170
*Eſaiæ locus,Egredietur virga de radice Ieſſe,&c.explicatus.*170.
Eſaiæ metaphora de regis Babylonis ſæuitia explicata. 163
Eſaiæ locus,Omnes principes nationum dicent, explicatus. 164
Eſaiæ metaphora,de meſſe explicata. 94
Eſaiæ locus, Multiplicabitur quæ derelicta erat, &c. explicatus. 81
Eſaiæ locus, De Virgulto aut ſurculo explicatus. 168
Ezechielis caput 16. paraphraſticè

ſticè enarratum 61
Ezechielis locus, Factum eſt verbum Domini ad me, &c. explicatus. 160
Ezechielis locus, Mater tua quaſi vinea, &c. phyſicus. 175

F

Ficus fructus duplices profert. 73
Ficus inuſitatæ magnitudinis oblatæ Carolo quinto, Cæſari in Zelandia. 73
Fiducia in Deum quo deſignetur. 158.
ex Flore metaphora. 152
Fructus pro hærede ſumitur. 157
Fructus ſtirpium quid deſignet. 155
Frutex quid. 166
in Futiles prouerbium. 142

G

Galaad Leuitarum ſtatio & homicidarum Aſylum. 88
Gemma in vite quid. 167
Gemmare quid. ibid.
Germen quid. ibid.
Groſsi. 73
Gummi Amygdalium. 150
Gutta. 80

H

Harpocrates ſilentij Deus 142
Hebenus. 78
Hedera vino obſiſtit. 112
Hedera Baccho ſacra & cur. 111
Hederæ natura. 110
Heide, erica. 85
Helias profugus. 106
Herbarum effectus varij. 19
Herbarum cultores olim fuerunt etiam reges & qui. 1
Heſter oleo Myrthino vſa. 124
Hyacinthus gemma. 29
Hyacinthus herba. ibid
Hieremiæ locus, Peccatum Iuda ſcriptum, &c. explicatus. 132
Hieremiæ locus, Maledictus qui confidit in homine, &c. explicatus. 85
Hieremiæ locus, Nunquid ſolitudo factus ſum Iſraeli &c. explicatus. 88
Hieremiæ locus, Nunquid Dominus nō eſt in Sion, explicatus. 87
Hieremiæ locus, & ſi fures ædes tuas inuaſiſſent explicatus. 93
Hieremiæ loca diuerſa explicantur. 67
Hieremiæ cap. 8. & 48. explicatum. 92
Hieremiæ caput ſecundum explicatum. 36
Hyſopi effectus. 95
Hordei natura & vires. 51
Hortatio vt quiſque ſuum miniſterium exequitur. 157

I

Idololatria adulterio comparatur. 47
Imaginatio conceptum fingit. 155
Impiorum ſucceſſus pios aliquando vrit. 161
in Improbos prouerbium. 175
Iobi locus capite octauo de humanæ vitæ curſu, &c. explicatus 65
Iobi locus, Scio enim quod redemptor, &c. explicatus, 133,
Iunci maritimi. 63

Iunco ſcirpus affinis. 62

L

Lacedæmoniorum inſtitutum de ſilentio. 142
Lachrima ex vitis ſarmentis. 135
lactuca Hebræis in vſu & quæ. 26
lactuca ſilueſtris vera quæ. 27
Laurus Victoriæ ſacra. 111
Leuitarum ſtatio Galaad. 88
Lignum Aloes. 80
Loca diuerſa Eſaiæ explicata. 65
Locus ſapientiæ, Quum ætas noſtra, &c. explicatus. 140.
Locus Pauli de fœno & ſtipulis explicatus. 152
Locus Ezechielis, Factum eſt verbum Domini ad me, &c. explicatus. 160
Locus Pauli, Si enim primitiæ, &c explicatus. 150
Locus Solomonis, Memento Creatoris tui, &c. allegoricus explicatus. 151
Locus Moſi de vite Sodomorum, &c. explicatus. 93
Locus Pauli, De Oleaſtri in Oleã inſitione explicatus. 56
Locus Pauli. Qui cùm eſſet in forma Dei, &c. explicatus. 169
Lolio victitare prouerbium. 143
Lolium frugibus noxium. ibid

M

ex Machabeorum libris Hiſtoria. 114
Magnates. celſis arboribus comparantur. 160
Mala Citrea. 120
Malleoli & palmites quid. 166
Malum medicum. 120
Mandragoræ duæ ſpecies & quæ 14.
De Mandragoræ pomo Hiſtoria 17.
Mandragoræ pomum blandimẽtũ amoris. 17
Manna adulterina quæ. 23
A matura ficu ſimile. 74
Melanthium adulterinum. 143
Metaphora ex ramis. 149
Metaphora ex flore. 152
Milij natura & vires. 52
Myrrha. 79
De Myrtheto Zachariæ viſio quid deſignet. 126
Myrthetum & ex eo allegoria. 126
Myrthi deſcriptio. 124
Myrtus Sylueſtris. 127
Mora quando edenda. 113
Morbi regij remedium. 143

N

Natura & vires Cumini Hordei, tritici, milij & viciorum. 51. 52
Natura Terebinthi. 81
Nuces virides conditæ. 135
Nucis etymologia. 134
Nucis arboris deſcriptio. ibid.
Nucum aqua qua virtute. 135
Nuſquam tuta fides. 49
Nux amygdalina vitæ Chriſtianæ ſymbolum. 157
Nux aduerſitatis & proſperitatis ſymbolum. 135

O

ex Olea ſimilitudines. 30
Oliuarum vſus. 30
Oratio ſacrificium Chriſtianũ. 147

Origo à quæ conſecrata. 146
Oſeæ locus, Ipſi reſpiciunt ad deos extraneos, &c. explicatus. 93
Oſeæ locus, Tanquam vuas in deſerto, &c. explicatus 75

P.

Palma elata quid 77
Palma victoriæ index. 76
Palma Chriſti herba. 158
Palmites & malleoli quid. 166
Palmites quid deſignent. 172
ex Papyro ſcipiones. 64
Papyrus frutex. 64
Phaſe quare inſtitutum 25
Phœnix herba. 143
Platani vis & natura. 159
Platani vmbra delectatus Xerxes. ibid.
Poma præcocia quæ. 136
Poma ſerotina quæ. ibid.
Potio conſolidans ruina oppreſſos. 30
Prophetæ omnium rerum cognitiotione fuerunt inſtructi 12
Prouerbium in impios. 148
Prouerbium Plauti de Nuce 135
Prouerbium in ſtirpo nodum quærare 63
Pſeudomyrtus. 127

Q.

Quiſquiliæ & alia reiectamenta quid ſignificent. 100

R

ex Radice ſtirpium deſumptæ ſimilitudines 170
ex Ramis Metaphora 149
Reges olim fuerunt herbarum cultores, & qui. 9
Reſina quid. 89
Reſina terebinthina. 81
Reſinæ multæ ſpecies. 86
Ricinus herba 158
Rodopharmacum 139
Roſa cur menſæ affigatur. 141
Roſa ſilentÿ ſymbolum 142
Roſarum differentia 139
Roſæ vires 139
Ruina oppreſſi quomodo tractandi 29
Ruſcus 127

S

Sacramenta in quem vſum exhibita 24
Sacra prophanis potiora 12
Semen ſtirpium quid deſignet 155
Semen in Biblÿs quid deſignet 154
Sycomori deſcriptio 115
Simile à vexillo erecto 91
Simile à fructuantibus arboribus. 35
Simile à ſinapis cataplaſmate 109
Simile à ſinapis vi ignita 110
Simile à tritico & paleis 102
Solida ſpectanda 153
Solomon Herbarum fuit ſtudioſus. 10
Spectra qui ſibi obuerſari fingunt 72
Spina dorſi carina nauis aſſimilis. 154
Spruyte 172
Stacte 80.
Styrax ibid
Surculare quid. 166
Surculus quid 166

T

Termes quid 166
Typha paluſtris quid 96
Thus 80
Tritici natura & vires 52
Tyranni deſcriptio. 148 & 175

V

Verbo Dei & ſinapi par effectus. 109
Viciorum natura & vires. 52
Victoria Laurus ſacra 111
Virgultum quid. 166

X

Xerxes delectatus vmbra Platani 159

Z

Zachariæ viſio quid deſignet 126
Zedechias in Babylonem abductus 146
Zizaniorum nomine quid deſignetur. 143

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM QVARVM DIVVS

Ioannes Apoſtolus in ſua Apocalypſi meminit: De aliis quoque, quarum vſus hoc æui apud omnes percrebruit, Libri duo: Theologis non minùs vtiles quàm Philoſophis, & omnino felicioribus ingeniis periucundi, è non vulgaribus vtriuſque philoſophię adytis deprompti.

AVTHORE FRANciſco Rueo, Doctore medico Inſulano.

AVTHORES IN HIS *libris citati.*

Aëtius
Albertus Magnus
Antonius Lodoicus
Apuleius
Ariſtoteles
Arnoldus à Villa noua
Auerrois
D.Auguſtinus
Aulus Gellius
Carollus Bouillus
C.Plinius
Dioſcorides
Galenus
Georgius Pictorius Villingenſis
Halyabbas
Hermolaus
Hieronymus Hungeſtus
Iamblichus
Ioannes Manardus
Marbodeus poeta Gallus
Marſilius Ficinus
Nicolaus Florentinus
Numenius
Paulus Ægenita
Petrus Aponenſis
Petrus Crinitus
Plato
Plotinus
Raſes
Solinus
Theodoretus Cyrenſis epiſcopus
Theophraſtus
Thomas Aquinas
Vincentius in Speculo naturalis hiſtoriæ.

LIBRI PRIMI CAPITA.

1. *Lapidum & Gemmarum generationis cauſſæ.*
2. *Quid ſint, & vnde vim ſortiantur. Gemmarum proprietates occultæ.*
3. *De ratione & cauſis virium in Gemmis.*

LIBRI SECVNDI PARS prima, De Gemmis XIII. in D. Ioan. Apocalypſi memoratis.

Cap. 1. *De Iaſpidis differentiis & viribus*
2. *De Sapphiro.*
3. *De Carchedonio.*
4. *De Smaragdo.*
5. *De Sardonyche.*
6. *De Sardio.*
7. *De Chryſolitho.*
8. *De Beryllo.*
9. *De Topazio.*
10. *De Chryſopraſo.*
11. *De Amethyſto.*
12. *De Hyacintho.*
13. *De Margaritis.*

PARS II. DE CÆTERis aliquot Gemmis & lapidibus.

Capite 14. *De Carbunculis.*
15. *De Adamante.*
16. *De Achate.*
17. *De Alectorio.*
18. *De Torcoide.*

19. *De Corallio*
20. *De Corneolo.*
21. *De Cyaneo.*
22. *De Chelidonio.*
23. *De Aetite*
24. *De Magnete.*
25. *De Hæmatite.*
26. *De Succino.*
27. *De fictitiarum à veris Gemmis differentia.*

His ſubiicitur.

P*ASCHASII Balduini Canonici Phalempinenſis ad Fran. Rueum Epiſtola erudita: qua ſuper his duobus Ruei libris iudicium continetur primùm: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, déque earum admiratione, vſu, abuſu & viribus tractatur.*

DE GEMMARVM ORTV, LIBER PRIMVS.

De lapidum & Gemmarum generationis. cauſis diuerſis.

CAP. I.

VNumquenq; lapidem ex altero maximè duorũ elementorum, terra ſcilicet vel aqua, conflari apud omnes rerum naturalium peritos, tam in confeſſo eſt atque naturali rationi peruium, vt nullus, ni vel leberide cæcior, addubitarit. Porrò qui lapides non perſpicui ſunt, ex terrea craſſioréque quadam ſubſtantia, humido tenaci perſuaſa, generationis materiam mutuati ſunt. Qui verò pellucidi viſuntur, ex aqua præſertim conſiſtunt, cui ſubtilis quædam terrea nec obſcura materies immixta eſt, vt & in cryſtallo ac beryllo glaciei ſpeciem planè referentibus videre eſt. Quanquã & hęc intelligi velim, nõ quòd duo reliqua rerum principia, ignem dico ac aërẽ, ab illorum mixtura ſeparem. Apud principes nanq; philoſophos complures conuenit, Omne mixtum ex quatuor elementis conſtare. Verumenimuerò ita quæ diximus accipienda ſunt vt alterum illorum, terram nimirũ vel aquã, in quouis lapide pręcellere intelligas, etiamſi aliter Plotinus ſentire videri poſſit, de quo alibi fuſiùs egimus.

Non perſpicuorum lapillorum cauſæ.

Pellucidarum Gemmarũ cauſæ.

Quòd autem ad effectricẽ vocatam cauſam attinet,

Lapillorũ cauſa efficiens duplex.

duplicem ea m vtriuſque philoſophię principes nume rarunt: altera namque ſuprema, altera verò inferior.

Deus. Princeps cauſa eſt Deus ipſe Optimus Maximus, rerum omnium creator & ſeruator, in quo, cum quo, & per quem ſunt omnia, & ſine quo (diuo Ioanne Apoſtolo teſte) nihil factum eſt. Quem & Ariſtoteles Ens entium, ſupremámque vocabat intelligentiam, aſſerens omne opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ. Illum itaque Deum, vt omnium rerum creatorem, ita ſingulorum primariam & ſimpliciter neceſſariã cauſam, vt etiam lapilorum gemmarúmque, Chriſtiani omnes norunt. Quandoquidem ſapientis eſt oraculum: *Qui vi uit in æternum, creauit omnia ſimul*: quod equidem bifariam interpretatum inuenio: Quibuſdam quod dicitur ſimul, non ad creationis inſtans referentibus, verùm ad inſtans propoſiti diuini, vt ſcilicet ſit ſenſus, quòd Dominus Deus decreuit ab æterno omnia creare.

Simul creata omnia, quomodo.

Ita enim librum Diuo Auguſtino relatum, qui de mirabilibus ſacræ ſcripturæ inſcribitur, habere reperio. Simul itaque Deus vniuerſos lapides ſinguláſque Gemmas creauit, dum videlicet vnica ſoláque ſua voluntate multiformem quarumuis ſpecierum ac indiuiduorum diuerſitatem fieri voluit: in qua volũtate vnica ſimpliciſſimáque ſingula ſimul fecit, quæ ab eorum ortus principio per tempus diſpẽſare nõ deſiſtit. Quãuis & hîc accedere poſſit germanior forſan intellectus, cui philoſophi complures & non obſcuri, ipſa quoque ratio ſubſcribunt: ſcilicet quòd Deus omnia ſimul creauit, dum omnium formarum ac rerum futurarum rudimentum, principium ac ſeminarium quoddam materiæ primæ, ante generum, ſpecierum atque indiuiduorum diſcretionem, infudit. Illa ſiquidem

dem materies, diuiſionis adhuc & productionis expers, moles erat quædam informis, omnium tamen formarum ſeminio ab ipſo creatore perfuſa: vnde tandem aliquando, & iis mediis quibus ſupremus opifex ab æterno præſcit & vult, perfecta rerum productio & fœtura extimularetur. Ideóque & hi admittunt omnia quidem ſimul eſſe creata, non autem ſimul eſſe facta. Confirmat & id ſententiæ diuus ille Auguſtinus ſuper Geneſim, adſerens, quod quæ à natura generantur, ſecundum rationes ſeminales in materia conſiſtentes, producuntur: quod & multo copioſius diſſeruit tertio de Trinitate cap. 9. vt ſcilicet inaudias materiam in ſe habere, & quaſi fouere cunctarũ formarum rationes ſeminales ſibi à primæua conſtitutione ingenitas inſitáſve: ex quibus tandem, agentis actionem, pro modo, expertis, educantur extimulentúrque formæ naturales, elementorum commixtionem eſſentialiter conſequentes, vt & hinc quæ in potentia materiæ tantummodo inerant verè, & (vt dicunt) in actum ab agentis actione producantur. Verùm de his alibi fuſius. Nunc verò hæc de principe illa cauſſa & Gemmarum plaſmatore ſufficiant. Quæ tametſi cunctis ſat eſſe queant: quia tamen pulchrum, decorum atque vtile eſt homini haud vſquequaque indocto, noſſe quibus ſecundis mediiſque cauſſis, vnde cuncta de quibus diſceptatur, originem capeſſunt, non pigebit hoc loci aliarum quoque inferiorum cauſarum commeminiſſe. hoc namque pacto fiet vt abſolutior de his noſtra ſit traditio. Quamquam enim Deus omnium ſit cauſſa immediata, quædam tamen: ſolus, & citra alicuius coagentis admiſſionem, efficit ideóque (vt aiunt Theologi) eorum cauſſa eſt tota.

Cauſæ inferiores ſecundæ, & mediæ.

Nonnunquam,ſua liberaliſſima bonitate, cooperantes alias ſecũ adſciſcit affouétque cauſſas, & hoc propter connexionem vniuerſi: ita tamen vt nulla alteri aduerſetur. Proinde(vt inquit Bonauentura libro ſecundo,quæſtione ſecunda,circa finem)*quia diuina voluntas non cognoſcitur, nec ipſa ab actione excludit operationem cauſæ creatæ:nec etiam ab earum cognitione humanam capacitatem arcet. Ideóque bonum & perutile eſt,ſeſe exercere in cognitione cauſarum creatarum.* Ante hunc item multis ſeculis Pindarus aſſeruit, quòd quicquid intra ſe terra occultat, & vltra cœlum poſitum eſt,homo contemplatur. Nec id infructuoſum putes: quoniam, diuo Paulo autore, inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas.Verum vnde digreſſi ſumus, pedem referre libet. Prætermiſſis itaque nunc ſuperioribus cauſſis, in ſequentium duorum capitum gratiam, non vulgarium philoſophorum placita narraturi dicimus, quòd à primario illo omnium principio, inferior humiliórque Gemmarum cauſſa dici poteſt, facultas cœleſtis orbis moti, ab ipſo Deo transfuſa, pro ipſius orbis diuerſarum partium varia poſitione. quam aſtrorum periti aſpectum appellant. Porrò quid ſit cœli orbium, planetarum,ſyderúmve aſpectus,ſitus ſiue configuratio,non eſt huius inſtituti:quamobrem Mathematices peritis relinquo.Hoc vnum præfatus quòd pro variorum aſpectuum ratione & materiei multiiuga præparatione diuerſas in ſubiecta hæc corpora cœlum creditur transfundere virtutes. Qua de re philoſophi illi propinquiores ſenſibiléſque cauſas ſcrutati, cœlo ipſi extenſo vim illam mineralem lapidificam tribuendam

cen-

cenſuerunt,mediatè vel immediatè, vt dicunt,hóc eſt intercurrente alia cauſſa vel non.Mediatè quidẽ,quòd tametſi corpora cœlica loca non rarò mutent, apparet tamen ſedes eas lapidificas facultatem illam,ſemel ac efficaciſſimo cœli conatu conceptam tam contumaciter retinere,vt lapides per multum æuum gignendo, iam dictæ potentiæ fidem propalàm teſtentur.

Hinc fieri arbitror quiddam mirabile & ſilentio minimè premendum.Relatum mihi iampridem eſt à domina quadam fide digna,quòd Domina Heucrenſis è Luxemburgorum illuſtri genere oriũda, duos habeat ſeruétque hæreditarios Adamantes,qui alios crebrò,tanto naturæ miraculo,producant,vt eos quicũque ſtatis temporibus intueantur, συγγενῆ id eſt congenerem ſibi prolem eniti,palàm iudicent. cuius cauſſam,ſiquidem in naturæ tam raro opere nobis philoſophari licebit, putauerim eſſe,quòd vis illa cœleſtis parentibus tenaciter inſinuata(quam adamantificam quis nominauerit)aërem circumfuſum in aquam primum,congruámque ſubſtantiam,demùm in Adamãtem gemmam durauerit transformaueritque. Quod ne iuſtò plus admiretur quiſpiam autor eſt Theophraſtus eſſe lapides qui pariant:nimirum quòd virtus illa cœleſtis tenaci materiæ, vti præſtruximus, ſemel transfuſa ſubiectæ contumaciùs cohæret ſubſtantiæ: quæ videlicet quò vehementiorem cœli actionem experta eſt, eò pertinacius hanc retinere intelligitur.

Adamãtes ſibi ſimiles parere.

Inſtrumẽtalis Gẽmarũ cauſa.

Vicina autem & coniuncta ſeu inſtrumentalis lapidum cauſſa duplex annumeratur. Vel enim calidum

quoddam eſt,(ſi ex elementis corpora ſubſtantialiter fieri ſtatuamus:)aut caliditas, (ſi ſolas in mixtis qualitates aſſeruari ſentiamus) in materia terrea perſiſtens, & humidum tenax per terreæ molis tenuiſſimas quaſque partes diducens, digerénſque:hac ratione ſingulorum elementorum, terræ præſertim & aquæ portiones tam aptè & ad amuſſim confundens atque conglutinans, ſed & ab omni excrementoſa fæce deſpumans, vt pro lapidis Gemmæve forma producenda materiam ipſam rectè præparet. Aut demum ea cauſa frigidum quoddam eſt, ſiue frigiditas, in aquea ſubſtantia terreſtris & ſiccæ materiæ actionem perpeſſa conſiſtens,ſua conſtrictione (frigidi namque eſt conſtringere) omnem ſuperabundantem humorem adeò exprimens, vt etiam impendiò induret, adeóque tantum eius relinquat, quantum ad decentem partium connexionem ſit neceſſarium, vt & hinc inuitandæ formæ materia diſponatur excolatúrque.
Qua de re non diſlitentur philoſophi illi,quòd quamuis lapilli hi à frigido coaluerint,à calido tamen, citra alterius humoris appulſum, liquari contumaciter recuſant:quod videlicet tanta in illis humidi ſicciq; naturalis cõmixtio,germanitas & neceſſitudo, vt ſuo omni ex parte contrario affici renuant:necnon, niſi familiaris qualitatis illicio affecti, ad externæ qualitatis actionem conniueant. Quanquam non deeſſe compertum habeamus qui duo tantùm elementa recipiant: ac frigidum vt à natura, ita ab omni actione ſecludãt, qui debile calidum Gemmarum cauſam conſtituunt: de quibus aliâs.

Quid

Quid ſint, & vnde vim ſortiantur, Gemmarum proprietates occultæ.

CAP. II.

AVtor eſt Galenus non ſimplicium phar
macorum libro, quòd Gemmæ vires ha
beant partim ſecundum ſubſtantiæ to-
tius proprietatem, partim ſecundū ſub-
ſtantiæ totius proprietatem, partim ſe-
cūdum qualitates effectrices, h oc eſt manifeſtas: quas
cum potententiis hic emananti bus ea medicinæ pars,
quam Gręci φαρμακευτικὴν, Lati ni medicatiuam appel
lant, in primis contemplatur. cuius conſiderationem
præſens inſtitutum non amplectitur. Porrò ſubſtantię *Cur virtus*
totius proprietatē philoſophi vocant occultam, quòd *occulta di*
ſubſtantia virium, quibus ſtupenda illa munia abſoluū *catur.*
tur, humanæ rationis fugiat captum: vt ne ſummis qui
dem viris illarum aliquā penitius aſſequi cōtigerit ali-
ter quàm multo vſu. Nimirum quòd omnis proprieta
tis vera ex methodo cognitio colligēda ſit, ab eius cau
ſis proximis euidentibúſque quæ bifariam diſcrimi-
nantur: vel enim ex mixtionis modo, vel ab ipſius for-
mæ ſpecificæ ratione. Porrò commixtionis modus mi *Duæ pro-*
ſcibilium, mixtura & cōglutinatione perficitur, quę e- *prietatis*
xactè peruestigari humana diligentia nequeat, vel eo *cauſſæ.*
maximè nomine quòd infinita ſit illorū cōmiſcendo-
rum proportio. Eius verò quę ſpeciē adfert formę ra-
tionem, vel ideo imperſcrutabilē intelligere eſt, quòd
ipſam prodire autumāt, partim quidem (vti præſtruxi-
mus) ex potētia materię, formarū rudimentis ſeu ſemi
niis à primęua conſtitutione perfuſæ, partim autem (vt
magnę philoſophorum illuſtriū turbæ placet) ab ideis

in

nationis meminimus, illud obiter lucidioris doctrinæ gratia his quoque connectere libet (forſitan enim tan tę diuerſitatis occaſionem ſciſciteris ac libenter audias) quòd tam diſcrepatis mixturæ & coaptationis cauſſam philoſophi ſunt arbitrati eſſe, vim quandam cœlęſtem ſubiectæ materię partes, varias licet, pro ſua virtute permiſcentem: adeóque vel vario huius permixtionis tenore, eam materiam ad nouam formam decenter apparentem, in quam tandem ad amuſſim diſpoſitam & excultam mirificæ illæ transfunduntur virtutes, formas conſequentes ſpecificas. Porrò hac dicendi conſequutione eò tandẽ deuenimus, vnde earum quæ in Gemmis ſunt proprietatum facultatúmque reconditarum cauſæ, quas antè præſtruximus, nobis ſeſe vltro ac præter expectationẽ diligentiùs perſcrutandæ, ac in conſpectum reuocandæ, inſinuent. Celebris eſt itaq; philoſophorum ſententia, quòd omnis cauſarum turba ab vna eadémq; principe pendet, ducitur atq; conſeruatur: ad quam & propter quam, ceu ad communem omnium finem cauſæ omnes ſua munia tanquam communi quodam & inſito conſenſu dirigunt: Deinde & omnia fieri deſuper à ſummo bono, hoc eſt, Deo ipſo: eadémque eſſe & optima & ordinatiſſima. Proinde non irent inficias, Gemmas & earum virtutes à Domino Deo eſſe, cúmque etiam ſolùm cunctorum cauſam dici poſſe veram, alias autem cauſſas impropriè & ceu per analogiam nominari non diffiterentur. Verumtamen quanquam philoſophis illis cognitum id & optimè perſpectum eſſet, nihilo tamẽ magis conquieuit mira infatigabiliſq; illorũ auiditas diſcendi, & in ſuis operibus creatorem admirandi contemplandique deſiderium. Quinimò inſito

Omnium Cauſarum vnica princeps.

quodam cœleſti ardore vigoréque ad propinquiores rerum cauſſas ceu videlicet primæ illi ac veræ vtcunque inſtrumentarias animorum ſuorum penè diuinā atque perſpicaciſſimam ſublimitatem intenderunt. Hinc itaque, cum bono, mentem, hoc eſt, primam ſapientiam, quam & boni verbum illorum quidam nominant: & cum mente, intellectum, totū vtrumq; mūdum (intelligibilem dico & ſenſibilem) ſtatuere ſunt opinati. Quum verò bonum, ipſum, mentem & intellectum vnum quid eſſe, ac vnica ſimpliciſſimáq; ſubſtantia perſiſtere adſtruunt, vnicum eſſe rerum omniū & ſingularum principium profitentur, ſemper omnibus adſtans, cuncta fouens, viuificans, excitans, complens & roborans, De quo ſacer ille Orpheus ita cecinit:

Cuncta fouens atque ipſe ferens ſuper omnia ſeſe.

Hinc & diuinus ipſe Plato diuino Sole colluſtratus ita in Sophiſta ait: *Animalia cuncta mortalia plantâsq; & quæcūq; terra ex ſeminibus radicibúsve naſcūtur & quæcunque inanimata in terra conſiſtunt, ſiue liquefieri poſſint ſiue non, nunquid ab alio quodā opifice fabricata quàm à Deo facta eſſe, cum prius non fuiſſent, dicimus? An multorum doctrinam ſermonésque ſectabimur dicentium iſta, natura ipſa, gigni à cauſſa quadam fortuita ſine mente hæc agente: vel cum rotione potius ſcientiáque diuina, quæ ab ipſo Deo ſit orta?* Nos enimuero Chriſtiana fide ac veritate edocti, primum hoc rerum om nium principium, ſingulari ſubſtantia, & tribus perſo nis, conformi, ſimpliciſſimáque voluntate, vnitate, ma ieſtate, æqualitate, ac omnipotentia comprehendimus & veneramur, Patrēq; vocamus, quē illi bonum ſimpliciter: Filiū & verbū patris, nos mētē, primāq; ſapiē-

tiam

tiam, illi. Spiritum quoque ſanctum nos appellamus, quem illorum diuiniores boni intellectũ & amorem nũcupant, vel animam cuncta viuificantem & animãtem alij. De quo Plotinus libro de intellectu ca. 2. ita infit: *Quiſnam eſt potiſſimum qui tradit, animo ſapientiam? hic profectò neceſſario eſt intellectus (inquam) qui non aliàs quidem intellectus ſit, aliàs verò expers intelligentiæ: ſed verus potiùs intellectus, qui hanc ob cauſam ſeipſo ſit pulcher. Sed nunquid hoc velut primo, nobis eſt quieſcendum, an potiùs ſuper mentem quoque progrediẽdum? nempe mens ipſa nobis in altum progredientibus prior occurrit quàm principium omnium primum, quaſi in ipſius boni veſtibulo conſtituta, omnia in ſeipſo nuncians & ſignificans, velut quædam ipſius boni figura.* Deinde & eiuſdem libri cap. 3. *Eadem quoque* (inquit) *transferens ad vniuerſum, in eo ſimiliter perueniet ad intellectum, cognoſcens eum effectorem reuera totiuſq; artificem.* hactenus Plotinus. Porrò in intellectu mundum quendam intelligibilem haberi voluerunt, hoc eſt omnium rerum, idearum plenitudinem, ſed & in mente omnium iuxta & ſingularum creandarum, gignendarum ac producendarum, id eſt, futurarum rerum ideas, æterna, ſimplici congeneáque ſubſtantia, ſolis relatiuis rationibus ab inuicem diſpeſcitas, perſiſtere intellexerunt, Eaſdémque ideas principes eſſe rerum omnium cauſſas arbitrati ſunt, ab eíſque ceu quoſdam actus, pendere & eſſe animas omnes intellectuales; intelligẽtias, corpora, cœleſtia, & quicquid in inferiori hoc mundo eſt vſpiam. Proinde proximam creati mundi cauſſam, item & cunctarum proprietatum, mẽti & intellectui, hoc eſt verbo Dei & ſpiritui ſancto detulerunt: quanquam ne ipſum quidem bonum ab hac creatione ſepararint, vt ex locis iamiam

Egregia de Deo Plotini ſẽtentia.

citatis & aliis non raris philoſophorum autoritatibus patere liquidò poteſt: quemadmodum ſacras etiam literas legere eſt Deo patri per verbum & in ſpiritu ſancto, tanquam vni principio mundi creationem tribuere. *Qui feciſti* (inquit Sapientia) *omnia verbo tuo*: & Pſaltes, *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Verum enimuero omnibus exploratum velim, Ideas illas in mente diuina nihil eſſe ab ipſa Dei ſubſtantia & pręſcientia, id eſt omniũ præcognitione & voluntate æterna, diſcretum. Quē, inquam, Deum certum eſt non tantum ſingulorũ generum, verumetiam ſpecierum ac indiuiduorum omnium exactiſſimam propriiſſimámque & conſtituere & ab æterno præſcire ſubſtantiam compoſitionem, formam ac vires tum proprias tum communes, & ſi quid præterea illis inſit. Vt & hinc accipias diuinas illas Ideas cuiuſuis ſpeciei ac indiuidui principes eſſe cauſſas: non modò quod ſint, verumetiam cuiuſq; earum poteſtatis tam communis quàm propriæ. Cui & id mihi pulchrè arridere videtur quod pleriſque philoſophis placere inuenio: Nēpe quòd virtutibus certis, id eſt, certam ſtabilémque rationem habentibus, non fortuitis, ſed efficacibus, potentibus, indeficientibus, nihil fruſtra inuanúmque ex ſeſe mouentibus, moueantur vires in rerum omnium natura conſiſtentes, ſed de his in alio noſtro opere fuſiùs ac ſynceriùs diis fauentibus diſſeremus. Porrò à mente ipſa & intellectu illorum plurimi volunt effuſam creatámve animam vnam intellectualem, vniuerſo orbi communem, quam idcirco mundi animam vocant. Eandémſub mente illa mundi regina rectricéve, toti mundo præeſſe, atque per eum totum diffundi: vt ſcilicet tanquam primæ illa cauſæ miniſtrans, cuncta per eam & ſub

Ideæ quid ſint.

Diuinæ Ideæ, id eſt, Deus ipſe omnium rerũ cauſſa princeps.

De anima mũdi ſecundum piloſophos pleroſque.

ſub eius imperio moueret,cogeret,foueret, moderarent,efficeret,primariæ illius cauſæ, Dei videlicet ipſius,præcepto parens obſecundánſque.Quapropter& in animam illam mentem impreſſiſſe ſenſerunt rerũ omnium primarias principéſque rationes ſeminales, tantum ab Ideis diuinis nobilitate diſſitas, quãtum ignobiliori ſubiecto ad obſequiũ infuſæ hærent. Quas forſitan intellexerit quiſpiam rationem eſſe omnium producendarum rerum,ac mediorum , quibus Deus ipſe eas producere ac proferre voluerit conſtituerítque cum facultate quà media illa promouere ipſa poſſit anima:ſi tamen ſimilis quædam anima pio alioqui Chriſtiano admitti debeat. Verùm philoſophorum quorundam placita narramus,nõ approbamus. Illam præterea animam ſentiunt per omnia in omnibus diffundi:& omnia menti obedientem,eíque miniſtrantẽ promouere ac vegetare,vt & hinc non ab re dici poſſit inſtrumentum primum eorum quæ Deus ordinato communíque euentu, hoc eſt, ſecundum naturam efficit:qua de re hanc animá à mente & intellectu primam vitam nuncuparunt. Cui quoque mentem ſubſtantiam ac rationem:intellectum verò vt eſſet intellectualis,impartiuiſſe in literis fecerũt. Eã denique per omnia ſlatum ſpirare vitalem ſpiritualémque prodiderunt,dum ſuo ſcilicet ſpiritu per omnia penetrans omnia videt,tangit ſentítque:& id quidẽ modo quodam ſuo,noſtris ſenſibus longè impari, incognito & multis nominibus deſcriminato. quo denique vnico flatu ſpiritúque actu lucido,vi calido & omnis generationis fomite ; ceu ſcilicet interioris vitæ quadam propagine,atque veriùs tanquam diuinæ virtutis vehiculo ſemper vbique pullulare animam illam vniuerſalem mundi exiſtimarunt : quum & forſitan in-

Spiritus mundi philoſophis.

tellexerunt ſub Deo ipſo, principium eſſe intrinſecum, quo formarum in materia rationes ſeminales ad ſui ſcaturiginem promotionémque moueantur ac emergant. Sed hæc miſſa fiant. Diſcaueo nanque lōgiùs me fortaſſis euagatū vela ventis præmaturè cōcedere. Iam itaque quæ diximus paucis perſtringentes addamus, Deum Opti.† Maxi. † omnipotentem, ſummum denique bonum, ac liberaliſſima ſua bonitate, rebus cunctis pro ſola ſua voluntate, harmoniam, concentum ordinémque & à ſe & ad ſeſe præſtituiſſe: quem ſtabilem ac incōcuſſum eatenus eſſe vult, quatenus aliter non diſponere decreuit. Harmonico præterea illo conſenſu, ſibi omnium creatori miniſtrare voluit: primum quidem (quòd ad hunc materialem inferiorémque mundum ſpectat) ſecundum philoſophos illos, ipſam mundi animam ac eius ſpiritum: deinde cœlum ipſum extenſum orbibus, figuris, aſtris maximis, planetis, ſtellis & luminibus conſiſtens. Illam itaque animam, hoc quoque cœlum, principij cauſſæque ſub cœlo formatarum generatarúmque rerum & transfuſarum proprietatum rationem quandam iniiſſe, ideo philoſophi illi putarunt, quòd ad mundi diſpenſationem, tametſi non ex neceſſitate, vberrima tamen Dei bonitate, quadantenus admittuntur. Quod & Auicenna ipſe in ſuis Metaphyſicis ſenſiſſe videtur: *Quæcunque* (inquit) *hîc fiunt, oportet præexiſtere in motibus & conceptionibus ſtellarum & orbium. Ab ijs enim ipſa etiam elementa, nonnunquam & artes quædam, ſimiliter & res artificioſæ accidentalis ſaltem vel externæ cauſſæ quandam ſibi denominationem vendicant.* Placet itaque philoſophis illis formam & ex ea vim occultam omnis mixti eſſe, primū quidem ab Ideis illis diuinis, id eſt, à Deo ipſo omniū creatore & plaſmatore, miniſtran

Cūcta & à Deo & ad Deum ex ordine conſtituta ſunt.

† Sapientiſſimum.

† Clemētia plurima.

niſtrantibus ei anima mundi (ſi Platonicis conſentimus adſerimúſve) deinde & ipſis orbibus cœliciſque corporibus, planetis, ſyderibus, figuris, luminibus, & ſi quid præterea cœlo extenſo ſimilis rationis inſit: poſt hæc & elementorum temperaturis cœlicis influxibus affectis, cauſſis inquam præparantibus, & materiã ad nouam formam coaptantibus. Habent itaque (iuxta philoſophorum illorum ſenſum) virtutes illæ reconditæ ſuam originem ab expreſſis ſpecificis determinatíſque formis, à cœlo tamen materiali per vires præparatorias, in archetypo per Ideas ac formas exemplares quæ omnes cauſſæ ad cuiuſuis rei generationem abſolutam (quòd ad communem ordinatámque Dei conſtitutionem pertinet) conuenire illis videntur. Vnde tandem id eſſe verum commonſtretur, quod iamiàm dicebamus, quòd Deus ſcilicet rebus omnibus pro libera ſua voluntate, altiſſima ac pręſtabiliſſima bonitate, harmoniam, concentum & ordinem à ſe & ad ſeſe quendam inſtituit, indéque rerum omnium cum prima cauſſa, Deo ipſo, ſympathia, connexio, correſpondentia conſenſúſve, Diuinum de ſingulis decretum natura ſequens, non ineptè ſtatuatur: hoc eſt, vt omnes vires creaturis rebúſque artificioſis inſitas, à Deo ipſo (qui omnium eſt actus primus, & actionis omnis principium creaturis impermiſcibile) miniſtrãtibus eis iam dictis cauſſis, quæ ideo ſecundæ vocantur, pendere ac eſſe intelligas. Quo tamẽ pro libera & omnipotenti ſua voluntate (omiſſis quandoq; iis quorũ meminimus mediis ac miniſtris) immediatè ex ſeipſo ea facit quæ vult, quibus quoque miraculis nomẽ eſt. Cæterùm ex his luce meridiana clariùs patere mihi perſuaſi, diuerſos in rebus effectus pendere non ſolùm à materiæ varia alteratione ſeu præparatione, ſed

Proprietatũ occultarũ cauſæ vnde ſint.

Effectuũ varietas eſt partim ex materiæ præparatione, partim à cœlo.

à diuerſo cœli afflatu, maximè autem à diſcriminatis formis: diſcrimine, inquam, non ſolùm ſpeciem conſequēte, ſed & cuiuis indiuiduo proprio. Tametſi materiæ apparatum rebus gignendis ac perficiendis non obſcuri eſſe momenti certum ſit. Qua ratione videre eſt indiuidua eiuſdem etiam ſpeciei, alia aliis etiā eſſe clariora, vel viribus ignobiliora, pro videlicet ſymmetria, puritate vel cōfuſione eorū ſubſtātiæ. Nemini nāque rerum naturalium gnaro dubiū eſſe ſuſpicor, cœlicos influxus impediri poſſe vel omnino minui propter ineptitudinem materierum in quas ſuas exercerent potentias. Cui & illud ſubſcribit Virgilianum:

Igneus eſt ollis vigor & cæleſtis origo,
Seminibus quantum non noxia corpora tardant.

Cui etiā pulchrè & id Platonicum adſtipulatur, ſecūdū merita materiæ infunduntur vires cœleſtes. Proinde ex cūctis his diuinioribus meditatis, multis nominibus claret Democriti illius extollenda multū ſentētia, qua diis, id eſt diuinis virtutibus omnia eſſe plena, conſtanter aſſeuerabat. Is quidē cœleſtium vires cū inferioris huius mundi generū, ſpecierū ac indiuiduorū naturis ac proprietatibus cōferens, ſed & eorum cum ſuperioribus, maximè verò cū bono ipſo, connexionē perpēdens, à ſummo ipſo bono ſingula & eſſe, & propriorum muniorum exercēdorum poteſtatē adipiſci doctus, in iis ipſis Dei vires adeóque Deū ipſum clarere cernebat. Quas virtutes nonnulli diuinas illices vel idcircò appellarunt, quòd contemplantium animos ad Deum alliciant tam inſignem opificem, vel quòd potentiæ illæ diuinæ omnem in omnibus promoueant functionem, quod & Ouid. præſenſiſſe videtur hoc carmine.

Democriti egregia ſententia

Eſt

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Porrò, neſcio quo tandem ſuggerente Mercurio, à propoſito ſcopo dilapſus quodammodo forſitan videbor: præſtat itaque eò recurrere vnde diſceſſi. Inchoatam tamen iam dudum hanc diſputationem in medium communéq; theatrum adductam prius libet abſoluere. Quædam enim digitulo tantū tegimus quę dilucidiori enodatione egere fortaſſis videbūtur, quā ſic accipias velim. Vulgata multum eſt Ariſtotelis ſententia quod neceſſe ſit mundum hunc contiguum eſſe ſuperioribus lationibus, hoc eſt cœlo extenſo, vt inde vis omnis illius gubernetur, vt & hinc plurimis creditum conſpiciam quòd cœlum omnium gignendorum ſit cauſa effectiua. Quapropter vt pro philoſophorum celeberrimorum tantum non diuinis meditatis rem hanc omnem explicemus operepræcium factурus videbor, ſi his quoque adiiciam duplex philoſophis ſublimioribus eſſe cœlum, primarium videlicet & princeps, cœlum cœlorum, quod & ſpirituale à quibuſdam nūcupatur: idemque illis eſſe intelligitur: atque anima illa mundi, quæ aſcita ſibi quadam ſimplici plurimū, ſed congenea conſentaneáve ſubſtātia, ſpiritus euadit per omnia diffuſibilis, omnium poſt Deum ipſum & ab eo functionum primarium miniſterium. Neq; deſuntqui ſynceriùs exiſtimāt cœlum illud eſſe in mente diuina ceu omnium rerum prototypum quanquam & intelligentias quaſdam eſſe creatas cœlo extenſo mouendo atque dirigendo non inficiētur. Quod & diuus ille Auguſtinus ſentire videtur ſuper Geneſim dicens, quòd Deus ſic mundum ordinauit, vt ſpiritum omni creaturæ præficeret. *Cœlū duplex.*

Cui etiam ſubſcribere videtur Bonauentura

lib. 2. diſt.14..2,Art.3.his verbis: *Sicut congruum eſt angelos deputari ad miniſterium hominum, ſic etiam congruum eſt ipſos deputari ad motum & regimen cælorum, cum in hoc miniſtrent homini viator & diuinę ſubſeruiant maieſtati. Et hæc poſitio eſt magiſtrorum tam in theologia quàm in philoſophia: quia concors pietati & fidei rationi plurimum eſſe videtur.* Hæc ille. Alterum cœlum velut prioris vmbram quandam & inſtrumentum ſtatuunt,& in eo ſphęras ſitu diſponi pro earum excellentia naturis & viribus ſenſerunt.Quas omnes & viciſſim ſingulas ad primam cōmunémque mundi illam animam, vèriùs autem ad ſpiritualem illam intelligentiam: & hinc ad Deum ipſum,ineffabili quodam ac obſequentiſſimo conſenſu conſpirare ſunt arbitrati. Item ſigna planetas, ſydera,& quicquid præterea in cœlo hoc extenſo conſtitutum eſt,vti ſuperioribus ſeruire, ita inferioribus & ſubmiſſis potentias ſuas transfundere,vt & hinc ſub terra quædam quaſi cœlica gigni cernere ſit: dum videlicet corpora illa cœleſtia propriis lumine radiis ac viribus, id eſt afflatibus, materiam formarum auidiſſimam diſpumant contemperántque,in ea ſeminariam introducendæ formæ rationem ad ſui propagationem extimulant,atque ad formæ ſuſceptionē pſalmatori ritè præparant.Sicuti nanque hæc illa, virtute præcellunt,nobilitate ac ſitu: ita & in inferiora vires ſuas,ipſa transfundere ſuperiora præſtabilioráque vniuerſi ordo poſcere videtur, & benignitas creatoris voluiſſe perſpicitur. Nimirum vt qùa ratione eſt mouens aliquod nō mobile,ſimiliter & alterans ſit quoddam non alterabile,iiſdem dico qualitatibus. Neque enim quòd varios afflant influxus, eſt (vt plerique putarunt) quod qualitatis diuerſæ participes ſint

Cœlū alterum.

ſint,ſed quod illa viribus à creatore donata ſint multiiugis.Quum namque inſtituta ſint incorruptibilia illa cœleſtia vt vrgerent,regant, & ſub creatore tueantur adſerántque infima hæc, multimodæ tranſmutationi obnoxia,æquum fuit vt multiformes eis impartirentur virtutes,quibus ſcilicet iuuent extimuléntque ſubiectæ naturæ vim:non profectò vt ſibi ſimile quicquam producant, ſed vt Deo pareant atque ſubminiſtrent. Quod reuera præſtare cœlica corpora philoſophari putarunt cùm vi luminis,tum virtutibus propriis ſpeciem totam conſequentibus, per radios luménque in inferiora hæc demiſſis.Deum ſcilicet cœlicorum corporum radij ad terrã(quę ceu punctum ac centrum ad cœli ambitum & capacitatem exiſtimatur) tranſmiſſi, aſſumpta etiamnum forſitan quadam tenuiori & ſibi conſentanea elementorum,per quę penetrant,ſubſtantia, arctantur : proindéque denſiores effecti & potentiores,materiam ritè & ad portionem æquant coaptántque, & præinfuſas in eam ſeminales rationes ad actum inuitant,donec ad formam tandem materia illa ad amuſſim,hoc eſt pro diuinæ ideæ ratione,diſponatur, vt & hinc non paucis ſenſualibus philoſophis(vti præſcripſimus)viſum ſit atque receptum, cœlum illud extenſum cunctorum quæ hoc in inferiori mundo generantur cauſam eſſe effectricem : quod tam rationi profectò alienum eſt,quàm ſi inſtrumentum non autem artificis intelligentiam, operis alicuius formam artificialem efficere putarent. Quamobrem vt cælica illa corpora miniſtratoriæ, vel ſi mauis inſtrumentariæ,cauſſæ ſpeciem quandam à Deo iniiſſe eorum quæ ſtata naturæ conſuetudine producuntur,primoribus illis & ferè diuinis philoſophis iudicentur, nunquam tamen veræ, hoc eſt creatricis aut

plaſmatricis cauſæ rationem illis conceſſerint.

Cæterùm pro Chriſtiana noſtra veráque philoſophia hoc loci non pigebit ſubnectere verba diui illius Auguſtini, ſummi profectò & diuini philoſophi & doctoris nomen meriti, quibus Deum formarum omnium ſpecificarum & proprietatum ſingularum autorem eſſe & cauſam veram principémque propalàm teſtatur. *Inuiſibilium* (inquit) *ſeminum creator, ipſe creator eſt omnium rerum, quoniam quæcunque naſcendo ad oculos noſtros exeunt, ex occultis ſeminibus accipiunt progrediendi primordia: & incrementa debitæ magnitudinis, diſtinctionémque formarum ab originalibus tanquam regulis ſumunt. Et mox ſubdit: itaque Apoſtolus Paulus diſcernens interiùs Deum creantem atque formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinſecus, & de agricultura ſimilitudinem aſſumens, ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit.* Hactenus Auguſtinus. Atqui pro huius capitis ſuprema manu ſubnectendum duximus, quòd proprietatis effectus bifariam diſcriminatur: aut namque vtilis eſt, aut nocuus. Vtilis cenſetur quo homini quippiam inuitatur adfertúrve emolumenti, vt verbi gratia) eius functiones aut vires conſeruet, vegetet, roboret, reparet, abſoluat, & ab internecione vindicet: Vel etiam ad meliorem faciliorémque vitam quicquam adferat vtilitatis. Nocuus autem huic ex diametro contrarius iudicatur. Deinde vtilis inutiliſve dicitur proprietas vel toti corpori, vel priuatim cuidam parti. Toti ſiquidem corpori venenato, ſingulis item ſigillatim eius particulis, theriaca ex vſu eſt. ſpeciatim verò Hyacinthus, Granatus, Margaritæ, Aurum, cor ſedéſque virtutum: Corallium autem & Achates ſtomachum & ventrem ſolantur, & à noxiis cauſſis aſſerunt. Simili modo

Proprietatis vtilis effectus.

modo Napelli vis deleteria toti iuxta ac ſingulis quibuſque partibus inimica cognoſcitur. Cæterum proprietatum quæ ab aduerſis defendunt, quædam hoc moliuntur noxium,ad ſe primum quidem conuellendo,deinde immutando.Qua ratione Amethyſtus vmbilico admotus vini vaporem cum primis allicit, & Scammonium bilem reuellit.Alia verò quod flagitioſum eſt deturbant,ac tandem propellunt, veluti iam dictæ theriacæ cum aliis medicamentis aduerſus venena valentiſſimis contingit,quod & Smagragdo, lapidi Cyaneo & aliis nonnullis familiare eſſe perpetuo euentu cunſpicitur. Alia denique præſentem eſſe vel imminuere cauſam duerſam certo indicio commonſtrant,vti Electro atque Adamanti coram toxico madere contingit & Torchois vel findi vel omnino ruinam aut maculam quandam efferre dicitur appetente periculo. Eorum rurſus quæ viribus occultis nituntur, quædam ad actionem corporis extimulatione egent, quemadmodum pleraque pharmaca in actum (vt phyſicis vulgatum ſermonem vſurpemus) reduci neceſſum eſt,priuſquam ad opus proprium emergãt. Alia verò citra omnem à corpore immutationem propria munia exercent quibus exercendis ſola debita applicatione opus eſt, quòd ſcilicet vires ſuas actu, vel habitu ſaltem ſolam accidentalem potentiam conſtituente nacta ſunt: ideóque ſola egent conuenienti ad obiectum admotione.vtque impediens nullum adſit. Qua de cauſa Corallium etiamſi ſtomacho diutius adhæreat,nihil à corpore detrimenti admittit: pariter nec Sapphirus anthracem ſanando vires vel tantillo perdit,quanquàm & id ei quidam falsò adſcribant.

De ratione & cauſsis virium in Gemmis.
CAP. III.

COgnationem certè non obſcuram ea quæ huic capiti inſerenda ſunt, cum iis quæ nouiſſimè diſſeruimus habere videntur. vtriuſque enim capitis idem ferè obiectum, eadem penè ratio, idem propemodum argumentum, vt & hic quoque bonam eorum quæ præſtruximus partem adiectam intelligi velim: quam & adieciſſem profectò niſi prolixitatis nimiæ καὶ ταυτολογίας, id eſt, repetitionis accerſi metus fuiſſet. Inſtitutum itaque adgreſſi dicimus præclaras multum in Gemmis excellere virtutes. Ideóque & in magna illas antiquitus fuiſſe maieſtate tam conſpicuum eſt, vt eum nihilo conſultius facturum exiſtimem, qui illarum dignitatem multis encomiis commendare niteretur, quàm qui ſolis lumē leuiculo quopiam fulgore clarius efficere, aut luxuriantibus aliquot (longè tamē imparibus) pictorum more coloribus illud aſſequi conetur. Sed enim tantarum virtutum támque verè ſtupendorum muniorum cauſas perſequi non omnibus ex æquo facilè fuerit. Qua de re, paucis libet de illarum potentiarum ratione quædam recenſere, non floccipendenda. fuerunt enim qui Gemmas viuere, & à ſua anima ſpeciales adeóque ferè diuinas functiones exercere crediderunt, quorum iudicium receptum hactenus non eſt. Aliter Alexander ille Græcus ſenſit. namque quod illarum proprietates elementis vnde conſtituuntur referuntur acceptæ, nimirum quòd hæ in mixto alia edant opera quàm extra ipſum, in quo qualitatem elementalem, id eſt, innatum temperamentum, tanquam inſtrumentum

Alexandri Græci opinio.

tum ad opus moueri ratus eſt. Cuius ſententia, etiam ſi pleriſque placeat, multis tamen non mediocribus philoſophis vel ideo abſurditatis expoſtulatur, quòd inſtrumentariæ tantùm cauſę recordatus, effectricem, quæ princeps eſt, prætermiſiſſe videri poteſt, quam perueſtigare præſentis eſt negocij. Hermes autem ille Triſmegiſtus Cœlum Gemmis occultas proprietates transfundere perhibet: è quo gignendorum ſeu producendorum omnium facultates tam ſingulares quã vulgares in hæc inferiora tranſmitti non dubitauit aſſeuerare, duplici (vt inquit) modo. Aut videlicet nobiliter & ex amuſſi, quoties materia in quam cœlum vim ſuam exercet, eius orbis ac luminis quandam ſpeciem ſeu cognationem refert: ad quam ſcilicet quo propiùs acceſſerit gignendus lapillus, in hunc feliciùs ac abundantiùs propter materiæ ſymmetriam, connexionem, atque conſenſum, cœlum fuiſſe operatum intelligatur. Sed & ideo multa admiratione dignas Gemmis eſſe proprietates inditas aſſerit, quòd lumine & perſpicuitate cœlo quadantenus patentiores demonſtratæ, eius actionem perfectiùs admiſerũt conceperúntque. Vnde ſcilicet tandem hominis ſpiritus effecti ſpecificis pateant Gemmarum proprietatibus, qua ratione Topazium, Carbunculum, Adamantem, occultis gratiarum proprietatibus præditas eſſe confirmant viri non pauci nec incelebres, vt non deuoratis tantùm, ſed & etiam geſtatis ſuas edere liceat cælicas potentias: primum quidem in hominis ſpiritus, demum in in humores & ſolidiores eius partes, quibus à peſte ac venenis defendatur. Sed enim à cœlo hoc ipſum, quicquid recondita vi poſſunt, Gemmas accepiſſe, vel hoc argumento confirmant, quod magnos parua mole mirificóſque promant effectus. Nulli namque elemento

Hermetis de Gẽmarum virib. ſenſus.

conceſſum volunt paruo corpore plurimum ſubito præſtare, vti nec ignem puſillum magnam vnico impetu lignorum congeriem vrere, vel aquæ pauxillum terræ plurimum perfundere. Quæ vero cœlica vi nituntur,ex haud multa materia(ceu ſcilicet vim eam in non magnoperè reluctantia obiecta, facili opera,diffundant)admiratione etiamnum dignas ſuas functiones abſoluunt. Nimirum quòd contrariis aduerſantibúſve cauſis non agunt, & à validiſſima cœleſti potentia in actionem extimulantur. Quo modo(vt phyſiologis quibuſdam non vulgaribus placet) Corallium, Carchedonius, Chryſolythúſque Gemmæ, ab Ioue præſertim ac Venere id ſunt indeptæ virtutis quo ab atræ bilis melancholiæve ſymptomatis vel ferentem adſerere valeant.Deinde &Mercurio Achaten ſacram perhibent,ideóque & facundiam inuitare, & homini contra venena amuletum eſſe teſtantur.Aduerſus quæ etiam è Creta collectam dictamnum à Phœbo (qui Pythonem transfixiſſe fingitur)id eſt,à Sole omnis vitæ & propaginis fomite mutuatam eſſe profitentur facultatem.Sed & herba Pentaphyllon cœlica vi palàm prædita creditur non venenatis modò auxiliari potens,ſed vnico folio diariam febrem,ſi bis in dies ſingulos ſumatur:ternis,tertio quoque recurrentem:quatuor autem foliis quartanam febrem pellere atque cōficere poſſe laudata.Nec iniuria profectò, quum nempe febres hæ variis pugnent tum naturis tum intemperantiis, haud facile fuerit(ſi me non omnia fallant) explicare quam ob cauſam naturalem, vnico ſimpliciſſimóque hoc remedio,Pentaphyllo ſcilicet, tam diſſimilis rationis affectus abigi queant, ſi non virtutem hanc cœlum ipſum illi impendiſſe cauſeris. Quid præterea Phœbo ſacræ Pæoniç,à comitiali morbo vel por-

Remedia in febrim.

portantem vindicare poſſe. præter cœlum, conceſſerit naturalis ſenſualiſque philoſophus? Neque enim pauca reperias medicamenta quæ ſimilis caliditatis, ſiccitatis ac modicæ adſtrictionis conformes promãt qualitates, quarum ratione tametſi germanas edant operationes manifeſtas, aduerſus tamen illum affectum tam præſtabilia eſſe minimè experiaris. Sed hęc quorſum? nempe vt mirum non ſit, quòd philoſophi illi arbitrati ſint, cœlum Gemmis occultas profundere potentias: quum præſertim ſimiles poteſtates in obſcurioris ſubſtantiæ herbas palam ſit illud inſinuare creditum. Quid præterea? Nónne à veteribus obſeruatum eſt quarundam arborum, Oleæ inquam, Populi albæ, & Salicis folia ſolſtitiali tempore conuerti: fieri etiam vt ipſo brumali die frondes quædam reuireſcant? Vt & hæc Marcus Varro ſtupenda diſcrimina nominarit, quibus videlicet anni tempus diſcernatur, & ex foliorum verſura ſolſtitium, ex recens autem erumpente quarundam herbarum virore brumalis dies internoſcatur. Quæ ne iuſtè quis miretur, non pigebit & hîc quoque contexere quæ M. Cicero ex Stoicorum placitis refert. *Probatum eſt*, inquit, *à Stoicis in ipſa bruma muſculorum iecuſcula augeri, pulegium aridum florere brumali die, item inflatas rumpi veſiculas, & ſemina malorum quæ in iis mediis incluſa ſunt, in contrarias partes ſe vertere: Oſtreis & conchyliis contingere vt cum Luna pariter creſcant & decreſcant.* Vnde manifeſtum eſſe puto (vti etiam præſtruximus) quod & philoſophis diligenter probatum receptúmque inuenio, quòd rebus ſupernis vis quædam inſita eſt vehemens, quæ maxima ex parte cum inferioribus conuenit: indéque ſympathia quædam & ceu conſenſus e- *Concluſio.*

mergit, quo animantium motus tacitíque concentus cœlicis corporibus (in rebus quæ ſtata natura fiunt) concordare videntur: Quo nomine hæc quoque inferiora cœlicis ſuis numinibus adſcripta reperio, Apollini namque Aries, Leo, Gallus, Crocodillus, Cantharus, à Chæremone Porphyrióque tribuuntur. Ex arboribus verò Palma, Lotus, Laurus Soli feruntur acceptæ. Nimirum quòd coram intuearis † Loti folia prius quàm ſol emergat contrahi, & eo exorto ſenſim explicari. Mirto quæ de Heliotropio, & aliis non raris herbis, vt literis proditum eſt, ita re ipſa quiuis non negligens explorator proprio obtutu cernere poteſt.

Lotus hæc herba Nili eſt, non arbor.

Porrò de lapidibus multa nec tamen diſſimilia à Philoſophis Aegyptiis ac Magis perhibētur, qui quoſdam lapillos ſyderum imagines planè repræſentare adſtruunt, quos & ideò ab iis virtutes in ſeſe concepiſſe crediderunt, & experimento comprobaſſe teſtati ſunt. Quid namque philoſopho naturali mirum exiſtimare ſimilitudinem Gemmarúmque cum cœlo cognationem maiorem, efficere vt eius viribus obnoxius pateant atque hinc valentiores emergant, quum maximè ſimilitudo & extimulata tandem germanitas materiei aptam præparationem, & cœlo obnoxium conſenſum non obſcurè ſubindicet. A cunctis ſiquidem phiſiologis receptum eſt quòd agentium actus fiunt in patiente diſpoſito (libet enim eorum vulgatam multum ſententiam ad verbum referre) quódque ſingulæ ſimilitudines ſeſe natiuo quodam affectu appetunt. Verùm nè hæc quidem abſurda iudicauerit, qui monimentorum magicorum aſtrologicorúmque non inuitus meminerit. hi quippe in rebus ſimilitudinem non mediocre ad effectus naturales habere robur certa veluti hypotheſi ſtatuere. Sed vt magica omittamus,

mus,quibus vel ſolo nomine multi terrētur, aſtrologicum aliquod adſeremus exemplum.Inter omnes aſtrorum peritiores conuenit (quibus etiam medicorum non vulgarium bona pars facto periculo ſubſcribit)Leonis imaginem aduerſus calculum amulentum eſſe:ſi tamen ſtato tempore, hoc eſt,Sole Leonis primum gradum occupante in auro ſculpta,à collo portetur.Cuius rationem nemo,crediderim, aliam facilè attulerit ſaltem naturalem, quàm conſenſum appetitúmque quendam rerum cœleſtium cum congenea figuratione,in conuenienti materia ab iſta ſaltem harmonia inuitatum procuratúmque.Propter quem virtus illa cœli,quæ conſtituto illius configurationis tēpore pollebat,à iam dicta parilitate,& materiæ,id eſt auri,ad menſuram præparatione, in aurum iam dicta imagine figuratum allicitur,transfunditur: commeat: quæ proximum,geſtantis ſcilicet,corpus ſua vi afficit, qua à calculo ipſum tueant. Veruntamen nolim intelligas,philoſophos illos, vel etiam me ſentire virtutē hac eſſe imagini, ſed auro tali effigie figurato & efformato transfuſam,vt ſcilicet ſubaudias illos exiſtimare quòd præparatio, qua per ſculpturam dictæ imagini fabricandæ neceſſariam,aurum cœlicis rediis & influxibus concipiendis abundè diſponitur, efficit vt materia hæc patentior reddatur cœlicis afflatibus admittendis,&(vt ait M,Vitruuius li.1.de Architect.ca.*6.)* de latentibus cœli rationibus,artificioſis rerũ inuentionibus, diuinitatis exprimere veritatem rerum peritus vir poſſe credatur.De quibus fuſius ſuprà diſſeruimus. Sed enim ne philoſophorum illorum placita abſurdiora putes,quàm vt humanam apparentémque ſaltem aliquam non habeant rationem: Maximè autē quo feliciora, ſublimioráque ingenia oblectemus

Mũdum eſſe animal vnũ ſenſit Plato.

(non vero quòd ita eſſe ſtatuamus) annotanda in primis & hìc nobis videtur Platonis illius celeberrimi, & multorum non mediocrium philoſophorum celebrata vulgatáque ſententia, quòd ſcilicet mundus eſt animal vnum, vna quadam anima intellectuali (ea eſt de qua paulò antè diſceptauimus) ſub mente principe omnium creatrice vita donatum, quæ (menti obſecundans) congeneo ſuo ſpiritu per omnia diffuſo vniuerſum orbem alit, fouet, moderatur. Cui & id Maronis egregij illius non minus philoſophi quam poetæ ſubſcribit: ---*Omnia.*

Spiritus intus alit, totámque infuſam per artus,
Mens agitat molem.

Vna in omnibus vita, omnia inuicem conſpirare & compaſſione quadã communicare.

Quibus non obſcurè oſtendit naturam hanc tranſmutationi obnoxiam à natura ſtabili ordinatricéque regi: ſingula etiam artus & particulas eſſe quaſdam mũdani illius ac magni animalis, eadémque ſaltem communi vita viuere, adde & communi quodam ſpiritu in propria munia extimulari. Ideóque & illorum eſt cõſilium, vnam in omnibus vitam ſub mente ac vigere, quæ cuncti eius vi & imperio peragat. Ita & tamen, vt ad ſuas functiones obeundas tũ cœlicis, tum nonnunquam etiam rudioribus inſtrumentis vtatur. Quapropter & in hac communi omnium vita ſentiunt ſingulas formas cùm inuicem, tum per animam illam vniuerſalem ad omnium vltimum finem, hoc eſt ſupremum ipſum bonum, tandem conſpirare, vt & quæcunque fiant mundi opera, ſigillatim mũdi partes ſint vel ad eas ſpectent, vt & ad totum. Quod & ipſe Pythagoras ſuis numeris demonſtrare contendebat, dũ vnitatem omnem numerum conſtituere, dualem primum, atque ex vnitate & binario ternarium, (id eſt Trinitatem quandam) comprehendi, deinde & in ſimplicem

Pythagoræ de Trinitate per numeros cõpendioſa ſententia.

plicem vnitatem alium omnem numerum reſolui, multa ingenij dexteritate diſſerebat. Verùm vnde digreſſus eſt noſter tandem redeat ſermo. Senſerunt item & philoſophi illi, quòd citra ſubſtantialem proximámque cauſſam non poſſit in hoc inferiori mundo naturaliter produci ſubſtantia, nec ſine viuente cauſſa viuens quippiam generari: deinde & duce quodam communi diuerſa quæque conciliari. Proinde & per ſubſtantialem illum mundanæ animæ vbique præſentem ſpiritum, omnia conſenſum, cujus nunc commeminimus, participare volunt. Adde, quod & inter philoſophos conuenit, quòd lumen intelligentiæ eſt actus: intelligentias quæ & ſuperiora lumine & ſpiritu non modò communi, ſed & proprio agere. Quid igitur illis arduum fuit opinari ſpiritum illum vniuerſalem, cœli vim materiæ ad eam ritè paratæ admouere, vnde rationis eius ſeminalis virtus ad opus pridem à creatore inſeminatum exſuſcitetur. Præſtat tamen Chimericam illam animam, Chriſtianis incognitam, philoſophis in hanc perſuaſionem ductis relinquere: & attendere iis quæ ratio diuinis oraculis ſubnixa ſuadet, & quotidiana naturæ conſuetudo commonſtrat. Naturam autem ſic operari videmus vt cœli lumen non deſit, & rationum ſeminalium elementis, id eſt, in ipſa materia, latentium per id excitetetur fœcunditas. Quemadmodum quippe prudens agricola terram ſementémque, ſic ſua arte ac diligentia præparat quò ſpeciem rei cuius in ſemine rudimentum aliquod à natura deliteſcere ſcit, cœlum omnibus numeris feliciùs abſoluat: Ita & ſolertiſſimam prouidiſſimámque naturam, vel hominem artificioſum aurum lapillúmve ſic aptare poſſe putant, vt quæ in iis per creationem cœpta eſt vir-

tũs, vel inſita, per naturam, vel artem eius quamproxi mè æmulam, ad perfectionem tandem extimuletur. Proindéque nulli iam mirum ſit, quòd philoſophi illi ſenſerunt, cœlum & artem ſeſe inuicem non raro iuuare cœlicis concipiendis viribus, & materiis decenter adparandis, cœleſtium motiones & ſitus obſeruare docuerint, vel ideo ſaltem, quòd hæc ad materiam pertineant, aliter vel aliter aptandam. Nempe quòd elementa pro illorum motu, poſitione, propinquitate aut diſtantia qualitates euariant, quas non pauci rerũ naturalium proximas effectricéſve cauſſas exiſtimant, vel ſaltem in hoc ſuperioribus miniſtrare quòd pro eorum mixtura & temperamento formam quandã ę-dant quæ ad ſpecificam quàmplurimum diſponat: Vt & id ſit euidens, quod ſuperiore capite prætexuimus, Deum ordinem quendam conſtituiſſe omnium rerũ & à ſe ad ſe. Quem Deum credi non ab re poteſt, ſupra ea quæ ab vniuerſali rerum naturalium confluxu quæque ſpecies & quoduis indiuiduum recepit, proprietatem quandam humano captui, non ratione, ſed ſolo experimento peruiam, ad hominis vſum, liberaliſſima ſua pietate infudiſſe atque impartiuiſſe. Vt & vtilitatem inde homo capeſſeret, & tanti támque reconditi operis admiratione illectus, ad Dei & Domini ſui omnium creatoris contemplationem amorémque raperetur conuolarétque. Hic nanque ordo vniuerſi, & hæc rerum proprietatúmque admiranda varietas, dum ab intellectu diligentiùs auidiúſque intro ſpicitur, illuminatis tandem mentis oculis, principiũ ſuum, quod eſt bonum ipſum, id eſt Deum, refert, incomprehenſam ſublimitatem, ac maieſtatem ſimpliciſſimam, ſapientiſſimam, potentiſſimam, benigniſſimámque virtutem atque bonitatem eſſe. Sed inſtitutum

Quódque pro.

Cur proprietates occultæ rebus à Deo inditæ ſunt.

tutum tandem abſoluamus. forſitan enim longius palati diſceſſimus. Itaque tametſi Triſmegiſtus ille non abſurdè videri poſſit ſenſiſſe, quòd cœlum lapillis vires abditas impertiatur, proximæ tamen earum cauſſæ non meminit, quam inter philoſophos conuenit in materia conſiſtere, & inde ſuas promere functiones. Qua ratione patet, cœlum ipſum materiale ac extenſum non eſſe principem proximámque, vel ſi mauis, coniunctam cauſſam earum quæ in Gemmis latent potentiarum. Quamobrem quũ ſuperiùs oſtenderimus, reconditarum virium cauſſas à nulla fieri complexionali qualitate: ſed nec ab aliquo elemento aut forma elementorum temperiem primariè atque eſſentialiter conſequente, voluit Albertus ille Magnus cum numeroſa non mediocris literaturæ ac iudicij virorum turba, quòd ſpecies ſeu ſubſtantialis Gemmarum forma ſit deliteſcentium, quæ ex iis experimur, facultatum cauſſa effectrix atque immediata. Quanquam nec illi fortè negarint ſubſtantiali illi formæ vim aliquam adiici cœleſtem, quæ vel ſeipſa, nonnunquam autem Gemmarum adiuta temperaturis elementalibus, præcipuæ illi cauſæ ſuffragetur. His autem non de nihilo ſubtexendum videtur, quòd quæ Gemmæ natura puriſſimæ naſcuntur, & ab omni ſorde defecatæ, nullam artis præparationem ambiunt, niſi vt ritè corpori admoueantur & nihil obſtet. Quæ verò terra aut cruſta obductæ, precioſum intrò condunt theſaurum & gratam pulchritudinem, mangonum officio, abiecta cruſta, & virtutibus & illecebris diffundendis idoneæ redduntur, Neque etiam tibi perſuaſum velim Gemmas æqualiter ſuis functionibus corpora quæuis etiam humana efficere. Quandoquidem pro corporum cum cœlicis orbibus & afflatibus, vnde vim lapilli mutuati

Alberti Magni de proprietatum eſſentiali cauſa ſenſus.

Nos in quæuis corpora Gēmas æqualiter operari.

ſunt non modicam, maiori vel minori conſenſu, aut eorum corporum conueniente vel aduerſante temperamento & innata proprietate, efficaciùs aut ſegniùs Gemmas operari contingit.

PRIMI LIBRI FINIS.

DE GEMMIS XIII. QVARVM Diuus Iohannes in Apocalypſi meminit. Liber Secundus.

ARGVMENTVM.

IActis inſtituti noſtri fundamentis, ab ipſo ſecundi huius libri limine prætexẽdum videtur, quod diuus ille Ioannes Apoſtolus Ἀποκαλύψεως, id eſt, Reuelationis libri capite penultimo, dum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem de cœlo deſcendentis, ac Dei claritate illuſtris ſtructuram deſcriberet, tredecim Gẽmarum non ſine magno ſacramento (quod ne in aliena meſſe metamus, in præſentiarum prætermittimus) commeminit. Quas non pigebit, ex ordine eo loci ſeruato, hîc quoq; recenſere. Neque enim video qua meliori ratione, Dominus omnium Deus nobis commõſtrauerit, diuinas quaſdam Gemmis ineſſe naturas & proprietates, quàm iis ipſis cœli muros, hoc eſt, eius virtutes, vel (ſi mauis) Chriſti Ieſu cũ duodecim eius Apoſtolis, Eccleſiæ videlicet capitis & columnarũ amplitudinẽ, maieſtatẽ, cumulatã deniq; nobilitatem & inuincibilẽ virtutem per Gemmas deſignando. Sunt itaq; omnes ex: Iaſpis, Sapphirus, Carchedonius, Smaragdus,

ragdus, Sardonyx, Sardius, Chryſolithus, Beryllus, Topazius, Chryſopraſus, Hyacinthus, Amethyſtus: nouiſſimas verò fecit Margaritas. De ſingulis autem his hoc libro primùm ex ordine diſſerere conſilij eſt.

De Iaſpidis ſpeciebus & viribus.

CAP. I.

IAſpidis plura ab autoribus enumerantur faſtigia. Ea tamen quæ apud Indos nata Grammatias, aliis Polygrammos vocata eſt: quæque virens, Smaragdo quadantenus ſimilis pellucet (vt & hinc ſola ſubſtantiæ craſſitie ab hoc deſciſcere ferè videri poſſit) ſupremam obtinuit maieſtatem. Ab hac verò diuerſa multum Cypria viſitur, colore glauco, ſubſtantia pingui, Gallis Iaſpis alba dicta. Perſica æri ſimilis, Aerizuſa nominata, conſpicitur. Thermodontiaca autem Iaſpis, cærulearum optima eſt. Cappadox ex purpureo cœruleum refert in materia opaca, ideóque nõ fulget. Phrygia ruboris non nihil admiſit, Thracica Indicæ æmula, Chalcidica turbulenta ac variæ multum ſubſtantiæ, omnium minimè iucunda. Cunctarum vulgò præſtantiſſima eſt, quæ purpuræ quippiam complectitur. Secundum habet locum quæ roſeum quiddam nacta eſt. Tertiam obtinet dignitatem, quæ Smaragdum: quartam, quæ Autumnale matutinùm ſerenúmque cœlum imitatur. Eſt & quędam Iaſpiachates ceu Iaſpidem & Achaten quoque complexa, vires vtrarúmque perſtringere credita. Sunt & aliæ (autore Vincentio) peregrinæ Iaſpidis ſpecies ex Thetel enumeratæ. *Nam inuenitur* (ait) *in Iaſpide ſcutum habens in* *Thetel.*

collo,& cuſpidem in manu,& ſub pedibus ſerpentem,qui habeat contra omnes inimicos virtutem. Item & alius in quo ſit homo habens faſciculum herbæ in collo,cuius virtus ſit omnes diſcernendi morbos ac ſanguinem reſtringendi:quem Galenum in digito geſtaſſe referunt. Deinde & cruce ſignatum viridem reperire eſt,ne quis ſubmergatur efficacem. Hactenus illc. Hic itaque feré indigitauimus optimam principémque Iaſpidem. virentem illam & Indã quæ(quod præ cęteris amuletum eſſe credatur) Polygrammos nuncupata exiſtimatur, quæ tamen celeberrima aſſeritur, ſi ex viridi purpureum quiddam complexa,alba præcingatur.linea. Vnciis vndecim magnam vidiſſe Plinius teſtatur, indéque arte cõſculpatam Neronis thoracatam effigiẽ.Porrò quòd ad vires attinet,omnes pro ſingulari aduerſus perniciofiſſima quæq; venena amuleto toto Oriente deferri,idem Plinius in ſcriptis reliquit. Verũ enimuerò eã quæ Grammatias dicitur, alba inſignem linea præferunt,quæ ſi geminata candidã efferat crucẽ à nonnullis firmiter prædicatur ferentẽ adeò contra aquæ iniurias adſerere,vt & hunc à ſubmerſione vindicare,Gal. medicinæ vſui illas eſſe cõfirmat,quòd ſuo adhæſu ſtomachũ firmẽt,quẽ ventriculi os eſſe idẽ autor dixit,illiúsq; rei ſe periculũ feciſſe profitetur totq; videlicet ex Iaſpide à collo ita ſuſpenſo vt ſtomacho è directo reſponderet. Affirmàtq; ſibi corã exploratũ eſſe ſculpturæ expertes nihilominus prodeſſe,quàm ſi dracone radiato figuratæ fuiſſent: quales Nechepſus rex in ſculpi inſtituit, vt idem Gal.refert. Adde quòd Iaſpis mulieribus menſes cohibet drachmę põdere deuoratus ſanguinẽ ſudorémq; cõpeſcit, hydropẽ & febres arcet, oculorũ aciem ſuo virore reficit, Venereorum petulantem appetentiam retundit:partum proprietate qua-

Iaſpis quæ optima.

Iaſpidis vires.

te quadam occultiori moderari creditur. Sunt qui ab aduerſis caſibus geſtantem liberare, phātaſma pellere, conceptioni aduerſari, & oculos ab omni ſorde purgare Iaſpidem dicant.

De Sapphiro. CAP. II.

IOVI Phœbóque antiquitus ſacram ſapphirum in duo partiuntur præcipua diſcrimina. Sunt namque quæ Orientales ſeu Indæ, ſunt & quæ Podiæ, à loco ſcilicet ſuæ generationis, appellantur. Inuenio quoque illam & Syrtitem, ab inuentionis loco, vocari. Quamquam non eam putauerim eſſe, cuius Plinius meminit libro 37. hiſt. natural. cap. 10. his verbis: *Syrtitæ* (inquit) *in littore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur, è melleo colore refulgentes, intus autem ſtellas continent languidas.* Tametſi namque nomine & originis loco conuenire videantur, color tamen huius ſyrtitis, è melleo croco refulgens, manifeſtiùs reclamat quàm vt à quoquam ſuſpicari deceat hanc ſyrtitem eſſe ſapphirum. Sapphiri namque cœleſti colore conſpicui ſunt. Porrò earum quæ apud Medos reperiuntur, ſupremam ſibi maieſtatem vendicarunt, quæ ſereniſſimi vernique cœli colorem efferentes, cæruleæ conſpiciuntur, & ceu transfuſas nubeculas (immixta etiamnum leui quadam purpura) repræſentant: vt videlicet ſulphuris primum accenſi colorem referant, aureis inſuper punctis colluceant ſcintillentque, ita tamen vt viſus aciem materiei craſſitie retundant, vt & admotarum rerum imaginem ſpeculi inſtar minimè reddant. ſunt itaque hæ optimæ ſapphiri. Multæ tamē alię viſuntur quę quo magis ab his vel ſubſtantia vel colore deſciuerint, eo viliores cenſebū-

Sapphiri differētiæ & nomina

Syrtites.

Sapphiri deſcriptio.

tur. Inter quas tanquam ſubcandicantes quaſdam nubeculas oſtentant, præferuntur, vt ab optimis primum ſibi locum occupauerint. Supremam olim Sapphirum autoritatem habuiſſe, vt apud diuos gratiam ipſa perhibet antiquitas. Tam quippe diis, Phœbo maximè, gratam hāc Gemmam cauſantur, vt tum pręcipuè ſua huic ſacra placuiſſe creditū ſit, cùm inter hæc ſapphirum (tanquam videlicet concordiæ ſignaculum) etiamſi non citra faſtum ſuperſtitionemque, oſtentarent. Qua de cauſſa Pontificibus in primis, dein etiam regibus, ſummis denique víris, præ cæteris dignam, ob propemodum diuinas illius facultates, philoſophi iudicarunt. Venereos compeſcere affectus creditur, ideóq; caſtis præcipuo vſui eſſe perhibetur: deinde animi in Deum propenſionem, deuotionem, pietatem, conſtantiam, pacis ambitionem, deorū munera opimáque (quod ad hanc vitam ſpectat) beneficia inuitare conciliaréque fertur: vt vel hinc eccleſiaſticis præſulibus omnium maximè dignam rude etiā vulgus profiteatur. Addunt & contra iracundiam, & inuidiā, fraudes & triſtitiā pollere. Adeò ſcilicet contra effrenes animi mores efficax eſt credita. Verùm hæc ad animam pertinent.

Sapphiri vires.

Superſtitioſè credita.

Corporis præterea incrementū moliri, ſolidas principésque fouere & aſſeruare partes, cordis oculorúmque vires reficere, horum excreſcentias & puſtulas inhibere: ruptas quoque membranas cógere Galenus & Dioſcorides autores ſunt. Addunt & aduerſus ſcorpionū ictus & inteſtinas exulcerationes bibi venenis etiā peſtiferis reſiſtere, & cōtra veneficia omnia, adde etiā & incantamēta pręſidio eſſe, febrientes cordis venis pulſantibus admota iuuare, ſudorē arçere, ſanguinē cōtinere carbūculis abſceſſibúsq; calidis, peſtiferis

præſer

tim, mirum in modum aduerſari tradunt. Commentitium puto quod à pleriſque dicitur Sapphirum Carbunculo extincto viribus deſtitui. Sunt & qui falsò iactent ſenſiſſe Dioſcoridem quòd Sapphirus araneam in pyxide repoſitam occidat, ſi diutius ſupra animantem pendula admoueatur.

Mitto præterea quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſorum Magorum præſtigioſa vanitas nugatur.

De Carchedonio.

CAP. III.

CArchedonium è Carbunculorum eſſe generibus Plinius inter Latinos philoſophos locupletiſſimus teſtatur. Quanquam & hîc præmonitum te velim ferè omnia tam Græca quàm Latina Apocalypſis exemplaria Calcedonium habere: quum tamen de hoc nomine vocato lapide nihil apud authores claſſicos inuenerim: de Carchedonio autem multa. Vt & hinc non ab re putem ſcriptorum incuria vtraque exemplaria iam olim vitiata eſſe, quæ præſtruere viſum eſt ne ſacri textus veritatem ac dignitatem neglexiſſe videremur. Porrò Carchedonios putant imbre diuino generari. Luna plena maximè reperitur. In Naſamoniis montibus naſcitur, deinde & apud Thebas in Aegypto: verũ quàm prædicti obſcuriores ac magis fragiles, venoſi & moriẽtis carbonis haud abſimiles. Neq; etiã deſunt viri nõ incelebres qui iuxta Baſileã Argentinãq; claras multũ & inſignes Germaniæ ciuitates quoſdã Carchedonios reperiri adſtruãt. Pręterea autor eſt Symphonianus Cãpegius *Carchedonij generatio.*

in Lotharingia quoque Carchedonios oriri miræ magnitudinis,& ſi ferro percutiantur ſonoros,quos & vi præditos ſcribit aduerſus raucedinem:vocémque clarificare, Ego verò abſolutiſſimo Carchedonio cum Lotharingo collato,hunc non putauerim(tanti viri pace dictum ſit)eſſe verum Carchedonium. Quandoquidem optimus colore conſpicitur medio inter Beryllum & Hyacinthum, accedente etiam leuicula quadam & ſubardente purpura,vt & proinde facilis ſit ſuſpicio coiiſſe,Beryllum cum Hyacintho.Ideóque Carbunculis pallidior & ſubobſcurior viſitur,quamquam & Sole vel igne acrior excitetur. Dicunt etiam Carchedonios vmbra purpureos oſtendere, ſub dio verò flammeos videri,& ſoli expoſitos ſcintillare. Qui autem àLotharingis paſſim circunferuntur rubri ſemper æqualiter conſpiciuntur, tantùm abeſt vt prędictos gratia & proprietatibus adſequantur. Quamobrem ſpurium potius Lotharingum Carchedonium eſſe iudicauerim,vel omnino ignobiliorem eius quandam ſpeciem. Præterea commune omnibus Carchedoniis inuenio, quòd ceram ſignandam ſuo contactu ita quidem liquefaciant, vt eius adhærentem partem conuellant Carchedonij(vt in omni Gemmarum genere)Maſculi acriùs,fœminæ languidius fulgent.Scalpturæ contumaces eſſe Carchedonios inuenio.Cæterúm facultates eis tribuunt non obſcuras contra Cacodæmonas,& atræ bilis ſymptomata, hoc eſt triſtitiam timorémque.Neq; deſunt qui victoriam ei promittere audeant qui illum ſecum geſtauerit.Fertur & feſtucas calfactus trahere. Præcipuæ autem dignitatis ſunt mares qui ſtellas intus ardenteis oſtentant, vel cœleſti hoc ſchemate diuinas ferè eius vires atteſtante.

Carchedonu deſcriptio.

Mas & fœmina.

Carchedonij vires.

De

De Smaragdo. CAP. IIII.

VIridium Gemmarum iucundiſſima primáque habita Smaragdus. Nullus namque color oculis æquè placuit, quòd horum acies virore maximè demulceatur, vt & eapropter viridaria viſus & animi recreandorum gratia petantur. Ideóque fit vt nullis lumina noſtra lapillis quàm Smaragdis plus oblectamēti conſequantur. Nihil quippe cum herbis de viriditate meliori ratione certauerit, quum etiam quarundam virorem non rarò Smaragdus ſuperet. Porrò optima apud Scythas in altiſſimis montibus ac in metallis aureis naſcitur, vnde non ſine magno diſcrimine ac negocio ſolet adipiſci: Gryphis alitibus ferociſſimis in iis auro nidificantibus, & illas tutantibus ab Arimaſpis vnico in frōte media oculo inſignitis, viris armatis eò auri & Smaragdorum cupiditate nimia conſuetis accedere. Ceterùm quantum reliquas virentes Gemmas Smaragdi ſuperant, Scythicæ cum ſubſtantiæ puritate tum viriditatis illecebra reliquas ſui generis ſpecies antecellunt. Secundam verò ſibi dignitatem Bactrianæ vendicant. Ab his autem Agyptiæ. Quanquam & in Britannia maiore (quam nunc Angliam vocant) reperiri non ignobiles, autor eſt Albertus Magnus. Poſt generoſiſſimas itaque quæque pro ſui puritate & viroris conſtanti pertinacia, ſuperior aut inferior æſtimanda fuerit. Porrò pręclariſſima Smaragdus virenti iucūditate amœniſſima prata proximè repræſentat, ſoláq; præ omnibus aliis intuitum vbertim explet, & multo labore hebetatam oculorum aciem reficit: vt vel hinc apud ſcalptores maximam inierit gratiam. Quinetiam è longinquo ſeſe efferunt Smaragdi quòd vici-

Smaragdi geneſis.

Arimaſpi.

Optima probatio.

nũ circumfuſúmve aërem ſuo inficiãt tinctu. Tametſi verò duodecim eius enumerantur omnia faſtigia, principis tamẽ & abſolutiſſimę deſcriptionẽ hîc adnotaſſe ſat nobis fuerit. ea ſiquidem cognita reliquas pro ſuis meritis meriti ac æſtimare haud difficile fuerit. Selectiſſima itaque Smaragdus ea eſt quæ viridiſſima lucidiſſima ac puriſſima exiſtens, ſuo quidem virore oculos conſtanter explet, ſatiatve: ita vicinum aërem proprio tinctu inficiens, vt neque ſoli neque vmbris ſeu lucernis cedat: quin potiùs perpetuo contumacíque virenti fulgore ſemper irradiat, ſui ſemper prębet conſpectum, ſubſtantia pertinaci ac duriſſima. Porrò Smaragdorum quæ planæ ac læues ſunt, ſpeculi ſpeciẽ referunt, & imagines rerum admotarum ſupinæ reprę ſentant. Ideóque in ſcriptis eſt. Neronem gladiatorum certamina Smaragdo conſpexiſſe. Vires huic adſcribunt præſtantiſſimas aduerſus venena omnia vt: & hinc octo granorum hordei pondere in polline deuorata, venenatos à morte vindicare potens iampridem explorata ſit. Affirmant etiam ſerpentis oculos diflue re, ſi optimam Smaragdum diutius intueantur. Comitiali præterea morbo vel à collo pendulam vel annulo geſtatam, ceu amuletum generoſum prodeſſe, Hemitritæumque ſanare, confirmant. Iam verò apud omnes conuenit lapidem hunc rerum Venerearum impatientem eſſe. Vt etiam Albertus ille Magnus adſeuerare non dubitarit, regi Hungariæ cum vxore rem habenti, Smaragdum quam annulo portabat, in tres diuulſum fuiſſe parteis. Proinde palàm eſſe creditum comperio, ad caſtitatem non mediocrem hunc lapillum habere proprietatem, Addunt denique & ipſum memoriam fouere, viſum recreare, opes augere. Mitto quæ de lapillo hoc ſuperſtitioſorum magorum nuciſſi-

Smaragdi vires.

gaciſſima impoſtura mentitur. Porrò qui non vſque adeò virent, vino & oleo abluti (autore Plinio) emendantur.

De Sardonyche. CAP. V.

SArdonychas olim Romanis in magno fuiſſe precio autor eſt Demoſtratus. Porro numeroſa ſpecie viſuntur: quarum India parens eſt, celeberrimæ habentur, Poſt has Arabicis laudem detulerunt, circuli præclaro candore, nec tamen nimis gracili, verùm in vmbonibus nitido. Optimæ autem iudicantur quæ colore conſtant veluti carnibus humanis vngue interfuſo (qualem audio vulgus incarnatum vocare) vtroque nihilo ſecius colore vtcunque pellucido atque languido, ceu ſcilicet quis rubricam viſum trãſmittere intelligat affuſo etiamnum colore vtcunque glauco. Itaque Indicæ præſtant. Colorum quoque varietate ſuam oſtentant dignitatem, vt vix in alia Gemma depingenda naturæ diuina ſagacitas magis reluceat. Ex his namque generoſiores, radice tanquam à baſi quadam nigricante (quam quis non iniuria, è nigro ad cœruleum deciſcere crediderit (Onychas primum quadantenus repræſentant: hinc imitante Sardium ſubrubente zona præcinguntur, à qua deinde linea alba in gyri modum ambiũtur: Tandem verò lata atque diuerſa intercapedine in ampliorem, nec minùs artificioſum ac candidum circulum meant. Poſtrema omnib. iis zonis, veluti baſis quædã altera ſubſternitur: quæ vt Arabibus nigerrima eſt, ita Indis cerea vel cornea conſpicitur: quaſi videlicet in candido pingui vnguis humanus transfundi, accedente etiam

Optimæ deliniatio.

ſubobſcura quadam nubecula, exiſtimetur. Ideóque nemini mirum eſſe debeat. ſi quis Sardonychas ex Sardij, Sardæ & Onychis coitu fieri ſuſpicetur, quũ Sardonychas palàm ſit trium illarum Gemmarum referre colores ac ſubſtantias. Præferuntur quibus candidę vel purpureę zonæ ſeſe ex ordine, citra alterius rei
Probatio. intermixtionem, recipiunt, & albicantes circuli, immixta leui purpura, cœleſtis arcus anhelationem quādā referunt. Melleæ verò & fęculentæ reiiciuntur, cum iis etiam quibus circulus aliquis ſeſe quidem diffundit,
Potentiæ. Onychū. non autem recipit. Aduerſus venerea pollere, & animi faſtum item nocuos effectus arcere creditur.

De Sardio.

CAPVT VI.

SArdium à Plinio Sardam vocari inuenio. tametſi non deſint viri non incelebres qui ab hac Sardium multum diſcriminari iudicent, quòd videlicet hic ruber, illa verò alba viſitur. Forſitan vocum vicinitas Plinio impoſuit, fuit autem Sardius apud antiquos non infimi nominis: nunc autem nullus aut minimus eius vſus. Porrò colore cōſpicitur rubro,
Sardij delineatio. verùm ſuboſcuro, vt ſi quis imaginetur terram rubicam pellucere quidem, ſed ſubobſcura offundi nubecula. Adeóq; is ſui generis optimus cenſetur, & quò latius ab hac perfectione reliqui ab ibunt, hoc minus
Probatio. nobiles iudicabuntur. Timorem pellere, audaciam præſtare, à veneficiis maleficiiſque geſtantem adſerere,
Virtutes. Onychū. ſanguinem è naribus fluentem cōmpeſcere, animo lætitiam, ingenio quoque acumen inuitare, perhibetur. prætereà retundere iniurias creditur: vt vel hinc Sardonychas innocuas eſſe confirment, quòd Sardium complectuntur. Sardij item mares acrius fulgent

gent, ideóque præſtantiores habentur, quod & aliis ferè Gemmis commune eſt.

De Chryſolitho. Cap. VII.

Chryſolithos multiplici diſcrimine partiuntur, quarum ignobiliores Arabicæ dicuntur, quòd vario colore ac turbulento conſpectu ſunt. Reperio etiam & Chryſolithos in Germania naſci, in iugis ſcilicet Myſinacis & locis conterminis, ſplendore tamen ad candidum languido, quàm aliæ magis fragiles. Selectiſſimarum India nutrix, quæ quadantenus cœruleæ ſunt, marinæ aquæ virorem ita præ ſe ferentes, vt aurum in collatione quadam veluti argenti facie cogant albicare. Porrò partibus reſpirationis adeóque aſthmaticis Chryſolithum conferre tradunt. Aduerſus puſillanimitatem, & contra melancholicos metus ſtultitiámque pro amuleto defert. Dæmonas prauos pellere ſapientiam, animi quoque cõſtantiam promouere creditur. Nocturnis itẽ pauoribus, & moleſtiis interſomniis aduerſari crebrò ſum expertus. Addit & Thetel Iudæus philoſophus Chryſolithos reperiri inſignitas fœmina, vna manu auem, altera verò piſcem continente: mercatoribus vtiles quòd ſtultitiam pellant, inuitent autem ſolertiam, qua illi ſuis negociis bene abſoluendis maximè egent. Quanquam & id ſuam abundè redoleat vanitatem.

Chryſoliti ſpecies & geneſis.

Optimæ deſcriptio

Facultates.

De Beryllo. Cap. VIII.

Beryllorum India parens eſt, ita vt rarò alibi oriantur. Eſt autem Beryllus vna ex virentibus lucidíſque Gemmis. Probatiſſimæ ſunt quæ limpidi maris virorem proximè referunt. Ab his Chryſoberylli paulò languidiores, fulgore in aurum vergen-

Berylli probatio.

te,laudãtur.Sculpuntur ſingulæ forma ſexangula, quò color alioqui hebes & languidus angulorum excitetur repercuſſu:vix nanque aliter politæ fulgent.Porro quamuis decem eius faciant genera ſat tamen nobis eſſe putamus principem indicaſſe, vel hoc præſertim nomine quòd hac cognita,facilè cuiuis fuerit reliquas ſpecies ad iam indigetatæ Berylli faciem metiri.Oculis humentibus, ructibus, ſuſpiriis,iocineris quoque malis,illius ex qua dilutum (infuſionem noſtri Seplaſiarij vocant) non mediocriter auxiliatur. Inuenio & hanc Gemmam aduerſus hoſtium iniurias, & contra ſegnitiem pollere,ingenio prodeſſe & coniugatos inuicem conciliare.

Vires.

De Topazio. CAP. IX.

QVæ de Topazij inuentione varia adferuntur,tãquam à noſtro inſtituto aliena (quod & in ſingulis ferè capitibus obſeruare adnitimur)omittimus. Porrò Topazium Gemmarum ampliſſimam tradit Plinius,vt etiam Arſinoæ Philadelphi vxori ſtatuã præbuerit quatuor cubitorum in delubro aureo ſacram.Duplex eius differentia eſt,priorem Praſoiden, id eſt porraceam,alteram autem Chryſopteron: rectius autem Chryſopterin(hoc eſt ad filicis herbæ virorem inclinantem)nuncupant. Neque enim è voce Græca πτερὸν Latinis alam ſignificante aut pennam, verum à voce πτερὶς ſilicem herbam indicante,Chryſopterin deriuari putauerim: eſt nanque filicis viror quàm porri dilutior.Vt ſit Chryſopteros, vel ſi mauis Chryſopteris Topazius aureo colore, transfuſa inſuper blanda quadam viriditate ad glaucum accedente.

Duplex Topazij genus.

Qualem

Qualem Topazium mihi æſtate ſuperiore commonſtratam fuiſſe reminiſcor, ſubſtantia quidem non mediocriter tenui, multum autem pellucida, colore tamē ex flauo in pallidum languido, immixto etiamnum aqueo quodam virore, adeóque filicis foliorum viriditatem repræſentante. Solæ autem hæ præcellentium Gemmarū limam admittunt vſúque atteruntur. Topazij laus non vulgaris profectò: quandoquidem vires ei aduerſus ſanguinis eruptiones tribuuntur: ideóque vulneri admota ſanguinem è veſtigio compeſcere: iracūdiam præterea ac venerea cohibere creditur. Nec deſunt qui facto periculo audeāt affirmare, quòd manus Topazium habens, ab aqua bulliente citra iacturam eripi poſſit: vt quæ aquæ feruorem vſqueadeò temperet vt ab ea omnem bullam mox pellat & calorem nocuum. Mirū verò quòd vires pro Lunę augmento aut decremēto euariet: vt & hinc lunaticos iuuare perhibeatur. Sunt qui hunc lapillum ſtultitiam pellere, delirium auertere, à momentanea morte ferentem vindicare, & phrenitidi obnoxiis amulentum eſſe prodant. *Facultates.*

De Chryſopraſo. CAP. X.

Chryſopraſum & Chryſopraſiū Plinius ſcribere videtur. nam libr. 37. ca. 8. Topazij genera diſcriminatim narraturus in hunc modum ſcribit: *Duo eius genera faciunt Praſoiden atque Chryſopteron ſimilem Chryſopraſio.* Nec ita multo pòſt ſubdit: *Vilioris turbæ eſt Praſius, cuius alterum genus ſanguineis pūctis obhorret. Tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum.* Præfertur his Chryſopraſius porri ſuccum & ipſa referente, ſed hæc paululū declinans à Topazio in aurū. Eiuſdē verò li. c. 5. Beryllorūdiſcrimina deſcri

pturus *Vicinum* (infit) *genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprij generis exiſtimatur, vocaturque Chryſopraſus*. Item & eius libri cap. 11. *Colos* (inquit) *appellauit Chryſolithum aureus, Chryſopraſum herbaceus*. Puto tamen vel ſcriptorum vel typographorum oſcitantia Chryſopraſio, pro Chryſopraſo, & praſius pro praſus ſubſtitutum eſſe, vel hac ratione quòd vtranque aſſerit porri ſuccum referre, cui Chryſopraſi & praſi voces longè melius reſpondent: ſicuti & ibidem his pro is, & Chryſopterin pro Chryſopteron reponendum cēſeo, vt ſcilicet in hunc modum Pliniana lectio caſtigetur. Et duo eius genera faciunt Praſoidem atq; Chryſopterin ſimilem Chryſopraſo, & demum vilioris turbæ eſt praſus (niſi tamen praſius vocem adiectiuum quoddam eſſe cenſeas) cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur his Chryſopraſus porri ſuccum & ipſa referente. Palàm enim eſt Plinium eò loci Chryſopraſum tribus Praſi generibus conferre, eundémque pręſtantiorem haberi velle. Sed hæc miſſa.

Emendatur Pliniana lectio li. 37 cap. 8.

Deſcriptio. Chryſopraſus itaque lapis porri viriditate ad aurum inclinante conſpicitur: ideóque herbaceum colorem imitatur. Optimus itaque eſt qui aureis guttis cōſpergitur. Mirum quòd lumini tam importunum ſcribunt quidam, vt genuinum decorem per ſolas tenebras oſtentet. Vires ei tribuunt contra ſacram auri ſitim. *Virtutes.* Cordis vires reficere, & oculorum imbecillitatē finire creditur.

De Ametyſto. *Cap. XI.*

PRæcipua inter violaceas Gemmas Amethyſto laus & autoritas: eius autem plura enumerantur faſtigia. Porrò Indicæ ſupremam ſibi

vendicarunt maieſtatem: Poſt has verò Arabicæ, Armeniacæ, Aegyptiæ & quæ in Galatia reperiuntur. Infimæ omnium quæ in Thaſo aut Cypro gignuntur. Singulæ tamen violas vtcunque referunt, fulgent quoque, ſcalpturæ vt ſi quæ aliæ faciles. Abſolutiſſimam purpuram Indicæ repræſentant: inter quas eæ quidē præcellunt quæ veluti ex carbūculo irradiant is in murice roſei cuiuſdam nitoris iucundam anhelationem effundunt. Quarum, quæ blando quodam aſpectu tanquam ignitā eiaculantur ſcintillam generoſiſſimæ atque efficaciſſimæ putantur. Neque etiam hìc adnotare pigebit quòd accedunt quidem Amethyſti omnes ad vini ruborem, verùm eo non adepto in violaceū finiuntur, vt purpuræ videlicet fulgor vſqueadeò igneus non ſit: ſed vt vini colorem euariet. Quanquam inueniam & Amethyſtos quoſdam ad Hiacynthos deficere, alios verò ad vinum magis: nullæ tamen vinoſi coloris expertes omnino laudantur. Quæ verò ad cryſtallum ceu ſubaldida quadam ac leui purpura deſciſcunt, cunctis ignobiliores habentur. Veneris gemmā coloris luxus & illecebra vocari fecit. Ariſtoteles autor eſt ametyſtum vmbilico admotum vini vaporem primum ad ſe trahere, deinde eum diſcutere: proindéque à crapula & ebrietate ferentem vindicare. homini præterea contra topica amuletum eſſe compe-rio. Addunt & alij malas illum arcere cogitationes & præcox fœlíxque ingenium efficere. Ad hæc vigilantē & principibus gratum reddere eum à quo portetur. Sunt qui grandinem auertere & omnia proſpera inuitare illum tradant. Mitto hìc quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſi impoſtores credulis nimium auribus inſuſurrant, tanquam videlicet Chriſtiano inſtituto indigna, qualia ferè ſunt etiam quædam ex iis, quæ par

Delineatio. *Probatio.* *Potentia.*

tim paulò antè, partim etiam & in aliis huius libri capitibus, è certis tamen autoribus, retudimus, cuius te vel deo monitum cupimus, ne qua egregio illi cenſori, aut alij ſimilis farraginis homini calumniandi anſa relicta videatur: quæ ea venia à nobis prodi poſſe iudicauimus, qua ab aliis prodita fuiſſe vidimus, quanquam ea omnino prætergreſſi ſimus quæ præſtigioſam illam Magiam plus redolere cernebantur, quàm Chriſtianam eruditionem deceret admittere.

De Hiacyntho. CAP. XII.

Delineatio. HYacynthus à ſui nominis flore nomen habet: eius nanque colorem quàm proximè repræſentat. Eſt itaque Hiacynthus colore quidem fuluo, ab Amethyſto (Plinio teſte) differens quod quæ in hoc emicat viola, in illo dilutior cõſpicitur, vt quis ſcilicet ab Amethyſto ad aurum immixta etiam leui quadam ſed ſubobſcura purpura, deſciſcere dixerit Hyacinthum. *Genera.* Triplicem eius inuenio differentiam. eſt enim qui ad rubrum plus inclinat, igníque purpuraſcit magis, cui nonnulli primam adiudicarunt autoritatem. Eſt & alius, è fuluo croceum repræſentans, quíque igne obſcurior redditur. Tertium è fuluo ad cœruleũ non ingratam præ ſe fert anhelationem, inde ſapphirini nomen habet, cui alij ſupremam maieſtatem adiudicant, vel hoc nomine quòd Hyacinthi, Sapphiríq; naturas complecti, ex vtriuſque tinctura videatur.

Hic præ omnibus aliis aëra ſentire perhibetur, ſereno ſcilicet cœlo ceu gratulabũndus, impenſiùs ſuperbiẽs nubilo aũt aut omnino obſcuro iniucũdior, humiliórque adparẽs. *Probatio.* Probantur qui nec obſcuriores nec clariores ſunt, quíque igni admoti vtcũque purpuraſcũt.

Mirum

Mirũ quod temporũ cõſtitutionibus quãque affici videantur vt cœlo placido pelluceant:ingrato verò tanquam eius iniurias ægrè ferentes,triſti aſpectu compareant,vt vel hinc cœleſtis illum eſſe naturæ, non abre quis aſſeueret.Probatiſſiimus quiſque frigidiſſimus ore ſentitur,& ſcalpturæ contumax vix tandem cedit: Porrò quod ad facultates ſpectat,pertinaci frigiditate corpora denſare atque reficere,ſomnum conciliare,virtutes (cordis præſertim)tueri,à populatim ſæuiente peſte,cùm manifeſta ſua qualite,tumrecondita quadam proprietate geſtantem adſerere,creditur. Ideóque pro amuleto collo ſuſpenditur è regione cordis,vt cutem contingat.Nec deſunt qui Hyacinthum confirment.diuitias augere,& animi alacritatem efficere;prætereà & à fulguribus portantem defendere. *Proprietas.*

De Margaritis. CAP. XIII.

OMnibus certè notiores ſunt Margaritæ, quàm vt earum delineatione opus eſſe ſuſpicer.Porrò quòd ad earum originẽ attinet,varia eſt autorum ſententia, cuius tamen diuerſitatem diſſimili earum geneſi acceptam tulerim non autem illorum aut ignauiæ aut oſcitantiæ.nec enim oſcitantiæ nec enim video cur cuiquam mirum videri debeat,ſi pro diuerſa cœli conſtitutione illarum generatio variet.Quid nãque prohibet aliter naſci eas quæ ab Erythræo mari, quæue à Taprobane & Toidis , vel etiam ab Arabiæ petuntur littoribus?ſecus autem quæ à Paria viciníſque Auſtrinis vel etiam occiduis Septentrionalibúſque Oceanis ab edoctis vrinariis ſolertiſſima petũtur arte. Proinde Plinium rerum naturalium peritiſſi- *Geneſis Margaritarum.*

mum nullius inſcitiæ aut negligentiæ inſimulandum cenſeo, quòd de Margaritarum natalitiis aliter ſcripſerit quàm Auſtrinarum, Occiduarúmque nuper inuentarum regionum luſtratores literis prodidere, quorum monimēta prætereo ne prolixior fiam. Sat namque nobis in præſentiarum fuerit apud omnes conuenire, Conchas pro ſua ætate ac magnitudine maiores, pro roris verò (appetente genitali tempore) concepti puritate vel obſcuritate generoſiores vel ignobiliores eniti. Qua ratione vberiorem has cum cœlica natura, quàm cum æquorea conſenſum & cognationem obtinuiſſe manifeſtum puto. Flaueſcere deinde has vel igne, vel omnino ſenecta, atque etiam craſſeſcere, læuorémque ſenſim deponere omnibus in confeſſo eſt. Inuenio præterea & concham præuiſa manu apprehenſura, ſeſe continuò comprimere, vtpote ſuas operituram diuitias, gnaram ſcilicet quòd harum cauſa impetatur, inimicam quoque manum ſi fortè comprehenderit, amputare: iuſtiſſima (vel Plinio autore) tantæ temeritatis, luxus & auaritiæ pœna. Eſt & præterea apud Vogeſum in Lotharingia montem amnis Margaritarum ferax: verùm non vſqueadeò ſplendidæ ſunt. Mirum tamen quòd quæ per geneſim gratia in eis deſideratur, per columbas reſarcitur: quæ ſcilicet deuoratas puriores tandem eas cum fecibus reddunt reſtituúntque Præferuntur quæ candidiſſimæ, lucidiſſimę, rotundiſſimæ, leuiſſimæ & minimi ponderis ſunt, maximè autem ſi natura perforatæ ſint. Porrò præcipua margaritis laus eſt, quòd ſiccitate innata corporis redundantias abſumunt: vt vel hinc vires, ſpiritus, cor & principes corporis partes recreent. Ideóque contra cardiacos & melancholicos affectus plurimùm celebrantur, magnóque vſu commendantur. Adde quòd

à vul-

à vulgaribus peſtiferiſque morbis defendunt, & diarrhœis magnoperè conferunt, hac tamen ratione, vt vel in polline vel alio quouis modo inſumantur. Oculorum præterea abundantem humorem finire, ideóque & viſui prodeſſe, oculis ſcilicet quàm tenuiſſimo earum puluere immiſſo, traduntur, Neque enim ſolo geſtatu quippiam illas poſſe reperio, quàm inexplebili humano luxui arridere.

De Carbunculis. CAP. XIIII.

POſteaquam de tredecim illis, quarum ſacra Apocalypſis meminit, Gemmis, ſermoni coronidem impoſuimus, pro noſtri abſolutione inſtituti, de aliis qui nunc paſſim in vſu ſunt lapillis operæpretium fuerit diſſerere, à precioſiſſimiſq; Carbunculis ordiri. Carbunculos itaq; (ab igniti carbonis colore ita vocatos) inter ardentes igneáſque Gemmas ſupremam ſibi vindicaſſe maieſtatem, apud omnes conuenit. Porrò in numeroſas diuaricantur ſpecies: ſunt namque qui Garamantici, Indici, Aethiopici, Alabandici nominantur; ſinguli ſcilicet à ſuæ generationis loco. Perſuaſum autem habeo præſenti huic coſtro argumento abundè ſacturum me ſatis, ſi Carbunculorum quotuor genera explicauero. Itaque veriſſimo generoſiſſimóque, imò & imperatoribus digniſſimo propriè vocato Carbunculo, Balagium, Rubinum, ac Granatum Gemmas vulgatiſſimas annumerabimus: hæ ſiquidem inter ardentes ignem à certiſſimo Carbunculo propiùs repræſentant. Porrò ſelectiſſimorum carbunculorum multiplicem inuenio differentiam' Quidam enim colore vehementer igneo in mo-

dum ardentis prunæ tranſlucent,ita tamē vt extremus earum igniculus in Amethyſti violā deſinere videatur: ſed & per tenebras lumen diffundunt non iniucundum:ſunt & alij qui pinnato fulgore pellucent. Alij alba præcincti venula,qui coloris præſtantia atque illecebra nullis aliis cedant, quibus etiam familiare eſſe perhibent inter ignitas prunas ceu mortuos languidóſque comparere: ſupereffuſa autem aqua,carbonibus extinctis,è veſtigio priori gratia ceu rediuino colore gloriabundos reſplendere: tanto naturæ miraculo,vt hinc Carbunculi genus hoc præcipuum nonnulli reputent.Hunc Carbunculum Apyrotum nuncupari comperio,quòd ignem non videatur ſentire. Demum & hunc ſequitur qui ſandraſtos quibuſdam,aliis Garamantites vocatus eſt. Hic ex India vel Arabia, qua meridiem ſpectat, petitus ſuperiorum ſplendore atque igneo colore nobilis, aureas inſuper guttas continet veluti ſtellantes:intro quidem ſemper, nunquam tamen in facie conſpectas,hoc etiam ordine diſſeminatas, vt Hyades cum guttarum numero tum ſerie iudicari valeant. Ideóque & hoc Carbunculi genus viri quidam non incelebres cæteros albis (quod aiunt) equis præire confirmant, quòd præ aliis longè vberiùs cœleſtes complectatur virtutes, ſyderúmque concepiſſe ſimilitudinem videatur. Qua de re & Chaldæis ſacrum quibuſdam æſtimatum eſt. Gemmarum omnium cariſſimæ ſunt Carbunculi, vt eadē ſit earum cum reliquis comparatio quæ auri ad metalla quæuis analogia. Iucundiores tamen exiſtimantur quæ Amethyſtizontes dicuntur:quarum ſcilicet extremus igniculus in violam deſinit ac pupuræ quandam effert anhelationem. Porrò in omni carbunculorum genere, mares fœminis excitatiùs fulgent,

Apyrotus.

fœmi

fœminæ autem ceu pinguiores craſſiùs nitent. Quòd autem ad vires attinet, Carbunculi ſingulis quibus Gemmæ omnes aliæ præditæ ſunt virtutibus commendantur, vt vel hinc omnium nobiliſſimi ſint habiti. Soli ſiquidem eiaculato igne fulgorémve rutilo ſolem imitari vel hoc ſchemate palàm conſpiciuntur. Vt & hinc præ cæteris Phœbo dicari creditum ſit, quem cunctis ſyderibus tanquam regem præeſſe adſtruunt philoſophi. Ideóque & ſolum hunc lapillum ſuā in reliquos poſſe figurā imprimere, quū tamen alius nullus in idem præſtādo ſit, Ariſtoteles autor eſt. *Carbunculi vires.*

Cæterùm Carbunculis proximam ſibi gratiam dignitatemque Balagius coloris iucunditate & illecebra fecit: Lapis quidem colore rubro & prælucido, ſed qui ſuperaffuſo ſublanguido quodam fulgore crameſinum vulgò dictum colorem quadantenus referat. Sequitur deinde Rubinus lapis ita vocatus, laudatus maximè ſi per tenebras in ſpeciem blandæ cuiuſdam ſcintillæ micare videatur & ſimpliciſſima conſiſtat ſubſtantia. Illis denique Granati ſuccedunt longè obſcuriore ac minus grato colore, tanquā videlicet opaca quadam vmbra vel nubecula Rubinū offundi indices. Lapis certè non rarus, proinde & hoc æui in minimo precio habitus. Porrò harum Gemmarum vt quæque magis minúsve ad verum carbunculum accedit, ita commendatior aut ignobilior & clarioribus aut obſcurioribus proprietatibus donata cēſetur. Balagio itaque ſimiles ac Carbunculo facultates, ſed imbecilliores tribuunt. Rubinum aduerſus peſtilētem aërem pro inſigni amuleto portant & cōtra terrentia ſomnia. Granatum præterea melancholiæ aduerſari & cor reficere credunt. Adulterantur autem omnes vitro rubore infecto: ſed & elanguidos *Balagij delineatio. Rubini deſcriptio. Granati delineatio Probatio. Balagij vires. Rubini vis. Granati vis.*

foliis bracteíſque quibuſdam rubicundiſſimis ſubſtratis excitatiores reddunt, vt non ſit facile à ſpuriis veras ſecernere. Scalpturæ veriſſimæ contumaces ſunt, Adulteratæ cote deprehenduntur. quòd fragiliore ac molliore ſint compareántque materia, ſed & centroſa ſcobe dinoſcuntur, nonnunquam etiam puſtulis argenteis intus nitentibus.

De Adamante.

CAPVT XV.

MAximam in rebus humanis ſibi gloriam aſciuit Adamas, multo quidem æuo ſolis regibus & iis paucis agnitus. Nunc autem tam creber vt omnibus penè in deliciis ſit & luxu. Eſt autem generoſiſſimus Adamas colore ferro candenti haud abſimilis. Fatiſcit hircino ſanguine, maximè ſi aliquot ante dies hircus petroſelino, ſilere montano & vino ſit educatus: plumbo item diſſolui reperio.

Adamantis deſcriptio & genera.

Porrò in ſex Adamantem partiuntur genera. Indicus non in auro naſcitur, ſed quadam cum Cryſtallo cognatione, candore placido tranſlucet. Huic proximus eſt Arabicus, minortantùm, nec alibi quàm in ſynceriſſimo auro generatus. Incudibus & ferreis malleis vterque deprehenditur: ita nanque iis vterque reſiſtit vt indomitus citra omnem iacturam, à ferro & incude ſeſe explicet. Quinimò puſilla tametſi mole, ignibus etiam vaſtiſſimis iniectus medius pertinax atque illæſus ita permanet, vt nullam prorſus ignis actionem admiſiſſe (etiam ſi multos dies ibi perſe-

Probatio.

perſeueret) palàm oſtendat, vnde & indomitam antiquis vocari Gemmam inuenire eſt. Eſt & alius Adamas Cenchros nominatus, milio magnitudine reſpondens. Alius deinde Macedonicus cucumeris ſemen æquans. Hunc ſequitur Cyprius in ſulphureum deſciſcens, qui licet à prioribus fulgoris languore deficiat præcipui tamen in medicina vſus eſt Plinio. Poſtremus verò Siderites ferreo fulget nitore. Hunc ab antiqua petitum minera paſſim dici audio, atque ideo ab inerti vulgo reliquis pręferri. Sic vulgus ignauum ſuo ducitur ſenſu, vt crebrò vtiliſſima quæque pro optimis reponat. Hîc namq; ſiderites ictibus cedit & malleis, adeò videlicet ab adamantis natura palàm degenerans, vt vel hinc ſolam apud eos nominis gratiam vſurpaſſe credatur, qui rebus externis contenti ad omnem veritatem oſcitare conſueuere. Neque pigebit etiam ſecundò recenſere, non ſine magno naturæ miraculo fieri, vt vis illa Adamantis indomita, qua ſcilicet ſuarum partium integram contra ferri igniſque iniurias connexionem pertinaciter tuetur, ab hirci ſanguine calido quidem & recenti ita afficiatur, vt tandem conniueat & atteri patiatur. Indéq; ſepoſito omni ſuperbo, quo antea gloriabatur, faſtu, malleis & incudibus cedat, vt ſeſe in minimas etiam partes frangi, mangonum vſui, permittat, qui iis poſtea fragmentis nullam duriciem non ſuperant. Porrò maxima Adamantis quantitas auellanæ nucis magnitudinem & formam æquare perhibetur. Generoſiſſimus itaque & ſelectiſſimus iudicabitur Adamas, qui iam narrata deſcriptáque inuicta natura præditus, cryſtallo paulo obſcurior, ferrum candens nitore refert, cœruleóq; quodam interfuſo ſplendore, ita quidem refulget vt flammeum ſolarémque quendam radium tranſmittere vi-

Mira Adamantis ad hircini ſanguinis vim diſſ. ſio.

Probatio

deatur: quaſi ſcilicet vario tranſlucentique ſuo fulgore quādam cœleſtis arcus anhelationem repræſentet. Porrò vires Adamanti ferè diuinas tribuunt philoſophi, efficaciores tamen in auro, quanquam quibuſdam placere inueniam ferream quandam tenuiſſimā bracteam ſubſterni debere. Contra venena & incantamenta amuletū eſſe pręſentaneum teſtantur, qui Adamantem præſente toxico madere confirmant. Ideóque peſtiferis cauſis reſiſtere creditur: negántq; ferentem faſcinari poſſe, adeò ſcilicet cacodæmonibus inuiſus eſſe perhibetur. Inſaniam, metus quoque vanos, ac terrentia inter ſomnia arcere fertur. Gēma recōciliationis pręḍicatur quòd hoſtilem demulceat furorem, & viri cum vxore neceſſitudinē foueat. Ab incubis & ſuccubis eum adſerunt qui adamantem portat. Vanū omnino & pręſtigij quandam prę ſe ferēs imaginem eorum nugamētum puto, qui adamātem dicunt vxoris inſciæ ac dormientis capiti ſuppoſitum ſtatim prodere ſit pudica, nécne. Vel hac ratione quòd ipſa à mariti conſortio quaſi fugibunda ſtatim excidat, ſi quidem fideli toro iniuriam impudica fecerit: Adamante ſcilicet marito caſtóq; toro indignam mulierculā hoc ſchemate palàm oſtendente. Huic lapillo natura rerum omnium parens tale cum Magnete diſſidium ingenuit, vt illo præſente omnem vim tractricem à magnete direptam planè conſpicias. Quin magis tractum ab hoc ferrum feroci quadam vi ab admoto Adamante reuelli cernere eſt: Vt & hinc multis viſum eſſe ſuſpicer Adamantem aliis Gemmis iunctum ipſarum ad ſe virtutem omnem trahere, quòd non crediderim. Cæterùm num reconditas illas veréque admirandas proprietates ad dæmonum impoſturas demandabimus, quòd earum cauſam naturalem nemo (vt puto)

Proprietates.

Diſſidiū.

puto)adferat exactam, vti cenſori noſtro ac ſimilibus viris parum circumſpectis, nihilq; ſuæ ignorantiæ concedere volentibus forſitan videtur? abſit non ab hoc tãtum vno, ſed & à quouis alio verè docto & piè Chriſtiano. Quinimò eapropter in Dei & Domini noſtri omnium creatoris propenſiorem admirationem feramur, eiúſque magnificentiam ardentiori ſtudio ac neceſſitudine efferamus.

De Achate. CAP. XVI.

MAximam tempus autoritatem ademit Achatæ, non quòd viribus minùs quàm antiquitùs polleat, ſed quòd copioſior ſit: qua enim occaſione ſolet in rebus humanis elationem faſtúmque raritas adferre: eadem etiam multitudo, & crebrior familiaritas contemptum parere conſueuit. Plinius autor eſt Pyrrhum Epirotarum regem Achaten habuiſſe, nouem Muſis cum Apolline citharam manu tenente inſignem: nulla arte, ſed ſola naturæ ſolertia ac virtute, ſponte maculis ita diſcurrentibus, vt Muſis quoque ſingulis ſua redderentur inſignia.

Porrò tam eſt vulgaris Achates vt delineationem eius & genera ſcribere omnino ſuperuacaneum arbitrer. Probatiſſimę verò ſunt perſpicuæ, quæque leoninæ pelli ſimiles ſunt, vel etiam nigrę albis interſectę lineis. Mercurio ſacram Achaten rudis nimirùm antiquitas credidit, eam præſertim quæ apud Indos nata eſt, vbi vario colore, guttis etiam phœniceis conſperſa viſitur. Cæterùm omnem Achatem venenis peſtiferis, araneorum atque ſcorpionum ictibus, aduerſari, prudentiam ac facundiam præſtare, ab aduerſa for- *Probatio.* *Virtutes.*

tuna tutari, viſum fouere, cor recreare, ſitim ore contentam arcere adſtruunt. Nec deſunt qui tum maximè efficacem ſcribunt, cum ſetis leoninis inuoluta defertur, quod quàm à vanitate quoque abſit, iudex eſto.

De Alectorio. CAP. XVII.

Geneſis et delineatio ALectorius lapis in ventriculo capi reperitur, obſcuri cryſtalli ſimilis & colore & ſubſtãtia, niſi quòd paulo craſſior apparet, non excedens fabę magnitudinem. *Probatio.* Probatur quæ intus velut ſtagnantem ingeſti cibi micam, modicam nec vſqueadeò obſcuram oſtentat. Sunt quoque qui audeant affirmare caponem in quo Alectorius ſit abſolutus, bibere nunquam: ideóque ſtrenuis militibus ex vſu eſſe creditur. Proinde Milonem Crotonienſem eius Gemmæ in ore contentæ præſidio, nullo vnquam certamine ſuperatum prædicant. *Virtutes.* Porrò Alectorio vires tribuunt non incelebres contra pericula quæuis. Pręterea Venerem ciere, homini conſtantiam, mulieribus virorum gratiam conciliare, ferenti quoque facundiam præſtare, potens creditur. Sed & ſitim ac cordis æſtum arcere ore incluſa experimento non raro conſtat.

De Torcoide. CAP. XVIII.

TOrcoidẽ tam in magno precio eſſe ferè apud omnes conſpicuum eſt, vt multi ſuo tunc demum luxui aliqua ex parte ſatisfactum putẽt cum pręclaram quandam nacti fuerint.

Genera et delineatio Duo itaque ſunt eius faſtigia, à ſuæ ſcilicet propagationis

gationis loco nuncupata. Inferior ſiquidem Hiſpanica: Altera Indica ſeu Orientalis nuncupatur. Vtraque tamen conſimili, craſſa & minimè perſpicua ſubſtantia. Porrò Hiſpanica colore vtcunque virente, ſubobſcuro adeóque ingrato conſpicitur: ideóque reſpuitur ceu viliſſima. Indica autem ex herbaceo, cyaneo quodam lacteſcente nitore gratiam init non vulgarē. Colorem igitur præbet ceu in ceruleum ex viridi, lacteū quiddam perfuſum imagineris: Raró citra rimam venulámue reperta. Probatiſſima tamen eſt quæ ſimpliciſſima, & perſimili ſubſtantia, puriſſimóque & citra omnem làbem colore ſuam commendat iucunditatem. Mirū quod de diuinis eius virtutibus cauſſantur. Noui reuera virum quendam inſulanum, mihi quidē multa neceſſitudine deuinctum, qui dum viueret Torcoiden in deliciis habebat annulóq; aureo perpetuò geſtabat. Is cum fortè, ex ſæua ægritudine in fata concederet eundem quoque retinuerat. Túmque naturæ quodam veluti miraculo contigit, vt Torcois illa, quę ſuperſtite etiamnum ſuo domino cum numeroſis ſui generis myriadibus de pulchritudine ac integra puritate certare potuiſſet, tanquam heri ſui nęcem lugens, longè tum obſcurior adpareret, adeóque continuò rimam per medium porraceam efferret, vt & hinc tū maximam ſuæ maieſtatis partē depoſuiſſe videretur. Proinde de ea mihi aliquando comparanda auiditatē abegi. a Ego nanque cum ob periucundas lapilli illecebr s, tum ob ingentes vires quibus idem vir, facto periculo, Gemmam eam pollere conſtanter aſſeuerare ſolebat: eam ſi quando liceret, quauis etiam ratione comparare conſtitueram. Sed enim meus me fefellerit error, nam dum in auctione venui expoſitam, eandem illam litura & viciis conſperſam con- *Probatio.*

temno,hanc alter ciuis vili coemptam è veſtigio mihi oſtendit. At cum illam ego priſtina, ceu poſtliminio rediuiua ſynceritate & maieſtate (renouato domino) perſpicio,occœpi mecum vehementer mirari, inopinatum naturæ ac admiratione digniſſimum portentum,deinde & è re nata, meam damnare infelicitatẽ. Vel hoc euentu coràm edoctus diuina quadam lapillum illum facultate donatum eſſe. Porrò oſtendendis prodigiis illuſtris plurimum eſt Torcois,vt & vix credibili virtute ferentem ab imminenti periculo (tanquam videlicet innato contra aduerſa quæque quodam amuleto medicamentóque) fortiter vindicare celebretur. Adde quòd cor & oculos recreare, & hilaritatem proſperitatémque adſciſcere creditur.

Vires.

De Corallio.

CAP. XIX.

Geneſis.

COrallium & Lithodendrum appellari inuenio, quòd arboreus lapis adpareat. In mari mollius primum creſcit, inde verò duratur. Cúmque ſub aqua quidẽ vireat,ſtatim atque hanc ſuperarit, rubeſcit. Adſtruunt candidas illud intra aquam proferre baccas, quæ extra eam in ſanguineas degenerent: eáſque & forma & magnitudine ad hæc, & colore corna ſatiua repræſentare. Mirum quòd tactum lapideſcit ſi viuit, proinde reſtibus primum reuellunt, aut ferramento acri præcidunt: qua de re Curallium Theophraſtus, à radendo, Græcæ voci alludens, illud appellauit. Porrò arboreum eſſe Corallium

vel

ipſius rami palàm oſtenderint. Diuerſam prætereа à ferro ignito naturam Corallium exhibet: illud nanque vt aqua. ita & hoc molliore aëre illico duratur. *Probatio.* Commendatiſſimum eſt quod rubicundiſſimum, vel albiſſimum, ęquabili vſquequaque concremento, forma fruticis, ac terenti facilè cedens. Quod autem in lapidis exactam duriciem coiit, ſcrupuloſum, inane, lucunoſúmque eſt, damnatur. In magna antiquitùs, apud Indos præſertim, fuiſſe autoritate Corallium in literis comperio. Hi nanque pro eo ſuos olim conſueuiſſe Vniones permutare traduntur. Nunc autem quòd crebrius eſt, in magno adeò non eſt precio. *Vires.* Dæmonas infenſos arcere perhibetur. Vt & hinc ſuſpicandum ſit prudentem vetuſtatem, Collario per diuerſas formas (nō ſine licet faſtu quodam aut illecebra nunc vſurpetur) effigiato, & ex ordine infilato, preces Marianas docuiſſe numerare. Magnus illius in medicina vſus percrebuit. Quandoquidem refrigerat ſiccátque mediocriter: Ideóque ſanguinis reiectionibus & eruptionibus prodeſt. Album verò corallium à collo ſuſpenſum vt ſtomachum vel pectus contingat, è naribus conſuetum fluere ſanguinem rarò compeſcuiſſe vidimus. Cor præterea & ventriculum, vel ingeſtum, vel extra, vt adhæreat admotum, roborat. Surculos eius pro amuletis infantulorum collis appendunt: fulminibus & marinis æſtibus tempeſtatibúſque reſiſtere æſtimatur. Proinde Ioui Phœbóque ſacrum putatum eſt. Religioſum præterea geſtamen eſſe amoliendis periculis comperio, vt decore ac religione gaudeat. Ad hæc & contra veſicæ tormina & calculi mala, in puluerem vſtos ſurculos & ex aqua potos auxiliari fertur: item & lienem abſumi, ſi id medica-

mentum ſæpius potetur. Oculis deinde prodeſſe, vlcerum caua explere, cicatrices tenuare, denique & ſurculos ex vino potos vel ex aqua (ſi febris vrgeat) ſomnum conciliare Plinius autor eſt. Nec deſunt qui affirment illius pollinem eroſis dentibus infarctum, ægros dentes radicitùs eruere, demum & gingiuas firmare. Commentitium omnino puto quòd Coralli puluere fruges euadant vberiores. Quanquam & Coralli puluerem inueniã amaras aquas dulces efficere.

De Corneolo. CAP. XX.

Delineatio. COrneolus Gemma eſt vulgaris minij colore, ſublanguido tamen, ceu videlicet in humanam carnem perſpicuitas perfuſa ſit. Rheno frequentiſſima eſt. *Probatio.* Probatur quæ puriſſima iuxta ac nitidiſſima *Vires.* conſiſtit ſubſtantia, colore carneo tranſlucido. Sanguinem propalàm cohibet, liuentes dentes ſuo polline emendat omnem ab eis detergens ſordem. Iracundum animum placare creditur.

De Cyaneo Græcis, Cæruleo Latinis, vulgaribus autem Lazuli vocato lapide. CAP. XXI.

MAgnam profectò autoribus peperit obſcuritatem legentibus verò perplexionem, cœrulei ſeu cyanei nominis diuerſa ſignificatio: aliis ſcilicet ſub hac voce cœruleam arenam cum cyanea Gemma confundentibus: aliis autem ſolam eadem dictione metallicam arenam complectentibus Plinius nanque naturalis Hiſtoriæ libr. 33. capite vltimo ita infit

Cæru-

Cæruleum arena eſt, huius tria genera fuere antiquitùs: Aegyptium quod maximè probatur: Scythicum, hoc diluitur facilè, cumque teritur in quatuor colores mutatur candidiorem, nigriorem, craßiorem, tenuiorémve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceßit his Puteolanum & Hiſpanienſe, arena ibi confici cœpta. Dioſcorides item libro 5. cap. 97. ſic habet ad verbum, *Cærulei origo ex ærarijs metallis eſt. In Cypro copioſus ex arena litorali, ſecundum quoſdam ſub cauatos ſpecus maris inuenitur, quod & magis probatur.* Galenus verò Simplicium pharmacorum libro nono, inter metalla Cœruleum reponit. Deinde Paulus Aegineta de cœruleo, Dioſcoridis ſententiam penè ad verbum refert: quam etiam Plinius, eo quo diximus capite, imitatus palàm oſtendit non de Gemma ſermonem ſe facere, ſed de metallico cœruleo: quod ærosa quadã ſubſtantia, non tamen lapidea, conſiſtere ad oculum videre eſt: vt vel hinc in confeſſo eſſe debeat, iis locis autores illos Dioſcoridem Galenum, Paulúmque (dico) non de Cœruleo, lapide Cyaneáve Gemma deſeruiſſe, verùm de metallico illo Cœruleo quo ad generoſas imagines pectores vti conſueuere, Galli azurum vocant. Sed enim Plinius idem ille li. 37. quem Gemmis dicauit ita habet. *Reddetur & per ſe Cyanos accommodato paulo antè Iaſpidis nomine colore cæruleo. Optima Scythica, deïn Cypria, poſtremò Aegyptia. Adulteratur maximé tinctura, idque in gloria regis Aegypti aſcribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fæmináſque. Ineſt aliquando & aureus puluis, non qualis in Sapphirinis: Sapphirus enim & aureis & punctis collucet, Cæruleæ & Sapphiri raróque cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquam tamen pellucidæ.* Quibus verbis ſtatim ab ipſo lumine videtur Plinius vtrunque

confundere, Cœruleum ſcilicet metallicum Gemma cœrulea. Primum quidem vel hoc maximè, quòd Scythicæ, Cypriæ & Aegyptiæ rationem habuerit, quemadmodum etiam ſuperiore lib. 33. de arenoſo Cyaneo ſingulariter agens Cyanei Aegyptij, Scythici & Cyprij meminit. Hinc reuera non mediocrem hos locos video impoſuiſſe difficultatem viris etiam doctiſſimis, aliis videlicet de vtriſq; confusè Plinium intelligentibus, aliis de ſolo arenoſo cœruleo hos torquentibus ſermones, autorem inſimulãtibus damnãtibúſq; tanquam hanc inter Gemmas arenam malè collocarit. Inter quos Hermolaus ille Barbarus, vir alioqui peritiſſimus ac de re medica & Plinio optimè meritus (pace tanti viri, pro veritate tamen, dixerim) neſcio qua iudicij adumbratione perculſus, non veretur Plinium negligentiæ calumniari. Mihi verò (abſit omnis arrogantia) Pliniana lectio rectius conſultiúſque hoc loco, id eſt li. 37. cap. 9. caſtiganda videtur, & in hunc modum ſuo autori reponenda. Reddetur & per ſe Cyanos nomine, accommodato paulò ante Iaſpidi colore cæruleo. Vt his ſcilicet verbis & Iaſpidis & Cyaneæ Gemmæ ſubſtantias conuenire quidem, ſed colore alterum ab altero diſcriminari declaret oſtendátque, vt & quis ex Iaſpide Cyaneum lapillum ementiri poſſe intelligat ſi illi colorẽ cæruleũ addat. Cui & id optimè adſtipulatur quod mox ſubnexuit: Adulteratur (inquit) maximè tinctura. Quòd demum hoc loci Plinius non de cærulea arena diſſerat manifeſtãt hæc eius ſubiecta verba: Ineſt aliquando & aureus puluis, cũ iis quæ ſequũtur quæq; ſuprà retulimus. Nã & ea nõ arroſæ illi arenæ, ſed Cyaneæ) vulgato nomine Lazuli vocatæ) Gemmæ ita adamuſſim cõſentanea eſſe cõſtat, vt nemini dubium (meo tamẽ iudicio) eſſe de-

Caſtigatur Pliniana lectio li. 37. cap. 9.

debeat Pliniũ hoc loci de ſola Cyanea gemma agere: neq; etiã facilè credendũ fuerit tã celebrem aũtorẽ,ac rerũ naturaliũ tam indefeſſum acrem ac peritũ indagatorem ſcriptorémque, vulgatiſſimã hanc gemmam latuiſſe. Neq; etiam vel leuiter ſuſpicãdum puto quòd agnitæ nuſquàm meminerit, quum præſertim diligentiſſimum ſeſe naturæ mirabilium perſcrutatorem, præconem, promulgatorémq; ſemper exhibuerit. Sed neque huic noſtræ opinioni refragatur quòd iam citatis locis Aegyptij, Scythici, Cypriique Cœrulei meminerit. Quid namque impedit vtramque, cœruleam arenã dico ac Gemmam Cyaneam, tribus iam indigetatis locis oriri? Sedenim libri 33. cap. vltimo Aegyptiũ maximè probari ſcribit, ſecundo loco Cyprium, nouiſſimo verò Scythicum reponit: quibus acceſſiſſe adnotauit & Puteolanum & Hiſpanienſe. Vbi verò de Cyanea gemma(quæ ei Cyanos per ſe vocatur(hoc eſt libri. 37. ca. 9. ſcribit omnibus Scythicam præferri dicit. Dein Cypriam commendat, nouiſſimam autem Aegyptiam æſtimat. Ecce quam hîc vltimam facit, illic primam effert: Vt & hinc non de iiſdem Plinium diuerſis his locis ſcribentem intelligere debeas. Quinimò Sapphirum hunc capite cum Cyaneo lapillo poſtea complexus, ita infit: Cœruleæ & Sapphiri raro (vbi etiam coniunctionem quæ ſemouendam puto)cum purpura, &c. His ego certè rationibus eò ſum adductus, vt Plinium illis locis non de arena Cyanea aut Gemma tantum, ſed libro trigeſimotertio de arenoſo Cœruleo, libro autem trigeſimoſeptimo de Cyanea Gemma capiendum exiſtimẽ. Quis enim(obſecro)tam inerti, aut in Plinium alioqui grauiſſimum autorem tam inſenſo ingenio fuerit, vt ea quæ Cyaneæ Gemmæ) emendata licet lectione) Plinius propalàm tribuit ar-

roſæ illi arenæ quadrare inaudiat: quam nemo lapidea ſubſtantia vel puluere aureo gloriari rectè quidem dixerit? Potiùs itaque Lazuli vulgò nuncupatæ Gemmæ conſentire hæc profectò videbuntur: cùm ea ſubſtantia ſit lapidea, Iaſpidi ſcilicet germana, aureúmque puluerem coràm oſtentet. Qua de re ſubinde vehementer mirari ſubiit, hoc loco Plinij ſenſum tot támque celeberrimos authores Plinianæ lectionis etiam ſtudioſiſſimos hactenus (quod legerim) ita fugiſſe, vt vtrumque confuderint, magno humanæ cõditionis detrimento: dũ nẽpe apud omnes ferè ſeplaſiarios harena pro Gemma in medicandis corporibus quàmineptiſſimé vſurpatur. Sed hæc quorſum cò nempe vt melioris doctrinę gratia omnem de medio tolleremus implicationem, & aliquam Pliniano ſenſui adferremus reſtitueremúſue lucem. Eſt itaque Cyanos Cæruleáue Gemma lapillus ſubſtantia quidem Iaſpidi haud abſimilis colore Cæruleo. Probatur aureo puluere conſperſa. Vnde & ſtellatum lapidem dici inuenio, quòd ſtellis ſimiliter lumini expoſitus aureo puluere ſcintillet. Præfertur quæ Cæruleum ſui nominis præſtantiſſimum (quem noſtri Azurum vocant) colorem aſſequitur, conſimili vndequaque ſubſtantia & concremento. Lapis eſt ſculpturæ non vſqueadeò contumax. Vidi ego ex eo Cantharidem tam affabrè tamque graphicè conflatam vt eminus veram iudicarem: puluere nimirum aureo tam appoſitè, quod in animante fuluum natura fecit, imitante, vt eum lapillum ad id muneris procreatum quiuis ſanæ mentis non immeritò iudicaſſet.

Deſcriptio. *Probatio.* *Proprietates.*

Porrò quod ad vires attinet. Aduerſus melancholicos affectus eius pollen toties ablutus dum eius dilutum peregrinũ nullum præ ſe ferat ſaporẽ efficaciſſimè

ciſſimè ingeri, literis & experientia confirmatur. Melancholicum enim humorem per inferna deponit. non lotus verò, cum infernis ſuperiora, non citra magnum laborem, commouet. Nec deſunt qui pueris à collo geſtatum nocturnos arcere pauores teſtentur. Oculorum aciem reficit atque demulcet. Collo appenſus prægnantes ab aborſu adſerere perhibetur. Volunt autem appetente partu ſemoueri.

De Chelidonio.

CAP. XXII.

Chelidonius vel Chelidonia (vtroque enim genere dicitur) lapillus eſt paruus, perſpicuus minimè: è iuuencularum Hirundinum ventre exectus. Menſe Auguſto, Luna creſcente, reperiuntur optimi, magnáque ex parte bini, aliquando autem ſinguli, in earum ſcilicet vētriculis aut iecuſculis. Dicuntur námque (autore Plinio) matres excluſis pullis hunc dare lapillum deuorandum. Inuenio & hîc quoque ſolertiſſimæ naturæ non ſupprimendum miraculum: nempe quòd illarum pulli per coniuncta roſtra in ſeſe reconditas has gemmas prodant. Dicunt etiam & has debere erui priuſquam primigenius pullus terram contingat. Quanquam ne hoc quidem ſua vanitate carere putem. Hanc bifariam diſcriminari tradit Plinius: aut enim eſt ruffa, aut nigra, vel potiùs ex pullo nigrigricans, hirundinum vel pauonum colore, miniméque pellucet, ſed aſpectu ingrata viſitur. ſunt & earum aliquæ, parte quidem vna nigricantes, altera verò purpuraſcentes, nigris intercurrentibus maculis. Proba-

Generationis locus.

Differētiæ

Probatio.

tiſſimas eſſe comperio quæ ſubſtantia puriſſima ac ſimpliciſſima,& aureis guttis inſigniuntur.Porrò ſingulæ tametſi incudæ ſint & puſillæ magnis tamen virtutibus præditæ adſtruuntur,vt & de ipſis rectè id occini poſſit;

Vires.

Regnat in exiguo præcellens corpore virtus.

Ruffam ſiquidem ſubala ſiniſtra geſtatã lunaticos, hoc eſt,comitiales,inſanos,&languidos ſanare perhibent.Præterea & facundiam,& apud homines gratiã, promouere cõfirmat. Nigricantẽ verò ſimiliter portatam teſtantur reges & principes conciliare, & cœpta negocia pro animi ſentẽtia abſoluere, omniũq; gratiã inuitare.Eius verò ex aqua dilutũ,oculorũ aciẽ reficere dicũt.Neq; ſuperſtitione vacare putẽ quòd ruffam in panno lineo mundo,nigrã autem in croceo tãtum inuolutas ſuis pręſtare poteſtatibus nugantur,cui & id accedit quòd parentibus pręſentibus erutis vires effluant.

Contra Amſtelredamum.

Hîc magna mihi profectò inceſſit admiratio de viri cuiuſdam de literis alioqui bene meriti, non leui oſcitantia qui in ſcholiis ſuis in Marbodeũ vbi agit de Chelidonia autorem citaturus quò Chelidoniam Gẽmam oculis oſtendere proficeret,Plinium adduxit libri 8.cap.27.& libri 25.cap.8.& 12. quibus in locis nõ de Gemma ſed de eius nominis herba palàm eſt Plinium diſſeruiſſe,Siquidem,vt rem per capita ex ordine recenſeamus,ita habet dicti iam capitis 27.titulus: Quæ animantia quas herbas oſtenderint cerui , lacerti,&c. Demum in contextu de Chelidonia agens ita infit: *Chelidoniam vſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere,vexatis pullorum oculis illa medentes*. Deinde libro vigeſimoquinto vbi conſtat Plinium de herbarum viribus diſceptationem ex profeſſo inſtituiſſe,

capite

capite octauo ſic habet: *Animalia quoque inuenere herbas, in primis Chelidoniam : hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt erutis etiam oculis.* Capite denique eiuſdem lib.12. poſteaquam Centaurium vtranque, maiorem ſcilicet & minorem oculos iuuare tradidit, ita ſubnectit: *Iam Chelidonia ſupradictis omnibus mirè prodeſt.* Ex quibus luce meridiana clarius eſſe conſtat Plinij locos hos ab Amſtelredamo noſtro citatos non poſſe ad Chelidodiam Gemmam torqueri, verùm de ſimilis nomenclaturæ herba tantum debere intelligi. Quæ ideo annotauimus ne quis eius autoritate falſus, in ſimilem errorem impingat.

De Aetite. CAP. XXIII.

AETITÆ quatuor genera refert Plinius, vulgato tamen nomine ſinguli, Aquilæ lapides vocantur. Vidi ego cinereo colore Aetiten, alterum albo, tertium pullo. Sonitu dignoſcuntur ſi quatiantur: tum enim in ſeſe conceptum lapillum maniſeſtè produnt. Lapis eſt cortice duro, ſcabro & minimè læui. Sunt qui aquilam in nido marem & fœminam habere adſtruunt, negántque illam ſine eis oua parere: ideóque ſolis iis quæ è nidis eius alitis erutæ fuerint vim medicàm concedunt. Nihil igne hic lapis deperdere creditur. Porrò Aëtites grauidis, quę ob vteri imbecillitatem fœtũ ægrè continẽt, brachio ſiniſtro alligatur magno earum vſui, parturientibus autem brachio admoueri debet: fœminibus item alligata citra dolorẽ (notatu dignũ) fœtum dicitur extrahere. Nec deſunt qui hanc velint ſtatim à partu auferri,

Genera.
Probatio.
Delineatio.
Virtutes.

ne vterus ſequax partum vitiet. Mirum quòd furem prodere fertur ſi quis in pane conditum offerat:neque enim mãſum, vel etiam cum ea decoctum quicquam, furem deuorare poſſe confirmant. Tritum & cerato exceptum comitiales ſtrenuè iuuare comperio. Mitto quæ de hoc lapide præſtigioſi illi ac toto cœlo aberrantes magi nugantur : neque enim vxorum furta deprehendere, vel futura præſagire hunc citra incantamenta poſſe crediderim. Quò ego quæ de furis proditione præ notaui, referrem, ſi non autorum ridicula & non digna fide grauitas & fides reclamaret.

De Magnete. CAP. XXIIII.

NAtura, vt ſaxis vocem homini obloquentem, immò & Echo reſonantem dediſſe videri poteſt: ita & Magneti ſenſum manúſque tribuiſſe quodammodo non ineptè exiſtimetur. Ferri namque indomita propemodum pugnaciſſimáque natura trahenti illi extemplo cedit, vtque propius acceſſit ab eo continetur & quodam veluti complexu cohæret. *Nomina.* Sunt qui ab inuentore, ita vocato in India paſtore, nomenclaturæ illius rationem adferant: quibuſdam autem Siderites, *Geneſis.* aliis Herculeus nominatur. Hic tametſi in Ida primùm repertus ſit, paſſim tamen apud Hiſpanos & in aliis quoque locis naſcitur. Qui verò à Troade petitur, qui & albus pumici haud abſimilis comparet, fœmineus eſt, & non vſqueadeò efficacis potentiæ, ideóque reſpuitur. Aethiopicis laus & præcipua commendatio, iis præſertim qui ad cœruleum magis inclinant, quales maximè in Aethiopia Zimiri regione arenoſa reperiri inuenio. Aethiopici argumẽtum eſt, quòd Magne-

gnetem quoque alium trahit. In metallis ferreis oritur. Hunc Germani atque Itali habent, ferrugineo tamen ſeu pullo magis colore: qui qua parte cœruleum propinquiùs refert, acriùs trahit. Autor eſt tamen Diogenianus, probatiſſimum Magnetem argenti adeò ſimilem eſſe vt incautos facilè fallat, quem & ad maleficia præſtantiorem eſſe teſtatur. Porro omnibus præfertur qui maximè trahit, & qui vſtus Hæmatiten ferè repræſentat. Quòd autem ad vires attinet; Potus triobolorum pondere ex ſucco fœniculi hydropicis aquam detrahit: ferro item intoxicato vulneratis præſenti remedio ſubuenit, oculorum medicamentis imponitur, præterea & ad epiphoras: adusta verò crematus tritúſque ſanat. Commentitium puto quod de Magnete quidam nugantur: Nempe quòd in ſomnis ignorantis fœminæ capiti ſubditus, adulteram lecto deturbat: fidelem verò probámque vxorem ad mariti amplexus, etiam dormientem, prolectet. Vanum inſuper nec è re publica eſſe iudico, quod quidam Magnetem furibus ſuo fumo atque nidore vſui eſſe narrant: quaſi ſcilicet ad furta lapis natus ſit. Hîc ſubit vehementer mirari, admiratione non vulgari dignam huius lapidis tractricem virtutem, qua videlicet ferrum non ſolum quod contingit corã trahere, verũ etiã & ſuo contactu ſimiles in id transferre vires trahentes vnde & aliud quodcunque congeneum ferrum conuellere poſſit, vt viderim non rarò plures acus hac ratione ſeſe ſuſpendere, tanquam ſcilicet mutuis ſeſe manibus inuicem comprehendiſſent. Quinimo non deſunt qui facto periculo affirmare audeant, ferrum à Magnete in libra poſito tractum nihil Magneti ponderis adiicere, ceu nempe ferri grauitas vi lapidis abſorbeatur. Porro tractricem hanc virtutem ab vrſa cœ

Probatio.

Virtutes.

leſti Magnetem mutuatum eſſe coniectant, argumento quòd arcus hoc affricta liberè in ſolaribus horologiis pendens ad Vrſam ſaltem minorem ferè moueatur, Magnetis potentiis acum ſequacem trahentibus: vrſa verò vtrumque acum & lapilli in ea virtutem, ceu ſibi affinem cõgeneámve, conuellente atque alliciente, eadémque vi ſidus hoc appetente. Quod ſi ita eſt, facultas illa Magneti cum ab initio perfuſa eſt, tum perpetuo Vrſæ radiis & influxu vegetatur. Proinde ſi quis eorum quæ de lapilli huius trahente poteſtate diximus, rationem expetat, non inſcitè reſponderi poſſit virtutis eius cauſam eſſe cum lapilli ſpecificam formam, tum eius germanitatem cum ferri natura, & eorum quidem vtriuſque conſenſum cum Vrſa illa cœleſti, cui & obnoxior ſit lapillus ipſo ferro. Quibus & id adſtipulari video, quòd ſolum ferrum Magnetis viribus patere palàm conſpiciatur, eáſque contumaciùs retinere perpendatur: Ad hæc, quòd (autore Plinio) vulnera aſperiora fiunt ferro Magnete contacto.

Theamedes lapis. Porrò huic lapidi contrariam inuenio Theamedem Gemmam, omne à ſe ferrum reſpuentem profligantémq;. Eſt & Plinio genus aliquod Magnetis, vitri

Diſcordia liquorem alliciens. Lapillo item illi cum allio diſcordia eſt non obſcura: is ſiquidem allio illitus tractricem omnem facultatẽ perdere fertur. Diſſidet etiam cum Adamante, qui & iuxta poſitus illum trahere non ſinit, quinimò conuulſum iam ferrum admotus ilico reuellit. An autem vires hæ occultæ mirificæq; Cacodæmonum impoſturis adſcribi debeant: an potiùs inde auidiùs admirandus atque laudandus Dominus omnium creator Deus, ac per ea quæ in hoc lapide facta ſunt, ſempiterna eius virtus & diuinitas magis cognoſcenda, & in mirabilibus ſuis operibus benedi-

cen

ſenda, tuum eſto iudicium Lector.

De Hæmatite. CAP. XXV.

QVando ſuperiore capite Hęmatitis meminimus, nō ab re quædam & hic de eo recenſere operæprecium videtur. Duo itaque Hæmatitis genera Plinius facit: Alterum à Magnete cognominatum, ſanguineo exterius colore, ideóque tritus is ſanguinem refert, ferrum tamen Magnetis modo minimè trahit. Hunc pro vero Magnete à non paucis pharmacopolis damnoſo errore venundari vidimus. Alterum autem Hæmatiten dicit idem Plinius venis rubentibus diſcerni, hoc eſt ab optimo deſciuiſſe iudicari: ita enim Plinium intelligo. Hic ſiquidem Dioſcoridi probatiſſimus eſt, non qui intermiſtas habet venas rubentes, ſed qui puro colore (vt eius verbis vtar) niger eſt, durus, in ſe æqualis, & nulla infectus ſorde nullóque zonarum excurſu. Itaq; duæ nobis præcipuæ hęmatitis ſpecies relinquuntur: Altera exterius rubens, interius autem nigricans, vt Magnetis colorem quadantenus imitari videatur: altera verò omni ex parte nigra. Quanquam nec me fugiat alia etiam à Plinio numerari illius faſtigia, verùm duo hæc noſtro inſtituto ſuffecerint. Neq; enim de ſingulis Gēmis ſed de ſelectiſſimis vulgatiſſimíſque diſſerendum ſuſcepimus. Porrò quod ad vires attinet: oculis cruore ſuffuſis mirè prodeſt, muliebre profluuium ſiſtit, & cū mali punici ſucco iis qui ſanguinem reiiciunt confert. Veſicæ præterea vtilis eſt, & ſerpentium ictibus. Ex lacte oculos à lachrymis vindicat. Imò & ipſos procidentes ingenita vi continet cohibétque.

Probatio.

Virtutes.

Calfactoriæ & extenuatoriæ eſt facultatis.

De Succino. CAP. XXVI.

Geneſis. Plin. lib. 37. cap. 3. VAriæ multum de Succini ortu autorum ſententiæ ſunt. Prætermiſſis tamen de eius origine & natura opinionibus diuerſis, ſed & de eo ridiculis Poëtarum fabulis, in India atque Germania Plinius tradit naſci defluente medulla arboris è pinearum genere: quemadmodum è Ceraſo, gummi, & ex Picea, reſina redditur. Erumpere namque humoris abundantia, ſuccoſúmque primum eſſe, dein vero vel rigore vel tempore autumni denſari atque durari confirmant, & intumeſcentibus tandem marinis æſtibus rapi, ac in litora nonnunquam tranſportari aduerſa. Indéque ſuccino nomen, quod pini arboris ſuccus eſſe credatur, argumento quod attritum pineum refert odorem, accenſúmque tedæ modo nidore flagret. At liquidum primo ſtillare indicio quidem ſunt quędam intus tranſlucentia. *Genera.* Porro ſuccinorum tria eſſe præcipua genera literis proditum eſt. Primum, quod melleo colore conſpicitur: ſecundum, quod Phalernum vinum: tertium, quod candidum refert, quod & odore præſtantiſſimum eſt. *Probatio.* Præferunt quidam Phalernum, fuluum ſcilicet ac tranſlucens conſimili vndequaque ſubſtantia & concremento, ea tamen lege vt non nimio ardore flagret, ſed leuem tantum ignis oſtentet anhelationem, non autem igneum fulgorem adſequatur. Apud multos autem album odoris illecebra commendat. Rude quidem primum & auſterum legitur, tandem vero adipe lactentis ſuis incoquitur, deinde expolitur. *Vires.* Porro quod ad ſuccini virtutes ſpectat, infanti

ſantibus pro amuleto ligari, lymphationibus prodeſſe,ac lotij difficultatibus,inuenio. Præterea in polline exhibitum albos menſes,ſtomachi fluxiones, ventúſque profluuia ſiſtere,crebro didicimus experimento. Cor & cerebrum vel odoris præſtantia propalàm recreat. Ex melle teritur ad oculorum finiendas humiditates. Attritum & calfactum feſtucas, quiſquilias & leuiſſima quæque allicit & trahit,præter Ocimi tamē ſurculos, quos autore Plutarcho, reiicit repellítque, vnà etiā cū iis quęcūque oleo perfuſa fuerint.Succinū ſeplaſiariorū officinis charabe barbara Arabū voce dicitur.Hoc genere &Lynguriū vel(vt aliis placet)Lyncuriū cōtineri,coloris,ſubſtātiæ & proprietatū cōgenea germanitas, multis perſuaſit: forſitan enim fuerit ſecundi generis,hoc eſt,Phalerni ruborem referentis ſpecies quædam ardentior. Fabuloſum omnino eſſe ſuſpicio eſt, quod pleriſque Gemmarum perſcrutatoribus videtur, Lyncurium ex Lyncis animalibus vrina harena mox à deiectu contecta, Solis deinde ardore concreta ac durata conſiſtere. *Lyngurius.*

De fictitiarum veris Gemmis differentia & dignoſcendi ratione. CAP. XXVII.*& vltimum.*

NOn mediocrem fidei ac maieſtatis partem Gemmis ademit de republica peſſimè meritorū hominum pertinax auaritia & luxus. Quandoquidem inde factum eſt, vt tam ſubtili dolo ferè omnis generis Gemmæ adulterentur,vt à fictis veras dignoſcere vix ſit aliquis modus. Sunt quippe qui ex veris,at vilioribus, alterius generis lapillos ementiuntur:vti iam vſus percrebuit multo contumaciq; igne

Sapphiro Adamantem fingere, & tanta arte imitari, vt multis hic fucus non raro imposturam faciat: vocántque album Sapphirum. Quibus longè perniciosiores ſunt, qui nitro, vitro, ac aliis viliſſimis materiis, adiecto coloris mendacio, optimas ita æmulantur, vt ſua nequitia naturæ opus, ſagaciſſimámque & inuincibilem artem, tantùm non aſſequantur, qui vtinam à republica amandarentur: ſuis nanque id genus fallaciis tam huic quàm autoribus qui ſolerti ſtudio & diligentia de verarum Gemmarum natúra & viribus doctiſſimè diſſeruerunt, ita quidem imponunt, vt dum qui ementitas decepti, pro Germanis emerunt eáſque iis non eſſe præditas facultatibus deprehendunt, quibus philoſophi naturales donatas eſſe confirmarunt, & Gemmas & de ipſis definientes autores vel vilitatis vel mendacij atque temeritatis damnent, vel etiam plerunque malè audiant qui certiſſimas abſolutiſſimáſque commendant. Vt itaque impoſtorum vitari queant ſceleſtiſſimi fuci, paucis Gemmarum probandarum rationem perſequi libet, vbi primum te monuerimus & has multo æuo ſeneſcere, proindéque & gratiam & vires ſenſim multis ſeculis deponere. Pellucentes igitur lapilli ſereno ac matutino cœlo: omnino autem in horam quartam probari debent. Re nanque compertum eſt iis horis ac aëris conſtitutione penitiùs longè introſpici poſſe quicquid vicij habeant. Porrò & pondere internoſci cõperio, quanquam & hîc diuerſas multùm authorum eſſe ſententias animaduertam. nonnullis enim placet generoſas grauiores eſſe: aliis contrà ſentientibus, eas ſcilicet leuiſſimas minimíque põderis eſſe, quod & facto periculo deprehendi. nec id citra rationem fuerit. vel

Gemmas tandē ſeneſcere.

Hora probandis Gemmis opportuna

Pondus.

vel hoc præſertim nomine quòd fictitias cum ab igno biliori adeóque & minùs efficaci gente, tum ex longe obſcuriori ac magis terreſtri ſubſtantia fieri palam ſit, quibus etiam Plinius adſtipulatur libr. 37. capi. vlti. *Experimenta* (inquit) *pluribus modis conſtant. Primum pondere grauiores ſentiuntur. Poſt hæc corpore: ficticiis puſtulæ in profundo apparent, ſcabritia in cute & capillamento, fulgoris inconſtantia*, &c. Quibus coràm oſtendere videtur, quòd à falſis intelligat veras pondere ſuperari. Cui & id ſuffragatur, quoque Margaritas præfert, quæ minus graues ſunt. Examinantur denique & corpore. Ementitis quippe bullæ in profundo comparent, quas & ſcabra cute & capillamentis, ſtaminũ tenuiſſimorum inſtar intercuſantibus, conſpicias: fulgore item inconſtante atque iniucundo, nitore videlicet priuſquã aciem complectatur elãguido. Certiſſimarum ſiquidem ſplendor colórve non in facie tantùm (vt in adulterinis) ſed & per omne corpus, quibuſuis etiam forma & ſitu gratiſſimæ iucundiſſimæque viſuntur, ceu ſcilicet ad ſui decoris ſpectaculum blanda quadam oculos alliciant comitate. quò nãque diutius inſpiciũtur, hoc magis delectant, ac gratię non inefficaci illicio obtutus explent. Laudatæ item limam non capiunt: vt vel hoc ſolo veras à falſis diſpeſcere mangonum magna pars norit. Sunt tamen qui Smaragdũ & Topazium excipiant. Deinde & ignibus propinquę non ſpuriæ, illæſæ euadunt: excepto tamen Chryſolectro ignium rapaciſſimo. Ad hæc duriores maximè commendantur, nimirum quòd lapidi propria ſit durities. Quòd autem ad optimarum delectum pertinet, æqualibus cauas vel exturbantes poſtponunt. Oblongas quadratis prætulit antiquitas: verùm nunc anteponunt quadratas, vt quibus anguloſis mini-

Generoſæ minoris ponderis.

Bullæ ementitas oſtendunt.

Fulgoris inconſtãtia.

Argumẽtũ à lima.

Experimentũ ab igne.

Laudatorũ electio.

ma olim fuerit autoritas, nunc verſa vice clarior ſit gratia. Illas ſequuntur quæ lenticulæ forma, deinde quæ triangulæ. Omnium verò nouiſſimæ æſtimantur rotundæ, quamuis forſitan omnibus præferri debe-rent ſi figuræ rationem ſpectes.

Epilogus. Noſtris verò his lucubratiunculis ad vmbilicum tandem perductis, poſtremò te quoque beneuole le-ctor admonere viſum eſt, nil tibi mirum eſſe debere, quòd Gemmas quandoque maſculino, aliquando au tem fœminino genero ſcripſerim, nimirum cùm vtro que genere ac promiſcuè illas collocari apud claſſi-cos autores crebrò legere ſit. Cuius quidem rei vel v-nicus mihi teſtis & autor eſt idoneus Galenus ille Me dicorum ab Hippocrate abundè princeps libr. 9. ſim-plicium pharmacorum.

FINIS.

CLARISSIMO AC ERVDIDITISSIMO VIRO FRANCISCO

Rueo Medico, Inſulis artem Apollineam profitenti, frater Paſchaſius Balduinus canonicus Phalempinenſis S. P. D.

Hac Epiſtola ſuper his duobus Ruei libris iudicium continetur primùm: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, déque earum admiratione, vſu, abuſu, & viribus tractatur.

PErlecto libello quem de viribus ac natura Gemmarum nuper elaboraſti, non potui tibi non gratulari optime Franciſce, hoc à te argumenti genus eſſe tractatum ac illuſtratum, tum quòd tuam profeſſionem non dedeceret eiuſmodi ſtudiorum inquiſitio, tũ quòd nos quibus potiſſimũ ſacris operã nauare opus eſt, permoleſta animi anxietudine atque labore leuaueris. Ea enim non nihil ad ſacra pertinere nullus reor, inficias ibit, quũ tã ſedulò ac ſeriò illis interſerantur, ac ordine diſponantur. Atque penitius iſta exquirere, quia per varia prophanorum ſcripta diſperguntur, atque ea mente ab eis explanantur vt ad tẽporale commodum proficiant, per ocium nobis non conceditur. Sed & pontificiis decretis plus nimio eiſdem incumbere vetamur, cogimur quóque præſcriptis diuinis ſacras euoluere literas. *Scrutamini ſcripturas*, inquit ipſe ſacroſanctorum oraculorum conditor *Quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere*, &c. Quòd verò Ioannis Ἀποκαλύψεως locum tibi potiſſimum delegeris, ibíque traditum ordinem tenueris,

ac deinceps cæterarum Gemmarum quæ celebriores habentur,non omiſeris elucidationem,maximè probo.Certiſſimum enim ac ſoliditſſimum locum qui in diuinis literis habetur,& qui tuo congrueret inſtituto ſelegiſti,vtpote cuius interpres & autor idem eſſet de quo ambigere nepharinm ſit. Illa autem nomenclatio quæ in Exodi libro digeritur capi. 28.incertior ob variam interpretum trãſlationem,& diuerſas ſcriptorum opiniones habetur,Si voces Hebraicæ perinde compertæ eſſent atque Græcæ nulla fuiſſet eligẽdi ratio,niſi fortè quia hæ ad ſacerdotalium ornamentorum ſplendorem , illæ autem ad ciuitatis diuinæ cultum & ornatum pertinet. Nunc quia Hebraicus ſermo pauciſſimis fuit agnitus qui externarum linguarum habuere peritiam,tum ob vetuſtatem,tum ob ſolitariam Hebræorum vitam qui ab aliis gentibus ſegregati,earum commerciis rarius vterentur. Græcus autem tam nobis familiaris vt in quotidianum vſum noſtrum tranſierit,meritò quod ſic vſitatum habetur, præ altero tibi in explanationis materiam ſumpſiſti, ne ambiguis fundamentis iactis totũ quod ſuperſtrueretur,vacillaret.Hebræi ſiquidem maximè huius ætatis,tanta caligine in horum notitia cæcutiunt,vt pluſquàm talpas exoculatos credere fas ſit: niſi fòrtè quorundam lapillorum Hebraica vox in externam linguam deriuata antiquæ veritatis veſtigia etiam cæteris nationibus reliquerit, ac inde à primis auis ad nos vſque permanarit illorum incolumis nomenclatura. Quorum præter Sapphirum qui ipſis vniuocè quoq; dicitur,& Iaſpidem iaſpeh nominatum , nullum crediderim hac ratione cognitum : tametſi etiam in Iaſpide aliud interpretes nonnulli ſentiant , eundem in Beryllum vertentes ,. cæterorum nomina ad linguam

Hebraica nomina Gemmarum.

Sapphirus. Iaſpis.

guam noſtram tranſlata variant, aliis alia ſuſpicantibus, Vnde non ſatis compertum habetur an idem idē diuus Ioannes ſacris illis gemmis antiquitus per Moſen proditis alludere vel conuenire voluerit quandoquidem in nominum deſcriptione cum interpretibus antiquis non plurimum diſſentit, hoc eſt tantum in carbunculo, achatæ, Ligurio & Onychino, quarū vice Chalcedonium ſiue Carchedonium, Sardonychen, Hyacinthum & Chryſopraſum, conſtituit, vt non ſaris liquidum ſit de interpretum fide, quum iam omnis illorum verſio in dubium à nonnullis vocata ſit. Arbitror. tamen illum non eoſdem lapillos adiicere voluiſſe, quū onychis, qui apud Moſen inter duodecim Gēmas memoratur nullam mentionem fecerit, quē plerique omnes in eo nomine ab Hebraica voce ſcoham tralatum vocitant: niſi fortè Sardonychem idem Ioannes pro illo ſtatuerit quod Ioſephus facere videtur, Cuius onychyni lapilli in tuo opuſculo vix recordatus es. quum tamen præ cæteris in veteri inſtrumento eius mentio frequentius repetatur. Arbitror id cōſultò tibi accidiſſe, quod malignioris ſit naturæ, nec inter celebriores Gemmas ſupputetur, neque tantæ ſit dignitatis & vſus vt curæ tibi fuerit illum enucleatiùs explicare. Quod idem in Lyncurio, quem noſtrates theologi aut phyſiologi Ligurium appellitant efficere viſus es niſi quòd ſuccini naturā demonſtrans eius aliquantulum memineris. Porrò cæterorum qui ſacris libris continentur, quos tamen Apocalypſis non habet, gaudeo te non fuiſſe oblitum, quatenus non minus è re theologica fuerit, hos noſcere quàm illos. Carbunculum & Achaten. Exodus liber cap. 28. atque Ezechiel nobis exhibēt, adamas quoq; ab eodem Ezechiele cap. 3. & à Zacharia vſurpatur, quamuis hoc *Probatio.*

potius interpreti Latino quàm veritati tribuerim. Neque enim Hebraicus ſermo ibi permittit Gemmam omnium nobiliſſimam intelligi: quum durities indidem tantum, non præ ſignis eminentia petatur, vt etiam ſit è ſilice illic memorato. Intellexerim itaq; pro illo aliquod ſaxi genus: quod etiamnum Græcus interpres oſtẽdit, in petram eam vocem vertendo. Sũt qui in Exodo ac Ezechiele loco Iaſpidis adamantem collocent, tanta eſt Hebræorũ oculis offuſa caligo. Necnon ſunt alij qui pro vitro, quod Iob cap. 28. ab interprete poſitum eſt vocem Hebraicam Zecucith. in adamantem certendam autument. Idipſum penè in omnibus Gemmis reliquis vſuuenit Hebræis vt ſubinde nouam vel aliam pro alia excogitent: ſic ſunt cæci errorum magiſtri, quibus illæ diræ à ſacro Pſalte profuſæ imputantur. Obſcurentur, inquit, oculi eorum ne videant. Eſt quoque eodem cap. Iob vocabulũ, quod in Corallium trahunt quum nuſquam in ſacris habeatur: id autem eſt pro quo, excelſa, traduxit interpres Latinus, minus conſideratè vocem Hebraicam pro altera ſumens. Inuenimus quoque alteram vocem, in eminentia, in eodem capite verſam, quam etiam volũt eſſe cuiuſdam Gemmæ ſymbolũ, Gabis ea dictio ſcribitur. Hæc autem dixerim vt tuum conſilium approbem, qui diui Ioannis Gemmis explanandis, reliquas etiã vſu & dignitate celebriores nõ omittendas cẽſueris inquiens eas quæ ſparſim in diuinis literis legũtur, tametſi clarũ nõ ſit quæ ſint veriſſimile fuerit cõtineri. Non abnuerim tamen illud primũ ſeculũ, quo ſacræ cõditæ ſunt ſcripturæ, hoc eſt Moſis ætate, nõ vſque adeò fuiſſe edoctũ vt omniũ Gẽmarum pernouerit naturas & vires, quũ inficiari non queamus illud tunc primũ omnẽ ruditatẽ exiſſe, & perſpicuum ſit ab

Virtutes.

Gabis.

ætate

ætate Plinij non parum immutatam eſſe earum Gem- marum æſtimationem,& quibuſdam non parum pre cij acceſſiſſe, quum eo tempore primum vel ſecundū dignitatis locum obtinerent vniones,nunc autem vix quartum ſortiantur,H-s, id eſt ſeſtertium centies vna Cleopatræ Aegypti reginę Margarita:quæ ſumma nō minus æſtimatur ducētis & triginta quatuor milibus trecētis quoq; & ſeptuaginta quinq;ducatis.Potuerūt itaq; eo rudi ſeculo Adamantes & nonnulli alij lapilli primæ nunc indicaturæ fuiſſe ignoti:& qui maximè tunc dignitatis fuere,temporis acceſſione, nobilioribus cedere cœperunt.Ecce quò me protraxit tuus de Gemmis& lapillis operoſus labor.Cernis quis tandē Epiſtolæ finis erit,ſi cuncta examuſſatim pergam edicere quæ fœcundum hoc tuum argumentum parere poſſit,ſi myſticas à ſingulis Gemmis ſignificationes eruere parem:ſi duodecim fundamenta his lapillis ornata,portaſque ſingulis Margaritis extructas, theologorum more,ad morum fabricam & ſacramentorum expreſſionem trahere velim; Quem hæc contēmplatio,atque tam decori habitaculi adumbratio, ad vitæ purioris ſplendorem non pertrahat?quis prauos mores ad rectitudinis lineam huius ciuitatis tam ſpecioſæ deſiderio non corrigat? quis tam obeſæ mentis & hebetis ingenij,qui nō ex his perpendat, quanta mūdicie præpollere debeant ciuitatem tantis ornatā miraculi ingredi cupientes , quum nihil coinquinatum, vt palàm diuus ipſe Ioannes aſſerit,in illam recipiendum ſit.Iam pauliſper non pigebit animum attendere in eos qui horum lapillorum geſtaminibus gaudēt onerari , vel vt ſe ad exercitia ſpiritalia inde promoueant,quod in illis mirificis veſtibus quas ſacerdoti magno apparatas legimus, factum credimus : vel vt

Gemmarum admiratio.

Gemmarum precium.

Cōtra luxū in gēmis geſtādis.

eorum fulgoribus ſeſe venditent apud vulgus ignobile gloriolam quampiam ex his captantes, & quiddam diuinum ſibi arrogantes, quod Tyrio regi impingit propheta Ezechiel, quem in medio ignitorum lapidum ambulaſſe ſuggillat: de quo paulo antè dixerat, *Eò quòd eleuatum cor tuum quaſi cor Dei.* Et pòſt, *Omnis lapis precioſus operimentum tuum.* Eiuſmodi homines quis non fateatur degeneris eſſe animi, qui propriis ornatibus priuati, hoc eſt virtutibus denudati, exoticos & externos cultus aſciſcunt, tiaras, digitalia, cingulos, & quid non, frequentiſſimis lapillis infarciunt? perinde ac ſi in illos vertendi eſſent, animi natiua ornamenta faſtidientes. His hominibus ſi vel mẽtis mica ineſſet, cura diuerſa, ea nimirum quæ omne facticium & commentitium aſpernatur, in primis appeteretur, qua honeſtos mores illis ipſis lapillis deſignatos inducere ſatagerent. Excellens quidem naturæ opus & non exiguum miraculum eſt Gemmarum natura & vis, ſi ſpectetur materiæ temperamentũ & quędam lucis cũ elementari craſſitie copulatio, & eo præcellẽtius quo durabilius: & tam eſt mirabile, vt ipſa naturam ſuam totam vim in earum opificium collegiſſe ac effudiſſe videatur. Quamobrẽ has geſtaturis, quia ſummopere intuentium oculos alliciunt, expedit, vt in cuiuſdam inſignioris operis ſymbolum aut ſignum adſumantur, quo mens haud in paucis naturæ gradibus illas antecellens vegetior, & ad ſuæ operationis promptitudinem accommodatior reddatur: & ad æternam beatitatem, ad quam benignus conditor illam deſtinauit, compendioſius perueniat. Hoc præcipuum horum lapillorum munus crediderim, quod ſi defuerit, indignum prorſus celſitudini humanæ geſtamen poterit iudicari, ne vnde corpus quod cor-

Admiratio earum rurſus, & geſtatio licita quæ.

corrumpitur ornatum aucupatur, inde maius diſpendium animus cœleſtibus natus incurrat, & ne nimiò lapillorum fulgetris addictus, lapideus etiam ipſe animus euadat, ac proinde à ſua conditione decidat: nec ab iis honoris ſubſidium quærat, quibus ipſe opinionem honoris elargitur. Hac ratione agnoſcant reges & pontifices, & quicunque horum geſtiunt adiacenti luce glorioſiores apparere, eorundem vires, illáſque ad animi vegetationem transferant, vt in Sapphiro ſit caſtitas & cœleſtium amor, in Carbunculo ardens charitas, in Adamante iuſtitiæ conſtantia, in Smaragdo facilis humanitas, & in cæteris ſimile aliquid quod menti virtutem tribuat: ne quiddam ſimiaticum referant, hoc eſt, ne ſicut ſimia in purpura faſtũ quendã oſtentent & ſe ridendos præbeant. Nolim tamen ſalubres Gemmarum vires attenuare, corporibus humanis oppidò quàm profuturas, ſi commodè illis applicentur. Quas vires & proprietates vt reliquarum rerum, corpori humano conducibiles, fuerit phyſicorum veſtigare: illa verò ſigna quæ mentem moueant, theologorum: vt in eadem re tractent medica phyſici, & diuina theologi, atque ſic vnumquodque membrum in myſtico Chriſti corpore, ſuo munere dignè perfungatur. Vides optime Franciſce, tui libelli lectione me non parum fuiſſe delectatum, qui tot verbis gaudiũ teſtatum reliquerim, & affectus hos velut œſtro percitus vel potiùs numine afflatus ediderim, ne prorſus perditum laborem tuum autumes. Nam ſi eiuſmodi fructus neutiquam ſequantur, fruſtra fuerat à ſacris tuum argumentum petiſſe. quandoquidem luce clarius eſt in his Gemmas eſſe memoratas non vt corpori decorando ſeruirent, ſed animi virtutibus vel conquirendis vel conſeruandis proficere-

Vires naturales.

rent. ſed neque alioqui plurimum decuiſſet eundem libellum cuiuis ἱερουργούντων dicare, quibus ſacra tractare ſemper incumbit: ſed neque me cenſorem ſtatui oportuiſſet, cuius vires tantæ rei expediendæ impares ſunt. Non pauca etenim è philoſophorum adytis, nonnulla è theologorum placitis in medium deduxiſti, de quibus certum ferre iudicium difficile fuerit, quando nec ſummus philoſophus poſſit omnibus his ſufficere, & theologus interdum conniuebit, nonnunquam diſſimulabit, modò nihil ſit oraculis cœleſtibus ac eccleſiaſticis dogmatibus repugnans. Eiuſmodi ſentimentorum nonnunquam narratorem non aſſertorem ſuſpicio, quòd habeas non infimos autores quibus acceptum feras quod expromis & quibus te tuearis, quum liberum ſit in pleriſque vtranque partem fouere. De quibus nunc eſſet longius quicquam diſſerere, præſertim quum probè calleas quid intus habeam. Relinquo ſua aſtrologis apoteleſmata, theologorum turbam non modo refragantem, ſed manibus pedibúſque illo adrepentem interim diſſimulo, de quibus nihil mihi libet nunc ſcribere, quando prolixior ipſe fuerim quàm putaueram, præſertim tibi occupatiſſimo, cuius ſeria interpellare, piaculi quiddam refert. Vale.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

ALARDVS RVEVS ETIAMnum puer, Patris obſeruandiſſimi libellum Lectori commendat hoc Elegiaco.

Qui legis inuiſi conuiuia cruda Thyeſtæ,
Diſcerptúmq; vagis curribus Hippolytum.
Oedipodémq; oculis captum: ſtructámq; venenis
Medeam, regum belláq; ficta legis:
Qui legis Harpyias, Centauros, Gorgonas, Hydram,
Quid niſi monſtra, precor, prodigioſa vides?
Talia quæ cruciant animum male ſana faceſſant,
Quæq; virum ſapiant perlege ſcripta Patris:
Hic vim gemmarum tractat, quæ cognita longè
Illarum vincit commoditate decus.

Eiuſdem ad patrem integerrimum, Epigramma.

Ecce pater volitant totum tua ſcripta per orbem,
Docta per æternos ſcripta legenda dies:
Nempe tuo exemplo me noſtrum nomen in auras
Spargere vis: tutum nunc mihi pandis iter.

Digitized by Google